

SCI-CONF.COM.UA

PERSPECTIVES OF CONTEMPORARY SCIENCE: THEORY AND PRACTICE

**PROCEEDINGS OF IX INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
OCTOBER 14-16, 2024**

**LVIV
2024**

PERSPECTIVES OF CONTEMPORARY SCIENCE: THEORY AND PRACTICE

Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference

Lviv, Ukraine

14-16 October 2024

Lviv, Ukraine

2024

UDC 001.1

The 9th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (October 14-16, 2024) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. 1438 p.

ISBN 978-966-8219-88-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Perspectives of contemporary science: theory and practice. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-perspectives-of-contemporary-science-theory-and-practice-14-16-10-2024-lviv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: lviv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2024 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2024 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1.	Hoffman A., Davydenko B., Zymaroyeva A. ENVIRONMENTAL CONSEQUENCES OF FOREST FIRES ON THE TERRITORY OF THE CHERNOBYL RADIATION AND ECOLOGICAL BIOSPHERE RESERVE	26
2.	Zymaroieva A., Davydenko B., Hoffman A. STUDY OF THE MAMMALIAN SPECIES COMPOSITION OF THE CHERNOBYL RADIATION AND ECOLOGICAL BIOSPHERE RESERVE EXCLUSION ZONE	29
3.	Божко Т. В., Карпенко О. О. ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПИВА	33
4.	Вишневська О. В., Маркіна О. В. ТЕХНОЛОГІЯ ДОВГОТРИВАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ	41
5.	Калинка А. К., Лесик О. Б., Вдовиченко Ю. В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНТЕНСИВНОГО ВИРОЩУВАННЯ БУГАЙЦІВ НОВОЇ ПОПУЛЯЦІЇ БУКОВИНСЬКОГО ЗОНАЛЬНОГО ТИПУ М'ЯСНОГО КОМОЛОГО СИМЕНТАЛУ ХУДОБИ НА РОЗРОБЛЕНИХ РЕЦЕПТАХ РАЦІОНІВ З РІЗНИМ ВМІСТОМ ЕНЕРГЕТИЧНИХ КОРМІВ В УМОВАХ ПЕРЕДГІРСЬКОЇ ЗОНИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ БУКОВИНИ	48
6.	Калинов О. О., Рожков А. О. ФОТОСИНТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОСІВІВ СОНЯШНИКА ЗА КОМПЛЕКСНОГО ВПЛИВУ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ ТА ПОЗАКОРЕНЕВИХ ПІДЖИВЛЕНЬ	53
7.	Мікуліна М. О., Поливаний А., Александров К., Свирид Д., Пилипенко Д. ДОЦІЛЬНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА	61
8.	Радченко М. В., Кривогуз Є. О. ВПЛИВ ПОПЕРЕДНИКІВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО	67
9.	Тодосійчук О. В. КІЛЬКІСТЬ І МАСА БУЛЬБОЧОК КОРЕНЕВОЇ СИСТЕМИ ЧИНИ ПОСІВНОЇ ЗА ДІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ	70
10.	Шпак Н. П. МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДІВ РОДУ <i>QUERCUS</i> L. У ФЛОРИ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»	74

VETERINARY SCIENCES

11. *Корчан Л. М., Шерозія К. Д.* 81
ДЕФЕКТ МІЖШЛУНОЧКОВОЇ ПЕРЕТИНКИ

BIOLOGICAL SCIENCES

12. *Гробовод В. О.* 84
ТАКСОНОМІЧНИЙ СКЛАД ПЛАСТИНЧАСТОВУСИХ ЖУКІВ
СОБОРНОГО РАЙОНА М. ДНІПРО, ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ
13. *Зубарева І. М., Безлюдний Д. А.* 91
КОНТРОЛЬ САНІТАРНО-МІКРОБІОЛОГІЧНОГО СТАНУ
СТІЧНИХ ВОД БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА
14. *Пастухова В. А., Зінченко С. В.* 95
ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОКЛЮЗІЙНОЇ КАПИ НА
ЕЛЕКТРОНЕЙРОМІОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЖУВАЛЬНИХ
М'ЯЗІВ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ
15. *Чіка В. Я., Плиська О. І.* 98
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗВОЛОЖУЮЧОГО КРЕМУ
ДЛЯ РУК НА ОСНОВІ РОСЛИН ВИДІВ РОДИН АРІАСЕАЕ ТА
ALLIACEAE

MEDICAL SCIENCES

16. *Абдумаджидов А., Абдурахимова М., Жабборова М., Ёлдошева Н.* 102
ПРОБЛЕМА СТРЕССА В АСПЕКТЕ ФІЗИОЛОГІЇ
17. *Біловол А. М., Пустова Н. О., Гаврилюк О. А., Єфаніна В. Є.,
Ступін Д. Д.* 109
ОБІЗНАННІСТЬ МОЛОДІ ПРО SPF-ЗАХИСТ
18. *Біловол А. М., Пустова Н. О., Гребінюк О. С.* 113
ВПЛИВ НЕРВОВИХ ТА АЛЕРГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА
РОЗВИТОК ЕКЗЕМИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
19. *Ваколюк Л. М., Ковальчук К. В., Загородній А. С.* 115
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ: ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ
20. *Ваколюк Л. М., Сульжик В. М., Малюга А. Н.* 117
ГІГІЄНІЧНІ АСПЕКТИ ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ: ВПЛИВ
ХАРЧОВИХ ДОБАВОК ТА КОНСЕРВАНТІВ НА ЗДОРОВ'Я
21. *Васильєва В. М.* 119
ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я Е-СИГАРЕТ
22. *Вербицька Я. М., Нестеренко В. Г.* 126
АНАЛІЗ ДАНИХ МОНІТОРИНГУ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ
ВАКЦИНАЦІЇ ПРОТИ ПОЛІОМІЄЛІТУ ЗА 9 МІСЯЦІВ 2024
РОКУ ПО МАР'ІНСЬКІЙ ФІЛІЇ ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ
МОЗ»

23. *Гнущова Л. В., Ніколаєва Ю. В., Ярош К. І., Брівка К. О., Ващенко В. В., Ячменьова Е. С., Данько Ю. С., Чернявська М. В., Коваленко А. О., Савицька О. В.* 131
 НОВІ ГОРИЗОНТИ КЛІНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ:
 ВДОСКОНАЛЕННЯ TERMINOLOGIA ANATOMICA
24. *Горобець В. Ю., Ваколюк Л. М.* 136
 ГІГІЄНА В ЦИФРОВУ ЕРУ: ЯК ГАДЖЕТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
 ЗМІНЮЮТЬ ЗВИЧКИ ДОГЛЯДУ ЗА СОБОЮ
25. *Гошовська А. В., Сливка К. В.* 142
 ФУНКЦІОНАЛЬНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
 ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО СТАНУ ПЛОДА В АКУШЕРСЬКІЙ
 ПРАКТИЦІ
26. *Гошовська А. В., Биков О. О.* 147
 СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА НЕВІДКЛАДНУ КОНТРАЦЕПЦІЮ
27. *Гошовська А. В., Максіян О. Ю.* 154
 МЕНЕДЖМЕНТ ЗАГРОЗИ ПЕРЕДЧАСНИХ ПОЛОГІВ У
 БАГАТОНАРОДЖУЮЧИХ ЖІНОК
28. *Данченко Є. А.* 159
 ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
 СТУДЕНТАМ ЯКІ ПРОХОДЯТЬ НАВЧАННЯ ЗА
 СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «МЕДИЦИНА», «СТОМАТОЛОГІЯ»
29. *Дзиза А. В., Муріна М. О.* 165
 КЛІНІКО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХРОНІЧНОЇ
 ЛОР-ПАТОЛОГІЇ У ДІТЕЙ, ЯКІ ВІДВІДУЮТЬ ДОШКІЛЬНІ
 УСТАНОВИ
30. *Івасів Ю. В.* 169
 ЯК ВІДОБРАЖАЄТЬСЯ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА
 ПСИХІЧНОМУ ТА МОРАЛЬНОМУ СТАНІ УКРАЇНСЬКИХ
 СТУДЕНТІВ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ
31. *Куса О. М., Дрогомирецька Н. В., Моцюк Ю. Б., Валовіна Н. Ю.* 176
 ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ
 ПРОФІЛАКТИКИ РАКУ ШИЙКИ МАТКИ У ДІВЧАТ
 МОЛОДОГО ВІКУ УКРАЇНИ ТА ШВЕЦІЇ
32. *Куц С., Різняк О., Степнова А., Зінченко Є.* 179
 МІФОНІМІЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ МЕДИЧНІЙ
 ТЕРМІНОЛОГІЇ
33. *Лантухова Н. Д., Жуков А. П.* 182
 ПРОФІЛАКТИКА ТА ЛІКУВАННЯ ГОСТРОГО
 УШКОДЖЕННЯ НИРОК, ВИКЛИКАНОГО ТРАВМАТИЧНИМ
 РАБДОМІОЛІЗОМ
34. *Мощенко Є. М., Біловол А. М.* 187
 СУЧАСНІ НЕІНВАЗИВНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
 МЕЛАНОМИ: АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СОЦІОЛОГІЧНЕ
 ДОСЛІДЖЕННЯ

35.	<i>Неженцев Є. Ю., Чертов С. О.</i>	192
	КОРЕЛЯЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ПОКАЗНИКАМИ М'ЯКИХ ТА ТВЕРДИХ ТКАНИН В ОБЛАСТІ ОДНОМОМЕНТНОЇ ДЕНТАЛЬНОЇ ІМПЛАНТАЦІЇ	
36.	<i>Россіхін В. В., Бухмін О. В., Бухмін О. О., Левченко Э. Д.</i>	196
	РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ З МІХУРОВО-СЕЧОВІДНИМ РЕФЛЮКСОМ	
37.	<i>Рушай А. К., Ковальчук Д. Ю.</i>	200
	КОМПЛЕКСНІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ КІСТКОВО- ТРАНСПОРТНОГО ЗАМІЩЕННЯ ДЕФЕКТІВ ВЕЛИКОГОМІЛКОВОЇ КІСТКИ	
38.	<i>Скиба Д. В., Поготовка Д. В., Марченко А. С.</i>	208
	ВПЛИВ АКНЕ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ	
39.	<i>Сусак Я. М., Максименко М. В., Волковецький В. В., Пузир Н. В.</i>	211
	ЛАПАРОСКОПІЧНЕ ЛІКУВАННЯ СКЛАДНОГО ХОЛЕДОХОЛІТІАЗУ	
40.	<i>Сушецька А. С., Алиєва С. В., Міндила Н. О.</i>	213
	ВПЛИВ КІНЕЗІОТЕРАПІЇ ТА ГІДРОКІНЕТИЧНОЇ ТЕРАПІЇ НА ВІДНОВЛЕННЯ РІВНОВАГИ, ХОДИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ПАЦІЄНТІВ З АМПУТАЦІЄЮ НИЖНІХ КІНЦІВОК	
41.	<i>Цикало Б. М., Максименко О. В., Фомін В. С., Шевченко Ю. Т., Сухоносів Р. О.</i>	218
	VENA SUBCLAVIA: ЖИТТЄВА МАГІСТРАЛЬ НАШОГО ТІЛА	
42.	<i>Чорна Н. О., Бушинська І. В.</i>	222
	ФОРМУВАННЯ ОБІЗНАНОСТІ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ НЕІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД СЕСТЕР МЕДИЧНИХ БРАТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	
CHEMICAL SCIENCES		
43.	<i>Гуріна Г. І., Богомол Б. О., Капліна К. В., Шупрова І. В.</i>	230
	ЛАКОФАРБОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ГІДРОФОБНИХ ПОКРИТТІВ	
44.	<i>Стандритчук О. З., Максін В. І.</i>	235
	ПРИРОДА ПОСТІЙНОЇ (ЧИСЛА) АВОГАДРО, – КОНСТАНТИ ТА ОДИНИЦІ АТОМНОЇ МАСИ	
TECHNICAL SCIENCES		
45.	<i>Savolova E.</i>	243
	SIMULATION OF TRANSIENT PROCESSES IN NI MULTISIM AND MULTISIM LIVE SOFTWARE ENVIRONMENTS	
46.	<i>Sekhin Ye. M.</i>	249
	HASH TABLES	

47.	<i>Skriabin A., Ivanov L.</i> ASSIGNMENT OF CHATBOTS IN THE TELEGRAM MESSANGER	253
48.	<i>Артем'єв О., Воскобійник В., Воскобойник О., Горбатенко Є., Абрамова Л.</i> ПРОХОДЖЕННЯ МОРСЬКИХ ХВИЛЬ ЧЕРЕЗ ПРОНИКНУ ВЕРТИКАЛЬНУ СТІНКУ	258
49.	<i>Бай Я. В.</i> ПОРІВНЯННЯ АЛГОРИТМІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ АУДІОДАНИХ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	265
50.	<i>Бовнегра Л. В., Чернова Д. М., Карабаджак М. П.</i> СКЛАДНОЩІ ІНТЕГРАЦІЇ МУЛЬТИВАЛЮТНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ	270
51.	<i>Божко Т. В., Ліштаба С. Я.</i> СПОЖИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА АСОРТИМЕНТУ ЧАЮ «LIPTON»	273
52.	<i>Бут Д. Р., Тиховод С. М.</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕКТРАЛЬНОГО МЕТОДУ РОЗРАХУНКУ ПЕРЕХІДНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕЛЕКТРИЧНИХ КОЛАХ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ГІРАТОРІВ	278
53.	<i>Вдовиченко І. Н., Лукашов О. І.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ В ІГРАХ ІЗ СТАТИЧНИМ СВІТОМ	287
54.	<i>Вольченко Д. О., Скрипник В. С., Журавльов Д. Ю., Возний А. В.</i> ТЕПЛООБМІН У СИСТЕМІ ПОВІТРЯНО-НАНОРІДИННОГО ОХОЛОДЖЕННЯ ДИСКОВО-КОЛОДКОВОГО ГАЛЬМА БУРОВОЇ ЛЕБІДКИ	294
55.	<i>Дідик А. Є.</i> ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПАТОЛОГІЙ ГОЛОВНОГО МОЗКУ НА ЗОБРАЖЕННЯХ	301
56.	<i>Довгань І. А., Цуркан І. О.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТВОРЕННІ ПРЕЗЕНТАЦІЙ: НОВІ ГОРИЗОНТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ	305
57.	<i>Задоя Н. О.</i> ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ВИРОБІВ ІЗ СКЛОПЛАСТИКІВ	310
58.	<i>Каракаш О. В., Горбатюк Р. В., Шатохіна В. Г.</i> СТВОРЕННЯ ІНФОМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ВІРТУАЛЬНОГО МУЗЕЮ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ЕКСПОНАТАМИ	315
59.	<i>Копилова А. М., Тронь В. В.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АВТОМАТИЗАЦІЇ РІЗНИХ СФЕР ДІЯЛЬНОСТІ	320
60.	<i>Кордуба І. Б., Бойко Р. С., Чернишов І. О.</i> ПЛАЗМОХІМІЧНИЙ ПІРОЛІЗ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ПЕРЕРОБКИ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ	324

61. **Косова І. М.** 331
ПІДВИЩЕННЯ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ У ПРИГОТУВАННІ СМУЗИ
62. **Кулай В. П., Васильєв О. С.** 334
ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ДОЗАТОРІВ ЦИКЛІЧНОЇ ДІЇ З ОБ'ЄМНИМ ДОЗУВАННЯМ ДЛЯ ПРИГОТУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ РОЗЧИНІВ РОЗРІДЖЕНИХ ІНЕРТНИМИ ГАЗАМИ
63. **Лаврищев О. О., Дурас М. В., Новосилецький Ю. Л., Логвінов Г. С.** 337
СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ВМІСТУ АМІАКУ В ПОВІТРІ ТВАРИННИЦЬКИХ ТА ПТАХІВНИЦЬКИХ ПРИМІЩЕНЬ
64. **Михайлов А. О., Іванов С. М.** 341
ВПЛИВ ВКЛЮЧЕНЬ НА ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ІНДЕНТУВАННЯ ЗА ВІККЕРСОМ АЛЮМІНІЄВОГО СПЛАВУ
65. **Михайлов А. О., Михайлов О. В., Штефан Є. В., Гаюк Н. В.** 347
МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИГОТОВЛЕННЯ ДЕТАЛЕЙ ІЗ ЗАДАНИМИ ФІЗИКО-ХІМІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ
66. **Мікуліна М. О., Саржанов Б. О., Спичак І., Шовкун І., Гнітій А.** 354
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ВИРОЩУВАННЯ ОЗИМОГО ЯЧМЕНЮ З ОБГРУНТУВАННЯМ ПАРЕМЕТРІВ І РЕЖИМУ РОБОТИ ПОСІВНОГО АГРЕГАТУ
67. **Павлишко А. В., Таужнянський А. В., Накоряков О. Г.** 360
МІКРОСЕРВІСНА АРХІТЕКТУРА ДЛЯ ВИСОКИХ НАВАНТАЖЕНЬ: УЗГОДЖЕНІСТЬ ДАНИХ ТА МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ
68. **Переверзєв О. А., Трапезон К. О.** 365
АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ МОНІТОРИНГУ ОБ'ЄКТІВ У СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ
69. **Пляцук Я. М., Крижановська Я. П., Гомеля М. Д.** 368
ОКИСЛЕННЯ ХЛОРИДІВ У ДВОКАМЕРНОМУ ЕЛЕКТРОЛІЗЕРІ З УЛЬТРАФІЛЬТАЦІЙНОЮ МЕМБРАНОЮ ПРИ ПЕРЕРОБЦІ КОНЦЕНТРАТІВ ЗВОРОТНЬООСМОТИЧНОГО ЗНЕСОЛЕННЯ ВОД
70. **Прокудін Г. С., Капроненко А. В., Дзуенко А. О., Король Н. П.** 373
ПРОГНОЗУВАННЯ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПО УКРАЇНІ
71. **Саржанов Б. О., Поливаний А., Городецький А., Ілєнко А., Кліпатський Д.** 380
ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА З ТЕХНОЛОГІЯМИ ДИСТАНЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ АГРОТЕХНІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ
72. **Сікора Р. В.** 385
ПОРІВНЯННЯ МІКРОСЕРВІСНОЇ ТА МОНОЛІТНОЇ АРХІТЕКТУРИ У КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

73. **Сороківський О. І., Юськів В. М.** 388
МІЦНІСТЬ ЕЛЕМЕНТІВ КУЛЬКОВОЇ МУФТИ ВІЛЬНОГО ХОДУ
74. **Степанов Д. М., Свердлова А.** 392
ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАСИВНОГО НЕСАКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ ДО ОПТИЧНОГО ВОЛОКНА НА ВТРАТИ В ЛІНІЙНОМУ ТРАКТІ ВОЛЗ
75. **Степанюк Б. І., Лук'янчук О. П., Кравець С. В.** 398
ВПЛИВ ШВИДКОСТІ РІЗАННЯ ҐРУНТУ НА КУТ НАХИЛУ БІЧНИХ СТІНОК НОЖОВОГО ПРОРІЗУ ДО ГОРИЗОНТУ
76. **Трищун А. В., Ільєнко А. В.** 406
ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ ВИЯВЛЕННЯ КІБЕРАТАК В КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМАХ
77. **Хворост М. В., Шавкун В. М., Олефір Д. В., Онопрієнко В. В.** 411
ДОСЛІДЖЕННЯ ІМОВІРНІСНО-СТАТИСТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАДІЙНОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ ТЯГОВИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ ДВИГУНІВ
78. **Шавкун В. М., Кузнецов А. І., Загорулько А. С., Зубенко Є. Д.** 414
ОЦІНКА ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ПАРАМЕТРІВ ПНЕВМАТИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ТРОЛЕЙБУСІВ
79. **Шавкун В. М., Кобелецький М. Д., Коростельов Д. М.** 418
ВИЗНАЧЕННЯ ВІДМОВ ЕЛЕМЕНТІВ ТЯГОВИХ ЕЛЕКТРОДВИГУНІВ РУХОМОГО СКЛАДУ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ
80. **Шатохін В. М.** 421
МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ВІБРАЦІЙНИХ МОНТАЖНИХ МЕХАНІЗМАХ ДЛЯ СКЛАДАЛЬНИХ РОБОТІВ
81. **Ягодяк В. О.** 428
ФОРМУВАННЯ СТІЙКОЇ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

82. **Fedosov S. N., Sergeeva O. E., Osipov T. I.** 432
SPACE CHARGE IN CORONA POLED POLYSTYRENE – FORMATION AND RELAXATION
83. **Genik A. Yu.** 438
EFFECT OF TRAPPED CHARGES ON NEUTRALIZATION OF DEPOLARIZING FIELD IN FERROELECTRIC POLYMERS
84. **Sergeeva O. E., Fedosov S. N., Engalicheva A. S.** 444
CORONA DISCHARGE USED FOR POLING POLYMER ELECTRETS
85. **Tkachenko A.** 451
COMPARATIVE METHODS FOR SOLVING THE LINEAR MULTICRITERIA OPTIMIZATION PROBLEM IN INTEGERS

86. **Коник А. С.** 458
ОЦІНКА ТРУДОЄМНОСТІ АЛГОРИТМІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ
СКІНЧЕННИХ МАТРИЧНИХ ТА БІМАТРИЧНИХ ІГОР

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

87. **Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.** 463
TECHNOLOGY OF SATELLITE AND PHOTO IMAGES
FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING: ABOUT PROSPECTS
OF GAS DEPOSITS DISCOVERING ON THE LEBANESE
OFFSHORE
88. **Yakymchuk M. A., Solovyov V. D., Korchagin I. M.** 474
RESULTS OF RECONNAISSANCE SURVEY BY DIRECT-
PROSPECTING METHODS OF LOCAL AREAS ON AUSTRALIA
AND ANTARCTICA OFFSHORE
89. **Новосад Д. О., Вовк О. П.** 484
ВИВЧЕННЯ КВАРЦУ У КУРСІ ГЕОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНА ТА
ІСТОРИЧНА
90. **Романюк Я. О., Чомко Д. Ф.** 489
БАРАЖНИЙ ЕФЕКТ ТА РИЗИКИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ В
УМОВАХ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

PEDAGOGICAL SCIENCES

91. **Drach I., Borodiyenko O., Petroye O.** 494
OBSTACLES TO THE IMPLEMENTATION OF THE OPEN
SCIENCE CONCEPT IN UKRAINIAN RESEARCH
INSTITUTIONS
92. **Ryzhenko M., Anisenko O.** 500
ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF LEARNING
ENGLISH WITH A NATIVE SPEAKER
93. **Stanishovskyi A. S.** 504
PEDAGOGICAL MASTERY: THE IMPACT OF WAR, DISTANCE
LEARNING, EUROPEAN EXPERIENCE, AND DEVELOPMENT
PROSPECTS
94. **Байсак Ю. Л.** 511
ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
95. **Банар Л. В.** 518
ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В УМОВАХ
ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО
ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ
96. **Буга М. М.** 525
ДОШКІЛЛЯ ЯК ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

97.	Васильєва С. А. ЕКОДИЯЛЬНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ: УМОВИ І МОЖЛИВОСТІ	531
98.	Вилінський С. І. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	535
99.	Віра М. Б., Клименко Ю. О. РОЗВ'ЯЗАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНИХ ЗАДАЧ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ НАВИЧОК, ВМІНЬ ТА ЗНАНЬ УЧНІВ З МАТЕМАТИКИ	540
100.	Євенко О. В. ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	546
101.	Загорський С., Нярба Р., Присяжнюк Р. МЕТОДОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО- СЛУХОВОЇ УВАГИ МУЗИКАНТА-ДУХОВИКА	551
102.	Задорожна Г. С., Бабейко А. В. ВПЛИВ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	560
103.	Зайцева О. І. WEB-КВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ	565
104.	Казачков І. В., Яценко В. Б. РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	568
105.	Кайка Н. Г., Корнєва С. П., Корнєва В. Р. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОЛЕДЖІ	575
106.	Лебідь О. М. ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ВИЩИХ ШКІЛ У ВІЙНУ ТА ВІДБУДОВУ. ПЕРЕБУДОВА СВІДОМОСТІ	579
107.	Лєгошина О. Л., Засць Л. Б. НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ	587
108.	Лесик І. В., Мар'яш Д. Ю. ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ	591
109.	Лівак П. Є. МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ МЕДИКО- БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДИСТАНЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	597

110.	Мантик В. Й. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	602
111.	Морозюк Т. С. ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МОВНОЇ НОРМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОСВІТИ	605
112.	Москаленко Я. С., Бодирєв Д. А. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ	612
113.	Науменко Н. О. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ФАКТОР ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В УМОВАХ ЗМІЩАНОГО НАВЧАННЯ	616
114.	Нечитайло Л. Г., Карабцова В. Т. СУЧАСНЕ STEAM-ОРІЄНТОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	623
115.	Одинченко Л. К., Мойсеєнко О. О. СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ УЧНІВ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	630
116.	Пальчикова О. О., Бараненко А. О. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	634
117.	Стойка О. Я. ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ	638
118.	Тарасова В., Матвейшина Я. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ	642
119.	Трищецька Н. С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	647
120.	Хорошилова Ю. О. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	653
121.	Шклярук Н. А. КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	657
122.	Янченко Д. О., Король К. С. ОСНОВИ ТОПОГРАФІЇ ТА ОРІЄНТУВАННЯ НА МІСЦЕВОСТІ	664
123.	Янченко Д. О., Порохнявий А. В. ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ММА	668

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

124.	<i>Абсаямова Л. М., Буркацька А. В.</i>
ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ МОТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ	671
125.	<i>Білоцерківець І. В., Тілікіна Н. В.</i>
ПРОБЛЕМА ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС	677
126.	<i>Богданчик С. С.</i>
ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я
ЛІКВІДАТОРІВ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	681
127.	<i>Воловик Т. Б., Острянюк Т. С.</i>
ВПЛИВ АРТ-ТЕРАПІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ
ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	689
128.	<i>Воловик Я. О.</i>
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ	692
129.	<i>Грицук О. В., Скрипник Ю. Є.</i>
ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	697
130.	<i>Грищенко О. О.</i>
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У
ПІДПРИЄМЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	704
131.	<i>Дерик В. М.</i>
ВІЙНА ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ	708
132.	<i>Деркач Л. М., Горобець І. А.</i>
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ НА
КОГНІТИВНУ СФЕРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ	713
133.	<i>Дмитренко Т. О.</i>
ПРОБЛЕМА ТРИВОЖНОСТІ У ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА ШЛЯХИ ЇЇ
ПОДОЛАННЯ	720
134.	<i>Дяченко О. О., Лисенкова І. П.</i>
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК ТА ВПЛИВ АРТ-ТЕРАПІЇ НА ЇХ
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН	725
135.	<i>Жванія Т. В., Бойчук Т. В.</i>
ОСОБЛИВОСТІ КОРОТКОЧАСНОЇ EMDR ТЕРАПІЇ ОНЛАЙН,
ЛЮДЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ	729
136.	<i>Козаченко О. О.</i>
ВИВЧЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ТРУДОВОЇ
МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	736
137.	<i>Крамченкова В. О., Канатаєва К. І.</i>
ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ СІМЕЙНОЇ
КРИЗИ У ВИМУШЕНІЙ МІГРАЦІЇ	743

138. **Крамченкова В. О., Канатаєва К. І.** 746
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНОЇ КРИЗИ У ВИМУШЕНІЙ МІГРАЦІЇ
139. **Кудріков Е.** 749
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ: ЗМІСТ, ЗАВДАННЯ, ФОРМИ, МЕТОДИ
140. **Лисенкова І. П., Петрикова В. П.** 757
ВІДНОВЛЕННЯ ТА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВОЄННІ ДІЇ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИ КОНСУЛЬТУВАННЯ
141. **Нестеренко М. О., Василенко О. Г.** 762
АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ
142. **Осадчук С. О.** 766
ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА ЯКІСТЬ СТОСУНКІВ У ПАРИ
143. **Рябушиць А.** 769
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО ОБРАЗУ Я У ПІДЛІТКІВ
144. **Самойленко М. Ю.** 775
ОСНОВНІ СИМПТОМИ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ДЕПРЕСІЇ У ПІДЛІТКІВ
145. **Склярова Г. О.** 782
КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ
146. **Скнар Ю. Є., Донець О. І.** 786
ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ХІМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ
147. **Скнар І. В., Донець О. І.** 790
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
148. **Спіріна І. Д., Дядюра М. С.** 795
ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА МОТИВАЦІЮ ДОСЯГНЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛИХ ОСІБ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ
149. **Сулковська І. Б.** 803
РОЛЬ САМООЦІНКИ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ СТАНІ ОСОБИСТОСТІ
150. **Тишко Д. І.** 807
СЕНСОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЛЮДИНИ ЯК БАЗИС ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

151. **Устінова В. В.** 813
ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОРУШЕННЯ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ЕМОЦІЙНІ ФАКТОРИ КОМПУЛЬСИВНОГО ПЕРЕЇДАННЯ
152. **Фоменко К. І., Осипенко Н. М.** 816
КОРИГУВАННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕКОНАНЬ ОСОБИСТОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІК КПТ
153. **Харкевич О. О.** 821
ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ПАРАМЕТРИ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ ЖІНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
154. **Харцій О. М.** 825
ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
155. **Чуприна Н. В.** 828
ІННОВАЦІЇ, ЧАТ-GPT І ЛЮДИНА, ЩО ЗДАТНА ДО РЕФЛЕКСІЇ
156. **Шевченко В. В., Швець О. О.** 833
ВПЛИВ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ВТРАТИ НА СИБЛІНГІВ У СІМ'Ї
157. **Шматко Н. С.** 839
ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЦІННОСТЕЙ У ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ
158. **Яковенко-Коришун Ю. Л.** 845
ЛІКУВАННЯ ТРАВМАТИЧНИХ ДОСВІДІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СЕКСУАЛЬНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

159. **Стаднік О. Ф.** 853
ТІЛЕСНІСТЬ У ПОСТМОДЕРНІЙ КУЛЬТУРІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЕСТЕТИКА ГІПЕРРЕАЛЬНОСТІ

ART

160. **Адам'ян А. І.** 859
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕРМЕЙСТЕРА В КАМЕРНО-ВОКАЛЬНІЙ ІНТЕПРЕТАЦІЇ
161. **Берелет В. І., Берелет Л. І.** 863
СЦЕНІЧНА ДІЯ-НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЗАСІБ ІСНУВАННЯ АКТОРА НА СЦЕНІ
162. **Васильєв О. С.** 871
ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ ЛОГОТИПІВ ВЕБСАЙТІВ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІВ УКРАЇНИ РІЗНИХ ТОВАРНИХ КАТЕГОРІЙ

163. *Денисюк С. А.* 876
УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО
АКАДЕМІЧНОГО ВОЛИНСЬКОГО НАРОДНОГО ХОРУ
164. *Зюзіна О. А.* 879
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СРИПКОВОГО МИСТЕЦТВА ХІХ
СТОЛІТТЯ
165. *Каленюк О. І.* 884
ЕСТРАДНА ПІСНЯ «Я ЗНОВ ТОБІ» КРІЗЬ ПРИЗМУ
ПЕРСОНАЛІСТИЧНОГО ТВОРЕННЯ ІРЕНИ ЯРОСЕВИЧ
166. *Лисак Н. Б.* 887
ФЕСТИВАЛЬ «ЧЕРВОНА РУТА»: «ЗНАК» УКРАЇНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ У БІЛЬШОВИЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ
167. *Скоп М. Л.* 892
ТИПОВІ РИСИ І ВІДМІННОСТІ ІКОНОГРАФІЇ РІЗДВА
СВЯТИХ НА ВИБРАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЖИТІЙНИХ ІКОНАХ
ХV – ХVІ СТ.
168. *Сотниченко А. В., Бондарець В. Ю.* 896
ІСТОРІЯ НАТЮРМОРТУ ЯК САМОСТІЙНОГО ЖАНРУ
ЖИВОПИСУ

HISTORICAL SCIENCES

169. *Баран Р. Т.* 903
ДО НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ АПРОБАЦІЙ ПОДАННЯ
АВІАЦІЙНОЇ ІСТОРІЇ В РАМКАХ АВІАЄРМІНІЇ І САМЕ ЇЇ
СКЛАДОВОЇ – АВІАЛОГІЇ
170. *Готра Я. І.* 915
УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ
РЕСПУБЛІЦІ
171. *Коваленко Р. Л.* 917
ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОСТІ
В БОРОТБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ
172. *Корнієнко А. І., Разіцький В. Й.* 925
ФРАНЦУЗЬКІ ФЕМІНІСТИЧНІ РУХИ 1960-Х РОКІВ
173. *Кубасова А. В.* 929
РОЛЬ ІV ЛАТЕРАНСЬКОГО СОБОРУ У БОРОТБІ З ЄРЕССЮ
174. *Кушпетюк О. І.* 933
ВПЛИВ ПОДІЙ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ
МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ ВОЛИНИ
175. *Матвієнко В. В.* 942
ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ПАРКОВОЇ КУЛЬТУРИ
ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН (1980-
2020 РР.)
176. *Мірошніченко С. В., Греков О. В.* 947
ВІДНОСИНИ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО З ЕЛІТАМИ:
ПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ

177.	<i>Мірошніченко С. В., Лосяніна С. С.</i>	954
	ЯЗИЧНИЦЬКА ОПОЗИЦІЯ ХРИСТІЯНІЗАЦІЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ IV–V СТ.	
178.	<i>Пирогов В. О.</i>	960
	ПОЧАТОК СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ	
179.	<i>Писарчук В. М., Костенко А. Ю.</i>	964
	УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО–ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ: ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	
180.	<i>Сітніков А. Ю.</i>	969
	РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПРОЦЕСІ ВТРАТИ УКРАЇНСЬКИМИ ПРОФСПІЛКАМИ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ОБ’ЄКТІВ (1990-2000 РР.)	
181.	<i>Федько А. А.</i>	976
	ЛАТИНСЬКІ НАПИСИ НА САКРАЛЬНИХ ОБ’ЄКТАХ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО СВИТОГЛЯДУ ЛЬВІВСЬКИХ МІЩАН	
182.	<i>Черкасов В. М.</i>	979
	ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЙ ПІВДЕННОСЛОВ’ЯНСЬКОЇ СПІЛЬНОСТІ У ХІХ СТОЛІТТІ	
CULTUROLOGY		
183.	<i>Головіна Є. О.</i>	983
	МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	
LITERATURE		
184.	<i>Чжоу Хунвей</i>	986
	РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СЕЛЬСКИХ РАЙОНАХ КНР	
POLITICAL SCIENCES		
185.	<i>Бачинський В. М.</i>	991
	ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИМИ ЕКСПЕРТИЗАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	
186.	<i>Бачинський В. М.</i>	993
	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	
187.	<i>Войдюк О. В.</i>	996
	ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ	

188.	Войдюк О. В. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ КРИТИЧНО ВАЖЛИВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ	998
PHILOLOGICAL SCIENCES		
189.	Kazymir I. SEMANTIC STRUCTURE OF A LEXICAL-SYNONYMOUS UNIT IN THE PROCESS OF CONTEXTUALIZATION	1000
190.	Антонова А. С., Ланова І. В. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ІТ-ФАХІВЦІВ	1003
191.	Безименна А. О., Ланова І. В. ВАЖЛИВІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІТ-СФЕРІ	1008
192.	Вещунова М. І. ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ В ОЦІНКАХ СУЧАСНИХ НАУКОВЦІВ	1012
193.	Вишниченко А. А., Ланова І. В. НЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОГО ЧАСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	1017
194.	Головацька Ю. Б., Скасків Ю. В. ВІРШІ ТА ПІСНІ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1020
195.	Гонюк О. В., Бабій В. С. МОТИВ ГНОБЛЕННЯ УКРАЇНИ РОСІЄЮ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕНТАЛОГІЇ БОГДАНА ЛЕПКОГО «МАЗЕПА»	1022
196.	Григоренко К. О., Ланова І. В. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	1027
197.	Громко Д. С., Ланова І. В. РОЛЬ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ГІРНИКІВ	1032
198.	Гуцько О. Д., Ланова І. В. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ У МАСМЕДІА ТА ОФІЦІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	1034
199.	Карапінка В. Т., Савченко О. О. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПОЛЕ В ПАРЕМІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ	1038
200.	Кіріченко Д. О., Ланова І. В. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	1044
201.	Коваль Б. В. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	1050

202.	<i>Корнілова К. О., Сергієнко О.М.</i> ОБРАЗ СТРАХУ В ЗБІРЦІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ЖІНКИ ЇХНІХ ЧОЛОВІКІВ»	1053
203.	<i>Кропивко І. В., Савчук Л. М.</i> СВОЄРІДНІСТЬ НАРАТИВУ: НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ЇХ СКЛАДНИКИ	1056
204.	<i>Куроп'ятник О. О., Ланова І. В.</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ МОВНИХ НОРМ	1062
205.	<i>Левентир В. О.</i> ЕЛЕМЕНТИ ІНТЕНСИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ	1066
206.	<i>Левченко О. К., Ланова І. В.</i> МОВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВПЛИВ КОНФЛІКТУ НА МОВНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	1075
207.	<i>Ляшук Т. А., Ковальчук Л. В.</i> ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	1078
208.	<i>Малиця М. О., Ланова І. В.</i> ВПЛИВ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	1083
209.	<i>Мамедова А. І., Мамедов І. А.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДОМЕН MENSCH У ВІРШОВАНІЙ СЕРІЇ В. БУША «МАКС І МОРІТЦ»	1088
210.	<i>Олійник Л. В.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ (УРОКАХ) СЛОВЕСНОСТІ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОСТІ	1094
211.	<i>Орехова А. О., Ланова І. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ТЕРМІНОЛОГІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ	1101
212.	<i>Петров О. А.</i> ТОПОНІМІЧНІ НАЗВИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	1104
213.	<i>Пренько Я. О.</i> РОЛЬ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ У РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ	1108
214.	<i>Пристінська А. С., Ланова І. В.</i> МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	1112
215.	<i>Ращупкіна М. О.</i> ЗНАЧЕННЯ РОМАНУ ВИХОВАННЯ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ	1115
216.	<i>Савенко О. П., Козел Н. В.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СВІТОБАЧЕННЯ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ У ЇЇ ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ	1120

217. *Савіна М. В., Ланова І. В.* 1125
 МОВА ЯК СИМВОЛ ОПОРУ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У
 БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ
218. *Семенчук А. В., Ковальчук Л. В.* 1128
 КРЕОЛІЗОВАНІ МЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО
 ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ
219. *Сердюк М. О., Ланова І. В.* 1132
 ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ
 КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
220. *Стародуб К. П., Ланова І. В.* 1135
 ВПЛИВ МОВНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА УПЕРЕДЖЕНЬ НА
 КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ
221. *Тереховська О., Заяць С.* 1138
 ЖАНРОВИЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС ЩОДО
 РОМАНУ ДЕНА БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ»: ОГЛЯДОВИЙ
 АСПЕКТ
222. *Титаренко І. В., Ланова І. В.* 1145
 ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ
223. *Токарь Д. С., Ланова І. В.* 1148
 СУРЖИК ЯК МОВНИЙ ФЕНОМЕН: ПРИЧИНИ, ПОШИРЕННЯ
 ТА СУСПІЛЬНІ НАСТАНОВИ
224. *Харченко Т. О., Ланова І. В.* 1151
 КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ:
 АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ
225. *Храмцова А. В., Ланова І. В.* 1154
 ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В
 ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

226. *Гоцалюк А. А., Бондарець В. Ю.* 1157
 РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В СУЧАСНОМУ ФОРМУВАННІ
 КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
227. *Грех В. І.* 1164
 ДІОНИСІЄВА “ЄРМІНІЯ” І ПОДІБНА З НЕЮ СТИЛЬОВА
 ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ І В ІНШИХ КРАЇНАХ

ECONOMIC SCIENCES

228. *Kuzminevych T. A., Kysilova I. Yu.* 1171
 DIRECTIONS OF DIGITALIZATION IN THE INSURANCE
 MARKET OF UKRAINE
229. *Богайчук В. О.* 1176
 ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА

230. *Гончаренко В. І., Лопата В. В.* 1180
 ФІНАНСОВІ РИНКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ЯК ІНВЕТОРИ РЕАГУЮТЬ НА ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
231. *Децик О. І., Березюк С. І.* 1186
 СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА
232. *Дмитрашко Л.* 1191
 ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОЮ АУДИТОРСЬКОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО УМОВ ПРОГРАМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (INTERREG)
233. *Довженко А. О., Дяченко А. К.* 1196
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
234. *Задорожна А. В., Балух Б. І.* 1202
 СМАРТ ЕНЕРГЕТИКА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАЙНІНГУ КРИПТОВАЛЮТ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ
235. *Ковальова Т. В., Шагун Є. М.* 1209
 РЕФОРМА ЗВІТНОСТІ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ
236. *Козьмук Н. І., Кузьменко Д. М.* 1215
 СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ
237. *Кременецька М. Л.* 1218
 ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ
238. *Павлюк Т. І., Проценко М. А.* 1223
 БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ
239. *Погріщук О. Б., Щербич В. В.* 1231
 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ
240. *Познякова А. С., Тарасова К. І.* 1238
 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗАСОБІВ НА РОЗДРІБНОМУ ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ
241. *Сарахман О. М., Пацула М. А.* 1242
 ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ
242. *Серіков А. В.* 1247
 МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ В ДИНАМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

243.	Стан К. О., Павлюк Т. І. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА МІСТА	1254
244.	Сук П. Л. ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	1260
245.	Терещенко Е. Ю., Оленюк К. С., Юрчик В. С. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	1269
246.	Ткачик Л. П., Федюк А. М. ОЦІНКА РЕГУЛЮЮЧОГО ВПЛИВУ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК НА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ	1275
247.	Хижняк І. М. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ПРАЦІ ТА ЇЇ ОПЛАТИ	1282
248.	Хомуляк Т. І., Ястремський М. О. ФУНКЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ БАНКУ	1285
249.	Хуан Цзяи ИССЛЕДОВАНИЕ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ И ТРАНСФОРМАЦИИ МОДЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КИТАЯ	1290
250.	Шашина М. В., Рурак К. М. ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В ЄС ТА УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН	1296
251.	Шурпенкова Р. К., Дмишко Ю. Г. АУДИТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	1302
252.	Ярема О. Р., Васько А. Р. ВИКОРИСТАННЯ СМАРТ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ: ПОЄДНАННЯ ВЕЛИКИХ ДАНИХ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	1307
253.	Ярмолюк Д. І., Плисак А. С. РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ: ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ ФРАНЦІЇ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ТУРИСТІВ	1312
LEGAL SCIENCES		
254.	Бодирєв Д. А., Ярина Я. І. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	1317
255.	Гіденко Є. С., Власова І. В., Войхевич Д. С. ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ	1320

256. *Горбач В. С., Шендрик Ю. В.* 1325
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ
257. *Гребеник В. І., Чернетченко О. М.* 1330
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ
ДО 1939 РОКУ
258. *Журавель О. А.* 1336
НОВІТНІ МЕТОДИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ФАКТОР ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
259. *Козяр Р. Я.* 1342
ЮРИДИЧНІ КОЛІЗІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
260. *Коляда Т. А., Кирилко В. О.* 1345
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
261. *Кривонуск Д. Л., Барабаш А. Г.* 1350
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ЗАКОНОДАВСТВОМ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
262. *Куваєв М. В., Ярошевська Т. В.* 1356
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ
263. *Лимар Ю. В.* 1359
УЧАСТЬ ТРЕТІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО
ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ
264. *Лук'янчикова А. С., Череватюк В. Б.* 1366
ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ
КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ
265. *Мамасєв І. О.* 1370
ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНІ СУДИ: ДОСВІД США У
РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА
КРИМІНАЛЬНОМУ ПОКАРАННЮ
266. *Мирченко В. О., Спицький Я. М., Гіденко Є. С.* 1375
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
267. *Науменко Д. В., Чорна А. Г.* 1380
ІЄРАРХІЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
268. *Пустовіт Ю. Ю.* 1385
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА
КАТЕГОРІЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ
269. *Ралець В. Р., Череватюк В. Б.* 1390
ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З
ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

270. **Скриньковський Р. М.** 1394
 ДЕРЖАВНА ОХОРОНА В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ
271. **Сорока А. Л., Желеховська Т. В.** 1398
 ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
272. **Степаненко А. В., Петренко С. П., Кириченко А. В.** 1405
 АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО
273. **Цапович В., Волков Ю.** 1409
 РОЛЬ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ КУРСАНТІВ СИСТЕМИ МВС
274. **Цапович В., Марієнко А.** 1413
 ЩОДО ПИТАННЯ ІСНУЮЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ЇЇ ЗАПОБІГАННЮ
275. **Череватюк В. Б., Тищенко К. В.** 1418
 ЕВТАНАЗІЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ЖИТТЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ
276. **Шебела В. В., Жбанчик А. В.** 1425
 ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ
277. **Шебела В. В., Шинкаренко І. О.** 1429
 РОЛЬ ПСИХОЛОГІЇ В ОЦІНЦІ ДОСТОВІРНОСТІ СВІДЧЕНЬ ОЧЕВИДЦІВ
278. **Шмагайло І. В.** 1433
 ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

AGRICULTURAL SCIENCES

ENVIRONMENTAL CONSEQUENCES OF FOREST FIRES ON THE TERRITORY OF THE CHERNOBYL RADIATION AND ECOLOGICAL BIOSPHERE RESERVE

Hoffman Alexander

Master

Davydenko Bohdan

Master

Zymaroyeva Anastasiia

Doctor of Science in Agronomy

Polissia National University,

Zhytomyr, Ukraine

Introduction. In addition to radiation, a significant factor affecting the environment in the post-accident period is forest fires that break out with a certain frequency on the territory of the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve (hereinafter referred to as the Reserve). The origin of these fires can be anthropogenic or natural and usually occur in the forests of the Exclusion Zone and on fallow land. Fires are dangerous because they cause repeated transfer of radionuclides and thus significantly worsen the radioecological situation in Ukraine. Fires in the Reserve lead to an increase in the variability of the structure of forest phytocoenoses and to a long-term and deep restructuring of various components of the ecosystems existing in the Reserve. The organic matter accumulated in plants and forest floor is burned, which in turn causes an increase in the content of ash elements and bound mineral forms of nitrogen in the soil horizons. This causes the soil to become more acidic, warming up, and changes the soil chemistry. Changes in soil chemistry, in turn, intensify the sod cycle of soil formation and encourage the development of herbaceous plants. Over time, the moss cover regenerates, the soil solution “acidifies,” and the soil formation cycle becomes podzolic.

Aim. To determine the consequences of fires in the forests of the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve exclusion zone.

Materials and methods. Research methods: field observations, comparisons, remote sensing of the Earth's surface, spatial data analysis, mathematical analysis, modern information technologies; logical method, methods of basic and multivariate variation statistics.

Results and discussion. After forest fires, migration processes intensify and radionuclide uptake by plants accelerates. Thus, under normal conditions, 20-40% of radiocesium penetrates into the mineral layer of the soil, and after wildfires - 60-80%. The ashing of organic material in the litter after forest fires leads to an increase in the amount of mobile fractions of radionuclides. The reason for this phenomenon is the destruction of organic-mineral soil complexes containing radioactive elements.

In seasons when critical weather conditions occur, massive forest fires are observed in the Reserve, which can cover large areas. The hazard of such fires is that they release a significant amount of radionuclides into the air with smoke, which are carried by air masses over quite long distances.

In the exclusion zone of the Chornobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve, in the burned areas after forest fires, the renewal of those tree species that grew in these areas before the fire (oak, pine, birch, acacia, aspen) is observed. However, comparing the ratio of these forest crops to the pre-fire period, we note that the ratio between them has changed dramatically. Hardwood species that can reproduce vegetatively and produce a significant amount of seeds are preferred, which allows them to abundantly populate the burned areas and occupy new territories in the first years after the fire. This is especially true for white acacia (whose population is in the best condition) and birch. These species grow rapidly in height in the first years of life, so they successfully compete with grass cover. In the newly formed forest communities, their participation in the future will be much higher than in the formation of forest stands before the fire.

We assessed the condition of forests after fires using satellite data and field visits to inspect the condition of forests affected by fires in the field. By comparing the NDVI vegetation indices of 2019, 2020, and 2021, we identified changes in the state of the vegetation cover. Fire damage causes changes in natural complexes that

affect the passage of vegetation and can be detected using satellite data. After analyzing the received satellite images, we visit the damaged areas to validate the interpretation data. These methods allowed us to estimate the approximate area and location of dead forests, severely damaged marshes and wetlands.

According to the data obtained, about 25% of the areas affected by fires in 2020 have changed. Among them, 62.2% were forests, 20.3% were fallow land, 11.5% were swamps, and 2.5% were burned and dead plantations. In addition, the fires destroyed grassy and shrubby vegetation that overgrew roads, areas under power lines, river floodplains, and reclamation canals, which was also reflected in the satellite data analysis.

Fallow land and clearings were the least affected by the fires. Fire usually moves quickly in these areas, burning dry vegetation and not damaging root systems. Grass vegetation on fallow land after fires began to recover intensively 2-3 weeks after the fire.

Forests and marshes suffered much more as a result of the fires, and their recovery is longer than that of fallow land. In particular, about 10.6 thousand hectares of forests were destroyed by fire, and 1.96 thousand hectares of marshes were severely damaged. While marshes recover naturally and no measures are taken, forests can be restored using artificial methods.

Conclusions. Thus, most areas have high silvicultural potential and are able to recover from fires on their own, so they do not require interference with natural processes for reforestation. The next stage of the research work will be the establishment of trial areas and verification of the correspondence of the forestry potential to the actual forest restoration.

**STUDY OF THE MAMMALIAN SPECIES COMPOSITION OF THE
CHERNOBYL RADIATION AND ECOLOGICAL BIOSPHERE RESERVE
EXCLUSION ZONE**

Zymaroieva Anastasiia

Doctor of Science in Agronomy

Davydenko Bohdan

Master

Hoffman Alexander

Master

Polissia National University

Zhytomyr, Ukraine

Introduction. Biodiversity monitoring in nature reserves and national parks is promising to be carried out with the help of photo traps. This method allows us to determine the distribution areas of animals and factors that may affect the dispersal of species, and is also suitable for studying the distribution of those species that occupy large areas that cannot be individually recognized and therefore it is impossible to calculate the approximate density of animals. With the involvement of a small number of researchers, photo traps can be used to collect data over large areas simultaneously. For hard-to-reach areas, this method is quite attractive because the traps do not need to be checked daily. The continuous operation of photo traps, as well as the absence of people, makes it possible to detect and record the presence of shy and rare species of animals. That is why photo traps are used to monitor the terrafauna. This method collects quantitative data to evaluate the calculation of species density and their territorial distribution. The collected data form the basis for planning and organizing various conservation measures.

Aim. To determine the peculiarities of using photo traps for the study of fauna in the Chornobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve.

Materials and methods. Field studies were conducted to obtain data on the number of individuals and to determine the density of animal populations using camera traps. Biological methods were used to study the peculiarities of the

distribution of organisms and to establish the rhythms of their activity during the day. Physical methods were used to familiarize ourselves with the peculiarities of the functioning of the device used in the research.

Results and discussion. When assessing the species composition of *Mammalia* in the Chernobyl Exclusion Zone of the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve, it should be noted that there are no unified data on the number of species of terrifauna. According to some data, there are 60 species of *Mammalia* on the territory of the Reserve, according to others - 70 species. During the surveys conducted after 1986, it was found that 58 species of *Mammalia* are present in the area out of 78 expected species. The Reserve's terriofauna includes 6 orders: *Carnivora*, *Rodentia*, *Artiodactyla*, *Leporiformes*, *Eulipotyphla*, *Chiroptera*.

Back in 1987-1992, scientists of the relevant institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine conducted the first descriptions of the species composition of the Reserve's *Mammalia*. In 1998-2010, significant additions were made to the list of species of the terrafauna. It was at this time that 103 international and national scientific projects were implemented with the use of modern equipment-sound recorders, detectors and photo traps.

Виявлено, що представники деяких родин *Mammalia*, які траплялись на території Заповідника до 1986 року і вважались численними, на момент дослідження проведеного у 2021 році, не траплялись. Зникли в основному дрібні види *Mammalia*.

However, some species of large mammals that were not found in the Reserve before 1986 were discovered in 2021. These are *Lynx lynx* (Linnaeus, 1758), *Ursus arctos* (Linnaeus, 1758), *Martes martes* (Linnaeus, 1758), *Equus ferus* (Boddaert, 1785), *Cervus elaphus* (Linnaeus, 1758), *Alces alces* (Linnaeus, 1758).

In the summer of 2021, the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve launched a large program of long-term monitoring of *Mammalia* biodiversity in the areas affected by the massive fires of 2020, which covered large areas of the Reserve. Unfortunately, these studies were suspended in 2022 due to the invasion of Ukraine by Russian troops. Therefore, there are only data collected during two field

seasons - in 2020 and 2021.

The photo traps were distributed equally in two types of forests: deciduous and pine, so that places with and without fires were covered. A total of 5 sites were selected in both locations (for each forest type). By analyzing satellite images for 2019-2021, we identified the forests that were most damaged by fires. The distribution of camera traps was carried out randomly, without any attraction for animals, with a minimum distance of 3.2 km from each other. The vegetation cover near each camera trap was also described. The density of the undergrowth and crown was determined, and photos of remote measurements were taken. The silvicultural potential of the areas damaged by fires was assessed using practical recommendations on environmentally friendly approaches and methods of forest reproduction in the Exclusion Zone. Cuddeback C and G series photo traps were used in the Reserve.

As a result of the research, it was found that in the areas affected by the fire, native forest vegetation is being replaced by synanthropic species, among which ruderal species predominate. The study of *Rodentia* populations led to the conclusion that they are not affected by fires. The species composition of animals in the affected areas of the forest was generally the same as in forest ecosystems. It was found that the areas where the forest was burned are characterized by relatively much higher indices of species diversity.

With the help of photo traps, 12 species of representatives of the terriofauna were found in the Reserve, including 6 species of *Carnivora*. These are *Nyctereutes procyonoides*, *Martes martes*, *Lynx lynx*, *Vulpes vulpes*, *Canis lupus*, *Meles meles*. Among the *Ungulates*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Alces alces*, and *Sus scrofa* were found. *Lepus europaeus* is a representative of *Leporiformes*.

The frequency of occurrence can be used to determine the daily activity of animals. For example, *Canis lupus* is active at dusk and at night, *Nyctereutes procyonoides*, *Meles meles*, *Lepus europaeus* are active at night, *Vulpes vulpes* and *Capreolus capreolus* are active during the day and night, *Cervus elaphus*, *Martes martes* and *Sus scrofa* are active during the daytime.

The main indicators of species diversity for certain types of habitats (in our

case, fallow land, coniferous and deciduous forests) are calculated from the data of the camera traps. Comparison of species diversity parameters allowed us to establish its similarity for coniferous and deciduous forests as the predominant habitats of the Reserve: the species most frequently found among *Carnivora* are *Nyctereutes procyonoides*, and among *Ungulates* animals, these are *Alces alces* and *Cervus elaphus*.

Conclusions. Monitoring of *Mammalia* should be continued in order to obtain a database that will allow for a reliable assessment of the population density of the terrifauna on the territory of the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve. The method of such an assessment is a reliable spatial recapture method (spatially explicit capture recapture method). The data obtained on the presence of mammalian fauna in the Reserve can be used to create models of their spatial distribution.

ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПИВА

Божко Тетяна Василівна,

к.н.т., доцент

Карпенко Олег Олександрович,

Студент

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ

Пиво - один з найстаріших і найпопулярніших напоїв у світі, з давньою історією і значним культурним значенням. Цей напій виробляється з використанням натуральних інгредієнтів, таких як вода, ячмінний солод, хміль і дріжджі. Споживчі характеристики пива, такі як смак, аромат, колір та стійкість піни, відіграють важливу роль у визначенні його якості та впливають на споживчі переваги. Розуміння факторів, що впливають на ці характеристики, є важливим для виробників, щоб контролювати якість своєї продукції та адаптувати її до потреб ринку.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що якість пива залежить від низки факторів, починаючи від вибору сировини і закінчуючи умовами зберігання та транспортування. Ці фактори суттєво змінюють кінцеві споживчі характеристики пива, впливаючи на його смакові та ароматичні характеристики. Тому аналіз впливу цих факторів на споживчі характеристики пива є важливим для забезпечення стабільної якості напою на ринку.

Ціль роботи

Метою даного дослідження є вивчення факторів, що впливають на споживчі характеристики пива, та оцінка їх впливу на якість кінцевого продукту. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання. А саме: проаналізувати вплив якості сировини (води, солоду, хмелю та дріжджів) на характеристики пива; дослідити виробничі процеси та їх вплив на органічні характеристики; оцінити зовнішні фактори, які можуть змінювати

характеристики пива під час зберігання та транспортування.

Матеріали та методи

Дослідження проводилося з використанням різних сортів пива з різними інгредієнтами та виробничими процесами. Основними інгредієнтами були ячмінний солод, різні сорти хмелю, пивні дріжджі та вода. Органолептичні методи використовувалися для оцінки смаку, аромату, кольору та стійкості піни. Хімічні аналітичні методи використовувалися для визначення кислотності, вмісту алкоголю, вуглекислого газу та екстракту. Також були проведені експертні дегустації для визначення споживчих характеристик зразків.

Для аналізу технічних процесів, таких як затирання, бродіння, фільтрація та пастеризація, використовувалися стандартизовані технологічні схеми, а також оцінювався вплив кожного процесу на кінцеву якість пива. Крім того, були вивчені умови зберігання і транспортування, в тому числі вплив температури і світла на стабільність характеристик пива.

1. Визначення споживчих властивостей

Споживчі характеристики пива - це сукупність властивостей, які визначають його придатність до споживання і впливають на споживчий вибір. Ці властивості включають органічні, фізико-хімічні, біологічні та харчові показники, які складають якість продукту.

Основними споживчими характеристиками пива є:

- 1) Смак і аромат: Створюються за рахунок використаної сировини (солоду, хмелю) та процесу бродіння.
- 2) Колір: Визначається типом використаного солоду та методом обробки.
- 3) Піна: стабільність і структура піни свідчить про якість продукту.
- 4) Вміст алкоголю: один з основних параметрів, що визначає міцність пива.
- 5) Насиченість газами: вміст вуглекислого газу впливає на свіжість і смак напою.
- 6) Поживна цінність: пиво має певну харчову цінність, яка включає

вуглеводи, мікроелементи та вітаміни. [1]

1. Основні фактори, що впливають на споживні властивості пива

1.1. Вплив сировини на якість пива

Якість солоду

Солод є одним з ключових інгредієнтів у виробництві пива і безпосередньо впливає на його органічні характеристики, такі як смак, колір та аромат. Якість солоду визначається рядом параметрів, які впливають на кінцевий продукт.

Основними характеристиками якості солоду є:

1) Здатність до бродіння: важливою характеристикою солоду є його здатність перетворювати крохмаль на цукор, а потім на спирт під час ферментації. Це визначає міцність і екстрактивність пива.

2) Екстрактивність: вказує на здатність розчинних речовин, що містяться в солоді, переходити в сусло під час процесу пивоваріння. Чим вища екстрактивність, тим багатший і повніший смак.

3) Обсмажування солоду: колір пива залежить від ступеня обсмажування солоду. Світліший солод має золотистий колір, а темніший - темно-коричневий або чорний. Обсмажування також впливає на смак пива. Світлий солод дає світлий, солодкий колір, а темний - карамельний, шоколадний або горілий аромат.

4) Вміст золи: вміст мінеральних речовин, що залишаються після спалювання сухого солоду, називається зольністю. Чим нижча зольність, тим вища чистота солоду і тим сприятливіший процес виробництва.

5) Солодкість: чим якісніший солод, тим вищий вміст зброджуваного цукру, який надає пиву солодкість. Це важливий показник, оскільки він впливає на баланс смаку.

6) Вміст вологи: вологість солоду не повинна перевищувати 5%. Високий вміст вологи негативно впливає на зберігання та якість солоду і погіршує смак пива.

7) Активність ферментів: якість солоду також визначається наявністю або

відсутністю активних ферментів, які розщеплюють крохмаль до цукрів. Це, в свою чергу, визначає швидкість і якість процесу бродіння.

8) Чистота і однорідність: для рівномірної ферментації важливо, щоб солод не містив сторонніх домішок (інших зерен і сміття) і щоб зерна були однакового розміру. [2]

Якість хмелю

Хміль - один з найважливіших компонентів у виробництві пива, який відповідає за гіркоту, аромат і стійкість піни. Якість хмелю безпосередньо впливає на органічні властивості пива. Основними характеристиками якості хмелю є:

1) Вміст альфа-кислот: альфа-кислоти (гумулони) є основним компонентом гіркоти в пиві. Вищий вміст альфа-кислот призводить до більш гіркового смаку, що важливо для певних стилів пива, таких як IPA.

2) Ароматичні характеристики: хміль також впливає на аромат пива. Ароматичні сполуки, такі як ефірні олії (мірцен, фарнезен, каріофілен), додають квіткові, цитрусові, пряні та трав'яні тони. Свіжий хміль зазвичай має більш виражений аромат, що важливо для ароматичних стилів пива.

3) Свіжість хмелю: якість хмелю значною мірою залежить від його свіжості. Свіжий хміль має вищий вміст ефірних олій і альфа-кислот, які позитивно впливають на смак і аромат пива.

4) Вологість хмелю: оптимальний вміст вологи для хмелю становить 8-10%. Висока вологість може призвести до зростання плісняви та мікроорганізмів під час зберігання, що може спричинити псування хмелю. Надмірно сухий хміль втрачає ефірні олії та аромати.

5) Вміст золи: зольність хмелю вказує на кількість мінералів, що залишаються після спалювання рослинного матеріалу. Низький вміст золи свідчить про те, що хміль чистий і не містить домішок, які можуть негативно вплинути на смак.

6) Грануляція та форма хмелю: хміль можна використовувати у формі шишок або гранул. Шишковий хміль має більш натуральний склад, тоді як

гранульований більш стійкий до зберігання і краще зберігає свої активні інгредієнти.

7) Стійкість до окислення: якість хмелю знижується через окислення, яке руйнує ефірні олії та альфа-кислоти, впливаючи на смак і аромат. Зберігання хмелю при низьких температурах і в безкисневому середовищі допомагає зберегти його якість.

Якість води

Вода - основний компонент пива, що становить 86-91% об'єму, тому її якість і хімічний склад дуже важливі для кінцевого продукту. Властивості води безпосередньо впливають на смак пива, процес бродіння і стабільність напою. Основні властивості води, що мають значення для пивоваріння, такі:

1) Мінеральний склад:

- Кальцій (Ca): сприяє активації ферментів під час затирання (розщеплення мальтози на моносахариди), стабілізує піну і допомагає процесу осадження дріжджів.

- Магній (Mg): Діє як активатор ферментів, але у високих концентраціях надає гіркий смак.

- Сульфат (SO_4^{2-}): надає пиву сухого, гіркого смаку, особливо в легких сортах, таких як IPA.

- Гідрокарбонат (HCO_3^-): нейтралізує кислоти і впливає на рН сусла.

- Хлориди (Cl⁻): сприяють солодкості та повноті смаку.

2) Жорсткість води: визначається вмістом солей кальцію і магнію. Жорстка вода містить більше цих елементів, м'яка - менше.

Жорстка вода: підходить для темних сортів пива (стаутів і портерів), оскільки зменшує кислотність солоду і створює легкий, збалансований смак.

М'яка вода: підходить для світлих сортів пива (лагерів, пілснерів) і надає чистого, легкого смаку.

3) рН води: кислотно-лужний баланс води є важливим фактором для контролю процесу затирання та бродіння. Оптимальний рівень рН для пивоваріння знаходиться в межах від 5,2 до 5,5, що забезпечує правильний

рівень активності бродіння і гарантує гармонійний смак пива.

4) Лужність (Al): лужність води впливає на здатність води нейтралізувати кислоти під час бродіння і змінює кислотність суслу. Висока лужність підходить для темних сортів пива з високим вмістом кислот у солоді, тоді як низька лужність важлива для світлих сортів пива. [3]

2. Вплив умов зберігання та транспортування на якість пива

Умови зберігання та транспортування пива дуже важливі для збереження його якості, смаку та аромату. Оскільки пиво чутливе до зовнішніх факторів, таких як температура, світло і час, забезпечення оптимальних умов на всіх етапах від виробництва до кінцевого споживача допоможе запобігти погіршенню його характеристик.

1) Вплив температури: для збереження свіжості та смаку пиво найкраще зберігати при температурі від 4°C до 10°C. Низькі температури (нижче 0°C) можуть спричинити випадання осаду, кристалізацію або замерзання, що може негативно вплинути на текстуру та смак. Високі температури (вище 20°C) можуть прискорювати окислення та інші хімічні реакції, пошкоджуючи смак пива. Це може призвести до неприємного «картонного» смаку та втрати аромату.

2) Вплив світла: світло, особливо ультрафіолетове, швидко руйнує сполуки хмелю в пиві, викликаючи так званий «світловий шок». Пиво набуває неприємного запаху, схожого на неприємний запах. Прямі сонячні промені та штучне освітлення псують пиво навіть протягом кількох годин. Пиво, упаковане в прозорі або світлі пляшки, особливо чутливе до світла. Коричневі пляшки забезпечують кращий захист, ніж зелені або прозорі, а бляшані-найкраще захищають пиво.

3) Вплив кисню: кисень є найбільшим ворогом пива після розливу. Окислення призводить до того, що пиво втрачає смак, стає «м'яким» і набуває неприємних присмаків (наприклад, картону або паперу). Щоб мінімізувати вплив кисню, важливо тримати пляшки та бляшанки щільно закритими, а також правильно пакувати пиво в кеги.

5) Вплив транспортування: пиво слід транспортувати при постійній температурі (приблизно 4-10°C), аналогічно до умов зберігання. Важливо уникати тривалого впливу високих або низьких температур. Для підтримання постійної температури на великих відстанях використовують рефрижератори, що спеціалізуються на перевезенні пива.

б) Вплив упаковки: упаковка, в якій зберігається пиво, також відіграє важливу роль у збереженні якості. Скляні пляшки, алюмінієві банки та кеги мають різний ступінь захисту від кисню та світла. Скляні пляшки (особливо коричневі) мають високий ступінь захисту від світла і низький ступінь захисту від кисню.

Алюмінієві банки забезпечують більший захист від світла і кисню та ідеально підходять для тривалого зберігання пива. Кеги використовуються для розливного пива і забезпечують максимальну герметичність для запобігання контакту з киснем.

Результати та обговорення

Дослідження показали, що якість сировини дуже важлива для формування споживчих характеристик пива. Наприклад, жорсткість води впливає на смак і стійкість піни. Використання різних сортів солоду визначає колір, а хміль - профіль аромату та рівень гіркоти. Дріжджі впливають на виробництво спирту, що визначає інтенсивність бродіння та міцність пива.

Технічні процеси також мають значний вплив на споживчі характеристики. Температура і тривалість затирання впливають на виробництво екстракту, який надає пиву насиченого смаку. Процеси бродіння та фільтрації визначають чистоту і ясність смаку. Пастеризація подовжує термін зберігання, але зменшує інтенсивність аромату.

Вплив зовнішніх факторів, таких як температура зберігання та вплив світла, є важливими для збереження якості пива. Високі температури прискорюють дозрівання пива, що призводить до зміни смаку та зниження стійкості піни. Пиво, що зберігається на світлі, може втратити свої характерні аромати через окислювальний вплив.

Висновки Споживчі характеристики пива є результатом взаємодії багатьох факторів, від якості сировини до умов зберігання та вподобань споживачів. Всі ці фактори необхідні для забезпечення високої якості та стабільності кінцевого продукту. Розуміючи ці фактори, пивовари можуть вдосконалити свої процеси і виробляти пиво, яке відповідає вимогам споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринько, О. А. (2020). Споживчі властивості пива: особливості та фактори впливу. Харків: Харківський національний університет.
2. Семенова, Т. С. (2021). Визначення споживчих властивостей пива за органолептичними показниками. Дніпро: ДНУ.
3. Маслова, Н. В. (2017). Технологія і контроль якості пива. Черкаси: ЧДТУ.

ТЕХНОЛОГІЯ ДОВГОТРИВАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ

Вишневська Оксана Василівна,

к.с.-г.н., с.н.с.,

Маркіна Ольга Валеріївна,

н.с.,

Інститут сільського господарства Полісся НААН,

м. Житомир, Україна

Вступ. У сучасних умовах ведення сільського господарства важливе значення має розвиток галузі кормовиробництва, як основи забезпечення тваринництва високобілковими кормами для якісного виробництва молока, м'яса та продуктів їх переробки [1]. Саме тому важливим питанням на сучасному етапі виробництва дешевих поживних кормів є відновлення площ під багаторічними травами з технологією довготривалого їх використання, які одночасно сприятимуть екологізації землеробства [2, 3]. Проте аналіз стану кормовиробництва у різних природно-кліматичних зонах України на даному етапі свідчить про екстенсивні форми його розвитку. Не винятком є і зона Полісся [1].

Мета роботи. Враховуючи потреби сьогодення перед вченими Інституту сільського господарства Полісся НААН стояла мета розробити високопродуктивні багаторічні кормові агроценози з новітніх сортів рослин вітчизняної селекції та технології їх довготривалого використання без зниження продуктивності та поживності.

Матеріали та методи. Вивчення впливу щорічного прискореного поліпшення багаторічних трав довготривалого використання за різного способу їх створення (рік посіву 2010) та оптимізованої системи удобрення на формування їх продуктивності та поживності в умовах зміни клімату, проводилось на дерново-підзолистих супіщаних ґрунтах зони Полісся в ІСГП НААН, село Грозине (50.95 пн. ш., 28.73 сх. д.). В основі схеми польового дослідження є вивчення дії та взаємодії трьох факторів: А – видова структура

травостою; В – способи сівби бобово-злакових травосумішок; С – система удобрення (схема досліду табл. 1).

Агротехніка вирощування багаторічних трав та методика досліджень-загальноприйнята. Повторність досліду 3-х кратна. Площа ділянки: загальної – 15 м², облікової – 10 м² [4].

Результати та обговорення. За результатами досліджень встановлено, що проведення (в період 2021–2023 рр.) прискореного перезалуження старосіяних кормових травостоїв малими нормами висіву компонентів багаторічних трав (20 % від повної гектарної норми) сприяло збільшенню цінного бобового компоненту в складі агроценозу. Причому покращення відбувалась в умовах дефіциту вологи, особливо в період формування другого та третього укосу, де встановлено зменшення кількості опадів від 15 % до 99 %, залежно від року та місяця вегетації. Так, структурний аналіз ботанічного снопа багаторічних травосумішок показав, що відсоток бобового компоненту в 1-му та 2-му укосах при суцільному способі сівби коливалась від 6,2-10,5% та 4,8-7,3 %; смуговому – 6,1-8,5 та 6,4–10,0 % незалежно від норми висіву компонентів сумішок, способу сівби та удобрення (табл. 1). Але слід відмітити, що при смуговому способі сівби, відсоток бобових рослин в 2-му укосі в більшості випадках збільшився відносно 1-го укосу на 3–35 %. За суцільного способу сівби на всіх варіантах, навпаки, відмічене зменшення на 6-44%.

Таблиця 1

Структурний аналіз травосумішок, %, середнє за 2021–2023 рр.

Норми добрив	Способи сівби			
	суцільний		Смуговий 3x3 рядк и	
	компоненти			
	1 укіс	2 укіс	1 укіс	2 укіс
Костриця очеретяна 8 кг/га + тимофіївка лучна 6 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль: Фон –	80,4 [*]	81,1	82,6	79,9
Хелпрост	8,6 ^{**}	4,8	7,2	8,7
	11,1 ^{***}	14,1	10,2	11,5
Фон + Поліфоска 8	81,9	82,2	83,0	80,6
	10,5	6,8	7,4	10,0
	8,6	11,0	9,6	9,4

Фон + Кропмакс	83,6 8,6 8,1	82,5 5,0 11,5	83,0 5,8 11,2	81,3 7,6 11,1
Костриця очеретяна 7 кг/га + пирій сизий 7 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль: Фон – Хелпрост	82,5 6,7 10,8	81,9 6,0 12,1	84,2 6,2 9,6	81,6 7,5 10,9
Фон + Поліфоска 8	82,9 7,8 9,4	82,5 5,9 11,6	80,1 7,1 12,8	80,6 7,3 12,1
Фон + Кропмакс	81,7 7,8 10,5	80,0 7,3 12,8	82,3 8,0 9,7	79,6 8,0 12,5
Тимофіївка лучна 6 кг/га + пирій сизий 8 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль: Фон – Хелпрост	82,7 8,1 9,2	81,9 6,2 12,2	80,8 7,3 11,9	79,5 6,8 13,8
Фон + Поліфоска 8	81,4 8,1 10,5	82,9 5,4 11,7	83,8 6,7 9,6	79,0 7,8 13,1
Фон + Кропмакс	84,9 6,2 8,9	84,5 5,1 10,4	83,6 6,1 11,3	83,0 6,9 10,1
Костриця очеретяна 5 кг/га + тимофіївка лучна 4 кг/га + пирій сизий 5 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль: Фон – Хелпрост	83,0 7,4 9,5	83,4 6,2 10,5	81,7 7,5 10,8	79,6 7,3 13,1
Фон + Поліфоска 8	84,1 8,6 10,0	82,3 5,4 12,3	77,9 8,5 13,5	79,6 8,8 11,5
Фон + Кропмакс	86,5 6,6 6,8	84,6 5,0 10,4	81,1 7,0 12,0	82,1 6,4 11,4

Примітка 1. * – злаковий компонент; ** – бобовий компонент; *** – різнотрав'я.

Застосування щорічного прискороного поліпшення малими нормами висіву компонентів забезпечило врожай травосумішок в середньому за три роки

використання при висіві суцільним способом на рівні 14,4–24,0 т/га зеленої або 3,9–6,3 т/га сухої маси, смугами – 14,8–22,0 або 4,1–5,7 т/га, залежно від удобрення та компонентного складу сумішок (табл. 2).

Таблиця 2

Урожайність злаково-бобових травостоїв залежно від їх складу, способу сівби та удобрення, сума за укоси, т/га, середнє за 2021–2023 рр.

Система удобрення	Способи сівби			
	суцільний		смуговий 3х3рядки	
	зелена маса	суха маса	зелена маса	суха маса
Костриця очеретяна 8 кг/га + тимофіївка лучна 6 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль:Фон – Хелпрот	18,4	4,7	17,5	4,5
Фон + Поліфоска 8	24,0	6,3	22,0	5,7
Фон + Кропмакс	21,7	5,7	19,4	5,1
Костриця очеретяна 7 кг/га + пирій сизий 7 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль:Фон – Хелпрот	17,4	4,5	17,2	4,5
Фон + Поліфоска 8	22,3	5,8	20,9	5,4
Фон + Кропмакс	19,5	5,2	18,6	4,9
Тимофіївка лучна 6 кг/га + пирій сизий 8 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль:Фон – Хелпрот	14,4	3,9	14,8	4,1
Фон + Поліфоска 8	18,6	5,2	18,7	5,1
Фон + Кропмакс	17,3	4,9	17,6	4,9
Костриця очеретяна 5 кг/га + тимофіївка лучна 4 кг/га + пирій сизий 5 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га + конюшина гібридна 5 кг/га + люцерна посівна 6 кг/га				
Контроль:Фон – Хелпрот	16,9	4,3	16,3	4,3
Фон + Поліфоска 8	21,6	5,6	20,1	5,2
Фон + Кропмакс	19,3	5,2	19,0	5,0
<i>НІР_{0,5} загальне</i>	0,27			
<i>Фактор А(способ сівби)</i>		0,19	<i>Факто р АВ</i>	0,13
<i>Фактор В (сумішки)</i>		0,19	<i>Факто р АС</i>	0,15
<i>Фактор С (удобрення)</i>		0,13	<i>Факто р ВС</i>	0,15

В свою чергу визначена ефективна дія оптимізованої системи удобрення в багаторічних травосумішках за різного способу їх створення. Найбільша

врожайність зеленої маси встановлено при підживленні комплексними органо-мінерального добрива Поліфоска 8 (фон Хелпрост), яка збільшилась на 4,2–5,6 т/га (27,8–30,4 %) та сухої на 1,3–1,6 т/га (28,9–34,0 %) залежно від варіанту висіяних суцільним способом та на 3,8–4,5 т/га (21,5–26,4 %) та 0,9–1,2 т/га (20,0–26,7 %) залежно від варіанту висіяних смугами порівняно з контрольними варіантами. Дещо нижча врожайність встановлено, при підживленні рідкими мінеральними добривами Кропмакс (фон – Хелпрост), де зелена маса бобово-злакових травосумішок підвищувалась на 2,1–3,3 т/га (12,1–20,1 %) та сухої на 0,7–1,0 т/га (15,6–25,6 %) залежно від варіанту висіяних суцільним способом та на 1,4–2,8 т/га (8,1–18,9 %) та 0,4–0,8 т/га (8,9–19,5 %) залежно від варіанту висіяних смугами порівняно з контрольними варіантами.

За компонентним складом, в умовах зміни клімату, найбільша врожайність встановлено у травосумішки з нормою висіву трав: костриця очеретяна 8 кг/га + тимофіївка лучна 6 кг/га + лядвенець рогатий 4 кг/га+конюшина лучна 5 кг /га + люцерна посівна 6 кг/га, яка становила 24,0 т/га зеленої або 6,3 т/га сухої маси при суцільному та 22,0 або 5,7 т/га при смуговому способі сівби, при підживленні комплексним органо-мінеральним добривом Поліфоска 8 на фоні з внесенням рідкого мінерального добрива Хелпрост. Це вказує на високу адаптивність до змін умов вегетації даної моделі технології.

Хімічний склад трав'янистих кормів багаторічних травосумішок довготривалого використання залежав від ботанічного складу травостою та внесення різних видів добрив. Збільшення бобових трав в сумішках поліпшувало хімічний склад кормів, зокрема збору з гектара кормових одиниць та перетравного протеїну та забезпеченості 1 кормової одиниці перетравним протеїном. В середньому за роки дослідження поліпшенні багаторічні травосумішки довготривалого використання за різного способу їх створення мали забезпеченість 1 кормової одиниці перетравним протеїном в кормі при суцільному способі сівби на рівні від 99,6 до 113,0 г, при смуговому – від 92,5

до 109,6 г. е, При суцільному способі сівби збір кормових одиниць коливався від 3,11 до 5,01 т/га, перетравного протеїну від 0,34 до 0,51 т/га; при смуговому – 3,36–4,53 т/га та 0,34 –0,46 т/га. За підживлення мінеральними добривами в зеленому кормі травосумішок при суцільному способі сівби відмічено збільшення збору кормових одиниць на 0,55–1,29 т/га (14,9–34,7 %), перетравного протеїну на 0,07–0,16 т/га (20,6–45,7 %); при смуговому – 0,21–0,85 т/га (19,0–23,1 %) та 0,01–0,12 т/га (17,1–35,3 %) до контролю.

Найбільший збір кормових одиниць, забезпечила травосумішка з нормою висіву костриці очеретяної 8 кг/га, тимофіївки лучної 6 кг/га, лядвенцю рогатого 4 кг/га, конюшини лучної 5 кг /га та люцерни посівної 6 кг/га, при суцільному та смуговому способі сівби, на варіанті з підживленням комплексним мінеральним добривом Поліфоска 8 на фоні з внесенням Хелпрост. Збір кормових одиниць даних варіантів становив 5,01 т/га та 4,53 т/га, перетравного протеїну 0,51 т/га та 0,46 т/га, що на 34,7 % та 23,1 % і 37,8 % та 35,3 % більше до контролю.

В середньому за роки дослідження всі травосумішки мали прибуток та були економічно вигідними (крім варіанта з тимофіївкою лучною 6 кг/га при підживленні Поліфоски 8 незалежно від способу сівби, де збитки становили-181,4–234,1 грн.). Найвищий економічний ефект з одного гектара, забезпечила травосумішка з нормою висіву костриці очеретяної 8 кг/га, тимофіївки лучної 6 кг/га, лядвенцю рогатого 4 кг/га, конюшини лучної 5 кг/га та люцерни посівної 6 кг/га, при суцільному та смуговому способі сівби, на варіанті з підживленням рідким мінеральним добривом Кропмакс на фоні з внесенням Хелпрост. Умовно чистий прибуток з гектара даної технології становив 5903,9 грн. та 4729,5 грн, при виробничих витратах 11456,1 грн. та 11716,5 грн., собівартість однієї тони зеленої маси при цьому становила 527,9 грн. та 556,2 грн, рівень рентабельності 51,5 % та 43,8 %.

Висновки. В умовах зміни клімату для зони Полісся рекомендовано при створенні кормових угідь компонентний склад багаторічних травосумішок з нормою висіву костриці очеретяної 8 кг/га, тимофіївки лучної 6 кг/га, лядвенцю

рогатого 4 кг/га, конюшини лучної 5 кг/га та люцерни посівної 6 кг/га, за суцільного або смугового способу сівби. Для довготривалого підтримання продуктивності слід проводити ранньовесняне щорічне поверхнєве поліпшення малими нормами висіву компонентів (20 % від повної гектарної норми висіву). В догляді за травами використовувати оптимізовану систему удобрення, як передбачає внесення восени рідке органо-мінеральне добриво Хелпрост 1 л/га та підживлення після відростання восени та кожного укусу комплексного гранульованого добрива Поліфоска 8 у нормі 100 кг/га, що забезпечує врожайність зеленої маси на рівні 24,0 т/га або 22,0 що в перерахунку на суху речовину становить 6,3 або 5,7 т/га. Збір кормових одиниць становить 5,01 т/га або 4,53; перетравного протеїну 0,51 або 0,46 т/га, відповідно.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.

1. Петриченко В. Ф., Корнійчук О. В. Наукове забезпечення виробництва кормів в умовах воєнного стану. *Корми і кормовиробництво*. Вип. 93, 2022, С.10–20. <https://doi.org/10.31073/kormovyrobnytstvo202293-01>

2. Векленко Ю. А., Козленко О. М., Бадюк М. М. Наукове обґрунтування технологічних аспектів виробництва високобілкової кормової рослинної сировини із багаторічних бобових трав. *Корми і кормовиробництво*. Вип. 9, 2023, С. 138–148. <https://doi.org/10.31073/kormovyrobnytstvo202395-12>

3. Вишневська О. В., Маркіна О. В. Ефективність заходів підтримання продуктивності лучних травостоїв довготривалого використання. *Вісник аграрної науки*. №7(820), 2021, ст. 24-31. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202107>

4. Методика проведення дослідів по кормо виробництву за ред. А. О. Бабича. Вінниця: Інститут кормів УААН, 1994. 87 с

УДК 636. 2. 082. 084.085. 2.11.

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНТЕНСИВНОГО ВИРОЩУВАННЯ БУГАЙЦІВ
НОВОЇ ПОПУЛЯЦІЇ БУКОВИНСЬКОГО ЗОНАЛЬНОГО ТИПУ
М'ЯСНОГО КОМОЛОГО СИМЕНТАЛУ ХУДОБИ НА РОЗРОБЛЕНИХ
РЕЦЕПТАХ РАЦІОНІВ З РІЗНИМ ВМІСТОМ ЕНЕРГЕТИЧНИХ
КОРМІВ В УМОВАХ ПЕРЕДГІРСЬКОЇ ЗОНИ КАРПАТСЬКОГО
РЕГІОНУ БУКОВИНИ**

Калинка Андрій Казимирович,

завідувач відділу тваринництва, канд. с.-г. наук,
старший. наук. співробітник., член – кореспондент МАНЕБ,
член українсько-європейського наукового співробітництва

Лесик Оксана Богданівна,

заступник директора з наукової роботи,
канд. с.-г. наук, старший. наук. співробітник.,
Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту
сільського господарства Карпатського регіону НААН, м. Чернівці

Вдовиченко Юрій Васильович,

доктор с.-г. наук, член - кореспондент НААН
головний науковий співробітник, лабораторії м'ясних порід
Інститут розведенні і генетики тварин ім. М. В. Зубця НААН, м. Київ

Вступ. Introductions. В реаліях війни де важливе значення в забезпеченні збалансованої годівлі планових порід худоби має раціональне використання концентрованих кормів, що є актуальним в Карпатському регіоні Буковини [1, 2]. В зв'язку з цим де господарства суспільного сектору різних форм власності, які постійно відчувають нестачу в концентрованих кормах, які в основному представлені пшеничною дертю замість вітчизняних чи заграничних комбікормів [3, 4].

Мета роботи./Aim. Тому ми поставили за мету вивчити раціональне використання концентрованих кормів при годівлі бугайців різних генотипів м'ясного комолого сименталу жуйних з різним вмістом концентратів в розроблених рецептах раціонів для зони Карпат. В цьому проведеному досліді ми взяли за ціль вивчити ефективність інтенсивного вирощування молодняка

різних генотипів створюваної нової популяції буковинського зонального типу м'ясного комолого сименталу жуйних до високих вагових кондицій на рецептах раціонах з різним вмістом концентратів.

Матеріали та методи /Materials and methods. Для цього в діючому та ведучому в Україні племінному заводі ДПДГ “Чернівецьке” Буковинської ДСГДС ІСГ КР НААН в якому провели науково-господарський дослід на 3 групах нової популяції бугаїв – аналогів з генотипом СКан.3/4Сав.1/16СНім.1/8Сам.1/16, в кожній по 8 голів згідно такої проробленої схеми 1.

1. Схема дослідів

Група тварин	Генотип	Кількість тварин	Рівень годівлі тварин	
			Підсисний Період 7 місяців	після молочний період
I дослідна	СКан.3/4Сав.1/16СНім.1/8Сам.1/16	11	Сіно, силос з багаторічних травосумішок, концентровані корма, молоко цільне	За загальноприйнятими нормами, в т. ч. 45% за поживністю концентровані корми
II дослідна		11	Так, як в I дослідній	За загальноприйнятими нормами, в т. ч. 30% за поживністю концентровані корми
III дослідна		11	Так, як в II дослідній	За загальноприйнятими нормами, в т. ч. 20% за поживністю концентровані корми

У старшому віці годівлю бугайців проводили за загальноприйнятими нормами. Годівля тварин протягом першого місяця життя – трьох разова, пізніше – дворазова [5]. Вели груповий облік спожитих кормів та їх залишків. Ріст бугайців в яких вираховували за результатами щомісячного зважування [6]. Забійні якості вивчали за результатами двох контрольних забоїв при досягненні живої маси 440 кг і 500 кг в 18 і 20-міс. віці. Роздачу кормів проводили кормороздавачем КТУ-10. Напування тварин – з автопоїлок. Споживання загальних поживних речовин за дослід тваринами різних груп було практично однаковим. В досліді враховували фактичну поживність кормів, яку визначали при проведенні повного хімічного аналізу.

Фактичне споживання кормів в зимовий період дослідними бугайцями всіх груп за основний період досліду (в середньому за кормодень в кг) було таким: соломи – 2,54; сінажу – 3,4; силосу кукурудзяного – 10,0; дерті – 2,4 (I дослідна), II-III дослідні – 2,1 кг. Фактичне споживання концентратів зменшилось з 50% до 45% в I групі та з 40% до 34% в II та III дослідних групах.

Результати та обговорення. /Results and discussion.

Показники росту бугайців за основний період досліду приведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники розвитку піддослідних бугайців за дослідний період, (M±t, n=11)

ПОКАЗНИК	Група тварин		
	I дослідна	II дослідна	III дослідна
Кількість тварин в групі, голів	8	8	8
Жива маса 1 голови (кг) на початок досліду	52,2±2,8	52,3±2,5	53,1±2,3
Жива маса 1 голови (кг) на кінець основного періоду	500±3,1	472±4,5	454±2,2
Загальний приріст 1 голови за період, кг	448±2,0	420±2,6	401±1,8
Середньодобовий приріст, г	742±21,5	695±15,1	664±12,8
± до контролю, г	-	-47	-78
Критерій вірогідності, P	-	-	P 0,05
Витрачено на 1 кг приросту, корм. од.	11,7	11,6	12,3

Встановлено, що протягом 604 днів бугайці I -дослідної групи мали найвищу енергію росту. Так, середньодобовий приріст живої маси цих бугайців, в раціоні яких концентрати складали 45% за поживністю, становив 742 г. Середньодобові прирости в бугайців II - дослідної групи цього генотипу де виявилися нижчими на 47 г (-6,7%). При такому ж рівні концентрованих кормів їх ровесниками III- дослідної групи щодоби прирости складали на 78 г (11,7%) менше від ровесників I- дослідної групи. Краща оплата корму продукцією була в бугайців обох I-II- груп , а бугайці III- групи витрачали на 1 кг приросту на 5,1% більше в зоні регіону Буковини.

Для визначення м'ясної продуктивності було проведено два контрольні

забої піддослідних бугайців при досягненні живої маси 440 і 500 кг. Отримані результати приведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати контрольних забоїв піддослідних бугайців, (M±t, n=4)

ПОКАЗНИК	Група тварин		
	I дослідна	II дослідна	III дослідна
<i>Досягнення живої маси 440 кг</i>			
Передзабійна жива маса 1 голови, кг	444±4,8	441±4,8	429±3,6
Маса парної туші, кг	217±2,18	213±3,0	206±2,0
Рівень вірогідності, P	-	-	P < 0,05
Вихід туші, %	48,9	48,3	48,1
Маса внутрішнього жиру, кг	4,24±0,2	4,06±0,2	3,72±0,21
Маса ниркового жиру, кг	2,18±0,1	2,2±0,3	1,32±0,2
Забійна маса, кг	223,4	219	211,4
Забійний вихід, %	50,3	49,7	49,3
<i>Досягнення живої маси 500 кг</i>			
Передзабійна жива маса 1 голови, кг	513,7±2,4	493,7±2,7	480,0±2,9
Маса парної туші, кг	258±0,6	244,5±2,2	229,2±1,1
± до I групи, кг	-	-4,0	-19,3
Критерій вірогідності, P	-	-	P < 0,05
Вихід туші, %	49,3	49,6	47,7
Маса внутрішнього жиру, кг	5,06±0,2	3,94±0,05	3,71±0,2
Маса ниркового жиру, кг	2,2±0,1	1,81±2,3	1,5±0,08
Забійна маса, кг	265,3±0,9	250,2±2,3	234,4±1,3
Забійний вихід, %	51,7	50,6	48,8

Найбільша маса парної туші при досягненні бугайцями живої маси 440 кг виявилось в I групі, їх маса досягала 217 кг, що на 4 і 10,6 кг більше за II і III дослідні групи. Тварини I - групи відзначаються більшим забійним виходом порівняно до II і III на 0,6-1% виходом туші – на 0,6-0,8 і внутрішнім жиром – на 12,3% проти бугайців ровесників 111- групи.

Забійний вихід у бугайців I групи при досягненні живої маси 500 кг теж збільшився на 2,1%, маса парної туші-на 6,2%, маса внутрішнього жиру – на 1,12% від тварин ровесників 111- групи.

Висновки/Conclusions. Середньодобові прирости в бугайців 11- групи

при вмісті концентратів у раціонах на рівні 35% були нижчими в порівнянні з їх ровесниками при відгодівлі на раціонах, в яких енергетичні корми становили 45% за поживністю, на 47 г, а забійний вихід при досягненні живої маси 440 і 500 кг становив 49,7 та 50,6%, що на 0,6-1,1 менше. При однаковій структурі раціону (35% - концентратів за поживністю) середньодобовий приріст у бугайців 111- групи порівняно з 11- групою був меншим на 31 г, а забійний вихід при досягненні живої маси 440 і 500 кг становив 49,3 і 48,8%, що на 0,4-1,7% менше за ровесників 111- групи в зоні Карпат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Башенко М. Формування стад м'ясної худоби. *Тваринництво України*. 1999. № 5-6 С. 11-13.
2. Калинка А. К. Інтенсивне вирощування ремонтних бугайців симентальської м'ясної породи американської селекції в умовах передгір'я Карпат. *Тваринництво України*. 2003. № 11. С.19-20.
3. Новини науки: до 20-річчя галузі м'ясного скотарства на Буковині. *Зб. наук. праць «ЛЮГОС» за матеріалами наук.- практ. конф.(16 грудня 2019р. м. Чернівці)*. м. Чернівці. під науковою редакцією Калинки А. К. ГО «Європейська наукова платформа». 2019. 226с.
4. Новин науки: до 20-річчя розведення нової популяції м'ясного симменталу на Буковині. *Зб. наук. праць «ЛЮГОС» за матеріалами міжнар. наук.-практ.конф. (10 серпня, 2019 р. м. Чернівці)*. Чернівці. Під науковою редакцією А. К. Калинка. ГО «Європейська наукова платформа». 2019. 110 с.
5. Норми і раціони годівлі молодняку великої рогатої худоби м'ясних порід та типів. Цвігун А. Т., Повозніков М. Т., Блюсюк С. М., Кураш В. Г., Зубець М. В., Богданов Г. О. та ін. м. Кам'янець-Подільськ: Абетка, 2001. 48 с.
6. Методичні основи досліджень по технології м'ясного скотарства. Чигринов Є. І., Маменко О. М., Прудніков В. Т. та ін. Методичні рекомендації. Харків: ІТ УААН, 1998. 60 с.

ФОТОСИНТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОСІВІВ СОНЯШНИКА ЗА КОМПЛЕКСНОГО ВПЛИВУ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ ТА ПОЗАКОРЕНЕВИХ ПІДЖИВЛЕНЬ

Калинов Олександр Олександрович,
аспірант

Рожков Артур Олександрович,
д-р с.-г. наук, професор
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Важливим джерелом підвищення рівня розкриття генетичного потенціалу продуктивності соняшника є проведення передпосівної обробки насіння та позакореневих підживлень. Наразі виробництву пропонується широкий спектр інноваційних продуктів стимулюючої та захисної дії, у тому числі спрямованих на повніше використання ресурсу ґрунтів. При цьому їх сумісний вплив на ріст і розвиток соняшника залишається маловивченим, насамперед це стосується мікоризоутворюючих і бактеріальних препаратів.

Виходячи з цього, **мета роботи** полягала у вивченні комплексного впливу передпосівної обробки насіння і позакореневих підживлень сполученнями сучасних бактеріальних, мікоризоутворюючих препаратів, стимуляторів росту та комплексних водорозчинних добрив на формування фотосинтетичного потенціалу посівів соняшника в умовах східної частини Лісостепу України.

Матеріали і методи. Дослідження проводили впродовж 2022–2024 рр. на базі ТОВ «Альянс Агро» Пирятинського району Полтавської області. Для досліджень обрали новий високоолійний гібрид соняшника Аврора АМ селекції ТОВ «АФ НПП АГРОМИР» внесений до Державного реєстру сортів у 2021 р.

Для вирішення поставлених завдань закладали двохфакторний дослід методом розщеплених ділянок. Ділянками першого порядку (чинник А) були шість варіантів передпосівної обробки насіння: 1 – контроль (обробка водою); 2– мікоризоутворювач Мікофренд (М); 3 – стимулятор росту БлекДжек (БД); 4-бактеріальний препарат «ПМК-У» (П); 5 – М+П; 6 – М+БД+П. Ділянками

другого порядку (чинник *B*) були сім варіантів позакореневих підживлень під час 12-13-ї (*A*), 35-37-ї (*B*) і 51-53-ї (*C*) мікрофаз: I – контроль; II – БлекДжек (БД) + *Jiva MIX*₍₁₀₋₃₀₋₁₀₎ (*JM*₁) (*A*); III – стимулятор росту *Alhum Plus* (*AP*)+*JM*₁ (*A*); IV – БД+*JM*₁ і БД+*Jiva MIX*₍₂₀₋₂₀₋₂₀₎ (*JM*₂) (*A* і *B* відповідно); V – *AP*+*JM*₁ і *AP*+*JM*₂ (*A* і *B*); VI – БД+*JM*₁, БД+*JM*₂ і БД+*Jiva MIX*₍₁₀₋₅₋₄₀₎ (*JM*₃) (*A*, *B* і *C* відповідно); VII – *AP*+*JM*₁, *AP*+*JM*₂ і *AP*+*JM*₃ (*A*, *B* і *C* відповідно).

Результати і обговорення. Фотосинтетичний потенціал посівів (ФПП) є свого роду індикатором ефективності технології вирощування. Звісно, – чим вищий рівень технології вирощування, тим вищими будуть ці показники і тим вищою буде врожайність насіння. Саме ФПП вважають найоб'єктивнішим показником, який дозволяє визначити можливості використання ФАР посівами впродовж вегетації. Він відображає сумарну площу листків посівів, що брала участь у фотосинтезі за певну фазу, міжфазний період та в цілому за вегетацію.

Передпосівна обробка насіння вже на самому початку росту та розвитку рослин сприяла формуванню вищих показників площі листової поверхні посівів і подовжувала (в середньому на одну добу) тривалість фази сходів тож, цілком прогнозованими були вищі показники ФПП на цих варіантах.

У середньому за роками та варіантами позакореневих підживлень, вищі показники ФПП були у 6-му варіанті чинника *A* – 128,5 тис. м²·діб/га (табл. 1). Порівняно з контролем прибавка становила 11,6 тис. м²·діб/га або майже 10 %.

Таблиця 1

Фотосинтетичний потенціал посівів соняшника за період сходів залежно від передпосівної обробки насіння та позакореневих підживлень, тис. м²·діб/га (середнє за 2022–2024 рр.)

Підживлення (чинник <i>B</i>)	Варіант передпосівної обробки насіння (чинник <i>A</i>)						Середнє
	1*	2	3	4	5	6	
I	115,5	122,0	121,7	116,5	124,0	125,3	120,8
II	117,8	126,7	126,3	122,3	129,9	130,5	125,6
III	117,5	126,3	125,9	120,6	128,4	129,8	124,8
Середнє	116,9	125,0	124,6	119,8	127,4	128,5	123,7

Примітка: * – зміст варіантів чинників *A* і *B* наведено в пункті –

Матеріали і методи

На варіантах передпосівної обробки насіння БлекДжеком і Мікофрендом ФПП за період фази сходів був на 2,8–3,0 % меншим, ніж у 6-му варіанті, проте значно перевищував контроль. Так, у середньому за роками і позакореновими підживленнями, на цих варіантах він становив 125,0 і 124,6 тис. м²·діб/га, що на 6,9 і 6,6 % відповідно більше, ніж на контролі.

Вплив передпосівної обробки насіння на зміну ФПП за період фази росту стебла був вищий, ніж за період сходів. Так, в 6-му варіанті, за цей час він був на 17 тис. м²·діб/га вищий, ніж на контролі (86,5 і 103,7 тис. м²·діб/га) (табл. 2).

Таблиця 2

Фотосинтетичний потенціал посівів соняшника за період фази росту стебла залежно від передпосівної обробки насіння та позакоренових підживлень, тис. м²·діб/га (середнє за 2022–2024 рр.)

Підживлення (чинник B)	Варіант передпосівної обробки насіння (чинник A)						Середнє
	1*	2	3	4	5	6	
I	80,8	85,1	87,8	85,2	90,9	95,1	87,5
II	87,5	89,3	92,4	90,9	96,5	102,6	93,2
III	86,9	91,2	95,1	89,1	97,4	104,8	94,1
IV	87,9	95,4	97,1	99,5	104,0	107,2	98,5
V	89,4	96,0	97,1	104,8	104,8	107,7	100,0
Середнє	86,5	91,4	93,9	93,9	98,7	103,5	94,7

Примітка: * – зміст варіантів чинників A і B наведено в пункті –

Матеріали і методи

Високий вплив передпосівної обробки насіння сумішшю препаратів, був пов'язаний як з формуванням більшої площі листя, так і більшою тривалістю цієї фази. Серед усіх варіантів гірший результат показав 2-й варіант, однак і на ньому відмічалася тенденція формування вищого ФПП порівняно з контролем.

Порівняно з фазою сходів, вплив позакоренових підживлень на ФПП за період фази росту стебла був також значно вищий. На варіантах проведення двох позакоренових підживлень, ФПП за цей період у середньому за варіантами передпосівної обробки насіння, порівняно з контролем зростав на 12,5–14,3 %. Такий приріст зумовлювався насамперед більшою площею листової поверхні,

крім того і подовжувалася тривалість цієї фази (у середньому на одну добу).

Тривалість фази бутонізації, за виключенням фази сходів, у проведених дослідженнях була найдовшою – від 23 до 28 діб. Завдяки цьому, а також добре розвиненому листовому апарату в цю фазу, ФПП за період бутонізації був найвищим – у середньому по досліді 454,1 тис. м²·діб/га (табл. 3).

Таблиця 3

Фотосинтетичний потенціал посівів соняшника за період фази бутонізації залежно від передпосівної обробки насіння та позакоренових підживлень, тис. м²·діб/га (середнє за 2022–2024 рр.)

Підживлення (чинник <i>B</i>)	Варіант передпосівної обробки насіння (чинник <i>A</i>)						Середнє
	1*	2	3	4	5	6	
I	422,8	433,9	435,6	428,0	443,8	447,1	435,2
II	435,0	445,2	448,8	444,0	461,2	460,0	449,0
III	432,9	444,0	439,9	440,6	452,3	456,5	444,4
IV	450,7	457,9	454,0	453,6	468,7	469,5	459,1
V	440,8	457,6	449,3	447,4	462,9	472,8	455,1
VI	458,2	473,3	462,6	469,4	477,5	481,5	470,4
VII	451,2	463,7	461,5	465,4	474,5	474,3	465,1
Середнє	441,7	453,7	450,2	449,8	463,0	466,0	454,1

Примітка: * – зміст варіантів чинників *A* і *B* наведено в пункті –

Матеріали і методи

На відміну від попередніх фаз, ФПП за період фази бутонізації більших змін зазнавав за впливу позакоренових підживлень. Так, за оптимізації передпосівної обробки насіння, ФПП за період фази бутонізації порівняно з контролем максимально зростав на 24,3 тис. м²·діб/га (5,5 %), а за оптимізації позакоренового підживлення (6-й варіант) – на 35,2 тис. м²·діб/га (8,1 %).

Вплив досліджуваних варіантів передпосівної обробки насіння та позакоренових підживлень на зміну ФПП за період фази бутонізації більшим був у менш сприятливому для вирощування соняшника 2024 р. Це в цілому закономірно, адже біопрепарати, що використовувалися для передпосівної обробки насіння, як і антистресові продукти на основі гумінових речовин, нівелюють стреси, через що їх дія є більш помітною в стресових умовах.

Аналіз показників ФПП за період фази розвитку плодів показав фактично рівнозначність 3-го, 5-го і 6-го варіантів обробки насіння в сполученні з проведенням трьох позакоренових підживлень досліджуваними сумішами. У середньому за три роки ФПП на цих варіантах варіював у діапазоні від 242,8 до 251,0 тис. м²·діб/га, тобто був фактично на одному рівні (табл. 4).

Вищі показники ФПП за вказаний період на досліджуваних варіантах передпосівної обробки насіння та позакоренових підживлень були зумовлені насамперед вищими показниками площі листової поверхні посівів під час цієї фази. Тривалість самої фази на всіх варіантах в усі роки була однаковою – 9 діб у 2022 і 2024 рр. і 11 діб – у 2023 р.

Таблиця 4

Фотосинтетичний потенціал посівів соняшника у фазі розвитку плодів за впливу передпосівної обробки насіння та позакоренових підживлень, тис. м²·діб/га (середнє за 2022–2024 рр.)

Підживлення (чинник B)	Варіант передпосівної обробки насіння (чинник A)						Середнє
	1*	2	3	4	5	6	
I	223,1	230,8	220,9	227,1	232,9	234,8	228,3
II	230,4	230,5	231,0	227,2	240,0	242,3	233,6
III	227,6	236,3	235,4	232,8	224,9	231,4	231,4
IV	234,2	243,3	250,7	239,2	244,5	246,3	243,0
V	231,2	239,1	239,3	227,3	241,1	243,5	236,9
VI	237,7	245,2	251,0	242,3	245,0	249,9	245,2
VII	239,9	233,6	248,9	238,9	242,8	245,8	241,7
Середнє	232,0	237,0	239,6	233,5	238,7	242,0	237,1

Примітка: * – зміст варіантів чинників A і B наведено в пункті –

Матеріали і методи

За рахунок створення «кращої» основи з самого початку росту та розвитку рослин, посіви соняшника на варіантах передпосівної обробки насіння і наприкінці вегетації мали вищі показники ФПП. Зокрема, за період фази дозрівання плодів, ФПП на варіантах передпосівної обробки сумішами досліджуваних препаратів (5-й і 6-й варіанти) у середньому складав 437,9 і 443,2 тис. м²·діб/га, що на 5,8 і 7,1 % відповідно вище за контроль (табл. 5).

У цілому по досліді, найвищий ФПП за період фази дозрівання плодів у середньому за роками – 455,2 тис. м²·діб/га, був у варіанті сполучення обробки насіння сумішшю Мікофренду, БлекДжеку і «ПМК-У» і проведення трьох підживлень сумішшю БлекДжеку з добривом *Jiva MIX*. Безпосередньо за роками досліджень ФПП за цей період також найвищим був у цьому варіанті.

Оскільки тривалість фази дозрівання плодів у роки проведення досліджень на досліджуваних варіантах була фактично однаковою, зміна показників ФПП за цей період була зумовлена різними показниками середньої площі листової поверхні посівів за цей період.

Таблиця 5

Фотосинтетичний потенціал посівів соняшника за період фази дозрівання плодів за впливу передпосівної обробки насіння та позакоренових підживлень, тис. м²·діб/га (середнє за 2022–2024 рр.)

Підживлення (чинник <i>B</i>)	Варіант передпосівної обробки насіння (чинник <i>A</i>)						Середнє
	1*	2	3	4	5	6	
I	399,1	419,6	415,6	407,0	422,3	426,2	415,0
II	411,5	433,8	431,0	422,0	436,8	443,3	429,7
III	408,5	430,6	430,3	419,3	433,0	439,2	426,8
IV	417,8	440,3	437,3	429,2	443,8	447,9	436,1
V	415,7	437,1	433,4	424,8	438,5	443,5	432,2
VI	424,4	445,4	442,0	432,0	449,0	455,2	441,3
VII	419,6	440,8	437,4	427,7	442,1	447,0	435,8
Середнє	413,8	435,4	432,4	423,1	437,9	443,2	431,0

Примітка: * – зміст варіантів чинників *A* і *B* наведено в пункті –
Матеріали і методи

Як і за попередні фази, ФПП за період фази дозрівання плодів більших змін зазнавав за впливу погодних умов. Найвищим за цей період він був у 2024 р. – у середньому 525,4 тис. м²·діб/га, а найменшим у 2022 р. – 369,7 тис. м²·діб/га. Така велика різниця – понад 40 %, зумовлена як більшою тривалістю цієї фази (у 2022 р. 24 діб, в 2024 р. – 21 доба), так і значно вищим показником площі листової поверхні за період цієї фази.

Сумарний ФПП найвищим був на тих же варіантах, що й за певні фази, а

саме – на варіантах сполучення обробки насіння трьома препаратами та проведення трьох підживлень сумішшю БлекДжеку з водорозчинним добривом *Jiva MIX*.

У середньому за роками у цьому варіанті він становив 1851,6 тис. м²·діб/га, що на 238,1 тис. м²·діб/га (на 12,8 %) вище, ніж на контролі (табл. 6).

Серед досліджуваних препаратів для передпосівної обробки насіння, з точки зору сумарного ФПП вищий результат забезпечив Мікофренд. Сумарний ФПП у цьому варіанті у середньому за роками і варіантами підживлень становив 1745,0 тис. м²·діб/га, що на 4,1 % вище порівняно з контролем.

У проведеному досліді сумарний ФПП був відносно не високий, що пов'язано як з біологічними особливостями обраного для досліджень гібриду, так і з погодними умовами. Саме вони вносили найбільші «корективи» в зміну

Таблиця 6

Сумарний фотосинтетичний потенціал посівів соняшника за впливу обробки насіння та підживлень, тис. м²·діб/га (середнє за 2022–2024 рр.)

Підживлення (чинник B)	Варіант передпосівної обробки насіння (чинник A)						Середнє
	1*	2	3	4	5	6	
I	1613,5	1675,1	1660,1	1638,9	1696,9	1728,0	1668,8
II	1664,5	1734,1	1732,6	1702,3	1760,8	1792,9	1731,2
III	1652,3	1732,0	1714,8	1688,9	1757,1	1759,0	1717,4
IV	1696,1	1763,2	1772,0	1733,4	1788,8	1820,1	1762,3
V	1667,0	1753,8	1737,4	1710,7	1786,8	1812,2	1744,7
VI	1731,7	1782,9	1783,1	1748,3	1814,4	1851,6	1785,3
VII	1704,3	1773,4	1767,9	1750,5	1798,2	1823,0	1769,6
Середнє	1675,6	1745,0	1738,3	1710,4	1771,9	1798,1	1739,9

Примітка: * – зміст варіантів чинників A і B наведено в пункті –

Матеріали і методи

цього показника. Так, в погодних умовах найбільш сприятливого 2023 р., сумарний показник ФПП у середньому по досліді становив 2056 тис. м²·діб/га (у «кращому» варіанті досліді – 2114,1 тис. м²·діб/га), тоді як в погодних

умовах 2022 і 2024 рр. – 1746,4 і 1591,6 тис. м²·діб/га відповідно.

Висновки. Доведено значний вплив досліджуваних чинників на ФПП. В усі фази, за рахунок більшої площі листків і збільшення тривалості окремих фаз росту, вищі показники ФПП були у варіантах передпосівної обробки насіння сумішшю продуктів – Мікофренду, БлекДжеку і «ПМК-У» у сполученні з двома і трьома позакореневими підживленнями обома розчинами. У середньому за три роки, найвищий сумарний ФПП був у варіанті поєднання обробки насіння сумішшю всіх препаратів і проведення трьох позакорневих підживлень сполученням стимулятора росту БлекДжеку з комплексним водорозчинним добривом *Jiva MIX* – 1851,6 тис. м²·діб/га. Він перевищував аналогічний показник на контролі на 238,1 тис. м²·діб/га, або майже на 15,0 %.

УДК 631

ДОЦІЛЬНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Мікуліна Марина Олександрівна,

к.е.н., доцент

Поливаний Антон,

Александров Костянтин,

Свирид Дана,

Пилипенко Денис,

Студенти

Сумський Національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Анотація: Технології та системи точного землеробства є одними з найперспективніших напрямків розвитку сучасного сільського господарства. Вони дозволяють не тільки підвищити врожайність і знизити витрати на ресурси, але й зробити агровиробництво більш екологічно безпечним і сталим. З огляду на зростання світового населення, обмеженість ресурсів і зміну клімату, впровадження точних технологій стає особливо актуальним. У цій статті розглянемо доцільність і ефективність використання систем точного землеробства.

Ключові слова: Системи точного землеробства, сільське господарство, агросектор, агротехнічні процеси.

Що таке точне землеробство?

Точне землеробство — це система управління агротехнічними процесами, яка базується на зборі, обробці й аналізі даних для підвищення точності операцій на полі. Завдяки використанню сучасних технологій (GPS-навігації, дронів, сенсорів, супутникових знімків та програмного забезпечення), фермери можуть точніше управляти внесенням добрив, сівбою, зрошенням та іншими агротехнічними операціями. Це дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної ділянки поля та знижувати витрати ресурсів [2, с. 46].

Основні складові технологій точного землеробства

Геоінформаційні системи (GIS) і GPS-навігація:

Системи GPS дозволяють точно визначати місцезнаходження техніки та окремих ділянок поля. Це забезпечує рівномірний розподіл ресурсів та уникнення перекриттів і пропусків при виконанні польових робіт [4, с. 33].

Картографування полів:

З допомогою дронів та супутників створюються карти полів, які демонструють різницю в родючості ґрунтів, рівні вологості, густоті рослинності тощо. Це дозволяє приймати рішення щодо диференційованого внесення добрив, зрошення та інших агротехнічних заходів.

Сенсори для вимірювання стану ґрунту та рослин:

Різні типи сенсорів (вологоміри, сенсори азоту тощо) використовуються для збору даних про стан ґрунту та рослин у режимі реального часу. Це дозволяє точно планувати внесення добрив, полив та інші агротехнічні операції.

Автоматизація сільськогосподарської техніки:

Трактори, комбайни, сівалки та інші машини, обладнані системами автоматичного водіння і контролю, працюють з високою точністю і дозволяють мінімізувати вплив людського фактору на процес обробітку поля.

Програмне забезпечення для аналізу даних:

Спеціальні програми обробляють отримані дані та створюють рекомендації для фермерів щодо оптимізації агротехнічних операцій. Це допомагає підвищити ефективність управління фермерським господарством.

Доцільність впровадження точного землеробства

Економічна доцільність:

Однією з головних переваг точного землеробства є зниження витрат на ресурси. Наприклад, диференційоване внесення добрив та засобів захисту рослин дозволяє використовувати їх тільки в тих зонах, де це справді необхідно, що зменшує витрати на добрива та знижує собівартість виробництва.

Технології точного землеробства допомагають уникнути надмірного використання добрив, води та засобів захисту рослин, що веде до зменшення витрат на ці ресурси і підвищує рентабельність виробництва.

Агрономічна доцільність:

Технології точного землеробства дозволяють враховувати неоднорідність полів і оптимізувати агротехнічні операції відповідно до конкретних умов кожної ділянки. Наприклад, на менш родючих ділянках можна збільшити кількість добрив, а на більш родючих — зменшити.

Це дозволяє забезпечити рівномірний розвиток рослин і підвищити врожайність.

Використання точних технологій також дозволяє знизити ризики втрат врожаю через непередбачувані зміни погодних умов, шкідників або хвороб.

Екологічна доцільність:

Однією з важливих переваг точного землеробства є його екологічність. Зменшення кількості використаних добрив і хімікатів знижує забруднення ґрунтів і водних ресурсів, що сприяє збереженню природного середовища [5, с. 30]. Використання води для зрошення стає більш ефективним завдяки моніторингу вологи та контролю за зрошувальними системами, що дозволяє зменшити витрати води.

Технологічна доцільність:

Сучасні технології дозволяють автоматизувати більшість процесів, зменшуючи потребу в ручній праці та підвищуючи продуктивність. Це також знижує вплив людського фактора, зменшуючи ймовірність помилок під час виконання агротехнічних операцій [1, с. 34].

Ефективність застосування технологій точного землеробства

Підвищення врожайності:

Завдяки точному управлінню процесами можна оптимізувати використання ресурсів, що сприяє кращому розвитку рослин і, відповідно, підвищенню врожайності. За даними досліджень, впровадження ТЗ може підвищити врожайність на 10-15% [6, с. 55].

Зниження витрат:

Технології точного землеробства дозволяють економити на використанні добрив, пестицидів, води і паливно-мастильних матеріалів [9, с. 30]. Наприклад, автоматичне водіння техніки знижує витрати палива за рахунок уникнення перекриттів при сівбі або обробці ґрунту [7, с. 61].

Покращення якості продукції:

Завдяки постійному моніторингу стану рослин можна своєчасно реагувати на зміни в їхньому розвитку та коригувати технологічні процеси. Це сприяє отриманню більш якісної продукції, що відповідає вимогам ринку.

Оптимізація використання ресурсів:

Точне землеробство дозволяє більш раціонально використовувати ресурси: добрива, воду, пестициди, насіння. Це забезпечує зменшення витрат і збільшення рентабельності агровиробництва [3, с. 70].

Сталий розвиток аграрного сектору:

Використання технологій точного землеробства сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля і сприяє сталому розвитку аграрного сектору. Це є важливим у контексті глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату та зниження родючості ґрунтів [10, с. 68].

Висновки

Технології та системи точного землеробства є необхідними для підвищення ефективності сучасного сільського господарства. Вони дозволяють оптимізувати використання ресурсів, підвищити врожайність, знизити витрати та мінімізувати негативний вплив на довкілля. Впровадження ТЗ є доцільним як з економічної, так і з екологічної точки зору, роблячи агровиробництво більш прибутковим і сталим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мікуліна, М., & Поливаний, А. (2023). Функціонування системи технічного сервісу в АПК. Актуальні питання у сучасній науці, (3 (9)).
2. Мікуліна М. Вплив ціни пального на собівартість виконання польових

робіт аграрним підприємством : аналіз та стратегії оптимізації [Електронний ресурс] / М. Мікуліна, А. Поливаний // Актуальні проблеми економіки. – 2023. – № 6. – С. 46-58.

3. Мікуліна М. Система точного землеробства (СТЗ) як інструмент для визначення рельєфу поля [Електронний ресурс] / М. Мікуліна, А. Поливаний // Агросвіт. – 2023. – № 14. – С. 70-74. – DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.14.7033>.

4. Мікуліна, М. О., & Поливаний, А. Д. (2020). Стан використання супутникових даних в сільському господарстві. *Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Мелітополь: ТДАТУ* (pp. 33-34).

5. Radchenko, Mykola, et al. "Peculiarities of forming productivity and quality of soft spring wheat varieties." *Poljoprivreda i Sumarstvo* 69.4 (2023): 19-30.

6. Мікуліна, М. О., Саржанов, Б. О., & Поливаний, А. Д. (2024). ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОЕФІЦІЄНТА НАДІЙНОСТІ АГРОМАШИНИ НА ПРЯМІ ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ЗАТРАТИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Механізація та автоматизація виробничих процесів*, (1 (55), 55-61. <https://doi.org/10.32782/msnau.2024.1.7>

7. Мікуліна М. О. Розвиток ринку агротехнічного обслуговування / М. О. Мікуліна, А. Д. Поливаний // Міжнародна науково-практична конференція «Автомобільний транспорт в аграрному секторі: проектування, дизайн та технологічна експлуатація». – Харків: ДБТУ, 2022. - С. 60-61.

8. Мікуліна, М. О.; Поливаний, А. Д. Методичні підходи стосовно вивчення впливу типу ходової системи тракторів на техніко-економічні показники. In: *The 5 th International scientific and practical conference "Science and innovation of modern world"*(January 25-27, 2023) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. 672 p. 2023. p. 185

9. Мікуліна, Марина, and Антон Поливаний. "АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ АГРОПІДПРИЄМСТВА

НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ." Успіхи і досягнення у науці 6 (6) (2024).

10. Mikulina, M. O., V. O. Sarzhanov, and A. D. Polyvaniy. "АНАЛІЗ УМОВ РОБОТИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОЛЯХ ЗА ДОПОМОГОЮ СТЗ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ЕКОНОМІЧНОЮ ПРОДУКТИВНІСТЮ." Bulletin of Sumy National Agrarian University. The series: Mechanization and Automation of Production Processes 3 (53) (2023): 68-72.

ВПЛИВ ПОПЕРЕДНИКІВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО

Радченко Микола Володимирович,
канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри
агротехнологій та ґрунтознавства
Кривогуз Євгеній Олексійович,
Студент
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Проблема зерна, над вирішенням якої працює мільйонна армія працівників полів, завжди перебувала в центрі уваги нашої країни. Від успішного її вирішення залежить забезпеченість населення хлібом, тваринництва концентрованими кормами, а промисловість сировиною, а також створення необхідних державних резервів зерна. Тому збільшення виробництва зерна залишається як і раніше ключовою проблемою сільського господарства.

Важливе значення у вирішенні зернової проблеми належить кукурудзі - найбільш врожайною із зернофуражних культур. Можливості збільшення виробництва кукурудзяного зерна за рахунок розширення її посівів вкрай обмежені. Часткова зміна співвідношення культур у структурі посівів може відбуватися тільки за рахунок скорочення площ під одними культурами і розширення під іншими.

Тому виробництво кукурудзи має збільшуватися в основному за рахунок підвищення її врожайності.

У цьому напрямку є ще великі невикористані резерви. Переконливим доказом можливого підвищення виробництва зерна кукурудзи є досвід науково-дослідних установ, державних сортовипробувальних ділянок, передових господарств, де урожай цієї культури зазвичай в 1,6-2,1 рази вище, ніж у багатьох господарствах.

Мета роботи. Вивчити вплив попередників кукурудзи на зерно на ріст та розвиток рослин, формування врожайності зерна.

Матеріали та методи. Дослідження з вивчення впливу попередників на формування врожайності зерна кукурудзи проводили на протязі 2023-2024 років в умовах Сумської області.

Дослідження проводилися на чорноземах опідзолених, які залягають на добре дренованих вододілах та їх схилах між темно-сірими ґрунтами і чорноземами типовими. У профілі помітні ознаки як чорноземів, так і опідзолених ґрунтів (переміщення колоїдів). Вміст гумусу 3,5-5,0% (супіщані до 2 %, глинисті – до 6 %), Сгк: Сфк = 1,2–1,5, рНКС1 = 5,6-6,5), ступінь насиченості основами – 75-90%, у ГВК присутній водень 2,0-3,5 мг-екв/100 г ґрунту, містять більше азоту і більше фосфору, ніж темно-сірі ґрунти. Потенціальна родючість має досить високий рівень (бонітет – 72 бали).

Дослідження проводили за наступною схемою. Попередники: кукурудза на зерно, соняшник, соя.

Сівбу кукурудзи на зерно проводили широкорядним способом з шириною міжрядь 70 см. Сівбу проводили на глибину 4,0-5,0 см. Норма висіву становила 78 тис./га. При сівбі вносили близько 70 кг/га суперфосфату та 90 кг/га хлористого калію. Розміщення варіантів в досліді було систематичне.

Результати та обговорення. Маючи велику поверхню листя і добре розвинену кореневу систему, кукурудза накопичує багато органічної маси і при правильній агротехніці дає в кілька разів вище урожай в порівнянні з іншими культурами.

За результатами досліджень найбільша площа листової поверхні була у фазу молочної стиглості. Залежно від фактора попередник площа листової поверхні коливалася від 2,41 до 3,27 м² на 1 м². Відмічено, що найбільша площа спостерігалася за використання попередника соя – 3,27 м² на 1 м², що більше на 0,54 м² ніж у попередника соняшник та на 0,86 м² ніж у попередника кукурудза на зерно.

На продуктивність кукурудзи на зерно також суттєво впливає показник вага сирі маси однієї рослини. За результатами дослідів найбільша вага сирі рослини кукурудзи було отримано у фазу молочної стиглості за використання

попередника соя і становила 573,2 г, дещо менші показники були зафіксована на варіанті з попередником соняшник – 556,4 г та попередником кукурудза на зерно – 518,7 г.

При вивченні показника маси зерна з качана було відмічено, що фактор попередник має вплив на даний показник. Так, за вивчення досліджуваних попередників найгірші показники маси зерна з качана відмічені за сівби кукурудзи після кукурудзи на зерно і становили 141,0 г, а найбільша маса зерна з качана була відмічена при використанні такого попередника, як соя і становила 150,0 г.

На урожайність зерна кукурудзи також впливає показник кількості зерен в качані, якій залежить від технології вирощування культури в тому числі і від попередника. Таким чином було відмічено, що найбільша кількість зерен в качані була отримана за сівби кукурудзи після сої і становила 532,0 шт., що більше в порівнянні з попередником соняшник на 28 зерен, а за попередника кукурудза на зерно на 56 зерен.

Остаточним показником продуктивності сільськогосподарських рослин є її урожайність. За результатами проведених досліджень виявлено, що фактор попередник має вплив на рівень врожайності кукурудзи на зерно. Так, урожайність залежно від попередника була наступна: за попередника кукурудзи на зерно урожайність становила 90,0 ц/га, соняшнику – 96,0 ц/га та сої-99,0 ц/га. Відмічено, що найбільша врожайність була на варіанті з використанням попередника соя – 99,0 ц/га.

Висновки. Сівба кукурудзи на зерно після попередника соя призводила до отримання найбільшої маси зерна з качана 150,0 г, кількості зерен в качані 532,0 шт. та урожайності 99,0 ц/га.

КІЛЬКІСТЬ І МАСА БУЛЬБОЧОК КОРЕНЕВОЇ СИСТЕМИ ЧИНИ ПОСІВНОЇ ЗА ДІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

Тодосійчук Олександр Вячеславович,

аспірант

Уманський національний університет садівництва

м. Умань, Україна

Вступ. Зернобобові культури, серед яких упродовж останніх років набирає популярності чина посівна, є не лише цінним джерелом амінокислот і рослинного білка, а й важливим складником функціонування бобово-ризобіального симбіозу, завдяки якому зв'язуються значні кількості атмосферного азоту та покращуються фізико-хімічні показники ґрунту.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває розробка маловитратних, екологічно безпечних технологій вирощування сільськогосподарських культур з використанням біопрепаратів і регуляторів росту рослин, особливо за різних способів їх поєднання.

Мета роботи. Встановити вплив на симбіотичну активність посівів чини посівної інокуляції перед сівбою насіння комплексом біопрепарату та регулятора росту рослин з наступним посходовим внесенням по їх фоні регулятора росту рослин.

Матеріали та методи. Дослідження виконували в польових умовах кафедри біології Уманського національного університету садівництва впродовж 2022–2024 років. Дію біопрепарату Біонеостим (N, P₂O₅, K₂O, Mg, Mn, CaO, S, B, Mo, Fe, Cu, Zn, водорозчинні гумінові речовини – 0,25–20 г/л, *Pseudomonas sp.* D-1, *Paenibacillus polymyxa* 5, *Trichoderma sp.* D-1 – 1,0×10⁵–1,0×10⁶ КУО/см³, виробник – Перфект Агро,ТОВ, Україна) і регулятора росту рослин Вермистим Д (амінові, гумінові, специфічні білкові і фульвокислоти, вітаміни, фітогормони, бактерії: *Lactobacillus plantarum* (>100 тис), *Lactobacillus casei* (>10 тис), *Rhodopseudomonas palustris* (>10тис), *Saccharomyces cerevisiae* (>10тис), виробник – Біоконверсія, ПП, Україна) вивчали в посівах чини

посівної сорту Іволга.

Польові досліді закладали систематичним методом. Повторність досліді – триразова. Схема досліді включала варіанти з обробкою насіння перед сівбою біопрепаратом Біонеостим у нормі 1,0 л/т окремо й сумісно з регулятором росту рослин Вермистим Д нормі (7,0 л/т – обробка насіння та 8 л/га – обробка вегетуючих рослин).

Насіння чини посівної за добу до сівби обробляли біопрепаратом, регулятором росту рослин та їх сумішами. На фоні обробки насіння чини посівної Біонеостимом і Вермистимом Д посіви у фазу стеблуння обприскували акумуляторним ранцевим обприскувачем DS-3WF-3 регулятором росту рослин Вермистим Д у нормі 8,0 л/га із розрахунку витрати робочої суміші 200 л/га. Кількість та масу бульбочок на кореневій системі чини посівної визначали за методикою, викладеною В. В. Волкогоном.

Результати та обговорення. Облік зміни кількості бульбочок та їх маси засвідчив залежність формування симбіотичного апарату рослин чини посівної від роздільного та комплексного використання біопрепарату Біонеостим і регулятора росту рослин Вермистим Д.

У середньому за роки досліджень за обприскування чини посівної Вермистимом Д спонтанне наростання бульбочок у фазі бутонізації на кореневій системі було на рівні контрольного варіанту, а їх маса перевищувала контроль на 0,4 мг/рослину.

Комплексне застосування Вермистиму Д (обробка насіння перед сівбою та посівів) забезпечило формування спонтанного симбіотичного апарату більшого у відношенні до контролю на 13 шт./рослину і 23,2 мг/рослину. Водночас, за передпосівної обробки насіння біопрепаратом Біонеостим з посходовим застосування Вермистиму Д показники кількості та маси бульбочок перевищили контроль у фазі бутонізації на 16 шт./рослину і 25,9 мг/рослину відповідно. Найвищі показники формування симбіотичного апарату спостерігались у варіанті з передпосівною обробкою насіння сумішшю біопрепарату і регулятора росту рослин Вермистим Д з наступним внесенням

останнього під час вегетації культури (8,0 л/га), де кількість бульбочок у фазі бутонізації перевищувала контроль на 19 шт./рослину, їх маса – на 28,2мг/рослину.

Формування симбіотичного апарату чини посівної залежало не лише від застосовуваних препаратів, а й від фази розвитку культури. Так, у варіантах досліду із застосуванням досліджуваних препаратів кількість і маса бульбочок на кореневій системі чини у фазу цвітіння – утворення бобів зроста в порівнянні до фази бутонізації.

У середньому за 2022–2024 рр. за самостійної дії біопрепарату (1,0 л/т) чисельність бульбочок перевищувала контроль на 4 шт./рослину, їх маса – на 73,8 мг/рослину, за самостійної дії регулятора росту рослин (7,0 л/т) – на 2шт./рослину та 19,0 мг/рослину відповідно. У варіанті сумісного застосування біопрепарату і регулятора росту рослин збільшення кількості та маси бульбочок на коренях рослин чини посівної відносно контролю складало на 16шт./рослину та 142,0 мг/рослину відповідно.

Найвищі кількісно-вагові показники формування симбіотичного апарату на коренях чини були відмічені за комплексного використання Біонеостиму із Вермистимом Д для передпосівного обробітку насіння та з внесенням по даному фону Вермистиму Д, що забезпечило наростання кількості та маси бульбочок на коренях чини посівної відносно контролю на 24 шт./рослину та 227,9 мг/рослину.

Висновки. Таким чином, з наведеного експериментального матеріалу можна зробити висновки, що формування симбіотичного апарату чини посівної залежало від комбінування досліджуваних препаратів. Найактивніше формування симбіотичного апарату відбувалось у варіанті досліду із передпосівною обробкою насіння сумішшю біопрепарату Біонеостим і регулятора росту рослин Вермистим Д з наступним внесенням Вермистиму Д по сходах, що в середньому за роки досліджень забезпечувало зростання кількості бульбочок залежно від фази розвитку культури на 19–24 шт./рослину

та 28,2–227,9 мг/рослину.

Зростання кількості і маси бульбочок на кореневій системі чини посівної знаходилось в чіткій залежності від спрямованості проходження в рослинах фізіолого-біохімічних процесів, які, в свою чергу, обумовлювались комбінуванням у технології вирощування чини використання біопрепарату і регулятора росту рослин.

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДІВ РОДУ *QUERCUS* L. У ФЛОРИ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»

Шпак Ніна Петрівна

Національний природний парк «Кармелюкове Поділля»

Вступ./Introduction. Дуб (*Quercus* L.) — рід багаторічних рослин родини букових (*Fagaceae*), що налічує приблизно 430 негібридних видів. Аналіз їх морфологічних особливостей має важливе значення передусім для цілей систематики та збереження рослинного покриву в умовах постійного антропогенного впливу.

Цей аналіз дозволяє з'ясувати морфологічні ознаки, які є діагностичними на різних таксономічних рівнях. Представники роду поширені переважно в помірних областях Північної півкулі. Серед дубів існують цінні деревні, танідоносні, лікарські та декоративні рослини, деякі з них у минулому широко використовували як харчові.

Дуб у багатьох народів вважають найкрасивішим деревом, і до нього ставляться з пошаною і любов'ю. Недаром латиною дуб так і називається: «гарне дерево» – Кверкус (*Quercus*).

До роду належать переважно великі дерева до 40 метрів заввишки. Стовбур у цих дерев товстий, гілки звивисті, кремезні, утворюють широкий намет з листя, який справляє враження потужності і сили.

У популяціях дубів поширений сезонний поліморфізм – є літні та зимові біоморфи. У літнього рано розпускається листя, яке восени опадає. В зимового дуба листя з'являється пізно, але восени не опадає, а засохле тримається на гілках усю зиму.

Дуб починає цвісти на відкритих місцях у двадцять років, а в лісі – в п'ятдесятилітньому віці. Дуб однодомна рослина – одночасно з листям з'являються повислі сережки з тичинками, а на довгих стеблинках, виростають маточкові квітки по дві-три разом. З цих квіток після запилення утворюються жолуді. Кожен жолудь сидить в круглій чашечці – плюсці.

Мета роботи. / Aim: провести аналіз морфологічних особливостей видів роду *Quercus* L. у флорі НПП «Кармелюкове Поділля».

Матеріали та методи./Materials and methods. В роботі використаний порівняльний морфолого-географічний метод, який полягає у вивченні морфологічних ознак, їх варіабельності, географічного поширення та екологічну приуроченість видів роду. Порівняльно-морфологічні дослідження вегетативних та генеративних органів рослин представників роду *Quercus* L. проводилося в природі.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Дослідження проводилися в природних і штучних насадженнях НПП «Кармелюкове Поділля» та встановлено видовий склад роду *Quercus*. На досліджуваній території виявлено три види цього роду, а саме: *Quercus robur* – дуб звичайний, *Quercus petraea* – дуб скельний, *Quercus rubra* – дуб червоний.

При проведенні порівняльно-морфологічного аналізу вегетативних та генеративних органів видів роду *Quercus* у флорі Парку було встановлено, що спільними морфологічними ознаками для всіх досліджуваних видів є їх життєва форма, будова листків, типи суцвіття та плодів, тип кореневої системи (табл. 1).

Таблиця 1

Морфологічні ознаки вегетативних та генеративних органів видів роду

***Quercus* у флорі Парку**

Ознаки		Дуб звичайний <i>Quercus robur</i>	Дуб скельний <i>Quercus petraea</i>	Дуб червоний <i>Quercus rubra</i>
Листки	Тип кореневої системи	Коренева система з одним, глибоким, добре вираженим стрижневим коренем,	Складається з декількох (3–8) у вигляді пучка різноспрямованих стрижневих коренів, які заглиблюються на глибину від 0,01 м на кам'янистій поверхні і до 38 м на сірому лісовому ґрунті.	Стрижнева коренева система.
	черешок	0,2–0,8 см, короткочерешкові.	1,5–2,5 см.	до 1 см.
	форма	Видовжено-обернено яйцеподібні, перистолопатові, лопаті тупі, округлі, вирізи між ними неглибокі.	Глибоко і неправильно лопатні, на кінці листка довга тупа лопать, залишаються на дереві до весни.	Глибоковиймчасті, тонкі, блискучі, довгасті, роздільно лопатові, лопаті доходять до половини пластинки.

	розмір	Довжина 7–15 см, ширина 4–7 см.	Довжина 7–12 см ширина 4–8 см.	Довжина до 25 см ширина 6–8 см.
	забарвлення	Зелене, восени: у молодих дерев – помаранчеве, червоне, у старих дерев – коричневе, жовте.	Блискуче, з шкірястою темно-зеленою поверхнею, восени – світло-коричневе.	Весною червонуваті з вершково-білим краєм, влітку – зелене, восени – пурпурно-червоне та яскраво-червоне з вершково-білим краєм.
Квітки	чоловічі	Висячі сережки з тичинками, по 4 в кожній квітці.	З 6-8-роздільною оцвітиною, в повислих сережках.	Висячі сережки з тичинками, по 4 в кожній квітці.
	жіночі	На довгих стеблинках по 2-3 разом.	На довгих стеблинках з 6-роздільною оцвітиною по 3 разом.	На довгих стеблинках по 2-3 разом.
Плід - жолудь	колір	Жолуді коричнево-жовтуваті, по 1-3.	Жолуді по 2-3, сидячі, коричневі.	Жолуді червоно-коричневі, блискучі, опушені з гострим кінцем.
	форма	Довгасто-еліптичні.	Продовгувато-бочковидні.	Кулясто-яйцеподібні.
	розмір	Довжина 1.5–2.5 см, діаметр 1–1.5 см, кожен жолудь сидить в плюскі	Довжина 2–3,5 см, діаметр 1,5 см, сидячі, покритий чашоподібною плюскою на 1/2–1/3 довжини.	Довжина і діаметр по 2–3 см, плюска покриває основу плоду.
Стовбу	крона	Висота 20–40 м, широко пірамідальна, розлога з міцними гілками.	Висота 20–40 м, шатровидна.	Висота 30–35 м, широка розлога, округла, напіввідкрита.
	кора	Кора темно-сіра, гладка, у віці 30 років тріщинувата, з роками товста, з поздовжніми глибокими тріщинами товщиною до 10 см.	Кора ясно-сіра, гладка з поздовжньо дрібноборозенчаста а знизу (до 1 м) глибоко тріщинувата.	Кора до 40 років сіра, гладка, потім тріскається і стає хвилястою.
Поширення		Західна Європа, європейська частина Росії, Західна Азія, Північна Африка, північний схід Північної Америки.	Дико росте на Північному Кавказі, Європа, Мала Азія, Анатолія, Іран, Західна частина України.	Походить з Південної Америки, росте в США і в Канаді, Польщі, Північній Америці, до Європи завезений в XVII столітті.

Як показав аналіз літературних даних та власні дослідження, діагностичними ознаками є форма листкової пластинки, розміри і форма жолудів, будова кореневої системи та кори.

Листкова пластинка *Quercus petraea* відрізняється від *Quercus robur* дрібнішим розміром листка, довшим черешком і на кінці довгою тупою лопаттю. Листки у *Quercus rubra* глибоковиїмчасті, тонкі, гостро лопатеві, майже в два рази довші за листки попередніх видів.

Quercus robur і *Quercus rubra* мають один глибокий, добре виражений

стрижневий корінь, довжина кореня дорівнює висоті надземної частини дерева. У *Quercus petraea* коренева система складається з 3–8 у вигляді пучка різноспрямованих стрижневих коренів, завдяки такій будові він краще адаптується до складних ґрунтово-гідрологічних умов.

Що ж стосується генеративних органів, а саме жолудів, то вони відрізняються забарвленням і формою: у *Quercus robur* – довгасто-еліптичні, коричнево-жовтуваті, по 1-3 штуки; у *Quercus petraea* – продовгувато-бочковидні, коричневі по 2-3, сидячі, у *Quercus rubra* – кулясто-яйцеподібні, червоно-коричневі, блискучі, запушені з гострим кінцем.

По швидкості росту *Quercus robur* і *Quercus petraea* до 8–10 років ростуть повільно – річний приріст у висоту 15–35 см. До 80–90 років ростуть швидко, потім ріст сповільнюється. З 150–200 років ріст припиняється у висоту. *Quercus rubra* самий швидкоростучий дуб з річним приростом 50–60 см. В 10-річному віці досягає у висоту 5–6 м та 2,5–3,5 м в ширину.

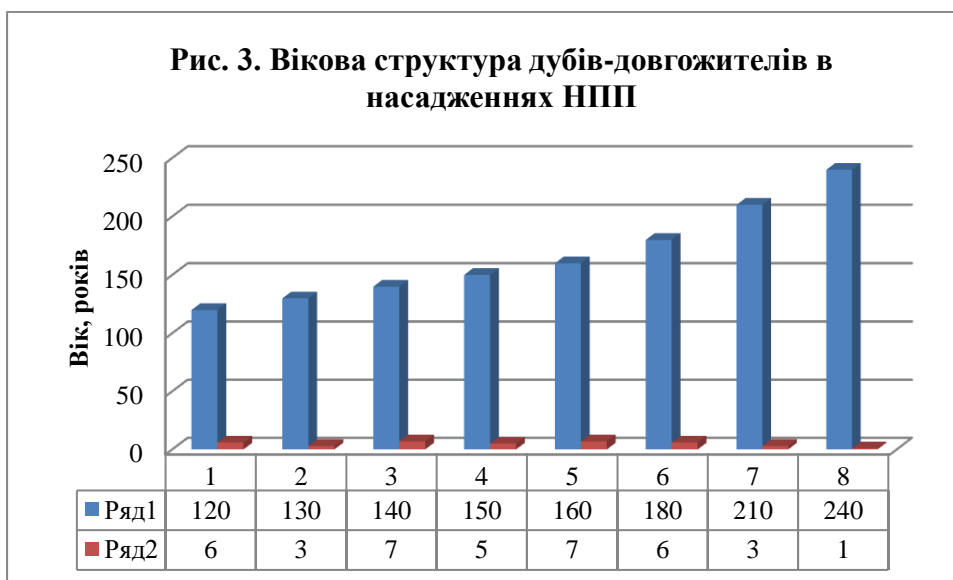
Кора у *Quercus robur* темно-сіра, товста, з поздовжніми глибокими тріщинами. В старих екземплярів *Quercus petraea* – ясно-сіра, гладка з вузькими поздовжньо дрібноборозенчастими тріщинами, а внизу глибоко тріщинувата (рис.1). В *Quercus rubra* до 40 років вона сіра, гладка, потім тріскається і стає хвилястою (рис.2).

Рис. 1. Дуб звичайний (ліворуч), дуб скельний **Рис. 2. Дуб червоний**

Високою декоративністю та стійкістю до шкідників і хвороб відзначається *Quercus rubra*. Використовується дизайнерами в якості солітера у великих садах і парках. Значно зменшує шум у містах, має високі фітонцидні властивості, є природним антибіотиком.

Quercus robur має високоякісну деревину, вона щільна, важка, міцна. В порівнянні з *Quercus robur* деревина *Quercus petraea* є менш продуктивною породою, проте щільність деревини в нього вища. Деревина *Quercus rubra* м'якша ніж у *Quercus robur* і *Quercus petraea*, тому легше піддається столярній обробці. Дуби живуть до 350–500 років, до 150 років досягають максимум висоти. В лісових масивах НПП «Кармелюкове Поділля» трапляються вікові дуби, які мають лінійний показник обхвату стовбура від 220 до 442 см (рис. 3).

В природних насадженнях НПП виявлено 38 дубів-довгожителів.

Quercus robur і *Quercus petraea* є головними породами для створення лісових масивів. Стан природних популяцій *Quercus petraea* в насадженнях залишається більш-менш стабільним. Саме тому він, згідно Червоного списку МСОП, отримав охоронний статус «відносно благополучного виду».

Quercus rubra є інвазійним видом. Згідно наказу міністра захисту довкілля та природних ресурсів України №695/39751 від 05.05.2023 року включений до Переліку чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів, та заборонаю використання його для створення та відновлення лісів і полезахисних смуг України.

В лісових насадженнях НПП *Quercus robur* входить до складу деревостанів від 3 до 10 одиниць і трапляється на площі 14613,8 га. *Quercus petraea* виявлено в Бритавському ПНДВ в 34 кварталах, Дохнянському – в 23, Лузькому – в 3, Червоногребельському – в 22, Любомирському – в 1. В складі деревостанів *Quercus petraea* трапляється від 2 до 7 одиниць. Найбільше 7 одиниць в кварталі 71 Бритавського ПНДВ, 6 одиниць в кварталі 60/2 Червоногребельського, по 5 одиниць в кварталах 79, 24 і 112 Бритавського, Лузького і Любомирського ПНДВ. Окремими екземплярами в насадженнях Бритавського та Червоногребельського ПНДВ трапляється *Quercus rubra*.

Висновки./Conclusions. Висвітлено результати порівняльно-морфологічного аналізу видів роду *Quercus* L. та поширення на території НПП «Кармелюкове Поділля». Проведені дослідження в дубових деревостанах лісового фонду НПП «Кармелюкове Поділля» вказують на значну подібність видів роду *Quercus*. За масою жолуді *Quercus robur* перевищують масу *Quercus petraea* і *Quercus rubra*.

Коефіцієнт форми жолудів у дуба звичайного і дуба скельного відповідно дорівнюють 1,64 і 2,2, що характеризує більш виражену видовжену форму. В дуба червоного коефіцієнт форми дорівнює 1,1, що характеризує округлу форму. За висотою та діаметром *Quercus rubra* значно перевершує аналогічні ростові характеристики інших видів.

Наявність досить великого, декоративного листя в *Quercus rubra* дозволяє використовувати цей вид у міському алейному озелененні. В природних насадженнях спостерігається добрий ріст сіянців *Quercus rubra*, які пригнічують сіянці *Quercus robur* і *Quercus petraea*, що потребує проведення відповідних лісотехнічних робіт.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Гордиенко М. И., Порицкий Г. А., Тараненко П. А. Строение корневой системы дуба черешчатого и скального // Научные труды УСХА

«Лесоводство и лесоведение», 1975. Вып. 164. С. 4–16.

2. Дари лісів. Ю. Я. Єлін, М. Я. Зерова, С. І. Шабарова, В.І. Лушпа. 4-е Вид. доповнене і перероблене. Київ: Урожай, 1987. 304 с.

3. Чопик В. І., Дудченко Л. Г., Краснова А. М. Дикоростучі корисні рослини України. Київ: Наукова думка, 1983. 400 с.

VETERINARY SCIENCES

ДЕФЕКТ МІЖШЛУНОЧКОВОЇ ПЕРЕТИНКИ

Корчан Леонід Миколайович

кандидат ветеринарних наук, доцент

Шерозія Карина Давидівна

студентка

Полтавський державний аграрний університет

м. Полтава, Україна

Вступ. Дефект міжшлуночкової перетинки (ДМШП) є вродженою вадою серця. Серце тварини, як і серце людини, являє собою м'язовий насос із чотирма окремими камерами. Дефект міжшлуночкової перетинки виникає під час вагітності, якщо стінка, що утворюється між двома шлуночками, не розвивається повністю, внаслідок чого утворюється отвір. У тварин без вродженої вади, права частина серця перекачує бідну киснем кров до легень. Ліва частина серця перекачує насичену киснем кров до решти тіла. У новонароджених із ДМШП кров тече з лівого шлуночка через дефект у правий шлуночок і в легені. Дефект міжшлуночкової перетинки збільшує кількість крові, що протікає через легені. Це змушує серце і легені працювати інтенсивніше.

Мета роботи. Визначення можливостей медикаментозної підтримки при дефекті міжшлуночкової перетинки.

Матеріали та методи. Діагностика та моніторинг за пацієнтом проводилась за допомогою Ультразвукового апарату Mindray 7 на базі ветеринарної клініки «ВетХелп» м. Полтава.

Результати та обговорення. Чіхуахуа, 4 місяці, сука. Діагностовано дефект міжшлуночкової перетинки. Тварина мала такі симптоми, як асцит (мал. 1), що розвивався в наслідок серцевої недостатності, задишку, ціаноз

слизових оболонок, апатію, відмову від їжі. За допомогою ЕХОкг було виявлено дефект міжшлуночкової перетинки (мал.2). Тварина у тяжкому стані була переведена у кисневий бокс та отримувала необхідне лікування протягом 4-ох тижнів, до моменту загибелі. Лікувальні заходи включали в себе: діуретичну терапію (фуросемід) - для зменшення кількості рідини у черевній порожнині; застосування пімобендану - похідне бензimidазол-піридазинона-несимпатоміметична, неглікозидна інотропна речовина з потужними судинорозширювальними властивостями; спіронолактон—це калій зберігаючий діуретик, антагоніст альдостерону, який застосовується для лікування серцевої недостатності; кисневу терапію. За даними журналу пацієнтів, на 5 добу стаціонарного лікування, собака мала позитивний ефект на запропоновану терапію, та була переведена на домашнє лікування із застосуванням препаратів, які зазначені вище. Через 23 дні тварина потрапила в ургентному стані до клініки. Собака 2 дні знаходилась на стаціонарі з погіршеними симптомами, на 3-ю добу загинула, внаслідок прогресуючої серцевої недостатності.

Мал. 1 Асцит у собаки

Мал. 2 ЕХОкг, ДМШП

Висновки. Дефект міжшлуночкової перетинки призводить до незворотніх змін в організмі тварини. При застосуванні медикаментозної терапії, для усунення симптомів серцевої недостатності, можливе часткове покращення загального стану тварини, зі швидким регресом і до раптової смерті. Медикаментозна підтримка при даній патології може застосовуватися лише як варіант паліативної терапії з метою зменшення симптомів і подовження життя пацієнта. Швидке ехокардіографічне обстеження пацієнтів із серцевим шумом допомагає встановити діагноз.

BIOLOGICAL SCIENCES

ТАКСОНОМІЧНИЙ СКЛАД ПЛАСТИНЧАСТОВУСИХ ЖУКІВ СОБОРНОГО РАЙОНА М. ДНІПРО, ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гробовод Вікторія Олександрівна
викладач біології, спеціаліст другої категорії
ВСП «Донецький фаховий коледж СНУ ім. В. Даля»
м. Дніпро

Вступ.

Scarabaeoidea – велика, різноманітна, всесвітньо поширена група комах. Це одне з найбільших надсімейств твердокрилих, що налічує за приблизними оцінками більше 25000 видів, причому щороку описуються ще до 200 нових видів. Пластинчастовусі жуки складають найважливішу ланку загального біорізноманіття і грають істотну роль у функціонуванні екосистем. Scarabaeoidea мешкають в більшості наземних біотопів: у кронах дерев, у травостої, в ґрунті, в гніздах птахів, в норах ссавців, в термітниках і мурашниках. За типом харчування серед них є фітофаги, копрофаги, сапрофаги, міцетофаги, кератофаги; є навіть ектопаразити.

Метою моїх досліджень є вивчення видового складу родини Scarabaeoidea на території Соборного району м.Дніпро.

До завдань дослідження входило:

1. Виявити видовий склад пластинчастовусих Соборного району м. Дніпро
2. Проаналізувати трофічні групи пластинчатовусих.
3. Виявити зоогеографічні групи пластинчастовусих.

Об'єкт дослідження – фауністичні комплекси пластинчатовусих на території Соборного району м. Дніпро.

Предмет дослідження – таксономічна структура, ареалогічна та екологічна структура пластинчастовусих жуків на території Соборного району

м. Дніпро

Під час дослідження проводили збір матеріалу класичними методами (збір вручну, косіння ентомологічним сачком, використання пасток).

Збір матеріалу проводився у весняно-літній період у 2023 та 2024 роках.

При ідентифікації жуків використовували ряд визначників: Плавильщиков Н. Н.

«Определитель насекомых», Мамаев Б. М., Медведев Л. Н., Правдин Ф. Н.
«Определитель насекомых европейской части СССР», Якобсон Г. Г.
«Определитель насекомых».

Результати та обговорення

Було зібрано 16 видів, які належать до 15 родів та 8 підродин:

1. Підродина *Coprinae*. Рід *Caccobius* Thomson. *C. schreberi* Linnaeus, 1767
Копрофаг. Віддає перевагу свіжому гною корів, рідше - коней, овець, ведмедів і свиней, людські екскременти. Під купками гною викопує короткі (10-20 см) вертикальні норки з кількома розгалуженнями вниз, що закінчуються овальними грудочками перероблених екскрементів, що містять яйце або личинку.

Літ починається в квітні, але найбільш рясний в кінці літа – липні- серпні. Окремі екземпляри "працюють" під купками екскрементів до жовтня [Кабаков, 2006].

13.07.2023 – 3 екз.; 05.06.2021 – 2 екз.

2. Підродина *Cetoniinae*. Рід *Cetonia* Fabricius. *C. aurata* Linnaeus, 1758

Фітофаг. Шкідник декоративних рослин. Жуки ведуть денний спосіб життя і активні в жарку, сонячну погоду. У хмарну погоду жуки малоактивні, нерухомо сидять на квітках рослин і не злітають. У похмуру і холодну погоду спускаються на землю і ховаються під розетками листя, поблизу коренів рослин; вночі більшість жуків також спускаються на землю.

Літ жуків може тривати від 2,5 до 4,5 місяців [Медведев, 1964].
03.07.2020 – 5 екз.; 04.07.2020 – 4 екз.; 11.07.2023 – 5 екз.; 02.06.2024 – 3 екз.;
05.06.2024 – 6 екз.; 10.06.2024 – 4 екз.

3. Рід *Netocia* Costa. *N. ungarica* Herbst, 1790

Харчується на рослинах родини Asteraceae. Масовий літ жуків припадає на травень-червень. Бронзовки активні в спекотні сонячні дні, коли вони літають, харчуються і спаровуються. У хмарні і холодні або дощові дні вони частково нерухомо сидять на рослинах, а частково спускаються до поверхні землі, де ховаються під розетками листя, в дерновини злаків, біля коріння. На ніч значна частина жуків також спускається до землі, особливо при наявності роси. Найбільш жвавими бувають жуки (при ясній і теплій погоді) з 9 до 13 годин. Типовий мешканець степів з чорноземним і каштановим ґрунтом, а також сухих солонуватих ґрунтів; зустрічається він також на продуктах руйнування вапняків і крейди; легких ґрунтів уникає і не зустрічається на пісках, супіщаних чорноземах, глинистих пісках. Поодинокі випадки знаходження угорської бронзовки на легких ґрунтах відзначені лише на північному кордоні її ареалу. Уникає також сильно зволжених ділянок, тому не зустрічається в річкових заплавах, хоча в поодиноких випадках туди залітає. Як світлолюбива комаха не зустрічається в лісах при достатній повноті насаджень [Медведев,1964]. 11.07.2023 – 2 екз.

4. Рід *Tropinota*(*Epicometis*) *Mulsant*. *T. hirta* Poda, 1777

Фітофаг. Харчується бутонами та квітками рослин, личинка розвивається у землі та харчується корешками та перегноем. Зустрічаються у різних ландшафтних зонах віддає перевагу сухому відкритому простору, переважно з більш щільним ґрунтом, наприклад чорноземи, каштанові ґрунти, але досить звичайний і на пісках. На солончаки, в пошуках їжі, залітає, але, мабуть, там не розмножується. Жуки які перезимували з'являються на поверхні навесні, в різний час, залежно від широти місцевості, кліматичних умов, особливостей ґрунту, зокрема прогріває мості. Судячи з того, що зниження чисельності виду починається приблизно через 3 тижні після початку літа, можна вважати, що середня тривалість життя жука (після виходу на поверхню навесні) 3 тижні [Медведев,1964]. 10.07.2023 – 3 екз.; 15.05.2024 – 2 екз.

5. Рід *Oxythyrea* *Mulsant*. *O. funesta* Poda, 1761

Фітофаг. Вид зустрічається також поблизу галявин лісу і багатих квітами лугів. Літ починається з травня по липень [Медведев,1964]. 15.05.2024 – 1 екз.

6. Підродина Rutelinae. Рід *Phyllopertha* Stephens. *P. horticola* Linnaeus, 1758

Фітофаг. Літ починається з середини травня і закінчується в середині серпня. Личинки і жуки є сільськогосподарськими шкідниками. Жуки пошкоджують листя і квітки капусти, огірків, буряка, гороху, злаків і багатьох деревних і чагарникових плодкових культур. Личинки живляться корінням зернових культур, буряка, конюшини, плодкових дерев і багатьох інших рослин.

12.06.2024 – 20 екз.; 20.06.2021 – 19 екз.

7. Підродина Dynastinae. Триба Oryctes. Рід *Oryctes* Illiger. *O. nasicornis* Linnaeus, 1758.

Даних про точний тип харчування не має. За одними даними афагія, по іншим можуть харчуються соком рослин. Будова ротового апарату говорить на користь останнього. Жуки літають з весни до середини літа, іноді до початку осені. Днем жуки не літають і зазвичай ховаються на землі і в дуплах дерев. Років починається до настання повної темряви і триває майже всю ніч [Медведев,1960]. 04.07.2023– 4 екз.

8. Рід *Pentodon* Hope. *P. idiota* Herbst, 1789

Фітофаги. Жуки які перезимували в ґрунті виходять на поверхню навесні і живуть до середини літа, а окремі особини тримаються до кінця літа. Як показують спостереження в лабораторії, жуки можуть жити до 2 років. Жуки активні як вдень (їх літ, повзання та харчування спостерігаються в теплі сонячні дні), так і в сутінки – до настання повної темряви; нерідко вони летять вночі на джерело світла. Жуки живляться соковитими зеленими рослинами. Вони не можуть виповзати на рослини і тому харчуються на поверхні ґрунту, а нерідко зариваються у верхній шар ґрунту біля основи рослини і вигризають у кореневої шийки або в верхній частині кореня ямки різної величини, а більш тонкі рослини перегризають зовсім [Медведев, 1960].

04.07.2023 – 2 екз.; 10.07.23 – 3 екз.; 02.07.2024 – 3 екз.; 10.06.2024 – 2 екз.

9. Підродина Melolonthinae. Триба Melolonthini. Рід *Melolontha* Fabricius.
M. Melolontha Linnaeus, 1758

Фітофаг. Шкідник сільського господарства. Чисельний вид. Віддає перевагу добре прогріваються пухкі ґрунти і уникає затінених і сильно задернелих ділянок. Період льоту припадає на травень-червень, самок до початку липня. Тривалість генерації 4 роки. В окремі роки літ буває коротшим, іноді менше місяця. Спочатку з'являються поодинокі, а через 6-7 днів – у період масового льоту співвідношення статей буває 1: 1, а в кінці літа переважають самки. Жуки літають ввечері, після заходу сонця. Під час літа жуки сідають на дерева і харчуються листям. Після закінчення літа жуки сідають на дерева, де проводять іншу частину доби [Медведев, 1951].

03.07.2023 – 1 екз.

10. Рід *Polyphulla* Harris. *P. alba* Pallas, 1773

У імаго характерна афагія. Личинка шкідник сільськогосподарських культур. Пошкоджує у ґрунті коріння плодівих дерев, виноградної лози. Мешкає на пісках, пісках річкових терас, піщаних дюнах морських узбереж і на барханних пісках пустель. Літ жуків на Чорноморському узбережжі України припадає на липень. Вдень закопуються в піски, активні і літають в сутінках.

Самка мало рухома і зазвичай сидить на невисоких рослинах, самці ж добре літають [Медведев, 1951]. 10.07.2023 – 1 екз.

11. Рід *Rhizotrogus* Latreille. *R. aestivus* Olivier, 1789

Імаго не харчується. Личинка харчується корінням рослин. Шкідник цукрового буряку, яблуні, дуба. Вид поширений в лісостеповій та степовій зонах. Живе на чорноземах і інших щільних ґрунтах, але також зустрічається (особливо в посушливих районах) на пісках. Літ жуків відбувається в кінці травня - початку червня.

Жуки роями в'ються навколо листяних порід протягом години після заходу сонця [Медведев, 1951]. 10.07.2023 – 1 екз.; 10.05.2024 – 2 екз.

12. Підродина Scarabaeinae. Рід *Gymnopleurus* Illiger. *G. morsus* Pallas, 1781

Копрофаг. Харчується навозом копитних тварин, хижаків, гризунів. Населяє аридні біотопи: степи і пустелі різних типів. Активна діяльність жуків спостерігається з квітня по вересень [Кабаков, 2006]. 03.07.2023 – 2 екз.

13. Рід *Onthophagus* Latreille. *O. ovatus* Linnaeus, 1767

Копрофаг. Віддає перевагу більш ксерофітні стації: південні схили піщаних пагорбів, долини річок і узлісся лісів; на півдні більш звичайний в гірських лісах, піднімаючись до абсолютних висот порядку 2600 м (Кавказ). Харчується послідом копитних тварин, гризунів, хижаків і екскрементами людини. Іноді в масі зустрічається на гнилих овочах, рідко на падали. Відзначений також на гниючих грибах і в квітах *Arum maculatum* з падальним запахом. За літо змінюється одна-дві генерації жуків: весняна (квітень-червень) і осіння (вересень - листопад). Зимує іноді в норах гризунів і кротів, де активний і взимку [Кабаков, 2006]. 10.06.2023 – 3 екз.

14. Рід *Onthophagus* Latreille *O. taurus* Schreber, 1759

Копрофаг. У південних районах ареалу звичайний. На півночі приурочений до пещаних ґрунтів річкових терас, в найбільш прогрітих ділянках зі степовою рослинністю. На півдні заходить в лісові стації і піднімається досить високо в гори (до 3000 м на Західному Памірі). Особливо часто зустрічається на берегах струмків і річок; не уникає і засолених ґрунтів морських узбереж. Активний з березня (Чорноморське узбережжя Кавказу) по вересень, в більш північних районах з травня. Харчується послідом копитних тварин, особливо корів. Іноді зустрічається скупченнями до десятків особин [Кабаков, 2006]. 10.06.2024 – 5 екз.

15. Підродина *Lethrinae*. Рід *Lethrus* Scopoli. *L. apterus* Laxmann, 1770

Фітофаг. Станції зазвичай степові, мелові та глинисті схили. Зимує в ґрунті. Навесні, звичайно, в квітні, вилазить з нірки і починає живитися різними трав'янистими рослинами. Рослини жуки зрізають своїми щелепами, цим займаються як самки так і самці. Жуки особливо активні і найбільш шкідливі в період яйцекладки, коли заготовляють корм для свого потомства. Зрізаючи масу листя і пагонів, вони завдають великої шкоди виноградникам, особливо

прилеглим до цілих і перелогових земель. [Николаев, 2003]

04.07.2023 – 2 екз.; 10.06.2024 – 1 екз.

16. Родина Geotrupidae. Під Geotrupes Latreille. *G. stercorarius* Linnaeus, 1758

Копрофаг. Харчується коров'ячим навозом. Живуть у лісах та сільськогосподарських угіддях. Харчуються частіше вночі, в основному, коров'ячим гноєм. І риють під ним норки, які можуть бути 60 см в глибину [Кабаков, 2006]. 11.07.2023 – 1 екз.

Висновки.

Таким чином, на території Соборного району м. Дніпро було знадено 16 видів, які належать до 15 родів та 8 підродин. Із них 5 видів є копрофагами, 11 видів – фітофаги.

КОНТРОЛЬ САНІТАРНО-МІКРОБІОЛОГІЧНОГО СТАНУ СТІЧНИХ ВОД БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Зубарева Інна Михайлівна,

к.т.н., доцент

Безлюдний Дмитро Артемович,

Магістр

Дніпровський національний університет

ім. Олеса Гончара,

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Проблема забруднення джерел питної води залишається актуальною на сьогоднішній час. Під впливом технологічного прогресу внаслідок розвитку промислових виробничих комплексів та збільшення населення планети значно збільшилась кількість промислових та побутових стічних вод, які при потраплянні до водоймищ призводять до їх забруднення. У природних умовах склад води регулюється природними процесами, в ході яких підтримується рівновага між надходженням хімічних речовин у воду та їх видаленням із неї [1]. Стічні ж води різного походження, в тому числі і біотехнологічних виробництв потребують навмисного очищення, в ході якого покращується якість води.

Якість води – це характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних видів водокористування. Якість води оцінюється комплексом різноманітних показників: кольоровість, запах і смак, жорсткість і лужність, вміст заліза, марганцю та деяких інших елементів, а також відсутність небезпечних для людини мікроорганізмів [1, 2]. Крім фізичних і хімічних параметрів якості води особливе значення має дослідження біологічних показників: загальна кількість бактерій в 1 мл, коли-індекс, індекс коли-фагу, кількість яєць гельмінтів в неочищеній і очищеній стічній воді [3].

Якість води досягається в процесі очистки стічних і відпрацьованих промислових вод. Методи очищення стічних вод можна поділити на механічні, хімічні, фізико-хімічні, біологічні та комбіновані. У системі очищення стоків

обов'язкова наявність стадії біологічного очищення, як основного метода видалення органічних та біологічних забруднень.

Мета роботи./Aim. Отже, метою даної роботи було – дослідити ефективність біологічної очистки стічних вод біотехнологічного підприємства з виробництва ферментних препаратів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проби води відбирають згідно правил стерильності в стерильний посуд, стерильними батометрами, які стерилізують методом фломбування.

В роботі визначали число сапрофітних мікроорганізмів в 1 мл води із проби. Також визначали число лактозопозитивних кишкових паличок (ЛКП) методом мембранних фільтрів [4]. Суть методу полягає в концентруванні бактерій з певного об'єму досліджуваної води на мембранний фільтр, вирощуванні їх на середовищі Ендо при 37 °С і підрахунку індексу бактерій групи кишкової палички (БГКП) в 1 дм³ води.

За необхідності визначали число бляшкоутворюючих одиниць (БУО) фагів кишкових паличок у воді. Виявлення числа фагів кишкових паличок проводять методом агарових шарів. Сутність метода полягає у визначенні в 1-5 мл досліджуваної води бляшкоутворюючих одиниць, які викликають лізис кишкові палички і дають негативні колонії на бактеріальному газоні.

Результати та обговорення./Results and discussion. Відповідно до мети роботи одним із завдань було провести аналіз проб води природної водойми в радіусі 500 м вище та нижче місця скидання очищених стічних вод підприємства ферментних препаратів. В пробах води визначали наявність і кількість лактозопозитивних кишкових паличок (ЛКП) і кількість бляшкоутворюючих одиниць/л (БУО/л).

Встановлено, що індекс лактозопозитивних кишкових паличок становить: вище місця скидання - $(1,3 \pm 0,1) \times 10^4$; нижче місця скидання - $(1,6 \pm 0,2) \times 10^4$.

Отримані дані щодо кількості лактозопозитивних кишкових паличок свідчать про перевищення допустимих норм.

Проаналізували також проби води на наявність колі-фагів. Встановлено,

що кількість колі-фагів складає: вище місця скидання - $(1,2 \pm 0,1) \times 10^3$ БУО/л; нижче місця скидання - $(1,5 \pm 0,2) \times 10^3$ БУО/л.

Виявлені показники колі-фагів також перевищують санітарно-допустимі норми та несуть епідемічну небезпеку по відношенню до кишкових інфекцій.

Оскільки результати аналізу води природної водойми в місці скидання стоків виявилися не задовільними, то було прийнято рішення на протязі п'яти тижнів провести додаткові дослідження води на різних стадіях очистки стоків.

Ціль додаткових аналізів перевірити надійність роботи станції аерації. Тому аналізували проби стоків на вході до станції аерації і проби очищеної води на виході зі станції аерації.

Термін додаткової перевірки складає п'ять тижнів за такими показниками, як наявність і кількість лактозопозитивних кишкових паличок і колі-фагів. В ході додаткових спостережень були зафіксовані певні зміни в кількості ЛКП на вході до станції аерації протягом п'яти тижнів.

В ході додаткових досліджень спостерігались певні зміни індексу ЛКП на вході до станції аерації протягом п'яти тижнів. На першому тижні індекс становив $(16,7 \pm 0,5) \times 10^7$. Результати другого тижня показали, число ЛКП знизилось майже вдвічі і склало $(5,4 \pm 0,1) \times 10^7$. Але з кожним наступним тижнем індекс ЛКП поступово зростав і становив: 3-й тиждень – $(9,5 \pm 0,2) \times 10^7$; 4-й – $(10,5 \pm 0,3) \times 10^7$; 5-й – $(11,3 \pm 0,3) \times 10^7$ ЛКП в 1 л води.

Також визначали динаміку змін індексу ЛКП на виході зі станції аерації. Виявлено, що впродовж п'яти тижнів число ЛКП коливалася в межах від $(6,0 \pm 0,09) \times 10^2$ до $(8,0 \pm 0,1) \times 10^2$. На підставі отриманих результатів можна зробити висновок, що на виході зі станції аерації стічні води по такому критерію, як індекс ЛКП знаходяться в межах допустимих санітарно-епідемічних норм.

Також на виході зі станції аерації очищена вода була досліджена на наявність коліфагів, адже саме вони при перевищенні норм представляють епідемічну загрозу по відношенню до кишкових вірусних захворювань.

Виявлено, що впродовж п'яти тижнів кількість колі-фагів коливалася від

$(1,1 \pm 0,04) \times 10^2$ до $(5,2 \pm 0,21) \times 10^2$. Це свідчать, що число БУО, при максимальному за п'ять тижнів значенні, становило половину допустимого за санітарно-епідемічними нормами числа.

Отже, якість очищеної води на виході зі станції аерації відповідає вимогам державних стандартів і суттєво не впливає на показники якості води в природній водоймі, що в свою чергу свідчить про достатньо високу ефективність біологічної очистки стічних вод.

Виявлені ж і вказані вище дані про не задовільний стан води природньої водойми в місці скидання стоків пояснюються тим, що до водойми потрапляють води з інших водойм і водосховища, до яких скидаються побутові стоки води. Також слід відмітити, що ЛКП виявлялися в кількості, що є відносно невисокою. Індекс ЛКП складав $(1,45 \pm 0,1) \times 10^4$.

Висновки./Conclusions. Таким чином, проведений аналіз свідчить про необхідність більш жорстких контрольних заходів щодо скидання саме побутових стоків, які не потрапляють на станцію аерації для їх очистки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Доліна Л. Ф. Очистка стічних вод від біогенних елементів: Монографія. – Дніпропетровськ.: Континент. 2011. – 198 с
2. Грек А. М. Біологічні показники якості води/ А. М. Грек, І. А. Білих, Т. А. Адан [ін.] // Системи обробки інформації: – Х.: ХУПС. – 2006, Вип. 6 (55). – С 27-31.
3. Фомін Г. С. Вода. Контроль хімічної, бактеріальної і радіаційної безпеки по міжнародним стандартам / Г.С. Фомін. – Х: Протектор, 2010. – 848с.
4. Вінніков А. І. Санітарна мікробіологія / А. І. Вінніков, Н. В. Черевач, Т. М. Полішко [ін.]. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського національного університету, 2006. – 300 с.

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОКЛЮЗІЙНОЇ КАПИ НА ЕЛЕКТРОНЕЙРОМІОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЖУВАЛЬНИХ М'ЯЗІВ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ

Пастухова Вікторія Анатоліївна,
д.мед.н., професор
Зінченко Сергій Володимирович,
аспірант
Національний університет фізичного
виховання і спорту України,
м. Київ, Україна

Вступ. Патологічні зміни оклюзійних поверхонь, неправильний прикус і м'язовий дисбаланс жувальної мускулатури можуть погіршити коактивацію м'язів [1], а репозиція щелепи за допомогою капи може полегшити нервово-м'язові реакції у м'язах-агоністах, що беруть участь у рухах, специфічних для певного виду спорту [2].

Вважається, що носіння капи може компенсувати м'язовий дисбаланс або патології скронево-нижньощелепної системи [3].

Метою дослідження була оцінка впливу використання індивідуальної оклюзійної капи на електронейроміографічні показники жувальних м'язів висококваліфікованих спортсменів, які спеціалізуються у веслуванні на байдарках та каное.

Матеріали та методи. В дослідженні брали участь 4 висококваліфіковані спортсмени-веслувальники на байдарках та каное (чоловіки, 24-31 рік). Дослідження проводили у два етапи: до використання капи та через місяць після використання.

Електронейроміографічне дослідження проводили за допомогою комп'ютерного електронейроміографа M-Test DX Systems (Україна). Використовували методику визначення швидкості проведення нервового імпульсу та методику поверхневої електроміографії Реєстрували поверхневу електроміограму, оцінювали показники активності м'язів, що беруть участь в

акті жування, а саме жувальних м'язів (*m.masseter*) та скроневих м'язів (*m.temporalis*). Тест тривалістю 10 с проводили три рази, визначали середню, медіанну та максимальну амплітуду електроміограми в періоді м'язового напруження в циклі стискання-розтискання зубів загальною тривалістю 1 с, надалі отримували усереднене значення.

Одержували індивідуальні показники, а в подальшому розраховували середні показники для групи. Статистичну обробку отриманих результатів проводили за допомогою програми IBM SPSS Statistics, версія 23.0. Статистична значущість різниці середніх значень показників визначалася за допомогою непараметричних методів аналізу із застосуванням критерію Wilcoxon. За рівень статистичної значущості приймали $p < 0,05$, тенденцією вважалися зміни з $p < 0,10$.

Результати та обговорення. Були обчислені коефіцієнти право-лівобічної асиметричності активності жувальної мускулатури, а саме *m. masseter* і *m. temporalis*. Для спортсменів основної групи показано зниження асиметричності на другому етапі дослідження, після використання оклюзійної капи, для всіх показників м'язової активності *m. masseter* – середнього, медіанного та максимального, як в середньому по групі, так і індивідуально для більшості показників. Що стосується *m. temporalis*, в середньому по основній групі зміни не були вираженими, але при аналізі індивідуальних показників відмічається зниження асиметричності у двох з чотирьох спортсменів з групи, при цьому у одного з них значне – в 2,5 разів. Такі результати підтверджують висновки інших дослідників, які показали, що активація жувальних м'язів може збільшити силову продуктивність м'язів і тим самим покращити біомеханічні параметри опорно-рухового апарату [4, 5].

Висновок. Таким чином, було виявлено зниження право-лівобічної асиметричності після використання оклюзійної капи для середніх та індивідуальних показників активності жувальної мускулатури висококваліфікованих спортсменів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Shimazaki T, Motoyoshi M, Hosoi K, Namura S. The effect of occlusal alteration and masticatory imbalance on the cervical spine. *Eur J Orthod.* 2003; 25: 457–463.
2. Buscà B, Moreno-Doutres D, Peña J, Morales J, Solana-Tramunt M, Aguilera-Castells J. Effects of jaw clenching wearing customized mouthguards on agility, power and vertical jump in male high-standard basketball players. *JESF.* 2018;16:5–11.
3. Schulze A, Busse M. Prediction of Ergogenic Mouthguard Effects in Volleyball: A Pilot Trial. *Sports Med Int Open.* 2019 Nov 22;3(3):E96-E101. doi: 10.1055/a-1036-5888.
4. Buscà B, Moreno-Doutres D, Peña J, Morales J, Solana-Tramunt M, Aguilera-Castells J. Effects of jaw clenching wearing customized mouthguards on agility, power and vertical jump in male high-standard basketball players. *JESF.* 2018;16:5–11.
5. Schulze A, Kwast S, Busse M. Vented mouthguard effects on cardiopulmonary parameters in basketball: A pilot study. *EC Dent Sci.* 2017; 15: 182–190.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗВОЛОЖУЮЧОГО КРЕМУ ДЛЯ РУК НА ОСНОВІ РОСЛИН ВИДІВ РОДИН АРІАСЕАЕ ТА АЛЛІАСЕАЕ

Чіка Вікторія Ярославівна

студентка 2МБз групи

Природничого факультету УДУ імені Михайла

Плиска Олександр Іванович

керівник, д.м.н., професор,

професор кафедри біології

УДУ імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Актуальність дослідження: сухість шкіри є поширеною проблемою, що зачіпає значну частину населення, особливо в умовах впливу несприятливих зовнішніх факторів, таких як холод, вітер та використання агресивних миючих засобів. Сухість шкіри може призвести до дискомфорту, лущення, тріщин і загального погіршення її бар'єрної функції. У зв'язку з цим постає необхідність розробки ефективних засобів догляду, які б забезпечували зволоження, живлення та захист шкіри. Використання природних компонентів, зокрема рослин видів родин *Ariaceae* та *Alliaceae*, має значний потенціал завдяки їх антиоксидантним, протизапальним та регенеруючим властивостям. Рослини, такі як *Anethum graveolens*, *Petroselinum crispum*, *Allium cepa* та *Allium porrum*, є багатими на корисні речовини, що здатні покращити стан шкіри, захистити її від зовнішніх чинників та відновити природний баланс.

Дослідження ефективності крему, розробленого на основі цих рослин, є важливим кроком у створенні засобів для комплексного догляду за шкірою, спрямованих на зволоження, живлення та відновлення, що робить це дослідження актуальним як для косметичної, так і для фармацевтичної промисловості [1-4].

Мета дослідження: дослідження ефективності зволожуючого крему для рук, створеного на основі рослин видів родин *Ariaceae* та *Alliaceae*, для покращення стану сухої шкіри, її зволоження, живлення та відновлення.

Об'єктом дослідження є рослини видів родин *Apiaceae* та *Alliaceae*, зокрема кріп запашний (*Anethum graveolens* L.), петрушка кучерява (*Petroselinum crispum* Mill.), цибуля городня (*Allium cepa* L.), та цибуля порей (*Allium porrum* L.).

Предметом дослідження є вплив активних компонентів (відварів *Anethum graveolens*, *Petroselinum crispum*, *Allium cepa*, *Allium porrum*) на стан шкіри, її зволоження, регенерацію та захист від зовнішніх чинників.

Практичне значення: розроблений зволожуючий крем на основі рослин видів родин *Apiaceae* та *Alliaceae* може бути використаний для догляду за сухою та пошкодженою шкірою рук. Завдяки високому вмісту антиоксидантів, протизапальних та регенеруючих компонентів, крем допомагає відновити бар'єрну функцію шкіри, зменшити її подразнення та покращити текстуру. Отримані результати можуть бути використані для створення нових косметичних засобів, які забезпечують глибоке зволоження і живлення шкіри, що є важливим для людей із сухою та чутливою шкірою.

Наукова новизна: у дослідженні вперше показано ефективність комплексного застосування відварів рослин видів родин *Apiaceae* та *Alliaceae* у складі зволожуючого крему для рук. Доведено, що використання цих рослин як активних компонентів сприяє значному покращенню стану шкіри, підвищенню її зволоженості та регенераційних процесів. Це дослідження розширює уявлення про можливості застосування рослинних компонентів у косметичній промисловості, зокрема для боротьби з сухістю шкіри.

Методика дослідження: для дослідження ефективності зволожуючого крему для рук на основі рослин видів родин *Apiaceae* та *Alliaceae* було розроблено крем, до складу якого входили такі активні інгредієнти, як відвари рослин (*Anethum graveolens*, *Petroselinum crispum*, *Allium cepa* та *Allium porrum*), олія аргани, масло ши, гліцерин, вітамін Е та феноксиетанол. Для експерименту було відібрано 20 добровольців у віці від 18 до 65 років, які мали ознаки сухості шкіри рук. Учасники наносили крем двічі на день (вранці та ввечері) протягом 30 днів. До початку експерименту та після його завершення проводилось

оцінювання стану шкіри за такими критеріями: рівень зволоженості шкіри, наявність подразнень і тріщин, еластичність і гладкість шкіри, живлення та загальний стан шкірного покриву. Оцінювання проводилося на основі візуальних спостережень та суб'єктивної оцінки учасників.

Результати дослідження: уже через тиждень регулярного використання крему 100% учасників зазначили значне підвищення рівня зволоженості шкіри. До кінця дослідження 95% учасників повідомили про повне зникнення сухості шкіри. Через два тижні у 85% учасників було зафіксоване пом'якшення шкіри, зникнення лущення та зменшення тріщин. Після 30 днів застосування крему шкіра стала більш еластичною та гладкою. Арганова олія та рослинні відвари забезпечили глибоке живлення шкіри. Особливо це було помітно в учасників із пересушеною шкірою, які також зазначили зменшення почервоніння та подразнень. Учасники, які працювали в умовах частого контакту з водою або агресивними хімічними речовинами, зазначили, що крем створював захисний бар'єр на шкірі, зменшуючи подразнення та запобігаючи утворенню нових тріщин. Завдяки вмісту вітаміну Е та антиоксидантних властивостей рослинних компонентів, крем сприяв швидшому загоєнню мікропошкоджень шкіри, захищаючи її від шкідливого впливу зовнішнього середовища. Загалом, дослідження підтвердило високу ефективність зволожуючого крему на основі рослинних компонентів, зокрема для людей із сухою та пошкодженою шкірою рук.

Висновки: зволожуючий крем на основі рослин видів родин *Ariaceae* та *Alliaceae* ефективно покращує стан сухої та пошкодженої шкіри рук, забезпечуючи її зволоження, живлення та регенерацію. Використання відварів *Anethum graveolens*, *Petroselinum crispum*, *Allium cepa* та *Allium porrum* сприяє зволоженню та відновленню шкіри, що було підтверджено покращенням стану шкіри у 95% учасників після 30 днів застосування. Крем захищає шкіру від впливу зовнішніх факторів і сприяє загоєнню мікропошкоджень завдяки антиоксидантним властивостям рослин та вітаміну Е. Розроблений крем може бути рекомендований як ефективний засіб для догляду за сухою та чутливою

шкірою, демонструючи високу результативність у захисті та відновленні шкіри рук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. M. Kazemi, Chemical composition and antimicrobial, antioxidant activities and anti-inflammatory potential of *Achillea millefolium* L., *Anethum graveolens* L., and *Carum copticum* L. essential oils, *Journal of Herbal Medicine*, Volume 5, Issue 4, 2015, Pages 217-222, ISSN 2210-8033

2. Florina Stoica, Roxana Nicoleta Rațu, Ionuț Dumitru Veleşcu, Nicoleta Stănciuc, Gabriela Râpeanu, A comprehensive review on bioactive compounds, health benefits, and potential food applications of onion (*Allium cepa* L.) skin waste, *Trends in Food Science & Technology*, Volume 141, 2023, 104173, ISSN 0924-2244

3. Camila Rodrigues Adão, Bernadete Pereira da Silva, José Paz Parente, A new steroidal saponin from *Allium ampeloprasum* var. *porrum* with antiinflammatory and gastroprotective effects, *Phytochemistry Letters*, Volume 4, Issue 3, 2011, Pages 306-310, ISSN 1874-3900

4. Tătăringă G, Hăncianu M, Aprotosoai C, Poiată A, Vasilescu M, Gafițanu E. Caracterizarea fitochimică și microbiologică a două extracte de *Allium cepa* L. în vederea includerii în dermopreparate [Phytochemical and microbiological characterization of two *Allium cepa* L. extracts in order to include in dermo-cosmetics]. *Rev Med Chir Soc Med Nat Iasi*. 2005 Jul-Sep;109(3):676-9. Romanian. PMID: 16607772.

MEDICAL SCIENCES

ПРОБЛЕМА СТРЕССА В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ

Абдумаджидов Абдулхай

профессор кафедры физиологии,
патологической физиологии и фармакологических наук
EMU University. Ташкент, Узбекистан

Абдурахимова Мўмина

EMU University. Ташкент, Узбекистана

Жабборова Мадинахон

EMU University, Ташкент, Узбекистан

Ёлдошева Нозима

EMU University, Ташкент, Узбекистан

Проблема стресса в последнее время приобрела одно из первостепенных значений. Согласно концепции Г. Селье (1969), стресс-реакция, сформировавшаяся в ходе эволюции, является важнейшим звеном приспособления организма к факторам окружающей среды. Такое приспособление становится возможным при развитии адекватных метаболических и морфофункциональных изменений в ответ на действие стресса, приводящих к повышению неспецифической и специфической резистентности организма, т. е. к его адаптации.

В случае чрезмерного интенсивного или неадекватно длительного воздействия стресс-реакция может явиться источником тканевых и органных повреждений. В настоящее время доказана роль стрессов в качестве главного этиологического фактора в развитии многих заболеваний, в том числе заболеваний желудочно-кишечного тракта. Еще Г. Селье (1972) избрал эту систему одним из индикаторов стресса, а желудок - одним из главных его органов-мишеней.

Как отмечают авторы литературных источников, что для населения

городов большое значение приобретает содержание и лечение домашних животных, в том числе собак. При некоторых заболеваниях, хирургических операциях, особенно на органах пищеварения, животным требуется голодная выдержка от нескольких часов до нескольких дней. Травмы, хирургические вмешательства, ряд заболеваний сопровождаются болью, необходимостью применения иммобилизации, что вызывает стресс-реакции у животных. В то же время, введением в организм различных питательных добавок и препаратов адаптогенного характера, можно снизить или устранить стрессовые реакции, тем самым поддержать или даже повысить реактивность организма животного.

Неспецифические реакции, свойственные для всех видов стрессов, — это, главным образом, реактивность гипоталамо-гипофизарно-адренкортикальной системы и вегетативных функций, в частности сердечно-сосудистой системы и кроветворения. Специфические стресс-реакции со стороны пищеварительной системы непосредственно связаны с кормовым стрессором и проявляются изменением показателей ее основных функций: секреции, моторики, ферментативной активности пищеварительных соков. Специфические реакции в проблеме стресса и адаптации, являются наименее изученной стороной, так как, чаще всего внимание уделяется неспецифическим реакциям организма.

Высокоэффективным способом регуляции адаптационных процессов, коррекции реакций общего адаптационного синдрома, а также профилактики и терапии стрессогенных заболеваний животных является применение адаптогенов. В настоящее время наиболее полно изучена способность повышения резистентности к неблагоприятным воздействиям дибазола, фармакологических препаратов на основе женьшеня, элеутерококка, лимонника, заманихи, аралии,. Препараты данной группы малотоксичны, оказывают защитное действие на организм при облучении, инфицировании, тепловом стрессе, гипоксии, травматическом шоке, прививке опухолей, введении в организм гемолитиков, фосфорорганических и других ядов. Повышение общей резистентности при использовании адаптогенов сопровождается формированием генетически резервированных

потенцированных функциональных возможностей пластического, энергетического и регуляторного обеспечения защитно-приспособительных реакций.

Следует отметить, что при всех преимуществах известных растительных стресс-протекторов, их производство и использование в повседневной ветеринарной практике ограничено. В этой связи, перспективным является изыскание и изучение влияния на организм животных новых адаптогенов-стресс-корректоров.

Изучение проявления специфических и неспецифических стресс-реакций при различных стадиях стресса у собак при голодании, гиподинамии, болевых воздействиях и их коррекция требует комплексного подхода и в настоящее время является актуальным вопросом.

Специалистами утверждено, что заболевания желудочно-кишечного тракта чаще всего проявляется на фоне стресса и поэтому в литературных источниках к подтверждению этому дается множество данных. Анализ литературных источников показал, что в настоящее время в мире отмечается значительное увеличение частоты острых эрозивно-язвенных поражений желудка, а также связанных с ними осложнений. Стрессовыми язвами желудка принято обозначать острые, чаще множественные поражения желудка, возникающие в экстремальных, критических ситуациях: при распространенных ожогах; черепно-мозговых травмах, нейрохирургических операциях и кровоизлияниях в головной мозг; при инфаркте миокарда; после обширных полостных операций, тяжелых ранений и травм и др. К факторам риска возникновения стрессовых язв относятся гиповолемический шок, длительная гипотония, тяжелая легочная, сердечная, почечная или печеночная недостаточность, сепсис. В отделениях интенсивной терапии острые язвы желудка клинически проявляются у 1-3 % больных, на аутопсии их обнаруживают в 15-25 % наблюдений, а при выборочной эзофагогастродуоденоскопии у 50-100 % больных. По данным литературы, острые гастродуоденальные язвы в 20-25 % случаев осложняются

кровотечением, при котором летальность достигает 70%.

В механизме стрессовых язв как показывают отечественные источники имеют значение следующие факторы: ишемия слизистой оболочки желудка и двенадцатиперстной кишки вследствие расстройств микроциркуляции, гиповолемии, плазмопотери и гипотонии; увеличение при стрессе продукции адренкортикотропного гормона, кортикостероидов, катехоламинов, гистамина, которые оказывают неблагоприятное воздействие на защитный барьер слизистой оболочки и усиливают действие кислотно-пептического фактора; нарушение желудочной моторики.

Несмотря на большое число отечественных и зарубежных работ, посвященных проблеме гастродуоденальных язв, многие вопросы этиологии, патогенеза и связанных с ними методологических подходов к лечению остаются спорными. По современным представлениям литературных источников, в патогенезе образования язв несомненная роль отводится активизации перекисного окисления липидов (ПОЛ) как фактору, обеспечивающему реализацию различных патологических воздействий на слизистую оболочку желудка на клеточном и субклеточном уровнях. Интенсификация ПОЛ в слизистой оболочке желудка и двенадцатиперстной кишки сопровождается тканевой гипоксией вследствие снижения регионарного кровотока и микроциркуляции. Кроме того, чрезмерная интенсивность ПОЛ, повышение фосфолипазной активности являются важнейшими компонентами в развитии эндогенной интоксикации. Эндогенная интоксикация - это синдром, обусловленный накоплением в тканях, биологических жидкостях организма продуктов патологического катаболизма, деструкции клеток и биомолекул. Синдром эндотоксикоза был описан при критических состояниях таких как шок, сепсис, панкреонекроз, ожоговая болезнь, уремия, при которых значительные метаболические нарушения приводят к почечной или легочной недостаточности, желудочно-кишечным кровотечениям и т.д., что является причиной гибели пациентов. Однако синдрому эндогенной интоксикации в современной литературе отводится недостаточное внимание. Между тем

известна патогенетическая роль нарушения детоксикационной функции печени в развитии язвенного поражения желудка. Этот факт позволяет определить эндогенную интоксикацию в качестве не только патологического компонента, сопутствующего генезу, но и весьма важного агента, участвующего в патогенезе образования язв.

Эмоциональное напряжение оказывает существенное влияние на все системы организма. Любая деятельность человека сопровождается определенными чувствами, ощущениями и переживаниями. Все эти психофизиологические состояния, имеющие индивидуальную специфику, принято называть эмоциональными. Экспериментально подтверждено, что развитие эмоционального напряжения всегда связано со значимостью, силой и длительностью действия эмоционального стресса, а также с личностью самого субъекта, его наследственностью, характером воспитания, образованием и социально-психологическим климатом в момент эмоционального напряжения. В повседневной жизни эмоциональное напряжение тесно связано с физической активностью. В процессе трудовой деятельности мышечное напряжение находится в постоянном единстве с эмоциональными проявлениями. Двигательная активность в сочетании с положительными эмоциями противодействует гипокинезии, монотонии, развитию утомления, возникновению различных заболеваний и способствует повышению общей резистентности организма.

Таким образом, подводя итоги литературного обзора можно отметить, что проблема развития на фоне стресса патологий желудочно-кишечного тракта патофизиологической значимости нарушений детоксикационной функции печени в генезе остается открыта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анохина, И. П. Нейрохимическая характеристика специфических синдромов, возникающих в условиях стрессовых состояний / И. П. Анохина // Вестн. АМН СССР. 1975. - № 8. - С. 34-43.

2. Аршавский, И. А. Биологические и медицинские аспекты проблемы адаптации и стресса в свете данных физиологии синтеза / И. А. Аршавский // Актуальные вопросы современной физиологии. М. : Медицина, 1976.-209 с.
3. Бурдули Н. М. Анализ эффективности различных методов лазерной терапии в комплексном лечении больных язвенной болезнью желудка и двенадцатиперстной кишки / Н. М. Бурдули, С. К. Гутнова // Тер. архив. -2008. - № 2. -С. 30-33.
4. Карташевская М. И. Экспериментальное обоснование выбора антиоксидантных препаратов для лечения язвенной болезни желудка / М. И. Карташевская // Автореф. дисс. . канд. мед. наук. Старая Купавна, 2005.-26с.
5. Воронцов, В. А. Особенности реакций сосудистого русла в условиях применения газового режима организма / В. А. Воронцов // Тез. докл. 18 съезда физиологов им. И. П. Павлова. Казань : КГАВМ, 2001. -С. 320.
6. Гаврилов, Р. И. Экспериментальные исследования сокращений (периодических) желудка / Р. И. Гаврилов, А. А. Значкова // Журн. эксперимент, медицины. 1933. - Вып. 89. - С. 183.
7. Ганелина, И. Е. Интероцептивные влияния с желудочно-кишечного тракта на сердце / И. Е. Ганелина. М.: АН СССР, 1963.-176 с.
8. Селье, Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. М. : Прогресс, 1982.138 с.
9. Скала, И. Гастроинтестинальные гормоны и регуляция процессов пищеварения, всасывания и утилизации пищевых веществ / И. Скала, И. Машек // Вопросы питания. 1974. - № 3. - С 28-37.
10. Скулме, К. А. Изменение активности желудочных ферментов в условиях несбалансированного питания / К. А. Скулме, И. Л. Янсоне // Проблемы биохимической адаптации. М.: Медицина, 1966. - С. 196-201.
11. Moriguchi Togo. Aged garlic extract prolongs longevity and improves spatial memory deficit in senescens accelerated mouse / Moriguchi Togo, Saito Hiroshi, Nishiyama Nobuyoshi // Biol, and Pharm. Bull.-1996.-№ 2. - P. 305-307.
12. Mune, M. Effect of vitamin E on lipid metabolism and atherosclerosis in

ESRD patients / M. Mune, S. Yukawa, M. Kishino // *Kidney Int.* 1999.-№71.-
P. 26-29.

13. Finley J.P., Nugent S.T., Hellenbrand W. Heart rate variability in children//
Canadian J. Physiol. Pharmacology. 1987. - V. 65. - 78.

14. Henneberg M., Louw G. J. Average menarcheal age of girls and their
socioeconomic status quo and recall methods// *Amer. J. Phys. Anthropol.* 1995 V. 96.
№1. P. 1-5.

15. Kagan J., Reznick J. S., Snidman N. The physiology and psychology of
inhibition in children// *Child Development.* 1987. -V. 58, № 6. - P. 1459-1473.

ОБІЗНАННІСТЬ МОЛОДІ ПРО SPF-ЗАХИСТ

Біловол Алла Миколаївна

Професор, доктор медичних наук, завідувачка кафедри
дерматології, венерології і медичної косметології

Пустова Наталія Олександрівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри дерматології,
венерології і медичної косметології

Гаврилюк Олександра Анатоліївна

кандидат медичних наук, асистент кафедри дерматології,
венерології і медичної косметології

Єфаніна Віолетта Євгенівна

Ступін Дмитро Денисович

студенти 4-го курсу

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: З кожним роком вивчення меланом та інших шкірних захворювань набуває більшого масштабу та разом цим збільшуються знання про хвороби шкіри. Задля збереження здоров'я людей, медицина безперервно розвивається, проте крім цього важливу роль грає самообізнанність людей про свій організм і навколишнє середовище. Саме на знання людей ми можемо впливати і тим самим укріплювати своє здоров'я, подовжувати середній вік життя та зменшувати ризики життєво небезпечних захворювань.

Ключові слова: SPF-захист, УФ-випромінювання, UVA та UVB-промені, сонцезахисні засоби, частота використання, правильне нанесення, рівень SPF, повторне нанесення крему, додаткові засоби захисту, ризики сонячного впливу, сонячні опіки, рак шкіри, передчасне старіння, джерела інформації, освітні програми, просвітницькі кампанії.

Рівень знань про SPF (Sun Protection Factor) відіграє ключову роль в захисті населення від сонячного випромінювання. За результатами проведеного нами дослідження, усі респонденти, які відносяться до групи молодого

покоління, відповіли що знають що таке SPF. За ціми відповідями можна зробити висновок, що базовими знаннями молодь володіє. Але це не означає, що вони користуються ними і користуються правильно. Наприклад, на питання про типи УФ-випромінювання - UVA і UVB-промені -, лише 64.7% відповіли, що можуть відрізнити останні. Це доволі показова відповідь, адже від цих знань залежить особистий захист людини. Кажучи про перший вид променів - UVA, що глибше проникаю в шари шкіри, ми розуміємо що вони є основними факторами фотостаріння. В цей час UVB-промені не проникають досить глибоко і викликають лише сонячні опіки, але також можуть викликати рак шкіри - меланому. Отже достатнє поглиблення в цю тему є доволі важливим для правильного вибору засобу захисту від сонця. Високий відсоток молоді усвідомлює, що навіть у пасмурні дні треба користуватися SPF-ом.

Цей відсоток дорівнює 88,9% і свідчить про те, що молодь розуміє-УФ-випромінювання є не лише при ясному сонці. Але ми маємо брати до уваги і той відсоток людей - 11,1% -, які вважають хмарну погоду достатнім засобом захисту від УФ-променів. Те як часто людина використовує захист від сонця грає ключову роль.

В опитуванні було виявлено, що більшість респондентів (47,1%) користуються сонцезахисним кремом лише влітку, а в інші пори року - ні. Це помилка багатьох - вважати, що сонце небезпечне лише влітку та під час засмагання. Однак сонце діє на нас завжди, і особливо це стосується UVA-променів, які присутні протягом усього року. Про це також свідчать відповіді на питання про частоту використання засобів захисту від сонця на добу. Жоден респондент не використовує їх щодня, попри те, що це є рекомендованою частотою задля запобігання хронічного впливу ультрафіолету на шкіру. Окрім частоти, важливою є техніка нанесення крему. Лише 27,8% респондентів знають як правильно це робити. При такому малому відсотку просвічених людей необхідна освітня кампанія по розповсюдженню знань щодо захисту від сонця. Правильне нанесення включає рівномірне нанесення на шкіру за 20-30 хвилин до виходу на сонце, використання достатньої кількості засобу

(правило 2-х пальців), а також регулярне повторне нанесення (кожні 2-3 години).

Говорячи про SPF-засоби, ми не можемо пропустити питання рівня захисту. В нашому опитуванні було виявлено, що більшість людей - 66,7% - обирає рівень SPF 30-50, що є рекомендованою нормою для повсякденного захисту шкіри в помірному кліматі. Менша кількість людей, а саме 22,2% віддають перевагу рівню SPF 50+, що таке є гарним захистом, особливо для фоточутливих груп шкіри. Цікавим фактом є те, що жоден респондент не використовує рівень захисту 15 і нижче. Проте крім рівня, важливим є спосіб та частота нанесення, про що ми вже казали вище. Тут ми спостерігаємо наступну ситуацію: більшість людей використовує рівень захисту 30-50 (66,7%), при цьому така же більшість наносить крем лише один раз на день (61,1%), що не є достатнім особливо для відпочинку на сонці протягом тривалого часу. Ультрафіолетові промені можуть пошкоджувати шкіру навіть після кількох годин перебування на вулиці, тому регулярне нанесення сонцезахисного крему кожні дві години, як це рекомендовано, є необхідним. Лише мала кількість респондентів (11,1%) знають про це правило і наносять засіб кожні 2 години. Ще одна група людей, частина яких складає 22,2%, наносять крем повторно лише після купання або потовиділення, що є правильним, проте все одно не достатнім захистом. Проблему нечастого використання кремів від сонця можна вирішити за допомогою додаткових засобів захисту (наприклад, капелюх, захисний одяг та окуляри). Значна кількість людей - 88,2% не користуються цими додатковими методами. Це є суттєвою прогалиною у комплексному підході до захисту шкіри від ультрафіолетового випромінювання. Капелюхи з широкими полями, окуляри з UV-фільтрами та легкий одяг із довгими рукавами є важливими засобами, які можуть значно знизити ризики отримання сонячних опіків і захистити шкіру. З таким підходом до індивідуального захисту виникає питання обізнаності молодих людей щодо ризиків, які пов'язані з сонячним випромінюванням. 100% респондентів відповіли, що знають про такі наслідки, як сонячні опіки, ризик розвитку раку шкіри, та

передчасне старіння. Цей результат демонструє, що молодь загалом усвідомлює серйозність проблеми, однак ці знання не завжди трансформуються у відповідні дії. В наш час основним джерелом інформації та дезінформації є Інтернет. Знання про SPF-захист більшість людей (94,4%) отримує звідти. На жаль, в цей час консультації з лікарями (44,4%) або іншими медичними працівниками є менш популярним джерелом інформації. Що може бути основою недостатніх знань та помилок при використанні засобів індивідуального захисту. Враховуючи найпопулярніше джерело інформації, більшість молодих людей (36,1%) пропонує збільшити кількість правдивої та достовірної інформації саме в інтернеті, також є варіант проведення освітньої кампанії у школах (33,3%) та у лікарів (30,5%). Наше дослідження показало, що більшість респондентів володіють базовими знаннями про захист від сонячних променів та ризик, пов'язаний з ними. Однак залишається багато білих плям на розумінні людей правильного користування та особистого захисту. Можна зробити висновки, що молоде покоління готове до отримання більшої кількості правдивої та точної інформації. Це потребує освітницької діяльності від лікарів, освітніх установ, які можуть поширювати свої знання через Інтернет.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анкета для опитування молодих людей 18-30 років, які проживають на території України станом на вересень 2024 року.

ВПЛИВ НЕРВОВИХ ТА АЛЕРГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА РОЗВИТОК ЕКЗЕМИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Біловол Алла Миколаївна

д.мед.н., професор

Пустова Наталія Олександрівна

д.мед.н., доцент

Гребінюк Ольга Сергіївна

Студент, Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Екзема поширене захворювання шкіри, яке має багато причин для виникнення, але основними є нервові та алергічні чинники. Ці чинники також мають вплив на самий розвиток захворювання, спровокувати появу, загострити стадію, збільшення симптомів та інше. Також за останні роки екзема частіше має тяжкий клінічний перебіг з різними ускладненнями, частими рецидивами, через це знижується резистентність до лікування, що призводить до негативних наслідків у пацієнта.

Мета роботи. Визначити статистику та зрозуміти вплив чинників на розвиток захворювання у здобувачів вищої освіти, та які наслідки нервових та алергічних чинників буде найбільше.

Матеріали та методи. Щоб дізнатися потрібну нам інформацію було складене опитування кореспондентів за допомогою Google Forms та проходження його.

Результати та обговорення. Участь в опитуванні прийняло 15 кореспондентів, 5 (33,3%) – чоловіків та 10 (66,7%) – жінок. Вікова категорія була з 20 до 21 року. Про поняття екземи, наслідків, причин виникнення та інших факторів, які стосувалися цієї теми, всі опитувані ознайомлені. 13 (86,7%) перехворіли або хворіють цим захворюванням, 2 (13,3%) – не хворіли на дане захворювання. На запитання про причини появи, кореспонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей. До головних причин прояву хвороби відноситься: стрес - 11 (73,3%) та алергія з навчанням, які мають

одинакові показники – 10 (66,7%). Також були обрані інші варіанти: фізичні чинники – 6 (40%), механічні чинники – 4 (26,7%), хімічні чинники та вплив погодних умов по 3 (20%) кожен. Про симптоми екземи також можна було вибрати декілька варіантів, через те що у кожного своя особливість організму: лущення – 11 (73,3%), поява висипки у вигляді бульбашок, які лопаються – 10 (66,7%), свербіння ураженої шкіри та почервоніння по 8 (53,3%) кожен та печіння – 6 (40%) випадках. Як ми бачили вище головними причинами появу захворювання є стрес (нервовий чинник) та алергія, тому були питанні завдяки яким ми виявили вплив на розвиток захворювання у респондентів. Спочатку були питання щодо нервових хвилювань: 14 (93,3%) - дали відповідь, що стрес впливає на розвиток захворювання, у 8 (57,1%) – були рецидиви після нервових факторів і також у 10 (66,7%) – був тяжкий перебіг та з ускладненими симптомами. Щодо алергічних факторів картина має свої відмінності: 14 (93,3%) – замітили, що є вплив на розвиток екземи, 7 (53,3%) – рецидиви та хронічні прояви були більш виражені після виникнення алергій та у 11 (73,3%) – вид алергій має значення на прояв, вираженість симптомів захворювання.

До лікаря з цією проблемою зверталися тільки 10 (66,7%) з опитуваних, інші займалися самолікуванням. Після приймання ліків у кореспондентів були такі висновки: 8 (53,3%) – лікування допомогло, у 4 (26,7%) – дія лікування була збережена на деякий час, а потім рецидив та 3 (20%) - не допомогло. Та тільки 4 (28,6%) людини проводять профілактику захворювання.

Висновки. Отже, після опитування ми маємо такі данні, що студенти знають про поняття екзема та хворіли на нього. Виявили, що найбільший вплив мають алергічні на нервові чинники(до яких ми можемо віднести стрес та навчання) на розвиток екземи, яке проявляється в збільшенні рецидивів, тяжкості перебігу, ускладненням симптомів та на саме лікування. До лікаря зверталася більшість, але лікування не всім допомогло, це показує, що знижується резистентність до лікування та те, що самолікування може не допомогти зовсім.

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Ваколюк Лариса Миколаївна,

к.мед.н., доц

Ковальчук Катерина Володимирівна,

Загородній Андрій Сергійович,

Студенти

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Вступ: Збільшення медичних відходів у світі є однією з найголовніших проблем сьогодення. Вони містять небезпечні компоненти, такі як інфекційні матеріали, токсичні речовини та медикаменти, що становлять серйозну загрозу для здоров'я людей і навколишнього середовища. Дослідження цієї проблеми дозволить знайти ефективні рішення для зменшення обсягів медичних відходів, розробити нові методи їх утилізації та безпечної переробки.

Ціль роботи: Вивчити ключові проблеми, пов'язані з екологічною безпекою медичних відходів, та визначити можливі рішення для їх подолання.

Матеріали і методи: Аналіз наукових публікацій, законодавчих актів і міжнародних стандартів, що регулюють поводження з медичними відходами.

Результати та обговорення: Однією з проблем переробки відходів є недостатній рівень розвитку інфраструктури для належної утилізації таких відходів. Через це підвищується загроза негативного впливу на довкілля. Крім того, багато медичних працівників не мають достатньої інформації про екологічні норми та правила поводження з медичними відходами. Це призводить до потенційних порушень екологічної безпеки. Традиційні методи утилізації, як-от спалювання, часто застосовуються, але вони виділяють шкідливі речовини, що забруднюють атмосферу. Серед альтернативних методів, які можуть зменшити рівень екологічної проблеми, слід відзначити хімічну дезінфекцію, термічну переробку з використанням плазмових

технологій, а також використання автоклавів з наступною переробкою матеріалів. Ще однією проблемою є слабкий контроль за процесами утилізації медичних відходів, що призводить до недотримання правил транспортування та зберігання. Вивчення міжнародного досвіду показало, що впровадження більш суворих регламентів і сучасних технологій може зменшити екологічні загрози. Країни, які використовують ці підходи, досягли помітних результатів у зниженні шкідливого впливу медичних відходів. Для вирішення виявлених проблем необхідно розбудовувати інфраструктуру для екологічно безпечної утилізації відходів, підвищувати рівень обізнаності медичного персоналу, впроваджувати новітні технології та посилювати нагляд за виконанням екологічних норм.

Висновки: Подальші дослідження проблеми безпеки медичних відходів допоможуть віднайти нові шляхи їх утилізації та переробки.

ГІГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ: ВПЛИВ ХАРЧОВИХ ДОБАВОК ТА КОНСЕРВАНТІВ НА ЗДОРОВ'Я

Ваколюк Лариса Миколаївна,

к.м.н., доцент

Сульжик Владислава Миколаївна,

Малюга Артем Наразійович,

Студенти

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Вступ: Харчові добавки та консерванти активно використовують для збільшення терміну зберігання продуктів, поліпшення їх властивостей. Регулярне споживання продуктів з такими речовинами може мати як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема підвищити ризик алергії, порушення травлення та виникнення хворобливих захворювань. Тому важливо виконати гігієнічні аспекти для забезпечення харчової безпеки.

Мета роботи: Проаналізувати гігієнічні аспекти харчової безпеки, зокрема вплив харчових добавок та консервантів на здоров'я людини. Завданням є їх вивчення позитивних та негативних ефектів, можливих ризиків при тривалому споживанні, а також визначення шляхів мінімізації шкідливих наслідків шляхом контролю та регулювання їх використання.

Матеріали та методи: Аналіз наукових джерел таких як: ResearchGate, PubMed, MedLines.

Результат та обговорення: Дослідження у сфері харчової безпеки показали, що харчові добавки та консерванти мають помітний вплив на здоров'я людини. Речовини, такі як нітрати, сульфіти та бензоати, використовують для підвищення терміну виробництва продуктів і запобігання розвитку шкідливих бактерій. Однак постійне вживання продуктів з такими добавками може мати негативний вплив на організм, включаючи проблеми з травленням і підвищення ризику розвитку хронічних захворювань, зокрема

серцево-судинних захворювань та деяких видів онкології. Харчові добавки, які використовують для посилення смаку, кольору або текстури продуктів, також можуть впливати на обмін речовин і викликати проблеми у людей із підвищеною чутливістю чи алергіями. З одного боку, вони допомагають зменшити харчові втрати та збільшити термін придатності продуктів, що важливо для продовольчої безпеки. З іншого боку, тривале вживання продукту з високим вмістом хімічних речовин може становити ризики для здоров'я. У відповідь на зростання споживчого попиту на більш здорову їжу виробники дедалі частіше звертаються до натуральної альтернативи з меншою кількістю штучних добавок, які є безпечнішими для всіх.

Висновок: Отже, харчові добавки та консерванти мають важливу роль у подовженні терміну зберігання продуктів та забезпечують харчову безпеку. Однак їх тривале вживання може мати негативний вплив на здоров'я, викликаючи алергії, зміни мікробіоти кишечника, що може погіршити глікемічний контроль. Також показано, що високе вживання харчових добавок пов'язане з підвищеним ризиком серцево-судинних захворювань та раку. Для збереження здоров'я необхідно підтримувати встановлені норми використання добавок, а також віддавати перевагу продуктам з мінімальною кількістю штучних компонентів. Підвищена обізнаність споживачів та контроль за складом продукції сприяють підвищенню загальної харчової безпеки.

ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я Е-СИГАРЕТ

Васильєва Вікторія Михайлівна,

к.х.н., доцент

Донбаська національна академія будівництва і архітектури
м. Івано-Франківськ, Україна

Сьогодні у всьому світі багато людей, які палять звичайні сигарети або електронні. Метою цього дослідження було розібратися наскільки «Vaping» шкодить тим, хто від цього залежний. «Vaping» - сленгове слово від англійського «vapor», дослівно можна перекласти як “ширяться”. Це відносно нове явище, яке вже велика кількість людей оголосила новою модою.

Нікотин – це наркотик, що зустрічається у вейпах, і молодий мозок надзвичайно легко стає від нього залежним, може мати довготривалий негативний вплив на розвиток мозку. Нікотин змінює те, як формуються мозкові синапси у молодих людях. Наслідки - порушення уваги, навчання, пам'яті, та зміни настрою. На даний час захоплення вейпінгом поширене серед молоді, а також серед підлітків. Зростає кількість споживачів електронних сигарет у світі - від близько 7 мільйонів у 2011 році до 40 мільйонів у 2023 році.

Винахідник першого покоління електронних «сигарет» - китайський фармацевт Хон Лік. У 2000 році він виступив з ідеєю використан-ня п'єзоелектричних ультразвукових випромінюючих елементів у випаровуванні під тиском струменя рідини, що містить нікотин розведений в розчині пропіленгліколю. Ця конструкція дозволяє створювати «дим» у вигляді пари, яку можна вдихнути, що і забезпечить собою транспортний спосіб для доставки нікотину в кров через легені. Фармацев запропонував для розбавлення нікотину використовувати пропіленгліколь, з наступним розміщенням розчину для куріння в одноразові пластикові картриджі, які слугують резервуаром для рідини і мундштуком одночасно. Ці винаходи лежать в основі сучасних електронних «сигарет». Апарат був вперше представлений на китайському внутрішньому ринку в травні 2004 року. Компанія, Golden Dragon Holdings, в

якій працював Хон Лік, згодом змінила свою назву на Руян, і почала експортувати свою продукцію в 2005 – 2006 роках, а у 2007 році отримала міжнародний патент. Заявку Хон Лік подав у 2006 році. У 2007 році, Reuters відвідував у Пекіні компанію «SBT RUYAN Technology & Development Co., Ltd», яка привернула увагу ЗМІ до цієї технології [1].

У димі від тютюнових сигарет міститься більше 400 хімічних з'єднань, а в електронній - більше 500. Основними компонентами для Е-сигарети (ЕС) є пропіленгліколь, гліцерин, нікотин, ароматизатори.

Пропіленгліколь, гліцерин - розчиняє ароматизатори, створює ефект реальності. Концентрація в рідині 60% - 80%, в що в 500 - 1500 разів перевищує ГДК (гранично допустиму концентрацію). Може викликати алергію і проблеми з диханням. Додається в ЕС для створення густої пари. Концентрація в рідині 10% -30%, а в паровому струмені 50%. Не нешкідливий. Рослинний гліцерин може викликати небажані реакції при нагріванні, особливо при дуже високих температурах. При нагріванні рідини, яка містить гліцерин, до дуже високих температур (понад 400°C), може відбуватися деградація гліцерину, що може спричинити утворення альдегідів, зокрема акролеїну, ацетальдегіду і формальдегіду. Ці альдегіди є небажаними сполуками, які можуть мати потенційно негативний вплив на здоров'я. Такі реакції не можуть виникнути при використанні гліцерину в рідинах для ЕС, при правильній експлуатації. Новітні пристрої та рідини для вейпінгу створюють заходи для зменшення цього ризику, зокрема шляхом контролю температури і підвищення ємності гніту для кращої подачі рідини до спіралей. Це допомагає запобігти утворенню небажаних альдегідів при нагріванні. Нікотин та ароматизатори – компоненти ЕС. Наприклад, хімічний склад смаку шоколаду: Vanillaextract, Linalool, 3-Methylcyclopentane-1,2-dione, Tetramethylpyrazine, Acetylpyrazine, isobutyraldehyde, Ethanol, Methylbutyricacid, Vanillin, Undecalactone, Roseoil, Acetylpyridine, Propyleneglycol. Масляниста рідина з гірким смаком, що викликає звикання, небезпечна для здоров'я. Картриджі безнікотинові, насправді містять його.

На рисунку 1 наведено класифікацію електронних сигарет.

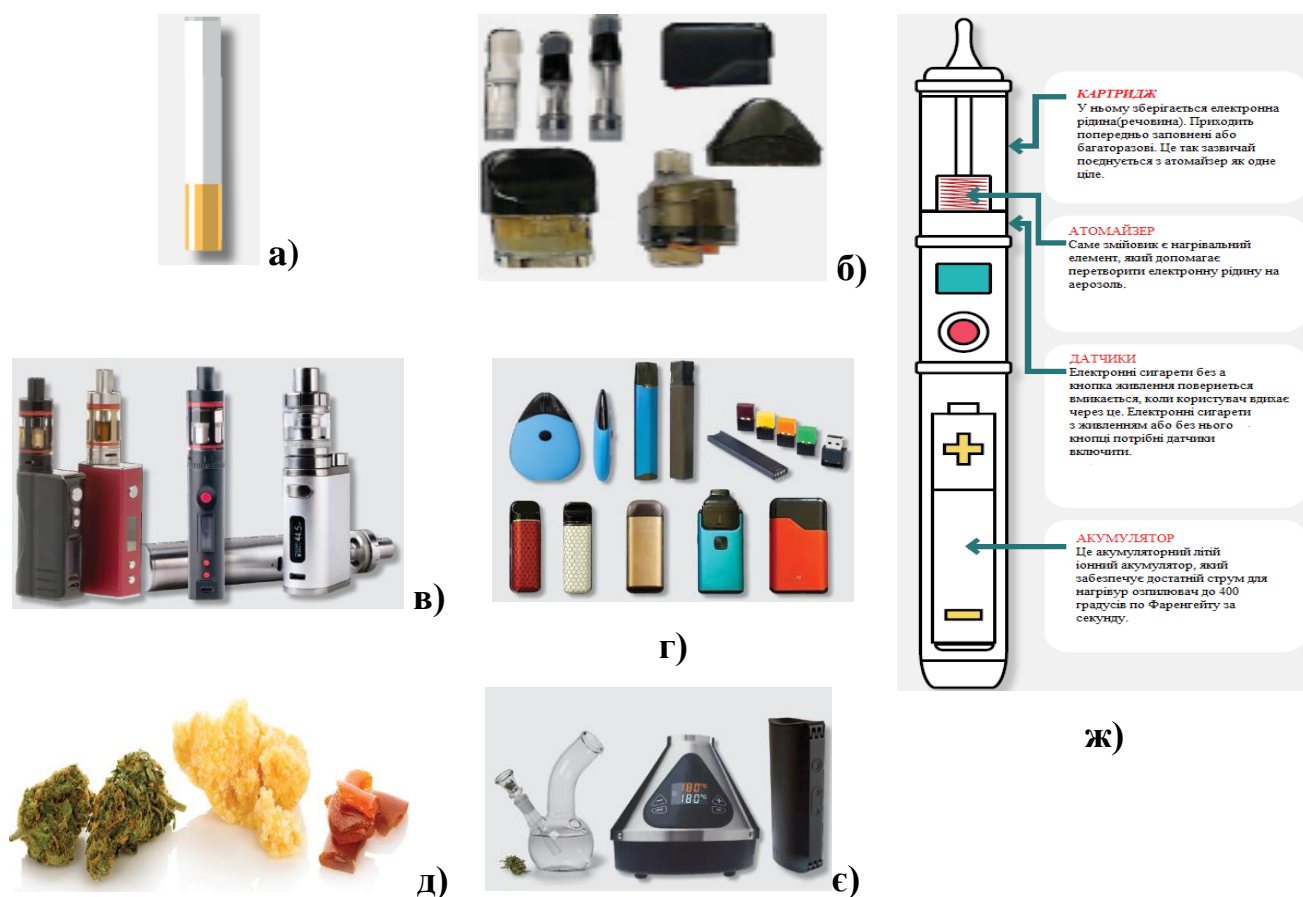

Рис. 1 Класифікація електронних сигарет або продуктів для вейпінгу

- а) одноразова електронна сигарета (без картриджа, танк або контейнер), б) картридж (попередньо заповнений або багаторазовий), в) танки або моди (перезаправляється), г) стручок (попередньо заповнений або багаторазовий) д) маріхуана, масло, віск, є) випарник, ж) будова Е-сигарети.

Перше покоління електронних сигарет має зовнішній вигляд, що імітує звичайні сигарети (рис. 1а). Форма типу сигарети, сигари, труби. Існують різні типи, які майже всі є конструктивно однаковими: батарея, розпилувач, картридж, який містить ароматичні компоненти (рис. 1ж). Зазвичай, використовуються літій-іонні акумулятори, які можуть поповнювати заряд. Вироби механічного (кнопка перемикача ручного типу) або автоматичного ввімкнення — використовується автоматичний датчик потоку повітря, який реагує, коли відбувається всмоктування повітря з мундштука. Також, у час всмоктування, на кінці сигарети може спалахувати червоний світлодіод, який

випромінює світло, і, здається, що використання виробу пов'язано з вогнем. У другому поколінні батарея отримує високу ємність, а розпилювачі (небулайзер) можуть дозаяправлятися рідиною, з'являється змога зменшити експлуатаційні витрати. Серед них є продукти, які можуть змінювати «опір» та «випарники», і «перебудовуватись» користувачем. Е-сигарети третього покоління широко поширюються в 2014 році і обладнані розпилювачем, який може поповнюватись рідиною, акумулятором з літєвою батареєю великої ємності, а також схему, яка може змінювати напругу та потужність. Пристрій отримує назву «мод» («Моди» від слова «модифікація», в значенні «поліпшення») (рис. 1в).

До переваг Е-сигарет можна віднести [1]:

- Кількість нікотину, що міститься в рідині для парування, може бути обрана користувачем самостійно, або не використовуватись взагалі.
- Імітація куріння для поступового відвикання від нікотину шляхом поступового зменшування кількості нікотину, вдихуваного курцем.
- Використання як альтернативи традиційним сигаретам у випадках: коли є намір скоротити куріння традиційних сигарет (без наміру кинути повністю паління), скоротити фінансові витрати при постійному здоров'янні тютюнових виробів. Вартість електронного куріння (за винятком придбання обладнання) незрівнянно нижче, ніж покупка звичайних сигарет.
 - Можливість використання нетютюнових смаків і ароматів.
 - Відсутність забруднення легень сажею і смолами.
 - Може ефективно полегшити флегматичний, викликаний тютюнокурінням, кашель.
- Відсутнє вдихання чадного газу, бо процес «електронного куріння» насправді є інгаляцією пари, а не горінням тютюну.
- Персональний контроль за складом «викурюваних» речовин в складі продукту.
 - Не жовтіють пальці від смол.
 - Відсутній запах з роту, який притаманний курцям тютюну.

- Не потрібні попільнички і запальнички.
- Відсутність можливості попадання розжареної вуглинка або попелу

на одяг. Відсутність використання вогню.

- Не створюється велика кількість сміття у вигляді недопалків і пачок від сигарет, що може бути причиною занепокоєння від спостереження кількості спожитого продукту.

- Позбавлення оточуючих ефекту пасивного куріння.

Серед недоліків електронних сигарет можна зазначити наступні:

- Електронна сигарета на порядок важча звичайної.
- При мінусових температурах пара якщо і генерується, то в

маленьких кількостях.

- Е-сигарети не позбавляють від ніотинової залежності при використанні нікотину у складі розчину для випаровування. У будь-якому випадку, для лікування тютюнової залежності рекомендується звернутися до фахівця.

- Е-сигарети, як і будь-який інгалятор, можуть доставляти в організм людини різні речовини, які представляють загрозу для здоров'я. Це залежить від хімічної чистоти та типу використаних у розчині для випаровування компонентів.

- Вміст нікотину може не збігатися з маркуванням вмісту на тарі.
- Е-сигарети можуть вибухнути в руках курця.

Згідно звіту ВООЗ 2020 р., використання електронних сигарет із вмістом нікотину призводить до появи симптомів ніотинової залежності. У той час аерозоль ЕС — неважливо, з ніотином чи без нього — може викликати збій у роботі деяких клітин людського організму. Причина - у складі рідин ЕС (більшість з них містять токсичні речовини). Постійне вживання сприяє розвитку серцево-судинних, онкологічних захворювань, а також виникають проблеми із репродуктивним здоров'ям та дихальною системою.

У роботі [2] показано канцерогенний вплив ЕС на курців до 22 років (зміни метельювання ДНК). У роботі [3] було проведення дослідження

неорганічної фракції в рідинах ЕС при різному вмісті нікотину (0, 9 і 18 мг/мл) за допомогою інструментального ядерно-активаційного аналізу. Визначено слідові/ультра-слідові рівні елементів: Na, W, Br, Fe та Co. У всіх зразках знайдено токсичні елементи: As, Ni та Sb.

Експеримент на щурах [4] у 2018 році підтвердив, що тривала дія вейпінгу здатна пошкодити легені так само, як і тютюновий дим. Медичне дослідження, проведене у 2019 році [5], довело, що вейпінг впливає на роботу серця, легень та погіршує кровообіг. У дослідженні [6] доведено карієсогенний потенціал солодкого смаку в рідинах для електронних сигарет. У роботі оцінено аерозолі для електронних сигарет і виявлено, що аерозолі мають такі ж фізико-хімічні властивості, як і аерозолі з високим вмістом сахарози, желатинові цукерки та кислі напої. Такі дані свідчать про те, що поєднання в'язкості електронних рідин і деяких класів хімічних речовин у солодких ароматизаторах може збільшити ризик карієсогенного потенціалу. Клінічне дослідження підтвердило достовірність цих даних. Деякі аромати збільшують утворення біоплівки на природних зубах людини. У дослідженні [6] перевіряли вплив різних ароматів ЕС на формування *біоплівки*. Було відібрано п'ять смаків рідин для електронних напоїв на основі їх високого потенціалу карієсогенності (наприклад, солодкість або низький рН або кислотність) і попереднього дослідження [7], яке проаналізувало 30 комерційних продуктів: гексилацетат (яблуко/слива), етилбутират (ананас), сукралоза (замінник цукру), триацетин («оксамитовий» або «димний» смак) і етилмальтол (солодка вата). Індивідуально п'ять ароматизованих електронних рідин були аерозолізовані відповідно до стандартного протоколу, описаного в плані дослідження. Після формування біоплівок кількість біоплівки на кожній пластині визначали кількісно за допомогою методу O'Toole-Kolter. Чотири з п'яти ароматизаторів (сукралоза, етилбутират, триацетин, гексилацетат) значно підвищили утворення біоплівки порівняно з контрольною рідиною для електронних пристроїв без смаку. Етилмальтол, цукровий спирт, значно зменшив розвиток біоплівки порівняно з контрольним зразком. Тож, можна вважати, що куріння

електронних сигарет викликає безліч захворювань і є небезпечним для здоров'я людини. Рішення - пропаганда здорового способу життя та заборона паління на законодавчому рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вікіпедія «Електронна сигарета». URL: <http://surl.li/ffcaqi> (дата звернення 11.10.2024).
2. Cigarette Smoking and E-cigarette Use Induce Shared DNA Methylation Changes Linked to Carcinogenesis// American Association for Cancer Research/Chiara Herzog, Allison Jones, Iona Evans, Janhavi R. Raut, Michal Zikan⁶, David Cibula, Andrew Wong⁸, Hermann Brenner, Rebecca C. Richmond, and Martin Widschwendter. P. 1898 – 1914.
3. Pasquale Avino, Alberto Rosada, Maurizio Manigrasso The inorganic fraction in e-liquids used in vapor products including e-cigarettes Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry, 2019, № 2, p. 423-430. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10967-019-06762-9>.
4. The effects of electronic cigarette vapour on the lung: direct comparison to tobacco smoke Viktorija Reinikovaite, Ivan E. Rodriguez, Vijaya Karoor, Aline Rau, Becky B. Trinh, Frederic W-B. Deleyiannis, Laima Taraseviciene-Stewart European Respiratory Journal 2018 51: 1701661; DOI: 10.1183/13993003.01661-2017.
5. S. Virani and S. Naderi, Section Editors /E-cigarettes and Atherosclerotic Cardiovascular Disease: What Clinicians and Researchers Need to Know // Coronary Heart Disease. V. 21, article number 15 (2019).
6. Shin Ae Kim, Samuel Smith, Carlos Beauchamp, Yang Song Cariogenic potential of sweet flavors in electronic-cigarette liquids / Published: September 7, 2018. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0203717>.
7. Tierney PA, Karpinski CD, Brown JE, Luo W, Pankow JF. Flavour chemicals in electronic cigarette fluids. Tob Control. 2016; 25(e1):e10–5. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2014-052175> PMID: 25877377; PubMed Central PMCID: PMC4853541.

АНАЛІЗ ДАНИХ МОНІТОРИНГУ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ВАКЦИНАЦІЇ ПРОТИ ПОЛІОМІЄЛІТУ ЗА 9 МІСЯЦІВ 2024 РОКУ ПО МАР'ІНСЬКІЙ ФІЛІЇ ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ МОЗ»

Вербицька Яніна Миколаївна,
студентка

Нестеренко Валентина Геннадіївна,

к. мед. н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Поліомієліт — це небезпечне інфекційне захворювання, яке спричиняє поліовірус, що вражає нервову систему, може призвести до невиліковного паралічу та летальних випадків. Інкубаційний період після зараження людини поліовірусом триває від 4 до 35 днів. У 70% випадків захворювання має безсимптомний перебіг. Але його носій становить небезпеку для інших людей зі слабшим імунітетом. У 25% випадків поліомієліт має симптоми, що нагадують грип (гарячка, головний біль, нудота, біль у животі). Поліовірус спричиняє рухові розлади: біль в уражених м'язах, повний параліч, що може розвинутися за кілька годин.

Невиліковний параліч є одним з найважчих ускладнень. Ураження дихальних м'язів часто призводить до смерті. За статистикою 5–10% тих, кого паралізувало внаслідок поліомієліту, помирають через те, що параліч уразив саме дихальні м'язи. Один з 200 інфікованих вірусом поліомієліту отримує параліч на все життя. Відповідно до Національного календаря, дітей щеплюють від поліомієліту 6 разів:

- у 2 та 4 місяці від народження — інактивованою поліомієлітною вакциною (Далі-ППВ) (ін'єкції);

- у 6 та 18 місяців, а також у 6 та 14 років — оральною поліомієлітною вакциною (Далі-ОПВ) (краплі).

Шести доз вакцини достатньо для формування імунітету до поліомієліту на все життя. ППВ запобігає розвитку клінічних проявів інфекції у разі

потрапляння поліовірусу до центральної нервової системи, таким чином захищаючи від паралічу. ОПВ формує імунітет в кишківнику й у такий спосіб захищає від зараження і запобігає передачі вірусу.

В Україні критично низький рівень охоплення вакцинацією: лише 80% дітей віком до одного року отримали три дози щеплення від поліомієліту за необхідних 95%. Станом на 1 грудня 2021 року рівень охоплення щепленнями від поліомієліту дітей до року в Україні становив 73,3%. 1 лютого 2022 року в Україні розпочалася кампанія зі щеплення дітей від поліомієліту. Її перший етап охоплював дітей віком від 6 місяців до 6 років, які пропустили вакцинацію за Національним календарем, і тривав три тижні. Таких заходів необхідно було вжити через виявлення вірусу у 20 дітей на Рівненщині й Закарпатті восени 2021 року (тоді 1 дитина отримала параліч, а 19 були контактними і мали безсимптомний перебіг).

Мета роботи. / Aim. Проведення аналізу охоплення щепленнями проти поліомієліту дитячого населення на територіях, підвідомчих Мар'їнській філії ДУ «Донецький обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ» за 9 місяців 2024 року в розрізі закладів охорони здоров'я первинного рівня в порівнянні з показниками аналогічного періоду 2023 року та середньообласними показниками.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Під час проведення аналізу за основу брались щотижневі та щомісячні звіти Мар'їнської філії ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ МОЗ», відділу імунопрофілактики ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ МОЗ», звіти від ЗОЗ згідно аналітичних таблиць електронно-статистичної форми «Укрвак-08». Виконання вакцинації населення на території Курахівської ТГ, Великоновосілківської ТГ та Комарської ТГ проводиться в пунктах щеплень закладів охорони здоров'я (Далі-ЗОЗ) первинного рівня-КНП «ЦПМД КМР» м. Курахове та КП «ВСР «Великоновосілківський ЦПМСД», де щотижнево проводиться моніторинг охоплення щепленнями вакцинами ОПВ та ІПВ фахівцем Мар'їнської філії ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ МОЗ».

Результати та обговорення./ Results and discussion. Епідеміологічний нагляд за поліомієлітом складається з 3 компонентів: виявлення випадків гострого в'ялого паралічу, обстеження хворих та дослідження зразків навколишнього середовища на наявність ентеровірусів, в тому числі поліовірусів, охоплення щепленнями проти поліомієліту не нижче 95%.

Рівні охоплення профілактичними щепленнями за 9 місяців 2024 року згідно з Календарем профілактичних щеплень в Донецькій області, до визначених вікових груп при профілактиці поліомієліту, відповідно до даних надавачів медичних послуг з імунопрофілактики - проти поліомієліту серед дітей у віці до 1 року – 53,3 %, у віці 18 місяців– 49,8 %, у віці 6 років – 55,7 % та у віці 14 років – 49,2%. По жодній віковій категорії не досягнуто рівня цільового показника, який складає 75%.

Згідно звітів досліджуваних закладів охорони здоров'я- КНП «ЦПМД КМР» м. Курахове та КП «ВСР «Великоновосілівський ЦПМСД» щеплення проти поліомієліту серед дітей у віці до 1 року мають 17,1% та 38,9 % відповідно, що значно нижче середньообласного показника, який складає 53,3%. Показник незавершеного вакцинального комплексу у дітей до року складає 66,7% та 11,1% відповідно до вказаних ЗОЗ.

Оцінка динаміки виконання обсягів імунізації в досліджуваних ЗОЗ за дев'ять місяців, відповідно до вимог Календаря профілактичних щеплень, в порівнянні з показниками рівня охоплення щепленнями за аналогічний період 2023 року та з середньообласними показниками показані в таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінка динаміки виконання обсягів імунізації в КНП «ЦПМД Курахівської МР» та КП«ВСР «Великоновосілівський ЦПМСД» за 9 місяців 2024 року в порівнянні з показниками 2023 року.

Вікова категорія дітей/ЗОЗ	КНП «ЦПМД Курахівської МР»		КП«ВСР «Великоновосілівський ЦПМСД»		Донецька область	
	2024	2023	2024	2023	2024	2023
18 місяців	30,8 %	52,1%	35,3 %	66,7%	49,8%	66,4%
6 років	30,0 %	51,3%	45,7 %	112,7%	55,7%	71,8%
14 років	46,2 %	32,4%	46,2 %	105,1%	49,2%	63,3%

Виконання плану першої ревакцинації проти поліомієліту дітей віком 18 міс. по КНП «ЦПМД Курахівської МР» становить 30,8 %- це нижче рівня показника минулого року в 0,6 рази, по КП «ВСР «Великоновосілківський ЦПМСД»- 35,3%, нижче рівня показника аналогічного періоду 2023 року в 0,5 рази. Показник виконання плану першої ревакцинації проти поліомієліту серед дітей 2 роки та старші, які вакцинуються з порушенням Календаря по КНП «ЦПМД Курахівської МР» становить 52,4 %, що вище рівня минулого року в 2,8 рази. По КП «ВСР «Великоновосілківський ЦПМСД» план виконано на 100%.

Виконання плану ревакцинації проти поліомієліту дітей у віці 6 років по КНП «ЦПМД Курахівської МР» становить 30,0%, по КП «ВСР «Великоновосілківський ЦПМСД»- 45,7%, що нижче рівня показника минулого року в 0,6 рази та 0,4 рази відповідно.

Виконання плану ревакцинації проти поліомієліту дітей у віці 14 років становить по КНП «ЦПМД Курахівської МР» становить 46,2 %, що вище рівня минулого року в 1,4 рази%, по КП «ВСР «Великоновосілківський ЦПМСД» – 46,2 %, що нижче рівня показника минулого року в 0,5 рази.

Результати виконання обсягів щеплень проти поліомієліту в досліджуваних закладах охорони здоров'я в порівнянні з середньообласними показниками показано на діаграмі (рис. 1).

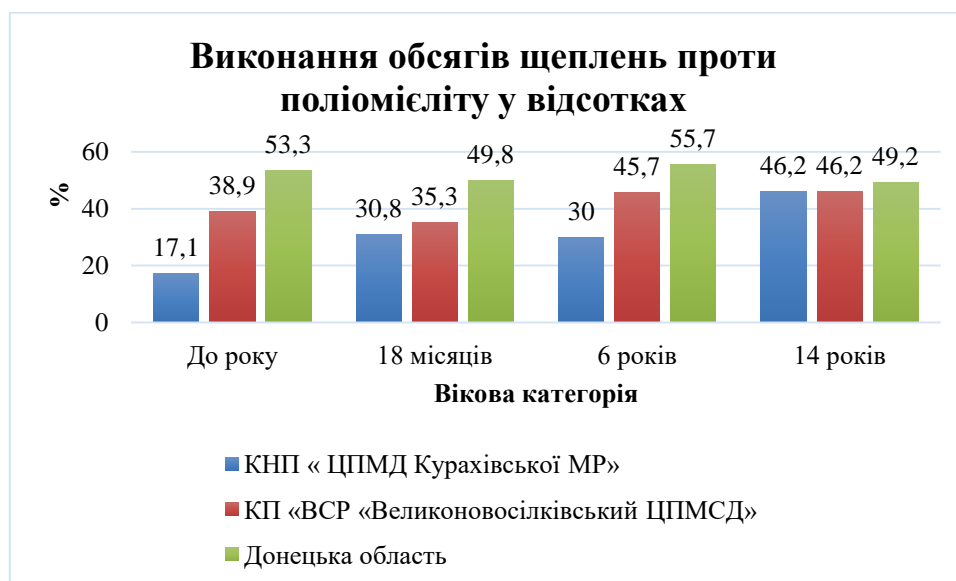

Рис. 1 Виконання обсягів щеплень проти поліомієліту у відсотках.

Основною причиною низьких показників виконання обсягів щеплень щеплень у дітей є вимушена міграція населення, пов'язана з військовими діями на території громад. В серпні розпочалася примусова масова евакуація дітей в Курахівській територіальній громаді.

Висновки./Conclusions. Для збереження Україною статусу території, вільної від поліомієліту, необхідним є постійне підтримання 95% рівня рутинної імунізації; охоплення імунізацією дітей вікової групи до 10 років, хто не отримав необхідні щеплення за віком; здійснення належного епідеміологічного нагляду за ГВП та іншими ентеровірусними інфекціями; посилення вірусологічного моніторингу стічних вод. ВООЗ рекомендує нагляд за довкіллям як стратегію на доповнення нагляду за ГВП, який залишається золотим стандартом. За оцінками ВООЗ, систематичне взяття зразків із довкілля дозволяє виявити 1 людину, що виділяє поліовірус, на 10000 населення. Лабораторні дослідження, які направлені на вивчення рівня колективного імунітету, на теперішній час призупинені в Донецькій області. Охоплення вакцинацією менше цільового показника свідчить про обмежений доступ до послуг з імунізації. Охоплення щепленнями найбільш важливої цільової групи (діти до року) складає тільки 53,3 %. Вищезазначене свідчить, що територія Донецької області має високий ризик спалаху поліомієліту.

НОВІ ГОРИЗОНТИ КЛІНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ВДОСКОНАЛЕННЯ TERMINOLOGIA ANATOMICA

Гнучова Лада Вячеславівна
Здобувачка освіти 4 курсу II медичного факультету

Ніколаєва Юлія Вячеславівна
Здобувачка освіти 4 курсу III медичного факультету

Ярош Ксенія Ігорівна
Здобувачка освіти 4 курсу I медичного факультету

Бривка Каріна Олексіївна
Здобувачка освіти 4 курсу II медичного факультету

Ващенко Вікторія Вікторівна
Здобувачка освіти 4 курсу II медичного факультету

Ячменьова Еліна Сергіївна
Здобувачка освіти 4 курсу II медичного факультету

Данько Юлія Сергіївна
Здобувачка освіти 4 курсу II медичного факультету

Чернявська Марія Володимирівна
Здобувачка освіти 4 курсу II медичного факультету

Коваленко Андрій Олегович
Здобувач освіти 4 курсу II медичного факультету

Савицька Олена Володимирівна
Здобувачка освіти 5 курсу II медичного факультету
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Анатомія приносних пазух має велике значення для клінічної практики, зокрема в радіології та хірургічних втручаннях, що підкреслює необхідність детального розуміння їх будови. У цьому контексті стандартизована анатомічна термінологія є важливим інструментом для забезпечення точності діагностики та безпеки хірургічних процедур. Проте сучасні знання та клінічний досвід вимагають розширення існуючої (*лат. Terminologia Anatomica*) для більш повного охоплення та опису складних анатомічних варіацій приносних пазух.

Мета роботи./Aim. Вдосконалення існуючої (*лат. Terminologia Anatomica*) шляхом внесення значних доповнень, що стосуються анатомії

приносів пазух, зокрема клінічно важливих структур і їхніх варіацій. Це оновлення спрямоване на гармонізацію анатомічної та клінічної термінології, що сприятиме більш точній діагностиці, підвищенню безпеки хірургічних втручань і покращенню міждисциплінарної співпраці.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної літератури та анатомічних атласів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати дослідження підкреслюють важливість деталізації анатомічної термінології приносів пазух, особливо з огляду на їхнє клінічне значення. Запропоновані доповнення до (*лат. Terminologia Anatomica*) включають терміни для структур, таких як клітини Оноді та Галлера, які мають критичне значення в хірургічній практиці. Ці зміни сприятимуть точнішій діагностиці, зменшенню ризику ускладнень під час хірургічних втручань і покращенню міждисциплінарної комунікації.

Від моменту свого створення Міжнародна анатомічна термінологія стала незамінним і широко застосовуваним ресурсом для авторів, анатомів, дослідників і медичних фахівців, що забезпечує стандартизацію анатомічної термінології у різних галузях. Однак загальноновизнано, що для включення новітніх наукових досягнень та передових методів візуалізації потрібні регулярні оновлення та вдосконалення. Поточна версія (*лат. Terminologia Anatomica*) містить розділ, присвячений навколоносовим пазухам, до якого входять решітчасті комірочки та три пазухи: лобова, клиноподібна та верхньощелепна. Проте анатомічний лексикон, що стосується приносів пазух, є набагато ширшим. У клінічній практиці часто застосовують численні терміни, пов'язані з клінічно важливими структурами. У цій роботі основна увага приділяється клінічній термінології, пов'язаній із приносівими пазухами, і пропонуються значні доповнення до існуючої анатомічної термінології. Ці доповнення мають на меті збагатити анатомічну номенклатуру та сприяти гармонізації між клінічною та анатомічною термінологією. Подальші зусилля повинні сприяти усуненню розриву в анатомічній номенклатурі та покращенню

комунікації між анатомами, дослідниками та клініцистами, що, у свою чергу, підвищить точність діагностики та сприятиме кращій міждисциплінарній співпраці.

Анатомія приносних пазух, яка тісно пов'язана з прилеглими структурами, має надзвичайно важливе значення в радіології, клінічній медицині та хірургічних втручаннях, особливо у функціональній ендоскопічній хірургії приносних пазух. Часто підкреслюється, що детальне знання анатомії приносних пазух є ключовим для забезпечення безпеки та успішності таких процедур. Висока поширеність патологічних станів, таких як синусит, носові поліпи та пухлини ділянки голови, підкреслює важливість розуміння тонкощів їх анатомії та патології. Навколоносові пазухи демонструють широкий спектр варіацій, і «небезпечні» варіанти, такі як клітини Оноді, клітини Галлера мають велике значення, оскільки їх виявлення до операції є критичними для запобігання ризику травмування. Глибоке розуміння анатомії приносних пазух є необхідним для точної діагностики та ефективного лікування захворювань, що робить його важливою передумовою як для точної діагностики, так і для розробки відповідних лікувальних стратегій.

Клітини *Agger nasi*

Існуючі версії (*лат. Terminologia Anatomica*) включають термін передні решітчасті клітини. Однак на клінічному жаргоні «клітини *agger nasi*» — це найпередніші решітчасті повітряні клітини, які розмежовують передні межі лобової пазухи і часто використовуються як хірургічний орієнтир для доступу до неї. Клітини *agger nasi* можуть звужувати лобову пазуху та перешкоджати проходженню нижньої частини дренажного шляху лобової пазухи, що призводить до захворювань або ускладнень.

Вертикальна перегородка

Цікаво, що з'єднання передньої решітчастої комірки з гачкоподібним відростком, яке часто називають «вертикальною перегородкою», є дуже корисним орієнтиром для правильної ідентифікації лобової кишені та дренажного шляху лобової пазухи під час ендоскопічних процедур. Цю

структуру можна було б назвати (*лат. columella ethmoidalis*) (решітчастий стовбчик) або ж (*лат. ethmoidal column*), оскільки назва «вертикальна перегородка» не зовсім доречна й інформативна.

Concha bullosa

Термін «(*лат. concha bullosa*)» відноситься до пневматизації середньої носової раковини, яка іноді поширюється на верхню носову раковину, з типовим походженням з лобового поглиблення *agger nasi*. Вкрай важливо диференціювати цю структуру від інтерламелярної клітини Грюнвальда, яка виникає через пневматизацію вертикальної пластинки середньої носової раковини, що тягнеться від середнього носового ходу. Нещодавні анатомічні дослідження припустили потенційний зв'язок між (*лат. concha bullosa*) та обструкцією носових дихальних шляхів, маючи на увазі, що наявність та ступінь пневматизації можуть суттєво впливати на динаміку повітряного потоку, тим самим сприяючи респіраторним порушенням. Спочатку стверджувалося, що (*лат. concha bullosa*), може призводити до параназального синуситу. Однак наступні дослідження не виявили зв'язку між (*лат. concha bullosa*) та хронічним риносинуситом. Подальші дослідження функціональних наслідків (*лат. concha bullosa*) обіцяють надати цінну інформацію про патофізіологію закладеності носа, зрештою допомагаючи у розробці ефективніших стратегій лікування.

Інфраорбітальна решітчатса клітина

Інфраорбітальна решітчаста клітина, також відома як «клітина Галлера», є пневматизацією верхньої частини верхньощелепної пазухи і нижньої стінки очної ямки. Ця клітина займає простір під решітчаста буллою і простягається вздовж нижньої частини очної пластинки. Наявність цієї клітини також є потенційним ризиком ятрогенної травми, якщо її не ідентифікувати і не врахувати під час передопераційної оцінки. Хірурги повинні виявляти обережність та використовувати анатомічні знання, щоб забезпечити безпечні та успішні втручання у цій ділянці. Всебічне розуміння анатомії та варіацій інфраорбітальної решітчастої клітини має вирішальне значення для мінімізації

ризикую ненавмисних ускладнень під час хірургічних процедур.

Клиноподібна решітчаста клітина

Клиновидна решітчаста клітина, зазвичай відома як «клітина Оноді» (клітина Оноді-Грюнвальда), є задньою решітчастою повітряною клітиною, яка пневматизується в задньосторонньому напрямку щодо клиноподібної пазухи. Важливо, що зоровий нерв (*лат. nervus opticus*) і внутрішня сонна артерія (*лат. arteria carotis interna*) знаходяться в безпосередній анатомічній близькості до клиновидно-решітчастої комірки. Таким чином, нездатність передбачати наявність цього осередку під час хірургічних процедур може призвести до дезорієнтації та може збільшити ризик пошкодження цих надважливих структур. Тому необхідно бути обережними при доступі до клиноподібної пазухи через решітчасті комірки, особливо під час ендоскопічної хірургії пазух, щоб звести до мінімуму потенційний ризик травматизації.

Висновки./Conclusions. Ця робота демонструє важливість постійного оновлення анатомічної термінології для забезпечення точності та узгодженості в медичній практиці. Розширення (*лат. Terminologia Anatomica*) новими термінами, які відображають клінічно значущі анатомічні структури приносних пазух, сприятиме поліпшенню діагностики та безпеки хірургічних втручань. Запропоновані доповнення також допоможуть лікарям уникати потенційних ускладнень, пов'язаних з анатомічними варіаціями. Робота підкреслює важливість тісної співпраці між анатомами та клініцистами для гармонізації термінології, що позитивно вплине на міждисциплінарне спілкування. Таким чином, ми намагаємося покращити анатомічну номенклатуру та її практичне застосування в клінічній медицині. Подальші дослідження та вдосконалення термінології сприятимуть ще кращому розумінню складної анатомії приносних пазух і підвищать ефективність лікування пацієнтів.

ГІГІЄНА В ЦИФРОВУ ЕРУ: ЯК ГАДЖЕТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІНЮЮТЬ ЗВИЧКИ ДОГЛЯДУ ЗА СОБОЮ

Горобець Вероніка Юріївна,
Студентка

Ваколюк Лариса Миколаївна,
К.м.н., доцент, науковий керівник
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вступ. У сучасному світі технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Ми використовуємо гаджети та мобільні додатки для моніторингу здоров'я, планування режиму сну, фізичної активності та навіть для догляду за собою. Однак, стрімке зростання використання технологій у сфері гігієни викликає важливі питання щодо їхнього впливу на гігієнічні звички та здоров'я людини. Чи дійсно новітні пристрої допомагають поліпшити наші стандарти догляду за собою, або ж їх надмірне використання може призвести до негативних наслідків?

Мета роботи. Метою цієї роботи є дослідження впливу сучасних гаджетів та електронних пристроїв на гігієнічні звички людей, а також визначення, як технології змінюють підхід до особистої гігієни. Крім того, буде розглянуто, чи впливають новітні технології позитивно чи негативно на загальний стан здоров'я.

Матеріали та методи.

Інформація для цього дослідження була зібрана з:

- Наукових статей і досліджень, опублікованих у 2023 році, які стосуються використання смарт-технологій у сфері гігієни (Grail Science Journal).
- Оглядів і рейтингів сучасних гаджетів для особистої гігієни (My Expert).
- Статистичних даних про використання мобільних додатків,

пов'язаних зі здоров'ям і гігієною (ASOMobile).

Методи дослідження включали аналіз літератури, огляд ринку гаджетів і додатків, а також опитування користувачів щодо їхніх звичок у використанні технологій для догляду за собою.

Результати та обговорення.

Технології зробили значний вплив на те, як ми доглядаємо за собою, перетворюючи гігієну з рутинної, несвідомої дії у проактивний, контрольований процес. Раніше догляд за собою базувався на інтуїції та загальних знаннях, але з приходом гаджетів і технологій ми отримали можливість збирати дані про свій організм, отримувати рекомендації, і навіть прогнозувати потенційні проблеми зі здоров'ям.

Гаджети стали своєрідними «цифровими гідами», які навчають і стимулюють нас дотримуватися більш обдуманих і точних гігієнічних ритуалів. Наприклад, фітнес-трекери нагадують про необхідність руху або пиття води, а мобільні додатки для моніторингу здоров'я дозволяють встановлювати цілі, аналізувати прогрес і отримувати дані про ефективність гігієнічних практик. Завдяки таким технологіям люди стали більш усвідомлено підходити до догляду за тілом, зубами, шкірою і навіть психічним здоров'ям.

Мобільні додатки стали невід'ємною частиною повсякденного життя багатьох користувачів. Вони не лише дозволяють відслідковувати гігієнічні звички, але й надають персоналізовані рекомендації для покращення здоров'я. Ось як вони змінюють підхід до особистої гігієни:

1. Фітнес-трекери та смарт-годинники

Фітнес-трекери, такі як Apple Watch, Fitbit, та інші смарт-годинники стали невід'ємною частиною життя багатьох людей. Вони допомагають контролювати показники здоров'я, такі як рівень фізичної активності, пульс, якість сну, і навіть рівень стресу. Ці пристрої створюють нову культуру профілактичної гігієни, де користувачі щоденно моніторять важливі аспекти свого здоров'я. Смарт-годинники нагадують про необхідність руху, прийому води, виконання дихальних вправ, що сприяє покращенню здоров'я та підтримці гігієнічних

звичок.

2. Мобільні додатки для контролю здоров'я

Сучасні мобільні додатки, такі як MyFitnessPal, WaterMinder або Headspace, допомагають не тільки стежити за фізичною активністю, але й підтримувати баланс води в організмі, контролювати споживання їжі та стежити за ментальним здоров'ям. Додатки для догляду за шкірою, наприклад, SkinVision, використовують штучний інтелект для сканування стану шкіри і попередження користувачів про можливі проблеми, такі як новоутворення або зморшки, що робить догляд за шкірою більш доступним і ефективним.

3. Смарт-технології для догляду за ротовою порожниною

Новітні моделі електричних зубних щіток, як-от Oral-B iO Series та Philips Sonicare DiamondClean, оснащені датчиками тиску, підключаються до мобільних додатків, що дозволяють користувачам відстежувати свої гігієнічні звички при чищенні зубів в реальному часі. Додатки аналізують, чи достатньо добре користувач чистить зуби і навіть нагадують про зміну щіток, що дозволяє запобігти розвитку захворювань ротової порожнини.

4. Смарт-дзеркала та гаджети для догляду за шкірою

Одним із новітніх гаджетів є смарт-дзеркала, які стали популярними серед людей, що слідкують за станом шкіри. Ці пристрої, такі як HiMirror, аналізують стан шкіри, виявляють зморшки, пігментацію, пори, і пропонують рекомендації з догляду. Смарт-технології також використовуються у пристроях для догляду за шкірою, таких як Foreo Luna (очищення обличчя ультразвуком) та NuFace (ліфтинг за допомогою мікрострумів), які активно впроваджуються в рутину догляду за собою.

5. Безконтактні гігієнічні технології

У період пандемії COVID-19 розвиток безконтактних технологій став особливо важливим. Системи для безконтактного миття рук та дезінфекції стали поширеними у громадських місцях. Від автоматичних сенсорних диспенсерів для мила до безконтактних сушарок для рук, ці пристрої сприяють зменшенню передачі інфекцій. Окрім того, додатки для контролю чистоти

повітря в реальному часі, як-от Airthings Wave, допомагають моніторити рівень забруднення та якості повітря в приміщеннях, сприяючи покращенню гігієни середовища.

6. Технології доповненої реальності для гігієнічного навчання

Інноваційні технології доповненої реальності (AR) також активно впроваджуються у сфері навчання гігієні. Додатки на базі AR, наприклад, AR Wash Your Hands, використовують інтерактивні візуалізації, щоб навчати користувачів правильній техніці миття рук, роблячи цей процес захопливим і зрозумілим навіть для дітей. Такі технології допомагають підвищити обізнаність про важливість особистої гігієни.

7. Психологічний вплив технологій на гігієнічні звички.

- Завдяки додаткам та гаджетам догляд за собою стає не тільки зручнішим, але й мотиваційним процесом. Мобільні додатки дозволяють встановлювати щоденні, щотижневі та довгострокові цілі, пов'язані з гігієною, такими як регулярне миття рук, оптимальне чищення зубів, або правильний догляд за шкірою.

- Нагадування та досягнення цих цілей допомагають користувачам формувати корисні звички, збільшуючи їхню самодисципліну.

- Багато додатків використовують гейміфікацію, мотивуючи користувачів через винагороди за досягнення певних показників. Це стимулює не лише регулярність виконання гігієнічних процедур, але й підвищує загальний рівень задоволеності від догляду за собою.

8. Покращення гігієни через автоматизацію та безконтактні технології

Окрім гаджетів для догляду за собою, технології також змінили підхід до гігієни у громадських місцях. У період пандемії COVID-19, виникла потреба у впровадженні безконтактних технологій для зменшення ризику поширення інфекцій. Це сприяло зростанню популярності безконтактних сенсорних дозаторів для мила, сушарок для рук, дезінфікуючих станцій, які стали стандартом у громадських місцях.

Такі технології також стимулюють людей частіше мити руки, покращуючи загальний рівень гігієни в суспільстві. Розвиток автоматичних систем для очищення повітря та моніторингу якості повітря в приміщеннях також позитивно впливає на здоров'я.

9. Інтелектуальні пристрої та підвищення обізнаності про гігієну

Технології також грають важливу роль у підвищенні обізнаності про важливість особистої гігієни. Наприклад, гаджети з доповненою реальністю (AR) можуть навчати дітей та дорослих правильній техніці миття рук чи чищення зубів через інтерактивні візуалізації та навчальні ігри. Це сприяє формуванню правильних гігієнічних звичок, особливо серед молоді.

Крім того, використання штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє мобільним додаткам надавати індивідуальні рекомендації з догляду за тілом, покращуючи ефективність гігієнічних процедур.

10. Майбутнє гігієни: інтернет речей (IoT) та інтеграція з технологіями здоров'я

Одним із ключових напрямків розвитку гігієнічних технологій є інтеграція Інтернету речей (IoT) у догляд за собою. Наприклад, смарт-дзеркала можуть моніторити стан шкіри або волосся і автоматично передавати дані до мобільного додатку для отримання рекомендацій. Смарт-щітки підключаються до додатків для моніторингу стану зубів, а інтегровані вбудовані датчики у ванних кімнатах можуть нагадувати про необхідність мити руки або чищення зубів.

Інтернет речей вже зараз формує нові стандарти догляду за собою, допомагаючи людям краще стежити за своєю гігієною на щоденній основі.

11. Негативні наслідки використання гаджетів

Хоча гаджети і додатки можуть бути корисними у повсякденному житті, надмірна цифровізація гігієни несе і деякі ризики. Користувачі можуть стати занадто залежними від електронних пристроїв та мобільних додатків, що знижує їхню здатність самостійно контролювати свої гігієнічні звички. Ось деякі з можливих негативних аспектів:

- Зниження особистої відповідальності. Люди все більше покладаються на гаджети для моніторингу свого здоров'я, що може призводити до втрати самостійності у догляді за собою. Наприклад, якщо людина не отримує сповіщення про необхідність чищення зубів або миття рук, вона може відкладати ці процедури або забувати про них.

- Постійна взаємодія з гаджетами. Часте використання смартфонів та інших електронних пристроїв призводить до зменшення рухової активності та може сприяти розвитку цифрової залежності. Люди можуть ставати менш активними через постійне сидіння перед екранами, що в свою чергу погіршує загальний стан здоров'я.

- Проблеми зі шкірою та зором. Надмірне використання гаджетів, зокрема екранів смартфонів та планшетів, може негативно впливати на шкіру та зір. Синє світло від екранів провокує передчасне старіння шкіри, а постійний контакт із забрудненими пристроями може викликати акне та інші дерматологічні проблеми. Сидячий спосіб життя. Тривале використання гаджетів сприяє зниженню фізичної активності, що може негативно вплинути на загальний стан здоров'я.

Висновки.

Сучасні гаджети та технології мають значний вплив на гігієнічні звички людей. Вони можуть значно поліпшити якість догляду за собою, сприяти здоровому способу життя та полегшувати контроль за станом здоров'я. Однак, надмірне використання технологій або залежність від них може викликати негативні наслідки, як-то зниження фізичної активності та погіршення стану шкіри. Таким чином, важливо знайти баланс між використанням гаджетів та самостійним управлінням гігієнічними звичками для досягнення оптимального результату.

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО СТАНУ ПЛОДА
В АКУШЕРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ**

Гошовська Аліса Володимирівна

кандидат мед. наук, доцент

Сливка Катерина Володимирівна

студентка 5 курсу 2 групи

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Проблема переношеної вагітності та запізнілих пологів до цього часу представляє великий науковий інтерес для акушер-гінекологів та перинатологів, оскільки основною причиною гестаційних ускладнень при терміні гестації більше 40 тижнів є порушення функції плацентарного комплексу. Важливість і актуальність проблеми пояснюється великим числом ускладнень під час вагітності, пологах та післяпологовому періодах. Для діагностики порушень плацентарного комплексу та внутрішньоутробного стану плода існують безліч різноманітних методів, однак одним із перших та достовірних методів є кардіотокографічне дослідження.

За статистикою у кожній третій вагітній відбувається пролонгація вагітності більше 40 тижнів, своєчасна інструментальна діагностика внутрішньоутробного стану плоду попереджає виникнення гестаційних ускладнень під час вагітності та пологів.

Мета роботи. Головною метою цієї роботи є діагностувати особливості кардіотокографічних показників у жінок з ознаками переношеної вагітності та порівняти отримані результати з показниками жінок до 40 тижнів гестації.

Матеріали та методи. Для оцінки результатів кардіотокографічних даних нами було проведено розподіл вагітних на 2 групи: основну групу склали 30 вагітних з переношеною вагітністю в терміні 41-42 тижні та контрольну групу склали 20 здорових вагітних в терміні 37-40 тижнів гестації. Для

діагностики перенесеної вагітності нами приймалися до уваги наступні дані: підрахунок терміну гестації по менструальному циклу, овуляції, УЗД скринінгових методах дослідження, перших рухах плода, відкриття декретної відпустки. В комплексі проведених досліджень були включені: ехографічні обстеження (фетометрія, плацентографія, БПП та доплерометричні дані кривих швидкостей кровотку), кардіотокографія, амніоскопія. Слід зазначити, що розподіл груп по віковій категорії складав від 20 до 35 років.

Першовагітні - 18 (30%), повторновагітні – 42 (70%). Найбільш частими екстрагенітальними захворюваннями у жінок основної групи були: анемія I та II ступеня 12 (40%), захворювання ШКТ- 6 (20%), захворювання сечовидільної системи – 5 (16,6%), варикозне розширення вен нижніх кінцівок – 8 (26,7%), захворювання щитоподібної залози – 4 (13,3%). Проводячи ретроспективний аналіз медичної документації зазначено, що у жінок основної групи спостерігались такі гестаційні ускладнення: загроза самовільного викидня без кровомазання – 16 (53,3%), загроза самовільного викидня з кровомазанням у ранньому ембріональному періоді з частковим відшаруванням хоріона – 8 (26,7%), ранні гестози – 9 (30%), СЗРП I та II ст. – 7 (23,3%). Для діагностики внутрішньоутробного стану плода всім вагітним (основна та контрольні групи) проведено кардіотокографічне дослідження.

Результати і обговорення. Всім жінкам основної та контрольної груп виконано кардіотокографічне дослідження (КТГ). За даними КТГ оцінювали такі параметри: базальна частота серцевих скорочень (БЧСС), варіабельність ЧСС (амплітуду і частоту осциляцій), наявність і тип тимчасових змін БЧСС у вигляді прискорення (акцелерація), чи уповільнення (децелерація) серцевого ритму. Встановлено, що у жінок основної групи (табл. 1) зміна базальної частоти серцевих скорочень (БЧСС) в бік тахікардії ($p > 0,05$) сягала 175,8 пош/хв і більше, однак у 32,5% випадків цей показник перебував на рівні 110-170 пош/хв. Стійка брадикардія була зафіксована у 2 жінок (6,6%). Реактивність автономної системи у плода доповнюється оцінкою варіабельності. Варіабельність свідчить про відхилення від середнього рівня

базального ритму у вигляді осциляцій. Оцінку варіабельності базального ритму проводили за амплітудою і частотою. У жінок основної групи з проявами функціональних порушень плацентарного комплексу амплітуда миттєвих осциляцій (АМО) порівняно з нормою зменшувалася і КТГ зазвичай мала сплюснений, монотонний низькоамплітудний та низькочастотний ритм. АМО знижувалася до $4,2 \pm 0,2$ мм ($p < 0,001$) у жінок з проявами перенесеної вагітності проте, у жінок контрольної групи цей показник сягав в межах $10,8 \pm 0,52$ мм. Частота осциляцій у жінок основної групи сягала $3,1 \pm 0,12$ осц./хв, коли у жінок контрольної групи цей показник сягав в межах $7,5 \pm 0,18$ осц./хв. Прояв зафіксованого монотонного ритму кривої свідчить про гіпоксичні порушення плода у жінок основної групи.

Акцелерації – це показник стабільного функціонального стану плода, який найбільше відмічався у групі контролю. Так кількість акцелерацій у здорових жінок (у терміні до 40 тиж. вагітності) на протязі 20 хв. дослідження сягала $6,9 \pm 0,24$, амплітуда – $22,6 \pm 1,20$, тривалість – $14,6 \pm 0,57$ с. Слід зазначити, що у жінок основної групи у порівнянні з групою контролю значно знижувалася так кількість акцелерацій сягала $1,5 \pm 0,37$ ($p < 0,001$). Амплітуда становила $15,6 \pm 1,5$ ($p < 0,01$), тривалість відповідно, $8,9 \pm 0,58$ с. ($p > 0,05$).

Негативний показник, який відображав патологічний стан плода у вигляді вираженої гіпоксії, що спостерігався переважно у жінок основної групи. Кількість децелерацій у жінок основної групи сягав $4,6 \pm 0,29$ ($p < 0,001$), амплітуда сягала $25,1 \pm 1,81$ ($p < 0,05$), тривалістю $3,62 \pm 0,41$ с. ($p < 0,001$). Проте, діагностовано, що у жінок контрольної групи кількість децелерацій була незначною $1,3 \pm 0,2$, амплітуда сягала $1,54 \pm 1,32$, тривалість – $0,6 \pm 0,06$ с.

Таблиця 1

Показники кардіотокограм у обстежених вагітних (M±m)

Показники КТГ	Групи вагітних	
	Основна група (n =30)	Контрольна група (n =20)
БЧСС, пош./хв.	$175,8 \pm 2,3$	$145,6 \pm 1,03$
АМО, пош./хв.	$4,2 \pm 0,2$	$10,8 \pm 0,52$
Чосцосц./хв.	$3,1 \pm 0,12$	$7,5 \pm 0,18$

Акцелерації	Кількість	1,5±0,37	6,9±0,24
	Амплітуда, пошт./ хв.	15,9±1,5	22,6±1,2
	Тривалість, с	8,9±0,58	14,6±0,57
Децелерації	Кількість	4,6±0,29	1,3±0,2
	Амплітуда, пошт./ хв.	25,1±0,81	15,4±1,32
	Тривалість, с	3,62±0,41	0,6±0,006
Рухи		3-6	5-10

Оцінюючи дані КТГ жінок у пологах слід відмітити, що у жінок основної групи з'являлися пізні dip II, dip III децелерації, що свідчило про важку гіпоксію та дистрес плода, що слугувало до термінового пологорозрішення шляхом кесаревого розтину. Так у жінок основної групи кількість децелерацій варіювала від 4,6 - 5,7±0,12; амплітуда коливалася в межах 16-23 пошт./хв. – 19,6±0,41 пошт./хв., тривалість становила від 18-31 с-24,2±0,77 с. Проте, у жінок контрольній групі вагітних спостерігалися поодинокі, спорадичні, короткотривалі децелерації, що виникали у відповідь на рухи плоду. Кількість децелерацій становила 1,3 – 2,1±0,08, амплітуда коливалася у межах від 16 до 19 пошт./хв. – 17,4± 0,12пошт./хв., а тривалість коливалася в межах 15-19 с. і в середньому становила 17,2±0,16 с. З початком пологової діяльності у здорових вагітних спостерігали поодинокі, періодичні (ранні) децелерації: dip 0, dip I, які тривали не більше 15 с.

Оцінюючи рухову активність плоду у жінок основної та контрольної груп на момент запису КТГ(20хв.)діагностовано, що кількість рухів плоду у жінок основної групи в 3-6, проте у жінок контрольної групи рухова активність плоду сягала в межах 5-10.

Більш значні порушення параметрів, які діагностовані під час запису кардіотокограму жінок основної групи, а саме, зниженням АМО та кількості осциляцій, зменшення кількості акцелерацій, одночасне збільшення варіабельних, глибоких, довготривалих децелерацій під час вагітності та виникнення пізніх децелерацій в пологах (dipII, dipIII), зростання відсотка стабільного ритму зі значними ділянками монотонності і синусоїдального ритму вказував на порушення внутрішньоутробного стану плода: гіпоксію, дистрес плода та порушення плацентарного кровообігу у 87,6% випадків у

жінок з переношеною вагітністю. Необхідно зазначити, що за даними КТГ у більшості жінок контрольної групи був діагностований задовільний стан плода.

Висновки. Отже, найбільш інформативними показниками, що відображають внутрішньо-утробний стан плода, за даними КТГ є базальна частота серцевих скорочень, амплітуда, частота миттєвих осциляцій, кількість, амплітуда, тривалість акцелерацій та децелерацій та реактивність не стресового тесту. Дані КТГ дозволяють своєчасно діагностувати, попередити загрозливий стан плода (гіпоксію, дистрес) під час вагітності, пологів та прийняти правильну акушерську тактику щодо ведення даної пацієнтки.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА НЕВІДКЛАДНУ КОНТРАЦЕПЦІЮ

Гошовська Аліса Володимирівна

к.мед.н., доцент

Биков Олександр Олександрович

студент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація. У статті проаналізовано літературні дані, які показали, що мідна внутрішньоматкова спіраль (ВМС) ефективніша за таблетки екстреної контрацепції; таблетки екстреної контрацепції, що містять уліпрістал ацетат (УПА) є більш ефективними, ніж таблетки екстреної контрацепції із левоноргестрелом (ЛНГ); таблетки навідкладної контрацепції із ЛНГ і УПА запобігають вагітності завдяки преовуляторним ефектам; ВМС із ЛНГ 52 мг не поступається мідним ВМС для невідкладної контрацепції протягом 5 днів після незахищеного статевого акту.

Ключові слова: Екстрена контрацепція, таблетки екстреної контрацепції, внутрішньоматкова спіраль, левоноргестрел, посткоїтальна контрацепція, уліпрістал ацетат.

Вступ. Невідкладна або посткоїтальна контрацепція (НК) – цей метод базується на принципі використання різних методів контрацепції (спеціальні таблетки для невідкладної контрацепції (ТНК), внутрішньоматкові засоби (ВМЗ) тощо) у перші години після незахищеного статевого акту із метою запобігання настанню незапланованої вагітності.

Небезпека настання небажаної вагітності існує у випадку незахищеного статевого акту у фертильному періоді менструального циклу. Питання НК є актуальними у всіх вікових періодах, таких як: початок статевого життя до вагітності, післяпологовий період (грудне вигодовування та його відсутність), перерва між пологами та період закінчення бажаної фертильності.

Серед пацієнтів, які звертаються за НК, приблизно 40% повідомляють про

численні епізоди незахищеного статевого акту в циклі перед зверненням, а 14% повідомляють про принаймні один епізод незахищеного статевого акту за шість або більше днів до звернення за НК [10].

Мета дослідження. Висвітлити сучасні дані літератури щодо використання невідкладної контрацепції.

Матеріали та методи дослідження. Було проведено огляд міжнародних рекомендацій про використання невідкладної контрацепції. Проведено аналіз зарубіжної літератури на просторах PubMed, MEDLINE, PMC, Scopus, SCIE (Web of Science) та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Вагітність у підлітковому віці є серйозною проблемою. Існує кілька засобів екстреної контрацепції, включаючи комбіновані таблетки, таблетки, що містять тільки прогестерон, і внутрішньоматкові спіралі, що містять мідь. Хоча багато підлітків не знають про ці варіанти, цей арсенал дуже ефективний, якщо використовувати його відразу після статевого акту та коли протягом кількох днів уникати подальшої сексуальної активності. За даними Міністерства охорони здоров'я, за 2018 рік 118 дівчаток, молодші 14 років, стали матерями, до 14-ти років; у віці від 15 до 17 років народили понад 5 700 дівчат. Протягом 2019 року в Україні штучне переривання вагітності зробили майже 75 тисяч жінок. Відповідно до даних Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) кількість абортів за 2019 рік становить 74 606 тис., з них 727 зроблено неповнолітнім особам. Хоча багато підлітків сексуально активні, дослідження показують, що вони не знають про засоби для екстреної контрацепції. В одному дослідженні лише 15% дівчат віком від 12 до 14 років чули про ЕК, у порівнянні з 44% дівчат віком від 15 до 16 років і 51% дівчат віком від 17 до 18 років. Понад 70% недооцінили, через який час після статевого акту можна починати ЕК. Проте після того, як їм повідомили про ЕК, 64% підлітків сказали, що вони, швидше за все, будуть їх використовувати.

Сьогодні з метою екстреного запобігання небажаної вагітності рекомендують застосовувати таблетки невідкладної контрацепції (ТНК) прогестагенового ряду; спеціальні таблетки, що містять уліпристал асцетат

(УПА - *Ulipristal Acetat*), який є синтетичним селективним модулятором рецептора прогестерону (SPRM); комбіновані оральні контрацептиви (КОК) (режим Юзпе)), основний механізм дії яких обумовлений впливом на овуляцію (її відтермінування). Як екстренна контрацепція використовують ВМС.

Ефективність методу дуже висока, якщо з моменту незахищеного статевого акту минуло не більше 72 – 120 годин (3-5 днів).

Важливо зазначити, що екстренна контрацепція відрізняється від медикаментозного абортів, який використовується для припинення вагітності [1].

ВООЗ рекомендує введення мідьвмісної ВМС як методу екстренної контрацепції протягом 5 днів після незахищеного статевого акту. Цей метод особливо підходить для жінок, які хочуть почати використовувати високоефективний, зворотній метод контрацепції тривалої дії.

Мідні внутрішньоматкові спіралі десятиліттями використовувалися, як невідкладна контрацепція, тоді як ВМС з левоноргестрелом 52 мг нещодавно продемонструвала ефективність як ЕК. Основним механізмом мідної ВМС є перешкоджання дозріванню та рухливості сперматозоїдів. Однак майже стовідсоткова ефективність екстреної мідної внутрішньоматкової спіралі вказує на те, що якщо запліднення все-таки відбулося, постфертилізаційні ефекти (такі як індукція реакції на чужорідне тіло в матці через зміну цитокінів у слизовій оболонці ендометрія, що може перешкоджати імплантації) також можуть сприяти його механізму дії. ВМС з левоноргестрелом можуть працювати як ЕК, аналогічно індукуючи реакцію стороннього тіла або через відомі ефекти левоноргестрелу, такі як згущення цервікального слизу, перешкоди дозріванню та функціонуванню сперматозоїдів.

Мідна ВМС, яка використовується як ЕК, є значно ефективнішою, ніж екстренна контрацепція пігулками, із частотою настання вагітності 0,09%. Проте при призначенні ВМС потрібно враховувати, що вона протипоказана жінкам, які не народжували. Рандомізоване дослідження за участю 638 пацієнтів досліджувало ефективність ВМС з левоноргестрелом 52 мг для ЕК

порівняно з мідними ВМС протягом 5 днів після незахищеного статевого акту. Випробування продемонструвало 0,5% частоти невдач для ВМС з левоноргестрелом 52 мг порівняно з 0% частоти невдач для мідної ВМС [2-3].

Комбіновані таблетки екстреної контрацепції містять етинілестрадіол (естроген) і левоноргестрел (прогестерон). Їх слід прийняти якомога швидше після незахищеного статевого акту і повторно через 12 годин. Цей режим відомий як метод Юзпе, названий на честь канадського гінеколога Альберта Юзпе, який вперше продемонстрував використання комбінованих таблеток для посткоїтальної контрацепції. Застосування комбінованих таблеток не порушує настання вагітності і не вважається тератогенним. Хоча деякі дослідження рекомендують жінкам з мігренозними головними болями або тромбоемболією в анамнезі вибирати альтернативну ТНК, гормональний вплив комбінованих таблеток є відносно коротким і може вважатися безпечним [4].

Таблетки, що містять тільки прогестерон слід прийняти якнайшвидше після незахищеного статевого акту та знову через 12 годин. Якщо пацієнт блює протягом 2 годин після прийому комбінованої таблетки або таблетки, що містить тільки прогестерон, деякі лікарі рекомендують прийняти таблетку знову. Щоб зменшити нудоту та блювання, які часто викликаються цими таблетками, рекомендовано прийняти протиблювотний препарат [5].

Було проведено багато досліджень, щодо методів екстреної контрацепції, щоб підтвердити ефективність і ймовірність побічних ефектів. Одне велике дослідження понад 1900 жінок, проведене Всесвітньою організацією охорони здоров'я, та інше дослідження, в якому взяли участь понад 800 жінок, порівнювали ефективність методу Юзпе та лікування левоноргестрелом протягом 72 годин після незахищеного сексу. У більш широкому дослідженні частота настання вагітності становила 3,2% у групі, яка застосовувала метод Юзпе, і 1,1% у групі, яка застосовувала левоноргестрел, даючи грубе відносне значення, ризик 0,36 (95% ДІ 0,18-0,70) для вагітності. У меншому дослідженні частота вагітності становила 2,6% і 2,4% для груп Юзпе і левоноргестрелу відповідно. Частка попереджених вагітностей у більшому дослідженні

становила 57% і 85% у групах Юзпе і левоноргестрелу відповідно [6].

Побічні ефекти спостерігалися для всіх препаратів, вони були найбільш поширені серед пацієнтів, які користувалися методом Юзпе. При порівнянні методу Юзпе та лікування левоноргестрелом такі симптоми, як нудота, блювання, запаморочення, втома, головний біль, чутливість грудей і біль у нижній частині живота, усі частіше спостерігалися в групі Юзпе. Відновлення менструації було порівнянним між двома групами, при цьому у 57% жінок відновлення відбулося протягом 3 днів після очікуваного дня. Крім того, у 31% жінок, які отримували левоноргестрел, була кровотеча; 5% мали затримку місячних більше 7 днів [7]. Таблетки невідкладної контрацепції рекомендовано використовувати тільки за умови однократного прийому під час одного і того самого менструального циклу. Повторне введення уліпрістал ацетату є безпечним, але контрацептивна ефективність кількох доз уліпрістал ацетату протягом одного циклу залишається незрозумілою. У дослідженні контрацепції жінок, які застосовували уліпрістал ацетат 30 мг перорально кожні п'ять - сім днів, овуляція спостерігалася більш ніж у 70% циклів, що, ймовірно, пояснюється тим, що період напіврозпаду уліпрістал ацетату становить лише 32 години. Щотижневе вживання уліпрістал ацетату не було пов'язане з серйозними побічними ефектами, хоча головний біль і нудота були зареєстровані майже у 70% учасників одного дослідження. Також, немає жодних особливих проблем з безпекою щодо повторного або частого використання левоноргестрелу та немає доказів збільшення частоти позаматкової вагітності (порівняно з внутрішньоматковою вагітністю) при повторному застосуванні левоноргестрелу [8-9].

У клінічних дослідженнях частота настання вагітності після використання уліпрістал ацетату протягом 120 годин після статевого акту коливається від 0,9% до 1,8%. Подібна ефективність спостерігається, коли таблетки левоноргестрелу приймаються протягом 96 годин після незахищеного статевого акту. Незрозуміло, чи забезпечується захист від небажаної вагітності, коли левоноргестрел приймають через 96-120 годин після незахищеного

статевого акту. У порівняльних випробуваннях уліпрістал ацетат ефективніший за левоноргестрел. У комбінованому аналізі двох рандомізованих досліджень, у яких порівнювали ефективність уліпрістал ацетату та левоноргестрелу, шанси завагітніти після уліпрістал ацетату були на 65% нижчими, якщо приймати їх у перші 24 години після незахищеного статевих акту, і на 42% нижчими до 72 годин після незахищеного статевих акту порівняно з левоноргестрелом. Ця різниця в ефективності найкраще пояснюється здатністю уліпрістал ацетатом затримувати овуляцію після початку сплеску лютеїнізуючого гормону (у цей момент левоноргестрел більше не є ефективними) до піку лютеїнізуючого гормону [8-9].

Висновок. Проведений аналіз результатів наукових досліджень показав, що невідкладну контрацепцію слід застосовувати якнайшвидше після незахищеного статевих акту. Використання таблеток із уліпрісталом ацетат має більшу ефективність у порівнянні із таблетками, що містять левоноргестрел. Таблетки із ЛНГ та УПА запобігають вагітності завдяки преовуляторним ефектам. Застосування КОК за методом Юзпе має більший ризик настання вагітності у порівнянні із таблетками невідкладної контрацепції прогестагенового ряду. ВМС із ЛНГ 52 мг не поступається мідним ВМС для ЕК в межах 5 днів незахищеного статевих акту.

Часте та багаторазове використання невідкладної контрацепції може бути шкідливим для жінок із захворюваннями, класифікованими як критерії медичної відповідності (МЕВ) категорії 2, 3 або 4 для комбінованої гормональної контрацепції або контрацептивів, що містять тільки прогестин. Часте використання екстреної контрацепції може призвести до посилення побічних ефектів, таких як порушення менструального циклу, хоча їх повторне використання не становить відомого ризику для здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Trussell J, Ellertson C, von Hertzen H, Bigrigg A, Webb A, Evans M, et al. Estimating the effectiveness of emergency contraceptive pills. *Contraception* 2003;67(4):259–65.

2. Gemzell-Danielsson K, Berger C, Lalitkumar PGL. Emergency contraception - mechanisms of action. *Contraception* 2013;87(3):300–8.
3. Turok DK, Gero A, Simmons RG, Kaiser JE, Stoddard GJ, Sexsmith CD, et al. Levonorgestrel vs. Copper Intrauterine Devices for Emergency Contraception. *N Engl J Med* 2021;384(4):335–44.
4. Novikova N, Weisberg E, Stanczyk FZ, Croxatto HB, Fraser IS. Effectiveness of levonorgestrel emergency contraception given before or after ovulation - a pilot study. *Contraception* 2007;75(2):112–18.
5. Noé G, Croxatto HB, Salvatierra AM, Reyes V, Villarroel C, Muñoz C, et al. Contraceptive efficacy of emergency contraception with levonorgestrel given before or after ovulation. *Contraception* 2011;84(5):486–92.
6. Cleland K, Zhu H, Goldstuck N, Cheng L, Trussell J. The efficacy of intrauterine devices for emergency contraception: a systematic review of 35 years of experience. *Hum Reprod* 2012;27(7):1994–2000.
7. Goldstuck ND, Cheung TS. The efficacy of intrauterine devices for emergency contraception and beyond: a systematic review update. *Int J Womens Health* 2019;11:471–9.
8. Zhang J, Li C, Zhao WH, Xi X, Cao SJ, Ping H, et al. Association between levonorgestrel emergency contraception and the risk of ectopic pregnancy: a multicenter case-control study. *Sci Rep* 2015;5:8487.
9. Jesam C, Cochon L, Salvatierra AM, Williams A, Kapp N, Levy-Gompel D, et al. A prospective, open-label, multicenter study to assess the pharmacodynamics and safety of repeated use of 30 mg ulipristal acetate. *Contraception* 2016;93(4):310–16.
10. Baken Ra, Abena; Gero, Alexandra MPH; Sanders, Jessica PhD, MSPH; Simmons, Rebecca PhD, MPH; Fay, Kathryn MD; Turok, David K. MD, MPH. Pregnancy Risk by Frequency and Timing of Unprotected Intercourse Before Intrauterine Device Placement for Emergency Contraception. *Obstetrics & Gynecology* 138(1):p 79-84, July 2021. | DOI: 10.1097/AOG.0000000000004433

**МЕНЕДЖМЕНТ ЗАГРОЗИ ПЕРЕДЧАСНИХ ПОЛОГІВ У
БАГАТОНАРОДЖУЮЧИХ ЖІНОК**

Гошовська Аліса Володимирівна

кандидат мед. наук, доцент

Максіян Ольга Юрївна

студентка 5 курсу 2 групи

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вищий державний навчальний заклад України

Буковинський державний медичний університет

кафедра акушерства, гінекології та перинатології

Вступ. Збільшення кількості багатонароджуючих жінок є актуальним питанням для акушерської та перинатальної патології. Загальновідомий є той факт, що жінки після третіх пологів входять до групи високого ризику щодо розвитку різноманітних ускладнень під час вагітності та пологів. Серед основних причин такої ситуації виділяють високий рівень супутньої екстрагенітальної патології, психоемоційне напруження, незадовільний економічний стан. Незважаючи на багаточисельні публікації в сучасній літературі з приводу вагітностей та пологів у жінок, що багато народжують не можна вважати всі питання цілком вирішеними.

Одним із найважливіших ускладнень жінок даної групи є загроза переривання вагітності. З одного боку це зумовлено високим рівнем передчасних пологів, а з іншого боку – відсутність чіткого алгоритму та конкретних практичних рекомендацій з даного питання.

Актуальним питанням профілактики передчасних пологів у жінок, які мали в анамнезі більше трьох пологів встановлено, що краще попередити народження недоношеної дитини, ніж боротись з її наслідками та неонатальними ускладненнями після пологів. Розробка пріоритетних ефективних заходів профілактики та виявлення факторів ризику виникнення передчасних пологів у жінок даного контингенту дозволить попередити

народження глибоко недоношених дітей та зменшити кількість перинатальних ускладнень.

Одним із достовірних та об'єктивних факторів ризику розвитку передчасних пологів є неспроможність шийки матки. Цей фактор ризику був встановлений за даними ретроспективного аналізу, а також під час вагітності за допомогою інструментальних методів дослідження – вагінальної цервікометрії. Діагностована істміко-цервікальна недостатність (ІЦН) – є однією з вагомих причин переривання вагітності в II та III триместрах гестації. За даними привідних фахівців цієї проблеми своєчасна діагностика профілактика та лікування ІЦН є важливим засобом профілактики передчасних пологів.

Необхідність та удосконалення методів діагностики та лікування ІЦН під час вагітності у жінок, які багато народжують свідчить про актуальність досліджуваного наукового питання у вирішенні проблеми та зниження акушерської та перинатальної патології.

Мета роботи: зниження частоти невиношування вагітності у II та III триместрі та перинатальної патології у жінок, які багато народжують на підставі вивчення анамнестичних, ехографічних, ендокринологічних, біохімічних і органічних особливостей, а також шляхом розроблення та впровадження удосконаленого алгоритму лікувально-профілактичних заходів.

Матеріали і методи. Ретроспективний аналіз та дослідження проводили у динаміці протягом 2017-2023 років на базі Центральної міської лікарні м.Чернівці на кафедрі акушерства, гінекології та перинатології. Відповідно до поставленої мети дослідження проводилось в два етапи.

I етап (ретроспективне дослідження) – обстежено 110 жінок, серед яких 60 жінок, які багато народжують з проявами ІЦН. Дана група була поділена на 2 підгрупи: I підгрупа (основна) – 30 вагітних з передчасними пологами в анамнезі, які багато народжують та у яких під час вагітності використовували удосконалений нами алгоритм лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на профілактику невиношування вагітності;

II підгрупа (основна) – 30 вагітних з передчасними пологами в анамнезі,

які багато народжують, що одержали загальноприйняті лікувально-профілактичні заходи.

У контрольну групу (КГ) увійшли 50 здорових вагітних без передчасних пологів в анамнезі.

Усім вагітним було проведено комплексне клінічне обстеження з урахуванням скарг, даних анамнезу, об'єктивних та інструментальних методів дослідження. У дослідження не були включені вагітні з проявами запальних захворювань жіночих статевих органів. Використані методи дослідження є безпечними для перебігу вагітності, матері і плода, достатньо інформативними для об'єктивного оцінювання функціонального стану матково-плацентарно-плодового комплексу. Обстеження всіх жінок проводилось за однаковими методиками, використання одних і тих самих апаратів, що включає вплив можливої помилки, характерної для будь-якого інвазивного методу дослідження.

Для терапії у жінок II підгрупи основної групи були застосовані загальноприйняті лікувально-профілактичні заходи згідно протоколів МОЗ України, що включали гормональну корекцію, вітамінотерапію, антиоксиданти, спазмолітики та антиагреганти, препарати токолітичної дії, вазоактивні препарати та за показаннями антибактеріальні препарати.

Удосконалений нами метод профілактики полягав у наступному:

1. При діагностованій ІЦН за допомогою транс вагінальної цервікометрії, яка проводилась у 18-22 тижнів вагітності використовувались такі показники: істміко-цервікальний коефіцієнт (ІЦК) та істміко-перешийковий коефіцієнт (ІПК). При ІЦК $> 0,22$ та при ІПК $> 1,6$ встановлювався діагноз ІЦН.

2. Застосування акушерського розвантажувального песарію (песарій Арабін) застосовується з метою пролонгування вагітності. Вагітним проводили УЗД (трансвагінальну цервікометрію) визначали стан шийки матки та її параметри - довжину каналу шийки матки, діаметр внутрішнього вічка, довжину перешийка та на підставі цих показників обчислювали ІЦК та ІПК. При ІЦК більше $0,22$ та ІПК більше $1,6$ діагностували ІЦН та застосовували

розвантажувальний песарій. Показання до застосування акушерського песарію :

- Функціональна і органічна ІЦН
- Профілактика ІЦН у вагітних
- Профілактика неспроможності шва при хірургічній корекції ІЦН.

3. Використання комплексної зберігаючої терапії:

- Мікронізоаний прогестерон (у дозі 200 мг/добу до 37 тиж вагітності)
- Комплексний препарат: заліза гідроксид полімальтозад (100мг)+ фолієва кислота (0,35 мг) по 1 таблетці 2 рази на добу до нормалізації показників гемоглобіну, а потім по 1 таблетці до пологів;

- від моменту постановки песарію – вагінальні суппозиторії з хлоргесидином (1 раз на добу) та пробіотики (вагінальній капсулі 1 раз на добу).

- L- аргінін (500мг протягом 10 днів).

Курс запропонованої методики становив 10-14 днів у терміни 22-24 тижні та 32-34 тижні гестації. Терміни було обрано з врахуванням особливостей плацентогенезу та етапів формування плацентарного комплексу (ФПК) та загальноприйнятих критичних термінів гестації. Тривалість і якість проведених профілактичних заходів залежала від результатів інструментальних методів дослідження.

У комплекс проведених досліджень були включені статистичні, клінічні, ехографічні, кардіотокографічні, доплерометричні, лабораторні показники.

Результати та обговорення. Результати проведених досліджень свідчать, що основними факторами ризику розвитку передчасних пологів (у 82,9% у терміні до 32 тижнів) у жінок, які багато народжують є: інфекційні захворювання сечостатевих шляхів (26,4%), бактеріальний вагіноз (51,7%), поєднана екстрагенітальна патологія (68,6%), порушення менструальної функції (48,9%), ранній початок статевого життя (89,4%), відсутність методів контрацепції (94,7%).

Слід зазначити, що вагітність і пологи у жінок, які багато народжують перебігають з високою частотою різних ускладнень: загроза переривання

вагітності у ранні терміни (61%; $p < 0,05$), загроза передчасних пологів (63,4%, $p < 0,05$) бактеральний вагіноз (48,6%), гестаційна анемія (56,7%), ІЦН (52,3%), плацентарна дисфункція (38,6%), гіпоксія плодів (57,6%), затримка розвитку плода (31,5%), передчасний розрив плодових оболонок (44,3%), передчасні пологи (27,8%), що зумовлює високий відсоток кесарських розтинів (27,6%).

Перинатальні наслідки розродження у жінок, які багато народжують характеризуються досить високим відсотком асфіксії новонародженого (31,2%) та постгіпоксичної енцефалопатії (29,8%), що зумовлює високу частоту перинатальних втрат. Функціональний стан ФК у жінок, які багато народжують характеризують порушенням гормонального фону: збільшенням рівня кортизолу ($p < 0,01$), зниження вмісту прогестерону ($p < 0,05$), плацентарного лактогену ($p < 0,05$) і естріолу ($p < 0,01$), а також підвищенням плацентарного індексу (ПІ) у маткових ($p < 0,05$) та у мозкових артеріях ($p < 0,05$), достовірним збільшенням швидкості кровотоку у венозній протоці ($p < 0,05$) та достовірним зниженням плацентарного коефіцієнта ($p < 0,05$).

Під час оцінювання мікробіологічного статусу у жінок, які багато народжують були виявлені дисбіотичні зміни, особливо перед розродженням у формі виявлення третього та четвертого ступеня чистоти піхви (26,7%), зростання неспецифічного вагініту (21,8%), бактеріального вагінозу (56,8%).

Висновки. Ефективність запропонованої методики профілактики невиношування вагітності полягає у достовірному та суттєвому зниженню перинатальних ускладнень, які виникають під час вагітності у жінок, які багато народжують, а саме: гестаційної анемії (у 2,5 разу), загрози передчасних пологів (у 4,6 разу), плацентарної дисфункції (у 2,6 разу), порушень мікробіоценозу піхви (у 2,2 разу), передчасних пологів (у 2,8 разу), передчасного розриву плодових оболонок (2,6 разу), затримка розвитку плода (у 3,2 разу), дистресу плода (у 3,6 разу), абдомінального розродження (у 2,9 разу).

**ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ СТУДЕНТАМ ЯКІ
ПРОХОДЯТЬ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
«МЕДИЦИНА», «СТОМАТОЛОГІЯ»**

Данченко Євген Анатолійович
Викладач
Кафедра медицини
катастроф та військової медицини
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Актуальність наукової роботи

Від початку військової агресії Росії проти України вивчення домедичної допомоги для студентів 2 курсу медичного університету згідно з розробленою на нашій кафедрі наскрізною програмою «Підготовка офіцерів запасу» стало більш важливим та актуальним для студентів, навчаючихся за спеціальностями «медицина» та «стоматологія». Особливо значущим стало вивчення, опрацювання та набуття студентами практичних навичок з надання домедичної допомоги постраждалим, пораненим та хворим при критичних станах.

Метою наукового дослідження стало вивчення вище згаданої дисципліни та методики її викладання (де, приблизно, 20%-25% часу займають практичні навички). У процесі викладання вивчалися відгуки студентів про їхні прагнення до отримання практичних навичок з надання домедичної допомоги, їхні успіхи в цьому навчанні.

Викладання дисципліни базується відповідно до навчального плану МОЗ України 2016р. «Підготовка фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у вищих навчальних закладах МОЗ України за спеціальністю 222 «Медицина» кваліфікації освітньої - «магістр медицини», кваліфікації професійної - «лікар».

Виконання статті 10 Закону України від 01.07.2014р. № 1556. «Про вищу освіту» та з метою реалізації постанови КМ України від 29.04.2015р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими

здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» розроблено на основі проекту стандарту вищої освіти другого «магістерського» рівня підготовки лікарів освітнього рівня «магістр», підготовлених на виконання наказу МОЗ України від 09.11.2015р. №733 «Про утворення координаційної та робочих груп для формування переліку спеціалізацій та пропозицій до стандартів вищої освіти за спеціальностями галузі знань «Охорона здоров'я» та ухваленого на тринадцятій Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні питання якості медичної освіти (12-13.05.2016 р. м. Тернопіль). Названий навчальний план розроблений з урахуванням вимог ст. 13 «Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади» Закону України «Про вищу освіту» для забезпечення реалізації в діяльності вищих навчальних закладів МОЗ України. У 2024 р. на кафедрі була оновлена Наскрізна програма навчання студентів магістерського рівня, яка стала більш досконалою по зрівнянню з Наскрізною програмою 2016 р. В неї більше уваги приділяється відпрацюванню практичних навичок. Для чого університетом придбано манекени та необхідне обладнання.

Навчальний план побудований за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою, яка орієнтована на можливість визнання навчальних досягнень студентів, незалежно від місця навчання та з урахуванням вимог Директиви Європейського Союзу щодо визнання професійних кваліфікацій від 2005 р. (№2005/36 ЄС із правками Директиви Європейського Союзу №2013/55/ЄС).

Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується в кредитах ЄКТС. Кредит Європейської кредитно-накопичувальної системи (кредит ЄКТС) - одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. **Обсяг** одного кредиту становить **30 годин**. Кредит ЄКТС містить усі види робіт студента: аудиторну,

самостійну, практичну підготовку. За цією дисципліною навчаються студенти 2 курсу за спеціальністю «Медицина» та «Стоматологія». Для повноти сприйняття дисципліни «Підготовка офіцерів запасу» на заняттях використовується мультимедійне обладнання, наочні приладдя, манекени, фільми та плакати. Студенти готують домашні завдання за заданими темами у вигляді рефератів, презентацій, мультимедійних повідомлень. Поряд із бездоганним знанням теоретичного матеріалу важливу роль відіграє досконале засвоєння студентами практичних навичок. Під керівництвом викладача на практичному занятті опановуються практичні навички відповідно до Наказу МОЗ України від 09.03.2022 р. № 441. «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» (16).

Таким чином, практична підготовка поряд з навчальними заняттями і самостійною роботою є однією із найважливіших форм організації навчального процесу. Саме практична підготовка дає змогу вміло та точно застосовувати теоретичні знання на практиці, здійснювати професійну діяльність на найвищому рівні. Адже для студента дуже важливо вміло поєднувати теоретичні знання та практичні навички. Це огляд постраждалого, відновлення прохідності дихальних шляхів, потрібний прийом Сафара, прийом Геймліха зупинки критичної кровотечі, тампонування ран, перша допомога при травмах кінцівок, хребта (15). Вміння накладати комірець Шанца, перекладати та переносити постраждалих із травмами різної важкості та локалізації. Вирішення завдань та групові вправи по сортуванню постраждалих. Вдома студенти готують різні види пов'язок та методи їх накладання. Потім демонструють свої навички на практичному занятті.

З урахуванням тем семінарських занять ми ввели близько **10 годин** практики. Це практичні навички з накладання бандажів, турнікетів типу САТ, відновлення прохідності дихальних шляхів, серцево-легеневої реанімації, накладання шин, перенесення постраждалих. Для опанування навичок зупинки критичної кровотечі при пораненні кінцівок студенти здають норматив із накладання турнікету типу САТ на кінцівки за армійськими нормативами.

Відпрацьовуються навички накладання биндажів, тиснучих пов'язок та тампонування ран при різних видах кровотеч на манекенах.

Відпрацювання практичних навичок дуже подобається студентам і вони із задоволенням виконують всі поставлені завдання. Все це знаходить відображення в традиційних оцінках: «5», «4», «3», «2», які потім перераховуються в бали відповідно: «20», «16», «12». З максимальною кількістю балів за модуль - 200. На **семінарських заняттях** відпрацьовуються навички з надання допомоги при невідкладних станах, опіках, відмороженні тощо. Студенти пишуть реферати, роблять презентації та готують доповіді на семінарах. Після такої доповіді викладач робить опитування студентів і за умови засвоєння та розуміння теми доповідачу нараховується високий бал. Усе це стимулює студентів брати собі допоміжну роботу та отримувати додаткові знання. Велике значення має і тестування студентів за всіма темами дисципліни. Тести мають від 12 до 40 запитань і дозволяють повністю скласти уяву про підготовку студента з відповідної теми.

Для **заліку** з дисципліни «Підготовка офіцерів запасу» застосовується тести зі 100 запитань. Одна правильна відповідь дорівнює 2 балам. Таким чином студент може отримати 200 балів, відповівши на всі запитання. Така практика дозволила протягом семи років викладання цієї дисципліни знизити показники неуспішності до «0». Кількість балів від 120 до 139 - «задовільно» склали 0% студентів. Кількість балів від 140 до 179 - «добре» склала 80%, кількість балів від 180 до 200 - «відмінно» склала 18%.

Практична підготовка з домедичної допомоги має велике психологічне значення для студентів медичного університету. Це в першу чергу формування психологічної толерантності до стресового впливу надзвичайної ситуації, блокування деструкційних емоційних переживань при контакті з постраждалими з травмами чи навіть із клінічною смертю. Дослідження процесу організації навчання студентів 2 курсу медичного університету, поліцейських особового складу аварійно-рятувальних формувань та пересічних громадян України доводить надзвичайну важливість та актуальність вивчення

дисципліни «Підготовка офіцерів запасу», висуває нові вимоги до якості навчання, зміцнення матеріальної бази кафедри медицини катастроф та військової медицини, чому в Дніпровському медичному університеті приділяється постійна увага.

Актуальність вивчення аспектів надання домедичної допомоги, бажання на більш кваліфікованому рівні врятувати життя людини спрямовує студентів до якісного відпрацювання практичних навичок згідно з міжнародними та вітчизняними стандартами надання домедичної допомоги.

При опитуванні студентів (методом анонімного анкетування) з 720 студентів, пройшовши навчання на кафедрі з домедичної допомоги протягом 2022-2024р.р залишили позитивний відгук -92% опитуваних, 6% просили доповнити види практичних навичок, 2%-не змогли відповісти.

Висновок. Досвід показує, що потрібно ввести практичне навчання дисципліни «Домедична допомога» за Програмою «Підготовка офіцерів запасу» не менш ніж на 20-25% навчального плану забезпечивши навчальний процес манекенами та витратними матеріалами, зробимо навчання більш корисним і привабливим для студентів та викладачів. При наявних 54 годин семінарських занять треба ввести не менш ніж 16 годин практичних навичок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наказ МОЗ України від 18.05.2012р. №366 «Про затвердження загальних вимог щодо проведення медичного сортування постраждалих і хворих та форм медичної документації».

2. Наказ МОЗ України від 16.06.2014р. №398 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах».

3. Наказ МОЗ України від 09.11.2015р. №733 «Про утворення координаційної та робочих груп для формування переліку спеціалізацій та пропозицій до стандартів вищої освіти за спеціальностями в галузі знань «Охорона здоров'я»

4. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання якості медичної освіти» 12 - 13.05.2016р.- Тернопіль.

5. Закон України від 01.07.2014р. №1556 «Про вищу освіту».
6. Постанова КМ України від 29.04.2015р. №266. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».
7. Стандарт підготовки І-СТ-3 (видання 2): підготовка військовослужбовця з тактичної медицини. - К.МП.Леся. 2015р.
8. «Організація медичного забезпечення військ». За ред.проф. Бадюка М. І.- Київ.2016р.
9. Постанова ВР України від 17.04.2014р. №1220 «Про додаткові заходи для відновлення обороноздатності України».
10. Петков С. В., Колотун І. М., Коропатнік І. М., Кривенко О. В., Ануфрієв ТМ.І. «Організація медичного забезпечення за стандартами НАТО в Україні 2022». 2022р.
11. «Підготовка військовослужбовця з тактичної медицини». Стандарт І-СТ-3. 2021р.
12. Наказ МОЗ України від 03.03.2022р.№478. «Методичні рекомендації щодо організації екстреної медичної допомоги постраждалим внаслідок дії хімічних агентів на етапах евакуації».
13. Наказ МОЗ України від 06.04.2022р. № 585. «Методичні рекомендації щодо дій у зонах ядерного ураження».
14. Наказ МОЗ України від 28.06.2022р.№1116. «Методичні рекомендації що до надання медичної допомоги постраждалим внаслідок дії агентів біологічної зброї».
15. Сірко А. Г., Пилипенко М. М., Гук А. П., Комок О. А. «Бойова травма та поранення голови, шиї та хребта. Сучасні принципи невідкладної допомоги». Навчальний посібник. За редакцією академіка НАМН України Є. Г. Педаченка.- Київ. 2020р.
16. Наказ МОЗ України від 09.03.2022р. № 441. «Про затвердження порядків на дання домедичної допомоги особам при невідкладних станах.»

КЛІНІКО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХРОНІЧНОЇ ЛОР-ПАТОЛОГІЇ У ДІТЕЙ, ЯКІ ВІДВІДУЮТЬ ДОШКІЛЬНІ УСТАНОВИ

Дзиза Алла Василівна,

Асистент кафедри оториноларингології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Муріна Марія Олександрівна,

Студентка 4 курсу
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: Проблема стану здоров'я дитячого населення завжди залишається актуальною. Зміни умов життя дитини, яка починає відвідувати дитячий садок, у поєднанні з несприятливими екологічними та техногенними факторами навколишнього середовища безсумнівно, негативно позначаються на здоров'ї дітей [1].

Перший рік відвідування дитячого садка – це період гострої адаптації, що супроводжується значним навантаженням на системи організму та збільшенням частоти гострої патології. У цей період відбувається зміна супресорного типу імунологічної відповіді на хелперний і формування адекватного гуморального імунної відповіді [2].

До 95% захворюваності дітей дошкільного віку припадає на гострі респіраторні вірусні інфекції (ГРВІ), які є повсюдно поширеними захворюваннями і вже багато років перевершують за кількістю хворих всі інші інфекційні захворювання разом узяті. Важкий перебіг ГРВІ часто пов'язано не з самим вірусним процесом, а з приєднанням бактеріальної інфекції, яка дає ускладнення гнійно-запального характеру - отит, синусит, пневмонію. Більше половини випадків ГРВІ у дітей до 3 років супроводжуються розвитком бактеріального отиту, який, в свою чергу, може викликати отогенні внутрішньочерепні ускладнення (менінгіт, абсцеси мозку та ін.) у 1-2% хворих. [3].

ГРВІ викликають різноспрямовані порушення імунної реактивності та неспецифічної протиінфекційної резистентності. Це часто призводить до формування хронічної патології або загострення хронічної патології, як внутрішніх органів, так і ЛОР-органів, так як вони перший бар'єр для захисту макроорганізму від різних впливів навколишнього середовища. [4].

Мета дослідження : проаналізувати виникнення хронічних захворювань ЛОР-органів у дітей, які відвідують дошкільні установи, з метою поліпшення профілактики гострих респіраторних захворювань і корекції дошкільних захворювань.

Матеріали і методи дослідження: Об'єктом дослідження були діти 1-7 років, які відвідують дитячі садки. Опитування проводилося в 3-х закладах дошкільної освіти. Всього було обстежено 443 дітей, з них 220 (49,2%) хлопчики та 223 (50,8%) дівчата. Розподіл дітей за віком виглядає наступним чином: 1-3 роки - 115 (27,6%), 3 -4 роки - 96 (23,2%), 4-5 років - 75 (18,2%), 5-6 років - 82 (19,8%) та 6-7 років - 75 (18,2%) дітей.

Програма обстеження дітей включала в себе наступні етапи і методики:

1. Опитування батьків. В анкетах містилися питання про місце народження дитини, про склад сім'ї, рівень освіченості батьків, умови життя, наявність членів сім'ї, що палять, наявність хронічних захворювань у дитини і родичів, в тому числі ЛОР-захворювань і т.д.

2. Копія даних з «Медичної карти дитини» (форма № 026/у) та «Медичної карти амбулаторного хворого» (форма № 025/) за місцем амбулаторного спостереження дитини. Були зібрані дані про гострі захворювання перед вступом до дитячого садка та під час відвідування дитячого садка, наявність хронічної патології та диспансерного спостереження за дитиною, методи та засоби лікування, операції, щеплення за епідеміологічними показаннями.

3. Оториноларингологічне дослідження (зовнішній огляд, пальпація регіонарних лімфатичних вузлів, проекції придаткових пазух носа, передня риноскопія, задня риноскопія, фарингоскопія, у дітей з 5 років, непряма

ларингоскопія, отоскопія, дослідження гостроти слуху по шепоту і усному мовленню).

4. Бактеріологічне дослідження мазків зі слизової оболонки ротоглотки в динаміці.

Результати дослідження та їх обговорення: Поширеність хронічної ЛОР-патології була оцінена за основними нозологічними формами:

- гіпертрофія піднебінних мигдалин,
- гіпертрофія глоткових мигдалин,
- хронічний тонзиліт,
- хронічний риніт (вазомоторний і алергічний),
- патологія середнього вуха (ексудативний середній отит, хронічний гнійний отит, хронічний туботит, адгезивний середній отит).

При цьому діагнози гіпертрофії піднебінних мигдаликів і гіпертрофії глоткових мигдаликів у однієї дитини розглядалися як два діагнози. Також, якщо у дитини є захворювання обох вух, то це враховувалося як один діагноз при підрахунку. Вроджені вади розвитку і рідкісні захворювання ЛОР-органів у досліджуваних.

У 219 малюків виявлено ЛОР-захворювання, що склало 53,0% від усіх обстежуваних. Частка дітей з ЛОР-патологією збільшується з 45,9% у віці двох років до 63,4% у 5 років і зменшується до 50,7% до шкільного віку.

Поширеність хронічних захворювань вуха, носа і горла в цій віковій групі (1-7 років) становила 18 %, в тому числі гіпертрофія піднебінних мигдаликів 22%, гіпертрофія глоткових мигдаликів 19 %, хронічний тонзиліт 10 %, хронічний риніт 8 %, хронічні захворювання вуха 14 %. При цьому 1 діагноз діагностовано у 122 (55,7%) дітей, у 70 (32,0%) дітей діагностовано 2 захворювання, у 26 (11,9%) дітей було 3 діагнози, у однієї дитини (0,5%) було 4 захворювання. У структурі хвороб перше місце займає гіпертрофія піднебінних мигдаликів (33,8%), друге місце належить гіпертрофія глоткових мигдаликів (22,5%), третє місце займають хронічні захворювання вуха (12,1%), четверте місце займає хронічний тонзиліт (8 %) і останнє п'яте місце - хронічний риніт

(6,5 %). Структура ЛОР-патології змінюється з віком дітей. У 2 роки найвищу частку становить гіпертрофія піднебінних мигдаликів 50,0% і гіпертрофія глоткових мигдаликів 38,5%, решта 11,5% - патології вуха і носової порожнини. Далі, з 3 років до 6 років, спостерігається зниження частки гіпертрофії піднебінних мигдаликів і гіпертрофії глоткових мигдаликів до 28% і 15% до 6 років відповідно. При цьому спостерігається збільшення частки хронічного тонзиліту до 8,3%, хронічного риніту до 9,5% і патології вуха до 13,3%, фракція кривизни носової перегородки коливається в межах 25-27% .У віці 6-7 років хронічні захворювання мають тенденцію до падіння випадків відповідно на гіпертрофію піднебінних мигдаликів (16%) , гіпертрофію глоткових мигдаликів (7%), хронічний тонзиліт (5,2%), хронічний риніт (6,2%) і патологію вуха (9,1%).

Висновок: Таким чином, рівні гіпертрофій мигдалин та хронічні риносинусопатії та інші ЛОР-захворювання мають високий відсоток випадків. Для того, щоб зменшити кількість випадків хронічних хвороб, потрібно проводити відповідні профілактичні заходи для батьків і робітників дитячого садка з метою збереження здоров'я дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поліщук В. М. Психологічні особливості дітей перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку : дис.... кандидата психол. наук : 10.00.07 / Поліщук Валерій Миколайович. – К., 2019. – 185 с.
2. Психологія [за ред. Ю. Л. Трофімова]. – К.: Либідь, 2021. – 452 с.
3. Оториноларингологія : підручник / Д. І. Заболотний та ін. 4-е вид. Київ : ВСВ «Медицина», 2020. 364 с.
4. Волянська Л. А. Раціональне лікування гострих респіраторних інфекцій у дітей – зменшення загрози антибіотикорезистентності / Л. А. Волянська, Л. Б. Романюк // Здоров'я дитини. – 2021. - № 5(34).

ЯК ВІДОБРАЖАЄТЬСЯ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА ПСИХІЧНОМУ ТА МОРАЛЬНОМУ СТАНІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ

Івасів Юлія Валеріївна,
Студентка,
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Під час дистанційного навчання на студента/учня діє ряд негативних психофізіологічних чинників, які можуть спричинити нервово-психологічне перевантаження, а в подальшому і розвиток певних соматичних захворювань, стати пусковим механізмом до розвитку різного виду розладів психічного здоров'я молодого населення. Проведено анонімне анкетування з використанням платформи Google Forms, що дало змогу визначити найважливіші чинники впливу дистанційного навчання на учасників освітнього процесу та варіанти мінімізації їх негативного впливу.

Ключові слова: Дистанційне навчання, студенти, старшокласники, морально-психічний стан.

Актуальність теми. Початок 2020 року кардинально змінив життя молоді цілого світу, оскільки світ охопила пандемія, викликана вірусом COVID-19, з яким раніше людству не доводилось стикатися. Для сучасного світу оголошена ВООЗ пандемія і як її наслідок – жорсткий карантин – стали одними із викликів для людства, особливо для молоді. Внаслідок поширення коронавірусу COVID-19 загалом у світі станом на квітень 2023 року було інфіковано понад 685 млн. осіб, на сьогодні хворіють понад 20 млн. осіб, а смертельних випадків зафіксовано більше 6 млн [1]. Проте, 2022 рік також вніс в життя кожного громадянина України свої важкі корективи, що змінили наше життя – адже через вторгнення російського агресора на території нашої країни був оголошений військовий стан [2]. Відновлення стаціонарного навчання

студентів та учнів шкіл, праця викладачів чи вчителів були під загрозою бомбардувань, не в усіх закладах освіти було безпечно із початком військових дій. Ці вкрай несприятливі для навчання і розвитку молодого покоління українців чинники суттєво змінили життя, побут, морально-психологічний стан населення, що не могло пройти без наслідків. Вплив на емоційне, психічне та моральне здоров'я українських студентів і учнів особливо помітний і яскраво виражається у дії таких основних факторів, як: збільшення тривалості проведеного часу за екраном монітора, зниженні рухової активності, прогулянок та часу сну. Всі вони можуть бути пусковим механізмом для розвитку неврозів, депресій, вегетативних розладів, порушення якості і тривалості сну та підвищеної тривожності. Тому дане дослідження про відображення дистанційного навчання на психічному здоров'ї та моральному стані молодого населення, а особливо в Україні, є актуальним.

Мета. Проаналізувати за допомогою теоретичного аналізу психофізіологічні шкідливості, які впливають як на ментальне, так і на фізичне здоров'я студента, пов'язані з переходом на дистанційну форму навчання в умовах пандемії і військового стану в країні. Визначити зміни у психоемоційному здоров'ї та моральному стані серед молодого покоління, а також шляхи їх мінімізації.

Матеріали та методи. Кожен студент денної норми навчання, чи учень-старшокласник в звичних умовах пізнає інформацію за допомогою чотирьох основних форм її сприйняття: зорової, слухової, тактильної, механічної. Важливою є соціальна складова, яка проявляється у взаємодії з викладачем, роботі в групі, обміні, аналізі, обробці та запам'ятовуванні почутого, що також є невід'ємною частиною навчального процесу. У випадку дистанційної форми навчання [3] значна кількість цих чинників відсутня, що обмежує навчальну, творчу та емоційно-психологічну сферу діяльності. А перебування в одному й тому самому місці щоденно та значну частину робочого часу негативно позначається моральному стані студента чи учня. Ми поставили завдання проаналізувати оцінку учасників освітнього процесу та їх

ставлення до таких чинників дистанційного навчання, як: нераціональна організація робочого місця, надмірне напруження зору, уваги, опорно-рухового апарату, монотонність праці, великий обсяг одноразової та одноманітної форми інформації для засвоєння, емоційні перенавантаження, тривале використання технічного обладнання (ПК, телефон, планшет), малорухливий стаціонарний спосіб перебування під час навчання. Для визначення змін у психологічному здоров'ї молодого населення України було проведено на добровільних засадах анонімне анкетування [6] з використанням платформи Google Forms у західній та центральній частинах України. Статистична оцінка та підрахунок результатів проводився в у програмі Excel. Анкета була сформована з двох розділів [6].
I розділ – 13 питань із вибором однієї відповіді:

1. Ваша стать: чоловіча, жіноча;
2. Ваш вік: 14-18, 18-20, 21-23, більше 24 років.
3. Чи займаєтесь Ви саморозвитком, окрім навчання у школі/університеті (читання, додаткові курси, творче хоббі, тощо): так, ні.
4. Як Ви вважаєте, чи високе ваше навчальне навантаження: так, ні.
5. Скільки часу щодня Ви проводите за екраном: менше 3 годин, у середньому 4-5 години, більше 5 годин.
6. Чи харчуєтесь Ви повноцінно: так, ні.
7. У який час Ви починаєте навчатися: 8.00-9.30, 10.00-11.30, 12.00-13.30, 14.00-15.30, після 16.00.
8. Чи займаєтесь Ви спортом під час дистанційного навчання: так, ні.
9. Чи спостерігали ви або ваші рідні зміни у поведінці (тривожність, агресія, надмірна втомленість, байдужість, порушення якості та тривалості сну) і настрої на час дистанційної форми навчання: так – мене це дуже втомлює, порушується сон і настрої, так – але зміни незначні, ні – змін не відбулося.
10. Чи відчували ви відірваність від оточення, такі як: брак спілкування, відсутність емоційного контакту з одногрупниками / однокласниками/ викладачем: так, ні.
11. Яким чином дистанційне навчання впливає на Вашу розумову

активність та ментальну готовність до продуктивної праці: а) зовсім не впливає, б) незначним чином погіршує, в) впливає негативно і фізично виснажує, г) незначним чином покращує, д) впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи.

12. Яким чином дистанційне навчання впливає на Ваші фізичні якості та здатність до продуктивної праці: а) зовсім не впливає, б) незначним чином погіршує, в) впливає негативно і фізично виснажує, г) незначним чином покращує, д) впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи.

13. У зв'язку з дистанційною формою навчання як змінився Ваш час перебування за комп'ютером (ноутбуком, планшетом, смартфоном): а) не змінився, б) зменшився, в) збільшився на 1-2 години, г) збільшився на 2-4 години, д) збільшився більше ніж на 4 години.

II розділ – питання із вибором декількох відповідей:

1. Ваша форма проживання: самостійно, з батьками, з дівчиною/хлопцем, з чоловіком/дружиною, з друзями, інше – _____.

2. Які фактори викликають суттєві негативні зміни у Вашому способі життя? Варіанти відповідей:

1. Зростання часу, проведеного за екраном монітора;
2. Сидячий спосіб проведення часу;
3. Зниження тривалості сну;
4. Зниження рухової активності;
5. Розрив емоційних контактів;
6. Високе навчальне навантаження.

До опитування було долучено 458 осіб.

Результати та обговорення. Перейдемо до аналізу отриманих результатів. Наймолодший вік опитуваних респондентів – 14 років, а найстарший – більше 24 років. З них 56,5 % жінки та 43,5 % чоловіки. За результатами визначено, що більшість (62 %) живуть самостійно, з батьками 18,5 % опитуваних живуть з друзями, 15,5 % – з дівчиною або хлопцем та лише

4,5% – з дружиною чи чоловіком. Трохи більше половини (56,5%) відповіли, що під час карантину займаються спортом, а 43,5% не займаються. Переважна більшість опитуваних вважають, що їх навчальне навантаження досить високе, а 46 % учнів/студентів влаштовує об'єм матеріалу, який вони вивчають. Щодо часу, проведеного за екраном гаджетів, то більше 5 годин витрачають 86 % опитуваних учнів та студентів, 10,7 % – у середньому 4-5 години, а менше 3 годин – лише 3 %.

Також важливим фактором у навчальному процесі є час, коли студенти та старшокласники починають навчатися. За даними опитування 32,8 % починають працювати у період між 10.00 та 11.30 годинами ранку; 28,2 % – у період з 8.00 до 9.30; 17,6 % – у період з 12.00 до 13.30; а 16 % – після 16.00 та 5,3 % у період з 14.00 до 15.30. Зміни у поведінці (тривожність, агресія, надмірна втомленість, байдужість, порушення якості та тривалості сну) і погіршення настрою на час дистанційної форми навчання спостерігалися у 82,8% всієї кількості опитаних, 5,2 % у тих, які вибрали так – але зміни незначні, 2 % студентів/учнів змін не спостерігали. Також більша частина опитуваних – 69,9% задумувалися над тим, що дистанційне навчання не дає змоги опанувати більш практичну сторону діяльності, а лише теоретично, 20,1% – не задумувалися, але їх це хвилює відтепер, 10% – не задумувалися і в них відсутні будь-які переживання стосовно цього. Для того, щоб зрозуміти, яким чином дистанційне навчання впливає на розумову активність та ментальну готовність до продуктивної праці, ми проаналізували відповіді опитуваних на запитання 11. Результати наступні: зовсім не впливає – 22 %; незначним чином погіршує – 21,4 %; впливає негативно і фізично виснажує-29,8 %; незначним чином покращує – 10,7 %; а впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи – 16 %. У зв'язку з дистанційною формою навчання/роботи час перебування за комп'ютером (ноутбуком, планшетом, смартфоном) збільшився на 1-2 години у 24,4% респондентів, збільшився на 2-4 години у 30,5%, збільшився більш ніж на 4 години у 21,4%, у 22,1% не змінився. Щодо факторів, які викликають суттєві

зміни у способі життя, то найбільше опитуваних турбує зростання часу сидіння, зниження рухової активності та збільшення часу, проведеного за екраном монітора, а найменше турбує розрив емоційних контактів із колегами по освітньому процесу. Отже, щоб зрозуміти яким чином дистанційне навчання впливає на фізичні якості та здатність до продуктивної праці, було задане однойменне питання. Результати такі: зовсім не впливає – 28,2 %; незначним чином погіршує – 29,8 %; впливає негативно і фізично виснажує – 27,5 %; незначним чином покращує – 6,9 %; впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи – 7,6%.

Виходячи з даних результатів опитування, можна сформулювати такі рекомендації для усунення негативних чинників дистанційного навчання для збереження і зміцнення здоров'я серед української молоді – студентів та старшокласників:

1. Слід спробувати збільшити тривалість фізичної активності. Це може бути не лише пішохідні прогулянки на свідому повітрі – їх можна урізноманітнити катанням на велосипеді чи на роликах, рухливими іграми, швидкою ходьбою чи бігом на стадіоні, у парку, відвідуванням спортивного залу, силовими вправами, танцями. Звертаємо увагу на ряд багаторічних досліджень [5], де встановлено що активне поступлення кисню до всіх органів і тканин, покращення кровообігу, підвищення рухливості під час фізичних навантажень, тренування у людей покращується настрої, оскільки виділяється серотонін (гормон впевненості в собі та задоволення).

2. Потрібно звернути увагу на тривалість сну, а тривалість часу, проведеного за екраном гаджетів не повинна перевищувати 3-5 год на добу [5].

3. Тривалість перебування на відкритому повітрі (у паркових зонах, серед зелених насаджень) повинна бути не менше 2 годин щоденно [5].

4. Також треба навчитися слідкувати за своїм навчальним розкладом та розвивати вміння планувати і дотримуватися запланованого, щоб вчасно виконувати позааудиторну роботу і не залишати усе на останній день.

5. Надзвичайно важливо правильно організувати своє робоче місце, його

освітлення та систематизувати необхідні для навчання засоби. Пам'ятати про систематичне протягом дня проведення вправ для очей, хребта і м'язів рук [5].

Висновки. Було досліджено, що під час дистанційного навчання на студентів і старшокласників на них діє цілий ряд негативних чинників, які можуть спричинити нервово-психологічне перенавантаження, а в подальшому і розвиток певних захворювань, як от: неврози, депресії, вегетативні розлади, порушення якості сну та появу надмірної тривожності. Основними заходами мінімізації негативного впливу є: правильна організація робочого часу, підвищення фізичної активності, яка дозволяє бути не тільки у формі, а й забезпечує покращенню настрою в учасників освітнього процесу, а також правильне співвідношення часу на відпочинок і навчання у позанавчальний час, дотримання гігієнічних норм зорового навантаження, так і для опорно-рухової системи, ефективна комунікація з друзями, одногрупниками та дотримання зворотнього зв'язку з викладачем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/>
2. Закон України «Про освіту»: редакція від 6.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> Режим для студентів. URL: https://pidruchniki.com/14520624/pedagogika/rezhim_dnya_studentiv
4. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3148/distan%20education.PDF;jsessionid=EF6D7544E87889526F81DC6270ACD5EA?sequence=1> 2020-34.pdf
5. Безпека життєдіяльності та цивільний захист: підручник О. Г. Левченка, О. В. Землянська, Н. А. Праховнік, В. В. Зацарний – Київ : Каравела, 2019 – 268с.
6. https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/560477/mod_resource/content/

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФІЛАКТИКИ РАКУ ШИЙКИ МАТКИ У ДІВЧАТ МОЛОДОГО ВІКУ УКРАЇНИ ТА ШВЕЦІЇ

Куса Олена Михайлівна,

к.мед.н., доцент

Дрогомирецька Наталія Василівна,

к.мед.н., доцент

Моцюк Юлія Богданівна,

к.мед.н., доцент

Валовіна Неля Юріївна,

студентка

Івано-Франківський національний медичний університет,
кафедра акушерства та гінекології ім. І. Д. Ланового
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Рак шийки матки займає 4-те місце в загальній структурі найпоширеніших онкологічних захворювань та друге місце за поширеністю серед жінок віком від 15 до 69 років. В Україні хворобу щорічно виявляють 7500 випадків, з яких 2500 закінчуються летально. В порівнянні, раніше у Швеції рак шийки матки був другою за поширеністю формою раку, але після введення вакцинації та програми скринінгу на рак шийки матки наприкінці 60-х років захворюваність знизилася приблизно на 50%. На даний час захворюваність становить приблизно 8 випадків на 100 000 жінок, що є низьким показником, в Україні цей показник становить 22 - на 100 000 осіб.

Мета роботи. Оцінити поінформованість населення щодо раку шийки матки та вірусу папіломи людини, як основного онкогенного фактору даного захворювання; визначити кількість вакцинованих підлітків та осіб молодого віку; донести важливість та необхідність вакцинації від вірусу папіломи людини для профілактики раку шийки матки.

Матеріали та методи дослідження. Проведено опитування серед студентів медичних закладів міста Івано-Франківська та для порівняння серед студентів медичного факультету Лундського університету (Швеція) щодо

обізнаності про ВПЛ, РШМ та вакцинації як методу профілактики. Всього проаналізовано 200 анкет українських студентів та 40 анкет шведських. У Івано-Франківську опитування пройшло 83,3% дівчат та 16,7% хлопців, у Лунді-64,2% дівчат та 35,8% хлопців.

Результати Та Обговорення. Опитування в Україні пройшли 66,1 % студентів у віці 15-17 років, 32,8% у віці 18 до 25 років та 0,6% опитаних респондентів у віці 26-40 років. У Швеції 85,7% опитаних студентів у віці 18-25 років та 14,3% у віці 26-40 років.

В Україні 47,2% частково ознайомлені із факторами ризику виникнення раку шийки матки і 33,9% в повній мірі та 18,9% не знали про них взагалі. У Швеції 85,7% знають про всі можливі фактори ризику розвитку РШМ та 14,3% - частково ознайомлені. Акцент важливості у нашій роботі ми поставили на такий фактор ризику, як інфікування вірусом папіломи людини, оскільки він у 99,7% випадків є причиною виникнення раку шийки матки та оцінювання обізнаності студентів щодо даного питання. 76,6% українських студентів знають про онкогенний вплив вірусу папіломи людини та 92,9% шведських студентів відповідно.

Про те, що вакцинація є способом профілактики РШМ серед українських студентів відомо 63,9% опитаних, а серед шведських - цей показник становить 100%. Також ми поцікавилися звідки наші респонденти отримали дану інформацію. Усі студенти-респонденти отримали дану інформацію із інтернет джерел, у навчальних закладах та від лікарів. Цікавим є те, що у Швеції показники отримання даної інформації у навчальних закладах у 2 рази вища ніж в Україні.

На питання чи вважаєте ви важливою та необхідною вакцинацію від вірусу папіломи людини, тільки 45,6% українських студентів відповіли позитивно, з іншого боку таку ж відповідь надали 85,7% шведських студентів. На запитання Якщо б ви мали можливість отримати вакцинацію вірус папіломи (HPV) людини безкоштовно, ви скористалися б цією можливістю? 48,9% українських студентів та 85,7% шведських відповіли позитивно.

В Україні тільки 5% від опитаних нами дівчат є вакцинованими, а у Швеції - 88,8%.

Серед опитаних студентів не було вакцинованих хлопців. У Швеції це пов'язано із тим, що вакцинація для хлопців, як обов'язкова введена із 2020 року. Серед українських студентів 84% вакцинованих у віці 9-14 років, 12% у віці 15-26 років та 4% у віці старше 26 років, серед шведських студентів усі вакциновані у віці 9-14 років.

Висновки. Рак шийки матки залишається в структурі найпоширеніших онкологічних захворювань, що потребує привернення уваги.

У світі із 2020 року почалася кампанія з ліквідації раку шийки матки, яка розроблена на наступних 10 років та розглядається усунення раку шийки матки як проблеми громадського здоров'я.

Інформованість студентів медичних закладів Івано-Франківська щодо вірусу папіломи людини, як онкогенного фактора, шляху його передачі, а також факторів ризику розвитку раку шийки матки, методів діагностики та профілактики залишається низькою.

Вакцинація проти вірусу папіломи людини не входить в перелік обов'язкових в Україні, а програми безкоштовної вакцинації тільки починають впроваджувати.

Профілактику у вигляді вакцинації отримали тільки 5% опитаних нами українських студентів.

Відповідно до цього, запропоновано організувати та проводити заняття, лекції серед населення, з метою донесення інформації про ризики розвитку раку шийки матки та можливості профілактики цієї патології у підлітковому та молодому віці.

МІФОНІМІЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

**Куц Сергій,
Ріжняк Оксана,
Степнова Ангеліна,
викладачі
Зінченко Єлизавета,
студентка**

Кіровоградський медичний фаховий коледж
ім. Є. Й. Мухіна

Вступ. Новітня медична термінологія зберігає певні класичні традиції в процесі свого постійного поповнення та оновлення. Яскравим прикладом такої дуальності можна вважати міфологічні неологізми останніх років.

Мета роботи – Виявлення та всебічне дослідження утворення та використання міфологічних неологізмів у сучасній медичній термінології.

Матеріали та методи. Для детального лінгвістичного аналізу в роботі використано понад 50 міфонімів, виявлених методом суцільної вибірки з відповідних підручників, медичних словників, сайтів та інших електронних джерел, присвячених медицині.

Результати та обговорення. Проблемі використання міфологізмів в сучасній медицині присвячено багато робіт. Наша задача – вивчення нових тенденцій в їх утворенні та вивчення особливостей використання на рівні відповідних підрозділів медичної термінології. Дослідження пройшло апробацію у вигляді презентацій та доповідей на заняттях з курсів «Основи латинської мови з медичною термінологією», «Анатомія», «Хімія», «Фармакологія», деяких клінічних дисциплін та засіданні анатомічного гуртка.

Не зважаючи на багатовікове використання терміну «міф», в сучасній науці не існує єдиного спільного погляду для його трактування, так само як і на доцільність використання міфологізмів як різновидів епонімів в медицині. Наприклад, загальновідомі рекомендації численних Федеративних

міжнародних конгресів анатомів ХХ століття стосовно заборони використання міфологічної термінології в Анатомічній номенклатурі, які в більшості випадків [3] залишилися рекомендаціями. Деякою мірою це пов'язано з тим, що будь-яка лінгвістична система живе по своїм законам (і термінологія не є виключенням). До того ж за багатовікову історію використання в медицині більшість назв втратили свій асоціативний та етимологічний зв'язок з відповідним міфом. Навіть само слово «термін» має міфологічне походження і пов'язане з поклонінням давніх римлян богу кордонів (*Terminus*) зі святкуванням терміналів.

Ще більше розбіжностей в питанні використання міфонімів як особливої терміносистеми виникає при вивченні інших підрозділів сучасної медичної термінології.

Традиційно в медичній термінології виділяють анатомічну, клінічну та фармацевтичну. В останні роки до цієї класифікації додається медико-технічна [1; 31]. Кожна з цих лексико-тематичних груп включає в себе певну кількість міфологізмів. Наприклад, анатомічні: *атлант*, *Ахіллове сухожилля*, *гімен*, *альвеоли* та ін.; клінічні: *німфоманія*, *ахілломотія*, *танатологія*, *геліотерапія*, тощо; фармацевтичні, серед яких окремі подкасти утворюють хімічна номенклатура та номенклатура лікарських рослин: *морфін*, *Тантал*, *Уран* і навіть *корсет Мінерви*.

Розглянуті вище спроби реорганізації анатомічної термінології в більшості випадків не знайшли свого подальшого втілення в інших підрозділах, як то, наприклад, заборона анатомічного терміну *Ахіллове сухожилля* не відобразилася на використанні клінічних назв *ахіллоектомія* (видалення), *ахіллодинія* (больовий синдром внаслідок перевантаження) *ахілломотія* (операція), *ахіллобурсит* (запалення сполучної тканини), *ахіліт* (або *тендиніт-запалення*), тощо.

Особливої уваги та подальшого вивчення фахівців різного профілю потребують міфологічні неологізми новітнього періоду, виникнення яких пов'язане з коронавірусною інфекцією, наприклад назви штамів: *Кентавр*,

Кракен, Цербер, Нінзя та інші подібні тривіальні назви.

Висновки. Система міфологізмів як окремих підрозділ епонімів сучасної медичної термінології не тільки продовжує своє існування, не зважаючи на численні заборони і рекомендації, а й поповнюється новими лексемами, що свідчить про спадкоємність традицій у взаємодії з постійним розвитком сучасної медичної термінології.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Закалюжний М. М. Клінічна латина з англійськими та українськими відповідниками / Мирослав Закалюжний, Михайло Андрейчин, Роман Коморовський. – Тернопіль : ТДМУ, 2017. – 832 с.

2. Медична термінологія. Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини» 1. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія» [Електронний ресурс]: навчальний посібник для студ. спеціальності 163 «Біомедична інженерія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського: уклад. О. Я. Беспалова. - Електронні текстові дані (1 файл: 368 Кбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 61 с.

3. Міжнародна анатомічна номенклатура / за ред. І. І. Бобрика, В. Г. Ковешнікова. – К.: Здоров'я, 2001. 328 с.

4. <https://repo.knmu.edu.ua/items/046db265-3c90-46b3-a989-1047b61be2d9>

5. Семикрас Т. І. Місце міфологічного образу в науковій термінології // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018, № 33, том 1.-Ст. 175-177.

ПРОФІЛАКТИКА ТА ЛІКУВАННЯ ГОСТРОГО УШКОДЖЕННЯ НИРОК, ВИКЛИКАНОГО ТРАВМАТИЧНИМ РАБДОМІОЛІЗОМ

Лантухова Наталія Дмитрівна

к. мед. н., доцент кафедри
медицини катастроф та військової медицини

Жуков Андрій Павлович

студент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ/Introduction. Військові дії на території України призвели до збільшення кількості хворих у палатах інтенсивної терапії із синдромом тривалого здавлення (СТЗ) у результаті мінно-вибухових травм, тривалим перебуванням під завалами тощо. Травматичні ушкодження є поширеною причиною рабдоміолізу (РМ). У 70-92 % випадків РМ розвивається гостра ниркова недостатність (ГНН), яка є загрозовою для життя пацієнта. На сьогодні летальність при СТЗ, ускладненим ГНН, при неадекватному лікуванні сягає 80-90% [3]. Проте, своєчасна та якісна догоспітальна допомога, раннє застосування методів екстракорпоральної детоксикації дає можливість знизити рівень смертності до 15-40% [1, 3].

Ціль роботи/Aim. Провести систематичний огляд літератури для оцінки науково обґрунтованих рекомендацій щодо профілактики гострої ниркової недостатності (ГНН), пов'язаної з травматичним рабдоміолізом.

Матеріали і методи/Materials and methods. У ході дослідження використано медичні матеріали, проаналізовано та синтезовано інформацію з опублікованих джерел, праць вітчизняних та закордонних лікарів. У роботі використано сукупність загальнонаукових методів дослідження (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) для дослідження шляхів профілактики та лікування гострого ушкодження нирок, викликаного травматичним рабдоміолізом.

Результати та обговорення/Results and discussion.

У пацієнтів з великим об'ємом травматичних ушкоджень м'язових

тканин, особливо у людей з розтрощеними кінцівками, можна запідозрити рабдоміоліз.

Рабдоміоліз - клінічний стан, що характеризується руйнуванням скелетних м'язів, що призводить до загибелі клітин і швидке надходження у кровотік продуктів м'язового розпаду (міоглобіну, креатинкінази (КК), калію, лізосомальних ферментів) та порушеного метаболізму клітин (молочної, піровиноградної кислот, поліпептидів та ін). Міоглобінурія, гіповолемія, ацидурія та порушення електролітного балансу викликають різні ускладнення, найбільш поширеним з яких є гостре ураження нирок. [7]

У хворих з рабдоміолізом підвищується активність креатинкінази в плазмі крові більш ніж у 5 разів від норми (>1000 МО/л), розвиваються гіпокальціємія, гіперфосфатемія, гіперкаліємія. Зменшується діурез (олігоанурія або анурія). Сеча набуває темно-коричневий колір, а її осад нагадує зернисті циліндри брунатного кольору. Внаслідок розвитку ниркової недостатності підвищується концентрація креатиніну в сироватці крові. [6]

Одне із завдань лікаря при лікуванні хворого з травматичним рабдоміолізом - запобігти розвитку ускладнень, зокрема, ГНН. З метою корекції гіповолемії та зневоднення проводять регідратаційну терапію. Проаналізувавши наукові статті, було встановлено, що існують різні підходи до інфузійної терапії рабдоміолізу.

За результатами клінічних досліджень Шраменко Е. К., Черного В. И., Прокопенко Б. Б. з метою первинної нефропротекції при РМ потрібно здійснювати ранню гемодилуцію 0,9% розчином хлориду натрію, олудження плазми розчином натрію гідрокарбонату та стимуляцію діурезу малими дозами салуретиків. Вказана інфузійна терапія, за висновками авторів, дає можливість скоротити тривалість стадії олігоанурії, знизити потребу в діалізному лікуванні та покращити результат ГНН. Затримка інфузійної терапії підвищує ризик розвитку ГНН. Автори підкреслюють, що нефропротекція при травматичному РМ повинна також включати адекватне знеболювання, покращення реологічних властивостей крові, корекцію гемодинамічних порушень, дихальних розладів,

стимуляцію діяльності шлунково-кишкового тракту. [1] Ефективність ранньої інфузійної терапії ізотонічним розчином натрій хлориду підтримують Кравець О. В., Станін Д. М., Єхалов В. В.. На їх думку важливим є процес олужнення сечі натрій гідрогенкарбонатом, оскільки це запобігає утворенню кислих похідних міоглобіну й обтурації звивистих ниркових каналців. [2] При використанні гідрогенкарбонату натрію, слід контролювати рН сечі та рівні бікарбонату, кальцію та калію в сироватці крові, і якщо рН сечі не підвищується після 4-6 годин лікування або якщо розвивається симптоматична гіпокальціємія, підлучення слід припинити та продовжити гідратацію за допомогою звичайний фізіологічний розчин. [4]

Одне з наймасштабніших досліджень провели Карлос В. Р. Браун 1, Пітер Рі, Лінда Чан, Келлі Еванс, Деметріос Деметриад, Джордж Вельмахос. За їх спостереженням у 2083 пацієнтів, які перенесли травму, рабдоміоліз розвинувся у 85% осіб. Застосування бікарбонату разом з манітолом не запобігло виникненню ниркової недостатності у хворих. [5] Проте, олужнення плазми показало свою ефективність для пацієнтів із піковими значеннями креатинкінази понад 30 000 ОД на літр. [4]

У працях вітчизняних науковців неодноразово наголошується про недопустимість використання розчину Рінгера у інфузійній терапії при РВ. При травматичному рабдоміолізу розвивається гіперкаліємія, калійвмісні розчини можуть погіршити стан хворого. [2, 3] Проте, є статті, у яких розглядається можливість використання розчину Рінгера при РМ. [1, 6]

Недостатньо розкриті у науковій літературі клінічні дослідження, щодо оцінювання ефективності застосування діуретиків (манітол, петльові діуретики) для профілактики ГПН, спричиненого рабдоміолізом.

Який би вид інфузійної терапії не обрали, важливо слідкувати за об'ємом виділеної сечі, він повинна становити від 1 мл/кг/год до 3 мл/кг/год і до 300 мл/год. Якщо у пацієнта залишається анурія, попри зростання частоти внутрішньовенного введення рідини, може знадобитися замісна ниркова терапія. [6]

Особливу увагу при ГНН потрібно приділити корекція гіперкаліємії. Засоби, що викликають переміщення калію з позаклітинного у внутрішньоклітинний простір (наприклад, гіпертонічна глюкоза та бікарбонат), діють лише тимчасово, тому єдиним засобом виведення калію з організму є діурез, використання в'яжучих засобів, або діаліз. Навпаки, ранню гіпокальціємію не слід лікувати, якщо вона не є симптоматичною або якщо немає тяжкої гіперкаліємії. Хелатори, що містять кальцій, слід застосовувати з обережністю для лікування гіперфосфатемії, оскільки навантаження кальцієм може збільшити випадання фосфату кальцію в ушкоджених м'язах. [5, 6]

Висновки/Conclusions. Лікування хворого з травматичним рабдоміолізом потрібно розпочинати якнайшвидше. Раннє внутрішньовенне введення ізотонічного розчину натрій хлориду зі швидкістю, яка підтримує діурез у дорослих 300 мл/год знижує ризик виникнення ГНН.

Використання гідрокарбонату натрію, діуретиків та розчину Рінгера у лікуванні рабдоміолізу є недостатньо вивченим і потребує якісних досліджень.

При анурії та неефективності регідратації для відновлення діурезу показаний діаліз. Діаліз не впливає на стан нирок, його метою є замісна терапія до моменту відновлення функції нирок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шраменко Е. К., Черний В. И., Прокопенко Б. Б. Профилактика и лечение острого повреждения почек, вызванного рабдомиолизом различного генеза. Журнал "Медицина невідкладних станів" 3 (58) 2014. Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/38641>
2. Кравець О. В., Станін Д. М., Єхалов В. В. Невідкладна допомога при синдромі тривалого стискання тканин на догоспітальному етапі, маршрут пацієнта. Журнал "Медицина невідкладних станів". Режим доступу: <file:///C:/Users/admin/Downloads/emergadminojs,+33-38.pdf>
3. Кравець О. В., Клигуненко О. М., Єхалов В. В., Гашинова К. Ю., Станін Д. М., Зозуля О. О., Халимончик В. В., Дубина В. М. Синдром

тривалого стискання. Навчально-методичний посібник для лікарів-інтернів різних спеціальностей. Львів: «Новий Світ-2000», 2021 Режим доступу: <http://surl.li/zfuplm>

4. Rhabdomyolysis and Acute Kidney Injury. Authors: Xavier Bosch, M.D., Ph.D., Esteban Poch, M.D., Ph.D., and Josep M. Grau, M.D., Ph.D. Published July 2, 2009 N Engl J Med 2009. Режим доступу: <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMra0801327>

5. Браун CVR, Rhee P, Chan L, Evans K, Demetriades D, Velmahos GC. Профілактика ниркової недостатності у пацієнтів з рабдоміолізом: чи мають значення бікарбонат і маніт? *J Trauma* 2004; 56 :1191–6. 10.1097/01.TA.0000130761.78627.10 [PubMed]

6. Rhabdomyolysis: an American Association for the Surgery of Trauma Critical Care Committee Clinical Consensus Document. Lisa Kodadek, 1 Samuel P Carmichael, II, 2 Anupamaa Seshadri, 3 Abhijit Pathak, 4 Jason Hoth, 2 Rachel Appelbaum, 2 Christopher P Michetti, 5 and Richard P Gonzalez 6. Published online 2022 Jan 27. Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8804685/>

7. За межами руйнування м'язів: систематичний огляд рабдоміолізу для клінічної практики. *Crit Care* 20(1):135, 2016. doi: 10.1186/s13054-016-1314-5

СУЧАСНІ НЕІНВАЗИВНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ МЕЛАНОМИ: АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мощенко Єлизавета Максимівна

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Біловол Алла Миколаївна

доктор медичних наук, професор
Кафедра дерматології, венерології та медичної косметології
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Меланома є однією з найбільш агресивних форм раку шкіри, від якої щороку помирають тисячі людей. Своєчасне виявлення меланому на ранніх стадіях значно підвищує шанси на успішне лікування. Традиційні методи діагностики, зокрема біопсія, хоча й ефективні, мають свої недоліки, такі як інвазивність та ризик ускладнень. Це спонукає до активного пошуку нових неінвазивних методів, які забезпечують високу точність діагностики при мінімальній травматизації пацієнта. Останнім часом з'явилися новітні технології, що базуються на обробці зображень, штучному інтелекті та машинному навчанні. Ці методи дозволяють виявляти меланому на ранніх етапах без необхідності фізичного втручання. Враховуючи збільшення кількості хворих на меланому та необхідність ранньої діагностики, дослідження нових підходів до неінвазивної діагностики набуває особливої актуальності.

Мета. Метою цього дослідження є вивчення нових неінвазивних методів діагностики меланому, включаючи аналіз сучасних наукових робіт і результати соціологічного опитування, проведеного серед медичних працівників та пацієнтів. Дослідження дозволить зрозуміти ефективність новітніх технологій, їх потенційний вплив на якість діагностики, а також визначити найперспективніші підходи до раннього виявлення меланому.

Матеріали та методи. Для цього дослідження було проведено систематичний огляд літератури з використанням електронних баз даних, таких як PubMed, SpringerLink та MDPI. Використовувались ключові слова:

«меланома», «неінвазивна діагностика», «дерматоскопія», «оптична когерентна томографія», «штучний інтелект у дерматології». Крім того, було проведено соціологічне опитування серед 100 студентів медичних спеціальностей, 10 дерматологів та 15 викладачів Харківського національного медичного університету. Опитуваних запитували про рівень знань про неінвазивні методи діагностики меланоми, їхню готовність використовувати ці технології та загальне ставлення до новітніх технологій у медицині. Дані були проаналізовані за допомогою статистичних методів для виявлення тенденцій та рівня прийняття нових методів у різних групах.

Результати. Соціологічне дослідження виявило, що 75% опитаних студентів і 60% викладачів обізнані про нові неінвазивні методи діагностики меланоми, такі як дерматоскопія із застосуванням штучного інтелекту. Серед дерматологів, яких було опитано, 80% підтвердили, що вже використовують або планують використовувати ці методи у своїй практиці. Це свідчить про високу готовність медичного персоналу впроваджувати новітні технології для підвищення точності діагностики. Проте, 40% викладачів наголошували на потребі в додаткових навчальних курсах і тренінгах для лікарів-дерматологів, щоб забезпечити ефективне використання нових технологій. Це підтверджує, що є значний попит на підвищення кваліфікації у сфері новітніх методів діагностики. Серед основних бар'єрів для широкого впровадження технологій студенти і дерматологи зазначили вартість обладнання та недостатню кількість навчальних матеріалів. Студенти висловили думку, що університетські програми повинні включати більш ґрунтовні курси з використання сучасних неінвазивних методів діагностики меланоми, особливо тих, які застосовують машинне навчання та штучний інтелект. Аналіз літератури підтверджує високу точність і потенціал новітніх неінвазивних методів у діагностиці меланоми. Ряд досліджень показали, що використання глибокого навчання для аналізу дерматоскопічних зображень дозволяє досягати рівня точності до 92% при діагностиці меланоми, що наближається до рівня точності досвідчених дерматологів [1]. Це має значний потенціал для ранньої діагностики, що

підвищує шанси на успішне лікування пацієнтів. Інший перспективний метод-рефлекторна конфокальна мікроскопія (RCM), яка забезпечує високу деталізацію при оцінці внутрішньої структури шкірних тканин. Застосування RCM допомогло значно підвищити точність діагностики без необхідності інвазивних втручань, таких як біопсія [5].

Дослідження показують, що цей метод дозволяє виявляти меланому на ранніх стадіях і має особливе значення для пацієнтів із множинними невусами, де традиційні методи можуть бути менш ефективними [2]. Ще один метод, який набув широкого поширення — оптична когерентна томографія (ОКТ). ОКТ дозволяє отримувати зображення високої роздільної здатності шарів шкіри, що робить його ефективним для оцінки глибини інфільтрації пухлин. Це має вирішальне значення для планування хірургічного втручання та визначення оптимальних підходів до лікування [8]. Також наукові роботи відзначають успіхи у використанні цифрової дерматоскопії та фотографії всього тіла як інструментів для моніторингу стану пацієнтів і виявлення новоутворень. Ці методи дають змогу проводити регулярний моніторинг шкіри пацієнтів з високим ризиком меланому, що дозволяє своєчасно виявляти зміни і оперативно реагувати [9]. З іншого боку, в літературі також зазначають про деякі обмеження новітніх технологій. Наприклад, дослідники відзначають, що машинне навчання в дерматології стикається з проблемами якості навчальних даних і відсутності стандартизації зображень для алгоритмів [4]. Це підкреслює важливість проведення додаткових досліджень для покращення точності та надійності алгоритмів. Незважаючи на високі показники точності нових методів, клініцисти наголошують на необхідності проведення додаткових досліджень для порівняння їх ефективності з традиційними методами діагностики. Підвищення доступності таких технологій та навчання медичних працівників є ключовими факторами успішного впровадження нових неінвазивних методів у медичну практику [7].

Висновки. Результати дослідження вказують на те, що нові неінвазивні методи діагностики меланому значно підвищують точність та ефективність

виявлення захворювання, що є вирішальним фактором для своєчасного лікування. Технології, такі як штучний інтелект і глибоке навчання в аналізі дерматоскопічних зображень, рефлекторна конфокальна мікроскопія, оптична когерентна томографія та цифрова дерматоскопія показали високі результати в ранній діагностиці меланоми. Ці методи дають можливість знизити кількість інвазивних процедур, що покращує якість життя пацієнтів. Соціологічне дослідження підтвердило, що серед студентів, викладачів та дерматологів є значний інтерес та готовність до впровадження нових технологій у практику, проте існує потреба у додаткових навчальних програмах та ресурсах для медичних працівників. Дерматологи вже активно застосовують ці методи, але бар'єри, такі як вартість обладнання та брак кваліфікованих фахівців, можуть затримувати їх широке впровадження. Науковий аналіз підтверджує, що впровадження нових неінвазивних методів діагностики потребує стандартизації та удосконалення алгоритмів для покращення їхньої точності. Однак, вже зараз ці технології демонструють високу ефективність у виявленні меланоми та дозволяють суттєво знизити показники смертності від цього захворювання. Таким чином, подальше дослідження та вдосконалення нових методів, поряд із навчанням фахівців, є важливими кроками для зниження ризику меланоми та покращення діагностичних можливостей у дерматології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Jojoa Acosta MF, Caballero Tovar LY, Garcia-Zapirain MB, Percybrooks WS. Melanoma diagnosis using deep learning techniques on dermoscopic images. BMC Med Imaging. 2021 Jan 6;21(1):6. doi: 10.1186/s12880-020-00534-8. PMID: 33407213; PMCID: PMC7789790.
2. Lubeek SFK, van de Poll-Franse LV, Kuipers M, et al. Diagnostics using non-invasive technologies in dermatological oncology. Cancers (Basel). 2021 Mar 9;13(5):1113. doi: 10.3390/cancers13051113. PMID: 33802266.
3. Sahu A, Yavari SA, Lucey A, et al. Optical techniques for the noninvasive diagnosis of skin cancer. Lasers Med Sci. 2020 May;35(4):789-802. doi:

10.1007/s10103-020-02998-0. PMID: 31900728.

4. Brinker TJ, Hekler A, Enk AH, von Kalle C. Machine learning in dermatology: current applications, opportunities, and limitations. *Dermatol Ther (Heidelb)*. 2020 Dec;10(6):365-386. doi: 10.1007/s13555-020-00406-9. PMID: 33270092.

5. Pellacani G, Guitera P, Longo C, et al. Reflectance confocal microscopy for skin cancer detection: Current applications. *J Am Acad Dermatol*. 2020 Apr;82(4):803-814. doi: 10.1016/j.jaad.2019.04.086. PMID: 31047870.

6. Draghi F, Ferrozzi G, Sgroi G, et al. Ultrasonographic assessment of depth infiltration in melanoma and non-melanoma skin cancer. *J Ultrasound*. 2019 Dec;22(4):423-431. doi: 10.1007/s40477-019-00410-5. PMID: 31736939.

7. Kittler H, Guitera P, Riedl E, et al. Digital dermoscopy and total body photography for melanoma detection. *J Am Acad Dermatol*. 2020 Aug;83(2):396-406. doi: 10.1016/j.jaad.2019.03.069. PMID: 31029040.

8. Boone MA, Suppa M, Pellacani G, et al. Optical coherence tomography in the diagnosis of skin cancer: a systematic review. *J Eur Acad Dermatol Venereol*. 2017 Aug;31(8):1455-1463. doi: 10.1111/jdv.14221. PMID: 28620992.

9. Wang Y, Zhou J, Wang Q, et al. Mdfnet: application of multimodal fusion method based on skin image and clinical data to skin cancer classification. *J Med Syst*. 2021 Jan;45(2):18. doi: 10.1007/s10916-021-01677-3. PMID: 33438024.

КОРЕЛЯЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ПОКАЗНИКАМИ М'ЯКИХ ТА ТВЕРДИХ ТКАНИН В ОБЛАСТІ ОДНОМОМЕНТНОЇ ДЕНТАЛЬНОЇ ІМПЛАНТАЦІЇ

Неженцев Євген Юрійович

аспірант

Чертов Сергій Олександрович

к.м.н., доцент

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Запоріжжя, Україна

Вступ. В літературі описуються суперечливі дані щодо взаємозв'язку між м'якими та твердими тканинами після дентальної імплантації. Так, в рамках свого дослідження Babayigit O. & Ucan-Yarkaç F. відзначили, що на крайову втрату кісткової маси не впливали як товщина прикріпленої слизової оболонки (ПСО), так й ширина кератинізованої слизової оболонки (КСО) навколо імплантату. Kim Y. J. та ін. зазначають, що кореляція між товщиною щічної кістки та товщиною м'яких тканин зовсім незначна. Інші автори навпаки вказують на кореляційну залежність втрати кісткової маси від товщини м'яких тканин та ширини КСО: чим більша ширина КСО та товщина слизової оболонки, тим менша втрата маргінальної кістки. Таким чином, в літературі досить суперечливі дані щодо взаємозв'язку між м'якими та твердими тканинами після дентальної імплантації. Тому обрана тема є актуальним питанням.

Ціль роботи – дослідити взаємозв'язки між показниками м'яких та твердих тканин після одномоментної дентальної імплантації у динаміці.

Матеріали та методи. У дослідження увійшло 56 пацієнтів, яким була проведена дентальна одномоментна імплантація по одноетапному протоколу. Залежно від техніки виконання дентальної імплантації пацієнтів було поділено на 2 групи: основну групу спостереження склали 25 пацієнтів, яким після екстракції зубу, імплантат встановлювався у підготовлене ложе з попереднім заповненням лунки ксенографтом Sensobone, після чого формували

м'якотканинну манжету армовану кістковопластичним матеріалом (ММАКМ): зону м'яких тканин заповнювали ксенографтом Sensobone та вільним сполучнотканинним аутотрансплантатом з наступною фіксацією тимчасової коронки; у групу порівняння увійшли 26 пацієнтів, яким після екстракції зубу, імплантат встановлювався у підготовлене ложе з попереднім заповненням лунки ксенографтом Sensobone, після чого заповнювали зону м'яких тканин ксенографтом Sensobone та фіксували тимчасову коронку. Пацієнти обох груп були співставленні за віком та статтю. Дослідження кореляційних зв'язків між показниками м'яких та твердих тканин після одномоментної дентальної імплантації проводили до імплантації, через 3 місяці та через рік після імплантації. Результати дослідження оброблені на персональному комп'ютері з використанням статистичного пакету ліцензійної програми «Statistica, версія 13» (Copyright 1984-2018 TIBCO Software Inc. All rights reserved. Ліцензія № JPZ8041382130ARCN10-J). Виявлення взаємозв'язків між групами досліджуваних параметрів продили застосовуючи кореляційний аналіз з обчисленням рангових коефіцієнтів кореляції між кількісними ознаками Спірмена (r): значення коефіцієнта менше 0,3 – слабкий зв'язок, значення $>0,3$ але $<0,7$ – помірний зв'язок, 0,7 і більше – високий зв'язок.

Результати та обговорення. Вивчали показниками м'яких тканин-товщина ПСО та ширина КСО, і показники твердих тканин – оптична щільність кісткової тканини (ОЩКТ), стабільність імплантату (СІ) та товщина вестибулярної кісткової пластинки (ТВКП).

Встановлено, що ширина КСО не залежала від ТВКП як в основній групі спостереження ($r=0,137$ до імплантації, $r=-0,019$ через 3 місяці та $r=-0,006$ через рік; $p>0,05$), так й у групі порівняння ($r=0,308$, $r=-0,184$ та $r=-0,143$, відповідно; $p>0,05$).

Стосовно кореляційних зв'язків між шириною КСО і СІ та між шириною КСО і ОЩКТ виявлено наступне. Так в основній групі спостереження достовірної кореляції не встановлено як між шириною КСО і СІ ($r=-0,029$, $r=0,118$ та $r=0,120$, відповідно; $p>0,05$), так й між шириною КСО і ОЩКТ

($r=-0,010$, $r=0,095$ та $r=0,136$, відповідно; $p>0,05$). Проте у групі порівняння між цими показниками виявлений достовірний помірний зворотній кореляційний зв'язок як до імплантації, так й у динаміці: між шириною КСО і СІ ($r=-0,416$, $r=-0,353$ та $r=-0,337$, відповідно; $p<0,05$) та між шириною КСО і ОЩКТ ($r=-0,409$, $r=-0,427$ та $r=-0,415$, відповідно; $p<0,05$).

Між товщиною ПСО і ТВКП в обох групах достовірний помірний зворотній кореляційний зв'язок визначався лише до імплантації (в основній групі спостереження ($r=-0,429$; $p<0,05$) і у групі порівняння ($r=-0,659$; $p<0,05$)), через 3 місяці та через рік після імплантації між цими показниками в обох групах достовірних кореляційних зв'язків не виявлено: в основній групі спостереження ($r=-0,274$ і $r=-0,175$, відповідно; $p>0,05$) і у групі порівняння ($r=-0,255$ і $r=-0,277$, відповідно; $p>0,05$).

Між товщиною ПСО і СІ та між товщиною ПСО і ОЩКТ в обох групах визначався достовірний помірний кореляційний зв'язок як до імплантації, так й у динаміці: в основній групі спостереження між товщиною ПСО і СІ ($r=0,528$ до імплантації, $r=0,361$ через 3 місяці та $r=0,343$ через рік; $p<0,05$) та між товщиною ПСО і ОЩКТ ($r=0,448$ до імплантації, $r=0,416$ через 3 місяці та $r=0,460$ через рік; $p<0,05$), а у групі порівняння між товщиною ПСО і СІ ($r=0,684$ до імплантації, $r=0,489$ через 3 місяці та $r=0,475$ через рік; $p<0,05$) та між товщиною ПСО і ОЩКТ ($r=0,650$ до імплантації, $r=0,535$ через 3 місяці та $r=0,423$ через рік; $p<0,05$).

Висновки

- У групі із застосування м'якотканинної манжети армованої кістковопластичним матеріалом у динаміці визначався достовірний помірний кореляційний зв'язок між товщиною прикріпленої слизової оболонки і стабільністю імплантату та між товщиною прикріпленої слизової оболонки і оптичною щільністю кісткової тканини. Між товщиною прикріпленої слизової оболонки і товщиною вестибулярної кісткової пластинки виявлено тільки до імплантації достовірний помірний зворотній кореляційний зв'язок. Тому на втрату товщини вестибулярної кісткової пластинки не впливали як товщина

прикріпленої слизової оболонки, так й ширина кератинізованої слизової оболонки.

- У групі із ксеногенною колагеновою матрицею у динаміці визначалася достовірною помірною зворотною кореляційною залежністю між шириною кератинізованої слизової оболонки і стабільністю імплантату та між шириною кератинізованої слизової оболонки і оптичною щільністю кісткової тканини. Між товщиною прикріпленої слизової оболонки і товщиною вестибулярної кісткової пластинки виявлено тільки до імплантації достовірний помірно зворотною кореляційний зв'язок. Тому на втрату товщини вестибулярної кісткової пластинки зворотно впливала ширина кератинізованої слизової оболонки.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ З МІХУРОВО-СЕЧОВІДНИМ РЕФЛЮКСОМ

Росіхін Василь Вячеславович

Д. м. н, професор

Бухмін Олексій Вячеславович

К. м. н, доцент

Бухмін Олексій Олексійович

Левченко Елізавета Дмитрівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. До останнього часу урологи метою лікування міхурово-сечовідного рефлюксу (МСР) вважали усунення анатомічних дефектів і відновлення нормального пасажу сечі, у кращому випадку прагнучи в післяопераційному періоді домогтися ліквідації лейкоцитурії та бактеріурії [1, 6].

Через кілька місяців після операції нерідко хворий «випадає» з-під спостереження уролога і пієлонефрит протікає безконтрольно, оскільки тривалу антибактеріальну терапію у віддалені терміни таким хворим часто не проводять. При цьому чималу роль відіграє поширене помилкове уявлення, що поліпшення пасажу сечі призводить до зворотного розвитку пієлонефриту [2, 4].

Мета роботи: Представити раціональну сучасну схему реабілітації хворих, що перенесли оперативне лікуванні СМР.

Обговорення та рекомендовані заходи. За нашими даними, хірургічна корекція неспроможності міхурово-сечовідного сегмента є початком лікування хронічного пієлонефриту як ускладнення СМР. У подальшому оперовані хворі потребують комплексних реабілітаційних заходів, основним компонентом яких є тривала безперервна антибактеріальна терапія.

Зазвичай терміни лікування, що рекомендуються, відносяться тільки до тієї групи хворих з хронічним пієлонефритом, у яких відсутні порушення

уродинаміки [1, 3, 5]. Що стосується хворих, у яких у нирці в результаті «рефлюкс-нефропатії» розвинулися рубцеві процеси, що перешкоджають проникненню в паренхіму антибактеріальних препаратів, а тривала зміна уродинаміки викликала порушення пасажу сечі на рівні нефрону, то терміни їх лікування повинні визначатися не емпірично, а насамперед з урахуванням ефективності терапії [2, 3].

Тривалість лікування залежить від багатьох факторів, насамперед відсутності або наявності обструкції сечових шляхів, тривалості інфікування, вірулентності інфекції, ступеня патологічних змін у нирковій паренхімі, толерантності організму хворого по відношенню до призначеного лікарського препарату, швидкості зникнення патологічних елементів у сечі. Крім цього, наші дані та відомості інших урологів дозволяють рекомендувати періодичне проведення радіоізотопних досліджень для виявлення ступеня структурно-функціональних змін у паренхімі нирок [2-5].

Перераховане вище дозволяє намітити терміни проведення медикаментозно-відновної терапії. Вони коливаються в межах від 3 місяців до 3 років. Лікування припиняють, якщо з'являється переконаність у відсутності патологічних формених елементів у сечі та бактеріурії, що підтверджують результати посіву сечі на спеціальні середовища.

Протягом усього курсу лікування слід змінювати препарати, тобто проводити комплексну терапію різними за хімічною структурою препаратами.

У фазі активного запалення слід застосовувати найбільш ефективні антибіотики широкого спектра дії, у фазі латентної течії – антибактеріальні хіміопрепарати, що періодично змінюються, з урахуванням чутливості до них мікрофлори. У період ремісії рекомендується прийом настоїв різних трав та лікування на курортах Трускавець, Березовські Мінеральні води та ін.

Стимулюючу, проти склеротичну, десенсибілізуючу терапію ми призначаємо в латентній фазі та під час ремісії хронічного пієлонефриту в післяопераційному періоді. Зі стимулюючих препаратів позитивно діють корінь женьшеню (спиртова настойка або таблетки), пивні дріжджі, пелоїдодистилят

(в ампулах) або торфот, який вводиться підшкірно. З протисклеротичних препаратів призначається далагіл, резохін, хлорохін у вигляді ін'єкцій та таблеток.

За призначенням фізіотерапевта хворим проводять УВЧ-терапію, аплікації парафіну або озокериту на поперекову область, електрофорез різних препаратів на область сечового міхура. Протягом усього курсу лікування застосовують вітамінні препарати.

Висновок. Після виписки хворих, особливо дітей, з урологічного відділення найдоцільніше продовжити курс лікарської терапії у спеціалізованому уронефрологічному санаторії з урахуванням індивідуальних клініко-лабораторних та функціональних даних для конкретного пацієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Angelena Edwards, Craig A. Peters. Managing vesicoureteral reflux in children: making sense of all the data: [англ.]: [арх.17 мая 2020] // F1000Research. – 2019. – Т.8 (8 January). – ISSN 2046-1402.—doi:10.12688/f1000research.16534.1.- PMID 30647916. - PMC PMC 6329208.
2. Hideshi Miyakita. Guidelines for the medical management of pediatric vesicoureteral reflux: [англ.]: [арх.17 мая 2020]/ Hideshi Miyakita, Yutaro Hayashi, Takahiko Mitsui [et al.]// International Journal of Urology: Official Journal of the Japanese Urological Association. – 2020. – 1 April.—ISSN 1442-2042. - doi: 10.1111/iju.14223. — PMID 32239562.
3. DeCotiis K. N., Penna F. J., Koyle M. A., Caldamone A. A. Vesicoureteral reflux: A historical perspective: [англ.]// African Journal of Urology.- 2017. – Т.23, вып.1 (1 March). – С.1–4. – ISSN 1110-5704. –doi:10.1016/j.afju.2016.10.001.
4. Michael R. Eccles. Unravelling the genetics of vesicoureteric reflux: a common familial disorder:[англ.]: [арх.17 мая 2020]/ Michael R. Eccles, Ross R. Bailey, George D. Abbott [et al.]// Human Molecular Genetics.- 1996.— Vol.5, no. Supplement_1 (1 September). – P.1425–1429. – ISSN 0964-6906. – doi:10.1093/hmg/5.Supplement_1.1425. PMID 8875247.

5. Angela M. Arlen, Christopher S. Cooper. New trends in voiding cystourethrography and vesicoureteral reflux: Who, when and how?: [англ.]: [арх. 18 мая 2020] // International Journal of Urology: Official Journal of the Japanese Urological Association.- 2019. – Vol.26, no.4 (April). – P. 440–445. – ISSN 1442-2042. - doi:10.1111/iju.13915. –PMID 30762254.

6. Jong Wook Kim, Mi Mi Oh Endoscopic treatment of vesicoureteral reflux in pediatric patients: [англ.]: [арх.17 мая 2020] // Korean Journal of Pediatrics. – 2013. – Vol.56, no.4 (April). – P.145–150. – ISSN 1738-1061. – doi:10.3345/kjp.2013.56.4.145. – PMID 23646052. PMC PMC 3641310.

КОМПЛЕКСНІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ КІСТКОВО- ТРАНСПОРТНОГО ЗАМІЩЕННЯ ДЕФЕКТІВ ВЕЛИКОГОМІЛКОВОЇ КІСТКИ

Рушай Анатолій Кирилович,
д.м.н., професор кафедри хірургії,
анестезіології та інтенсивної терапії післядипломної освіти
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця, Україна, Київ.

Ковальчук Дмитро Юрійович,
к.м.н., доцент кафедри хірургії,
анестезіології та інтенсивної терапії післядипломної освіти
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця, Україна, Київ

Актуальність.

Сегментарні дефекти кісткової маси великогомілкової кістки після переломів є актуальною медичнською та соціальною проблемою. Основними методами лікування сегментарних кісткових дефектів є дистракційний остеогенез [1, 2, 3].

Кістково-транспортна техніка пластики в лікуванні дефектів і незрощень довгих кісток гомілки за допомогою кільцевих фіксаторів (КФ) набула поширення по всьому світу. Вона має наступні переваги - реконструкція відбувається аутогенною кісткою без шкоди для здорових тканин інших областей; стійкість до інфекції [4, 5, 6]. Але цей метод має не тільки переваги, а і недоліки, що детермінує його використання.

Техніка з використанням КФ малотравматична; створює жорстку фіксацію, достатню для зрощення. Метод має низький ризик глибокого інфікування, економічно вигідний і технічно може виконуватися в умовах фінансових та технічних обмежень.

У випадках з використанням кістково-транспортної техніки заміщення реалізується можливість утворення високоякісної, біологічно нормальної нової кісткової тканини досить великих розмірів. Однак є наступні недоліки

здійснення кістково-транспортної техніки distraкційного остеогенезу КФ.

При зведенні «транспорту» можлива його нестабільність, закидання (кутове зміщення). При тривалому застосуванні КФ може розвинутих нестабільність системи апарат – кістка, зумовлена змінами в системі зовнішньої фіксації або явищами остеопорозу.

Удосконалення технології кістково-транспортної техніки КФ дозволить покращити результати лікування цієї тяжкої патології [7, 8, 9].

Мета роботи. В умовах експерименту виявити найбільш ефективні конструктивні удосконалення кістково-транспортної техніки лікування дефектів великогомілкової кістки.

Завдання. На основі літературного аналізу та особистих спостережень виявити найбільш значущі ускладнення технології кістково-транспортної техніки КФ.

В експерименті виявити найбільш оптимальні конструктивні варіанти КФ для подальшого застосування їх в клінічній практиці.

Матеріали і методи.

Дослідження проводились у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедрі динаміки та міцності машин та опору матеріалів. Використовувалася випробувальна машина TIRATEST-2151 №48/8.9.

Використовували сертифіковані композитні кістки Sawbones®, які відповідають характеристикам міцності реальної кістки. Виробники рекомендують їх використання для тестування, порівняння або конструювання імплантатів та інших пристроїв, що фіксують уламки, в тому числі і апаратів зовнішньої фіксації [10].

Моделі кортикальної оболонки з піноматеріалу виготовляються із твердого пінопласту з внутрішнім губчастим матеріалом.

Зразки фіксації остеотомованого фрагмента випробували у різних режимах. В процесі випробування дослідний зразок фотографували при різних величинах навантаження. Зображення у цифровому вигляді обробляли на

комп'ютері, використовуючи стандартну систему управління цифровим зображенням. Для досліджень реалізовано 4 схем закріплення спиць в кільці апарату, яким переміщується остеотомований фрагмент великогомілкової кістки (таблиця 1).

Таблиця 1.

**Схеми розташування спиці в кільці, яким здійснюється
переміщення фрагменту**

№ схеми	Розташування елементів фіксатора
1	2 спиці: розташовані в одній площині
2	2 спиці: 1 розташована під кутом
3	3 спиці: розташовані в одній площині
4	3 спиці: 2 під кутом, 1 у площині кільця
5	3 спиці: 1 під кутом, 2 у площині кільця

У процесі навантаження були записані таблиці, в яких розміщені дані, що реєструвала випробувальна установка. Таблиці містять величини переміщення (мм) і сили (Н), що прикладалася.

Щоб виключити вплив на розрахунок жорсткості недійсних результатів (система реєструвала результати і під час того, коли навантаження було знято), необхідно було побудувати графіки залежності сили (Н) від переміщення зразка (мм). Далі виділяли лінійний відрізок графіку залежності «сила-переміщення», по якому розраховувалася жорсткість системи (Н / мм).

Застосовували спосіб реєстрації переміщень точок біологічних препаратів за допомогою цифрової фото зйомки, що забезпечувало одночасне вимірювання зміщень різних точок біомеханічної системи «уламки кістки-фіксатор».

При фотографуванні об'єкту було використано контрастні по відношенню до решти зображення крапки (мітки).

Зображення у цифровому вигляді обробляли на комп'ютері, використовуючи стандартну систему керування цифровим зображенням.

Результати і їх обговорення.

Отримані в експерименті результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Порівняння жорсткостей систем за різного просторового розміщення спиць при дії різних видів навантажень (Н/мм)

№ схеми, її опис	Стиск вздовж вісі кістки (Н/мм)	Згин (Н/мм)	Кручення (Н/мм)
1 - 2 спиці: розташовані в одній площині	66,7	0,91	1,41
2 - 2 спиці: розташовані під кутом	71,3	1,05	1,36
3 - 3 спиці: розташовані в одній площині	69,8	0,96	1,46
4 - 3 спиці: 2 під кутом, 1 у площині кільця	76,3	1,19	1,52
5 - 3 спиці: 1 під кутом, 2 у площині кільця	67,1	0,93	1,48

Аналіз переміщення уламків кістки різних систем КФ при різних видах навантажень свідчив про наступне. Найбільшу жорсткість мала система 4, в якій в «транспорті» було проведено 3 спиці, з них – 1 в площині кільця, 2 - під кутом; фіксація стрижня здійснювалася з плечем жорсткості кріплення .

Збільшення кількості спиць з 2 до 3 (всі були проведені в площині кільця) вело до збільшення жорсткості здавлення вздовж вісі кістки системи з 66,7 до 69,8 Н / мм; згинання – з 0,91 до 0,96 і скручування з 1,41 до 1,46. Найбільш вдалою була наступна компоновка - 3 спиці: 2 під кутом, 1 у площині кільця Жорсткість значно покращилися: здавлення до 76,3; сгин до 119 і скручування до 1,52. Найкращі результати були отримані при цієї компоновці Від стандартного варіанту (2 спиці у площині кільця) досягли таких покращень показників: жорсткість здавлення підвищилася на 14,4% (до 76,3 Н / мм); сгинання – на 30,8% (до 1,19 з 0,91 Н / мм) і скручування на 4,8% (до 1,52 Н / мм).

Таким чином, проведення і , спиць під кутом до площини кільця підвищує жорсткість системи; найчутливішим став згин.

Клінічна частина.

Наш клінічний досвід здійснення зниження вигогідності виникнення запалення в зоні введення спиць та стрижня. Найчастішою причиною була

нестабільність системи «апарат-кістка». Отримавши експериментальні дані підвищення стабільності системи, ми використовували КФ з варіантами компоновки 3 спиць у кільці, яким низводився остеотомований фрагмент («транспорт») з перехрестям 2 з них не лише у фронтальній, а й і у сагітальній площинах.

Ми сформулювали та впровадили медикаментозну складову комплексного лікування незрощень великогомілкової кістки.

Дуже важливим ми рахували проведення оптимального знеболювання. Достатньо травматичне втручання на скомпрометованому сегменті проводиться в умовах наявних компенсованих хронічних порушень. Втручання могло бути фактором погіршення умов у зоні незрощення. Больовий синдром викликає спазм судин. Але проблему болю на сучасному рівні вирішують не збільшенням доз препаратів, а застосуванням мультимодального періопераційного підходу. Повноцінне знеболювання досягається застосуванням провідникової анестезії, розчину парацетамолу (інфулгану), нестероїдного протизапального препарату (НПЗП) із підвищеним знеболюючим ефектом (Дексалгін®), допоміжних речовин.

Кількість наркотичної складової мінімізують через її негативні якості. У хворих на незрощення кісток гомілки проводилася спинномозкова анестезія (СМА) розчином маркаїну. Від загальноприйнятих методів вона відрізнялась застосуванням розчину Дексалгіну® та інфулгану з метою премедикації та знеболювання в найближчому післяопераційному періоді (через 12 годин). Судинна терапія та корекція порушень обміну була наступною. З'являється можливість потрапляння речовин у тканини зони незрощення.

В операційній починалася інфузія розчинів кристалоїдів у дозі 10-15 мл/кг з пентоксифіліном (класичний ендотеліопротектор) та препаратів гідроксіетилкрохмалу в дозі 2–5 мл/кг. До початку введення анестетика інфузія кристалоїдів становила 700–1000 мл, колоїдів — 200–300 мл. Використання гідроксіетилкрохмалів покращувало реологічні властивості крові, сприяло гемодилуції і плазмозаміщенню, дало можливість виключити шкідливу дію на

ендотелій судин. Добрий терапевтичний ефект показало застосування альфа-ліпоєвої (тіоктової) кислоти, вітамінів С та групи В. Терапевтична дія полягала в поліпшенні енергетичного обміну. Препарати вітаміну С та активного Са забезпечували пластичні потреби та доставку в осередок активних пластичних речовин. Застосування у періопераційному знеболюванні нестероїдного протизапального препарату Дексалгіну® з вираженою знеболюючою дією дозволило мінімізувати використання опіодних препаратів в післяопераційному періоді (лише у 3 хворих), що теж вплинуло на функціональні результати.

Удосконалені варіанти кістково-транспортної техніки під час лікування дефектів великогомілкової кістки були здійснені у 12 постраждалих з травматичними дефектами великогомілкової кістки. Ускладнень за типом закидання «транспорту» та виникнення нестабільності та запалення в зоні введення спиць та стрижня не спостерігалося.

Були отримані наступні результати лікування постраждалих з незрощенням кісток нижньої кінцівки з використанням КФ із запропонованими нами режимами використання за оцінною анатомо-функціональною шкалою Modified Functional Evaluation Systemby Karlstrom-Olerud. У 8 (66,7 %) хворих результати були оцінені як добрі та відмінні.

Таким чином, спице-стрижневі вдосконалені конструкції апаратів дозволили уникнути багатьох ускладнень позавогнищевої фіксації та отримати добрі результати. Отримані результати вдосконаленого остеосинтезу КФ слід вважати обнадійливими, проте ця проблема потребує подальшого вивчення.

Висновки

1. В експерименті виявлено, що найкращі показники жорсткості фіксації мають варіанти компоновки спиць з перехрестям не лише у фронтальній, а й і у сагітальній площинах.

2. Отримані клінічні дані свідчать про перспективність застосування удосконалених кільцевих фіксаторів і проведення мультимодального знеболювання з застосуванням Дексалгіну®.

ЖИТЕПАТҮПА.

1. Perut, F.; Roncuzzi, L.;Gómez-Barrena, E.; Baldini, N. Association between Bone Turnover Markers and Fracture Healing in Long Bone Non-Union: A Systematic Review. *J. Clin. Med.* 2024; 13: 2333. <https://doi.org/10.3390/jcm13082333>
2. Maimaiti, X., Liu, K., Yusufu, A. Et al. Treatment of tibial bone defects caused by infection: a retrospective comparative study of bone transport using a combined technique of unilateral external fixation over an intramedullary nail versus circular external fixation over an intramedullary nail. *BMC Musculoskelet Disord* 2024; 25: 284. <https://doi.org/10.1186/s12891-024-07377-2>.
3. Cao ZM, Sui XL, Xiao Y, Qing LM, Wu PF, Tang JY. Efficacy comparison of vascularized iliac crest bone flap and Ilizarov bone transport in the treatment of traumatic bone defects of the tibia combined with large soft tissue defects. *J Orthop Surg Res* 2023;18:349. <https://doi.org/10.1186/s13018-023-03783-9>
4. Q Zhang, Y Kang, Y Wu, Y Ma, X Jia, M Zhang, F Lin Masquelet combined with free-flap technique versus the Ilizarov bone transport technique for severe composite tibial and soft-tissue defects. – *Injury*, 2024;4:111521 <https://doi.org/10.1016/j.injury>
5. Laksha AA. [Biomechanical justification of the use of external fixation systems in the surgical treatment of wounded with gunshot fractures of long bones (clinical-experimental study)] : dissertation of candidate of medical sciences. Liman, 2018. 29 p.
6. Shidlovskiy MS, Laksha AA, Musienko OS. [Characteristics of the hardness of rod apparatus for the fixation of fired fractures]. In: Progressive technique, technology and engineering education. Materials of the XIX International Scientific and Technical Conference. Kyiv, 2018. P. 24-27. <https://doi.org/10.20535/2409-7160.2018.XIX.241015>
7. Liu, K., Zhang, H., Maimaiti, X. Et al. Bifocal versus trifocal bone transport for the management of tibial bone defects caused by fracture-related infection: a meta-analysis. *J Orthop Surg Res* 18, 140 (2023).

<https://doi.org/10.1186/s13018-023-03636-5>

8. Aktuglu, K., Erol, K., & Vahabi, A. (2019). Ilizarov bone transport and treatment of critical-sized tibial bone defects: a narrative review. *Journal of Orthopaedics and Traumatology*, 20(1), pp.1-14. <https://doi.org/10.1186/s10195-019-0527-1>
9. Wu Y., Yin Q., Rui Y., Sun Z., Gu S. Ilizarov technique: Bone transport versus bone shortening-lengthening for tibial bone and soft-tissue defects. *Journal of Orthopaedic Science*, 2018; 23: 2:341–345. <https://doi.org/10.1016/j.jos.2017.12.002>
10. Best orthopedic workshop bone models for surgical skills education training. View at: Publisher Site: <https://www.sawbones.com/ORTHOPAEDIC-MODELS-PRODUCT-INFO>

ВПЛИВ АКНЕ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ

Скиба Діана Володимирівна,

Поготовка Дар'я Володимирівна,

Здобувачі вищої освіти медичного факультету

Науковий керівник:

Марченко Анастасія Сергіївна,

асистент, PhD кафедри загальної практики

сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Акне (*Acne vulgaris*) - поширене шкірне захворювання, розповсюдженість якого становить 85% серед людей у віці від 12 до 25 років. Основними ускладненнями акне є рубцювання та психосоціальний стрес, який зберігається тривалий час після зникнення активних уражень [1]. Психологічні та соціальні наслідки акне викликають величезне занепокоєння, особливо тому, що акне вражає підлітків у вирішальний період, коли вони формують свою особистість [2-3]. Такі пацієнти більш схильні до депресії та тривоги. Акне може призвести до соціальної відстороненості, внаслідок чого пацієнти часто можуть уникати публічних заходів, відчувати дискомфорт під час навчання або на роботі через свій зовнішній вигляд [4].

Мета роботи. Метою даної роботи є оцінка впливу акне на різні психосоціальні сфери та якість повсякденного життя пацієнтів.

Матеріали та методи дослідження: За допомогою опитувальників з використанням шкали APSEA (Assessment of the psychological and social effects of acne) та індексу DLQI (Dermatology Life Quality Index) було проведено дослідження якості життя людей з акне [5]. APSEA - анкета психологічного та соціального впливу дії вугрів містить 15 запитань. З них перша частина - 6 запитань мають 4 варіанти відповіді з 1 правильною, за відповідь начисляється 0, 3, 6, 9 балів. Друга частина - 9 запитань оцінюються за шкалою від 0 до 10. Максимальна кількість балів за анкету - 144, мінімальна - 0. Чим більша

кількість балів у сумі, тим більше акне порушує якість повсякденного життя пацієнта. Опитувальник DLQI - дерматологічний індекс якості життя містить у собі 10 запитань з оцінкою таких показників як: щоденна активність, симптоми та самопочуття, навчання та робота, дозвілля, особисті стосунки та лікування. Максимальне число за тест яке можна отримати - 30 балів, якщо менша кількість, то пацієнт має гіршу якість життя [6-7].

Результати та обговорення. Під час дослідження нами було опитано 20 пацієнтів (віком від 21-26 років), із них - 10 чоловічої статі та 10 жіночої. За результатами проведеного анкетування APSEA середній бал склав 64,2. Чимала кількість балів була досягнута завдяки показникам, які безпосередньо пов'язані з тривожністю, збентеженістю, почуттям ніяковості, сором'язливістю, невпевненості у собі, безпорадності. За індексом DLQI, середнє значення становить 11,8, що вказує на дуже великий ефект на повсякденне життя людини.

Висновки. Дане дослідження дало змогу з'ясувати, що акне на обличчі значно впливає на якість життя пацієнтів, адже більшість з них страждають від низької самооцінки та соціальної замкнутості. Нами було виявлено значущу кореляцію між тяжкістю акне та якістю життя. Тому лікарі та інші медичні працівники повинні звертати увагу на психосоціальний аспект під час лікування пацієнтів з акне. Оскільки акне є дуже поширеною проблемою в суспільстві, необхідні подальші дослідження з використанням більшої вибірки, що представляє загальну популяцію, щоб визначити масштаб проблеми серед хворих на акне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В Özkesici Kurt, Comparison of the psychosocial impact of acne in adolescents and adults; body satisfaction, self-esteem, and quality of life. *J Cosmetic Dermatol*, 21 (2022), pp. 836-843
2. Common, J. E. A., Barker, J. N. & van Steensel, M. A. M. What does acne genetics teach us about disease pathogenesis?. *Br. J. Dermatol.* 181(4), 665–676

(2019).

3. Hazarika, N. & Archana, M. The psychosocial impact of acne vulgaris. *Indian J. Dermatol.* 61(5), 515–520 (2016).

4. J. Tan, S. Beissert, F. Cook-Bolden, *et al.* Evaluation of psychological well-being and social impact of atrophic acne scarring: A multinational, mixed-methods study. *JAAD Int*, 6 (2021), pp. 43-50

5. Wolkenstein, P. *et al.* Acne prevalence and associations with lifestyle: A cross-sectional online survey of adolescents/young adults in 7 European countries. *J. Eur. Acad. Dermatol. Venereol.* 32(2), 298–306 (2018).

6. Галникіна С. О. Сучасні можливості контролю вугрової хвороби / С. О. Галникіна // Український журнал дерматології, венерології, косметології. – 2015. – № 1. – С. 73–78.

7. Удосконалення сучасних методів лікування вугрової хвороби / В. І. Степаненко, С. В. Іванов, Л. О. Наумова, О. М. Шупенько // Український журнал дерматології, венерології, косметології. – 2015. – № 1. – С. 40–49.

ЛАПАРОСКОПІЧНЕ ЛІКУВАННЯ СКЛАДНОГО ХОЛЕДОХОЛІТІАЗУ

Сусак Ярослав Михайлович

д.мед.н., професор

Максименко Михайло Васильович

к.мед.н, доцент

Волковецький Віталій Володимирович

Пузир Назар Вікторович

Аспіранти

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

Вступ. В сучасному лікуванні холедохолітазу широко застосовуються ендоскопічні методи, проте у випадках складного холедохолітазу можливе застосування лапароскопічних методів, таких як лапароскопічна(л/с) холедохоскопія та літоекстракція. Складним холедохолітазом вважали випадки, де були присутні специфічні фактори, що ускладнювали видалення конкрементів загальної жовчної протоки ендоскопічним методом. Загалом таких пацієнтів було 47 (100%). Критерії складного холедохолітазу представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії складного холедохолітазу

Категорія	Стан	Причина
<i>Характеристика конкремента</i>	Великий камінь(>15mm); Множинний холедохолітаз(>3 конкрементів, розмір >10 mm); Нетипова форма конкремента (barrel-shaped);	Потреба в літотрипсії, неможливість видалення за допомогою кошика Дорміа
<i>Локалізація конкременту</i>	Внутрішньопечінкові протоки Камінь вище стриктури протоки Синдром Мірізі	Складність в доступі до конкремента
<i>Змінена анатомія</i>	Стеноз стравоходу, шлунка чи дванадцятипалої кишки Стан після гастректомії, резекції шлунка по Більрот II Парапапілярний дивертикул Скловидний набряк дванадцятипалої кишки	Складність в доступі до великого сосочка дванадцятипалої кишки
<i>Стан пацієнта</i>	Різноманітні термінальні стани Значні порушення коагуляції	Високий ризик летальних ускладнень

Мета. Оцінити досвід одного центру в лікуванні складного холедохолітазу за допомогою лапароскопічної холедоскопії та літоекстракції.

Матеріали та методи. Проведено аналіз лікування 47 пацієнтів із складним холедохолітіазом, оперованих методом л/с холедохоскопії та літоекстракції. За період 2023 року виконано: 22 л/с холедохоскопії з літоекстракцією 3 – відеохоледохоскоп Karl Storz 11291 vs 19 – відеохоледохоскоп Olympus CHF-V. Оцінювали демографічні показники, характер супутньої патології, наявність холангіту, жовтяниці середня тривалість оперативного втручання, характеристика конкрементів, діаметр холедоха за даними УЗД та під час операції, тип оперативного втручання, кількість зовнішнього дренирування холедоха, кількість конверсій, ліжко-день до та після операції, загальний ліжко-день, визначення частоти рецидиву холедохолітіазу протягом року, ускладнення.

Результати та обговорення. Лапароскопічна холедохолітотомія з одномоментною холецистектомією (LCBD+LC) виконана всім 47 (100%) пацієнтам, з них 16 (34%) чоловіків та 31 (66%) жінка з середнім віком $60,3 \pm 1,9$ (роки). Зовнішнє дренирування спільної жовчної протоки (холедоха) знадобилося 5 (10,6%) пацієнтам, через вклинєння конкрементів, які не вдалося видалити 2 (4,3%) та гнійний холангіт і жовчний мікрохоледохолітіаз - 3 (6,2%). Оперативне втручання тривало в середньому $130 \pm 14,7$ хв (85-180 хв). Відсутність конкрементів у жовчних шляхах після холедохоскопії з літоекстракцією (bile duct clearance rate) становила 95,7%. Після первинної операції 2 (4,3%) хворим знадобилася повторні втручання - ендоскопічні методи літоекстракції. Післяопераційний ліжко-день склав в середньому $14,3 \pm 1,7$ днів, загальний - $21 \pm 1,9$ днів. Летальних випадків не було.

Висновки. Методика лапароскопічної холедохоскопії та літоекстракції у випадках складного холедохолітіазу ефективна і безпечна. Забезпечує візуалізацію позапечінкових жовчних проток і можливість контрольованого видалення всіх конкрементів, збереження цілісності фатерового соска, відсутність післяопераційних ускладнень характерних для ендоскопічних втручань.

ВПЛИВ КІНЕЗІОТЕРАПІЇ ТА ГІДРОКІНЕТИЧНОЇ ТЕРАПІЇ НА ВІДНОВЛЕННЯ РІВНОВАГИ, ХОДИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ПАЦІЄНТІВ З АМПУТАЦІЄЮ НИЖНІХ КІНЦІВОК

Сушецька Аліна Сергіївна,

асистент кафедри спортивної,

фізичної та реабілітаційної медицини,

фізичної терапії, ерготерапії

Алиєва Сусана Відадіївна,

Міндила Ніколь Олексіївна,

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Основні причини ампутації нижніх кінцівок є складними та різноманітними, включаючи хронічні судинні захворювання, цукровий діабет та травми, які супроводжуються високим рівнем інвалідності та порушенням роботи опорно-рухового апарату. Частота ампутацій різної етіології значно зросла за останні 10 років [1]. Можливості протезування постійно вдосконалюються, спираючись на принципи біомеханіки ходи.

Основним завданням для фізіотерапевтів у разі часткової або повної ампутації нижньої кінцівки є оптимізація рухових і функціональних можливостей з акцентом на відновлення рівноваги та ходи пацієнтів [2]. Дослідження показують, що ампутація нижньої кінцівки призводить до дисбалансу в біомеханіці та біостатиці всього тіла в цілому, але особливо в ампутованій кінцівці [3]. Відсутність сегмента нижньої кінцівки спричиняє моторний дефіцит м'язово-суглобових груп із порушенням функціональних можливостей через незбалансованість ходи [4, 5]. Відсутність ампутованого сегмента призводить до часткових і глобальних обмежень активності. Виникаючі дисфункції призводять до настання інвалідності, що впливає на психоемоційний статус пацієнта, самостійність, якість та тривалість життя.

Ціль роботи. Виявити відмінності у відновленні рівноваги, ходи та функціональних можливостей у пацієнтів з ампутацією нижніх кінцівок, які

виконували програми гідрокінетичної терапії та кінезіотерапії під час передпротезної та протезної фаз.

Матеріали та методи. У дослідженні опрацьовані наукові статті з використанням інформаційних Internet-ресурсів, медичної бази даних Medscape/PubMed за останні п'ять років.

Результати та обговорення. Рухова та функціональна реабілітація пацієнтів з ампутацією нижньої кінцівки в основному досягається за допомогою різноманітних лікувальних вправ [6]. За останнє десятиліття програми кінетичної реабілітації були значно урізноманітнені в результаті розробки сучасних пристроїв і обладнання для відновлення рухової, функціональної активності та адаптації інформаційних технологій до потреб пацієнтів з ампутацією нижньої кінцівки.

Кінезіотерапія включає різноманітні фізичні вправи, рівновагу, ходьбу та функціональні тренування в комплексний загальний план лікування. Кінезіотерапія сприяє покращенню адаптації до нових статичних та динамічних умов, покращенню постуральної рівноваги, здатності до ходьби та підйому/спуску по сходах, відновлення працездатності ходи.

Гідрокінетична терапія відноситься до рухової терапії з частковим зануренням, яка базується на вправах усього тіла або лише окремих його частин, з використанням властивостей і особливостей водного середовища. Заняття фізичними вправами у воді підсилюють процеси нервового збудження та розслаблення м'язів, що створює умови для розгальмування вестибулярного апарату пацієнтів і водних занять [7, 8]. Гідрокінетична терапія сприяє покращенню венозного кровообігу, зменшенню набряку в опорі, зменшує перевантаження суглобів і больові симптоми, підвищує поріг больової чутливості, стимулюючи терморегуляцію та метаболізм, сенсорну стимуляцію, розслаблення м'язів.

Існує відносно мало досліджень, спрямованих на визначення впливу програм гідрокінетичної терапії порівняно з програмами кінезіотерапії на рухову та клініко-функціональну реабілітацію пацієнтів з ампутацією нижніх

кінцівок.

У 2022 році [9] було проведено дослідження, в якому взяли участь 16 пацієнтів чоловічої статі віком 40-60 років з ампутацією нижніх кінцівок протягом 6-12 місяців із трансфemorальною ампутацією, транстибіальною ампутацією, травматичною та судинною ампутаціями, яких розподілили на дві групи: група гідрокінетичної терапії (ГКТ) та група кінезіотерапії (КТ), названі за змістом реабілітаційних програм, які виконувалися протягом 2 тижнів у допротезному та протезному періодах. Початкова та підсумкова оцінка учасників включала наступні тести: шкала Берга та тест чотирьох квадратів для оцінки рівноваги; прилад PodoSmart для оцінки ходи; за допомогою тесту ходьби протягом 6 хв оцінювали функціональні можливості.

Аналіз результатів відновлення рівноваги за шкалою Берга показав, що прогрес, пов'язаний із середнім загальним балом, становив 7,62 бали, $p = 0,00$ для групи ГКТ та 7,50 бали, $p = 0,00$ у групі КТ, тоді як у тесті чотирьох квадратних кроків середній прогрес становив 6,125 с, $p = 0,00$ для групи ГКТ і 6 с, $p = 0,000$ для групи КТ. Аналіз ходи PodoSmart показав, що група ГКТ показала середнє прогресування 4,875%, $p = 0,00$, для параметра симетрії стопи, що було на 1,875% менше, ніж результат, досягнутий групою КТ, середній прогрес симетрії якої становив 6,75%, $p = 0,00$, тоді як середнє значення прогресу для параметра каденції було на 2,75 кроків/хв вище для групи КТ, ніж для групи ГКТ. Порівняльний аналіз впливу цих двох програм на функціональну здатність пацієнтів показав, що оцінка, зареєстрована групою КТ, була середнім показником прогресу 15,12 м, $p = 0,00$ краще, ніж група ГКТ для параметра пройденої відстані; впровадження програми гідрокінетичної терапії призвело до кращої адаптації до фізичного навантаження для групи ГКТ порівняно з групою КТ при середньому ЧСС з 0,50 уд./хв., $p = 0,00$.

Висновки. На підставі аналізу проведеного дослідження можна зробити висновок, що програми гідрокінетичної терапії мають більший вплив на відновлення рівноваги та адаптацію до фізичних навантажень, тоді як програми кінетичної терапії мають більший вплив на реабілітацію ходи та оптимізацію

функціональних можливостей за параметром пройденої відстані.

Отже, обидві програми сприяли оптимізації процесу рухової та функціональної реабілітації, тому поєднання різних типів кінетичних програм, матимуть значний вплив на відновлення рівноваги, ходи та працездатності пацієнтів з ампутацією нижніх кінцівок у допротезному та протезному періодах. Тома реабілітаційні програми повинні бути індивідуальними щодо змісту, дозування, інтенсивності та складності вправ.

ДЖЕРЕЛА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Gurney, J.K.; Stanley, J.; York, S.; Sarfati, D. Regional variation in the risk of lower-limb amputation among patients with diabetes in New Zealand. *ANZ J. Surg.* 2019, 89, 868–873.
2. Bourque, M.O.; Schneider, K.L.; Calamari, J.E.; Reddin, C.; Stachowiak, A.; Major, M.J.; Duncan, C.; Muthukrishnan, R.; Rosenblatt, N.J. Combining physical therapy and cognitive behavioral therapy techniques to improve balance confidence and community participation in people with unilateral transtibial amputation who use lower limb prostheses: A study protocol for a randomized sham-control clinical trial. *Trials* 2019, 20, 812.
3. Batten, H. R.; McPhail, S.M.; Mandrusiak, A.M.; Varghese, P.N.; Kuys, S.S. Gait speed as an indicator of prosthetic walking potential following lower limb amputation. *Prosthet. Orthot. Int.* 2019, 43, 196–203.
4. Beisheim, E. H.; Arch, E. S.; Horne, J. R.; Sions, J. M. Performance-based outcome measures are associated with cadence variability during community ambulation among individuals with a transtibial amputation. *Prosthet. Orthot. Int.* 2020, 44, 215–224.
5. Seth, M.; Coyle, P.C.; Pohlig, R.T.; Beisheim, E.H.; Horne, J.R.; E Hicks, G.; Sions, J. M. Gait asymmetry is associated with performance-based physical function among adults with lower-limb amputation. *Physiother. Theory Pract.* 2021, 1, 1–11.
6. Luza, L. P.; da Silva, D.R.P.; Ferreira, E.G.; Pires, G.K.W.; Filho,

P.J.B.G.; da Silva, R. Physical Activity Among People With Lower Limb Amputation in Brazil. *J. Phys. Act. Health* 2021, 18, 1269–1276.

7. Williams, R. E.; Barreria, T. V.; Tseh, W. Fitness-related benefits: Land-based versus aqua-base. *J. Sports Med. Phys. Fit.* 2020, 60, 26–31.

8. Yang, S. S.; Seo, T. B.; Kim, Y. P. Effect of aqua walking exercise on knee joint angles, muscular strength, and visual analogue scale for patients with limited range of motion of the knee. *J. Exerc. Rehabil.* 2021, 17, 265–269.

9. Cotrobas-Dascalu VT, Badau D, Stoica M, Dreve AA, Predescu CML, Gherghel CL, Bratu M, Raducu P, Oltean A, Badau A. Impact of Kinesiotherapy and Hydrokinetic Therapy on the Rehabilitation of Balance, Gait and Functional Capacity in Patients with Lower Limb Amputation: A Pilot Study. *J Clin Med.* 2022 Jul 15;11(14):4108.

VENA SUBCLAVIA: ЖИТТЄВА МАГІСТРАЛЬ НАШОГО ТІЛА

Цикало Б. М.,

Здобувач освіти 4 курсу II медичного факультету
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Максименко О. В.,

Здобувач освіти 5 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Фомін В. С.,

Здобувач освіти 4 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Шевченко Ю. Т.,

Здобувач освіти 4 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Сухоносів Р. О.,

Кандидат медичних наук, доцент кафедри анатомії людини
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Підключична вена є однією з основних венозних судин, яка виконує життєво важливу функцію транспортування крові від верхніх кінцівок, голови та шиї до серця. Розташована під ключицею, вона відіграє роль «магістралі», через яку деоксигенована кров повертається до серця для насичення киснем у легенях.

Завдяки своєму анатомічному розташуванню, підключична вена є важливою структурою, яку часто використовують у медицині для проведення різних процедур.

Розуміння її функцій та можливих патологічних станів має велике значення для медичних фахівців.

Мета роботи. / Aim. Привернення уваги до важливості цієї анатомічної структури.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної та історичної літератури.

Результати та обговорення./Results and discussion. Доказ важливості структури в нашому організмі, та пошук вирішення проблем з нею.

Історична довідка

Історія відкриття підключичної вени (лат. *vena subclavia*) бере свій початок ще з давніх часів, коли анатомія лише починала формуватися як наукова дисципліна. Перші згадки про венозну систему та судини можна знайти в роботах давньогрецьких і римських лікарів, таких як Гіппократ і Гален. Проте більш детальні дослідження венозної системи були проведені в період Відродження, коли анатомічні дослідження стали активно здійснюватися на основі розтинів.

Одним із перших наукових описів підключичної вени можна вважати праці анатомів того часу, зокрема Андреаса Везалія (1514–1564), який заснував основи сучасної анатомії, публікуючи свої спостереження з точними зображеннями людського тіла.

У XVII столітті англійський лікар Вільям Гарвей (1578–1657) зробив значний прорив, описавши циркуляцію крові в організмі. Його дослідження сприяли розумінню того, як підключична вена разом з іншими венами великого кола кровообігу транспортує кров до серця, забезпечуючи повернення венозної крові від верхніх кінцівок і верхньої частини тіла назад до серця.

Класична анатомія:

Підключична вена (лат. *vena subclavia*) є парною венозною судиною, яка є продовженням пахвової вени на рівні зовнішнього краю першого ребра. Вона проходить медіально у переддрабинчастому просторі, розташованому в борозні підключичної вени на верхній поверхні першого ребра, перед переднім драбинчастим м'язом шії. На рівні груднинно-ключичного суглоба вона з'єднується з внутрішньою яремною веною (лат. *v. jugularis interna*), утворюючи плечоголовну вену. Ці місця злиття називають відповідно правим і лівим венозними кутами.

Зазвичай у підключичну вену впадають грудні вени (лат. vv. pectorales) і тильна лопаткова вена (лат. v. scapularis dorsalis), які збирають венозну кров від великого і малого грудних м'язів, переднього зубчастого м'яза, ромбоподібних м'язів, початкових частин найширшого м'яза спини, а також від шкіри цих ділянок. Постійних притоків вона не має, однак до підключичної вени можуть відкриватися поперечні вени шиї (лат. vv. transversae cervicis) і грудо-надплечова вена (лат. v. thoracoacromialis).

Класична фізіологія:

Кров у підключичній вені має нижчий тиск порівняно з артеріальною системою, тому її циркуляція залежить від кількох чинників:

1. **Гравітація:** У вертикальному положенні тиск у венах нижчий, тоді як у горизонтальному положенні він підвищується.
2. **Скорочення м'язів:** Робота м'язів допомагає проштовхувати кров по венах.
3. **Дихальні рухи:** Під час вдиху розширення грудної клітки створює негативний тиск у грудній порожнині, що полегшує повернення крові до серця.
4. **Центральний венозний тиск (ЦВТ):** Це тиск у верхній порожнистій вені та правому передсерді, який впливає на кровообіг у підключичній вені як частині великого венозного кола.

Захворювання, пов'язані з підключичною веною (лат. vena subclavia):

1. **Тромбоз підключичної вени** – утворення згустків крові, що можуть блокувати вену і перешкоджати нормальному кровообігу.
2. **Синдром підключичної вени** – стиснення вени іншими структурами, такими як ключиця або м'язи.
3. **Варикозна хвороба підключичної вени** – рідкісний стан, при якому вена розширюється і стає варикозною.
4. **Інфекції** – можуть виникати через катетеризацію або інші медичні процедури.
5. **Травми** – пошкодження підключичної вени внаслідок травм грудної клітки.

Медичні маніпуляції

Перелік процедур, що можуть бути застосовані для діагностики, лікування або моніторингу, включає:

1. **Катетеризація підключичної вени** – одна з основних медичних маніпуляцій, що виконується лікарем-анестезіологом. Показаннями для її проведення є тривале введення медикаментів або рідин, парентеральне харчування, моніторинг центрального венозного тиску, проведення гемодіалізу або інших спеціалізованих процедур.

2. **Венографія** – діагностична процедура, яка використовується для візуалізації вен за допомогою введення рентгеноконтрастної речовини. Цей метод дозволяє оцінити прохідність вен і виявити наявність тромбозів або інших аномалій.

3. **Біопсія венозних стінок або тканин** – гістологічне дослідження, що проводиться для аналізу патологічних змін у стінках вен.

Висновки./Conclusions. (*лат. vena subclavia*) є ключовим елементом венозної системи, що має важливе значення для забезпечення нормального венозного відтоку і загального гемодинамічного балансу. Вона є важливою для діагностики венозних захворювань. Її обстеження може допомогти виявити тромби, аномалії або інші патології, що впливають на венозний кровообіг. Таким чином, підключична вена є життєво важливим компонентом як у фізіологічному кровообігу, так і в медичній практиці.

ФОРМУВАННЯ ОБІЗНАНОСТІ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ НЕІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД СЕСТЕР МЕДИЧНИХ БРАТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Чорна Наталія Олексіївна,
заступник директора КП «Дніпропетровський обласний
інформаційно-аналітичний центр медичної статистики» ДОР»

Бушинська Ірина Вікторівна,
викладач ВСП
«Криворізький навчально-консультаційний центр»
КП «ДОІАЦМС» ДОР»

Вступ/Introduction. Зростання рівня захворюваності на неінфекційні захворювання (НІЗ) є однією з головних проблем охорони здоров'я в усьому світі: серцево-судинні захворювання, рак, діабет та хронічні респіраторні захворювання є провідними причинами інвалідності та смертності, сягаючи позначки понад 70%. В сучасних умовах, спричинених російсько-українською війною, обізнаність та ефективна профілактика НІЗ набувають ще більшої актуальності. В рамках надання медичних послуг на первинному рівні сестри медичні/ брати медичні відіграють важливу роль у профілактиці та лікуванні цих захворювань на ранніх етапах. Високий рівень професійної обізнаності щодо профілактики НІЗ, готовність використовувати сучасні підходи, а також особистий приклад профілактичної поведінки медичних працівників мають вирішальне значення для зниження ризиків розвитку захворювань й забезпечення довіри серед населення в цілому.

Ціль роботи/Aim. Дослідити рівень обізнаності сестер медичних/ братів медичних закладів первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) щодо профілактики НІЗ в умовах гуманітарної кризи, використовуючи PEN-Н протоколи, а також оцінити їх особистий приклад у дотриманні принципів здорового способу життя.

Матеріали та методи/Materials and methods. Дослідження проводилось із січня по вересень 2024 року на базі ВСП «Криворізький

навчально-консультаційний центр КП «ДОІАЦМС» ДОР» методом анкетування серед молодших спеціалістів з медичною освітою первинної ланки. Було опитано 83 медичні працівники віком від 18 до 61 року та старші. Учасники заповнили анкету, яка складалась з 10 основних питань, що стосувались їхніх знань та особистої практики профілактики НІЗ, використання протоколів PEN-Н в умовах гуманітарної кризи, а також особистого прикладу превентивної поведінки щодо ризиків розвитку НІЗ. Отримані результати були оброблені та проаналізовані за допомогою дескриптивної статистики.

Результати та обговорення/Results and discussion. Всього в опитуванні взяли участь 83 респонденти, серед яких 81 особа (97,6%) жіночої статі та 2 особи (2,4%) – чоловічої. Більшість учасників опитування (60 осіб) була віком 40-60 років; 18 осіб (21,7%) – віком 18-39 років та 5 осіб (6%) – 61 рік і старше.

На прохання оцінити свої *знання та вміння проводити профілактику неінфекційних захворювань (НІЗ) у пацієнтів* за шкалою від 0 до 10, отримано такі відповіді (рис. 1):

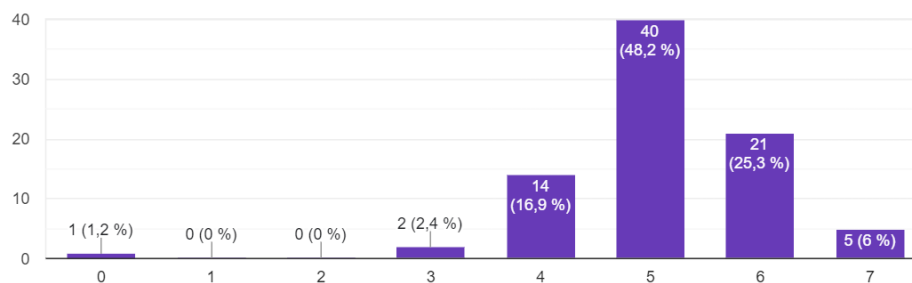

Рис. 1. Оцінка власних знань та вмінь проводити профілактику неінфекційних захворювань (НІЗ) у пацієнтів

Аналіз оцінок знань та вмінь сестер медичних/ братів медичних щодо профілактики неінфекційних захворювань свідчить про те, що більшість медичних працівників оцінюють свої знання та вміння як середні або вище середнього. Але, незважаючи на загальний позитивний результат, є невеликий відсоток медсестер/медбратів, які оцінили свої знання на низькому рівні. Це може бути сигналом для необхідності впровадження додаткових навчальних програм або тренінгів для покращення знань та вмінь сестер медичних/ братів

медичних центрів ПМД.

На завдання оцінити свій *стартовий рівень знань та вмінь щодо проведення профілактики неінфекційних захворювань в умовах гуманітарної кризи за допомогою PEN-Н протоколів* за шкалою від 0 до 10 отримано наступні результати (рис. 2):

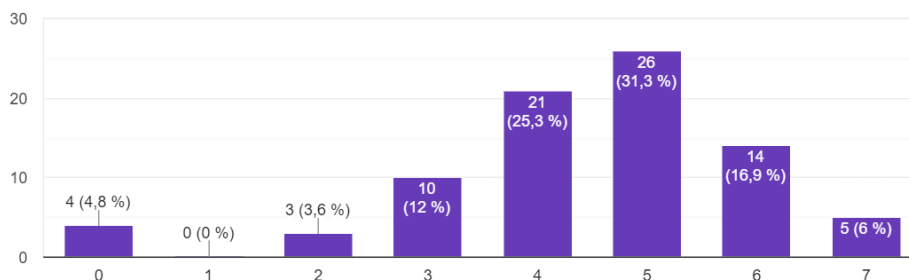

Рис. 2. Оцінювання стартового рівня знань та вмінь щодо проведення профілактики неінфекційних захворювань в умовах гуманітарної кризи за допомогою PEN-Н протоколів

Аналіз результатів вказує на те, значна частина медсестер оцінила свої знання на низькому або середньому рівні. Це підкреслює необхідність організації додаткових навчальних програм та тренінгів, щоб підвищити рівень обізнаності та компетенцій у використанні PEN-Н протоколів. Ті медсестри, які оцінили свої знання на високому рівні, можуть бути залучені як тренери або ментори для своїх колег, що допоможе ефективно передати знання та навички.

На запитання *«Скільки відсотків робочого часу Ви приділяєте профілактиці неінфекційних захворювань (НІЗ) у ваших пацієнтів зараз?»* отримано такі відповіді (рис. 3):

Рис. 3. Відсоток робочого часу, що приділяється профілактиці неінфекційних захворювань (НІЗ) серед пацієнтів

Аналіз результатів щодо відсотка робочого часу, який молодші спеціалісти з медичною освітою приділяють профілактиці неінфекційних захворювань у своїх пацієнтів свідчить про те, що майже чверть медсестер і медбрatів (22,9%) витрачають дуже мало або взагалі не витрачають часу на профілактику. Це вказує на необхідність підвищення усвідомленості важливості профілактики та можливої реорганізації робочого часу. Більшість медпрацівників (57,8%) витрачають від 5 до 30% свого часу на профілактику. Це вказує на значну частку сестер медичних/ братів медичних, які усвідомлюють важливість профілактики, але, можливо, стикаються з обмеженнями у часі чи ресурсах. 19,3% медичних працівників витрачають значну частину свого часу (від 31% і більше) на профілактику. Це позитивний показник, який може бути прикладом для інших.

Наступні питання в анкеті (з 6 по 10) були орієнтовані на визначення особистого прикладу щодо профілактики неінфекційних захворювань безпосередньо самими сестрами медичними/ братами медичними, адже приклад способу життя людини, яка бере участь у профілактиці неінфекційних захворювань на первинному рівні, є надзвичайно важливим й забезпечує відповідний рівень довіри до медичного працівника.

Фізична активність є важливим чинником профілактики неінфекційних захворювань (НІЗ). ВООЗ рекомендує для дорослих щонайменше 150 хвилин помірної аеробної активності на тиждень або 75 хвилин інтенсивної аеробної активності, або еквівалентну комбінацію обох. Розглянемо результати опитування сестер медичних/ братів медичних у контексті цих рекомендацій (рис. 4).

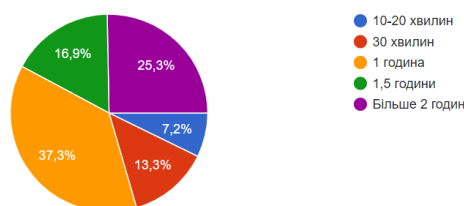

Рис. 4. Фізична активність сестер медичних/ братів медичних закладів ПМД

З аналізу даних видно, що 6 осіб (7,2%) мають недостатній рівень фізичної активності, що може негативно впливати на їхнє здоров'я. 11 респондентів (13,3%) досягають рекомендованого рівня фізичної активності, що позитивно впливає на їхнє здоров'я. 66 учасників (79,5%) опитування перевищують рекомендації ВООЗ щодо фізичної активності, що забезпечує додаткові переваги для їхнєго здоров'я.

Індекс маси тіла (ІМТ) є важливим показником для оцінки ризиків, пов'язаних з надмірною вагою та ожирінням. Відповідно до рекомендацій ВООЗ, нормальні значення ІМТ для дорослих становлять від 18,5 до 24,9. На прохання визначити свій індекс маси тіла (ІМТ), користуючись запропонованою таблицею, отримані такі результати (рис. 5):

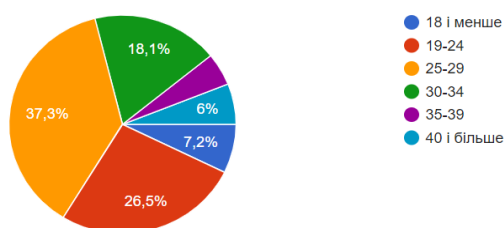

Рис. 5. Індекс маси тіла (ІМТ) медичних працівників закладів ПМД

З аналізу отриманих результатів видно, що 26,5% сестер медичних/ братів медичних мають нормальний ІМТ (19-24), що є позитивним показником для їхнього здоров'я. 62,6% мають відхилення від норми ІМТ, зокрема: 7,2% (6 осіб) мають недостатню вагу (ІМТ \leq 18), що може свідчити про проблеми з харчуванням або здоров'ям; 37,3% (31 людина) – надмірну вагу (ІМТ 25-29), що підвищує ризик розвитку НІЗ; 18,1% (15 осіб) – ожиріння (ІМТ \geq 30), що вказує на значний ризик для здоров'я; 4,9% (4 людини) мають ожиріння другого ступеня; 6% (5 осіб) – знаходяться в категорії важкого ожиріння (третій ступінь). Останні дві групи осіб потребують негайних медичних та дієтологічних заходів через підвищений ризик розвитку НІЗ, обмеження рухливості та зниження якості життя.

Окружність талії є важливим показником для оцінки ризику розвитку неінфекційних захворювань (НІЗ), зокрема серцево-судинних захворювань,

діабету 2 типу та інших метаболічних розладів. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я, нормальні показники окружності талії для жінок становлять менше 80 см. Відхилення від цього значення можуть свідчити про підвищений ризик розвитку зазначених захворювань. На пропозицію виміряти окружність своєї талії, отримано наступні результати (рис. 6):

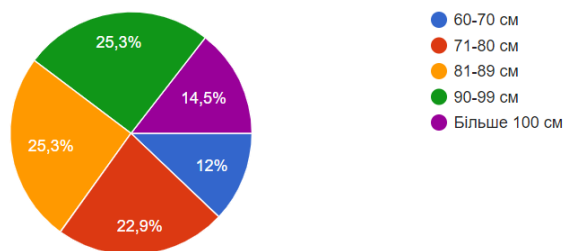

Рис. 6. Результати вимірювання обводу талії серед медичних працівників

В аналізованій вибірці медичних працівників значна частина (65,1%) має окружність талії, що перевищує рекомендовані значення (80 см). Це вказує на високий ризик розвитку неінфекційних захворювань у цієї групи, що потребує впровадження превентивних заходів і може позитивно вплинути на здатність ефективно впроваджувати профілактичні заходи серед пацієнтів.

Залежність від нікотину є важливим фактором ризику для розвитку багатьох неінфекційних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, хронічні захворювання легень, рак тощо. Розглянемо отримані результати щодо рівня залежності від нікотину серед сестер медичних/ братів медичних первинної ланки (рис. 7).

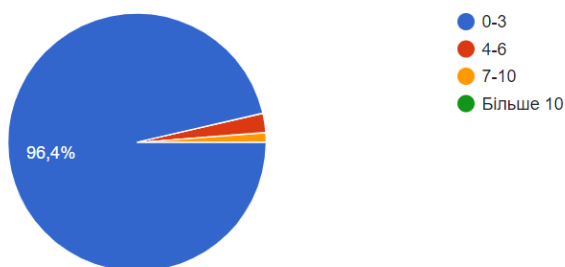

Рис. 7. Рівень залежності від нікотину серед сестер медичних/ братів медичних первинної ланки

Проаналізувавши результати відповідей можна зробити висновок, що переважна більшість медичних працівників (80 осіб) мають низький рівень залежності від нікотину, що є позитивним показником для їх здоров'я. Це свідчить про те, що більшість з них або не палять, або курять дуже мало, що знижує ризики розвитку захворювань, пов'язаних з курінням; 2,4%, або 2 особи – мають середній рівень залежності від нікотину, що потребує деякої підтримки для успішної відмови від паління; 1 особа має високий рівень залежності від нікотину, що вказує на необхідність інтенсивної допомоги та підтримки у процесі відмови від куріння.

Споживання алкоголю є важливим чинником ризику для здоров'я, який впливає на розвиток різних неінфекційних захворювань, включаючи хвороби печінки, серцево-судинні захворювання, рак та інші. Розглянемо отримані результати щодо споживання алкоголю серед медичних працівників закладів первинної медичної допомоги (рис. 8):

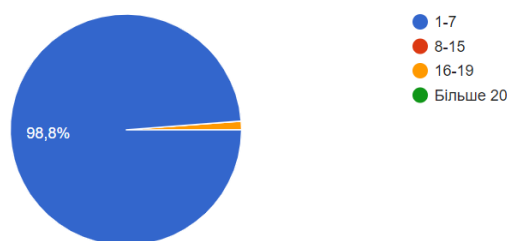

Рис. 8. Споживання алкоголю серед медичних працівників

Аналіз результатів свідчить про те, що більшість медичних працівників «первинки» (82 особи) споживають алкоголь у помірних кількостях або взагалі не вживають його. Низький рівень споживання алкоголю асоціюється з мінімальними ризиками для здоров'я і є позитивним показником. 1 людина споживає алкоголь у кількостях, які становлять ризик для її здоров'я і вказує на необхідність звернути увагу на їх споживання алкоголю та надати їй відповідну підтримку та консультації.

Висновки/Conclusions. Ефективність профілактичних програм залежить від рівня знань та навичок медичних працівників щодо профілактики та управління НІЗ. Дослідження показує, що молодші спеціалісти з медичною

освітою мають різний рівень обізнаності, що вимагає додаткового навчання. Особистий приклад здорового способу життя, зокрема фізична активність та контроль маси тіла, також потребують покращення. В умовах гуманітарних криз, таких як воєнний стан, зростає важливість профілактичних протоколів, зокрема PEN-H. Медичні працівники потребують постійного підвищення кваліфікації для ефективної профілактики. Рекомендується продовжувати навчання та вдосконалювати освітні програми, спрямовані на підвищення кваліфікації. Подальші дослідження повинні зосередитися на впровадженні ефективних навчальних програм та вивченні впливу особистого прикладу на якість профілактики.

CHEMICAL SCIENCES

ЛАКОФАРБОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ГІДРОФОБНИХ ПОКРИТТІВ

Гуріна Галина Іванівна,

канд. хім. наук, доцент;

Богомол Богдан Олександрович,

Капліна Катерина Володимирівна,

Шупрова Ірина Володимирівна

Студенти

Харківський національний університет міського господарства

ім. О. М. Бекетова,

м. Харків, Україна

Вступ. Одним з перспективних напрямків розвитку фундаментальної та прикладної науки і техніки в Україні є створення нових гідрофобних матеріалів та структурованих поверхонь для покриттів з ефектом відштовхування рідин, зокрема води та її розчинів.

Особливе місце займають матеріали для текстурованих покриттів з надзвичайно розвиненою поверхнею, що створює можливості до використання характерних поверхневих ефектів для одержання високоефективних функціональних матеріалів. Розробка нових гідрофобних матеріалів, включно з наноконпозиційними, дозволяє реалізувати додаткові практичні ефекти таких поверхонь як антикорозійний, самоочищення, підвищеної стійкості до забруднень.

Мета роботи. Метою роботи є розробка гідрофобних органорозчинних лакофарбових матеріалів типу «SB» та воднодисперсійних матеріалів типу «WB» для покриттів на металевих та пластикових поверхнях, а також порівняльна характеристика їх фізико-механічних властивостей і гідрофобності. Для оцінювання змочування поверхні водою використовували методику вимірювання кута змочування.

Матеріали та методи. Емалі білого «SB», синього «SB», та сірого «SB» кольору розроблені на основі акрилової смоли Crestacryl 71-8026 від фірми Scott Bader з додаванням пігментів, наповнювачів, функціональних добавок та бутилацетату і ксилолу в якості розчинника. Для покращення гідрофобності склад емалей модифікували ПМС-350, Rucosil В-НА, мікросферами Expancel Microspheres Expancel 461 DE40-60 AkzoNobel, Aerosil-720, Rucosil В-TF, розчином органосиліконового олігомеру КО-928, Laroflex MP35, що є 100% кополімером винілхлориду та ізобутилвинилового етеру.

Хімічностійку емаль білого кольору для покриттів, що експлуатуються під впливом розчинів мінеральних кислот та лугів, агресивних газів та інших агресивних реагентів модифікували нанорозмірним Aerosil-380, ПМС-350 siliconi.com.ua, мікросферами Expancel Microspheres Expancel 461 DE40-60 AkzoNobel, смолою Laroflex MP35.

Вододисперсійну емаль «WB» зеленого кольору модифікували додатковим зв'язуючим Rucosil В-TF та добавкою Rucosil В-НА.

Емаль синього кольору розроблена на основі смол ПСХ-ЛС, Laroflex MP35.

Емаль сірого кольору модифікували мікросферами Expancel Microspheres Expancel 461 DE40-60 AkzoNobel, Aerosil-720 у різних кількостях.

Результати та обговорення. Зразки лакофарбових матеріалів були одержані при застосуванні лабораторного дисольверу та бісерного млина із варіаторами частоти обертання перемішуючого пристрою. В дисольвері здійснювали одержання пігментної пасти та проводили процеси змочування і попереднього диспергування до розмірів пігментних часток 60-80 мкм за гріндометром зі шкалою від 0 до 100 мкм. В бісерному млині з додаванням до пігментної пасти скляного бісеру здійснювали диспергування пігментів до розмірів частинок не більше 25 мкм за приладом «Клин» або гріндометром для органорозчинних матеріалів внаслідок руйнування агрегатів пігментних часток та утворення адсорбційно-сольватних шарів з молекул дисперсійного середовища з функціональними домішками. Стабілізацію одержаних

пігментних паст після стадії фільтрації та відокремлення бісеру проводили в бісерному млині при числі обертів перемішуючого пристрою 200 об/хв. Складання фарби та стабілізацію водно дисперсійного матеріалу проводили в дисольвері при низьких значеннях швидкості обертання мішалки (до 200 об/хв.) шляхом додавання водної стирол-акрилової дисперсії Primal CM-219 EF та функціональних домішок.

Властивості одержаних матеріалів представлені в таблиці 1, а покриттів на їх основі в таблиці 2.

Емалі розводили розчинниками до робочої в'язкості та при використанні фарборозпорошувача методом пневматичного розпилення наносили на металеві, полімерні і скляні поверхні. Тверднення покриттів одержаних емалей проводили у відповідності до даних табл. 1

Безпосереднє вимірювання кута змочування водою різних поверхонь проводили за допомогою цифрового USB-мікроскопа Delta Smart 5MP PRO та його програмного забезпечення. Масову частку нелетких речовин відповідно до ДСТУ ISO 3251 визначали із застосуванням термошафи при температурах кипіння розчинників у складі матеріалів. Адгезійну стійкість визначали за допомогою універсального шаблону SP3000 методом решітчастих надрізів за ДСТУ ISO 4624. Стійкість лакофарбових покриттів до вигину визначали за шкалою еластичності з циліндричними стрижнями за ISO 1519. Умовну твердість покриттів вимірювали на твердомірі TQC з маятником Кеніга за ДСТУ ISO 1522. Міцність плівки при ударі визначали відповідно до ДСТУ ISO 6272-2 вимірювали на приладі TQC.

Таблиця 1.

Одиничні показники якості емалевих матеріалів

Найменування показника	Значення				Методи контролю
	білий	синій	зелений	сірий	
1. Колір емалі	білий	синій	зелений	сірий	візуально
1. Час висихання покриття до ступеня 3 при температурі (20 ± 2) °С та відносній вологості (65 ± 5) %, год, не більше	1	1	12	1	ДСТУ ISO 9117-1

2. Ступінь перетирання, мкм, не більше	25	25	60	25	ДСТУ ISO 1524
3. Масова частка нелетких речовин, %, не менше	36	38	50	38	ДСТУ ISO 3251
4. Умовна в'язкість по віскозиметру типу ВЗ-246 з діаметром сопла 4 мм при $(20 \pm 2) ^\circ\text{C}$, с	48	50	75	50	ДСТУ ISO 2884-2

Крайовий кут змочування визначали із застосуванням програмного забезпечення для USB-мікроскопів. Крайовий кут змочування для покриттів з білої емалі дорівнював 50° для покриттів з чистої емалі, 90° для білої емалі, модифікованої 10% силіконової смоли чи 3% ПМС-350, чи 3% мікросфер. Гідрофобність поверхні досліджених зразків синергетично збільшувалась при одночасному додаванні 3% мікросфер та 10% силіконової смоли і характеризувалась крайовим кутом змочування 130° . Набір смол для синьої емалі забезпечував достатньо високу гідрофобність покриттів, яка характеризувалась для чистої емалі кутом змочування 130° , та 135° при додаванні 3% мікросфер. Покриття з чистої зеленої емалі мали $\theta = 120^\circ$ та 138° внаслідок модифікації її складу 1% Rucosil B-TF та 2% Rucosil B-NA. Крайовий кут змочування на покриттях сірої емалі дорівнював 70° та збільшувався до 136° при додаванні 3% мікросфер та 20% силіконової смоли., тоді як без мікросфер, а саме при додаванні 20% силіконової смоли $\theta = 90^\circ$.

Таблиця 2.

Одиничні показники якості покриттів на онові емалей

Найменування показника	Значення				Методи контролю
	білий	синій	зелений	сірий	
1. Колір покриття	білий	синій	зелений	сірий	візуально
1. Адгезія, бали, не більше	0	0	0	0	ДСТУ ISO 4624
2. Еластичність плівки при вигині, мм, не більше	1	1	3	1	ДСТУ ISO 1519
3. Твердість плівки за маятниковим приладом типу ТМЛ, маятник типу А, ум. од., не менше	0.2	0.25	0.18	0.25	ДСТУ ISO 1522
4. Міцність плівки при ударі за приладом У-1А, см, не менше	50	50	40	50	ДСТУ ISO 6272-2

Висновки. Таким чином, обрані найкращі комбінації кополімерних та акрилових смол для одержання гідрофобних покриттів та одержані органорозчинні та водно дисперсійні лакофарбові матеріали типів «SB» та «WB» для гідрофобних покриттів, Проаналізована ефективність дії домішок для гідрофобізації. Встановлено синергетичну дію модифікаторів при застосуванні силіконової смоли та полімерних мікросфер в текстурованих покриттях.

ПРИРОДА ПОСТІЙНОЇ (ЧИСЛА) АВОГАДРО, – КОНСТАНТИ ТА ОДИНИЦІ АТОМНОЇ МАСИ

Стандритчук Орест Зіновійович,

к.х.н., ст. викладач кафедри хімії та екології
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань. Україна

Максін Віктор Іванович,

д. х. н., професор, кафедра
аналітичної і біонеорганічної хімії та якості води
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ. Україна

Вступ. Постійна (число) Авогадро (N_A) із константою атомної маси (m_e) та одиницею атомної маси (m_u) є нерозривно пов'язаною тріадою надважливих констант у фізиці, хімії та космології, важливість яких важко переоцінити. Адже, константа $m_e = 9,109\ 383\ 713\ 90 \times 10^{-31}$ кг, це маса спокою електрону, а $m_u = 1,660\ 539\ 068\ 92 \times 10^{-27}$ кг – системна одиниця виміру, в одиницях атомних мас, відповідно, і m_e , і m_u є базовими вимірами мас спокою об'єктів на атомарному рівні [1, 2]. Тим більше, коли йдеться про постійну (число) Авогадро, адже під об'єднуючою ці два поняття назвою — константа Авогадро, є однією із семи базових фундаментальних констант Міжнародної системи одиниць (SI) [1, 2]. Зазначимо, що відмінність між постійною та числом Авогадро криється лише у розмірному аналізі їх одиниць вимірювання. Зокрема, постійна Авогадро є величиною зворотною кількості речовини, тому характеризується розмірністю, як моль⁻¹, а число Авогадро — це безрозмірне число кількості структурних одиниць в 1 молі, з точним числовим значенням, як у постійної Авогадро.

На сьогодні константа Авогадро, це високо точне десяти значне число- $N_A = 6,022\ 140\ 760 \times 10^{23}$ моль⁻¹ (точно) і аналогічне число N_A безрозмірне, як кількість структурних одиниць, з 20 травня 2019 року це значення є офіційно

рекомендованим міжнародною комісією в межах проекту SI [1], та експертами NIST SP 961 [2], в якості базової фундаментальної константи N_A — як середньо зважений результат най достовірніших експериментальних вимірювань різними методами (сьогодні відомо до двох десятків різних, незалежних одна від одної, методик) визначення кількості структурних одиниць в 1 молі речовини [3, 4].

Та все ж варто признати, що найвагомим внеском у визначені поточного значення N_A , практично незмінного з 2010 ÷ 2015 року, були результати серії прецизійних експериментів з двома кулями із монокристалу кремнію-28 [5 -7]. Власне саме ці вимірювання призвели до необхідності з пере визначенням усіх семи базових констант із внесенням приміток “точно” замість числових похибок їх визначень і далі – до уточнення багатьох фізичних, хімічних та космологічних констант та коефіцієнтів перерахунку між різними одиницями вимірювання в новітній дев'ятій версії (NIST SP 961) рекомендованих наукових даних [1, 2].

Детальні дослідження з визначення константи Авогадро із заглибленням в історичну ретроспективу приведені в роботі [8]. Таке заглиблення в історію було корисним в наших дослідження, оскільки розкривало методики розрахунків та експериментів класиків науки. Зокрема, Дж. Лошмідта, який у 1865 році першим вирахував значення мантиси $N_A = 0,41$ [9] та, Дж. К. Максвел, який через 12 років показав необхідність її збільшення на порядок $N_A = 4,1$ [10]. У, М. Планка, який розрахував значення $N_A = 6,175$ [8] через добуток його константи Планка (h) на електромагнітний еквівалент ($E = mc^2/e_0$) атомної одиниці маси (m_u), а це і є — $N_A = h \cdot E \times 10^{48} = 6,175 \times 10^{23}$ моль⁻¹, в тогочасних вимірах h та E . Та особливого подиву заслужила нестабільність А. Ейнштейна у своїх визначення N_A , адже все відбувалося під час створення ним, на базі знаменитої тепер формули $E = mc^2$, теорії відносності. Зокрема, у 1905 р А. Ейнштейн, публікує $N_A = 2,01$ [10], через рік у своїй дисертаційній роботі, вже вказує, що $N_A = 4,15$ [11], а у 1911 році, дописом в редакцію, виправляє, як помилку на — $N_A = 6,60$ [11], також суттєво помилкове Чим власне і побудив нас шукати джерело тих помилок та до власних теоретичних

гіпотез в царині теорії поля і системи планківських констант.

Мета. Дані дослідження є продовження наших попередніх пошуків [13] для вирішення проблеми встановлення точних числових значень числа Авогадро, константи атомної маси та одиниці атомної маси, яка, найвірогідніше, лежить у теоретичній площині. Що й визначило мету роботи – проведення теоретичних досліджень для розгадки істинної природи N_A , m_e і m_u , шляхом наукового аналізу різнорівневих взаємозв'язків тріади N_A , m_e і m_u в межах граничних параметрів триєдиного поля: простору, та маси, простором породженої, і часу, що з простору і маси випромінюється та співставлень в планківських с системі одиниць.

Матеріали та методи. Для досягнення мети авторами використовувались традиційні методи наукового аналізу та синтезу, класифікації і теоретичного узагальнення інформації. Інформаційною базою дослідження виступають роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, українські та іноземні офіційні видання. [1-16].

Результати та їх обговорення. В результаті проведених досліджень автори звернули увагу, що в системі планківських констант базовими є тріада вимірів: простору, маси і часу (таблиця) в трансформації яких, вірогідно, й прихований шлях до розкриття глибинної природи числа Авогадро.

Таблиця.

Значення планківських одиниць виміру простору, маси і часу та деяких похідних [14].

Ім'я	Виміри:	Формула	Значення (в одиницях СІ)
Довжина Планка	Простір (l, R)	$l_p = \sqrt{\hbar G/c^3}$	$1,616\ 252\ 602\ 812\dots \times 10^{35}$ м
Планкова маса	Маса (m, M)	$m_p = \sqrt{\hbar c/G}$	$2,176\ 437\ 603\ 643\dots \times 10^{-8}$ кг
Час Планка	Час (t, T)	$t_p = \sqrt{\hbar G/c^5}$	$5,391\ 238\ 370\ 687\dots \times 10^{-44}$ с
Похідні планківських одиниць:			
Імпеданс (опір)		$Z_p = Z_0/4\pi$	29,9792458 (точно) Ω_0
Імпульс		$M_p = \sqrt{\hbar c^3/G}$	$42,5729600855111266$ кг·м·с ⁻¹
Електромагнітна енергія		$E_p = \sqrt{\hbar c^5/G}$	$1,956\ 084\ 567\ 472\dots \times 10^9$ Дж
Енергія утворення вакууму		$U_p = \sqrt{\hbar c^7/G}$	$5,864\ 194\ 005\ 382\dots \times 10^{17}$ Дж
Енергія повного випромінення		$T_p = \sqrt{\hbar c^{10}/G}$	$9,62585652251461\dots \times 10^{46}$ Дж
Густина (щільність)		$\rho_p = c^5/\hbar G^2$	$5,15487939710151\dots \times 10^{96}$ кг·м ⁻³

Як приклад, опускаючи деталі через брак об'єму публікації, виділимо дві основні тотожності із системи чотирьох рівнянь триєдиного поля:

$$(E \cdot U)/(M \cdot T) = [1] \quad (1) \quad \text{і} \quad E \cdot U = M \cdot T = m^2 c^5 \quad (1),$$

де, $E = mc^2$ — енергія електромагнітної взаємодії при поділах та злиттях мас (m) за умови, що $\epsilon_0 \mu_0 c^2 = 1$ (що є давно доведеною теоремою); $U = mc^3$ — енергія утворення вакууму при колапсі мас до горизонту подій (гіпотеза авторів) за умови, що $\epsilon_0 \mu_0 \gamma_0 c^2 = 1$; $T = mc^4$ — рівняння енергії повного випромінення та анігіляції маси в форму поля, що також є доведеною теоремою, але наступні наші доповнення умовою тотожності $\epsilon_0 \mu_0 \gamma_0 \tau_0 c^4 = 1$ з наслідком взаємо визначення $\epsilon_0 \mu_0 = \gamma_0 \tau_0 = 1/c^2$, до поки що, залишаються лиш гіпотезою авторів, даної публікації; M — це імпульс, значення якого визначається добутком ($M = mc$) гравітаційної маси, чи електромагнітного еквіваленту маси спокою цілісної частинки, або суми природно пов'язаних частинок, $c = 299\,792\,458$ м/с — межа швидкості світла у вакуумі; $\mu_0, \epsilon_0, \gamma_0$ і τ_0 — електрична, магнітна, гравітаційна та нейтринна проникності вакууму, точні цифрові значення їх фізичних величин взаємо вираховуються із обумовленої тотожності $\epsilon_0 \mu_0 = \gamma_0 \tau_0 = 1/c^2$, звідки: $\mu_0 = 4\pi \times 10^{-7}$ Гн/м, $\epsilon_0 = 8,854\,187 \dots \times 10^{-12}$ Ф/м, $\gamma_0 = 6,674\,280 \times 10^{-11}$ м³/(кг·с²) і $\tau_0 = 5,999\,378 \dots \times 10^8$ 10⁶·n^o/(с·м²), відповідно.

Комбінація тотожностей (1) – (2) та формул (таблиця) планківських одиниць і їх похідних [14] приводить нас до формули:

$$N_A = \frac{1}{M_0 + \Delta M_0} \sqrt{\frac{c}{(m_e t_{\oplus})^2}} = \frac{M_u}{m_u} = 6,022\,140\,760 \dots \times 10^{23} \quad (3)$$

де: $t_{\oplus} = 31\,556\,925,974\,7$ с — період (космологічна і астрономічна константа), які у великих проміжках часу дуже добре узгоджується із частотою квантового еталону секунди — $\Delta \nu_{cs} = 9192631770$ Гц; $M_0 = 10^3$ кг/м³ — одинична щільність, як коефіцієнт для взаємо перерахунків між собою об'ємних та вагових одиниць; $\Delta M_0 = 0,1744637191 \dots$ — поправка на дефект пов'язаний з вимірюваннями часу, яка легко визначається із формули:

$$k_t = 2 - \frac{(4 \cdot 10^{-2})}{2^{10}[(\Delta t_D/t_D) - 9 \cdot 10^{-10}]} \quad (3)$$

де: $\Delta t_D = t_{D^\circ} - t_D = 1,84881$ с — різниця між реальною ($t_D=86398,15119$ с) тривалістю земної доби, та стандартною ($t_{D^\circ} = 86400$ с), яка на фоні основних піків з частотою базової константи — $\Delta\nu_{cs} = 9192631770$ Гц в спектрах при визначені квантового еталону секунди, виразно проявляється у вигляді гармонік з частотою $\Delta H_d = t_{D^\circ} = 86400 \pm 1$ Гц поряд з гармонікою $H_h=1054,5718$ Гц, $= (h/2\pi t_0)$, пов'язаною із сталою Планка, де $h = 6,62607015 \times 10^{-34}$ Гц (точно) [1, 2].

Також було встановлено, що формула (3) розрахунку точних значень N_A і m_u , які пов'язані через мольну константу співвідношенням $M_u = m_u N_A$ [16] (де, $M_u = 1,000\,000\,001\,05 \times 10^{-3}$ кг·моль⁻¹), має ще декілька паралельних варіантів, зокрема, $m_e t_\oplus \sqrt[4]{\epsilon_0 \mu_0} = \text{const}$ та $m_e t_\oplus \sqrt[4]{\gamma_0 \tau_0} = \text{const}$ і узагальнююча їх формула:

$$\text{const} = m_e t_\oplus / \sqrt{c - v} = 1,6605390671281904... \cdot 10^{-27} \quad (4),$$

де: $v = 104\,578,1068136075... \text{ м·с}^{-1}$ — мінімальний градієнт погашення швидкості фотонів і баріонів до рівня, коли в фотонному і баріонному полях створюються умови просторової само організації цих полів в дискретні замкнуті об'єми, як зародків дискретних частинок з не нульовою масою спокою; m_e, t_\oplus і с — цифрові значення цих фізичних величини розшифровували вище за текстом.

Оскільки, в рамках даного дослідження знайдено десятки формул точного розрахунку оптимальної величини v та коефіцієнтів уточнення, наведеного перед цим його мінімального значення, то впевнено можемо стверджувати, що даний метод дозволяє розраховувати високоточні значення N_A, m_e і m_u . Для того, щоб переконатися, у цьому, достатньо підставити в формулу (5), яка є одним із варіантів запису формули (4), середньозважене значення $v_\bullet = (1 + k_\bullet)v$:

$$N_A = \frac{M_u}{m_u} = \frac{M_u \sqrt{c - v_\bullet}}{m_e t_\oplus} = 6,022\,140\,760... \quad (5)$$

де, $k_\bullet = \frac{1}{2} [12,376 \pm (0,02236)] \cdot 10^{-6}$ — середньо зважене значення

внормовуючого коефіцієнта із зазначення похибки розбігу результатів,

В результаті отримуємо точне числове значення числа Авогадро, яке в мінімумі дорівнює $(N_A)_{min} = 6,022\ 140\ 759\ 941\ 977\ 8\dots \times 10^{23}$, а в максимумі $-(N_A)_{max} = 6,022\ 140\ 7603\ 891\ 778\ 4\dots \times 10^{23}$. Узагальнюючи, отримуємо запис з позначенням межі відхилень ; — $N_A = 6,022\ 140\ 760\ 165\ 577\ 8\dots \times 10^{23} \pm 2,236\dots \times 10^{13}$ моль⁻¹.

Відносно визначень атомної одиниці маси, варто зазначити, що отримане нами значення $m_u = 1,660\ 539\ 068\ 916\ 990\ 4\dots \times 10^{-27} \pm 4,472 \times 10^{-36}$ кг, вказує на те, що мольна константа, рекомендована експертами NIST 961 [2] та в роботі [16] зі значенням $M_u = 1,000\ 000\ 001\ 050 \times 10^{-3}$ кг·моль⁻¹, суттєво не співпадає з нашими даними, вирахованими в узгоджені з еталоном секунди за формулою:

$$M_u = 1 + (1,2 \cdot 10^{-16} \cdot \Delta\nu_{CS}) / 2^{10} \quad (6),$$

згідно якої отримуємо — $M_u = 1,000\ 000\ 001\ 077\ 261\ 536\dots \times 10^{-3}$ кг·моль⁻¹, яке й рекомендуємо на загальне застосування.

Встановлено також, що значення m_u , можна визначати безпосередньо із N_A і з цілочисловою мольною константою — $M_0 = 10^{-3}$ за формулою:

$$m_u = \frac{M_0}{N_A} + \Delta m_u \cdot 10^{-27} \quad (7)$$

де, $\Delta m_u = (2^{10} \Delta T \bullet)^{1/4} 10^{-8} = 1,78885438\dots \times 10^{-8}$ кг — поправка на дефект маси, яку легко вираховувати емпірично. В результаті із формули (7) отримуємо, значення $m_u = 1,660\ 539\ 068\ 916\ 990\ 4\dots \times 10^{-27} \pm 4,472 \times 10^{-36}$ кг, яке практично співпадає з рекомендованим CODATA 2022 в NIST SP961 [1].

Висновки. Відкрито нові формули високоточного розрахунку N_A , m_u , які до того ж надають можливість взаємо узгоджувати їх значення між собою і з іншими фундаментальними. Із запропонованих формул отримано високоточні значення N_A , та m_u , зокрема: $N_A = 6,022\ 140\ 760\ 165\ 577\ 8\dots \times 10^{23} \pm 2,236 \times 10^{13}$ моль⁻¹ та $m_u = 1,660\ 539\ 068\ 916\ 990\ 4\dots \times 10^{-27} \pm 4,472 \times 10^{-39}$ кг.

Запропоновано також просту формулу розрахунку мольної константи узгодженої з еталоном секунди, згідно розрахунків як пропонуємо наступне значення: — $M_u = 1,000\ 000\ 001\ 077\ 261\ 536\dots \times 10^{-3}$ кг·моль⁻¹.

При розкрито природу числа Авогадро, яка є нерозривно пов'язаною з відліком часу і просторовою потенційною енергією утворення вакууму — і є наслідком дії законів багаторівневої самоорганізації світобудови матеріального світу із триєдиного енергетичного поля: простору, маси, простором породженої і, часу, що з простору та маси пломеніє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Newell D. B., Tiesinga E. The International System of Units (SI). (NIST Special publication 330, 2019 ed.). Gaithersburg, MD: NIST. Retrieved V3.01 (2024). URL: <https://www.bipm.org/documents/20126/41483022/SI-Brochure-9-EN>.
2. Tiesinga E., Mohr P.J., Newell D.B. and Taylor B.N. CODATA Recommended Values of the Fundamental Physical Constants: 2022. NIST SP 961 (May 2024). URL: <https://www.nist.gov/pml/fundamental-physical-constants>.
3. Schmiermund T. The Avogadro Constant: Origin of a Natural Constant. — Springer Nature, 2022-01-22. — 51 с. — ISBN 978-3-658-35247-9. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-658-35247-9_1.
4. Avogadro constant (Internet resource online: Date Review, 5 October 2024) URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Avogadro_constant.
5. Azuma Y., Barat P., Bartl G., et al. An accurate determination of the Avogadro constant by counting the atoms in a ^{28}Si crystal. IAC (2010). DOI: doi.org/10.48550/arXiv.1010.2317; URL: [arXiv:1010.2317v1\[physics.atom-ph\]](https://arxiv.org/abs/1010.2317v1).
6. Azuma Y., Barat P., Bartl G., et al. Improved measurement results for the Avogadro constant using a ^{28}Si -enriched crystal. *Metrologia*, 52, 360–375 (2015). URL: <https://doi.org/10.1088/0026-1394/52/2/360>.
7. Kuramoto N., Mizushima S., Zhang L., et al. Determination of the Avogadro constant by the XRCD method using a ^{28}Si -enriched sphere. *Metrologia*, 54, 716–729 (2017). URL: <https://doi.org/10.1088/1681-7575/aa77d1>.
8. Singh A., Mishra R.K. and Singh S. Certain Investigations Regarding Variable Physical Constants/ IJRRAS 6 (1) 18-29 (January 2011). URL: http://www.arpapress.com/Volumes/Vol6Issue1/IJRRAS_6_1_03.pdf

9. Loschmidt J. Sitzungsbericht der k. Akad. Wiss., Wien, 52, II Abth., 395 (1865). *Z. Schlomilch's für Math. und Phys.*, 10, 511, (1865).
10. Maxwell J.C. // *Proc. Comb. Phil. Soc.*, 3, 161 (1878).
11. Einstein A. Eine neue Bestimmung der Molekül Dimensionen [A new determination of molecule Dimension]. *Ann. D. Physik.* 19, 289, (1906).
12. Einstein A. Erratum to the 1906 paper. *Ann. D. Physik.* 34, pp. 591-592 (1911).
13. Standrytchuk O, Maksin V. Refined values of Avogadro number and molar volume // The first issue of the Kyiv Conference Hall: The Current Trend 2022. – K.: Interservice. – p.p.134-135. –140 (Ukrainian).
14. Planck units. (Internet resource online: Date Review, 5 October 2024). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Planck_units.
15. Momentum. (Internet resource online: Date Review, 5 October 2024). URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Momentum>
16. Taylor B. N. Molar mass and related quantities in the New SI // *Metrologia*, V.46 3. L16–L19 (2009) DOI: <https://doi:10.1088/0026-1394/46/3/L01>.

TECHNICAL SCIENCES

SIMULATION OF TRANSIENT PROCESSES IN NI MULTISIM AND MULTISIM LIVE SOFTWARE ENVIRONMENTS

Savolova Elvira,
Senior lecturer
Odessa Polytechnic National University
Odessa, Ukraine

Introductions.

An extremely important component of the training of technical specialists is laboratory work, which not only contributes to the consolidation of theoretical knowledge, but also prepares students for real practical activities. Carrying out laboratory work contributes to the better assimilation of complex theoretical material, the acquisition of experience in working with real equipment, the development of critical thinking skills, the analysis and search for solutions to real technical problems, teaches teamwork, stimulates a creative approach to solving tasks...

However, when conducting an experiment is impossible, one of the main methods of studying physical phenomena (for example, transient processes in linear electric circuits) is computer simulation modelling. It allows you to obtain the laws of current and voltage changes in any area and elements of an electric circuit, to predict the appearance of extremely large currents and voltages without performing complex calculations.

Unfortunately, it is not always possible to work in the laboratory, so it is becoming increasingly important to use computer modelling software such as NI Multisim or Multisim Live to perform laboratory work.

The aim of the research.

The aim of this report is to show the possibility and expediency of using the NI Multisim and Multisim Live software environment in distance learning to model

transients in linear electric circuits in laboratory work in electrical engineering disciplines: “General Electrical Engineering”, “Theoretical Fundamentals of Electrical Engineering”, “Theory of Electrical Circuits and Signals”.

Materials and Methods.

The functional capabilities of the NI Multisim and Multisim Live circuit modelling software allow obtaining complete information about the physical processes in any circuit node. They are developed by the same company, National Instruments, and have free versions with a simple and intuitive interface that are constantly updated and technically supported by the developer.

The first one does not require high-performance computers with a large amount of RAM for installation and comfortable operation, and the second is a cloud-based simulator that, compared to the traditional Multisim, has a limited set of elements and tools, but does not require the installation of additional software and can be used from any device with Internet access.

In NI Multisim, there are several ways to simulate a transient process: when connecting a constant voltage source - using a rectangular voltage generator (Functional Generator) or a pulse voltage source with their parameters adjusted taking into account the value of the time constant (the duration of the rectangular pulse from the source must be greater than the time transitional process); when the transient process occurs due to the change of some parameter in the middle of the electrical circuit - you can use a relay, a manually controlled switch or a voltage-controlled switch (Voltage-Controlled Switch).

Results and discussion.

An example of a scheme for studying the voltage on the coil when connected to a constant voltage source, the window of the generator parameters, the graph of the change of this voltage from the oscilloscope screen, simulated in the Grapher window of the NI Multisim environment, is shown in Fig. 1.

Figure 2 shows the result of emulation of the transition process in a similar scheme in Multisim Live.

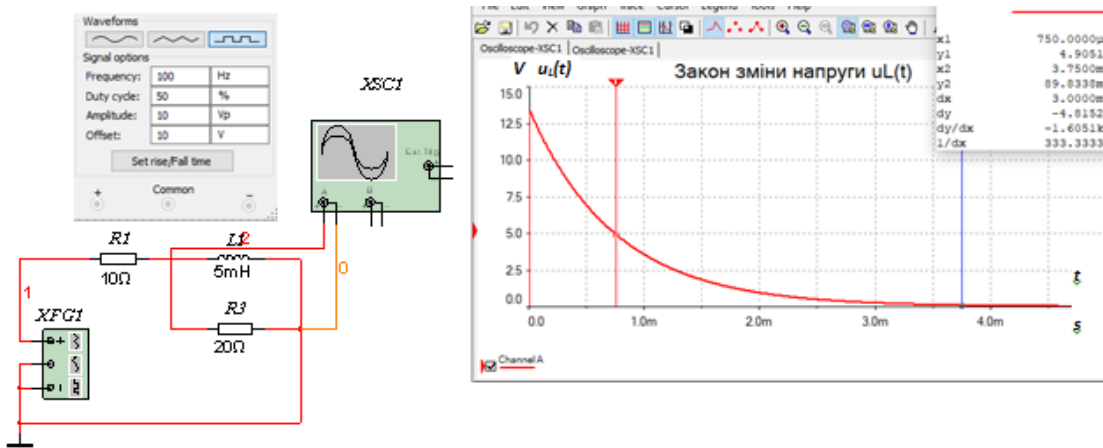

Fig. 1. Schematic of the coil voltage study, the graph of its change, the *Functional Generator* parameters window

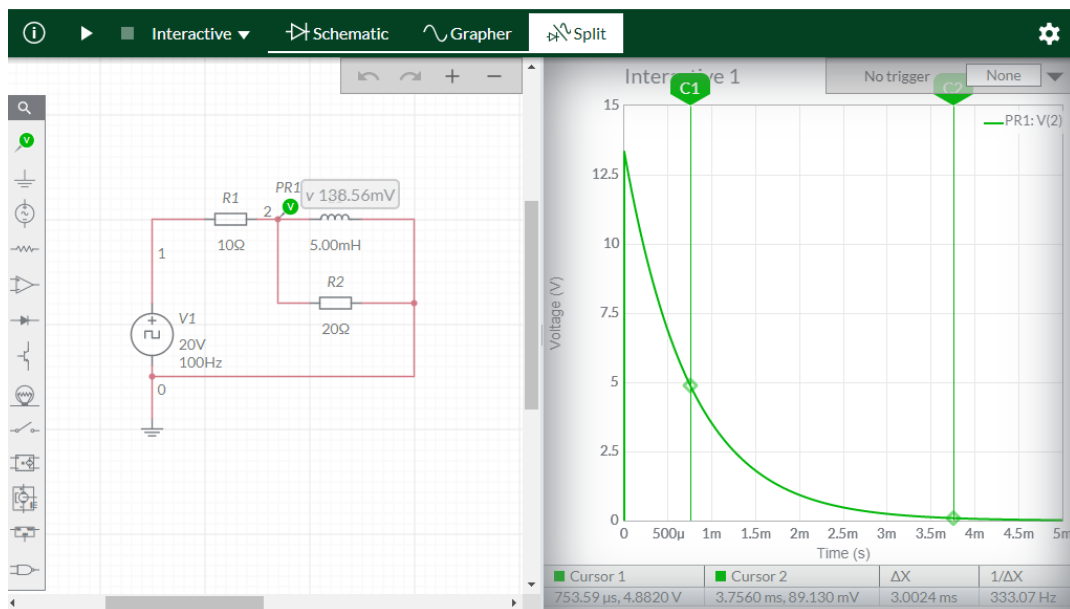

Fig. 2. Schematic of the coil voltage test and the graph of its change in the *Multisim Live* emulator window

According to calculations, when switching on the electric circuit to the voltage $E = 20 \text{ V}$ (locking key):

$$u_L(0) = \frac{E}{R_1 + R_2} \cdot R_2 = \frac{20}{10 + 20} \cdot 20 = 13,3 \text{ V};$$

$$u_{Lnp} = 0 \text{ V};$$

time constant -

$$\tau_3 = \frac{L(R_1 + R_2)}{R_1 \cdot R_2} = \frac{5 \cdot 10^{-3}(10 + 20)}{10 \cdot 20} = 0,75 \text{ ms},$$

$$u_L(\tau_3) = \frac{E \cdot R_2}{R_1 + R_2} e^{-1} = \frac{20 \cdot 20}{10 + 20} \cdot \frac{1}{2,72} = 4,89 \text{ V},$$

which is consistent with the results of emulation.

However, with the help of a pulse source without the use of a key, it is not possible for every circuit to emulate a transient that occurs when the input voltage is turned off. Since the internal resistance of the source remains close to zero, the parameters of the elements connected in series with the source affect the law of change of the investigated signal.

When emulating in this way (Fig. 1 and Fig. 2) the transient process that occurs when the circuit is disconnected from the voltage source, the voltage value on the coil $u_L(0)$ (Fig. 3):

$$u_L(0) = -i_L(0) \frac{R_1 \cdot R_2}{R_1 + R_2} = -\frac{E}{R_1} \cdot \frac{R_1 \cdot R_2}{R_1 + R_2} = -\frac{20}{10} \cdot \frac{200}{30} = -13,3 \text{ V}.$$

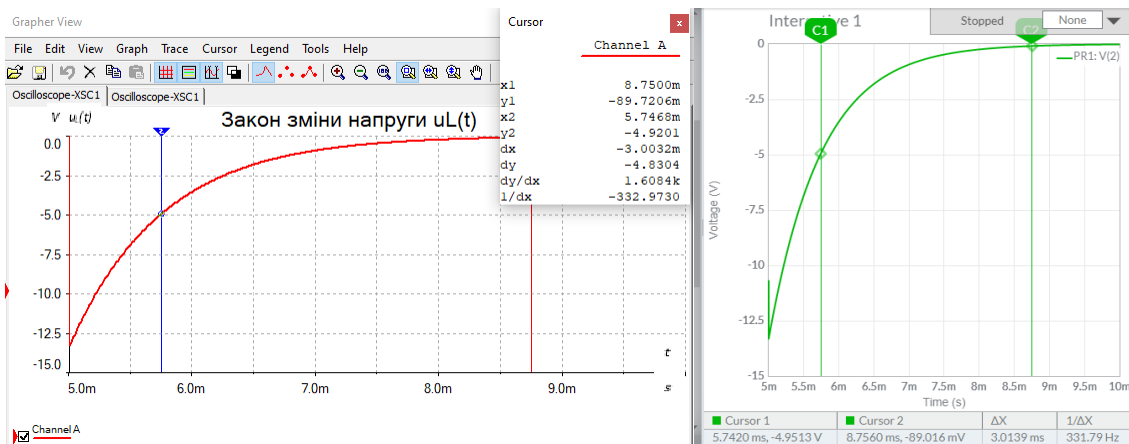

Fig. 3. Graph of voltage changes on the coil when disconnected from the source based on the results of emulation of Fig. 1, 2

This is not correct, because when the branch E - R1

$$u_L(0) = -i_L(0) \cdot R_2 = -\frac{E}{R_1} \cdot R_2 = -\frac{20}{10} \cdot 20 = -40 \text{ V},$$

time constant -

$$\tau_p = \frac{L}{R_2} = \frac{5 \cdot 10^{-3}}{20} = 0,25 \text{ ms},$$

$$u_L(\tau_p) = -\frac{E \cdot R_2}{R_1} e^{-1} = -\frac{20 \cdot 20}{10} \cdot \frac{1}{2,72} = -14,72 \text{ V}.$$

More correct and universal is the method of modeling the transient process using controlled keys (Fig. 4, Fig. 5).

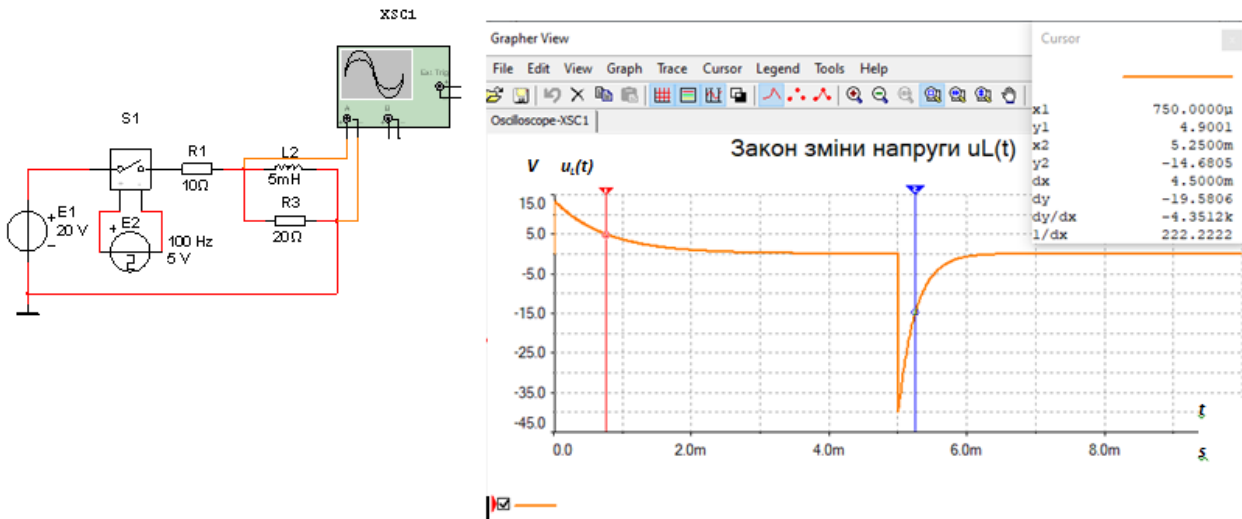

Fig. 4. Simulation model and graph of voltage change on the coil in NI Multisim

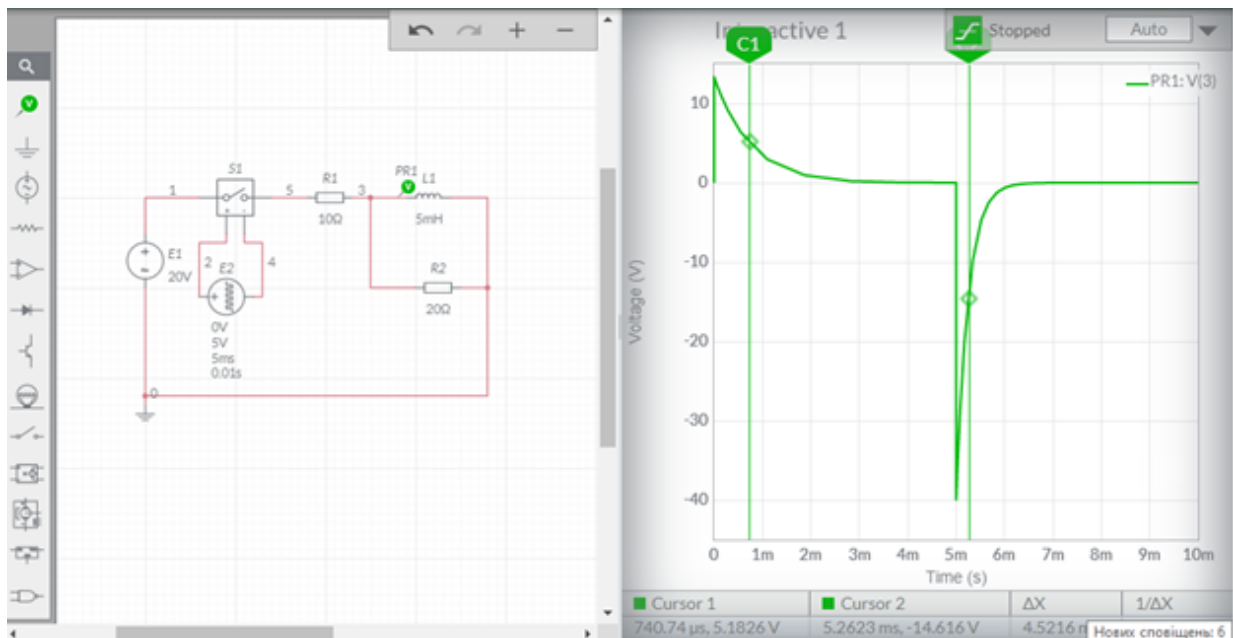

Fig. 5. Simulation model and graph of coil voltage change in Multisim Live

Conclusions. The conducted research proves that the simulation results in both environments, with a properly designed simulation model, completely coincide with the calculated ones.

Analyzing the obtained results, we can draw the following conclusions:

- computer modeling systems NI Multisim and Multisim Live significantly simplify the study of transient processes in electrical circuits, since they practically do not require mathematical calculations, the complexity of which increases sharply with an increase in the order of the circuit being studied;

- obtaining graphical dependences of transient currents and voltages allows to demonstrate clearly how the character and amplitude of the signal changes when the parameters of the circuit elements are changed;

- due to the preliminary simulation, better to understand the data of the experimental study.

LITERATURE

1. 2024 National Instruments Corp. All rights reserved, Multisim Live. Help [online]. - Available from: <https://www.multisim.com/help/> (Accessed 13 October 2024)

2. NI Multisim User Manual. [Electronic resource]. - Available from: https://www.physics.wisc.edu/courses/home/fall2022/321/MultiSim_docs/NI-Multisim_manual.pdf (Accessed 13 October 2024)

HASH TABLES

Sekhin Yevhenii Mykolayovych

Student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Introductions. In the field of computer science, data structures play a critical role in efficiently storing, retrieving, and managing data. One of the most widely used and versatile data structure is hash table. A hash table, or hash map (depends on the programming language), is a data structure that allows for the efficient lookup, insertion, and deletion of elements. It is based on the principle of hashing, where a hash function maps keys to specific indices in an array, allowing for near-instant access to data. This makes hash tables ideal for applications requiring quick access to information, such as in databases, caches, and dictionaries.

The efficiency of hash tables comes from their ability to provide average time complexity of $O(1)$ for search, insertion, and deletion operations. This is significantly faster compared to other data structures like arrays for search or linked lists for access, where these operations might take $O(n)$ time respectively.

Aim. The aim of this work is to explore the fundamental concepts and practical applications of hash tables. This includes examining the mechanics of hash functions, methods to resolve collisions, and analyzing the performance of hash tables in comparison to other data structures. Through this study, we aim to gain a deeper understanding of how hash tables can be utilized to enhance the efficiency of data retrieval and management in various computational tasks.

Materials and methods. Let $h(k)$ be a hash function for the key k . It takes a key and returns an integer indicating the index of the array where the corresponding element will be stored. In general, the hash function can be written as follows: $h(k) = k \bmod N$, where k – key and N – array size (the number of slots in the hash table). This simple formula determines the position of the key k in an array of size N by taking the remainder of the division. However, for more efficient key distribution, more complex hash functions are used to minimize the possibility of collisions.

One of the biggest problems with hash tables is collisions, which occur when two different keys have the same hash code (i.e., they are stored in the same array index). This happens because the number of possible keys usually exceeds the number of indexes in the array. There are two main approaches to resolving collisions: The chaining method and the open addressing.

The chaining method means that each element of the hash table does not store a single value, but points to a structure, for example, a linked list, where all key-value pairs corresponding to a given hash are stored. In the event of a collision, the new element is simply added to the list. This method is easy to implement and the list can grow without affecting other elements. But with many collisions, the access speed can significantly decrease due to the increase in lists.

Open addressing, in turn, means that when a collision occurs, another free slot in the array is searched for to store the new element. There are several strategies for finding a free slot. Linear probing, after a collision occurs, the hash table goes through the consecutive array indices until it finds a free slot. The formula for finding a new slot $h(k, i) = (h(k) + i) \bmod N$, where i is the number of attempts to find a new slot. Quadratic probing, after a collision, the next slot is selected based on the quadratic growth of the indices $h(k, i) = (h(k) + i^2) \bmod N$. Double hashing, here an additional hash function is used to select another slot $h(k, i) = (h(k) + i * h_2(k)) \bmod N$. Cryptographic hash functions, we can also use them, for example MD5, SHA-1 or SHA-256 which are designed for security and not just distribution. They take arbitrary input and produce a fixed-size hash. Simple formula $h(k) = \text{hash}(k)$. It has some advantages, for example very strong collision resistance, meaning two different keys are very unlikely to hash to the same value, also irreversible, making it secure for sensitive data like passwords. But it is slower compared to non-cryptographic hash functions due to complexity. Perfect Hashing is used when the set of keys is static (does not change). It ensures that there are no collisions by using a tailored hash function for a specific set of keys. This method is not a fixed formula, because it involves creating a custom hash function that guarantees no collisions. But there is a disadvantage, it requires extra computation to design the hash function for a

specific set of keys, so it is not flexible for dynamic sets.

Hash table insertion, deletion, and lookup operations have an average time complexity of $O(1)$, which makes them extremely efficient for large amounts of data. However, in the case of poor key distribution or numerous collisions, the efficiency can drop to $O(n)$ in the worst case, where n is the number of elements in the table. The Efficiency of hash tables also depends on the load factor, which determines the ratio of the number of stored elements to the size of the array. The optimal value of this factor is usually between 0.5 and 0.75, which allows you to avoid frequent collisions and provide efficient access to elements. Formula for calculating the fill factor $a = n/N$, where n is the number of elements in the hash table, N is the size of the array.

Results and discussion. The implementation and analysis of hash tables across various hashing methods, such as open addressing, chaining, and more advanced techniques reveal distinct strengths and weaknesses in handling key collisions, insertion, and lookup times. The performance and behavior of hash tables largely depend on the choice of hash function, the collision resolution method, and the dataset characteristics, such as key distribution and table load factor.

The performance of hash tables depends heavily on both the nature of the data and the operations performed. For small, static datasets, perfect hashing or minimal perfect hashing provides optimal, collision-free lookups. For dynamic datasets with variable sizes, extendible hashing or chained hashing with dynamic arrays offers better flexibility and performance. Open addressing methods are generally preferable for lower load factors where simplicity and low memory usage are priorities, while chained hashing is more effective for high load factors or when handling large volumes of data.

Conclusions. Hash tables remain a versatile and efficient data structure for key-value pair storage, particularly when fast lookups are required. The choice of collision resolution strategy or hashing technique has a profound impact on performance, especially in datasets with high load factors or variable sizes. Thus, the best approach is often context-dependent, and the right balance between space

efficiency, lookup speed, and ease of insertion must be carefully considered.

SOURCES.

1. Basics of Hash Tables [Web resource]. <https://www.hackerearth.com/practice/data-structures/hash-tables/basics-of-hash-tables/tutorial/#:~:text=A%20hash%20table%20is%20a,function%2C%20hashing%20can%20work%20well>.

2. Hash Tables, Linear Probing Algorithm [Web resource]. <https://www.baeldung.com/cs/hashing-linear-probing>

3. Methods for Solving Collisions [Web resource]. <https://medium.com/codex/hash-tables-hashing-and-collision-handling-8e4629506572>

4. Hash Tables. Complete Guide [Web resource]. <https://medium.com/@alejandritoaramendia/the-hash-table-data-structure-a-complete-guide-27fb7ebed2ff>

ASSIGNMENT OF CHATBOTS IN THE TELEGRAM MESSENGER

Skriabin Artem,

master student

Ivanov Leonid,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Today, there is a wide variety of messengers that have many similar functions, such as sending messages, media files, audio and video communication. Among them, the Telegram messenger deserves special attention due to its popularity among users.

Telegram is a cross-platform application developed in the C++ programming language that allows you to exchange messages and files of most formats. The messenger uses a specially developed closed-source backend running on servers in Germany and the United States. Telegram has a number of advantages:

- privacy – all chats are encrypted, and messages are deleted after a certain time;
- speed – the speed of message delivery is higher than that of its analogues;
- distribution – Telegram servers are located around the world, which increases fault tolerance;
- openness – the use of the open MTProto protocol and API, which are free for everyone;
- no subscriptions or advertising;
- no restrictions on the size of messages and attachments.

The features of this messenger are private chats and a specially developed MTProto encryption protocol (Fig. 1).

Private chats are for people who want to ensure the most secure communication possible. In addition to using the basic protocol, all messages are encrypted with keys on a device-to-device basis. No one can intercept or decrypt messages, including Telegram employees. Messages from such chats cannot be

forwarded and are not stored on the app's servers. However, secret chats have two drawbacks: it is impossible to open a chat on a device that did not participate in its creation, and no one is protected from a screenshot of the Telegram interface with a secret chat open.

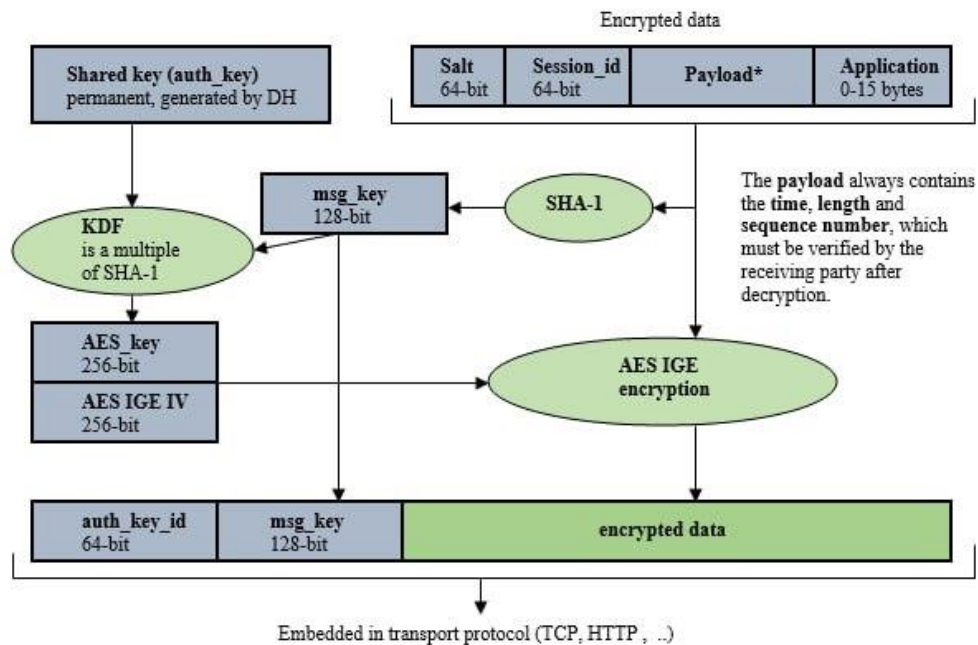

Fig. 1. Principle of work of the MTProto encryption protocol

Telegram messenger is available for all popular platforms, for example: Android, iOS, Windows, Linux, etc.

Chatbots. Such services as chatbots. The term “chatbot” was coined by Michael Mauldin in 1994 to describe conversational programs.

Chatbots help to simplify daily routine tasks, such as obtaining information about the weather, traffic jams, the latest news, etc. The main advantage over classic applications is the ability to combine all features on the platform of a single messenger.

Having studied the current state of chatbots in messengers, we can conclude that chatbots are universal tools capable of solving various tasks – from communication to entertainment, from providing medical advice to ordering goods and services using specialized application solutions, from recognizing emotions to solving complex consulting tasks in customer support services for customer-oriented

information systems.

In any case, regardless of the platform, a chatbot is an application program that receives information from the user and generates correct, logically sound answers.

Today, there is a huge variety of chatbots: gaming; advertising; news; registration; consulting, etc (Fig. 2).

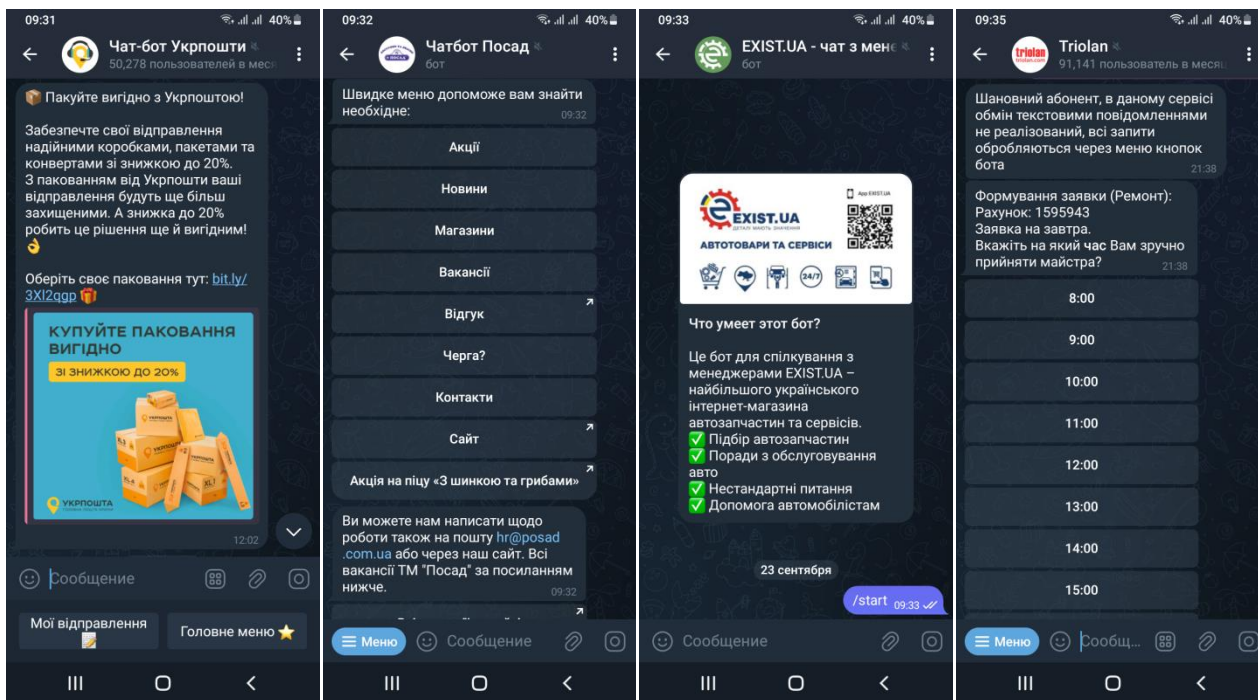

Fig. 2. Some types of chatbots in the Telegram messenger

Information technologies related to chatbots offer great opportunities. They have become so firmly embedded in people's lives that they are used in all spheres of human activity, and their role is increasing every day. This is primarily due to the fact that people spend most of their time on their smartphones in email clients and messengers.

Bots are programs that perform various tasks for the user who is in the messenger. A bot looks like a regular chat, but the communication is not with a person, but with a program that can accept a car call order if it is a taxi bot, or send the latest articles if it is a news bot, or order home delivery if it is a restaurant bot. Not so long ago, chatbots gained a lot of popularity, transforming from entertainment to a more serious thing, as they were mostly used to solve serious business problems and to solve business tasks. In the age of information technology, this is a normal

phenomenon, and even more so in the Internet, because society has long since switched to a “new” way of business and non-business communication. First, chatbots are platforms for solving business problems. Secondly, a chatbot is an application that maintains a dialog with the user by selecting answers from a database: you ask where to have lunch and get an instant answer. In addition, chatbots perform many useful functions such as performing routine operations, searching for information, combining data, and working with clients.

As a virtual interlocutor, a chatbot has a database that contains a set of possible user questions and corresponding answers. The most common options for getting the right answer are keywords, phrase matching, and context matching. There are always some simple and easy-to-do tasks that you don't want to waste time on. Chatbots can always come to the rescue here. The age of typewriters, libraries, and endless queues in bookstores is over. Now you can use chatbots to collect information. Of course, this is done by communicating with people, but not always. For example, chatbots can provide news and background information to all participants of an event.

The popularity of messengers as a means of communication is steadily growing. Companies, families, and friends use messaging and media content from a distance every day. It is also worth noting the growing popularity of such software products as chatbots that work on messenger platforms.

Round-the-clock customer support, document and media file conversion, data search, and much more can now be implemented within just one messenger. Users do not have to download a lot of applications to solve narrowly focused tasks, because it is enough to have only a messenger and the necessary set of chatbots that do not take up a large amount of smartphone memory.

Conclusions. The popularity of messengers as a means of communication is steadily growing. Companies, families, and friends use messaging and media content from a distance every day. It is also worth noting the growing popularity of such software products as chatbots that work on messenger platforms.

Round-the-clock customer support, document and media file conversion, data search, and much more can now be implemented within just one messenger. Users do

not have to download a lot of applications to solve narrowly focused tasks, because it is enough to have only a messenger and the necessary set of chatbots that do not take up a large amount of smartphone memory.

REFERENCES

1. Messina C. 2016 will be the year of conversational commerce [Електронний ресурс] / С. Messina // Medium. – 2016. – Режим доступу: <https://medium.com/chris-messina/2016-will-be-the-year-of-conversational-commerce-1586e85e3991>.
2. Офіційний сайт Telegtam [Електронний ресурс]: API – Режим доступу: <https://core.telegram.org/api>.
3. Telegram Bot API [Електронний ресурс]: Telegram Documents. – Режим доступу: <https://core.telegram.org/bots/api>.

ПРОХОДЖЕННЯ МОРСЬКИХ ХВИЛЬ ЧЕРЕЗ ПРОНИКНУ ВЕРТИКАЛЬНУ СТІНКУ

Артем'єв Олександр,

Головний інженер

Воскобійник Володимир,

Д.т.н., завідувач відділу

Воскобойник Олександр,

К.т.н., с.н.с.

Горбатенко Євгеній

К.т.н., с.н.с.

Абрамова Людмила,

Головний інженер

Інститут гідромеханіки НАН України

Київ, Україна

Вступ.

Вертикальні стінки, дамби, хвилеломи, які в прибережній зоні простягаються від поверхні води до морського дна, мають ряд недоліків з точки зору їх економічності та екологічної безпеки. Розташування таких споруд, які мають достатньо велику протяжність вздовж берегової лінії, призводить до значних розмивів ґрунту перед спорудами і намивів ґрунту позаду них, через дію хвильового руху, особливо у штормових умовах. Такі споруди суттєво збільшують довжину шляху міграції морських тварин між відкритим морем і прибережною зоною або місцями розмноження та харчування. Крім того, велика протяжність закритих берегозахисних споруд погіршує обмін водними масами між мористою частиною хвилеломів, стінок, дамб та їх прибережними акваторіями, що викликає значні забруднення водної поверхні у захищеній зоні та збільшення донних відкладень у цій зоні. Тому в останній час велику увагу приділено розробці та проектуванню проникних берегозахисних споруд, які мають пальні конструкції різної проникності у придонних частинах. Такі конструкції мають відносно невеликі фінансові та матеріальні витрати, поліпшують екологію у місцях розташування цих конструкцій, зменшують

ерозію дна і розмивні процеси донного ґрунту та великомасштабні циркуляційні течії навколо проникних споруд.

Проникні вертикальні і нахилені стінки, хвилеломи широко використовуються в гаванях, портах і пристанях для створення зон спокою від хвильового навантаження. Тому дослідження розповсюдження хвиль через пористі стінки або екрани викликають значний науковий інтерес для гідрологів, фахівців прикладної математики і механіки та гідротехнічних інженерів. Під час взаємодії хвильового поля з проникною конструкцією відбувається відбиття, проникнення та дисипація хвиль. Відбиті хвилі формуються перед передніми поверхнями хвилеломів, а проникні хвилі рухаються через зазори проникної стінки та формуються позаду неї. Головним джерелом дисипації хвиль є відривні області на обтічних палях, формування струменевих і вихрових течій та генерація слідних вихрових потоків [1, 2].

Для успішного проектування та експлуатації проникних вертикальних хвильових стінок необхідні детальні знання про трансформацію хвиль (відбиття, проникнення та дисипація енергії хвиль), особливості взаємодії хвиль з проникними стінками та хвильові навантаження на конструкцію. Характеристики відбиття хвиль від причальних споруд впливають на навігацію суден, термін служби судна, стійкість причальної конструкції та загальне функціонування захисного бар'єру. Характеристики проникнення та дисипації хвиль є одними із основних під час проектування, будівництва та експлуатації берегозахисних споруд і інших гідротехнічних конструкцій.

Вивчення взаємодії морських хвиль з проникними берегозахисними спорудами проводиться методами чисельного і фізичного моделювання. Чисельне моделювання взаємодії хвиль з проникними вертикальними або нахиленими стінками чи хвилеломами проводилося за допомогою методів комп'ютерної гідродинаміки [3, 4].

Розроблені до теперішнього часу математичні моделі ґрунтуються, як правило, на лінійній теорії хвиль і їх взаємодії з перешкодами [5]. В роботах [6-8] були проведені експериментальні дослідження з визначення особливостей

трансформації хвильового поля, визначення енергії відбиття, проникнення і дисипації, а також хвильового тиску, який діє на щільні вертикальні та нахилені бар'єри.

Мета роботи – визначити методами візуальних досліджень особливості взаємодії поверхневих гравітаційних хвиль з моделями проникних вертикальних стінок (хвилеломів) різної проникності.

Матеріали та методи.

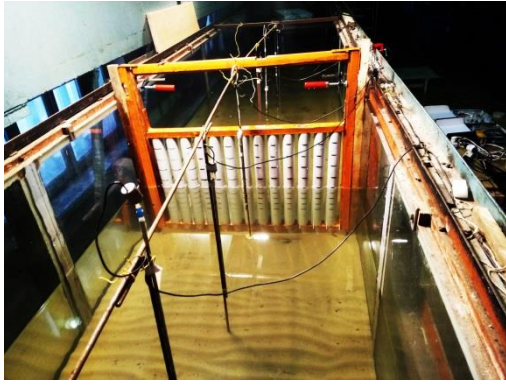
Експериментальні роботи з визначення впливу проникної вертикальної стінки на рух гравітаційних хвиль виконувалися в лабораторних умовах в хвильовому каналі [9]. Хвильовий канал відкритого типу мав довжину 50 м, ширину 1 м та глибину також 1 м. Канал був обладнаний генератором хвиль щитового типу та укисним хвилегасником. Бокові стінки хвильового каналу були зроблені з товстостінного скла для проведення візуальних досліджень та відео- фотозйомки.

На відстані близько 40 м від генератора хвиль було обладнано вимірювальну ділянку, де розташовувалися моделі досліджуваних конструкцій, системи збору і реєстрації даних, координатні пристрої та засоби кріплення датчиків і відеоспостереження.

Дно хвильового каналу у місці розташування моделі проникної вертикальної стінки було засипано просіяним кварцовим піском на висоту 0,2 м, а рівень води над піщаною поверхнею складав $H=0,4$ м.

В дослідях було використано вертикальну стінку різного проникнення, яку зроблено з циліндрів кругового перерізу діаметром $d=0,05$ м. Приклад розташування проникних вертикальних стінок у хвильовому каналі наведено на рис. 1. Так, на рис. 1а приведено модель проникної вертикальної стінки проникністю 20%, а на рис 1б показана стінка з проникністю 50%.

Візуальні дослідження проводилися з застосуванням різноманітних барвників, чорнил та контрастних кольорових водорозчинних покриттів, які змивалися водою під дією хвильового руху.

а

б

Рис. 1. Моделі проникної вертикальної стінки проникністю 20% (а) та проникністю 50% (б) усередині хвильового каналу

Картини візуалізації реєструвалися за допомогою цифрової відео-фотоапаратури, оброблялися та аналізувалися за допомогою спеціально створеної графічної комп'ютерної станції. Ця станція дозволяла прискорювати та гальмувати відеоматеріал, а також робити по-кадровий аналіз даних з фіксацією його на комп'ютері.

а

б

Рис. 2. Момент підходу до моделі проникної вертикальної стінки проникністю 20% гребня гравітаційної хвилі (а) та її підшви (б)

Результати та обговорення.

Результати візуальних досліджень за допомогою відео-фототехніки дозволили зробити оцінку трансформації хвильового руху через взаємодію хвиль з моделями проникних вертикальних стінок різної проникності. Приклади моментів підходу гребня та підшви гравітаційних хвиль для

проникності вертикальної стінки 20% і 50% представлені на рис. 2 та на рис. 3. Так, висота хвиль перед вертикальною стінкою проникністю 20% майже в (4-5) раз вища, ніж позаду неї. Під час підходу гребня хвилі до стінки (рис. 2а) спостерігалось достатньо інтенсивне перетікання води крізь зазори у стінці в її кормову сторону. Коли до стінки підходила підшва гравітаційної хвилі (рис. 2б), то перетікання спостерігалось у протилежному напрямку з кормової частини проникної вертикальної стінки до її фронтальної частини. Зі збільшенням висоти початкової хвилі швидкість руху води через зазори стінки збільшувалася.

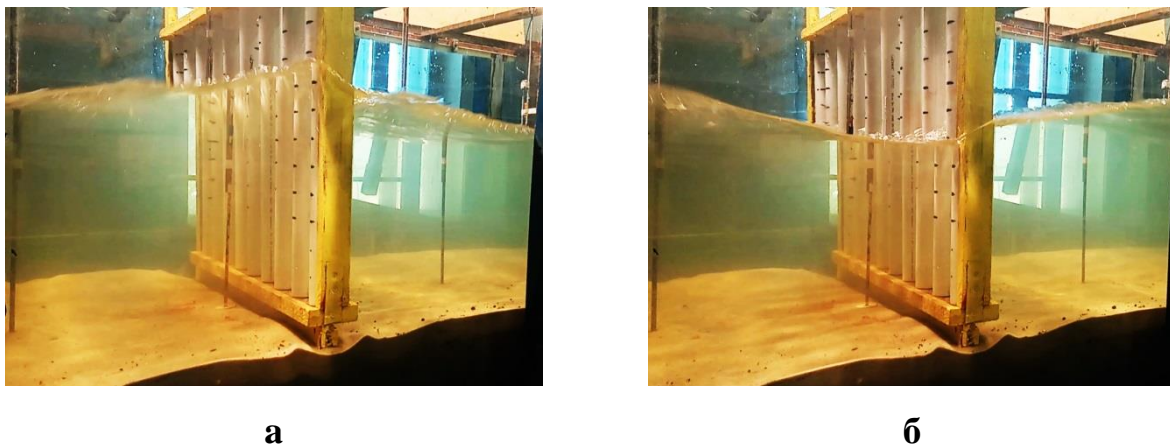

Рис. 3. Момент підходу до моделі проникної вертикальної стінки проникністю 50% гребня гравітаційної хвилі (а) та її підшви (б)

Рис. 3 показує моменти проходження гребня та підшви гравітаційної хвилі через модель проникної вертикальної стінки проникністю 50%. Результати візуальних досліджень показали, що різниця висот хвиль перед проникною стінкою та позаду неї суттєво зменшилася відносно варіанту досліджень зі стінкою проникністю 20%. Такі широкі зазори між циліндрами викликали зменшення швидкості перетікання рідини між фронтальною та кормовою частинами проникної вертикальної стінки. Треба зауважити, що максимальні швидкості мали місце під час підходу гребня хвилі та її підшви до поверхні пористої стінки, але напрямки їх руху були протилежними.

На рис. 4 приведені висоти хвиль перед проникними вертикальними стінками різної проникності та висоти проникних хвиль позаду цих стінок в

залежності від періоду прийдешньої хвилі.

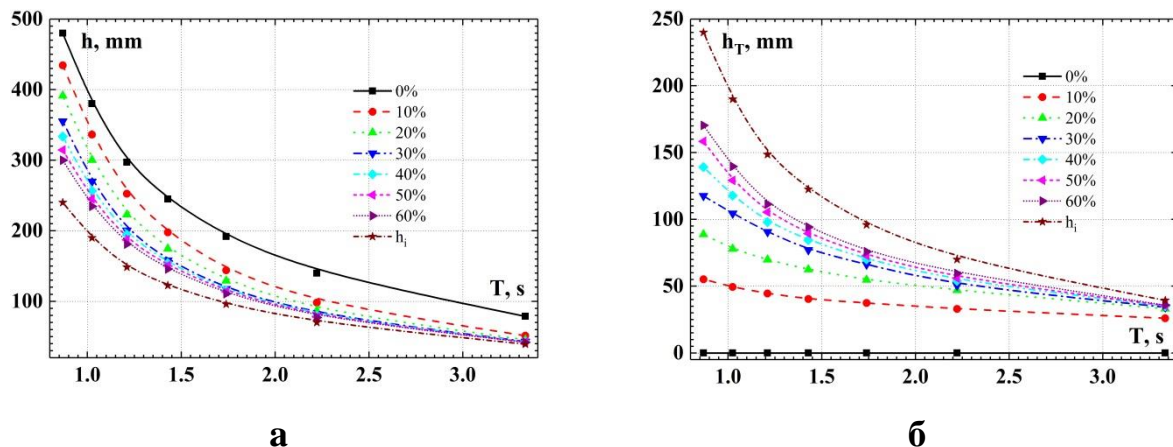

Рис. 4. Висоти хвиль перед проникними вертикальними стінками (а) та позаду цих стінок (б)

Тут приведені криві для різної проникності стінок (γ % до непроникної стінки) та крива h_i визначена для висоти початкової хвилі, яку утворював генератор хвиль. Так, зі збільшенням проникності вертикальної стінки відношення висоти відбитої хвилі до висоти проникної хвилі зменшується від 9 разів для проникності 10% до 2 разів для проникності 60% і періоду крутої хвилі близько 0,6 с. Для періоду пологої хвиль близько до 3 с ця різниця зменшується до майже (1,1-1,2) (висоти хвиль приблизно однакові).

Висновки. Представлені результати візуальних досліджень взаємодії поверхневих гравітаційних хвиль з моделями проникних вертикальних стінок (хвилеломів) різної проникності (від 0% до 60%).

Установлено, що зі зменшенням проникності вертикальної стінки висота проникної хвилі значно менша (до 9 раз) відносно відбитої хвилі в умовах дії крутих хвиль і проникності 10% та висоти хвиль стають приблизно однаковими зі збільшенням періоду хвиль (пологі хвилі) та зі збільшенням проникності стінки більше 60%.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zhao S., Ji C., Sun Z., Yu H., Zhang Z., (2022). Effects of the gap on the local scour around two tandem piles in shallow flows // Ocean Eng., 246(11), 110575-1-18. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2022.110575>

2. Voskoboinick V., Onyshchenko A., Voskoboinyk O., Makarenkova A., Voskobiinyk A., (2022). Junction flow about cylindrical group on rigid flat surface. // *Heliyon.*, e12595-1-12. <http://dx.doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12595>
3. Han, M. M., Wang, C. M., (2022). Potential flow theory-based analytical and numerical modelling of porous and perforated breakwaters: A review // *Ocean Eng.*, 249, 110897. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2022.110897>
4. Zhang, C., Wang, L., Xu, M., (2023). Study on the damping effect and mechanism of vertical slotted screens based on the BM-MPS method // *J. Mar. Sci. Eng.*, 11, 1270. <https://doi.org/10.3390/jmse11071270>
5. Selezov, I.T, Kryvonos, Yu.G., & Gandzha, I.S. (Eds.) (2018). Wave propagation and diffraction. Mathematical methods and applications. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-4923-1>
6. Sathyanarayana, A. H., Suvarna, P. S., Umesh, P., Shirlal K. G., (2024). Investigation on innovative pile head breakwater for coastal protection // *J Eng. the Maritime Environ.*, 238(1), 37-56. <https://doi.org/10.1177/14750902231155677>
7. Voskoboinick V., Khomitsky V., Voskoboinyk O., Tereshchenko L., Voskoboinick A. Wave loads on protective dam of the Marine channel of the Danube-Black sea // *Hydro-environment Research.* – 2021. – Vol. 35, no 3. – P. 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jher.2021.01.003>
8. Xu, C., Huang Z., (2023). A laboratory study of wave-induced local scour at an emergent pile breakwater // *Ocean Eng.*, 270, 113618. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2023.113618>
9. Onyshchenko A., Kovalchuk V., Voskoboinick V., Voskobiinyk A., Aksonov S., Trudenko D., Hrevtsov S. Establishing patterns of change in the coefficients of reflection, transmission and dissipation of wave energy depending on parameters of a permeable vertical wall // *Eastern-European J. Enterprise Technologies.* – 2024. – 4/5 (130). – P. 46-56. <https://doi.org/10.15587/1729-4061-2024.309969>

ПОРІВНЯННЯ АЛГОРИТМІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ АУДІОДАНИХ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Бай Ярослав Володимирович

аспірант

Державний університет телекомунікацій

м. Київ, Україна

Вступ. З розвитком музичної індустрії збільшується кількість людей, які прагнуть розбирати музику, що підвищує попит на автоматизовану транскрипцію аудіо. Хоча цей процес зазвичай вимагає значних знань у музиці, нейронні мережі дозволяють його автоматизувати. Проте існують певні труднощі. Наприклад, фоновий шум може перевищувати за інтенсивністю оригінальний сигнал, і важко визначити тривалість кожної ноти через залежність від контексту. Так, використовуючи традиційний підхід для вирішення даної задачі, а саме швидке перетворення Фур'є, можна отримати результати лише з невисокою точністю - на рівні 50-60%.

Ціль роботи. Мета даного дослідження — розробити алгоритм розпізнавання аудіоданих, який досягне точності не менше 85% при розпізнаванні нот із раніше невідомого аудіозапису, який не входить до тренувального набору даних.

Матеріали та методи. За допомогою використання швидкого перетворення Фур'є, ми маємо змогу розкласти сигнал на гармонійні складники, що стане у нагоді при виокремленні шумів. Процес компресії сигналу та множення задля виокремлення фундаментальної частоти зображено на рисунку (рис. 1).

Однак є альтернативні алгоритми, за допомогою яких можна отримати результат з середньою точністю до 80%. Основною групою таких алгоритмів є алгоритми з використанням нейронних мереж. Нейронна мережа — це обчислювальна модель, натхненна біологічними нейронними мережами, які

складають мозок.

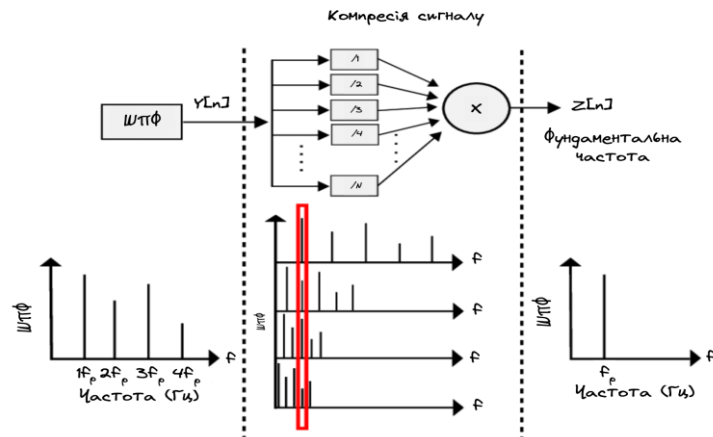

Рис. 1. Компресія сигналу та множення

Вона складається з вузлів, званих нейронами, організованих у шари. Основна мета нейронної мережі — вивчати та розпізнавати складні шаблони та залежності в даних. Основними компонентами нейронної мережі є наступні:

1. Вхідний шар - шар мережі, що приймає початкові дані для обробки;
2. Приховані шари — це внутрішні шари, які виконують обчислення та перетворення на основі вагових коефіцієнтів та функцій активації;
3. Вихідний шар — шар, який генерує кінцевий результат або прогноз.

Згідно з вільнодоступними даними з бази MusicNet, є кілька алгоритмів аналізу аудіоданих, які забезпечують найвищу точність. Розглянемо один з них, а саме нейронну мережу залишкових перестановок-обмінів (RSE, Residual Shuffle-Exchange Network). Ця нейронна мережа була запропонована як ефективна альтернатива механізму уваги. Даний підхід дозволяє моделювати довгострокові залежності у послідовностях за $O(n \log n)$ часу. Відомим прикладом нейронної мережі Shuffle-Exchange є мережа, яка маршрутизує сигнали з 8 адрес вхідної послідовності на 8 адрес вихідної послідовності.

Дана нейронна мережа відома завдяки задачам маршрутизації пакетів у комп'ютерних мережах і складається з шарів перемішування та комутації. Шар перестановок змінює порядок сигналів, а комутаційний рівень включає комутатори, які можуть змінювати або залишати без змін два сусідні сигнали. Мережа Shuffle-Exchange адаптує структуру мережі Бенеса, замінюючи кожен

перемикач на блок перемикачів, що навчається. Всі параметри, що вивчаються, знаходяться в межах блоків перемикання (комутації). Решта мережі є фіксованою і використовується для передачі інформації про маршрутизацію. Можна додати будь-яку кількість блоків Бенеса, щоб збільшити глибину моделі. Схематично дана нейронна мережа зображена на рисунку (рис. 2).

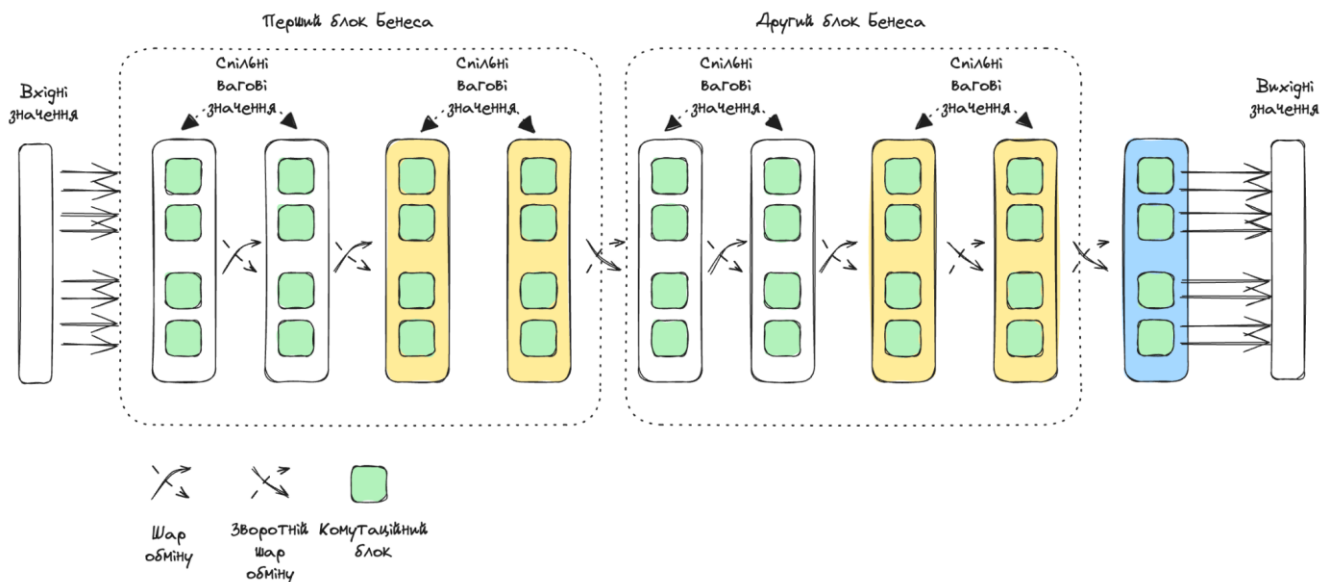

Рис. 2. Приклад нейронної мережі перестановок-обмінів

Результати та обговорення. Згідно з вільнодоступними даними з бази MusicNet, є кілька алгоритмів аналізу аудіоданих, які забезпечують найвищу точність:

- Згортова нейронна мережа (CNN або Convolutated Neural Network);
- Глибока комплексна мережа (Deer Complex Network);
- Комплексний трансформер (Complex Transformer);
- Нейронна мережа залишкових перестановок-обмінів (RSE, Residual Shuffle-Exchange Network).

На рисунку (рис. 3) зображено порівняння середньої точності наведених алгоритмів разом з датою їх публікації. З даного порівняння можна побачити, що нейронна мережа залишкових перестановок-обмінів (Residual Shuffle-Exchange) має найбільший показник середньої точності.

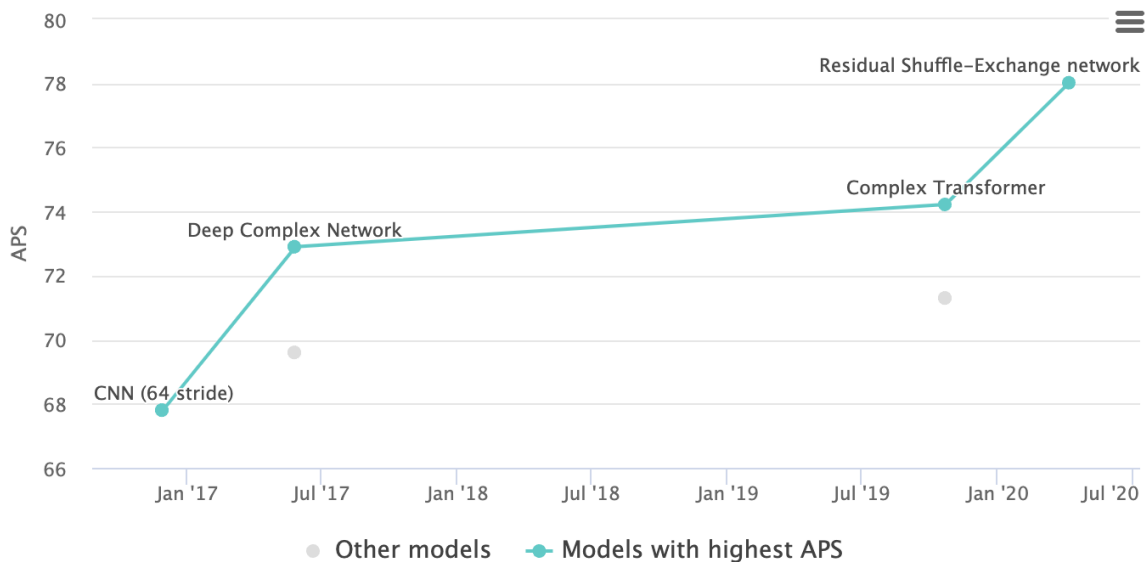

Рис. 3. Порівняння середньої точності (Average Precision Score, APS) алгоритмів (база даних MusicNet)

Висновки. Метою даного дослідження є розробка ефективного алгоритму розпізнавання аудіоданих, який досягне точності не менше 85% при розпізнаванні нот із раніше невідомого аудіозапису. При цьому даних аудіозапис не входить до тренувального набору даних. Порівняння точності з іншими алгоритмами буде виконано за допомогою вільнодоступної бази даних MusicNet. Розглянутий тут алгоритм нейронної мережі залишкових перестановок обмінів (Residual Shuffle-Exchange) виступить основою для майбутнього алгоритму, оскільки пропонує найкращу точність у розпізнавання аудіозаписів в порівнянні з іншими наявними алгоритмами нейронних мереж.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Eronen, A. and Klapuri, A. (2000). Musical Instrument Recognition using Cepstral Coefficients and Temporal Features. In Proceedings 2000 IEEE International Conference on Acoustics, Speech, and Signal Processing ICASSP '00, Vol. 2. C.753–756.
2. Eronen, A. (2001). Comparison of Features for Musical Instrument Recognition. In 2001 IEEE Workshop on the Application of Signal Processing to

Audio and Acoustics. C. 19–22.

3. Eronen, A. (2003). Musical Instrument Recognition Using ICA-Based Transform of Features and Discriminatively Trained HMMS, *Signal Processing and Its Applications*, 2003. In *Proceedings. Seventh International Symposium Vol. 2*. C. 133–136.
4. Fujinaga, I. and MacMillan, K. (2000). Realtime Recognition of Orchestral Instruments, In *Proc. Int. Comp. MusicConf. 2000* (pp. 141–143).
5. J. Nicholas and H. T. Ahmed. "Audio coding for representation in MIDI via pitch detection using harmonic dictionaries." *Journal of VLSI Signal Processing*. T. 20. C. 45–49.
6. A. Barbancho, A. Klapuri, L. Tardon, and I. Barbancho. "Automatic transcription of guitar chords and fingering from audio." *IEEE Transactions on Audio, Speech, and Language Processing*. 2012. T. 20, № 3. C. 915–921.
7. I. Kaminskyj and T. Czaszejko. "Automatic recognition of isolated monophonic musical instrument sounds using kNNC." *Journal of Intelligent Information Systems*. 2005. T. 24. C. 199–221.
8. J. Eggink and G. J. Brown. "Instrument recognition in accompanied sonatas and concertos." *Acoustics, Speech, and Signal Processing*. 2004.
9. A. Azarloo and F. Farokhi. "Automatic musical instrument recognition using K-NN and MLP neural networks." *Computational Intelligence, Communication Systems and Networks: International Scientific Conference*. 2021. C. 289–294.
10. K. Freivalds, E. Ozolins, and A. Sostaks. "Neural Shuffle-Exchange Networks – Sequence Processing in $O(n \log n)$ Time." *Advances in Neural Information Processing Systems* 32. 2019. C. 6626–6637.

СКЛАДНОЩІ ІНТЕГРАЦІЇ МУЛЬТИВАЛЮТНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Бовнегра Любов Віталіївна,
к.т.н., доцент
Чернова Дар'я Миколаївна,
Карабаджак Михайло Петрович,
Студенти
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introduction. У сучасному світі електронної комерції мультивалютні варіанти оплати стають дедалі важливішими, оскільки компанії прагнуть вийти на глобальні ринки. Інтеграція таких систем є одним із основних факторів, що дозволяють компаніям ефективно працювати на міжнародному рівні та отримувати доступ до клієнтів з різних країн. Це вимагає від компаній впровадження економічно ефективних рішень, а також надає клієнтам можливість вибрати спосіб оплати, який їм найбільше підходить. Однак розробка різних методів оплати, які підтримують кілька валют і варіантів оплати, є складним завданням. Кожен шлюз може мати різні вимоги до технічної інтеграції та безпеки. Кожен із цих шлюзів має власні вимоги до API, що ускладнює створення системи, яка б відповідала потребам багатьох постачальників платіжних послуг. Щоб забезпечити плавну та ефективну інтеграцію, потрібні спеціальні знання від розробників.

Мета роботи. / Aim. Метою є проаналізувати проблеми інтеграції мультивалютних платіжних систем в електронну комерцію та розглянути шляхи їх подолання. Це включає оцінку технічних вимог, фінансових ризиків і питань безпеки, необхідних для успішної інтеграції таких систем. Процес також спрямований на визначення найкращих практик для адаптації платіжних систем для роботи на глобальних ринках.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У дослідженні використовувалися дані з різних джерел, що охоплюють поточні тенденції

використання платіжних платформ. Було перевірено такі технічні стандарти, як API платіжного шлюзу, і відповідність стандартам безпеки, таким як PCI DSS. Особливу увагу приділено алгоритмам динамічного оновлення валюти, механізмам обробки комісій і зборів, а також адаптованості платіжних систем до різних культурних і нормативних контекстів.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Однією з основних складнощів є забезпечення безперебійних транзакцій. Інтернет-магазини повинні мати тісну інтеграцію зі сторонніми API, які надають актуальну інформацію про курси валют. Оскільки ці дані часто змінюються, важливо використовувати алгоритми для динамічного перерахунку цін на акції в різних валютах. Актуальність валютних курсів є ключовою для підприємств, що здійснюють міжнародні розрахунки, оскільки вона впливає на фінансові результати [1]. Система повинна мати механізми моніторингу для своєчасного виявлення та усунення проблем, оскільки втрата даних або помилки при передачі можуть призвести до фінансових втрат і знижити репутацію компанії.

Міжкультурні фактори також ускладнюють інтеграцію платіжних систем. Налаштування користувача можуть відрізнятися залежно від регіону. Наприклад, в одних країнах популярні електронні гаманці, а в інших – кредитні картки. Це вимагає від компаній дослідження місцевих ринків і адаптації своїх платіжних систем до конкретних потреб клієнтів.

Безпека фінансових операцій є ключовим питанням для компаній, які інтегрують мультивалютні платіжні системи. Платіжна система повинна відповідати стандартам безпеки, таким як PCI DSS, що включає шифрування даних, двофакторну автентифікацію та моніторинг підозрілих транзакцій [2]. Це ускладнює інтеграцію системи та збільшує витрати на її впровадження та обслуговування.

Особливо важливою сферою є забезпечення відповідності місцевим нормативним вимогам до систем електронної комерції та методам оплати в різних юрисдикціях. Кожна юрисдикція може мати спеціальні закони щодо використання фінансової інформації, які можуть вимагати від компанії

електронної комерції докладати додаткових зусиль для дотримання цих законів. Запровадження технологічних рішень, які враховують ці правила, є критично важливим, оскільки це допомагає уникнути юридичних проблем і штрафів, які можуть вплинути на прибутки компанії. Важливо дотримуватися місцевих законів і регуляцій, особливо у сфері електронної комерції та фінансових операцій. [3]

Крім того, найважливішим завданням є узгодження інтенсивності та темпів аутсорсингової роботи. Технічні помилки або затримки обслуговування в процесі оплати можуть зашкодити задоволенню клієнтів.

Висновки. / Conclusions. Отже, інтеграція мультивалютних платіжних систем в електронну комерцію є складним завданням, яке потребує комплексного підходу. Він охоплює технічні, культурні, юридичні та фінансові аспекти. Лише завдяки ретельному плануванню та реалізації компанії можуть процвітати на світовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. МЕЛЬНИК, Леонід Григорович, et al. Економіка підприємства. 2012.
2. <https://kreschatic.kiev.ua/tejno/2024/08/28/yak-integruvaty-platizhni-systemy-v-internet-magazyn-krok-za-krokom.html>
3. <https://coi.ua/blog/Cbc/integration-of-payment-systems-for-websites/>

СПОЖИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА АСОРТИМЕНТУ ЧАЮ «LIPTON»

Божко Тетяна Василівна,

к.техн.н., доцент

Ліштаба Станіслав Янович,

студент

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Чай – один з найдавніших та найбільш поширених безалкогольних напоїв у світі. Його вживання якого нерозривно пов'язане з національною культурою, господарством та історичними традиціями багатьох народів. Це один з найпоширеніших тонізуючих напоїв. Більше двох третин населення земної кулі вживають той чи інший вид чаю. Щодня населення земної кулі заварює близько 3 млн. кг цього напою. За рівнем споживання, чай знаходиться на першому місці у світі [5]. Більшість фахівців оцінюють сьогоденні обсяги чайного ринку України в межах 15 тис. т, що складає близько 7,5 млрд. умовних чашок на рік [5].

На сьогодні чай вирощують близько 37 країн. Основні виробники: Китай, Індія, Шрі-Ланка, Японія, Грузія. На ці країни припадає більше 50% від загального обсягу виробництва чаю. Хоча на даному ринку з'являються і нові сильні гравці: Індонезія, В'єтнам, деякі африканські країни.

Основними видами чаю є: чорний чай, зелений чай, мате та інші види. Основні постачальники чорного чаю в Україну: Шрі-Ланка, Індія, Грузія, Індонезія; зеленого – Китай, Шрі-Ланка; мате – Аргентина і Бразилія [4].

Багато дослідників з різних країн проводять дослідження на тему чаю, фокусуючись на його хімічному складі, корисних властивостях, впливі на організм людини та споживанні в різних культурних контекстах. Зокрема, у культурно-ціннісному ракурсі чай розглядали І. Гром [2; 3], Л. Васильєв, В. Малявін, К. Окакура, Х. Плутчов, Л.-К. Чуен [3]. З позиції технологічно-часознавчого підходу чай досліджували такі автори, як:

Б. Виногородський, В. Виногородська, Л. Колесніченко, О. Субботін [3].

Щорічний обсяг ринку чаю в Україні становить близько 22-25 тис. тон. Слід зауважити, що традиційне поняття «виробництво продукції» для ринку чаю в Україні не відповідає дійсності. Ринок чаю є імпортозалежним на 96%. Тобто лише незначна доля фруктового та трав'яного чаю дійсно вирощується та виготовляється в Україні. Весь обсяг чаю з чайного листя є іноземного походження – українські виробники лише фасують продукцію під своїми торговими марками.

Загальна кількість чайних торгових марок на українському ринку, за різними оцінками становить від 100 до 130 штук, і виробники продовжують виводити на ринок нові торгові марки.

Провідними вітчизняними виробниками чаю є: «Орими-Трейд» (Принцеси, Greenfield, Tess); «Unilever» (Бесіда, Lipton, BrookBond); Українська чайна фабрика «Ахмад» (торгові марки Ahmad Tea); «Май Україна» (Лисма, Майский, Curtis); «СолоМія» (Домашній чай, Batik, Askold). Серед виробників фруктових, трав'яних та фіто чаїв безумовним лідером є Продовольча компанія «Єкопродукт» (торгові марки: Карпатський чай, Чайні скарби світу, Бабусин чай, Карпатська лічниця, Екопродукт).

З словами операторів ринку, у роки кризи кількість торгових марок скоротилося на третину. Тим не менш, великий вибір чаю призводить до відсутності явних лідерів споживання [5].

Метою нашої роботи є дослідження асортименту та споживних властивостей чаю «Lipton».

Результати та обговорення. Чай «Lipton» – один із найвідоміших світових брендів. Ця торгова марка належить компанії «Ekaterra», що є найбільшим світовим виробником чаю з портфелем, що складається з 34 брендів, серед яких Lipton, PG tips, Pukka, T2 та TAZO. У 2020 році дохід компанії становив близько 2 млрд євро.

Назва походить від прізвища засновника компанії Томаса Ліптона.

Продукти цього бренда націлені на масовий ринок і в основному

представлені як продукти середніх цін з усього спектра пропозицій. Як і більшість брендів, чай «Lipton» є сумішшю з багатьох різних плантацій з усього світу, з відомих країн-виробників, зокрема таких як Індія, Шрі-Ланка, Кенія, Китай [1].

У компанії є власні плантації в Кенії і Танзанії.

У серпні 2022 року, під час повномасштабного вторгнення росії до України, було оголошено про вихід компанії з ринку країни-агресора [1].

Досліджуючи споживні властивостей чаю «Lipton», можемо виокремити такі його показники:

1. Чай виробляється з натуральної чайної сировини, що забезпечує справжній смак і корисні властивості.

2. У складі чаю наявні поліфеноли, які є природними антиоксидантами. Вони допомагають боротися з вільними радикалами та підтримують здоров'я організму.

3. Чай містить кофеїн, який сприяє підвищенню тону та концентрації, проте його кількість менша, ніж у каві, що робить його м'яким стимулятором.

4. Незважаючи на наявність кофеїну, чай сприяє підтримці водного балансу в організмі, оскільки має високу питну цінність.

5. Наявність різних ароматизаторів і додатків (фруктові, трав'яні, квіткові аромати) підвищує привабливість продукту для споживачів.

Широким є асортимент чаю «Lipton». Компанія виготовляє широкий спектр різних чаїв, як листових, так і готових (холодних), зокрема:

1. Класичний чорний чай з традиційним міцним смаком, доступний у різних форматах – як у пакетиках, так і в насипному вигляді.

2. Зелений чай, що є легкою і освіжаючою альтернативою чорному чаю, популярний через низький вміст кофеїну та антиоксидантні властивості.

3. Трав'яні та фруктові чаї, які не містять кофеїну і пропонують широкий вибір смаків: ромашка, м'ята, ягідні та цитрусові мікси.

4. Чай у форматі холодних напоїв (iced tea), що є вже готовими для

споживання, реалізуються в пляшках або пакетах для приготування холодного чаю. Це зручний і популярний варіант серед молоді, особливо влітку.

5. Спеціальні чаї, серед яких можна зустріти напої з додаванням прянощів (імбир, кориця) або функціональні чаї, спрямовані на підтримку здоров'я (для покращення травлення, антистрес та ін.).

Оновлення асортименту чаю «Lipton» відбувається постійно, враховуючи нові тренди на ринку напоїв, такі як екологічна упаковка та органічні чаї. Це можна вважати однією з переваг цього бренду. Окрім цього, компанія гарантує високу якість продукції, контроль на кожному етапі виробництва та має широку мережу розповсюдження по всьому світу, що робить чай «Lipton» доступним у багатьох країнах.

Висновки. Отже, чай «Lipton» – один із найвідоміших світових брендів чаю, що пропонує широкий асортимент як класичних, так і інноваційних варіантів напою для різних смакових уподобань. Висока популярність марки обумовлена якістю продукту, багаторічною історією та інтенсивними маркетинговими зусиллями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Lipton#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%83%20%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%96%D1%8E%20%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BE%20,%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97%20%D0%A2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%B0%20%D0%9B%D1%96%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B0>

2. Гром І. С. Чинники поширення чайної субкультури в різних суспільствах. Науково-теоретичний альманах Грані. 2019. № 22(4), 45-53. URL :

<https://doi.org/10.15421/171942>

3. Гром І. С. Школи чаювання в Китаї та Японії : соціокультурний аспект. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2019. Вип. 83. С. 109-117. URL : <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/83/15.pdf>

4. Стефаненко С. П., Бевза С. С. Товарознавство харчових продуктів. Вінниця, 2014. 536 с.

5. Товарознавчі характеристики та споживчі властивості чаю. URL : https://studwood.ru/830687/marketing/tovarovnavchi_harakteristiki_ta_spozhi_vchi_vlastivosti_chayu

6. Чай. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D0%B9>

ВДОСКОНАЛЕННЯ СПЕКТРАЛЬНОГО МЕТОДУ РОЗРАХУНКУ ПЕРЕХІДНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕЛЕКТРИЧНИХ КОЛАХ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ГІРАТОРІВ

Бут Данило Русланович,
аспірант

Тиховод Сергій Михайлович,
д.т.н., професор
Національний університет
Запорізька політехніка
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. При комутаціях в електротехнічних системах відбуваються перехідні електромагнітні процеси, які потрібно враховувати вибору режиму роботи устаткування. Схеми заміщення реальних електротехнічних пристроїв можуть містити кілька сотень елементів, що зумовлює тривалий час моделювання. Тому модифікація методів числового розв'язання рівнянь електромагнітного стану, що веде до скорочення часу розрахунку, є актуальним завданням.

Мета роботи. розробка методу прискореного розрахунку перехідних електричних процесів, що використовує поліноміальну апроксимацію рішення, а також розробка схемної гіраторної моделі методу, що створює для інженерів наочність при моделюванні

Матеріали та методи. У роботах [1, 2] розглянуто метод прискореного розрахунку перехідних електричних процесів, який використовує поліноміальну апроксимацію рішення. Розглянуто просте коло, що містить резистивний (R), індуктивний (L) та ємнісний (C) елементи, включені послідовно.

До комутації конденсатор був заряджений до напруги $u_c(0)$. На момент часу $t=0$ підключається джерело ЕРС $e(t)$. Після цього в ланцюзі відбувається перехідний процес. Цей процес підпорядковується закону напруги Кірхгофа, і описується лінійним інтегро-диференціальним рівнянням з постійними

Відніmemo з рівнянь системи (6) перше рівняння отримаємо скорочену систему, яка в матричному вигляді набуде вигляду [1]:

$$\mathbf{V} \cdot \mathbf{C} = \mathbf{I} - \mathbf{I}_0, \quad (7)$$

де

$\mathbf{C} = [c_1 \ c_2 \dots \ c_{N-1}]^T$ – вектор значень коефіцієнтів апроксимуючого полінома (8) без коефіцієнта c_0 ;

$\mathbf{I} = [i(x_1) \ i(x_2) \dots \ i(x_{N-1})]^T$ – вектор значень струму в опорних точках 1, 2, ... $N-1$.

$\mathbf{I}_0 = [i_0 \ i_0 \dots \ i_0]^T$ – вектор значень струму в точці t_0 розміром $N-1$.

$$\mathbf{V} = \begin{bmatrix} \mathbf{P}(x_1) \\ \mathbf{P}(x_2) \\ \dots \\ \mathbf{P}(x_{N-1}) \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \mathbf{P}(x_0) \\ \mathbf{P}(x_0) \\ \dots \\ \mathbf{P}(x_0) \end{bmatrix}, \quad (8)$$

$$\mathbf{P}(x) = [P_1(x) \ P_2(x) \ \dots \ P_{N-1}(x)]^T.$$

Аналогічно можна скласти систему лінійних алгебраїчних рівнянь для похідних та інтегралів. Система (9) для похідних у матричній формі, з урахуванням

$$\frac{dP}{dt} = \frac{dP}{dx} \cdot \frac{dx}{dt} = \frac{dP}{dx} \cdot K_n, \text{ набуває вигляду [1]:}$$

$$\mathbf{I}' = K_n \cdot \mathbf{D} \cdot \mathbf{C}, \quad (9)$$

де матриця системи лінійних рівнянь для похідних (9):

$$\mathbf{D} = \begin{bmatrix} P'_1(x_1) & P'_2(x_1) & \dots & P'_{N-1}(x_1) \\ P'_2(x_1) & P'_2(x_2) & \dots & P'_{N-1}(x_2) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ P'_{N-1}(x_1) & P'_2(x_{N-1}) & \dots & P'_{N-1}(x_{N-1}) \end{bmatrix} \quad (10)$$

$\mathbf{I}' = [i'(x_1) \ i'(x_2) \dots \ i'(x_{N-1})]^T$ – вектор значень похідних струму в опорних точках $k=1, 2, \dots N-1$.

Інтеграли з верхньою межею x_m від функції (3) у вигляді розкладання по поліномах мають вигляд:

$$J(x_m) = \int_{x_0}^{x_m} (c_0 P_0(x) + c_1 P_1(x) + c_2 P_2(x) + \dots + c_{N-1} P_{N-1}(x)) dx = c_0 \int_{x_0}^{x_m} P_0(x) dx + \int_{x_0}^{x_m} (\mathbf{P} \cdot \mathbf{C}) dx \quad (11)$$

Змінюючи номери вузлових точок m від 1 до $N-1$ отримаємо систему лінійних рівнянь щодо коефіцієнтів \mathbf{C} . У матричному вигляді для всіх вузлових точок система лінійних рівнянь для інтегралів має вигляд [1]:

$$\mathbf{J} = \mathbf{S} \cdot \mathbf{C} + \Delta \cdot \mathbf{I}_0, \quad (12)$$

де \mathbf{S} , Δ - спеціальні матриці, обчислення яких різних поліномів показано у роботі [2]. У цій роботі показано, що інтегро-диференціальні рівняння стану для простого електричного кола R-L-C-е перетворюються на алгебраїчні рівняння для зображення струму \mathbf{C} :

$$(\mathbf{L}\mathbf{D} + \mathbf{R}\mathbf{V} + \mathbf{B}\mathbf{S})\mathbf{C} = \mathbf{e} - u_{C0} - R i_0 - \mathbf{B} \cdot \Delta \cdot i_0, \quad (13)$$

де \mathbf{B} – обернена величина ємності конденсатора.

В результаті рішення (13) визначається вектор коефіцієнтів \mathbf{C} поліноміальної колокації струму. Знаючи вектор \mathbf{C} при відомому початковому значенні струму i_0 та початковому значенні напруги на конденсаторі u_{C0} можна визначити значення струму у всіх довільних точках часового сегмента. У [1] оцінена похибка інтерполяції тимчасової функції струму, похідної та інтеграла струму за часом. У роботі показано, що найбільшу похибку апроксимації має похідна функції рішення.

Рівняння (13) можна інтерпретувати за допомогою спеціальної схеми заміщення (рис.2). У схемі заміщення замість струму $i(t)$ маємо зображення струму. Зображення \mathbf{C} - це вектор коефіцієнтів розкладання в ряд по ортогональних полінам функції струму $i(t)$, тобто спектр.

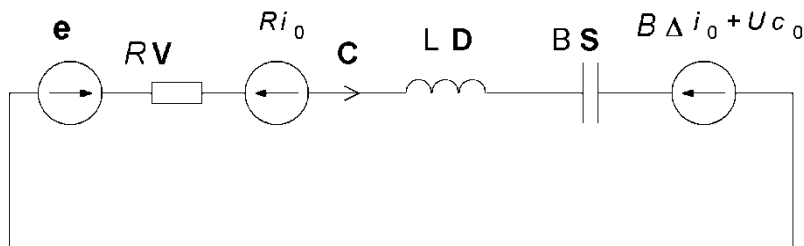

Рис. 1. Схема заміщення R-L-C-е кола.

У вітки заміщення резистивний елемент має зображення опору $R \cdot \mathbf{V}$ і послідовно з ним, назустріч струму, включається джерело постійної ЕРС величиною $R \cdot i_0$ (рис.1). Індуктивний елемент має зображення у вигляді деякого опору $L \cdot \mathbf{D}$, а ємнісний елемент - зображення у вигляді опору $B \cdot \mathbf{S}$ і послідовно з ним назустріч струму включається джерело постійної ЕРС величиною $B \cdot \Delta \cdot i_0 + u_{C0}$.

У роботі [1] доведено, що у вузлах складної схеми заміщення для зображень \mathbf{C}_k віток, що сходяться до вузла ($k = 1, 2 \dots b$), дотримується і перший закон Кірхгофа:

$$\sum_{k=1}^b \mathbf{C}_k = 0. \quad (14)$$

Висновки. Реальному струму $i(t)$ відповідає векторне зображення \mathbf{C} схемою заміщення, показаної на рис. 1. Усі зображення (спектри) струмів \mathbf{C} у схемі заміщення відповідають законам Кірхгофа для кола постійного струму.

Отже, при відомих початкових значеннях струмів віток i_{0k} і напруги на конденсаторах u_{C0k} в точці t_0 сегмента $[a, b]$, система рівнянь, складена за законами Кірхгофа для зображень \mathbf{C} струмів для всіх вузлів без одного і для всіх головних контурів, має єдине рішення. В результаті рішення системи лінійних рівнянь алгебри, складених за законами Кірхгофа для зображень струмів, отримуємо вектор \mathbf{C} , що складається з підвекторів \mathbf{C}_k , що містять значення коефіцієнтів розкладання по ортогональних поліномах функцій струмів $i_k(t)$ для всіх віток. Знаючи коефіцієнти розкладання струму $i_k(t)$ за поліномами та значення i_{k0} для вітки k , ми можемо отримати значення струму I_k у всіх вузлових точках в інтервалі часу $[a, b]$:

$$\mathbf{I}_k = \mathbf{V} \cdot \mathbf{C}_k + i_{k0}. \quad (15)$$

У цій роботі покажемо метод використання гіраторів, щоб унеможливити процедуру диференціювання функції рішення. Це дозволить значно знизити похибку розрахунку та прискорити моделювання.

Гіратор уперше запропонований Теледженом [4]. Гіратор є особливим елементом кола і має два порти (рис. 2).

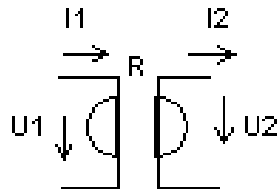

Рис. 2. Позначення гіратора на схемі

Струм і напруга на вході та виході гіратора пов'язані співвідношеннями:

$$\left. \begin{aligned} U_1 &= R \cdot I_2 \\ U_2 &= R \cdot I_1 \end{aligned} \right\} \quad (16)$$

де R - коефіцієнт гірації, що має розмірність опору.

Як простий приклад застосування гіратора розглянемо коло, показане на рис. 3.

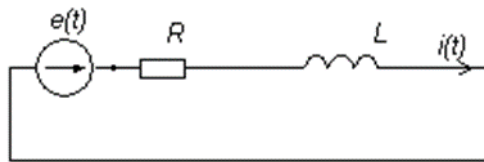

Рис. 3. Коло для прикладу

Рівняння стану має вигляд:

$$Ri + L \frac{di}{dt} = e(t). \quad (17)$$

Цьому рівнянню відповідає схема з гіратором, показана на рис. 4.

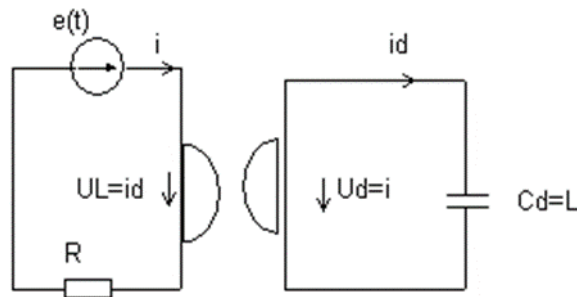

Рис. 4. Коло з гіратором

На рис. 4 у правому контурі включена ємність, величина якої дорівнює значенню індуктивності

$$\left. \begin{aligned} Ri + i_d(t) &= e(t) \\ i - u_{cd} &= 0 \end{aligned} \right\} \quad (18)$$

Якщо прийняти, що струму i відповідає його зображення C_1 , а струму i_d — C_2 , то система (18) для зображень набуде вигляду:

$$\left. \begin{aligned} R(\mathbf{V}C_1 + \mathbf{I}_0) + \mathbf{V}C_2 + i_{d0} &= \mathbf{e} \\ \mathbf{V}C_1 + \mathbf{I}_0 - \frac{1}{L}(\mathbf{S}C_2 + \Delta_{id0}) - u_{cd0} &= 0 \end{aligned} \right\} \quad (19)$$

Якщо врахувати, що

$$i_{d0} = u_{L0} = e_0, \quad u_{cd0} = i_0$$

то система (19) набуде вигляду:

$$\left. \begin{aligned} R \cdot \mathbf{V} \cdot C_1 + \mathbf{V} \cdot C_2 &= \mathbf{e} - e_0 - R\mathbf{I}_0 \\ \mathbf{V} \cdot C_1 - \frac{1}{L}(\mathbf{S} \cdot C_2) &= \frac{1}{L}(\Delta \cdot e_0) \end{aligned} \right\} \quad (20)$$

де

$$\Delta = [\delta_1 \quad \delta_2 \quad \dots \quad \delta_{N-1}]^T$$

$$\delta_m = x_m - x_0.$$

Системі рівнянь (20) відповідає схема заміщення для зображень. Для зменшення похибки розрахунку весь досліджуваний інтервал часу слід розбити кілька сегментів $N\Delta t$ і розрахунок вести по черзі кожному сегменті. В результаті розв'язання рівняння (20) отримуємо вектор \mathbf{C} , що містить підвектори C_k ($k=1\dots 2$).

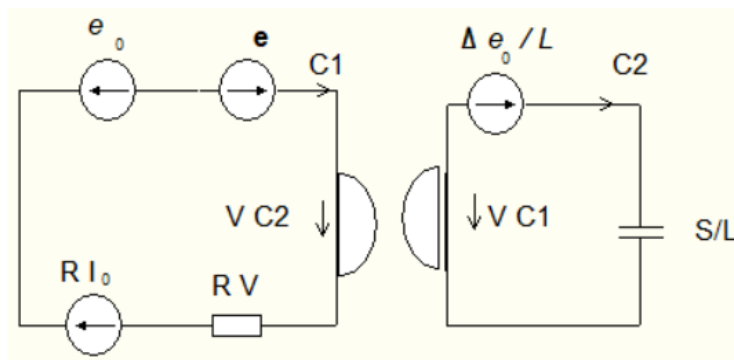

Рис. 5. Схема заміщення з гіратором

Знаючи для будь-якої вітки підвектор коефіцієнтів C_k , а також значення

i_{0k} у початковій точці t_0 ми можемо отримати значення струму у всіх вузлових точках в сегменті часу $[a, b]$.

Для перевірки адекватності запропонованого методу розглянуто схему (рис. 4) і для розрахунку перехідного процесу складено комп'ютерну програму RLe_NU_Girator у системі Matlab. Результати розрахунку за програмою наведено на рис. 6. У розрахунку задано: $R=2$ Ом, $L=0.05$ Гн, $E_m=10$, $f=50$ Гц.

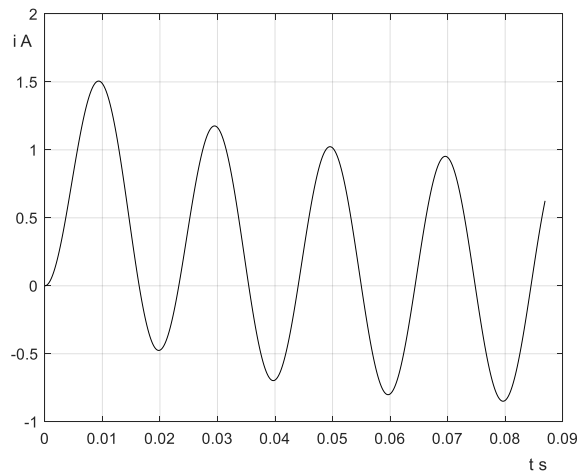

Рис. 6. Розрахункова залежність струму від часу

Результати та обговорення.

Порівняння процесорного часу розрахунку модельної задачі за запропонованим методом та за методом Гіра показало, що при вирішенні модельної задачі з однаковою похибкою запропонований метод має швидкодію більш ніж утричі кращу, ніж багатокроковий метод Гіра.

Висновки.

Застосований метод розрахунку перехідних процесів в електричних колах дозволяє замінити операції з миттєвими значеннями струмів операціями з постійними струмами у спеціальній схемі заміщення, внаслідок чого інтегро-диференціальні рівняння стану замінюються алгебраїчним рівнянням. Для зниження похибки, пов'язаної з обчисленням похідної, запропоновано гіраторно-конденсаторну схему заміщення. Це дозволило виключити індуктивний елемент із схеми заміщення. При вирішенні модельної задачі запропонованим методом процесорний час розрахунку у п'ять разів менший,

ніж час розрахунку багатокроковим методом Гіра

ЛІТЕРАТУРА

1. Tykhovod, S.; Patalakh, D. Calculation of Transients in Electrical Circuits at the Use of Solution Approximation by Tchebyshev's Polynomials. In Proceedings of the 2019 IEEE 20th International Conference on Computational Problems of Electrical Engineering (CPEE), Lviv-Slavske, Ukraine.
2. Sergii Tykhovod and Ihor Orlovskyi Development and Research of Method in the Calculation of Transients in Electrical Circuits Based on Polynomials. *Energies* 2022, 15, 8550. <https://doi.org/10.3390/en15228550>. p. 1-17
3. Bateman H., Erdelyi A. (1955) Higher transcendental functions. Volume 2. New York, Toronto, London, 296 p.
4. B.D.H. Tellegen. (1948). The gyrator a new electric network element. *Philips Res.Rep.* No 3, 81-101.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ В ІГРАХ ІЗ СТАТИЧНИМ СВІТОМ

Вдовиченко Ірина Никифорівна

к.т.н., доцент,

Лукашов Олександр Ігорович

магістр

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ

Процедурна генерація – це сучасний прийом у геймдизайні. Вона дає можливість створити грандіозні віртуальні світи, а також всі окремі елементи цих світів: персонажі, сюжети, рівні, сценарії, оточення, правила. Завдяки цьому прийому розширюється можливості дизайну, покращується реграбельність.

Процедурна генерація – це поширена техніка у комп'ютерному програмуванні, що дозволяє створювати унікальні світи та ландшафти за допомогою алгоритмів. В ігрових програмах автоматично генерується довкілля та персонажі з метою економії ресурсів. Процедурна генерація використовує комп'ютерний код для створення даних алгоритмічно, а не вручну. Розробник задає набір правил та параметрів для створення контенту програмним способом.

При стрімкому розвитку інформаційних технологій стало можливо активно використовувати процедурну генерацію, яка набуває все більшої популярності, починаючи від невеликих інді-студій, закінчуючи гігантами світової індустрії. Пояснюється це тим, що вона дає можливість створювати контент за допомогою алгоритмів та процедур, а не вручну, що полегшує створення унікальних та різноманітних ігрових просторів. Завдяки цій техніці кожна ігрова сесія стає унікальною, з'являються нові ландшафти, несподівані об'єкти, цікаві ситуації, дедалі більше захоплюючи гравця.

Використання алгоритмів замість ручного створення суттєво заощаджує

час розробників. За рахунок цього вони звільняють час для нових розробок.

При процедурній генерації можна використовувати повторні проходження. При створенні оточення випадково, гравці багато разів проходять гру, стикаючись з новими умовами. Виникає елемент несподіванки, який утримує тривалий інтерес до гри. У процедурній генерації використовуються динамічні та адаптивні сценарії. Сценарії, що виникають, реагують на дії гравця, з урахуванням яких пропонуються різні варіанти подій. За рахунок цього взаємодія стає гнучкою та цікавою.

Дуже важливою перевагою є те, що можна раціонально використати системні ресурси. Можна не завантажувати в пам'ять весь контент відразу, так як гра генерує його поступово, при потребі, що позитивно впливає на продуктивність.

Ціль роботи

У цій статті розберемо основні прийоми застосування процедурної генерації та план дій, що дозволяють запровадити покращення показників різноманітності та реіграбельності в ігровий світ.

Для використання процедурної генерації передусім треба розробити алгоритми створення контенту. Алгоритми визначають дії для формування ландшафту, оточення та персонажів. Використовуючи випадкові числа, забезпечують різноманітність при кожному запуску генерації та одержують нові різноманітні варіанти оточення.

Після цього застосовуються шаблони, які є основою структури рівня чи світу. Вони визначають, як повинні розташовуватись елементи, і допомагають створити послідовне оточення. Важливу роль грають правила, вони задають обмеження розташування об'єктів та їх взаємодії.

Контент створюється за шарами: спочатку формується основний ландшафт, потім додаються додаткові елементи: дерева, будинки та неігрові персонажі. Шари полегшують керування структурою системи. Для перевірки захопленості та іграбельності контент тестують, за необхідності змінюючи алгоритми та правила. Процедурна генерація створює унікальні ігрові світи за

рахунок поєднання алгоритмів, випадковостей та шаблонів.

Переважає частина сучасних комп'ютерних ігор, що розробляються великими групами, створюють статичні світи. Популярність таких статичних карт має свою причину: творці можуть підганяти контент для забезпечення цілісного ігрового процесу протягом усієї гри. Але якщо поєднати його з процедурною генерацією, то стане можливим урізноманітнити певний ігровий всесвіт, що дозволить гравцям при кожному наступному проходженні переживати моменти по-різному.

Якщо карти не змінюються, гравець може вивчити і запам'ятати їх. А запам'ятавши те, що спрацьовувало у попередньому проходженні, залишається лише повторювати ті самі дії у наступних. Згодом, усі складні стратегічні рішення, що приймаються у грі, руйнуються і перетворюються на головоломку із запам'ятовуванням. Тому у ігор зі статичними картами часто виникає проблема рентабельності.

Процедурна генерація рівнів дозволяє створити нескінченно мінливий світ, який неможливо отримати, нескінченно будуючи окремі рівні вручну. Робота над проектами зі статичними картами може коштувати занадто дорого, тому що може вимагати нереально багато часу, ще й створення статичного контенту є складним завданням. Наприклад, невеликій інді-команді не вистачить часу або ресурсів на виготовлення контенту для великої гри.

В даний час розробляються нові ефективні алгоритми процедурної генерації, що дозволяють створювати високоякісні ігри, що задовольняють наступним критеріям: висока продуктивність, мінімізація багів та помилок генерації.

Матеріали та методи

Процедурно-генерований контент ігор дозволяє інакше подивитись на дизайн і підкреслює елегантність основних показників системи. Розглянемо основні прийоми процедурної генерації в іграх зі статичним світом для підвищення реіграбельності.

1. Процедурно генеровані персонажі.

За допомогою процедурної генерації, персонажі можуть стати унікальними особистостями, хоч і керованими комп'ютером. Мова йде про різні риси, які насправді зводяться до простих чисел (типу +1 до інтриганства і -10 до жадібності), що визначає поведінку персонажа.

Зрештою гравці доповнюють образи процедурно-генерованих персонажів та систему їхніх взаємин власними переживаннями, якщо герої поведуться так, як того вимагають певні риси характеру. У разі, коли цифри, закладені у основу лінії поведінки, загальнодоступні, процес взаємодії виявляється навіть активнішим.

2. Яскраві вороги.

У деяких екшн - іграх можна закласти концепції налагодження особистих відносин користувачів з монстрами. Кожен монстр унікальний - вони створюються за алгоритмом, в якому враховуються зовнішність, манера говорити та налагоджувати стосунки з іншими монстрами. Така гра дозволяє створювати багато комбінацій характеристик. Всі події, що відбулися з монстром, зберігаються в пам'яті на випадок чергового зіткнення. Так, якщо монстра поранять, він повертається знову - практикуючи інші навички та намагаючись продемонструвати свою перевагу. На цей раз у нього з'являється шрам, що процедурно генерується, і т.п.

Процедурно-генеровані характеристики ворогів і шрами, що нагадують про колишні битви, переконують гравців у тому, що вони борються з конкретними унікальними супротивниками, а не одними і тими самими скриптовими персонажами, доступними для інших користувачів.

3. Непередбачувані рівні.

Геніальність даного підходу полягає в тому, що можна деталізувати механіку та системи, що лежать в основі гри, що поєднуються з рівнями, що генеруються, за кілька секунд до початку сесії. Таке фундаментальне зрушення в акцентах, від модифікації рівня до зміни правил гри, демонструє ефективний спосіб застосування процедурної генерації.

Генеруючи рівні прямо під час гри за якоюсь простою формулою,

атмосфера гри може змусити гравця вникати в правила та аналізувати системи, що виникають, а не просто вивчати геометрію чергового відеопродукту. Рівні мають бути організовані за певним планом. Розташування ворогів, перехожих, предметів, вулиць та інших елементів визначається конкретним планом.

Отже, цікавими динамічні ігри робить поєднання випадковості та структури. Якщо структури занадто багато, гра стає передбачуваною. Але якщо занадто багато випадковості, то гра стає розмитою і в ній не вистачає чітких складнощів та тактики.

4. Застосування процедурної генерації в естетичних цілях.

Процурній генерації вдається задати потрібну тональність, яка впливає на настрій гравця, викликає відчуження чи небезпеку, радість чи безтурботність в залежності від дизайну рівнів. Наприклад, можна процедурно згенерувати неосяжний Всесвіт, в якому безліч планет і всілякого космічного сміття стільки, що їх навряд чи коли-небудь можна було б відвідати. Мета такого підходу одна: гравець має відчувати самотність.

Він подорожує у ворожому, похмурому небутті, зрідка стикаючись з різними предметами, що пропливають повз, космічними кораблями, небесними тілами. Відчуття небезпеки, самотності, спокою, неосяжності просторів – виникає завдяки генерованим алгоритмам, що формують цілий світ. Алгоритми будуються так, щоб впливати на психіку, формувати настрій, як результат - визначати вчинки. Ці естетичні елементи упускаються під час ручної розробки дизайну рівнів.

5. Статичні історії, динамічні деталі.

Карта може бути статична. Характерні особливості ландшафту, западини та геологічні утворення типу скель і річок можуть постійно перебувати в однакових місцях. Завдяки цьому гравець може запам'ятати загальні контури області та створювати стратегії для її проходження.

Але у дрібному масштабі рельєф сильно перемішаний. І навіть якщо гравець раніше перетинав певну частину ландшафту, то наступного разу дерева, каміння та істоти будуть перебувати в інших місцях. Навіть невеликі

варіації в деталях гри можуть значно впливати на реіграбельність.

6. Перемішування.

Перемішування - найпростіший і найефективніший спосіб дотримання рівноваги між випадковістю та структурністю. Після перемішування колоди карт ви не знаєте, яка з них знаходиться зверху. Однак знаючи типи карток у колоді, можна робити обґрунтовані припущення. Наприклад, якщо ми маємо поверх підземелля — постійна сітка 4x4 з квадратних кімнат. Ці кімнати створені вручну, що дозволяє дизайнеру контролювати їх вміст.

В одній кімнаті може бути підлога із шипів і кілька платформ для його перетину. В іншій кімнаті можуть бути сходи та спрямовані на них пастки зі стрілами. Кожна кімната є самодостатнім завданням, яке гравець може вивчити та вдосконалюватись у його вирішенні.

Всі кімнати перемішані, тому при кожному проходженні гравець бачить унікальну послідовність фіксованих завдань. Деякі елементи кімнати також рандомізуються, що додає ще один рівень динамічної структури.

При процедурній генерації карт гра генерує новий контент під час виконання, а не тільки використовує раніше створений контент. Це дає фактично необмежений контент у грі з нижчими витратами на розробку.

Крім процедурної генерації, важливу роль у розвитку ігрових програм має використання штучного інтелекту. Він забезпечує алгоритми та технології, які дозволяють ігровим персонажам та віртуальним супротивникам виявляти розумну поведінку, реагувати на дії гравця та приймати динамічні розумні рішення.

Штучний інтелект аналізує поведінку гравців у режимі реального часу, щоб динамічно регулювати рівні складності, швидкість зміни подій та труднощі, що виникають. В результаті гра адаптується до індивідуальних особливостей та настрою гравців.

Висновки

Наразі є велика кількість різноманітних підходів використання процедурної генерації в іграх зі статичним світом. На основі даного огляду

можна зробити висновок: створюваний вручну контент має кілька переваг, але з додаванням динамічності починає змінюватися логіка гри, що колосально впливає на рентабельність. Важливо, що процедурна генерація - інструмент, що дозволяє працювати не тільки з контентом, тобто механізм може застосовуватися й у естетичних цілях.

Процедурна генерація є одним з найбільш актуальних завдань в індустрії відеоігор, що дозволяє не тільки динамічне створення різного контенту, а також дозволяє значно знизити вартість його створення, дозволяє прискорити процес розробки, вирішує проблему персоналізації, яка набуває більшої значущості в зв'язку зі збільшенням кількості потенційних гравців.

Таким чином, перспективним напрямом для подальших досліджень є покращення існуючих та створення нових підходів генерації з метою підвищення якості та різноманітності ігор, а також дедалі більше застосування штучного інтелекту для забезпечення розумної поведінки персонажів.

ТЕПЛООБМІН У СИСТЕМІ ПОВІТРЯНО-НАНОРІДИННОГО ОХОЛОДЖЕННЯ ДИСКОВО-КОЛОДКОВОГО ГАЛЬМА БУРОВОЇ ЛЕБІДКИ

Вольченко Дмитро Олександрович

д. т. н., професор

Скрипник Василь Степанович

д. т. н., професор

Надвірнянський спеціалізований коледж
Національного транспортного університету,
м. Надвірна, Івано-Франківська обл., Україна

Журавльов Дмитро Юрійович

к.т.н., доцент, докторант

Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
м. Харків, Україна

Возний Андрій Володимирович

к.т.н., доцент, докторант

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна
Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
м. Харків, Україна

Вступ. Економія високоміцних матеріалів, створення легких конструкцій дисків при забезпеченні їхньої надійної роботи в умовах експлуатації є важливим завданням проектування більшості сучасних бурових лебідок, обладнаних дисково-колодковими гальмами з гідравлічним приводом. На практиці конструктору та розрахунку доводиться багаторазово змінювати конструкцію та проводити перевірочний розрахунок на міцність до остаточного отримання збалансованого проєкту, що задовольняє різним вимогам. При цьому їм необхідно враховувати енергоємність та ефективність пар тертя гальма, що залежать від процесів їх нагрівання та примусового повітряного та нанорідинного охолодження.

Мета роботи - встановити взаємозв'язок між параметрами пар тертя (нагрівання) та примусового повітряно-нанорідинного охолодження

дисково-колодкового гальма трубчастого типу бурової лебідки.

Методи і матеріали. Аналіз вітчизняного та зарубіжного гальмобудування показав, що дисково-колодкові гальма бурових лебідок при спуску колони бурильних труб у свердловину мають недостатню енергоємність. У зв'язку з цим довелося звернутися до непрямого примусового нанорідинного охолодження пар тертя гальма.

Відповідно до фрагментів нового типу дисково-колодкових гальм із примусовою повітряно-нанорідинною системою охолодження маємо наступне (рис.1). Конструкція є трубчастою. Основний гальмовий диск з поясами тертя 1

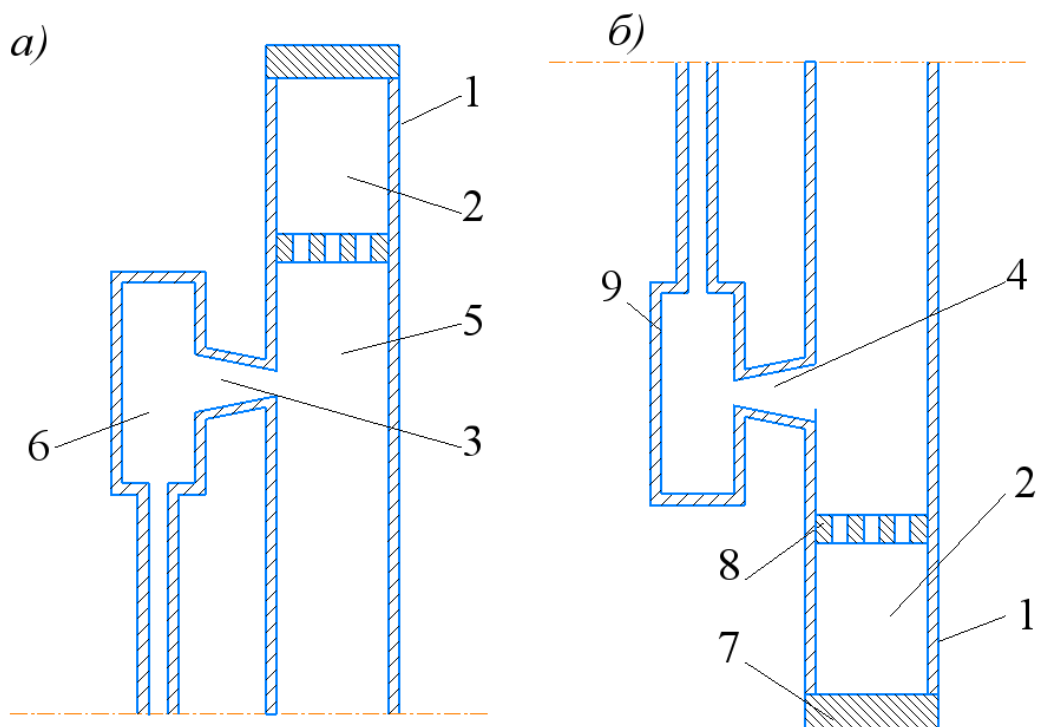

Рис. 1 а, б. Поєднаний пояс тертя дисково-колодкового гальма з примусовою повітряно-нанорідинною системою охолодження

спираються на міцнісні суцільне 7 і з не суцільними прорізами 8 кільця. Тут же розташовані зони перекриття фрикційними накладками 2. Основний 1 і 9 додатковий диски мають камери, об'єми яких з'єднані між собою на півколах дифузорами 4 і конфузорами 3.

Спосіб примусового повітряно-нанорідинного охолодження пар тертя дисково-колодкового гальма бурової лебідки полягає в тому, що зоною

випаровування 5 нанорідини є об'єм основного гальмового диска 1, а зоною її конденсації 6 - об'єм додаткового диска 9, і при цьому дифузори 4 і конфузори 3 виконують функції транспортної зони між ними, а також прискорювачів і сповільнювачів внутрішніх теплообмінних процесів, пов'язаних з різним агрегатним станом нанорідини, а зовнішня система примусового охолодження матових і полірованих поверхонь обертових дисків 1 і 9, піддається конвективному і радіаційному теплообміну омиваємі потоками повітря середовища.

Стабільність та надійність роботи фрикційних елементів дисків (трубчастого типу) – колодкових гальм бурових лебідок багато в чому визначається тепловою енергонавантаженістю їх пар тертя. У гальмі таким є диск.

Основними факторами, що визначають тепловий стан фрикційних дисків, які працюють у середовищі нанорідини, і мають різний агрегатний стан, є:

- контактні імпульсні питомі навантаження між парами тертя;
- швидкість ковзання при фрикційній взаємодії пар тертя;
- кількість нанорідини, що бере участь у відведенні теплоти, яка регламентується об'ємами камер основного та додаткового дисків;
- площі: зовнішніх поверхонь, що омиваються навколишнім повітрям і внутрішніх поверхонь, що омиваються циркулюючою нанорідиною;

Ступінь впливу кількості охолоджуваної нанорідини на тепловий стан дисків багато в чому залежить від режиму роботи пар тертя гальм лебідки при спуску колони бурильних труб у свердловину. Вона залежить від аперіодичного режиму гальм та ваги труб. У цьому випадку тепловий стан фрикційного пристрою прагне досягти термостабілізаційного режиму, що встановився, між паузами спуску чергової свічки (трьох труб), при якому виникає тепловий баланс. Характеристикою теплового стану є поверхнево-об'ємна температура поверхневих та приповерхневих шарів фрикційних елементів. При тепловому балансі температура постійна, якщо темп нагрівання дорівнює темпу повітряно-нанорідинного охолодження, а їх величина з одного боку залежить

від теплоутворюючих факторів (контактних імпульсних питомих навантажень, швидкостей ковзання), а з іншого – від тепловідвідних (кількості омиваючого повітря і циркулюючої нанорідини у різному агрегатному стані).

В основу дослідження закладено метод узагальнення розмірних змінних параметрів за умови, що темп нагрівання пояса тертя основного диска квазірівний темпу його зовнішнього та внутрішнього вимушеного та примусового охолодження.

Виходячи з цього, у цій роботі при експериментальному дослідженні примусового повітряно-нанорідинного охолодження поясів тертя основного диска гальма у тому числі і фрикційних накладок ставилося завдання оцінити коефіцієнти потужності примусового охолодження та теплопередачі в залежності від агрегатного стану теплоносія. За підвищенням і зниженням поверхнево-об'ємних температур пар тертя основного диска було визначено потужності тертя, що характеризують за сумарний час повітряно-нанорідинного охолодження коефіцієнти потужності примусового охолодження

$$K_{no} = \frac{(M_{\Gamma 2} \omega_2 - M_{\Gamma 1} \omega_1) G_1}{q \left(\frac{t_2}{\tau_2} - \frac{t_1}{\tau_1} \right) A_{n.m} \tau_c G_2}, \text{ } ^\circ\text{C}^{-1} \quad (1)$$

де $M_{\Gamma 2}$, $M_{\Gamma 1}$ - поточний і отриманий після охолодження гальмовий момент, Нм та кутові швидкості, що їм відповідають ω_1 і ω_2 , c^{-1} ; q - питомий тепловий потік, який пронизує пояс тертя диска, $\text{Вт}/\text{м}^2$; G_1 , G_2 - витрата омиваючого повітря та нанорідини поверхонь диска, $\text{м}^3/\text{с}$; $t_2/\tau_2, t_1/\tau_1$ - поточний та отриманий після гальмування темп охолодження, $^\circ\text{C}/\text{с}$; τ_c - середній час охолодження, с ; $A_{n.m}$ - площа поверхні пояса тертя диска, м^2 .

Коефіцієнти теплопередачі через товщини дисків рівні для:

основного додаткового

$$K_{Tno} = \frac{(M_{\Gamma 2} \omega_2 - M_{\Gamma 1} \omega_1) G_1}{R_{cp} (t_y - (t_{m1} + t_{m2})/2)}, \text{ } \text{Вт}/(\text{м}^2 \cdot ^\circ\text{C}); \quad (2)$$

$$K_{Tnd} = \frac{1}{\frac{1}{\alpha_1} + \frac{\delta_2}{\lambda} + \frac{1}{\alpha_2}}, \text{Вт}/(\text{м}^2 \cdot \text{°C}), \quad (3)$$

де: R_{cp} – середній радіус пояса тертя, м; t_y – температура диска, що встановилася, °С; t_{m1} , t_{m2} – температура охолоджувальної нанорідини, відповідно, під поясом тертя диска та виходу з його камери, °С; α_1 , α_2 – коефіцієнти тепловіддачі від нанорідини внутрішньої поверхні диска і від зовнішньої поверхні до омиваючого повітря, Вт/(м²·°С); λ – коефіцієнт теплопровідності матеріалу диска, Вт/(м²·°С).

З рис. 2 випливає, що термостабілізаційний стан пар тертя настає тоді, коли темп нагрівання дорівнює темпу охолодження при включеному дисково-колодковому гальмі. При цьому такий стан збільшується зі зростанням ваги свічок, що спускаються в свердловини для буріння.

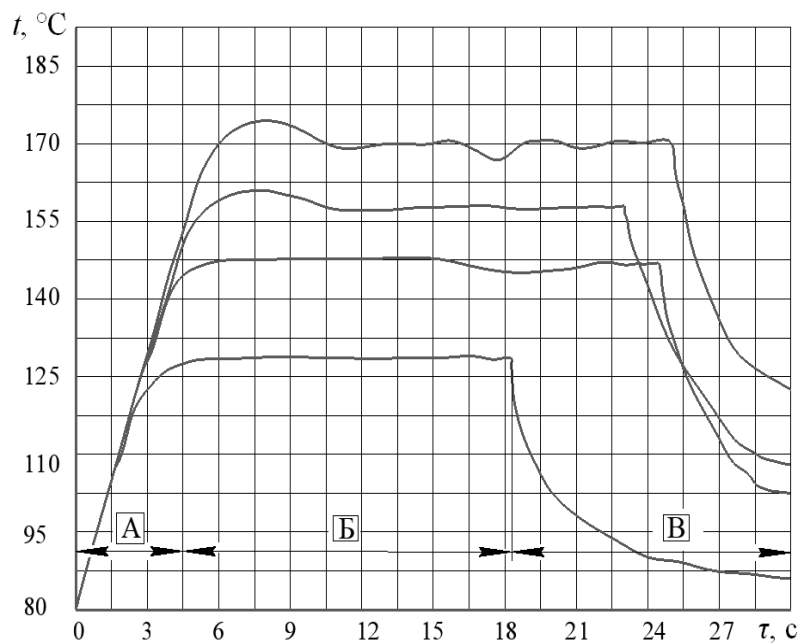

Рис. 2. Зміна поверхнево-об'ємної температури основного диска гальма в процесі включення (А), термостабілізаційного стану (Б) та вимикання (В)

Зупинимося на бурінні глибокої свердловини до 9000 м моделлю PS440 установкою ZI120 при діаметрі 1,0 м основного диска із середнім радіусом $R_{cp} = 0,9$ м із вісьмома парами фрикційних накладок загальною площею 1,44 м². Зробимо аналіз експериментально-розрахункових даних, наведених у табл. 1:

Таблиця 1

Визначення коефіцієнтів потужності примусового охолодження основного диска лебідки

t, C	ω_1, c^{-1}	ω_2, c^{-2}	$M_{Г1}, \text{Нм}$	$M_{Г2}, \text{Нм}$	$W_1, \text{кВт}$	$W_2, \text{кВт}$	K_{no}
100,5	2,76	3,0	76500	90000	211,14	270,0	6,67
151,0	3,22	3,5	103200	120000	332,30	420,0	7,14
200,0	3,68	4,0	143550	165000	528,26	660,0	7,69
250,5	4,14	4,5	183040	208000	757,78	936,0	8,33
302,0	4,6	5,0	221610	249000	1019,40	1245,0	9,09
354,0	5,06	5,5	274195	305000	1387,42	1677,5	9,90
401,0	5,52	6,0	342152	380000	1888,67	2280,0	10,04

- у горизонтальних рядках представлені середні значення параметрів при гальмуваннях, а у вертикальних стовпцях їх змінні значення і при цьому відношення величин параметрів в інтервалі поверхнево-об'ємних температур (100,5 – 401,0 °C) склало для: $\omega_1 = 2,0$; $\omega_2 = 1,7$; $M_1 = 4,47$; $M_2 = 4,22$; $W_1 = 9,0$; $W_2 = 8,35$; зміна агрегатного стану наножирідини сприяло зростанню коефіцієнтів потужності примусового охолодження пояса тертя диска $K_{no} = 1,156$.

Те ж саме проведемо і з даними, наведеними у табл. 2: $q = 4,34$; $t_2/\tau_2 = 2,5$; $t_1/\tau_1 = 2,6$; $G_1 = 4,13$; $G_2 = 4,0$; $K_{Tno} = 16,69$; $K_{Tno} = 5,65$.

Таблиця 2

Визначення коефіцієнтів теплопередачі через товщину пояса тертя основного та додаткового диска лебідки

$q, \text{кВт/м}^2$	$t_2/\tau_2, \text{°C/c}$	$t_1/\tau_1, \text{°C/c}$	$A_{nm}, \text{м}^2$	$\tau, \text{с}$	$G_1, \text{м}^3/\text{с}$ (повітря)	$G_2, \text{м}^3/\text{с}$ (нанорідина)	$K_{Tno}, \text{Вт/}$ $(\text{м}^2 \cdot \text{°C})$	$K_{Tno}, \text{Вт/}$ $(\text{м}^2 \cdot \text{°C})$
1202,6	2,0	1,66	0,126	14,0	0,001797	0,000022	15,26	10,88
1932,6	2,5	2,08	0,126	14,0	0,005842	0,000033	32,85	13,28
2646,0	3,0	2,49	0,126	14,0	0,012232	0,000044	58,13	21,97
3342,6	3,5	2,91	0,126	14,0	0,022557	0,000055	92,81	30,22
3994,6	4,0	3,32	0,126	14,0	0,038233	0,000066	138,28	40,76
4631,0	4,5	3,74	0,126	14,0	0,057486	0,000077	196,42	49,62
5307,3	5,0	4,15	0,126	14,0	0,071869	0,000088	253,64	61,63

З підвищенням енергонавантаженості пояса тертя основного диска коефіцієнт теплопередачі збільшився майже втричі порівняно з додатковим диском гальма.

Обговорення результатів. Дослідно-конструкторські розробки та теоретичні дослідження дисково (трубчастого типу) – колодкових гальм

бурових лебідок при примусовому нанорідинному охолодженні в будь-якому агрегатному стані дозволили:

- запропонувати працездатну конструкцію дисково-колодкового гальма трубчастого типу, яка є новим напрямом у гальмівному будівництві для бурової технік, оскільки має підвищену енергоємність;

- обґрунтувати спосіб примусового повітряно-нанорідинного непрямого охолодження пар тертя гальма з урахуванням особливостей його конструкції та специфіки роботи через агрегатний стан нанорідкості;

- ввести поняття встановившийся термостабілізаційний стан пар тертя гальма, виходячи із тонкої стінки пояса тертя диска при мінімальному градієнті поверхневої температури і умови рівності між собою темпів нагрівання і примусового охолодження;

- отримати аналітичним шляхом коефіцієнт потужності примусового охолодження на підставі сумарних складових потужності тертя фрикційної взаємодії пар тертя у процесах їх нагрівання вимушеного та примусового охолодження;

- встановити взаємозв'язок з внутрішніми параметрами нанорідини, що омиває поверхню пояса тертя диска нанорідкості, що омиває поверхню пояса тертя диска та зовнішніми параметрами повітря, що омиває потоками.

Висновки. Таким чином, встановлений взаємозв'язок між процесами нагрівання за рахунок встановленого термостабілізаційного стану, що є свого роду рівнем відліку параметрів енергонавантаженості.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дискові та дисково-колодкові гальма в машинобудуванні / А. Х. Джанахмедов, Д. А. Вольченко, Н. А. Вольченко [та ін.] Том 2. Баку: "APOSTROFF-F", 2021. - 392 с.

2. Алієв А. М. Підвищення енергоємності фрикційних гальм для спуско-підйомних операцій / А. М. Алієв // Вісник Азербайджанської інженерної академії. т.10 №4. 2018. - С. 17 - 22.

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПАТОЛОГІЙ ГОЛОВНОГО МОЗКУ НА ЗОБРАЖЕННЯХ

Дідик Анна Євгенівна

студентка

Ужгородський національний університет, Україна

Вступ. У сучасному світі стрімко зростає попит у застосуванні інноваційних технологій для діагностування та лікування онкологічних захворювань. Особливої уваги набуває тема виявлення на початкових етапах раку головного мозку, який є одним з найбільш агресивних видів раку для лікування. Завдяки швидкому темпу розвитку комп'ютерних технологій, зокрема методів комп'ютерного зору та штучного інтелекту, відкриваються нові можливості для точної та швидкої діагностики. Ці технології дозволяють аналізувати великі обсяги медичних зображень та виявляти в них ознаки патології, які можуть бути непомітними для людського ока. Застосування алгоритмів штучного інтелекту в розпізнаванні раку мозку може значно підвищити точність діагностики, зменшити час її проведення та забезпечити доступність медичних послуг для більш широкого кола пацієнтів.

Мета роботи. Дослідження та аналіз сучасних методів розпізнавання патологічних утворень головного мозку за допомогою комп'ютерного зору. Розглянути основні принципи роботи таких систем, їх переваги та недоліки, а також перспективи їх використання в клінічній практиці. Такий аналіз допоможе зрозуміти потенційні можливості та виклики, пов'язані із впровадженням комп'ютерного зору у медичну сферу для боротьби з раком мозку.

Матеріали та методи. Комп'ютерний зір – це галузь штучного інтелекту, що займається розробкою алгоритмів для автоматичного аналізу та інтерпретації зображень [1]. Виявлення пухлин мозку є критичним завданням, яке вимагає точності та швидкості, і сучасні алгоритми глибокого навчання значно підвищують ефективність цього процесу. Вибір оптимального методу

для цього завдання залежить від багатьох чинників, зокрема типу зображення (МРТ, КТ, рентген тощо), характеристик пухлини (тип, розмір, форма), якості даних та вимог до точності й швидкості. У дослідженні було вирішено застосувати модель YOLO для виявлення пухлин на медичних зображеннях завдяки її високій швидкості обробки, що дозволяє працювати в режимі реального часу. Простота використання моделі сприяє легшому розгортанню та інтеграції з іншими системами. Крім того, YOLO демонструє ефективність у виявленні об'єктів різних розмірів, що є ключовим фактором для точного виявлення пухлин.

YOLO – популярна модель виявлення об'єктів, розроблена Джозефом Редмоном і Алі Фархаді у Вашингтонському університеті. На даний момент існує вже 11 версій цієї моделі. Перша реалізація YOLOv1 була представлена у 2015 році. Спираючись на вражаючі досягнення попередніх версій YOLO було обрано для застосування останню версію YOLO11, яка представляє значні вдосконалення в архітектурі та методах навчання, що робить його універсальним вибором для широкого спектру завдань комп'ютерного зору [3].

Дані та обробка даних відіграють важливу роль у виявленні пухлин головного мозку. Це складне завдання, яке передбачає аналіз медичних зображень, таких як МРТ (магнітно-резонансна томографія) або КТ (комп'ютерна томографія) [4]. МРТ є більш точним методом, оскільки дозволяє чітко розрізняти різні типи тканин і краще виявляти патології. Було обрано орієнтацію таку як аксіальне сканування. Аксіальне сканування також відоме як горизонтальне сканування. У цьому типі сканування зображення отримуються у горизонтальній площині, паралельно земній поверхні. Він є більш інформативним і використовується як стандартний підхід. Сформовано датасет який складається з 539 зображень МРТ (аксіального сканування) головного мозку. Анотація зображень, включаючи зображення з пухлинами головного мозку, є важливою для навчання моделей комп'ютерного зору, оскільки вона надає навчальним даним структуру та контекст, забезпечує надійну основу для навчання, валідації та тестування моделей [5]. Це сприяє розробці моделей, які

можуть ефективно розпізнавати пухлини головного мозку на медичних зображеннях. Було обрано спосіб анотації даних за допомогою обмежувальної рамки. Для цього необхідно було знайти середовище за допомогою якого можна виконати це завдання – RoboFlow [6]. Створено анотації для всіх зображень та розділено дані на навчальні, тренувальні та тестові. Також експортовано датасет з анотаціями у zip форматі та скопійовано посилання безпосередньо для моделі YOLO11 для подальшої реалізації методу.

Модель YOLO11 можна реалізувати в різних середовищах та платформах, залежно від потреб, обраних мов програмування та фреймворків. Найчастіше реалізація відбувається за допомогою Python, використовуючи популярні бібліотеки глибокого навчання. Також можна виконати цю роботу на локальному комп'ютері або у хмарних середовищах, таких як Google Colab, яке і обрано для реалізації методу виявлення патологій головного мозку.

Результати та обговорення. Було навчено модель на версії YOLO11 та з використанням різної кількості епох.

Таблиця 1

Результати навчання моделі

Кількість епох	Точність
15	89%
30	98%
50	96%
100	93%
200	92%

На даному наборі даних найкращий результат з проаналізованих – 30 епох. Досягнуто результату 98%, де модель правильно визначила наявність пухлини головного мозку на зображеннях МРТ, а у 2% випадків, коли пухлина є, але модель не змогла її виявити.

Проаналізувавши зображення з тестового набору можна сказати, що модель показала достатньо добрий результат, але є зображення на яких моделі не вдалося розпізнати та виявити пухлину.

Висновки. У ході даного дослідження було розглянуто сучасні методи

комп'ютерного зору для виявлення пухлин, зокрема зосереджуючись на методі за допомогою моделі YOLO, було продемонстровано його застосування та ефективність у задачах виявлення об'єктів, що робить його перспективним інструментом для автоматизованої діагностики пухлин. Використання YOLO для виявлення пухлин показало значний потенціал для покращення точності та швидкості діагностики, що може сприяти ранньому виявленню пухлин та підвищенню шансів на успішне лікування. Важливо відзначити, що успішність застосування методу залежить від якості підготовки моделі та наборів даних. Для подальшого вдосконалення методів комп'ютерного зору в медичній діагностиці необхідні додаткові дослідження. Потрібно розробляти нові архітектури нейронних мереж, адаптовані до медичних задач, а також працювати над підвищенням точності та стабільності моделей. Методи комп'ютерного зору, зокрема YOLO, мають великий потенціал для розвитку медичної діагностики, особливо у виявленні пухлин. Продовження досліджень у цьому напрямку може призвести до значних покращень у ранньому виявленні пухлин і загальному підвищенні якості медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Що таке комп'ютерний зір. URL: <https://www.unite.ai/uk/what-is-computer-vision/> (дата звернення: 30.09.2024).
2. Виявлення об'єктів. URL: <https://www.ibm.com/topics/object-detection> (дата звернення 30.09.2024).
3. YOLO11. URL: <https://docs.ultralytics.com/ru/models/yolo11/> (дата звернення: 05.10.2024).
4. МРТ та КТ. URL: <https://mri-expert.lviv.ua/princzipovi-vidminnosti-kt-vid-mrt/> (дата звернення: 01.10.2024).
5. Анотація зображень. URL: <https://dou.ua/forums/topic/43557/> (дата звернення: 03.10.2024).
6. Roboflow. URL: <https://docs.roboflow.com/> (дата звернення: 03.10.2024).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТВОРЕННІ ПРЕЗЕНТАЦІЙ: НОВІ ГОРИЗОНТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ

Довгань Ірина Артурівна,

викладач

Цуркан Іван Олексійович,

курсант

Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. У наш час у різних сферах діяльності відбуваються швидкі зміни в комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологіях. Щоб відповідати потребам сучасного ринку праці суспільство шукає постійно ефективні та інноваційні методи. У зв'язку з тим, що штучний інтелект (ШІ) увірвався в життя людей, це питання стає більш актуальним.

Інструменти на базі ШІ допомагають не тільки у розробці візуального контенту, але й у створенні структурованих та персоналізованих матеріалів. ШІ стає важливим інструментом для автоматизації процесу розробки візуального контенту, створення структурованих, персоналізованих матеріалів, підвищення ефективності комунікації, які краще резонують з аудиторією. Це дозволяє користувачам економити час і покращувати якість кінцевого продукту.

Мета роботи / Aim. Дослідити можливості використання ШІ в процесі створення презентацій, а також представити інструменти, які можуть допомогти в цій справі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Програмне забезпечення для створення презентацій за допомоги ШІ. Вивчення публікацій, що описують застосування ШІ для створення презентацій.

Результати та обговорення./Results and discussion. За кордоном штучний інтелект з'явився в житті людей з відкриттям доступу до сервісу ChatGPT у 2022 році [1], він стрімко здобув популярність у різних сферах життя, а 18 лютого 2023 року Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров

заявив, що ChatGPT розблоковано для використання в Україні [2].

Штучний інтелект – це галузь інформатики, яка зосереджена на створенні розумних машин, здатних виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, такі як навчання, вирішення проблем та прийняття рішень. Технологія штучного інтелекту діє як розширення людського інтелекту, дозволяючи машинам виконувати завдання, які раніше були можливі лише для людей [3].

Створення інтерактивних презентацій є однією з найперспективніших областей його застосування. Технологія ШІ значно спростила процес підготовки матеріалів, підвищила їхню якість та залучила аудиторію. Вона дозволила суттєво змінити підхід до створення презентацій, цей процес стає швидшим, інтуїтивно зрозумілим та більш автоматизованим. На базі ШІ інструменти допомагають у розробці візуального контенту, у створенні структурованих та персоналізованих матеріалів, які краще резонують з аудиторією.

Системи на базі ШІ можуть генерувати візуальні елементи, такі як зображення, відео, анімації та презентації, а також адаптувати контент під індивідуальні потреби [4].

При створенні презентацій у PowerPoint зі штучним інтелектом зазвичай пропонується широкий вибір шаблонів, підбірка графіки та тексту на основі алгоритмів машинного навчання. Використання таких інструментів для створення презентації значно полегшує підготовку контенту, особливо для користувачів без навичок дизайну.

Для створення презентації вводиться ключові тези, мету презентації та інформацію про цільову аудиторію. ШІ аналізує введені дані та використовує їх для подальшого автоматичного формування структури та підбору контенту. Після обробки інформації ШІ пропонує оптимальну структуру презентації на основі теми та мети. Це включає поділ на вступ, основні тези, візуалізацію даних та висновки. На основі аналізу теми ШІ автоматично пропонуються варіанти дизайну презентації. Це стосується, як загального макету, так і

кольорової схеми, шрифтів та графічних елементів. Використання ШІ дозволяє адаптувати стиль слайдів відповідно до теми, автоматично генерує текст для слайдів, використовуючи ключові тези та введені дані, також знаходить відповідні зображення, графіки або навіть відео для доповнення контенту презентації, що швидко візуалізує матеріал і покращує його сприйняття.

Існують інструменти штучного інтелекту, які використовують для створення презентацій. Кожен із них має свої унікальні можливості, що дозволяють автоматизувати різні аспекти створення слайдів, від дизайну до контенту. Ось деякі з найпоширеніших генераторів ШІ:

- Beautiful.ai - інструмент, який використовує алгоритми ШІ для автоматичного створення слайдів, він аналізує контент і на основі цього підбирає оптимальні візуальні рішення для гармонійного дизайну презентації;

- Tome - інструмент активно використовує генеративні моделі для створення текстового контенту та візуальних елементів, дає можливість користувачам створювати інтерактивні презентації, які швидко підлаштовуються під змінні дані;

- Canva - інструмент дозволяє користувачам автоматично вибирати дизайн на основі тематики презентації, пропонує прості та інтуїтивні шаблони, що робить її популярною серед тих, хто не має великого досвіду в дизайні, але потребує професійних результатів;

- **Gamma** - інструмент згенерує дизайн слайдів, підбере зображення та шрифти;

- Presentation AI - інструментом для створення професійних презентацій, пропонує велику кількість готових шаблонів, де алгоритм самостійно визначає оптимальні розташування тексту, зображень та графіки на слайдах, коригує розміри й розташування об'єктів, створюючи максимально професійний вигляд презентації;

- Slidebean - інструмент для автоматичного створення презентацій пропонує багато стильних та професійних шаблонів для різних цілей, які можна редагувати, додаючи заголовки, текстові блоки, зображення, графіки, таблиці,

відео та інші елементи;

Pitch - один із найпопулярніших інструментів для створення презентацій на ринку, а все завдяки широкому спектру функцій, включаючи надзвичайно гарні шаблони, анімацію та різноманітні стилі тексту;

Decktopus - це хмарна платформа для створення презентацій. Вона містить бібліотеку шаблонів, які можна редагувати за допомогою різних макетів, кольорів, зображень, тексту, шрифтів тощо;

SlidesAI - інструмент, який дозволяє створювати професійні слайди з готового тексту. Програма самостійно прописує структуру презентації та вміст кожного слайда, надає колекцію готових шаблонів та оформлення [5].

Хоча ШІ автоматизує багато етапів, остаточний огляд презентації залишається за користувачем. Важливо переглядати автоматично створені слайди, перевіряти наявність помилок та виправляти можливості неточності. Користувач може вручну внести правки у зміст, структуру або дизайн, щоб презентація повністю відповідала його вимогам. Після завершення роботи над презентацією користувач може експортувати її в зручний формат (PowerPoint, PDF або інтеграція в хмарні сервіси для демонстрації онлайн). ШІ також можна надавати можливість збереження презентації на платформі для онлайн-зустрічей або ділових відеоконференцій, таких як Zoom або Microsoft Teams.

З розвитком технологій можна очікувати ще більшу інтеграцію ШІ в процесі створення презентацій. Наступним кроком може стати використання штучного інтелекту для створення не тільки дизайну, але й автоматичного написання тексту на основі контексту або голосової навіть інструкції. Крім того, можливості ШІ у створених інтерактивних презентаціях, які реагують на дії користувачів, можуть стати новим стандартом у найближчі роки.

Висновки./Conclusions. Використання штучного інтелекту у створенні презентацій відкриває нові горизонти від автоматичного дизайну до інтерактивних елементів. ШІ пропонує перспективи для подальшої інтеграції з новими технологіями. Розвиток таких інструментів дозволить значно

покращити процес підготовки презентацій, роблячи їх більш ефективними, персоналізованими та адаптивними до вимог сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пасічник О., консультантка з онлайн-навчання Європейського центру ім. Вергеланда. Штучний інтелект в освіті. <https://osvita.ua/school/method/91077/>.
2. Чат GPT - що потрібно знати про сервіс та як його використовувати <https://goo.su/lcxK>
3. Головка Д. Ю., Штучний інтелект як інструмент трансформації традиційних методів навчання <https://goo.su/5erAe>
4. Черняхівська, А. О. Використання інструментів штучного інтелекту для створення і покращення навчальних матеріалів та візуального контенту. У Інноваційні практики наукової освіти, с. 808–813.
5. 8 AI інструментів для створення презентацій <https://goo.su/gorLT7>

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ВИРОБІВ ІЗ СКЛОПЛАСТИКІВ

Задоя Наталя Олександрівна,

к.т.н, викладач вищої категорії

Запорізький авіаційний фаховий коледж

Вступ. / Introductions. У даний час у машинобудуванні широкого застосування одержали склопластики, які успішно конкурують із металами та їх сплавами. Вироби із них мають малу питому вагу й малу гігроскопічність. Існуюча технологія виготовлення виробів із склопластиків є трудомістким процесом, пов'язаним із тривалістю твердіння останніх. Способи інтенсифікації процесів твердіння вимагають спеціальних досліджень і нестандартних рішень.

Одним із таких рішень є використання радіаційних методів твердіння композитів. Дослідження цих методів є актуальною задачею та має велике практичне значення. Застосування радіаційних методів обробки склопластиків у процесі твердіння дозволяє значно скоротити цикл виготовлення виробів, знизити трудомісткість процесів і підвищити експлуатаційні характеристики одержуваних матеріалів.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є інтенсифікація процесів твердіння тонкостінних склопластиків конструкційного та теплозахисного призначення й підвищення їх фізико-механічних характеристик за допомогою радіаційних методів обробки.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Досліджувалися склопластики конструкційного та теплозахисного призначення. В якості наповнювача використовували кремнеземну склотканину КТ-11-ТОА, яка була піддана термообробці та апретуванню. В якості сполучного застосовували епоксидну смолу ЕДТ-10 та фенолоформальдегідну смолу ЛБС-4. Радіаційну обробку прискореними електронами проводили на прискорювачі типу ЕЛТ-1,5. Для реалізації інфрачервоного нагріву використовували галогенні лампи розжарювання КГТ-220-1000, які розташовувались «коридором» для забезпечення рівномірного температурного поля. Розривні навантаження

вимірювали на розривної машині МР-0,5-1 при швидкості навантаження 50 мм/хв. Електронно-мікроскопічний аналіз здійснювали на електронному мікроскопі РЕМ 200. Заготовки склопластиків конструкційного та теплозахисного призначення формували методом контактного пресування та на намотувальних верстатах типу ВНП-6.

При контактному пресуванні для виготовлення склопластикових пакетів використовували оснащення, яке представляє собою два обкладених листа з алюмінію завтовшки 10 мм і площею 400x400 мм². Антіадгезивом була фторопластова плівка. Рівномірний тиск формування $P_f=0,5$ МПа створювали гідравлічним пресом і контролювали манометром, а однакову товщину пакетів забезпечували стяжкою болтів по периметру обкладених листів до упору до шаблону. Матеріал ущільнювали виходячи із розрахунку 4 шари препрегу на 1 мм товщини пакета.

Зразки циліндричної форми виготовляли методом «мокрого» намотування на оправленні з алюмінію діаметром 300 мм. Формування оболонок проводили на намотувальному верстаті з ЧПК типу СНП-6 і на лабораторній установці для виготовлення мікропластиків.

При формуванні оболонок застосовували кругове намотування в напрямку, перпендикулярному утворюванню циліндра (кут намотування близький до 90⁰). Сполучне перед намотуванням нагрівали до температури 340 К для забезпечення необхідної в'язкості. Товщина оболонок становить 0,5-10 мм.

Готові зразки поміщали на транспортер, ширина стрічки якого 380 мм і простягали або обертали під прискорювачем. В результаті чого вони послідовно потрапляли у зону випускного вікна прискорювача та опромінювалися паралельним пучком електронів.

Для твердіння сполучного в роботі розглянуті наступні способи нагріву: використання конвективного нагріву, інфрачервоного нагріву та комбінований спосіб нагріву, який включає інфрачервоний нагрів і доотвердіння прискореними електронами.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Для одержання стабільного збільшення характеристик міцності склопластиків у роботі була запропонована схема комбінованого твердіння, що включає інфрачервоне нагрівання (ІЧ) й доотвердіння прискореними електронами (РО). Необхідність застосування комбінованого твердіння викликана тим, що для склопластиків на сполучних поліконденсаційного типу м'яке інфрачервоне нагрівання забезпечує більш повне та якісне видалення летких речовин.

Для реалізації комбінованого способу інфрачервоне нагрівання тонкостінних склопластиків здійснювали при температурі 390 К протягом 15 хв. Потім зразки, що піддавалися попередньому термоотвердінню за допомогою інфрачервоного нагрівання, доотверджували на прискорювачі електронів при дозі опромінення 80 Мрад протягом 1 хв. при температурі твердіння 423К. Результати фізико-механічних випробувань зразків представлені на рисунку 1 та таблиці 1.

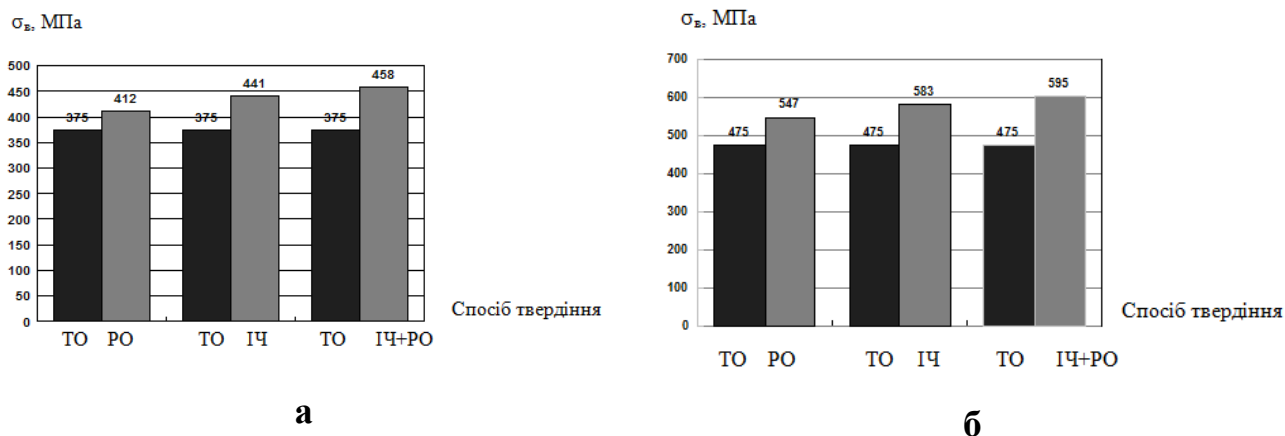

Рисунок 1. Гістограми характеристик міцності плоских склопластиків:
а – теплозахисного призначення; б – конструкційного призначення

Таблиця 1

**Фізико-механічні характеристики склопластику отвердженого
радіаційними методами і контрольним методом**

Матеріал	Спосіб твердіння	Густина ρ, кг/м ³	σ _р , МПа	Ступінь твердіння %	Кількість зразків
1	2	3	4	5	6
КТ-11-ТОА+ЛБС-4	ТО	1,23	375	97,0	11
	РО	1,28	412	98,3	11

	ГЧ	1,31	441	98,5	11
	ГЧ+РО	1,33	458	98,7	11
КТ-11-ТООА+ЕДТ-10	ТОО	1,25	475	97,5	11
	РО	1,30	547	98,5	11
	ГЧ	1,32	583	97,7	11
	ГЧ+РО	1,34	595	98,9	11

Механічні випробування плоских заготовок, отверджених комбінованим способом (ГЧ+РО), показали, що розривна міцність склопластику на ЛБС-4 становить 458 МПа, а на ЕДТ-10 – 595 МПа. Для заготовок, отверджених конвективним нагріванням (ТОО) – 375 і 475 МПа відповідно. Ступень твердіння для ЛБС-4 становила 98,7%, а для ЕДТ-10 – 98,9%. При цьому відбувалося скорочення часу твердіння з 8 годин до 16 хв.

Висновки. / Conclusions. Як показали результати досліджень, застосування радіаційних методів обробки із урахуванням розподілу температурних полів дозволяє удосконалити технологію виготовлення виробів із композиційних матеріалів та рекомендувати її для формування елементів конструкцій оболонкової і плоскої форми. Розроблена нова технологія комбінованого твердіння склопластиків, яка включає інфрачервоне нагрівання й доотвердження прискореними електронами. При цьому відбувається значне скорочення тривалості твердіння (з 8 год. до 16 хв.) і збільшення показників міцності до 20 % порівняно з твердінням конвективним нагріванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Т. А. Манько. Современное материаловедение. Учебное пособие. – Днепропетровск: ДНУ, 2007. – 199 с.
2. Полімерні композиційні матеріали в ракетно-космічній техніці: Підручник Є. О. Джур, Л. Д. Кучма, Т. А. Манько, та ін. – К.: Вища освіта, 2003. – 399 с.
3. Каиров Э. И., Слободской А. П., Марков Н. Г., Решенцева Т. К., Житников И. А., Баранова Н. С. Выбор температуры и спектрального состава ИК излучения при производстве многослойной термостойкой пленки // Пластические массы. – 1990. – № 7. – с. 62-64.

4. Зворыкин Д. Б., Прохоров Ю. И. Применение лучистого инфракрасного нагрева в электронной промышленности. – М.: Энергия, 1980.-156 с.

5. Омельченко С. И., Шлопацкая В. В. Адгезия связующих к стекловолокнистым наполнителям при радиационном отверждении // Пластические массы. – 1980. – № 8. – с. 30-33.

СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ВІРТУАЛЬНОГО МУЗЕЮ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ЕКСПОНАТАМИ

Каракаш Олена Василівна,
студентка
Горбатюк Руслан Віталійович,
аспірант
Шатохіна Вікторія Геннадіївна,
асистент
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. У сучасному цифровому світі музеї постають перед викликами і водночас новими можливостями представлення свого контенту. Створення віртуальних музеїв із використанням інтерактивних експонатів відкриває доступ до культурної спадщини для мільйонів людей незалежно від їхнього географічного розташування та дозволяють користувачам взаємодіяти з експонатами в інтерактивному форматі. Такий підхід не лише зберігає історичні артефакти у цифровому форматі, але й дозволяє відвідувачам взаємодіяти з експонатами, відкривати нові перспективи їхнього розуміння та взаємодії. Інтерактивні елементи віртуальних музеїв залучають аудиторію через динамічні мультимедійні презентації, інтерактивні тури та можливість особистого внеску в культурний процес. Дана робота присвячена створенню інформаційного ресурсу віртуального музею з інтерактивними експонатами, що реалізується за допомогою графічного та програмного модулів. Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки демонструє перетин технологій, освіти та культури, а також відкриває нові горизонти для розвитку музейної справи.

Ціль роботи./Aim. Ціль роботи полягає в розробці інформаційного ресурсу віртуального музею з інтерактивними експонатами, який забезпечить доступ до культурних та історичних об'єктів у цифровому форматі. Основною метою тез, а надалі і кваліфікаційної роботи, є створення платформи, що дозволить користувачам взаємодіяти з експонатами, отримуючи додаткову

інформацію через інтерактивні елементи, а також стимулюватиме інтерес до культурної спадщини через інноваційний підхід до її презентації. Ми прагнемо створити не лише візуально привабливий простір, але й забезпечити зручний інтерфейс для користувачів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Графічна частина проєкту буде виконана в програмі 3D Max, де буде спроектовано віртуальний музей з усіма необхідними деталями: експонати, освітлення, текстури.

Основні етапи включатимуть:

- 1) створення тривимірних моделей, що відображають реальні об'єкти;
- 2) застосування та налаштування різних технік освітлення для створення реалістичної атмосфери;
- 3) нанесення текстур на моделі для підвищення їх візуальної привабливості.

Програмна частина буде реалізована за допомогою візуальних скриптів Blueprints в Unreal Engine або C# в Unity. Це дозволить створити інтерактивні елементи віртуального музею, такі як взаємодія з 3D-об'єктами (обертання, масштабування, додаткові ефекти), забезпечуючи гнучкість та легкість у розробці інтерактивних функцій.

Методи реалізації проєкту:

1. *Графічне моделювання* включає створення 3D-моделей експонатів музею, які будуть основою віртуального середовища. Використовуючи програмне забезпечення 3ds Max, можна детально відтворити об'єкти, які будуть представлені у віртуальному музеї, в цифровому вигляді. Моделі можуть включати історичні артефакти, мистецькі твори та інші об'єкти культури. Це дозволяє не лише точно передати зовнішній вигляд артефактів, але й інтегрувати їх в інтерактивне середовище, де користувачі зможуть взаємодіяти з об'єктами — обертати, збільшувати або переглядати додаткові деталі. Особлива увага приділяється текстуруванню, де додаються високоякісні текстури, які підкреслюють дрібні деталі, як-от матеріал, поверхневі структури та старіння об'єктів. Важливим аспектом є налаштування освітлення, яке допомагає

відтворити реалістичну атмосферу музею та виділити експонати, акцентуючи увагу на їхніх ключових елементах і створюючи правильну взаємодію світла та тіні.

2. *Програмна реалізація* проєкту виконується за допомогою візуальних скриптів Blueprints в Unreal Engine або C# в Unity. Вибрані платформи дозволяють легко реалізувати інтерактивні функції, які дозволяють користувачам активно взаємодіяти з експонатами віртуального музею. Програмна реалізація включає створення різноманітних інтерактивних елементів, таких як натискання кнопок для відкриття додаткової інформації або перегляду анімацій, що роблять взаємодію з віртуальним музеєм динамічною. Наприклад, користувачі можуть натискати на кнопки для відкриття інформаційних панелей, де відобразатимуться деталі про експонати, або переглядати короткі відеоролики про них. Окрім цього, можна реалізувати анімації об'єктів — обертання, зміна масштабу або навіть візуалізація експонатів у дії, що створить абсолютно новий рівень занурення в історію. Інтерактивні елементи інтегруються з ігровим двигуном (наприклад, Unreal Engine або Unity), що дозволяє створити гнучке середовище для взаємодії. Ігровий двигун допомагає керувати логікою поведінки об'єктів, фізикою взаємодії та реалістичністю візуальних ефектів, роблячи віртуальний музей захоплюючим і функціональним для користувачів.

3. *Тестування* — важливий етап для перевірки функціональності й зручності використання віртуального музею. На цьому етапі перевіряється коректна робота всіх інтерактивних елементів, стабільність платформи та її сумісність із різними пристроями. Крім технічних аспектів, також тестується зручність користувацького інтерфейсу: наскільки легко користувачам взаємодіяти з експонатами та чи відповідає віртуальне середовище їхнім очікуванням. Цей етап буде виконаний після користувацького тестування, яке є критично важливим для оцінки інтуїтивності та функціональності віртуального музею. Залучення реальних користувачів дозволяє виявити проблеми та отримати зворотний зв'язок щодо взаємодії з експонатами і навігацією.

Оптимізація, на основі отриманих даних, включає поліпшення продуктивності платформи, зменшення часу завантаження та покращення графіки без втрати якості. Це дозволяє створити віртуальний музей, який не лише привабливий візуально, а й зручний у використанні, що забезпечує високий рівень задоволення користувачів.

Ці матеріали та методи забезпечать створення якісного та інтерактивного віртуального музею, що сприятиме популяризації культурних цінностей.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати реалізації віртуального музею з інтерактивними експонатами продемонстрували позитивний вплив на користувацький досвід. Під час тестування, користувачі відзначили, що можливість взаємодії з експонатами та доступ до додаткової інформації значно покращили їхнє сприйняття музейного контенту. Багато учасників зазначили, що інтерактивні елементи, такі як анімації та інформаційні панелі, допомогли глибше зрозуміти культурну спадщину.

Обговорення результатів виявило, що оптимізація графіки та швидкості завантаження суттєво вплинула на загальну задоволеність користувачів. Завдяки зворотному зв'язку, були внесені корективи, які покращили функціональність та доступність ресурсу на різних пристроях. У результаті, віртуальний музей став не лише освітнім інструментом, а й привабливим місцем для знайомства з культурною спадщиною, що може залучити ширшу аудиторію.

Висновки./Conclusions. Створення інформаційного ресурсу віртуального музею з інтерактивними експонатами є актуальним завданням, яке поєднує сучасні технології з культурною спадщиною. Результати роботи можуть стати основою для подальших досліджень у галузі віртуальних музеїв та інтерактивного навчання. Подальші дослідження та розвиток в цій сфері можуть зосередитися на вдосконаленні технологій взаємодії, використанні віртуальної та доповненої реальності, а також на інтеграції нових освітніх методик, що дозволять ще більше залучити користувачів до процесу навчання

через культурні експонати. Віртуальні музеї можуть стати важливим інструментом у сучасній освіті, сприяючи розвитку критичного мислення, креативності та зацікавленості культурною спадщиною. Таким чином, реалізація даного проєкту є кроком у напрямку майбутнього музеїв, де технології та культура зливаються в єдине ціле.

В майбутньому планується подальше вдосконалення інтерактивності та розширення контенту, що сприятиме ще більшій зацікавленості та активній участі користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Долинна, О. (2020). Віртуальні музеї: нові можливості для освітнього процесу. Київ: Вид-во "Академія".
2. Коваленко, І. (2019). Інтерактивні технології в освіті: теорія та практика. Харків: ХНУ.
3. Петров, С. (2021). 3D моделювання для віртуальних музеїв.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АВТОМАТИЗАЦІЇ РІЗНИХ СФЕР ДІЯЛЬНОСТІ

Копилова Анна Михайлівна
студентка

Тронь Віталій Валерійович
к.т.н., доцент, науковий керівник
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introduction. Україна разом з іншими державами світу вступила в епоху цифровізації, коли всі сфери людського життя охоплені цифровими інноваціями. У 2024 році наша країна стала першою за оцінкою ООН в рейтингу електронної участі, піднявшись на 56 позицій від 2022 року. Цей прогрес став можливим завдяки повсякденній роботі теоретиків й практиків в галузі вивчення та застосування інтелектуальних моделей складних систем, інтелектуальної автоматизації.

Використання штучного інтелекту (ШІ) в автоматичних системах є елементом цифровізації різних сфер діяльності. ШІ покликаний замінити людей, що все ще є посередниками між машинами та досягненням інтелектуальних цілей, вирішуючи когнітивне завдання самостійно. Автоматизація рутинних і повторюваних завдань за допомогою штучного інтелекту може вивільнити людей від монотонної роботи та дозволити їм більше уваги приділяти складним і творчим завданням [3]. Проблема полягає в тому, що ШІ зміг активізувати машини до виконання інтелектуально обґрунтованих дій і вона надзвичайно актуальна.

Мета роботи. / Aim. Аналіз наукової літератури з проблеми використання штучного інтелекту в автоматизованих системах та визначення його особливостей застосування в різних сферах діяльності.

Матеріали та методи. / Materials and methods. В наш час можливості створення різних класів інтелектуальних моделей та алгоритмів управління досліджуються як іноземними, так і вітчизняними вченими. Їх роботи стали

матеріалом теоретичного вивчення та узагальнення. Серед зарубіжних вчених заслуговують на особливу увагу роботи таких вчених, як С. Гросбер, Й. Йорданіс, С. Рассел, Д. Хінтон, У. Холмс. Темі застосування штучного інтелекту в автоматизованих системах присвячені роботи таких вітчизняних вчених: О. Аврунін, М. Бабенко, А. Булатов, В. Горбенко, Г. Гусак, Ю. Ірлик, С. Клименко, Н. Кузнєцов, О. Піскар'юв, І. Скачков, С. Шаров, Ю. Якубович, Т. Яровой. Нами використовувалися загальні методи наукового пізнання.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Задля підвищення ефективності автоматизованих творчих розробок виникає потреба в роботизованій автоматизації процесів. Ефективність машин знижується через надмірний обсяг інформації, часто неструктурованої, що до них потрапляє. Іноді машини навіть зупиняються, доки людина не втрутиться в їх роботу. ШІ покликаний здійснювати інтелектуальну автоматизацію, використовуючи величезний обсяг даних, дублюючи людський інтелект у сприйманні, переосмисленні та прийнятті рішень. Інтелектуальна автоматизація – це поєднання роботизованої автоматизації процесів зі штучним інтелектом. Автоматизація виконує завдання на основі минулого досвіду, виконуючи завчасно налаштовані команди та правила відповідно до певної інструкції, не взаємодіючи з людьми. ШІ ж співпрацює з людьми, аналізує отриману інформацію, вивчає попередній досвід, на основі чого може приймати нестандартні рішення. І в цьому одна з найвагоміших переваг ШІ. Для створення автоматизованого рішення інтелектуальна модель автоматизації застосовує такі механізми: обробка природної мови (розпізнавання як людського голосу, так і текстових даних); машинний зір (ідентифікація облич, предметів, об'єктів вивчення); машинне навчання (вивчення й аналіз великих обсягів інформації, прогнозування та організація робочих процесів без втручання людини).

Створення штучного інтелекту має кілька етапів:

1. Постановка мети створення та надання значної кількості інформації для аналізу.

2. Створення моделі ШІ
3. Оцінка ефективності ШІ за допомогою його тестування.
4. Впровадження ШІ в автоматизовані процеси.

Інтелектуальна автоматизація ефективно використовується в різних галузях: державні управління, фінанси, освіта, військова справа, спецслужби, промисловість, медицина, управління людьми, служби підтримки клієнтів, технічне обслуговування телекомунікацій, виявлення атак на веб – ресурси, ведення бізнесу та інші. Розглянемо на прикладі, що можна автоматизувати в продажах за допомогою ШІ.

Автоматизація в поєднанні зі ШІ дає змогу швидко проаналізувати текстову інформацію, просканувати документи, виявити неточності та помилки.

- Покращення роботи з лідами (лід – це потенційний клієнт, що виявив зацікавленість товаром або послугою, залишив заявку або запитав про нього на сайті, чи у менеджера). ШІ допомагає швидко реагувати на запити клієнтів

- Скоринг клієнтів (оцінка фінансових ризиків в балах)

- Персоналізація комунікації через email - розсилки, повідомлення в соцмережах з урахуванням інтересів та уподобань клієнтів.

- Використання прогностичної аналітики на основі ШІ дозволяє зробити висновки про ймовірність укладення угод і визначитись зі стратегією.

Отже, ШІ бере участь на всіх етапах укладання угод та вироблення стратегії подальшого ведення бізнесу.

Висновки. / Conclusions. На основі вищесказаного можна зробити висновки про те, що штучний інтелект і автоматизація тісно пов'язані між собою і працюють вони в усіх сферах людського життя більш ефективно, коли стають одним цілим. Такі системи дають змогу досягати навіть кращих результатів, ніж якби всі процеси виконували люди.

Завдяки цьому люди звільняються від монотонної, часто повторювальної роботи й можуть перейти до виконання більш креативних, творчих завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аврунін О. Г., Владов С. І., Петченко М. В. Інтелектуальні системи автоматизації : монографія. Кременчук: Видавництво «НОВАБУК», 2021. 322 с.
2. Хмара М. П., Гуменюк Я. М., Аль-Хаялі Д. Впровадження штучного інтелекту в бізнес-практику. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 9 (09). С. 42–50. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.9-8> (дата звернення: 09.10.2024).
3. Можливості та ризики використання штучного інтелекту в публічному управлінні | Economic Synergy. *Economic Synergy*. URL: <https://es.istu.edu.ua/EconomicSynergy/article/view/113> (дата звернення: 09.10.2024).

ПЛАЗМОХІМІЧНИЙ ПІРОЛІЗ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ПЕРЕРОБКИ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ

Кордуба Ірина Богданівна

д.т.н., доцент

Бойко Роман Сергійович

Чернишов Ігор Олегович

Студенти

Київський національний університет

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Вступ. Нестримне зростання кількості та темпів виробництва медичних відходів в умовах російсько-української війни критично загострює екологічну ситуацію в Україні.

Важливим екологічним чинником стає переробка відходів, так як існуючі методи та технологічні засоби не спроможні забезпечити їх повну екологічно безпечну переробку та утилізацію. У тезах проаналізовано особливості плазмохімічного піролізу, як альтернативного методу переробки та спалювання медичних відходів, в тому числі в медичній галузі для утилізації, переробки та знищення небезпечних відходів.

Ціль роботи. Запропонувати нові технологічні підходи та екологічні перспективи високотемпературного плазмохімічного піролізу, щодо утилізації небезпечних медичних та фармацевтичних відходів.

Матеріали та методи. Використано наукові методи аналізу: порівняння та узагальнення статистичних даних щодо утилізації відходів в Україні за останні роки, абстрактно-логічний для формування висновків. Використано праці науковців та нормативно-правові документи за темою дослідження.

Результати та обговорення. На сьогодні проблема поводження з відходами стає більш критичною і посідає одну з найважливіших і найактуальніших проблем забруднення довкілля. На сьогодні в Україні більшість полігонів твердих побутових відходів не відповідає європейським

стандартам. Щороку в Україні накопичується близько 10 млн. тон сміття, екологічна ситуація наближається до критичної.

Сміттєзвалища в Україні займають більшу територію, ніж об'єкти природного заповідного фонду України.

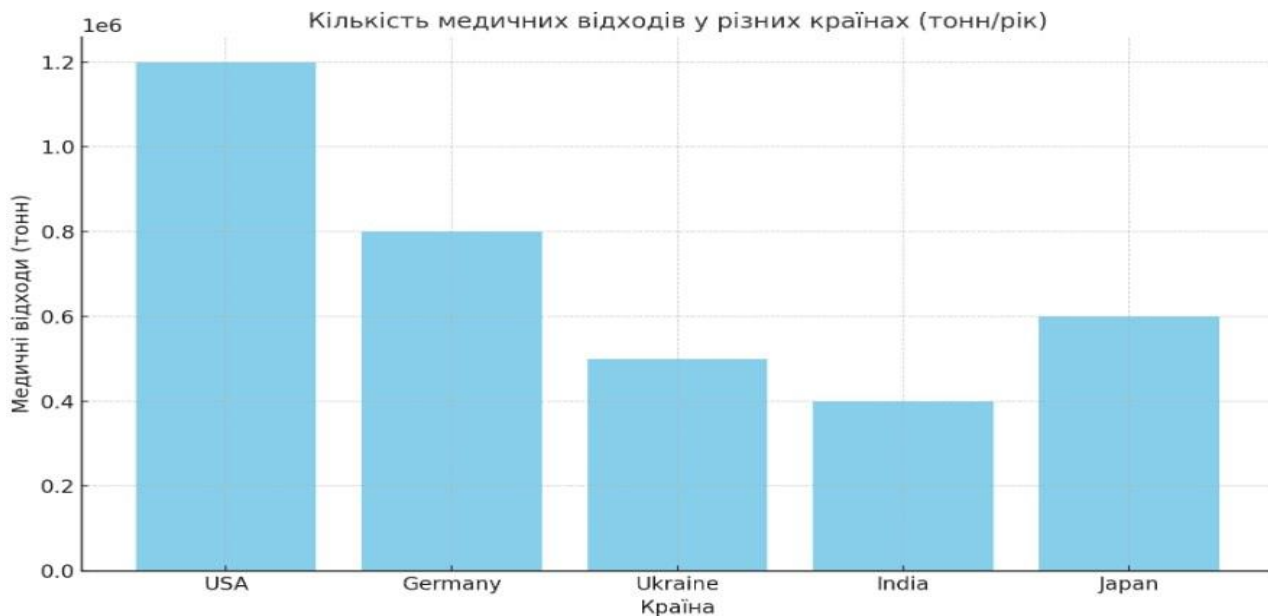

Рис. 1а. Кількість МВ в окремих країнах світу та Україні.

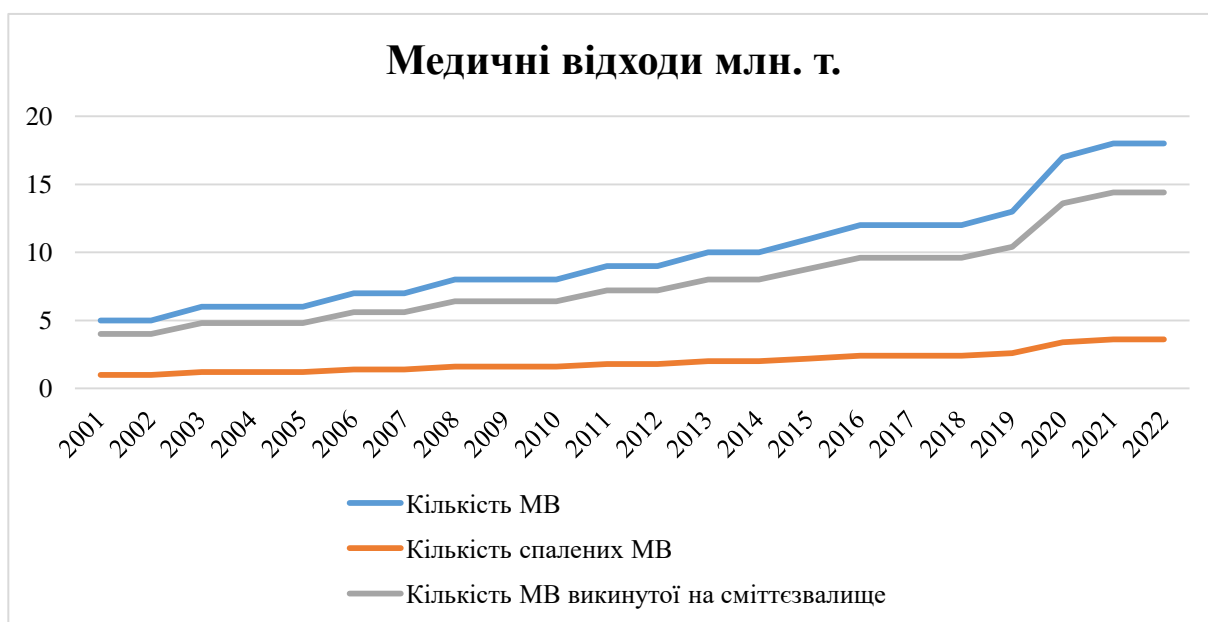

Рис. 1б. Кількість МВ в світі.

На сьогодні в результаті бойових дій відбувається постійне різке зростання збільшення кількості небезпечних медичних відходів. У сфері

поводження з відходами виділяється пріоритетний напрям - захист довкілля та здоров'я людини від негативного впливу відходів, зокрема медичних та фармацевтичних.

При цьому на сьогодні усі медичні відходи в Україні віднесені до класу небезпечних, а термін “медичні відходи” визначає повну сукупність усіх категорій та видів медичних відходів. Медичні відходи в Україні класифікують за категоріями:

- А – епідемічно безпечні медичні відходи;
- В – епідемічно небезпечні медичні відходи;
- С – токсикологічно небезпечні медичні відходи;
- Д – радіологічно небезпечні медичні відходи.

Незважаючи на такий чіткий розподіл медичних відходів, в світі створюється близько 18 млн. тон сміття (Рис.1а,1б). З цієї кількості понад 400 тис. тон медичних відходів утворенні в Україні, з яких 120 тис. тон – небезпечні.

Станом на зараз чітко спостерігається проблема відсутності алгоритму та екологічно безпечного методу переробки таких відходів. Близько 95% МВ викидаються на загальні сміттєзвалища та перероблюються неналежним чином, створюючи пряму загрозу для здоров'я людей, тварин та значно посилюючи екологічну кризу загалом.

Найпопулярнішим сучасним методом переробки є пряме спалювання МВ на відкритих сміттєзвалищах. У цьому методі спостерігається велика кількість проблем та недоліків, головними з яких є те, що утворюються вторинні надзвичайно токсичні відходи (поліхлоровані дибензодіоксини, фурані і біфеніли), які потім разом із важкими металами потрапляють у навколишнє середовище з димовими газами, стічними водами і шлаком.

Процес відкритого горіння медичних відходів на повітрі, як правило, має температуру, яка не перевищує 500-700 °С. Такі низькі температури недостатні для повної екологічно безпечної термічної утилізації та повного знищення МВ (Таблиця 1).

Температура згоряння складових медичних відходів

Складова медичних відходів	Температура згоряння (°C)
Папір	233-260
Пластик	300-450
Полівінілхлорид	225-290
Текстиль	250-300
Гума	300-400
Деревина	300-500
Біологічні матеріали (органіка)	800-1000
Метали (наприклад, алюміній)	>660

Виділення великих кількостей діоксидів та фуранів сприяє збільшенню кількості респіраторних та онкологічних захворювань. Окрім захворювань неповний розпад МВ може сприяти хімічним реакціям, результатом яких може бути утворення різноманітних сполук, що можуть мати небезпечні властивості: отруйність; вибухонебезпечність, це створює складні умови для працівників таких сміттєзвалищ. Єдиним виходом з такої ситуації може бути повторне спалювання таких залишків за допомогою спеціально встановлених в інсинераторах додаткових камер при температурах 1100-1250 °C.

Екологічне забруднення: Через неповне знищення викидів від спалювання МВ в навколишнє середовище попадає критично велика кількість різних хімічних елементів: Вуглець(C), Азот(N), Сірка(S), Хлор(Cl), Меркурій(Hg), діоксиди та фурани. Наслідками є суттєве погіршення стану атмосфери, оскільки переробна промисловість виділяє 34% викидів від стаціонарних джерел забруднення. Для вирішення цієї проблеми потрібно створювати нові високотемпературні технології, здатні радикальним чином здійснювати управління медичними відходами з повноцінним гарантованим екологічним захистом. Така технологія - це технологія високотемпературного плазмо-хімічного піролізу твердих промислових, комунальних і небезпечних медичних відходів. Технологія плазмо-хімічного піролізу медичних та інших відходів усуває практично всі недоліки інших існуючих технологій утилізації медичних відходів і являє собою комплексне рішення для їх безпечної

утилізації. При цьому конверсія органічної маси в газ становить понад 99% і не потребує сегрегації хлорованих вуглеводнів.

Після згоряння відходів токсичні гази на виході з установки присутні в незначній кількості та відповідають нормативним екологічним вимогам, висока температура та УФ-випромінювання плазмового струменю, повністю знищують бактерії/мікроорганізми.

Рис. 2. Вигляд інсинератора «Мюллер» С.Р.50 М виробництва Франція.

Станом на 2024 рік камери плазмохімічного піролізу є найбільш розвинутим методом переробки МВ. Французька камера плазмохімічного піролізу «Мюллер» (Рис. 2) повністю знищує всі мікроорганізми, а якщо якийсь параметр викидів перевищує вказану норму, то робота інсинератора автоматично припиняється. Загальна кількість відходів, яка повністю знищується в камері «Мюллер» сягає 95%, а решта відходів в кількості близько 5% транспортується на сміттєзвалище у вигляді зольного залишку. Продуктивність цієї камери, при температурі згоряння сміття в 700-850°C та температурі згоряння піролізних газів в 1100-1250°C сягає близько 50-60кг/годину.

Економічна складова плазмохімічного піролізу:

Як метод переробки сміття плазмохімічний піроліз є ефективним, але й досить дорогим в порівнянні з іншими методами (Таблиця 2.), але він не позбавлений можливості для прибутку:

**Вартість використання різних методів переробки/Викидів CO₂
на тону МВ.**

Економічна ефективність плазмопіролізу	
Метод утилізації	Вартість за тону (\$)
Традиційне спалювання	200
Плазмопіроліз	300
Захоронення	100
Порівняння викидів CO₂ різних методів утилізації медичних відходів	
Метод утилізації	Викиди CO₂ на тону відходів (кг)
Спалювання	150
Захоронення	200
Плазмопіроліз	10
Автоклавування	50

- Економія на транспортуванні. Після утилізації в камері плазмохімічного піролізу залишається незначна частка відходів, що надає можливість економити на зворотному транспортуванні залишків МВ.
- При піролізі утворюється синтез-газ, що складається з водню та оксиду вуглецю. Він може використовувати як джерело енергії або складова для хімічних реакцій.
- Цей метод переробки дозволяє економити на попередньому сортуванні, оскільки він невибагливий до чіткого попереднього сортування та обробки.

Висновок.

Отже, стрімко зростаюча кількість медичних відходів, їх негативний вплив на флору і фауну Землі, проблеми їх переробки при використанні звичних методів утилізації є великою екологічною проблемою.

Пропонується здійснювати переробку твердих побутових відходів, а також рідких, газоподібних та змішаних небезпечних відходів, шляхом плазмо-хімічного спалювання при температурах 1100-1250 С.

Зазначений метод є екологічним, завдяки високотемпературним процесам молекулярного руйнування, де майже повністю нейтралізуються будь-які

небезпечні речовини. Також наявні відходи не потребують сортування. При утилізації (спаленні) відходів утворюється паливний газ, який може бути ефективно використаний для потреб об'єктів громади для підвищення їх теплової та економічної ефективності.

Отже, нові технології, імперативним чином повинні екологічно чисто та безпечно переробляти, утилізувати та остаточно знищувати усі відходи у тому числі і небезпечні.

ПІДВИЩЕННЯ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ У ПРИГОТУВАННІ СМУЗИ

Косова Іванна Миколаївна,
викладач технологічних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Фаховий коледж технологій, бізнесу та права
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Структура харчування населення України нині не відповідає сучасним принципам раціонального харчування і практичної дієтології. У раціоні населення багато вуглеводів (хлібобулочні вироби, картопля) та мало основних джерел повноцінного харчового білка (м'ясні, рибні і молочні продукти), клітковини та мікронутрієнтів (овочі, фрукти, горіхи, рослинні олії тощо).

Результати досліджень фактичного стану харчування населення в різних регіонах України свідчать також про дефіцит поліненасичених жирних кислот, вітамінів С, групи В, Е, фолієвої кислоти, ретинолу, макро- і мікроелементів: Са, Ре, 2п, Р, 8е, І та ін., харчових волокон. Кількість жирів у харчуванні населення перевищує рекомендовані норми (більше ніж 32% калорійності раціону). [1]

Ефективним способом оптимізації структури та індивідуалізації харчування населення є розвиток виробництва продуктів функціонального призначення. Це досягається шляхом використання у їх складі інгредієнтів - концентратів природних компонентів їжі - вітамінів, макро- та мікроелементів, біофлавоноїдів, органічних кислот, харчових волокон, що дозволяє знизити дефіцит есенційних нутрієнтів, спрямовано змінювати в певних межах метаболізм в організмі, підсилювати та прискорювати виведення ксенобіотиків, підвищувати неспецифічну резистентність організму людини за допомогою аліментарного чинника.

Смузі (англ. *smoothie*, від англ. *smooth* - рівний, гладкий, однорідний, м'який) – густий напій, коктейль, мус, приготований збиванням в блендері до

стану пюре натуральних інгредієнтів - свіжих або свіжозаморожених фруктів, овочів, ягід, молока, йогурту, кефіру, морозива, вершків. Також у смузі можуть додаватися горіхи, мюслі, сир, сироп. Будь-яку комбінацію споживач складає на власний вибір. В багатьох країнах обов'язковим компонентом цього пюре є дрібно покришений в блендері лід.

До подрібнених фруктів можна додавати молоко, м'який сир, знежирений йогурт, мінеральну воду, мед, горіхи, імбир, корицю, м'яту- одним словом, все що завгодно, навіть яйця. Овочеві смузі з томатів, моркви, огірка та болгарського перцю можна поєднувати із зеленню петрушки і кропу, селерою і салатом. Ніяких обмежень немає, все залежить від смакових уподобань.

Важливо, що процес приготування смузі нескладний і не забирає багато часу: достатньо лише протягом декількох секунд змішати всі інгредієнти в потужному блендері до стану ніжної густої маси. Смузі подається з льодом або без нього.

Смузі рясніє вітамінами і волокнами, отже, корисне для здоров'я. Самий звичайний смузі з фруктів і овочів може заповнити триденну норму вітамінів.

Ягоди, які входять до складу смузі, містять велику кількість антиоксидантів. Додавання ягід до смузі сприяє виведенню токсинів з організму.

Ця страва незамінна для схуднення. Зі смузі не доведеться голодувати, в той же час така дієта дуже смачна і корисна. Отже, щоб скинути 1,5-2 кг за тиждень, потрібно замінити два прийоми їжі (сніданок і вечеря) цим освіжаючим коктейлем. Сніданок бажано робити ягідно-фруктовий, вечерю-овочеву.

Смузі краще вживати через широку трубку і ретельно розжовувати навіть подрібнену масу. Насичення при цьому відбувається швидше. [2]

Розглянемо маточне молочко, як перспективну сировину для використання у технології смузі функціонального призначення.

Маточне молочко - це секретини що виділяються верхньощелепними залозами бджіл.

Завдяки наявності в молочці антибіотика герміцидіна в ньому не розвиваються мікроорганізми.

Маточне молочко містить статеві гормони, вітамін Е. один з білків виявлений у маточному молочці, гама-глобулін - складає основну частину протиїну, що виконують захисні функції в організмі.

Маточне молочко нормалізує обмінні процеси у тканини, активізує ферментні процеси й обмін речовин, покращує вегето-судинну регуляцію, зір, пам'ять, регулює артеріальний тиск, має анти спазматичну властивість, стимулює кровотворну функцію, знижує рівень цукру в крові. Молочко покращує діяльність серцево-судинних системи, підвищує опірність організму до інфекційних захворювань, позитивно впливає на роботу внутрішніх органів. Також регулює та стимулює функцію ендокринних залоз, імунної системи, знижує вміст холестерину в крові. Добова доза маточного молочка становить 100-200мг. Найбільш прийнятним методом консервування маточного молочка є змішування його з медом. [3]

Використовуючи в технології приготування смузі маточного молочка підвищується харчова цінність напою та покращується обмін речовин в організмі людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Технологія харових продуктів функціонального призначення: монографія / за ред.. М. І. Пересічного. – К.: КНТЕУ, 2012. – 223с.
2. <https://intertoolwest.com.ua/?p=12523>
3. <https://bartnik.ua/matochnoe-molochko-pchelinoe-64/>

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ДОЗАТОРІВ ЦИКЛІЧНОЇ ДІЇ З ОБ'ЄМНИМ ДОЗУВАННЯМ ДЛЯ ПРИГОТУВАННІ БУДІВЕЛЬНИХ РОЗЧИНІВ РОЗРІДЖЕНИХ ІНЕРТНИМИ ГАЗАМИ

Кулай Володимир Павлович

аспірант кафедри галузевого
машинобудування та механотроніки спеціальність 133

Галузеве машинобудування

Васильєв Олексій Сергійович

науковий керівник, кандидат технічних наук,
доцент кафедри галузевого машинобудування та мехатроніки

Кафедра галузевого машинобудування та мехатроніки

Навчально-наукового інституту

інформаційних технологій та робототехніки

Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка

Дозатор для виготовлення пінобетону –це спеціалізоване обладнання , яке використовується для точного дозування і подачі компонентів при виробництві пінобетону. Пінобетон –це легкий будівельний матеріал, що складається з цементної суміші , води і піноутворювача, який формує пористу структуру матеріалу. Основні функції дозатора для пінобетону:

1. Точне дозування піноутворювача – піноутворювач додається в необхідній кількості для отримання потрібної щільності пінобетону.

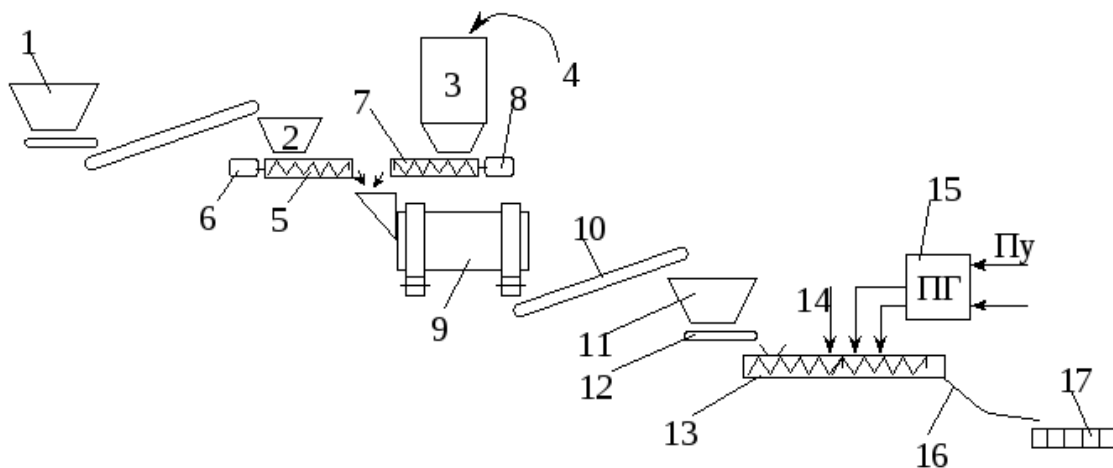
2. Змішування компонентів – деякі дозатори можуть мати функцію попереднього змішування компонентів.

3. Автоматизація процесу –сучасні дозатори дозволяють програмувати процес, що забезпечує стабільність якості матеріалу.

Переваги використання дозаторів:

- Точний контроль над складом пінобетону.
- Зниження людського фактору у виробництві.
- Підвищення ефективності при великих обсягах будівництва.

Схема дозатора для пінобетону.

1 – система подачі піску (бункер, живильник, конвеєр); 2,3 – витратні бункери піску та цементу; 5,7 – гвинтові живильники-дозатори; 6,8 – приводи дозаторів із регульованою частотою обертання; 9 – стержньовий млин-розтирар; 10 – конвеєр; 11 – бункер-накопичувач суміші; 12 - стрічковий живильник; 13 – змішувач; 14 – дозування води; 15 - піногенератор; 16 – шланг; 17 – форма під заливкою.

Підвищення точності дозування сприяє поліпшенню якості бетону або розчину та призводить до економії в'язучих компонентів. Похибка дозування складових суміші системами автоматичного дозування циклічної і безперервної дії не повинна перевищувати для цементу, води, сухих хімічних добавок, робочого розчину рідких хімічних добавок $\pm 1\%$, а для заповнювачів $\pm 2\%$ [2]. Відповідно до цих вимог сипкі компоненти бетонної суміші дозують за масою (окрім пористих заповнювачів, які дозують за об'ємом з корекцією за масою). Ці вимоги відповідають сучасним світовим уявленням щодо точності дозування, і всі провідні світові виробники дозаторів для компонентів бетону декларують аналогічні характеристики. Однак забезпечення необхідної точності і надалі залишається нагальною науково-технічною проблемою.

Аналіз останніх досліджень. З метою підвищення якості бетону значну роботу здійснили дослідники в напрямку обліку технологічних факторів під час дозування компонентів бетону, внаслідок результату якої пропонуються різні способи вирішення поставленої проблеми: запропонований спосіб та пристрій для автоматичної корекції складу бетонної суміші при ваговому дозуванні на основі обліку змінних властивостей наповнювачів від замісу до замісу (пустотності, поверхні та вологості); автоматична корекція вмісту піску в

бетонній суміші з забезпеченням мінімального споживання води; автоматична корекція складу бетонної суміші за рухливістю суміші і змінної вологи наповнювачів; автоматична корекція дозування .

Складно назвати кращий чи гірший вид, тип обладнання для виробництва бетону. Великою популярністю користуються дозатори циклічної дії з об'ємним дозуванням. Їх автономність – головний плюс, а саме на це багато компаній ставлять акцент.

Дозатори дуже зручні в експлуатації, адже після першого налаштування, можна забути за наступні втручання в його роботу. Не потрібно контролювати кожне дозування, адже воно буде точним. Ціна обладнання з виробництва бетону досить низька в порівнянні з тим обсягом роботи, який вона виконує.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бетони важкі. Технічні умови: ДСТУ Б В.2.7-43-96. – [Чинний від 1997-01-01]. – К.: Держкоммістобудування України, 1997. – 17 с
2. Суміші бетонні. Технічні умови: ДСТУ Б В.2.7- 96-2000 (ГОСТ 7473-94). – [Чинний від 2000-07-01]. – К.: Держкоммістобудування України, 2000. – 20 с.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ВМІСТУ АМІАКУ В ПОВІТРІ ТВАРИННИЦЬКИХ ТА ПТАХІВНИЦЬКИХ ПРИМІЩЕНЬ

**Лавріщев Олександр Олександрович,
Дурас Марія Володимирівна,
Новосилецький Юрій Леонідович,
Логвінов Геннадій Степанович,**
викладачі кафедри «Електроенергетика,
електротехніка та електромеханіка»
Житомирського агротехнічного фахового коледжу,
м. Житомир, Україна

Вступ. / Introductions. Одним з важливих параметрів утримання в закритих приміщеннях худоби та птахів є якісний склад повітря. Серед шкідливих речовин перше місце по об'єму посідає аміак, який у великій кількості виділяється з відходів життєдіяльності тварин і птахів. Саме тому контроль вмісту аміаку та очищення повітряного середовища від нього є пріоритетним завданням при проектуванні та впровадженні систем автоматизованого мікроклімату в тваринницьких та птахівницьких приміщеннях.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати та вибрати елементну базу для системи контролю вмісту аміаку в повітрі тваринницьких та птахівницьких приміщень на зручній та доступній елементній базі. Система повинна мати можливість інтеграції з іншими системами контролю та моніторингу стану мікроклімату в приміщеннях.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розведення тварин і птахів здійснюється в закритих приміщеннях, склад яких сильно відрізняється від зовнішнього світу. Наприклад, повітря в пташнику містить такі газоподібні речовини, як аміак з підстилки, чадний газ і сірководень з погано вентильованих газових обігрівачів. Друга проблема тваринницьких та птахівницьких приміщень — забруднення атмосферного повітря.

Значною мірою хімічному та біологічному забрудненню атмосфери

сприяє недостатній технологічний розвиток промислових і тваринницьких комплексів [1-4]. Найкращий спосіб запобігти наслідкам забруднення повітря-розробка ефективних технологій, які зупиняють потенційні забруднювачі біля їх джерела ще до того, як вони потраплять у повітря. Система автоматичного контролю рівня загазованості має збирати та обробляти інформацію про концентрацію аміаку в повітрі в обсязі, що забезпечить ефективні заходи безпеки. Також вона повинна відповідати широкому колу вимог і мати такий функціонал: здійснює автоматичний контроль рівня загазованості, сповіщає про аварійні витoki аміаку і незалежно архівує всі випадки спрацьовування датчиків та зміни блокувань [4].

Таким чином основні завдання для побудови схеми наступні:

1) Для обробки показань датчиків та контролю функціональності необхідно вибрати мікроконтролер. Усі показання датчиків будуть оброблятися ним і завдяки написаній програмі зможуть вплинути на функціональність пристрою.

2) Для візуального введення/виведення інформації необхідно мати дисплей, на якому можна бачити всі основні параметри пристрою.

3) Для регулювання вмісту аміаку в повітрі необхідні пристрої, які допоможуть визначити поточну концентрацію аміаку.

Результати та обговорення./Results and discussion. Після аналізу основного апаратного та програмного забезпечення, що використовується в сучасних системах автоматизації, для реалізації запропоновано обрати мікроконтролер АТМega328Р (Рис. 1).

Рис. 1. Зовнішній вигляд мікроконтролера

Мікроконтролер є раціональним рішенням, оскільки має низьку вартість, широке поширення та легку програмуваність. Він має наступний перелік

параметрів:

- низьке енергоспоживання;
- заснований на вдосконаленій AVR RISC архітектури;
- внутрішній генератор, що калібрує тактові імпульси;
- обробка внутрішніх та зовнішніх переривань;
- 6 режимів сну (знижене енергоспоживання для більш точного перетворення АЦП).

На базі даного мікроконтролера обрана мікроконтролерна плата Arduino / GeniunoUno. Для відображення інформації з контролера використаємо дисплей 2×16 – 1602A. Для вимірювання концентрації аміаку обираємо MQ-135 (Рис. 2).

Рис. 2. Датчик газоподібних речовин MQ 135

До його переваг відносять - низьку вартість, високу чутливість та надійність. Напруга живлення - 5 В. Цей датчик має цифровий та аналоговий сигнал. Завдячуючи тому, що датчик проводить вимірювання тільки за запитом, досягається енергоефективність: у відсутності зв'язку датчик споживає дуже малий струм.

Висновки./Conclusions. Обрані компоненти дозволяють сконструювати систему контролю, яка легко адаптується для конкретних додатків і є оптимальною з точки зору витрат на впровадження. Вона може бути інтегрована з іншими системами контролю, такими як система вентиляції, контроль температури, контроль вологості. Також має низьку вартість компонентів.

Отримана система дозволяє повністю уникнути негативного впливу газу на здоров'я птахів, створюючи безпечне та комфортне середовище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Salikhov R. B., Yusupov A. R., Lachinov A. N., Rakhmееv R. G., Gadiev R. M., Salazkin S. N. Chemical Sensors Based on Nano Polymer Films // Measurement Techniques. 2009. Vol. 52. No. 4. P. 427–431.
2. Salikhov T. R., Yumaguzin Y. M., Salikhov R. B. Electronics Applications Based on Thin Polyaniline Films // International Siberian Conference on Control and Communications, SIBCON 2015 — Proceedings. 2015. P. 7147207.
3. Salikhov R. B., Abdrakhmanov V. Kh., Vazhdaev K. System of Monitoring and Remote Control of Temperature Conditions, Climate and Heat Consumption // 13th International Scientific Technical Conference on Actual Problems of Electronic Instrument Engineering (APEIE— 2016). Proceedings: in 12 vol. 2016. P. 171–174.
4. Bailey R. A., Persaud K. C. Sensing Volatile Chemicals Using Conducting Polymer Arrays // Polymer Sensors and Actuators Y.Osada, D. E. De Rossi, (Eds), Berlin, Springer.2000. P. 149–181.

ВПЛИВ ВКЛЮЧЕНЬ НА ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ІНДЕНТУВАННЯ ЗА ВІККЕРСОМ АЛЮМІНІЄВОГО СПЛАВУ

Михайлов Анатолій Олегович

д-р.філ., м.н.с.,

Іванов Сергій Михайлович

к.т.н, пров.н.с.,

Інститут проблем матеріалознавства НАН України,

м. Київ, Україна

Вступ.

Композити на основі металевих матеріалів давно набули широкого застосування в промисловості. Зокрема широке використання мають композити що складаються з легкої матриці з алюмінієвих сплавів та керамічного наповнювача.

Для швидкої і економічної оцінки механічних властивостей таких матеріалів можна використовувати такий поширений метод, як індентування твердим індентором (метод Віккерса) у формі реєстрації кривої навантаження $P-h$ (сила навантаження-глибина занурення) відомого як інструментальне індентування. Такий метод з подальшою обробкою здатен надати значну кількість корисних відомостей щодо механічних властивостей композиту. Завдяки малим пошкодженням під час вимірювань, цей метод має значення як метод недеструктивного контролю якості виробів.

Поведінка неоднорідного матеріалу при індентуванні вивчалась, зокрема, в [1-3] точки зору оцінки масштабних ефектів та відповідності загальних механічних властивостей і властивостей що визначають поведінку при індентуванні, зазначається, що нехтування структурою включень в околі індентора може призводити до невідповідностей в розрахунках індентування.

Мета роботи.

Дослідження методом скінчених елементів величини впливу обмеженого набору включень поблизу індентора на діаграми індентування $P-h$ при вимірювання твердості композиту на основі алюмінієвого сплаву типу 6061-T2.

Матеріали та методи.

3-D розрахунки проводились програмним комплексом ANSYS. Для дослідження впливу включень використовувалась схема навантаження індентором наведена на рис. 1. Розмір зразка 500x500x500 мкм. Глибина занурення 15 мкм. Чотири сферичні включення розміром 5 та 10 мкм розташовувались симетрично поблизу індентора. Із-за симетрії задачі розрахунок проводився на четвертій частині моделі із відповідними граничними умовами.

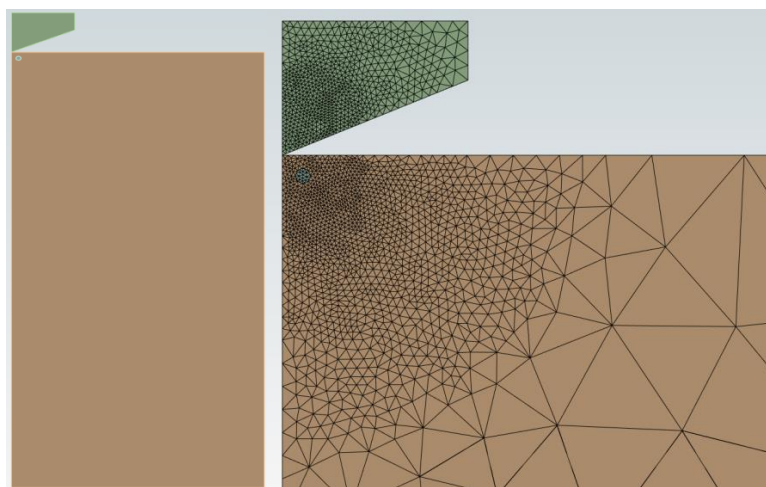

Рис. 1. Схема навантаження зразка матеріалу індентором Віккерса.

Матеріал індентору – лінійно пружний, алмаз з модулем Юнга $E_d=1200$ ГПа, коефіцієнтом Пуассона $\nu_d = 0.17$, густиною $\rho_d = 3500$ кг/м³.

Матеріал матриці – пружно-пластичний сплав з ізотропним зміцненням на основі алюмінію типу 6061-T2. Крива деформування, а також інші властивості: модуль Юнга $E_s = 70$ ГПа, коефіцієнт Пуассона $\nu_s = 0.28$ та $\rho_s=2700$ кг/м³ взяти з [4].

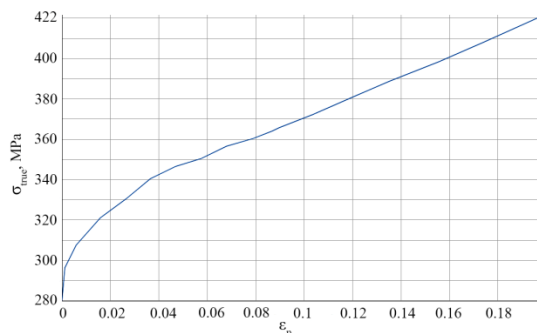

Рис. 2. Крива деформування сплаву 6061-T2 в координатах «справжнє напруження – справжня пластична деформація» [1].

Матеріал включень – кераміка B_4C з модулем Юнга $E_{in} = 461$ ГПа, коефіцієнтом Пуассона $\nu_{in} = 0.17$ та густиною $\rho_{in} = 2520$ кг/м³ [3], як модель міцності для крихких матеріалів (кераміки) вибрано модель ANSYS “Drucker-Prager Base” з міцнісними характеристиками $\sigma_y = 5.9$ ГПа – одновісна міцність на стискання, $\sigma_f = 0.45$ ГПа – одновісна міцність на розтягнення [5], а також прийнята міцність на двовісне стискання $\sigma_{2f} = 7.08$ як оцінка. Розглянуто два положення частинок (або пор): $\delta = 7$ мкм по горизонталі і вертикалі, діаметр 5 мкм та $\delta_x = 45$ мкм по горизонталі і $\delta_y = 25$ мкм по вертикалі для діаметру 10 мкм.

Якщо включення діаметром 5 мкм розташовані як регулярна тривимірна структура у всьому об’ємі зразка, то це відповідає об’ємній концентрації включень 2.5%: розмір зразка 500x500x500 мкм, його об’єм $V_s = 125 \cdot 10^6$ мкм³, об’єм одного включення $V_i = 65.4$ мкм³, кількість включень вздовж однієї координати $n_x = 36$, загальна кількість включень $n_x^3 = 46656$, і, таким чином, оцінка концентрації є $n_x^3 V_i / V_s \approx 2.5\%$. Зазначимо, що розмір включень значно впливає на концентрацію: збільшення діаметру в два рази збільшує об’ємну концентрацію до 20%.

Максимальна глибина занурення індентора вибрана 15 мкм для оцінки межі мінімального впливу включень на результати вимірювань та порівняння з даними, отриманими в [1] для суцільного матеріалу.

Результати та обговорення.

Розрахунки, проведені для різних варіантів розташування чотирьох керамічних включень – як поблизу індентора, так і на відстані від нього показують відсутність значного ефекту від присутності малої кількості включень. Такий самий результат отримано й для випадку пор в тих самих місцях. Крива індентування побудована за результатами розрахунків (Рис. 3) ілюструє цей висновок. Характер відхилень розрахованих залежностей від експериментальних даних – їхня немонотонність (Рис. 4), – свідчить, що в значний мірі ці відхилення обумовлені похибками обчислень пов’язаними в першу чергу з дискретизацією моделі.

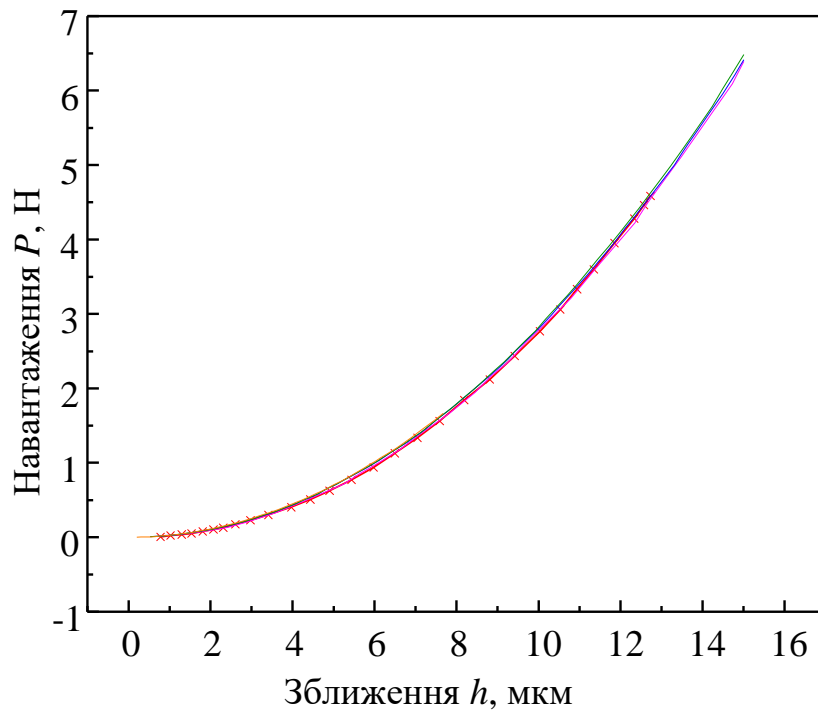

Рис. 3. Крива інdentування системи матриця – включення.

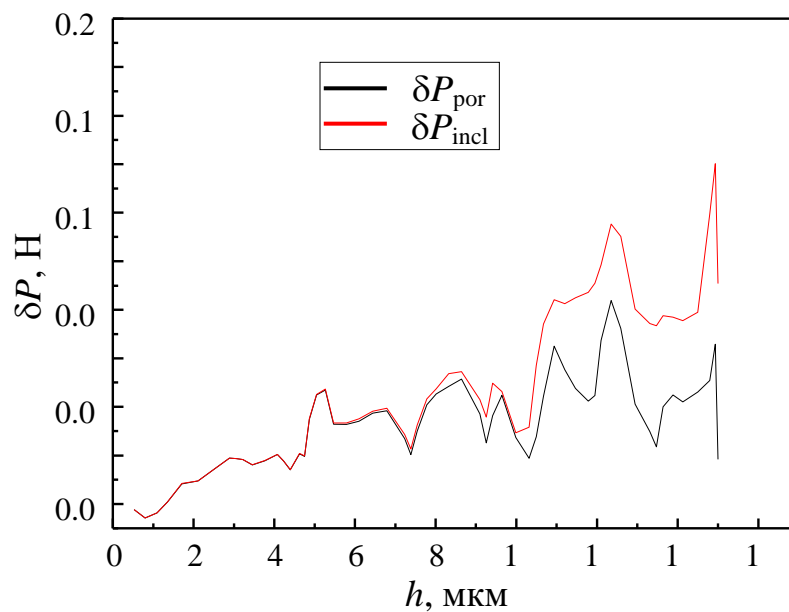

Рис. 4. Крива відхилень розрахунку інdentування матеріалу з включеннями або порами від експериментальних даних з [1].

Картини розподілу еквівалентних напружень і деформацій показують, що відбувається взаємодія матеріалу матриці та включеннями/порами. Включення помітно зсуваються, а пори деформуються.

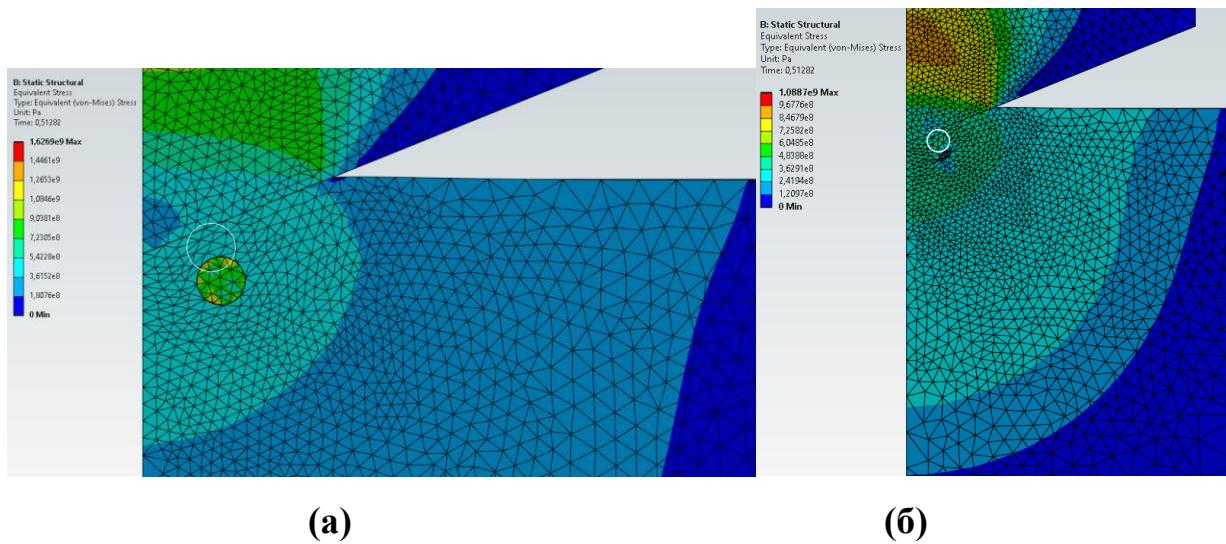

Рис. 5. Зсув включення (а) і деформація пори при індентуванні (б). Біле коло – вихідне положення.

Об'єм матеріалу що деформується приблизно становить половину кулі радіусом R_s : $V_d \approx 0.5 \cdot 4/3\pi R_s^3$, де R_s це розмір найбільш активної зони деформування, його можна прийняти рівним $R_s = 65$ мкм, тобто 574882 мкм³. Об'єм включень що беруть участь у деформуванні є $4 \cdot 65 \cdot 4 = 262$ мкм³. Отже відносна доля об'єму включень становить $4.6 \cdot 10^{-4}$ або $4.6 \cdot 10^{-2}\%$, що, мабуть, і є причиною дуже малого впливу невеликої кількості включень поблизу індентора на результати індентування.

Висновки.

В результаті обчислюваного експерименту щодо індентування алмазним індентором Віккерса композита на основі алюмінієвого сплаву з невеликою кількістю включень або пор встановлено, що мінімальна кількість включень навколо індентора («перша координаційна сфера») практично не впливає на результати індентування.

Практичний представницький результат може бути отримано при індентуванні на значну глибину. Подальші дослідження мають встановити необхідну глибину індентування, яка залежить від параметрів включень і властивостей матеріалів, за якої може бути отримано надійні результати.

ПОСИЛАННЯ.

1. Yu, Z., Wei, Y. A study of indentation scaling relationships of elastic-perfectly plastic solids with an inclusion near the conical indenter tip. *Sci. China Technol. Sci.* **62**, 721–728 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11431-018-9424-4>
2. Yu, Z., Wei, Y. Cross-scale indentation scaling relationships of strain gradient plastic solids: Influence of inclusions near the indenter tip. *Acta Mech. Sin.* **38**, 221257 (2022). <https://doi.org/10.1007/s10409-021-09016-0>
3. Ege E S, Shen Y L. Effects of inclusions and porosity on the indentation response. *MRS Proc*, 2002, 750: Y6.2
4. Strange D. J., Varshneya A. K. Finite element simulation of microindentation on aluminum. *Journal of Materials Science*, 36(8)(2001)1943-1949.
5. Holmquist T. J., Rajendran A. M., Templeton D .W., Bishnoi K.D. A Ceramic Armor Material Database. U. S. Army Tank-Automotive Research, Development, and Engineering Center (TARDEC) Technical Report #13754. January 1999. -228 p.

МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИГОТОВЛЕННЯ ДЕТАЛЕЙ ІЗ ЗАДАНИМИ ФІЗИКО-ХІМІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

Михайлов Анатолій Олегович,

доктор філософії, м.н.с.,

Михайлов Олег Володимирович,

д.т.н., пров.н.с.

Інститут проблем матеріалознавства

ім. І. М. Францевича НАН України

Штефан Євгеній Васильович,

д.т.н., проф.,

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Гаюк Надія Володимирівна,

доктор філософії, доцент,

Білоцерківський національний аграрний університет

Вступ.

Сучасне галузеве машинобудування характеризується великою кількістю технологічного обладнання. Від технічного рівня, надійності і довговічності, як окремих деталей, так і складальних одиниць обладнання залежить ефективність роботи підприємств та якість готової продукції.

Ресурсозберігаючі технології - технології, що дозволяють виробляти продукцію з мінімальними витратами енергії, сировини, матеріалів та інших ресурсів. До числа ресурсозберігаючих технологій відносяться методи порошкової металургії.

Враховуючи сучасний стан розвитку високопродуктивних технологій виготовлення різноманітних деталей (порошкова металургія, штампування, видавлювання, прокатка, 3D - принтинг та інші), залучення методів математичного та комп'ютерного моделювання процесів формоутворення виробів галузевого машинобудування дасть можливість провести проектувальні розрахунки при створенні енергоефективних способів виготовлення відповідних елементів обладнання.

Мета роботи.

Метою роботи є розгляд особливостей методів комп'ютерного моделювання, які застосовують при проектуванні ресурсозберігаючих технологій виготовлення деталей в залежності від фізико-хімічних властивостей та структурних особливостей матеріалів.

Матеріали та методи. Результати та обговорення.

У галузевому машинобудуванні використовується велика різноманітність деталей машин і апаратів, які можна отримувати методами порошкової металургії: деталі конструкційного призначення, зносостійкі деталі, фрикційні та антифрикційні, електротехнічні, пористі (фільтри), композиційні та інші (рис. 1).

Рис. 1. Деталі конструкційного призначення (а), зносостійкі деталі (б) та порошкові фільтри (в)

За наявністю пористості вони можуть бути щільні та пористі. Експлуатаційні вимоги до властивостей цих деталей та технології їх отримання можуть суттєво відрізнятись. У зв'язку з цим при проектуванні технологій одержання виробів методами порошкової металургії застосовуються різні методи моделювання.

Серед основних підходів до моделювання процесів деформування дисперсних матеріалів можна виділити наступні: континуальний, дискретний і комбінований.

Континуальні методи моделювання розглядають тіло, що деформується, як безперервне середовище - континуум. Важливим елементом континуального

підходу є створення реологічної моделі поведінки матеріалу, що деформується. Реологічна модель є основою подальших чисельних експериментів.

В даний час сформульовані загальні принципи побудови моделей пластичного деформування пористих матеріалів, запропоновано низку моделей, що описують поведінку як порошків, так і спечених заготовок [1-3].

Найбільш поширеним методом моделювання є метод скінчених елементів (Finite Element Method, FEM).

Він передбачає заміну безперервних функцій їх дискретним аналогом – сукупністю кусочно-безперервних функцій, які визначені на кінцевому числі підобластей - скінчених елементах. Метод скінчених елементів має ряд переваг: універсальність, геометрична форма досліджуваного об'єкта може бути складною, можливість використання нерівномірного скінчено-елементного розбиття, а також задавати різні властивості скінчених елементів в різних областях досліджуваного тіла.

До недоліків методу відносяться: залежність результатів розрахунку від проведеної просторової дискретизації і типу обраних апроксимуючих функцій, спотворення форми скінчених елементів (необхідність перебудови скінчено-елементної моделі при великих деформаціях). Приклад моделювання методом скінчених елементів наведено на рис. 2.

Останнім часом в рамках континуального підходу з'явилися і успішно розвиваються нові методи моделювання, які не використовують побудову сітки скінчених елементів (Mesh-free methods).

Функції форми при такому підході залежать тільки від положення вузлових точок, що дозволяє виключити труднощі, пов'язані з спотвореннями сіток скінчених елементів. Проте, ці методи не знайшли поки достатнього поширення.

Континуальний підхід дозволяє ефективно моделювати складні процеси деформаційної обробки порошкових матеріалів. У той же час він не враховує взаємодію окремих частинок порошку або гранул.

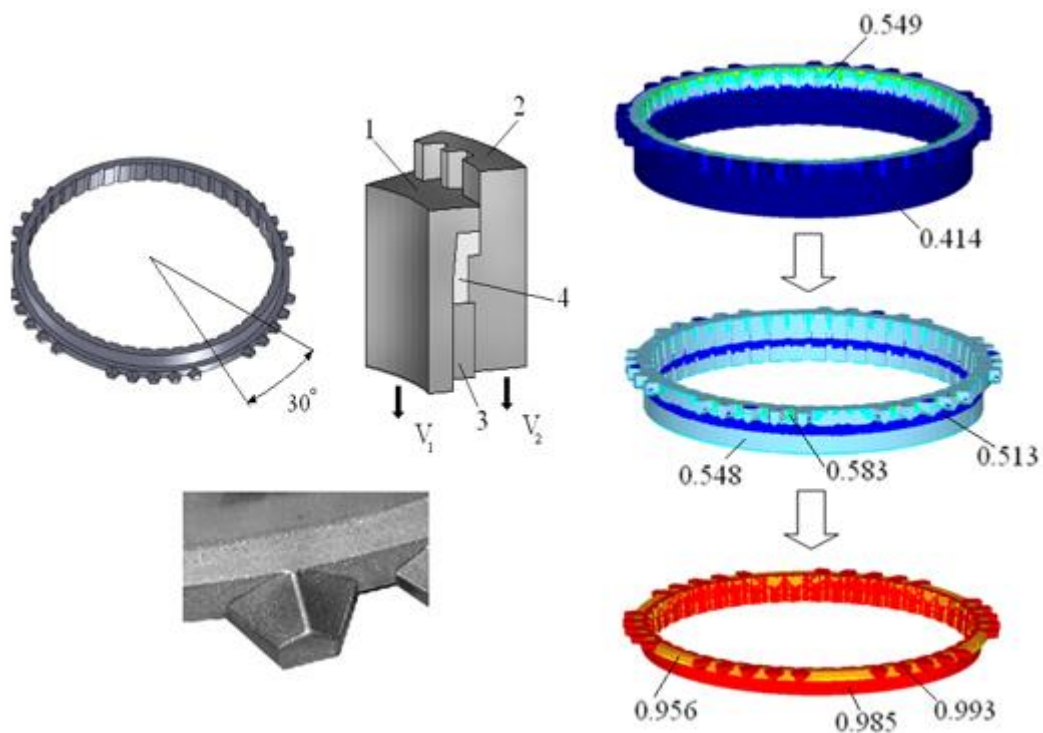

Рис. 2. Зміна відносної густини матеріалу при тепловому пресуванні виробу складної геометричної форми [4]

Дискретний підхід розглядає взаємодію між окремими елементами (частинками) дисперсного середовища. Він реалізований в методі дискретних елементів (Discrete Element Method, DEM). Моделювання методом дискретних елементів дозволяє отримати інформацію про траєкторії окремих частинок, сили, які на них діють, що, в свою чергу, дозволяє краще розуміти процеси деформування. Модель взаємодії між частинками може бути різною і залежить від особливостей процесу та властивостей дисперсного середовища. Метод дискретних елементів не має недоліків континуального підходу, пов'язаних з порушенням суцільності тіла, він дозволяє моделювати поведінку багатокомпонентних середовищ. Приклад DEM - моделювання наведено на рис. 3.

До недоліків DEM слід віднести спрощення опису контакту між частинками. Крім того, застосування методу потребує значних обчислювальних витрат.

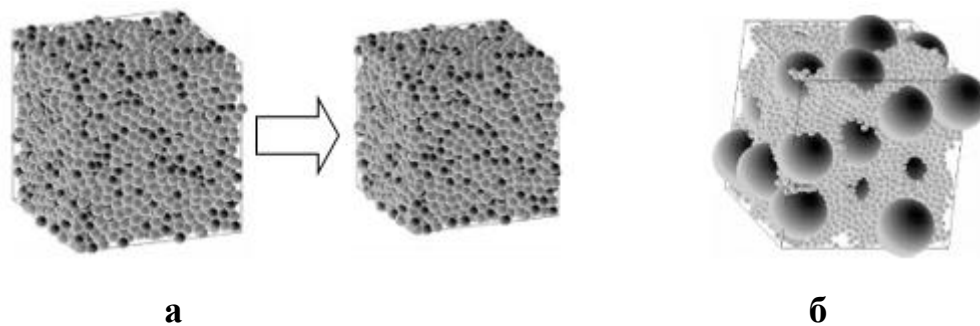

Рис. 3. Моделювання методом дискретних елементів ущільнення суміші двох різних порошків: а – твердих та пластичних [5]; б - різних за розміром [6]

Метод скінчено-елементного моделювання сукупності дискретних частинок (Multi - Particle Finite Element Method, MPFEM) розглядає деформоване середовище, що складається з окремих частинок, які взаємодіють між собою (дискретний підхід). Деформування кожної частинки моделюється методом скінчених елементів (континуальний підхід). При цьому потребує розглядання задача контактної взаємодії великої кількості об'єктів, що деформуються. Метод дозволяє моделювати ущільнення різних сумішей порошків, що відрізняються механічними властивостями, формою та розмірами частинок. Можна розглядати різні умови тертя між частинками. Завдяки скінчено-елементному моделюванню можна визначати зміну форми кожної частинки, а також розподіл у ній параметрів напружено-деформованого стану. Приклад MPFEM - моделювання наведено на рис. 4.

Метод прямого багатомасштабного моделювання (Direct Multiscale Modeling) передбачає, що кожному макроскопічному скінченному елементу ставиться у відповідність деяка мікроструктура, що розглядається як представницький об'єм порошкового середовища [8]. Робиться припущення про рівність швидкостей деформації макроскопічного елемента та середніх швидкостей деформації відповідного представницького об'єму. У результаті на кожному кроці за часом визначається кінематика формозміни як макроскопічного зразка загалом, так і представницьких об'ємів. При використанні методу прямого багатомасштабного моделювання немає

необхідності знаходити форму макроскопічних визначальних співвідношень. Усі параметри, необхідні для скінчено-елементного моделювання, можна отримати, аналізуючи деформацію представницьких об'ємів. Метод дозволяє досліджувати процеси деформування порошкових матеріалів з одночасним передбаченням внутрішньої структури в різних зонах виробів, що отримуються. У той же час слід зазначити, що при моделюванні сумішей порошків, які мають різні розміри, форму і механічні властивості частинок, необхідно брати досить велику кількість частинок у представницькому об'ємі.

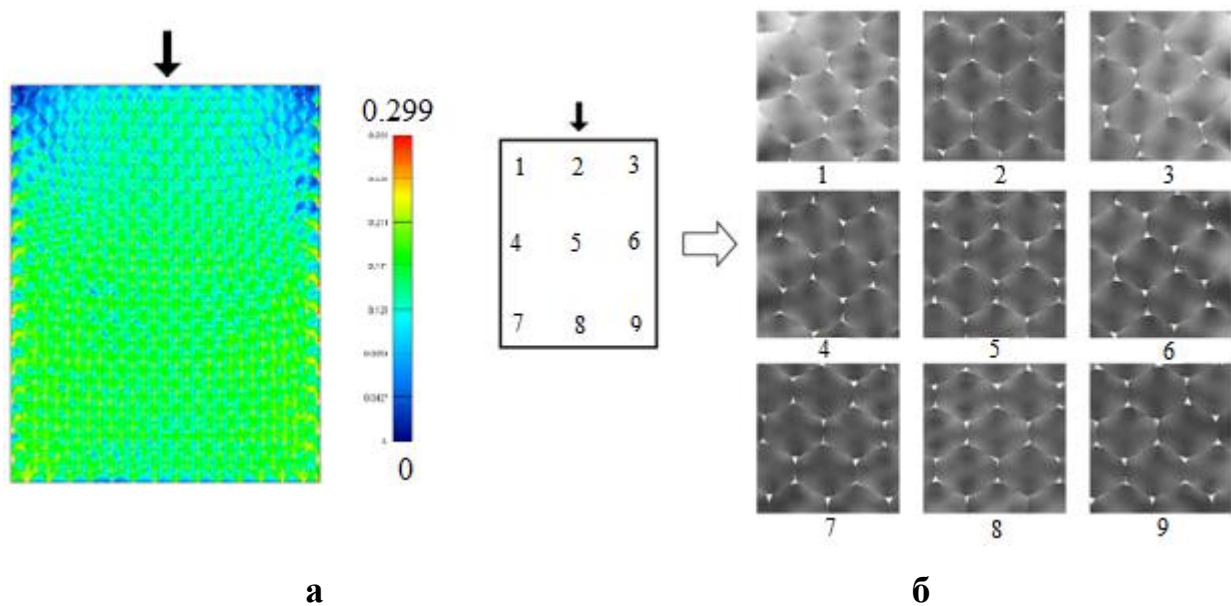

Рис. 4. Моделювання MPFEM – методом [7]: а – розподіл залишкової пористості при односторонньому пресуванні порошку; б - форма частинок у різних областях виробу

До недоліків комбінованих методів моделювання можна віднести великі обчислювальні витрати.

Висновки. Усі розглянуті методи моделювання мають свої переваги та недоліки. Вони дають змогу досліджувати різні сторони процесів деформування. Тому при виборі методу моделювання необхідно враховувати специфіку конкретного способу отримання виробів. Можливо, у ряді випадків слід використовувати кілька методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Green R J. A plasticity theory for porous solids. *International Journal of Mechanical Sciences*. 1972, 14(4). P. 215-224
2. Shima S., Oyane M. Plasticity theory for porous metals. *Jut. Y. Mech. Sciences*. 1976. 18(6). P. 285-291
3. Shtern M. B., Mikhailov O. V., Mikhailov A. O. Theory and technology of forming process generalized continuum model of plasticity of powder and porous materials. *Powder Metallurgy and Metal Ceramics*. 2021. Vol. 60, Num. 1-2. P. 20-36
4. Gorokhov V. M., Mikhailov O. V., Shtern M. B. et al. Warm compaction of the gearbox synchronizing ring of Belarus tractors: computer simulation. *Powder Metallurgy and Metal Ceramics*. 2012. Vol. 50. P. 579–585
5. Martin C. L., Bouvard D. Study of the cold compaction of composite powders by the discrete element method. *Acta Materialia*. 2003. Vol. 51. P. 373-386
6. Martin C. L., Bouvard D. Isostatic compaction of bimodal powder mixtures and composites. *International Journal of Mechanical Sciences*. 2004. Vol. 46. P. 907-927
7. Михайлов О. В. Вплив схеми ущільнення на розподіл залишкової пористості і характер деформування частинок при пресуванні біпористих порошкових середовищ в жорсткій матриці. Математичні моделі і обчислювальний експеримент в матеріалознавстві. 2012. № 14. С. 92-98
8. Maksimenko A. L. Direct multiscale modeling of cold pressing of metal powders. *Powder Metallurgy and Metal Ceramics*. 2009. Vol. 48, Num. 3-4. P. 145-151

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ВИРОЩУВАННЯ
ОЗИМОГО ЯЧМЕНЮ З ОБГРУНТУВАННЯМ ПАРЕМЕТРІВ І РЕЖИМУ
РОБОТИ ПОСІВНОГО АГРЕГАТУ**

Мікуліна Марина Олександрівна,

к.е.н., доцент

Саржанов Богдан Олександрович,

PhD, доцент

Спичак Іван,

Шовкун Ігор,

Гнітій Андрій,

Студенти

Сумський Національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Анотація: Озимий ячмінь є важливою культурою для сільського господарства, яка забезпечує значну частину кормів для тваринництва та використовується у харчовій і пивоварній промисловості. Технологія його вирощування вимагає точного підходу до кожного етапу, починаючи з підготовки ґрунту, вибору насіння та оптимізації параметрів роботи посівного агрегату. Правильна організація посівних робіт суттєво впливає на врожайність та якість зерна [9, с. 30]. У даній статті розглянемо технологічний процес вирощування озимого ячменю та обґрунтуємо параметри і режими роботи посівного агрегату.

Ключові слова: Технологічний процес, посів, посівний агрегат, боронування.

Технологічний процес вирощування озимого ячменю

1. Підготовка ґрунту:

- Для вирощування озимого ячменю ґрунт повинен бути добре обробленим, рихлим і рівним, щоб забезпечити рівномірне проростання насіння. Глибина обробітку ґрунту зазвичай становить 20-25 см, що дозволяє

створити оптимальні умови для розвитку кореневої системи.

- Перед посівом проводиться боронування для розпушення поверхні ґрунту і збереження вологи, а також вирівнювання для забезпечення рівномірного закладення насіння.

2. Вибір сорту озимого ячменю:

- Важливим аспектом є вибір сорту озимого ячменю, стійкого до погодних умов регіону та захворювань. Перевага надається сортам з високою врожайністю, стійким до заморозків і грибкових захворювань.

3. Посів насіння:

- Оптимальний час посіву озимого ячменю в залежності від кліматичної зони варіюється з середини вересня до початку жовтня. Важливо, щоб рослина встигла пройти фазу кущіння до настання зимових холодів. Для цього температура повітря повинна бути в межах 10-15°C.

Параметри та режими роботи посівного агрегату

Посівний агрегат є ключовим елементом у процесі сівби, тому важливо правильно обрати його параметри та режими роботи для досягнення максимального ефекту.

Глибина посіву:

Для озимого ячменю оптимальна глибина закладання насіння становить 4-6 см. Це забезпечує надійний контакт насіння з вологим шаром ґрунту, що сприяє дружному проростанню і розвитку рослин.

Регулювання глибини залежить від типу ґрунту: на легких ґрунтах рекомендується робити глибший посів, тоді як на важких ґрунтах глибина повинна бути меншою.

Норма висіву:

Норма висіву озимого ячменю варіюється в межах 3-5 млн схожих насінин на гектар, що відповідає приблизно 150-220 кг/га. Важливо враховувати регіональні особливості, адже в умовах недостатнього зволоження норму висіву слід зменшити, щоб уникнути надмірної конкуренції між рослинами за вологу.

Ширина міжрядь:

Оптимальна ширина міжрядь для озимого ячменю зазвичай становить 12-15 см. Занадто широкі міжряддя можуть призвести до зниження густоти стояння рослин, що вплине на врожайність. Занадто вузькі — можуть спричинити загущення, що збільшує ризик розвитку хвороб та зменшує стійкість рослин до вилягання [7, с. 61].

Швидкість руху посівного агрегату:

Швидкість руху посівного агрегату повинна відповідати умовам поля і конструктивним особливостям агрегату. Зазвичай оптимальна швидкість руху становить 6-8 км/год. Надмірна швидкість може призвести до нерівномірного розподілу насіння, а надто повільна — до зниження продуктивності робіт.

Тиск на сошники:

Посівний агрегат повинен бути налаштований таким чином, щоб сошники забезпечували рівномірне закладання насіння на необхідну глибину. Тиск на сошники повинен бути достатнім для проникнення в ґрунт, але не настільки великим, щоб пошкоджувати ґрунтову структуру.

Контроль рівномірності висіву:

Сучасні посівні агрегати обладнані системами автоматичного контролю висіву, що дозволяє забезпечити точну норму висіву і рівномірний розподіл насіння по полю. Це знижує витрати насіння та підвищує ефективність використання площі [8, с. 185].

Експериментальне обґрунтування параметрів роботи посівного агрегату

Для обґрунтування параметрів роботи посівного агрегату був проведений експеримент на дослідному полі [6, с. 55]. Метою експерименту було визначити оптимальні параметри роботи посівного агрегату для забезпечення високої врожайності озимого ячменю [1, с. 34].

Методика експерименту:

Експеримент проводився у кілька етапів: підготовка поля, посів із варіаціями глибини, норми висіву, ширини міжрядь і швидкості руху агрегату [11, с. 16].

Після посіву було проведено моніторинг стану сходів, розвитку рослин на етапі кушіння та формування врожайності.

Результати експерименту:

Дослідження показали, що оптимальна глибина посіву для даних ґрунтово-кліматичних умов становить 5 см, що забезпечило рівномірне проростання та формування потужної кореневої системи.

Найвищий рівень врожайності (6,5 т/га) було досягнуто за норми висіву 180 кг/га і ширини міжрядь 15 см.

Швидкість руху агрегату на рівні 7 км/год забезпечила найкращу якість висіву при збереженні високої продуктивності [5, с. 62].

Висновки

Для забезпечення високої врожайності озимого ячменю важливо дотримуватися технології вирощування, що включає правильну підготовку ґрунту, вибір якісного насіння та налаштування параметрів посівного агрегату [10, с. 68].

Глибина посіву, норма висіву, ширина міжрядь і швидкість руху посівного агрегату повинні бути оптимізовані відповідно до ґрунтово-кліматичних умов регіону.

Використання сучасних посівних агрегатів із системами автоматичного контролю висіву дозволяє підвищити рівномірність розподілу насіння, зменшити витрати та підвищити врожайність

Проведений експеримент підтвердив ефективність обраних параметрів посіву, що забезпечило рівномірні сходи і високу врожайність озимого ячменю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мікуліна, М., & Поливаний, А. (2023). Функціонування системи технічного сервісу в АПК. Актуальні питання у сучасній науці, (3 (9)).

2. Мікуліна М. Вплив ціни пального на собівартість виконання польових робіт аграрним підприємством : аналіз та стратегії оптимізації [Електронний ресурс] / М. Мікуліна, А. Поливаний // Актуальні проблеми економіки. – 2023. –

№ 6. – С. 46-58.

3. Мікуліна М. Система точного землеробства (СТЗ) як інструмент для визначення рельєфу поля [Електронний ресурс] / М. Мікуліна, А. Поливаний // Агросвіт. – 2023. – № 14. – С. 70-74. – DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.14.7033>.

4. Мікуліна, М. О., & Поливаний, А. Д. (2020). Стан використання супутникових даних в сільському господарстві. *Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Мелітополь: ТДАТУ* (pp. 33-34).

5. Mikulina, Maryna, and Anton Polyvaniy. "State and economic regulation of transport and logistics complexes in Ukraine." (2022) (pp. 61-67).

6. Мікуліна, М. О., Саржанов, Б. О., & Поливаний, А. Д. (2024). ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОЕФІЦІЄНТА НАДІЙНОСТІ АГРОМАШИНИ НА ПРЯМІ ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ЗАТРАТИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Механізація та автоматизація виробничих процесів, (1 (55), 55-61. <https://doi.org/10.32782/msnau.2024.1.7>

7. Мікуліна М. О. Розвиток ринку агротехнічного обслуговування / М. О. Мікуліна, А. Д. Поливаний // Міжнародна науково-практична конференція «Автомобільний транспорт в аграрному секторі: проектування, дизайн та технологічна експлуатація». – Харків: ДБТУ, 2022. - С. 60-61.

8. Мікуліна, М. О.; Поливаний, А. Д. Методичні підходи стосовно вивчення впливу типу ходової системи тракторів на техніко-економічні показники. In: The 5 th International scientific and practical conference “Science and innovation of modern world”(January 25-27, 2023) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. 672 p. 2023. p. 185

9. Мікуліна, Марина, and Антон Поливаний. "АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ АГРОПІДПРИЄМСТВА НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ." *Успіхи і досягнення у науці* 6 (6) (2024).

10. Mikulina, M. O., B. O. Sarzhanov, and A. D. Polyvaniy. "АНАЛІЗ УМОВ

РОБОТИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОЛЯХ ЗА ДОПОМОГОЮ СТЗ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ЕКОНОМІЧНОЮ ПРОДУКТИВНІСТЮ." Bulletin of Sumy National Agrarian University. The series: Mechanization and Automation of Production Processes 3 (53) (2023): 68-72.

11. Мікуліна М. О. ОБРГУНТУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ РОБОЧИХ ОРГАНІВ ГРУНТОВИХ КАТКІВ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ОПЕРАЦІЇ ПРИКОЧУВАННЯ ГРУНТУ / М. О. Мікуліна, А. Д. Поливаний, Б. В. Губка, Д. В. Пилипенко, Д. О. Свирид // Scientific achievements of contemporary society. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2024. Pp. 15-20. URL:<https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-achievements-of-contemporary-society-12-14-09-2024-london-velikobritaniya-arhiv/>.

МІКРОСЕРВІСНА АРХІТЕКТУРА ДЛЯ ВИСОКИХ НАВАНТАЖЕНЬ: УЗГОДЖЕНІСТЬ ДАНИХ ТА МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ

Павлишко Андрій Володимирович

к.т.н., доцент

Таужнянський Артем Вікторович

студент

Накоряков Олексій Геннадійович

аспірант

Національний університет «Одеська Політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасні високонавантажені інформаційні системи вимагають архітектурних рішень, здатних забезпечити масштабованість, високу доступність та надійність. Мікросервісна архітектура є одним з найпопулярніших підходів, який дозволяє розподіляти систему на автономні компоненти. Проте основною проблемою в таких системах залишається узгодженість даних між мікросервісами, а також моніторинг, що забезпечує ефективну експлуатацію системи та виявлення проблем у реальному часі. Для вирішення цих завдань використовуються різні паттерни, такі як Transactional Outbox та Saga [1-3], а також інструменти моніторингу логів, метрик та трейсів. [4-5]

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідження мікросервісної архітектури для високонавантажених систем, зокрема, методів досягнення узгодженості даних між мікросервісами та забезпечення ефективного моніторингу системи. У рамках дослідження аналізуються підходи до управління транзакціями та інструменти для моніторингу продуктивності й стану системи в режимі реального часу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. В якості прикладу було розроблено систему соціальної мережі, яка використовує мікросервісну архітектуру. Основними технологіями є Java, PostgreSQL, Redis, Kafka. Для моніторингу сервісів були обрані Prometheus, Loki та Grafana, що зображені на

рис. 1.

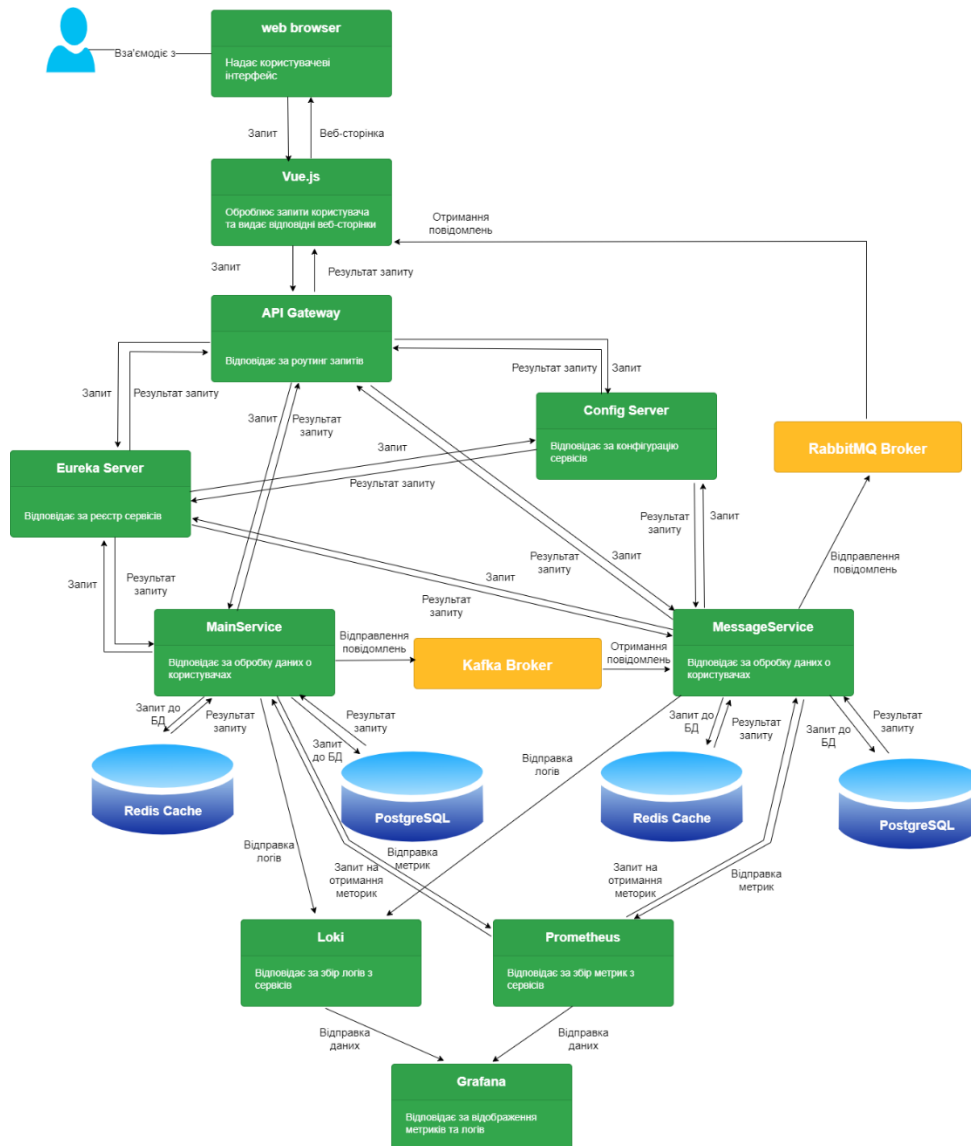

Рис. 1. Схема логіки роботи системи та зв'язку компонентів

Для забезпечення узгодженості даних між мікросервісами використовуються кілька підходів, що дозволяють синхронізувати стан даних у розподілених системах. Серед них найбільш поширеними є паттерни Transactional Outbox та Saga.

Transactional Outbox паттерн застосовується для гарантування того, що дані передаються між сервісами тільки після успішного завершення транзакції в основній базі даних. У процесі запису нових даних повідомлення також записується в спеціальну таблицю outbox, яка належить до тієї ж транзакції, що й основні зміни. Після підтвердження транзакції ці повідомлення

доставляються до брокера повідомлень, такого як Kafka або RabbitMQ, для обробки іншими сервісами. Такий підхід дозволяє уникнути проблем з втратою або дублюванням повідомлень, що часто виникає при розподілених транзакціях. Transactional Outbox особливо ефективний у сценаріях, де критично важливо зберегти точну послідовність операцій і узгодженість даних між мікросервісами. Недоліком є необхідність періодичного очищення outbox таблиць, що може впливати на продуктивність бази даних [1].

Saga паттерн забезпечує управління довготривалими транзакціями через розподілені мікросервіси за допомогою послідовності компенсуючих транзакцій. Saga може бути реалізована двома основними способами:

- оркестрація, тобто централізований сервіс відповідає за ініціацію та координацію кожного етапу транзакції. Оркестратор керує логікою виконання, послідовно викликаючи сервіси для виконання їхньої частини операцій. Якщо якийсь етап не вдається, оркестратор ініціює компенсуючі дії для відновлення попереднього стану. Основна перевага цього підходу – контроль і чітка видимість всіх етапів транзакції, однак централізований координатор може стати «вузьким місцем» у системі [2];

- хореографія, де кожен сервіс автономно реагує на події, що ініціюють виконання або скасування певних транзакцій. Тут немає централізованого контролю – кожен сервіс знає, що робити після отримання події. Цей підхід краще підходить для децентралізованих і розширюваних систем, оскільки сервіси незалежні один від одного. Проте хореографія може бути складною для підтримки, оскільки важко відстежувати загальний потік виконання операцій [3].

Паттерн Transactional Outbox було обрано через його простоту впровадження та високу надійність в умовах, коли консистентність даних є критичною. Використання Transactional Outbox дозволяє інтегрувати повідомлення в межах тієї ж транзакції, що й основна операція, що забезпечує сильну консистентність і гарантію того, що повідомлення буде надіслано тільки після успішного запису даних. Це робить цей паттерн особливо корисним для

систем, де потрібно мінімізувати ризики втрати або некоректного обміну даними між сервісами. Порівняно з Saga, Transactional Outbox краще підходить для сценаріїв з вимогою високої надійності передачі даних, оскільки його механізм гарантованої доставки є простішим у реалізації і потребує менше компенсуючих операцій.

Хоча Saga підходить для довготривалих та складних транзакцій, у контексті даної системи головним критерієм було забезпечення узгодженості та простоти в обслуговуванні, що й визначило вибір на користь Transactional Outbox [1, 2].

Моніторинг системи реалізовано за допомогою наступних тактик:

- логи збираються через Loki та візуалізуються в Grafana для виявлення помилок і аналізу роботи сервісів; [5]
- метрики збираються через Prometheus для моніторингу стану сервісів, таких як використання ресурсів та відповідь на запити; [4]
- трейси забезпечують відстеження життєвого циклу запитів через всі сервіси, що дозволяє ідентифікувати вузькі місця в системі. [5]

Результати та обговорення. / Results and discussion. У результаті впровадження мікросервісної архітектури система змогла ефективно обробляти високі навантаження за рахунок масштабованості окремих компонентів. Використання Transactional Outbox дозволило знизити ризик втрати даних при взаємодії між сервісами, проте цей підхід вимагає додаткових ресурсів для підтримки черг повідомлень у базі даних. Saga надає більш гнучкий механізм управління розподіленими транзакціями, проте оркестрація має певні недоліки через централізацію, тоді як хореографія потребує складної координації між сервісами. [2-3]

Моніторинг системи через Prometheus та Grafana дозволив відстежувати стан сервісів у реальному часі та оперативно реагувати на потенційні збої. Логи, зібрані за допомогою Loki, забезпечили деталізовану інформацію про роботу кожного мікросервісу, а трейси дозволили швидко ідентифікувати проблеми в бізнес-логіці й комунікації між сервісами. [5]

Висновки. / Conclusions. Мікросервісна архітектура демонструє високу ефективність у високонавантажених системах, таких як соціальні мережі. Підходи Transactional Outbox та Saga допомагають забезпечити узгодженість даних, хоча мають свої обмеження у випадках складних транзакцій. Моніторинг за допомогою логів, метрик та трейсів дозволяє підтримувати стабільність системи та швидко реагувати на проблеми. Використання інструментів, таких як Prometheus, Loki та Grafana, створює комплексне рішення для підтримки надійності та доступності системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kleppmann, M. *Designing Data-Intensive Applications*. O'Reilly Media, 2017.
2. Richardson, C. *Microservices Patterns: With Examples in Java*. Manning Publications, 2018.
3. Newman, S. *Building Microservices: Designing Fine-Grained Systems*. O'Reilly Media, 2021.
4. Hutterman, M. *DevOps for Developers*. Apress, 2012.
5. Burns, B., Beda, J., Hightower, K. *Kubernetes: Up and Running*. O'Reilly Media, 2019.
6. Fielding, R. *Architectural Styles and the Design of Network-based Software Architectures*. University of California, Irvine, 2000.

АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ МОНІТОРИНГУ ОБ'ЄКТІВ У СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ

Переверзєв Олексій Андрійович

аспірант кафедри
акустичних та мультимедійних електронних систем
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
проспект Берестейський, 37, Київ, 03056,
ORCID: 0000-0002-8208-3449

Трапезон Кирило Олександрович

Кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри акустичних та
мультимедійних електронних систем
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Берестейський, 37, Київ, 03056,
ORCID: 0000-0001-5873-9519

Вступ. З розвитком технологій у галузі комп'ютерного зору різні дослідники запропонували численні підходи для вирішення задачі відстеження людей у реальному часі. Наприклад, у роботах [1] описується використання лазерного далекоміра для ідентифікації людини за допомогою визначення характерних ознак, таких як нога та окремі рухи. Однак цей метод має обмеження, пов'язані з відстанню між об'єктом та датчиком. Системи на основі декількох камер [2] також розроблені для відстеження людей, проте вони працюють ефективно лише в обмежених зонах, де розташовані камери.

Ціль роботи полягає у дослідженні методів відстеження рухомих об'єктів в електронних системах безпеки, порівнянні їх ефективності та виявленні слабких місць у процесі їх технічної реалізації.

Матеріали та методи. Відеоспостереження слугує для моніторингу дорожнього руху, безпілотних авто і безпеки, включаючи ідентифікацію і

відстеження об'єктів. Алгоритм CAMShift вдосконалює зсув середнього, адаптуючи область пошуку до розмірів об'єкта на основі кольорової гистограми, використовуючи NumPy та OpenCV для обробки кадрів і перевірки камери.

Результати та обговорення. На рисунку 1 показано результат роботи алгоритму CAMShift.

Рис. 1. Результат роботи алгоритму CAMShift

Стабільність алгоритму залежить від кольору, освітлення і шуму, а зменшення різкості кадру знижує точність. Алгоритм Optical Flow відстежує рух через крапки (feature points), розраховуючи їх вектори. Він підходить для відстеження об'єктів, стабілізації і стиснення відео. На основі алгоритму виконується обчислення вектора руху для кожного пікселя як різниці зміщення об'єкта між двома послідовними кадрами (рис. 2). Алгоритм оптичного потоку можна застосовувати для відстеження об'єктів, стабілізації відео та його стиснення.

Рис. 2. Приклад використання векторів руху зображення

Висновки. З результатів можна зробити висновок, що алгоритм оптичного потоку використовує кутовий детектор, але при зміні форми об'єкта, наприклад, коли він стає точковим, точність значно знижується. Крім того, для

коректної роботи алгоритму необхідно визначити параметри детектора, такі як розмір вікна спостереження, який може бути недостатнім для побудови векторів руху. Порівняння алгоритмів CAMShift і оптичного потоку показує, що CAMShift є простішим, але його стабільність залежить від кольорових характеристик зображення, таких як освітлення та шум. Натомість алгоритм оптичного потоку вимагає вибору кольорової схеми та побудови маски для відстеження, що може ускладнити процес, особливо якщо враховуються параметри відтінку, насиченості та яскравості. CAMShift, на відміну від нього, використовує схему HSV і будує гістограму області зображення, що зменшує залежність від цих факторів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. E.J. Jung, et al, "Development of a laser-rangefinder-based human tracking and control algorithm for a marathoner service robot," IEEE/ASME transactions on mechatronics, 19(6), 1963-1976, 2014, doi: 10.1109/TMECH.2013.2294180.
2. V. Carletti, A. Greco, A. Saggese, M. Vento, "Multi-object tracking by flying cameras based on a forward-backward interaction," IEEE Access, 6, 43905-43919, 2018, doi: 10.1109/ACCESS.2018.2864672.

ОКИСЛЕННЯ ХЛОРИДІВ У ДВОКАМЕРНОМУ ЕЛЕКТРОЛІЗЕРІ З УЛЬТРАФІЛЬТАЦІЙНОЮ МЕМБРАНОЮ ПРИ ПЕРЕРОБЦІ КОНЦЕНТРАТІВ ЗВОРОТНЬООСМОТИЧНОГО ЗНЕСОЛЕННЯ ВОД

Пляцук Яна Миколаївна

Студент

Крижановська Яна Павлівна

Доктор філософії

Гомеля Микола Дмитрович

д.т.н., професор

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Вступ. Забезпечення якісною питною водою – одна з важливих проблем, з якою стикаються більшість країн світу, в тому числі і Україна. Одним із питань, яке доводиться вирішувати при очистці води до необхідних параметрів є висока мінералізація. Традиційні методи знесолення, в тому числі й зворотній осмос, супроводжуються утворенням великих об'ємів концентратів, які потрібно утилізувати.

Використання відходів чи шкідливих речовин як сировини для подальшого виготовлення інших продуктів є одним із принципів впровадження концепції безвідходного виробництва [1]. Таким корисними речовинами що можна отримувати з рідких відходів, що утворюються при водопідготовці є дезінфікуючі реагенти [2], зокрема, гіпохлорит натрію [3].

Ціль роботи. Дослідити процес отримання гіпохлориту натрію електрохімічним методом в двокамерному електролізері з використанням дифузійної мембрани.

Матеріали та методи. В ході досліджень використовували модельний розчин хлориду натрію. В якості реагентів для визначення концентрацій активного хлору та хлоридів за стандартними методиками застосовували: гідроксид натрію (NaOH), сірчану кислоту (H₂SO₄), соляну кислоту (HCl), йодид калію (KI), тіосульфат натрію (Na₂S₂O₃), хромат калію (K₂CrO₄), нітрат

аргентуму (AgNO_3), розчин крохмалю.

Електроліз проводили в двокамерному герметичному електролізері [3], заповнюючи обидві камери розчином хлориду натрію з концентрацією 150г/дм^3 . Для запобігання змішування католіту та аноліту використовували ультрафільтраційну мембрану УПМ-20. Активний хлор, що утворювався в анодній області, відводили в мірний циліндр, заповнений 20-% розчином йодиду калію (KI) в першому випадку та 20-% розчином гідроксиду натрію (NaOH) в другому випадку, що виступали в якості абсорбера. Дослідження проводили при щільності струму $4,17\text{ А/дм}^2$ та $12,5\text{ А/дм}^2$.

В ході експерименту вимірювали концентрацію хлоридів в анодній області і концентрацію сполук окисленого хлору в анодній області та абсорбері.

Результати та обговорення. При використанні ультрафільтраційної мембрани УМП-20 та анодній щільності струму $4,17\text{ А/дм}^2$ за 5 годин дослідження відбулося зниження концентрації хлоридів в робочому розчині з 2480 мг-екв/дм^3 до 2040 мг-екв/дм^3 (рис. 1).

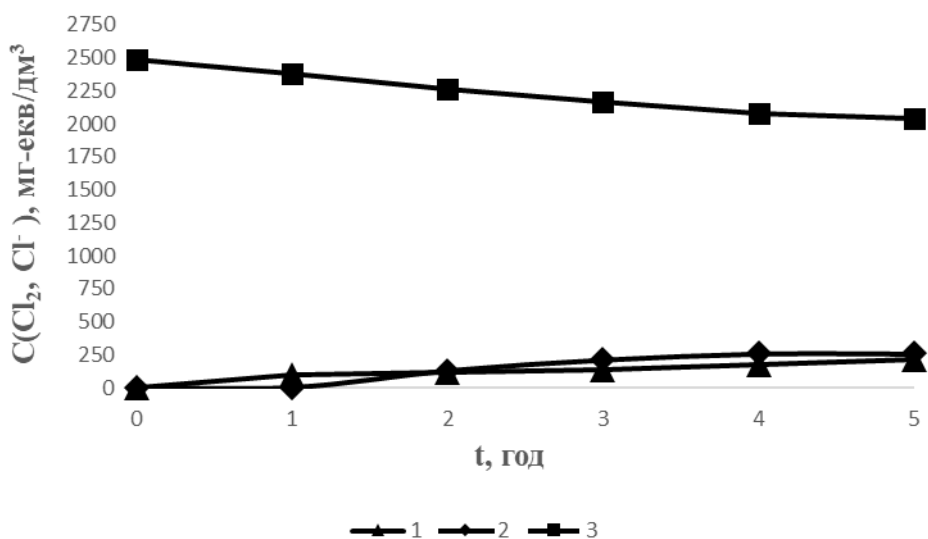

Рис. 1. Залежність концентрації активного хлору в аноліті (1), в абсорбері (2) та хлоридів в аноліті (3) від часу електролізу розчину NaCl ($C_{\text{Cl}} = 2480\text{ мг-екв/дм}^3$) при анодній густині струму $4,17\text{ А/дм}^2$ (абсорбент 20% р-н KI).

При цьому в аноліті концентрація активного хлору склала 220 мг-екв/дм^3 , а в абсорбері – 260 мг-екв/дм^3 . Загальна кількість синтезованого активного

хлору склала 57,2 мг-екв/дм³. Таке значення є еквівалентним кількості окислених хлоридів. Також вихід за струмом активного хлору в сумі в аноліті та абсорбаті був рівний виходу за струмом окислених хлоридів. За 5 годин ці значення змінювались від 70 до 76 і 61 по активному хлору та хлоридах відповідно (рис. 2). Очевидно, що в даному випадку основним продуктом є гіпохлорит натрію.

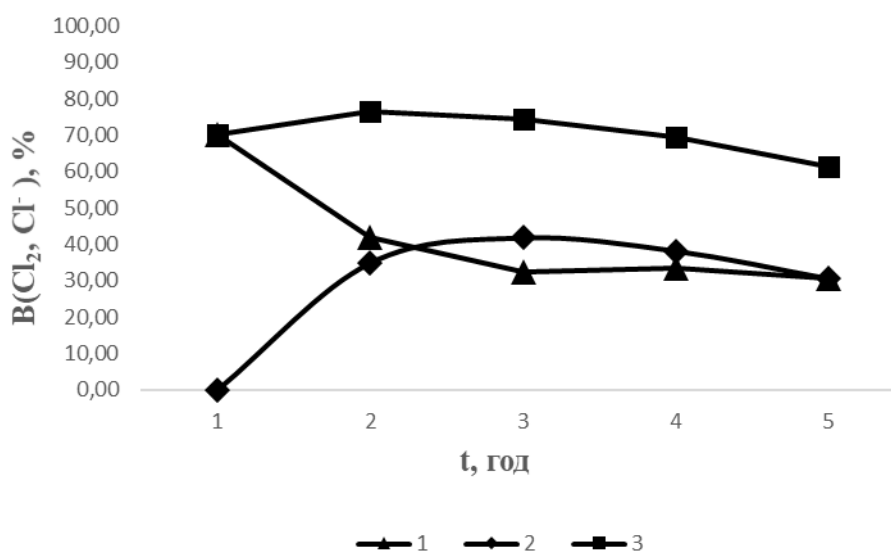

Рис. 2. Залежність виходу за струмом активного хлору в аноліті (1), в абсорбері (2) та хлоридів в аноліті (3) від часу електролізу розчину NaCl ($C_{Cl^-} = 2480$ мг-екв/дм³) при анодній густині струму 4,17 А/дм² (абсорбент 20% р-н KI).

При використанні ультрафільтраційної мембрани УМП-20 та анодній щільності струму 12,5 А/дм² за 3 години концентрація хлоридів в анодній камері знизилась на з 2840 мг-екв/дм³ до 1900 мг-екв/дм³. За цей період часу всього було окислено 122,2 мг-екв хлоридів. (рис. 3).

Вихід активного хлору в порівнянні з попереднім дослідом суттєво зріс (рис.4). Загальна кількість окислених сполук хлору становила 165,2 мг-екв. Сумарний вихід окислених сполук хлору сягає 95-98%, а ступінь окислення хлоридів 72,7-90,5%. Збільшення кількості окислених сполук хлору над кількістю окислених хлоридів відбувається за рахунок часткового окислення хлоридів до вищих ступенів окислення та утворення хлоритів та хлоратів.

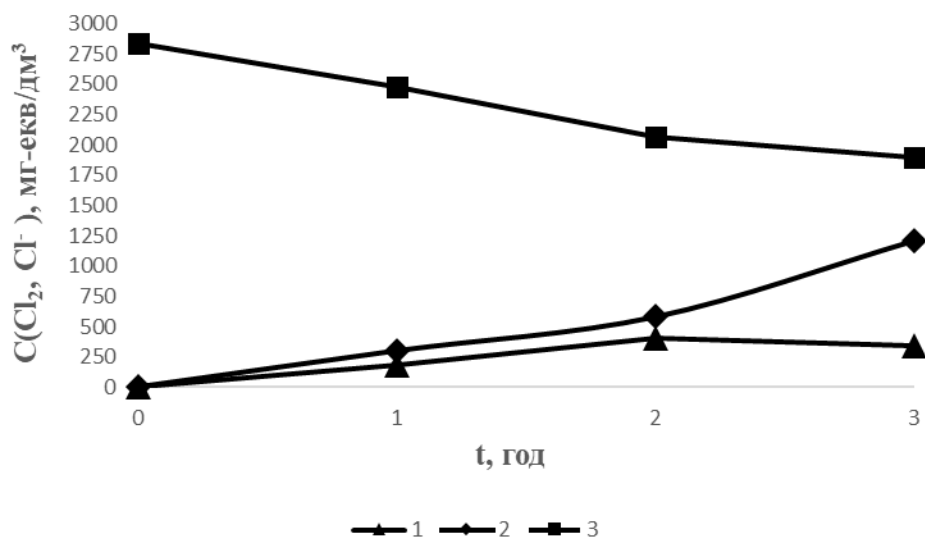

Рис. 3. Залежність концентрації активного хлору в аноліті (1), в абсорбері (2) та хлоридів в аноліті (3) від часу електролізу ($C_{Cl^-} = 2840$ мг-екв/дм³) при анодній густині струму $12,5$ А/дм² (абсорбент 20% р-н NaOH).

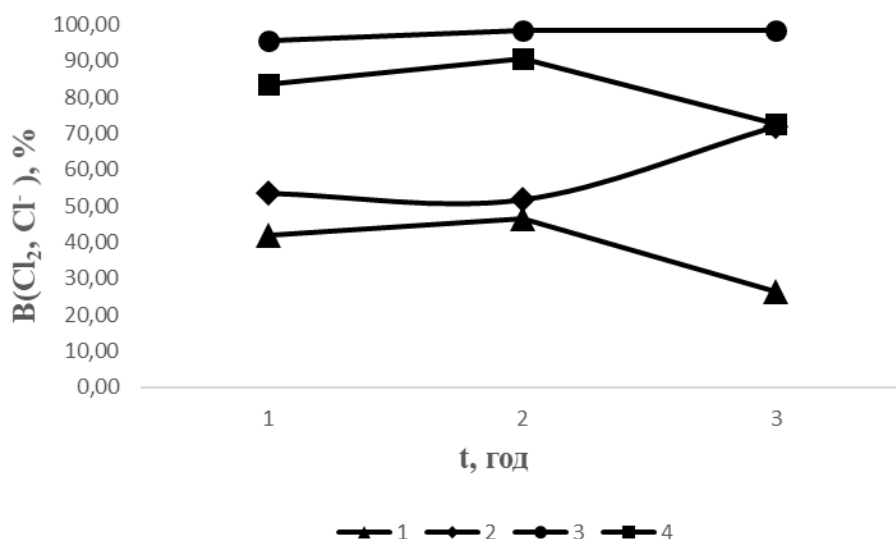

Рис. 4. Залежність виходу за струмом активного хлору в аноліті (1), в абсорбері (2), сумарної кількості активного хлору (3) та хлоридів в аноліті (4) від часу електролізу розчину NaCl ($C_{Cl^-} = 2840$ мг-екв/дм³) при анодній густині струму $12,5$ А/дм² (абсорбент 20% р-н NaOH).

Висновки. В результаті електролізу розчину хлориду натрію в двокамерному електролізері з використанням мембрани УМП-20 встановлено наступне:

- концентрування активного хлору відбувається в аноліті та абсорбері;

- підвищення анодної щільності струму сприяє більшому накопиченні сполук окисленого хлору в абсорбері;
- при нижчій анодній щільності струму основним утворюваним продуктом є гіпохлорит натрію;
- із підвищенням анодної густини струму, підвищується дегазація хлору, що, відповідно, сприяє і збільшенню кількості сполук хлору із вищими ступенями окиснення – хлоритів та хлоратів.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Ткаченко Т. П., Кириченко С. О., Аларікі Ф. Н. Концепція безвідходного виробництва як фактор підвищення прибутковості підприємства // Агросвіт. – 2018. – № 9. – С. 60-63.
2. Грабітченко В. М., Трус І. М., Гомеля М. Д. Переробка концентратів зворотноосмотичного опріснення води, що містять сульфати та нітрати // Збірник праць другої всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Молодь: наука та інновації». Дніпропетровськ. 2014. С. 9-57 – 9-58.
3. Крижановська, Я. П. Захист водних екосистем від забруднення мінералізованими стічними водами : дис. ... д-ра філософії : 101 Екологія / Крижановська Яна Павлівна. – Київ, 2024. – 216 с.

ПРОГНОЗУВАННЯ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПО УКРАЇНІ

Прокудін Георгій Семенович,
д.т.н., професор
Капроненко Андрій Вадимович,
Дзуюнко Аліна Олександрівна,
Король Ніна Петрівна,
Магістр
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Вступ. В сучасному світі використання методів прогнозування для різних сфер надання послуг в логістиці, а зокрема у сфері вантажних перевезень є необхідним для побудови стратегічних планів відновлення/зростання економіки держави під час бойових дій, побудови/розвитку логістичного бізнесу або будь якого іншого бізнес-середовища, що пов'язане з логістичними процесами. Ринок логістики/сфера надання послуг в логістиці змінюється у відповідь на зовнішні та внутрішні економічні, соціальні та політичні події (чинники). Логістика в 2024 році є дуже конкурентним середовищем серед бізнесу в Україні. Відповідно використання елементів прогнозування є невід'ємним елементом для успішного входження в таку сферу логістики, як вантажні перевезення.

Мета роботи. В даній роботі була поставлена мета виконати прогнозування вантажних перевезень по Україні на основі статистичних даних за 2020, 2021, 2022 та 2023 роки з використанням 5-ти трендів (експоненціального, лінійного, логарифмічного, поліноміального та степеневого) на 2024 та 2025 роки, використовуючі математичний апарат, (функції згладжування (апроксимації) та представити на графіку усереднене значення прогнозу за п'ятьма трендами.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження виступив один із метод-технології прогнозування перевезення вантажів по Україні в одиницях (млн. т). Було проведено аналітично-математичний аналіз, розібрано сферу

логістики в сфері вантажних перевезень по Україні та представлено усереднене значення за п'ятьма трендами на графіку.

Основною причиною/метою/напрямком використання технології прогнозування, а саме методу (прогнозування за математичними трендами) є:

- написання/створення стратегії проекту на роки/десятиліття;
- створення/написання пропозицій щодо внесення корективів в інші підрозділи (якщо це стосується компанії) або міністерства (державний рівень) для прискорення та покращення фінальних показників;
 - здійснення заходів щодо оновлення, покращення та модернізації блоків проекту;
 - впровадження диверсифікації продукту/послуги, як горизонтальної, тобто випуск нових продуктів або послуг, які є спорідненими або схожими на вже існуючі (наприклад, автотранспортна компанія, яка виконує внутрішні вантажні перевезення починає виконувати додатково міжнародні вантажні перевезення) та і вертикальної, тобто контроль над різними етапами виробничого ланцюга або ланцюга надання послуг (наприклад, автотранспортна компанія, що надає якісь логістичні послуги, наприклад вантажні перевезення, починає виконувати транспортно-експедиторське обслуговування);
 - прискорення або призупинення інвестування коштів в певний регіон.

Для виконання поставленої цілі використовується зібрана/достовірна база даних та спеціальне програмне забезпечення (наприклад додатки табличного процесора Excel та ін.). На рисунку 1 зображена етапи технології прогнозування.

Результати та обговорення. В процесі прогнозування було взято статистичні дані обсяги перевезення всіма видами транспорту (млн. т) за 2020, 2021, 2022 та 2023 роки. Статистичні данні наведено в таблиці 1. Проводимо розрахунки за допомогою математичного забезпечення – Excel для експоненціального, лінійного, логарифмічного, поліноміального та степеневого

трендів.

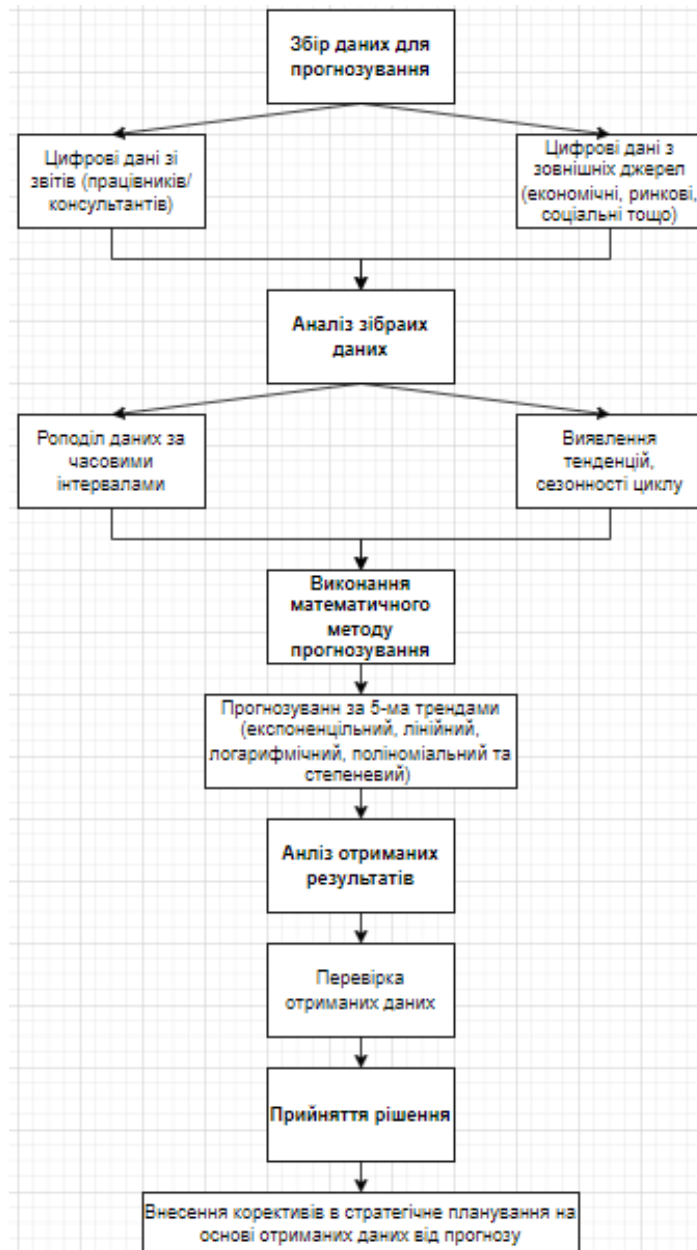

Рис. 1. Етапи технології прогнозування

Таблиця 1

Обсяги перевезення вантажів по Україні за 2020 – 2023 року (млн. т)

№	Рік	Обсяг перевезення (млн. т)
1	2020	600,1
2	2021	621,3
3	2022	317,5
4	2023	328,3

Отримані результати в середовищі табличного процесора Excel представлені на рисунках 2 - 6.

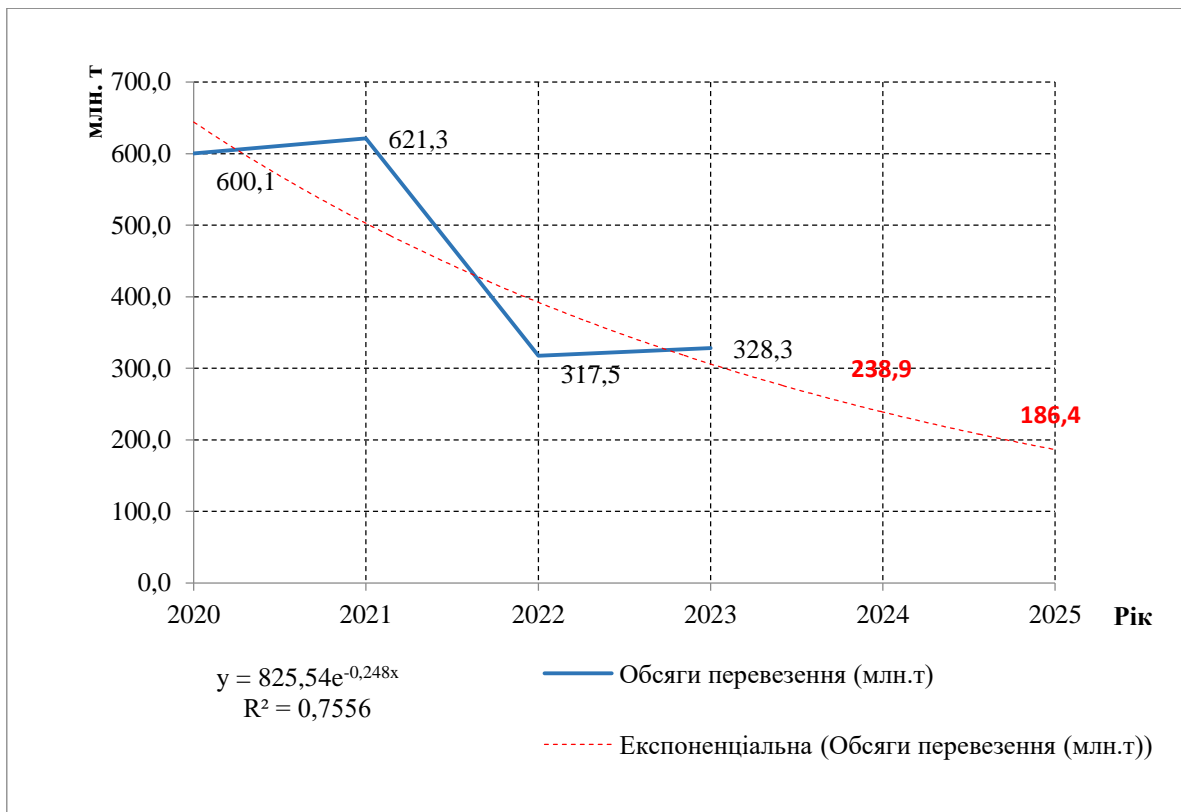

Рис. 2. Прогнозування обсягів перевезення вантажів за допомогою експоненціального тренду

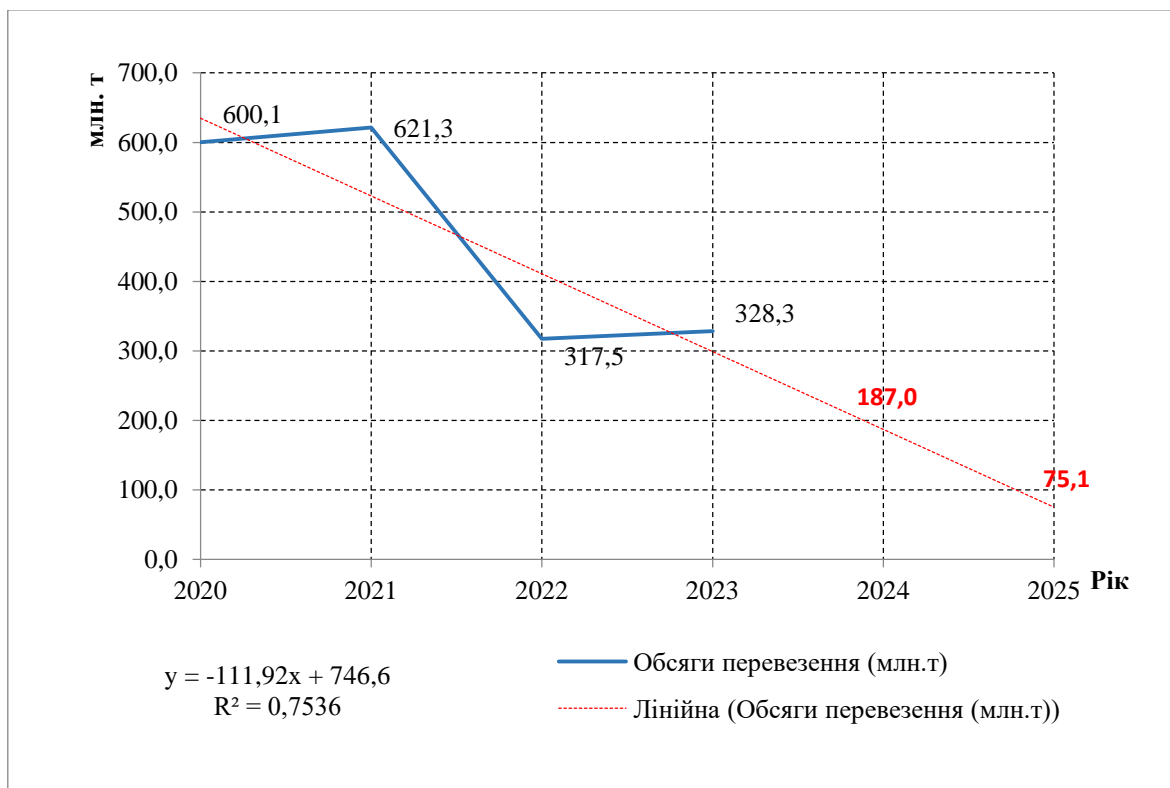

Рис. 3. Прогнозування обсягів перевезення вантажів за допомогою лінійного тренду

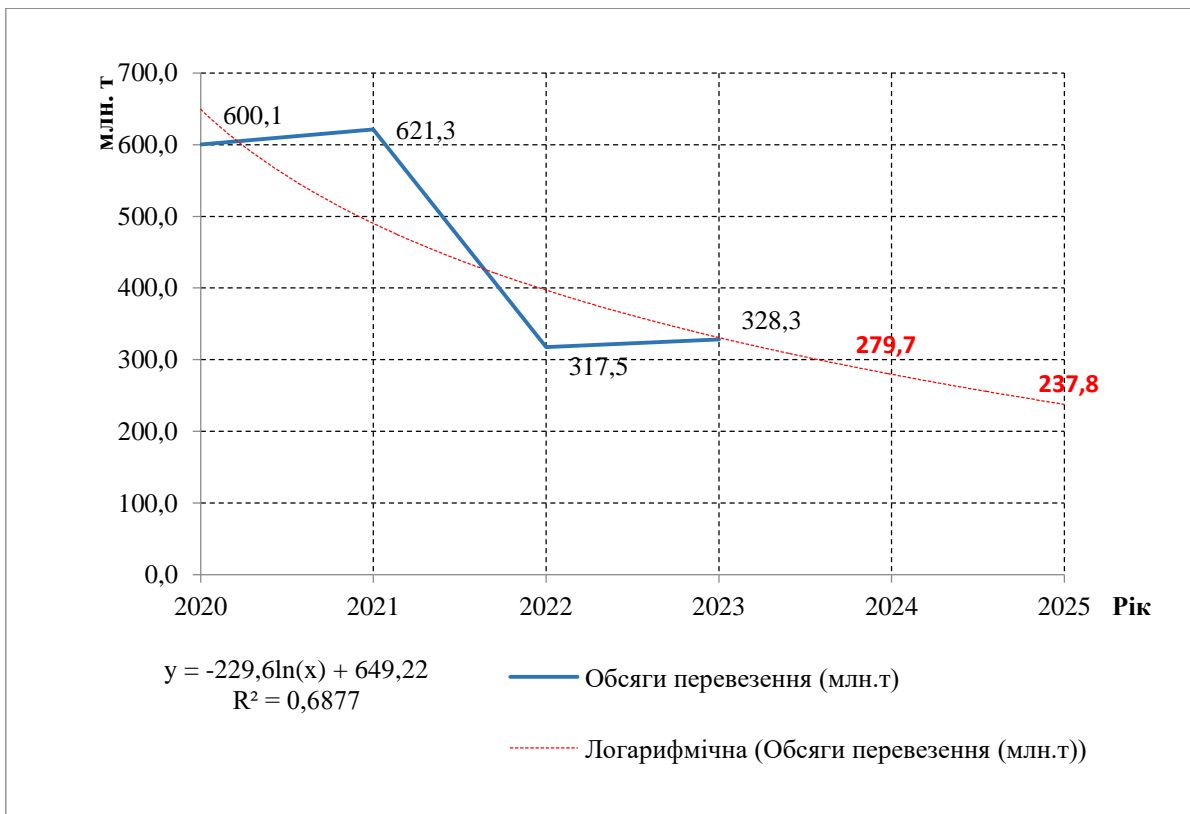

Рис. 4. Прогнозування обсягів перевезення вантажів за допомогою логарифмічного тренду

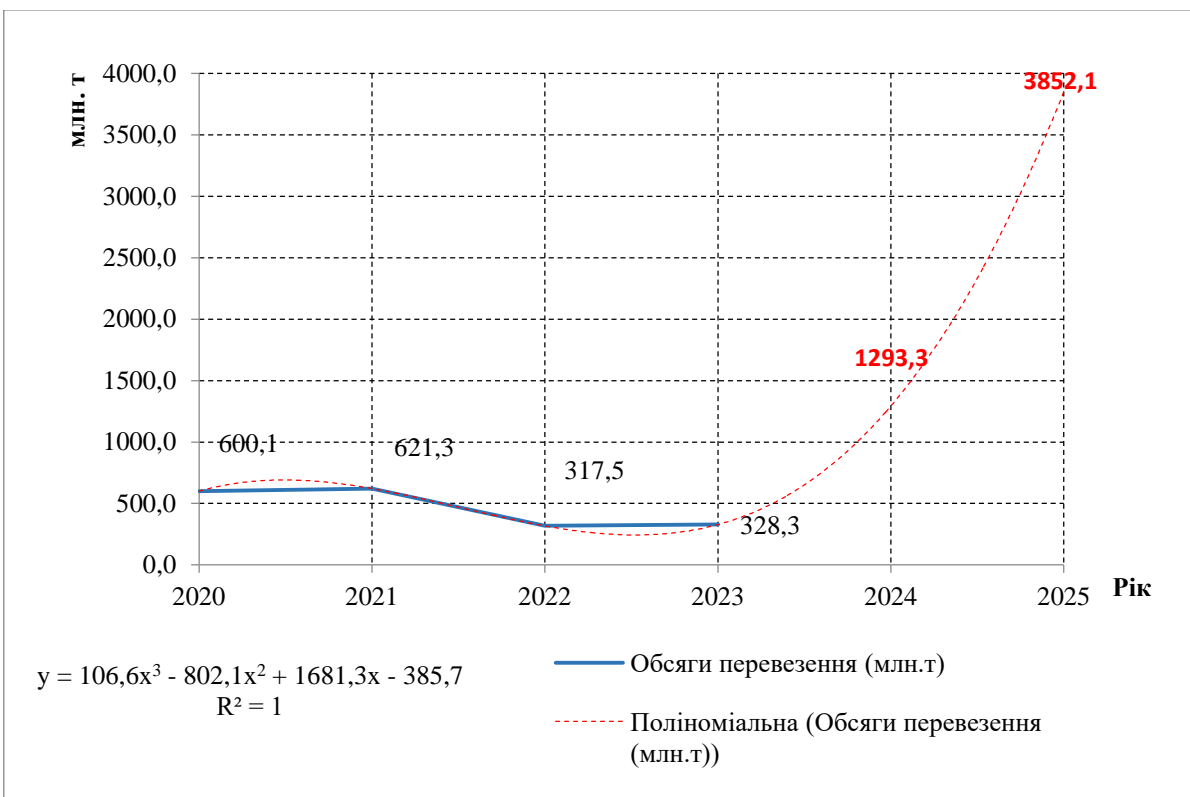

Рис. 5. Прогнозування обсягів перевезення вантажів за допомогою поліноміального тренду

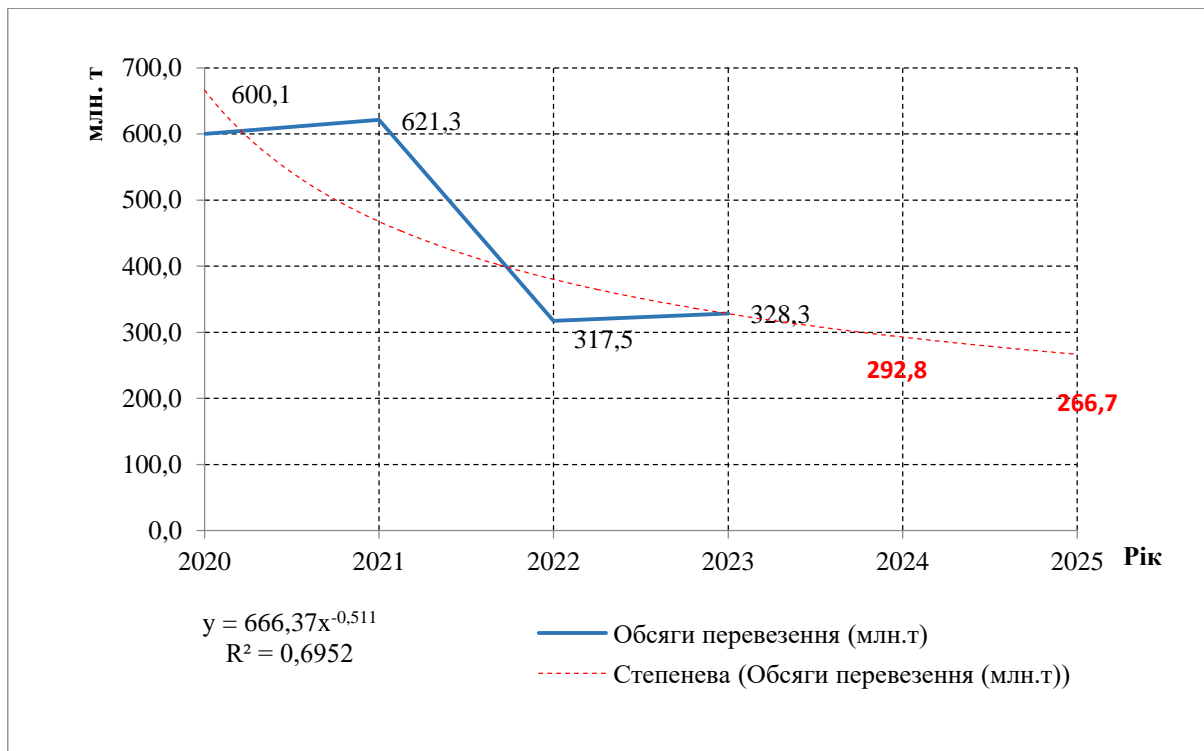

Рис. 6. Прогнозування обсягів перевезення вантажів за допомогою степеневого тренду

На основі спрогнозованих значень по кожному тренду, розрахуємо узагальнене значення на 2024 – 2025 роки.

Таблиця 2

Прогноз обсягів перевезення вантажів на 2024 – 2025 року (млн. т)

№ п / п	Роки	Обсяги перевезення	Експоненціальна	Лінійна	Логарифмічна	Поліноміальна	Степенна
1	2020	600,1	644,22	634,68	649,22	600,10	666,37
2	2021	621,3	502,72	522,76	490,07	621,30	467,62
3	2022	317,5	392,30	410,84	396,98	317,50	380,11
4	2023	328,3	306,14	298,92	330,93	328,30	328,14
5	2024	x_1	238,90	187,0	279,69	1293,30	292,78
6	2025	x_2	186,43	75,08	237,83	3852,10	266,74

Знаходження значень x_1 та x_2 :

$$x_1 = \frac{(238,90 + 187,0 + 279,69 + 1\ 293,30 + 292,78)}{5} = 458,33$$

$$x_2 = \frac{(186,43 + 75,08 + 237,83 + 3\ 852,10 + 266,74)}{5} = 923,63$$

На основі розрахованих даних, представлено загальне прогнозування на

основі 5-х трендів.

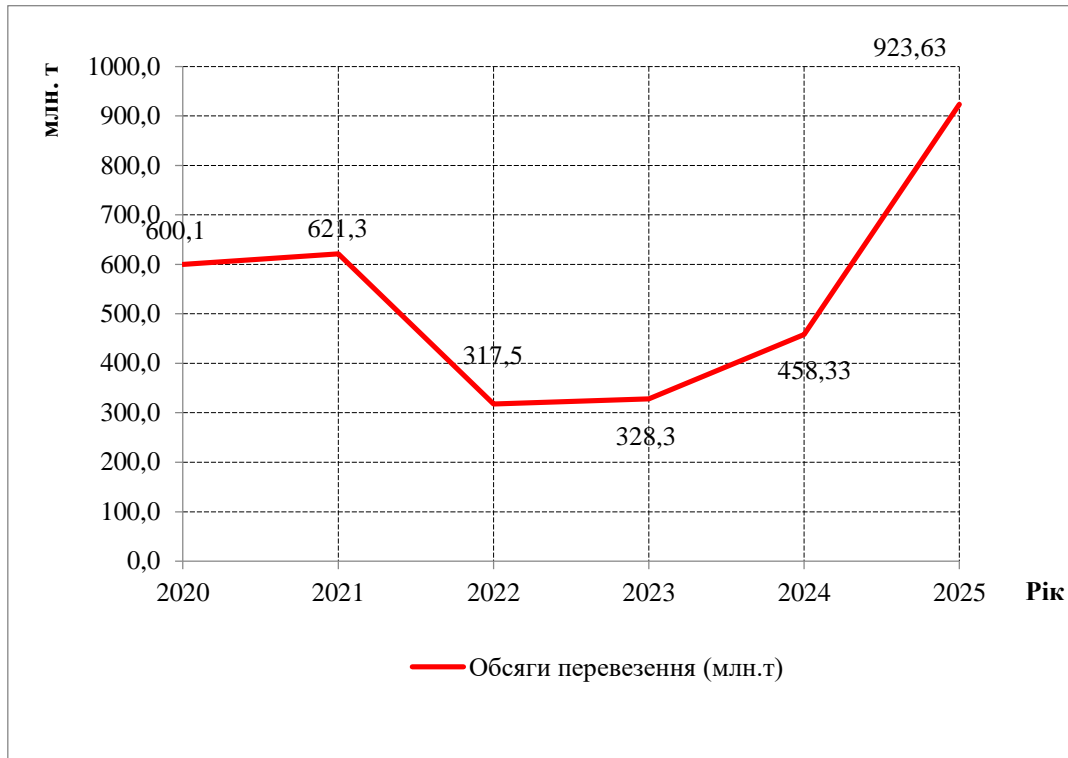

Рис. 7. Загальне прогнозування на основі 5-х трендів

Висновки. На основі проведеного математичного прогнозування за допомогою табличного процесора Excel з використанням 5-х трендів (експоненціального, лінійного, логарифмічного, поліноміального та степеневого), було отримано прогнозовані значення обсягів перевезення вантажів на 2024-2025 роки. Слід також зазначити, що лише поліноміальний тренд має тенденцію до зростання, але при цьому він має саму високу точність апроксимації, а саме – $R^2 = 1$.

Даний аналіз дає можливість припустити, що Україна буде мати позитивну динаміку зростання обсягів перевезення вантажів, а саме: 2024 рік - 140% відносно 2023 року, 2025 рік – 202% відносно 2024 року.

На основі цих даних можна зробити позитивний висновок у тому, що розвиток економіки держави України в сфері вантажних перевезень буде мати позитивну тенденцію до зростання. Інвестування коштів в цю сферу логістики є доцільним зі сторони інвесторів, так як ризики падіння попиту є мінімальні.

**ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА З
ТЕХНОЛОГІЯМИ ДИСТАНЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ ДЛЯ
ОПТИМІЗАЦІЇ АГРОТЕХНІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ**

Саржанов Богдан Олександрович,

PhD, доцент

Поливаний Антон,

Городецький Андрій,

Ілленко Андрій,

Кліпатський Дмитро,

Студенти

Сумський Національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Анотація: Сучасне сільське господарство все більше зосереджується на інноваціях, які дозволяють підвищити ефективність та економічну вигоду від виробничих процесів. Інтеграція систем точного землеробства з технологіями дистанційного моніторингу відкриває нові можливості для оптимізації агротехнічних операцій. Поєднання цих двох підходів дозволяє підвищити точність управління виробничими процесами, поліпшити управління ресурсами та зменшити екологічне навантаження на навколишнє середовище. [9, с. 30].

Ключові слова: Сільське господарство, інтеграція, системи точного землеробства, виробничі процеси.

Технології дистанційного моніторингу

Дистанційний моніторинг (DM) ґрунтується на використанні супутників, дронів, а також сенсорних систем для збору даних про стан полів і рослин. Ці дані можуть включати інформацію про температуру ґрунту, рівень вологості, концентрацію поживних речовин, наявність шкідників і стан розвитку культур. Дрони та супутникові знімки дозволяють отримувати зображення в реальному часі з високою роздільною здатністю, що дозволяє фермерам бачити загальну картину розвитку рослин і стану полів.

Інтеграція систем точного землеробства і дистанційного моніторингу

Інтеграція точного землеробства з технологіями дистанційного моніторингу забезпечує аграріям нові можливості для управління виробничими процесами, роблячи їх більш точними, оперативними та гнучкими. Ось основні переваги такої інтеграції:

Оптимізація внесення добрив і засобів захисту рослин:

Дані, отримані за допомогою дистанційного моніторингу, дозволяють оцінювати стан рослин і їх потребу в поживних речовинах або захисті. Завдяки цьому аграрії можуть коригувати дозування добрив і пестицидів для кожної ділянки поля, уникаючи перевитрат ресурсів [3, с. 70]. Наприклад, за допомогою супутникових знімків можна визначити зони з дефіцитом азоту, і автоматизовані системи точного землеробства внесуть необхідну кількість добрив лише там, де це потрібно.

Моніторинг стану ґрунту і водного балансу:

Сенсори вологості ґрунту і температури, інтегровані з системами точного землеробства, дозволяють фермерам точно визначати потреби полів у воді. За допомогою дронів або супутників можна контролювати водний баланс і оперативно реагувати на його зміни. Це допомагає уникнути надмірного зрошення, зменшити витрати води і запобігти ерозії ґрунтів.

Попередження захворювань та шкідників:

Інтегровані системи моніторингу дозволяють оперативно виявляти ознаки захворювань рослин або нашествия шкідників. Технології дистанційного моніторингу надають дані про зміни кольору листя або структури рослин, що може вказувати на початок захворювання. Це дозволяє аграріям швидко реагувати, обираючи правильні засоби захисту та мінімізуючи збитки від хвороб і шкідників.

Підвищення врожайності через точну сівбу:

Точне землеробство дозволяє проводити сівбу з урахуванням неоднорідності ґрунтів. Завдяки супутниковим знімкам та даним від сенсорів можна створювати карти полів з різною родючістю. Це дозволяє точно

визначити щільність сівби на кожній ділянці і забезпечити оптимальні умови для розвитку рослин, що підвищує врожайність [1, с. 34].

Оперативне управління процесами в реальному часі:

Завдяки використанню технологій дистанційного моніторингу аграрії можуть отримувати актуальні дані про стан полів і швидко реагувати на зміни. Автоматизовані системи точного землеробства дозволяють виконувати необхідні операції на полі без затримок [8, с. 185]. Наприклад, якщо дистанційний моніторинг виявляє зону з дефіцитом води, системи зрошення можуть бути налаштовані для оперативної подачі води в конкретну ділянку поля.

Зниження витрат і підвищення рентабельності:

Інтеграція цих систем дозволяє значно знизити витрати на добрива, воду, паливо та засоби захисту. Це досягається через диференційований підхід до кожної ділянки поля, що знижує витрати на ресурси, зменшує кількість невикористаних хімікатів та води, і забезпечує більш ефективне використання робочої сили [7, с. 61]. Приклади застосування інтеграції ТЗ і ДМ

Картографування стану рослин:

За допомогою супутникових знімків та дронів фермери можуть створювати карти полів з відображенням різних параметрів (вологість ґрунту, густина рослин, поживні речовини). Ці дані інтегруються з системами управління ТЗ для оптимізації внесення добрив і поливу.

Автоматизація техніки:

Автоматизовані трактори, сівалки і обприскувачі використовують дані з дистанційного моніторингу для точного виконання агротехнічних операцій [11, с. 16]. Точна сівба і обробка полів з урахуванням змін у стані рослин дозволяє значно підвищити ефективність процесу і зменшити витрати ресурсів [2, с. 46].

Контроль за врожайністю:

Після збору врожаю, дані з дистанційного моніторингу використовуються для оцінки врожайності на різних ділянках поля. Це дозволяє фермеру краще

розуміти, як різні агротехнічні заходи вплинули на кінцевий результат і коригувати плани на майбутній сезон [5, с. 62].

Висновки Інтеграція систем точного землеробства з технологіями дистанційного моніторингу значно покращує управління аграрним виробництвом. Це дозволяє аграріям отримувати точні дані про стан полів, рослин та ґрунтів у реальному часі, що сприяє оперативному та ефективному управлінню виробничими процесами [10, с. 68]. У результаті фермери можуть знижувати витрати, підвищувати врожайність та забезпечувати стале використання ресурсів. Технології дистанційного моніторингу і точне землеробство відкривають шлях до майбутнього агровиробництва, яке поєднує високу ефективність та екологічну безпеку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мікуліна, М., & Поливаний, А. (2023). Функціонування системи технічного сервісу в АПК. Актуальні питання у сучасній науці, (3 (9)).
2. Мікуліна М. Вплив ціни пального на собівартість виконання польових робіт аграрним підприємством : аналіз та стратегії оптимізації [Електронний ресурс] / М. Мікуліна, А. Поливаний // Актуальні проблеми економіки. – 2023. – № 6. – С. 46-58.
3. Мікуліна М. Система точного землеробства (СТЗ) як інструмент для визначення рельєфу поля [Електронний ресурс] / М. Мікуліна, А. Поливаний // Агросвіт. – 2023. – № 14. – С. 70-74. – DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.14.7033>.
4. Мікуліна, М. О., & Поливаний, А. Д. (2020). Стан використання супутникових даних в сільському господарстві. *Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Мелітополь: ТДАТУ* (pp. 33-34).
5. Mikulina, Maryna, and Anton Polyvaniy. "State and economic regulation of transport and logistics complexes in Ukraine." (2022) (pp. 61-67).
6. Мікуліна, М. О., Саржанов, Б. О., & Поливаний, А. Д. (2024). ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОЕФІЦІЄНТА НАДІЙНОСТІ АГРОМАШИНИ

НА ПРЯМІ ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ЗАТРАТИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Механізація та автоматизація виробничих процесів, (1 (55), 55-61. <https://doi.org/10.32782/msnau.2024.1.7>

7. Мікуліна М. О. Розвиток ринку агротехнічного обслуговування / М.О. Мікуліна, А. Д. Поливаний // Міжнародна науково-практична конференція «Автомобільний транспорт в аграрному секторі: проектування, дизайн та технологічна експлуатація». – Харків: ДБТУ, 2022. - С. 60-61.

8. Мікуліна, М. О.; Поливаний, А. Д. Методичні підходи стосовно вивчення впливу типу ходової системи тракторів на техніко-економічні показники. In: The 5 th International scientific and practical conference “Science and innovation of modern world”(January 25-27, 2023) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. 672 p. 2023. p. 185

9. Мікуліна, Марина, and Антон Поливаний. "АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ АГРОПІДПРИЄМСТВА НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ." Успіхи і досягнення у науці 6 (6) (2024).

10. Mikulina, M. O., V. O. Sarzhanov, and A. D. Polyvaniy. "АНАЛІЗ УМОВ РОБОТИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОЛЯХ ЗА ДОПОМОГОЮ СТЗ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ЕКОНОМІЧНОЮ ПРОДУКТИВНІСТЮ." Bulletin of Sumy National Agrarian University. The series: Mechanization and Automation of Production Processes 3 (53) (2023): 68-72.

11. Мікуліна М. О. ОБГРУНТУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ РОБОЧИХ ОРГАНІВ ГРУНТОВИХ КАТКІВ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ОПЕРАЦІЇ ПРИКОЧУВАННЯ ГРУНТУ / М. О. Мікуліна, А. Д. Поливаний, Б. В. Губка, Д. В. Пилипенко, Д. О. Свирид // Scientific achievements of contemporary society. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2024. Pp. 15-20. URL:<https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-achievements-of-contemporary-society-2024-london-velikobritaniya-arhiv/>.

ПОРІВНЯННЯ МІКРОСЕРВІСНОЇ ТА МОНОЛІТНОЇ АРХІТЕКТУРИ У КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Сікора Ростислав Васильович

аспірант

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ.

Сучасна електронна комерція потребує високої гнучкості, масштабованості та ефективного управління ресурсами. Програмні системи, які використовуються в цій галузі, повинні мати здатність обробляти велику кількість запитів, швидко адаптуватися до змін ринку та підтримувати постійний рівень обслуговування користувачів. Вибір архітектури є критично важливим для досягнення цих цілей. Традиційно використовувалася монолітна архітектура, але сьогодні зростає популярність мікросервісної архітектури. У цій статті буде розглянуто порівняння монолітної та мікросервісної архітектури у контексті їхнього застосування в електронній комерції.

Мета роботи.

Метою цієї роботи є проведення порівняльного аналізу монолітної та мікросервісної архітектури у контексті електронної комерції, визначивши їх переваги, недоліки та можливості для оптимізації бізнес-процесів, а також надати рекомендації щодо вибору архітектурного підходу залежно від потреб компанії, розміру бізнесу та вимог до масштабованості і гнучкості системи.

Матеріали та методи.

Для досягнення поставленої мети були використані матеріали з наукових публікацій, технічної літератури та реальних кейсів впровадження монолітної та мікросервісної архітектури у сфері електронної комерції. Методологія дослідження включала порівняльний аналіз цих двох архітектур на основі їх продуктивності, масштабованості, гнучкості та управління, а також огляд існуючих практик і прикладів з реальних проектів.

Результати та обговорення.

Монолітна архітектура передбачає створення системи як єдиного програмного блоку, де всі компоненти програми тісно взаємодіють між собою. Це класичний підхід до розробки програмного забезпечення, який протягом багатьох років був стандартом.

Монолітні системи мають кілька суттєвих переваг. По-перше, вони зазвичай простіші в реалізації на початкових етапах, оскільки не потребують складної організації комунікації між сервісами. По-друге, монолітну систему легше розгортати, оскільки вона є цілісною, і всі компоненти інтегровані у єдине середовище. Це зменшує витрати на інфраструктуру і полегшує управління додатком.

Незважаючи на переваги, монолітні архітектури мають суттєві недоліки. Зі зростанням складності системи її підтримка стає дедалі важчою. Будь-яка зміна в коді може вплинути на всю систему, що ускладнює оновлення і виправлення помилок. Масштабування таких систем також є складним завданням: масштабувати потрібно всю систему, навіть якщо проблеми продуктивності виникають лише в одному модулі.

Мікросервісна архітектура передбачає розподіл програми на набір незалежних сервісів, кожен з яких виконує окрему бізнес-функцію. Ці сервіси взаємодіють між собою через легкі протоколи, такі як HTTP/REST або gRPC.

Основною перевагою мікросервісної архітектури є її гнучкість. Кожен сервіс може розроблятися, розгортатися і масштабуватися незалежно від інших, що дозволяє легше впроваджувати зміни і нові функції без ризику для всієї системи. Для електронної комерції це означає можливість швидкого реагування на змінювані ринкові умови та потреби користувачів. Також мікросервіси дозволяють легко масштабувати окремі сервіси відповідно до їхнього навантаження, наприклад, процесинг замовлень або управління користувачами.

Однак мікросервісна архітектура має свої виклики. Вона є більш складною з точки зору управління та моніторингу. Взаємодія між сервісами вимагає надійного управління комунікаціями та забезпечення безпеки на рівні

кожного окремого компонента. Крім того, перехід на мікросервіси потребує значних ресурсів і реорганізації процесів розробки.

У контексті електронної комерції важливо розуміти, що кожна архітектура має свої переваги та недоліки залежно від розміру бізнесу та вимог до системи. Для малих та середніх компаній, які не мають потреби в надвеликій масштабованості, монолітна архітектура може бути простішим і дешевшим варіантом. Вона дозволяє швидко запустити продукт та не вимагати великих витрат на інфраструктуру.

Для великих компаній з високим рівнем навантаження, мікросервіси надають більше переваг у довгостроковій перспективі. Вони дозволяють легше підтримувати масштабування системи, розподіляти навантаження між сервісами та швидко інтегрувати нові рішення. Електронна комерція часто передбачає пік навантаження, наприклад, під час розпродажів чи святкових періодів, коли ефективність масштабованості є вирішальним фактором.

Висновки.

Монолітна та мікросервісна архітектури мають свої переваги і недоліки, і вибір між ними залежить від специфіки бізнесу та його технологічних потреб. Монолітна архітектура є гарним вибором для невеликих компаній або стартапів, які шукають простоту і швидкість запуску. Мікросервісна архітектура, навпаки, є відмінним рішенням для великих компаній електронної комерції, які потребують гнучкості, масштабованості та надійності у своїх системах. Вибір архітектури повинен бути заснований на глибокому аналізі поточних та майбутніх вимог бізнесу.

МІЦНІСТЬ ЕЛЕМЕНТІВ КУЛЬКОВОЇ МУФТИ ВІЛЬНОГО ХОДУ

Сороківський Олег Ігорович,

к.т.н., доцент

Юськів Василь Миколайович,

к.т.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»,

м. Львів, Україна

Вступ. /Introduction. Муфти є відповідальними частинами машин і механізмів, які суттєво впливають на рівень і характер навантаження кінематичних ланцюгів механічного привода.

Ціль роботи. /Aim. Муфти вільного ходу використовуються для автоматичного з'єднання та роз'єднання валів без зупинки двигуна, а також дозволяють передавати обертальний момент тільки в одному напрямку.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Загальний вид кулькової муфти вільного ходу велосипеда зображено на рис. 1. Кулькова муфта складається з ведучої 1 та веденої 2 півмуфт, між якими встановлено кульки 3. На зовнішній поверхні ведучої півмуфти 1 виконано шліци для встановлення зірочок приводу ланцюгової передачі. Деталі муфти кріпляться за допомогою гайки, що накручується на різь веденої півмуфти. На боковій поверхні ведучої півмуфти 1 виконано пази. А на зовнішній поверхні веденої півмуфти 2 виконано пази. Між ведучою 1 та веденою 2 півмуфтами в пазах встановлено кульки 3. Кількість пазів ведучої півмуфти 1 відповідає кількості кульок 3, які у них розташовано. Кількість пазів веденої півмуфти вдвічі більша.

Кулькова муфта вільного ходу працює наступним чином. Муфта приводиться в рух за допомогою зірочок, які закріплено на її зовнішній поверхні у шліцах. Під час обертання ведучої півмуфти 1 за годинниковою стрілкою кульки 3 заковчуються у пази веденої півмуфти 2, які співпадуть з пазами ведучої півмуфти. У момент досягнення периферійних кінців цих пазів кульки 3 заклинюють ведучу 1 і ведену 2 півмуфти, які починають обертатись передавати обертальний момент.

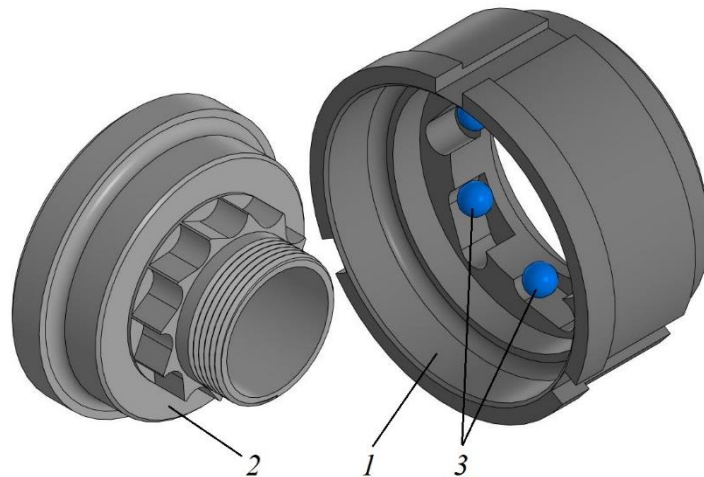

Рис. 1. Конструкція кулькової муфти вільного ходу

У випадку зміни напрямку обертання, а також у разі коли кутова швидкість обертання веденої півмуфти 2 буде більшою за кутову швидкість ведучої півмуфти 1, кульки 3 виштовхуються із зачеплення боковими поверхнями пазів півмуфт. Далі кульки 3 пересуваються до периферійних кінців пазів ведучої півмуфти 1 і розмикають кінематичний зв'язок між півмуфтами 1 та 2. Муфта переходить в режим вільного ходу і обертовий момент в такому разі не передається.

Під час роботи кулькової муфти вільного ходу усе навантаження передається за допомогою кульки чи кульок 3, які знаходяться у зачепленні в пазах півмуфт.

Для спрощення розрахунку муфти на міцність прийнято, що навантажена ділянка веденої півмуфти має форму кільця, і використано відому класичну теорію розрахунку круглих кілець. Розрахункова схема навантаження веденої півмуфти зображена на рис.2.

У випадку, коли у зачепленні перебувають усі кульки, навантаження на півмуфту розподіляється більш рівномірно. Розглянемо приклад навантаження півмуфти восьми зосередженими однаковими радіальними силами, які прикладено по колу рівномірно (рис. 2). Тобто, кулькова муфта вільного ходу містить вісім кульок, які знаходяться у зачепленні та передають обертовий

момент від ведучої до веденої півмуфти.

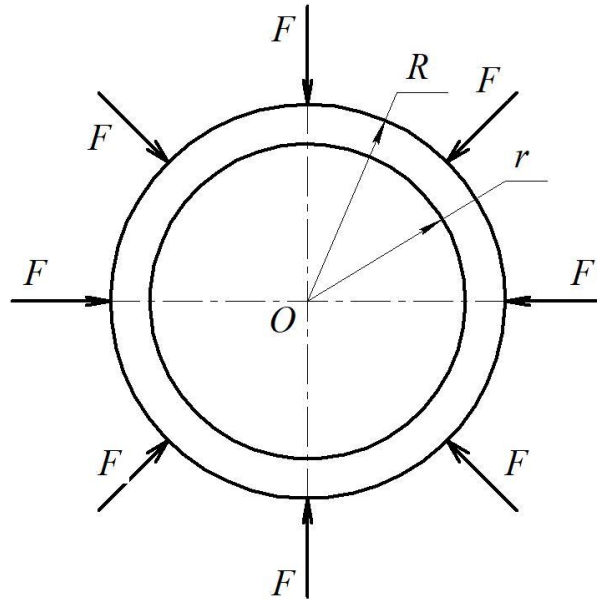

Рис. 2. Розрахункова схема навантаження кулькової муфти вільного ходу

Для даного випадку визначаємо згинальні моменти нормальні зусилля в перерізі півмуфти у разі $0 \leq \theta \leq \alpha$:

$$M(\theta) = FR \left(\frac{1}{\alpha} - \frac{\cos(\alpha/2 - \theta)}{2 \sin(\alpha/2)} \right); \quad N(\theta) = - \frac{F}{2 \sin(\alpha/2)} \cos \left(\frac{\alpha}{2} - \theta \right),$$

де $\alpha = \frac{2\pi}{n}$ – кут прикладення сили в радіанах;

n – кількість зосереджених сил.

Переміщення точки прикладання сили відносно центра півмуфти визначається за формулою

$$w = \frac{FR^2}{EJ} \cdot \frac{1}{2 \sin^2(\alpha/2)} \left(\frac{\alpha}{4} + \frac{1}{4} \sin \alpha \cdot \frac{2 \sin^2(\alpha/2)}{\alpha} \right) + \frac{FR}{EA_1} \cdot \frac{1}{2 \sin^2(\alpha/2)} \left(\frac{\alpha}{4} + \frac{\sin \alpha}{4} \right),$$

де E – модуль пружності матеріалу півмуфти;

A_1 – площа перерізу;

J – момент інерції перерізу.

Результати та обговорення./Results and discussion. За наведеними вище формулами розраховано згинальні моменти і поперечні зусилля кулькової муфти вільного ходу, а також побудовано епюру

Епюра згинальних моментів робочої ділянки веденої півмуфти, коли у зачепленні перебувають усі кульки і навантаження розподіляється рівномірно, зображена на рис. 3.

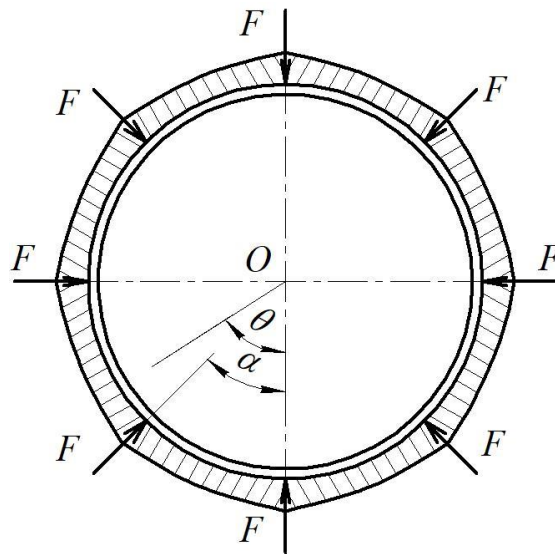

Рис. 3. Епюра згинальних моментів навантаження веденої півмуфти

Висновки./Conclusions. Отримані результати підтверджують практичне значення запропонованої методики розрахунку міцності півмуфт нової кулькової муфти вільного ходу. Випадок, коли у зачепленні будуть дві кульки, можна вважати як граничний, і визначати величини поперечних моментів та прогинів тільки з метою виявлення їх максимальних ймовірних значень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малащенко В. О., Гащук П. М., Сороківський О. І., Малащенко В. В. Кулькові механізми вільного ходу.- Львів: Новий Світ – 2000, 2012.- 212 с.
2. Малащенко В. О., Сороківський О. І. Навантаження півмуфт кулькової муфти вільного ходу зосередженою осьювою силою. Машинознавство, №3, 2002. — С. 46-48.
3. Патент на корисну модель №136495u Україна. Муфта вільного ходу. Сороківський О. І. Опубл. 27.08.2019, Бюл. № 16.

**ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАСИВНОГО НЕСАКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ
ДО ОПТИЧНОГО ВОЛОКНА НА ВТРАТИ В ЛІНІЙНОМУ
ТРАКТІ ВОЛЗ**

Степанов Дмитро Миколайович,

к.т.н., доцент

Свердлова Анастасія,

студент

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасний розвиток цифрових технологій і систем оптичного зв'язку сприяв широкому впровадженню волоконно-оптичних систем передавання (ВОСП). Ці системи використовують оптичні кабелі з оптичними волокнами (ОВ) для передачі інформації у вигляді світлових імпульсів, що дозволяє передавати великі обсяги даних на значні відстані з мінімальними втратами та високою швидкістю [1].

Незважаючи на те, що волоконно-оптичні лінії зв'язку (ВОЛЗ) вважаються найбільш захищеними від перехоплення способом передавання сигналів порівняно з електричними кабелями ризик несанкціонованого доступу (НСД) все одно існує, особливо, якщо фізичний доступ до оптичного кабелю є можливим.

Вживання заходів проти НСД неможливо без аналізу можливих каналів витоку інформації. Одним із видів НСД до інформації у волоконно-оптичних лінях зв'язку є пасивне перехоплення. Таке перехоплення являє собою перехват інформації з поверхні оптичного волокна за певних умов її витоку з волоконно-оптичної мережі [2].

Пасивний стан перехоплення інформації характеризується високою скритністю, тому що фактично не змінює параметри випромінювання, яке розповсюджується в оптичному волокні [2]. Використовуючи такий метод перехоплення інформації, найчастіше намагаються використовувати ділянки

на яких рівень випромінювання є максимальним. Найпопулярнішим засобом НСД в пасивному стані є спосіб лінзової фокусування сингулярних мод на заломлені волокна. Такі місця становлять значну загрозу для безпеки інформації, оскільки існує можливість організувати «прозорий» несанкціонований доступ. У цьому випадку відбір значної частини оптичного сигналу з волоконно-оптичної лінії залишається майже непоміченим.

Тому, задача оцінки впливу пасивного несанкціонованого доступу до оптичного волокна на втрати в лінійному тракті волоконно-оптичної лінії зв'язку є актуальною.

Ціль роботи є аналіз впливу величини втрат сигналу, які виникають при пасивному НСД до оптичного волокна у ВОЛЗ, на рівень потужності сигналу на прийманні.

Матеріали і методи. Розглянемо можливість оцінки впливу несанкціонованого доступу на параметри волоконно-оптичного тракту. Для цього необхідно проаналізувати структуру ВОСП та її основні компоненти.

Основними компонентами ВОСП, що характеризують її узагальнену структуру є: передавальний оптичний модуль (ПОМ), середовище передавання (оптичне волокно) та приймальний оптичний модуль (ПРОМ). ПОМ містить у собі лазерний діод (ЛД), який генерує оптичне випромінювання, що модулюється вхідним інформаційним сигналом та після цього передається у виді оптичного сигналу через оптичне волокно. ПРОМ містить у собі фотоприймач (ФП), який детектує оптичний сигнал і перетворює його в електричний для подальшої обробки вирішальним пристроєм.

У ВОЛЗ для оцінки та контролю рівнів потужності сигналу використовуються контрольні точки: передачі (S) та прийому сигналу (R). У цих точках може здійснюватися контроль якості отриманого сигналу, їх рівень, за допомогою якого оцінюються втрати, що виникли під час передавання сигналів через оптичний кабель.

Здійснення НСД може відбуватися, як зазначено раніше, в місцях можливого доступу до оптичного волокна, насамперед, це розподільні бокси,

патч-панелі, ODF-панелі, муфти оптичні тощо.

Зобразимо спрощену схему появи пасивного НСД на ВОЛЗ за рахунок створення макровигину волокна для зміни умов повного внутрішнього відбиття та можливості отримання випромінювання оптичного сигналу назовні (рис. 1).

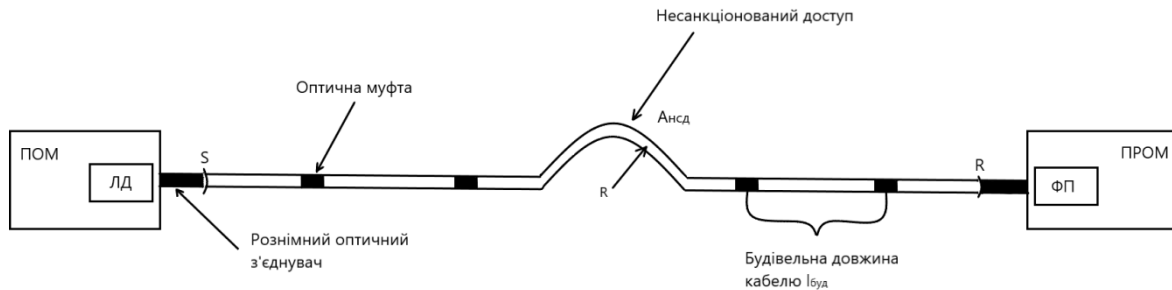

Рис. 1. Несанкціонований доступ в лінійному тракті ВОЛЗ за рахунок макровигину ОВ

Як видно з рис. 1 прикладом пасивного несанкціонованого доступу в даному випадку є макровигин волокна з певним радіусом R . За таких умов макровигин ОВ призводить до збільшення локальних втрат оптичного сигналу за рахунок витікання частини потужності сигналу назовні, та як наслідок зростання сумарних втрат в оптичному тракті ВОЛЗ. Це, в свою чергу, призводить до зменшення рівня оптичного сигналу на прийманні (можливо навіть менше рівня чутливості фотоприймача) та при наявності системи моніторингу в реальному часі дозволить миттєво визначити локалізацію місця НСД.

В загальному випадку енергетичний потенціал ВОСП визначається як різниця між рівнем передавання $P_{\text{пер}}$ та рівнем чутливості ФП P_0 :

$$EP = P_{\text{пер}} - P_0. \quad (1)$$

Крім того, втрати потужності сигналу після проходження через ВОЛЗ визначається як різниця між рівнем передавання та рівнем приймання сигналу:

$$A = P_{\text{пер}} - P_{\text{пр}}, \quad (2)$$

де $P_{\text{пер}}$ – рівень потужності оптичного сигналу, що передається, дБм;
 $P_{\text{пр}}$ – рівень потужності оптичного сигналу, що приймається, дБм.

Загальні втрати в лінійному тракті ВОСП, враховуючи втрати в ОВ, втрати на рознімних та не рознімних з'єднаннях, експлуатаційний запас системи, можна розрахувати за формулою:

$$A = N_{\text{роз}}\alpha_{\text{роз}} + N_{\text{нроз}}\alpha_{\text{нроз}} + P_3 + \alpha * L, \quad (3)$$

де $N_{\text{роз}}$ – кількість рознімних з'єднань; $\alpha_{\text{роз}}$ – втрати на рознімному з'єднанні, дБ; $N_{\text{нроз}}$ – кількість нерознімних з'єднань (зварні стики ОВ); $\alpha_{\text{нроз}}$ – втрати на нерознімному з'єднанні, дБ; P_3 – експлуатаційний запас системи, дБ; α – коефіцієнт загасання оптичного волокна, дБ/км; L – довжина ВОЛЗ, км.

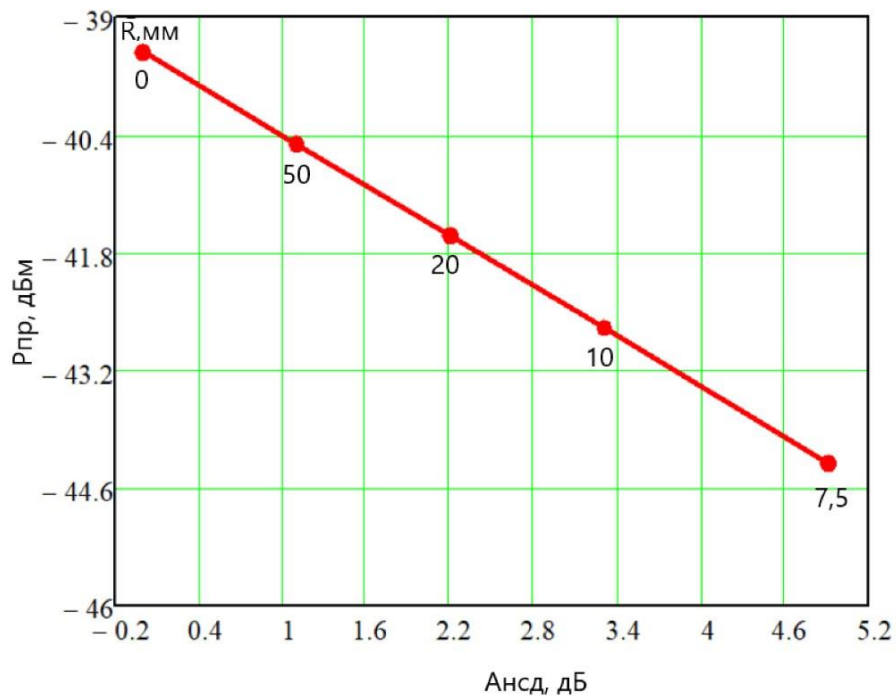
Враховуючи вищесказані факти про пасивний НСД, загальні втрати в лінійному тракті ВОСП при формуванні каналу витоку інформації через макровигин ОВ будуть становити:

$$A = N_{\text{роз}}\alpha_{\text{роз}} + N_{\text{нроз}}\alpha_{\text{нроз}} + P_3 + \alpha * L + A_{\text{НСД}}, \quad (4)$$

де $A_{\text{НСД}}$ – втрати при несанкціонованому доступі, дБ.

Результати та обговорення. В даній роботі, використовуючи вирази (1) – (4) були визначені втрати оптичного сигналу в лінійному тракті ВОСП при таких даних: довжина ВОЛЗ $L = 100$ км, кількість рознімних з'єднань – 2, будівельна довжина кабелю – 4 км, експлуатаційний запас системи – 6 дБ, коефіцієнт загасання оптичного волокна $\alpha = 0,3$ дБ/км, радіуси мікровигинів при пасивному НСД R від 7,5 мм до 50 мм, втрати в макровигині при пасивному НСД від 0 до 4,9 дБ.

На основі отриманих даних втрат сигналу в лінійному тракті ВОСП були одержані значення рівні приймання при рівні потужності передавання сигналу $P_{\text{пр}} = 0$ дБм. На рис. 2 приведена отримана залежність рівня приймання оптичного сигналу від значення внесених втрат на одиничному макровигині при пасивному НСД до оптичного волокна.

**Рис. 2. Залежність рівня потужності сигналу на прийманні від втрат
одиначного пасивного несанкціонованого доступу**

Як видно з отриманої залежності, зменшення радіусу макровигину волокна призводить до збільшення втрат сигналу в ОВ при пасивному НСД, а відтак зниження рівня потужності на прийманні.

Висновки. В роботі проведено оцінку впливу пасивного несанкціонованого доступу до оптичного волокна на величину втрат оптичного сигналу, що передається в тракті волоконно-оптичної лінії зв'язку. Такі втрати при пасивному НСД виникають локально в місці доступу до оптичного волокна за рахунок утворення макровигину ОВ та створення умов для витікання променів світла за межі його осердя. Визначені втрати при пасивному НСД дали змогу оцінити зміну рівня приймання оптичного сигналу в прикінцевому обладнанні для моніторингу ВОЛЗ та виявлення каналів витоку інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко О. В. Будівництво та монтаж волоконно-оптичних систем передачі: підручник / Бондаренко О. В., Воробієнко П. П.,

Андрєєв В. О., Панюта І. М. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2014. – 192 с.

2. Манько О. О., Каток В. Б., Задорожній М. Д. «Защита информации на волоконно-оптических линиях связи от несанкционированного доступа»
Науково-технічна конференція «Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні» Україна, Київ, 2001. №2.
С. 250 – 255.

ВПЛИВ ШВИДКОСТІ РІЗАННЯ ҐРУНТУ НА КУТ НАХИЛУ БІЧНИХ СТІНОК НОЖОВОГО ПРОРІЗУ ДО ГОРИЗОНТУ

Степанюк Богдан Ігорович,
майстер виробничого навчання,
Лук'янчук Олександр Петрович,
к.т.н., доцент
Кравець Святослав Володимирович,
д.т.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Національний університет
водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна

Вступ./Introduction. Проблема збереження енергії та ресурсів має особливу актуальність. Використовуючи раціональне просторове розміщення ґрунторозробних елементів землерийно–ярусного робочого органу, дає змогу зменшити тяговий опір і енергоємність процесу руйнування та розпушення ґрунтів [1].

У роботі [2] визначений кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту без урахування швидкості різання ґрунту.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є аналітичне дослідження впливу швидкості різання ґрунту на кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ).

Матеріали та методи./Materials and methods. Однією із основних вимог при створенні землерийних робочих органів для глибокого розпушення ґрунтів є необхідний ступінь розпушення ґрунтів, який досягається при критичній швидкості різання, яка знаходиться для різних ґрунтів у межах 1,551-7,835 м./с. [2].

Як відомо [1] швидкість різання впливає на критичну глибину різання. Для проектування багоярусних землерийних робочих органів (ЗРО) при їх рознесенні у горизонтальній площині необхідно визначити кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ) з урахуванням робочої швидкості ЗРО (рис. 1).

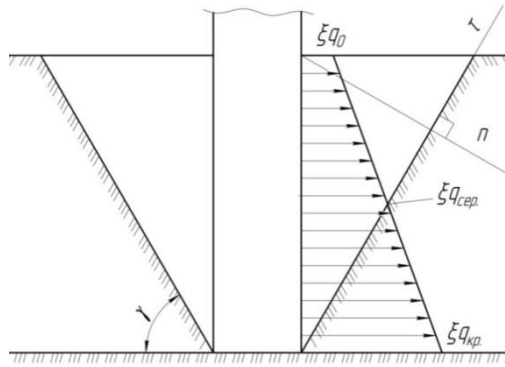

Рис. 1. Розрахункова схема для визначення кута нахилу бічних стінок прорізу до горизонту

Визначимо кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту з урахуванням швидкості із закону Кулона для ґрунтів.

$$\tau = c + \sigma \cdot \operatorname{tg}(\varphi_0); \quad (1)$$

де: c – питома сила зчеплення (коефіцієнт зчеплення) ґрунту; τ і σ - дотичне та нормальне на площадці зсуву; φ_0 – кут внутрішнього тертя ґрунту.

Розглянемо руйнування ґрунту за схемою зображеною на рис.1. У момент попередній сколюванню на бокову площину прорізу діє середній нормальний тиск $\xi q_{сеп}$.

$$\xi q_{сеп} = \xi \frac{q_{кр.г} + q_{min}}{2}; \quad (2)$$

де: $q_{кр.г}$ – критичний тиск по несучій спроможності ґрунту, що діє на критичній глибині різання; q_{min} – нормальний тиск, що діє на ніж на денній поверхні ($h=0$); ξ – коефіцієнт бокового тиску, який визначається за формулою Покровського Г. І. [3]

$$\xi = 1 - 0,74 \cdot \operatorname{tg}(\varphi_0) - \frac{1,52 \cdot c}{q_{кр}}; \quad (3)$$

Мінімальний тиск q_{min} , що діє на ніж на денній поверхні з урахуванням швидкості визначається відповідно [4]

$$q_{min} = \left(1 + \frac{g}{g_{кр}} \right) \left[q_0 + \frac{\gamma_{сп.}}{g} \cdot \frac{\cos(\psi) \cdot \cos(\varphi) \cdot \sin^2(\alpha_p)}{\sin(\alpha_p + \varphi) \cdot \sin(\alpha_p + \psi)} \cdot g^2 \right]; \quad (4)$$

де: \mathcal{G} , $\mathcal{G}_{кр}$ – швидкість і критична швидкість різання; q_0 – нормальний тиск, що діє на ніж на денній поверхні без урахування швидкості різання; $\gamma_{зр.}$ – питома сила тяжіння ґрунту; g – прискорення вільного падіння ($g=9,81 \text{ м./с.}^2$); ψ – кут зсуву ґрунту у поздовжній площині; φ – кут зовнішнього тертя ґрунту; α_p – кут різання ножа.

$$q_0 = c \cdot ctg(\varphi_0) \cdot (A_1 - 1); \quad (5)$$

де: A_1 – коефіцієнт, що залежить від кута різання ножа, визначається за формулою Соколовського В. В. для проміжних граней [1].

На критичній глибині $h_{кр.з}$, що залежить від швидкості різання \mathcal{G} , тиск досягає максимально можливого значення по несучій спроможності ґрунту, при якому він втрачає свою стійкість, вираховується по формулі [4,5].

$$q_{кр.з} = \left(1 + \frac{\mathcal{G}}{\mathcal{G}_{кр.}}$$

де: $q_{кр.}$ – критичний тиск на ґрунт, що вираховується за формулою Паукера [3]

$$q_{кр.} = \left(\gamma_{зр.} \cdot h_c + \frac{c}{tg(\varphi_0)} \right) \cdot tg^4 \left(\frac{\pi}{4} + \frac{\varphi_0}{2} \right); \quad (7)$$

де: h_c – глибина сколювання ґрунту; b – ширина різання (ножа).

$$h_{кр.з} = (a_g \cdot \mathcal{G} + n_{\alpha_p}) \cdot b; \quad (8)$$

де: a_g , n_{α_p} – коефіцієнти апроксимації, що залежать від тиску ґрунту, кута різання ножа та швидкості різання [1].

Спроекувавши тиск $\xi q_{сер}$ на нормальну n і дотичну τ осі до площини зсуву, визначимо нормальне і дотичне напруження.

$$\sigma = \xi q_{сер.} \cdot \sin(\gamma); \quad (9)$$

$$\tau = \xi q_{сер.} \cdot \cos(\gamma); \quad (10)$$

Після підстановки σ (9) і τ (10) у закон Кулона для ґрунтів (1) отримаємо

$$\xi q_{сер} \cdot \cos(\gamma) = c + \xi q_{сер.} \cdot \sin(\gamma) \cdot \tan(\varphi_0); \quad (11)$$

або

$$\xi q_{cep} \cdot (\cos(\gamma) - \sin(\gamma) \cdot \tan(\varphi_0)) = c; \quad (12)$$

Після перетворення будемо мати

$$\begin{aligned} \xi q_{cep} \left(\cos(\gamma) - \frac{\sin(\gamma) \sin(\varphi_0)}{\cos(\varphi_0)} \right) &= \xi q_{cep} \left(\frac{\cos(\gamma) \cos(\varphi_0) - \sin(\gamma) \sin(\varphi_0)}{\cos(\varphi_0)} \right) = \\ &= \xi q_{cep} \frac{\cos(\gamma + \varphi_0)}{\cos(\varphi_0)} = c; \end{aligned} \quad (13)$$

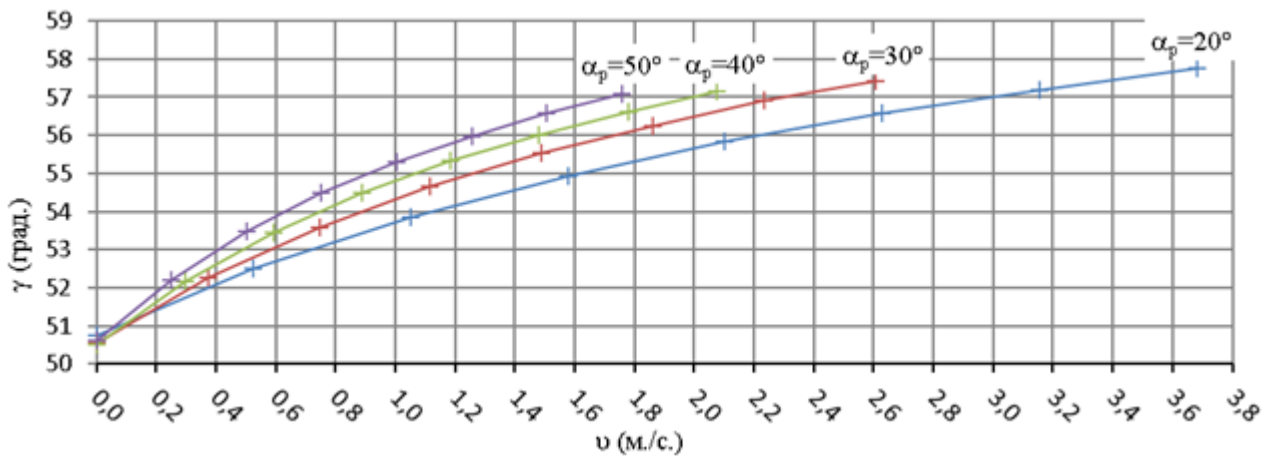
Середній динамічний тиск дорівнює

$$\begin{aligned} q_{cep} = \frac{q_{min} + q_{кр.г}}{2} = \left(1 + \frac{g}{g_{кр}} \right) &\left[\frac{q_0 + q_{кр.}}{2} + \frac{\gamma_{зр.}}{g} \cdot \left(1 + \frac{a_g \cdot g + n_{\alpha_p}}{2b} \cdot \text{ctg}(\gamma) \right) \cdot \right. \\ &\left. \cdot \frac{\cos(\psi) \cdot \cos(\varphi) \cdot \sin^2(\alpha_p)}{\sin(\alpha_p + \varphi) \cdot \sin(\alpha_p + \psi)} \cdot g^2 \right]; \end{aligned} \quad (14)$$

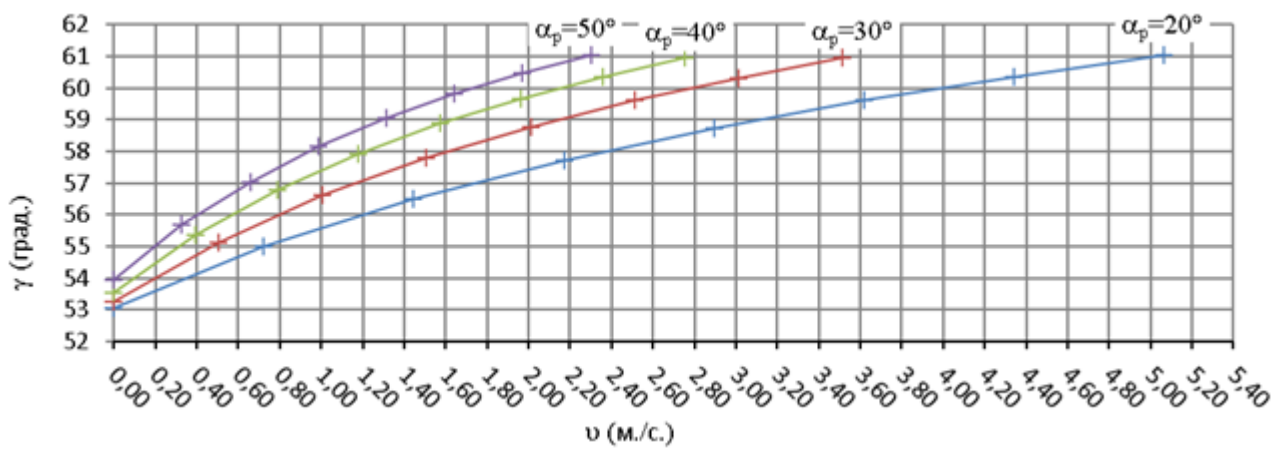
Якщо підставити (14) у (13), отримаємо рівняння для визначення кута нахилу бокових стінок прорізу до горизонту залежно від швидкості.

$$\begin{aligned} \xi \left(1 + \frac{g}{g_{кр}} \right) &\left[\frac{q_0 + q_{кр.}}{2} + \frac{\gamma_{зр.}}{g} \cdot \left(1 + \frac{a_g \cdot g + n_{\alpha_p}}{2} \cdot \text{ctg}(\gamma) \right) \cdot \frac{\cos(\psi) \cdot \cos(\varphi) \cdot \sin^2(\alpha_p)}{\sin(\alpha_p + \varphi) \cdot \sin(\alpha_p + \psi)} \cdot g^2 \right] \cdot \\ &\cdot \frac{\cos(\gamma + \varphi_0)}{\cos(\varphi_0)} = c; \end{aligned} \quad (15)$$

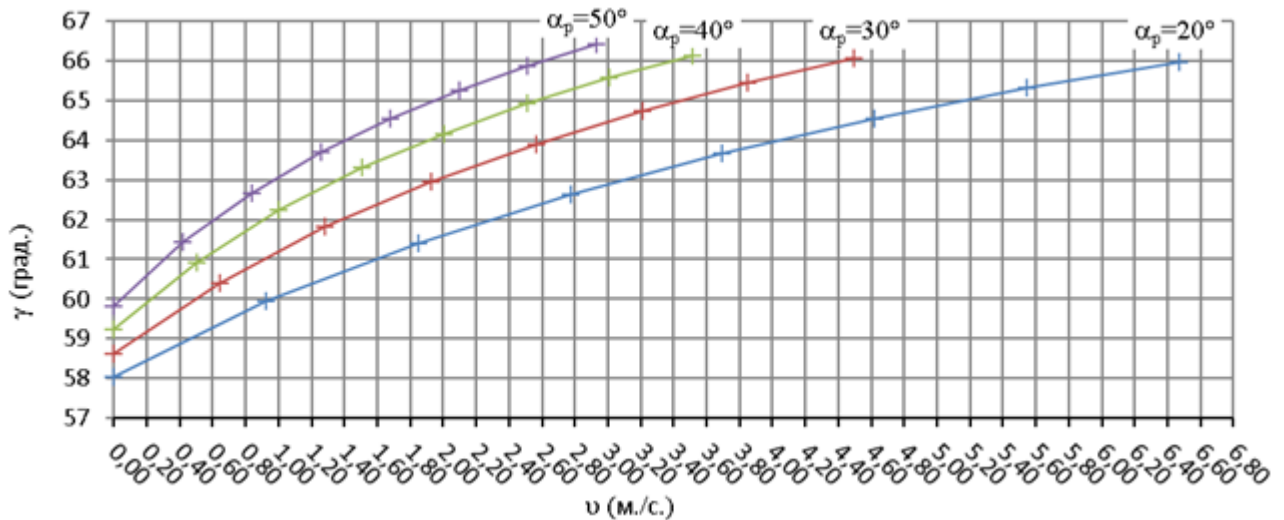
Результати та обговорення./Results and discussion. Результати розрахунків за формулою (15) для різних типів ґрунтів наведені на графіках залежність кута нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ) від швидкості різання (g) (див. рис. 2), та на графіках залежність кута нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ) від кута різання ґрунту (α_p) для різних типів ґрунтів при критичній швидкості ($g_{кр}$) та на критичній глибині різання ($h_{кр.г}$). (див. рис. 3).

а)

б)

в)

Рис. 2. Залежність кута нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ) від швидкості різання (v) для різних типів ґрунтів: а) твердий супісок; б) напівтвердий суглинок; в) тугопластична глина.

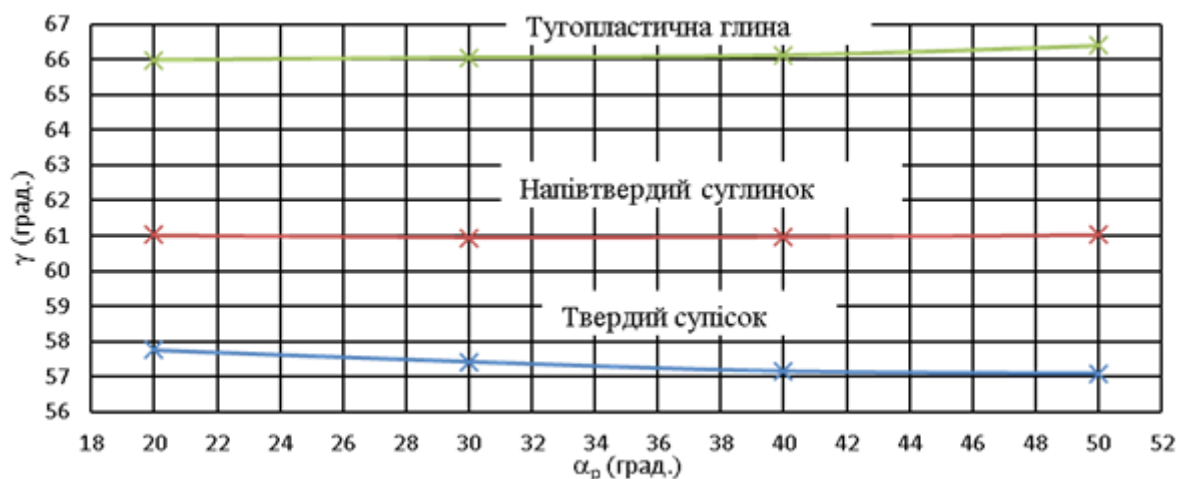

Рис. 3. Залежність кута нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ) від кута різання ґрунту (α_p), для різних типів ґрунтів при критичній швидкості ($\vartheta_{кр}$) та на критичній глибині різання ($h_{кр.\vartheta}$).

Для спрощення розрахунків проведена апроксимація рівняння (15). В результаті отримано спрощені рівняння для визначення кута нахилу бокових стінок прорізу до горизонту залежно від швидкості (16) для різних типів ґрунтів та при різних кутах різання, та від кута різання (17) при критичній швидкості та критичній глибині різання ґрунту для різних типів ґрунтів.

$$\gamma = X_1 \cdot \vartheta^3 + X_2 \cdot \vartheta^2 + X_3 \cdot \vartheta + X_4; \quad (16)$$

$$\gamma = Y_1 \cdot \alpha_p^2 + Y_2 \cdot \alpha_p + Y_3; \quad (17)$$

де: $X_{1...4}$, $Y_{1...3}$ – коефіцієнти апроксимації (див. табл. 1, 2); ϑ – швидкість різання (м./с.), обирається в межах від 0 до $\vartheta_{кр}$; α_p – кут різання ґрунту (град.).

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів апроксимації для залежності (16)

Тип ґрунту	α _p (град.)	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	R ² (%)
Твердий супісок	20	0,0659	-0,7063	3,6083	50,762	100
	30	0,1716	-1,334	4,9476	50,562	100
	40	0,3641	-2,1626	6,1262	50,505	100
	50	0,5701	-2,8885	7,011	50,606	100

Продовження таблиці 1

Напівтвердий суглинок	20	0,0277	-0,4016	2,8952	53,068	100
	30	0,0785	-0,8043	4,0442	53,261	100
	40	0,1577	-1,2677	4,9871	53,562	100
	50	0,2492	-1,7098	5,6915	53,961	100
Тугопластична глина	20	0,0123	-0,2319	2,2142	58,047	99,99
	30	0,035	-0,4588	3,0137	58,622	100
	40	0,0722	-0,7324	3,6438	59,243	99,99
	50	0,116	-0,9838	4,1305	59,841	100

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів апроксимації для залежності (17)

Тип ґрунту	Y_1	Y_2	Y_3	R^2 (%)
Тугопластична глина	$5 \cdot 10^{-4}$	-0,0233	66,248	97,03
Напівтвердий суглинок	$4 \cdot 10^{-4}$	-0,0258	61,383	97,87
Твердий супісок	$7 \cdot 10^{-4}$	-0,0698	58,883	99,59

де: R^2 – достовірність апроксимації (%).

Висновки./Conclusions. Проаналізувавши отримані результати можна зробити наступні висновки: Кути нахилу бокових стінок прорізу до горизонту (γ) для різних типів ґрунтів з урахуванням швидкості різання (ϑ) при її критичному значенні γ ($\vartheta = \vartheta_{кр}$) більші ніж при повільному переміщенні робочого органа в ґрунтовому масиві [1]. Наприклад для напівтвердого суглинку ($c = 0,04$ МПа, $\varphi_0 = 23^\circ$) кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту ($\gamma = 54^\circ$), а з урахуванням критичної швидкості різання (при динамічному руйнуванні ґрунту $\vartheta = \vartheta_{кр}$) кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту ($\gamma = 61^\circ$). Для твердого супіску при статичному руйнуванні ($c = 0,02$ МПа, $\varphi_0 = 28^\circ$, $\gamma = 53^\circ$), при динамічному руйнуванні ґрунту ($\vartheta = \vartheta_{кр}$, $\gamma = 57^\circ 45'$). Для тугопластичної глини ($c = 0,04$ МПа, $\varphi_0 = 18^\circ$, $\gamma = 58^\circ$), а при динамічному руйнуванні ґрунту ($\vartheta = \vartheta_{кр}$, $\gamma = 66^\circ 25'$).

При критичній швидкості ($\vartheta_{кр}$) і критичній глибині ($h_{кр,\vartheta}$) різання яка

залежить від критичної швидкості при збільшенні кута різання (α_p) від 20° до 50° кут нахилу бічних стінок прорізу до горизонту (γ) для тугопластичної глини зростає з ($\gamma = 66^\circ$ при $\alpha_p = 20^\circ$), до ($\gamma = 66^\circ 25'$ при $\alpha_p = 50^\circ$). Для напівтвердого суглинку значення кута (γ) майже не змінюється і знаходиться в межах ($\gamma = 60^\circ 58' \dots 61^\circ$). Для твердого супіску кут (γ) зменшується з ($\gamma = 57^\circ 45'$ при $\alpha_p = 20^\circ$) до ($\gamma = 57^\circ 5'$ при $\alpha_p = 50^\circ$).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравець С. В., Скоблюк М. П., Стіньо О. В., Зоря Р. В. Критичноглибинні двоярусні ґрунторозпушувачі: Монографія/ За заг. ред. С. В. Кравця – Рівне: НУВГП, 2018 – 235 с.
2. Кравець С. В., Стіньо О. В. Визначення кута нахилу бічних стінок прорізу до горизонту. Вісник Харківського національного автомобільно–дорожного університету. Харків – 2014. № 65. с. 55–59.
3. Кравець С. В. Теорія руйнування робочих середовищ: навч. пос. – Рівне НУВГП, 2008р. –124 с.
4. Кравець С. В., Лук'янчук О. П., Савін Р. М. Вплив швидкості на процес глибокого різання ґрунтів. *Будівництво. Матеріалознавство. Машинобудування. Серія “Підйомно-транспортні, будівельні та дорожні машини та обладнання”*. 2010. № 57. с. 51–57. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури.
5. Кравець С. В., Степанюк Б. І., Лук'янчук О. П., Визначення критичної швидкості різання ґрунту. *IV Міжнародна науково-практична конференція: тези доп.*, 26 .05.2024 р., Львів, Україна. *Електронне видання*. С. 599-604. DOI : ISBN 978-966-8219-88-7

ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ ВИЯВЛЕННЯ КІБЕРАТАК В КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМАХ

Тріщун Артем Володимирович

здобувач вищої освіти
освітнього ступеня «Магістр», 2 курс
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Ільєнко Анна Вадимівна,
к.т.н., доцент

Вступ. У наш час кіберзагрози стали невід'ємною частиною цифрового світу. З розвитком технологій та все більшою залежністю суспільства від комп'ютерних систем, ризик кібератак постійно зростає. Злочинці використовують все більш складні методи для проникнення в інформаційні системи та завдання збитків.

Тому розробка ефективних методів виявлення кібератак є надзвичайно актуальним завданням. В цій роботі буде проведено аналіз сучасних методів виявлення кібератак для комп'ютерних систем, а також буде проведено порівняльний аналіз різних підходів, що дозволить визначити найбільш ефективний метод виявлення кібератак в комп'ютерних системах.

Мета роботи. Дослідити та порівняти різні методи виявлення кібератак, такі як сигнатурний метод, метод виявлення на основі аномалій, методи машинного навчання та комбіновані підходи.

Визначити переваги та недоліки кожного з них у контексті виявлення загроз у комп'ютерних системах та продемонструвати результати порівняння у вигляді порівняльної таблиці.

Матеріали та методи. Для забезпечення ефективного виявлення кібератак використовуються різні методи, кожен з яких має свої унікальні особливості, переваги та недоліки.

Розуміння цих підходів є ключовим для створення надійних систем кібербезпеки, здатних оперативно реагувати на загрози та захищати

інформаційні системи.

Методи виявлення кібератак класифікуються на такі основні типи:

1. *Сигнатурний метод.* Цей метод полягає у використанні спеціалізованих баз даних шаблонів кібератак, що дозволяють точно ідентифікувати загрози на основі попередньо відомих атак. Він забезпечує ефективний захист від атак, які вже описані в базі даних, але є вразливим до нових, невідомих загроз. Зокрема, цей метод часто використовує контекстний пошук для виявлення специфічних фрагментів вхідних даних, аналізує переходи станів інформаційної системи або застосовує експертні системи для абстрактного опису атак.

2. *Метод виявлення на основі аномалій.* Даний підхід полягає у виявленні елементів або подій, що відхиляються від нормальної поведінки системи. Він дозволяє виявляти незвичні сплески активності, які можуть свідчити про загрозу, хоча в деяких випадках цей метод може генерувати хибнопозитивні спрацювання. Методи виявлення аномалій поділяються на неконтрольовані, контрольовані та напівконтрольовані, залежно від типу навчання та структури даних.

3. *Метод машинного навчання та штучного інтелекту.* Цей метод використовує можливості ШІ для аналізу великих обсягів даних та виявлення складних шаблонів у поведінці системи. ШІ навчається на базі накопичених даних та здатен автоматично виявляти загрози в режимі реального часу. Алгоритми машинного навчання забезпечують можливість постійного вдосконалення системи шляхом аналізу нових даних і коригування моделі поведінки.

4. *Комбінований метод.* Цей підхід об'єднує кілька методів, таких як сигнатурний аналіз, виявлення аномалій та машинне навчання, для створення більш комплексної та надійної системи. Комбінований метод дозволяє зменшити кількість хибних спрацювань і підвищити ефективність виявлення як відомих, так і нових загроз.

Таблиця 1

Назва методу	Принцип роботи	Переваги	Недоліки	Приклади інструментів
Сигнатурний	Використання попередньо відомих шаблонів або сигнатур атак для порівняння поточної активності з базою даних відомих сигнатур.	Висока точність для відомих атак, низький рівень хибно позитивних спрацьовувань.	Невразливість до нових, невідомих атак, потреба в постійному оновленні бази сигнатур.	Антивірусне ПЗ, системи виявлення вторгнень, системи запобігання вторгнень.
На основі аномалій	Виявлення відхилень від нормальної поведінки системи або мережі шляхом створення моделі нормальної активності і відстеження будь-яких аномалій.	Можливість виявлення нових і невідомих атак, адаптивність до змін у поведінці системи.	Високий рівень хибнопозитивних спрацьовувань, складність налаштування та підтримки.	Системи мережевого моніторингу, інструменти аналізу трафіку.
Машинного навчання та ШІ	Використання алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту для автоматичного виявлення аномалій та атак, аналізуючи великі обсяги даних і виявляючи складні шаблони.	Висока ефективність в умовах великих даних, здатність до самонавчання та адаптації до нових загроз.	Необхідність у великій кількості даних для навчання, складність інтерпретації результатів, висока вартість впровадження та підтримки.	Системи на основі deep learning, автоматизовані платформи кібербезпеки.
Комбінований	Поєднання різних підходів для підвищення ефективності виявлення атак, об'єднуючи сигнатурний аналіз, аналіз аномалій та машинне навчання.	Більш висока точність, зниження кількості хибнопозитивних спрацьовувань, можливість виявлення широкого спектра атак.	Вища складність впровадження і обслуговування, потреба в координації різних методів та інструментів.	Комплексні системи захисту, що включають різні методи виявлення атак, інтегровані платформи кібербезпеки.

Результати та обговорення. Для того щоб порівняти методи виявлення кібератак, необхідно детально розуміти ключові аспекти, такі як точність

виявлення, стійкість до нових загроз, легкість впровадження та налаштування, вимоги до ресурсів, адаптивність, а також вартість впровадження та подальшої підтримки. Точність виявлення є одним з ключових критеріїв, що визначає ефективність методу. Вона показує, наскільки метод може точно ідентифікувати реальні загрози, мінімізуючи кількість хибнопозитивних спрацьовувань.

Вразливість до нових атак оцінює здатність методу виявляти атаки, про які раніше не було відомо. Це особливо важливо в умовах постійно зростаючої кількості нових загроз. Простота впровадження та налаштування враховує складність інтеграції методу в існуючу інфраструктуру організації та ресурси, необхідні для його налаштування.

Вимоги до ресурсів визначають обчислювальні потужності, пам'ять та обсяг зберігання даних, необхідні для ефективного функціонування методу.

Адаптивність показує, наскільки метод здатний адаптуватися до змін у поведінці системи або мережі.

І врешті решт, останнім, але не менш важливим аспектом є вартість впровадження та підтримки методу. Вона включає як фінансові витрати на початкове впровадження, так і постійні витрати на підтримку та оновлення.

Враховуючи всі ці фактори, можна провести детальний аналіз та порівняння методів виявлення кібератак для визначення найбільш ефективних підходів для забезпечення кібербезпеки в різних умовах.

Таблиця 2

Метод	Точність виявлення	Вразливість до нових атак	Простота впровадження та налаштування	Вимоги до ресурсів	Адаптивність	Вартість впровадження та підтримки
Сигнатурний	Висока для відомих атак	Низька	Відносно проста	Низькі	Низька	Низька
На основі аномалій	Висока для нових атак	Висока	Складна	Високі	Висока	Висока
Машинного навчання та ШІ	Дуже висока при достатній кількості даних	Висока	Дуже складна	Дуже високі	Дуже висока	Дуже висока
Комбінований	Висока	Висока	Дуже складна	Високі	Висока	Висока

Висновки. З розвитком інформаційних технологій та зростанням загроз у кіберпросторі питання кібербезпеки стає все більш актуальним. Сучасні системи кіберзахисту потребують надійних механізмів виявлення загроз, що дозволяють своєчасно ідентифікувати потенційні атаки та вживати необхідних заходів для їх нейтралізації.

Підсумовуючи дослідження можна сказати що, комбінований підхід, який поєднує кілька методів, забезпечує найбільш надійний захист, дозволяючи виявляти як відомі загрози, так і нові аномальні активності. Тому використання таких систем, що об'єднують сигнатурний аналіз, виявлення аномалій та алгоритми машинного навчання, є ключовим для побудови надійних систем кібербезпеки, здатних адаптуватися до нових викликів.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІМОВІРНІСНО-СТАТИСТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАДІЙНОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ ТЯГОВИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ ДВИГУНІВ

Хворост Микола Васильович,

д.т.н., професор

Шавкун Вячеслав Михайлович,

к.т.н., доцент

Олефір Данило Валерійович,

Онопрієнко Владислав Віталійович,

Студенти

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Відмови тягових електричних двигунів (ТЕД) багато в чому залежать від властивостей конструкції, матеріалів, режимів навантаження і умов експлуатації. Кількісно вони можуть оцінюватися імовірнісно-статистичними характеристиками.

Властивості елементів ТЕД і характер факторів, які впливають можуть бути різні. Тому зміна параметрів елементів системи в процесі експлуатації різна. В одних випадках, вони призводять до поступовим відмов, в інших - до раптових, у третіх - до їх поєднань. Так, наприклад, такі деталі як електрощітки, ізоляція, підшипники, колектор тощо можуть мати, в основному, поступові відмови.

Вал якоря, шихтовка заліза, кріплення полюсів - раптові відмови. Якщо розглядати властивості елементів більш глибоко, то всі елементи можуть поєднувати поступові і раптові відмови. Різниця лише в тому, що їх співвідношення сильно відрізняються і залежать від правильного вибору навантаження і міцності елемента.

Ціль роботи. Відсутність імовірнісно-статистичних даних характеру відмови з'єднань елементів ускладнює оцінку параметрів надійності системи в цілому. У зв'язку з цим виникає завдання більш глибокого вивчення імовірнісно-статистичних властивостей відмов елементів системи, на підставі

яких буде можливо отримати оцінки надійності системи, при раціональному підборі параметрів надійності елементів тягових електричних двигунів.

Матеріали та методи. Елементна база ТЕД має значну кількість різного роду з'єднань між деталями, що утворюють вузли, якість яких визначається умовами виготовлення, а постійність характеристик - умовами експлуатації.

В технічних умовах на виготовлення та експлуатацію передбачається необхідність дотримання встановлених геометричних параметрів між вузлами і деталями. Відхилення цих параметрів істотно впливає на комутацію, роботу магнітної системи, підшипникових вузлів, і ізоляцію що призводять до важких видів відмов та у подальшому до заводського ремонту. Всі перераховані умови потребують ретельного дослідження, так як недотримання цих вимог і відсутність законів їх формування, викликає важкі види відмов в експлуатації.

Аналіз статистичних даних відмов показав, що природа їх виникнення і наслідки залежать від складності структури, функціональних зв'язків параметрів ТЕД і різноманіття впливу експлуатаційних факторів. Тому обмежимося основними законами щільності розподілу параметрів надійності елементів, що входять в структурну схему та їх оцінкою.

Результати та обговорення. На цій основі можна сформувати банк даних, який буде характеризувати імовірно-статистичні властивості елементів системи. Таким чином, маючи щільності розподілу відмов елементів і їх оцінки, шляхом варіювання параметрами моделі, отриманої на базі структурної схеми, можна визначати раціональні рівні параметрів надійності для системи.

Із-за наявного розкиду параметрів навантаження і міцності елементів імовірність безвідмовної роботи деталі ТЕД можна виразити такою залежністю:

$$p(t) = \lambda \int_0^{\infty} e^{-\lambda t} dt \left[1 - \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} \int_0^{\infty} e^{-\frac{(t-m)^2}{2\sigma^2}} dt \right] \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \int_0^{\infty} \frac{e^{-\frac{(t-m)^2}{2\sigma^2}}}{\int_0^{t_2} e^{-\frac{U^2}{2}} dU - \int_0^{t_1} e^{-\frac{U^2}{2}} dU} (1)$$

Інша група елементів, виражається експоненціальним і нормальним законами щільності розподілу:

$$p(t) = \lambda \int_0^{\infty} e^{-\lambda t} dt \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \int_0^{\infty} e^{-\frac{(t-m)^2}{2\sigma^2}} dt \quad (2)$$

Може бути поєднання нормального і усічено-нормального законів щільності розподілу:

$$p(t) = \left[1 - \frac{1}{(\sigma 2\pi)^2} \int_0^{\infty} e^{-\frac{(t-m)^2}{2\sigma^2}} dt \right] \frac{e^{-\frac{(t-t_0)^2}{2\sigma^2}}}{\int_0^{\frac{4}{\sigma}} e^{-\frac{U^2}{2}} - \int_0^{\frac{4}{\sigma}} e^{-\frac{U^2}{2}} dU} \quad (3)$$

Крім того, можливо поєднання параметрів елементів, що мають експоненціальне і усічено-нормальне щільності розподілу. Тоді надійність буде мати наступний вираз:

$$p(t) = \frac{1}{\sigma 2\pi} \lambda \int_0^{\infty} e^{-\lambda t} dt \frac{e^{-\frac{(t-t_0)^2}{2\sigma^2}}}{\int_0^{\frac{\tau}{\sigma}} e^{-\frac{U^2}{2}} dt - \int_0^{\frac{\tau}{\sigma}} e^{-\frac{U^2}{2}} dt} \quad (4)$$

Висновки. Маючи такі аналітичні залежності, можна шляхом перебору варіантів встановити найбільш раціональні співвідношення, які відповідають необхідним вимогам та досліджувати імовірнісно-статистичні характеристики надійності елементів тягових електричних двигунів рухомого складу що перебувають в експлуатації.

ОЦІНКА ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ПАРАМЕТРІВ ПНЕВМАТИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ТРОЛЕЙБУСІВ

Шавкун Вячеслав Михайлович,

к.т.н., доцент

Кузнецов Анатолій Іванович,

к.т.н., доцент

Загорулько Артём Сергійович,

Зубенко Євген Дмитрович,

Студенти

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Для троллейбусного транспорту, основне призначення якого – масове перевезення пасажирів, умови безпеки дорожнього руху й електробезпеки грають надзвичайно велику роль. Як показує аналіз, необхідні умови безпеки перевезення пасажирів можуть бути забезпечені тільки з застосуванням нових методів і засобів контролю технічного стану агрегатів, що впливають на безпеку руху.

Робота направлена на розв'язання існуючої проблеми щодо комфортного, безпечного перевезення пасажирів та безпеки руху. У експлуатаційних умовах велика частка несправностей виявляється тільки тоді, коли вони проявляються значною мірою. Несправності, що ведуть до незначного збільшення витрати електроенергії на рух, зносу базових і змінних деталей, зниженню ефективності гальмівних систем, можуть бути, не помічені водіями або ремонтним персоналом.

Для виявлення несправностей на ранніх стадіях, запобігання дефектам і відмовам в експлуатаційних умовах, прогнозування часу виконання відповідних ремонтних операцій і профілактичного обслуговування необхідний контроль технічного стану вузлів, агрегатів і апаратів засобами діагностики.

Актуальність теми обумовлена необхідністю вдосконалення та використання засобів технічної діагностики на підприємствах електричного

транспорту, що підвищить продуктивність, надійність функціонування технологічного обладнання та якість виконання технічного обслуговування і ремонту.

Мета роботи. Обґрунтування необхідності впровадження та застосування сучасних засобів і методів технічного діагностування пневматичного обладнання рухомого складу електричного транспорту на підприємствах МЕТ.

Матеріали та методи. Безперервне зростання складності конструкції рухомого складу призводить до посилювання норм, допусків і технічних вимог. Наслідком цього є збільшення числа необхідних регулювань і контрольних-профілактичних операцій і в той же час числа чинників, що роблять вплив на працездатність того або іншого вузла. Зростання складності технічних пристроїв вимагає підвищення кваліфікації обслуговуючого персоналу і витрат часу на пошук несправностей і їх усунення.

Як правило, технічний стан складного агрегату або рухомого складу в цілому визначається сукупністю параметрів (фізичних величин), значущість кожного з яких різна.

При діагностуванні визначають, яким діям необхідно піддати обладнання для запобігання відмов і відновлення рівня його працездатності. До таких дій належать операції, скеровані на підвищення або відновлення ресурсу окремих деталей і вузлів, зокрема пневматичного обладнання тролейбусів.

Результати та обговорення. Проведено аналіз впливу експлуатаційних факторів на показники надійності та періодичність проведення технічних втручань. Виконано обробку статистичних даних відмов основних вузлів і агрегатів пневматичного обладнання тролейбусів. Проведено експериментальні дослідження в лабораторних умовах циклу роботи компресора та пневматичного обладнання у цілому.

Проведено приблизну оцінку імовірності безвідмовної роботи і середнє напрацювання на відмову до першої відмови компресора тролейбусу типу ЛАЗ-Е301 для двох проміжків часу його роботи: $t=1000$ і 3000 год., за наступною середньою статистичною величиною інтенсивності відмов у частках

одиниць на одну годину роботи: $\lambda \approx 20 \cdot 10^{-6} \text{ ч}^{-1}$.

Середнє напрацювання до першої відмови компресора за рівнянням (1):

$$\left. \begin{aligned} P(t) &= e^{-\lambda t}; \\ Q(t) &= 1 - e^{-\lambda t}; \\ a(t) &= \lambda e^{-\lambda t}; \\ T_{cp} &= \frac{1}{\lambda}, \end{aligned} \right\} , (1)$$

де λ - середня постійна величина інтенсивності раптових відмов технічного пристрою у частках одиниць на одну годину роботи;

t - час роботи пристрою у годинах.

Запропоновано універсальний метрологічний стенд для технічного контролю засобів вимірювання тиску (рис. 1), що може застосовуватися для повірки, калібрування та ремонту широкої лінійки засобів вимірювань тиску як тих, що розташовані на транспортних засобах так і промислових пристроїв (від технічних манометрів до прецизійних перетворювачів тиску, включаючи датчики з цифровими вихідними сигналами).

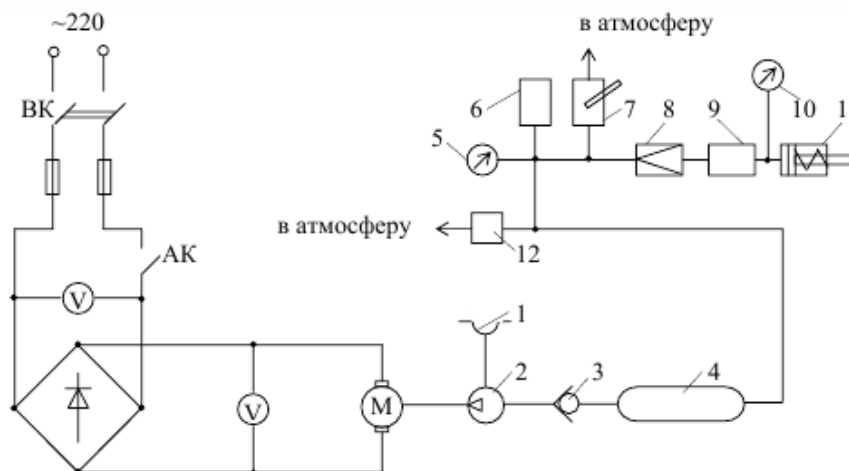

Рис. 1. Схема лабораторного стенду з дослідження пневматичного обладнання тролейбусів: 1 - фільтр; 2 - компресор, що всмоктує повітря; 3 - зворотний клапан; 4 - резервуар; 5,10 - манометр; 6,9 - гальмовий кран; 7 - запобіжний клапан; 8 – редуктор тиску; 11 – гальмовий циліндр; 12 – запобіжний клапан

Висновки. На основі обробки статистичних даних та в результаті проведеного аналізу характеру відмов основних систем пневматичного обладнання тролейбусів та порівняльного аналізу їх експлуатаційних показників надійності за останні роки, зроблено висновки, що доцільно впровадження та застосування сучасних засобів технічного діагностування основних вузлів і агрегатів пневматичного обладнання та контролю його відповідних параметрів. Це підвищить експлуатаційну надійність та економічну ефективність рухомого складу та знизить затрати на його обслуговування.

ВИЗНАЧЕННЯ ВІДМОВ ЕЛЕМЕНТІВ ТЯГОВИХ ЕЛЕКТРОДВИГУНІВ РУХОМОГО СКЛАДУ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ

Шавкун Вячеслав Михайлович,

к.т.н., доцент

Кобелецький Микита Дмитрович,

Коростельов Данило Михайлович,

Студенти

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Ресурс елементів тягових електричних двигунів міського електричного транспорту значно відрізняється один від одного, у результаті чого частка деталей, для яких він перевищує встановлений наробіток до відновлення чи заміни, має на заданому інтервалі $0-t$ практично мало відмов і як наслідок буде залежати від закону розподілення.

Ціль роботи полягає у розробці моделі та методики визначення відмов елементів тягових електричних двигунів рухомого складу електричного транспорту, де буде враховуватися загальне число елементів, які знаходяться в експлуатації.

Матеріали та методи. Будемо вважати, що закон розподілення відмов і його параметри відомі $N\{t; T; \sigma\}$. Якщо задано напрацювання на ремонт або відновлення деталі, тоді імовірність того, що деталь напрацює більше заданого значення, буде дорівнювати:

$$P\{\xi > t\} = \int_t^{t+\infty} f(x) dx \quad (1)$$

де $f(x)$ - щільність розподілення;

x - напрацювання.

При більших значеннях імовірності Q значно зменшується число відмов у інтервалі $0-t$. При певних значеннях можна вважати потік відмов у даному інтервалі стаціонарним, що задовольняє вимогам Пуассонівського потоку.

Тоді модель імовірності відмов у інтервалі $0-t$ можна отримати, якщо підставити (1) вираз для $f(x)$ та про інтегрувавши ліву і праву сторони отримаємо:

$$P\{\xi > t\} = \begin{cases} 1 - \exp[-\lambda t], & t > 0 \\ 0, & t = 0 \end{cases} \quad (2)$$

Але вираз (2) не враховує кількість елементів системи.

Результати та обговорення. У зв'язку з цим пропонується методика визначення відмов елементів тягових електричних двигунів рухомого складу електричного транспорту, де враховується загальне число елементів, які знаходяться в експлуатації - N .

При цьому елементи повинні задовольняти наступній вимозі: час їх життя має закінчення. Нехай m - число відмов за час T_{cp} для N працюючих ідентичних елементів,

тоді

$$\frac{m}{N} = 1 - e^{-\lambda T_{cp}} \quad (3)$$

У виразі (3) ліва частина знаходиться емпіричним шляхом. Логарифмуючи вираз (3) отримаємо:

$$\ln\left(1 - \frac{m}{N}\right) = -\lambda T_{cp} \quad (4)$$

Із (4) отримаємо залежність інтенсивності відмов:

$$\lambda = \frac{1}{T_{cp}} \ln\left(1 - \frac{m}{N}\right) \quad (5)$$

Тоді підставляючи (5) в (2), будемо мати вираз:

$$Q\{\xi < t\} = 1 - \exp\left[\frac{1}{T_{cp}} \ln\left(1 - \frac{m}{N}\right) t\right] \quad (6)$$

Якщо m – число відмов за час t для N працюючих елементів, то

$$\frac{m}{N} = 1 - \exp\left[\frac{1}{T_{cp}} \ln\left(1 - \frac{m}{N}\right) t\right] \quad (7)$$

Після перетворення маємо модель, яка зв'язує число відмов з надійністю і числом експлуатованих однотипних елементів:

$$m = N \left\{ 1 - \exp \left[\frac{1}{T_{cp}} \ln \left(1 - \frac{m}{N} \right) t \right] \right\} \quad (8)$$

На рисунку 1 приведені графічні залежності, що характеризують надійність елементів з урахуванням часових і кількісних характеристик.

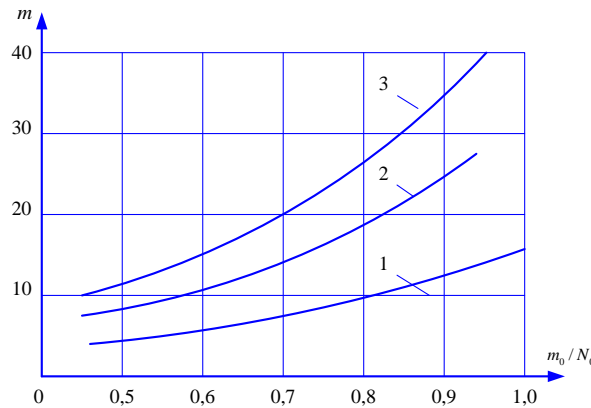

Рис. 1. Кількість відмов від параметрів ресурсу і напрацювання елементів:

1,2,3 - криві, що відповідають вимогам:

$$\frac{t}{T} < 1; \frac{t}{T} = 1; \frac{t}{T} > 1; \text{ВІДПОВІДНО.}$$

Висновки. Отже, отримана модель (8), яка зв'язує число відмов з надійністю і числом експлуатованих однотипних елементів, є адекватною і об'єктивно відображає процес виникнення відмов елементів тягових електричних двигунів рухомого складу електричного транспорту.

МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ВІБРАЦІЙНИХ МОНТАЖНИХ МЕХАНІЗМАХ ДЛЯ СКЛАДАЛЬНИХ РОБОТІВ

Шатохін Володимир Михайлович,
д.т.н., професор, професор
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному виробництві все більшого поширення набувають економічні технологічні процеси, що відрізняються малою енергоємністю, скороченням кількості технологічних операцій і витраченого часу, а також більш раціональним використанням матеріальних та людських ресурсів. Одним з перспективних напрямків при вирішенні цієї проблеми є застосування так званих некерованих, зокрема, *вібраційних монтажних механізмів* [1, 2]. Грейфер робота “грубо” підводить деталь, яка встановлена в вібраційному монтажному механізмі, до місця з’єднання з іншою деталлю (наприклад, плунжер до гільзи плунжера, шпильку до отвору). При включенні пристрою, деталь починає здійснювати певні просторові коливання, при цьому відбувається з’єднання деталей, навіть незважаючи на те, що спочатку положення деталі, що монтується, було неточним. Просторові коливання пристрою та деталі надаються електромотором з дебалансом, встановленим на монтажному пристрої.

Моделюванню вільних коливань у розглянутих механізмах, синтезу їхніх параметрів за власними формами коливань присвячені статті [3, 4]. Створені зразки складальних механізмів підтвердили їхню високу ефективність. Однак недостатня розробка математичних моделей зазначених пристроїв, методів їх дослідження, оптимального вибору параметрів і режимів роботи ускладнює шляхи вдосконалення існуючих конструкцій і раціонального компонування аналогічних механізмів.

Мета роботи. *Метою роботи* є побудова комплексної математичної моделі динамічних процесів у вібраційному монтажному механізмі для

складальною робота, яка дозволяє дослідити процес пуску механізму, сталі режими, просторові рухи будь-яких точок деталі, що монтується. Вибір раціональної моделі регульованого пуску електродвигуна з дебалансом, який надає просторові коливання грейферу і деталі. Проведення розрахункових досліджень динамічних процесів при пуску механізму і на сталих режимах при монтажі деталі. Дослідження просторових рухів характерних точок деталі, що монтується.

Створення методів раціонального вибору параметрів механізму є актуальною задачею.

Математична модель вібраційного монтажного механізму. На рис. 1 показана схема механізму для складальної пристрою. Конструктивно пристрій складається з кількох жорстких тіл, з'єднаних між собою пружними елементами: 1 – основа для кріплення механізму до руки маніпулятора; 2 – кільце; 3 – похилі стержні; 4 – грейфер; 5 – деталь, що монтується; 6 – пластинчасті пружини; 7 – тахометр; 8 – електромотор; 9 – дебаланс; 10 – пластина пружної опори збудника, яка вигнута під кутом 45° і кріпиться до кільця так, щоб вісь електромотора утворювала кути в 45° з напрямками паралельними осям плоских пружин.

Узагальнені координати. Нерухому систему координат зв'яжемо з маніпулятором, її початок помістимо в площині кріплення грейфера до плоских пружин (передбачається, що вони статично деформовані). Осі Ox і Oy направляємо вздовж зазначених пружин, а вісь Oz вертикально вгору. Положення кільця в нерухомій системі координат $Oxyz$ з точністю до нескінченно малих вищого порядку визначається трьома узагальненими координатами x , y , φ . Координати x і y визначають положення центру мас кільця. Координата φ визначає поворот рухомий, жорстко пов'язаної з кільцем системи координат $O_1x_1y_1z_1$, по відношенню до нерухомої.

Можна показати, що положення грейфера по відношенню до кільця з точністю до нескінченно малих вищих порядків також визначається трьома

узагальненими координатами: координати ϑ_{x_1} , ϑ_{y_1} характеризують обертання грейфера навколо осей Ox_1 і Oy_1 ; координата $z_1 = z$ – вертикальне зміщення точки підвісу.

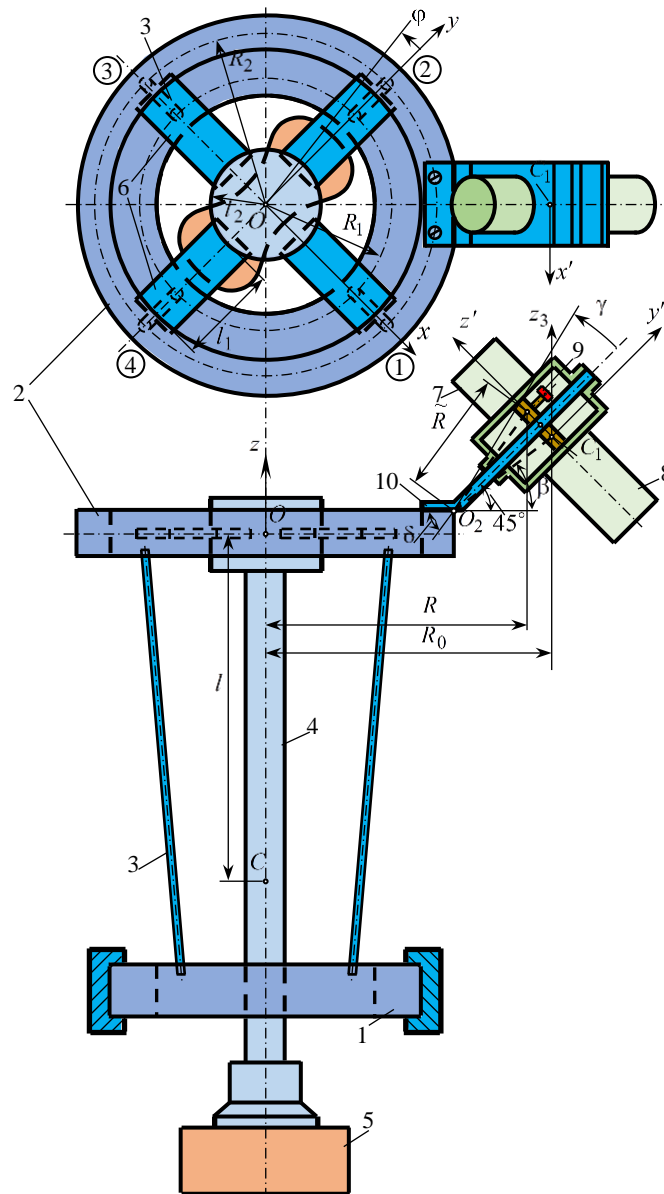

Рис. 1. Схема вібраційного монтажного механізму

Експерименти показали, що на експлуатаційних режимах роботи механізму, положення збудника по відношенню до кільця цілком визначається кутовою координатою γ , а його пружну опору можна моделювати шарніром зі спіральною пружиною (точка O_2 на рис. 1), коефіцієнт жорсткості якої легко визначається експериментальним шляхом.

Таким чином рух механізму характеризують сім узагальнених координат:

$$x, y, \varphi, \vartheta_{x_1}, \vartheta_{y_1}, z_1, \gamma.$$

Диференціальні рівняння коливань механізму. Виконавши стандартні операції зі складання рівнянь Лагранжа 2-го роду (складні та громіздкі викладки, пов'язані з отриманням кінетичної енергії та узагальнених сил, через обмеженість місця тут не наведено), диференціальні рівняння малих коливань механізму виявилось можливим представити у вигляді

$$\mathbf{M}\ddot{\mathbf{q}} + \mathbf{B}\dot{\mathbf{q}} + \mathbf{C}\mathbf{q} = \mathbf{P}, \quad (1)$$

де $\mathbf{q} = [x, y, \varphi, \vartheta_{x_1}, \vartheta_{y_1}, z_1, \gamma]^T$ – вектор узагальнених координат (т – знак транспонування); \mathbf{M} – матриця інерції; $\mathbf{B} = \text{diag}\{\beta_x, \beta_y, \beta_\varphi, \beta_{\vartheta_{x_1}}, \beta_{\vartheta_{y_1}}, \beta_{z_1}, \beta_\gamma\}$ – діагональна матриця демпфування; $\beta_x, \beta_y, \beta_\varphi, \beta_{\vartheta_{x_1}}, \beta_{\vartheta_{y_1}}, \beta_{z_1}, \beta_\gamma$ – еквівалентні коефіцієнти в'язкого опору, що відповідають узагальненим швидкостям $\dot{x}, \dot{y}, \dot{\varphi}, \dot{\vartheta}_{x_1}, \dot{\vartheta}_{y_1}, \dot{z}_1, \dot{\gamma}$; $\mathbf{C} = \text{diag}\{4c, 4c, 4cR_0^2, \tilde{c}, \tilde{c}, 4c_1, c_2\}$ – діагональна матриця жорсткості; c, \tilde{c}, c_1, c_2 – еквівалентні коефіцієнти жорсткості відповідно стержня на вигин, пластинчастих пружин при повороті грейфера, пластинчастої пружини на вигин, пружної опори збудника;

$$\mathbf{P} = \left[\frac{F\sqrt{3}}{2} \sin(\omega t + \psi), -\frac{F\sqrt{3}}{2} \sin(\omega t - \psi), -FR \sin \omega t, 0, 0, 0, -F \cos \omega t \tilde{R} \sin(\delta - 45^\circ) \right]^T -$$

вектор збурювання; $F = m\omega^2 r$ – амплітуда відцентрової сили інерції дебалансу;

m – маса дебалансу; r – відстань від центру мас дебалансу до осі електродвигуна.

Для ненульових елементів матриці інерції отримано такі вирази:

$$m_{1,1} = m_1 + m_2 + m_3, \quad m_{1,3} = m_{3,1} = -m_{2,3} = -m_{3,2} = -m_3 R_0 \cos 45^\circ, \quad m_{1,5} = m_{5,1} = -m_2 l,$$

$$m_{1,7} = m_{7,1} = m_{2,7} = m_{7,2} = -m_3 R^* \sin \beta \cos 45^\circ, \quad m_{2,2} = m_1 + m_2 + m_3,$$

$$m_{2,4} = m_{4,2} = m_2 l, \quad m_{3,3} = J_{z_1} + J_\zeta + J_{z_3} + m_3 R_0^2, \quad m_{4,4} = J_\xi + m_2 l^2, \quad m_{5,5} = J_\eta + m_2 l^2,$$

$$m_{6,6} = m_2, \quad m_{7,7} = m_3 R^{*2} + J_{x'}, \quad \text{де } m_1 - \text{ маса кільця; } m_2 - \text{ маса грейфера та деталі;}$$

m_3 – маса збудника (електромотор, тахометр та дебаланс); R^* – відстань від

центру мас збудника до осі шарніра; J_{z_1} – момент інерції кільця відносно вертикальної осі; J_{ξ} , J_{ζ} , J_{η} – моменти інерції грейфера та деталі відносно відповідно осей $C\xi$, $C\eta$, $C\zeta$, які є головними центральними осями інерції і в положенні рівноваги паралельні відповідним осям системи координат $Oxyz$; $J_{x'}$, J_{z_3} – моменти інерції збудника відносно відповідно осей C_1x' і C_1z_3 . Інші позначення дано на рис. 1.

Розрахункові дослідження сталих та перехідних динамічних процесів.

Побудована повна модель (1) надає можливість аналізувати динамічні процеси як при пуску механізму, так і на сталих режимах, вивчати геометрію рухів ланок пристрою та деталей, які монтуються, що разом із запропонованим у роботах [3, 4] алгоритмом синтезу параметрів пристрою за власними формами коливань розширює можливості раціонального вибору параметрів.

Залежність кутової швидкості ротора електродвигуна від часу при включенні пристрою має вигляд, наведений на графіці рис. 2. Для інтервалу

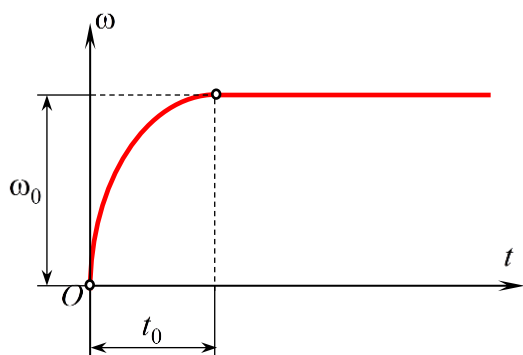

Рис. 2. Закон зміни кутової швидкості електродвигуна під час пуску

часу $0 \leq t \leq t_0$ взято квадратичний закон зміни кутової швидкості, що добре погоджується з даними експериментів. Залежність кута повороту ротора електродвигуна від часу виявляється при цьому наступною:

$$\psi = \begin{cases} -\frac{\omega_0(t-t_0)^3}{3t_0^2} + \omega_0 t - \frac{\omega_0 t_0}{3}, & t \leq t_0; \\ \frac{2}{3}\omega_0 t_0 + \omega_0(t-t_0), & t > t_0, \end{cases}$$

де ω_0 – кутова швидкість режиму (керований параметр); t_0 – час встановлення.

Характер зміни узагальнених координат x , y , φ , ϑ_{x_1} при пуску пристрою ілюструють рис. 3-6.

Розрахунки проведені при $t_0 = 2\text{с}$, $\omega_0 = 152,05\text{ рад/с}$ ($n_0 = 1452\text{ об/хв}$). У цьому випадку реалізуються резонансні коливання поблизу 5-ої власної частоти механізму ($\nu_5 = 24,2\text{ Гц}$) [3, 4], коли значно змінюються координати ϑ_{x_1} , ϑ_{y_1} і досить суттєві зміни координат x , y , φ . Такий режим сприяє швидкому поєднанню деталей, що підтверджується досвідченим шляхом.

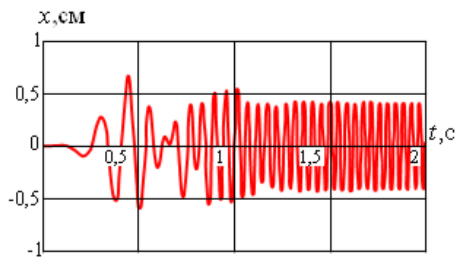

Рис. 3. Закон зміни координати x

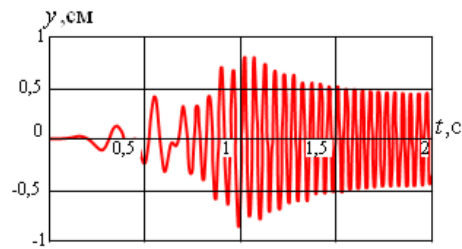

Рис. 4. Закон зміни координати y

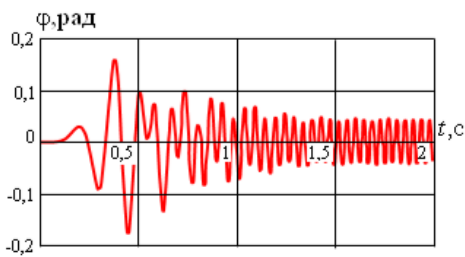

Рис. 5. Закон зміни кута повороту φ

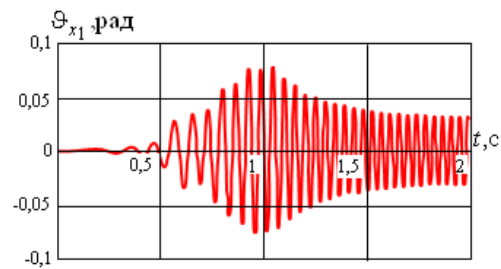

Рис. 6. Закон зміни кута повороту ϑ_{x_1}

Просторові рухи деяких характерних точок основи деталі (рис. 7; координати дані в міліметрах), що монтується, показані на рис. 8-10.

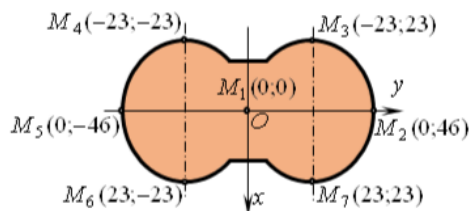

Рис. 7. Розташування характерних точок основи деталі, що монтується

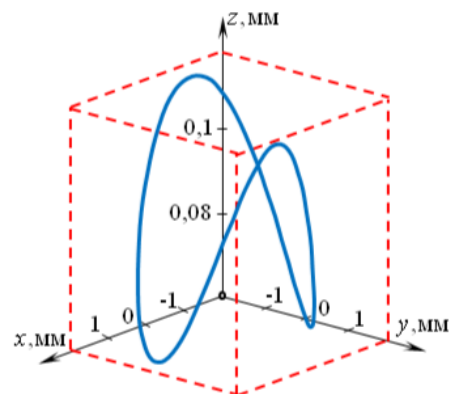

Рис. 8. Траєкторія руху точки M_1

Висновки. 1. Побудована комплексна математична модель динамічних процесів у вібраційному монтажному пристрої для складального робота, що дозволяє досліджувати процес пуску механізму, сталі режими, просторові рухи будь-яких точок деталі, що монтується. 2. Запропоновано раціональну модель регульованого пуску електродвигуна з дебалансом, що надає просторові коливання грейферу та деталі. 3. Наведено результати розрахункових досліджень динамічних процесів при пуску механізму і на сталих режимах при монтажі деталі. 4. Досліджено просторові рухи характерних точок деталі, що монтується. 5. Результати досліджень перспективні при створенні та вдосконаленні аналогічних конструкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Shatokhin V. M., Sobol V. N., Wójcik W., Mussabekova A., Baitussupov D. Dynamical processes simulation of vibrational mounting devices and synthesis of their parameters. *Przegląd Elektrotechniczny*.– Vol 2019.– No 4.– P. 86-92.

2. Vartanov M. V., Bojkova L. V., Zinina I. N. Mathematical model of robotic assembly by means of adaptation and low-frequency vibration. *Assembly Automation*.– 2017.– 37.– P. 130-134.

3. Шатохин В. М. Моделирование динамических процессов в вибрационных монтажных устройствах для сборочных роботов. *Вібрації в техніці та технологіях*.– 2010.– 3 (59).– С. 143-153.

4. Шатохін В. М., Соболев В. М. Синтез параметрів вібраційних монтажних пристроїв для складальних роботів за власними формами коливань. *Матеріали тридцять третьої міжнародної конференції «Нові технології в машинобудуванні»*.– Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2023.– С. 106-110.

ФОРМУВАННЯ СТІЙКОЇ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

Ягодяк Віта Олександрівна,
викладач
Відокремлений структурний підрозділ
Новоушицький фаховий коледж
Закладу вищої освіти
Подільський державний університет

Вступ. Нафтогазова галузь є однією з найнебезпечніших для життя та здоров'я працівників. Високий рівень ризику пов'язаний з особливостями виробництва, що включають роботу з легкозаймистими та вибухонебезпечними речовинами, високий тиск, екстремальні температури та інші небезпечні фактори. Саме тому формування стійкої культури безпеки на підприємствах цієї галузі є не просто бажаним, а й життєво необхідним.

Мета роботи. Сформувати комплексне розуміння культури безпеки на підприємствах нафтогазової галузі. Це передбачає аналіз теоретичних засад, виявлення особливостей галузі, дослідження практичних аспектів та визначення шляхів вдосконалення.

Матеріали та методи. Безпека праці – це один з базових принципів ефективної діяльності підприємств нафтогазової галузі. Слід відмітити, що зараз трактування безпеки праці розглядається у трьох аспектах: безпека, здоров'я та психосоціальна складова добробуту працівників. На об'єктах нафтогазового комплексу безпека та здоров'я працівників полягає у запобіганні та контролюванні подій та параметрів середовища, що можуть призвести до несприятливих наслідків. Складний процес забезпечення безпеки включає в себе не лише обладнання, машини, технологічні параметри та процеси, але і людський фактор, що включає психосоціальні ризики. При плануванні заходів безпеки постає необхідність урахувувати суб'єктивність в оцінці небезпеки, оскільки на перший погляд ймовірність викиду робочого середовища (нафти, газу чи нафтопродукту) є невеликою, але ця нечаста подія може призвести до

травм та смертельних випадків, пожежі, вибуху, значних екологічних та матеріальних збитків. Натомість небезпечні події, що відбуваються частіше, можуть не завдавати відчутних наслідків. Тому, починаючи з етапу проєктування виробничих потужностей і закінчуючи найдрібнішими технологічними процесами, необхідно проводити оцінювання ефективності застосування заходів безпеки, використовуючи ключові показники ефективності КПЕ (англ. Key Performance Indicators, KPI).

Загалом КПЕ – числові показники діяльності, що дозволяють визначити ступінь досягнення стратегічних цілей чи оптимальності процесу, а саме: результативність та ефективність.

У світі та в Україні для підприємств нафтогазового комплексу при визначенні безпекових КПЕ керуються такими документами, стандартами та стратегіями:

1) Стандарти Американського нафтового інституту, що є недержавною організацією у галузі нафти та газу в США, до якої входять представники близько 400 корпорацій нафтогазового спрямування. Однією з функцій цієї організації є створення стандартів та сертифікація. Зокрема, стандарт API RP-754 “Process Safety Performance Indicators for the Refining and

Petrochemical Industries” дає інструменти для оперування процесом безпеки;

2) МОП-СУОП 2001 «Настанова з систем управління охороною праці» (ILO-OSH2001);

3) ISO 45001:2018 "Система управління гігієною та безпекою праці-Вимоги" (Occupational health and safety management systems – Requirements) – міжнародний стандарт, який встановлює вимоги для впровадження системи управління охороною здоров'я, гігієною та безпекою праці. ISO 45001 прийшов на зміну стандарту OHSAS 18001;

4) ISO 45003:2021 «Управління охороною здоров'я та безпекою праці. Психологічне здоров'я та безпека на виробництві. Настанови з керування психосоціальними ризиками» («Occupational health and safety

management-Psychological health and safety at work – Guidelines for managing psychosocial risks»);

5) Настанова ISSA VISSION ZERO «Проактивні випереджувальні показники безпеки» ("Proactive Leading Indicators");

6) Стандарт «Ключові показники ефективності у сфері безпеки праці і здоров'я працівників», що розроблений на основі вищенаведених документів Лігою безпеки праці іноземних підприємств в Україні при ESOSH (Європейське співтовариство з охорони праці). Даний стандарт надає організаціям інструмент, за допомогою якого вони зможуть успішно планувати, впроваджувати, оцінювати та постійно вдосконалювати свою діяльність, розвиваючи культуру в галузі безпеки праці і таким чином зводити до нуля кількість аварій, травм та будь-яких інцидентів.

Результати та обговорення. Аналізуючи стандарти та настанови, констатуємо, що необхідно визначати та відстежувати групи показників ефективності діяльності організації у напрямку забезпечення безпеки та здоров'я працівників, які у вигляді семи «Золотих правил» концепції «Vision Zero» наведені у всіх вищеназваних документах. Згідно з Настановою ISSA VISSION ZERO «Проактивні випереджувальні показники безпеки» усі індикатори, які належать до «Золотих правил», називаються випереджувальними КПЕ, або проактивними, тобто такими, що вказують на можливість запобігання негативному наслідку. Окрім випереджувальних існують запізнілі (реактивні) КПЕ, які часто орієнтовані на наслідки та містять статистичні дані за певний період часу, наприклад, коефіцієнт частоти травматизму. Пріоритетними в організації мають бути випереджувальні КПЕ, але не потрібно повністю виключати і запізнілі КПЕ.

Висновки. Отже, в організаціях підхід до питань з охорони праці змістився в сторону "людиноцентризму". Це передбачає забезпечення не лише нормальних та безпечних умов праці, усунення шкідливих чинників виробничого середовища, які впливають на фізичне здоров'я, а й підтримку ментального здоров'я за допомогою створення здорових психосоціальних умов

праці, стимулювання творчого мислення та нестандартного вирішення складних завдань, залучення працівників та керівництва організації до активних дій щодо формування стійкої культури безпеки.

Концептуальна зміна у баченні безпекових питань на рівні державної політики дасть змогу організаціям нафтогазового профілю будувати систему управління безпекою праці та здоров'ям працівників у відповідності до подібних провідних європейських та світових систем та мінімізувати ризики до їхнього рівня. Застосування комплексного підходу у сферах охорони праці, промислової безпеки і охорони довкілля призведе до розвитку зрілої культури у сферах охорони праці, промислової безпеки і охорони довкілля та досягнення нульового рівня смертності, нульової втрати часу від нещасних випадків, нульового травматизму, нульової шкоди природі.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

SPACE CHARGE IN CORONA POLED POLYSTYRENE – FORMATION AND RELAXATION

Fedosov Sergiy Nikiforovich

d-r. phys-mat. nauk, professor,

Sergeeva Oleksandra Evgenivna

d-r. phys-mat. nauk, professor,

Osipov Timur Igorevich,

student

Odesa National University of Technology, m. Odesa, Ukraine

Introduction. The most commonly used technique for poling of nonlinear optical (NLO) polymers is the corona method [1]. Corona poling has been used for a long time in the field of electrets and the technique was improved considerably by introducing the third electrode, a control grid, between the corona electrode and the surface of the sample [2] and then by applying constant current corona poling [1]. This experience has not been overtaken in full in the NLO polymer studies where most research has been carried out applying a simple point-to-plane modification

In the corona poling method, ions (and electrons in the case of a negative corona) travel under action of the electric field and settle on the bare surface of the sample. In contrast to electron beam poling, the corona ions do not penetrate into the bulk, but they transfer the charge and leave the surface as neutral atoms or molecules. The charge supplied by the corona ions either resides in surface traps, or it is injected inside and trapped in volume traps.

Aim. In the present study we compare neat PS and one doped with DR1, both poled by a constant current corona method. By analyzing the evolution of the surface potential during poling in the poled samples we were planning to obtain information

on initial distribution and dynamics of the surface charge and the space one. Fitting the potential dynamics curves to a theoretical model [3, 4] stipulating trapping and detrapping of injected charge carriers allowed to find the product of the carrier mobility and the trapping time, as well as to estimate the value of the detrapping coefficients. It has been proved that the polarization component of the poling current in the doped PS dominates over the conductive one.

Materials and methods. Atactic amorphous PS ($M_w=250\ 000$) was obtained by purification of a commercial resin. Samples were prepared from a mixture of PS and the disperse red 1 dye (DR1) dissolved in chloroform. The solution was spread over a glass plate and after drying the film was treated at 100 °C for 24 h under vacuum. Then the film was removed by immersing the plate into water.

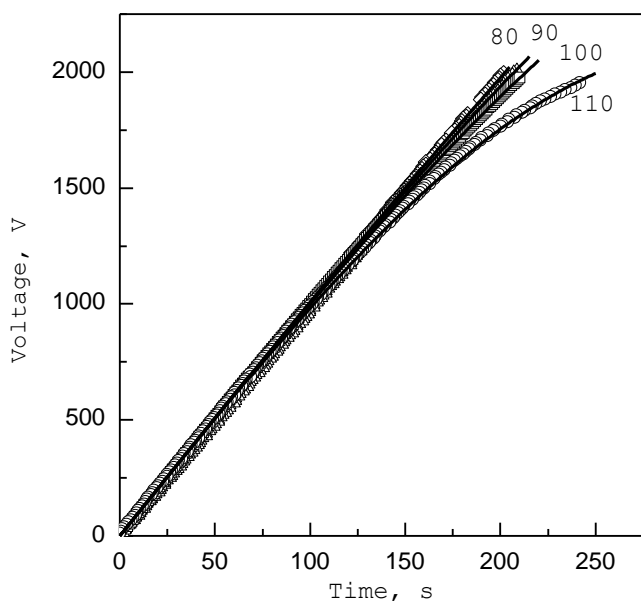

Fig. 1. Experimental curves (points) of the potential build-up during poling of PS in a (-) corona and results of fitting to ARSF model

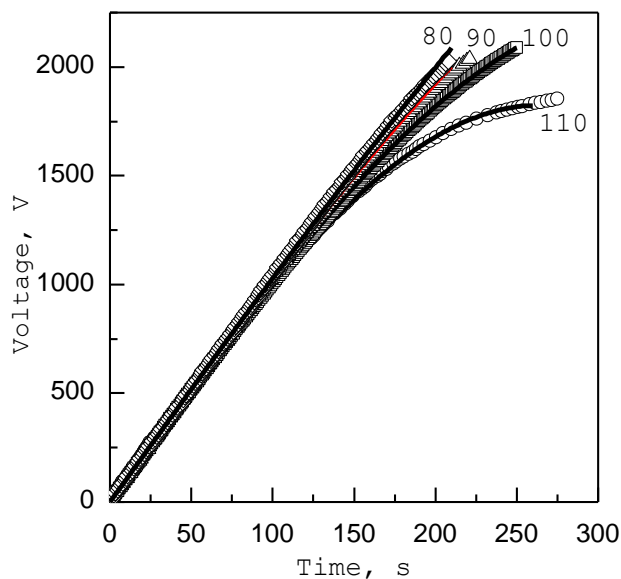

Fig. 2. Experimental curves (points) of the potential build-up during poling of PS in (+) corona and results of fitting to ARSF model

The content of the dye was 2% in the 20 μm -thick films. The films were characterized using X-ray diffraction and differential scanning calorimetry (DSC). Aluminum electrode of 2 cm^2 was deposited on one surface of the sample by thermal evaporation in a vacuum. The samples were poled in a corona triode in dry air environment.

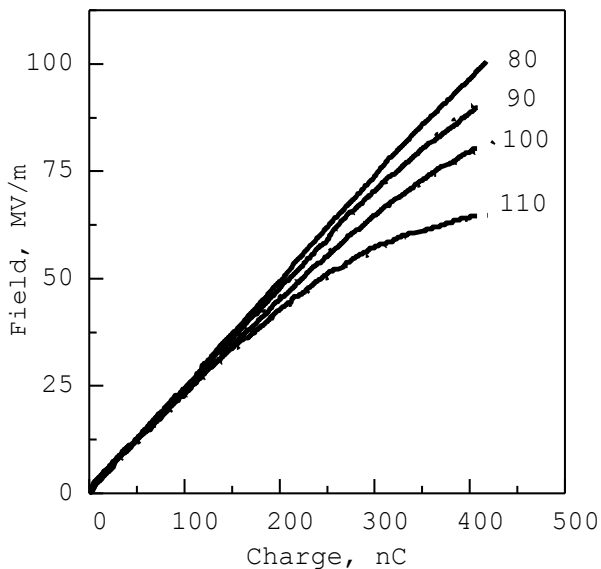

Fig. 3. Potential build-up during poling of doped PS in (+) and (-) (dashed lines) corona

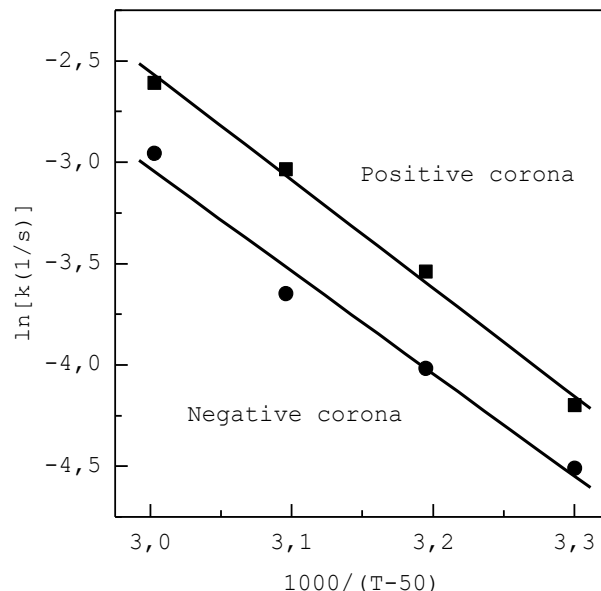

Fig. 4. Temperature dependence of the detrapping parameter in neat PS poled in (+) (squares) or in (-) (circles) corona at a constant current of 2 nA.

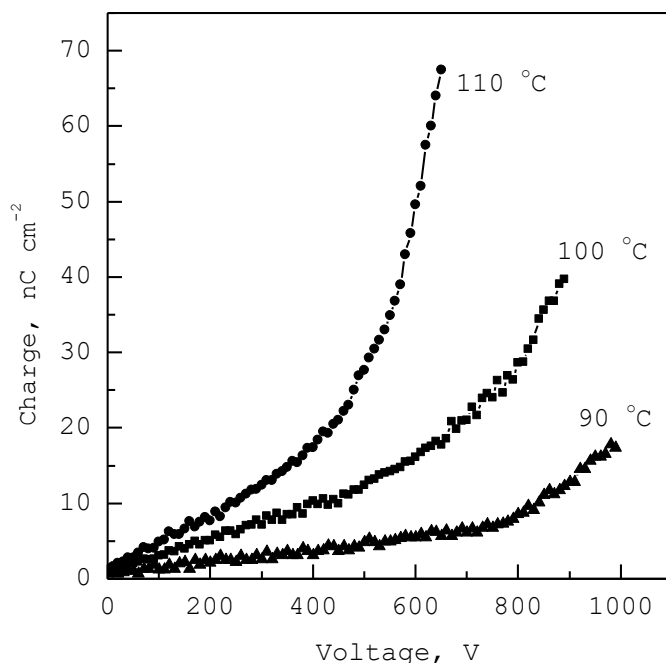

Fig. 5. Calculated from the curves in Fig. 3 voltage dependence of joint polarization and conductivity contribution to the total charge supplied during poling of doped PS

Results and discussion. The evolution of the surface potential during constant current poling is shown in Fig. 1 to 3. Effect of the dipole polarization can be neglected for neat PS. Expression for the total current density i_o can be written as

$$i_o = \varepsilon_o \varepsilon \frac{\partial E(x,t)}{\partial t} + \frac{\partial P(x,t)}{\partial t} + \mu \rho(x,t) E(x,t) \quad (1)$$

where ε_o is the dielectric permittivity of a free space, ε the dielectric constant, E the field, P the polarization, μ the carriers' mobility, ρ the space charge density, x the coordinate inside the sample. Three terms in Eq. (1) represents capacitive, polarization and conductive components of the total poling current kept constant.

The initial parts of the potential curves are straight lines showing that the corona charge resides mainly on the surface of the sample

$$V(t) = E(t) \cdot L \quad (2)$$

where L is the sample thickness. Polarization and conductive terms in Eq. (1) can be neglected and the dielectric constant can be easily calculated from the $V(t)$ experimental curve considering uniformity of the field E

$$\varepsilon = \frac{i_o L t}{\varepsilon_o V(t)} \quad (3)$$

It has been found that ε was 2.5 for neat PS poled either in a positive or in a negative corona. This value is in good agreement with those reported in literature. For the doped PS/DR1 samples (Fig. 3) the dielectric constant appeared to be $\varepsilon=2.67$, higher than that of neat PS, probably as the result of doping with strongly polar dye molecules that can contribute to the increase of the dielectric constant.

Comparison of negative (Fig. 1) and positive (Fig. 2) curves shows that the positive charge is injected deeper in the bulk, especially at elevated temperatures (the potential curves are more sub-linear). At the same time, for the dye-doped samples, as shown in Fig. 3, there is no difference between positively and negatively charged samples. Thus, in this case, the charge injection and space charge formation processes are suppressed by formation of polarization and probably by the intrinsic conductivity due to impurity ions added to PS together with the dye molecules.

We adopted the Arkhipov-Rudenko-Sessler model [3] explaining continuous non-linear increase of the surface potential with time during constant current poling by injection and trapping of the charge carriers with their subsequent detrapping. It was assumed that there is a definite trapping time characteristic for injected charge

carriers and the density of free charge is much smaller than that of the trapped one, because there is no detrapping. Ferreira [9] extended this model for the case of a finite detrapping time characterized by the detrapping coefficient k and this modified model, called the Arkhipov-Rudenko-Sessler-Ferreira or the ARSF model is more appropriate for our case and, therefore, it was applied in this study.

The final expression for the evolution of the surface potential has a form

$$V' = \frac{2k't^3}{[1 - \exp(-2k't')] + \frac{3}{2}t' \left[1 - \frac{2k't^2}{1 - \exp(-2k't')} \right]}, \text{ for } 0 < t < t_1/t_0 \quad (4)$$

$$V' = \left\{ \frac{[1 - \exp(-2k't')]}{2k'} \right\}^{1/2}, \text{ for } t > t_1/t_0 \quad (4a)$$

where $t' = t/t_0$, $V' = V/V_0$, $k' = kt_0$, $V_0 = 8L^2/(3\mu\tau)$, $t_0 = 4\epsilon_0\epsilon L/(\mu t i_0)$, t_1 is the transit time calculated from the following expression

$$2L\epsilon_0\epsilon[1 - \exp(-2kt_1)] = i_0\mu \cdot k \cdot \tau \cdot t_1^2 \quad (5)$$

We performed fitting of the curves presented in Fig. 1 and 2 to the ARSF model. The results of the fitting are shown as solid lines in Fig. 1 and 2. It has been found that the same product of $\mu\tau = 2 \times 10^{-14} \text{ m}^2 \text{ V}^{-1}$ is characteristic for both the positive and the negative carriers independently on temperature, while the detrapping coefficient k increases with temperature and is higher for positive carriers than for the negative ones. This dependence fits to the Williams-Landel-Ferry's model characteristic for the main chain molecular mobility at temperatures above T_g [36]

$$\alpha(T) = \alpha_g \exp \left[\frac{C_1(T - T_g)}{C_2 + T - T_g} \right] - 1, \quad T > T_g \quad (6)$$

with $C_1=15$ and $C_2=50$ °C. This indicates that the charge trapping sites (traps) are located at defects or irregularities of the main chain. Moreover, the activation energies for detrapping of positive and negative charges are almost the same.

By integrating Eq. (1) and deducting the charge consumed for creation of the capacitive displacement component of the current, we obtained field dependence of the joint charge consumed for creation of polarization and the conductivity part. The resulting curves shown in Fig. 5 indicate that there are two parts - the linear one and the super-linear one, different for different poling temperatures. The linear part can

be attributed to the polarization component with the temperature dependent susceptibility χ while the second part is probably related to the intrinsic conductivity.

Conclusion

It is shown that the constant current corona poling method allows to obtain valuable information on build-up and relaxation of the surface and the space charge. Interrelation between these two components, as well as mobility of the charge carriers, trapping and detrapping parameters can be easily found by fitting experimental results to available charge transport models.

REFERENCES

1. J. A. Giacometti, S. N. Fedosov, M. M. Costa. Corona charging of polymers – recent advances on constant current charging // *Brazilian Journal of Physics*, 1999, vol. 20, No. 2, pp. 269-279.
2. R. A. Moreno, B. Gross Measurement of potential buildup and decay of corona charged polymer foil electrets // *Journal of Applied Physics*, 1976, vol. 47, No. 8, pp. 3397–3402.
3. V. I. Arkhipov, A. I. Rudenko, and G. M. Sessler Space-Charge Distribution in Electron-Beam Charged Dielectrics // *Journal of Physics. D: Appl. Phys.* 1991, vol. 24, pp. 731-737.
4. G. F. Leal Ferreira, M. T. Figueiredo Corona charging of electrets: models and results // *IEEE Transactions on Electrical Insulation*, 1992, vol. 27, No. 4, pp.719 – 738.

EFFECT OF TRAPPED CHARGES ON NEUTRALIZATION OF DEPOLARIZING FIELD IN FERROELECTRIC POLYMERS

Genik Andriy Yuriyovich,
student

Odesa National University of Technology,
m. Odesa, Ukraine

Introduction. Switching of polarization in ferroelectric polymers (FP) is accompanied by appearance of the depolarizing field tending to switch the polarization back to its original state. If this field is not neutralized (or compensated), the residual polarization will be weak and unstable. There are two sources of space charge in ferroelectric polymers (FPs). It can either originate from separation of already existing intrinsic carriers, or be injected in the volume through surfaces of the sample. It has been proved that the massive trapping of charges occurs during the buildup of polarization in FPs [1-5], but it is not clear so far where the trapped charges reside.

Aim. Our task in this paper was to find where do favorable conditions for trapping exist: either at boundaries of the polarized crystallites, or in macroscopic transition zones, by which polarized parts are separated from unpolarized ones.

Results and discussions. It was discovered [6] that structure of the uniaxially stretched polyvinylidene fluoride (PVDF), and most probably of other semi-crystalline FPs, is a bricklike, i.e. crystallites are oriented in the stretching direction, each having dimensions of about $7.5 \times 3.5 \times 2.5$ nm in directions 1-2-3. The crystallites are separated from each other by amorphous gaps of about 2.5 nm thick in direction 1, while very narrow layers of about 0.5 nm separate crystallites in directions 2 and 3. Schematic structure of a FP is shown in Fig. 1.

Charges trapped at boundaries of crystallites were named as compensating and those at the boundaries of polarized zones as neutralizing [7], but this did not make it more clear where actually the trapped charges reside, what is the mechanism of their trapping and what role do they play in stabilizing of polarization.

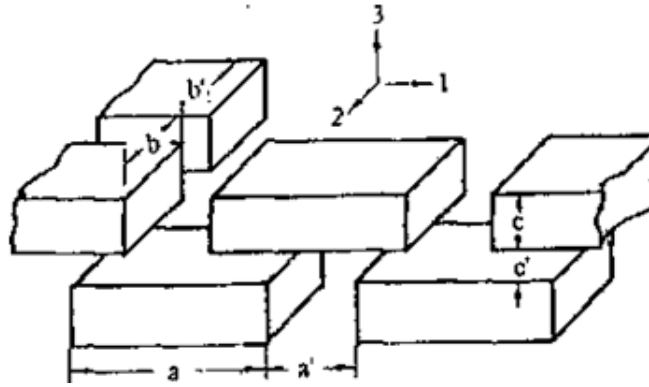

Fig. 1. Schematic representation of the semi-crystalline structure of a ferroelectric polymer.

Assuming for simplicity that crystallites are spheres or discs we found that conditions are favorable at boundaries of polarized crystallites for trapping of charges [2]. This can be considered as if new localized states are added to already existing Andersson's centers in amorphous phase and to Maxwell-Wagner's charges trapped at the interfaces. However, the depolarizing field can be compensated by this mechanism, if only one crystallite is considered The picture is different, as it will be shown, if effect of neighboring crystallites is accounted for.

Favorable conditions for trapping of charges exist at boundaries of the macroscopic polarized layers as well, i.e. in transition zones by which polarized parts are separated from unpolarized ones. It is known that polarization is often non-uniformly distributed in the thickness direction [8-10], but even in case of uniform polarization, the near-surface unpolarized zones are still exist [11]. According to Poisson's equation one can write

$$\varepsilon\varepsilon_0 \frac{dE(x,t)}{dx} = \frac{aP(x,t)}{5x} + p(x,t) \quad (1)$$

where x is the coordinate in the thickness direction, t is time, ε_0 the permittivity in vacuum, ε the dielectric constant, E the field, P the polarization, p the volume density of real uncompensated charges. If the sample is short circuited after poling for the time exceeding Maxwell's relaxation time (about 200 s for PVDF [13]), the field will become zero everywhere in the volume, i.e. $E(x,t) = 0$. Then from Eq.(1) we obtain

$$\frac{dP(x)}{dx} = -p(x) \quad (2)$$

Eq.(2) indicates that trapped charges can reside in the transition zone, as it is shown schematically in Fig.2.

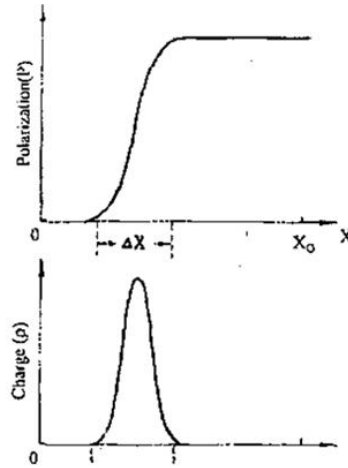

Fig. 2. Distribution of polarization (P) and space charge (σ) in the non-uniformly poled ferroelectric polymer.

It can be easily proved that the net charge per unit surface area does not depend on thickness of the transition zone and is equal to the magnitude of polarization in the uniformly poled part of the sample. Another conclusion is that the net density of the compensating trapped charge does not depend on thickness of the polarized layer, provided the one-dimensional approximation is still valid, as it is illustrated in Fig. 3.

Let us return now to crystallites and assume that neutralized charges are trapped at boundaries of each polarized crystallite and calculate what would be the density of this charge. The following values are considered in calculations with the reference to structure shown in Fig. 1 $a = 7.5$ nm, $b = 3.5$ nm, $c = 2.5$ nm, $a' = 2.5$ nm, $b' = 0.5$ nm, $c' = 0.5$ nm. [12].

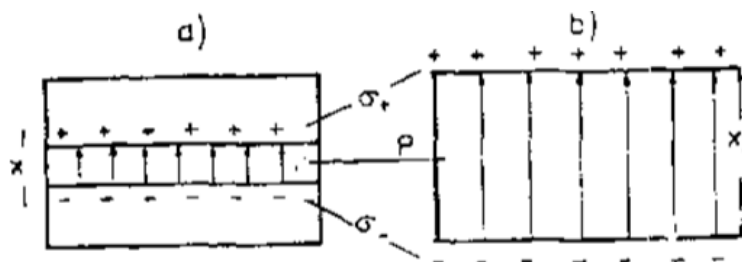

Fig. 3. Surface density of the compensating trapped charges does not depend on the thickness of the polarized layer.

Performing simple calculation, we detected that the real density of the charge carriers is 8 orders of magnitude lower than that necessary for compensation of polarization by charges trapped at boundaries of each crystallite. Even if we consider possibility of a huge charge injection, the required value will not be reached. Therefore, we must accept that charges are not trapped at boundaries of crystallites. How then the depolarizing field in crystallites is compensated? We will show that trapping of charges only in transition zones is sufficient for this.

A simplified schematic diagram in Fig. 3 represents the case of uniform distribution of polarization, although all important conclusions are valid for the non-uniform distribution as well. The surface density of real charges is equal to the average polarization P' , which, in its turn, is proportional to the polarization in crystallites P_r and the crystallinity

It is obvious that the density of the polarization charge at surfaces of the sample is also equal to P' . At the same time, at the boundaries of crystallites the surface density of charges is equal to P_r . Let us calculate the field applied to a dipole inside any crystallite. Considering validity of the superposition principle, the total field is the sum of fields created by all charged layers, both over and under the dipole. It is easy to show that the resulting field is zero, because numbers of positive and negative layers are the same. It means that the depolarizing field inside crystallites can be completely neutralized by the charges trapped at the surface or in transition zones

A rather high field exists in the amorphous phase of a FP, but this field is not caused by polarization of crystallites, as postulated sometimes [14]. It results from compensating charges residing at the surface of the sample, or in transition zones. The field can cause separation of free carriers in amorphous phase, but this does not affect the field inside crystallites (it will remain zero). Separated charges are pressed to surfaces of crystallites, therefore their mobility is reduced. This can be the reason of the sharp decrease in the apparent conductivity during the poling of FPs [1, 2, 5, 15-17].

Estimation of the net charge necessary for neutralization of the depolarizing

field by charges trapped in transition zones shows that the surface density of the charges is much lower than the required density P' . This result is simple, but rather important. It shows that there must be sufficient source of free charges during the poling, so that they can be trapped in order to compensate the depolarizing field completely. They can be either injected, as in cases of corona or high-field poling, or emitted thermally inside the sample in case of the thermoelectret poling. For example, the required charge can be injected in 15 min during room temperature constant-current corona poling at the current density of 160 nA/m^2 .

It is worthwhile to mention that FPs poled at elevated temperatures usually possess higher values of polarization than those poled at room temperature. The thermal activation in case of FPs is necessary only to provide for the high number of free charges, but not to increase mobility and improve alignment of dipoles, as in case of conventional polar electrets. The thermoelectret polarization in FPs is an undesirable side effect, because being unstable thermodynamically, it decays slowly with time, negatively affecting their piezoelectric and pyroelectric performance.

Conclusion. It was already suggested [1-5] that a very close interaction existed between polarization and space charge in FPs. In this paper we provide more evidence of this and give some new information on where the compensating charges are trapped and how they neutralize the depolarizing field. The clarification is necessary, because it is often assumed that the poling take place in the field created by trapped charges [18]. The fact however is that the poling field is provided by the power supply, and the trapping of charges in FPs is not the cause, but the result of polarization.

REFERENCES

1. S. Fedosov, A. Sergeeva, ISE-8 Proceedings, 1994, p.600.
2. S. Fedosov, Molec. Cryst. Liq. Cryst., 1993, **230**, 553.
3. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, J. Electrostatics, 1993, **30**, 39.
4. S. Fedosov, A. Sergeeva, ISE-7 Proceedings, 1991, p.249.
5. S. N. Fedosov, Phys. Stat. Solidi (A), 1989, **115**, 293.
6. E. L. V. Lawi and I. M. Ward, J. Polym. Sci. Polym. Phys. Ed. 1989, **27**,

7. G. Eberle, E. Bihler, W. Eisenmenger, IEEE Trans. EI, 1991, **26**, 69.
8. H. Sussner, K. Dransfeld, J. Polym. Sci., Phys., 1978, **16**, 529.
9. E. Bihler, K. Holdik, W. Eisenmenger, IEEE Trans. EI, 1989, **24**, 541.
10. R. Gerhard-Multhaupt, G. M. Sessler, J. E. West, K. Holdik, M. Haardt, W. Eisenmenger, J. Appl. Phys., 1989, **65**, 269.
11. A. S. DeReggi, M. G. Broadhurst, Ferroelectrics, 1987, **73**, 351.
12. T. Furukawa, Phase Transitions, 1989, **18**, 193.
13. G. M. Sessler (Ed.) Electrets, Spring-Verlag, 1987.
14. T. J. Lewis, ISE-8 Proceedings, 1994, p.3.
15. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, J. Electrostatics, 1993, **30**, 327.
16. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, O. P. Korolchak, J. Mater. Sci. Let., 1989, **8**, 931.
17. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, O. P. Korolchak, Z. Fiz. Khimii, 1989, **69**, 1915.
18. G. M. Sessler et al., IEEE Trans. EI, 1992, **27**, 321.

CORONA DISCHARGE USED FOR POLING POLYMER ELECTRETS

Sergeeva Oleksandra Evgenivna,

d-r. phys-mat. nauk, professor,

Fedosov Sergiy Nikiforovich,

d-r. phys-mat. nauk, professor,

Engalicheva Anna Sergiyivna,

student

Odesa National University of Technology, m. Odesa, Ukraine

Introduction. In order to insure good working characteristics of the materials, polar species in ferroelectric and nonlinear optical polymers must be oriented in one direction by application of an external electric field. The process, called poling or charging, is an important step in obtaining desired properties. The most advanced is the corona charging method applied earlier in electrophotography [1], in electrets [2] and in electrostatic filters [3]. Due to its versatility, the corona method allows to optimize poling by proper selection of the poling mode, polarity and temperature.

A corona is a self-sustainable discharge occurring if a sufficiently high voltage is applied to asymmetric electrodes such as a point and a plate [4]. In the ionization area near the point, depending on corona polarity, either positive or negative ions are produced. The ions bombard the bare sample surface and no electrode is required on this side. The process takes place at atmospheric pressure, so the ions have an average thermal energy. The ions do not penetrate into the bulk, but transfer their charge and leave the surface as neutral atoms or molecules. The excess charge either resides on the surface, or injected in the bulk. The advantages of the corona charging are: (a) poling can be performed without deposited electrodes (b) higher fields can be achieved than in case of sandwich poling, and (c) thin films can be poled in spite of defects, because breakdown is limited only to small sample area.

A simple point-to-plane geometry has been gradually replaced by a corona triode with a metal grid introduced between the point and the sample. Apart from charging, the corona triode was used to study dynamics of poling and charge transport phenomenon in polymers [5-10].

Aim. This paper gives a short review of the corona charging of ferroelectrics and nonlinear optical polar polymers with an accent on using constant current corona poling.

Materials and methods. In this paper we consider only corona triode methods, because a point-to-plane technique does not provide the required quality of poling. There are four main modifications of the corona triode (Fig. 1). In the simplest mode I, corona and grid voltages are controlled independently by power supplies 5 and 6 and kept constant. The elements 4, 8, 9, 10 shown in Fig. 1 are not used in the mode I. One can measure the DC poling current (7), but cannot separate its components. The highest surface potential is approximately equal to the grid voltage. If either the sample or the grid is made vibrating (mode II, element 4 is added), one can observe the dynamics of the surface potential by a modified Kelvin method measuring the AC current (8). In the mode III (constant current corona poling) additionally to the vibrating grid the feedback 10 is introduced to control the corona voltage 6 in order to keep the poling current constant. So, all poling parameters can be measured and controlled [11-16]. In the latest version of the constant current corona poling triode (mode IV) [17] not the corona, but the grid voltage is adjusted continuously through the feedback 9 for keeping the current constant. The sample potential can be found without using the vibrating capacitor, so elements 4 and 10 are excluded. The surface potential is found from the graduation curve obtained beforehand by substitution a real sample with a metal disk of the same area. Detailed description of the method is given in review papers [6, 7].

To fix corona and grid voltages, point-grid and grid-sample distances we recommend to measure current-voltage characteristics at different conditions (Fig. 2). Since the corona appears at about 5 kV, the grid potential should not exceed this value, otherwise the grid itself will produce a parasitic corona. At the same time, the difference between the corona voltage and the grid voltage must not be smaller than 5 kV or it should be kept constant to ensure a stable discharge at different grid voltages. In most cases the value up to 4 kV and 12-16 kV are suitable as the grid and the corona voltages. After completion of poling a short-circuiting of the sample can

be performed by grounding the grid and changing corona polarity to the opposite one. This step is desirable in many cases in order to remove excess surface charge.

Results and discussion. Due to high piezo- and pyroelectricity, ferroelectric polymers may replace conventional inorganic materials in sensors and transducers. Therefore, such materials as PVDF, P(VDF-TrFE), P(VDF-TFE) have attracted attention recently. To induce orientation of dipoles, the polymers are poled usually in a corona [6-17], because high electric fields could be achieved without breakdown in this case.

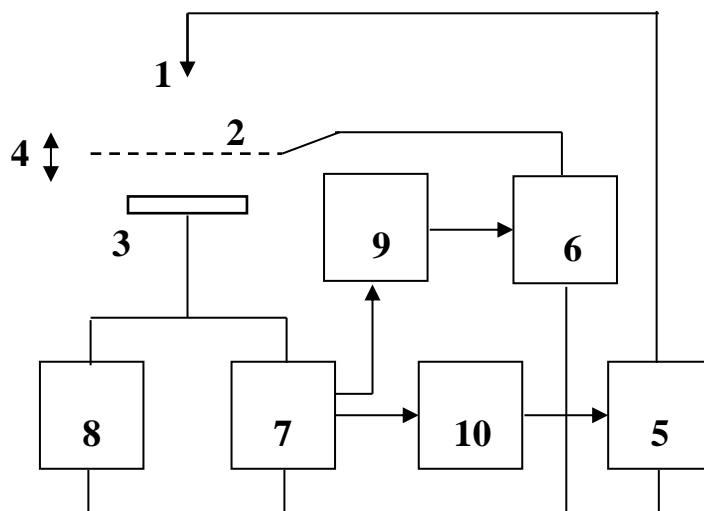

Fig. 1. Block-diagram of the corona setup. 1 – the corona electrode, 2 – the grid, 3 – the sample, 4 – vibration of the grid, 5 – high voltage DC power supply for corona, 6 – power supply for the grid, 7 – DC component of the poling current, 8 – AC component of the poling current, 9 – the feedback circuit to control the grid power supply, 10 – the feedback circuit to control the corona power supply.

Using a constant current corona triode we have found that the initial poling and switching consisted of three stages, each one corresponded to a definite part of the potential - time curve [7, 8, 14-16, 23, 24]. A fast increase in surface potential was observed at the first stage indicating that the capacitive component prevailed in the poling current. At the second stage there was a plateau at the voltage-time curve related, most probably, to switching of the ferroelectric component of polarization. The surface potential again increased sharply at the third stage when switching is completed. The plateau was not seen if poling is repeated.

Polarization P in ferroelectric polymers depends nonlinearly on the field E , so the $P(E)$ function is presented by a hysteresis loop. From this curve, the remanent polarization P_r and the coercive field E_c can be found. We studied polarization and hysteresis phenomena in biaxially and uniaxially stretched PVDF films. The $P(E)$

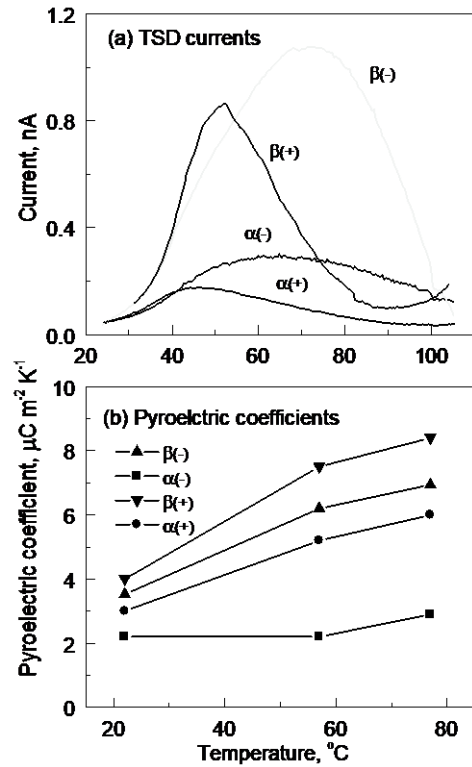
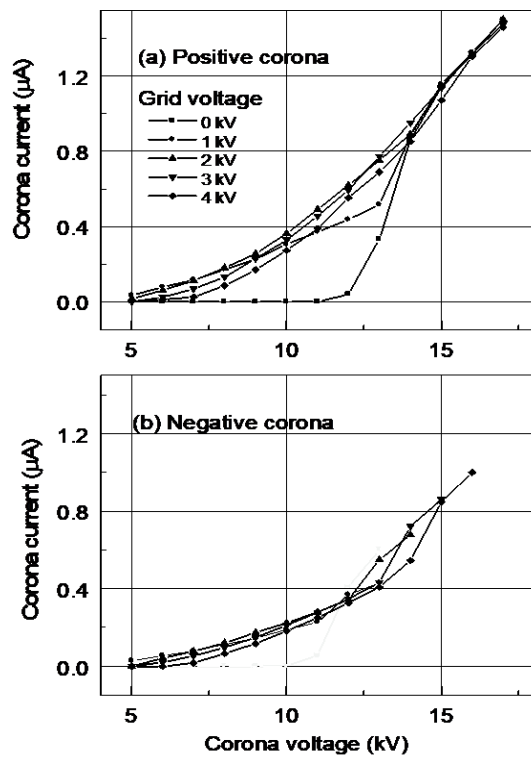

Fig. 2. Current-voltage characteristics of positive (a) and negative (b) coronas.

Fig. 3. TSD currents (a) of (-) and (+) corona charged α - and β -PVDF and corresponding pyroelectric coefficients measured by the dynamic method.

dependence was obtained from the kinetic of the surface potential during constant current corona poling [8]. For the biaxially stretched PVDF we found $E_c=100$ MV/m and $P_r = 64$ mC/m². We separated electronic, dipolar and ferroelectric components of the dielectric constant and obtained $\epsilon_e = 2$, $\epsilon_d = 7$, $\epsilon_f = 95$. In case of uniaxially stretched films we have found $\epsilon_f = 40$, $P_r = 42$ mC/m² and $E_c = 48$ MV/m [25, 26], all values lower than those for biaxially stretched PVDF.

We studied polarization uniformity in corona poled samples of P(VDF-TFE) 95:5 copolymer (Plastpolymer) containing 90% of ferroelectric beta phase [27]. Polarization profiles were measured by the piezoelectrically induced pressure step

(PPS) method [28]. It has been found that the residual polarization is distributed nonuniformly in samples poled by constant current corona poling method independently on poling temperature. Nonuniformity of polarization was caused by nonuniform distribution of the poling field that, in its turn, was attributed to injection of negative charge during poling [29].

Efficiency of corona poling depends on corona polarity. We compared TSD currents and pyroelectric coefficients of PVDF samples containing preferentially either polar beta phase or non-polar alpha phase and poled in either positive or negative corona. Corresponding results are presented in Fig. 3. It is seen that beta samples are poled to the higher values and show higher pyroelectricity than the alpha samples. Judging by values of the pyrocoefficients, poling in a positive corona is more efficient than in a negative one, probably because the positive charges are not easily injected into the bulk, as do the negative ones.

Conclusion. Corona poling is a powerful method to produce residual polarization in polar polymers. The advantages of corona charging are that samples can be poled without deposited electrodes, higher fields can be achieved in corona than in case of sandwich contact poling, thin films can be poled in spite of defects. Moreover, the valuable information about charge transport, storage and polarization can be obtained during poling in a corona triode. The constant current method facilitates analysis of experimental results and gives additional information on injection and drift of carriers, the hysteresis phenomena and polarization buildup.

REFERENCES

1. R. M. Scharffert, *Electrophotography*, The Focal Press (1975).
2. G. M. Sessler, *Electrets*, Edited by G M Sessler, 2nd Ed., Springer-Verlag (1987).
3. H. J. White, *Industrial Electrostatic Applications*, Addison – Weley Co. (1963).
4. L. B. Loeb, *Electrical Coronas*, University of California, Berkeley, (1965).
5. R. A. Moreno and B. Gross, *J. Appl. Phys.* **47** (1976) 3397.

6. J. A. Giacometti and O. N. Oliveira Jr., *IEEE Trans. Elec. Insul.* **27** (1992) 924.
7. J. A. Giacometti, S. N. Fedosov, M. M. Costa, *Braz. J. Phys.*, **29** (1999) 269.
8. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, J. A. Giacometti, *Pol. Liq. Cryst.* **4017** (1999) 53.
9. J. A. Giacometti, S. Fedosov, M. M. Costa, *Le Vide* **287**(1) (1998) 196.
10. S. N. Fedosov, J. A. Giacometti, G. F. L. Ferreira, et al, *ibid* **287**(1) (1998) 213.
11. B. Gross, J. A. Giacometti, G. F. L. Ferreira, et al, *J. Appl. Phys.* **58** (1984) 1487.
12. J. A. Giacometti, *J. Phys. D: Appl. Phys.* **20** (1987) 675.
13. J. A. Giacometti and J. S. Carvalho Campos, *Rev. Sci. Instrum.* **60** (1990) 1143.
14. S. Fedosov, *Mol. Cryst. Liq. Cryst.*, **230** (1993) 553.
15. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, *J. Electrostat.*, **30** (1993) 39.
16. S. N. Fedosov, *Phys. Stat. Solidi A* **115** (1989) 293.
17. J. A. Giacometti and A. S. DeReggi, *J. Appl. Phys.* **74**, (1993) 3357.
18. K. D. Singer, M. G. Kuzyk, et al, *Appl. Phys. Lett.* **53** (1988) 1800.
19. M. A. Mortazavi, A. Knoesen, S. T. Kowel, *J. Opt. Soc. Am.* **B 6** (1989) 733.
20. S. N. Fedosov, J. A. Giacometti, G. F. L. Ferreira, et al, *Proc. ISE-10*, (1999), 335.
21. R. Hagen, O. Zobel, O. Sahr, et al, *J. Appl. Phys.* **80** (1996) 3162.
22. A. Dhinojwala, G. K. Wong, J. M. Torkelson, *Macromolecules* **26** (1993) 5943.
23. V. I. Arkhipov, S. N. Fedosov, A. I. Rudenko et al., *J. Electrostat.*, **22** (1989) 177.
24. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, *Proc. ISE-7*, (1991), 249.
25. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, *Ferro- and piezoelectrics*, Kalinin, (1988) 92.

26. A. E. Sergeeva, Zhongfu Xia, S. N. Fedosov, *Proc. ISE-9*, (1996), 914.
27. S. N. Fedosov, A. E. Sergeeva, G. Eberle, et al, *J. Phys. D.* **29** (1996) 3122.
28. W. Eisenmenger and M. Haardt, *Sol. State Comm.* **41** (1982) 917.
29. K. C. Kao and W. Hwang, *Electrical Transport in Solids*, Pergamon Press (1981).

COMPARATIVE METHODS FOR SOLVING THE LINEAR MULTICRITERIA OPTIMIZATION PROBLEM IN INTEGERS

Tkacenko Alexandra

PhD., university professor
Moldova State University, Dep. of Mathematics,
Chisinau, Republic of Moldova

Introduction

Practical interest in multicriteria optimization problems is only growing. This is primarily due to the fact that the decision-maker wants the most realistic resolution of the decision-making situation, from the point of view of several criteria. The need for the solution to be of the whole type is imposed more and more frequently [1], simultaneously increasing the degree of complexity of the problem. The proposed work analyzes the comparative efficiency of two methods for solving the multicriteria linear optimization problem in integers, which were tested on several examples.

Problem formulation

The integer multi-criteria linear optimization problem is usually described by a set of linear constraints, including on the variables constraints of non-negativity and integrity. The mathematical model of this type of problem is as follows:

$$\left\{ \begin{array}{l} \left\{ \begin{array}{l} \min \\ \max \end{array} \right\} F_k(x) = \sum_{j=1}^n c_{kj} x_j, \quad k = \overline{1, r} \\ A \cdot x \leq b \\ x \in Z^+ \end{array} \right. \quad (1)$$

where : $A = \|a_{ij}\|$ is a matrix of size $m \times n$ ($m < n$), $C = \|c_{kj}\|$, is a matrix of size $r \times n$ ($r < n$), X is a vector n -dimensional column, and b is a m -dimensional column vector. The interpretations of the parameters C_{kj} may be the most different, according of their practical meanings such as unit costs or benefits, or others close in meaning.

We note that in model (1) it is possible to have some criteria of minimum type and others of maximum type, for example, maximizing benefits, profit or others or

minimizing costs, depreciation, loss or others.

Some theoretical findings

Because the model (1) is of multi-criteria type, it's known that such kind of model rarely admits the optimal solutions in integers.

Definition1 The basic solution X^ of the model (1), where $X^* \in Z^+$ is called optimal overall if it is the optimal solution for each of criteria.*

By solving model (1) we will assume the construction of a finite set of its efficient integer solutions known again as a Pareto-optimal or non-dominated solutions [3], solutions of the best compromise. We will further propose the definition of the efficient solution for the multi-criteria linear deterministic problem in integers.

Definition2 The basic solution \bar{X} , where $\bar{X} \in Z^+$ of the model (2) is an basic efficient one if and only if it doesn't exists any other basic solution $X \in Z^+$, where $X \neq \bar{X}$, which would improve the values of all criteria and at least one criterion would be strictly improved.

Definition3 The basic solution X^ of the model (1), where $X^* \in Z^+$ is one of the optimal (best) compromise solution if it is located closed to the optimal solutions of each criterion*

The fuzzy and maximum global utility method

The Stage 1 is the same to both methods.

Stage I

At this stage we will solve $2r$ one-criterion linear programming problem from model (1) of type: $F_j^o = \underset{x \in D}{\text{optim}} F_j(x)$ and $F_j^p = \underset{x \in D}{\text{pessim}} F_j(x)$, on the admissible domain:

$$D = \{x \in R \mid Ax \leq b, x \geq 0\};$$

a) *The fuzzy method*

According to the table of values we may choose the best - F_k^o (optim) and the worst (pessim) F_k^p values from the set of solutions.

The membership function $\mu_k(X)$ is defined as the next:

$$\mu_k(x) = \begin{cases} 1, & \text{if } F_k(x) \leq F_k^o \\ \frac{F_k^o - F_k}{U_k - F_k^p}, & \text{if } F_k^o < F_k(x) < F_k^p \\ 0, & \text{if } F_k(x) \geq F_k^p \end{cases} \quad (2)$$

Taking into account the relations (2), which applies to functions of minimal type (for those of maximal type, the analogical relations are easily constructed) [3], the equivalent linear programming problem for the multi-objective model (1) is the following:

Max λ

in conditions:

$$\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n c_{ij}^k x_{ij} + \lambda \cdot (F_k^p - F_k^o) \leq F_k^p, \quad k = \overline{1, r_1} \quad (3)$$

for the criteria of min types

$$\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n c_{ij}^k x_{ij} - \lambda \cdot (F_k^p - F_k^o) \geq F_k^p, \quad k = \overline{r_1, r}$$

for the criteria of max types

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i, \quad \forall i = \overline{1, m},$$

$$x_j \in R, \quad \forall j = \overline{1, n}.$$

Solving model (3) we will obtain a solution of model (1) of real type, which we will denote by X_f^* .

b) *The maximum global utility method*[4]

For the set of optimal and pessimistic sets of values of all criteria, the corresponding value utilities in the sense Neumann - Morgenstern [4] are associated as follows:

$$\{F_1, F_2, \dots, F_r; F_1^p, F_2^p, \dots, F_r^p\} \rightarrow \{U_1, U_2, \dots, U_r; U_{r+1}, U_{r+2}, \dots, U_{2r}\}.$$

The objective functions F_j are transformed into utility functions of the type FU_j , initially solving r linear systems with $2r$ variables, the unknowns being the coefficients of the type: $\{(\alpha_j, \beta_j)\}_{j=\overline{1, r}}$.

After solving the r systems of linear equations of this type:

$$\begin{cases} \alpha_j F_j + \beta_j = u_j \\ \alpha_j F_j^p + \beta_j = u_{j+r} \end{cases}, j = \overline{1, r} \quad (4)$$

we will construct accordingly r utility functions such as:

$$FU_j = \alpha_j F_j(X) + \beta_j, j = \overline{1, r}$$

Finally, we will solve the problem of linear programming aimed at maximizing the global utility - UG, which is as follows:

$$\max_{x \in D} UG = \max_{x \in D} \sum_{j=1}^r \pi_j FU_j, \quad (5)$$

where π_j - is the importance coefficient of the criterion c_j .

Obviously, by changing the importance coefficients, the decision maker will obtain a new problem and a new optimal compromise solution for model (1), which we will denote by X_u^* .

1. Section plans method

Section plans method involve a procedure for sectioning the domain of admissible solutions in order to iteratively improve the solution of the integer optimization model, in which sections are executed according to certain rules. The algorithm of section plans is also called "Cyclic Algorithm". Iteratively, the components of the optimal solution are changed, its membership in the allowed domain of the model, as well as the evolution of the value of the objective functions in order to optimize them. The algorithm is convergent and finite. Although its convergence has not been proven, no example has been found to contradict this fact. Moreover, after a finite number of steps, the algorithm determines the optimal solution of the model, which is of integer type.

The algorithm was developed by the American scientist R. Gomory and was first published by him in 1958. For these reasons, the name "Gomory algorithm" [3] is often used in the literature, instead of the sectional method. We will describe it further, applying mathematical formulas the sectioning process for the linear optimization problem.

We will consider the following couple of issues:

$$(\text{ILP}) \begin{cases} (\max) f = cx + c_0 \\ Ax = b \\ x \geq 0 \\ x \in Z^+ \end{cases} \quad (\text{LP}) \begin{cases} (\max) f = cx + c_0 \\ Ax = b \\ x \geq 0 \end{cases}$$

Where: the elements of the matrix A and the components of the vector b , c and, c_0 are of integer type.

Stage II

We will initially assume that x^* , which we consider X_f^* after that X_u^* it does not have all the integer components. In this case an unverified constraint of the fractional optimum x^* , but satisfied by any admissible solution of whole type is constructed. This restriction is added to the original problem noted with (LP_0) , after which the optimal solution will be re-optimized. Let x^{**} be the optimal solution to the augmented problem, denoted by (LP_1) . Due to the way in which the additional restriction was defined, we have the following true relationships between the admissible domains:

$$D_{ILP} \subset D_{LP_1} \subset D_{LP_0} = D_{LP}.$$

If x^{**} it does not have all components of integer type, the procedure is repeated: a new constraint is built unverified by x^{**} , but verified by the whole admissible solutions. The new constraint is added to (LP_1) , resulting a new linear programming problem (LP_2) . The construction procedure is the next:

$$D_{ILP} \subset D_{LP_2} \subset D_{LP_1} \subset D_{LP_0} = D_{LP}.$$

After applying the re-optimization procedure, it is decided whether LP_2 admit or not optimal solution. The theory assures us that, under certain conditions, after a finite number of steps, we reach a linear programming problem, (LP_{k-1}) , whose optimal solution is $x^{k(*)}$, which has all its components of integer type, so it is the optimal solution of the problem (ILP) .

We will mention, that To iteratively apply the sectioning procedure, we will use the re-optimization procedure of the optimal solution, by introducing a new variable x_{n+1} and the corresponding new constraint:

$$-\sum_{j \in J} \{\overline{a_{rj}}\} x_j + x_{n+1} = -\{\overline{b_r}\}, \text{ which is considered a } \textit{sectioning restriction}.$$

Theorem. The basic optimal solution of model (3) and (5) in integer is one basic efficient of integer for the model (1).

Example

For the following linear model of multi-criteria optimization in integers find the optimal compromise solution (efficient) using fuzzy method.

$$\begin{aligned} \min\{F_1(X) &= x_1 + 2x_2 + x_3\} \\ \max\{F_1(X) &= 2x_1 + x_2 + 2x_3\} \\ \max\{F_1(X) &= 2x_1 + 3x_2 + x_3\} \\ \begin{cases} 3x_1 + 5x_2 + x_3 &\leq 16 \\ 5x_1 + 3x_2 + 2x_3 &\leq 18 \\ 2x_1 + x_2 + 2x_3 &\geq 6 \\ x_j &\in Z^+ \end{cases} \end{aligned}$$

Solving the proposed model using combinatorial fuzzy method we obtained the next integer efficient solution: $X^* = \{x_1^* = 1, x_2^* = 3, x_3^* = 0\}$. The values of the objective functions in this solution are as follows: $F_1(X^*) = 7, F_2(X^*) = 5, F_3(X^*) = 11$;

For the proposed example, applying the global utility maximization algorithm at *stage I*, in the case of equidistant utilities, we obtain the same solution that we obtained by applying the fuzzy technique. So both algorithms are quite efficient in application.

Remark 1 Solving model 1 at *Stage I* in Z^+ we will obtain a new set of problems for stage II, which, however, does not influence the optimal compromise solution in integers for model (1).

Remark 2 Applying the global utility maximization method at *Stage I* for solving model (1), the decision maker, by changing the utilities, obtains a new corresponding optimal compromise solution in integers for model (1).

2. Conclusions

The combinatorial fuzzy method and the global utility maximization method, both methods are quite efficient for solving the linear multi-criteria optimization

problem (1) in integer. Moreover, the decision maker by changing the utilities, obtains a new corresponding optimal compromise solution in integers for the model (1).

REFERENCES

1. Ahmed Mellouli, Racem Mellouli, Faouzi Masmoudi, An Innovative Genetic Algorithm for a Multi-Objective Optimization of Two-Dimensional Cutting-Stock Problem, *Journal of Applied Artificial Intelligence*, Volume 33, 2019 - Issue 6, p.531-547.
2. R., E., Gomory, Outline of an Algorithm for Integer Solutions to Linear Programs, *Bulletin Of the American Mathematical Society*, 64, pp. 275–278, (1958).
3. Tkacenko Alexandra, Method for solving the linear multicriteria optimization problem in integers, *Journal of Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, ISI Thomson Reuter Serv., Issue 1, V. 56, Bucharest, Romania, pp. 159-174, 2022.
4. Stancu-Minasian I. M, *Stochastic Programming with Multiple Objective Functions*. D Reidel, Publishing Co., Dordrecht, XV+333pp., 1984.

ОЦІНКА ТРУДОЄМНОСТІ АЛГОРИТМІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ СКІНЧЕННИХ МАТРИЧНИХ ТА БІМАТРИЧНИХ ІГОР

Коник Анастасія Сергіївна

Студентка

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Теорія ігор – це розділ математики, в якому досліджуються математичні моделі прийняття рішень в умовах конфліктів, тобто в умовах зіткнення інтересів сторін. Кожна з них прагне впливати на розвиток конфлікту, виходячи з власних інтересів.

Під час Другої світової війни теорією ігор серйозно зацікавились військові, які побачили в ній потужний апарат для дослідження стратегічних рішень. Але починаючи з 1950-х років почались спроби застосування теорії ігор до вирішення задач економіки, біології, кібернетики, техніки, антропології та інших.

Розв'язання матричних ігор з нульовою сумою та біматричних ігор відомими аналітичними методами при збільшенні розмірності приводить до швидкого зростання трудомісткості алгоритмів. Тому іноді більш вигідно використати наближені методи для їх розв'язання.

Мета роботи. Розглянути окремі аналітичні та чисельні методи розв'язання скінченних матричних ігор з нульовою сумою та біматричних ігор. Порівняти обчислювальну складність точних та наближених методів розв'язання скінченних матричних та біматричних ігор. Визначити переваги та недоліки цих методів. Розробити програмне забезпечення на мові програмування Python для розв'язання ігор з нульовою сумою в змішаних стратегіях методом ітерацій. Розглянути особливості розв'язання біматричних ігор у змішаних стратегіях чисельними методами.

Матеріали та методи. Задача розв'язання будь-якої скінченної гри з нульовою сумою зводиться до пари двоїстих задач лінійного програмування.

Такі задачі зазвичай розв'язуються за допомогою симплекс-метода. Це ітераційний метод, який базується на переборі вершин опуклого многогранника в багатовимірному просторі з метою покращити (максимізувати чи мінімізувати) значення цільової функції.

Симплекс-метод є надзвичайно ефективним на практиці. Однак у 1972 році Віктор Клі та Джордж Мінті на прикладі куба Клі-Мінті (рис. 1) показали, що в найгіршому випадку складність симплекс-методу, сформульованого Джорджем Данцігом, є експоненціальною.

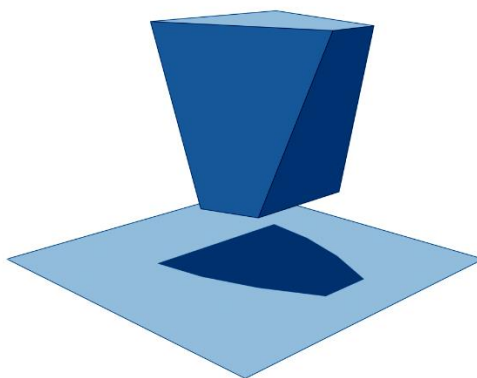

Рис. 1. Куб Клі-Мінті

З того часу було розроблено безліч модифікацій симплекс-методу, а куб Клі-Мінті залишається своєрідним мірилом трудомісткості алгоритму. На даний момент майже для кожної модифікації симплекс-методу було показано, що існує сім'я задач лінійного програмування, для яких він працює погано.

В практичних задачах часто немає необхідності знаходити точний розв'язок гри, буває достатньо знайти наближений розв'язок, який забезпечить середній виграш, близький до ціни гри. Цей наближений розв'язок можна отримати, користуючись методом ітерацій.

Аналітичний розв'язок біматричної гри шукають, користуючись поняттям ситуації рівноваги Неша. Щоб знайти наближений розв'язок біматричної гри в змішаних стратегіях, її формують у вигляді задачі нелінійного програмування. Для розв'язання таких задач часто залучають градієнтні методи. Метод розв'язання задач опуклого програмування з лінійними

обмеженнями методом понижуючого градієнта вперше запропонував Вульф у 1956 році. Цей метод отримав назву метод Франк-Вульфа або метод понижуючого градієнта. Надалі цей метод поширили на розв'язання задач нелінійного програмування із заданими нелінійними обмеженнями. Таким чином виник метод узагальненого понижуючого градієнта.

Результати та обговорення. Коли ми маємо гру великої розмірності, більш вигідно використати наближені методи розв'язання, оскільки алгоритми цих розв'язань будуть простішими, вимагатимуть меншої обчислювальної роботи порівняно з точними методами.

Перевага методу ітерацій полягає в тому, що при фіксованій кількості «партій» його обчислювальна складність зростає лінійно зі збільшенням розміру платіжної матриці. Навіть при невеликій кількості ітерацій ціна гри та розв'язок знаходяться із задовільною точністю. Натомість складність розв'язання задачі лінійного програмування симплекс-методом має поліноміальну середньостатистичну складність, а в найгіршому випадку – експоненціальну складність. Великим недоліком, як вказувалося вище, є те, що майже для кожної модифікації симплекс-методу існує сім'я задач лінійного програмування, для яких він працює дуже погано.

Перевага застосування градієнтних методів до розв'язування біматричних ігор в змішаних стратегіях у вигляді задачі нелінійного програмування полягає в тому, що при збільшенні розмірності матриць, обчислювальна складність алгоритмів буде зростати поліноміально. Значним недоліком пошуку розв'язку нелінійних задач методом узагальненого понижуючого градієнта є те, що він залежить від початкових значень змінних. А також в результаті запуску пошуку можна знайти тільки одну ситуацію рівноваги Неша. Змінивши початкові значення змінних теоретично можна потрапити в іншу ситуацію рівноваги, але заздалегідь невідомо, скільки їх існує. Тому цей метод не доцільно використовувати, якщо треба визначити всі ситуації рівноваги Неша.

В роботі проведений аналіз трудомісткості алгоритму пошуку рівноваги Неша біматричної гри в змішаних стратегіях. Цей алгоритм дає змогу знайти

точний розв'язок задачі і визначає всі ситуації рівноваги Неша. Він потребує перебору всіх пар квадратних підматриць платіжних матриць двох гравців. Доведено, що для кожної пари підматриць для знаходження ситуацій рівноваги, треба розв'язати певну систему рівнянь та систему нерівностей.

Підрахуємо кількість пар квадратних підматриць \bar{A} та \bar{B} платіжних матриць A та B , які мають розмір $m \times n$. Припустимо, що $m < n$. З платіжних матриць A та B можна утворити квадратні підматриці розмірів 2×2 , 3×3 , ..., $m \times m$. Щоб утворити квадратну підматрицю 2×2 , треба обрати два рядки матриці A , а після цього обрати два стовпчики матриці A . Використавши основні поняття комбінаторики (комбінації та правило множення) отримаємо $C_m^2 C_n^2$ квадратних підматриць \bar{A} . Для кожної підматриці \bar{A} підматриця \bar{B} буде визначена автоматично. Аналогічно, кількість пар підматриць розміру 3×3 буде дорівнювати $C_m^3 C_n^3$, ..., розміру $m \times m - C_m^m C_n^m$. Отже для $m < n$ отримуємо

$$C_m^2 C_n^2 + C_m^3 C_n^3 + \dots + C_m^m C_n^m$$

пар квадратних підматриць \bar{A} та \bar{B} платіжних матриць A та B .

Для $m > n$, міркуючи аналогічним чином, отримаємо

$$C_m^2 C_n^2 + C_m^3 C_n^3 + \dots + C_m^n C_n^n.$$

Коли $m = n$ будемо мати:

$$C_m^2 C_n^2 + C_m^3 C_n^3 + \dots + C_m^m C_n^m = (C_n^2)^2 + (C_n^3)^2 + \dots + (C_n^n)^2.$$

Використаємо відому тотожність комбінаторного аналізу:

$$\sum_{k=0}^n (C_n^k)^2 = C_{2n}^n,$$

тоді для $m = n$ отримаємо:

$$(C_n^2)^2 + (C_n^3)^2 + \dots + (C_n^n)^2 = \sum_{k=0}^n (C_n^k)^2 - [(C_n^0)^2 + (C_n^1)^2] = C_{2n}^n - (n^2 + 1).$$

Отже, коли $m = n$ отримаємо $C_{2n}^n - (n^2 + 1)$ пар квадратних підматриць \bar{A} та \bar{B} платіжних матриць A та B .

Наприклад, щоб знайти ситуацію рівноваги в змішаних стратегіях для матриць A та B розміром 10×10 потрібно перебрати 184655 пар квадратних

підматриць \bar{A} та \bar{B} і для кожної такої пари розв'язати дві системи рівнянь та перевірити виконання нерівностей. Зрозуміло, що зі збільшенням розмірності платіжних матриць складність алгоритму пошуку рівноваги в змішаних стратегіях буде стрімко зростати.

В роботах Авіса, Розенберга, Савані та Стенгеля відзначається, що на практиці існують алгоритми перебору вершин багатогранників та їх модифікації, що мають експоненціальну обчислювальну складність. Навіть враховуючи цей факт, розміри ігор, які можна розв'язати за цими алгоритмами, швидко досягають межі.

Висновки. Було розглянуто розв'язання скінченних матричних ігор з нульовою сумою та біматричних ігор за допомогою аналітичних і чисельних методів. Розроблено програмне забезпечення на мові програмування Python для розв'язання ігор з нульовою сумою в змішаних стратегіях методом ітерацій. Реалізовано метод розв'язання біматричних ігор в змішаних стратегіях у вигляді задачі нелінійного програмування. Здійснено порівняння обчислювальної складності алгоритмів аналітичних і чисельних методів.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

TECHNOLOGY OF SATELLITE AND PHOTO IMAGES FREQUENCY- RESONANCE PROCESSING: ABOUT PROSPECTS OF GAS DEPOSITS DISCOVERING ON THE LEBANESE OFFSHORE

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. In 2019-2024 in various regions of the globe, a significant number of experimental research has been carried out in order to test frequency-resonance methods of satellite images and photographs processing and decoding [1], as well as to develop and improve methodology of their practical application during solving geological and geophysical exploration problems of various nature.

To demonstrate the operability and efficiency of direct-prospecting technology, a purposeful survey of areas and local sites for drilling exploratory wells on onshore and offshore in various regions is carried out [10-12]. The survey of drilling exploratory wells areas is also carried out in order to develop and improve the methodology of instrumental measurements conducting, taking into account the peculiarities of the geological structure of blocks, local areas and drilling sites. In some areas of drilling, instrumental measurements are carried out additionally (repeatedly) if the results of the first stage of work differ significantly from the results of drilling.

We also note that when conducting surveys of large blocks with sites of exploratory wells drilling for oil and gas, the authors in many cases published the results of instrumental measurements in online conference materials before the completion of well drilling and the drilling results announcement. It is quite natural that such an approach to testing results presenting contributes to a more trusting attitude of specialists towards the results of the work and the developed direct-prospecting methods.

Testing of direct-prospecting methods was also carried out at local areas of drilling three exploratory wells within large exploratory blocks in the eastern Mediterranean (on the Lebanon and Israel offshore) [12]. Reconnaissance surveys of these blocks were carried out at different times and the survey results were published in online conference materials before the completion of exploratory wells drilling.

The abstract presents the results of a cross-section scanning (sounding) on a local area of the Lebanese offshore, which is promising for the discovery of gas deposits.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [1]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<https://karpinskyinstitute.ru/ru/info/sprav/petro/petro-mobil.pdf>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used,

as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [1-12].

Unlike classical geophysical methods, the used technology make it possible in each specific case to fill the cross-section under study with the complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks, present in it, as well as to determine in the first approximation (and refine at the stages of detailing) the intervals of the cross-section that are promising for the detection of combustible and ore minerals, immediately, in the process of measurements (registration of signals) by the developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the instrumental measurements results).

Results of direct-prospecting technology approbation on Lebanon offshore. Figure 1 shows a map of the license blocks location on the Lebanese shelf. A satellite image of the territory of Lebanon, prepared by the authors for a project of the entire country territory reconnaissance survey with the aim of identifying blocks and local areas for detailed exploration work for hydrocarbons and natural hydrogen, is shown in Fig. 2.

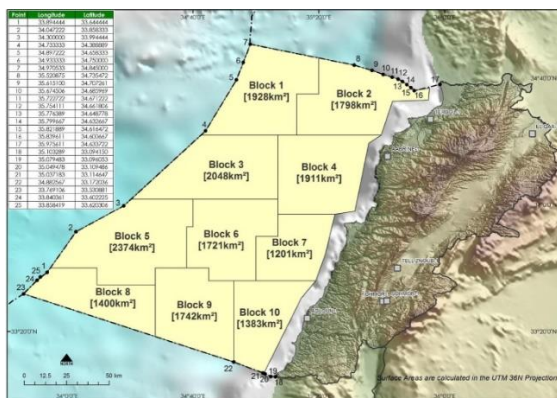

Fig. 1. Map of license blocks on the Lebanon offshore.

Fig. 2. Satellite image of Lebanon territory.

The results of application the mobile direct-prospecting technology of frequency-resonance processing and interpretation of satellite images at the prospecting Block 9 and Block 4 on Lebanon offshore (Fig. 1) and Leviathan gas field on Israel offshore are presented in [11-12]. Experimental research of a reconnaissance nature was carried out with the aim of demonstrating the effectiveness and informativeness of direct-prospecting methods.

The results of experimental reconnaissance studies, conducted promptly in 2020 within the Block 9 on Lebanon offshore, allow us to conclude that drilled exploratory wells for oil and gas on this block will be dry. During additional processing of the satellite image of Block 9 on February 3, 2023 using an improved method of instrumental measurements at different depths in the range of 0–10000 m, signals at the frequencies of oil, gas condensate and gas are not recorded for three minutes for each component! This forecast was confirmed by the results of well drilling in 2023 [13-14]! The results of the reconnaissance studies carried out showed that the probability of obtaining commercial fluid inflows in drilled well within Block 4 on the Lebanese offshore is close to zero. This forecast was confirmed by the results of well drilling!

During the frequency-resonance processing of a satellite image over a known Leviathan gas field, responses at the frequencies of oil, condensate and gas were recorded [11-12]. This circumstance testifies in favor of the reliability of the conclusions made earlier about the results of drilling a prospecting well within Block-4 on the Lebanese offshore.

The results of reconnaissance surveying with direct-prospecting methods of satellite and photo images frequency-resonance processing using show that Hercules structural uplift within the Block 23 location on Israel offshore is formed by a volcanic complex filled with siliceous rocks [12]. In the contours of volcanoes of this type, conditions for the synthesis of hydrocarbons at the boundary of 57 km are not created. Drilling exploratory wells on this structure and within another parts of Block 23 is impractical! The oil and gas deposits of commercial volume was not detected in well, drilled in 2022 on Hercules structural uplift.

Results of a local area survey on the Lebanese shelf in 2024. Considering that no responses at hydrocarbon frequency were recorded within license Blocks 4 and 9 on the Lebanese shelf (Fig. 1), frequency-resonance processing of large blocks of the country's shelf was carried out in the reconnaissance mode in order to detect areas promising for exploratory wells drilling. In the process of carrying out experimental work of this nature, responses (signals) at gas frequencies (frequency

spectrum) were recorded within one of the surveyed sites. Subsequently, within this local area, the cross-section was scanned at five points in order to determine the intervals of recording responses (signals) from gas in the section. The scanning results using the developed graphical visualization procedures are presented in Figs. 3-7. In Fig. 8, the scanning results at the 5th point are shown in a different format. It should be noted that the developed graphical visualization procedures make it possible to present the section scanning results at individual points in three formats.

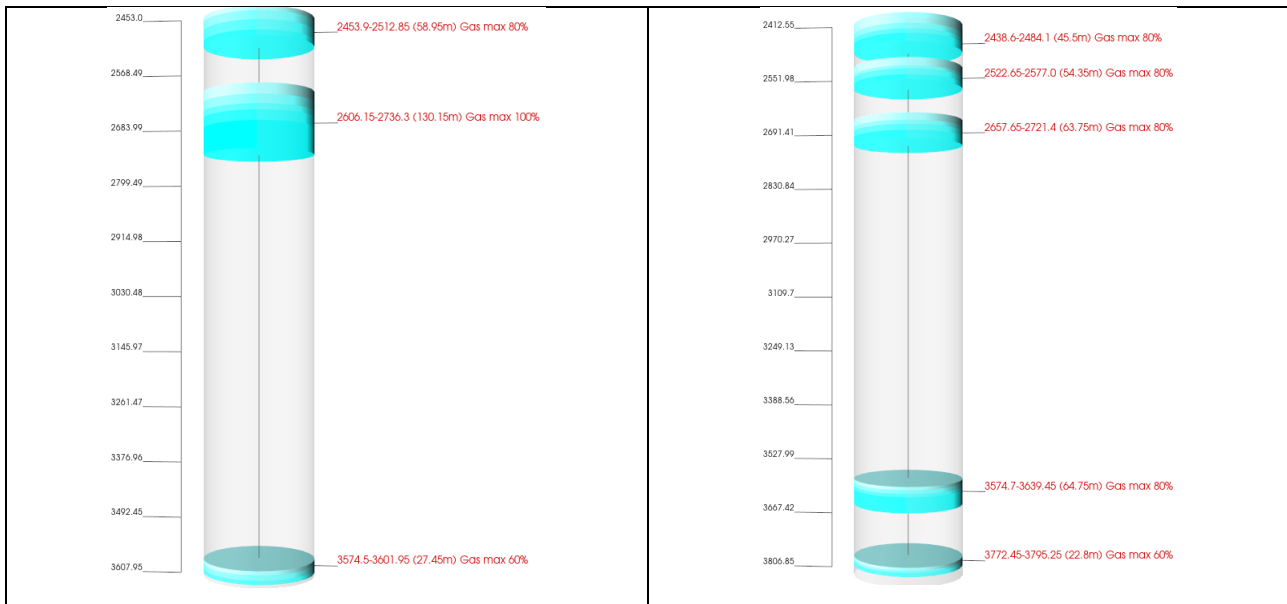

Fig. 3. Visualization of the scanning results of section at point 1.

Fig. 4. Visualization of the scanning results of section at point 2.

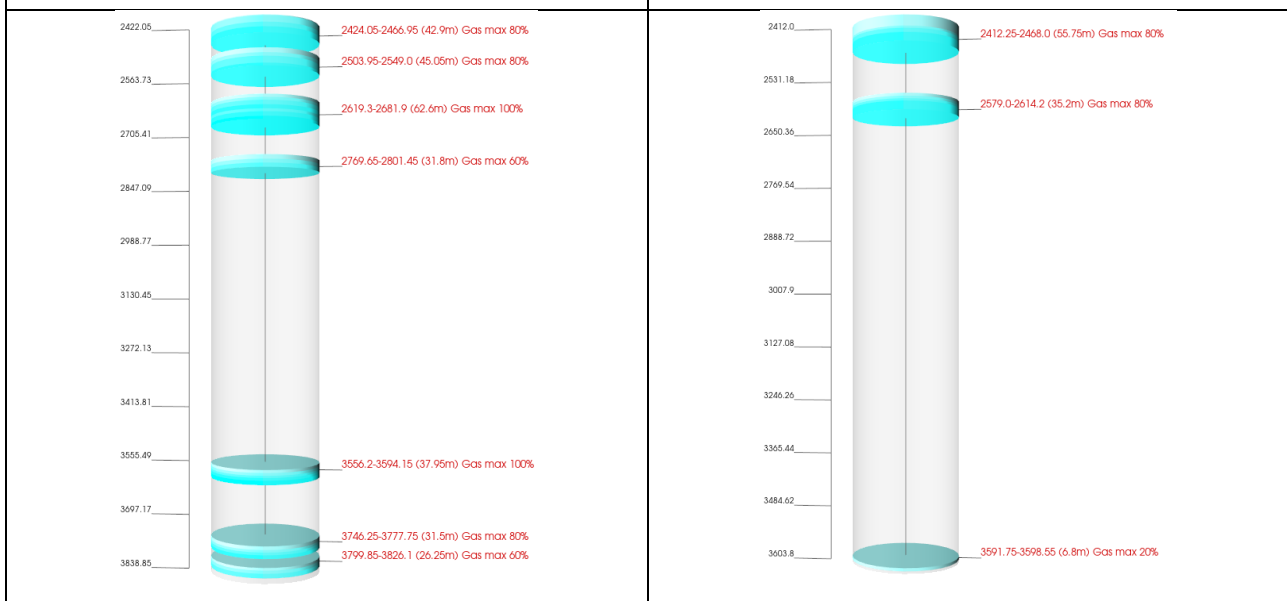

Fig. 5. Visualization of the scanning results of section at point 3.

Fig. 6. Visualization of the scanning results of section at point 4.

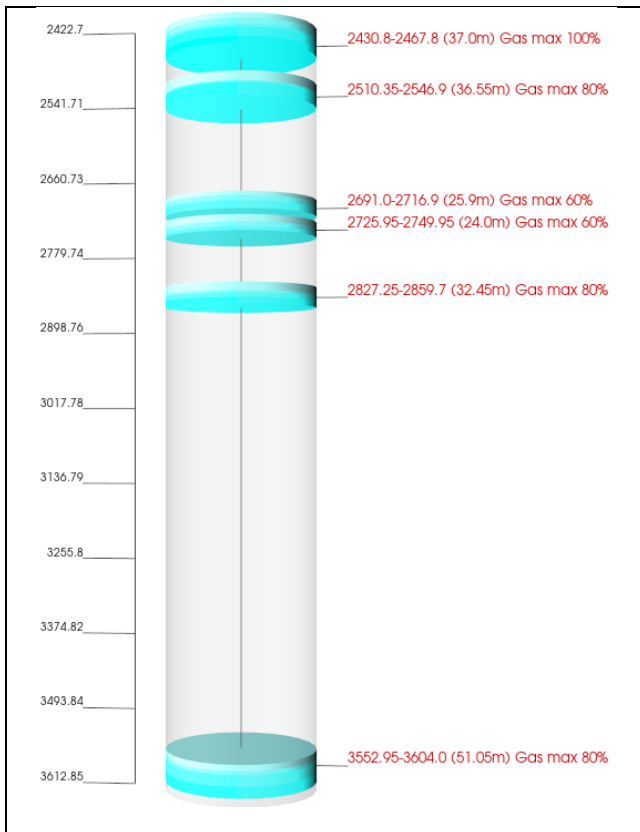

Fig. 7. Visualization of the scanning results of section at point 5 (format 1).

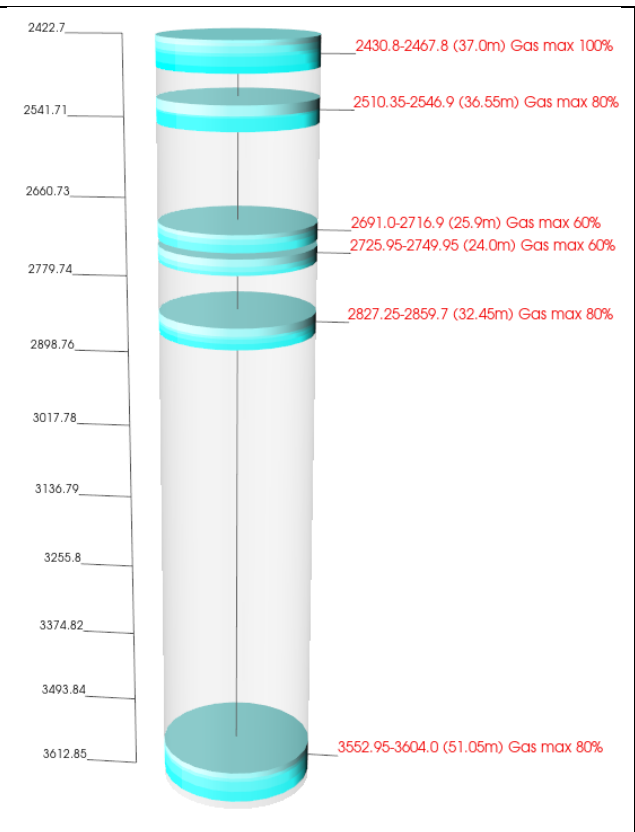

Fig. 8. Visualization of the scanning results of section at point 5 (format 2).

The position of five sounding points within the local area of recording responses at gas frequencies is shown in Fig. 9. This type of location of sounding points within the area is adopted to demonstrate the potential capabilities of the developed software procedures for 3-D graphic visualization of the results of sounding (sounding) of the cross-section.

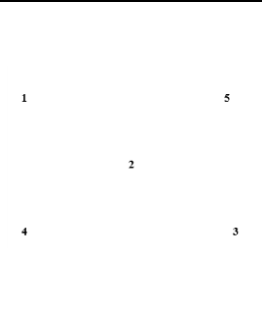
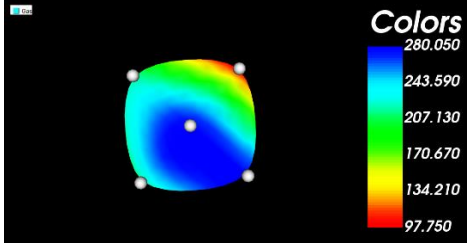
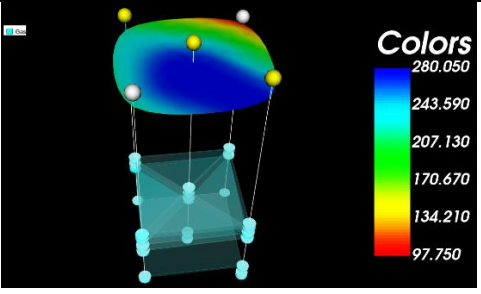
The results of sounding at five points in the survey area allow us to conclude that the area is composed of igneous rocks of the 7th group (ultramafic), in the upper part of which there is a "slap" of salt.

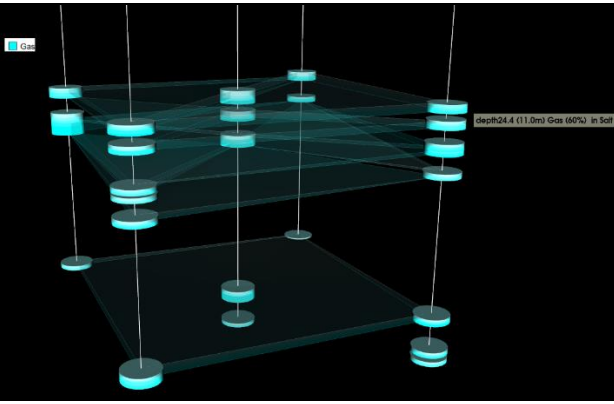
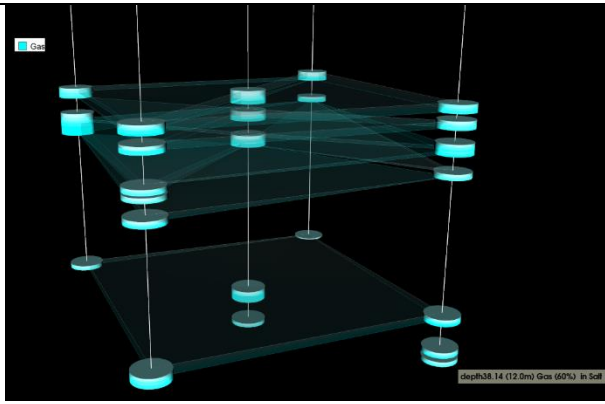
Figures 3-8 also shows the signal intensities (in percent) at gas frequencies from the response recording intervals. From intervals (layers) with signal intensities of 60% and higher, the probability of obtaining gas inflows increases.

A schematic map of the total thickness of gas-saturated layers is shown in Fig. 10. In Fig. 11, a schematic map of the total thickness of gas-saturated layers is presented in a three-dimensional version together with the sounding columns of the

section at 5 points.

The results of scanning the section at 5 points are also presented in a three-dimensional format in Fig. 12.

		
<p>Fig. 9. Position of scanning points on the survey area.</p>	<p>Fig. 10. Graphical representation of the gas-saturated layers total thickness.</p>	<p>Fig. 11. 3-D graphical representation of the section scanning results at 5 points.</p>

	
<p>Fig. 12. 3-D graphical representation of the section scanning results at 5 points.</p>	

Brief comments and conclusion. Reconnaissance studies carried out on the offshore of Lebanon and Israel [12] indicate that mobile direct-prospecting methods can be used to assess the prospects of oil and gas potential (ore potential) of large prospecting blocks and local areas (including those put up for auction), the selection of optimal locations (sites) of exploratory and production wells, assessment of the prospects of oil and gas deposits discovering in the deep horizons of cross-section, searches and localization of deep channels for the migration of chemical elements,

fluids and mineral matter into the upper horizons of cross-section. The use of mobile and low-cost technology will significantly speed up the geological exploration process for hydrocarbons, natural hydrogen, ore minerals, as well as reduce financial costs for its implementation.

The processing of satellite images and photographs is carried out in laboratory conditions, without organizing and conducting field geological and geophysical studies. In connection with this feature of the technology of satellite images frequency-resonance processing, the proposed projects of reconnaissance survey of entire Lebanon territory (including areas within economic zone of the Mediterranean Sea) in order to identify the most promising blocks for conducting detailed prospecting for hydrocarbons and natural hydrogen can be realized in a very short time. Ultimately, this will significantly speed up exploration work for oil, gas, hydrogen in Lebanon, as well as reduce financial costs of their implementation.

The technology as a whole, as well as its individual methods, should be used in various regions for a preliminary assessment of the prospects for oil and gas potential of poorly explored and unexplored exploration blocks and local areas. The use of this technology can bring a significant effect in the search for industrial accumulations of hydrocarbons in unconventional reservoirs (including areas of shale, coal-bearing formations, and crystalline rocks distribution). Additional surveys promptly carried out using direct-prospecting methods in local drilling areas of prospecting and exploratory wells will contribute to an increase in the drilling success rate (an increase in the number of wells with commercial hydrocarbon inflows). The laying of wells in the areas, where vertical fluid migration channels are located, can lead to an increase in hydrocarbon inflows. Mobile technology can also be successfully used during the exploration of poorly explored areas and blocks within known oil and gas fields.

REFERENCES

1. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018:

mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

2. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

3. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian).

4. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Approbation of direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images at known hydrocarbon deposits in different regions. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 3-38 (in Russian).

5. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonant processing of satellite images and photos images: results of use for determining areas of gas and hydrogen migration to the surface and in the atmosphere. *Geoinformatika*, 2020, no. 3, pp. 3-28 (in Russian).

6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: potential opportunities and prospects of application for natural hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2020, no. 4, pp. 3-41 (in Russian)

7. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

8. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. On the prospects of the technology of

remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50. (in Russian).

9. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Projects of European countries territories reconnaissance survey by direct-prospecting methods in order to identify promising areas for oil and gas detailed exploration. Publisher.agency: Proceedings of the 2nd International Scientific Conference «World Scientific Reports» (March 16-17, 2023). Paris, France, 2023. P. 336-360. ISBN 978-1-8628-5741-4 DOI 10.5281/zenodo.7750877 <https://ojs.publisher.agency/index.php/WSR/issue/view/22>

10. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Mobile methods of satellite images and photo images frequency-resonance processing: results of additional testing on offshore drilling sites. Publisher agency: Proceedings of the 1st International Scientific Conference «Research Reviews» (December 26-27, 2022). Prague, Czech Republic, 2022. P. 14-35. ISBN 978-3-3302-5670-5 DOI 10.5281/zenodo.7489910 <https://ojs.publisher.agency/index.php/RR/issue/view/12/34>

11. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Prospects of the commercial hydrocarbon deposits discovery within Block 9 on the Lebanon offshore by the results of direct-prospecting methods using. Publisher.agency (1): Proceedings of the 2nd International Scientific Conference «Theoretical Hypotheses and Empirical results» (February 02-03, 2023). Oslo, Norway, 2023. P. 199-209. ISBN 978-2-0296-4115-0. DOI 10.5281/zenodo.7607868 <https://ojs.publisher.agency/index.php/THIR/issue/view/16>

12. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Technology of satellite and photo images frequency-resonance processing: results of testing at three large exploration blocks and well drilling sites on the Lebanon and Israel offshore. Publisher.agency: Proceedings of the 5th International Scientific Conference «Foundations and Trends in Research» (February 15-16, 2024). Amsterdam, Netherlands, 2024. P. 136-160. ISBN 978-3-4547-7498-7 DOI 10.5281/zenodo.10676608 <https://ojs.publisher.agency/index.php/ERM/issue/view/70>.

13. Lebanon Wants TotalEnergies' Consortium to Drill Second Well in Offshore Block 9. <https://www.oedigital.com/news/509000-lebanon-wants->

totalenergies-consortium-to-drill-second-well-in-offshore-block-9

14. No gas finds after drilling at Lebanon's offshore Block 9, source says.
<https://www.reuters.com/world/middle-east/no-gas-finds-after-drilling-lebanons-offshore-block-9-source-2023-10-13/>

**RESULTS OF RECONNAISSANCE SURVEY BY DIRECT-PROSPECTING
METHODS OF LOCAL AREAS ON AUSTRALIA
AND ANTARCTICA OFFSHORE**

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,

Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Solovyov Valery Dmytrovych,

candidate of geological and mineralogical sciences,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. The mobile direct-prospecting technology of satellite images and photographs frequency-resonance processing and decoding, which is being developed [1], provides an opportunity to quickly conduct laboratory surveys of local areas and large blocks in any point (region) of the globe, as well as on planets and satellites of the solar system. In 2019-2023, mobile methods were tested at the sites of prospecting for hydrocarbons and ore minerals, drilling wells on land and on the shelf, studying the deep structure of the Earth's structural elements [1, 2]. This report presents the results of a reconnaissance survey of 8 local (small) areas on the Australian and Antarctic offshore.

Research methods. Experimental research of a reconnaissance and detailed nature is carried out using low-cost direct-prospecting technology, which includes modified methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and methods of integrated assessment of oil and gas potential (ore potential) of large prospecting blocks and local areas [1]. Individual components of mobile technology are developed on the principles of the "substance" paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (searched for in each individual case) substance. The developed methods are based on standing

electric waves discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. Modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, use existing bases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<https://karpinskyinstitute.ru/ru/info/sprav/petro/petro-mobil.pdf>), minerals and chemical elements. Features and potential possibilities of the used methods, as well as the measurement technique are described in more detail in [1, 2].

It should be noted also that, in contrast to classical geophysical, direct-prospecting frequency-resonance methods used make it possible in each specific case to fill the cross-section in the research areas with complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks present in it, as well as to determine in the first approximation (and specify at the stages of detailing) cross-section intervals that are promising for the detection of combustible and ore minerals, immediately, in the process of measuring (signal registration) with developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the results of instrumental measurements). Below, as well as in other published materials, attention is mainly focused on presenting the results of instrumental measurements.

The following sequence of procedures (graphs) for processing a separate satellite image (or its local fragment) is used in the process of conducting experimental research of a reconnaissance or detailed nature (carrying out instrumental measurements) within the boundaries of survey blocks and sections.

1. The procedure for recording responses (signals) from the surface at the frequencies of the following set of substances: oil, condensate, gas, amber, methane-oxidizing bacteria, oil shale, gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, living (deep) water, dead water, diamonds, potassium-magnesium salt, sodium chloride salt.

2. The procedure for registering responses from groups of sedimentary, metamorphic and igneous rocks that make up the cross-section.

3. The procedure for determining the presence of deep channels (volcanoes) filled with different groups of rocks within the survey area; assessment of the depths

of volcanoes roots.

4. Procedure for determining groups of rocks (or individual samples from groups) from which signals are recorded at the frequencies of oil, condensate, gas, and water (deep, live).

5. The procedure for registering signals from oil, condensate, gas and phosphorus on the surface (depth) of 57 km - the depth of the synthesis of hydrocarbons and amber in deep channels (volcanoes) filled with certain groups of rocks.

6. Graph of registration of signals from water (deep, living) on the surfaces of 11, 46, 57, 68, 69 km - predicted limits of water synthesis in volcanoes of a certain type.

7. The procedure for the cross-section scanning with different steps from the surface to 15 km to determine the depth intervals within which responses are registered at the resonant frequencies of oil, condensate and gas. Clarification of the depths of the most promising hydrocarbon cut intervals during additional scanning with a smaller step.

8. Graph of assessment of the depth of the upper edge of basalts, as well as the depth of the beginning of responses fixation at resonant frequencies of hydrogen and living (healing) water from basalts. It is carried out in the case of fixation on the survey area of responses from the 6th group of igneous rocks (basalts).

9. The procedure for determining the depths of the upper edge of kimberlites, as well as the depth interval within which responses at diamond frequencies are recorded. It is implemented when establishing the presence of signals from the 11th group of igneous rocks (kimberlites) in the survey area.

Results of experimental studies. The satellite images (Fig. 1-8) show the location of local areas of the survey on the Australian shelf and in the Antarctic region. In the course of experimental work, frequency-resonance processing of small fragments of images in Fig. 1c-8c were conducted.

Local site 1: 33°46'00"S; 131°10'00"E (Fig. 1). In the process of a fragment of the image (Fig. 1c) processing from the surface, signals at the frequencies (frequency

spectra) of hydrogen, red phosphorus and hydrogen bacteria were recorded, and the fact of the hydrogen and red phosphorus migration into the atmosphere was established. When scanning the section to a depth of 99 km, responses were recorded at the frequencies of the 6th group of igneous rocks (basalt volcano), and from the interval of 99-470 km, responses from the 8th group of sedimentary rocks (dolomites) were obtained. On the surface of 470 km from the lower part of cross-section, signals were obtained from granites (old) - the 1st group of igneous rocks.

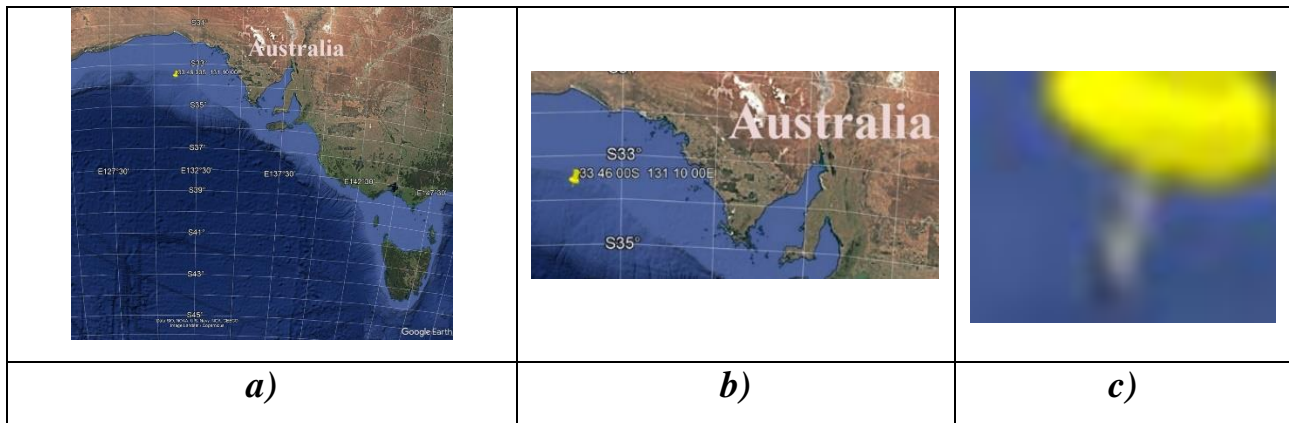

Fig. 1. Satellite images with a local survey area 1.

Local site 2: 64°00'00"S; 129°00'00"E (Fig. 2). During a fragment of the image (Fig. 2c) processing, signals were recorded at the frequencies of hydrogen, red phosphorus and hydrogen bacteria, and the fact of the hydrogen and red phosphorus migration into the atmosphere was established. When scanning the section to a depth of 470 km, responses were recorded at the frequencies of basalts (basalt volcano), and on the surface of 470 km from the lower part of the section, signals from granites (old) were received.

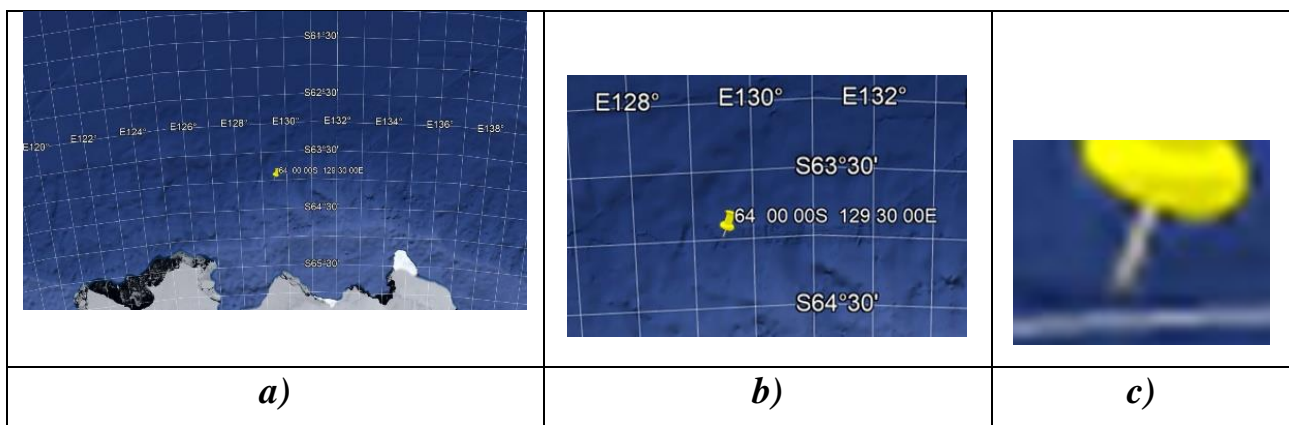

Fig. 2. Satellite images with a local survey area 2.

Local site 3: 41°00'00"S; 142°30'00"E (Fig. 3). During a fragment of the image (Fig. 3c) processing, signals were recorded at the frequencies (frequency spectrum) of hydrocarbons and yellow phosphorus, and the fact of the gas and yellow phosphorus migration into the atmosphere was established. Responses from the 7th group of sedimentary (carbonate) rocks (slab) were recorded up to a depth of 4.5 km, and from the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks (volcano) from the interval of 4.5-57-470 km were received.

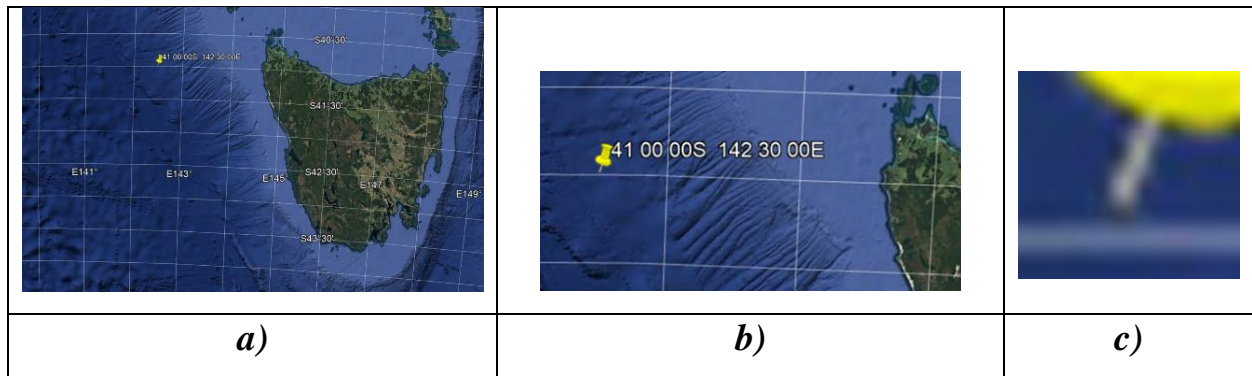

Fig. 3. Satellite images with a local survey area 3.

Local site 4: 65°00'00"S; 142°30'00"E (Fig. 4). In the process of a fragment of the image (Fig. 4c) processing, signals were recorded at the frequencies (frequency spectrum) of hydrocarbons, yellow phosphorus, amber, carbon dioxide, and the fact of the gas and yellow phosphorus migration into the atmosphere was established. Up to a depth of 6.0 km, responses were recorded from the 1st-6th groups of sedimentary rocks (sandstone), from the interval of 6-99 km - from the 8th group of sedimentary rocks (dolomites), and at depths of 99-470 km - from the 7th group of igneous (ultramafic) rocks. On the surface of 470 km from the lower part of the section, signals from granites (old) were obtained.

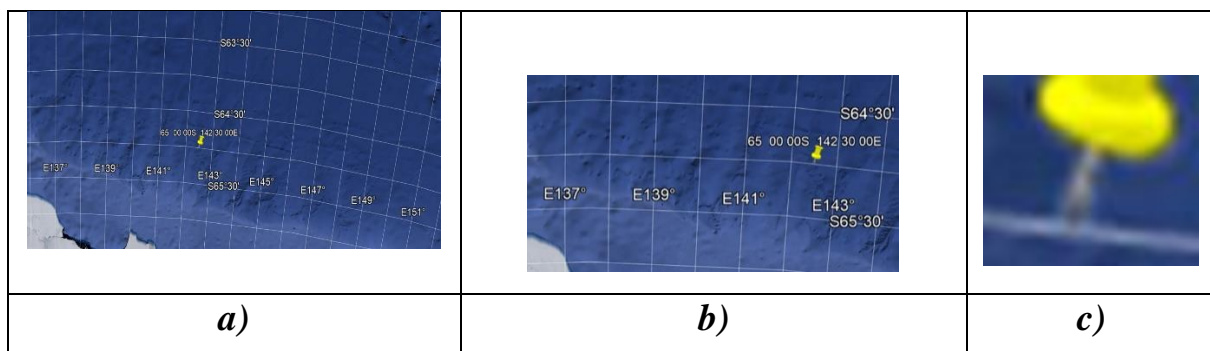

Fig. 4. Satellite images with a local survey area 4.

Local site 5: 66°25'15"S; 59°59'05"W (Fig. 5). In the process of a fragment of the image (Fig. 5c) processing, signals were recorded at the frequencies of hydrogen, red phosphorus and hydrogen bacteria, and the fact of the of hydrogen and red phosphorus migration into the atmosphere was established. When scanning the section to a depth of 4.3 km, responses were recorded at the frequencies of the 6th group of igneous rocks (a basalt slab), and from the interval of 4.3-723 km, responses from the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks were obtained.

Local site 6: 59°26'00"S; 40°59'00"W (Fig. 6). In the process of a fragment of the image (Fig. 6c) processing, signals at the frequencies of hydrogen, red phosphorus and hydrogen bacteria were recorded, and the fact of the hydrogen and red phosphorus migration into the atmosphere was established. When scanning the section to a depth of 723 km, responses were recorded at the frequencies of the 6th group of igneous rocks (basalt volcano).

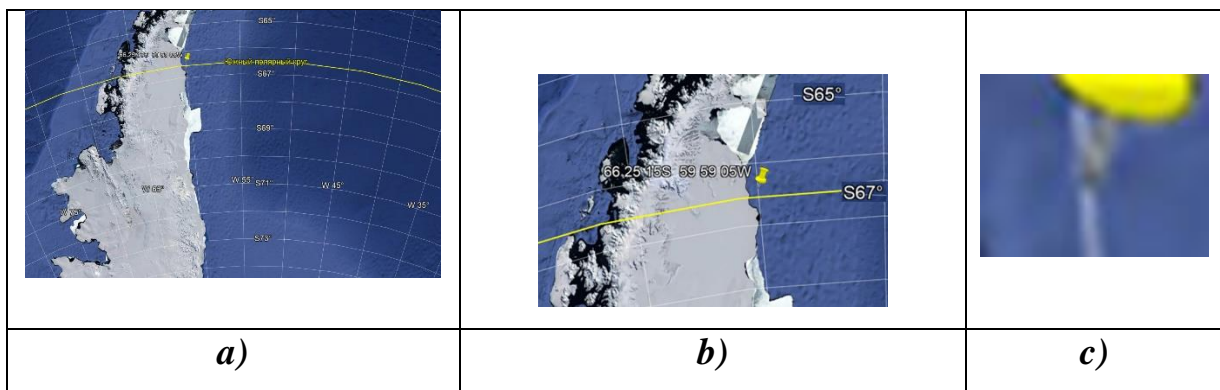

Fig. 5. Satellite images with a local survey area 5.

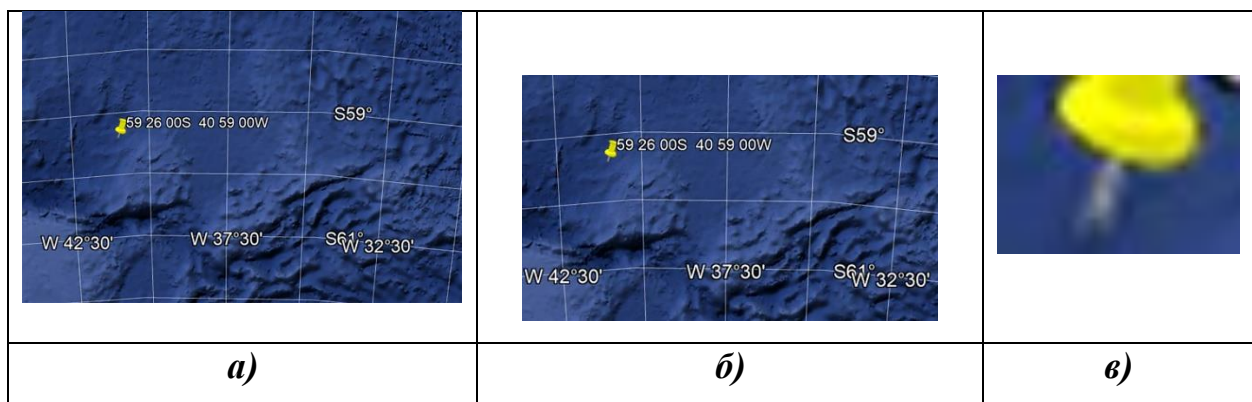

Fig. 6. Satellite images with a local survey area 6.

Local site 7: 58°05'00"S; 36°00'00"W (Fig. 7). In the process of a fragment of the image (Fig. 7c) processing, signals were recorded at the frequencies of gas and

black phosphorus, and the fact of the gas and black phosphorus migration into the atmosphere was established. When scanning the section to a depth of 470 km, responses were recorded at the frequencies of the 7th group of igneous (ultramafic) rocks (volcanoes). On the surface of 470 km from the lower part of the section, signals from granites (old) were obtained.

Local site 8: 59°44'00"S; 37°10'00"W (Fig. 8). In the process of a fragment of the image (Fig. 8c) processing, signals at the frequencies of hydrogen, red phosphorus and hydrogen bacteria were recorded, and the fact of the of hydrogen and red phosphorus migration into the atmosphere was established. When scanning the section to a depth of 99 km, responses were recorded at the frequencies of the 6th group of igneous rocks (basalt volcano), and from the interval of 99-723 km, responses from the 9th group of sedimentary rocks (marl) were obtained.

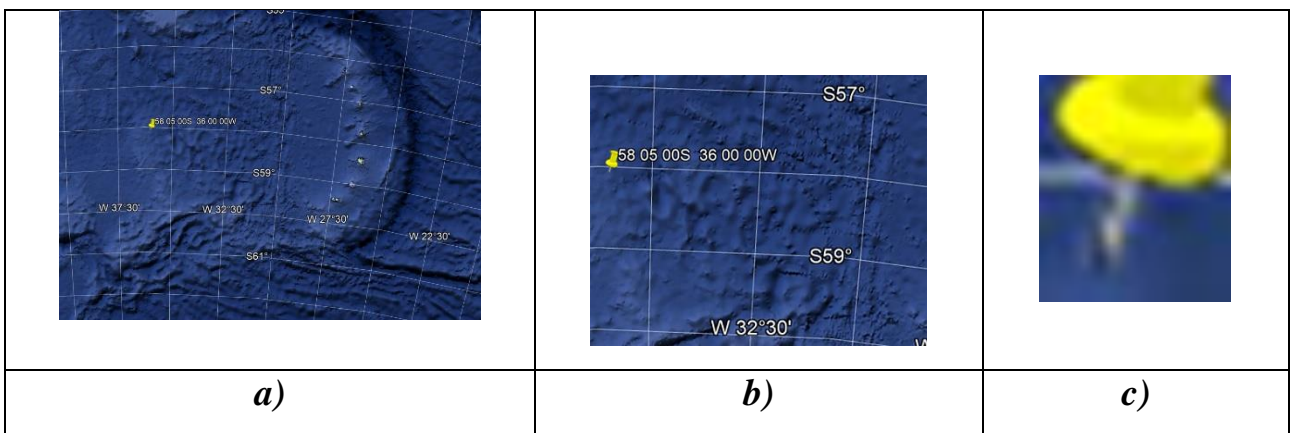

Fig. 7. Satellite images with a local survey area 7.

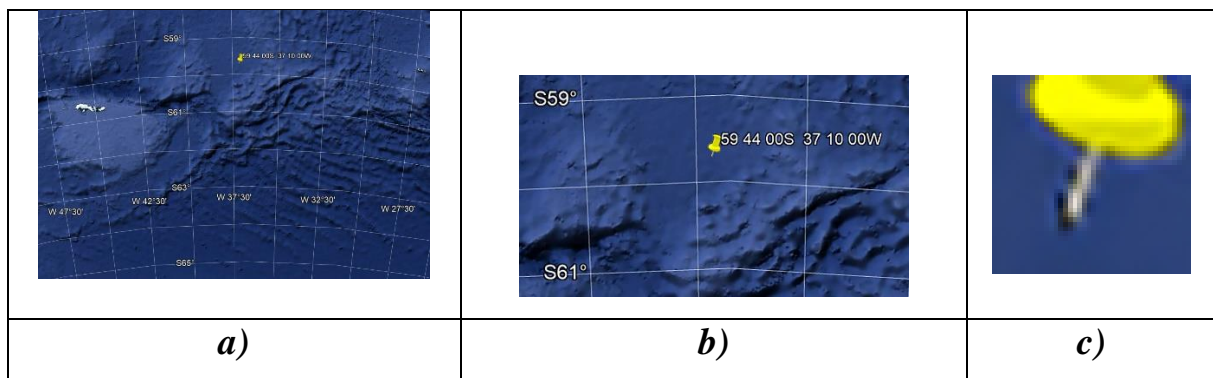

Fig. 8. Satellite images with a local survey area 8.

Short comments. As a result of rapidly conducted experimental studies, additional facts (evidence) were obtained in favor of the deep (abiogenic) origin of

oil, condensate and gas in the process of hydrogen degassing of the Earth, the migration of hydrogen, gas (methane) and phosphorus into the Earth's atmosphere, and the "volcanic" model of the Earth structural elements and hydrocarbon deposits formation.

The migration of gas and yellow phosphorus into the atmosphere was recorded by means of instrumental measurements at two sites. This may indicate the activity of volcanic structures and the synthesis of hydrocarbons in them at the present time.

In connection with the above, as well as taking into account the results of previous surveys of regions of gas migration into the atmosphere [3-5], it can be stated that in active volcanic complexes the synthesis of hydrocarbons and other gases is currently carried out regularly, and, therefore, their migration into the atmosphere.

The above-presented materials of instrumental measurements additionally demonstrate the benefit of the following.

1. On the areas and sites where basalt volcanoes are located with roots at different depths, signals at the frequencies of hydrogen, living water, and phosphorus (red) are almost always registered from the surface. Responses from hydrogen bacteria, which create their colonies in the near-surface part of the cross-section in the areas of hydrogen migration into the atmosphere, are also recorded quite often. Hydrogen bacteria do not produce hydrogen, but use it to support the viability of their populations.

2. Responses at hydrogen frequencies are recorded when scanning a section with a large step from the upper edges of basalt volcanoes to their roots. This feature allows us to suggest that basalt volcanoes are a kind of channels through which hydrogen actively migrates to the upper horizons of the section and further into the atmosphere.

3. Hydrogen deposits, formed near basalt volcanoes, as well as above basalts in reservoirs of various types, can be quickly detected and localized during planar search operations using direct-prospecting methods (frequency-resonance technology of satellite images and photographs processing, including).

Conclusions. The materials of experimental research of a reconnaissance nature presented in theses, as well as published in [1-5], clearly demonstrate the efficiency, and informativeness of direct-prospecting methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing during the integral assessment of the prospects for detecting hydrogen accumulations within the survey areas, as well as in the cross-section intervals of local areas. The results of experimental works in different regions of the globe indicate the feasibility of using direct-prospecting methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing and decoding to detect and localize hydrogen accumulation zones in areas where basalt volcanoes are located, as well as in areas of hydrogen degassing. The use of super-operational and low-cost direct-prospecting technology will significantly speed up the geological exploration process for natural hydrogen and hydrocarbons, as well as reduce the financial costs of its implementation.

REFERENCES

1. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
2. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).
3. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin, Sergiy Levashov, Valery Solovyov. Volcanism and degassing processes in the structures of the Earth's polar regions (review based on the results of frequency-resonance studies). Dodo Books Indian Ocean Ltd. And OmniScriptum S.R.L Publishing group. 2022. 276 p. (in Ukrainian). ISBN: 978-620-0-63606-5 <https://morebooks.de/shop-ui/shop/search?q=978-620-0->

63606-5&page=1

4. Valery Soloviev, Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Pockmarks, seep sources, and degassing processes in the polar region structures. *New Concepts in Global Tectonics Journal*. Volume 11, Number 1, March 2023. P. 35-47 ISSN 2202-0039. <http://www.ncgtjournal.com/journals.html>

5. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin, Valery Soloviev. *Universal direct search frequency-resonance technologies for solving structural and exploration geological problems*. LAP Lambert Academic Publishing. 24 July 2024. P. 184. Language: English. ISBN-10: 6207652274, ISBN-13: 978-6207652273. <https://my.lap-publishing.com/catalogue/details/gb/978-620-7-65227-3/universal-direct-search-frequency-resonance-technologies-in-geology>
<https://www.amazon.co.uk/Universal-Direct-Frequency-resonance-Technologies-Geology/dp/6207652274>

ВИВЧЕННЯ КВАРЦУ У КУРСІ ГЕОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНА ТА ІСТОРИЧНА

Новосад Дарина Олександрівна,

студентка,

Науковий керівник

Вовк Олександр Павлович,

к. геол. н., доцент

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introductions. У геології кварц є одним із найпоширеніших мінералів, який відіграє ключову роль у формуванні гірських порід та геологічних процесів. Вивчення кварцу є важливим елементом навчальних і дослідницьких програм з геології, оскільки цей мінерал має унікальні властивості, такі як твердість, стійкість до хімічного впливу та здатність утворювати різні кристалічні форми. В історичній геології кварц також є свідченням давніх геологічних процесів і допомагає визначати етапи розвитку Землі. У рамках курсу “Геологія: навчальна та історична” дослідження кварцу дозволяє глибше зрозуміти склад та еволюцію земної кори, а також вплив мінеральних ресурсів на розвиток суспільства.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є дослідження фізичних і хімічних властивостей кварцу, його значення у формуванні магматичних, метаморфічних та осадових порід, а також вивчення його ролі як індикатора геологічних процесів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проводився відбір зразків кварцу з базальтових кар'єрів поблизу сіл Базальтове та Берестовець. Зразки були відібрані протягом польової практики з геології, оскільки базальтові стовпи є цікавим та логістично вигідним об'єктом [5]. Досліджувалися зразки кварцу з навчальної колекції кафедри фізичної географії ВНУ імені Лесі Українки відібрані в камерних пегматитів Коростенського плутону. Вивчалися кристали “мармароських діамантів” з Українських Карпат. Проводився аналіз наукових праць, присвячених кварцу, його властивостям, поширенню та ролі в

геологічних процесах.

Результати та обговорення./Results and discussion.

У ході дослідження фізичних властивостей кварцу із базальтових кар'єрів, камерних пегматитів та осадових порід Українських Карпат підтверджено, що він має високу твердість за шкалою Мооса (7), що робить його стійким до механічного впливу та сприяє тривалому збереженню у різних геологічних умовах. Для досліджень використовувалася спеціально обладнана аудиторія [3]. В ході знять були також перевірені властивості кварців із різних родовищ за методикою [4].

Кварц підтверджує свою ключову роль у формуванні різних типів порід: магматичних, осадових та метаморфічних. Зокрема, результати польових досліджень показали, що кварц є основним мінералом у гранітах, пісковиках та кварцитах, що свідчить про його важливість у цих типах порід. В осадових породах кварц відіграє роль стійкого мінералу, який накопичується в результаті ерозійних процесів. У метаморфічних породах, таких як кварцити, кварц зазнає перекристалізації під впливом високих температур та тиску, що було підтверджено рентгеноструктурним аналізом.

Важливо, що кварц з різних типів родовищ відрізняється своїми характерними ознаками. Зразки із камерних пегматитів, які є туристичним об'єктом [13] і можуть використовуватися у навчальних практиках, являють собою уламки гігантських кристалів, на яких не діагностуються грані, але чітко прослідкується черепашковий злам та відсутність спайності. У базальтах [1, 2] кварц знаходиться у формі друз і жеод, на кристалах можна діагностувати грані призми та ромбоєдрів. “Мармароські діаманти” із Українських, як і із Словацьких Карпат представлені добре ограненими кристалами на яких виявлені грані призм і ромбоєдрів. За літературними даними [6-12, 14, 16] інколи можна виявити грані дипіраміди та трапецеєдра. На кристалах кварцу із Антарктиди виявлені тільки грані призми та ромбоєдрів [15].

Висновки./Conclusions. На основі проведеного дослідження кварцу можна зробити кілька важливих висновків. Кварц є одним із ключових

мінералів, який бере участь у формуванні магматичних, метаморфічних та осадових порід, і його фізичні та хімічні властивості забезпечують йому стійкість до зовнішніх впливів. Завдяки своїм характеристикам кварц є важливим індикатором геологічних процесів, що дозволяє реконструювати історію розвитку земної кори і визначати умови формування порід. Поширення кварцу в різних регіонах і його зв'язок з іншими породами підтверджують його значення для розуміння тектонічних і геологічних процесів. Практичне значення кварцу також є значним, оскільки він використовується в промисловості, але водночас необхідно враховувати екологічні аспекти його видобутку і використання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бацевич Н., Вовк О., Наумко І. Базальти трапової формації західної Волині з кварцом і самородною міддю – неоціненний мінералого-петрографічний об'єкт геотуризму. *Геотуризм: практика і досвід* : Матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф. (25-28 квіт. 2024, Львів). Львів: Каменяр, 2024. 172 с., м. Львів, 25–28 квіт. 2024 р. Львів, 2024. С. 79–81.
2. Бацевич Наталія, Наумко Ігор, Белецька Юлія, Вовк Олександр, Серкіз Роман. Включення у кварці в породах трапової формації Західної Волині та їхнє генетичне значення // Стан, проблеми і перспективи розвитку мінералогічної науки та освіти в Україні: Матеріали Тринадцятих наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка / Відп. ред. М. Павлунь. ЛНУ імені Івана Франка, 2024. С. 19–23.
3. Вовк О. Особливості викладання геологічних дисциплін на географічному факультеті в умовах дистанційного навчання. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 2. С. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2023.2.11>
4. Вовк О. П. Лабораторні роботи з геології загальної та історичної (мінерали). Методичні вказівки студентам географічного факультету. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2018, 59 с.

5. Вовк О., Десятник В., Курепа Я. Польова практика з геології : методичні вказівки. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2024. 55 с.
6. Вовк О. П., Занкович Г. О., Наумко І. М. Матеріали до порівняльної характеристики кристаломорфології «мармароських діамантів» Українських і Словацьких Карпат. *Здобутки і перспективи розвитку геологічної науки в Україні* : Збірник тез наукової конференції, присвяченої 50-річчю Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України м. Київ, 14–16 травня 2019 р. У 2-х томах / НАН України, Ін-т геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка. Київ : ІГМР України, 2019. Т. 1. С. 130-131.
7. Вовк О. П., Наумко І. М., Занкович Г. О. Статистичний аналіз гоніометричних досліджень «мармароських діамантів» із жил у флішових відкладах Кросненської (Сілезької) структурно-фаціальної одиниці Українських Карпат (район Нового Бескидського тунелю). *Геологічна будова та корисні копалини України*: Збірник тез Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 12-13 жовтня 2022 р. Київ, 2022. Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М. П. Семененка Національної академії наук України. С.149-152.
8. Вовк О., Дудок І. До кристаломорфології «мармарошських діамантів» з Словацьких Карпат. *Геологія горючих копалин України* : Тези доп. Міжнар. наук. конф., м. Львів, 13-15 листоп. 2001 р. Львів, 2001. С. 42–43.
9. Вовк О., Занкович Г., Наумко І. Особливості кристаломорфології «мармароських діамантів» з жил у флішових відкладах Кросненської структурно-фаціальної одиниці Українських Карпат (район нового Бескидського тунелю). *Мін. зб. ЛНУ*. 2018. Т. 68, № 1. С. 72–75.
10. Дудок І. В., Вовк О. П., Каролі С. Особливості кристаломорфології «мармарошських діамантів» з Словацьких Карпат. *Мін. зб. ЛНУ*. 2002. Т. 52, № 2. С. 96–101.
11. Занкович Г. О., Наумко І. М., Вовк О. П. Типоморфні особливості нерудних мінералів прожилково-вкрапленої мінералізації у відкладах олігоцену Кросненської зони Українських Карпат. *Проблеми прикладних геологічних наук і*

шляхи їх подолання: Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції, 19—20 вересня 2023 р. Київ, 2023. С. 190-195.

12. Наумко І., Вовк О., Занкович Г. «Мармароські діаманти» з включеннями вуглеводнів карбонатно-кварцових жил у флішових відкладах Кросненської зони Українських Карпат – перспективний об’єкт геотуризму. *Геотуризм: Практика і досвід* : Матеріали II міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 5-7 трав. 2016 р. Львів, 2016. С. 90–92.

13. Наумко І., Вовк О., Яковлєва В. Камерні пегматити Волині як перспективний і привабливий об’єкт геотуризму. *Геотуризм: Практика і досвід* : Матеріали III міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 26-28 квіт. 2018 р. Львів, 2018. С. 151–153.

14. Наумко Ігор, Занкович Галина, Кохан Оксана, Вовк Олександр, Куземко Ярослав, Сахно Богдан, Серкіз Роман. Нерудні мінерали прожилково-вкрапленої мінералізації у відкладах Кросненської зони Українських Карпат. *Геологія і геохімія горючих копалин*. 2022. № 1–2 (187–188). С. 88–98. <https://doi.org/10.15407/ggcm.2022.01-02.88>.

15. Quartz forming conditions in secant veins in granodiorites of the Andean intrusive complex of the Barchans Islands (Argentine Islands, West Antarctic) / I. M. Naumko et al. *Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2018. No. 4. P. 74–80. URL: <https://doi.org/10.15407/dopovidi2018.04.074> (date of access: 25.07.2024).

16. Vovk O., Naumko I., Zankovych H., Kuzemko Ya. Comparison of morphology of quartz crystals – «Marmarosh diamonds» – from Paleogene Flysch sequences of Krosno (Silesian) Zone, Dukla Zone in Ukrainian Carpathians, and Intra-Carpathian sequences of Western Carpathians. *Mineralia Slovaca* 2022. 54, 2 (2022), 163 – 174. <https://doi.org/10.56623/ms.2022.54.2.3> 54, 2 (2022), 163 – 174

БАРАЖНИЙ ЕФЕКТ ТА РИЗИКИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ В УМОВАХ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Романюк Ярослав Олександрович,
аспірант кафедри гідрогеології та інженерної геології
Чомко Дмитро Федорович,
кандидат геологічних наук, доцент
завідувач кафедри гідрогеології та інженерної геології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ННІ «Інститут геології»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

У зв'язку з активним розвитком промислово-міських агломерацій та інтенсивною урбанізацією виникає необхідність ефективного використання підземного простору міст, звертаючи увагу на природні екосистеми та екологічну безпеку, що покладено в основу стратегії сталого розвитку.

Сучасне місто важко уявити без фундаментів наземних споруд і підземних об'єктів цивільного та промислового призначення. Під час розробки підземного простору (підземне будівництво) урбанізованих територій здійснюється безпосередній техногенний вплив на геологічне середовище, який підвищує ризик активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів.

В даній роботі основну увагу приділено інженерно-геологічним ризикам пов'язаних із виникненням баражного ефекту в умовах промислово-міських агломерацій та щільної забудови міст враховуючи природну та техногенну складову.

Одним з основних інженерно-геологічних ризиків виникнення баражного ефекту є підтоплення території. Згідно з ДБН В.1.1-25-2009 баражний ефект – це штучне створення підпорів під час освоєння підземного простору. На міських територіях виникає внаслідок часткового або повного перекриття підземного потоку фундаментами, підвалинами, комунікаціями, протифільтраційними екранами й іншими підземними спорудами [1].

Мета роботи. / Aim.

Метою роботи є комплексне дослідження передумов виникнення баражного ефекту та інженерно-геологічних ризиків пов'язаних із його впливом на геологічне середовище урбанізованих територій, розробка геофільтраційних математичних моделей з можливістю прогнозування та управління ризиками.

Матеріали та методи. / Materials and methods.

Для створення достовірної вхідної (природної), а також прогнозної гідродинамічної схеми та отримання правильної математичної моделі з можливістю подальшого моделювання потоку ґрунтових вод відповідно до стандартної схеми гідрологічного моделювання необхідно:

- виконати інженерно-геологічні вишукування (ІГВ) території досліджень або використати наявні матеріали попередніх вишукувань;
- ознайомитись із матеріально-технічною базою передбачуваного або наявного об'єкта та оточуючої забудови (звіти, проекти тощо);
- провести аналіз отриманих результатів (матеріалів);
- виділити необхідні розрахункові параметри, схематизація природних умов геофільтрації;
- створити геофільтраційну модель та розрахункову математичну модель.

Інженерно-геологічні вишукування проводяться з метою отримання фактичних та актуальних вхідних даних. Вишукування включають:

1. аналіз фізико-географічних та геоморфологічних умов;
2. дослідження геологічної будови та гідрологічних умов;
3. встановлення фізико-механічних властивостей ґрунтів та їх геофільтраційних параметрів;
4. виділення інженерно-геологічних елементів (ІГЕ) та їх розрахункових параметрів;
5. побудову інженерно-геологічних розрізів та ін.

Слід зазначити, що для створення достовірної математичної моделі необхідно враховувати інфільтраційне живлення за площею. Інфільтраційне

живлення ґрунтових вод поділяється на природне (залежить від кількості атмосферних опадів) та техногенне (втрати з водопровідних і каналізаційних мереж, дренажних систем тощо), що безпосередньо впливає на умови підземного потоку. Для території ПМА інтенсивність інфільтраційного живлення ґрунтових вод має переважно техногенний характер [2].

В процесі виконання поставлених завдань автори використовують методи аналізу і синтезу вхідної інформації для схематизації гідрогеологічних умов та методи математичного гідрогеологічного моделювання з використанням детермінованих моделей. Гідрогеологічні детерміновані моделі базуються на теоретичних рівняннях динаміки підземних вод та числових методах розв'язання диференціальних рівнянь геофільтрації (скінченних різниць; граничних елементів) [3].

В програмному комплексі ArcGIS на основі вхідної інформації здійснюється створення баз даних, картографування та застосування деяких програмних модулів призначених для елементарного гідрогеологічного моделювання.

Моделювання та розв'язання задач геофільтрації здійснюється в спеціалізованому програмному забезпеченні Processing Modflow for Windows (PMWIN).

Використовуючи дану методику отримано та проаналізовано результати моделювання потоку ґрунтових вод по вул. О. Гончара, 17-23 та по вул. О. Гончара, 69 в м. Київ.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

В даному дослідженні авторами розглядається процес виникнення баражного ефекту з точки зору гідрогеології та ризику пов'язані із його впливом на геологічне середовище урбанізованих територій; наведено основні параметри (вхідні дані) для визначення та розрахунку зміни рівня ґрунтових вод; зазначено основні методи моделювання та прогнозування потоку ґрунтових вод внаслідок спорудження фундаментів та підземних об'єктів різного призначення, а також досліджено вплив баражного ефекту на стійкість

фундаментів цивільних та промислових об'єктів, оточуючу забудову, екологічну складову тощо.

Згідно з результатами наукових досліджень проведених авторами та фактичними даними інженерно-геологічних вишукувань – баражний ефект призводить до ризику виникнення механічної суфозії. Механічна суфозія виникає поблизу підземних об'єктів внаслідок створення значного напірного градієнту, що свідчить про підвищену швидкість фільтрації в цій зоні та призводить до руйнування фундаментів, порушення стійкості споруди та ін.

Висновки. / Conclusions.

В науковій роботі проаналізовано процес виникнення баражного ефекту в умовах промислово-міських агломерацій та визначено інженерно-геологічні ризики пов'язані із впливом підземного будівництва урбанізованих територій на ґрунтовий потік. Зазначено теоретичні положення та програмні системні засоби для моделювання та прогнозування гідрогеологічних умов.

У зв'язку із активним розвитком ПМА, що в свою чергу впливає на збільшення кількості підземних об'єктів в містах України, проблема виникнення баражного ефекту техногенного походження та його впливу на геологічне середовище урбанізованих територій є актуальною та потребує проведення детальних наукових досліджень.

Слід зазначити, що дослідження баражного ефекту має важливе значення при проектуванні і спорудженні фундаментів наземних та підземних об'єктів, оскільки дозволяє прогнозувати та здійснювати контроль гідрогеологічних та інженерно-геологічних ризиків пов'язаних із зміною рівнів ґрунтових вод.

З метою зменшення наслідків прояву та контролю небезпечних інженерно-геологічних процесів необхідно:

- здійснювати постійний моніторинг гідрогеологічного режиму та природних систем;
- прогнозувати можливі зміни геологічного середовища на основі геофільтраційних моделей;
- проводити захист потенційно небезпечних територій та інженерних

споруд розташованих в зоні впливу можливого ризику (гідроізоляція фундаментів, проєктування дренажних систем тощо).

Автори вважають, що розробка геофільтраційних моделей та результати отримані методами гідрогеологічного моделювання є обов'язковою складовою гідрогеологічних та інженерно-геологічних досліджень, а також перспективним напрямком розвитку науково-технічних досліджень під час проєктування та безпосередньої експлуатації цивільних і промислових об'єктів.

Детерміноване гідрогеологічне моделювання дозволяє використовувати геофільтраційні моделі для прогнозування локальних змін рівнів ґрунтових вод, оцінювати вплив природної інфільтрації та техногенних факторів на ґрунтовий потік, вдосконалювати дренажні системи тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. ДБН В.1.1-25-2009 «Інженерний захист територій та споруд від підтоплення та затоплення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3074293124562945479?doc_type=2

2. Кошляков О., Диняк О., Кошлякова І. Техногенна складова інфільтраційного живлення ґрунтових вод як чинник змін гідрогеодинамічних умов на територіях ПМА // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. – 2012. – Вип. 59. – с. 48-50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_geol_2012_59_16

3. Кошляков О. Є. Гідрогеологічне моделювання: Підручник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 113 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.geol.univ.kiev.ua/lib/Hidrogeologichne_modreliuvannia.pdf

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 378.01:001.89]+341.31+338.246.8(477)

OBSTACLES TO THE IMPLEMENTATION OF THE OPEN SCIENCE CONCEPT IN UKRAINIAN RESEARCH INSTITUTIONS

Drach Iryna,
DSc in Pedagogy, Professor
Borodiyenko Oleksandra,
DSc in Pedagogy, Professor
Petroye Olga,
DSc in Public Administration, Professor
Institute of Higher Education of the National Academy of
Educational Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Abstract. The recent efforts by scientific organizations and higher education institutions in Ukraine to adopt open science practices were analyzed, identifying the key challenges that hinder their implementation and development. The main concepts of the draft Concept for the Development of Open Science in Scientific Organizations were outlined, alongside the potential risks associated with its implementation. These findings highlight both the progress and obstacles in promoting open science within Ukraine's research landscape.

Key words: Open science, scientific organizations, academic integrity, Concept for the Development of Open Science in Scientific Organizations.

Ukraine's educational policy is being shaped by a complex interplay of internal dynamics and external influences, particularly from the European context. This policy landscape reflects a nation in transition, addressing historical legacies and contemporary crises while aligning with broader European strategies.

The strategic priorities set forth for the development of education and science

in Ukraine through 2027 encompass a broad framework aimed at comprehensive sectoral enhancement, including development of Science and Innovation. To foster a robust research environment, strategic plans involve boosting funding for scientific research, encouraging innovation and entrepreneurship, and strengthening collaborations between universities and industry sectors [1]. Thus the development of effective world-class science remains a pivotal goal within the national strategy of Ukraine, particularly given its potential to contribute significantly to economic recovery, enhanced defense capabilities, and the strengthening of civil society.

Reflecting this strategic priority, on April 18, 2024, a draft methodology for evaluating the effectiveness of scientific and technical activities was introduced for public discussion. This methodology outlines novel approaches for assessing research quality, adapting new criteria that align with the principles of Open Science, thus marking a significant shift in evaluation practices.

The new evaluation methodology includes some novelties including Adherence to Open Science Principles. A key component of the evaluation focuses on the extent to which research outputs comply with Open Science principles. This includes the publication of datasets that adhere to the FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, and Reusable) principles, open-source code, and preprints. These criteria aim to enhance the transparency and accessibility of scientific research, facilitating greater collaboration and replication of studies [1]. These processes indicate a deepening awareness of the need to implement open science approaches.

Currently, scientific organizations and higher education institutions in Ukraine are making notable efforts to adopt open science practices. These include registering numerous scientific publications in the international open access directory Directory of Open Access Journals (DOAJ) and integrating publications into various registers, search systems, and scientometric databases such as Web of Science Core Collection, EBSCO Publishing, European Reference Index for the Humanities and Social Sciences, Central European Journal of Social Sciences and Humanities, and Index Copernicus International Journals Master List, among others. Additionally, there has been a rise in the number of researchers publishing open access articles in journals

indexed by Scopus and Web of Science Core Collection. More scientific publications now assign a permanent DOI identifier to their works and include lists of cited sources (as part of the Initiative for Open Citations, I4OC) in their metadata. Open electronic repositories of scientific texts are being created, and the number of researchers with ORCID iD digital identifiers is gradually increasing.

However, there is still a lack of practice in posting survey and laboratory data on the international Zenodo platform, and the publication of preprints remains sporadic. Furthermore, only a limited number of scientific organizations and higher education institutions have joined international open science initiatives such as the Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA), or have signed agreements like the Agreement on Reforming Research Assessment, the Budapest Open Access Initiative, the San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA), the Helsinki Initiative on Multilingualism in Scholarly Communication, the Barcelona Declaration on Open Research Information, and the European Open Science Cloud Declaration.

Several challenges hinder the implementation and development of open science in Ukraine's scientific organizations and higher education institutions. These include the absence of standardized requirements for the openness of scientific research and its results, as well as for scientific journals to adhere to open science principles. Additionally, there is no national repository for open data, which could serve as a platform for hosting research data collected or generated during scientific studies. Another issue is the insufficient awareness among staff regarding open science practices and principles.

In response to the existing challenges, in 2024, the authoring team developed a draft Concept for the Development of Open Science in Scientific Organizations [3]. This proposed concept is grounded in the European Union's open science policies [4], national priorities [5], and research on open science mechanisms [6]. The concept aims to enhance understanding of open science principles and their application, both in research processes and in the strategic and operational activities of scientific organizations. Specifically, the concept focuses on achieving the following

objectives: providing open access to scientific results and scientific-technical information; ensuring open access to research infrastructures; creating conditions for effective use of open-access scientific information and research infrastructures; promoting science, disseminating scientific knowledge, and engaging citizens in scientific and technical activities; improving the system for evaluating the quality of scientific and technical work; raising awareness and building competencies in open science practices [5].

According to the authors, implementing the concept will ensure open access to publications, data, and research infrastructures, while increasing the credibility, reliability, and reproducibility of research outcomes. It will also foster international cooperation, particularly on open science initiatives [7]. The successful implementation, identification and mitigation of potential risks, development of best practices, and experience sharing will enable the concept to be scaled across scientific organizations and higher education institutions in Ukraine.

During discussions on the draft concept with various stakeholders, including managers and researchers from the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, several potential risks related to its implementation were identified. One major concern is the lack of mechanisms to incentivize scientists to publish individual research results in line with open science principles. Participants also expressed reservations about providing open access to raw data collected during the empirical stages of research. Another issue raised was the challenge of verifying research results when raw data is made publicly available, despite this being a common practice in the global research community. There were also concerns about the limited institutional and individual capacity of scientists to follow good data management practices, such as adhering to the FAIR principles (Findable, Accessible, Interoperable, and Reusable) and using optimized scientific data. The requirement to develop and follow a research data management plan was seen by the scientific community as an additional bureaucratic burden that could be time-consuming. Furthermore, there were doubts regarding the involvement of non-academic communities in research, which is a key feature of open science.

Some questioned the feasibility of such practices and the reliability of results generated through public involvement.

Based on our experience interacting about the implementation of the open science concept in scientific organizations, we have formulated several recommendations to mitigate or eliminate potential risks.

First and foremost, at the institutional level, it is essential to foster and actively support a culture of openness and integrity in scientific research. Institutions should develop policies that govern practices ensuring research integrity, aligned with the principles of open science. These policies should also address how to evaluate individual research results within an open science framework. In addition, guidelines for proper research conduct and sanctions for violations of good research practices should be established to ensure the quality and reliability of research outcomes.

To encourage the adoption of open science practices, it is important to implement motivational mechanisms, primarily non-financial incentives, to promote a culture of research integrity. Moreover, ongoing professional development for researchers and students in the field of open science is crucial. This includes providing opportunities for training and support in open science practices.

Finally, integrating mechanisms to evaluate the research activities of scientists at all stages of their careers, based on the principles of open science, would reinforce the philosophy of integrity and transparency in research.

REFERENCES

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). Strategic plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027. Education of winners. (English translation). URL: <https://mon.gov.ua/ua/strategichnij-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). Draft provisions on expert groups and expert commissions on issues of state certification of scientific institutions and institutions of higher education in terms of their scientific (scientific and technical) activities. (English translation). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/>

mon-prezentuye-novij-pidhid-do-ocinyuvannya-naukovih-ustanov-ta-universitetiv

3. Драч, І. І., Петроє, О. М., Бородієнко, О. В., & Регейло, І. Ю. (2024). Концептуальні засади розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки: За результатами наукової доповіді на засіданні Президії НАПН України, 22 серпня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6209>

4. European Commission. (2020, September 30). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A new ERA for Research and Innovation. Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A628%3AFIN>

5. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>

6. Теоретичні та методичні основи модернізації механізмів підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука» та повоєнного відновлення України як сильної європейської країни: монографія / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мєлков, І. Жилієв, І. Регейло, О. Слободянюк, Н. Базелюк; за ред. В. Лугового, І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. С.37.

7. Драч, І. І., Петроє, О. М., Бородієнко, О. В., & Регейло, І. Ю. (2024). Концептуальні засади розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки: За результатами наукової доповіді на засіданні Президії НАПН України, 22 серпня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6209>

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF LEARNING ENGLISH WITH A NATIVE SPEAKER

Ryzhenko Maryna,
PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department
of Foreign Philology and Translation
Anisenko Olena,
Senior Teacher at the Department of
Foreign Philology and Translation
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine

Introduction. In today's world, being able to speak English is very important. Many language schools offer courses taught by native speakers who can provide real-life language experiences and cultural insights. However, the success of these courses can vary. This paper looks at what it means to be a native speaker, what proficiency levels are needed for students, and the pros and cons of learning from native speakers.

Aim. The main aim of this study is to assess how effective English courses with native speakers are. It will explore what defines a native speaker, how these courses impact student learning, and what advantages and disadvantages come with this teaching approach. The goal is to help students and teachers understand the best ways to learn English.

Materials and methods.

Today, many language schools offer courses with native speakers. These courses can take various forms, such as private lessons via Skype, group classes in the form of conversation clubs, and so on.

Such classes seem very appealing, as they promise students improved understanding and speaking skills in English and a deeper immersion into the nuances of the language. However, as the saying goes, "a native speaker is not always a good teacher," and the presence of a native speaker is not always a guarantee of success...

So what truly characterizes a native speaker? What level of language proficiency is sufficient for students to feel comfortable in a class with a native speaker? And what are the advantages and disadvantages of this practice?

Characteristics of a Native Speaker

When discussing native speakers, it's essential to define the term first. According to the Merriam-Webster dictionary, a native speaker is "a person who learned to speak the language of the place where they were born in childhood, rather than having learned it as a foreign language." Native speakers can truly understand the language, speak it fluently and without an accent, and interpret colloquialisms and background speech. They think, communicate, read, and write using their native language throughout their lives.

If a person is born into a multilingual family or enters an environment where multiple languages are spoken, they may have two or more native languages. Any language acquired later with additional effort is classified as a second language. An immigrant who moved to another country in early childhood cannot be defined as a native speaker, as they may only aspire to reach that level of proficiency.

When choosing a course, finding a teacher with the appropriate educational background is important. Because even the most literate native speaker may not be able to explain grammatical rules skillfully and clearly as an experienced teacher. Indeed, a native speaker without the appropriate educational background can help improve your understanding and break the language barrier. However, only a native speaker who possesses teaching methodology and pedagogical experience can teach you to use grammar correctly, considering all the subtleties and nuances.

So before starting a course with a native speaker, you should find out:

Is the teacher a true native speaker?

Does the native speaker have teaching experience?

This is why our center employs native speakers from the USA who undergo a special CELTA teaching course under the guidance of our methodology expert.

Advantages of Courses with a Native Speaker

Learning Modern Language

A native speaker will teach you the language as it is actually spoken in their homeland. This is important for those planning to travel or move abroad. Classes with a native speaker will serve as an immersion, helping you learn more about pronunciation, idioms, abbreviations, and more.

Overcoming the Language Barrier

If the teacher who is a native speaker does not speak your language, this can pose a significant challenge as well as an advantage. You will have to start communicating with them in any case. This is a challenge because the temptation to express yourself in your native language will meet with complete misunderstanding. You will need to do your best and recall all the vocabulary you have ever learned. At the same time, during the communication, the teacher can correct your pronunciation and help you formulate thoughts or sentences correctly.

Understanding the Language

Classes with a native speaker will help you get used to spontaneous foreign speech. The teacher can explain the lesson material in simple terms. Still, it's important to know that communication with students is unscripted, which means they may unexpectedly ask you something or prompt you to listen. Moreover, the teacher may speak with an accent from their region, helping you understand the standard language and learn more about its varieties.

Familiarization with Culture

A foreign teacher represents a culture different from the one we live in. They can share information about traditions, holidays, customs of their compatriots, and their views on certain events. This understanding of foreign culture will help you better understand its language and other features.

Disadvantages of Courses with a Native Speaker

Difficulties in Explaining Grammar

The grammatical rules of foreign languages can sometimes be difficult to understand, even in one's native language. Students do not always grasp what their teacher is saying because the language structure may vary significantly from their native tongue. Due to the differences between languages, a foreign language teacher

may not notice when students are confused.

Misunderstanding by the Teacher

Even a teacher with good articulation can sometimes speak too quickly, pronounce words unclearly, or use unfamiliar vocabulary that cannot be replaced with simpler words. This can be a significant problem for beginner students.

Classes May Be Too Intense

A course conducted solely in a foreign language requires constant concentration: as soon as you get distracted, you may easily miss the lesson's content. Such intense work may not suit everyone, so it's essential to objectively assess your abilities before starting the course.

Results and discussion. The study found that courses taught by native speakers had several benefits. Students reported that learning from them helped improve their everyday language skills, pronunciation, and understanding of cultural aspects. Many felt more confident speaking English after these classes.

However, there were also challenges. Some students found it hard to understand grammar explanations, as native speakers might not break down complex rules clearly. Beginners sometimes struggle with accents and new vocabulary. Additionally, classes conducted entirely in English could be overwhelming for some students, indicating a need for a balanced teaching approach.

While courses with native speakers are helpful, the teacher's experience and teaching style are very important for student success.

Conclusion. In conclusion, learning English with native speakers offers great advantages, like real language exposure and cultural insights. However, students should consider their own skill levels and the teaching methods of their instructors. A combination of native speakers and experienced teachers can provide a more effective learning experience. By understanding the pros and cons of this approach, students can make better choices for their language learning.

PEDAGOGICAL MASTERY: THE IMPACT OF WAR, DISTANCE LEARNING, EUROPEAN EXPERIENCE, AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Stanishovskyi Artur Stepanovych

PhD

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4414-0000>

Introduction. Ukrainian education is facing complex challenges that significantly raise the demands on academic staff in higher educational institutions. Among these challenges are the war, technological progress, distance learning, and the integration of digital technologies, all of which require educators to ensure the quality of education while developing professional competencies. Teachers are expected to encourage active student participation in the learning process and engage them in research on the subjects of study to improve knowledge retention.

The issue of pedagogical mastery is researched by scholars such as Barbina O., Hryshchenko O., Ziazun I., Kaidalova L., and Poda V., who view the professional preparation of educators as a process that includes the development of personal qualities, professional competencies, and mastery of innovative teaching methods. These scholars emphasize the importance of adapting to modern educational challenges. The analysis of pedagogical mastery in a retrospective context has been explored by researchers like O. Lavrinenko, A. Kozyr, and O. Hamaniuk. Various approaches to defining the concept of "pedagogical mastery" have been summarized by O. Kapchenko, V. Kovalchuk, S. Moiseiev, L. Kulinenko, Yu. Kuzmenko, H. Fediuk, O. Bobyrieva, I. Oliinyk, S. Bobrovytska, D. Kysil, O. Lastochkina, T. Mochan, and others.

Aim. The primary goals are to enhance the professional competence of educators, improve the quality of education and teaching effectiveness, implement the latest methodologies and technologies in teaching, develop research and analytical skills, promote international experience exchange and collaboration, and create a modern, flexible education system that meets contemporary challenges.

Materials and methods. The research will utilize a range of methods and materials, including an analysis of existing educational programs for professional development and pedagogical mastery in Ukraine and leading countries such as Erasmus+, Fulbright, DAAD, and other international initiatives. The evaluation of the state of pedagogical mastery in Ukraine will be conducted through a review of available training and seminars, as well as through surveys and interviews with academic staff to identify key issues and needs in professional development. A comparative method will analyze the differences in conditions and resources for teacher development across different countries, particularly in the areas of funding, access to modern methodologies, and incentives for educators. The empirical research will include a survey of educators to determine their level of satisfaction with existing programs and support from the state and public organizations. A literature review will provide additional data on strategies for the development of pedagogical mastery in various countries and their adaptation to the Ukrainian context. The results of the study will be analyzed to identify the consequences of the lack of development strategies in Ukraine and to formulate recommendations for the implementation of modern approaches aimed at improving the quality of education and the effectiveness of the teaching process.

Results and discussion. The concept of "pedagogical mastery" is thoroughly and extensively explained in the "Pedagogical Encyclopedia," where it is described as the high art of education and teaching, continuously improving and accessible to every teacher who works by vocation and loves their craft. The teacher is portrayed as a highly cultured specialist, deeply knowledgeable in their subject, possessing broad knowledge in related fields of science or art, understanding general and child psychology, and mastering teaching and educational methodology [1]. This multidimensional role requires teachers to constantly develop and be open to innovations, which are crucial in modern pedagogy.

However, the primary issue lies in the absence of a well-structured strategy for the development of pedagogical mastery in Ukraine. Many higher education institutions require updates and adaptations of innovative teaching and assessment

methods, such as interactive technologies, distance learning, and other modern pedagogical approaches. A lack of training programs aimed at developing pedagogical mastery and personal qualities, coupled with insufficient incentives for academic staff, creates additional obstacles to an effective educational process.

The consequences of this problem include a decline in the quality of education due to outdated teaching methods, professional burnout among educators caused by emotional exhaustion, and an outdated learning infrastructure that does not meet modern educational standards and student needs. This limits the potential for modernizing the education system, reduces motivation and academic achievement among students, and complicates the adaptation of educational institutions to new technological and social conditions.

Pedagogical work is truly a titanic labor, requiring extraordinary willpower, unwavering dedication, and boundless perseverance. It shapes new generations, imparting knowledge, values, and skills to students, encompassing critical components such as education, upbringing, critical thinking, and creativity, which contribute to personal development and the formation of social skills.

O. M. Foksha asserts that the pedagogical work of academic staff at higher education institutions is a unique form of highly qualified intellectual activity of a creative nature [2].

Support from the state and public organizations in the development of education significantly impacts the growth of pedagogical mastery among educators in educational institutions. This support provides opportunities for professional development through training and educational projects, facilitating the implementation of innovative methods and technologies in the teaching process. Improved funding enhances the educational environment, which directly increases the quality of education. Salary increases and additional bonuses also motivate teachers to pursue professional growth and become professional educators.

Professional development programs for academic staff in leading countries are focused on improving teaching, research, and academic activities in universities and research institutions. Below are the main programs available to academic staff in

Ukraine, Europe, and other leading countries:

Table 1

Programs available for academic and teaching staff in Ukraine, Europe, and other leading countries for the enhancement of pedagogical mastery

Country/ Region	Program	Description
Ukraine	Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine	Professional development programs, seminars, methodology workshops
	Professional Development through Universities	Qualification courses, training on the use of modern technologies and methodologies
	Program BridgeUSA [5]	Exchange program for Ukrainian teachers by American Councils
Europe	Erasmus+ for academic staff [4]	Exchange programs for teaching and research in European universities
	Marie Skłodowska-Curie Actions (EC) [6]	Program supporting research and mobility for teachers and researchers
	Horizon Europe (EC) [7]	The largest EU program for scientific research and innovation, includes funding for scientific projects
CША	Fulbright Program [8]	Exchange program for teachers and scholars from other countries in the USA
	Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching [9]	Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching Funding for research and teaching to improve the quality of education
Інші провідні країни	Chevening Scholarships (United Kingdom) [10]	Scholarships for study and professional development in British universities
	DAAD (Germany) [11]	Exchange and internship program for teachers and researchers in Germany
	JSPS (Japan) [12]	Program for international exchanges and research in Japanese universities

The improvement of teacher development programs is an essential factor in enhancing the quality of education and the professional growth of academic staff. Incorporating international experiences and adapting effective methods to national conditions will create favorable conditions for the advancement of pedagogical skills. This, in turn, will foster the comprehensive development of students and the successful integration of the Ukrainian educational system into the global educational

environment. Not only will this provide a high level of academic knowledge, but it will also nurture critical thinking, creativity, and social competencies in the younger generation. Furthermore, the implementation of innovative methodologies and technologies will enable educational institutions to effectively respond to modern challenges, enhancing the competitiveness of Ukrainian education on the international stage. Investment in the development of pedagogical mastery is a strategically important area that will contribute to the sustainable development of the country, the formation of responsible citizens, and the support of socio-economic progress.

The development of pedagogical mastery faces several contradictions, which vary by country and region. First, there is a conflict between standardization and individualization: establishing uniform criteria and evaluation procedures can ensure education quality, but at the same time, it restricts the creativity of teachers and their ability to tailor methods to the individual needs of students. Second, traditional teaching methods, based on resistance to change and the use of proven techniques, provide stability in the educational process, but the introduction of innovative approaches could increase learning effectiveness, although it requires additional resources and teacher training. The third contradiction is between theory and practice: a strong theoretical foundation is necessary for professional teacher development, but real work with students requires practical skills that are not always covered by theoretical programs. Moreover, there is a tension between funding and resources: inadequate funding for professional development programs can limit their effectiveness, while the lack of necessary technical and material resources can hinder the implementation of new methodologies and technologies. Finally, cultural and social factors also create contradictions, as different cultural contexts can influence the acceptance and effectiveness of certain teaching methods, and social conditions and expectations for teachers may vary, affecting their motivation and approach to teaching.

Conclusions. For the further development of pedagogical mastery, it is recommended to integrate international programs such as Erasmus+ and Fulbright to

transfer best practices and adapt them to Ukrainian conditions. Adequate funding for professional development programs must be provided to ensure the accessibility and effectiveness of educational activities. It is essential to create programs that combine traditional methodologies with innovative approaches, providing flexibility for teachers and their ability to adapt to changes. Strengthening practical components in professional development programs will better prepare teachers for real challenges in the learning process. Additionally, investment in resource development, including technical and material resources, is necessary to support the implementation of new methods and technologies in the educational process. These measures will create favorable conditions for the professional growth of educators, improve the quality of education, and ensure the effective integration of Ukraine's educational system into the global educational environment.

Pedagogical mastery is a key element in guaranteeing the quality of education, shaping modern professionals across various specialties. The development of pedagogical mastery is crucial for enhancing the quality of education, and this process must be actively supported through innovative methodologies, international cooperation, and the adoption of modern technologies. Investing in pedagogical mastery is a strategic direction for training highly qualified educators and securing the successful future of the educational system.

A modern qualified teacher cannot be imagined without the ability to use advanced technical tools, possessing the skills of a good speaker, leader, and engaging personality, combined with humanity, creativity, persistence, and a desire to inspire and innovate.

REFERENCES

1. Redko, V. G. Didactic essence of the educational foreign language communicative environment as a means of competence-oriented foreign language teaching in general secondary education institutions / V.G. Redko // Ukrainian Pedagogical Journal. – 2023. – № 6. – P. 109-117.

2. Foksha, O. M. Pedagogical skills as the foundation for the development of pedagogical mastery of a foreign language teacher / O.M. Foksha // Bulletin of

Science and Education. – 2023. – № 6. ([https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-623-634](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-623-634))

3. Shastalo, V. O. Pedagogical mastery of a future educational worker / V.O. Shastalo // Current Issues in Modern Science. – 2024. – № 8.

4. European Commission. (2023). Erasmus+: Programme Guide https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2023-04/ErasmusplusProgramme-Guide2023-v3_en.pdf

5. BridgeUSA: Exchange Program for Ukrainian Teachers by American Councils // Official website of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. – 2024.

6. Official website of Marie Skłodowska-Curie Actions. [Electronic resource]. – Access mode: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/>

7. Official website of Horizon Europe – The EU Research and Innovation Programme. [Electronic resource]. – Access mode: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en

8. Official website of the Fulbright Program. [Electronic resource]. – Access mode: <https://fulbrightprogram.org/>

9. Official website of the Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.carnegiefoundation.org/>

10. Official website of Chevening Scholarships (United Kingdom). [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.chevening.org/>

11. Official website of DAAD (Germany). [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.daad.de/>

12. Official website of JSPS (Japan). [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.jsps.go.jp>

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Байсак Юлія Леонідівна
студентка II курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету факультету педагогіки,
психології та мистецтв
Центральноукраїнського державного університету
ім. В. Винниченка

Вступ. / Introductions. В сучасному суспільстві відбувається процес становлення нової системи дошкільної освіти, що висуває перед працівниками закладів дошкільної освіти освітніх закладів комплекс проблем. Серед низки проблем, які існують в освіті першочергово, визначається формування у дітей стійких пізнавальних мотивів, основним з яких є пізнавальний інтерес. Потреба у розвитку пізнавального інтересу у дітей дошкільного віку зумовлюється тим, що саме в цей період життя повинна опанувати форми поведінки, які необхідні для життя.

Дошкільний вік здатний забезпечити загальний розвиток особистості дитини та стати основою для набуття надалі спеціальних навичок та знань з різних видів діяльності.

Мета роботи. / Aim. Висвітлити засоби розвитку пізнавального інтересу у дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи./Materials and methods. В процесі написання статі нами були використані наступні теоретичні методи: вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація.

Результати та обговорення./Results and discussion. На розвиток пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку мають вплив різноманітні чинники, зокрема: психологічні (вікові особливості дітей, а також задатки, здібності позитивна емоційна атмосфера, особистісно-орієнтоване

спілкування в навчально-виховному процесі; вольові зусилля дітей до подолання пізнавальних труднощів); освітні (зміст навчального матеріалу: цікава пізнавальна інформація, проблемні завдання); процесуальні (форми, зміст, методи та прийоми роботи вихователя зі дошкільниками); соціальні (батьків, вплив однолітків, засобів масової інформації тощо) [4].

А. Лякішева та В. Мозоль зазначають, що основною умовою розвитку пізнавальних інтересів дитини старшого дошкільного віку, піднесення на вищий рівень їх розвитку, є безпосередня діяльність, практика.

Першочергового значення набуває факт успішного завершення дитиною пошукових дій. Науковці зазначають, що організація пізнавальної діяльності має спиратися на вже розвинуті потреби, насамперед це потреба дошкільника в спілкуванні з дорослими, у схваленні ними її дій, суджень, вчинків, думок тощо [3, с. 37].

Висвітливо фактори, як сприяють вирішенню дітьми проблемної ситуації: демократичний стиль спілкування педагога з дитиною; особистісна значимість для дошкільника вирішення проблеми; надання дитині право вибору; зняття часових обмежень та оцінки; творчий продуктивний вид діяльності та досягнення її результату.

Як зазначає у своїх наукових розвідках Л. Виготський, дошкільник може вирішити проблемну ситуацію лише на межі своїх можливостей (тобто в «зоні найближчого розвитку»), коли відбувається оптимізація її творчого, інтелектуального та мотиваційного потенціалу. Ще однією педагогічною умовою, як зазначають провідні фахівці, використання розвиваючих методів, технологій та прийомів в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти, що задовольняють цікавість дитини.

В освітньому процесі реалізація даної умови можлива в тому випадку, якщо вихователь активно в роботі використовує з дітьми такі засоби як: експериментування, спрямоване на здійснення перетворення об'єкта задля його пізнання. Моделювання має стати невід'ємною частиною педагогічного процесу, стимулюючи напругу розумових можливостей дошкільників. Це в

наочній формі дозволяє продемонструвати дошкільникам приховані

Використання технологій з використанням різноманіття засобів медіа в умовах закладу дошкільної освіти дає вихователю змогу постійно здійснювати взаємодію, спілкуватися з дошкільниками; зумовлює ефективне засвоєння дітьми знаннєво-діяльнісного досвіду на доступному для них рівні; підвищувати ефективність сприйняття, засвоєння досвіду за рахунок наочності матеріалу; здійснювати інтерактивні взаємозв'язки, Chapter «Pedagogical sciences» використовуючи різноманітну інформацію (аудіовізуальну, текстову, графічну тощо), а також дають можливість вихователям успішно активізувати різні види діяльності дошкільників, розвивати їх допитливість, цікавість, пізнавальну діяльність, пізнавальні інтереси, пізнавальну активність. В дослідженнях багатьох науковців приділялася певна увага особливостям впливу традиційних засобів медіа на розвиток дітей дошкільного віку, а вплив новітніх медіа на становлення особистості дитини ще тільки починає вивчатися.

В умовах сучасного закладу дошкільної освіти є можливість застосування нових освітніх технологій, зокрема імерсивної технології доповненої (Augmented Reality, AR) та віртуальної реальності (Virtual Reality, VR). Основними засобами для створення віртуальної реальності є спеціальні окуляри, шоломи, рукавиці. Віртуальна реальність може допомагати дитині глибше зануритись у вивчення певної теми (наприклад Космос), проводити різні досліди, що як для дитини та довкілля є безпечним, здійснювати подорожі в часі (в інші історичні епохи), відвідувати музеї, проводити детальне вивчення певного об'єкту (наприклад, планети Земля від її зовнішньої оболонки до внутрішньої).

Віртуальна реальність здатна поглибити знання, посилити пізнавальні потреби та інтереси дітей, які є основою їх пізнавальної активності та інтересу. Варто зазначити, що упровадження доповненої реальності можливе завдяки використанню сучасної техніки такої як смартфон та планшет.

Так, наприклад, дитина за допомогою їх може побудувати маршрут від свого дому до закладу дошкільної освіти на засадах Googlemaps, доповнивши

реальність фотографіями об'єктів, які розташовані уздовж маршруту, з візуалізацією вулиць, супутникової панорами місцевості, ландшафту, фіксацією місцеперебування дошкільника тощо.

Вихователь може створити сприятливу емоційну атмосферу пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку за допомогою казки. За допомогою казки можна створити сприятливу для спілкування атмосферу. Вплив спілкування на дитину виміряти важко, проте його можна спостерігати в реальній дійсності. Прагнення дитини до спілкування з однолітками та вихователями сприяє зміцненню пізнавального інтересу. За допомогою казки можна зняти напруженість в відносинах між дітьми та педагогом. Запитання дитини до вихователя показують її прагнення зрозуміти незрозуміле, більш глибоко проникнути в предмет свого інтересу.

Будь-яке запитання самотійно поставлене дитиною є показником існуючого пізнавального інтересу. Казка допомагає активізувати увагу дітей, формує стійкий та глибокий інтерес, який узгоджений з прагненням дошкільників розібратися в складних для неї питаннях, спробувати різноманітні шляхи для вирішення складної задачі. Чітке усвідомлення дітьми того, що вони мають дізнатися, в чому переконатись, що слід зробити, завжди викликає у них стійкий інтерес.

Казка сприяє формуванню у дітей вміння самотійно розв'язувати проблему, яка полягає в активному оперуванні набутими знаннями та уміннями. Казка має низку дидактичних можливостей:

- забезпечує зв'язок із життям;
- сприяє створенню сприятливої атмосфери для спілкування;
- активізує увагу дітей;
- сприяє формуванню стійкого інтересу дітей, розвиває їх логічне мислення;
- формує вміння самотійно розв'язувати проблему.

Ще одним засобом формування пізнавального інтересу є гра. Гра стимулює інтерес дитини до глибокого усвідомленого пізнання. Вона може

бути як зовнішнім стимулом процесу засвоєння дитиною знань, а також засобом активізації її навчально-пізнавальної діяльності. Якщо пізнавальний інтерес житини має досить стійкий характер, то у неї виховується потреба у пізнанні, яка виявляється в інтересі до самостійного придбання знань, до використання раціональних прийомів вирішення пізнавальних завдань. Стійкий пізнавальний інтерес допомагає дитині долати труднощі, з якими вона зустрічається під час пізнання нового, творчість, розвиває ініціативу, пізнавальну активність [2, с. 130].

Ш. Амонашвілі підкреслював, що особливість організації ігрової діяльності дитини в тому, що її не можливо примусити навчатись. Інакше це буде примусова робота, а не гра. Принциповою особливістю гри як виду діяльності є інтерес. Ш. Амонашвілі зазначав, що захоплюючи дитячу душу, інтерес допомагає дітям не відчувати в процесі гри втоми та напруги. Проте інтерес дітей дошкільного віку нестійкий та поверховий.

Те що цікавить дитину в процесі гри, не завжди повністю співпадає з її педагогічною цінністю. Тому дітей потрібно вчити гратися без примусу, підказувати прийоми і засоби ігрового спілкування (міміка, жести, різноманітні ролі, незвичайні назви іграшок і т.д.). Процес навчання завжди включає в себе елементи примусу, проте в одному випадку дошкільник відчуває придушення своїх власних бажань, а в інших вчиться з відчуттям вільного вибору, тобто за принципом автодидактизму. Ш. Амонашвілі, демонструючи вражаючі результати у навчанні та вихованні дітей, у своїх експериментах йде саме таким шляхом.

Пронизуючи спілкування з дітьми дошкільного віку ігровою діяльністю, він їх робить співавторами процесу навчання. Цінність дидактичної гри полягає у тому, що, граючись, дошкільник активно діє, вільно, гра захоплює її відчуття, уяву, інтелект, творчі здібності. За допомогою ігрових форм взаємодії обов'язкові навчальні завдання сприймаються дошкільниками як бажаний самостійний вибір.

Гра є важливим засобом не лише розваги, а й творчого пізнання дітьми

навколишньої дійсності та їх успішної соціалізації. Ігрова діяльність дитини стимулює її інтелектуальний розвиток, так як викликає бадьорий настрій, позитивні емоції, життєрадісність. Сприятлива емоційна атмосфера ігрової діяльності активізує та підтримує інтерес дітей до оточуючих предметів та явищ. На фоні позитивного емоційного настрою процес пізнання завжди проходить без особливих зусиль, стає більш результативним та інтенсивним. Діти у грі себе почувають вільніше, більш активно проявляють інтерес до нового, його перетворення та дослідження. В процесі ігрової діяльності дошкільниками пізнаються не тільки предмети навколишньої дійсності, але й нові соціальні явища та в процесі ігор формуються міжособистісні взаємовідносини.

Діти саме в ігровій діяльності активно взаємодіють з однолітками, оскільки їх об'єднують спільна мета, спільні дії задля її досягнення, спільні переживання та інтереси. Дошкільниками є суб'єктами ігрової діяльності, її активними творцями. Діти під час ігор фантазують, роблячи прогноз щодо розвитку відомого їм процесу чи то явища як ігрового сюжету. Так як в грі задіяні мислення, уява та мова, то вона сприяє розвитку символічної функції мислення, що є важливою умовою розвитку таких інтелектуальних здібностей, як: гнучкість та швидкість мислення; здатність варіювати засоби розв'язання завдання, створювати власні оригінальні ідеї [1, с. 18].

Висновки./Conclusions. Основною умовою розвитку пізнавальних інтересів дитини старшого дошкільного віку, піднесення на вищий рівень їх розвитку, є безпосередня діяльність, практика. Ефективними засобами розвитку пізнавальних інтересів є: використання технологій з використанням різноманіття засобів медіа, казка та гра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ладивір С. О. Граємо, виховуємо й розвиваємо за системою: Школа мислення. *Дошкільне виховання*, 2003. № 2. С. 18–19.
2. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності

школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: «ОВС», 2000. 164 с.

3. Лякішева А., Мозоль В. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4. С. 33-38

4. Пастушенко Н. Б., Суддя З. О. Розвиток пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. 2012, 129–133.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Банар Лариса Василівна,

викладач

ВСП Новоушицький фаховий коледж

Закладу вищої освіти

Подільський державний університет

Вступ. Важливого значення для розвитку суспільства набуває осмислення якісно нових ознак і смислів сучасної освіти, розуміння тенденцій її розвитку, внутрішніх протиріч й механізмів прогресу.

Найзначущішою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання — традиційної та інноваційної. Поєднання традицій та інновацій є основним трендом сучасної освіти. Терміни «традиційне (нормативне) навчання» та «інноваційне навчання» запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978), який звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. *Інноваційне навчання трактувалось у ній як процес і результат навчальної та освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі.* Воно орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми.

Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Не менш важливими будуть такі їх якості, як висока моральність, особистісна відповідальність, внутрішня свобода, налаштованість на максимальну самореалізацію, здатність досягати високої мети раціональним шляхом і коректними засобами.

У зв'язку з цим, нова освітня парадигма вибудовується на засадах збереження і розвитку творчого потенціалу людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і розв'язання нових завдань.

Мета роботи. Освіта, як і всі сфери життя суспільства, зазнала сильних змін в умовах воєнного стану. Українська система освіти – одна з цінностей, яку ми маємо обороняти на освітянському фронті, бо від неї залежить майбутнє нашої держави. Жорстокість війни збурує та підіймає на поверхню найглибші питання, які ми, можливо, відкладали «на потім» у мирний час, але які не покидають нас тепер.

Здобуття освіти, звісно, не відповідає на всі виклики та не є засобом від усіх бід. Проте навчання - це завжди переваги та найкраща інвестиція. Навчання сприяє виникненню нових знайомств і розширює соціальні зав'язки. Навчаючись, ми набуваємо нового досвіду спілкування та позбуємося зайвих упереджень. Війна швидко нагадала нам про минущість матеріальних благ і про важливість друзів та їхньої підтримки. Процес навчання дисциплінує нас і спонукає до переосмислення вже набутого досвіду. Необхідність систематично опановувати новий матеріал організовує наш розклад і вчить цінувати кожную хвилину. Навчаючись, ми вкотре згадуємо, як мало знаємо, та радіємо, коли відкриваємо невідоме або з'ясовуємо те, про що лише здогадувалися.

Світові експерти в захваті, як працює громадський сектор і вчителі в Україні: наскільки швидко освітяни відреагували, як вже за кілька тижнів повномасштабної війни з'явилося безліч проєктів у сфері освіти. До процесу формування стратегічних рішень намагається долучитись кожен учасник освітнього процесу, адже наша сила в тому, щоб не розпоршуватись і працювати разом.

Нам, освітянам потрібно повернутись до основної нашої мети-створювати і надавати якісну освіту. Ми повинні не тільки зберегти те, що в нас було, але і продовжувати реформувати, розбудовувати внутрішню та зовнішню системи забезпечення якості освіти, щоб виховати освіченого, конкурентноспроможного

ціннісно-орієнтованого УКРАЇНЦЯ!

Матеріали та методи. Для ефективної організації освітнього процесу в умовах воєнного стану необхідно переосмислити особливості професійної діяльності педагогів через призму реалій сьогодення.

Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму і особистих якостей педагога. На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічатимуться педагоги у цьому тисячолітті, є:

- *постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;*

- *самостійна постановка і вирішення творчих і дослідницьких завдань;*

- *ускладнення проблем виховання;*

- *безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду;*

- *робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.*

Таким чином, все це може здійснювати лише педагог з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентноздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

З початком широкомасштабної війни на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні рішення, особливої актуальності набули інновації. Поширення інноваційних технологій в освітній галузі стало об'єктивною закономірністю, зумовленою новою філософією освіти. Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є *готовність до інноваційної діяльності*. Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей. Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості,

сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій.

В Україні відбуваються процеси глобалізації і діджиталізації. Не обходить стороною це і освіту. Використання цифрових технологій дозволяє досягти свободи творчості учасників педагогічного процесу. Сучасна освіта поступово набирає обертів та стає могутнім засобом для здійснення професійного саморозвитку педагогів, яке проводиться в різних формах і методах самонавчання за допомогою відкритих освітніх ресурсів та на основі власної програми саморозвитку. Одна з характеристик якісного навчання – це відповідність сучасним тенденціям, які відбуваються в світі, суспільстві та реагування на нові умови існування. Саме тому, процес навчання має спрямовуватися передусім на розвиток *умінь і навичок*, а не на перевірку знань. І мова йдеться не тільки про уміння і навички студентів, але й педагогів, які змушені руйнувати стереотипи, вчитися ухвалювати нетипові рішення, відкрито та гнучко зустрічати зміни й дійсно трансформуватися.

Викладач має бути психологом і психофізіологом, визначати настрій, самопочуття й активність студентів, уміти за допомогою педагогічних і психологічних прийомів підтримувати високий рівень їх фізичної та розумової працездатності.

Усвідомлення того, що у сучасному світі, успішність студента стає ключовим фактором для покращення конкурентоспроможності, змушує педагога шукати потужні каталізатори навчального процесу.

Результати та обговорення. Сьогодні ми опинилися в такій ситуації, коли швидкість змін складно усвідомлюється і дуже складно контролюється. Система інновацій у вищій освіті представлена технологічними, педагогічними, організаційними, економічними, психологічними, продуктивними та соціальними інноваціями.

Нам варто пам'ятати:

технологічні інновації спрямовані на створення та використання сучасних технологій для вирішення нових освітніх завдань, удосконалення системи надання різних видів освітніх послуг тощо.

Цифрова освіта (E-learning).

Це дійсно **тренд номер 1**, оскільки COVID-19 повністю змінив світ, способи спілкування, роботи і навчання. Ми всі були змушені в короткі терміни опанувати онлайн-інструменти, ресурси для проведення відеоконференцій, аби спілкуватись з студентами дистанційно під час карантину. Все, що допомагає навчатися в мережі: онлайн-курси, цифрові ресурси, веб-сервіси, мобільні додатки, це все - цифрова педагогіка, освіта і навчання за участю комп'ютерів.

Чим e-learning відрізняється від дистанційного навчання?

Сьогодні ці два терміни використовують як синоніми, оскільки в обох випадках для організації навчального процесу застосовують комп'ютери, смартфони, планшети та інші цифрові пристрої. Однак, *e-learning* — це більше методика навчання, тоді як *distance learning* є формою навчання. Тому, електронна освіта далеко не завжди має на увазі віддалене здобуття знань. Наприклад, тьютор під час очного навчання може використовувати технології e-learning, щоб проілюструвати теоретичний матеріал своїм студентам за допомогою відео чи фото. Це підвищує залученість студентів, покращує якість знань і робить освітній процес максимально цікавим.

Змішане навчання (Blended learning).

Змішане навчання – це методика формальної освіти, згідно з якою студент/студентка засвоює одну частину матеріалу онлайн, частково самостійно керуючи своїм часом, місцем, шляхом і темпом навчання, а іншу частину матеріалу вивчає у класі. Водночас, усі активності впродовж вивчення того чи іншого предмету логічно пов'язані між собою і, як результат, студент отримує цілісний навчальний досвід. Що означає якісне змішане навчання?

Воно персоналізоване.

Що це означає? Цей метод враховує індивідуальні потреби кожного студента, а не цілого класу загалом.

Передбачає майстерність (=якість) вивчення того чи іншого матеріалу.

Тобто студент продовжує вивчати наступну тему чи отримує оцінку лише

тоді, коли він/вона засвоїли основний концепт. Тобто, коли студент відчуває, що він/вона готовий(-а) продемонструвати свою обізнаність в темі, тоді він/вона проходить тест/здає фінальне завдання. Студентам не потрібно чекати, поки викладач скаже: "Зараз 7-ий тиждень, як ми вивчаємо цю тему, прийшов час складати тест".

Високі очікування до студента.

Означають, що кожен має чітко прописані стандарти, які готують його/її до успіху в коледжі і в подальшій кар'єрі, та старанно дотримується їх.

Право на автономність/самостійність студента

Тобто кожна дитина має навички, інформацію, та інструменти, які допоможуть йому/їй в управлінні власним процесом навчання. Варто пам'ятати, технології – це не панацея у впровадженні змішаного навчання, але це те, що уможливорює його масштабування у світі і робить його більш фінансово стабільним.

Висновки. Розвиток інформаційних технологій, глобальна цифровізація світу створили потужний арсенал для розширення і поглиблення існуючих педагогічних методів і технологій. Інформація, яка стала сьогодні життєво необхідним ресурсом у будь-якій сфері, представлена у Інтернет-просторі у доступних і різноманітних формах.

Реалії сьогодення, тенденції розвитку освіти, пов'язані з введенням нових державних освітніх стандартів, інформатизацією сфери освіти, переорієнтацією технологій навчання на самостійну дослідницьку роботу, вказують на те, що вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців неможливо без впровадження нових технологій навчання, Інтернету, e-learning, систем управління навчанням.

Створення, утвердження, буття нового як цілісного феномену є стрижнем, ядром інноваційного процесу, базовий компонент якого становить інновація. Інновації є предметом особливої діяльності людини, яка незадоволена традиційними умовами, методами, способами і прагне не лише новизни змісту реалізації своїх зусиль, а передусім якісно нових результатів.

Як і в інших сферах суспільного буття, в системі освіти інноваційні процеси є не просто впровадженням нового. Вони реалізуються як цілеспрямовані зміни цілей, умов, змісту, засобів, методів, форм діяльності, яким властиві новизна, високий потенціал підвищення ефективності діяльності загалом або у певних їх сферах, здатність забезпечити довготривалий корисний ефект, узгодженість з іншими нововведеннями.

Не завжди і не всюди впровадження нового забезпечує позитивні результати, не кожне нововведення раціональне, виправдане, прогресивне, часто воно дестабілізує функціонування педагогічної системи, створює додаткові труднощі для педагогів і їх вихованців.

Прогресивним, як відомо, є лише ефективне, що дає максимальні результати, не спричинює шкоди, відкриває нові можливості. Про прогресивність або непрогресивність нового можна судити лише за результатами його освоєння, функціонування.

ДОШКІЛЛЯ ЯК ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Буга Марія Маноліївна

Вихователь ХЗДО № 50 «Лелеченька»

Хмельницької об'єднаної територіальної громади

Анотація: Про актуальність громадянського виховання дітей дошкільного віку та формуванні громадянської компетентності дітей і формуванні основ морально-етичного та соціального розвитку.

Ключові слова: Громадянське виховання, дошкільня, активна громадянська позиція, компетентності.

Вступ

Актуальність громадянського виховання зумовлюється процесом відродження нації. Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності визначається, що громадянське виховання дітей дошкільного віку це цілеспрямований процес педагогічного впливу на дитину, метою якого є збагачення знань про Батьківщину.

Дошкільний вік є важливим періодом у формуванні громадянської компетентності дітей. У цьому віці формуються основи морально-етичного та соціального розвитку, розвиваються навички спілкування, сприймання світу та аналізу інформації. Дошкільня також є першим етапом формування громадянської ідентичності та активної громадянської позиції. У результаті правильно організованого процесу виховання у дошкільника можуть сформуватися ключові цінності демократичного суспільства, такі як повага до прав людини, розуміння соціальної справедливості та дбайливого ставлення до природи та навколишнього середовища.

Громадянська освіта є одним із компонентів Базового компоненту дошкільної освіти, який передбачає формування у дітей базових знань та вмінь щодо поваги до прав людини, демократичних цінностей, розвитку

толерантності та сприйнятливості до культурної різноманітності. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні методи навчання, такі як гра, дослідження, спостереження тощо. Ключовою метою громадянської освіти в дошкільному віці є формування у дитини активної громадянської позиції та прагнення до допомоги іншим.

Велику увагу громадянській освіті приділяв В. О. Сухомлинський. Свої педагогічні ідеї він втілював в повсякденному житті своєї школи і житті громади. Одним із способів передачі своїх ідей були педагогічні оповідання, які надихали вчителів і батьків на зміну відношення до виховання дітей.

Громадянська освіта у дошкільників - це процес формування у дітей розуміння їх прав та обов'язків як громадян, розвитку їх соціальних навичок та виховання активної громадянської позиції. "Виховання громадянина - головна мета освіти, оскільки людина повинна не тільки жити для себе, але й жити в мирі та гармонії з іншими людьми" - писав педагог.

Основна частина

Для досягнення цих цілей можуть використовуватися ігри, бесіди, спільна діяльність з дорослими та інші методи. Важливо також забезпечити умови для розвитку емпатії, толерантності та поваги до інших людей і культур.

Враження пережиті в дитячі роки залишаються у дітей на все життя.

Принципи громадянської освіти у дошкільному віці можуть включати:

1. Інтеграція - забезпечення взаємозв'язку між різними аспектами громадянської освіти та їх інтеграція в загальний навчальний процес.
2. Демократизація - залучення дітей до прийняття спільних рішень, розвиток їхньої позиції та навичок конструктивного діалогу.
3. Індивідуалізація - урахування індивідуальних потреб та інтересів кожної дитини в процесі громадянської освіти.
4. Конструктивна активність - стимулювання самостійності, креативності та активної участі дитини в навчальних і позанавчальних заходах.
5. Розвиток соціального простору - створення сприятливого соціального середовища для розвитку соціальної компетентності та особистісного

зростання.

Для розвитку громадянського почуття у дошкільників можна використовувати такі форми діяльності:

1. Групова діяльність, яка сприяє взаємодії та співпраці між дітьми.
2. Рольові ігри, які дають можливість дитині знайомитись з роллю громадянина та вчитись протистояти несправедливості.
3. Громадські акції та проекти, що полягають в залученні дітей до допомоги своїй громаді (наприклад, прибирання території).
4. Робота над казками та історіями про соціальну справедливість і подолання нерівностей.

Цими формами дитина може навчитись визначати своє ставлення до різних ситуацій, розвивати вміння ділитись, співпрацювати і вирішувати конфлікти, а також вчиться поважати різноманітні погляди та визнавати їх значення.

Народознавство може бути однією з важливих складових громадянського виховання. Дослідження традицій, звичаїв, історії та культури свого народу допомагає формувати у дошкільників почуття національної самосвідомості, повагу до своєї культурної спадщини та розвивати інтерес до інших народів.

Через вивчення культурних цінностей і історичних подій дитина може розуміти, як сформувалися певні важливі значення в її житті і побачити, як розвивалась її країна. Вивчення народознавства також сприяє розумінню значення толерантності, розуміння і поваги до інших культур.

Оскільки кожен регіон має свої особливості: свої звичає та традиції, символіку, національні свята та обереги-саме тому виникає потреба у громадянському вихованні дітей в дошкільному віці з огляду на регіон.

У програмі дошкільного виховання значуще місце приділяється вихованню любові дошкільників до України. А любов до України починається з любові до рідного краю, до людей, які його прославляють у мистецтві.

Мистецтво — це краса, яку створила людина.

Тому так важливо, починаючи з молодшого дошкільного віку, давати

перші знання, знайомства із творами мистецтва наших земляків. Ознайомлюючи дитину з творами образотворчого мистецтва, важливо вчити її емоційно сприймати ілюстрації, репродукції картин, твори українського декоративно – вжиткового мистецтва, виховувати інтерес до творів образотворчого мистецтва, вчити розглядати репродукції картин, помічати виразні засоби образу в картині

Хмельниччина – завжди була багата своїми талантами. І на даний час прославляють її багато митців. Ми можемо пишатися, що не одне покоління відомих майстрів українського образотворчого мистецтва виросло, виплекало своє мистецтво на її прекрасній землі.

Серед них подільська майстриня Ніна Іванівна Гончарук.

З 1999 року почала вишивати картини, використовуючи авторську техніку. Перепробувавши багато прийомів вишивання, Ніна Іванівна використовує різні шви: стебловий, петельний, «французький вузлик» і звичайно гладь. Вона єдина в Україні творить власно винайденою і запатентованою технікою – малює голкою, тобто спершу фон, кількома тонами зашиває полотно, а далі з'являються потрібні елементи.

Сюжети, які обирає майстриня, завжди продиктовані тим, що її оточує. Вона вважає природу живою академією мистецтв. Тому вишивані твори – це спроба побутового жанру. У її доробку – серії архітектурних пам'яток Поділля, церкви і собори, натюрморти і пейзажі, квіти і ріки і неперевершені портрети. У неї близько 60 картин із циклу «Шевченкіана». «Адже Шевченко – це Україна» - говорить майстриня.

Ніна Іванівна – член міської спілки жінок-художниць «Дивосвіт». У її послужному списку 155 виставок і 40 з них персональних.

Її творами милувались на знаменитих ярмарках у Сорочинцях, часто виставляє свої роботи на Андріївському узвозі в м. Київ, у музеї народної архітектури і побуту в с. Пирогове. Любувалися її вишивками на Всеукраїнських акціях у містах Івано-Франківськ, Тернопіль, Кам'янець-Подільський.

Вона стала лауреатом конкурсу авторської вишивки «Барви України». Художниця відзначена багатьма нагородами, дипломами, похвальними грамотами та преміями.

За художню роботу «У сяйві вічної краси душа рідного міста», яка експонувалася під час святкування Дня міста нагороджена грошовою премією та дипломом у номінації «Приз глядацьких симпатій». А за високу професійну майстерність, особистий внесок до скарбниці вітчизняного мистецтва, у розвиток національної культури та утвердження слави рідної держави удостоїлась високої нагороди «Золота голка України».

Картини Н. Гончарук втілюють невмирущу красу української природи, щедрих подарунків нашого родючого подільського краю.

Висновок

Громадянська освіта в дитячому садку може допомогти дітям розвивати різні компетентності, такі як:

1. Соціальні компетентності: уміння спілкуватися з іншими дітьми та дорослими, слухати інших, виражати свої думки та почуття, працювати у команді.

2. Культурна компетентність: розуміння культурних відмінностей, повага до інших культур, збереження національної спадщини і традицій.

3. Політична компетентність: розуміння значення прав людини, принципу розвитку громадянського суспільства, здатність приймати обґрунтоване рішення.

4. Екологічна компетентність: розуміння значення збереження довкілля, здатність до прийняття відповідальних рішень, які сприяють охороні навколишнього середовища.

Отже, основною метою громадянського виховання у дошкільному віці є формування активної громадянської позиції, навичок співпраці та взаємодії з іншими людьми, розвиток соціальної компетентності та культури поведінки. Громадянське виховання повинно сприяти формуванню у дитини розуміння своєї ролі у суспільстві, прагнення до добра, справедливості та толерантності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти Нова редакція та поради для організації освітнього процесу 22 січня 2021 року
2. Сухомлинськи В. О. "Серце віддаю дітям", "Листи до друзів" Вибрані твори 5 т. / В. О. Сухомлинський Київ : Рад. шк., 1976.
3. Нестеренко Н. "Громадянська освіта як інноваційний напрям у системі загальної освіти" Київ Національний центр «Мала академія наук України» 2022
4. "Впровадження громадянської освіти в Українську школу: проблеми та перспективи" 2010, Нукові записки НаУКМА. Том 110. Педагогічні, психологічні науки і соціальна робота

ЕКОДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ: УМОВИ І МОЖЛИВОСТІ

Васильєва Світлана Андріївна,

к.п.н.,

старший науковий співробітник лабораторії
позашкільної освіти,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ, Україна

Вступ. Нині старшокласники залучені до проектів екологічного спрямування вітчизняного підпорядкування, що реалізуються в межах проектних технологій. Такі проекти виконуються у цифровому освітньому середовищі за використання алгоритмів, що розширює можливості формування та прояву екодій учнів під час здійснення екопроектів у регіонах України.

Досвід участі старшокласників в екопроектах демонструє екодії. Осмислені прояви екодій складають екодіяльність старшокласників у проектно-орієнтованому освітньому середовищі. Така діяльність розгортається за певних умов та врахування можливостей, як здатностей учня, що вже сформовані.

Звертаючись до досвіду здійснення дій учня, ми пропонуємо вибір дії на основі його життєвого досвіду. Потрібну дію учень може знайти шляхом роздумів, що дозволяє глибоко увійти в суть змісту, мети, обрати засоби для здійснення дії та на основі цього прийняти рішення, відобразити власне бачення процесу екодіяльності у формі обраного або створеного алгоритму, що є однією із умов залучення старшокласників до екопроектів. Поряд із цим осмислений вибір екодій потребує «глибокого занурення» в суть дії, що є на сьогодні проблемою для багатьох старшокласників.

Мета роботи. Установити умови і можливості, які формують екодіяльність старшокласників.

Матеріали та методи. У дослідженні проблеми формування екодіяльності та екодій у старшокласників обрано та використано системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований науковий підходи; цифрові інструменти:

Creately, Miro, Gliffy, Edraw Max, Cacoо, Lucidchart (на вибір учнів).

Результати та обговорення.

Щоб відбулося «глибоке занурення» в суть дії, що з часом впливатиме на формування теоретичного розуміння власної екодіяльності старшокласника, учень має відповісти на питання: що таке зміст екодії, як я розумію екодію, чи свідомо я сприймаю власний вибір екодії, її зміст, який криється в процесі творення, зосередитись на власному баченні процесу дії, яке відрізняється від бачення дорослого, тобто який зміст саме учень вкладає в екодію, як він її розуміє [1; 2].

Доцільним є запропонувати учню зобразити схематично (інтелект-карта, певний алгоритм, схема, малюнок – на вибір учня) власну екодіяльність, що складається з екодій. Обрати екодію із сукупності представлених на схемі власних екодій. Визначити її мету, сутність, існування прояву осмисленого позитивного ставлення до її вибору та здійснення. Поряд із цим ми можемо у такий спосіб відпрацювати кожну із екодій, що присутні на схемі, починаючи від потреби, мотиву, інтересу учня та закінчуючи продуктом (результатом) його діяльності. Працюючи зі схемою далі, визначаємо перші дві екодії з метою виділення та визначення проміжного першого результату, його змісту, мети, засобів отримання, наслідків, до яких він призвів. Також учневі варто зіставити, порівняти, що він отримав у результаті здійснення другої екодії із результатом здійсненої першої екодії. Важливим залишається виокремлення проміжного результату, як досягнення учня, у процесі здійснення екодій, загострення на ньому уваги [2].

Таким чином учень бачить і надалі прослідковує власний процес творення, що веде і спрямовує його екодіяльність, наповнює змістом його екодії, впливає на подальший розвиток такої діяльності та на кінцевий результат; є наслідком, що зумовлює існування наступної екодії, яка зафіксована на схемі.

Аналізуючи власний процес здійснення екодій учень визнає і визначає перешкоди, які виникли в результаті одноосібних, спільних екодій та за яких

умов вони виникли.

До того учень розглядає передумови, умови, фактори та наслідки, аналізує цей процес, що позитивно впливає на його розуміння цілісності власної екодіяльності.

У ході дослідження виявлено, що до умов, які сприяють екодіяльності старшокласників, варто віднести: розуміння змісту екодій та операцій, пов'язаних із ними, осмислене здійснення екодій, умов в яких реалізуються такі дії разом та кожна окремо екодія, від поширення відносин між відомими умовами з одного боку та можливостями здійснення екодій з іншого, від характеру перетворення екодій з одного боку і характером перетворення діяльності з іншого; застосування способів «Я і мій світ» (автор Васильєва С. А.); взаємодію у колі однодумців (друзів) у форматі «схематичне зображення власної екодіяльності на папері/спільної екодіяльності на папері» до цифрового формату – обраного алгоритму, який демонструє спільні екодії старшокласників. Таке алгоритмічне відображення екодіяльності учнів є кроком до прояву сформованої екологічної компетентності.

До умов ми відносимо проєктно-орієнтоване освітнє середовище, методи, прийоми, якими користується учень під час екодіяльності.

Поряд із цим існують можливості, як здатності учня, що сформовані раніше і складають основу/ підґрунття для формування в учня (до прикладу: здатності до оцінки різного рівня екологічних загроз під час воєнних дій, оперативного втручання на різних рівнях, моделювання зони розповсюдження рівня забруднення, складання плану дій щодо запобігання виникненню різного рівня екологічних загроз, розробки власних або спільних алгоритмів відновлення територій постраждалих під час війни (локальних, регіональних).

До таких можливостей віднесено: сформованість свідомого ставлення учня до власної діяльності у проєктно-орієнтованому освітньому середовищі; вибір часу для участі у екопроєкті; визначення умов його здійснення, їх корекція під спільну мету, зміст; сформованість потреб, мотивів, інтересу учня до власної екодіяльності у проєктно-орієнтованому освітньому середовищі,

здатність керувати ними; сформованість свідомого визначення учнем особистого ставлення до власної діяльності у проектно-орієнтованому освітньому середовищі, прояву під час екодій; прояви особистісних якостей у ході екопроекту, їх демонстрація, трансформація, формування; розвинуте осмислене володіння емоціями та цінностями; прийняття та визнання значення власної та спільної екодіяльності для власного розвитку як особистості та суспільства.

Висновки. У статті розкрито умови і можливості, які формують екодіяльність старшокласників; визначено можливості, як здатності учня до прояву екодіяльності у проектно-орієнтованому середовищі; розглянуто особливості роботи з алгоритмами.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Бех І. Виховання особистості. Вибрані наукові праці. Том І. Чернівці. Букрек. 2015. С. 739–740.

2. Васильєва С. Формування екологічної компетентності старшокласників: способи «Я і мій світ». *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. № 4. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Гельветика, 2024. URL:<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/1007>
DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2024-4-9>

3. Толочко С. *Науково-методичні засади формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 2 (27). с. 224–242. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739821/1/46-Article%20Text-93-1-10-20240110%20%281%29.pdf> (дата звернення 27.07.2024).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Вилінський Святослав Іванович,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасні глобалізаційні процеси посилюють значення вивчення іноземних мов, особливо в межах європейського простору. Німецька мова є однією з найбільш популярних та вивчених мов у Європейському Союзі, а також важливою мовою науки, бізнесу та культури. Її роль у міжнародному спілкуванні зростає, що робить аналіз європейського досвіду вивчення німецької мови актуальним.

Мета дослідження полягає у вивченні європейського досвіду вивчення німецької мови у закладах вищої освіти та визначенні основних підходів, які можуть бути застосовані в українській освітній системі для підвищення ефективності вивчення іноземних мов.

Методологія дослідження. Для аналізу застосовано методи порівняння, систематизації, класифікації та узагальнення наукових та літературних джерел. Здійснено огляд міжнародних практик та стандартів викладання німецької мови у європейських університетах.

Результати дослідження. Багатомовна дидактика – це сучасний підхід до освіти, що базується на принципі навчання одразу кільком мовам, який стає все більш поширеним у європейських закладах вищої освіти (ЗВО). Головною метою такого підходу є розвиток багатомовної компетенції студентів, що дозволяє не тільки вільно використовувати декілька мов у різних сферах життя, а й посилювати зв'язки між різними мовами для більш ефективного навчання. Багатомовна дидактика виходить за рамки традиційного вивчення однієї мови та орієнтована на формування взаємозв'язку між рідною і кількома іноземними мовами. Цей підхід дозволяє студентам активно застосовувати свої знання для

освоєння нових мов, використовуючи інтелектуальні та когнітивні зв'язки між мовними системами. Це створює нові можливості для вдосконалення культурної компетентності студентів, адже багатомовність передбачає глибоке розуміння та прийняття культурних аспектів інших країн. З огляду на сучасні глобалізаційні процеси, знання кількох мов значно збільшує шанси на успіх у міжнародній кар'єрі, розширюючи доступ до знань і можливостей.

У європейських університетах багатомовність є важливим елементом освітньої системи. Однак, на відміну від України, де вивчення іноземної мови є частиною більшості навчальних планів, в університетах Європи цей підхід дещо інший. У багатьох європейських закладах іноземна мова не є обов'язковою для студентів, чия спеціалізація не пов'язана з мовознавством. Проте, це не означає, що студенти позбавлені можливості вивчати іноземні мови. Європейські університети часто створюють спеціальні мовні центри, які надають студентам можливість вивчати мови на додаткових курсах. Ці мовні центри пропонують широкий вибір мов і забезпечують гнучкі програми, орієнтовані на різні рівні підготовки. Наприклад, студенти можуть обирати спеціалізовані курси, що відповідають їхнім професійним потребам, наприклад для працевлаштування в міжнародних компаніях або для навчання за кордоном. Такий підхід дозволяє студентам самостійно вирішувати, які мови вони хочуть вивчати, залежно від своїх професійних та особистих цілей. Наприклад, у Німеччині студенти, які не мають іноземної мови у навчальному плані, можуть обирати додаткові курси в мовних центрах, що надає їм можливість розвивати мовні компетенції на додатковій основі. [1]

Одним із ключових елементів європейської мовної політики є модель N+2, яка була запроваджена на засіданні Ради європейських міністрів у Барселоні у 2002 році. Ця модель передбачає володіння громадянином Європейського Союзу рідною мовою плюс ще двома іноземними мовами. Вона спрямована на те, щоб кожен європеець міг вільно спілкуватися принаймні трьома мовами: рідною та двома іноземними.

Модель N+2 сприяє розвитку багатомовності серед населення ЄС і є

важливою складовою загальноєвропейської освітньої стратегії. Ця концепція відображає не тільки прагнення до культурного обміну між країнами, але й націлена на підвищення конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Знання кількох мов є ключовим фактором для успішної професійної діяльності в умовах глобалізованого ринку. [2]

Завдяки моделі N+2 вивчення іноземних мов стало невід'ємною частиною освітнього процесу у багатьох країнах Європи. Наприклад, у Франції, Іспанії та Італії студенти мають можливість обирати кілька мов у рамках навчальних програм, що допомагає їм краще підготуватися до міжнародних викликів. У країнах Скандинавії двомовність і багатомовність є загальноприйнятою нормою, оскільки студенти зазвичай починають вивчати іноземні мови ще в молодшій школі.

Мовні центри в європейських університетах є ключовими елементами багатомовної освіти. Вони надають студентам можливість опанувати іноземні мови на додаткових курсах і пропонують навчальні програми, що відповідають потребам студентів різних спеціальностей. Крім того, мовні центри займаються сертифікацією рівня володіння мовою, що є важливим показником для потенційних роботодавців.

Особливо популярною в європейських університетах є система сертифікації Unicert, яка була запроваджена в Німеччині та відповідає загальноєвропейським стандартам володіння іноземними мовами. Ця система надає студентам можливість отримати офіційний сертифікат, що підтверджує їхній рівень володіння мовою. Сертифікати Unicert визнаються в багатьох європейських країнах і є важливим критерієм для працевлаштування на міжнародному ринку праці. [3]

Мовні центри часто поділяються на два типи: центри для студентів, які вивчають мовні спеціальності, і центри для студентів, які вивчають інші дисципліни. Такий поділ дозволяє університетам ефективно організовувати мовну підготовку, забезпечуючи студентів відповідними ресурсами та можливостями для розвитку мовних навичок. У багатьох університетах мовні

центри пропонують курси не тільки для студентів, але й для працівників університету та місцевої громади.

Незважаючи на збільшення інтересу до вивчення німецької мови серед українців, існує кілька проблем, що гальмують цей процес. Перш за все, це обмежена кількість годин, відведених на вивчення іноземних мов у школах та університетах. У багатьох випадках студенти стикаються з проблемою недостатньої практики через малу кількість занять.

Однією з головних причин складнощів є також брак часу. Студенти часто поєднують навчання з роботою, що обмежує можливості для додаткового вивчення мов. Також, багато студентів стикаються з браком фінансових ресурсів для відвідування платних курсів або мовних центрів.

Важливим аспектом є і питання мотивації. Без чітко визначених цілей і стимулів студенти втрачають зацікавленість у вивченні іноземних мов. Щоб подолати ці проблеми, необхідно вдосконалити методики навчання, орієнтуючись на європейський досвід, та забезпечити більшу кількість мовних годин у навчальних планах ЗВО. [4]

Необхідно зазначити, що останнім часом цифрові технології відіграють ключову роль у вивченні іноземних мов. Інтернет і різноманітні онлайн-ресурси надають студентам доступ до величезної кількості матеріалів, курсів та інтерактивних завдань. Це значно полегшує процес навчання, особливо для тих, хто не має можливості відвідувати традиційні курси. Молодь все частіше використовує онлайн-платформи, такі як Duolingo, Babbel, Memrise, для вивчення іноземних мов, що дозволяє їм самостійно розвивати свої мовні навички. Такі платформи пропонують індивідуальний підхід до навчання, адаптуючи курси до рівня знань студента і його потреб. Крім того, цифрові ресурси забезпечують можливість безперервного навчання незалежно від місця перебування студента. Цифрові технології також створюють можливості для дистанційного навчання, що стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19. Університети активно впроваджують онлайн-курси, що дозволяє студентам продовжувати навчання, навіть коли немає можливості фізично

відвідувати заняття.

Висновки. Європейський досвід вивчення німецької мови має великий потенціал для застосування в Україні. Використання таких інноваційних підходів, як багатомовна дидактика та організація мовних центрів, може підвищити ефективність мовної освіти в Україні. Однак для цього необхідно переглянути освітні програми, збільшити кількість годин на вивчення іноземних мов та активно впроваджувати цифрові технології у процес навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arbeitskreis der Sprachzentren, Sprachlehrinstitute und Fremdspracheninstitute (AKS). (n.d.). URL: <http://www.akssprachen.de>
2. Spiewak, M. (2016). Do you speak English? *Zeit*, 45, 2-3.
3. AKS UNICert. (n.d.). *UNICert system of language education and certification* [Electronic resource]. URL: <http://www.unicert-online.org>
4. USAID, & KMIC. (2023, November 11). 99% українців вважають, що потрібно вивчати іноземні мови: дослідження Мінцифри, USAID та KMIC. URL: https://znayshov.com/News/Details/9925_ukraintsiv_uvazhaiut_shcho_potribno_vyvchaty_inozemni_movy

РОЗВ'ЯЗАННЯ КОМПЕТЕНТІСНИХ ЗАДАЧ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ НАВИЧОК, ВМІНЬ ТА ЗНАНЬ УЧНІВ З МАТЕМАТИКИ

Віра Марина Борисівна,

к.ф.-м.н., доцент

Клименко Юлія Олександрівна,

Студентка

Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя

м. Ніжин, Україна

Вступ. Досить часто життєві ситуації вимагають від людини не лише спеціалізованих знань, а й вміння поєднувати різні знання, отримані під час навчання. Такі виклики не завжди можна передбачити або вивчити на окремому уроці, адже вони часто потребують креативного підходу і вміння правильно приймати рішення. Розв'язування компетентісних задач допомагає підготувати учнів до таких ситуацій, розвиваючи їхнє вміння адаптувати знання та застосовувати їх на практиці. Крім того, розв'язання даних задач вчить знаходити оптимальні рішення в умовах обмеженого часу та ресурсів, що є важливим навиком у реальному світі. Вони допомагають розвивати стійкість до стресу і гнучкість мислення, що робить компетентісні задачі одним із ключових інструментів підготовки учнів до майбутніх викликів.

В умовах сучасного освітнього процесу вчителі, навчаючи учнів, які в майбутньому стануть фахівцями у різних сферах, мають усвідомлювати важливість формування ключових навичок, що відповідають вимогам ринку праці. Серед них аналітичні здібності, самоорганізація та багатозадачність, які є одними з найпопулярніших у списках вимог роботодавців, згаданих у 25% вакансій [1]. Отже, розвиток цих навичок у сучасних учнів стає критично важливим для їхньої подальшої професійної реалізації.

Аналізуючи дослідження PISA 2022 [3], бачимо, що лише 58% українських підлітків віком 15 років мають базовий рівень з математики, на

основі якого вони можуть будувати подальші знання. Цей рівень включає вміння розпізнавати математичні елементи в реальних ситуаціях, створювати математичні моделі та інтерпретувати базові дані. Наприклад, це вміння визначати загальну вартість товару на основі його ціни за одиницю виміру.

Таким чином, станом на 2022 рік маємо 42% українських підлітків віком 15 років, у яких не сформовані ці базові навички, що впливає не лише на успішність учнів у школі, а й на їхню здатність вирішувати практичні завдання в повсякденному житті.

Вищезазначені навички можливо формувати через розв'язування компетентнісних задач, які в умовах реформування освіти в рамках концепції Нової української школи, є невід'ємною частиною навчального процесу. Компетентнісні задачі – це завдання, виконання яких передбачає застосування відомих способів діяльності чи засвоєння нових предметних чи міжпредметних знань і вмінь для вирішення певних проблемних ситуацій, що мають в основі реальні життєві ситуації [4].

Як правило такі задачі мають нестандартну структуру, яка включає кілька можливих способів вирішення. Також допускається варіативність правильних відповідей, що дає змогу з однієї ситуації сформулювати кілька запитань для критичного аналізу отриманих результатів.

Хід розв'язання компетентнісних задач учнями дає вчителю уявлення про їхні здобуті навички, вміння та знання. Наприклад, такі як: учень вміє досліджувати ситуацію, створювати математичну модель, розв'язувати задачі, інтерпретувати та критично аналізувати результати.

Мета роботи. Визначити чинники, що впливають на успішне розв'язання учнями компетентнісних задач, розробити методичні рекомендації щодо використання компетентнісних задач як ефективного засобу оцінювання конкретних навичок, вмінь та знань учнів з математики.

Матеріали та методи. Дослідження проводилось у двох 10 класах. Впродовж вивчення теми з алгебри «Похідна та її застосування» учням для розв'язання були запропоновані компетентнісні задачі, наведені в таблиці 1.

Результати робіт було проаналізовано та враховано при розробці математичного квесту, який складався з компетентнісних задач (подібних до наведених у таблиці 1), що необхідно було розв'язувати по черзі, так як відповідь попередньої задачі ставала частиною умови наступної. Квест виконувався групами по 4 учні. Для порівняння роботи різних груп учнів в двох класах метод розподілу на групи був різним. В першому класі учнів за групами розподілив вчитель, орієнтуючись на рівень знань учнів, так, щоб у групу ввійшли учні всіх рівнів знань. В другому класі учасників групи обирали жеребкуванням.

Таблиця 1

**Приклади компетентнісних задач відповідно до теми
«Похідна та її застосування»**

№	Тема уроку	Умова задачі
1	Задачі про швидкість	Задача на прискорення. Ваша сім'я збирається відвідати Кар'єр Високий камінь Житомирської області. Батьки планують виїхати о 12:00. Рухаючись по місту із максимально допустимою швидкістю (згідно ПДР України 2024), через півгодини вони виїхали за місто. Після виїзду за місто тато починає прискорюватись, щоб прибути на місце о 13:15 та встигнути до початку екскурсії. Чи не буде при цьому відбуватись порушення правил ПДР України 2024 щодо максимально допустимої швидкості за містом? Якщо порушення має місце, то о котрій ви маєте виїхати, щоб прибути до Кар'єру вчасно?
2	Поняття похідної	Задача на створення моделі. На момент відкриття нової кав'ярні було зафіксовано 100 відвідувачів. Кількість відвідувачів завдяки рекламі стабільно зростає щороку. Аналітики порахували, що кав'ярня починає приносити прибуток, коли кількість відвідувачів сягає 500 осіб. Кількість відвідувачів зростає за певний закон час. Визначте функцію $V(t)$, що є моделлю залежності кількості відвідувачів через t років після відкриття кав'ярні. Знайдіть похідну цієї функції, щоб розрахувати швидкість зростання кількості відвідувачів.
3	Правила обчислення похідних	Задача на аналіз функції. Ви працюєте інженером в компанії, яка займається проектуванням сонячних панелей для великих сонячних ферм. Ваша мета – аналізувати зміни енергетичних втрат під час передачі електроенергії від панелей до центральної станції. Залежність

		енергетичних $E(t)$ від часу t (в годинах) описується рівнянням: $E(t) = 4t^3 - 6t^2 + 10$. Обчисліть похідну функції $E'(t)$. Знайдіть точки, в яких похідна дорівнює нулю. Що це означає для процесу передачі електроенергії?
4	Точки екстремуму	Задача на максимізацію прибутку. Ви керуєте кав'ярнею. Прибуток від продажу кави залежить від ціни чашки кави x і описується функцією $P(x) = -2x^2 + 92x - 1600$, де $P(x)$ – прибуток у гривнях за день, а x – ціна чашки кави в гривнях. Знайдіть похідну функцію прибутку $P'(x)$. Визначте, при якій ціні x прибуток буде максимальним. Який максимальний прибуток можна отримати кав'ярня, якщо ціна чашки кави 40 грн?

Результати та обговорення. Результати дослідження показали різні рівні ефективності виконання математичного квесту в двох класах залежно від методу розподілу учнів на групи, що має певні тенденції.

1. У класі, де групи були сформовані з урахуванням різних рівнів знань учнів:

- учні показали більш рівномірні результати. Сильніші учні консультували менш підготовлених учнів, що допомогло усім групам досягти достатнього результату;

- високий рівень колективної роботи дозволив групам більш ефективно розв'язувати задачі, оскільки учні обговорювали різні підходи та розподіляли завдання відповідно до рівня своїх знань;

- всі групи учнів успішно завершили квест, демонструючи покращення у розумінні теми "Похідна та її застосування".

2. У класі, де групи були сформовані жеребкуванням:

- групи показали менш рівномірні результати. У деяких групах учні з нижчим рівнем підготовки не змогли повноцінно включитися в роботу, що призвело до менш успішного завершення квесту;

- спостерігався нижчий рівень співпраці порівняно з попереднім класом, оскільки відсутність збалансованості знань у групах ускладнювала обговорення складних задач;

- незважаючи на вищезазначене, частина груп показала високі результати,

що свідчить про індивідуальні сильні сторони учнів.

Отже, метод розподілу учнів на групи за рівнем знань виявився більш ефективним для колективного розв'язання компетентнісних задач, ніж розподіл жеребкуванням.

Також на результати проходження квесту вплинули такі чинники:

- рівень розвитку критичного мислення в учнів;
- міжпредметні знання учнів;
- самоорганізація та вміння планувати роботу;
- мотивація і залученість учнів;
- гнучкість мислення.

Певними викликами для учнів при розв'язанні компетентнісних задач стали:

- розуміння абстрактних математичних моделей та їхня інтерпретація у реальному житті;
- правильне обчислення похідних для різних типів функцій;
- інтерпретація результатів;
- застосування міжпредметних знань.

При цьому на допомогу прийшли заготовлені картки з підказками від вчителя, що в свою чергу мінімізувало наслідки цих викликів.

Висновки. Компетентнісні задачі є важливим інструментом сучасної освіти, оскільки вони допомагають учням не лише здобувати знання, а й розвивати критичне мислення, креативність, самоорганізацію та навички колективної роботи.

Розподіл учнів на групи за рівнем знань значно підвищує ефективність розв'язання таких задач. Учні з різним рівнем підготовки, співпрацюючи, показали рівномірні результати, що підтверджує важливість колективної підтримки. Натомість групи, сформовані випадковим чином, зіткнулися з труднощами через відсутність збалансованого рівня знань.

Отже, компетентнісні задачі, особливо в поєднанні з продуманими методами роботи в групах, дозволяють вчителю оцінювати не тільки знання,

але й здатність учнів використовувати їх на практиці, що робить ці задачі ефективним засобом для підготовки учнів до реальних життєвих викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Березівська Руслана. Які soft skills хочуть бачити роботодавці після початку війни. *Економічна правда*. 12 серпня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/12/690294/> (дата звернення: 27.09.2024).

2. Мерзляк, А. Г., Полонський, В. Б., Рабінович, Ю. М., Якір, М. С. Алгебра і початки аналізу. 10 кл.: профільний рівень: збірник задач і контрольних робіт. Харків: Гімназія, 2018. 144 с.

3. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.

4. Шупер Тетяна. Специфіка розробки задач з формування математичної та міжпредметних компетентностей. *Учитель*. 2020. №5-6. С. 12-13.

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Євенко Олена Володимирівна

викладач вищої категорії, викладач-методист
Педагогічний фаховий коледж комунального закладу вищої
освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна
академія» Запорізької обласної ради
м. Запоріжжя, Україна

Анотація. У статті розглядається значення аудіовізуальних матеріалів для формування комунікативної компетентності на заняттях з іноземної мови; наводяться приклади дидактизації аудіовізуального матеріалу з метою тренування базових видів мовленнєвої діяльності, тобто аудіювання, читання, усного та писемного мовлення.

Ключові слова: Комунікативна компетентність, дидактичний потенціал, мультимедійні технології, візуалізація, ситуативне навчання.

Вступ./Introduction. Важливим аспектом підготовки спеціалістів будь-якого напрямку є розвиток іноземної комунікативної компетентності, тобто навчити володіти іноземною мовою на рівні достатньому для використання її для задоволення професійних потреб, реалізації особистих ділових контактів і подальшої професійної самоосвіти та самовдосконалення. Вивчення іноземної мови розвиває пам'ять, увагу, мислення, інтелект загалом та різні розумові операції такі як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, уміння виділяти головне.

Проблема формування іноземної комунікативної компетентності досліджують багато науковців: Л. Борозенець, Н. Гавриленко, О. Григоренко, М. Євдокімов, В. Зиков, Е. Комаров, Н. Кучеренко, Т. Лучкін, Ю. Маслов, О. Метьюлкіна, О. Фадейкін та інші.

Всі сторони сучасного життя суспільства, а саме культура, політика, актуальні події мають відображатися у змісті навчання іноземної мови. Володіння іноземною мовою дає сучасному фахівцю можливість самореалізуватись, доповнює його професійний портрет такими особистими якостями як комунікабельність, допитливість, ерудиція, здатність творчо мислити, працювати в команді, приймати нестандартні рішення, проявляти креативність.

Ціль роботи./Aim. Довести значення аудіовізуальних матеріалів для формування комунікативної компетентності на заняттях з іноземної мови; навести приклади дидактизації аудіовізуального матеріалу з метою тренування базових видів мовленнєвої діяльності, тобто аудіювання, читання, усного та писемного мовлення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для того, щоб заняття з іноземної мови відповідало потребам сьогодення, воно має нести актуальний зміст, який можна підсилити використанням аудіовізуальних матеріалів, які мають великий дидактичний потенціал. Як відомо, дидактика визначається як наука про навчання й освіту, їх мету і завдання, зміст, методи, форми, засоби, організацію, досягнуті результати та покликана дати відповідь на питання: чого навчати? як і за допомогою чого навчати? Потенціал (етимологічно походить від латинської *potentialis* - може бути») - це сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері.

Від терміну давньогрецького походження «дидактика» (двн.-гр. διδακτικός – той, хто навчає) походить слово «дидактизація». Викладач має завчасно ознайомитись з попередньо підібраним матеріалом, продумати етапи роботи з текстом та відео, а також як буде здійснюватись якісний зворотний зв'язок із здобувачами освіти. Дидактизацією буде вважатися процес перетворення автентичних матеріалів на навчальні.

Зараз вже є багато робіт присвячених питанням дидактизації автентичних матеріалів, зокрема критеріям вибору матеріалів (О. І. Жупаник,

А. М. Климчук, О. Є. Мартиненко, М. Esa, D. Rodriguez Cemillan, A. J. Birnbaum тощо), а також практичним кейсам дидактизації окремих аудіовізуальних матеріалів пісенної творчості (М. Васич, М. Esa, E. Lehnerte Lindert).

В процесі вивчення іноземної мови завдяки використанню гаджетів реалізуються дидактичні цілі: мотивувальні (стимулювання інтересу до вивчення мови, конкретної теми, наближення до природного мовного середовища, формування внутрішньої мотивації мовленнєвих дій); контрольно-оцінювальні (самоперевірка правильності відповідей, вибір правильних відповідей, підказки, консультація, інструктаж); превентивні (попередження й усунення типових помилок в аудіюванні, читанні, використанні мовних одиниць) та технічно-навчальні (графіка, колір, звук, анімація тощо).

Опанування усними й писемними формами спілкування (говоріння, аудіювання, читання, письмо) відбувається одночасно з формуванням іншомовної комунікативної культури, яка передбачає не тільки знання мовних засобів вираження та культурологічних знань, але й здатність та готовність розуміти ментальні особливості носіїв іноземної мови для адаптивної поведінки в різних комунікативних ситуаціях. Цьому сприяє використання мультимедійних технологій, зокрема ілюстративного матеріалу, комп'ютерної анімації, відео/аудіо матеріалів, наочності. Ефективними вважаються такі прийоми візуалізації для успішного засвоєння навчального матеріалу як інтерактивні зображення, віртуальні лабораторії, кросенси, скрайбінг, презентації, віртуальні музеї тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Наведемо приклади дидактизації аудіовізуального матеріалу з метою тренування базових видів мовленнєвої діяльності, тобто аудіювання, читання, усного та писемного мовлення.

З метою наближення до мовного та соціального середовища країни, мова якої вивчається, можна використовувати, наприклад, такі автентичні тексти як

оголошення (пошуку або пропозиції роботи, житла), розклад (поїздів, автобусів та ін.), квитки (на проїзд, в кіно, театр та ін.), формуляри, меню (закладів харчування) та інші, які полегшать у майбутньому сприйняття схожих текстів у реальних життєвих ситуаціях. Після ознайомлення з текстами доцільно їх обговорити, визначити та аргументувати думки щодо вибору певної пропозиції.

Тексти або відеоматеріали лінгвокраїнознавчого характеру ознайомлюють здобувачів освіти зі звичаями та традиціями країни, мова якої вивчається, та як правило супроводжуються візуальною картинкою, що полегшує безсумнівно сприймання аудіотексту. Перегляд відео на занятті викликає найбільший інтерес у студентів, бо цим переважна їх більшість займається у вільний час (відео у соціальних мережах, інтернет платформах, фільми тощо). Джерелом автентичних відео можуть бути: художні фільми або їх уривки, трейлери, новини, прогноз погоди, інтерв'ю, рекламні ролики тощо.

Перед читанням тексту або переглядом відео треба провести роботу з лексичним матеріалом, зокрема познайомити з новою лексикою та ідіомами, що можуть викликати складнощі для розуміння тексту. Для перевірки розуміння прочитаної інформації можна використовувати такі завдання як: про що може бути мова у тексті відповідно до ілюстрації; чи відповідає твердження змісту тексту; чи вислів є правильним, чи не правильним; який заголовок найкращий тощо.

Під час аудіювання або відеоперегляду здобувачам освіти можна запропонувати такі завдання: відмітити збіги між текстом (і візуальним рядом); заповнити текст із пропусками; відкоригувати невірну інформацію в тексті, попередньо внесenu викладачем (наприклад, зайві слова, некоректні словоформи тощо); відтворити текст із візуалізованими пропусками, що передбачають підбір іншомовних лексичних одиниць за запропонованими зображеннями; розігрування діалогів; запропонувати підібрати синоніми/антоніми чи викласти текст із використанням інших часових форм дієслова тощо.

Через вирішення практичних ситуацій, які можуть бути реальними або

штучними, людина набуває навичок діяти у схожих випадках і може надалі моделювати власну поведінку в процесі зіткнення з такими ситуаціями. Базою технології «ситуативного навчання» сьогодні вважається англomовний термін «case study» (найчастіше українською перекладається як кейс-метод), тобто метод аналізу реальних ситуацій. Дидактичний потенціал методу кейсів для формування комунікативних та соціальних компетенцій у здобувачів освіти полягає в тому, що теоретичні знання можуть бути застосовані в ситуації «тут і тепер», що зумовлено соціально актуальною інформацією, закладеною в кейсі. Отже, це призводить до того, що всі отримані в процесі навчання знання будуть сприйняті студентами як необхідні в житті.

Для розвитку креативного та критичного мислення здобувачів освіти з метою розвитку іншомовних навичок письма за матеріалами аудіовізуальних продуктів для закріплення інформації, отриманої на попередніх етапах опрацювання аудіовізуальних матеріалів, можна запропонувати написати лист, відгук чи рецензію на відеокліп від особи з протилежною позицією тощо.

Висновки./Conclusions Отже, основні напрями реалізації дидактичного потенціалу автентичних аудіовізуальних матеріалів свідчать про підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови, допомагають створити невимущену атмосферу на занятті, викликають зацікавленість, фантазію. Відповідність змісту аудіоматеріалів рівню володіння мовою, віку, інтересам студентів, спрямованість матеріалу на розвиток комунікативних та соціокультурних компетентностей та придатний формат матеріалу сприятимуть ефективному формуванню іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

УДК: 378.8:781.2

МЕТОДОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МУЗИКАНТА-ДУХОВИКА

Загорський Сергій,

магістрант кафедри духових та ударних інструментів
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Нярба Роман,

викладач кафедри музикознавства, фольклору та музичної освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Присяжнюк Руслан,

магістрант кафедри духових та ударних інструментів
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Анотація: У даній публікації автор статті намагається привернути увагу музикантів-духовиків до такого важливого питання в процесі навчання, як увага.

Без виховання належної уваги не відбудеться кваліфікований музикант, а також відповідальний працівник іншої трудової діяльності. Увага і концентрація думки є причиною всякого успіху.

Ключові слова: Викладач, учень, увага, зосередженість, воля, темперамент, нервова система, віковий ценз.

Вступ./Introduction. Слухова увага відіграє провідну роль в музичному навчанні музиканта-духовика, оскільки є важливим засобом регулювання музично-слухової, музично-виконавської та музично-творчої діяльності. Від розвиненої слухової уваги залежить здатність повноцінно сприймати, виконувати музику, орієнтуватися у різних її явищах, аналізувати, роздумувати, тобто спілкуватися з музичним мистецтвом.

Отже актуальність обраної теми зумовлюється потребами практики і

недостатністю науково-методичної розробки.

Матеріали та методи./Materials and methods. Виховати стійку зосереджену слухову увагу можна через захоплюючі, яскраві музичні враження, що викликають в учня інтерес і любов до музики. Чим більше учень захоплюватиметься музикою, тим легше мобілізувати його слухову увагу, розвинути здібності до слухового аналізу, вміння правильно відтворювати звук, вслухатись у його звуковисотне інтонування, задану тривалість звуку, дані питання широко висвітлені у наукових працях провідних музикознавців та педагогів, зокрема: В. Апатський, А. Карп'як, О. Щолокова.

Використання музичних вправ як засобу активізації слухової уваги проводиться, у більшій мірі, на індивідуальних заняттях. Найглибший слід у свідомості музиканта прокладається власною творчою ініціативою. Вона і повинна стати одним з активних засобів розвитку слухової уваги та музичного мислення. Доцільно розвивати в учня усвідомлену дію «чую», яка вчить його думати, вслухатись в музичний матеріал. Усвідомлена дія «чую», тобто слухова увага, приведе до контролю над відтворенням звуковисотності та ритму музичних вправ, а також наділить слух спрямовуючою функцією [1, с. 64].

Ціль роботи./Aim. статті полягає в тому, що питання вивченню музично-слухової уваги в музичній педагогіці спеціально не досліджувалося, хоча педагоги-музиканти звертаються до зазначеного терміну в своїй практичній діяльності.

Результати та обговорення./Results and discussion. Активізація слухової уваги є шляхом до осмисленого виконання вправ, які в свою чергу, несуть вагому цінність, зацікавлюючи учня до музичних занять, відкриваючи можливість розуміти та глибоко сприймати музику. В структурі здібностей музиканта-духовика важливу роль відіграють автоматизовані рухи, мається на увазі, які виникають в наслідок багаторазового повторення одного і того ж завдання. Успішність їх формування залежить від музично-слухової уваги.

Різниця між виконавцями на духових інструментах та іншими музикантами інструменталістами полягає в тім, що навіть окремо взятий звук

на духовому інструменті вимагає напруження центральної нервової системи. У музиканта-духовика при відтворенні одного звуку у полі зору знаходяться чотири об'єкти уваги – дихання, губний апарат, язик, руки, які взаємодіють між собою.

Після утворення звуку з'являється ще один об'єкт контролю над цілим рядом показників – висота, тембр, гучність, тривалість звучання і т. ін.

Відомості про фізичну дію і наслідок утворення звуку поступають у кору головного мозку. Музикант-духовик початківець не в змозі перевірити всі параметри, які задіяні у даному випадку, і в нього нема жодної можливості думати про створення художнього образу. Все відбувається поступово по мірі автоматизації відповідних дій виконавського апарату. Який механізм цієї автоматизації при надлишковій кількості об'єктів уваги?

Багато викладачів постійно нагадують своїм вихованцям про те, щоби вони уважно слухали своє виконання. Парадокс полягає в тому, що багато молодих музикантів не вміють себе слухати і чути недоліки у власному виконанні. Здатність до самокритики і самоконтролю в процесі гри тісно пов'язана з формуванням у музиканта-духовика психологічних знань. Допоки музикант не здатний відноситись до себе, як об'єкту сприйняття і чіткого уявлення, як йому необхідно поступити, він не може реагувати на свої дії. Так що здатність добре слухати свою гру пов'язана не тільки з тонким слуховим сприйняттям, але і з особистою зрілістю, відповідною сформованістю, як музиканта.

Гра на музичному духовому інструменті являє собою дуже складний вид людської діяльності, який вимагає для своєї реалізації високої міри особистого розвитку в цілому і досконалу роботу психічних процесів – волі, уваги, пам'яті і бездоганної узгодженості тонких фізичних рухів. Високого художнього результату неможливо досягти, якщо музикант – духовик не навчиться зосереджувати увагу на своєму виді діяльності.

Зосередженість – це перша буква в алфавіті успіху, відповідав І. Гофман на питання про єдиний цілеспрямований спосіб своєї діяльності [6]. Увага і

концентрація думки є причиною всякого успіху. Краще взагалі не грати, ніж грати без серйозної уваги.

Музиканти-початківці пробують посягнути секрети виконавського мистецтва без особливої уваги, якщо їх не направити на зосередженість в роботі. Їх думки часто розсіяно блукають між виконуваною гамою і думками про інші розваги.

«Механічні вправи залишаються сухими і непотрібними, якщо в їх основі не задіяна робота голови» - наголошував М. Рубінштейн [5]. Якими перевагами користується музикант-духовик, який має розвинену увагу і вміє нею користуватися? – Технічне виконання відрізняється більшою точністю, відсутністю помарок і неакуратності, крім того виконання вражає продуманим і логічним змістом завдяки здібності глибокого проникнення в структуру твору.

Природньо, що музикант-духовик, у якого відсутня розвинута увага, характеризується протилежними виконавськими і особистими якостями.

Недолік виконання музичного твору, як правило, відбувається не тому, що музикант мало над ним працював, а від неправильних прийомів і методів роботи. Недосконале виконання є наслідком поганої якості роботи, а не її недостатньої кількості. Якісна робота – це завжди сконцентована, зосереджена увага.

Окрім загальної зосередженості на якість виконання впливає і вміння розподілити увагу. В процесі гри музикант змушений звертати свою увагу на точність гри, на загальний характер музики і на свободу своїх рухів. Під час виконання твору увага рухається ніби одночасно по горизонталі і вертикалі. Горизонтальна увага виконавця зосереджена на безпосередньому моменті виконання, на фрагментах, які проходять один за одним і одночасно охоплює єдиний образ твору. Вертикальний пласт уваги охоплює координацію рук, звуковедення. Якість уваги виконавця проявляється в змалюванні тих звукових картин, які народжуються під роботою пальців або правої руки тромбоніста. Тому слуховий контроль того твору, що грає музикант і вміння себе чути з сторони – основа основ музичного мистецтва, як про це говорять всі без

виключення музиканти. Вміння себе почути і є головним ключем до формування уваги музиканта-духовика.

Обсяг уваги відноситься до першочергових та найнеобхідніших якостей для виконавця музики, і визначає його як охоплення різних елементів виконавського процесу єдиним актом уваги. Здатність сприймати реальний результат діяльності в самому процесі дії не є вродженою здібністю. Виконавець вчиться бути уважним тоді, коли він досягає більшої успішності, він вчиться на реальному досвіді своїх вдач, які фактично підвищують його увагу, тобто на досвіді, який є для нього самим переконливим. Спрямованість уваги на те чи інше завдання, загострення уваги на контроль, інтерес учня до власної виконавської діяльності, звуковий показ, що виконується викладачем, його виразні емоційні вказівки, що поступово ускладнюються, є шляхом успішної роботи з формування музично-слухової уваги [7].

Зосередженість слухової уваги є однією з характеристик активного слуху музиканта, а вміння слухати та чути музичне звучання визначається здатністю розподіляти та зосереджувати увагу.

У людини буває два види уваги – мимовільна і довільна. За нашою темою ми будемо говорити тільки про довільну увагу. Довільна увага – це свідомо спрямоване зосередження особистості на предметах та явищах навколишньої дійсності, на внутрішній психічній діяльності. Основним компонентом довільної уваги є воля. Цей вид уваги пов'язаний з внутрішньою напругою, зусиллям, стремлінням заставити себе зосередитись на чомусь, що відволікає від всього іншого.

Все, що укріплює волю, розвиває разом з тим і довільну, зосереджену увагу. Воля, як правило, закріплюється перемогами над всякими труднощами.

Увага у різних людей, або в однієї і тієї ж людини, але в різних умовах, відрізняється деякими особливостями від яких залежить рух психічних процесів, а також і сама діяльність людини.

Одним з важливих засобів уваги – це концентрація, міра зосередженості на якомусь предметі. Не менш важливим елементом концентрації уваги є її

стійкість. Ця властивість проявляється у тривалому стані на одному предметі при одному виді діяльності. Стійкість уваги, як і її інтенсивність, має велике значення в процесі навчання музиканта-духовика.

Як зосередженість, так і стійкість уваги залежить від особливостей об'єкта, на який вона направлена і тут все залежить від індивідуальних особливостей учня. Ми більше зосереджуємо уваги не тільки тоді, коли дивимось нотний текст, але і пробуємо грати.

Увага означає здатність людини зосередитись на виконанні нею діяльності і вміння відключитися від всіх інших побічних подразників. Індивідуальні можливості у тієї чи іншої людини залежать від особливостей нервової системи. Увага дуже тісно пов'язана з контролем за якоюсь дією, яка стає увагою тоді, коли досягає рівня автоматизму. Всі видатні музиканти, особливо інструменталісти, у своїх висловах постійно підкреслюють особливу роль цього психічного стану в досягненні високої майстерності.

Увага має велике значення у житті кожної людини. Відомо, що дивитись і бачити, слухати і чути – далеко не одне і теж.

Там де нема уваги, нема і свідомого відношення людини до того, що вона робить, нема відповідно і продуктивної думки.

Увага забезпечує яскраве сприйняття навчального матеріалу, а також розуміння цього матеріалу. Увага забезпечує більш швидке і міцне запам'ятовування навчального матеріалу і збереження його в пам'яті на більш тривалий час.

Там де треба проявити волю, увага впливає на її ціленаправленість, наполегливість і впертість у подоланні труднощів.

Необхідно врахувати, що в межах вікового цензу є індивідуальні властивості уваги. Багато в чому все залежить від розумового розвитку, від рівня його пізнавального інтересу, від емоції і волі, властивостей характеру, від темпераменту, від стану нервової системи, від фізичного самопочуття. Все це необхідно враховувати викладачу в процесі навчання і виховання музиканта-духовика. Цьому процесу хочеться звернути ще одну особливу

увагу.

Як правило, в процесі навчання викладач передає своєму учневі частинку самого себе, а в багатьох випадках – і всього себе. Тому, чим більш значима особистість викладача, тим більш позитивний вплив він може справити на свого учня. Особистість вчителя визначається мірою його включення в загальнолюдську культуру, професійними знаннями і навичками, мірою відповідного такту і поведінки.

Дуже добре, якщо викладач має у своєму доробку відповідні досягнення: диплом ВНЗ, нагороди на конкурсах, статті в журналах, газетах, наукових збірниках, наукові та почесні звання – все це може бути додатком, який засвідчує досягнення викладача відповідного рівня майстерності в оволодінні своїм предметом. Однак самі по собі глибокі знання в тій чи іншій сфері діяльності не можуть автоматично зробити його власника бути гарним викладачем. В той же час світ знає багато прикладів, коли викладач на своєму скромному рівні зміг забезпечити своїм учням високий професійний ріст. Відбувається це в тому випадку, коли гарні професійні вміння, знання і здібності множаться на комплекс особистих людських якостей викладача.

У ланцюгу «Викладач-учень» першочергового значення набувають особисті якості викладача, у яких головними вважаються комунікативні і організаційні здібності.

Розвитку особистості учня, в тому числі і виховання музично -слухової уваги музиканта-духовика, допомагає демократичний стиль спілкування, коли викладач визнає право учня на власну точку зору і не пробує її подолати своїм авторитетом. Спірні питання повинні вирішуватися на основі дискусії, в якій проявляються сильні і слабкі сторони тієї чи іншої позиції.

Демократичний стиль спілкування викладача і учня характерний наступними особливостями:

- визнання за учнем права на самостійне судження і заохочення такої самостійності;
- побудова виховної роботи на заохоченні і стимулюванні, а не на

погрозах і покаранні;

- стремлінням формувати високу самооцінку і віру в свої сили, тому виключаються приниження насмішкуватістю, нетерпимістю і дратівливістю;

- успіхи одних учнів не ставляться в дорікання іншим, учні не протиставляються один одному;

- вміння бачити труднощі перехідного періоду і здатність викладача проектувати завтрашню особистість свого вихованця на основі тих задатків, які в нього є.

Яким би не було значення гарних міжособистісних взаємовідносин викладача і учня, але напевно, ще більше значення має наявність внутрішньої мотивації процесу пізнання свого предмету.

Американські психологи Джон Аткинсон і Девід Маккелланд встановили, що даний мотив складається з двох видів мотивації – стремління до успіху і ухилення від невдачі [3].

Розвиток талановитості учня означає не тільки навчити учня добре грати, але зробити його більш розумним, працьовитим та справедливим. Тому для Викладача з великої літери головним об'єктом в роботі є не тільки музичний твір, але і особистість учня і проблеми його розвитку. Для того, щоб успішно розвивати учня, викладачу необхідно самому постійно знаходитись в ситуації особистого зростання і вдосконалення.

Висновки: людина, яка добре володіє своєю увагою, у більшості випадків відрізняється такими позитивними рисами, як працьовитість, активність, які проявляються у праці, навчанні, суспільному житті. Тому виховання уваги у музиканта-духовика допоможе йому стати не тільки висококваліфікованим музикантом, але і корисним суспільству в якому він живе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Миколінська С. І. Музично-слухова увага молодших школярів: теорія та методика формування /Світлана Іванівна Миколінська / [Навчально-методичний посібник]. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова 2015. – 220с.

2. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі. Навчально-методичний посібник. – 2-е видання – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан. 2000. – 216 с.

3. Stud com.ua. <https://stud.com.ua> > motivat...

4. Notkinastya. <https://notkinastya.ru> > neygauz –g-g-ob-iskusstve-forte...

5. Peoples. ru. <https://www.peoples.ru>. classical > nicolay-rubinshtein

6. Wikipedia. org. <https://wikipedia.org> > wiki > Гофман.> Ирвинг

7. Studfile. net <https://studfile.net> > preview > page

ВПЛИВ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Задорожна Ганна Сергіївна,

кандидат педагогічних наук,
викладач вищої категорії, викладач-методист

Бабейко Анастасія Володимирівна,

студентка Комунального закладу вищої освіти

Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського

м. Бар, Україна

Вступ. У сучасних умовах трансформації всього світового суспільства й нашої країни зокрема, постає потреба формування цілісної, духовно розвиненої особистості, здатної сприймати, розуміти та примножувати естетичні цінності. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає прилучення молодого людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим великого значення набуває осмислення визначених питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

Саме дошкільна освіта є первинною ланкою духовно-культурного становлення та розвитку особистості. Безпосередньо у дошкільному віці відбувається залучення до пізнання навколишнього світу, активізації самостійності мислення; закладається підґрунтя естетичного ставлення до життя, художньо-естетичного виховання, основні навички культури спілкування, слухання та взаємодії у суспільстві.

Мета роботи. На основі аналізу наукової та методичної літератури визначити психолого – педагогічні аспекти впливу нетрадиційних технік малювання на розвиток дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи. Згідно державного стандарту дошкільної освіти одним з напрямів розвитку дитини є художньо-естетичний [1]. У документі зазначено, що основними його чинниками є мистецтво, художньо-практична

діяльність і дитяча творчість. Аналізуючи зміст цих чинників, ми дійшли висновку, що дитяча творчість з'являється на основі опанування дітьми змістом і засобами художньо-практичної діяльності. У наукових джерелах зустрічається поняття художня діяльність. Зокрема Т. Поніманська зазначає, що навички художньо-творчої діяльності формуються у художній діяльності, чому сприяє спеціальне навчання дошкільників [5, с. 299]. Отже, художньо-творча діяльність це вищий рівень розвитку діяльності дітей, що передбачає не просте відтворення художнього образу, а його вдосконалення.

Результати та обговорення. У методиці навчання дітей творчості [6, с. 157] під названим феноменом розуміють процес комбінування набутих вражень, досвіду пізнання, в результаті чого виникають якісно нові образи предметів і явищ на основі поєднання різних частин. Також підкреслюється, що сенситивним для розвитку дитячих творчих дій є вік від 4 до 5 років. Відтак, завдання вихователя полягає у тому, щоб забезпечити наявність у дітей практичних вмінь створення зображення, при чому в арсеналі їх має бути декілька варіантів. Вони є основою реалізації творчого задуму дошкільником й у поєднанні з відповідними умовами, створеними педагогом, мають сприяти свідомому обранню найбільш доцільного варіанту розв'язання поставленого завдання, з точки зору дитини. Внаслідок таких дій, у дитини 5-го року життя виникає прагнення обговорити з ровесниками чи то з дорослими (батьками чи вихователем) свої враження й думки з приводу отриманого продукту (малюнку). Як бачимо, тут наголошується одразу на кількох аспектах проблеми: наявність варіантів (способів і прийомів діяльності, виражальних засобів), самостійне прийняття рішення й реалізація задуму, висловлення думок про образ, який був отриманий. Серед різноманітних видів образотворчої діяльності, якими оволодівають діти дошкільного віку, малювання займає провідне місце, зазначає В. Котляр. Його перевага полягає не тільки в тому, що воно забезпечує можливість відтворення уявлень та вражень про навколишню дійсність, починаючи з перших кроків залучення до цієї діяльності, воно, крім того, покладено в основу всіх інших видів образотворчої діяльності і сприяє

успішності оволодіння ними [3, с. 87].

Виходячи з вимог, свідчить В. Котляр, які пред'являються до малюнка як елемента образотворчої мови і як відповідного етапу оволодіння образотворчою діяльністю, вихователь має спрямовувати свої зусилля на розвиток здібностей до сприймання форми і оволодіння дітьми раціональними засобами її відтворення на площині. «Навчальний процес повинен бути підпорядкований усвідомленню дитиною необхідності відповідного відтворення форми, як ознаки, що несе в собі основну інформаційну і виразну функцію» [3, с. 88]. Котляр В. зазначає, що акварель – єдиний вид фарб, який відзначається своєю прозорістю, чистотою та яскравістю кольору. Хоч у практиці дітей дошкільного віку принципової різниці між технічними прийомами роботи гуашшю та аквареллю не існує, проте доцільне ознайомлення їх із особливостями роботи фарбами починати з гуаші, використовуючи для того деякі переваги цієї техніки [3, с. 89-92].

Малювання сприяє розвитку художньо-естетичного бачення в предметі або явищі того, що становить його красу, характеризує його зовнішній вигляд. Сприймання та потім усвідомлення набуває характеру естетичного тоді, коли виникають естетичні почуття – хвилювання, радість, емоційне задоволення від сприйняття й відчуття прекрасного, виразного, що дає поштовх до бажання самостійно щось зробити, зобразити. Образотворча діяльність набуває характеру творення поступово, коли діти оволодівають різними техніками зображення, в чому саме нетрадиційні техніки допомагають підтримувати свободу творчого прояву, відкритість, що сприяє розвитку самостійності дітей дошкільного віку. Таким чином, через застосування нетрадиційних технік малювання малеча опосередковано привчається до створення нового, неповторного й оригінального витвору мистецтва, у якому гармонують всі його частини: колір, лінія, сюжет. Тому результати зображувальної діяльності, такі собі «витвори мистецтва», не може бути поганим чи гарними, робота кожної дитини унікальна та неповторна.

Коли діти малюють нетрадиційними техніками – вони можуть

використовувати не лише пензлі, олівці, фломастери, а також застосовують пальчики, долоньки, кулачки, стрічки, ватні палички, пір'я. А крім того можуть штампувати тичком, зібганою паперовою салфеткою, листям дерев, губкою, зубною щіткою. Маленькі художники можуть використовувати у своїй творчості окрім звичайних фарб – рельєфні, також крупи або малювати на яєчній шкарлупі. Це допоможе розширити образотворчі можливості дітей, сприятиме подоланню невпевненості та наданні сміливості при виконанні роботи, надасть оригінальності й унікальності малюнкам вихованців [4].

Науковці й практики відмічають, що завдання вихователя – допомогти дітям реалізувати потребу в самовираженні за допомогою образотворчого мистецтва, розвивати уяву дітей, формувати естетичне сприймання викликати позитивні емоції, що являється основою духовного здоров'я дітей. починаючи з молодшої групи діти навчаються правильно користуватися олівцями й фломастерами, знайомляться з акварельними фарбами та їх властивостями, закріплюють навички роботи з гуашшю, удосконалювати навички в ліпленні з пластиліну й глини, знайомляться з колажем, «пальчиковою палітрою», «чарівними малюнками» (парафіном), з використанням у малюванні трафаретів, печаток із картоплі, навчаються техніці ґратажу й монотипії. Педагоги і практики свідчать, що робота над малюнком виховує наполегливість, бережливе ставлення до індивідуальних і колективних творів, розвиває вміння насолоджуватись результатами своїми та товаришів [4]. Як бачимо, переважна більшість науковців вважають, що основою вияву творчих дій дітей у художній активності є наявність стійкого бажання передати власні емоційно-чуттєві переживання краси навколишнього світу мистецькими засобами. Це підтверджується й педагогами-практиками, які говорять про емоційно-практичний і дослідницький характер художньої діяльності дошкільників, якій, на їх думку, властиве дитяче бажання якомога більше, найкраще урізноманітнити свої мистецьку активність, передати свої враження від пізнаного, довести дорослому, що він є особистістю, яка здатна до творчих дій [3, с. 3].

Висновки. Таким чином, нетрадиційні техніки малювання, як складова образотворчих засобів художньо-естетичного виховання позитивно позначається на особистості дитини і допомагає вплинути на подальший загальний естетичний розвиток дошкільника: дитина навчається дослідницькій поведінці в соціумі і, граючись, пізнає зображальні можливості різних матеріалів; асоціативна уява дітей стає більш активною і продуктивною; здобувається унікальний досвід творчої самореалізації; стають самостійніші, впевненіші й активніші художньо-пошукові дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Базовий компонент дошкільної освіти. / авт. кол.: Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М.А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Наук. кер. Піроженко Т. О. Київ. 2021. 37 с. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovooho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 10.10.2024).
2. Григоренко В. Є. Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва: дис. канд. пед. наук.: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 311 с.
3. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 200 с.
4. Моляко В. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Музика. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академвидав», 2013. 456 с.
6. Сухорукова С. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.

WEB-КВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ

Зайцева Оксана Ігорівна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. Реформи в сфері освіти і модернізація сучасного суспільства змушують педагогів удосконалювати свої знання, переглядати погляди і шукати нові форми, прийоми і технології при організації освітнього процесу. Використання емоційної забарвленості гри, захоплююча ситуація дозволяють засвоїти значний обсяг інформації, поглибити і систематизувати знання. Зміни в сфері освіти і модернізація сучасного суспільства дають можливість педагогам удосконалювати свої знання, переглядати погляди і шукати нові форми, методи, прийоми і технології при організації освітнього процесу. В даних умовах найбільш актуальними є такі технології як: і здоров'язберігаючі технології та інформаційно-комунікаційна технологія, проектна технологія і технології рівневої диференціації, ігрові технології, технологія розвитку критичного мислення, технологія інтегрованого навчання, групові технології. Технологія розвиваючого навчання і технологія проблемного навчання і модульна технологія і технологія майстерень і Кейс-технологія педагогіка співробітництва і традиційні технології (класно-урочна система). Одна з технологій, яка набирає популярність в сучасній освіті – це квест-технологія.

Мета роботи – розглянути технологію Web-квесту як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів старшого шкільного віку.

Результати та обговорення. Технологія Web-квесту достатньо поширена в галузі освіти, оскільки допомагає здобувачам освіти у дослідженні та пізнанні, заохочуючи їх розвивати різноманітні навички. Подібною до зарубіжних є думка вітчизняних дослідників, які вважають, що технологія Web-квест – це сукупність методів і прийомів організації дослідницької

діяльності, для виконання якої здобувачі здійснюють пошук інформації, використовуючи інтернет-ресурси з практичною метою [3, с. 129].

Багатьма дослідниками Web-квест розглядається у якості такого проблемного завдання, яке у своїй структурі має обов'язковий елемент ролівої гри, при виконанні якої учні використовують ресурси інформаційної мережі Інтернет. Технологія Web-квесту за своєю структурою та особливостями використання доволі схожа на відомий у педагогіці метод проєктів. М. Трусюк, на прикладі підготовки вчителів математики, наводить наступні відмінності Web-квесту від методу проєктів: попереднє визначення тих інформаційних ресурсів, які необхідні для розв'язання поставленої проблеми; визначення порядку дій, які необхідно виконати для отримання результату; визначення конкретних знань, умінь та навичок, які набуваються при виконанні Web-квесту; визначення критеріїв в оцінюванні виконаних завдань [2].

Робота над Web-квестом сприяє розвитку компетенцій у учнів, таких як:

- для вирішення навчальних завдань використовувати інформаційні технології (пошук інформації в Інтернеті, оформлення результатів роботи у вигляді презентації, Web-сайту та інших продуктів);
- здатність організувати самостійну роботу самонавчати;
- здатність знаходити кілька шляхів вирішення поставленої проблеми, обґрунтовано вибрати найефективніший шлях її вирішення;
- вміти публічно презентувати свою роботу.

Технологія Web-квесту має ряд переваг для використання в освітньому процесі. Насамперед це навчання граючись, без примусу. Процес навчання із звичного перейде у цікавий та творчий процес як для учнів так і для вчителя. Адже стимулюватиме мотивацію та креативність, розвиватиме ініціативність та бажання досягти успіху звертаючи увагу на деталі. Саме у поєднанні процесів індукції та дедукції, як основних способів пізнання, лежить успіх у дослідженні взаємозв'язків досліджуваних явищ. Сучасна освіта потребує вчителя, що здатен мотивувати учня до навчання, самоосвіти впродовж життя, враховуючи постійні метаморфози у пізнанні навколишнього світу [1].

Висновки. Отже, квест-технологія – це педагогічна технологія, заснована на системно-діяльнісному і особистісному підходах, що поєднує технології проблемного, проектного та ігрового навчання, з метою досягнення певних навчальних цілей і орієнтована на формування пізнавальної активності і мотивації учнів, розвиток їх, як активних учасників педагогічного процесу. Іншими словами, квест в освітньому процесі – це спеціальним чином організований вид дослідницької діяльності, для виконання якої учні на основі рекомендованих інформаційних ресурсів і власного досвіду ведуть цілеспрямований пошук вирішення навчальної проблеми за вказаними орієнтирами та адресами. Іншими словами, Освітній квест – проблемне пошукове заняття, в якому сенсі альтернатива традиційному уроку, що реалізує освітні завдання за допомогою рольової гри-подорожі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туранська Т. М., Стахміч Є. С., Дерен В. М., Янголь Г. В. Застосування веб-квестів, як інтерактивної форми мотивації та самоосвіти педагогів : навчально-методичний посібник. Вінниця : КЗ «ДНЗ №57 ВМР», 2021. 35 с.
2. Усата О. Ю., Бовсунівська Г. С. Використання веб-квестів у вивченні інформатики. Інформаційні технології в освіті та науці. Вип. 11. Мелітополь, 2019. С. 306-308.
3. Шматко М. В., Шкуренко О. В. Впровадження технології веб-квесту з інформатики в позашкільному навчанні молодших школярів. Молодий вчений. 2023. № 10. С. 128-134.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Казачков Іван Васильович,
науковий керівник професор кафедри
інформаційних технологій,
фізико- математичних та економічних наук

Яценко Валентина Борисівна,
студент 2 курсу другого (магістерського)
рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних,
медико-біологічних наук та інформаційних технологій
СОМз-2 (СО. Математика)

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Вступ./Introductions.

У сучасному інформаційному суспільстві важливість логічного мислення посилюється. Люди повинні бути здатні аналізувати великі обсяги інформації, розрізняти факти від думок і приймати обґрунтовані рішення.

Розвинуте логічне мислення є необхідною передумовою успішної роботи юриста, економіста, управлінця, науковця, що відображено у стандартах вищої освіти України. Це є ознакою загальнолюдської та професійної освіченості фахівця, здатного розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у власній професійній діяльності. Така діяльність передбачає володіння певним логічним арсеналом – методами аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення, вмінням доводити і спростовувати, робити правильні висновки, приймати обґрунтовані, раціональні рішення. У зв'язку з цим, постає проблема пошуку шляхів формування логічного мислення фахівців різних сфер з урахуванням історичного зв'язку логіки з математикою. Роль математики в розвитку логічного мислення винятково велика тому, що вона є однією з теоретичних наук шкільної освіти. У ній високий рівень абстракції, яка переходить у конкретизацію. Особливістю логічних умінь є те, що учень повинен не тільки аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, але і мислити, робити висновки, встановлювати

причинно-наслідкові зв'язки між фактами, процесами, явищами, погоджуючи їх із законами логіки.

Мета роботи./Aim.

Розглянути фактори, методи та прийоми розвитку логічного мислення у школярів під час навчання математики.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Встановлено, що формування логічної культури фахівців будь якої сфери може бути реалізоване під час навчання математики або використання системи нестандартних логічних задач. Вплив логіки на математику величезний і незаперечний. Математична логіка по суті є формальною логікою, що використовує математичні методи. Так звана «математизація» знань по суті є «логічним» знанням. Тому формування логічної культури конкурентоспроможного фахівця може бути здійснено за рахунок вивчення математичних дисциплін, або з використанням системи нестандартних логічних задач.

Розвиток логічного мислення школярів на уроках математики є надзвичайно важливою складовою їхнього академічного росту та загального когнітивного розвитку. Навички логічного мислення допомагають учням аналізувати інформацію, визначати аргументи та робити обґрунтовані висновки. Ця тема вимагає особливої уваги, оскільки вона сприяє формуванню ключових навичок, необхідних для вирішення складних завдань, критичного мислення та аналітичної компетентності. [1 -3, 5-6].

Загалом, розвиток логічного мислення на уроках математики сприяє всебічному розвитку учнів, готує їх до подальшого навчання і використання математики в різних аспектах життя, а також розвиває важливі когнітивні навички, які будуть корисні в різних сферах діяльності.

Логічне мислення є важливим компонентом математичної грамотності. Добре розвинені навички логічного мислення допомагають учням розуміти математичні концепції, будувати аргументи та вирішувати завдання ефективніше. Дослідники відзначають, що логічне мислення сприяє розвитку

навичок проблемного вирішення. Завдання на уроках математики часто вимагають учнів аналізувати інформацію, розробляти логічні аргументи та знаходити креативні шляхи розв'язання. [7 – 9, 10 -13].

Логічне мислення є важливою навичкою у житті і поза межами школи. Воно допомагає у подоланні викликів, приймати обґрунтовані рішення та аналізувати інформацію у будь-якій галузі. [11, 15-18].

У реаліях сучасної освіти важливо створити стимулююче середовище для розвитку логічного мислення учнів.

Основні фактори, що впливають на розвиток логічного мислення школярів, включають:

- спадковість та генетика - індивідуальні рівні обдарованості в логіці можуть визначати генетичні чинники;
- навколишнє середовище - засвоєння логічного мислення залежить від виховання, освіти та стимулюючого середовища;
- навчання та освіта - якість навчання та педагогічні методи грають важливу роль у формуванні логічних навичок;
- психологічні фактори - розвиток логічного мислення пов'язаний із психологічними аспектами, такими як розвиток мозку та когнітивні здібності;
- зацікавленість та мотивація - зацікавленість у розв'язанні логічних завдань та мотивація до навчання грають роль у розвитку логічного мислення;
- задачі та вправи - регулярне вирішення логічних задач та вправ сприяє розвитку цих навичок;
- комунікація - взаємодія з однолітками та дорослими може сприяти обміну ідеями та розвитку логічного мислення;
- вік та розвиток - рівень логічного мислення зазвичай зростає з віком і розвитком дитини.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Зрозуміло, що ці фактори взаємодіють і можуть варіювати в кожному конкретному випадку. **В навчальному процесі для підвищення рівня логічного мислення учнів використовуються різні методи та підходи.** Ось деякі

з них:

- деякі школи та навчальні заклади пропонують спеціальні курси з розвитку логічного мислення, які включають в себе вправи та завдання для удосконалення цих навичок;

- залучення учнів до дебатів та обговорень сприяє розвитку їхнього аналітичного та логічного мислення. Вони повинні аргументувати свої погляди та використовувати логічні аргументи;

- завдання, які ставлять перед учнями реальні або вигадані проблеми, стимулюють їх розвивати навички креативного та логічного розв'язання завдань.

Застосування різних методик, які враховують рівень знань і інтереси кожного учня, може покращити розвиток логічного мислення усіх учасників процесу навчання. Ці підходи сприяють покращенню розвитку логічного мислення учнів на уроках математики та роблять навчання більш цікавим і ефективним.

Розвиток логічного мислення у школярів на уроках математики може бути досягнутий за допомогою різних методів та прийомів. Ось кілька із них:

- розв'язання логічних завдань: включення уроків, які передбачають вирішення логічних завдань та головоломок, допомагає учням розвивати аналітичні та логічні навички;

- графічні організатори: використання схем, діаграм, таблиць та інших графічних засобів для візуалізації логічних зв'язків і аргументів;

- дедукція та індукція: пояснення та вправи на дедуктивний та індуктивний методи допомагають учням розуміти процес логічного виводу.

- групова робота: розв'язання завдань у групах стимулює дискусії, допомагає обмінюватися ідеями та розвиває критичне мислення;

- використання логічних ігор: гри, які вимагають логічного мислення, допомагають дітям вчитися швидше та з задоволенням;

- систематичний аналіз помилок: розгляд та обговорення помилок у вирішенні завдань сприяє вдосконаленню логічного мислення;

- застосування казкових історій: використання математичних казок та завдань допомагає створити інтерес до предмету та розвиває уяву.

Важливо збалансувати ці методи та прийоми в навчальному процесі, щоб стимулювати розвиток логічного мислення та підтримувати інтерес учнів до математики. Для цього використовують **різні інструменти та методи**, які можуть включати:

- геометричні фігури: використання геометричних фігур допомагає учням розвивати просторове мислення та логіку, розв'язуючи завдання на побудову, порівняння і класифікацію фігур;

- логічні головоломки: включення логічних головоломок, таких як sudoku або задачі на логіку, допомагає учням розвивати аналітичні та дедуктивні навички.

- математичні ігри: гри, спрямовані на розвиток математичного мислення, можуть бути корисними. Наприклад, "Математичні доміно" або "Шашки" з математичними правилами.

- колективні проєкти: розв'язання математичних завдань у групах може сприяти розвитку комунікативних та колективних навичок, які також важливі для логічного мислення.

- використання інтерактивних засобів: Сучасні технології, такі як комп'ютерні програми та онлайн-ресурси, можуть надати додаткові можливості для інтерактивного вивчення математики та логічного мислення.

Висновки. /Conclusions.

Ці інструменти можуть бути використані як окремо, так і в комбінації, залежно від потреб учнів та методів, які використовуються в конкретному навчальному процесі. Важливо створити стимулююче навчальне середовище, де учні можуть розвивати свої логічні навички через вирішення різних математичних задач і завдань.

Одним з видів мислення є логічне мислення. Учень повинен міркувати, аналізувати і встановлювати зв'язки подумки, відбирати і застосовувати правила, прийоми, дії, які підходять до конкретної задачі. Школяр має

порівнювати та встановлювати зв'язки між предметами, групувати, розрізняти подібні предмети. Щоб розвивати гнучкість логічного мислення й підтримувати у дітей інтерес до знань, можна на одному занятті давати завдання з різних розділів. Бажано якомога частіше використовувати ігрову форму проведення занять, чергувати індивідуальну роботу дітей з колективною роботою в групах.

Доцільно заохочувати дітей самостійно створювати аналогічні завдання та ігри, оскільки це допомагає глибше осмислити матеріал. Дидактичні вправи для розвитку логічного мислення потрібно використовувати на уроках математики, починаючи з перших класів та часто використовувати в старшій школі. Систематичне використання на уроках математики і позаурочних заняттях спеціальних задач і завдань, спрямованих на розвиток логічного мислення, розширює математичний кругозір школярів і дозволяє більш упевнено орієнтуватися в найпростіших закономірностях життя, а також активніше використовувати математичні знання в повсякденному житті.

Отже, однією з найважливіших задач математичної освіти є озброєння учнів загальними прийомами мислення, просторової уяви, розвиток здатності розуміти зміст поставленої задачі, уміння логічно міркувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автомонов П. Т. Оптимальна технологія навчання: [метод. посібник] / П. Т. Автомонов, О. О. Автомонова. – К., 1996. – 71с.
2. Андреева В. М. Настільна книга педагога / В. М. Андреева, В. В. Григораш. - / Х.: Вид. група «Основа», 2009.-352с.
3. Аніпонова М.. Активізація творчої діяльності учнів на уроках математики. // Математика.– 2009. – Червень. № 23. С.3-6
4. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей - Тернопіль, "Богдан", 1998
5. Демиденко В. К. Виховання інтересу в учнів до навчання. – К.: Знання, 1978. – 183ст.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. – К.: Академвидав,

2004. – 351 с.

7. Друзь Б. Математична мозаїка. К.: Веселка, 1991. - 130 с.

8. Дудач І. Активізація мислення учнів за допомогою інтерактивних технологій навчання. // Математика в школах України. – 2007. – № 33.– С. 8–11.

9. Забранська Н. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках математики. // Математика. – 2004. – серпень № 31– 32. – С. 13–15.

10. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор – укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.

11. Киричук О. І. Виховання в учнів інтересу до навчання. – К.,1986-89ст.

12. Шарко В. Д. Розвиток мислення учнів у процесі навчання. Методичний посібник для вчителів, працівників методичних служб, викладачів, ВНЗ і студентів. Київ : Спб Богданова, 2007. 132с.

13. Косоротова Є. Математична логіка: Навчальний посібник / Є. І. Косоротова, С. І. Якименко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010.-88 с.

14. Буковська О. Розвиток креативного мислення учнів на уроках математики. Математика в рідній школі. 2018. № 9. С. 9–17.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОЛЕДЖІ

Каїка Наталія Григорівна,

методист

Корнєва Світлана Петрівна,

Корнєва Вікторія Русланівна,

викладачі

Прилуцького технічного фахового коледжу
м. Прилуки, Україна

Вступ.

Самостійна діяльність студентів є важливою складовою освітнього процесу у коледжах. Вона сприяє формуванню самостійності, відповідальності та здатності приймати рішення, які є ключовими навичками у професійному та особистісному житті. Сучасна система освіти орієнтована на розвиток креативного мислення, критичного аналізу інформації та застосування знань на практиці. Це вимагає від студентів самостійної роботи не лише під час занять, а й поза ними.

Мета роботи.

У процесі навчання студентів коледжів важливим є не лише передача знань, але й розвиток умінь та навичок, що допомагають ефективно використовувати ці знання. Самостійна діяльність є однією з головних складових цього процесу. Вона дає можливість студентам вчитися розподіляти свій час, шукати додаткові ресурси, а також поглиблювати та розширювати свої знання за межами обов'язкової програми.

Студенти, які активно залучені до самостійної діяльності, демонструють більший рівень відповідальності та самоконтролю. Вони вміють аналізувати складну інформацію, робити висновки та застосовувати отримані знання на практиці. Це особливо важливо в умовах стрімкого розвитку технологій та інформаційних ресурсів, де здатність швидко адаптуватися до нових знань і умов стає критичною.

Матеріали та методи.

Самостійна робота може бути організована в різних формах, залежно від мети та специфіки навчального матеріалу. Розглянемо основні форми самостійної діяльності, що застосовуються в коледжах:

1. **Виконання домашніх завдань.** Це найпоширеніша форма самостійної роботи. Домашні завдання допомагають закріпити матеріал, який був розглянутий на заняттях, та дозволяють студентам більш детально опрацювати складні питання.

2. **Підготовка до семінарів і практичних занять.** Під час підготовки до занять студенти поглиблюють свої знання за допомогою самостійного вивчення додаткових матеріалів. Важливою частиною такої підготовки є критичний аналіз інформації та формування власної думки з досліджуваного питання.

3. **Написання рефератів, курсових робіт, проєктів.** Ці види робіт вимагають від студентів не лише накопичення інформації, але й її систематизації, аналізу та подання у вигляді наукового тексту. Важливо, що під час написання таких робіт студенти вчаться працювати з науковими джерелами та формулювати власні висновки.

4. **Підготовка до іспитів та заліків.** Це комплексна форма самостійної роботи, що передбачає систематизацію знань, вивчених за певний період. Вона вимагає від студентів уміння працювати з великим обсягом інформації та розподіляти час для її повторення та закріплення.

5. **Проектна робота.** У сучасних коледжах дедалі більшого значення набуває проектна робота, яка сприяє розвитку креативного мислення, самостійності та вміння працювати в команді. Студенти можуть брати участь у різних проєктах, які допомагають інтегрувати знання з кількох дисциплін і застосовувати їх на практиці.

Роль викладача в організації самостійної діяльності

Хоча самостійна робота студентів передбачає виконання завдань без безпосередньої участі викладача, його роль у цьому процесі є дуже важливою.

Викладачі повинні створювати умови, які стимулюють студентів до самостійної роботи, а також надавати їм необхідні методичні рекомендації та підтримку.

1. **Планування і контроль.** Викладач повинен чітко визначити мету та завдання самостійної діяльності. Для цього необхідно розробити систему завдань, які будуть відповідати рівню підготовки студентів та сприяти досягненню навчальних цілей. Крім того, важливим є контроль за виконанням цих завдань, що допоможе студентам дотримуватися встановлених термінів та отримувати зворотний зв'язок.

2. **Мотивація студентів.** Один із ключових чинників успішної організації самостійної роботи — це мотивація. Викладачі мають допомагати студентам зрозуміти важливість самостійного навчання для їхнього професійного розвитку. Це можна досягти через постановку цікавих завдань, які викликають інтерес і стимулюють до досліджень.

3. **Надання допоміжних матеріалів.** У процесі організації самостійної роботи викладачі повинні надавати студентам ресурси для ефективного виконання завдань. Це можуть бути рекомендовані підручники, наукові статті, електронні ресурси або консультації.

4. **Формування критичного мислення.** Викладачі повинні стимулювати студентів до критичного підходу до інформації. Здатність аналізувати, ставити під сумнів і обирати найкращі рішення є важливою навичкою в сучасному світі. Це можна розвивати через завдання, які вимагають обґрунтування власної точки зору або пошуку альтернативних рішень.

Результати та обговорення.

Незважаючи на очевидні переваги самостійної діяльності, вона пов'язана з низкою викликів, як для студентів, так і для викладачів. Одним з найбільших є нестача мотивації або невміння студентів організувати свій час. Часто молоді люди відкладають завдання на останній момент, що призводить до поверхневого вивчення матеріалу.

Для подолання цього виклику важливо застосовувати індивідуальний підхід до кожного студента, враховуючи його особливості та рівень підготовки.

Викладачі можуть проводити тренінги або консультації з тайм-менеджменту, а також мотивувати студентів через практичні завдання, що мають реальну цінність для їхньої майбутньої професії.

Іншим викликом є недостатня інформаційна грамотність студентів, особливо в частині пошуку та використання наукових джерел. Для цього викладачі можуть проводити спеціальні заняття, присвячені навичкам роботи з інформацією, або рекомендувати ресурси для самостійного навчання.

Висновок.

Організація самостійної діяльності здобувачів освіти в коледжі є важливим елементом сучасного освітнього процесу. Вона сприяє розвитку не лише професійних знань та вмінь, але й таких важливих особистісних якостей, як самостійність, відповідальність та здатність до саморозвитку. Викладачі відіграють важливу роль у стимулюванні цієї діяльності, надаючи підтримку та допомагаючи студентам організувати свій навчальний процес.

Таким чином, самостійна діяльність здобувачів освіти — це необхідна складова навчального процесу, яка готує студентів до реалій професійного життя та постійного самовдосконалення. Важливо лише правильно організувати цей процес, щоб досягти максимального ефекту.

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ВИЩИХ ШКІЛ У ВІЙНУ ТА ВІДБУДОВУ. ПЕРЕБУДОВА СВІДОМОСТІ

Лебідь Ольга Миколаївна

старша викладачка

Білоцерківський інститут неперервної

професійної освіти

м. Біла Церква, Україна

Вступ. Сьогоні є дуже важливою тема повоєнної відбудови. Відбудова буде важчою, аніж, наприклад, мирна діяльність на відносно спокійних територіях. Тепер економіка намагається вижити, перечекати складні часи. Потім потрібно буде не тільки відновитись після війни, а й вступити в життя, яке притаманне цивілізованому суспільству. У пострадянському просторі нормальним явищем були погані умови в школах, а стан приміщень в деяких закладах навіть гірший, аніж у тих, які пережили війну. Тобто нас очікує не лише відбудова приміщень, але й перебудова нашої свідомості. Це відношення до студентів, до дітей і абітурієнтів, як до людей, які мають права чи навіть елементарні потреби. Наприклад, ми можемо спостерігати таке покращення ситуації: розміщення вбиралень всередині закладів, так як раніше вони були відсутні в приміщеннях, або були недоступні. Це саме стосується і покращення рецептів харчування у закладах освіти. Адже у цих дрібницях видно, де Україна, в СРСР чи уже в Європі.

Ціль роботи. Направити читачів на правильне бачення ситеми освіти, яка притаманна цивілізованому світові. Стимулювати громадян розвивати свою економіку, а не шукати кращого за кордоном. Залучити читача до пошуку вирішення проблем повоєнної відбудови та перебудови свідомості пострадянського мислення громадян.

Матеріали та методи. Вивчення досвіду авторитетних громадян, таких як фермерів зі стажем, очільників громадських організацій, джерел інформації щодо стану української освіти та прогнозів, аналіз на основі цієї інформації нинішньої ситуації та пошук вирішення проблем, які виникли з війною чи були

до неї.

Результати та обговорення. Що ми очікуємо від освіти як суспільство? Адже освіта — це не просто базове право людини. Освіта має бути одним з інструментів досягнення державної стратегії України. А отже, це вже не тільки про фізичні простори, а й про сенси. [1]

Батьки хочуть кращого майбутнього для своїх дітей, а студенти, які самі приймають рішення, також думають, як їх теперішні рішення вплинуть на майбутнє. Із цього випливає: українці вибирають освіту за кордоном, навіть якщо там за роботу платять менше, тому, що там освіта більш якісна, а в нинішніх умовах, там ще й безпечніше і не треба ліквідувати наслідки війни. Чим більше студентів виїжджає закордон вчитись, тим більша вірогідність, що вони там залишаться працювати. Завдання зробити умови життя в нашій державі привабливими дуже важке, особливо тепер. Саме освіта грає ключову роль у цьому, бо з неї починається кар'єра будь-якого працівника. Тут не лише навчання предметів, тут і виховання, чому пошук кращої долі не завжди працює на користь.

Покращення умов навколо себе розвиває і саму особистість, і покращує навколишнє середовище. А пристосування до чужих умов життя людьми, які думають, що від них в цьому світі нічого не залежить, і приводить державу до того, що було: деякі аспекти життя в Україні навіть можна було оцінити навіть гірше, аніж після початку війни. Свідомість людей змінилась, інфантильне мислення громадян змінилось на більш реалістичне.

Наше завдання виховувати дітей з таким розумінням, що погані умови навколо людини – це результат саме її роботи, частково або цілком. Сама освіта також має бути переосмислена: навчальна програма часто перевантажена непотрібними речами, а діти в школі вивчають занадто широкий спектр знань, який вони не можуть осягнути фізично. Якщо завданням колишньої влади було забити мозок тих, хто навчається, по максимуму непотрібною інформацією, щоб у громадян не було поняття про те, хто вони такі, яка їх ціль в житті, як розвивати себе чи країну, а лиш були рабами невеличкої еліти, то тепер це

необхідно викорінювати. Найбільш складним у цьому завданні є визначення, що саме подобається учневі, яку професію вибрати студенту.

На допомогу приходить освіта для дорослих: для тих, хто вирішив, що обрана професія не підходить, або у зв'язку зі стрімкими змінами внаслідок прогресу, через епідемію або з початку бойових дій. Ситуація змінювалась і з'явилась потреба у таких професіях, у яких раніше її не було, або вона була меншою, деяких професій взагалі не існувало, наприклад, зв'язаних зі штучним інтелектом. Що стосується вищої школи, то їх програми постійно змінюються відповідно до потреб ринку, змінюються навіть профілі чи напрямки діяльності.

Велика допомога під час бойових дій є від громадських організацій. Це навчання вчителів, допомога маленьким школам в матеріальному забезпеченні, на яке часто не вистачає грошей у місцевих бюджетів, допомога тим, хто навчається онлайн із-за кордону.

Проблемою повернення тих, хто навчається, в Україну є те, що програма, за якою вони навчалися в Європі, може відрізнятись від тої, яка є в Україні. Тому студенти часто проявляють гнучкість, творчість, сприймають навчання як таке, яке потрібно їм, а не для оцінок. А викладачі, управління навчальних закладів часто бюрократизовані, і переживають більше за папери та накази, а не за тих, хто навчається. І від студентів також необхідно очікувати прояв творчості, розвиток у них компетентності, навиків, які справді знадобляться при роботі, побудові комфортного суспільства, такі, як вміння навчатись і розуміти один одного.

Багато країн переживали війну. Ці країни визначили, що освіта є ключовою у відбудові. Війна впливає на свідомість громадян, і, споглядаючи через цю призму, розробляються плани відбудови, в тому числі і для системи освіти. Береться досвід Афганістану, Камбоджі, Ефіопії, Кенії, Ліберії, Непалу, Нігерії, Сьєрра-Леоне, Шрі-Ланки та Уганди, і робляться висновки про те, як найкраще проводити відбудову.

Щоб запобігти поділам і конфліктам в українському суспільстві та забезпечити повну віддачу громадян процесам побудови та відбудови держави,

система освіти в Україні має бути беззастережно інклюзивною. Зокрема, вона має бути готовою працювати з ветеранами, щоб сприяти їхній реінтеграції та поверненню на ринок праці. Персонал навчальних закладів потребує додаткового навчання, щоб бути готовим долати ці додаткові виклики. [2]

Держава уже готує спеціальні відділи, які займатимуться ветеранами, їх реабілітацією, які допоможуть їм збиратись і вирішувати актуальні для них питання. Швидке навчання осіб, які працюватимуть саме з ветеранами, сім'ями загиблих, особами, які були в місцях проведення бойових дій – буде одним із шляхів вирішення проблеми.

Наприклад, у Вінниці створений Ветеранський простір. Це команда, яка фахово займається підтримкою ветеранів і ветеранок, учасників та учасниць бойових дій в Україні, їхніх рідних, родин полеглих та безвісти зниклих. Ветеранський простір засновано Громадською спілкою «Координаційна рада ветеранів АТО/ООС та волонтерів м. Вінниці» у співпраці з виконавчим комітетом Вінницької міської ради у липні 2020 року. [3]

Якість української освіти значно знизив коронавірус та війна. Про це говорять показники, отримані під час порівняння освіти вітчизняної із закордоном (оцінка PISA 2018). Проте відтік професіоналів закордон був і задовго до війни, а той, хто не міг цього зробити, просно не мав фінансової можливості, і залишався проживати тут. Стояла проблема залишення дітей на дідусів і бабусь, на далеких родичів-опікунів, і пошуку батьками кращої долі закордоном, щоб забезпечити своїх дітей нормальною освітою, швидше за все, також за кордоном. Тепер ті, хто мріяв залишити рідні землі і виїхати у Європу, вимушено це зробили. Як і в будь-якому місці, там є свої плюси і мінуси. Але великий мінус один: то чужа земля, там чужі звичаї і чужий менталітет. Нам необхідно будувати своє тут, і ці люди мають повернутись і будувати своє вдома.

У всіх, хто повернеться, та у тих, хто залишився, буде багато роботи з відбудови. Взявши досвід Європи, гіркий досвід пострадянської держави, порівнявши ці результати, які отримали не із книг, а із реального досвіду,

зможемо відбудувати ту державу, яка потрібна. Маючи доступ до студентів, які навчаються за кордоном, освіта має по максимуму впливати на молодих спеціалістів, на їхню свідомість і направляти їх у патріотичне русло.

Маємо велику потребу у розвитку дуальної освіти, це прекрасне рішення в умовах відбудови, коли необхідно діяти оперативно. Практика, яка часто проходить фіктивно, має перейти в режим реально корисної. Жорсткий контроль за проходженням практики не підходить, потрібні зручні умови для її проведення, і для студентів, і для бізнесу. Наприклад, компроміс: елементи дуальної освіти поєднані з навчанням на практиці. Потрібне покращення партнерських відносин між бізнесом і навчальними закладами, адже останні готують для всієї економіки необхідні робочі руки.

Починаючи із 2014 року, коли війна на Сході України уже тривала, в системі освіти почали відбуватись контрастні реформи. Звернули увагу на повторне призначення на керівні посади у вищих навчальних закладах, що стимулювало корупцію. Підняли питання щодо результативності навчання, кількості працевлаштованих студентів, а не їх кількості. Часто моніторинг таких показників здійснювався фіктивно, зібрати таку інформацію було неможливо – студенти йшли працювати не по професії, а часто працевлаштовувались неофіційно.

Щоб децентралізовані зусилля генерували синергію та взаємно підсилювалися, освіту в Україні слід розвивати як всеосяжну систему – з реформуванням середніх шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів та університетів у рамках єдиної стратегії з об'єднуючою, прозорою та належним чином прокомунікованою місією. Усі рівні освіти мають націлюватися на допомогу студентам у розвитку їхніх талантів та обранні професії відповідно до їхніх інтересів. Оскільки підвищена автономія також тягне за собою більшу відповідальність, необхідно забезпечити широке навчання на всіх рівнях, зокрема для викладачів (професорів), фінансового та керівного персоналу навчальних закладів. [2]

Такі масштабовані дії допоможуть зекономити, бо часто витрати на освіту

є високими, але зарплати викладачів, учителів – низькі, забезпечення навчальних закладів незадовільне, немає достатньої технічної бази, яка б дозволила наглядно показати елементи роботи, з якими стикнеться студент у майбутньому. Вчителі і викладачі не мають можливості отримувати послуги психологів, що за їх професією є обов'язковою нормою, часто вигорають і виконують свої обов'язки неправильно, травмуючи себе і тих, хто навчається.

З початком повномасштабного вторгнення дуже допомагають Західні партнери, і цим необхідно не нехтувати і максимально використовувати. Громадські організації, які займаються допомогою навчальним закладам, ретельно перевіряють, кому справді необхідна допомога, і відмовляються, якщо бачать, що інша організація виконає завдання краще, щоб економити ресурси.

Нові можливості відкривають партнерські відносини серед університетів України та Європи, які забезпечують громадяни, вимушено переміщені туди навчатись, та діаспора. Найбільше розвивається сфера дослідницько-напряму. Це розвиток спільних проєктів, обмін ідеями та талантами.

Добре облаштовані бомбомховища біля навчальних закладів будуть стимулювати повертатись українців додому навчатись ще при веденні бойових дій. Цифровізація та введення електронного документообігу в деяких закладах допомагає легко відновити інформацію щодо втрачених паперових документів. Тому паперові джерела інформації відходять на останній план і стають неактуальними. Якщо втрата цифрової інформації малоімовірна, дані зберігаються на серверах і зникнуть принаймні під час глобальної катастрофи, то паперові носії можуть бути втрачені індивідуально, однією особою, чи при локально розповсюдженій надзвичайній ситуації, в межах держави або декількох держав, при веденні бойових дій, природніх катаклізмах. Частина людей втрачає важливі документи, що обмежує їх права. Тому введення електронного документообігу в системі освіти – одна із основних завдань нинішньої України. Що стосується Європи, то їхня цифровізація залишає бажати кращого: українці можуть тільки повпливати на тамтешні структури, якщо це можливо, щоб покращити їх цифровізацію.

Україна на 6-му місці в рейтингу Open Data Maturity 2021 серед 34 країн. У 2020 році ми були на 17-му місці. Рівень зрілості сфери відкритих даних-94%. Тим часом рівень європейських країн у середньому майже на 10% менший і становить 81%. [4]

Необхідно не забувати про власну ідентичність. Україна ніколи не буде така, як держави Європи. Це не погано, і не добре, кожен має свою унікальність. Ми часто знаходились на границі світів в своїй історії і на нашій території досі точаться війни, навіть у XXI столітті. Наш народ ніколи не буде мислити так, як інші люди. І народи країн ЄС також, безсумнівно відрізняються один від одного. Нам необхідно взяти ідеї, які підходять саме нам, і пристосувати їх до своєї системи освіти.

Висновки. Отже, гостро стоїть питання того, наскільки на задній план повинна відходити бюрократія. Багато із дорослих людей, які мають досвід, ініціативу, здатні до самопожертви часто служать системі, якої вже немає: геноцидній, корупційній радянській системі. Завдання освіти – змінювати суспільство, виховувати свідомих громадян, які будуть цінувати себе, свою працю, поважати оточуючих і не дозволяти з'являтися і розповсюджуватися неправдивим наративам в суспільстві, які будуть відбудовувати країну максимально швидко, результативно, побудують країну, з якої не захочеться виїжджати.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. «Освіту не можна відкласти на потім»: Зоя Литвин про відбудову шкіл та освіти. URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitu-ne-mozhna-vidklasty-na-potim-zoya-lytvyn-pro-vidbudovu-shkil-ta-osvity/> (дата звернення: 26.09.2024).

2. Мартін Каганец, Сніжана Леу-Севериненко, Єгор Стадний. Відбудова освіти для розумнішої та сильнішої України. URL: <https://voxukraine.org/vidbudova-osvity-dlya-rozumnishoyi-ta-sylnishoyi-ukrayiny> (дата доступу 26.09.2024).

3. Про нас. URL: <https://www.vtprostir.com.ua/about> (дата звернення 30.09.2024).

4. Україна увійшла до топ-6 країн Європи в рейтингу відкритих даних. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-uviyshla-do-top-6-krain-evropi-v-reytingu-vidkritikh-danikh> (дата доступу 26.09.2024).

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Легошина Олена Леонідівна,
кандидат економічних наук,
Заєць Лариса Борисівна,
викладач спеціальних дисциплін
Прилуцький технічний фаховий коледж

У сучасному світі концепція «навчання протягом життя» стає основною передумовою розвитку суспільства та економіки країни. Ця концепція включає формальну, неформальну та інформальну освіту.

У розвинених країнах світу неформальна освіта перетворилася у впливову й самостійну ланку національної системи освіти.

Важливими складовими сучасного освітнього простору стали такі категорії як навчання протягом всього життя (lifelong learning), неформальна освіта (nonformaleducation) та інформальна освіта (informaleducation).

В законі України «Про освіту», а саме у статті 8 зазначені наступні понятті про види освіти:

1. Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.

2. Формальна освіта - це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

3. Неформальна освіта - це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням

професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

4. Інформальна освіта (самоосвіта) - це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

5. Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством [1].

На сьогодні, одним із головних завдань неформальної освіти, як формальної так і інформальної є підготовка молоді та дорослих до самостійного життя.

Неформальна освіта є однією із важливих форм розвитку компетентностей, набутих у формальній освіті та розвитку нових, що суттєво підвищують конкурентоздатність фахівців.

Для фахівців економічного профілю – це можливість розширити та поглибити професійну компетентність, задовольнити власні професійні інтереси. Якщо формальна освіта складає базу професійної підготовки, то неформальна освіта розширює спектр компетентностей у сферах інтересів, розвиває вміння володіти собою у стресових ситуаціях, здатність до критичного мислення та роботи в команді, лідерські якості, уміння вчитися та потреби до пізнання як стійкої характеристики особистості тощо.

Слід підкреслити провідні принципи неформальної освіти: навчатися в дії (learning by doing), вчитися співпраці, навчитися вчитися. «Навчатися в дії» передбачає поєднання теоретичного та практичного навчання, розвиток компетентностей через практичну діяльність.

«Вчитися співпраці» – це розвиток здатностей ефективної роботи в групі, команді із усвідомленням відмінностей у поглядах, способах дій, сприйнятті, мисленні тощо, тобто здатності приймати оточуючих у всьому їхньому різноманітті і вмінь співпрацювати з ними.

«Навчитися вчитися» є здатністю до постійного пошуку інформації, її

опрацювання та здатність до рефлексії, аналізу власного досвіду, виявлення індивідуальних освітніх цілей, а також здатність до застосування набутих компетентностей у нових життєвих ситуаціях [3].

Неформальна освіта – це освітній процес, організований поза межами формального, що спрямований на задоволення освітніх потреб здобувачів освіти за різними освітньо-професійними ступенями та спеціальностями.

Для здобувачів освіти – це можливість розвинути компетентності, які сприятимуть розвитку професійної успішності майбутнього фахівця. Форми неформальної освіти можуть бути різними, проте всі вони побудовані за принципами «гнучких програм, методів, цілей тощо», «навчання із вирішення поточних завдань», що доповнюють та розширюють компетентності формальної освіти, або вирішують окремі завдання, виступаючи окремим освітнім компонентом індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти.

Для фахівців економічного профілю особливої важливості набуває неформальна освіта, яку вони здобувають у період отримання формальної освіти, оскільки вона суттєво підвищує їх конкурентоздатність, фахову компетентність, розширює пізнавальні можливості та професійні уміння. Здобувачі освіти можуть включати окремі види неформальної освіти у індивідуальний план навчання.

Так, якщо здобувач освіти хоче прослухати професійний курс, який розширить його кругозір або допоможе у подальшій кар'єрі, заклад освіти зможе перезарахувати йому результати і оцінку до диплому. На це планується не менше 10 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для освітньо-професійної програми фахової передвищої освіти (ст. 54 ЗУ «Про фахову передвищу освіту»).

При цьому здобувачі фахової передвищої освіти мають право обирати навчальні дисципліни, що пропонуються для здобувачів вищої освіти, за погодженням з керівником закладу фахової передвищої освіти [2]. Мова йде про професійні курси в сфері бухгалтерського обліку, оподаткування, кредитування тощо. Неформальна освіта не замінює академічну, а лише

доповнює її.

Таким чином, на сьогодні існує безліч можливостей для задоволення освітніх потреб у саморозвитку та самоосвіті фахівців економічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Пеньковська Н. К., Гратій Т. І., Андрльє І. О. Визнання неформальної освіти. URL: https://otfk.od.ua/conference/files/science_conference_2019.pdf
3. Пекар І. Роль неформальної освіти в сучасному суспільстві. URL: <http://iqholding.com.ua/articles/rol-neformalno>

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Лесик Ірина Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент

Мар'яш Дарина Юріївна,
Студентка

Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. В сучасній системі освіти важливість особистісно орієнтованого навчання набуває дедалі більшого значення [4]. Зміни в освітніх стандартах спрямовані на те, щоб забезпечити не тільки засвоєння знань, але й формування в учнів умінь, які допомагають розвивати їхні індивідуальні можливості та інтереси. Особистісно орієнтоване навчання має на меті адаптацію навчального процесу до потреб і можливостей кожного учня, враховуючи його індивідуальні особливості та стиль навчання. Одним із найперспективніших підходів до реалізації таких завдань є впровадження інтерактивних методів у процес навчання англійської мови в середній школі [3].

Інтерактивні методи навчання базуються на активному залученні учнів до навчального процесу через різні види діяльності, що стимулюють обговорення, співпрацю та спільне вирішення завдань [4]. Такий підхід дозволяє створювати освітнє середовище, де учні є активними учасниками, а не пасивними споживачами знань. У вивченні іноземних мов інтерактивні методи сприяють розвитку комунікативних компетентностей, що особливо важливо для успішного оволодіння англійською мовою.

Ціль роботи. Метою цієї роботи є дослідження особливостей застосування інтерактивних технологій для реалізації особистісно орієнтованого навчання на уроках англійської мови в середній школі. Зокрема, досліджується, як інтерактивні методи сприяють підвищенню мотивації учнів, покращенню їх комунікативних навичок, а також розвитку критичного

мислення та творчих здібностей. У роботі аналізуються найбільш ефективні форми інтерактивного навчання та їхній вплив на формування особистісно орієнтованого освітнього середовища.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження були використані такі теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної, методичної літератури з предмета дослідження; порівняльний аналіз, який дозволив зіставити різні інтерактивні методи (робота в групах, рольові ігри, дискусії тощо) щодо їхньої ефективності; систематизація та узагальнення даних для визначення впливу інтерактивних методів на мотивацію учнів, їхню комунікативну компетентність, розвиток критичного мислення та рефлексію.

Результати та обговорення. В. Ягоднікова описує інновації в освітньому процесі як «комплексний підхід до створення, впровадження та поширення нових методів і технологій навчання, що призводять до якісних змін у цілях, завданнях, змісті та методах викладання, значно підвищуючи ефективність і результативність навчання [8, с. 200]».

Сучасні інтерактивні методи викладання англійської мови, такі як робота в групах, рольові ігри, дискусії та використання цифрових платформ, потребують адаптації навчальних матеріалів під індивідуальні потреби учнів. Це сприяє розвитку самостійності, критичного мислення та активної рефлексії щодо власного процесу навчання. Г. Назаренко також наголошує на важливості застосування інтерактивних технологій, таких як кооперативне навчання, методи розвитку критичного мислення та ігрові стратегії для досягнення освітніх цілей [4].

Особистісно орієнтоване навчання стало одним із ключових напрямів у сучасній педагогіці, особливо у викладанні іноземних мов. Цей підхід спрямований на максимальне врахування індивідуальних особливостей учня в процесі навчання, що включає адаптацію матеріалу та методів навчання під його інтереси, здібності та потреби. У навчанні англійської мови в середній школі цей підхід відкриває широкі можливості для розвитку комунікативних навичок, креативності, критичного мислення та самостійності учнів.

Інтерактивні методи навчання є важливим інструментом реалізації особистісно орієнтованого підходу, оскільки вони сприяють активній взаємодії учнів між собою та з учителем, створюючи умови для глибшого засвоєння знань та розвитку практичних навичок. Використання інтерактивних методів, таких як групові дискусії, рольові ігри, робота в командах, онлайн-інструменти та мобільні додатки, дозволяє зробити навчальний процес цікавішим та динамічнішим.

Інтерактивні методи дозволяють учням брати активну участь у навчальному процесі, що значно підвищує їхню мотивацію та сприяє глибшому розумінню матеріалу. У традиційній системі навчання учні часто залишаються пасивними слухачами, що обмежує їхній розвиток комунікативних навичок та можливостей для творчого мислення. Використання інтерактивних методів дає змогу залучати учнів до активного обговорення, обміну думками та вирішення завдань разом із товаришами по класу, що стимулює процес навчання.

Одним із найефективніших інтерактивних методів у навчанні англійської мови є робота в групах. Цей метод дозволяє учням використовувати свої мовні знання на практиці через обговорення різних тем, виконання завдань та участь у рольових іграх. Робота в групах також сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, вміння слухати й поважати думки інших, а також уміння аргументувати власну думку.

Рольові ігри є ще одним потужним інструментом для розвитку комунікативних компетентностей учнів. Під час рольових ігор учні занурюються в ситуації, наближені до реального життя, що дає їм можливість практикувати мовні конструкції в умовах, максимально наближених до природного мовленнєвого середовища. Це сприяє формуванню впевненості у використанні англійської мови та дозволяє розвивати навички спонтанної комунікації.

Інтерактивні методи навчання також сприяють розвитку критичного мислення учнів. Дискусії, дебати, аналіз текстів і вирішення проблемних ситуацій спонукають учнів до аналітичного осмислення інформації,

висловлювання та обґрунтування власної думки, а також до обговорення й аналізу думок інших. Це сприяє не лише розвитку мовних навичок, але й формуванню самостійного та креативного мислення.

Останнім часом цифрові технології стали невід'ємною частиною навчального процесу, особливо у викладанні іноземних мов. Використання інтерактивних платформ, таких як Kahoot, Quizlet, Duolingo та інші, значно урізноманітнює процес навчання та робить його більш доступним і цікавим для учнів. Мобільні додатки дозволяють учням навчатися не тільки на уроках, але й поза класом, що сприяє постійному вдосконаленню їхніх мовних навичок.

Однією з переваг використання інтерактивних платформ є можливість адаптації матеріалів до рівня знань кожного учня. Учні можуть виконувати завдання у своєму темпі, що є важливим аспектом особистісно орієнтованого навчання. Крім того, платформи дозволяють учням отримувати миттєвий зворотний зв'язок про свої помилки, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку навичок самоконтролю.

Ігрові елементи, які часто використовуються на інтерактивних платформах, створюють додаткову мотивацію для учнів. Вони можуть змагатися один з одним, отримувати бали за правильні відповіді та досягати нових рівнів. Це робить процес навчання більш захоплюючим і стимулюючим, а також сприяє підвищенню інтересу до вивчення англійської мови.

Інтерактивні методи мають низку переваг, які роблять їх незамінними в процесі навчання англійської мови. Перш за все, вони сприяють розвитку комунікативних навичок учнів, що є основною метою навчання іноземної мови. Учні мають можливість практикувати мову у реальних або наближених до реальних ситуаціях, що дозволяє їм не лише запам'ятовувати граматичні конструкції та слова, але й використовувати їх на практиці.

Ще однією перевагою інтерактивних методів є їхній вплив на розвиток мотивації учнів. Залучення учнів до активної діяльності під час уроку підвищує їхній інтерес до навчання. Відчуття успіху, яке учні отримують під час участі в інтерактивних заходах, також сприяє підвищенню їхньої впевненості у власних

силах та мотивації до подальшого навчання.

Однак, попри численні переваги, інтерактивні методи мають і деякі недоліки. Основний виклик для вчителів полягає в тому, що інтерактивні методи потребують ретельної підготовки. Учителі мають не лише розробляти завдання, але й контролювати процес взаємодії учнів, що може бути складним у великих класах. Крім того, учителі повинні враховувати рівень підготовки учнів, їхні індивідуальні особливості та потреби, що потребує додаткового часу та ресурсів.

Ще однією проблемою є залежність інтерактивних методів від технічних засобів. Використання цифрових платформ та мобільних додатків вимагає наявності відповідного обладнання та технічної підготовки як учнів, так і вчителів. У деяких школах може виникнути проблема з доступом до технічних засобів або з їх недостатньою якістю.

Однак наявність технічних засобів сама по собі не вирішує проблему. Ще одним важливим викликом є необхідність навчання вчителів використовувати інтерактивні методи та цифрові технології. Учителі повинні не лише володіти навичками використання таких інструментів, але й мати методичні знання для ефективного їх застосування у процесі навчання. Це вимагає організації спеціальних курсів підвищення кваліфікації для вчителів.

Подальше вдосконалення інтерактивних платформ та їх інтеграція в освітній процес сприятиме підвищенню якості навчання англійської мови, роблячи його більш доступним, гнучким та адаптованим до сучасних потреб. Важливою складовою успішного впровадження інтерактивних методів є також постійний обмін досвідом між учителями та розвиток професійних спільнот, де вчителі можуть ділитися своїми досягненнями, ідеями та знахідками.

Висновки. Отже, інтерактивні методи навчання англійської мови є ефективним інструментом реалізації особистісно орієнтованого підходу в середній школі. Вони забезпечують активне залучення учнів до навчального процесу, сприяють розвитку їхніх комунікативних та критичних навичок, а також підвищують мотивацію до навчання. Застосування цифрових технологій

і мобільних додатків створює додаткові можливості для індивідуалізації навчання та самооцінки досягнень учнів. Водночас ефективне використання інтерактивних методів вимагає від учителів відповідної підготовки, планування та врахування особливостей кожного учня.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гупан Н. Г. Інтерактивне навчання як сучасна технологія освітнього процесу. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2013. Вип. 2. С. 144–149.
2. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами. Рідна школа. № 5. 2006. С. 57–60.
3. Михальчук О. Індивідуалізація навчання у викладанні англійської мови. Харків: Освіта, 2020. 150 с.
4. Назаренко Г. Інтерактивні методи навчання у сучасній школі. Київ: Педагогічна думка, 2019. 120 с.
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
6. Староста В. Технології інтерактивного навчання: сутність, класифікація. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 1(64). С. 230–237.
7. Степанов О. Особистісно-орієнтоване навчання: теорія і практика. Одеса: Наука і освіта, 2018. 170 с.
8. Ягоднікова В. Інновації в освітньому процесі: концепції та методи. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 200 с.

**МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ
МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
У ДИСТАНЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Лівак Петро Євгенович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фізичної терапії,
ерготерапії та фізичного виховання
Українського гуманітарного інституту,
докторант кафедри, м. Буча, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0136-2607>

Вступ. Сучасні виклики та вимоги до професійної підготовки фахівців у сфері фізичної культури зумовлюють необхідність вдосконалення освітніх програм та орієнтації на формування медико-біологічної компетентності як невід'ємної складової їхньої професійної діяльності. Відтак, медико-біологічна підготовка відіграє ключову роль у формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів, сприяючи не тільки підвищенню рівня їхньої фахової підготовки, а й розвитку особистісних якостей та професійних навичок здобувачів освіти. Важливість цього аспекту зумовлює потребу у науковому обґрунтуванні та розробці моделі формування професійної компетентності, що відобразатиме її міждисциплінарний характер та інтегративний підхід до підготовки.

Мета роботи полягає в аналізі сучасних методологічних підходів, методів та організаційних особливостей дослідження моделей методичних систем навчання медико-біологічних дисциплін для вчителів фізичної культури у дистанційному форматі.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження були використані метод аналізу існуючих методичних систем, наукових досліджень у напрямку дистанційного навчання та особливостей викладання медико-біологічних дисциплін, синтез і систематизація – для об'єднання результатів попередніх

досліджень, узагальнення.

Результати та обговорення. Завдяки своїй гнучкості та доступності, дистанційне навчання стало привабливою альтернативою традиційному. Сучасні здобувачі вищої освіти цінують можливість навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, використовуючи різноманітні гаджети. Інтерактивні елементи онлайн-курсів сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку навичок співпраці. Впровадження різноманітних сучасних технологічних інструментів і освітніх платформ, таких як Moodle і Zoom, сприяло підвищенню доступності навчання та гнучкості освітнього процесу, дозволяючи краще адаптувати його до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Це також призвело до зміни вимог до компетентності педагога та його професійних навичок. Компетентність педагогів у сфері фізичної культури та спорту є поєднанням інтелектуальних, моральних і фізичних якостей, що означає, що педагог повинен володіти не лише спеціальними знаннями та фізичною підготовкою, але й мати ціннісну мотивацію та духовність.

Пріоритетом підготовки конкурентоспроможного вчителя фізичної культури є успішне опанування здобувачами освіти професійних дисциплін у їхній послідовності та взаємозв'язку. Міжпредметна інтеграція – важлива складова методичної системи навчання, що сприяє ефективному засвоєнню дисциплін. У контексті медико-біологічних дисциплін інтеграція знань із різних галузей (анатомії, фізіології, гігієни тощо) допомагає майбутнім вчителям фізичної культури краще розуміти та застосовувати отримані знання. У дистанційному навчанні ця інтеграція потребує спеціальної організації та методів, які враховують особливості цифрового середовища. Залучаючи міжпредметну інтеграцію, викладач активізує здобувачів вищої освіти до навчально-дослідницької діяльності, зокрема у сфері здоров'я та його збереження [5]. Без міцної теоретичної бази з медико-біологічних дисциплін неможливо підготувати кваліфікованого вчителя з фізичної культури, здатного правильно оцінювати функціональний стан дітей та ефективно будувати тренувальний процес. Тому викладання цих дисциплін має передбачати не

лише засвоєння теорії, а й наочне демонстрування фізіологічних процесів.

Оптимальна схема навчально-методичного забезпечення дисциплін медико-біологічного блоку забезпечує глибоке засвоєння матеріалу, оскільки кожна тема курсу структурована за блоками: теоретичний, практичний, самоконтролю та підсумковий контроль [2]. Різноманітність форматів подачі теоретичного матеріалу та різноманітність практичних завдань (лабораторні роботи, кейси, тестові завдання) дозволяють здобувачам вищої освіти не лише отримати знання, але й закріпити їх на практиці.

В освітньому процесі закладів вищої освіти в галузі фізичної культури і спорту важливо використовувати різні інноваційні підходи, що базуються на інтерактивності та максимально наближені до реальних умов професійної діяльності майбутніх фахівців. Важливу роль в процесі навчання медико-біологічних дисциплін у дистанційному форматі відіграють цифрові технології, які дозволяють застосовувати різноманітні методи подання та перевірки знань. Інтерактивні платформи, віртуальні лабораторії, відеолекції та тести створюють можливості для гнучкого і адаптивного навчання. Наразі існує безліч веб-програм для інтерактивного навчання. На факультетах фізичного виховання закладів вищої освіти України впроваджуються такі інструменти онлайн-навчання для співпраці, як Mural, Miro, Padlet, Blackboard, MindMeister, Flip та Wiki. Завдяки функції обговорень, подібній до форуму, студентам надається можливість одразу осмислювати та застосовувати отримані знання під час практичних або семінарських занять [3]. Це дозволяє викладачам коментувати, вести дискусії за потреби та надавати зворотний зв'язок студентам у режимі реального часу.

Необхідно продемонструвати майбутнім педагогам переваги сучасних методів і технологій, навчити їх розуміти, де і як вони є ефективнішими порівняно з традиційними підходами у фізичному вихованні, а також показати їхній потенціал для професійного розвитку [1]. Створення методичної системи навчання в умовах інформатизації освіти є складним та багатогранним процесом, що вимагає інтеграції новітніх технологій та адаптації традиційних

методів до сучасних освітніх потреб. Інноваційні навчальні технології та освітні платформи модернізують організацію освітнього процесу, підвищують ефективність навчання за допомогою використання дидактичних можливостей цього середовища та надають нові форми освітньої діяльності. Проте, для якісного та критичного сприйняття інформації майбутніми фахівцями важливою є участь викладача-наставника, який виконує роль контролера і впливає на ефективність використання інноваційних технологій. Дистанційне вивчення медико-біологічних дисциплін вимагає системної організації, де акцент ставиться на поетапному засвоєнні матеріалу. Особливу увагу приділяють практичним навичкам, які здобувачі вищої освіти отримують через віртуальні симуляції та інтерактивні завдання. Також важливою складовою є постійний зворотний зв'язок між викладачем і студентами, що забезпечує контроль знань та корекцію навчальних досягнень.

Розглядаючи фізичну культуру та медико-біологічні дисципліни як взаємопов'язані, ми розуміємо, що вчитель фізичної культури – це не тільки тренер, а й провідник здорового способу життя. Співпрацюючи з іншими фахівцями, він може реалізувати різноманітні здоров'язбережувальні проекти. Модель формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури, яка інтегрує медичний компонент і навчально-професійну підготовку з використанням сучасних технологій, є ефективною для забезпечення якісної освіти в цій галузі. Модель навчально-професійної підготовки здобувачів освіти має складатися з функціонально-технологічного, адаптаційного та особистісного блоків, що сприяють успішному формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців [4].

Висновки. Модель методичної системи навчання медико-біологічних дисциплін повинна базуватися на принципах міждисциплінарної інтеграції, що дає можливість поєднувати знання з різних галузей, таких як анатомія, фізіологія, гігієна, та створювати цілісне розуміння для майбутніх учителів фізичної культури. У дистанційному форматі ця інтеграція досягається через впровадження інноваційних освітніх технологій, які сприяють взаємодії та

поглибленню знань. Комплексний підхід до розвитку професійної компетентності вимагає систематичного використання адаптованих інноваційних методів навчання. Основними компонентами цієї системи є поступова організація навчального процесу, активне залучення здобувачів освіти до дослідницької діяльності та забезпечення постійного зворотного зв'язку, що сприяє розвитку навичок та знань у сфері фізичної культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Атаманюк С. І. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання інноваційних видів рухової активності: методологічна основа. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10, № 3. С. 6–15. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i3-001> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Лівак П. Є. Реалізація і впровадження методичної системи навчання медико-біологічних дисциплін здобувачів вищої освіти зі спеціальності 014.11 Середня освіта (фізична культура) в умовах дистанційного середовища. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 7(25). С. 698-716. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/13081/13143> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Турчак А. Л., Маркова О. В. Використання інтерактивних електронних ресурсів у дистанційному навчанні майбутніх вчителів фізичної культури і тренерів. *Наукові записки*. 2022. № 206. С. 221-227. DOI : 10.36550/2415-7988-2022-1-206-221-227 (дата звернення : 10.10.2024).
4. Interdisciplinarity in medical education research: myth and reality / M. Albert et al. *Advances in Health Sciences Education*. 2020. Vol. 25, no. 5. P. 1243–1253. URL: <https://doi.org/10.1007/s10459-020-09977-8> (date of access: 11.10.2024).
5. Kakhkhorov S. K., Rasulova Z. D. Methodology of improving the professional activity of the future teacher of technology on the basis of modern educational technologies. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. № 8(12). P. 7006-7014. DOI : 10.13189/ujer.2020.081268 (date of access: 11.10.2024).

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Мантик Валентина Йосипівна

вчитель хімії

Ліцей № 4 міста Житомира

Житомир, Україна

Вступ. / Introductions.

В концепції Нової українською школи однією з складових формування сучасної людини, особистості з високими моральними та культурними цінностями та сформованими ключовими компетентностями, є фінансова грамотність та підприємливість. Адже заощадливість та грамотне використання власних ресурсів, зокрема фінансів, неодмінно призведе до успіху. Тож, виток формування фінансової грамотності має брати свій початок ще зі шкільного віку.

Реалізувати формування фінансової грамотності можна на будь-якому уроці. З прикладом формування фінансової грамотності на уроках хімії, Ви зможете ознайомитись нижче.

Мета роботи. / Aim. Формування фінансової грамотності та підприємливості в учнів середньої школи.

Матеріали та методи. /Materials and methods

Під час викладання уроків хімії у сьомих класах використовую, та пропоную використовувати колегам, такий вид оцінювання, як формувальне оцінювання для розвитку фінансової грамотності. На уроці під час вивчення нового матеріалу дітям пропонуються різні види діяльності, при яких кожен здобувач (здобувачка) освіти може проявити свої здібності, навички комунікації, критичне мислення, задовільнити пізнавальний інтерес шляхом пошуку цікавого для себе теоретичного матеріалу чи дослідницькою діяльністю тощо. Кожна дитина зацікавлена в такій активності, адже в системі оцінювання є, так звана, “бонусна програма” і на ній хочу зупинитись більш детальноше. За

активність на уроці дитина отримує оцінку за роботу, та бонус — колбу з підписом вчителя (див. Додаток 1).

Отримання колби не обов'язково буде приуроченим виставленню оцінки в класний журнал, але дуже часто таке формувальне оцінювання співпадає з балом в журналі. Діти ці колби охоче збирають, оскільки зібравши 5 колб, дитина може обміняти їх на іменний одноразовий сертифікат. Сертифікатів є 2 на вибір учня:

1 - сертифікат на звільнення від домашнього завдання на один урок;

2 - сертифікат на інформаційну тишу на уроці.

Дитина обирає той сертифікат, який для неї є більш ціннішим.

Дія сертифікату розповсюджується на один урок. Дитина може його використати на будь-якому уроці протягом всього навчального року. Виключенням є навчальні дослідження, контрольні та самостійні роботи.

Результати та обговорення./Results and discussion.

В процесі реалізації такого формувального оцінювання дуже чітко простежуються такі результати:

1. Спочатку заробляють колби найактивніші учні, та саме вони реалізують своє право на використання сертифікатів. Інші діти спостерігають і, розуміючи, що це “працює” теж починають долучатись до заробляння колб. Та використання сертифікатів. Важливим фактором цього є той факт, що діти мають вибір у сертифікатах, так, наче вони, умовно перебуваючи в обмежених ресурсах, мають обрати найважливіше та найцінніше для них.

2. На початку, коли діти отримують свої перші колби, вони сприймають їх наче власноруч зароблені кошти. І реалізація цих “коштів” у кожного своя: хтось відразу обмінює на будь-який сертифікат і відразу ж його використовує, а хтось накопичує саме колби, не поспішаючи з вибором сертифікату. Хтось намагається зібрати обидва сертифікати...

3. З часом у дітей формується правильна система цінностей. Вони починають збирати не колби, а сертифікати і, що найважливіше, використовують їх дуже обдуманно, в разі дійсної необхідності!

Висновки./Conclusions.

У процесі запровадження такого варіанту формувального оцінювання, у дітей шкільного віку формується правильне і заощадливе ставлення до власних ресурсів, обдумане їх витрачання. Формується поняття ринкових відносин та цінність зароблених власними силами коштів. Виробляється активна життєва позиція та критичне мислення, яке дозволяє знаходити правильні рішення у використанні власних фінансів.

Вчитель отримує активних, цілеспрямованих та зосереджених на процесі навчання учнів, адже крім оцінки, буде “бонус”. Заробляючи колби, діти так захоплюються процесом, що можуть забути, що сертифікат дає їм право, фактично, не працювати на одному з уроків, тому вони працюють систематично, що призводить до того, що кожна дитина оволодіває на достойному рівні знаннями з дисципліни. А використовуючи сертифікат на уроці, дитина жодним чином не лишається осторонь освітнього процесу. В разі невиконання домашнього завдання, учень не нервує та не переживає, бо розуміє, що вчитель надасть право не виконати ту чи іншу роботу, шляхом використання сертифікату.

Отже, використання такого виду формувального оцінювання має лише позитивні моменти, як для формування фінансової грамотності, так і для формування стійкого пізнавального інтересу учнів до освітньої діяльності.

Додаток 1

ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МОВНОЇ НОРМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОСВІТИ

Морозюк Тетяна Сергіївна,
здобувачка СВО магістр,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. У ході аналізу поступу навчання української мови стає зрозуміло, що упродовж тривалого часу воно було спрямоване на накопичення знань відповідно до застарілої наукової парадигми, яка не передбачала перспектив застосування знаннєвого багажу поза межами школи. Сьогодні новітні освітні орієнтири скеровують напрям вивчення предметів, зокрема української мови, на розвиток і соціалізацію здобувачів освіти. Тому вимогами нашого часу перед вчителями-словесниками є формування функційних знань і умінь для послуговування ними в суспільному житті через виховання в учнів ціннісних орієнтирів та мотивації до опанування мовної норми української мови в контексті вивчення мови як державотворчого чинника.

Мета роботи. Актуалізація сучасних аспектів формування нормативного мовлення в учнів середньої ланки з урахуванням засад Нової української школи.

Матеріали та методи. Вивчення й аналіз мовознавчої, навчально-методичної літератури; теоретичне узагальнення педагогічного й методичного досвіду; спостереження за спілкуванням учнів.

Результати та обговорення. Першочерговим підходом до формування засадничих концепцій у будь-якій галузі є вивчення нормативно-правової складової. Ведучи мову про освітню царину, необхідно апелювати до оновленого Закону України «Про освіту», стаття 12 якого регламентує засади повної загальної середньої освіти: «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до

самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [3]. Для досягнення цієї мети потрібна низка компетентностей, які описано в згаданому законі й узято за основу Державного стандарту базової загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020, який застосовується з 01.09.2022 для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

Зазначений стандарт визначає одинадцять ключових компетентностей, першою з яких є вільне володіння державною мовою. Саме ця складова передбачає вміння комунікувати (усно та письмово), маючи за основу такі знання: функції мови, її ресурси (лексика, граматики), норми сучасної української літературної мови, типи мовної взаємодії, особливості стилів мовлення текстів, медіатекстів тощо [2]. Спілкування державною мовою також очолює перелік ключових компетентностей Нової української школи [4, с. 11].

Засадничі ідеї Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та концепції «Нова українська школа» на практичному рівні відображено в Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів «Українська мова 5 – 9 класи», затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. На відміну від програм 2013 і 2015 років, оновлена програма акцентує на розвитку компетентного мовця, визначаючи мету навчання української мови в школі (предметну) як «формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатого мовної особистості» [6].

Проаналізувавши визначальні положення програми, С. Омелянчук поняття компетентного мовця трактує як «особистість, що має високий рівень мовної свідомості, творчого мислення й літературного мовлення, здатна висловлювати думки просто і зрозуміло. Іншими словами, компетентний мовець вправно володіє мовою, тобто правильно мислить і точно та грамотно виражає думки. Для цього потрібно не лише бути обізнаним із літературними нормами, а й уміло застосовувати їх у мовленнєвій практиці, володіти

лексичним запасом, достатнім для адекватного вираження нової й оригінальної думки» [5, с. 16].

Для виконання мети, поставленої програмою, учитель-словесник повинен поставити перед процесом навчання української мови завдання, основні з яких викладено в програмі, зокрема формувати:

- свідому мотивацію до прагнення вивчення мови;
- духовність, цілісні уявлення та орієнтири через мову культурних;
- компетентність доцільно послуговуватися засобами мови в щоденному спілкуванні;
- ознайомлення з мовною системою в нерозривному зв'язку із лексичними, граматичними, стилістичними, орфоепічними нормами;
- здатність школярів до аналізу й оцінки мовних явищ;
- навички розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти та оцінювати їх з погляду нормативності;
- навички пошуку інформації в різноманітних джерелах [6].

Аналізуючи викладене, прослідковуємо, що формування нормативного мовлення школярів є одним з пріоритетних завдань базової середньої освіти.

Для якісного впровадження визначених освітніх векторів сьогодні система української освіти перебуває на шляху реформування і модернізації та виходу на європейський рівень. Зasadничі зміни в освітній царині базувалися на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя, рамки якого визначають вісім основних компетентностей, перелік яких очолює спілкування рідною мовою. Тут же подається визначення: «Спілкування рідною мовою – це можливість виражати та пояснювати поняття, думки, почуття, факти та погляди як у усній, так і в письмовій формі (сприймання на слух, монологічне мовлення, читання та письмо), та відповідно і творчо взаємодіяти на мовному рівні у всіх соціальних та культурних контекстах; під час навчання та професійної підготовки на роботі, вдома та на дозвіллі» [7].

Акцентується, що спілкування рідною мовою потребує знання лексики,

функціональної граматики, функцій мови, розвиненого словникового запасу. Окрім переліченого, необхідною є обізнаність у рисах стилів мови та вміння її застосовувати в повсякденній діяльності відповідно до ситуацій, у видах жанрів, типах мовної взаємодії. У процесі розвитку вказаної компетентності варто працювати над умінням шукати та аналізувати інформацію, користуватися кодифікаційними джерелами, формувати та виражати (письмово й усно) власну думку залежно від ситуацій, вести конструктивний діалог. Як зазначено в Рекомендаціях, такий підхід «передбачає оцінку впливу мови на інших та прагнення розуміти та використати її впевнено та із відповідальністю перед суспільством» [7].

Акцентним вектором згаданої компетентності є розвиток мовної особистості, яка активно задіяна в лінгвістичний простір, усвідомленням власних мотивів і кінцеву мету вивчення української мови, проявляє доречну в конкретних ситуаціях мовну поведінку [10, с. 8].

У процесі європеїзації багатьох суспільних царин, зокрема освіти, сьогоденні та історичні події не дають права на відхилення вектору від національної основи функціонування того чи того явища. Тому беззаперечно згадані європейські рекомендації необхідно транслювати на навчання української мови в школі. Це твердження підкріплюється й оптимістичною статистикою, поданою у річному звіті уповноважено із захисту рідної мови Про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2023 році. Ведучи мову про освітню сферу, зазначаємо на таких показниках: 2020 року частка учнів та їхніх батьків, які вважали українську мову рідною, становила 82 %, 2023 року цей показник виріс до 91 % школярів і 94 % дорослих. Серед опитаних учителів ця тенденція також підтвердилася: 89 % у лютому 2022 року і 93 % в 2023 році [8, с. 154].

Для визначення дієвих шляхів унормування мовного простору певного класного колективу вчителів-словесників необхідно бути обізнаним в глобальних характеристиках сьогоденної мовної освіти. Як зазначають провідні лінгвісти й методисти, визначальною її ознакою є антропоцентрична

спрямованість – суб'єкт навчання виступив на перше місце, в освітньому процесі враховано психофізіологічні особливості, здатності, погляди та індивідуальні кордони. Такий підхід вимагає відмови від шаблонного викладу матеріалу, натомість необхідно акцентувати на творчому потенціалі та нестандартних методах і прийомах, упроваджувати власні напрацювання, специфічні для конкретних класних колективів чи учнів і учениць індивідуально [10].

Ураховуючи зазначене, на сьогодні акцентування тільки на знаннєвому компоненті навчання та виділення першорядною метою освіти лише накопичення знань з огляду на безсумнівний потенціал розвитку мислення суб'єкта, набуття ним досвіду певної діяльності є недоцільним.

Об'єктивним викликом для сучасного педагога є пошук способів та методів побудови дієвої тактики ведення освітнього процесу в умовах повномасштабної війни. Потреба в застосування дистанційних способів навчання передбачає впровадження завдань для формування в школярів навичок самостійного й командного виконання навчальних вправ, а також вправ для поточного й підсумкового контролю. Необхідно передбачити синхронну й асинхронну форми навчання, відповідно й зміст та характер завдань [1, с. 3].

Особливо поширеною на сьогодні є змішана форма навчання, яка передбачає поєднання традиційних і новітніх методик. До того ж, акцент зміщується на самостійне здобуття знань (а не пасивне засвоєння), що розвиває самоосвітні уміння учнів. У здобувачів освіти формуються навички роботи з інформацією, зокрема із використанням електронних носіїв. Тому умови дистанційного й змішаного навчання слід використовувати як спосіб розвитку аналітичного й критичного мислення, умінь працювати самостійно й в команді, активності й відповідальності в учнів [1, с. 3].

За таких умов роль учителя в освітньому процесі змінюється з ретранслятора навчального матеріалу на наставника та консультанта. Проте попри це, пріоритетне завдання вчителя-словесника – виховати мовця з

високою мовною свідомістю, гідного носія українського коду, національно свідомого та культурно вмотивованого громадянина набуває все більшої актуальності та вагомості.

Саме такий педагог у 21 сторіччі в змозі виховати мовця з високою мовною свідомістю, який «не просто знає норми, а й неухильно дотримується їх; говорить правильно не тому, що хтось примушує, а тому, що інакше не може; прагне до мовного самовдосконалення; розуміє як свої мовні права, так і мовні обов'язки; сповідує ціннісне ставлення до мови, яке перетворилося на тверде переконання й зумовлює всю його мовну поведінку» [9].

Висновки. Для побудови дієвої парадигми стратегій унормування мовлення сучасних школярів і викорінення девіацій слід керуватися станом сучасного мовного середовища і його характеристиками, інтегрувати їх до нормативної бази для системності і масштабності мовних поступів. Сучасні українські нормативно-правові документи, як й засадничі основи, що панують у європейському просторі, акцентують на засадах дитиноцентризму, гуманізму, партнерських взаємин між суб'єктами освітнього процесу, упровадженні індивідуального та творчого підходу. Проте чільне місце серед сучасних аспектів навчання української мови посідає гнучкість, що ставить перед педагогом завдання у сьогоденних непростих умовах знайти можливість донести матеріал до всіх здобувачів освіти завдяки власній професійності та доречно підібраній педагогічній стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голуб Н., Горошкіна О. Методичні рекомендації щодо вивчення української мови у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. *Українська мова та література в школі*, 2022, № 4, С. 2 – 4.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
3. Закон України «Про освіту». URL : https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-12.
4. Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/>

1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf.

5. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.

6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL : https://osvita.ua/doc/files/news/561/56134/11_-ukrayinska-mova-onovlena-programa-dl.docx.

7. Рекомендація Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text.

8. Річний звіт уповноваженого із захисту державної мови. Про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2023 році. URL : <https://mova-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/Звіт%202023/РІЧНИЙ%20ЗВІТ%202023.pdf>.

9. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

10. Сучасні тенденції методики навчання: мовнолітературна царина : колективна монографія / за заг. ред. проф. З. П. Бакум. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 251 с.

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ

Москаленко Я. С.

курсант 1 курсу факультету

підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бодирєв Д. А.

старший викладач

кафедри вогневої підготовки

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Вогнева підготовка є важливим елементом професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції, адже вона забезпечує не тільки фізичну підготовку, але й психологічну стійкість, дисципліну та впевненість у власних силах. Для сучасного правоохоронця здатність ефективно застосовувати вогнепальну зброю у складних і небезпечних ситуаціях є необхідною умовою для успішного виконання службових обов'язків.

Поява і розвиток вогнепальної зброї пов'язують навчальну дисципліну «Вогнева підготовка» з історією її виникнення. Ця дисципліна також включає вивчення балістичних характеристик польоту кулі у зв'язку з криміналістикою, а порядок придбання, зберігання та носіння зброї пов'язаний з адміністративним правом і адміністративною діяльністю поліцейських.

Основні світоглядні концепції та категорії, що підлягають вивченню під час курсу «Вогнева підготовка», включають:

- техніку і правила стрільби з пістолета, як у стандартних умовах, так і в умовах обмеженої видимості чи часу;
- використання вогнепальної зброї в умовах обмеженого простору;
- винахід і застосування приладдя для покращення точності стрільби,

наприклад, оптичних або діоптричних пристроїв [1, с. 88].

Аналізуючи заходи, що застосовуються правоохоронними органами у боротьбі зі злочинністю, можна дійти висновку, що злочинці стають дедалі впевненішими та зухвалішими у своїх діях. Особи, що стоять поза законом, активно протидіють заходам правоохоронців, що проявляється у погрозах на адресу поліцейських та членів їхніх сімей, здійсненні нападів, які становлять загрозу їхньому життю та здоров'ю, а в деяких випадках призводять навіть до вбивств співробітників поліції під час виконання ними службових обов'язків.

По-перше, вогнева підготовка відіграє ключову роль у формуванні навичок безпечного і точного поводження зі зброєю. Правоохоронці, які володіють вогнепальною зброєю, мають діяти з максимальною відповідальністю, враховуючи можливі ризики та наслідки застосування зброї. Тому вогнева підготовка включає в себе навчання основам стрільби, техніці поводження зі зброєю, а також правил її безпечного використання. Зокрема, навчання охоплює основи стрільби, вибір відповідної зброї, техніки стрільби у різних умовах і ситуаціях, а також оцінку ризиків для життя та здоров'я офіцерів і оточуючих.

По-друге, вогнева підготовка сприяє розвитку важливих психологічних якостей, таких як рішучість, самовладання та стресостійкість. Правоохоронець у будь-який момент може опинитися у критичній ситуації, коли від його швидкої реакції і рішучих дій залежатимуть життя і безпека людей. Постійні тренування зі зброєю допомагають формувати у майбутніх офіцерів навички швидкого прийняття рішень та збереження самовладання в умовах підвищеної небезпеки. Крім того, регулярна практика надає можливість тренувати витривалість, уважність та концентрацію, що є критично важливими для оперативної діяльності [2, с. 67].

Третім важливим аспектом вогневої підготовки є розвиток колективної взаємодії та командної роботи. В реальних умовах поліцейські рідко діють поодиночці; вони працюють у складі групи або команди. Ефективне виконання завдань вимагає від офіцерів чіткої координації дій, взаємної підтримки та

комунікації, особливо під час критичних ситуацій, таких як затримання озброєних злочинців або нейтралізація небезпечних об'єктів. Вогнева підготовка включає вправи на координацію дій у групі, що сприяє розвитку навичок комунікації та взаємодії, а також підвищує рівень довіри між колегами.

Четвертий аспект стосується юридичних і етичних аспектів використання зброї. Вогнева підготовка включає вивчення законодавства щодо застосування вогнепальної зброї, особливостей її використання у різних ситуаціях, а також морально-етичних аспектів застосування сили. Це забезпечує правоохоронцям розуміння меж допустимого застосування сили та допомагає уникати перевищення своїх повноважень [3, с. 43]. Офіцери поліції мають знати, в яких випадках вони можуть застосовувати зброю, і які наслідки можуть наступити за порушення цих правил.

Таким чином, вогнева підготовка є невід'ємною частиною комплексної професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції. Вона не лише формує навички точного і безпечного поводження зі зброєю, але й сприяє розвитку необхідних психологічних якостей, навичок командної роботи та розуміння юридичних і етичних аспектів використання сили. Професійна компетентність та готовність до виконання службових обов'язків офіцера поліції значною мірою залежать від якості вогневої підготовки, що в кінцевому підсумку сприяє забезпеченню громадської безпеки та правопорядку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Вогнева підготовка працівника Національної поліції України: навчальний посібник / С. М. Банах, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк, К. О. Маліновська та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 408 с.

2. Тактика самозахисту та особистої безпеки працівників Національної поліції України : метод. рек. / уклад.: С. М. Бортник, О. А. Моргунов, В. О. Артем'єв, І. Г. Хомко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2 ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків, 2017. 136 с.

3. Носкова Т. І., Головка В. М. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. Службова-бойова підготовка як основа професійної діяльності поліцейських : матеріали міжнар. науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 30 листопада 2022 року). Одеса : ОДУВС, 2022. 204 с. С. 43-44.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ФАКТОР ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Науменко Назарій Олегович,

аспірант

Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих

ім. Івана Зязюна

м. Київ, Україна

Вступ. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи в умовах змішаного навчання передбачає набуття студентами не тільки універсальних і загальнопрофесійних, але й музично-педагогічних компетенцій. Ця спрямованість освітнього процесу висуває додаткові вимоги до шляхів засвоєння навчальної інформації, що забезпечували б прояви творчої активності студентів у музично-педагогічній діяльності, зокрема під час планування та розробки сценаріїв уроків, а також реалізації освітніх і розвивальних функцій навчальної взаємодії з учнями школи. У зв'язку з цим, змішана форма навчання заслуговує на увагу як освітня форма, що дозволяє широко використовувати мережу інтернет, її інформаційні та комунікаційні можливості [3]. Однак інтерактивні дистанційні технології, що впроваджуються в освітній процес з метою підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах змішаного навчання, потребують ретельної продуманості методик засвоєння знань, аналізу пріоритетів, що стимулюють мотивацію студентів до самоосвітньої діяльності, врахування факторів, що впливають на роботу викладачів і здобувачів освіти в інтегрованому інформаційно-освітньому середовищі.

Різні види педагогічної практики, під час якої студенти апробують набуті професійні знання, спрямовані на формування професійно важливих особистісних якостей [2] та виступають важливим засобом підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах змішаного навчання.

Мета роботи: обґрунтувати нововведення в зміст виробничої педагогічної практики майбутніх учителів музичного мистецтва, що сприяють

їх підготовці до роботи в умовах змішаного навчання.

Матеріали та методи. У процесі дослідно-експериментальної роботи були використані теоретичні методи науково педагогічного дослідження: вивчення і узагальнення теоретичних положень щодо організації змішаного навчання, вивчення практики створення інтегрованого інформаційно-освітнього середовища; емпіричні методи науково педагогічного дослідження: включене спостереження, аналіз передового педагогічного досвіду, педагогічне моделювання.

Результати дослідження та обговорення. Актуальність питання програмно-нормативного обґрунтування, організації, проведення, консультаційного супроводу, контролю за виконанням та атестацією виробничої педагогічної практики зумовила необхідність вибору шляхів адаптації форм, методів і технологій проведення практики за умов змішаного навчання. Виходячи із завдань впровадження нововведень, були проаналізовані організаційні, технологічні, методичні, дидактичні, комунікативні особливості організації освітнього процесу.

Основні нововведення полягали в організації синхронного онлайн-навчання, а також запровадження кількох варіантів асинхронного дистанційного навчання, що склали, як показав час, гідні альтернативи синхронному онлайн-формату. Було переглянуто вимоги до умов впровадження основних форм тристоронньої педагогічної взаємодії, методів, технологій, засобів та результатів реалізації студентських педагогічних проєктів, а також видів, форм, критеріїв та результатів атестації.

Традиційна педагогічна практика студентів факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій складається з основних функціонально-тематичних блоків: ознайомлення з матеріально-технічним, нормативним, програмним, методичним, технологічним забезпеченням школи; ознайомлення зі структурою та змістом навчального процесу з музичного мистецтва, що проводиться вчителями школи; підготовка та проведення занять на задану викладачем-предметником тему [6].

Можливість студентів факультету мистецтв та художньо-освітніх технологій активно використовувати сучасні освітні технології, насамперед, комп'ютерні мультимедіа-технології під час проходження виробничої педагогічної практики та підготовки до професійної музично-педагогічної діяльності у загальноосвітніх закладах дозволила створити варіанти організації педагогічної взаємодії в умовах змішаного навчання, що можуть бути оптимальними альтернативами проведення виробничої педагогічної практики [1].

Консультаційна робота з керівниками практики проводиться в синхронному та асинхронному онлайн-форматі за допомогою низки безкоштовних програмних сервісів та додатків, що забезпечують інформаційно-телекомунікаційну взаємодію. З боку керівника бази практики здійснюється процес вступного інструктажу, що знайомить студентів з правилами охорони праці, внутрішнього розпорядку в загальноосвітньому закладі, з технікою безпеки, статутними документами та іншою програмно-методичною документацією, а також з кадровим, матеріально-технічним, технологічним потенціалом школи. Цей вступний до практики етап реалізується варіативно в синхронному онлайн-режимі та в асинхронному дистанційному форматі, залежно від співвідношення предмета професійної уваги та оптимальних методів ознайомлення з ним [4].

Етап спостереження за роботою вчителів відбувається відповідно до специфіки проведення індивідуальних та групових занять, що враховується кожним педагогом за умов переходу на дистант: студенти електронною поштою отримують необхідні для роботи методичні матеріали, інструкції, а також підключаються до онлайн-занять.

Самостійне проведення студентами запланованих уроків відбувається у двох варіантах, залежно від об'єктивних технічних та часових можливостей організації синхронної педагогічної взаємодії з дітьми. У першому випадку, студент бере участь у синхронній онлайн-взаємодії, підготовлений проєкт уроку реалізується на платформі zoom. Ця комп'ютерна програма завдяки

своєму технічному функціоналу дозволяє повністю відтворити музичний простір, в якому із задоволенням працюють діти, а також може виконувати функції «мотиваційного поля».

За умовами другого варіанту, практикантові пропонується створити відеозапис сценарію уроку, на якому було б повністю представлено (вербалізовано та проілюстровано аудіально та візуально) ту частину навчально-виховного процесу, що передбачає активні дії вчителя. Для створення атмосфери віртуального онлайн-процесу в тих фрагментах уроку, де передбачаються відповіді учнів, студент робить паузи, даючи можливість дитині, яка переглядає відеозапис, сформулювати і висловити вголос власну думку. Варто зазначити природність і безпосередність участі учнів у віртуальній розмові, своєчасність їх відповідей на питання вчителя у формі мініоповідань, показів, пояснень формулювань та аргументації.

Завдяки роботі з відеозаписами студенти значно підвищили рівень та якість свого вербального та емоційного впливу на віртуальних учнів, оскільки навіть в асинхронному форматі особисте ставлення, емоції, мовленнєві відтінки вплітаються у звукову тканину уроку та безпомилково розпізнаються учнями [5].

Під час проєктування уроків музики для учнів загальноосвітніх закладів, поряд зі створенням авторського сценарію уроку, оригінальність якого перевіряється в офіційній системі університетського антиплагіату і повинна становити не менше 80%, студенти в обов'язковому порядку розробляють мультимедіа-презентацію для супроводу ходу уроку. Мультимедійна презентація до уроку музичного мистецтва складається з методичного розділу, що містить створений студентом методично-дидактичний комплекс, який потенційно може надалі бути використаний учителем школи, а також слайдів з ілюстративним дидактичним матеріалом для презентації на уроці: фотографії композиторів, репродукції картин, портрети героїв музичних творів, аудіо- та відеосюжети інтерактивних ігор, аудиторних творчих завдань.

Окрему ланку складають рекомендації для учнів щодо подальшого

самостійного освоєння теми уроку в позаурочній освітній діяльності. З цією метою студентами формуються індивідуальні дидактичні матеріали, зміст яких є комплексом ключової інформації з теми уроку, що має тезову форму, та ілюстративної підтримки, пропорційність яких залежить від віку учнів. У старших класах переважають текстові описи, тоді як для дітей молодшого шкільного віку студенти роблять акцент на візуальній ілюстративності відповідно до домінантності наочно-образного мислення дітей як їх специфічної особливості. Індивідуальні дидактичні матеріали надаються дітям для повторення вивченого на уроці та продовження оволодіння темою під час виконання домашнього завдання та участі в позакласній музично-естетичній та культурно-просвітницькій діяльності.

Таким чином, безпосередньо на уроці музичного мистецтва, а також вдома за допомогою інформаційно-комунікаційної системи Інтернет успішно досягаються основні завдання музично-педагогічної діяльності та, відповідно, педагогічної практики студентів: методичне та дидактичне електронне забезпечення, що створюється студентами з оперттям на загальні тенденції до інтеграції наук, різних видів мистецтв та практичних видів творчості; керівництво навчальною діяльністю учнів, що дозволяє їм навчитися розуміти мову музики, сприймати художню цінність духовної спадщини попередніх поколінь, гармонізувати емоції, задіявши свої інтелектуальні, фізичні та духовні дані.

Усі електронні методичні та дидактичні матеріали, мультимедіа-ресурси, що створюються студентами, доступні для колективного ознайомлення та вивчення завдяки розміщенню у відкритому доступі на освітній платформі ЗВО. Це дозволяє реалізувати загальнопрофесійні та профільні завдання виробничої практики у навчальному плані роботи студентів [4]. Проміжна атестація в умовах колективної практичної роботи в синхронному онлайн-режимі підтверджує сформованість у студентів факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій компетентнісної бази з питань програмно-методичної політики в галузі викладання музичного мистецтва,

репертуарних стратегій основних навчально-методичних комплексів, що забезпечують освоєння широкого спектру музично-жанрових тем: від пісенних та інструментальних зразків народної творчості, творів вітчизняних композиторів минулого та сучасності, написаних для дітей, до найбільш популярних всесвітньо відомих опер, балетів, симфонічних циклів, вокальних та інструментальних творів зарубіжних і вітчизняних композиторів різних епох.

Висновок. У сукупності всі види діяльності, що реалізують студенти за допомогою різних ресурсів і технологій, забезпечують досягнення практикантами системної мети практики - оволодіння компетенціями з моделювання, проєктування інтегрованого інформаційно-освітнього середовища ЗЗСО, конструювання інтерактивної дистанційної навчальної взаємодії на уроках музичного мистецтва, сформованість готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи в умовах змішаного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Том 54. № 4. С. 1-18.
2. Галузяк В. М. Розвиток особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя: теорія і практика: монографія. Вінниця: Твори, 2021. 400 с. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2021-67-146-156>
3. Гуревич Р. С., Гордійчук Г. Б. Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Кусій М. І., Драчук М. І. Змішане навчання як сучасна форма побудови навчального процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців*. Випуск 69. 2023. С. 14-32.
4. Кобися А. П. Інформаційне освітнє середовище як платформа для реалізації змішаного навчання у вищих навчальних закладах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 57. № 1. С. 75-82.
5. Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л., Олійник Н. Ю.,

Олійник Т. О., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г., Столяревська А. Л. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / за ред.Кухаренка В. М. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

6. Шулдик Г. О., Шулдик В. І. Педагогічна практика: навчальний посібник для студентів педагогічних вузів. Київ: Науковий світ, 2000. 143 с.

СУЧАСНЕ STEAM-ОРІЄНТОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Нечитайло Лариса Григорівна,

викладач,

Карабцова Валентина Тимофіївна,

викладач

Балаклійський педагогічний фаховий коледж

Комунального закладу

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Харківської обласної ради

м. Балаклія, Україна

Виокремимо основні блоки моделі STEAM-орієнтованого освітнього середовища закладу освіти (ЗО) [5]: цільовий, організаційно-змістовий, технологічний, результативно-діагностичний (Рис. 1).

Розглянемо ці блоки моделі STEAM-орієнтованого освітнього середовища ЗО докладніше.

Цільовий блок включає в себе: окреслення чинників впливу на формування мети, завдань, принципів та підходів навчання. Так, мета нашої моделі визначається такими основними чинниками [6]: модернізація освіти відповідно до запитів цивілізації; освіта, що базується на наукових дослідженнях; навчання, що дає мотивацію здобувачам освіти здійснювати дослідження у вигляді STEAM проєктів.

Відповідно до вищезазначених чинників, метою моделі є розвиток життєвої компетентності особистості як обов'язкової умови для створення, підтримки та розвитку самого STEAM-орієнтованого освітнього середовища та мейкер-простору.

Згідно з метою сформовані такі завдання: створення STEAM-орієнтованого освітнього середовища закладу освіти, що буде впливати на розвиток життєвої компетентності здобувачів освіти; створення умов для розвитку професійної компетентності вчителів; створення технологічної бази для забезпечення освітньої діяльності у межах STEAM.

Організаційно-змістовий блок передбачає такі завдання:

- забезпечення підтримки взаємодії всіх учасників освітнього процесу (здобувачів освіти, педагогів, батьків тощо);
- створення тренінгів, вебінарів, курсів, толоки, що сприятимуть розвитку професійної компетентності та педагогічної майстерності педагогів для розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища ЗО;
- застосування необхідних технологій, форм, методів, прийомів і засобів для розвитку професійної компетентності вчителів.

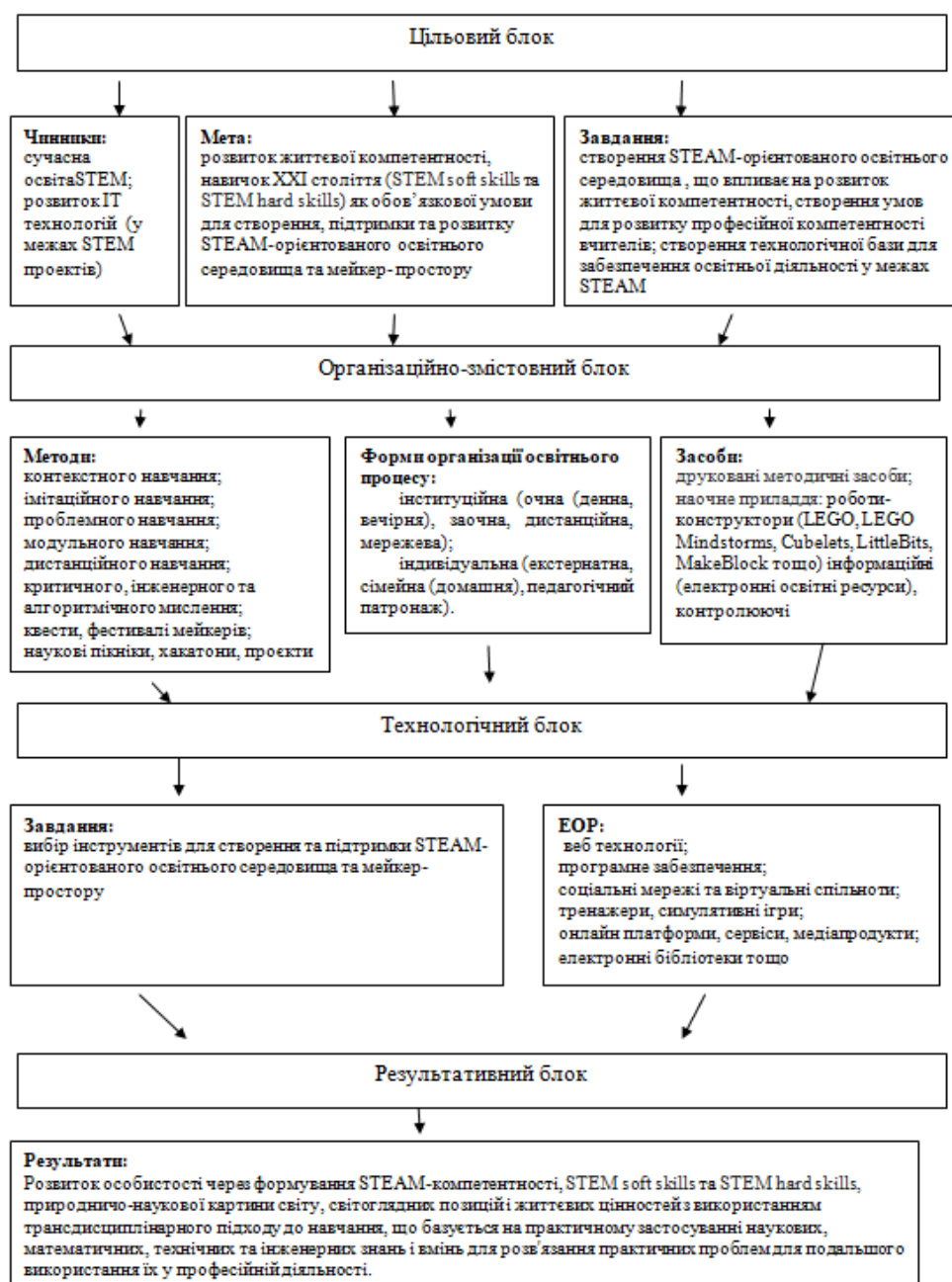

Рис. 1. Модель STEAM-орієнтованого освітнього середовища

При цьому, серед методів навчання, доречними ми вважаємо: методи контекстного, імітаційного, проблемного, модульного, дистанційного навчання; критичного, інженерного та алгоритмічного мислення; квести, фестивалі мейкерів; наукові пікніки, хакатони, проекти, обмін досвідом, peer-to-peer (рівноправна участь усіх суб'єктів освітнього процесу), «кейс-метод» (дослідження учасниками курсу різних ситуацій щодо організації STEAM-орієнтованого освітнього середовища та мейкер-простору), письмове опитування (анкетування), тестування, самооцінювання, peer-to-peer контроль (взаємооцінювання учасників освітнього процесу кінцевих продуктів навчання у курсі, наприклад, планів уроків, навчальних проектів та ін.).

Освітній процес супроводжується такими засобами як персональні комп'ютери, програмне забезпечення, електронними освітніми ресурсами (EOR), що включають у себе ресурси загального навчального призначення [5]: програми та веб-сайти для створення флеш-карт та вікторин; електронні бібліотеки (наприклад, Europeana (<https://www.europeana.eu/portal/en>), Український центр (<http://www.ukrcenter.com>), Tuva Lab (<https://tuvalabs.com/>); Веб-сервіси для групової роботи (наприклад, Google Apps for Education, Microsoft Office 365 online, онлайн-дошка Padlet); інструменти для створення ментальних мап (наприклад, MindMeister, Freemind, Bubble, MindMup); пошукові системи (наприклад, Google, Yahoo!, Baidu); для конкретних цілей STEAM-орієнтованого середовища, наприклад: для ознайомлення та дослідження різноманітних наукових концепцій за допомогою моделей та моделювання (наприклад, Tinybop для роботи учнів окремо або в парах щодо вивчення певної системи як людського тіла, водного кругообігу, Сонячної системи та ін.; Google Earth VR для дослідження Землі та її тривимірної її структури, топографії, вивчаючи важливі історичні місця чи географічні райони; Enercities для моделювання учням міст, будівель), програми та веб-сайти з робототехніки (наприклад, Blue-Bot, Root Coding, Blockly for Dash & Dot Robots, Robo Code, The Robot Factory by Tinybop, Sphero Edu, Microsoft MakeCode (micro:bit, Circuit Playground Express, Minecraft), Cyber Robotics

Coding Competition), онлайн ресурсні центри (наприклад, KQED Education (<https://ww2.kqed.org/education/stem-resources/>), High-Adventure Science (<https://hasconcord.org/>), Education Closet (<https://educationcloset.com>), ArtsEdge (<https://artsedge.kennedy-center.org/educators.aspx>); лабораторії (наприклад, NOVA Labs, GoLab, GeoGebra); тренажери (наприклад, PhET Interactive Simulations project (<https://phet.colorado.edu/>), Interactive Physics™ (<http://www.design-simulation.com/ip/>), OnlineLabs.in (<http://oninelabs.in/physics>)).

Технологічний блок передбачає застосування різноманітних інструментів STEAM-освіти, серед яких виокремлюємо відкриті ЕОР, які були вперше визначені на Форумі ЮНЕСКО: про вплив відкритих курсів на вищу освіту в країнах, що розвиваються (UNESCO Forum on the Impact of Open Courseware for Higher Education in Developing Countries (Armellini and Nie 2013 [3]) Армелліні та Ні, 2013).

З огляду на це можна виокремити такі електронні освітні ресурси:

- загального навчального призначення: програми та веб-сайти для створення флешкарт та вікторин (наприклад, TinyTap, Kahoot!, Quizizz, Socrative, Quizlet, Albert); електронні бібліотеки (наприклад, Europeana (<https://www.europeana.eu/portal/en>), Український центр (<http://www.ukrcenter.com>), Tuva Lab (<https://tuvalabs.com/>); Веб-сервіси для групової роботи (наприклад, Google Apps for Education, Microsoft Office 365 online); інструменти для створення ментальних мап (наприклад, MindMeister, Freemind, Bubble, MindMup); пошукові системи (наприклад, Google, Yahoo!, Baidu)

- для конкретних цілей STEAM-орієнтованого середовища, наприклад: для ознайомлення та дослідження різноманітних наукових концепцій за допомогою моделей та моделювання (наприклад, Tinyвор для роботи учнів окремо або в парах щодо вивчення певної системи як людського тіла, водного кругообігу, Сонячної системи та ін.; Google Earth VR для дослідження Землі та її тривимірної структури, топографії, вивчаючи важливі історичні місця чи географічні райони; Enercities для моделювання учням міст, будівель; програми та веб-сайти з робототехніки (наприклад, Blue-Bot, Root Coding, Blockly for

Dash & Dot Robots, Robo Code, The Robot Factory by Tinybop, Sphero Edu, Microsoft MakeCode (micro:bit, Circuit Playground Express, Minecraft), Cyber Robotics Coding Competition), онлайн ресурсні центри (наприклад, KQED Education (<https://ww2.kqed.org/education/stem-resources/>), High-Adventure Science (<https://has.concord.org/>), Education Closet (<https://educationcloset.com>), ArtsEdge (<https://artsedge.kennedy-center.org/educators.aspx>); лабораторії (наприклад, NOVA Labs, GoLab, GeoGebra); тренажери (наприклад, PhET Interactive Simulations project (<https://phet.colorado.edu/>), Interactive Physics™ (<http://www.design-simulation.com/ip/>), OnlineLabs.in (<http://onlinelabs.in/physics>) [4].

Вище зазначений перелік ЕОР не є вичерпним та може доповнюватися.

Застосування відкритих ЕОР визначається як технологічне відкрите надання освітніх ресурсів для консультацій, використання та адаптації спільноту користувачів для некомерційних цілей. Ці освітні ресурси розміщені у відкритому доступі в Інтернеті і включають підручники, відео, подкасти та будь-які інші матеріали, пов'язані з навчанням, такі як посібники для вчителів, плани уроків, експерименти, демонстрації та навчальні програми (Butcher 2015 [2]).

Результатом створення моделі STEAM-орієнтованого освітнього середовища є розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням трансдисциплінарного підходу до навчання, що базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань і вмінь для розв'язання практичних проблем для подальшого використання їх у професійній діяльності.

Упровадження STEM-освіти має глибинний характер і включає розв'язання проблем підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, уміє досягти нових педагогічних цілей, сам вчиться у процесі навчання інших. Сучасний і майбутній учитель – це активний проектувальник

міждисциплінарних навчальних програм, який на основі системи знань, розуміння наукової картини світу має визначати зміст, обсяг і послідовність навчання, характер і ступінь інтеграції знань з різних гностичних полів, добирати методи, методики і стратегії, які забезпечать найбільш очікуваний педагогічний результат [1], на фоні стійкої мотивації постійно працювати над собою.

Домінантною стає підготовка вчителя, діяльність якого не обмежується викладанням власного предмета; фахівця, здатного до реалізації міждисциплінарних зв'язків, який усвідомлює значущість професійних знань у контексті соціокультурного простору. Важливим є його вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості дитини, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. Беззаперечно, розвиток STEM-освіти потребує нових наукових досліджень, дидактичних розробок, навчених, грамотних і керованих молодих талантів, які змогли б суттєво вплинути на цей процес. У зв'язку з цим посилена увага приділяється реалізації довгострокових ініціатив щодо професійного розвитку STEM-педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Jacobs H. H., *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation*. Ed. Alexandria, VA: ASCD, 1989. – 97 p. Available: <http://www.ascd.org/publications/books/61189156.aspx>. . Accessed on: July, 12, 2017.

2. Partnership for 21st century learning. [Online]. Available: www.P21.org. Accessed on: July, 12, 2017.

3. Report to the European commission of the expert group on science education, *Science education for Responsible Citizenship*. [Online]. Available: http://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/pub_science_education/KI-NA-26-893-EN-N.pdf. Accessed on: July, 12, 2017.

4. Сліпухіна І. А., Чернецький І. С., Меньяйлов С. М., Рудницька Ж. О., та Матеїк Г. Д, «Сучасний фізичний експеримент у дидактиці STEM

орієнтованого навчання». Зб. наук. праць /Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2016. Вип. 22, С. 325-328.

5. Сороко Н. В. Модель STEAM-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя закладу загальної освіти. Науковий Вісник Ужгородського університету. Сер.: «Педагогіка. Соціальна Робота». 2020. Вип. 2 (47). С.176-185.

6. Сороко Н. В. Чинники впливу на розвиток STEAM-орієнтованого освітнього середовища загального закладу освіти. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в освіті, науці і техніці» (ІТОНТ-2020): Черкаси, 21-23 травня 2020. URL: <https://knsa.chdtu.edu.ua/conferences> (дата звернення: 01.09.2020).

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ УЧНІВ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Одинченко Лариса Костянтинівна,

к. п. н., доцент

Мойсеєнко Олена Олександрівна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Дніпро-Слов'янськ, Україна

Вступ. Одним з найбільш ефективних методів ознайомлення з природою є спостереження. Для дітей молодшого шкільного віку це складна пізнавальна діяльність, яка охоплює сприймання, увагу, мислення, мовлення й емоційну сферу. Організація цілеспрямованих спостережень за природними об'єктами і явищами створює позитивні передумови корекції і розвитку пізнавальної діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета роботи – висвітлити теоретичні аспекти формування в учнів початкових класів спеціальних закладів загальної середньої освіти вмінь спостерігати світ навколишньої природи.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставленої проблеми нами використано теоретичні методи дослідження – аналіз наукових джерел, їх систематизація й узагальнення.

Результати та обговорення. У спеціальній психолого-педагогічній та методичній літературі (Г. Блеч, О. Вержиховської, Ю. Галецької, Н. Малюхова, Л. Одинченко, С. Трикоз, О. Хайдарова та ін.) доведено, що для учнів із порушеннями інтелектуального розвитку характерним є не сформованість умінь цілеспрямовано спостерігати за об'єктами природи, порівнювати й виділяти суттєві ознаки, встановлювати зв'язки між окремими компонентами в житті рослин і тварин. Виділити колір, форму, величину діти можуть тільки в умовах конкретного завдання, безпосереднього керівництва з боку педагога. У молодших учнів із інтелектуальними порушеннями відзначається бідність сенсорного й практичного досвіду в пізнанні навколишнього світу,

фрагментарність і схематичність уявлень про об'єкти живої й неживої природи, обмежений словниковий запас, труднощі в запам'ятовуванні й актуалізації отриманої інформації. Специфічність засвоєння школярами знань про природу пояснюються багатьма причинами, що лежать в основі порушення їхньої пізнавальної діяльності (І. Дмитрієва, І. Єременко, В. Липа, М. Матвеева, С. Миронова, В. Синьов, Н. Стадненко, О. Хохліна та ін.).

На свідомість сприймання предметів і явищ довкілля значний вплив мають проведені спостереження в природі, спостереження натуральних об'єктів, образне слово вчителя, практичні вправи, використання набутих знань і життєвого досвіду учнів. У наукових роботах учених зауважується, що учнів початкових класів спеціальної школи необхідно спонукати до спостереження природних об'єктів, здійснювати їх цілісне сприймання, вчити розглядати спостережуваний об'єкт, аналізувати його характерні особливості та визначати суттєві ознаки, узагальнювати і синтезувати отримані знання у цілісну систему (Г. Блеч, В. Синьов, Л. Співак, Л. Стожок, С. Трикоз, Т. Ульянова та ін.). Систематичні та цілеспрямовані спостереження за об'єктами природи забезпечують розширення і уточнення активного словника, корекцію і розвиток мислення учнів на основі порівняння, виділення подібного й відмінного, узагальнення суттєвих ознак, встановлення найпростіших зв'язків і закономірностей у природі.

На початковому етапі вивчення рослин і тварин пропонується полісенсорне обстеження натуральних об'єктів або муляжів; визначення властивостей рослини (кольору, форми, розміру); виокремлення основних, суттєвих ознак; з'ясування особливостей зовнішнього вигляду тварин; порівняння певної пари тварин і на цій основі встановлення відмінності зовнішнього вигляду, звичок, способу життя (Г. Блеч, Л. Одинченко, С. Трикоз, О. Хайдарова).

Під час спостереження пропонується розглядати об'єкти у визначеній послідовності: назвати, співвіднести з уже відомою категорією об'єктів; дати загальну характеристику системи предметів, у якій існує і функціонує

досліджуваний предмет; виділити частини предмета; повторно розглянути предмет як ціле (Н. Голуб, В. Голуб, Т. Гордієнко, В. Ярешко та ін.).

Сполучення спостережень за живою природою з використанням різноманітних дидактичних, рухливих і творчих ігор сприяє закріпленню й узагальненню, систематизації знань школярів про природу. Надзвичайно ефективним в активізації пізнавальної й емоційно-вольової діяльності дітей є використання в процесі спостережень віршів, загадок, цікавих розповідей, живопису. Ці засоби допомагають повною мірою сприймати красу природи, її своєрідність, неповторність.

Висновки. Отже, в сучасних наукових теоретико-експериментальних роботах приділяється особлива увага спостереженню як методу пізнання об'єктів живої природи. При інтелектуальному порушенні розвиток дітей молодшого шкільного віку здійснюється в умовах стійкого недорозвинення пізнавальної діяльності й протікає своєрідно, що важливо знати й ураховувати під час організації спостережень в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вержиховська О., Галецька Ю. Формування природничих знань у молодших школярів з порушеннями інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць: Вип. 18. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2021. С. 19-32.
2. Дмитрієва І. В. Корекційна спрямованість естетичного виховання в старших класах допоміжної школи. Монографія. Слов'янськ, 2008. 373 с.
3. Одинченко Л. К. Формування в розумово відсталих молодших школярів уявлень і понять про об'єкти природи у процесі навчально-пізнавальної діяльності. *Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти* : хрестоматія / за ред. В. І. Бондаря, Ю. Д. Бойчука, В. В. Золотоверх. В 2-х томах. Том І. Харків : ФОП Бровін О. В., 2023. С.219-226.
4. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово

відсталості дитини: підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

5. Трикоз С. В. Формування природничих понять в учнів з порушеннями розумовою відсталістю. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: зб. наук. праць : Вип.8. /за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупасової. К.: ТОВ « Поліграф плюс», 2015. С.150-160.

6. Хайдарова О. С. Особливості формування уявлень молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Науково-методичний збірник. 2017. Вип. 13. С.247-254.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Пальчикова Олександра Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Бараненко Анастасія Олександрівна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Криворізький державний педагогічний університет

Вступ. Одним із важливих аспектів сучасної освіти є підготовка учнів до повноцінної комунікації в полілінгвальному середовищі, що є можливим завдяки умінню застосовувати знання граматики англійської мови під час діалогічної взаємодії з іншомовними представниками.

Діалог є однією з основних форм спілкування, тоді як діалогічне мовлення можна розглядати як сцени соціальної взаємодії, функціонально-комунікативний вид мовлення з безпосереднім словесним обміном думками між двома мовцями. Відповідно, важливість навчання граматики через формування діалогічного мовлення полягає в необхідності засвоєння учнями морфологічних одиниць і граматичних структур з подальшим використанням у спонтанних комунікативних ситуаціях.

Відтак необхідність вибору лінгводидактичного інструментарію, зокрема методів формування діалогічного мовлення під час навчання граматики англійської мови, є беззаперечною.

Мета роботи полягає в аналізі та виокремленні методів формування діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови.

Матеріали та методи дослідження. Джерельну базу дослідження складають наукові праці лінгводидактів (Н. Алефіренко, М. Кортес, М. Суон, Г. Стейджер, П. Тейлор, С. Торнбері, Дж. Хармер). Для досягнення поставленої мети послуговуємося теоретичними методами (аналіз літератури, синтез, індукція, дедукція), що уможливають з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми та виокремлення методів формування діалогічного мовлення у процесі навчання граматики англійської мови.

Результати та обговорення. Ефективну реалізацію освітньої мети забезпечує застосування відповідних методів формування діалогічного мовлення. Як зазначає Н. Алефіренко, методи є практичним втіленням принципів і забезпечують їх адаптацію до конкретних умов навчання [1]. Водночас, Дж. Хармер визначає метод навчання як систему організації навчального процесу, яка охоплює конкретні стратегії, техніки та підходи, спрямовані на досягнення мовленнєвих цілей учнів [3].

Нині одним із поширених є інтерактивний метод навчання граматики, що передбачає використання інтерактивних дошок, програмного забезпечення для комп'ютерів і мобільних додатків. Під час навчання англійської мови ці технології сприяють активній взаємодії між учнями через інтерактивні завдання, що містять граматичний матеріал в контексті симульованих ситуацій. Завдяки цьому учні отримують миттєвий зворотний зв'язок, що дозволяє швидше виправляти помилки і краще засвоювати граматичні правила. За словами Г. Стейджера та Р. Кларка, інтерактивний метод не лише підвищує мотивацію учнів, але й дає змогу вчителям краще адаптувати уроки до індивідуальних потреб кожного учня, що є особливо важливим для вивчення граматики у старших класах [4].

С. Торнберрі виокремлює індуктивний і дедуктивний методи навчання граматики. Перший сфокусовано на представленні правил, що супроводжуються прикладами їх застосування, тоді як у межах індуктивного наведено кілька прикладів, з яких виводиться правило [7].

Особливістю еkleктичного методу є гнучкість, що уможливорює комбінування різних видів прийомів і завдань залежно від мети заняття, рівня підготовки здобувачів і конкретних обставин. Вказаний метод сприяє адаптації процесу навчання до індивідуальних потреб учнів, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу [2].

Формативне оцінювання є ключовим способом відстеження прогресу суб'єктів і коригування стратегій в процесі навчання граматики [3]. У процесі навчання англійської мови цей метод дозволяє вчителям оцінювати рівень

розуміння учнями граматичних правил за допомогою тестів, опитувань і результатів виконаних завдань.

П. Тейлор зазначає, що формативне оцінювання надає змогу виявити проблеми під час засвоєння граматичних правил і своєчасно їх усунути, що є критично важливим для забезпечення успішного навчання. Використання цього методу аудиторно забезпечує підтримку суб'єктам навчання, сприяє відстеженню власного прогресу і подальшому коригуванню навчальних стратегій згідно з отриманими результатами [6].

Метод проблемного навчання передбачає використання завдань і ситуацій, що стимулюють учнів до самостійного пошуку рішень і засвоєння граматичних структур через активне розв'язання комунікативних проблем. М. Суон вказує на те, що означений метод сприяє глибшому розумінню граматичних структур, оскільки учні активно послуговуються ними для досягнення результату. Цей метод дозволяє інтегрувати граматичні правила в контекст реальних завдань, що надає навчанню змістовності [5].

На основі аналізу сучасних методів навчання граматики, вважаємо доцільним виокремити такі методи, як-от: індуктивний, інтерактивний та формативного оцінювання. Індуктивний метод сприяє усвідомленому засвоєнню граматичних конструкцій через активізацію когнітивних механізмів здобувачів під час виведення правил із прикладів [7]. Інтерактивний метод акцентує на розвитку діалогічного мовлення через активну взаємодію учнів у незапланованих комунікативних ситуаціях. При цьому здобувачі практикують граматичні конструкції в усному мовленні, що сприяє формуванню діалогічних умінь під час спонтанного спілкування. Метод формативного оцінювання зорієнтований на розвиток саморефлексії учнів при засвоєнні та вживанні граматичного матеріалу під час діалогічного мовлення та дозволяє вчителю моніторити прогрес учнів і вчасно коригувати їхні помилки.

Висновки. Отже, навчання граматики англійської мови є ефективним за умови добору ефективних методів формування діалогічного мовлення, як-от індуктивний, інтерактивний та метод формативного навчання, що сфокусовані

на застосуванні знань з граматики під час діалогічного мовлення через активну взаємодію учнів у незапланованих ситуаціях спілкування, стимулювання аналітичних здібностей здобувачів освіти та аналізування власної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефіренко Н. Принципи та методи викладання мов. Київ: Освітнє видавництво, 2022. 193 с.
2. Cortez M. O., Genisan, C. E. Approaches in teaching grammar to young learners: A scoping review // British Journal of Applied Linguistics. 2021. Vol. 1. № 1. P. 1–15.
3. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 5th ed. Pearson Education, 2015. 459 p.
4. Stager G., Clark, R. The Power of Interactive Learning. Pearson Education Limited, 2012. 178 p.
5. Swan M. Practical English Usage. Oxford University Press, 2005. 684 p.
6. Taylor P. Teaching Grammar in Context. Routledge, 2013. 268 p.
7. Thornbury S. How to Teach Grammar. 2nd ed. Pearson Education, 2016. 190 p.

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ

Стойка Олеся Ярославівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»
м. Ужгород, Україна

Вступ. Імерсивні технології є одними з найновіших та найперспективніших інновацій в освітньому процесі. У викладанні англійської мови в університетах їх застосування відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання та залучення студентів. Проблема полягає в необхідності розробки нових методик, що інтегрують ці технології в традиційний процес викладання мови, забезпечуючи краще засвоєння матеріалу та розвиток мовних навичок.

Мета роботи. Метою даного дослідження є аналіз сучасних імерсивних технологій у навчанні англійської мови в університетах, виявлення їхніх переваг та обґрунтування необхідності їхнього використання для підвищення якості навчання.

Матеріали та методи. Наукові роботи, присвячені впровадженню імерсивних технологій у навчання, зосереджуються на їх потенціалі для підвищення рівня мотивації студентів та поліпшення результатів навчання. Як зазначає Дж. Н. Байленсон, використання віртуальної реальності дозволяє не просто сприймати матеріал, але й взаємодіяти з ним на особистому рівні, що підвищує зацікавленість та ефективність навчання. Головною перевагою імерсивних технологій є їх здатність створювати віртуальне середовище, яке максимально наближене до реального. Це дозволяє здобувачам освіти глибше зануритися в навчальний процес. Наприклад, використання VR виводить на новий рівень вивчення природничих наук: учні можуть відвідувати віддалені планети, досліджувати мікроорганізми або спостерігати за роботою людського серця у тривимірному просторі. Така інтерактивність сприяє кращому

засвоєнню знань та розвитку критичного мислення [1].

Згідно з дослідженнями К. Деде, імерсивні технології можуть значно підвищити рівень залученості студентів у навчальний процес. Завдяки інтерактивним і візуально насиченим середовищам, такі технології допомагають створити нові методи навчання, які виходять за рамки традиційних класних занять. Імерсивні технології також стають інструментом активного навчання. Віртуальні симуляції дозволяють відтворювати складні процеси, які неможливо або небезпечно проводити в реальних умовах. Це може бути, наприклад, хімічний експеримент або операція в медичній галузі. Таким чином, студенти та учні отримують можливість "навчатися через досвід", що значно підвищує їхню зацікавленість у матеріалі та мотивацію до навчання [2, с. 66].

Л. Фрейна та М. Отт у своєму дослідженні також підкреслюють значний потенціал VR у навчанні. Вони вказують на можливості технології для моделювання реальних ситуацій, що особливо корисно для професій, де практичні навички є важливими [3, с. 12].

Доповнена реальність, у свою чергу, пропонує унікальні підходи до навчання. Наприклад, М. Данліві, К. Деде та Р. Мітчелл стверджують, що AR симуляції можуть поєднувати реальні і віртуальні елементи, забезпечуючи новий спосіб взаємодії з інформацією та контекстом [4, с. 7].

Т. А. Мікропулос та А. Натсіс підкреслюють, що освітні віртуальні середовища розвиваються вже більше десяти років, і сучасні технології дозволяють створювати глибокі та реалістичні моделі, які допомагають у навчанні [5, с. 769].

Результати та обговорення. Застосування імерсивних технологій у викладанні англійської мови є актуальним через зростання попиту на дистанційне навчання та індивідуалізацію навчального процесу. Викладачі зіткнулися з викликом адаптації студентів до нових умов навчання, зокрема через пандемію COVID-19. Імерсивні технології, такі як чат-боти, адаптивні платформи та системи віртуальної реальності, забезпечують студентам

можливість ефективного навчання в будь-яких умовах [2]. Імерсивні технології можуть суттєво змінити процес викладання англійської мови, надаючи студентам нові можливості для інтерактивного навчання. Використання віртуальної реальності (VR) створює реалістичне мовне середовище, в якому студенти можуть практикувати свої навички вільного спілкування. Наприклад, VR дозволяє моделювати ситуації реальних розмов із носіями мови, що сприяє розвитку мовної компетенції [4]. Одна з головних переваг віртуальної реальності в навчанні мови полягає у створенні імерсивного середовища, де студенти можуть практикувати свої навички в реальних або наближених до реальних ситуаціях. Це дозволяє не тільки засвоювати лексику та граматику, а й розвивати комунікативні навички через активну взаємодію з контентом [1].

Доповнена реальність також відіграє важливу роль у навчанні іноземних мов. Завдяки AR учні можуть доповнювати реальний світ віртуальними елементами, що робить навчання більш інтерактивним і наочним. Наприклад, за допомогою спеціальних програм учні можуть "бачити" переклади слів на об'єктах, що їх оточують, або виконувати завдання на відповідність контексту [4]. Додатково, адаптивні системи навчання, що використовують штучний інтелект, такі як Duolingo та Coursera, автоматично коригують навчальні плани, відповідно до індивідуальних потреб студентів. Це дозволяє покращити процес засвоєння матеріалу та підвищити рівень володіння мовою [2].

Інтерактивні платформи, які включають в себе чат-боти, забезпечують постійну мовну практику, дозволяючи студентам відточувати свої навички у зручний час [5]. Штучний інтелект дає можливість адаптувати процес навчання до індивідуальних особливостей кожного студента, що дозволяє підвищити ефективність навчання та зменшити навантаження на викладачів [1].

Ще однією важливою перевагою імерсивних технологій є можливість індивідуалізації навчання. За допомогою VR та AR учні можуть самостійно обирати темп і рівень складності завдань, що відповідає їхнім особистим потребам і рівню знань. Це дозволяє створювати більш персоналізоване навчальне середовище, яке сприяє досягненню кращих результатів. Як зазначає

Е. Саутгейт, імерсивні технології особливо корисні для учнів з особливими освітніми потребами, оскільки вони дозволяють адаптувати контент під індивідуальні потреби кожного учня [6].

Висновки. Імерсивні технології, такі як віртуальна реальність, адаптивні платформи та чат-боти, є перспективними інструментами для викладання англійської мови в університетах. Вони сприяють індивідуалізації навчання, покращенню мовної компетенції та підвищенню мотивації студентів. Використання таких технологій дає можливість зробити навчальний процес більш гнучким і адаптованим до потреб сучасних студентів. Проте для повного впровадження цих технологій у навчання необхідно враховувати технічні та фінансові аспекти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bailenson, J. N. *Experience on Demand: What Virtual Reality Is, How It Works, and What It Can Do*. New York: W.W. Norton & Company, 2018. – 320 p.
2. Dede, C. *Immersive Interfaces for Engagement and Learning // Science*. – 2009. – Vol. 323, No. 5910. – P. 66-69.
3. Freina, L., Ott, M. *A Literature Review on Immersive Virtual Reality in Education: State of the Art and Perspectives// eLearning & Software for Education*. – 2015. – No. 1 (133). – P. 10-100.
4. Dunleavy, M., Dede, C., Mitchell, R. *Affordances and Limitations of Immersive Participatory Augmented Reality Simulations for Teaching and Learning // Journal of Science Education and Technology*. – 2009. – Vol. 18, No. 1. – P. 7-22.
5. Mikropoulos, T. A., Natsis, A. *Educational Virtual Environments: A Ten-Year Review of Empirical Research (1999–2009) // Computers & Education*. – 2011. – Vol. 56, No. 3. – P. 769-780.
6. Southgate, E., Smith, S. P., Cheers, H. *Immersive Virtual Reality and Education: Embodied Design Principles That Include Students With Learning Disabilities // British Journal of Educational Technology*. – 2019. – Vol. 50, No. 3. – P. 1160-1173.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Тарасова Віталія

кандидат пед. наук, доцент

Матвейшина Яна

Здобувачка 2 рівня вищої

освіти

Комунальний заклад

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасних умовах в Україні відбувається становлення нової системи спеціальної освіти, розвиток якої вимагає від педагогічної науки й практики модернізації освітнього процесу. Зростаюча увага до інклюзивної освіти та інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітні заклади підкреслює необхідність розробки ефективних методик, які сприяли б їх соціалізації, адаптації та розвитку. Зокрема, важливим аспектом є формування комунікативних навичок, що є ключовими для успішної інтеграції особливих дітей у суспільство.

Мета. Сучасні дослідження вказують на те, що правильна організація навчально-виховного процесу, орієнтована на індивідуальні потреби та можливості кожної дитини, здатна забезпечити не лише навчальні досягнення, але й емоційний та соціальний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями. У зв'язку з цим, вивчення та впровадження нових підходів до навчання, таких як інтегровані уроки, активні методи навчання, використання сучасних технологій та засобів корекції, є вкрай необхідним.

Розвиваючи у дитини комунікативні навички і вміння, необхідні для повноцінного оволодіння мовленням, особливу увагу слід приділити формуванню всіх компонентів мовленнєвої системи: фонетико-фонематичної, лексико-граматичної сторін та зв'язного мовлення. Адже, комунікативна

компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується у процесі її розвитку (Н. Базима, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Вовченко, В. Засенко, О. Кононко, І. Омельченко, Г. Парфьонова, Н. Пахомова, Н. Савінова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Комунікативна компетентність включає такі компоненти як фонетико-фонематичний - здатність дитини розпізнавати та відтворювати звуки мови; лексико-граматичний - включає словниковий запас дитини та вміння правильно використовувати слова в реченнях; зв'язне мовлення - вміння дитини будувати логічні, послідовні висловлювання, що дозволяє їй виражати свої думки, бажання та потреби.

Оволодіння цими компонентами сприяє не лише мовленнєвому, але й загальному розвитку дитини, зокрема сенсорному, когнітивному та емоційно-вольовому. Важливо зазначити, що розвиваючи мовленнєві навички, діти також вдосконалюють свої соціальні та комунікативні вміння, що є ключовими для їх успішної адаптації у соціумі.

Матеріали та методи. Особливу роль у формуванні комунікативної компетентності відіграє інтеграція різних методик та підходів, таких як логопедичні заняття, ігрова терапія, сенсорна інтеграція та інші методи, спрямовані на розвиток усіх аспектів мовлення. Це дозволяє забезпечити комплексний підхід до корекції мовленнєвих порушень та сприяє більш ефективному розвитку дітей із моторною алалією.

Аналіз літературних джерел засвідчив наявність наукових пошуків з проблеми формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку, що знайшли широке відображення у світовому і вітчизняному історико-педагогічному досвіді (Н. Базима, О. Вовченко, К. Глущенко, І. Гудим, Я. Коменський, А. Колупаєва, М. Матвєєва, І. Марченко, Т. Марчук, С. Федоренко, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Пахомова, Г. Парфьонова, Й. Песталоцці, Ж. Піаже, І. Омельченко, Т. Сак, І. Омельченко, С. Шевченко, М. Шеремет, С. Миронова, Н. Савінова, М. Супрун, В. Сухомлинський та ін.).

Неспроможність комунікувати науковці називають специфічною

закономірністю розвитку дітей із моторною алалією. Вони зазначають про незрілість мотиваційного етапу їх комунікативної діяльності, недорозвинення мовленнєвих засобів та комунікативних умінь. Це означає, що діти з моторною алалією мають труднощі не лише у формуванні мовлення, але й у мотивації до спілкування, що впливає на їхню здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими.

Незрілість мотиваційного етапу комунікативної діяльності проявляється в недостатній зацікавленості дітей у комунікації, обмеженій ініціативі в спілкуванні, а також у труднощах при виборі відповідних мовленнєвих засобів для вираження своїх потреб та бажань. Діти з моторною алалією мають обмежений словниковий запас, труднощі з граматичною побудовою речень і використанням мовленнєвих конструкцій. Це ускладнює процес комунікації, знижуючи їх здатність до самовираження та взаємодії з іншими людьми і впливає на їх соціальну адаптацію та формування міжособистісних взаємин.

Формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку, зокрема тих, що мають порушення мовленнєвого розвитку, є невід'ємною частиною їх загального розвитку. Цей процес забезпечує не тільки успішність подальшого навчання, але й сприяє соціалізації, інтеграції в суспільство та реалізації особистісного потенціалу кожної дитини.

Комунікативні здібності особистості та комунікативний потенціал досліджували С. Артамонова, А. Арушанова, Ф. Бацевич, Л. Бірюк, А. Богуш, Д. Бойкова, І. Баранець Л. Вавіна, Н. Вітюк, В. Гаркуша, П. Гончарук, Я. Коломінський, С. Максименко, Я. Шкурко, Н. Гавриш, І. Мартиненко, Т. Піроженко, С. Терещук, Т. Яценко та ін.

Результати та обговорення. У дослідженнях вчених наголошується на те, що головним, спільним, що характеризує точку зору різних авторів, є те, що знання людини виступають потенціалом, яким вона володіє, але привести його в дію можуть додаткові фактори. Відповідно, компетентність – це не тільки наявність знань і досвіду, але й уміння їх використати при здійсненні своїх функцій.

Знання та досвід самі по собі є лише базою, яка потребує активації через різні механізми. Для дітей із порушенням мовленнєвого розвитку, особливо з моторною алалією, ці механізми можуть включати спеціальні корекційно-розвиткові програми, підтримку з боку вчителів і батьків, а також створення сприятливого мовленнєвого середовища. Формування комунікативної компетентності передбачає розвиток здатності до взаємодії з оточуючими, що є важливим кроком до їх соціальної адаптації.

Додаткові фактори, які можуть сприяти активації знань і досвіду, включають:

Мотивація — наявність бажання і прагнення дитини до навчання і спілкування.

Емоційна підтримка — створення позитивного емоційного фону, що сприяє зниженню тривожності і підвищенню впевненості у власних силах.

Практичні завдання — забезпечення можливості застосування знань і навичок у реальних життєвих ситуаціях.

Індивідуальний підхід — врахування індивідуальних особливостей і потреб дитини, що дозволяє більш ефективно розвивати її здібності.

Інтерактивні методи навчання — використання сучасних методик, які залучають дитину до активної участі у навчальному процесі.

Висновки. Отже, формування компетентності у дітей, зокрема з порушенням мовленнєвого розвитку, є комплексним процесом, що вимагає врахування багатьох факторів і застосування системного підходу. Це дозволяє не тільки розвинути знання та навички, але й забезпечити їх ефективне використання у повсякденному житті, сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранець І. В., Пахомова Н. Г. Комунікативні вміння і навички як важлива складова комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією. Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial : матеріали міжнар. конф.

Барселона, 2020. № 4. С. 64–69.

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і практика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.

3. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : НМЦВО, 2003. 320 с.

4. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2017. 500 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Трищецька Наталія Святославівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions.

Швидкий розвиток інформаційного суспільства висуває нові вимоги до освіти. Сучасна школа покликана формувати не просто знавців, а критично мислячих особистостей, здатних адаптуватися до змін і приймати обґрунтовані рішення. Розвиток критичного мислення в учнів початкової школи є особливо актуальним, оскільки саме в цьому віці закладаються основи мислення дитини.

Українська мова, як державна мова і носій національної культури, має значний потенціал для розвитку критичного мислення. Дослідження особливостей формування критичного мислення на уроках української мови в початковій школі дозволить розкрити цей потенціал і розробити ефективні методики для розвитку ключових компетентностей учнів.

Мета роботи. / Aim.

Мета роботи - проаналізувати теоретичні засади розвитку критичного мислення учнів початкової школи та описати впровадження інноваційних методів навчання української мови, спрямованих на формування критичного мислення.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для досягнення мети дослідження було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів.

Спочатку було проведено теоретичний аналіз наукової літератури з питань розвитку критичного мислення. Здійснено розгляд українських та іноземних наукових публікацій з даної теми, систематизовано та узагальнено

отриману інформацію. Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив визначити сучасний стан дослідження проблеми розвитку критичного мислення в учнів початкової школи.

Емпіричне дослідження було реалізовано шляхом спостереження. Проводилося систематичне спостереження за освітнім процесом на уроках української мови з метою фіксації використання вчителями різних методів і прийомів, спрямованих на розвиток критичного мислення учнів.

Об'єктом дослідження є процес формування критичного мислення учнів початкових класів. Предмет дослідження – особливості розвитку критичного мислення на уроках української мови та методичні прийоми, які сприяють його формуванню.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Варто почати з того, що критичне мислення не є вродженою рисою особистості. Воно є результатом складних нейрокогнітивних процесів, що формуються протягом усього життя. Дитинство є періодом інтенсивного становлення мозку, коли нейронні зв'язки розвиваються найбільш активно. Раннє дитинство є оптимальним періодом для закладання фундаменту критичного мислення, оскільки в цей час відбувається інтенсивне оволодіння мовою, пізнання навколишнього світу та розвиток пізнавальних процесів, які є, зокрема, основою для подальшого розвитку критичного мислення. Відтак, формування цього типу мислення є однією з найважливіших завдань освіти.

Критичне мислення є комплексною когнітивною діяльністю, що передбачає послідовне виконання низки операцій. Згідно з моделлю Терно, процес критичного мислення включає такі етапи:

- 1) ініціалізацію, що передбачає рефлексивний аналіз проблеми та формулювання завдання;
- 2) пошук рішення, який здійснюється за допомогою логічних операцій та використання наявних знань;
- 3) інсайт, що полягає в переструктуруванні когнітивних схем та знаходженні нестандартного рішення;

4) верифікацію та комунікацію результату, що включає обґрунтування отриманого рішення та його презентацію (Терно, 2011).

Критичне мислення є складним когнітивним процесом, що інтегрує елементи репродуктивного, продуктивного та творчого мислення. Хоча воно спирається на засвоєння та відтворення інформації, його відмінною рисою є здатність до аналізу, оцінки, синтезу та генерації нових ідей, що виходять за рамки простого відтворення. Таким чином, всі три типи мислення відіграють важливу роль у пізнавальному процесі людини. Репродуктивне мислення забезпечує стабільність, продуктивне – розвиток, а творче – інновації. «Репродуктивне та продуктивне мислення тісно взаємозв'язані між собою, при цьому продуктивне мислення опирається і ґрунтується на репродуктивному, яке є основоположним» (Мозуль, 2023, с.10). Таким чином особливістю формування критичного мислення у здобувачів початкової освіти є поступовий перебіг від послідовного відтворення до осмисленого створення. У цьому процесі надважливим є принцип індивідуального підходу.

Зокрема, основою для індивідуалізації освітнього процесу є діагностика критичного мислення в молодшому шкільному віці. Вона дозволяє виявити сильні та слабкі сторони кожного учня, а також визначити напрямки подальшого розвитку. Завдяки діагностиці вчителі можуть створювати навчальне середовище, яке стимулює учнів до критичного аналізу інформації, формування власної думки та ефективного вирішення проблем (Луценко, Шанскова, 2022, с. 2).

Власне, створення відповідного навчального середовища та формування методологічної бази є ще однією особливістю розвитку критичного мислення у здобувачів початкової освіти. «Учитель, який застосовує технологію розвитку критичного мислення характеризується такими вміннями як створення в класі атмосфери довіри й відповідальності у співпраці між молодшими школярами; він використовує систему інноваційних методик та сучасну модель під час навчання. Ці методики мають бути направлені на розвиток критичного мислення й самостійності у навчальному процесі учнів початкової школи»

(Плугіна, 2022, с. 3).

Дослідивши фахову літературу та провівши спостереження освітнього процесу можна виокремити низку основних методик та технологій для розвитку критичного мислення на уроках української мови у початковій школі. Підсумувавши, можна зазначити, що ключовими методами розвитку критичного мислення є:

- Інтерактивні методи: дискусії, дебати, проектна діяльність, моделювання ситуацій. Ці методи заохочують активну участь учнів у навчальному процесі, стимулюють обмін думками та розвиток критичного мислення.

- Проблемне навчання: формулювання та розв'язання проблемних ситуацій, що вимагають від учнів аналізу, синтезу та оцінки інформації.

- Рефлексивні практики: ведення щоденників, самооцінка, аналіз власної діяльності. Ці практики допомагають учням усвідомити свої сильні сторони та слабкі місця, а також розвинути навички саморегуляції. (Дичківська, 2012, с. 115-116).

- STEM-освіта: лінгвістичний аналіз наукових текстів, створення проєктів, участь у віртуальних квестах, проведення досліджень, написання наукових статей та ведення блогів. “Зв'язок STEM-освіти з українською мовою може здатися неочікуваним, проте поєднання STEM-уроку з українською мовою відкриває нові можливості для учнів розвивати таланти та здібності, збагачує їхні знання та розуміння сучасного світу” (Рева, 2023).

Зокрема, важливим аспектом також є використання різноманітних форм логічних завдань, таких як: головоломки, кросворди, задачі, логічні ігри, які розвивають різні аспекти логічного, а відтак критичного, мислення.

Сучасна освіта ставить за мету формування в учнів не лише знань, а й навичок критичного мислення, необхідних для успішного функціонування в динамічному світі. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні методики та технології і саме це дозволяє не лише розвивати критичне мислення, але й формувати в учнів такі важливі компетентності, як творчість,

креативність, співпраця та самостійність. Це, в свою чергу, сприяє їхньому успішному навчанню та адаптації до вимог сучасного світу.

Висновки./Conclusions.

Розвиток критичного мислення в учнів початкової школи є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти. «Критичне мислення дозволить сучасним поколінням увійти у швидкозмінний світ інформації, адаптуватися до нього, опанувати ефективні шляхи логічного та послідовного вирішення життєвих проблем» (Макаренко, 2024, с.1). Здатність аналізувати інформацію, оцінювати різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення є необхідною умовою успішної адаптації до умов сучасного світу.

Дослідження показало, що формування критичного мислення на уроках української мови має відбуватися систематично та комплексно. Важливо використовувати різноманітні методи і прийоми, які б залучали учнів до активної пізнавальної діяльності. Інтерактивні форми роботи, проєктна діяльність, дискусії, рефлексія, а також використання сучасних технологій сприяють розвитку критичного мислення та формуванню в учнів таких важливих компетентностей, як креативність, комунікативність та самостійність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підруч. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
2. Луценко С., Шанскова Т. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання. *Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи. Збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року) / за заг. ред. І. В. Голубовська. Житомир: ФО-П «Н. М. Левковець», 2022. С 42-45.*
3. Макаренко Н. М. Критичне мислення та його роль у профілактиці зниження когнітивного розвитку користувачів соціальних мереж. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2024. Том 35 (74) № 2.*

С. 36-40.

4. Мозуль І. Психолого-педагогічні засади розвитку мислення молодших школярів. *Наукові записки БДПУ*. Серія: Педагогічні науки. № 3. 2023. С. 320-332.

5. Плугіна, А. Теоретико-методичні засади розвитку критичного мислення у молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. №(2(8)). С. 35–41.

6. Рева О. В. Форми роботи для STEM-уроку з української мови. *Методичні рекомендації [Електронний ресурс] освітній проєкт “На Урок”*, 2023. URL: <https://naurok.com.ua/formi-roboti-dlya-stem-uroku-z-ukra-nsko-movi-356366.html> (дата звернення: 12.10.2024.)

7. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Хорошилова Юлія Олексіївна

Старший викладач

Служба мовного тестування мовного відділу

Національна академія Національної гвардії України

Вступ. Сучасне суспільство сприймає онлайн-технології як невід'ємну частину свого повсякденного життя і навіть не замислюється про це. Незалежно від того, чи це покупки в онлайн-магазинах або оплата рахунків, навчання або робота Інтернет докорінно змінив те, як ми спілкуємося, працюємо та обмінюємося інформацією. Цифрові технології проникають у суспільство надзвичайно швидко, так що декому дуже важко за ними встигати. Окрім того, нові виклики і перед навчальними закладами, і перед студентами ставлять непрості обставини, такі як всесвітня пандемія або воєнні дії, зокрема російська збройна агресія проти України. Через це нові способи викладання, до яких все більше викладачів активно звертаються, не завжди відповідають деяким навичкам, що їх повинні засвоїти студенти.

Сучасні викладачі мають готувати студентів до життя і роботи в реальному світі, тому, окрім дисциплінарних знань і навичок, потрібно також фокусувати увагу на формуванні у них цифрової грамотності, що є необхідною для ефективної роботи на майбутньому робочому місці. Але, перш за все, викладачі повинні спочатку розвинути ці навички в собі. Важливо, щоб кожен викладач вибудував власне розуміння актуальності онлайн-технологій у контексті їх автентичного використання у професійних галузях та решті суспільства. Тільки зрозумівши це, можна гарантувати, що навчання студентів відбуватиметься у найбільш корисний та актуальний для них спосіб.

Оскільки сучасні технології швидко змінюються, потрібно зосередитися на розумінні ефективних педагогічних стратегій, а не просто на самій технології і таким чином забезпечити лагідну та комфортну адаптацію до

будь-яких змін, що можуть статися в майбутньому.

Ціль роботи. Полягає формуванні розуміння ефективних практик викладання онлайн та їхнього зв'язку з використанням різних технологій через визначення критеріїв, за якими відбувається вибір стратегій навчання в умовах воєнного часу, аналіз й контроль ефективності навчальної діяльності та ресурсів, використаних у віртуальній аудиторії.

Матеріали та методи. Об'єктом цього дослідження є онлайн-едукація в умовах воєнного стану, предметом – принципи універсального дизайну навчання, аналіз яких дозволить сформуванню ефективних педагогічних стратегій навчання онлайн відповідно до таких критеріїв, як доступність, залученість та наявність оптимальної системи оцінювання результатів навчальної діяльності. Методологічну базу дослідження складають систематичний, інтегративний та міждисциплінарний підходи, що є універсальними у методології сучасного наукового пізнання. Методи, використані під час проведення дослідження включають логічний метод аналізу науково-освітніх джерел, досвіду вітчизняних та іноземних науковців і практиків, описовий метод, анонімні онлайн-опитування й методи моніторингу та спостереження.

Результати та обговорення. Технології швидко змінюються, тому викладачі повинні фокусувати свою увагу не на самій технології, а на розумінні ефективних педагогічних стратегій, що сприятимуть успішній реалізації педагогічних завдань та досягненню цілей навчання. Саме таким чином формується вміння адаптуватися до будь-яких можливих змін, зокрема раптових та непередбачуваних.

Інтеграція технологій у процес викладання повинна позитивно впливати як на студентів, так і на викладачів. В умовах воєнного стану едукація онлайн означає, що навчання та викладання не обмежується встановленим часом занять. Воно може відбуватися в той момент, який є більш безпечним, комфортним і продуктивнішим як для студентів, так і для викладачів. Те саме можна сказати і про місце проведення занять, адже онлайн-технології дозволяють створити віртуальний простір, що поєднує студентів і викладачів,

які одночасно перебувають у різних географічних місцях.

Адміністративне навантаження можна значно оптимізувати завдяки продуманому використанню певних цифрових технологій. Окрім того, онлайн-навчання характеризується доступністю та інклюзивністю, адже сучасний інформаційний інструментарій надає більше можливостей для студентів чи/і викладачів з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, а також для тих, хто за певних причин не може бути фізично присутній в аудиторії. Отже, студенти не стикаються з такими проблемами, як вимушена академічна відпустка, переведення до іншого ВНЗ або навіть припинення навчання.

Доступ до поточної інформації має бути легким для студентів. Окрім того, самостійна робота поза заняттями не повинна займати багато часу. Матеріали, розміщені на онлан-платформах, мають бути у відкритому доступі та швидко завантажуватися. Існує багато якісних онлайн-ресурсів, які можна використовувати на заняттях безкоштовно і які збирають на одній платформі багатьох фахівців у різних галузях. Таким чином, можна користуватися досвідом колег, адже навчальний досвід студентів можна покращити, якщо надавати їм більше можливостей для міждисциплінарної або міжкультурної співпраці.

У кожного з викладачів своя особиста мотивація викладати онлайн. Хтось вважає це природним розвитком поточної викладацької практики, а інші відкрили для себе можливості онлайн-освіти вимушено, лише через такі події, як всесвітня пандемія та військові дії. Але того, щоб кожен викладач зміг внести ефективні, довготривалі зміни у свою практику, спочатку потрібно зрозуміти, як онлайн-навчання пов'язане з тим, що ми вже робимо, а вже потім-як його побудувати навколо дисциплін, які ми викладаємо, і яку воно може принести користь студентам.

Викладачі відіграють важливу роль в оцінці того, чи застосовуються принципи універсального дизайну навчання, щоб гарантувати зворотний зв'язок про доступність освіти для студентів. Вони можуть також надати допомогу у швидкому оцінюванні ситуації і сприяти в тимчасовому наданні електронних

пристроїв студентам, які за певних причин не мають або втратили можливість забезпечити себе технічно (ВПО, вразливі категорії студентів тощо).

Висновки. При формуванні/виборі стратегій навчання онлайн в умовах воєнного часу треба оцінювати їхню ефективність за такими критеріями, як-от: доступність, залученість та наявність оптимальної системи оцінювання результатів навчальної діяльності.

Перший показник ефективності, а саме доступність, полягає у забезпеченні інклюзивності у процес навчання онлайн, тобто щоб абсолютно всі групи студентів, зокрема вразливі, мали рівний доступ до можливостей дистанційної освіти.

Окрім того, навчальний простір, навіть якщо він віртуальний, має бути організований таким чином, щоб сприяти такому емоційно-інтелектуальному та фізичному стану студентів, коли вони виявляють зацікавленість до навчальної дисципліни, прагнуть виконувати роботу якнайкраще та досягати високих результатів. Саме це і визначає критерій залученості. Студенти не повинні ані витрачати свій час на вхід у систему, ані на завантаження сайту/ресурсу. Не повинні вони й відчувати незручності через відсутність доступу до платформи, завдання тощо.

Отже, корисні педагогічні стратегії включають обговорення в групах, взаємодопомогу і взаємну оцінку студентів, а також використання тестів для поточного контролю. До того ж, студентам необхідно пропонувати висловлювати свою думку з приводу залученості до процесу навчання, його змісту, організації. Це можна зробити, використовуючи анонімні онлайн-опитування. Контроль знань допомагає визначити, чи досягли студенти навчальної мети, однак його процедуру слід переглянути в рамках онлайн-едукції. Оскільки процес навчання складний і визначається поєднанням різних видів взаємовідносин (соціальних, навчальних і культурних), викладачам потрібно ретельно організувати процедуру поточного контролю знань.

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Шклярук Наталя Андріївна
завідувач філії
Дебальцівська філія
опорного ліцею № 1
ім. М. М. Коцюбинського
Васильківської селищної ради
Дніпропетровської області

Вступ. / Introductions. Від освіти, її якості залежить те, як людина бачитиме своє місце у світі, реалізує себе, на які цінності орієнтуватиметься. Якісна освіта- це перш за все високопрофесійні педагогічні кадри. В умовах зміни освітньої парадигми професійна компетентність учителя набуває надзвичайно важливого значення. Модель сучасного вчителя передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, бути у постійному творчому пошуку. Формування вчителя- професіонала розпочинається з уміння аналізувати власну діяльність та її результати.

Для забезпечення високої якості освіти необхідно мати об'єктивну та своєчасну інформацію про її стан на рівні навчального закладу. Таке інформаційне забезпечення може бути реалізоване шляхом використання освітнього моніторингу.

Ціль роботи./Aim. Розглянути питання організації педагогічного моніторингу як засобу рефлексивної діяльності вчителя. Представити технологію моніторингово дослідження в закладі освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Питання моніторингу якості освіти є предметом дослідження багатьох учених. Аналізуючи наукові джерела, можна зробити узагальнення: моніторинг – це циклічний процес порівняння, зіставлення реального об'єкта із запланованим станом та прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування. На сучасному етапі розвитку науки управління в теоретичних працях вітчизняних і

зарубіжних учених(О. Дахін, Г. Єльнікова, В. Кальпей, А. Майоров, С. Подмазін, С. Шишов) сформульовано концепцію моніторингу в освіті.

Водночас практичні аспекти досліджуваного феномена залишаються недостатньо розробленими. Тому актуальним виявляється створення і впровадження системи моніторингу на рівні загальноосвітнього навчального закладу.

Результати та обговорення./Results and discussion. «Педагогічна майстерність, - зауважував А. Макаренко, - це високе мистецтво навчання і виховання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, в основі якого лежать професійні знання, уміння і здібності.» Сучасна модель педагогічної майстерності значно ширша, вона включає педагогічний такт, педагогічну техніку, культуру мови, особисті якості, педагогічний оптимізм. Отже, педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності та її результатів.

Важливу роль у забезпеченні ефективності навчально-виховного процесу має раціональне управління. Система управління дозволяє за отриманими моніторинговими даними й за кінцевим результатом вирішити завдання вдосконалення професійної компетентності педагогічних кадрів та підвищення їхнього науково-методичного й загальнокультурного рівня. Завдяки використанню рефлексивного управління з'являється можливість своєчасної корекції діяльності і вчителя, і управлінця. Така діяльність сприяє удосконаленню керування системою освіти на підставі особистісно орієнтованого підходу. Педагогічний моніторинг дає можливість накопичувати інформацію про кожного педагога, відстежувати, прогнозувати та моделювати стан і розвиток професійного рівня педагогів.

Мета: підвищити рівень педагогічної майстерності й максимально розкрити творчий потенціал кожного вчителя.

Педагогічний моніторинг передбачає дослідження в таких напрямках:

- Педагогічна діяльність вчителя;

- Інноваційна діяльність вчителя;
- Самоосвітня діяльність вчителя;
- Науково – методична діяльність вчителя;
- Виховна робота вчителя

Педагогічна діагностика забезпечує науковий підхід до організації роботи з педагогічними кадрами. Завдяки діагностиці формується уявлення про педагогічну компетентність учителя, яка вивчається та складається протягом тривалого часу, і цілісний інформаційний комплекс уявлень про особистість учителя. Для комплексної експертної педагогічної діагностики використовуються різні форми й методи:

- самоаналіз роботи вчителем;
- проведення анкетування учнів, батьків і педагогів;
- виявлення рівня психологічної та загальнокультурної підготовки;
- аналіз участі в методичній підготовці;
- відстеження моніторингу якості знань.

К. Роджерс указує: «Творчість — це виживання». Отже, творчо працюючий педагог сам створює свій особистий імідж. Вирішити це питання допомагає рейтингова таблиця участі вчителів у методичній роботі

Дана таблиця створена за результатами відстеження діяльності вчителя на протязі року на шкільному, районному, обласному, всеукраїнському рівнях. Вчитель заповнює таблицю, підсумовує бали, вираховує середній бал шляхом додавання набраних балів та поділу на кількість індикаторів моніторингування.

Таким чином, визначається систематичність участі вчителів школи в методичній роботі, рівень творчої активності кожного педагога, відстежується результативність окремих ланок методичної роботи, що дає змогу підвищити мотивацію вчителів до педагогічної діяльності. За даними таблиці можна побудувати індивідуальні діаграми методичної активності окремого вчителя та створюється узагальнена таблиця всього колективу, де і визначаються рейтинг кожного вчителя в рамках МО та школи. Результати заносяться до стенду «Педагогічний моніторинг» який знаходиться у методичному кабінеті. На

цьому ж стенді визначається рейтинг МО в системі роботи школи.

Наприкінці навчального року на методичній конференції підводяться підсумки участі вчителів у методичній роботі, аналізуються її результати та на підставі цього визначаються напрямки організації методичної роботи на наступні навчальні роки. Результати рейтингу адміністрація використовує як засіб стимулювання професійного розвитку. Узагальнені дані відстежуються протягом п'яти років із метою об'єктивного оцінювання професійної діяльності вчителів під час атестації.

Адміністрація, виходячи з аналізу результатів рейтингу вчителів має можливість більш якісно і цілеспрямовано організувати внутрішкільний контроль і роботу з надання методичної допомоги вчителю. Складається план корекції його освітньої діяльності.

Одним із основних індикаторів педагогічного моніторингу є відстеження динаміки якості знань. Проводяться ці дослідження на основі порівняння показників знань учнів, у яких вчитель викладає протягом декілька років. Кількісні показники переводяться у відсотки, знаходиться середнє арифметичне кожного рівня за рік. Це дослідження наочно показує динаміку якості знань в системі роботи вчителя. На основі таблиці створюється діаграмна картина, де порівнюються показники кожного року та відстежуються річна динаміка.

Отримані відомості виконують функцію зворотного зв'язку між станом розвитку навчальної діяльності учня та педагогічними впливами вчителя. Дані, які отримує вчитель дають йому можливість ретельніше планувати свою діяльність та передбачати її наслідки. Заміри знань на II етапі можуть вказати на ефективність застосованих заходів та допомогти відстежити динаміку розвитку навчальної діяльності класу та педагогічної діяльності вчителя.

Такі динамічні карти створені для дослідження динаміки якості знань з кожного окремо взятого предмету по кожному класу.

Фіксуючи показники навчальних досягнень кожного року створюємо діаграмну картину якості знань учнів з кожного предмету. Аналізуючи результати моніторингу школи адміністрація відстежує ефективність роботи

вчителя – предметника та, при необхідності, планує шляхи корекції діяльності вчителя, або приймає рішення про вивчення, узагальнення та розповсюдження досвіду роботи педагога.

За кілька років моніторингових досліджень, постала потреба систематизації напрацьованих матеріалів. Тому кожен вчитель створив власне портфоліо. Зміст портфоліо визначили на засіданні методичної ради

Це методична картка вчителя, індивідуальний план методичної роботи у міжатастаційний період та на рік, оцінка діяльності вчителя колегами, батьками, учнями, моніторингові карти навченості учнів з предмету, вихованості класного колективу та таке інше. А також матеріали із досвіду роботи, папка самоосвіти. Підходячи до атестації вчитель матиме всі необхідні матеріали, це дасть змогу об'єктивно оцінити професійну діяльність вчителя, а методичній раді спланувати свою роботу з кадрами. Але атестація проходить один раз на 5 років, а стимулювати педагогічну діяльність необхідно за результатами кожного навчального року. Тому використовуємо такі форми оприлюднення досягнень

- відкриті уроки та виховні заходи;
- методичні тижні;
- фестиваль педагогічної майстерності;

І, звичайно, стенд «Педагогічний моніторинг», який розміщений у методичному кабінеті.

Так, як мета педагогічного моніторингу - створення позитивного емоційного та психологічного настрою на творчу роботу, забезпечення фахового зростання працівників, визначаємо такі форми заохочення педагогів за результатами моніторингу:

- подяка;
- грамота;
- матеріальна винагорода;
- підвищення категорії;
- нагородження на шкільному святі досягнень «Золотий олімп» в

кінці навчального року.

Проведення моніторингу педагогічної майстерності сприяло заповненню *діагностичної карти професійного рівня вчителя*, дає змогу здійснити *загальношкільний моніторинг якості у діяльності педагогічних кадрів*, за якого методична служба отримує реальну картину щодо динаміки професійних досягнень й ускладнень педагогів, відповідності результатів педагогічної діяльності та меті школи.

Висновки./Conclusions. Отже, моніторинг у системі роботи методичної служби не тільки забезпечує достовірною інформацією про якість та ефективність роботи вчителя, а й стимулює сумлінну, результативну працю вчителів, їхню інтелектуальну ініціативу, пробуджує у педагогів інтерес до творчості, прагнення досягти кращих результатів, отримати визнання в колективі. З року в рік удосконалюється індивідуальна творча лабораторія кожного вчителя, збагачуючи новими ідеями та знахідками, зростає творчий потенціал педагогічного колективу, рівень професійної майстерності вчителів.

Як результат комплексного оцінювання освітньої діяльності педагогів засобами моніторингових досліджень - підвищення якості освітніх послуг, ріст професійної майстерності педагогів. З кожним роком збільшується кількість вчителів, які перемагають у конкурсах педмайстерності районного рівня та входять в десятку кращих обласного туру конкурсу. Це вчителі початкових класів, фізичного виховання, правознавства, заступник директора з НВР. Вчителька географії стала переможцем обласного туру конкурсу та гідно представила область на Всеукраїнському рівні в м. Ужгород. Вчителька початкових класів нагороджена обласною педагогічною премією.

Педагоги школи постійно проводять практичні семінари районного та обласного рівнів, узагальнюють досвід роботи, створюють власні методичні розробки, які представляють на педагогічних ярмарках, виставках, презентаціях.

Навчальний заклад став учасником міжнародного Україно - Канадського проекту «4-Н». Це вимагало внесення змін в організацію навчально – виховного

процесу та активізацію креативності педагогічного колективу.

Це свідчить про позитивну мотивацію педагогів до роботи спрямованої на розвиток творчого потенціалу особистості.

Результатами цілеспрямованої методичної роботи є ріст професійної майстерності вчителів, який підтверджується під час атестації педагогів.

У школі створено творчу атмосферу—такий морально-психологічний клімат, за якого посилюється мотивація творчої ініціативної праці педагогів.

Завдяки такій організації праці творчо зростає рівень професіоналізму всього педагогічного колективу школи.

Адміністрація школи дбає про інтелектуальне «підживлення» процесів інноваційного розвитку ззовні. Розвиватись у «законсервованому» вигляді неможливо, тому школа є відкритою системою, що, як магніт, притягує й вбирає нові ідеї та їх носіїв.

ОСНОВИ ТОПОГРАФІЇ ТА ОРІЄНТУВАННЯ НА МІСЦЕВОСТІ

Янченко Данііл Олександрович

здобувач вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Король Катерина Сергіївна

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки старший лейтенант поліції
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Топографія – це наука, яка вивчає земну поверхню та засоби її зображення на топографічних картах і планах. Топографічна інформація є важливою для багатьох сфер діяльності, зокрема для військової та правоохоронної справи. Військова топографія, як спеціалізована галузь, досліджує місцевість і вплив її властивостей на проведення бойових операцій. Це знання є критично важливим для ефективного планування та виконання тактичних і оперативних завдань.

Військова топографія включає вивчення та аналіз місцевості, її характеристик та впливу на бойові дії. Для цього використовуються різноманітні топографічні матеріали, такі як карти, аерофотознімки, плани та схеми. Важливе місце в цій науці займає здатність здійснювати точні виміри за картою та на місцевості, що є необхідним для складання бойових графічних документів. Топографічне забезпечення допомагає в проведенні операцій різного рівня, від локальних тактичних завдань до стратегічного планування операцій на великій території [1, с. 55]. Для працівників правоохоронних органів знання топографії є невід'ємною складовою професійної підготовки. Вони повинні вміти читати карти, оцінювати місцевість за їхньою допомогою, орієнтуватися на місцевості з картою і без неї. Це дозволяє вирішувати

службово-бойові завдання, зокрема в умовах обмеженої видимості або в складних географічних умовах. Уміння працювати з топографічними матеріалами також сприяє ефективному виконанню обов'язків із забезпечення громадського порядку, охорони правопорядку, а також боротьби зі злочинністю. Особливого значення набуває здатність орієнтуватися на місцевості під час проведення спеціальних операцій, таких як огляд місця події або виконання завдань у важкодоступній місцевості, наприклад у гірських чи лісових районах. Топографічні навички стають необхідними при аналізі місця злочину, фіксації його положення на карті, а також забезпеченні точної топографічної прив'язки місця події до орієнтирів [2, с. 36].

Топографічна карта є важливим елементом роботи штабних і стройових підрозділів правоохоронних органів. Вона допомагає приймати обґрунтовані рішення під час виконання оперативно-службових завдань, а також дає змогу розподілити сили й засоби для забезпечення правопорядку. Наприклад, під час організації патрульної служби топографічні карти дозволяють визначити оптимальні маршрути патрулювання, забезпечуючи максимальне охоплення території та мінімізацію часу реагування на події. Окрім того, топографічні знання є необхідними для проведення огляду місця події. Точна прив'язка місця події на карті і використання довготривалих орієнтирів під час фіксації злочину, наприклад, у випадках дорожньо-транспортних пригод або злочинів у лісових чи гірських масивах, забезпечує можливість відтворення обставин злочину навіть через тривалий час після події [3, с. 80].

Топографія відіграє ключову роль у військовій і правоохоронній діяльності, забезпечуючи підготовку фахівців, здатних ефективно використовувати місцевість для виконання тактичних і оперативних завдань. Орієнтування за допомогою топографічних карт є важливим для досягнення успіху в спеціальних операціях, забезпечення громадського порядку та боротьби зі злочинністю [4, с. 58].

Топографія та орієнтування на місцевості є одними з ключових навичок, необхідних для ефективної діяльності працівників правоохоронних органів.

Топографія вивчає земну поверхню та способи її зображення на картах і планах, що надає поліцейським можливість розуміти і аналізувати місцевість, що використовується під час виконання службових завдань. Орієнтування на місцевості дозволяє правоохоронцям правильно оцінювати навколишнє середовище, ефективно діяти в різних ситуаціях, як у повсякденній роботі, так і в надзвичайних умовах. Топографічні карти дозволяють поліцейським аналізувати місцевість, визначати можливі загрози або переваги рельєфу під час планування оперативних дій. Наприклад, під час проведення слідчих заходів на важкодоступній місцевості (гірські або лісові райони), карта надає змогу визначити найбільш підходящі маршрути для пересування, точки спостереження або можливі місця укриття підозрюваних. Орієнтування на місцевості включає сукупність навичок і прийомів, які дозволяють людині визначити своє місцезнаходження та правильний напрямок руху в просторі. У поліцейській діяльності це має особливе значення, оскільки поліцейські повинні бути здатними швидко і точно орієнтуватися як в урбанізованих умовах, так і в природному середовищі [2, с. 31].

Основними методами орієнтування є:

- Поліцейські використовують компас для визначення азимутів і напрямків. Це дозволяє чітко визначити сторони горизонту і координувати дії залежно від обраного напрямку руху.

- Важливим є вміння використовувати природні та штучні об'єкти (будівлі, дороги, річки, дерева) для визначення свого місця розташування. Наприклад, у місті це можуть бути високі будівлі або мости, а в природному середовищі — орієнтири типу пагорбів, водойм, дерев.

- Читання карти є однією з найважливіших навичок, необхідних для точного орієнтування. Поліцейські повинні вміти співвідносити зображення на карті з реальними об'єктами місцевості, визначати азимути і вимірювати відстані.

- У випадках, коли використання карт або компаса неможливе, поліцейські можуть орієнтуватися за природними ознаками. Наприклад, за

сонцем або зірками можна визначати сторони горизонту, а за напрямком течії річки — планувати пересування.

Топографічні знання дозволяють працівникам правоохоронних органів правильно оцінювати місцевість і використовувати її особливості під час виконання оперативно-службових завдань. Це включає охорону громадського порядку під час масових заходів, розслідування злочинів у важкодоступних місцевостях, а також переслідування підозрюваних або здійснення пошукових заходів. Наприклад, під час розслідування злочину на віддаленій території (в лісах, горах чи полях), точна топографічна прив'язка до місця події дозволяє не лише полегшити пошукові роботи, але й зберегти точність при відтворенні обставин злочину. Карти також відіграють важливу роль у складанні схем оперативного планування, наприклад, під час затримання злочинців або організації поліцейських патрулів у критичних районах [3, с. 7].

Оволодіння основами топографії та орієнтування на місцевості є важливою частиною підготовки працівників правоохоронних органів. Вміння працювати з топографічними картами, орієнтуватися на місцевості за допомогою різних методів та використовувати природні орієнтири сприяє виконанню оперативних і службових завдань з максимальною ефективністю. Топографічні знання стають необхідними для забезпечення громадського порядку, розслідування злочинів, а також участі в оперативно-розшукових заходах, що вимагають швидкої реакції та точного орієнтування на місцевості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грищук Віктор Леонідович. Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів. 2022. С. 85
2. Сербенюк С. Математика в поліцейській діяльності: основи, особливості, математична підготовка. Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. 2023. С. 54
3. Чикіш Анастасія. Використання топографічних карт в роботі національної поліції. 2022. С. 48.

ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ММА

Янченко Данііл Олександрович

здобувач вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Порохнявий Андрій Вікторович

викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат у майстри спорту з футболу

Змішані бойові мистецтва — це сучасний вид спорту, що поєднує техніки різних бойових мистецтв та видів боротьби для досягнення максимальної ефективності у рукопашному бою. ММА дозволяє спортсменам застосовувати як ударні техніки, так і прийоми боротьби, що робить його унікальним та універсальним видом бойових мистецтв.

Основу змішаних бойових мистецтв складають класичні види боротьби, такі як греко-римська боротьба, вільна боротьба, дзюдо та джиу-джитсу, а також ударна техніка боксу, муай-тай і кікбоксингу. На відміну від традиційних бойових мистецтв, що мають глибокі культурні та духовні корені, ММА фокусується на спортивно-прикладному аспекті, зосереджуючись на практичних навичках для успішного ведення бою. Це дозволяє спортсменам вибирати найбільш ефективні техніки для боротьби та оборони, не обмежуючись однією школою або стилем. Змішані бойові мистецтва стали популярними завдяки проведенню відкритих змагань, де бійці могли використовувати різні стилі бою. Одним із найбільш відомих та популярних турнірів є Абсолютний бійцівський чемпіонат (UFC), що став еталоном для сучасних змішаних бойових мистецтв. Інші великі змагання включають

Чемпіонат Strikeforce, Бійцівський чемпіонат PRIDE та Бійцівський чемпіонат RINGS, які зробили значний внесок у розвиток MMA на міжнародній арені [1, с. 86].

В Україні MMA набувають дедалі більшої популярності, і цей вид спорту активно розвивається як на професійному, так і на аматорському рівні. До змішаних бойових мистецтв в Україні належать панкратіон, мікс-файт та фрі-файт. Зокрема, фрі-файт був офіційно визнаний видом спорту 19 листопада 2004 року Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту. Одним із найвідоміших турнірів в Україні є «Зірка Пересвіту», що проводиться у Київському Палаці спорту з 2001 року за правилами фрі-файта [2, с. 80].

У 2018 році була створена аматорська Федерація змішаних бойових мистецтв України (UF MMA), метою якої є популяризація та розвиток MMA на аматорському рівні. Перший Кубок України зі змішаних бойових мистецтв серед аматорів відбувся 17 листопада 2018 року в Києві, що стало важливим кроком у становленні цього виду спорту в країні.

Змішані бойові мистецтва є сучасним видом спорту, який поєднує у собі різноманітні техніки ведення бою. Їх популярність продовжує зростати завдяки універсальності та відкритості для нових підходів. В Україні MMA набуває популярності серед молоді, і створення таких організацій, як UF MMA, сприяє розвитку цього виду спорту на національному рівні [3, с. 76].

Окрім технічної підготовки, важливим аспектом MMA є тактичне мислення та стратегія. Бійці повинні вміти правильно використовувати свої технічні навички відповідно до стилю та здібностей суперника. Наприклад, спеціалісти з боротьби намагатимуться перевести бій в партер, де їхня технічна перевага буде максимальною. У той час ударники віддають перевагу бою в стійці, зберігаючи дистанцію і завдаючи потужних ударів. Стратегія у MMA полягає також у тому, щоб використовувати слабкі сторони суперника та адаптуватися до його стилю бою. Це може включати спроби втомити суперника в партері, або ж активний захист від тейкдаунів, щоб зберігати бій у стійці [2, с. 35].

Окрім технічних аспектів, важливо враховувати уніфіковані правила, що регулюють бої у змішаних бойових мистецтвах. Правила визначають допустимі техніки, заборонені дії (наприклад, удари в потилицю, удари ногами по лежачому супернику) та критерії перемоги. Це забезпечує безпеку спортсменів і чесність змагань.

Щоб досягти успіху в ММА, бійці повинні володіти не лише технічними навичками, але й високим рівнем фізичної підготовки. Важливими компонентами є сила, витривалість, швидкість реакції, гнучкість та координація. Підготовка включає як аеробні вправи для підвищення витривалості, так і силові тренування для розвитку потужності ударів та здатності контролювати суперника в боротьбі.

Отже, технічні аспекти змішаних бойових мистецтв роблять цей вид спорту одним із найбільш комплексних та універсальних. Поєднання ударних технік та боротьби створює багатогранну систему ведення бою, що вимагає від спортсменів різнобічних знань та навичок. Крім техніки, важливими елементами є тактична гнучкість, стратегічне мислення та висока фізична підготовка, що дозволяють бійцям досягти успіху в умовах жорсткої конкуренції на професійній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуславський, В. В., Особливості гендерної ідентифікації особистості майбутніх правоохоронців, що займаються різними видами спорту. 2023. С. 96
2. Откидач, В. С., М. В. Корчагін, С. В. Маняк. Mma mixed martial arts as a component of special physical training of military personnel змішані єдиноборства мма як складова спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців. 2022. С. 58
3. Тропін, Юрій, Володимир Перевозник, Євген Мирошніченко. Модельні характеристики змагальної діяльності бійців змішаних єдиноборств ММА різних вагових категорій. Єдиноборства. 2022. С. 90-103.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ МОТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Абсалямова Лариса Миколаївна

докт. психол. наук, професор
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
ORCID ID:0000-0002-8668-9552

Буркацька Анастасія Вячеславівна

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. Навчальні досягнення школярів – це потенціал нації, що визначає її конкурентоспроможність, необхідну для подальшого прогресу та розвитку суспільства. Дослідження факторів, що забезпечують академічні досягнення школярів, важливе як з точки зору передбачення успішності навчання у школі та у вузі, так і у зв'язку з їх роллю у подальшій життєвій кар'єрі.

Актуальність досліджень у галузі мотивації навчальної діяльності обумовлена роллю мотиваційних змінних у навчанні та необхідністю формування та розвитку навчальних мотивів з метою виявлення школярів, що відрізняються різним навчальним потенціалом, та підвищення ефективності навчальної діяльності.

Проблема навчальної мотивації наразі набуває особливого значення, оскільки у кризові періоди виникають нові мотиви, потреби та інтереси. Саме проблема мотивації навчання залишається актуальною на всіх етапах розвитку психологічної науки.

Мета роботи. Здійснити аналіз сучасних досліджень, щодо вивчення внутрішніх та зовнішніх мотивів навчальної діяльності

Матеріали та методи. Психологічні дослідження показали важливу роль мотиваційних змінних у ефективності навчання та діяльності. Проблема дослідження мотивації навчання дістала розвитку в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (С. С. Занюк, С. С. Канюк, О. В. Заброцький, С. Д. Максименко, Г. С. Костюк, А. К. Дусавицький, С. О. Микитюк, А. Н. Леонтьєв, А. Бандура, К. Хорні, А. Маслоу, К. Роджерс, М. Селігман, Р. Раян, С. Дук, Д. Мак-Клелланд, Е. Дісі, С. Карвер, Б. Вайннер) В даний час в психології накопичено безліч емпіричних даних, що показують вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на досягнення високих академічних результати школярів [1].

Дослідження психологічних факторів, які виступають предикторами академічної успішності як найчастіше вимірюваного показника успішності (досягнень) у навчальній діяльності традиційно звертаються до двох основних груп змінних: інтелектуальних, з одного боку, і мотиваційних та особистісних, з іншого. Протягом багатьох років, починаючи з робіт А. Біне та Т. Симона (1905), психологи розглядали психометричний інтелект, що вимірюється тестами інтелекту, як найважливіший предиктор академічних досягнень. Однак сучасні дослідження, переконливо показали, що мотивація і пов'язані з нею змінні, дуже суттєвий, незалежний від інтелекту вклад і, навіть перевищує його внесок у передбаченні академічних досягнень.

Зв'язок академічних досягнень з показниками інтелекту виглядає закономірним, враховуючи, що діяльність з виконання тестів інтелекту та вирішення навчальних завдань мають ряд подібних рис і те, що тести інтелекту спочатку розроблялися з метою виявлення учнів із труднощами у навчанні.

Так, у Дослідженнях Л. Ф. Блейхера та В. М. Бурлачука було виявлено, що серед школярів, що слабо встигають, присутні як діти з високим, так і з низьким рівнем інтелекту (за тестом Векслера). З іншого боку, серед учнів, що добре встигають, індивіди з низьким рівнем інтелекту не зустрічалися.

Головною причиною низької успішності дітей з високим IQ автори називають відсутність у них навчальної мотивації.

Більшість авторів схильні виділяти два блоки мотивів: пізнавальні та соціальні. Пізнавальні мотиви безпосередньо пов'язані із змістом навчальної діяльності, що виявляються у переживанні інтересу учнями до навчання. Навпаки, соціальні мотиви пов'язані із змістом навчальної діяльності опосередковано, через відносини суб'єкта діяльності з вчителями, батьками та однолітками. Наприклад, учень може вчитися, тому що хоче заслужити повагу однолітків чи батьків. В рамках пізнавальних та соціальних мотивів кожен автор виділяє типи мотивів, що мають різний вплив на навчальний процес. При цьому передбачається, що соціальні та пізнавальні мотиви не виступають протиставленими тенденціями, а можуть доповнювати одне одного.

Дослідження внутрішніх чинників спочатку були зосереджені на вивченні розумових здібностей, а саме, зв'язку психометричного інтелекту учнів з академічними досягненнями. Результати цих досліджень показали, що інтелект є необхідним, але недостатнім чинником шкільної успішності, що зумовило звернення до вивчення практичних і творчих здібностей, соціального та емоційного інтелекту, а також встановленню ролі особистісних та мотиваційних чинників, особливостей саморегуляції, та атрибутивних стилів [3]. Особливе значення має визначення найбільш продуктивних навчальних мотивів як спонукачів навчальної діяльності, що запускають її та визначають її спрямованість.

Результати та обговорення. Вивчення внутрішньої та зовнішньої мотивації як чинників психологічного благополуччя й успішності в різних видах діяльності становить один з основних напрямів, яким займається теорія внутрішньої/зовнішньої мотивації у концепції самодетермінації Е. Дісі та Р. Райана. Представники атрибутивного підходу до мотивації досягнення зосереджують увагу на тому, як люди осмислюють те, що відбувається з ними, а саме, як вони пояснюють різні події, які вони спостерігають і переживають. Бернард Вайнер розвинув запропоновану Дж. Аткинсон концепцію мотивації

досягнення як очікуваної цінності. Він припустив, що очікування майбутніх результатів визначаються тим, що індивід думає про причини успіхів та невдач, тобто його уявлення про них. Зокрема, атрибуції (приписування) невдачі недостатнім зусиллям сприятимуть посиленню мотивації досягнення, а атрибуції нестачі здібностей її зменшуватимуть. Атрибуції - це висновки, які робить людина щодо причин власної чи чужої поведінки (його успішних та неуспішних результатів).

Більшість сучасних теорій мотивації присвячено окремим сторонам або складовим мотивації: зовнішнього та внутрішнього регулювання діяльності, процесів цілепокладання, особливостей уявлень суб'єкта про рівень особистого контролю діяльності тощо. У сучасних теоретичних парадигмах велика увага приділяється різним когнітивним складовим та предикторам мотиваційного процесу: уявленням суб'єкта про контрольованість процесу та результату діяльності, уявленням про змінність здібностей та роль зусиль у досягненні результату, уявленням про причини успіхів невдач. Ці різні теорії швидше доповнюють одна одну, ніж суперечать моделі мотивації.

Спроби запропонувати цілісну картину, що відображає структуру, механізми та процес функціонування мотивації досягнення здійснюються як зарубіжними, так і вітчизняними авторами (наприклад, системно-динамічна модель мотивації М. Ш. Магомед-Эминова, модель мотивації Е. П. Ільїна. На матеріалі навчальній діяльності також робилися спроби створення узагальнених моделей мотивації, однак, що стосуються головним чином лише її мотивів [1].

Вивчення причин, які спонукають людину до діяльності, виключно важливе з погляду розуміння мотиваційного процесу. Під мотивами ми розуміємо причини - як усвідомлювані, і неусвідомлювані - здійснюваної діяльності, за якими стоять потреби та цінності індивіда (суб'єкта діяльності). Навчальні мотиви є важливою складовою мотивації, вони включають усвідомлювані та неусвідомлювані суб'єктом причини, що спонукають його до здійснення навчальної діяльності.

Зазвичай виділяють два основних типи мотивів - внутрішніх та зовнішніх

навчальних мотивів, які в силу своєї комплексної природи зазвичай називають внутрішньою та зовнішньою мотивацією [2].

При внутрішній мотивації причини, що породжують цю діяльність, лежать всередині індивіда, він сам є джерелом мотивації і діяльність сама собою представляє для нього інтерес і цінність. Вона проявляється в пошуковій активності та ініціативі дитини, у прагненні вибирати для вирішення нові та важкі завдання та ставити перед собою важкі цілі, що кидають йому самому виклик та бажання виявляти наполегливість при їх досягненні.

При зовнішній мотивації індивід орієнтується насамперед на результат, а сама діяльність є лише засобом, що допомагає досягти інших важливих для нього, але зовнішніх щодо змісту діяльності цілей. Тому поняття «зовнішня мотивація» використовується для опису різного типу прагнень, що стимулюють виконання діяльності не заради неї самої, а задля винагород, які дає досягнення високого результату в ній: щоб підвищити самооцінку, мати підстави для самоповаги чи отримати похвалу значимих людей, нагороди, гроші та ін.

Внутрішня та зовнішня мотивація складаються з мотивів, відповідно до релевантних змісту навчальної діяльності (внутрішні мотиви) або зовнішніх по відношенню до неї, спрямованих на задоволення інших не пов'язаних з нею безпосередньо (природним чином) потреб.

Внутрішня мотивація означає феномен, що має місце тоді, коли причини, що породжують цю діяльність, лежать усередині індивіда (він сам - джерело мотивації), і вона сама по собі має для індивіда інтерес та цінність. Тобто, індивід виконує діяльність тому, що вона йому цікава, сам процес її виконання приносить йому задоволення і хочеться досягти в ній найкращих результатів. Відповідно до визначення, що дається Е. Дісі: «Внутрішньо мотивовані діяльності не мають заохочень, крім самої активності. Люди залучаються до цієї діяльності заради неї самої, а чи не задля досягнення будь-яких зовнішніх нагород. Така діяльність є самоціллю, а не засобом досягнення якоїсь іншої мети» [2, р. 23]. Більшість сучасних теоретиків, що займаються проблемою мотивації досягнення згодні з тим, що для досягнення успіху необхідно

зосередитися головним чином на процесі, а не на результаті. Багато авторів стверджують, що головна нагорода, яка отримується від досягнення, пов'язана не з здобуттям мети як такої, а з роботою, спрямованою на наближення до неї, тобто із самим процесом [3].

Під зовнішньою мотивацією розуміється феномен, присутній тоді, коли фактори, що ініціюють та регулюють діяльність знаходяться поза індивідом або поза діяльністю. У випадку коли фактори, що ініціюють та регулюють діяльність знаходяться поза індивідом, інші люди виступають як основне джерело стимуляції індивіда на виконання діяльності (пропонуючи нагороди, заохочення, покарання та ін.), у випадку коли фактори, що ініціюють та регулюють діяльність знаходяться поза діяльністю, діяльність, що виконується, є засобом досягнення інших важливих для індивіда цілей, хоча він сам може бути її ініціатором і сам регулюватиме її виконання. Зовнішня мотивація має безліч конкретних проявів, що несуть різний психологічний зміст і, відповідно, що призводять до різних для успішності діяльності наслідків.

Висновки. Таким чином, характер зовнішніх і внутрішніх мотивів, що регулюють виконання діяльності, є важливою характеристикою мотивації індивіда. Даний компонент мотивації досягнення важливий для розуміння того хто (або що) стоїть за виконанням даної діяльності - він сам або інші люди, і у разі, якщо діяльність виконується з власної волі, чи цікава і приносить йому радість та задоволення сама чи вона є засобом досягнення інших важливих для індивіда цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Занюк С. С. Психологія мотивації. К. : Эльга-Н; Ника-Центр, 2002. 502 с.
2. Deci E. L., Ryan, R. M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum, 1985.
3. Dweck C. S. Self-theories: Their role in motivation, personality, and development. Philadelphia: Psychology Press, Taylor & Francis Group, 1999. 195 p.

ПРОБЛЕМА ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Білоцерківець Ірина Володимирівна,
студентка

Тілікіна Наталія Володимирівна,
к.е.н, доцент
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Вступ. Проблема дитячої бездоглядності у воєнний час є однією з найбільш складних і гострих соціальних проблем, яка потребує негайної уваги суспільства та держави. Військові конфлікти завжди супроводжуються руйнуванням звичних соціальних інститутів, розпадом сімей і втратами життєвих орієнтирів, що особливо впливає на дітей. У таких умовах діти часто залишаються без належної опіки, підтримки і захисту, що може призвести до значних психологічних, фізичних і соціальних наслідків. Дослідження причин дитячої бездоглядності у воєнний час, а також пошук ефективних шляхів її подолання є надзвичайно важливим для забезпечення безпеки і майбутнього молодого покоління.

Мета роботи. Метою роботи постає аналіз проблеми бездоглядності дітей на сучасному етапі з врахуванням трансформаційних явищ в умовах війни.

Матеріали та методи. Проведено аналіз існуючих статистичних даних щодо дитячої бездоглядності, втеч з дому та соціального становища дітей під час конфлікту. Використано також контент-аналіз публікацій у медіа, що висвітлюють питання бездоглядності, а також опитування серед підлітків, які зазнали впливу війни, для виявлення їхніх переживань та переживань у контексті втрати соціальних зв'язків. Також для проведення дослідження проблеми дитячої бездоглядності у воєнний час використані роботи провідних авторів, які досліджували подібні соціальні проблеми. Зокрема, важливими є праці таких фахівців, як А. М. Лісовий, який аналізував соціальні наслідки

війни для дітей, та О. І. Тищенко, що розглядала питання психологічної адаптації підлітків у кризових ситуаціях. Крім того, значний внесок у цю тему зробили дослідники, як-от М. В. Петрова, яка вивчала вплив сімейного середовища на дитячу бездоглядність, і С. Г. Мельник, що займався дослідженням соціальної роботи з безпритульними дітьми. Актуальними є також звіти міжнародних організацій, таких як UNICEF і Save the Children, які документують наслідки воєнних конфліктів для дітей та пропонують рекомендації щодо покращення їхньої ситуації.

Результати та обговорення. У чинному законодавстві відсутнє конкретне визначення терміну «бездоглядна дитина». Однак у методичних рекомендаціях щодо міждисциплінарного підходу до роботи з безпритульними та бездоглядними неповнолітніми дітьми надається визначення поняття. Відповідно до цього джерела, бездоглядність характеризується відсутністю належного контролю за поведінкою дитини через недбале або невиконане виконання батьками, законними представниками або іншими відповідальними особами своїх обов'язків щодо виховання, навчання або утримання дитини.

Проблема дитячих втеч з дому є актуальною в усьому світі. За даними статистики, діти у віці до семи років, як правило, не залишають свої домівки добровільно. Якщо вони опиняються на вулиці, це може бути результатом випадкового загублення або примусу. У віковій групі від 7 до 9 років збільшується ймовірність самовільної втечі з дому. У таких випадках соціальні працівники та педагоги можуть розглядати можливість жорстокого поводження з боку батьків, хоча зазвичай основними причинами є педагогічна недбалість та низький рівень виховної культури в сім'ї. Діти в таких умовах часто користуються відсутністю контролю або надмірною свободою, однак зазвичай не мають наміру повністю покидати своє житло.

У контексті підліткового віку, діти переживають складний період психологічних змін, який супроводжується пошуками ідентичності, формуванням світогляду та прагненням до незалежності. В умовах війни ці процеси можуть ускладнюватися, адже підлітки піддаються додатковому стресу

через нестабільність та тривогу, що виникають внаслідок збройного конфлікту. У таких умовах може виникати «фаталізм» – почуття безвиході і безпорадності, коли молодь втрачає надію на позитивні зміни в майбутньому.

Віковий період 10-13 років часто супроводжується прагненням дітей втікати з дому. Це може бути зумовлено бажанням відокремитися від асоціальної сім'ї та продемонструвати свою відмінність від батьків. Однак бувають випадки, коли діти з благополучних родин також залишають дім. Причини можуть включати конфлікти в школі, суперечки з однокласниками або вчителями, труднощі в адаптації до шкільного середовища та брак підтримки з боку батьків. Батькам необхідно вміти тактовно підтримати свою дитину, не знецінюючи при цьому авторитет навчального закладу.

Невирішені конфлікти і відсутність підтримки можуть створювати у підлітка значну напругу, що спонукає його до втечі. Спілкування з ровесниками, які переживають схожі труднощі, хоча й супроводжується багатьма незручностями – голодом, холодом, відсутністю належних умов для гігієни та страхом перед іншими підлітками – все ж надає їм відчуття полегшення від втечі від психологічного тиску.

Особливо помітним є явище раннього дорослішання, коли підлітки беруть на себе відповідальність за власну безпеку або безпеку своїх близьких. Це може призводити до емоційного вигорання і психічних розладів, адже у віці, коли зазвичай триває процес формування особистості, молоді люди змушені справлятися з дорослими проблемами.

Важливо зазначити, що у період війни підлітки часто виявляють більшу здатність до адаптації та стійкості, проте ці якості не завжди проявляються позитивно. Розвиток фаталізму може спонукати їх до бездіяльності або, навпаки, до ризикованої поведінки, оскільки вони вважають, що їхнє майбутнє вже визначене обставинами. Психологічні наслідки війни можуть тривати навіть після її завершення, і без належної підтримки підлітки можуть мати труднощі у відновленні своїх психоемоційних ресурсів та соціальних зв'язків.

Розлука з друзями та соціальним оточенням, особливо в підлітковому

віці, може сприяти поглибленню відчуття ізоляції. Зміни в соціальних зв'язках, коли багато однолітків вимушені залишити країну, призводять до втрати звичних моделей спілкування та підтримки. Підлітки, які залишаються в країні, можуть відчувати тривогу та невпевненість у своєму майбутньому, спостерігаючи за тим, як їхні друзі їдуть у пошуках кращого життя. Це створює психологічний тягар, оскільки молоді люди змушені адаптуватися до нових реалій у відсутності підтримки однолітків.

Підтримка з боку соціальних працівників, педагогів та психологів може відігравати вирішальну роль у подоланні кризових ситуацій, формуючи механізми адаптації та здатність до емоційного відновлення. Важливим є також розвиток програм, які б допомагали підліткам знайти нові способи спілкування та взаємодії, навіть за умов фізичної відстані. Таким чином, врахування специфіки психологічних змін у підлітковому віці в умовах війни є ключовим для розробки ефективних соціальних стратегій, спрямованих на підтримку дітей і молоді.

Висновки. Таким чином, в умовах війни діти стикаються з багатьма викликами, які не лише впливають на їхнє емоційне та психологічне здоров'я, але й можуть мати довготривалі наслідки для їхнього розвитку, соціальної адаптації та здатності будувати стосунки в майбутньому. Врахування специфіки психологічних змін у підлітковому віці в умовах війни є ключовим для розробки ефективних соціальних стратегій, спрямованих на підтримку дітей і молоді. Тому дуже важливо, щоб у таких ситуаціях були забезпечені належні психологічні консультації та підтримка з боку соціальних служб, педагогів і батьків.

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛІКВІДАТОРІВ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Богданчик Сергій Станіславович
Студент магістратури факультету
психології та соціальних технологій
ПВНЗ «Європейський університет»

Вступ. Професійний стрес, пов'язаний з екстремальними умовами роботи, відіграє значну роль у впливі на психічне здоров'я осіб, які беруть участь у ліквідації наслідків збройної агресії. У контексті сучасних збройних конфліктів, ці фахівці стикаються з численними загрозами як фізичного, так і психологічного характеру, що призводить до значного збільшення навантаження на їх психіку. Професійний стрес може викликати розвиток різних психічних розладів, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожні розлади, емоційне вигорання. Ліквідатори наслідків збройних конфліктів також часто зіштовхуються з моральними дилемами, втратою близьких колег та фізичними ушкодженнями, що ускладнює їхню професійну діяльність і життя загалом. Вивчення впливу стресу на їхнє психічне здоров'я є надзвичайно актуальним для розробки психотерапевтичних стратегій та психологічної підтримки.

Ціль роботи – проаналізувати особливості впливу професійного стресу на психічне здоров'я ліквідаторів наслідків збройної агресії.

Матеріали та методи. Використано системно-аналітичний підхід для узагальнення наукових джерел і концепцій у галузі військової психології, психотерапії та стрес-менеджменту. Основними матеріалами слугували наукові публікації, монографії, у яких представлено результати дослідження питання посттравматичного стресового розладу та емоційного вигорання в умовах бойових дій. Методологічний інструментарій включав порівняльний аналіз наявних підходів до моделювання психічного здоров'я під впливом стресу, систематизацію психотерапевтичних методик для ліквідаторів. Аналіз

здійснювався через міждисциплінарну призму, з акцентом на вивченні механізмів психологічної адаптації до екстремальних умов і впливу професійних стресорів на психоемоційний стан.

Результати га обговорення. Діяльність осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії характеризується впливом різноманітних стресових факторів на психіку людини. Тривалість їх впливу, а також психотравмуючий характер можуть сприяти формуванню таких змін у психічній діяльності осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, які знижують ефективність його здібностей під час виконання професійних обов'язків та можуть негативно проявлятися в умовах мирного часу. Це вимагало активних досліджень психологічних проблем ветеранів і створення спеціалізованих центрів по всій країні для надання спеціальних психологічних і медичних послуг.

Фізичний перехід осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії до мирного життя не завжди означає їх інтелектуальне, емоційне, «чуттєве» повернення до середовища повсякденних зв'язків і стосунків. Основними функціями психолога у процесі надання психологічної допомоги є опрацювання складних психоемоційних станів, допомога в інтеграції та трансформації негативного досвіду та створення нових поглядів на життя.

Психоемоційний стан осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, дуже складний і варіюється від людини до людини. Особи, задіяні у ліквідації наслідків збройної агресії, відчують значне психологічне та емоційне напруження і на їхній психоемоційний стан впливає як професійні можливості, так і на загальне самопочуття.

Війна супроводжується підвищеним навантаженням на психіку осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, але в сучасній військовій психології немає одностайності в класифікації психічних реакцій і станів осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії. Дослідники схиляються до поняття «бойовий стрес» для опису стану осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії.

Бойовий стрес визначається як сукупність субреактивних станів, які

переживають особи, задіяні у ліквідації наслідків збройної агресії, в процесі адаптації до умов, що загрожують їхньому існуванню. Іншими словами, бойовий стрес – це процес мобілізації всіх наявних ресурсів організму - імунної, захисної, нервової, психологічної систем з метою подолання ситуації, що загрожує життю.

Під впливом бойових стресорів у осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, можуть розвиватися психологічні розлади різного ступеня тяжкості. Зазвичай це призводить до часткової або повної втрати можливості виконувати професійні обов'язки. У військовій практиці за ступенем тяжкості такі психологічні травми поділяються на:

- легкі (I ступінь), що характеризуються надмірним збудженням і дратівливістю, бажанням усамітнитися, втратою апетиту, швидкою стомлюваністю і головним болем;

- середні (II ступінь), що характеризуються легкими та помірними психічними порушеннями, що характеризується легкими істеричними реакціями та агресією, тимчасовою амнезією, депресією, гіперестезією (підвищеною чутливістю до яскравого світла, гучних звуків і запахів) і тривоною;

- важкі (III ступінь), коли порушуються слухові та зорові функції, дисбаланс моторики та координації рухів, психомоторні розлади, починаючи від безглузких дій і закінчуючи слабоумством [2].

Більшість осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, зазвичай добре адаптуються до помірного стресу. На початкових етапах у них навіть спостерігається концентрація уваги, ясність мислення, покращення пам'яті, підвищення бойової активності та цілеспрямованості дій.

Надмірний стрес викликає значні зміни і має різні форми прояву. На індивідуальному рівні він може набувати таких форм: різке неадекватне підвищення або зниження активності; різке підвищення емоційності або заціпеніння; деструктивна форма мотивації або демотивації до бойової діяльності; різке ненормальне зниження дисципліни і відповідальності за

виконання завдань; порушення моральних норм спілкування з оточуючими; дезорієнтація в просторі і часі; відчуття нереальності ситуації; злість, дратівливість і агресивність; депресія і апатія; безвихідь; втрата сенсу життя і поява думок про самогубство; паніка тощо.

На рівні групи спостерігаються такі негативні симптоми, як: значне погіршення соціально-психологічного клімату і зниження згуртованості та взаємопідтримки; підвищення конфліктності; поширення паніки і негативного ставлення до поставленого завдання.

Стресові наслідки надмірного застосування сили можуть проявлятися в таких крайніх формах, як невротичні та психотичні розлади. Особливо небезпечними під час виконання професійних обов'язків є прояви групової паніки та істерії, які спричиняють дезадаптацію великої кількості осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, позбавляють їх здатності адекватно оцінювати ситуацію та можливості функціонально виконувати поставлені завдання. Відсутня ефективна командна робота, мотивація та віра в перемогу.

Під впливом бойового стресу у деяких категорій осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, спостерігаються і позитивні посттравматичні тенденції: підвищення життєстійкості; впевненість у собі та своїх силах; підвищення самодисципліни, самоконтролю та комунікативних навичок; зростання особистісної зрілості; підвищення самооцінки; переосмислення ролі сім'ї, моральних ціннісних категорій та цінності різних аспектів людського життя; цілеспрямованість та наполегливість у досягненні мети; розширення планів на майбутнє; підвищення рівня групової згуртованості, психологічної та функціональної готовності до ведення спільних дій, до внутрішньо- та міжгрупової взаємодії тощо [7].

Екстремальні умови завжди створюють напругу в людській психіці. Реакція людини на них залежить від того, наскільки ці умови впливають на психіку особу, задіяну у ліквідації наслідків збройної агресії, та здатність людини до саморегуляції психічних станів, щоб врівноважити їх вплив [3, с. 199].

У складних умовах окремі особи, задіяні у ліквідації наслідків збройної агресії, також можуть піддаватися страху – афективному психічному стану. Страх – це емоція, яка виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело реальної або уявної небезпеки [4, с. 125]. Стан страху може проявлятися у вигляді тривоги, страху, жаху. Прояв видів страху залежить як від особистісних особливостей особи, так і від специфіки та рівня подразників, які на нього впливають. У такому психічному стані нервова система дуже напружена, особа може оніміти, з'явитися спрага, тремтіння в кінцівках.

Людина, яка не докладає свідомих зусиль, не здатна вчасно подолати це тремтіння, це свідчить про дуже високий стан напруги в нервовій системі людини. Після такого психічного стану особа, задіяна у ліквідації наслідків збройної агресії, іноді відчуває серйозний занепад сил, порушується перебіг психічних процесів.

Психічний стан страху проявляється у деяких осіб ще до початку виконання професійних обов'язків. Спочатку вони відчувають тривогу, неспокій і розгубленість. У цьому стані поведінка зазвичай характеризується підвищеною розгубленістю, надмірним поспіхом, підвищеним потовиділенням і дефекацією порівняно з повсякденною діяльністю за звичайних умов [6, с. 132].

Емоційно-психічний стан осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, значною мірою залежить від глибини усвідомлення ними свого службового або професійного обов'язку та відповідальності за виконання завдань під час служби чи навчання. Практика показує, що коли людина глибоко усвідомлює свої громадянські та професійні (службові) обов'язки і відповідальність, вона відчуває позитивні почуття. У свою чергу, почуття громадянського обов'язку формується і закріплюється через певні психічні стани.

Постійна небезпека, бойові дії, обстріли, втрати товаришів і цивільних осіб можуть викликати високий рівень стресу. Перебування в постійній бойовій

готовності протягом тривалого часу може призвести до втоми, депресії та погіршення психічного здоров'я. Тривалий період перебування у зоні підвищеної небезпеки посилюють розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що потребує спеціалізованої психологічної допомоги.

Виконання професійних обов'язків часто наражають осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, на різні виклики та стресові ситуації. Вони часто стикаються з високими очікуваннями, вимогами та великими навантаженнями. Це може призвести до професійного вигорання, коли людина втрачає мотивацію і відчуття ефективності. Особам, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії, також доводиться мати справу з моральними та етичними проблемами у зв'язку з виконанням своїх обов'язків. Ці аспекти впливають на їхній психічний стан [1].

Разом з тим, надзвичайною особливістю роботи ліквідаторів наслідків збройної агресії є її суворі і статусна регламентація, що створює додатковий тягар для психологічного стану осіб, залучених до цієї діяльності. Ця регламентація не лише визначає конкретні обов'язки і рамки дій, але й постійно підкреслює ієрархічні відносини, що можуть викликати почуття безсилля та обмеженості [5]. Суворі вимоги до виконання професійних обов'язків стають психотравмуючим фактором, який посилює руйнування психічного здоров'я, загострюючи деструктивну агресію. Коли індивіди відчувають тиск з боку командування або зобов'язані діяти в умовах обмежених ресурсів і часу, це може призводити до емоційного вигорання, тривоги та депресії. Регламентованість роботи, яка часто супроводжується відсутністю підтримки з боку колег і керівництва, також може призводити до відчуття ізоляції та зниження самооцінки, що ще більше загострює деструктивні механізми, виявляючись у формах агресії як до себе, так і до інших. В таких умовах особа може почуватися змушеною консолідувати свої емоції, що в результаті лише підсилює внутрішній конфлікт і емоційний стрес. Комплексний вплив регламентації на психічний стан ліквідаторів може мати довготривалі наслідки для їхньої психологічної адаптації та загального благополуччя.

Висновки. Таким чином, професійний стрес у ліквідаторів наслідків збройної агресії має значний і багатогранний вплив на їхнє психічне здоров'я. Високий рівень психологічного навантаження, пов'язаний з умовами праці в екстремальних ситуаціях, сприяє розвитку широкого спектра психічних розладів, що може мати довготривалі наслідки як для особистості, так і для їхньої професійної ефективності. Результати дослідження підкреслюють необхідність впровадження комплексних психотерапевтичних і реабілітаційних заходів, спрямованих на профілактику та лікування професійного вигорання та ПТСР серед ліквідаторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Береза-Дуда О. Особливості психоемоційного стану військовослужбовців. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 3–4 листопада 2023 р.)*. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 218–220.
2. Блінов О. А. Вплив стрес-факторів діяльності на військовослужбовців. *Вісник НАОУ*, 2006. №2. С. 118–124.
3. Блінов О. А. Психічні стани військовослужбовців у процесі служби. *Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць*, 2013. № 4 (35). С. 196–201.
4. Екстремальна психологія / За заг. Ред.. проф.. О. В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
5. Зінченко, Д. А., Бутко А. О. Психоемоційний стан працівників поліції під час воєнного стану в Україні. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України: тези доп. IV Всеукр. наук. – практик. конф. (м. Харків, 30 трав. 2023 р.)*. Харків: НА НГУ, 2023. С. 134–137.
6. Платонов В. Психологічний аналіз професійної діяльності піротехнічних підрозділів ДСНС під час військових дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2022. № 1 (3), С. 51–61.

7. Ткачишина О. Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. Видавничий дім «Гельветика»*, 2021. Т. 32 (71). № 3. С. 93–98.

ВПЛИВ АРТ-ТЕРАПІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воловик Тетяна Богданівна

Студентка 2 курсу магістратури
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна

Острянюк Тетяна Сергіївна

науковий керівник
к.пед.н., доцент
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі методи психологічної допомоги набувають особливого значення через зростання кількості кризових ситуацій, таких як воєнні конфлікти, які суттєво впливають на психічне здоров'я людей. Одним із найбільш ефективних підходів до роботи з психологічними травмами є арт-терапія, яка дозволяє особам через творчість виражати свої емоції, полегшувати переживання та зміцнювати внутрішні ресурси. Особливу увагу арт-терапія привертає у контексті роботи з жінками, які пережили наслідки військових дій, оскільки ці жінки часто стикаються з глибокими психологічними травмами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та тривожність. У таких умовах необхідна особлива форма психологічної підтримки, яка враховує специфіку їхніх переживань та забезпечує комплексне відновлення психоемоційного стану.

Психологічне благополуччя є важливим аспектом життя, який включає емоційні, психологічні та соціальні складові. Воно відіграє ключову роль в адаптації до стресу та підтримці стійкості під час кризових ситуацій. Військові конфлікти та пов'язані з ними травматичні події негативно впливають на ці складові, що може призводити до зниження рівня психологічного благополуччя, виникнення тривожних розладів, емоційної нестабільності та

погіршення якості життя в цілому. Жінки, які постраждали від військових конфліктів, особливо вразливі до таких негативних змін і потребують спеціалізованих методів допомоги.

Арт-терапія, як інтегративний підхід, заснований на використанні різних форм творчості, дозволяє особам працювати з внутрішніми конфліктами та переживаннями через невербальне самовираження. Це робить її ефективним інструментом для покращення психологічного благополуччя, зокрема зниження рівня тривожності, покращення емоційної стабільності та підвищення самооцінки.

Мета роботи. Мета роботи полягає у дослідженні впливу арт-терапії на психологічне благополуччя жінок, які перебувають у стані війни, зокрема тих, хто пережив травматичні події, пов'язані з воєнним конфліктом. Особлива увага приділяється таким ключовим аспектам психологічного стану, як рівень тривожності, емоційна стабільність та самооцінка. Вивчення цих показників дозволяє визначити ефективність арт-терапевтичних методів у зниженні негативних психоемоційних симптомів та покращенні загального психологічного благополуччя жінок, що знаходяться у кризових умовах.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося з використанням спеціально розробленої арт-терапевтичної програми, яка включала такі методи, як інтуїтивний рисунок, мандалотерапію та техніку плетіння мандали "Дерево Балансу". Ці методи були обрані для їхньої здатності допомагати учасницям виразити внутрішні переживання та полегшити емоційне напруження через творчість. Учасниці дослідження – жінки віком від 28 до 55 років, які перебували в умовах воєнного конфлікту, та які виявляли інтерес до участі в арт-терапевтичній програмі. Оцінка психологічного стану учасниць здійснювалася перед початком терапії та після її завершення за допомогою таких психодіагностичних методик: Шкала тривожності Спілбергера (STAI), що вимірювала рівень ситуаційної та особистісної тривожності; Шкала емоційної стабільності Кеттелла, яка дозволяла оцінити здатність учасниць до емоційної рівноваги в стресових умовах; а також Шкала самооцінки Розенберга

для визначення змін у рівні самооцінки.

Результати та обговорення. Результати дослідження свідчать про значне покращення психоемоційного стану учасниць після проходження арт-терапевтичної програми. Зокрема, рівень тривожності знизився на 30%, що є показником зменшення впливу стресових факторів та підвищення здатності учасниць адаптуватися до складних життєвих умов. Рівень емоційної стабільності покращився на 10%, що свідчить про здатність жінок більш ефективно керувати своїми емоціями в умовах тривалого стресу. Підвищення самооцінки на 15% також є важливим показником, оскільки це свідчить про зміцнення впевненості в собі та внутрішніх ресурсів учасниць.

Отримані дані узгоджуються з попередніми дослідженнями, які демонструють ефективність арт-терапії як методу психологічної підтримки в кризових ситуаціях. Арт-терапія дозволяє учасницям опрацьовувати свої емоції через творчість, що знижує рівень психоемоційного напруження та сприяє відновленню внутрішнього балансу. Особливо важливим є той факт, що арт-терапія надає можливість самовираження, не вимагаючи вербалізації травматичних переживань, що робить цей метод підходящим для жінок, які переживають наслідки війни.

Висновки. Арт-терапія демонструє значний позитивний вплив на психологічне благополуччя жінок, які перебувають у стані війни. Використання методик, таких як інтуїтивний рисунок та мандалотерапія, сприяє зниженню рівня тривожності, покращенню емоційної стабільності та підвищенню самооцінки. Ці результати свідчать про важливість впровадження арт-терапії у програми психологічної підтримки, спрямовані на жінок, які перебувають у кризових ситуаціях. Арт-терапія може бути ефективним інструментом як для короткострокового зниження психоемоційного навантаження, так і для довгострокової підтримки психічного здоров'я та адаптації до тривалої травматичної ситуації.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ

Воловик Яна Олександрівна
здобувач вищої освіти другого рівня
Національний університет
«Одеська юридична академія»
спеціальність 053»Психологія»

Вступ:

Актуальність дослідження пов'язана із повномасштабною збройною агресією російської федерації та мобілізацією до Лав Збройних Сил України військовозобов'язаних на різні військові спеціальності. У зв'язку з цим Військовослужбовці повинні мати не лише глибокі професійні знання та навички, але й бути здатними до швидкого аналізу інформації та реагування на неї, вміти адаптуватися до нових умов, а також підтримувати високу когнітивну стійкість у стресових ситуаціях.

З іншого боку, в них повинні бути розвинені когнітивні здібності, що забезпечують ефективне виконання завдань у складних і динамічних умовах повітряних операцій, що охоплюють низку аспектів, які забезпечують не тільки здатність ефективно використовувати зброю, бойову техніку, але й загальну бойову готовність.

Аналіз останніх публікацій (С. Білявець (2019), А. Галімов, О. Діденко, В. Довгань (2017), О. Кокун (2021), В. Мірошніченко (2019), В. Осьодло (2012), О. Татарін (2019), К. Тушко (2020) та ін.) свідчить про те, що актуальними темами для вивчення сьогодення є: діагностика формування психологічної готовності до професійної діяльності [1], формування управлінської культури у процесі фахової підготовки [2], особливості формування готовності до застосування заходів фізичного впливу [6], формування психологічної готовності до професійної діяльності [7], підготовка майбутніх офіцерів до професійної взаємодії [8] тощо.

Проте питання розгляду особливостей психологічної готовності

військовослужбовців залишається відкритим.

Ціль роботи

Полягала у визначенні сутності та змістовного наповнення когнітивного компоненту психологічної готовності військовослужбовців.

Матеріали та методи:

Для реалізації мети було використано метод аналізу теоретично-наукового фонду з предмету дослідження.

Результати та обговорення:

Психологічна готовність військовослужбовця до виконання бойового завдання – це плацдарм, на якому буде триматися успішне виконання бойового завдання.

Такі вчені, як О. Кокун, В. Мороз, І. Пішко, Н. Лозінська [3], досліджуючи готовність військовослужбовців до виконання завдань за призначенням, доходять висновку, що психологічна готовність військових забезпечується ще на початку професійного відбору. На їх думку психологічна готовність складається з певних психологічних властивостей військовослужбовців та їх станів, що в свою чергу складаються з особистісної та функціональної готовності.

Під час вивчення питання психологічної готовності військовослужбовців до ризику О. Колесніченко, Я. Мацегора та І. Приходько [4] з'ясували, що психологічна готовність військовослужбовця складається із здатності виконувати професійні завдання в зосередженості на бойовій ситуації.

На думку І. Ліпатова, Д. Павлова, І. Приходька [5], які вивчали означений феномен, психологічна готовність військовослужбовців є нічим іншим, як станом підвищеної настрояності та змобілізованості психіки. Цей стан складається з компонентів, спрямованих на прийняття рішень в екстремальних умовах під час виконання бойового завдання.

Відтак, спираючись на вищезазначене в межах предмету дослідження було встановлено, що серед основних складових психологічної готовності, які формують військово-професійний (когнітивний) компонент, слід

виокремлювати теоретичні та практичні навички, когнітивні навички, лідерські якості та фізичну стійкість з відповідними елементами, що відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Зміст когнітивного компоненту психологічної готовності
військовослужбовців Збройних Сил України**

теоретичні та практичні навички	володіння професійними знаннями та уміннями під час виконання військових обов'язків; ставлення до виконання військових обов'язків; службова і військова дисципліна; здатність успішно працювати в складних ситуаціях; здатність керувати своїми діями в ситуаціях службової та бойової діяльності; надійність і витривалість під час виконання робіт; рівень знань про особливості службової (бойової) діяльності та вимог до неї; рівень адекватного реагування на обстановку, що різко змінюється; злагодженість дій бойових обслуг; досвід дій в умовах сучасного бою.
когнітивні навички	інтелектуальний розвиток; здатність швидко і точно аналізувати бойову ситуацію, оцінювати ризики, прогнозувати розвиток подій; збереження та швидке відтворення великого обсягу інформації в пам'яті; здатність сконцентруватися на важливих деталях в умовах стресу, бойового навантаження та швидко реагувати на обставини; здатність приймати рішення в умовах стресу; здатність до тривалої концентрації і переключення уваги між різними завданнями; здатність планувати дії в бойових умовах, враховуючи ресурси, час і можливі варіанти розвитку подій; вміння об'єктивно оцінювати інформацію, а також обирати найкращі стратегії дій; вміння знаходити рішення в складних ситуаціях, використовуючи доступні ресурси та знання.
лідерські якості	ступінь передачі бойового досвіду; авторитет командира; злагодженість у підрозділі; взаємовідносини у військовому колективі; задоволеність взаємовідносинами, що склалися у підрозділі; впевненість у товаришах; ступінь довіри до своїх командирів; ступінь змобілізованості.
фізична стійкість	дотримання здорового способу життя; здатність до саморегуляції психологічного стану; адекватність оцінювання своїх можливостей; впевненість у собі; задоволеність особового складу рівнем харчування; забезпеченістю речовим майном та іншими видами забезпечення; здатність витримувати фізичні навантаження, які виникають під час виконання бойових завдань; здатність витримувати фізичні навантаження під час примусової ізоляції (полон).

Отже, на основі теоретичного аналізу наукової літератури та змісту таблиці 1 доходимо **висновку**, що когнітивний компонент психологічної

готовності військовослужбовців Збройних Сил України відіграє важливу роль у структурі їх професійної діяльності. Проте визначення когнітивних умінь саме на етапі відбору військовослужбовців є надзвичайно важливим фактором, оскільки від цього залежить ефективність їх подальшої діяльності, успішність виконання службових завдань та здатність адаптуватися до стресових умов бойових дій.

Перспективи подальшої наукової роботи полягають у розробці психологічного інструментарію для діагностики зазначених елементів когнітивного компоненту психологічної готовності та ступеню когнітивних навичок на етапі відбору до Лав Збройних Сил України з урахуванням особливостей військової спеціальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білявець С. Я. «Методична система формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04, Хмельницький : НАДПСУ, 2019. 565 с.

2. Діденко О. В., Галімов А. В., Довгань В. І. «Педагогічні засади формування управлінської культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, Хмельницький : НАДПСУ, 2017. № 4 (11). С. 179-191.

3. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2021. 170 с.

4. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Приходько І. І. та ін «Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України» : монографія. Харків : НАНГУ, 2019. 257 с.

5. Ліпатов І. І., Приходько І. І., Павлов Д. В. / Честь і закон. № 4, 2007.

Психологічна готовність військовослужбовців внутрішніх військ до службово_бойової діяльності в екстремальних умовах. С. 54-61.

6. Мірошніченко В. І., Татарін О. В. «Формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності», Освітній простір України, 2019. С. 129-136.

7. Осьодло В. І. «Діагностика, формування і розвиток психологічної готовності до професійної діяльності : методичні аспекти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка військово-спеціальні науки, 2012 рік. Випуск 1(32). С. 30-32.

8. Тушко К. Ю. «Підготовка майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії : теорія та практика : монографія. Дніпро : Середняк Т. К., 2020. 420 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Грицук Оксана Вікторівна,

к.п.н., доцент

Скрипник Юлія Євгенівна,

Студент

Горлівський Інститут Іноземних Мов

Двнз «Донбаський Державний Педагогічний Університет»

м. Дніпро, Україна

Вступ. Кожен віковий період має свої особливості, характерні риси та типові моделі поведінки. Дошкільний вік є важливим етапом, оскільки саме в цей час закладається основа майбутнього соціального життя особистості. У цей період дитина вперше починає пізнавати світ з нової для себе перспективи_через усвідомлення власного «Я». Дослідження оточуючої дійсності відбувається через наслідування поведінки дорослих, які відіграють важливу роль у її житті. Одночасно з цим, дитина починає вивчати межі своїх можливостей та взаємодії з іншими людьми, встановлюючи для себе власні особисті кордони. Це також включає формування ціннісних орієнтирів, соціальних норм та правил поведінки в суспільстві.

Успішність проходження дошкільного віку в контексті емоційної, соціальної та комунікативної сфер значною мірою впливає на те, наскільки дитина буде готова до нової ролі в суспільстві – ролі школяра. Здатність дитини встановлювати контакти з однолітками, розв'язувати конфлікти та долати труднощі в навчанні є показниками її емоційно-вольової зрілості та соціально-комунікативних навичок. У цьому контексті важливо забезпечити умови для плавного переходу дітей до нової соціальної ролі, особливо для тих, хто має труднощі з поведінкою, зокрема з агресивними проявами.

Формування позитивного ставлення до статусу “школяра” у старших дошкільнят досягається через розвиток у них конструктивних навичок спілкування та зміцнення емоційної й соціальної сфери. Це особливо актуально

для дітей, які стикаються з труднощами у поведінці, включаючи прояви агресивності. Питання дитячої агресивності є дуже важливим і часто викликає занепокоєння у батьків, вихователів та вчителів.

Агресивна поведінка впливає не лише на місце дитини в соціальних взаєминах, але й на її особистісний розвиток. Сучасні дослідження таких науковців, як О. Бовть, Г. Бреслав, О. Дроздов, О. Дронова, Т. Мицкан, С. Русова та Т. Федорченко, свідчать про те, що агресивна поведінка є досить стійкою з часом. Це вказує на можливість її трансформації у стійку асоціальну або антисоціальну поведінку в підлітковому чи юнацькому віці. Закордонні дослідники, такі як А. Бандура, Р. Уолтерс, Г. Паренс, Дж. Паттерсон та М. Раттер, приділяли увагу визначенню ключових чинників агресивних проявів.

Мета роботи. Дослідити теоретичні основи особливостей виникнення агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Матеріали та методи. У дослідженні було використано комплекс теоретичних методів. Основними стали аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел, які дозволили глибше вивчити природу агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Результати та обговорення. Агресивна поведінка дошкільнят є однією з форм поведінкових відхилень, яка виражається у специфічних стосунках дитини цього віку з дорослими – батьками, вихователями – та однолітками. Причини такої поведінки можуть мати як фізіологічний, так і психологічний характер. Серед фізіологічних чинників можна виокремити деякі соматичні захворювання, пошкодження головного мозку або наслідки травм. На психологічному рівні агресія може бути викликана такими факторами, як відсутність базової довіри до світу, пережитий страх, фрустрація або загальне відчуття дискомфорту у певній ситуації.

Актуальність проблеми дитячої агресивності значно зросла в умовах, що склалися в Україні. Особливо гостро стоїть питання профілактики агресії у дітей. Під час війни дошкільники відносяться до найбільш вразливої категорії населення. Вони опиняються у стресових умовах і тривалий час перебувають у

небезпеці, що позбавляє їх можливості отримувати освіту, розвиватися та проводити вільний час у нормальному середовищі. Страх, тривога, невизначеність та постійне напруження ускладнюють процес їх соціалізації. Діти, які були вимушено переміщені з зон активних бойових дій, стикаються з додатковими проблемами, пов'язаними з адаптацією до нових соціальних умов.

Причини дитячої агресії можуть включати безпосередньо пережиті стресові ситуації, погіршення фізичного і психічного здоров'я як самих дітей, так і їхніх батьків, несприятливу екологічну ситуацію, загальну невизначеність та прискорений темп життя, який зачіпає значну частину населення. Усе це робить проблему агресії складним і багатоаспектним психофізіологічним феноменом, який привертає велику увагу дослідників із різних галузей науки.

Що стосується самих агресивних дітей дошкільного віку, вони часто не мають сформованих навичок емпатії та розуміння почуттів інших людей. Такі діти зазвичай не здатні бачити емоції однолітків, співчувати або допомагати. Натомість вони можуть проявляти жорстокість по відношенню до інших дітей, викликаючи їх поразку як у фізичному, так і емоційному сенсі. Варто зазначити, що діти з агресивною поведінкою часто мають добре розвинуті інтелектуальні здібності та логічне мислення. Вони краще за інших справляються із завданнями, пов'язаними з навчанням та іграми [1, с. 21].

Якщо батьки помічають ознаки агресивної поведінки у своїх дітей, їм варто звернути увагу на причини такої поведінки. Це єдиний ефективний спосіб вирішити проблему, оскільки агресія не зникне сама собою без стороннього втручання [3, с. 239].

Серед можливих причин агресії у дошкільників можна виділити кілька основних чинників. Одним із них є конфліктність і вередливість, які можуть бути спробою дитини знайти своє місце у зміненій обстановці та вибудувати нові типи стосунків із оточуючими. Агресія може бути також проявом соматичного захворювання або результатом психічних чи неврологічних порушень. Наприклад, дитина може відчувати погіршення самопочуття перед початком застуди, але через свій вік не розуміє, що саме її турбує, і не може

пояснити це дорослим. У такому випадку дитина починає поводитися погано, щоб привернути до себе увагу.

Іншою причиною агресивної поведінки може бути надмірна прихильність дитини до одного з батьків. У таких випадках об'єктом агресії стає інший батько. Сильний стрес, викликаний втратою близької людини, серйозними захворюваннями в сім'ї або іншими сімейними проблемами, також може провокувати агресивну поведінку. Це відбувається тому, що дитина через агресію намагається зняти напругу і виплеснути назовні свої страхи, образи та злість.

Ще одним чинником є брак любові та байдужість з боку батьків. Дитина проявляє агресію в надії отримати від них хоч якийсь емоційний відгук, навіть якщо цей відгук буде негативним. Тому вчасне виявлення причин агресії є критично важливим для правильного підходу до корекції поведінки.

У дітей старшого дошкільного віку (від 4 до 6 років) агресивна поведінка стає наслідком більш глибокого соціального розвитку. Вони вчаться встановлювати соціальні межі та починають ревно їх захищати. У віці чотирьох років діти активно досліджують своє оточення і намагаються визначити свої кордони, що може викликати агресію, коли хтось намагається їх порушити. У п'ять років дівчатка часто переходять від фізичної агресії до словесної, вигадуючи образливі прізвиська або відмовляючись дружити з кимось, щоб налаштувати інших дітей проти "ворога" [2, с. 336].

Для подолання агресивності у дітей можна використовувати кілька ефективних стратегій. По-перше, слухання спокійної музики може сприяти підвищенню настрою, відчуттю радості та спокою, допомагаючи гармонізувати емоційний стан дитини. По-друге, заняття ліпленням з пластиліну є чудовим способом випустити агресивну енергію, адже сам процес розминання матеріалу дозволяє звільнитися від негативних емоцій.

Також корисно малювати свій настрій, використовуючи психотехнічні етюди для вираження різних емоцій. Регулярні фізичні вправи на свіжому повітрі — ще один з основних способів розслаблення, про який говорять усі

фахівці. Невелике фізичне навантаження в таких умовах може бути дуже корисним.

Важливо також навчити дитину ділитися своїми переживаннями, розповідаючи про злість близьким людям. Обійми мають величезне значення, оскільки дітям потрібен тілесний контакт для відчуття безпеки. Погортання сімейного альбому або читання казок також можуть бути хорошими способами відволіктися і заспокоїтися.

Крім того, гра з дитиною стає важливим інструментом самотерапії, через який діти можуть виражати свої емоції та переживання. І нарешті, простий акт розривання аркуша паперу може стати ще одним способом вивільнення напруги. Ці рекомендації можуть допомогти дітям справлятися з агресивними проявами і покращити їх емоційне благополуччя.

Психологічні травми, стають критичною проблемою для дітей. Резолюція Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я від 2005 року підкреслює важливість захисту дітей у збройних конфліктах. Особливо, під час війни діти стикаються з двома видами травматичних ситуацій: раптовими травмуючими подіями та тривалими несприятливими умовами, що веде до виникнення неефективних механізмів подолання стресу. Дослідження показують, що діти, які пережили війну, значно частіше страждають від таких розладів, як тривога, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та дисоціативні розлади, порівняно з їхніми ровесниками, які не мали таких травмуючих досвідів. Всесвітня організація охорони здоров'я зазначає, що близько десяти відсотків людей, які пережили травматичні події, пізніше стикаються з серйозними психологічними проблемами, серед яких найбільш поширеними є тривожні стани, депресія та психосоматичні розлади.

Страх травми або образи є важливим фактором розвитку агресії у дітей. Вони можуть боятися нападу чи пошкоджень, а також відчувати агресію через образу або минулий напад. Інтенсивність таких страхів і агресивної реакції безпосередньо пов'язана з раніше пережитими травмами.

Уміння дітей старшого дошкільного віку справлятися з агресією свідчить

про позитивні зміни в їх особистісному розвитку — це активний процес, у якому вони беруть на себе відповідальність за своє життя відповідно до їхнього віку. Діти у віці 5-7 років демонструють здатність аналізувати ситуації, оцінювати власну поведінку та її наслідки, а також контролювати і регулювати свої емоції, висловлення і дії. Вони можуть конструктивно і мирно вирішувати конфлікти [4, с. 105-112].

Спостереження за агресивними дітьми підтвердили думку австралійського психотерапевта В. Оклендера: “Я бачу в дитині особистість, яку керують почуття гніву, тривоги, відчуття незахищеності та образи. Часто у таких дітей спостерігається низька самооцінка. Вони або не можуть, або не хочуть, або бояться висловити свої емоції іншим способом, адже вважають, що це підриває їхню силу, яка лежить в основі агресивної поведінки. Для них агресія — це єдиний спосіб, який допомагає вижити”.

Висновки. Отже, дослідження проблеми агресії у старших дошкільників в умовах війни є надзвичайно важливим, оскільки психічне навантаження на дітей зростає внаслідок нестабільної ситуації. Важливо, щоб питання подолання агресивної поведінки стало пріоритетним у системі дошкільної освіти. Агресія, що проявляється у вигляді поведінки, яка завдає шкоди іншим або самій дитині, часто корениться в почутті дискомфорту та тривоги, яке дитина переживає в даних обставинах.

Для ефективного навчання дітей подоланню агресії необхідно зосередитися на трьох ключових аспектах: емоційному розвитку, корекції поведінки та навичках конструктивного вирішення конфліктів. Підтримка дітей під час війни є критично важливою і не повинна залишатися без уваги. Необхідно активно працювати над зменшенням негативного впливу травматичних подій в Україні на малюків, забезпечуючи їм психологічну підтримку та ресурси для адаптації. Лише завдяки спільним зусиллям можемо допомогти дітям зменшити травматичні переживання та сформувати здорові механізми подолання агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байєр О. М. Розвиток саморегуляції старших дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2008. 21 с.
2. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). К. : Стилос, 2000. 336 с.
3. Мицкан Т. С. Агресивна поведінка дітей дошкільного віку: причини виникнення та профілактика. Івано-Франківськ. 2013. 239 с.
4. Шевченко Н. Ф., Булгакова О. Ю., Ціник Я. Л. Особливості прояву агресивності у дітей старшого дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології: науковий журнал*. 2021. № 2(21). С. 105–112.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПІДПРИЄМЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Грищенко Олена Олександрівна
здобувач вищої освіти другого рівня
Національний університет
«Одеська юридична академія»
спеціальність 053 «Психологія»

Ключові слова: Емоційне вигорання, підприємці, війна, група симптомів.

Актуальність дослідження пов'язана зі складнощами у подоланні різноманітних психологічних труднощів і розладів, через які проходять військовослужбовці збройних сил, представники різних силових структур, мирне населення під час широкомасштабної військової агресії проти України з боку російської федерації. Незважаючи на достатню кількість досліджень емоційного вигорання вітчизняними та закордонними вченими (В. Бойко, П. Бриль, А. Бродський, К. Кондо, К. Масlach, В. Пейн, Г. Фройденбергер, К. Чернісс та ін.) питання розгляду особливостей цього феномену у підприємців під час війни в Україні залишається відкритим

Мета роботи полягала у визначенні сутності емоційного вигорання у підприємців під час війни в Україні. Для реалізації мети дослідження було поставлено такі завдання як: здійснити теоретичний аналіз наукового фонду з предмету дослідження та систематизувати групи проявів емоційного вигорання підприємців.

Матеріали та методи: під час теоретичного дослідження було використано метод аналізу наукової літератури.

Результати та обговорення. Дослідження проблематики емоційного вигорання людини в умовах професійної діяльності привертає увагу науковців в різних галузях за видами професійної діяльності, починаючи з другої половини минулого століття. Так, на думку Г. Фрейденбергера (1974), емоційне

вигорання – це стан «зношення» або «поразки». А. Бродський (1980) характеризував вигорання як наростаючу втрату ідеалізму, енергії та цілі. К. Маслач (1993) розуміє під цим феноменом стан фізичного, емоційного та розумового виснаження, почуття внутрішньої емоційної порожнечі, які безпосередньо викликані роботою і зазвичай виявляються у професіях соціальної сфери. В. Бойко (2021) вважає, що це створений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на певні психотравмуючі впливи.

Відтак, спираючись на вищезазначені дослідження та праці С. Арефнія [1], О. Мірошниченко [4] та авторських колективів О. Бондарчук, Т. Грубі, Л. Карамушка [2] і Л. Березовська, М. Корольчук, В. Корольчук [3] було систематизовано групи симптомів емоційного вигорання працівників під час професійної діяльності, що подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Групи особистісних проявів емоційного вигорання працівника

№	Група симптомів	Сутність проявів
1	Психофізичні	відчуття емоційного і фізичного виснаження
		загальна астенизація
		відчуття постійної втоми
		зниження сприйнятливості і реактивності у зв'язку зі змінами зовнішнього середовища
		розлади шлунково-кишкового тракту
		частий безпричинний головний біль
		повне або часткове безсоння
		задишка або порушення дихання при фізичному або емоційному навантаженні
		різка втрата або різке збільшення ваги
		постійний загальмований, млявий стан і бажання спати протягом всього дня та ін.
2	Соціально психологічні	- підвищена дратівливість
		байдужість, пасивність, нудьга і депресія
		часті нервові зриви
		відчуття неусвідомленого неспокою і підвищеної тривожності
		постійне переживання негативних емоцій
загальна негативна настанова на життєві і професійні перспективи та ін.		

3	Поведінкові	помітно змінює свій робочий режим
		постійно, без необхідності, бере роботу додому, але і вдома її не робить
		керівникові важко ухвалювати рішення
		відчуття, що робота стає все важчою і важчою
		відчуття розчарування та зневіри
		зниження ентузіазму у роботи
		дистанційність від колег і клієнтів
		підвищення неадекватної критичності
		зловживання алкоголем, курінням, вживання наркотичних засобів та ін.

Як бачимо з таблиці 1, можна стверджувати, що в зоні ризику емоційного вигорання зазвичай знаходяться фахівці, які працюють у системі «людина-людина», тобто лікарі, вчителі, психологи, майстри краси та інші. З іншого боку, підприємцям (звичайним ФОПам), притаманні ці групи симптомів емоційного вигорання. Це пояснюється тим, що вони не мають команди працівників, майже самі керують справою, займаються власною бухгалтерією, прибирають у своєму приміщенні, обслуговують клієнтів та керують доходами, витратами. І це велика відповідальність. І саме ця відповідальність і власні очікування результату (особливо коли результату немає, або він несистемний), дуже виснажують та приводять до емоційного вигорання.

Резюмуючи, доходимо **висновку**, що емоційні проблеми, з якими стикаються сучасні підприємці, працюючи в воєнних умовах, можуть знижувати мотивацію, викликати напругу та стрес. Тому підтримка цієї верстви населення необхідна для економічного добробуту країни, яка опинилася в такій складній ситуації. **Перспективами подальшої наукової роботи** є розробка психологічного інструментарію для діагностики емоційного вигорання підприємців та рекомендацій щодо його подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арефнія С. В. Психологічні засоби профілактики та корекції професійного вигорання державних службовців законодавчого органу влади :

автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.10. Київ, 2018. 22 с.

2. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Психологічні чинники професійного вигорання працівників державної фіскальної служби України : монографія. К.-Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2015. 254 с.

3. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Березовська Л. І. Професійне вигорання працівників освіти : монографія Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 304 с.

4. Мірошніченко О. А. Профілактика синдрому «професійного вигорання» у працюючих в екстремальних умовах : навчально-методичний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 156 с.

ВІЙНА ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Дерик Валентина Миколаївна

Студент

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Вступ. В період від трьох до семи років відбувається активне становлення організму дитини, яке сприяє зростанню її автономності та засвоєнню соціального досвіду через освіту та виховання. Під час дошкільного віку спостерігається зменшення темпів приросту росту та маси тіла, які знову прискорюються ближче до його завершення.

Дослідження в області психіатрії та психології демонструють, що військові конфлікти залишають тривалі впливи на психічний розвиток дітей та підлітків. У воєнний час молодь стикається з різними видами подій що травмують: раптовими та хронічними, які спричиняють формування неефективних стратегій розв'язання проблем. Це призводить до того, що діти, які пережили війну, частіше стикаються з такими розладами, як анксіозність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні стани (соціальна ізоляція, відчуженість, втрата реальності, мовчазність, кататонія), поведінкові порушення (агресія, антисоціальна та кримінальна поведінка, схильність до насильства), а також до зловживання алкоголем та наркотиками. Джоші та О'Доннелл вказують, що психічні порушення є звичайною відповіддю на незвичайні обставини. Таким чином, тривалий вплив насильства збільшує ризик розвитку численних і часто довготривалих форм фізичної, психічної та соціальної дезадаптації у дітей.

Мурті та Лакшмінараяна провели аналіз наукових робіт про психічне здоров'я дітей у зонах військових конфліктів, таких як, Балкани, Камбоджа, Чечня, Афганістан, Ірак, Ізраїль, Палестина, Ліван, Руанда, Шрі-Ланка, Сомалі та Уганда. Вони прийшли до висновку, що психологічні травми, спричинені війною, мають значні та тривалі наслідки для психічного здоров'я дітей: чим

триваліший конфлікт, тим глибші симптоми.

Світова організація здоров'я наголошує на необхідності захисту дитинства під час військових дій. Згідно з її звітами, десять відсотків осіб, які зазнали впливів що травмують, надалі виявляють ознаки психологічної травми, а інші десять відсотків проявляють поведінкові порушення або психічні розлади, що перешкоджають їхній активній участі у соціальному житті. Серед найбільш розповсюджених розладів — анксіозність, депресивні стани та психосоматичні порушення (WHO 2005 за Murthy and Lakshminarayana 2006). Сміт (2001) виокремлює ключові фактори, які впливають на психічний добробут дітей у воєнний час: відсутність основних життєвих ресурсів; руйнування сімейних зв'язків; стигматизація та дискримінація, що впливають на формування особистості; песимістичне бачення майбутнього; та нормалізація насильства як повсякденного явища.

Ціль роботи. Проведення аналізу дослідження сприймання та ставлення до війни дошкільників, емоційної сфери, поведінкових реакцій та емоційних станів дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. Для виконання поставлених завдань використовувалися методи: теоретичні (аналіз дослідження сприймання та узагальнення ставлення до війни дошкільників); емпіричні (бесіда, тестування, анкетування); психодіагностична методика: опитувальник «Як я себе почувую...», діагностика емоційного стану дошкільників.

Результати та обговорення. Ставлення дошкільнят до війни характеризується:

1. Страхом - це основна емоція під час конфлікту. Дитина може боятися бойових дій, смертей, розлучення з родичами.
2. Тривогою - тривале почуття неспокою та напруженості. Дитині складно концентруватися на чомусь одному, може порушитись апетит та сон.
3. Агресивною поведінкою - у відповідь на стрес можуть проявлятися дратівливість, жорстокість та конфліктність.
4. Регресом у розвитку - можливе повернення до раніше подоланих

етапів розвитку: непрохане сечовипускання, невиразне мовлення, підвищена потреба в увазі дорослих.

Надання допомоги дітям.

1. Створення безпечного середовища. Надзвичайно важливо забезпечити дитині відчуття безпеки та захисту, яке може бути асоційоване з улюбленим місцем, предметом чи ритуалом, що приносить спокій

2. Відверте обговорення війни. Не слід уникати розмов про війну; краще пояснювати події дитині з урахуванням її віку та розвиткових особливостей, роблячи це спокійно та зрозуміло.

3. Вислуховування та підтримка. Важливо дозволити дитині виразити свої почуття, уважно її вислухати, не осуджуючи, і забезпечити відчуття підтримки з боку дорослих.

4. Дотримання режиму дня. Стабільний щоденний розпорядок сприяє формуванню у дитини почуття стабільності та передбачуваності.

5. Ігри з дитиною. Ігрова діяльність є ефективним методом для подолання стресу та тривоги у дитини, допомагаючи їй виплеснути емоції та почуватися щасливою і захищеною.

6. Звернення за фаховою допомогою. У разі неможливості самостійно впоратися з емоційним станом дитини, слід шукати кваліфіковану психологічну підтримку.

Висновки. У дошкільному віці сприймання дітей є ключовим психічним процесом, який містить в собі відображення об'єктів та явищ у їхній цілісності та різноманітності якостей, з безпосереднім впливом на органи чуття. Сприймання формується як інтеграція відчуттів.

Аналіз досліджень психічного здоров'я дітей у зонах збройного конфлікту показує, що психологічні травми війни мають тривалі наслідки для дитячої психіки, з більш серйозними симптомами при триваліших конфліктах.

У воєнний час у дітей можуть проявлятися ступор або гіперактивність. Важливо обговорювати ситуацію, емоційний стан, відповідати на запитання дитини чесно та вікове адекватно, щоб не завдати шкоди. Регрес у поведінці

дітей, такий як капризність, невиконання домовленостей, втрата навичок, порушення сну, крики вночі та страх, є типовими. Для збереження психічного здоров'я дітей під час війни рекомендується використовувати алегорії з улюбленими казками, створювати нових фантастичних персонажів, розповідати про захисних янголів, малювати малюнки для захисників, займатися фізичними іграми, дихальними вправами, навчанням за планом, вивченням іноземних мов.

Війна - це трагедія, яка руйнує життя людей, особливо неповнолітніх. Діти дошкільного віку, які є найбільш вразливими, сприймають війну інакше, ніж дорослі. Їхня здатність розуміти обмежена, а емоції часто бувають неконтрольованими. Розуміння особливостей переживання війни дітьми дошкільного віку є важливим для забезпечення їм адекватної підтримки та допомоги.

Особливостями сприйняття війни у дошкільнят є обмежене усвідомлення. Вони не можуть повною мірою осягнути складність та масштаби конфлікту, іноді сприймаючи його як гру чи сцену з мультфільму. Їх мислення конкретно-образне: дитина цього віку бачить світ через образи та сенсації, може лякатися звуків вибухів чи сирен, бачити страшні картини у новинах.

Емоційна нестабільність - дошкільнята не володіють навичками контролю своїх емоцій. Вони можуть випробовувати страх, тривогу, гнів, відчай чи безпорадність. Вплив оточення на дитину значний: їх сприйняття впливає те, що кажуть дорослі, що дитина бачить і що вона відчуває з боку оточення.

Вплив війни на дитинство. Війна є глибокою травмою для всього суспільства, особливо для дитячого світу. Розуміння особливостей сприйняття воєнних подій дошкільниками та надання адекватної психологічної підтримки є критично важливим для збереження їхнього психоемоційного добробуту.

Довготривалий вплив конфлікту. Воєнний досвід може призводити до хронічних психологічних проблем, таких як ПТСР, тривожність, депресивні стани, навчальні та соціальні складнощі, тому необхідна тривала психосоціальна підтримка.

Вплив на розвиток суспільства є значним. Військові конфлікти, що торкаються дитинства, можуть серйозно зашкодити соціальному прогресу. Діти, які зазнали війни, часто стають дорослими з недовірою та втратою відчуття безпеки, що підриває соціальну стабільність та економічне зростання. Таким чином, інвестиції в психосоціальну підтримку молодого покоління є критично важливими не тільки з гуманітарного погляду, але і як стратегічна інвестиція у майбутнє нації.

Заклик до дії має бути спрямований до батьків, фахівців у галузі психології та освіти, державних установ та міжнародних організацій для забезпечення необхідної психологічної підтримки постраждалим дітям. Це може охоплювати створення захищених середовищ для дитячого розвитку, освіти дорослих про обговорення воєнних подій з дитиною та доступ до кваліфікованої психологічної допомоги.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Деркач Лідія Миколаївна,

д.п.н, професор

Горобець Ірина Андріївна,

магістр другого року навчання

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introduction. Питання хронічного стресу та його впливу на когнітивну сферу молоді під час тривалих кризових ситуацій є предметом активних наукових дискусій у світовій психології. У сучасному контексті України, де студентська молодь переживає надзвичайний емоційний і психічний тиск через тривалу війну, ця проблема набуває особливої актуальності. Воєнні дії викликають у молоді значний стресовий вплив, який може призводити до серйозних порушень у когнітивних процесах, таких як пам'ять, увага та прийняття рішень. Однак, попри теоретичну розробленість питання хронічного стресу у світовій літературі, ряд аспектів залишається дискусійним і потребує додаткового емпіричного підтвердження, особливо в умовах воєнного стану.

Ціль роботи. / Aim. Метою дослідження є обговорення дискусійних питань щодо впливу хронічного стресу на когнітивні функції української молоді в умовах воєнного стану та обґрунтування необхідності подальшого емпіричного дослідження цієї проблематики.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для досягнення поставленої мети використовувалися наступні методи дослідження: аналіз наукової літератури з психології стресу та когнітивних процесів, порівняльний аналіз результатів попередніх досліджень, метод синтезу для об'єднання отриманих даних і формулювання єдиної концепції, а також експертна оцінка, що включала думки фахівців у галузі кризової психології. Крім того, в рамках планування подальшого дослідження було визначено психодіагностичні

інструменти для оцінки рівня стресу і когнітивних функцій, зокрема тести на пам'ять, увагу та процес прийняття рішень.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Хронічний стрес є одним із ключових факторів, що впливає на когнітивні процеси. Наукові дослідження свідчать про те, що тривале перебування в умовах стресу негативно впливає на функції пам'яті, знижує здатність концентрувати увагу та ускладнює процес прийняття рішень. Однак більшість існуючих досліджень базуються на досвіді мирного часу або вивчають стрес у контексті менших за масштабом кризових ситуацій. Особливості впливу саме воєнного стресу на когнітивну діяльність студентів залишаються мало вивченими. Такий стрес є особливо інтенсивним і тривалим, що робить його вивчення вкрай важливим для розуміння реального стану психічного здоров'я української молоді.

Одне з основних питань, яке залишається відкритим, стосується природи взаємозв'язку між тривалістю стресу та рівнем когнітивних порушень. Існує припущення, що когнітивні порушення є не лише результатом інтенсивності стресу, але також залежать від його тривалості (Yu, 2023) та того, як особа здатна адаптуватися до хронічного стресу. Якщо говорити про адаптаційні механізми, то у ситуації воєнного стану можливість адаптації є обмеженою (Бабатіна С., 2024), оскільки стресові чинники продовжують існувати протягом невизначеного часу.

Деякі дослідники (Шулякова, Рациборинська-Полякова, 2024) стверджують, що «легкий стрес сприяє покращенню когнітивних функцій, особливо у випадку віртуальної або вербальної пам'яті. Однак, якщо інтенсивність стресу перевищує заздалегідь визначений поріг, який у кожної людини різний, це спричиняє когнітивні розлади».

Іншим важливим аспектом є різниця у впливі стресу на різні когнітивні функції. У деяких дослідженнях спостерігається більший вплив стресу на короткострокову пам'ять (Schwabe, 2024; Almarzouki, 2024), тоді як інші дослідження акцентують увагу на порушеннях у здатності концентруватися (Liu, Liu, Leng, Han, Xia, Chen, 2020) або приймати рішення (Sarmiento, Lopes

da Cunha, Tabares, Tafet, Gouveia, 2024). Таким чином, залишається відкритим питання про те, які саме когнітивні функції найбільш вразливі до впливу хронічного стресу у молоді в умовах тривалої кризи.

Також тривають дискусії щодо того, наскільки індивідуальні особливості студентів (психологічна стійкість, соціальна підтримка, особистісні ресурси) можуть пом'якшувати вплив стресу на когнітивні процеси. Деякі дослідження показують, що особи з вищим рівнем психологічної стійкості демонструють менші порушення когнітивних функцій навіть за умов значного стресу (Zhu, Yan, Lin, Que, Huang, Zheng, Liu, Deng, Lu, Chang, 2022; James, Stromin, Steenkamp, Combrinck, 2023). Однак, у контексті війни, де кількість стресових факторів надзвичайно велика, ефективність таких захисних механізмів може виявитися обмеженою.

Одним із ключових питань, яке залишається недостатньо вивченим, є те, як саме хронічний стрес у контексті воєнного стану впливає на різні когнітивні функції у студентської молоді (Савелюк, 2022; Мозгова, Лисенкова, 2023; Бишевець, Андрєєва, 2024). Потрібне детальніше дослідження конкретних когнітивних процесів, таких як оперативна та довготривала пам'ять, когнітивна гнучкість, увага, а також процеси прийняття рішень, щоб точно встановити, які з них найбільше страждають під впливом тривалого стресу.

Іншим напрямом, який потребує більш глибокого вивчення, є розробка та впровадження ефективних психологічних інтервенцій для пом'якшення негативного впливу стресу на когнітивні функції. Це особливо важливо для студентів, які часто стикаються з подвійним навантаженням: академічним стресом та психологічним тиском через військову ситуацію.

Важливо також розуміти, як рівень соціальної підтримки та доступ до психологічних послуг може впливати на здатність молоді адаптуватися до стресу. В умовах війни доступ до таких послуг може бути обмежений, що потребує вивчення альтернативних методів підтримки, таких як онлайн-платформи для психологічної допомоги та саморегуляції.

Дослідження проблематики стресу та його впливу на когнітивну сферу

мають довгу історію. Одним з перших учених, які звернули увагу на фізіологічний аспект стресу, був Ганс Сельє (1956), котрий описав стрес як загальний адаптаційний синдром. Його концепція акцентувала увагу на фізіологічній реакції організму на стресори, але недостатньо розглядала психологічний аспект впливу стресу на когнітивні функції. Надалі теорії стресу розширювалися завдяки роботам таких вчених, як Лазарус і Фолкман (1984), які запропонували концепцію когнітивної оцінки стресу, де основна увага приділялася суб'єктивній оцінці ситуації і здатності особистості адаптуватися до стресових умов.

Вивчення психологічних аспектів стресу та стресостійкості було продовжено такими вченими, як Л. М. Аболін, В. А. Бодров, Т. Кокс, Г. Купер, О. Я. Чебикін, Ю. В. Щербатих, а також українськими дослідниками, серед яких Л. М. Карамушка, О. К. Кравцова, В. М. Крайнюк, М. М. Кононова, Т. В. Кучма, М. Лаврова, Н. Лебідь, Н. Павлова, М. Г. Ткалич, С. Д. Максименко та інші. Ці дослідження значно розширили уявлення про стрес, в тому числі щодо хронічного стресу, і його вплив на психологічне здоров'я особистості.

Військові конфлікти, як одна з найбільш екстремальних форм стресу, викликають тривалі зміни в психіці індивіда. Дослідження психологічних наслідків воєн показують, що стресові чинники, пов'язані з бойовими діями, мають потужний негативний вплив на когнітивні процеси, зокрема на короткочасну та довготривалу пам'ять, увагу та концентрацію.

Вивчення когнітивної сфери в умовах війни набуло актуальності в українському контексті. Серед дослідників цього напрямку є Деркач Л. М. (2023), Максименко С. (2024), Ірхін Ю. Б. (2024).

Вивчення стресостійкості в умовах воєнного стану набуло актуальності в українському контексті. Світлана Заблоцька (2022) детально аналізує тривогу та страх, які виникають у період війни, підкреслюючи, що ці стани значно порушують психічне життя молодих людей. В умовах війни студенти часто стикаються з постійним тиском та емоційним напруженням, що негативно

впливає на їхні когнітивні здібності, включаючи пам'ять, увагу та здатність до концентрації.

Мащак і Вихор (2023) досліджують вплив стресу на військовослужбовців, але їхні висновки також важливі для розуміння стану молоді. Хронічний стрес, пов'язаний із тривалою війною, може призводити до когнітивних порушень, таких як зниження здатності до адаптації, ослаблення пам'яті та розумової гнучкості.

Це збігається з результатами дослідження Ващенка (2023), який підкреслює, що тривалий стрес суттєво впливає на пам'ять, пізнання та здатність до навчання, особливо серед молоді, яка ще розвиває свої когнітивні здібності.

Дослідження Предко та Сомової (2022) також заслуговує на увагу в контексті впливу війни на життєстійкість українців, зокрема молоді. Вони вказують, що рівень стресу значно зріс під час війни, що змушує молодь розробляти нові стратегії адаптації для підтримки когнітивної стійкості. Подібні висновки роблять Моргун і Полунін (2023), які досліджували вплив травмуючих подій війни на когнітивні функції дітей. Хоча це стосується молодших вікових груп, основні принципи впливу стресу можуть бути застосовані і до студентської молоді.

Дослідження Соловойової, Максименко та інших (2024) розкриває, що хронічний стрес призводить до зниження когнітивних функцій, таких як здатність до концентрації та прийняття рішень, що є критично важливим для молодих людей, які переживають воєнні дії.

Аналогічно, Маслова та колеги (2024) наголошують на фізіологічних аспектах впливу стресу на когнітивну функцію молоді, підкреслюючи необхідність додаткового вивчення цього питання в контексті війни.

Загалом, ці дослідження підтверджують, що хронічний стрес під час війни суттєво порушує когнітивні процеси, знижуючи здатність української молоді до навчання, самоконтролю та адаптації, що може мати довготривалі наслідки для їхнього професійного та особистісного розвитку.

Висновки./Conclusions. Результати обговорення свідчать про те, що хронічний стрес, особливо спричинений тривалими кризовими ситуаціями, такими як війна, має суттєвий вплив на когнітивні функції молоді. Пам'ять, увага та здатність приймати рішення в умовах тривалого стресу значно погіршуються, що підтверджується попередніми дослідженнями. Однак особливості впливу саме воєнного стресу залишаються недостатньо вивченими, зокрема щодо його тривалості та інтенсивності.

З огляду на вищезазначені проблемні та дискусійні питання, подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення взаємозв'язку між хронічним стресом, викликаним воєнним станом, та когнітивними функціями української молоді. Основною гіпотезою є те, що хронічний стрес, пов'язаний із тривалою війною, негативно впливає на пам'ять, увагу та процес прийняття рішень у студентів. Це дослідження дозволить більш глибоко зрозуміти, як саме стрес впливає на когнітивні функції, і які чинники можуть пом'якшити ці негативні наслідки.

Для досягнення цієї мети будуть виконані такі завдання, як теоретичний аналіз літератури, емпіричне дослідження за участі студентів, а також застосування науково обґрунтованих методик для оцінки рівня стресу та когнітивних функцій. Результати дослідження можуть стати важливим кроком у розробці рекомендацій для психологічної підтримки молоді в умовах тривалого стресу, спрямованих на покращення навчальної діяльності та загального психічного здоров'я студентів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Деркач Л. М. Психологія когнітивної війни в українському вимірі: трансформація особистості. Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін: колективна монографія. Дніпро: Ліра, 2023. С.152-171.

2. Максименко С., Деркач Л., Ірхін Ю. Б. Теоретико-психологічні детермінанти та практичні складові російсько-української гібридної війни:

наукове дослідження. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 384 с.

3. Maximenko S., Derkach L. Understanding Modern Cognitive War in the Global Dimension, Its Genesis in the Ukrainian Context : A Review and Directions for Future Research. *Obrana a Strategie*, 2023. Vol.23, №.1. Pp.126-148.

4. Шулякова М., Рациборинська-Полякова Н. Вплив хронічного стресу на організм людини та роль психоедукації у редукції його психічних проявів. *Психосоматична медицина та загальна практика*, 2024. Том 9. № 1. URL: <https://dev-ojs.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/490>.

5. Almarzouki A. F. Stress, working memory, and academic performance: a neuroscience perspective. *Stress*, 2024. № 27(1). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/10253890.2024.2364333?scroll=top&needAccess=true>.

6. James K. A., Stromin J. I., Steenkamp N., Combrinck M. I. Understanding the relationships between physiological and psychosocial stress, cortisol and cognition. *Front Endocrinol (Lausanne)*. 2023. № 14. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10025564/>.

7. Савелюк Н. Переживання стресу в умовах війни: досвід українського студентства. *Психологія: реальність і перспективи*, 2022. № 18. С. 141-152.

8. Мозгова Р. В., Лисенкова І. П. Особливості впливу хронічного стресу на особистість в умовах воєнного часу. *Mechanisms of Scientific and Technical Potential Development: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference (November 23-24, 2023)*. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, 2023. С. 100-103.

9. Бишевец Н. Г., Андреева О. В. Вплив стресогенних чинників на здоров'я та поведінкові розлади студентської молоді. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2024. № 1. С. 113-122.

ПРОБЛЕМА ТРИВОЖНОСТІ У ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Дмитренко Тетяна Олександрівна
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Вступ. Проблема тривожності відома людству з давніх часів. Однак, у сучасному світі, що характеризується швидкими темпами життя, інформаційним перевантаженням та соціальними змінами, тривожність стала особливо поширеною.

Тривала дія негативних психологічних, соціальних та екологічних факторів створює сприятливий ґрунт для розвитку високого рівня тривожності. Цей стан є результатом складної взаємодії між зовнішніми стресорами та індивідуальними особливостями людини, такими як рівень стійкості до стресу, тип нервової системи та наявність особистісних ресурсів.

Внаслідок цього можуть відбуватися порушення в міжособистих стосунках, підвищується конфліктність і виникають інші небажані зміни в поведінці. Тривожність – це поширений емоційний стан, який може виникати у людей будь якого віку. Проте у літніх людей вона має свої особливості і може впливати на якість життя (Becker et al., 2018; Hernandez et al., 2014; Tawakoi et al., 2017).

Тривожність часто виступає як один із провідних симптомів у літніх людей з різноманітними захворюваннями, включаючи психічні розлади, нейродегенеративні захворювання та соматичні порушення. Це пов'язано з тим, що хронічні захворювання та фізичні обмеження можуть обмежувати можливості людини, посилюючи відчуття залежності та безпорадності.

Тривожні розлади є однією з найпоширеніших психічних проблем серед літніх людей. Як свідчать дослідження Бриндікова (2014), Гудзя (2020) та Данильчук (2020), це пов'язано з низкою факторів, включаючи вікові зміни,

хронічні захворювання та соціальну ізоляцію.

Дослідження вказують на тісний зв'язок між тривожними розладами та депресією у літніх людей. Крім того, підвищена тривожність негативно впливає на когнітивні функції осіб похилого віку (Gimson et al., 2018).

Результати досліджень Becker et al. (2018) та Hanseeuw et al. (2020) свідчать про те, що тривожність може відігравати важливу роль у патогенезі нейродегенеративних захворювань. Це відкриває нові перспективи для ранньої діагностики та профілактики цих хвороб.

Tawakoi et al. (2017), Hernandez et al. (2014) зазначають, що тривога викликає збільшення частоти серцево-судинних захворювань та зростання ризику кальцифікації коронарних артерій.

Беручи до уваги вищезазначене, проблема тривожності у літніх людей та шляхи її подолання є особливо актуальною.

Метою досліджень є на основі аналізу наукової літератури виокремити проблему тривожності у літніх людей та шляхи її подолання.

Матеріал і методи досліджень. Для вирішення поставленої мети було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація психологічно-педагогічної літератури.

Результати та обговорення. У людей поважного віку, в яких емоційний стан та внутрішні переживання є нестабільними, проблема тривожності є особливо значущою. Перехід від зрілості у новий період життя може супроводжуватися низкою труднощів, які є причиною тривожності. Зокрема, літні люди рідше переживають радість, здивування, більшість втрачає почуття гумору, інтерес, допитливість.

Тривожність у літніх людей часто пов'язана з різноманітними факторами, такими як захворювання, самотність та відчуття безпорадності. Ці переживання можуть супроводжуватися складним спектром емоцій, включаючи гнів, сором та провину (Подорожній, 2018).

Погіршення зору, слуху та інших відчуттів, а також зниження розумових і фізичних здібностей обмежують можливості людини для отримання нових вражень і досвіду, що може призвести до розвитку пасивності та емоційної спустошеності (за Бордйчуком, 2021; Гоулманом, 2019).

Аналіз результатів наукових досліджень свідчить про те, що соціальна ізоляція людей поважного віку, фізичні проблеми і відчуття небезпеки є суттєвими факторами, що впливають на їх психологічний стан і викликають підвищений рівень тривожності та емоційного напруження (Бордйчук А., 2021; Гоулман Д., 2019; Коваленко-Кобилянська І., 2017).

За результатами аналізу літературних джерел, найчастішими симптомами тривожності у літніх людей є: **фізичні** (прискорене дихання і серцебиття, головний біль, пітливість, задишка, м'язеве напруження, порушення сну); **емоційні** (занепокоєння, страх, дратівливість, безпорядність, самотність, тривога); **когнітивні** (труднощі з концентрацією уваги, песимістичне мислення, катастрофізація, проблеми з пам'яттю); **поведінкові** (ізоляція, уникнення соціальних ситуацій, підвищена дратівливість, проблеми з апетитом).

Особливості тривожності літніх людей обумовлені змінами: фізіологічними (гормональні, проблеми зі здоров'ям); соціальними (вихід на пенсію, втрата близьких людей, втрата соціального статусу викликають відчуття самотності, ізоляції і підвищують рівень тривоги); психологічні (посилюються песимізм та тривожність). Крім того, деякі ліки, що приймають літні люди, можуть мати побічні ефекти, що посилюють тривогу.

Дослідженнями Мудрої І., Пеньковської Н. (2012) встановлено, що літні люди, які проживають у будинку-інтернаті, мають підвищений рівень особистісної тривожності (жінки значно тривожніші, ніж чоловіки). Найбільшими почуттями тривоги є втрата близьких людей, власне здоров'я, відсутність однодумців, що проявляється невпевненістю у спілкуванні. Автор зазначає, що найбільш значущою для людей поважного віку є релігія. Саме віра допомагає їм віднайти сили долати труднощі, повернути хороший настрій і оптимізм.

За даними Піотківської О. Г. (2018), зниження суспільної активності людей похилого віку обумовлено дефіцитарністю та зниженням можливостей брати на себе відповідальність, підвищенням значущості самопочуття внаслідок соматизації тривоги, вираженістю потреб у підтримці та стимуляції позитивного настрою оточуючими тощо.

Порушення мозкового кровообігу, зокрема інсульт, а також патології серцево-судинної системи, такі як гіпертонія та інфаркт міокарда, є поширеними причинами фізичної та психічної дисфункції у людей похилого віку. Ці захворювання можуть спричинити фізичну слабкість, зміни настрою, включаючи тривогу, апатію та дратівливість, а також когнітивні порушення, такі як погіршення пам'яті та зниження здатності до навчання. Страх смерті та підозрілість також є поширеними симптомами.

Враховуючи важливість проблеми тривожності у літніх людей, науковці пропонують для її подолання такі методи: психотерапія (когнітивно-поведінкова терапія, гештальт-терапія, міжперсональна терапія); фармакотерапія (застосування антидепресантів та анксиолітиків); нефармакологічні (регулярні фізичні вправи, закаливання, водні процедури, збалансоване харчування, достатній сон, релаксація, соціальна активність, зниження стресу, участь у особистих мережах та релегійна участь). Активно участь у житті дає можливість кожній людині досягти у літньому віці нормативно бажаного стану (Martha, Meredith, 2023; Rowe, 1997).

Необхідно удосконалити професіоналізм та відповідальність вітчизняних соціальних служб і державних установ у соціальній роботі з літніми людьми, а український уряд, як наголошує Бриндіков Ю. Л. (2014), має ставитися більш відповідально до людей похилого віку у соціальнопсихологічному та фінансовому аспектах, щоб попередити виникнення проблем.

Висновки. Тривожність у літніх людей – це дуже важлива проблема, яка потребує уваги та своєчасного лікування. Лише співпраця, гарні родинні стосунки і профілактика та комплексний підхід, що включає психотерапію,

фармакотерапію та нефармакологічні методи, можуть значно покращити якість життя людей похилого віку і забезпечити гарну старість.

В Україні повинні використовуватися нові технології соціальної роботи, що мають забезпечити задоволення потреб літньої людини. Необхідно покращити інформування престарілих громадян про соціальну допомогу.

УДК: 159.9

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК ТА ВПЛИВ АРТ-ТЕРАПІЇ НА ЇХ ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН

Дяченко О. О.,

магістрантка

Лисенкова Ірина Петрівна,

доктор психологічних наук, професор

Чорноморський національний університет ім. П. Могили,

Миколаїв, Україна

Вступ. Однією з вразливих верств населення, які зазнають значного негативного впливу в результаті воєнних дій, є внутрішньо переміщені жінки. Вимушений переїзд в умовах війни призводить до погіршення емоційного стану жінки, психічного травмування, підвищення тривожності, депресивних проявів тощо. У зв'язку з цим особливо актуальним стає питання вибору найбільш ефективних методик та технік психологічної підтримки жінок ВПО. Одним із потенційних інструментів для цього є арт-терапія, яка вже довела свою ефективність при роботі з різними цільовими групами.

Ціль роботи - вивчення психологічних характеристик внутрішньо переміщених жінок та оцінка ефективності арт-терапії у покращенні їх емоційного самопочуття та психічного благополуччя.

Матеріали та методи. Військовий конфлікт в Україні змусив мільйони людей шукати більш безпечні місця для проживання. Станом на початок 2024 року, за даними Міністерства соціальної політики України, офіційно зареєстровано 4 867 106 ВПО. За оцінками міжнародних організацій, реальна кількість переселенців перевищує сім мільйонів [5]. За даними Єдиної інформаційної бази даних по ВПО, 62% з них — жінки.

Змушені змінити місце проживання, вони проходять складний період адаптації до нового середовища, що впливає на психологічне здоров'я. Жінки втрачають важливі емоційні зв'язки з друзями, колегами та улюбленими місцями. Внутрішньо переміщені особи часто не можуть підтримувати свій

попередній соціальний і професійний статус, стикаючись із соціальною ізоляцією. Згідно з даними дослідження економічної діяльності жінок-ВПО, в результаті масової втрати роботи жінки-ВПО є найбільш вразливою категорією щодо фінансової стабільності: рівень економії для задоволення базових потреб становить від 59 до 75% залежно від регіону перебування жінки [3].

Гостро стоїть проблема забезпечення потреб та психологічного комфорту залежним від переміщеної особи членам родини: жінка ВПО мусить турбуватися про психологічний стан та самопочуття близьких, тому відчуває надвисокий рівень відповідальності; може почуватися безпорадною перед тією кількістю задач, які має вирішувати [4].

Загострення військової ситуації, інформація про постраждалих та хвилювання за близьких суттєво впливають на психологічний стан внутрішньо переміщених осіб. Це підвищує рівень тривожності, загострює емоційну чутливість, сприяє коливанням настрою та впливає на фізичне самопочуття. Психологічна стійкість та здатність до самовладання жінок ВПО порушуються, спостерігається втрата внутрішніх опор, відчуття невпевненості та дезадаптованості, страждає самооцінка та самоідентифікація. Характерними для ВПО є проблеми зі сном (утруднене засипання, поверхневий та переривчастий сон, важкі сновидіння), почуття втрати, фрустрації, горювання, страхи та тривожність.

Українська дослідниця Ю. Гундертайло зазначає, що відсутність впевненості у можливості та термінах повернення переселенців до своїх домівок відзначається на їх психологічному стані та впливає на адаптацію у наявних реаліях життя, тому надважливою має бути соціально-економічна інтеграція та адаптація ВПО у нових умовах [1, 2].

В якості одного із методів, який здатний покращити психоемоційний стан жінок ВПО, може використовуватись арт-терапія, яка дозволяє через творчий процес виразити свої емоції та травматичний досвід та допомагає знаходити внутрішню рівновагу і підтримувати психічне благополуччя.

Для визначення ефективності арт-терапії на психологічний стан жінок

ВПО було проведено експериментальне дослідження.

Мета дослідження — оцінити рівень психологічного благополуччя жінок до та після арт-терапії та визначити доцільність її використання як засобу покращення психологічного стану. У дослідженні взяли участь 40 жінок ВПО віком 19-76 років з південної та східної України. Учасницям було запропоновано пройти опитування за методиками самооцінки функціонального стану (САН, В. А. Доскін) та емоційних станів (А. Уессман, Д. Рікс). Методика САН оцінює самопочуття, активність та настрої, що впливають на психологічний стан, тоді як методика Уессмана та Рікса визначає тривожність, енергійність, піднесеність та впевненість у собі, що дозволяє відстежувати динаміку емоційного стану, отже, використання цих методик дає змогу об'єктивно оцінити вплив арт-терапії на психологічний стан жінок ВПО.

Результати та обговорення. Початкове опитування методом САН показало, що 45% жінок ВПО мали середній показник до 4 балів, ще 30%-нижче 5 балів, що свідчить про тривожність, нестачу енергії, перепади настрою та погане самопочуття. Після арттерапії 17,5% учасниць мали до 4 балів, 37,5% — 4–5 балів, 45% — 5–6 балів. Отже, 82,5% учасниць показали середні та високі результати порівняно з 50% до терапії, що свідчить про покращення активності, настрою та самопочуття. Первинне опитування методом Шкала самооцінки емоційних станів показало, що 10% учасниць мали низький, 50% — середній, і 40% — високий показник. Це свідчить про часті тривожність, втому, пригніченість та безпорадність у жінок ВПО. Після арттерапії жодна учасниця не мала низького показника; 40% мали середній, а 60% — високий. Це показує покращення емоційного стану та збільшення позитивних емоцій. Достовірність всіх отриманих результатів підтверджено із використанням критерія Стьюдента.

Висновки. Визначено, що внутрішньо переміщені жінки мають певні психологічні особливості, а саме, підвищений рівень тривожності, низьку самооцінку, пригнічений настрої, прояви ПТСР тощо, які заважають швидкій адаптації на новому місці проживання та негативно впливають на їх

психоемоційний стан. Дослідження підтвердило, що арт-терапія є ефективним методом позитивного впливу на психологічний стан жінок ВПО: після участі в арт-терапевтичних сесіях виявлено позитивні зміни в рівні соціальної активності, настрої, самопочутті та самоідентифікації жінок. Отже, арт-терапія може бути успішно використовуватись для покращення психологічного стану жінок ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гундертайло Ю. Д. Арт-терапевтичні методи у соціально-психологічному супроводі внутрішньо переміщених осіб. Тези арт-конференції, 2020. URL: <https://www.academia.edu/45153693/> (дата звернення 17.03.2024).
2. Гундертайло Ю. Д. Арт-терапевтичні методики в довгострокових програмах соціально-психологічної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади. *Простір арт-терапії*. 2016. Вип. 2 (20). С. 21-30.
3. Дослідження економічної діяльності жінок-ВПО та їхніх стратегій відновлення джерела доходу. Київ: GIZ Ukraine, 2023. 68 с. URL: <https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/266> (дата звернення 17.03.2024).
4. Кальницька Я. С. Особливості адаптації вимушено переселених під час війни жінок до нового місця проживання. *Харківський осінній марафон психотехнологій (каталог психотехнологій; тези доповідей)*: збірник наукових праць за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 26-28 жовтня 2023 р). Харків, 2023. С. 234-236.
5. Міністерство соціальної політики України. Інформація для переміщених осіб. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi> (дата звернення 17.03.2024).

ОСОБЛИВОСТІ КОРОТКОЧАСНОЇ EMDR ТЕРАПІЇ ОНЛАЙН, ЛЮДЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ

Жванія Тарас Валер'янович

кандидат психологічних наук, доцент

Бойчук Тарас Вікторович

Магістрант

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Вступ. Кількість постраждалих від війни вражає, і необхідність у терапії, яка б допомогла великим групам людей якнайшвидше повернутися до нормального функціонування, є надзвичайно важливою. Індивідуальні реакції, потреби і стратегії пропрацювання травматичних подій, та довгострокових наслідків можуть суттєво відрізнятися у клієнтів, які пережили горе.

Загальні, початкові реакції безпосередньо після травматичної події можуть включати емоційні симптоми, такі як відчуття суму, тривоги, збудження і вини, дисрегуляцію та заціпеніння; соматичні симптоми, такі як підвищена збудливість і проблеми зі сном; когнітивні порушення, такі як когнітивний дисонанс і нав'язливі думки; симптоми, пов'язані з пам'яттю, такі як флешбеки і тригери, поведінкові реакції (уникання), також тривожні та депресивні розлади [3, с. 87].

Виявлення та опрацювання симптомів, протягом короткого періоду після травматичної події, підвищує ефективність терапії, але це не часто вдається, тому у деяких людей розвиваються клінічні симптоми, які можуть призвести до серйозних розладів.

До тривожних реакцій відносять постійний дистрес без періодів відносного спокою, важкі симптоми дисоціації та інтенсивні нав'язливі спогади.

Реакція на травму також може бути відкладеною і включати постійну втомленість, порушення сну, нічні жахи, страх повторення, тривогу, флешбеки, депресію та уникання. Якщо реакція на травму не проходить, у деяких людей можуть розвинути важкі симптоми гострого стресового розладу (ГСР),

посттравматичного стресового розладу (ПТСР), та комплексного ПТСР, (КПТСР), який виникає коли на травму дитинства накладається свіжа травма, депресивні та тривожні розлади. Окрім того, в стані високого загального рівня стресу дуже часто проявляються травми дитинства або специфічні моменти акцентуацій [4, с. 58].

Ціль роботи. Це дослідження особливостей надання короткочасної психологічної допомоги ВПО, репатріантам, військовим і людям, постраждалим від війни.

Чому саме короткочасної? Тому що так працює благодійна організація і ще цілий ряд фондів в Україні, які надають психологічну допомогу. Це десятки закладів, які обслуговують онлайн тисячі людей.

Звичайно, у складних випадках працює система перенаправлень на тривалу терапію, або у спеціалізовані центри. Так чи інакше, є нагальна потреба у відпрацюванні ефективної моделі короткої терапії з психоедукацією і навчанням основам самопомоги.

Матеріали та методи. Фактологічною базою для квазістатистики, використаної в цій статті стали матеріали благодійної організації, про яку вже йшлося вище, яка займається наданням психологічної допомоги жителям України.

Особлива увага приділяється консультуванню в онлайн-форматі, це зумовлено тим, що інтернет забезпечує високий рівень доступу до психологічних послуг широкому колу клієнтів. Також важливо те, що репатріанти та ВПО не мають можливості відвідувати очні консультації.

Короткочасна модель психотерапії має свої особливості. Треба в максимально короткий час допомогти людині знайти ресурс, відновитися і навчити методам психологічної саморегуляції [2, с. 154]. Саме для цього ми використовуємо елементи КПТ та протокол ASSYST з EMDR.

Квазістатистика клієнтських запитів

При підготовці цієї роботи ми опрацювали 340 клієнтських запитів, що надійшли онлайн до благодійної організації, за квітень 2024 року.

Серед них:

- Тривожність 174 запити.
- Стресовий стан 29 запитів.
- Страх 34 запити.
- Нічні жахи 7 запитів.
- Депресивний стан 36 запитів.
- Апатичність 19 запитів.
- Втома 12 запитів.
- Втрата близьких 28 запитів.
- Плач 13 запитів.
- ПТСР діагностований 4 запити.
- Панічні атаки 16 запитів.
- РХП 4 запити.
- Компульсії 4 запити.
- Агресія 15 запитів.
- Екзистенційні проблеми (як жити) 22 запити.
- Сімейні відносини 8 запитів.
- Залежності 6 запитів.
- Проблеми війни 4.
- Спілкування з підлітками 10 запитів.
- Спілкування з військовими 6 запитів.
- Розбудова життя, адаптація ВПО – 20 запитів.

Як видно з даних, серед запитів переважає тривожність. Також треба сказати, що деякі нав'язливі тривожні спогади часто включають сенсорні, емоційні або фізіологічні компоненти. Люди демонструють сильний психологічний дистрес або фізіологічну реактивність при зіткненні з подіями, які нагадують або символізують стрес і збудження. За тривожністю у переважній більшості випадків стоїть травмуюча подія або стрес.

Для того, щоб пропрацювати цю проблематику ми використовуємо

техніки EMDR та елементи КПТ з протоколу боротьби з тривожністю.

Це забезпечує комплексний підхід в режимі короткочасної терапії:

1. Знижується травматика і стрес завдяки сеансам EMDR.
2. Клієнт отримує основи спостереження думок (КПТ), та самостійного керування ними.
3. Клієнт засвоює протокол ASSYST і навчається використовувати його тоді, коли це потрібно.

Таким чином ми вирішуємо кілька питань:

1. Допомогаємо великій кількості людей.
2. Розширюємо межі короткочасної терапії за рахунок самостійної праці клієнта в протоколі ASSYST та з елементами КПТ.
3. Забезпечуємо доступність психологічної терапії завдяки дистанційній формі консультацій.
4. Опрацьовуємо значну кількість запитів в відносно короткий час.
5. Покращуємо психологічну обізнаність клієнтів, тим самим покращуючи загальний рівень свідомості та психологічного здоров'я.

Обробка клієнтських запитів в EMDR

Дистанційне втручання у психічне здоров'я особливо важливе в контексті війни. Оскільки соціальне віддалення зробило проблемною особисту допомогу, багато заходів щодо підтримки психічного здоров'я проводяться дистанційно. Дистанційне втручання може покращити реакції у сфері психічного здоров'я на воєнну кризу, підвищивши якість та ефективність невідкладних заходів. Незважаючи на те, що онлайн втручання в психічне здоров'я все більше набирають популярності, практично відсутні дослідження, присвячені тому, які саме дистанційні заходи можуть бути найбільш корисними, це тема для подальшого вивчення.

Особливий інтерес у галузі психології представляє терапія EMDR. Процедура "Індивідуальна дистанційна стабілізація гострого стресового синдрому" (ASSYST) - це адаптивна обробка інформації (AIP), детально перевірена на практиці, удосконалена та зручна у використанні

психофізіологічна алгоритмічна методика, основою якої є протокол EMDR для критичних інцидентів і поточного травматичного стресу.

Вона спеціально розроблена для надання онлайн-підтримки клієнтам, які відчувають інтенсивний психологічний дистрес і/або фізіологічну/соматичну реактивність, викликані симптомами інвазії (наприклад, сенсорними, емоційними або фізичними компонентами нав'язливих спогадів) в рамках розладу ASD або PTSD, сенсорними, емоційними або фізіологічними компонентами нав'язливих спогадів) [4, с. 138].

Метою цієї процедури є регуляція (стабілізація) активації нервової системи клієнта шляхом зниження (десенсибілізації) або усунення активації, викликані сенсорними, емоційними або фізіологічними (сомато-сенсорними) компонентами нав'язливих дистресів/патогенних спогадів про негативний досвід, для досягнення оптимального рівня активації нервової системи; таким чином, полегшуючи подальшу адаптивну обробку інформації системою обробки інформації (AIP).

Результати та обговорення. Наше дослідження зараз на організаційній стадії. Ця робота – перша частина в якій висвітлюється етап постановки проблематики, умов проведення міні-експерименту та методик опрацювання травми. Пізніше, після збору статистики по ефективності, будуть приведені результати короткочасної терапії по представленій моделі.

Для вимірювання ефективності ASSYST у зниженні рівня суб'єктивно тривоги, перед та після сесії, а в якості залежної змінної виступав показник суб'єктивних одиниць занепокоєння (SUD, CO3). Оцінка CO3 проводиться на двох часових точках:

Час 1. Оцінка перед сесією

Час 2. Оцінка після сесії.

Опис окремих процедур ASSYST

Для кожного учасника проводиться індивідуальна сесія збору історії та оцінки, щоб визначити його придатність та готовність до сесій ASSYST. Також проводиться коротка психоедукація з КПТ.

Процедура проводиться консультантом - терапевтом у режимі "один на один" у форматі відео-онлайн. Кожна сесія триває у середньому 50 хвилин.

Клієнти цього можуть використовувати "обійми метелика" як метод самостійної білатеральної стимуляції для обробки нав'язливих, тривожних спогадів. Під час сесії клієнти отримують інструкції що до протоколу. На початку і в кінці сесії проводиться оцінка СОЗ від 0 до 10, де 0 – не хвилює, 10-сильне занепокоєння.

Всього проводиться коротка терапія з 5 сесій, на яких кожного разу терапевт питає клієнта, як проходить його фіксація та аналіз думок, і як клієнт самостійно працює в протоколі ASSYST.

На сесії з терапевтом проводиться опрацювання важких травматичних спогадів по синтетичним протоколам, в залежності від потреб та схильностей конкретного клієнта. Це може бути робота в прогресивних протоколах EMDR, що дозволяють опрацювати до 5 травмуючих подій за сесію.

Самостійне опрацювання стресових факторів вдома посилює загальну дію і дозволяє знімати поточні стресові фактори і навчитися клієнту допомагати самому собі.

Висновки. Негативний життєвий досвід може виникнути раптово, призвести до значного навантаження на роботу, здоров'я, відносини та психічний стан людини і може бути складним для лікування доступними та недорогими методами.

Ця стаття надає попередні дані про доцільність ASSYST у зниженні рівня суб'єктивного занепокоєння, спричиненого психологічним дистресом або фізіологічною реактивністю на недавні негативні переживання.

Попередні результати терапії з таким дизайном дозволяють говорити про її ефективність. На час написання цієї статті модель відпрацьована на 15 клієнтах, але є потреба в проведенні дослідження із статистичною групою, на базі якої можна буде робити більш конкретні висновки що до ефективності моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Perkins, B. R., & Rouanzoin, C. C. A critical evaluation of current views regarding eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Clarifying points of confusion. *Journal of Clinical Psychology*, 58 – 2002 – pp. 77–97.
2. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога. Методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 310 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159118753.pdf>
3. Nikolaiev L., Herasina S., Hrechanovska O., Vlasenko O., Skliarenko S., Hrande K. The Development of Assertiveness of the Individual as a Subject of Communication. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2023. Vol. 15, № 2, p. 210-228, URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/15.2/730>.
4. Shapiro, F. EMDR, Adaptive Information Processing, and Case Conceptualization / F. Shapiro // *Journal of EMDR Practice and Research*, Volume 1, Number 2 – 2007 – pp. 68-87

ВИВЧЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Козаченко Олена Олександрівна,
магістрантка,
ВНЗ «МАУП»,
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
м. Київ, Україна

Вступ. Уже тривалий період часу відбувається бурхливий розвиток теоретико-методологічних підходів до дослідження психології мотивації та стимулювання працівників до продуктивної трудової діяльності, що на сучасному етапі розвитку людства обумовлене трансформацією розуміння місця та ролі людини у виробництві і управлінні. При цьому вагоме місце у психології мотивації займає не тільки дослідження мотивів, які спонукають особистість до діяльності, але і зв'язки мотивації з іншими психологічними категоріями (саморозвиток, самооцінка, вигорання, комунікація тощо). Інтерес до цієї проблематики підсилюється тим, що різні фахівці по-різному реагують на одні і ті ж стимули: одного працівника цікавить виключно висока заробітна плата, іншого – можливість самореалізації, для третього – соціальний статус тощо. Тому з психологічної точки зору важливо досліджувати різні аспекти формування мотивації працівників

Інтерес представляє дослідження трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки, оскільки, на відміну від державного сектора з його стабільністю та передбачуваністю, приватний бізнес постійно піддається впливу негативних ринкових чинників, які можуть знижувати прибуток суб'єктів господарювання, що напряду впливає не тільки на отримання працівниками своєї заробітної плати, але і на сам факт зайнятості працівника, якщо підприємство збанкрутує. Відповідно, до психологічних мотивів в даному випадку додаються економічні, які не меншим чином впливають на трудову мотивацію в приватному секторі економіки.

Мета роботи. Виявлення та експериментальне вивчення психологічних особливостей трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки.

Матеріали та методи. Вивченню питань трудової мотивації присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних психологів, які досліджували сутність і закономірності психологічного феномену мотивації особистості, структурні складові мотивації та їх взаємозалежність. Зокрема, інтерес в межах даного дослідження представляють роботи таких фахівців, як: Д. Александров, О. Артющенко, О. Берг, О. Городецька, Р. Дельдаго, С. Занюк, А. Калініченко, А. Колодяжна, Т. Меденцова, Д. Нечипоренко, Л. Радченко, С. Рудницький, О. Сметанюк, О. Тапалова, Б. Шаповалов, Л. Яременко (в частині понятійного апарату дослідження з визначення сутності мотивів, потреб, інтересів, мотивації тощо); Т. Алексеєнко, Н. Афанасьєва, О. Бабакіна, О. Васюк, С. Виговська, О. Водолазська, О. Дніпрова, О. Захарко, Г. Капосльоз, А. Когут, Л. Красовська, О. Литовченко, О. Магопець, О. Молчанюк, В. Чудакова (в частині психологічних аспектів мотивації особистості); К. Андрющенко, Н. Артеменко, О. Бойко, В. Бочаров, Л. Волевач, О. Долгальова, С. Кулакова, Я. Максимчук, Ю. Мирошніченко, А. Нестерович, Ю. Овод, Т. Погорєлова, Ф. Подшивайлов, Т. Ремесник, Д. Різник, Р. Скриньковський, О. Стрельбіцька, П. Стрельбіцький, Т. Суворова, А. Фандєєва, К. Харук, О. Харчишина, О. Шубна, В. Юрченко, В. Ярмош (в частині психологічних аспектів організації трудової мотивації суб'єктів господарювання). Однак, не дивлячись на значну кількість праць та наукових підходів до розв'язання проблем трудової мотивації, питання її підвищення на підприємствах та в організаціях залишається відкритим та в достатній мірі дискусійним.

Методологію дослідження складають: теоретичні методи: аналіз літературних джерел, їх синтез, порівняння, узагальнення, систематизація та класифікація; *емпіричні методики:* Опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда; Опитувальник А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі»; Методика діагностики потреб у саморозвитку

В. Маралова; Анкета «12 питань GALLUP»; бесіда на тему: «Я хороший – Я поганий»; Тест професійного вигорання К. Маслач; *методи математичної обробки даних*.

Результати та обговорення. Проведене теоретичне дослідження теоретичних засад формування трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки дозволило зробити низку висновків.

У процесі з'ясування сутності поняття «мотивація» встановлено, що дана категорія належить до найскладніших в сучасній психологічній науці, в якій налічується безліч підходів до розуміння природи мотивації. Частіше за все розглядають мотивацію з трьох позицій: 1) як цілеспрямоване спонукання; 2) як процес спонукання, реалізації до дії та у поведінці, емоціях, інстинктах; 3) як внутрішню причину дії та поведінки особистості.

На сьогодні існує ціла низка мотиваційних теорій, які вже тривалий час розвиваються та удосконалюються дослідниками. Найбільш розповсюдженим поділом мотиваційних теорій є виокремлення змістових та процесуальних. Методи мотивації класифікуються на матеріальні та нематеріальні, а також на економічні, соціально-економічні та соціально-психологічні. Виділяють також внутрішньо-психологічну мотивацію самого працівника та зовнішню мотивацію організації (роботодавця) та ринкових умов господарювання.

Різноманітність використовуваних сьогодні методів мотивації працівників свідчить про те, що суб'єкти господарювання розуміють важливість стимулювання фахівців на більш продуктивні та якісні результати та готові створювати для них більш сприятливі умови праці в обмін на кращі результати праці, що виступає для них джерелом додаткового прибутку та загальної ефективності.

Пошук дієвих засобів підвищення продуктивності та якості праці фахівців, збільшення випадків їх творчої ініціативи у процесі професійної діяльності в організації, забезпечення якісного оновлення їхнього трудового менталітету не припиняється вже тривалий історичний період з моменту

усвідомлення цієї проблеми роботодавцем. Поєднання мотивів і стимулів виступає тим механізмом, що дозволяє реалізувати потреби працівника найбільш прийнятним для нього способом — шляхом реалізації власних здібностей, а також дає можливість його керівнику розробити систему стимулювання праці даного працівника, поєднавши, таким чином, воєдино стратегічні цілі підприємницької діяльності та мету трудової діяльності працівника.

Інтереси і потреби працівника – це ті психологічні особистісні важелі, впливаючи на які, роботодавець може сформувати механізм мотивації у своїй організації, якщо буде правильно урахувувати їх. У той же час, самі інтереси та потреби особистості формуються та задовольняються в суспільстві. Тому роботодавець має виходити не тільки з інтересів конкретного працівника, але і формувати мотиваційну політику на основі більш прийнятних суспільних інтересів і потреб. Це означає, що механізм трудової мотивації в організації в кожний конкретний момент часу має бути повністю адекватний рівню розвитку продуктивних сил у суспільстві та ступеню затребуваності людської діяльності.

Для підтвердження гіпотези було проведене емпіричне дослідження особливостей трудової мотивації персоналу працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки.

Вибірка для проведення дослідження становить 60 осіб, яких було обрано з-поміж кола власних знайомих та клієнтів. У вибірці задіяні працівники віком 35-45 років) без поділу за гендерною ознакою.

Для формування комплексного уявлення про психологічні особливості трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки сформовано наступні критерії та відповідні цим критеріям методики:

- *критерій професійної адаптації в колективі* – Опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда;
- *критерій успішності професійної діяльності* – Опитувальник А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі»;
- *критерій саморозвитку фахівця* – Методика діагностики потреб у

саморозвитку В. Маралова;

- *критерій ідентифікації себе з колективом* – Анкета «12 питань GALLUP»;

- *критерій адекватного оцінювання своїх результатів* – бесіда на тему: «Я хороший – Я поганий»;

- *критерій відсутності професійного вигорання* – Тест професійного вигорання К. Маслач.

Метою проведення даного емпіричного дослідження є формування уявлення про загальний рівень трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки.

Дослідження показало, що загальний рівень трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки сформований на високому рівні у 32,2% фахівців, на середньому – у 49,5% фахівців, а на низькому – у 18,3% фахівців. Тобто половина фахівців мотивовані на середньому рівні, що також виявляє резерви для підвищення рівня їх мотивації.

Про достовірність та значимість отриманих результатів свідчать також дані щодо взаємозв'язку між результатами сформованих критеріїв, визначені за допомогою коефіцієнтів кореляції

Найбільш сильний взаємозв'язок спостерігається між саморозвитком та зворотним рівнем професійного вигорання ($r=0,83$). Також істотний взаємозв'язок наявний між успішністю професійної діяльності та саморозвитком ($r=0,8$) та між рівнем професійної адаптації та відсутністю професійного вигорання ($r=0,8$). Відсутність професійного вигорання також тісно пов'язана із професійним саморозвитком фахівців ($r=0,78$). А адекватне оцінювання своїх результатів – з успішністю професійної діяльності ($r=0,75$). Також встановлено що професійна адаптація сильно залежить від успішності професійної діяльності ($r=0,78$) та від професійного саморозвитку ($r=0,77$). Найменший зв'язок виявлено між успішністю професійної діяльності та ідентифікацією себе з колективом ($r=0,1$), а також рівнем професійної адаптації

($r=0,15$).

Таким чином, висунута нами гіпотеза, що рівень трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки визначається їх професійною адаптацією, успішністю їх професійної діяльності, здатністю до саморозвитку, ідентифікацією себе з колективом, адекватним оцінюванням своїх результатів та відсутністю професійного вигорання фахівця підтверджена.

Оскільки мотивація з психологічної точки зору являє собою засіб забезпечення позитивних результатів діяльності як для самого працівника організації, так і для власника приватного бізнесу, в якому цей працівник працює, то нами було зосереджено увагу на профілактичних аспектах покращення мотивації.

По-перше, нами розроблено профілактичний захід у напрямку покращення вмотивованості працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки працювати краще та на певний результат (для працівників із середнім рівнем трудової мотивації).

По-друге, для працівників із низьким рівнем мотивації спочатку пропонувалось індивідуальне психологічне консультування. Основною метою індивідуальної консультації було визначити основні проблеми, з якими стикається працівник на робочому місці, та які можуть бути чинниками зменшення мотивації, а також надати психологічні рекомендації з вирішення виявлених проблем.

По-третє, для працівників із низьким та середнім рівнями мотивації було розроблено програму одноденного тренінгу. Мета тренінгу: досягнення стійкого підвищення рівня трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки, формування у них бажання стати більш цілеспрямованими та успішними у своїй професійній діяльності.

Після проведених психологічних заходів, що презентовані нами у попередньому підрозділі (профілактичний захід, індивідуальне психологічне консультування та одноденний тренінг) нами було здійснене повторне

діагностування рівнів трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки за тими ж самими методиками, що і попередній раз.

Висновки./Conclusions. Таким чином, загальний рівень трудової мотивації працівників суб'єктів господарювання приватного сектору економіки після проведеної психологічної роботи покращився на високому рівні у 3,9% та склав 36,1% опитаних фахівців проти 32,2% на констатувальному етапі; середній рівень збільшився на 4,1% (з 49,5% до 53,6%), а низький зменшився на 8% (з 18,3% до 10,3%). Наведені позитивні зрушення свідчать про дієвість розроблених рекомендацій.

Перспективою подальших досліджень визначено виявлення відмінностей у трудовій мотивації працівників державного сектору економіки та формування методичних рекомендацій у цьому напрямі.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ СІМЕЙНОЇ КРИЗИ У ВИМУШЕНІЙ МІГРАЦІЇ

Крамченкова Віра Олександрівна

доктор психологічних наук, професор

Канатаєва Катерина Ісметівна

здобувач магістерського ступеню

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. В сучасних умовах особливо вразливою категорією населення, яка зазнає значних психологічних навантажень під час міграції, є жінки, що стикаються з кризовими ситуаціями у сім'ї. Сімейна криза в умовах вимушеної міграції не лише підсилює переживання жінок, але й впливає на їхню здатність адаптуватися до нових соціально-економічних умов.

Ціль роботи. Дослідити особливості переживання жінками сімейної кризи в умовах вимушеної міграції

Матеріали і методи. Дослідження проводилося через анкетування та тестування респонденток за методиками Духновського «Переживання особистісної кризи» [2], «Шкала сімейної адаптації та згуртованості FACES 3» (Д. Олсон, Дж. Портнер і І. Лаві) [4], «Емоційна взаємодія подружжя» (Потапчук Є. М., Посвістак О. А.) [3], що дозволило дослідити рівень згуртованості сім'ї, гнучкість у прийнятті рішень, а також емоційні аспекти взаємодії подружжя.

Результати обговорення. У дослідженні взяли участь 34 жінки віком від 25 до 45 років, які вимушено переїхали у Польщу у зв'язку з військовим станом та бойовими діями в Україні. Всі жінки перебувають у зареєстрованому браці, більшість із них понад 10 років. Результати дослідження показали, що жінки, які опинилися у стані вимушеної міграції, стикаються з численними психологічними труднощами, пов'язаними як із самим фактом переміщення, так і з загостренням сімейних проблем у нових умовах. Аналіз анкетування та

опросів показав, що у 65% респонденток спостерігається низький рівень сімейної адаптації, що вказує на труднощі в стабілізації подружніх стосунків на новому місці проживання. За шкалою сімейної згуртованості, 58% жінок продемонстрували низький рівень підтримки та взаємодії між членами сім'ї, що свідчить про ослаблення сімейних зв'язків через вимушену міграцію. Щодо емоційної взаємодії, 72% респонденток мали помірний або низький рівень емоційної підтримки з боку чоловіків, що спричиняло напруженість і конфліктність у стосунках. За методикою Духновського було виявлено, що 68% учасниць переживають кризу як особистісну, яка супроводжується відчуттям втрати стабільності та життєвих перспектив. Лише 18% жінок показали високий рівень здатності до адаптації і стабільної емоційної взаємодії в родині. У 58 % опитувальних виникла думка, що шлюб може розпастися.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що вимушена міграція має значний негативний вплив на сімейну динаміку жінок, які стикаються з цією кризою. Більшість респонденток демонструють низький рівень адаптації та згуртованості в сім'ї, що вказує на труднощі у підтримці стабільних стосунків і взаємодії в нових життєвих умовах. Зниження рівня емоційної підтримки та наявність особистісної кризи серед більшості жінок підкреслюють глибокий емоційний стрес і дезорієнтацію. Ці фактори також призводять до загрози розпаду шлюбів, що виявляється в сумнівах щодо їхньої стабільності у значної частини респонденток. Таким чином, дослідження показує необхідність комплексної психологічної підтримки для жінок та їхніх родин у процесі адаптації до нових умов життя після вимушеної міграції. Така підтримка може бути ключовою для стабілізації сімейних відносин, подолання криз та збереження психічного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

2. Духновский С. В. Психодиагностическая методика «Переживание кризиса личностью»: руководство по применению. – Курган : Изд-во Курганского гос. ун-та, 2016. – 51 с.
3. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером : довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.
4. Olson D. H. Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*. 2000. №22. P. 144-167.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНОЇ КРИЗИ У ВИМУШЕНІЙ МІГРАЦІЇ

Крамченкова Віра Олександрівна

доктор психологічних наук, професор

Канатаєва Катерина Ісметівна

здобувач магістерського ступеню

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. Сімейна криза є важливим об'єктом психологічного дослідження, оскільки вона безпосередньо впливає на стабільність родини та психологічне благополуччя її членів. У контексті сучасних викликів, таких як вимушена міграція, актуальність вивчення кризових процесів у сім'ї зростає.

Сучасне суспільство стикається з численними викликами, які значно впливають на стабільність і функціонування родини. Економічні труднощі, війни, соціальні конфлікти та вимушена міграція є лише частиною тих факторів, що спричиняють сімейні кризи, які, у свою чергу, можуть призводити до серйозних психологічних проблем у членів родини. Вивчення сімейних криз та розробка ефективних стратегій їх подолання є актуальними питаннями, оскільки це сприяє збереженню психологічного благополуччя та стабільності родини в умовах сучасних викликів.

Ціль роботи. Визначити психологічні особливості переживання та подолання сімейної кризи в умовах нормативних та ненормативних впливів.

Матеріали і методи. Дослідження ґрунтувалося на аналізі літератури, присвяченої сімейним кризам та їх впливу на психічне здоров'я родини, які знаходяться у вимушеній міграції та переживають сімейну кризу.

Результати обговорення. Кризи можуть виникати на різних етапах життєвого циклу сім'ї, мають різну інтенсивність та тривалість, вони можуть бути як очікуваними (нормативними сімейними кризами), так і непередбачуваними (ненормативними сімейними кризами) [4].

До нормативних сімейних криз відносять природні та передбачувані зміни в життєвому циклі сім'ї, які виникають у певні етапи її розвитку. Ці кризи є частиною нормального функціонування родини, оскільки пов'язані з природними життєвими змінами та адаптаціями до нових обставин. Вони можуть бути складними, але зазвичай не призводять до руйнування сім'ї, якщо родина вчасно знаходить ресурси для їх вирішення.

До ненормативних сімейних криз відносять раптові та непередбачувані події, які порушують звичний хід життя сім'ї та вимагає від неї значної адаптації. Ці кризи не є частиною природного життєвого циклу родини, виникають через зовнішні або внутрішні обставини і часто супроводжуються високим рівнем стресу, емоційного напруження та загрозою дестабілізації сім'ї [2].

Вимушена міграція належить до ненормативних криз, оскільки вона не передбачається природним ходом розвитку сім'ї. Цей вид кризи супроводжується дезадаптацією, втратою соціальних зв'язків, травматичним досвідом та високим рівнем стресу. Важливо дослідити, як родини справляються з цими викликами та які психологічні механізми допомагають подолати цю кризу [5].

Шляхи подолання сімейної кризи включають відкриту комунікацію між членами родини, що сприяє вирішенню конфліктів та зниженню емоційної напруги; пошук зовнішньої підтримки від психологів, соціальних служб, друзів чи родичів, що може зменшити кризову напругу; розробку та реалізацію адаптаційних стратегій, таких як переїзд або зміна роботи, які можуть допомогти знизити негативний вплив на родину; зміцнення сімейних цінностей, таких як взаємна повага, любов та розуміння, що є ключовими чинниками для успішного подолання кризових ситуацій у родині. Отже, що сімейна криза може мати різні форми перебігу залежно від специфіки ситуації та адаптаційних можливостей родини.

Висновки. Дослідження показало, що сімейні кризи є невід'ємною частиною життєвого циклу сім'ї, і їх вплив на психологічне благополуччя

родини може бути значним, особливо у випадках вимушеної міграції та інших ненормативних ситуацій. Ключовими факторами успішного подолання криз є наявність відкритої комунікації, зовнішньої підтримки, а також активне застосування адаптаційних стратегій. Крім того, важливе значення має зміцнення сімейних цінностей, що сприяє збереженню цілісності родини та забезпеченню її психологічної стійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. С. 1 - 12.
2. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб./ О.А. Столярчук. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 108 с.
3. Федоренко Р. П. Психологія молодшої сім'ї і сімейна криза: моногр. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин.держ.ун-ту імені Лесі Українки, 2007.
4. Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості: навчальний посібник. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.
5. М. М. Слюсаревський, О. Є. Блінова. Психологія міграції: навч.посіб./ Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології .- Кіровоград:ТОВ «Імекс ЛТД», 2013 р.-201 с.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА
ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ: ЗМІСТ, ЗАВДАННЯ,
ФОРМИ, МЕТОДИ**

Кудріков Едуард
Студент бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ «ВНЗ МАУП

Подолання адиктивних розладів особистості є складним завданням, яке вимагає професійної терапевтичної допомоги, яка може бути надана залежно від ступеня залежності в медичних установах або центрах психологічної допомоги. Систематична, своєчасна профілактика адиктивної поведінки може бути важливішою за лікування, а підлітковий вік можна назвати сензитивним періодом для неї. До завдань закладів соціальної психології та соціальної педагогіки входить первинна, вторинна та третинна профілактика наркоманії.

Термін «профілактика» (грец. – попередження) – сукупність науково обґрунтованих і своєчасних дій, спрямованих на попередження психологічних і соціокультурних відхилень.

Соціально-педагогічна профілактика – це система форм, методів і засобів соціального виховання, метою якої є створення оптимальної соціальної ситуації для розвитку молоді, що сприяє прояву її активності в різноманітних суспільно значущих видах діяльності.

Залежно від вибору мети виділяють наступні види соціально-педагогічної профілактики:

1. Загальнопрофілактичний — охоплює учнів певної вікової групи старших класів і спрямований на подолання найпоширеніших, загальних факторів і причин адиктивної поведінки.

2. Специфічна профілактика спрямована на молодь, яка перебуває в умовах, що підвищують ймовірність загострення цієї проблеми (молодь групи

ризикі).

3. Індивідуалізована профілактика - спрямована на окремих підлітків з метою вирішення їх конкретних проблем.

Залежно від ступеня розвиненості проблеми та її впливу на особистість застосовуються профілактичні заходи, причому поділяють такі види соціально-педагогічної профілактики: первинну, вторинну та третинну.

Первинна профілактика – це робота з умовно здоровим населенням з певною кількістю осіб, які належать до групи ризику.

У цілому визначено основні цільові групи первинної профілактики: здорові діти та молодь, група ризику, до якої входять діти з соціально-психологічними проблемами, неблагополучні сім'ї з дітьми, молодь, яка схильна до адиктивної поведінки та має генетичну схильність до психологічних проблем.

Залежно від особливостей адикції та ступеня соціальної адаптованості метою соціальної роботи з людьми, для яких характерна нехімічна адикція, може бути:

1) досягти стійкої ремісії клієнта та запобігти його поверненню до адиктивної поведінки;

2) набути клієнтом здатність контролювати своє адиктивне бажання та зменшувати шкідливість своєї адиктивної поведінки;

3) соціальна адаптація залежної особи, тобто досягнення стану повноцінної життєдіяльності та соціальної активності.

Досягнення першого варіанту мети рекомендується, якщо адиктивна поведінка є соціально неприйнятною і завдає безпосередньої шкоди клієнту або оточуючим. Проте повне утримання від адиктивної поведінки неможливе, якщо предмет залежності є необхідною частиною повсякденного життя чи сучасного способу життя (робота, спілкування, пошук інформації в Інтернеті, перегляд телепередач, прослуховування музики, фізичні вправи тощо). Крім того, повна відмова від одного виду адиктивної поведінки у людини зі стійкою схильністю до залежностей може спричинити її потяг до ще більш небезпечних адиктивних

когніцій, зокрема – вживання психоактивних речовин.

Постановка іншого варіанту мети можлива при соціально прийнятних формах адиктивної поведінки, якщо залежність не є систематичною і не призвела до соціальної адаптації клієнта.

Однак більш доцільним вважається третій варіант визначення мети, коли спільна дія фахівця і клієнта спрямована на попередження або подолання його соціальної адаптації і може базуватися як на повній відмові клієнта від адиктивної діяльності, так і на його досягненні певного контролю над ним або його заміна більш безпечним.

Метою наркологічного консультування є формування у них мотивації до контролю адиктивної поведінки або звернення за професійною допомогою для її подолання, визначення особистих цінностей і пріоритетів, пошук шляхів вирішення особистих і сімейних проблем, забезпечення працевлаштування тощо. Доцільно використовувати методику мотиваційного інтерв'ю, при якій клієнт поступово просувається через усвідомлення ним ризикованості чи шкідливості власної поведінки, формуються загальні наміри змінити ризиковану поведінку та приймається конкретне рішення щодо зміни власної поведінки. або спосіб життя та планування себе, виконання запланованих дій, адаптація до нового способу життя та запобігання рецидиву.

У більш широкому сенсі під профілактикою адиктивної поведінки розуміють уникнення проблем, пов'язаних із виникненням і розвитком залежності.

Усі об'єкти профілактичної системи можна умовно поділити на групи за ступенем участі в адиктивній поведінці. Мова йде про можливих наркоманів, епізодичних або випадкових наркоманів, звичайних наркоманів і групи населення, які виконують виховні та наглядові завдання, пов'язані з вищезгаданими категоріями: батьки, вчителі, соціальні педагоги, соціальні працівники. Такий поділ дає змогу використовувати первинну, вторинну та третинну профілактику на додаток до перших трьох категорій. Навчальна робота в основному ведеться з останньою групою.

У підлітковому віці автори називають такі основні фактори ризику розвитку адиктивної поведінки:

Індивідуальні: відчуття власної неповноцінності та непотрібності, слабка самооцінка, нездатність адекватно реагувати на те, що відбувається та виражати свої почуття, слабкий самоконтроль.

Сім'я: відсутність емоційного контакту в сім'ї, інтерес і контроль з боку батьків, відсутність чітких правил поведінки в сім'ї, зловживання грошима та комп'ютерними іграми членами сім'ї.

Школи: низька успішність, часті зміни школи, конфлікти з однолітками, наявність у навчальних закладах залежних від азартних ігор.

Під первинною профілактикою розуміється система заходів, метою яких є формування позитивних і стресостійких форм поведінки при зміні дезадаптивних, вже сформованих, порушених форм поведінки.

Система первинної профілактики включає також роботу з найближчим оточенням підлітка – сім'єю, вчителями, класом, закладами відпочинку молоді.

Вторинна профілактика спрямована на молодих людей, які вже мають схильність до адиктивної поведінки. До цієї групи входять підлітки, які, наприклад, мають постійну пристрасть до комп'ютерних ігор або іншу поведінку, що викликає залежність, але у яких не розвинулася залежність. Це система дій, спрямована на зміну вже сформованої дезадаптивної поведінки та розвиток особистих ресурсів і стратегій у позитивний бік. Вторинна профілактика включає заходи, спрямовані на затримку розвитку залежності.

Третинна профілактика — попередження рецидивів. Призначений для підлітків - залежних, які хочуть позбутися своєї залежності.

Практично в усіх сучасних підходах до профілактики адиктивної поведінки висувуються три основні завдання: формування та розвиток особистісних і соціальних навичок (у навчанні, спілкуванні з однолітками та дорослими тощо), розвиток навичок профілактики та вирішення проблем, самовдосконалення. -розвиток. - регулювання та самозахист.

Найбільш ефективною є первинна профілактика, яка поділяється на

радикальну, що включає зміну соціально-культурних умов життя населення (пропаганда здорового способу життя, спорт, санітарна освіта та ін.), а також заходи заборони та контролю, а також ранні заходи. профілактика, що включає виявлення зловживання без залежності та попередження її розвитку.

Вторинна і третинна форми профілактики є умовними, оскільки спрямовані на виявлення ранніх стадій залежності (пізня профілактика), попередження рецидивів (пізня профілактика) та примусове або добровільне лікування хронічних випадків (термінальна профілактика).

Первинна профілактика має бути спрямована на виявлення та усунення соціальних і соціально-психологічних причин наркоманії. Це можуть бути адміністративно-судові заходи, спрямовані на недопущення неохайного вигляду гральних закладів та неконтрольованого доступу до них неповнолітніх. Про ці заходи має подбати відповідна законодавча база та правоохоронні органи. Це можуть бути заходи соціальної спрямованості, спрямовані на зміцнення престижу і привабливості сім'ї та шкільного закладу; відродження культурних і духовних традицій суспільство Це можуть бути психолого-педагогічні заходи, спрямовані як на особистість молодої людини, так і на молодь і молодіжні групи.

Таким чином, зміст системи профілактики адиктивної поведінки являє собою цілий комплекс педагогічних, психологічних і соціальних знань, умінь і навичок, які впроваджуються в ході реалізації системи в усіх її приміщеннях. Зміст поділяється на блоки первинної, вторинної та третинної профілактики, зміст профілактичної роботи необхідно відокремлювати з кожним об'єктом окремо, а центральний об'єкт системи змісту профілактики – наприклад, підлітки – визначає особливості вікової психології, яка мають значні відмінності на кожному віковому етапі, визначеному віковою психологією.

При плануванні системи необхідно враховувати профілактичні роботи компонент (емоційно-оцінний) забезпечує формування постійного негативного ставлення до представленої проблеми. Разом з когнітивним компонентом можливе формування антипатії до цього явища, заснованої не на

іраціональних переконаннях і здогадах, а підкріпленої достовірними даними;

3) поведінковий компонент поєднує знання та вміння з конкретною поведінковою діяльністю, яка так чи інакше є реалізованою метою функціонування превентивної системи.

Для того, щоб ефективність профілактичної системи була максимально високою, необхідно дотримуватися таких принципів:

1) універсальність, тобто зміна системи профілактичних заходів;

2) конструктивність, тобто відсутність вузьконаправленого використання превентивної системи;

3) прогностичний характер впливу, тобто передбачення негативних установок, що уможливорює розвиток позитивних (бажаних) рис поведінки.

Існують також різні форми і методи профілактичної роботи. Золотова Г. Д. визначити наступні форми та методи профілактичної роботи

- превентивне виховання - навчання батьків, педагогів, методистів, соціальні працівники тощо для створення суб'єктивного виховного ефекту. Профілактична освіта може проводитися у формі семінарів з адиктивної поведінки, вебінарів, настанов, індивідуальних консультацій, семінарів і тренінгів щодо запобігання та подолання адиктивної поведінки тощо;

- непряма профілактична дія - тренінг антизалежної особистості та її психологічних якостей: впевненості в собі, критичності, цінностей здорового життя та ін. Як метод непрямой профілактичної дії можуть використовуватися різні тренінги: комунікативний тренінг, самооцінка. - тренінг впевненості, тренінг стресостійкості, тренінг подолання невизначеності та інші;

- безпосередній профілактичний вплив включає такі форми, як, наприклад, відвідування наркологічних центрів для профілактики наркоманії, тренінги з соціальними працівниками, міліцією, лікарями, психологами для обговорення проблем залежності. В якості прямого профілактичного впливу також використовуються тематичні семінари та соціально-психологічні тренінги «Життя без залежності» та інші;

- корекційно-лікувальний ефект - відноситься до вторинної та третинної

профілактики залежності, коли проблема вже існує і потребує вирішення. Корекційний вплив може відбуватися як індивідуально, як групова робота, так і змішаного типу з використанням, наприклад, груп психологічного супроводу або індивідуальних психолого-соціально-педагогічних консультацій та відвідувань навчальних чи виховних закладів, профілактичні тренінги, семінари. Індивідуальна робота психологів, соціальних педагогів та медичних працівників у третинній профілактиці адиктивної поведінки має бути систематичною, злагодженою та включати всі можливі корекційні ефекти від антидепресантів до психотерапії залежності.

Робота соціальних педагогів має бути орієнтована не лише на людей, які вже є залежними або належать до групи ризику, а й на сім'ї, батьків, вчителів тощо.

На думку О. В. Вакуленко, соціально-педагогічна профілактика, наприклад комп'ютерної залежності, має включати такі структурні блоки:

- 1) первинна профілактика (намагання запобігти виникненню комп'ютерної залежності у підлітків навіть на початкових стадіях залежності);
- 2) вторинна профілактика (запобігає розвитку комп'ютерної залежності у підлітків, які грають у комп'ютерні ігри більше 2 років);
- 3) третинна профілактика (соціально-психологічна реабілітація підлітків, залежних від ігор та комп'ютера).

Всі показані напрямки реалізуються через профілактичні програми, які передбачають вирішення наступних основних завдань:

- 1) розвиток соціальних та особистісних здібностей молоді (навчання ефективній комунікації, навичкам критичного мислення, розвиток достатньої самооцінки);
- 2) формування навичок саморегуляції (стійкості до негативного впливу соціального середовища);
- 3) попередження проблем у взаємодії з іншими (розвиток навичок самоконтролю).

Тому суть побудови програми профілактики адиктивної поведінки молоді

зводиться до здійснення системних дій, метою яких є зміцнення психічного здоров'я та благополуччя молоді, розвиток і стабілізація факторів особистісної стабільності та особистісного зростання.

Ефективність профілактичної діяльності забезпечується виконанням кількох основних умов: відповідальним ставленням організаторів профілактики до своєї діяльності; систематична профілактична робота; дотримання принципів універсальності, конструктивності та ініціативності впливу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Актуальні проблеми педагогіки та психології : збірник наукових праць / наук. ред. проф. О. Б. Тарнопольський. Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1996. 164 с.
2. Ефремцева С. А. Тренінг спілкування для старшокласників. К.: Ін-т психології АПН України, 1994. 76 с.
3. Зливков В., Ліпінська С., Лукомська С. Сучасні тренінгові технології: інтегративний підхід. Київ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2020. 210 с.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/721627/1/%D0%97%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%B2_2020_%D0%BE%D0%BA.pdf (дата звернення: 25.03.24).
4. Столяренко Л. Д. Основи психології. Київ : Четверта хвиля, 2017. 358 с.

ВІДНОВЛЕННЯ ТА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВОЄННІ ДІЇ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИ КОНСУЛЬТУВАННЯ

Лисенкова Ірина Петрівна

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Петрикова Валентина Павлівна

Студент 667 групи кафедри психологія
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Психологічний вплив військових конфліктів на дітей вже тривалий час викликає занепокоєння серед дослідників, практиків та політиків. Війна та збройні сутички ставлять дітей перед численними травматичними переживаннями, які можуть значно позначитися на їхньому психологічному благополуччі. Метою цієї тези є дослідження особливостей формування психологічної травми у дітей під час військових конфліктів, а також висвітлення основних механізмів, факторів ризику та можливих шляхів втручання і підтримки.

Мета. Головною метою цього дослідження є всебічне вивчення та аналіз особливостей розвитку психологічної травми у дітей, які зазнали впливу воєнних конфліктів. Досліджуючи різноманітні аспекти травми в цьому контексті, робота прагне внести свій вклад у наявні знання та сприяти створенню цілеспрямованих втручань і систем підтримки для постраждалих дітей.

Матеріали та методи. Для отримання всебічного розуміння особливостей розвитку психологічної травми у дітей під час військового конфлікту в даному дослідженні було використано ретельний теоретичний підхід. Методи дослідження включали системний аналіз, синтез, систематизацію та узагальнення різноманітних наукових джерел, серед яких академічні бази даних, журнали, книги та відповідні звіти. Основна увага була

зосереджена на психологічних теоріях, емпіричних дослідженнях та міждисциплінарних підходах, що стосуються психологічного впливу збройних конфліктів на дітей. Критерії відбору матеріалів для дослідження включали актуальність, надійність та різноманітність, що забезпечило всебічне вивчення теми. Систематичний огляд літератури дозволив виявити спільні теми, нові закономірності та існуючі прогалини в сучасному розумінні психологічних травм, які зазнають діти в зонах конфлікту. Окрім огляду літератури, були використані методи якісного аналізу даних для дослідження особистих наративів, тематичних досліджень та безпосередніх свідчень осіб, зокрема дітей, які пережили військові конфлікти. Цей якісний аспект мав на меті доповнити теоретичну основу реальним досвідом, пропонуючи більш детальний погляд на життєві реалії дітей у умовах конфлікту.

Крім того, було використано міждисциплінарний підхід для об'єднання висновків з психології, соціології, освіти та інших релевантних сфер. Цей підхід сприяв комплексному аналізу різноманітних аспектів, які впливають на формування психологічної травми у дітей під час військових конфліктів. Триангуляція даних з різних дисциплін дозволила створити більш детальне та всебічне розуміння складної взаємодії чинників, що впливають на психологічне благополуччя дітей у зонах конфлікту.

Суміщення цих методів дало змогу детально проаналізувати існуючі знання, виявити недоліки та розробити ідеї, які сприяють більш глибокому розумінню психологічної травми, яку діти переживають у контексті військових конфліктів.

Результати та обговорення.

Результати теоретичного дослідження підкреслюють складну взаємодію факторів, які сприяють виникненню психологічної травми у дітей під час військових конфліктів. Серед цих факторів можна виділити безпосередній вплив насильства, втрату близьких, переміщення, порушення соціальних зв'язків та відсутність безпечного середовища. У розділі, присвяченому обговоренню, аналізуються довгострокові наслідки травми, зокрема її вплив на

когнітивний, емоційний та соціальний розвиток дітей. Дослідження також вивчає роль захисних факторів, таких як соціальна підтримка та життєстійкість, у зменшенні негативних наслідків травми.

Кульмінацією цього дослідження, яке поєднує теоретичні та емпіричні висновки, є глибоке розуміння особливостей розвитку психологічної травми у дітей в умовах воєнних конфліктів. Аналіз виявив складні закономірності в досвіді дітей, які опинилися в таких обставинах. Прямий вплив насильства став каталізатором травми, причому деталі цього впливу визначають ступінь тяжкості психологічних наслідків. Діти, що пережили тривалі та інтенсивні конфлікти, стикалися з підвищеними ризиками, які проявлялися в різноманітних симптомах, пов'язаних із травмою, від гострого стресу до більш складних і тривалих психологічних розладів.

Втрата членів родини, що є поширеним наслідком збройних конфліктів, вважається серйозним стресовим фактором, який посилює психологічний вплив на дітей. Руйнування сімейних структур значно сприяє виникненню почуття покинутості, горя та зниження емоційної стабільності. Додатково, переміщення та пов'язані з ними потрясіння в соціальному середовищі стають критичними чинниками, які формують психологічний стан цих дітей. Дослідження підкреслює важливість виявлення та врахування різних проявів травми, викликані конфліктом, а також необхідність адаптації втручань до індивідуального досвіду кожної дитини.

Дискусійний сегмент поглиблюється в деталі довгострокових наслідків, які спостерігаються після травм, викликаних конфліктом. Когнітивні порушення виявилися поширеними, з труднощами у концентрації уваги, пам'яті та загальному когнітивному функціонуванні. Емоційні наслідки мали різноманітний характер — від підвищеної тривожності та депресії до симптомів посттравматичного стресу, що підкреслює складний зв'язок між психологічним і емоційним благополуччям. У соціальному аспекті діти, які пережили травму, часто стикалися з труднощами у формуванні та підтримці стосунків, з проблемами довіри та загальним відчуттям вразливості.

Дослідження, що вивчає потенційні пом'якшувальні фактори, акцентує увагу на важливості систем соціальної підтримки та індивідуальної стійкості. Діти, які мають доступ до підтримуючих сімейних і громадських мереж, виявляють більшу здатність справлятися з викликами, пов'язаними з травмою, викликаною конфліктом. Життестійкість, яка визначається як динамічна та гнучка якість, стала перспективним напрямком для втручання. Розуміння того, що життестійкість може бути змінена, закладає основу для розробки цілеспрямованих стратегій, спрямованих на зміцнення цієї адаптаційної здатності у дітей, які зазнали впливу конфлікту.

Висновки. Таким чином, всебічне дослідження особливостей розвитку психологічної травми у дітей під час військових конфліктів дозволило зробити важливі висновки, які мають значне значення як для наукових досліджень, так і для практичних заходів. Багатогранна природа травми, виявлена в результаті аналізу різноманітних теоретичних і емпіричних джерел, підкреслює термінову необхідність індивідуального підходу до складних потреб постраждалих дітей.

Результати дослідження підкреслюють багатогранний характер виникнення психологічної травми, акцентуючи на важливій ролі безпосереднього впливу насильства, втрати близьких та руйнівного впливу переміщення на соціальні зв'язки. Ці висновки вимагають детального підходу до втручання, визнаючи, що досвід травми є різноманітним і залежить від конкретного контексту. Втручання повинні бути чутливими до різних проявів травми та розроблятися з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини в ширшому контексті труднощів, викликаних конфліктом.

Обговорення тривалих наслідків травми підкреслює важливість створення механізмів постійної підтримки. Когнітивні порушення, емоційні розлади та соціальні проблеми можуть зберігатися ще довго після закінчення конфлікту, що вимагає втручань, які виходять за межі термінового реагування на кризу. Визнання складної взаємодії психологічних, емоційних і соціальних аспектів травми акцентує необхідність цілісних і комплексних підходів до реабілітації та підтримки психічного здоров'я.

Окрім того, виявлення захисних факторів, зокрема важливої ролі, яку відіграють мережі соціальної підтримки та індивідуальна стійкість, відкриває можливості для розробки стратегій втручання. Укріплення наявних громадських структур, сприяння соціальній згуртованості та розвиток індивідуальної життєстійкості є основними елементами пом'якшення наслідків травми для дітей. Втручання, які орієнтовані на підвищення життєстійкості, виявляються особливо ефективними, оскільки вони не лише забезпечують термінову підтримку, але й надають дітям інструменти для подолання майбутніх труднощів.

Результати цього дослідження мають вплив на політику та практику, акцентуючи на важливості впровадження підходів, що враховують травматичний досвід, у регіонах, які зазнали конфлікту. Культурно чутливі інтервенції, що беруть до уваги різноманітне походження та досвід дітей, які постраждали, є надзвичайно важливими. Інтеграція підтримки психічного здоров'я в ширші гуманітарні ініціативи дозволяє забезпечити більш комплексне реагування на потреби дітей у зонах конфлікту.

Це дослідження сприяє глибшому розумінню психологічної травми, яку переживають діти під час військових конфліктів, і підкреслює необхідність комплексних, контекстуально специфічних заходів для подолання різноманітних проявів та тривалих наслідків такої травми. Висновки, отримані в ході дослідження, є закличком до дії, що спонукає зацікавлені сторони, політиків і практиків до співпраці у створенні цільових стратегій, які ставлять на перше місце психічне благополуччя найбільш вразливої частини нашого глобального суспільства — дітей, які постраждали від руйнівних наслідків війни.

АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ

Нестеренко Маргарита Олексіївна

к.псих.н., доцент

Василенко Оксана Григорівна

Магістр, Національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків

Вступ. В умовах повномасштабної війни в Україні кожній людині доводиться долати важкі, небезпечні для життя, психотравмуючі події, що може призвести до погіршення психічного здоров'я та дезадаптації. Особливо гостро проблема адаптації до навчання відчувається у студентської молоді, яка сьогодні перебуває, як в ситуаціях повної відмови від звичного способу життя, невизначеності, небезпеці життю, втрат, так і академічного стресу, пов'язаного з процесом навчання, здобуття професії. Відповідно актуальності набуває визначення умов продуктивної адаптації здобувачів до навчання у закладах освіти, оскільки від даного процесу залежить їх подальше професійне становлення. Вирішення даної проблеми вимагає урахування особистісних ресурсів студентської молоді, які виступають важливою умовою успішної адаптації і навчання в умовах воєнних дій.

Мета роботи: визначити особливості адаптації до навчання студентів в умовах воєнного стану через призму ресурсного підходу.

Методи дослідження: методи теоретичного узагальнення наукових джерел із проблеми особистісних ресурсів адаптації здобувачів до навчання.

Результати та обговорення. Наукова розвідка показала, що науковці по-різному розглядають адаптацію до навчання, що зумовлює різноманітність спрямованості її вивчення. Так, автори трактують адаптацію до навчання як: результат пристосування (адаптованість) до умов освітнього середовища та навчальної діяльності (Дідух М., 2019; Казміренко В., 2004 і ін.); процес пов'язаний із перебудовою всієї системи ціннісно-пізнавальної орієнтації особистості, засвоєнням нових способів пізнавальної діяльності (Моргунова Н.,

2012 і ін.); взаємодію з соціальним оточенням і формування певних форм взаємодії (Волнушкіна Г., 2016; Іленко Н., Бойченко О., Іленко-Лобач Н., 2023 і ін.); єдність активності соціального середовища і активності особистості (Галян А., 2016). При цьому, наголошується, що адаптація здобувачів до навчання у вищі є безперервним, внутрішньо обумовленим «процесом пристосування особистісних якостей до умов даного навчального закладу і формування на цій основі нових особистісних соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного, професійного потенціалу студентів» (Волнушкіна Г., 2016). Якщо процес адаптації не відбувається своєчасно, то розвиток незадоволення навчанням у вищому закладі освіти зростає невпинно, що погіршує навчально-професійну діяльність (Дідух М., 2019).

У психології розрізняють декілька видів адаптації до навчання студентської молоді у освітньому середовищі: 1) адаптація до умов навчальної діяльності (пристосування до умов, форм викладання, контролю, засвоєння знань, формування навичок самостійної навчальної роботи); 2) адаптація до академічної групи (засвоєння правил колективу однокласників, побудова стосунків в академічній групі, формування нового типу поведінки); 3) адаптація до майбутньої професії (засвоєння професійних знань, умінь і навичок, розвиток професійно важливих якостей). Дослідники зазначають, що всі види адаптації взаємопов'язані між собою, а їх успішність передбачає актуалізацію резервних можливостей і готовність здобувачів долати складності навчання.

В умовах воєнного стану різні види адаптації до навчання студентів значно ускладнюються. Так, дослідники виділяють такі негативні впливи на процес пристосування студентів до умов вищі, як використання дистанційних освітніх технологій, зміна співвідношення видів навчальної діяльності, зниження навчальної мотивації, відсутність кваліфікованих фахівців в психологічних службах, дискримінація студентів-переселенців (Березняк К., Накорчевсько О., Васильєва О., 2022). Дослідження адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану виявили, що більшість здобувачів вищі

неадаптовані, не мають психологічної готовності, навчальної мотивації, активність їх на заняттях низька. Сам же процес адаптації до навчання студентської молоді суттєво залежить від розвитку воєнних подій, що вимагає організації навчальної діяльності в режимі реального часу (Красілова Ю., Пракапас Р., Коломицевої І., 2023). До подібних висновків прийшли й В. Подорожний, А. Почвіра (Подорожний В., Почвіра А., 2022).

Також дослідники виділяють в якості чинників, що забезпечують адаптацію до навчання студентської молоді та інтеграцію у навчальну діяльність: об'єктивні ресурси (психолого-педагогічна підтримка, зміст, методи, умови навчання та оцінювання, академічне середовище) та суб'єктивні, психологічні (власні особистісні ресурси, що обумовлюють напрямок адаптації через мотиваційно-ціннісні, когнітивні та емоційно-регулятивні компоненти).

Особистісні ресурси – це внутрішні сили, «життєві опори, що є в розпорядженні людини...особистісний потенціал, характер і навички, які допомагають їй зсередини» (Казібекова В., 2017), «системна здатність долати суперечливості з життєвим середовищем, несприятливі життєві обставини через трансформацію смислів і їх значення для самовизначення» (Матвієнко О., 2016). До них людина звертається для конструктивного додання життєвих криз (Ващенко І., Іваненко Б., 2018). С. Хобфолл трактує особистісні ресурси як гнучкі властивості особистості, які дають змогу зберегти її цілісність за умови мінливих, складних життєвих ситуацій. Завдяки гнучкості, здатності перерозподіляти ресурси у відповідності до своїх цінностей людина адаптується до змін умов життя. Значущість особистісних ресурсів для успішної адаптації зростає під час стресу, в складних умовах життя, зокрема до адаптації до навчання в період війни (Hobfoll S., 2001).

У наукових дослідженнях проблема особистісних ресурсів у процесі адаптації людини активно висвітлюється у зв'язку з її життєстійкістю (Мадді С., Титаренко Т. та ін.), з відповідальністю (Ващенко І., Іваненко Б., 2018), зі стресостійкістю (Бернс Р., Казібекова В., 2017 і ін.), із копінг-поведінкою (Лазарус Р., Тейлор С. і ін.), зі творчим потенціалом, здатністю до саморегуляції,

створенням нового Я (Ващенко І., Іваненко І, 2018; Матвієнко О., 2016; Моргунова Н., 2012 і ін.). Відтак, особистісні ресурси адаптації не стільки в подоланні, скільки в створенні нового Я, що пов'язано з життєстійкістю, смислами, цінностями, вибору способу життя (Матвієнко О., 2016).

В. Казібекова та інші дослідники вивчала роль таких особистісних ресурсів у процесі адаптації, як активна мотивація подолання, ставлення до стресу як можливості набуття власного досвіду й можливості особистісного зростання, силу Я-концепції (самоповага, самооцінка, самодостатність), життєва установка, позитивність і раціональність мислення, емоційно-вольові якості, фізичні ресурси (стан здоров'я, ставлення до нього як до цінності), стресостійкість (Казібекова В., 2017).

Також дослідники виділяють і такі особистісні ресурси адаптації до навчання студентів в умовах воєнного стану, як оптимістичне ставлення до життєвої ситуації, толерантність до невизначеності, готовність до подолання перешкод, віра у свої можливості, задоволеність життям у цілому та власною самореалізацією, позитивне ставлення до себе, самоконтроль, прийняття себе з усіма своїми недоліками, життєві цінності (Скрипник Н., 2022 і ін.).

Висновки. Успішна адаптація студентів до навчання у вищі є важливою умовою їх особистісного розвитку та професійного становлення. Даний процес в умовах воєнного стану характеризується низкою особливостей: складністю використання дистанційних освітніх технологій, тривалістю, залежністю від розвитку воєнних подій і важких життєвих ситуацій, втратою мотивації до навчання. Успішність адаптації до навчання студентської молоді неможлива без актуалізації особистісних ресурсів, які представлені як інтегральна системна особистісна характеристика, що пов'язана з життєстійкістю, смислами, відповідальністю, цінностями, вибором способу життя, досягненням значущих життєвих цілей. Готовність використовувати особистісні ресурси в процесі адаптації до навчання в умовах воєнного стану дає змогу студентам долати низку об'єктивних, суб'єктивних труднощів і продовжити навчання.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА ЯКІСТЬ СТОСУНКІВ У ПАРИ

Осадчук Сніжана Олегівна

магістрантка (спеціальність 053 «Психологія»)

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Вступ./Introduction. В наш час, де права людини та рівність є основними цінностями, гендерна рівність відіграє все більшу роль у формуванні подружніх стосунків. Відхід від традиційних патріархальних моделей у бік рівноправних стосунків змінює динаміку стосунків між чоловіком і жінкою, впливаючи на їхню якість і стійкість. Гендерна рівність у стосунках забезпечує рівний розподіл обов'язків, рівну участь у прийнятті рішень і взаємну повагу до індивідуальних потреб і прагнень кожного з партнерів. У соціальних трендах щодо прав жінок і чоловіків часто наголошується баланс влади та відповідальності, але ця тема актуальна не лише в контексті особистих стосунків, а й на більш високому соціальному рівні. Не вистачає досліджень щодо гендерної рівності та її впливу на якість стосунків і того, як рівність може допомогти побудувати міцні, емоційно здорові партнерства.

Ціль роботи./Aim. Вивчення впливу гендерної рівності на якість подружніх стосунків. Основна мета – проаналізувати, як рівність між партнерами впливає на емоційний зв'язок пари, задоволеність стосунками, взаємну підтримку та розподіл ролей.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження тематики впливу гендерної рівності на стосунки у парі, були використані наступні методи: аналіз літературних джерел, теоретичний аналіз, метод порівняльного аналізу та емпіричні методи дослідження.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Одним із найбільш очевидних аспектів гендерної рівності у подружніх стосунках є справедливий

розподіл обов'язків. Традиційно чоловіки та жінки відігравали різні ролі в родині [1]. Чоловіки відповідали за матеріальне забезпечення, а жінки – за роботу по дому та виховання дітей. Однак у партнерствах, де обидва партнери мають однаковий рівень прав і можливостей, існує обов'язок розподілу. Взаємний розподіл обов'язків може зменшити стрес і напругу у стосунках, оскільки кожен партнер може зробити свій внесок у створення комфортної домашньої атмосфери. Це також сприяє зміцненню партнерства, після чого кожен відчуває свою цінність і внесок у спільну справу.

Гендерна рівність сприяє відкритому та чесному спілкуванню між партнерами. Коли обидва партнери відчувають, що їхні думки та почуття мають однакову вагу, це спонукає до обговорення важливих питань, які можуть виникнути у стосунках. Взаємна повага є основою вирішення конфліктів і компромісів, що з часом зміцнює зв'язок між партнерами [2].

У рівноправних відносинах партнери можуть вільно виражати суперечливі страхи, потреби і бажання, щоб уникнути непорозумінь і емоційної дистанції [3]. Дослідження показали, що гендерна рівність у шлюбі позитивно впливає на психологічне благополуччя обох партнерів. Якщо обидва партнери мають можливість реалізувати свою професійну реальність, займатися особистим розвитком і підтримувати свої інтереси, це асоціюється зі зниженням стресу та підвищенням загальної задоволеності життям.

Крім того, гендерна рівність сприяє створенню здорової атмосфери в домі, де діти ростуть, розуміючи цінність поваги та рівності для всіх людей, незалежно від статі. Шлюб, заснований на гендерній рівності, є прикладом для наступного покоління. Діти, які спостерігають за рівноправними стосунками своїх батьків, швидше за все, виростуть у вірі, що рівність і повага є стандартами для всіх стосунків. Це має на меті зменшити гендерну дискримінацію та створити більш здорове суспільство.

Вплив гендерної рівності на подружні стосунки багатогранний і позитивний. Спільний розподіл обов'язків, відкрите спілкування, психологічне благополуччя та позитивний приклад для майбутніх поколінь роблять стосунки

більш стабільними та гармонійними [4]. Суспільство, яке підтримує гендерну рівність, створює умови для розвитку здорових, взаємоповажних і щасливих стосунків, які є основою для побудови міцних сімей відносин.

Висновки./Conclusions. Гендерна рівність позитивно впливає на якість стосунків у парі і забезпечує більш збалансовані та гармонійні відносини. Коли партнери мають певний рівень влади, вони можуть підтримувати взаємну повагу, довіру та емоційну підтримку, що є ключовими елементами тривалих, здорових стосунків. У рівних парах рівень конфлікту знижується, оскільки обидва партнери можуть вільно висловлювати свою думку та потреби, не відчуючи тиску з боку традиційних методів. Рівність також сприяє кращому розподілу обов'язків щодо повсякденного життя, фінансів і виховання дітей, зменшуючи навантаження на всіх партнерів. Це створює відчуття справедливості, яке є важливим для збереження задоволеності стосунками. Отже, гендерна рівність у парах не тільки допомагає побудувати кращі емоційні зв'язки, але й дозволяє парам краще справлятися з життєвими викликами в майбутньому, зміцнюючи загальну якість їхніх стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2008. Вип. 89. С. 6–9.

2. Каткова Т. А., Ілляшенко О. М. Психологічні особливості гендернорольової поведінки чоловіків та жінок з різними типами ставлення до сім'ї // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. 2016. Вип. 4 (42). С. 74–81.

3. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук : Щербатих О. В., 2015. 136 с.

4. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation // Psychological Review. 1953. No. 50. P. 370–396. URL: <https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (дата звернення: 30.09.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО ОБРАЗУ Я У ПІДЛІТКІВ

Рябушиць Альона
Студентка бакалавр
Харківського інституту
ПрАТ «ВНЗ МАУП

У підлітковий період відбувається підвищення значущості образу Я, певної системи уявлень про себе, формування критеріїв самооцінок, на підставі самопізнання і порівняння себе з іншими. Одним з головних підсумків перехідного віку є формування свідомості. Завдяки тому, що підліток намагається заглянути всередину самого себе, упізнати себе з різних як сильних так і слабких сторін, формується "Образ Я". Підліток починає дивитися на себе з боку, зіставляє себе з іншими - дорослими і однолітками, намагається сформулювати свої власні критерії такого оцінювання. Якості власної особи виходять на головний план, у підлітків виникає потреба в самооцінці і порівнянні себе з іншими.

Завдяки цьому, формуються власні погляди оцінювання і з форми "з боку" підліток починає дивитися через призму власного погляду "зсередини". Оцінка оточення йде на другий план, і на передову лінію виходить самооцінка, яка у свою чергу формує Ідеальний Образ Я. В процесі самопізнання у дорослої дитини формуються певні критерії для оцінювання. Саме з підліткового періоду розпочинається зіставлення образу Я реального і образу Я ідеального.

У віці 11-12 років, у підлітків з'являється інтерес до свого внутрішнього світу. Діти починають аналізувати свої переживання, певні вчинки і особисті якості. У ранньому підлітковому віці здатність до внутрішнього діалогу з собою недостатньо розвинена, саме тому підліткам набагато легше розповідати про себе іншій людині, чим самому роздумувати про себе. Через спілкування з другом відбувається самопізнання підлітка.

Через негативну поведінку, здійснюється знайомство підлітків з темною

стороною своєї особи, "тінню" що потрібне для досягнення їх особової цілісності. У підлітка в цьому періоді виникає і формується почуття дорослості. Це почуття з'являється тоді, коли доросла дитина починає відчувати, що він вже не дитина і вимагає визнання своїх прав з боку дорослих. У свідомості формується нове почуття, через яке відбувається порівняння себе з іншими, будуються нові стосунки і перебудовується уся діяльність.

У цьому періоді настає час, в якому відбувається таке явище, як "уявна аудиторія". Саме у цей період підліткам здається, що за ними спостерігають і оцінюють. Свій вигляд і вигляд оточення, підлітки сприймають фрагментарно, тобто виділяють одну частину і на цьому роблять свої судження.

Досить часто неприйняття свого тіла, стає саме тією перешкодою, яка заважає спілкуванню зі однолітками своєї і протилежної статі.

При подальшому дорослішанні фрагментарне уявлення про себе міняється на цілісне, але якщо цього не відбувається, то цей період носить назву дисморфофобією. Основна категорія підлітків, які страждають цим уявленням про себе, це ті у яких є невпевнена ідентичність і понижене самовідношення. Тілесне визнання для підлітків так само важливе як і сексуальне визнання. У випадку якщо він не отримує визнання від оточення, то це може перерости в спроби доведення через буйне фантазування і збільшення сексуальної розкутості або через відхід в себе, свої переживання, тобто в замкнутість.

Приблизно у 15 років, у підлітка формується цілісний Образ Я. Він є сукупністю "Я-реального" і "Я-ідеального", тобто певну систему внутрішньо погоджених уявлень про себе. У своїх представленнях, підліток об'єднує свої знання про зовнішній вигляд, інтелектуальні здібності, характер, стилі поведінки в єдиний образ "Я реальне" і мріє про те, яким він хоче бути, в майбутньому, тобто створює образ - "Я-ідеальне". Складаючи уявлення про себе, підліток збирає і відповідає на певні питання:

- хто я є насправді (тим, ким підліток є);
- яким я бачу себе (тим, ким підлітку здається, він являється);

- яким бачать мене інші (тим, якими їх представляють інші люди);

- як я уявляю собі, як бачать мене інші (тим як їм здається, їх уявляють собі інші люди);

- ким я стану в майбутньому, як мені здається (тим, ким вони стануть, як їм здається);

- яким, як мені здається, інші хочуть щоб я став (тим, як ним здається, якими інші хочуть, щоб вони стали).

У випадку, якщо у підлітка високий рівень домагань, і недостатнє усвідомлення своїх можливостей, може з'явитися невпевненість в собі. Це може проявлятися у вигляді черезмірної образливості, агресивності і упертості. У разі, якщо "Я - ідеальне" виглядає для підлітка досить досяжним, то виникає потреба в самовдосконаленні і самовихованні.

Приналежність до групи дає підтримку, ще досить слабкому "Я" підліткові, замінюючи його сильним "ми". Тобто підліток відчуває ілюзію сили. З іншого боку підлітки відчувають ілюзію свободи, ілюзія оскільки групами зазвичай управляють сильні лідери. Підлітки які відкидають батьків, як моделі для побудови власного «Я», прибігають до пошуку моделі однолітків або групи для побудови власного "Я".

Досить важливим моментом для формування цілісного образу «Я» в підлітковому віці, являється визначення статевої ідентифікації. Незважаючи на те, що первинні статеві ролі закладаються далеко в дошкільному віці, але в підлітковому починають закладатися ціннісні орієнтації, інтереси, схильності.

Саме у цей період починають закладатися не лише власні статеві ролі, але і ідеальні. Формуються певні еталони жіночності і мужності, які визначають свідоме їх досягнення. Підлітки починають порівнювати себе з цими еталонами та відмічати свою відповідність з ними, а також починають наслідувати їм. Це має дуже великий вплив на самовідношення.

Підлітки дуже чутливо відносяться до ЗМІ та громадським стереотипам. Такі стереотипи можуть досить ускладнити підліткам розвиток. Приміром одного із стереотипів, що чоловіки не плачуть і повинні приховувати свій біль,

а жінки дуже емоційні, надалі можуть викликати у підлітків чоловічої статі, схильність до ігнорування своїх почуттів і не давати собі виходу емоційній розрядці. Це багато в чому ускладнює проживання різних складних ситуацій і самих криз. Так само це стосується і дівчат, і може викликати у них споживчу позицію і спроби перекласти своє життя на чоловіків.

Останнім часом в нашій країні, піднявся інтерес до еротики і інформованості в сексуальній тематиці. Це може привести до суперечливої позиції по відношенню батьків, оскільки в основному вони дотримуються заборонної позиції. Мається на увазі, що суспільство стає терпиме по відношенню до сексуального розвитку, а ось цінності і поведінка батьків і дітей, залишається на іншому рівні. Це призводить до сімейних конфліктів.

Батькам необхідно розповідати і давати необхідний об'єм знань в області сексуальності підліткам, для того, щоб уникнути формування у них гострого почуття сексуальної неповноцінності, яке може привести до уникнення статевих зав'язків або навпаки до нерозбірливих контактів.

Важливо розуміти, що підлітки з невпевненою ідентичністю, у яких знижена самооцінка, можуть використовувати такі форми статевої поведінки, які зможуть допомогти отримати визнання у однолітків. Зазвичай, цим проявом являється відкрита сексуальна поведінка.

На формування і становлення "Образу Я" впливають фруструючі ситуації. Тривале перебування в ситуації невдачі, або ж поодиноким значима невдача, може сформувати почуття неповноцінності, власної слабкості і безпорадності, яке проявляється на поведінковому плані в двох варіантах:

1. Активному – прагнення підлітка компенсувати наявне почуття неповноцінності за рахунок агресивних дій, спрямованих на людей які слабкіше.

2. Пасивний – акцентування своєї слабкості, безпорадності, можлива схильність до частих захворювань. Крім того формується орієнтація не на досягнення успіху а на уникнення невдач.

Прояв таких почуттів як гнів і агресія, грають велике значення в

становленні "Я образу" підлітка, особливості у виробленні його самостійної життєвої позиції. Завдяки агресії підліток відкидає різні патерни поведінки дорослих, і в цей же час осмислює і формулює свої власні.

Роль агресії в підлітковому віці, можна порівняти з агресією у трьох літньої дитини, яка відстоюючи свої позиції говорить "я сама". Раніше слухняна спокійна дитина, може стати агресором для усієї її сім'ї. На цьому життєвому етапі важливо батькам і педагогам не заперечувати права на існування агресивності, і з часом станеться вихід з кризи і як наслідок народження самостійної зрілої позиції і відкритого до діалогу підлітка.

У випадку якщо дорослі не дозволяють підліткові проявляти агресивну поведінку, то можуть виникнути дві лінії розвитку результатів подій.

1. Повне витіснення агресії. Підліток виглядає досить слухняним, але за це страждає його упевненість в собі і самостійність. В майбутньому це може перерости в інфантильний стан.

2. Нормальна агресивність переходить в деструктивну. Виділяють два типи особливостей, які характеризуються цим проявом:

- Не соціалізований підліток, у якого немає мети добитися щось для себе. Дуже занижена самооцінка, при цьому виглядає досить холодним, підозрілим, мстивим без відчуття провини.

- Соціалізований підліток. Знаходиться в групі, в якій виглядає упевненим і сильним, при цьому за цією маскою ховається слабкість і прагнення до залежності.

Специфічною формою агресії є сміх у підлітків. Вони використовують його тоді, коли іншого виду агресію проявити неможливо. Сміх допомагає підліткам виплеснути агресивні спонукання в соціально прийнятній формі, знижуючи при цьому рівень своєї агресії. Формування особистої і соціальної ідентичності - це досить довгий процес, який формується в процесі цілісного представлення минулого сьогодення і майбутнього як єдиної лінії власного розвитку.

Саме тому підлітковий вік, являється важливішим періодом для розвитку

самосвідомості і формування образу «Я». Але варто звернути увагу, що в цей період бажання зрозуміти і змінити себе, не досить реалізуються в яких-небудь конкретних діях або реалізуються лише на дуже короткий час. Через це підліткам потрібна допомога дорослого для організації і допомоги в здійсненні процесу саморозвитку. Новий рівень образу «Я», формується під впливом головних потреб віку, - в самоствердженні і спілкуванні з однолітками, одночасно визначає їх і впливає на їх розвиток.

Підлітковий період – цей час руйнування сформувавшись дитячих утворень, які можуть гальмувати подальший розвиток, і формування нових, на підставі яких відбувається становлення утворень особи дорослої людини як незалежну, самостійну і відповідальну людину. Це знаходить своє відображення в становленні соціальної компетентності як повноцінного включення в соціальний світ, знаходження у ньому свого місця, виробітку власної позиції, формування відповідального відношення до своїх обов'язків.

Лише досягнення цілісності і стійкості «Образу Я», розуміння і прийняття його у всіх аспектах, створення своїх стандартів і цілей дозволяє вже дорослим хлопцям і дівчатам при самооцінюванні спиратися на свою ідентичність і, отже, бути менш залежними від зовнішніх чинників і оцінок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Островська К. О. Взаємозв'язок образу «Я», самооцінки і ціннісних орієнтацій молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 20 с.
2. Пасічніченко А. Сім'я як чинник формування самооцінки дитини дошкільного віку. Актуальні проблеми дошкілля: зб. наук. пр. Дрогобич : ДДПУ, 2012. С. 75–81.
3. Рашковська І. В. Самооцінка та ідеальне «Я» підлітка : теорія і практика. Київ : Шкільний світ, 2016. 118 с.

ОСНОВНІ СИМПТОМИ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ДЕПРЕСІЇ У ПІДЛІТКІВ

Самойленко Марія Юрїївна

Студентка

ЧНУ ім. Петра Могили,

м. Миколаїв, Україна

Вступ. Варто зазначити, що проблема депресивних розладів серед населення була і залишається актуальною по сьогоднішній день. За даними Всесвітньої організації здоров'я (ВООЗ) на депресію страждають понад 350 млн. людей, 6% населення мають офіційно встановлений діагноз. А на 2020 р. депресія займає друге місце по захворюваності після ешимічної хвороби серця в світі [2].

Термін «депресія» часто використовується для позначення будь-якого з декількох депресивних розладів. Деякі з них класифікуються в Діагностичному та статистичному посібнику з психічних розладів, п'яте видання (DSM-5), за специфічними симптомами:

1. Великий депресивний розлад (часто називається великою депресією)
2. Постійний депресивний розлад (дистимія)
3. Інший визначений або невизначений депресивний розлад

Інші класифікуються за етіологією:

1. Передменструальний дисфоричний розлад
2. Депресивний розлад через інший медичний стан
3. Речовина/лікарський депресивний розлад

Депресивний розлад виникає в будь-якому віці, але зазвичай розвивається в середині підліткового віку, у віці 20 років або 30 років. В умовах первинної допомоги 30% пацієнтів повідомляють про симптоми депресії, але у < 10% пацієнтів спостерігається велика депресія [3].

Депресивні розлади класифікуються за різними критеріями, включаючи

клінічні прояви та етіологічні фактори. Основні типи депресії відрізняються за тривалістю, тяжкістю симптомів та причинами виникнення. Нижче наведено опис основних депресивних розладів, а також тих, що класифікуються за етіологією.

Великий депресивний розлад (ВДР), також відомий як велика депресія, є найбільш поширеною формою депресивного розладу, яка характеризується постійним відчуттям смутку, втрати інтересу до діяльності, зниженням енергії та порушеннями сну. Людина з ВДР може також відчувати труднощі з концентрацією уваги, зниженням самооцінки, почуттям провини або безнадії. Діагноз ставиться, коли симптоми тривають щонайменше два тижні та суттєво впливають на повсякденну діяльність. ВДР може мати хронічний або епізодичний перебіг, і без належного лікування може призвести до серйозних ускладнень, включаючи суїцидальні думки або спроби.

Постійний депресивний розлад, або дистимія, — це хронічний стан, який відрізняється менш вираженими, але тривалими симптомами депресії. Дистимія часто триває кілька років, протягом яких людина відчуває постійний пригнічений настрій, втому, відсутність мотивації та порушення сну. Хоча симптоми дистимії можуть бути менш інтенсивними порівняно з великим депресивним розладом, тривала природа цього розладу може суттєво впливати на якість життя пацієнта. Люди з дистимією можуть відчувати себе «хронічно нещасними» і рідко шукають допомоги, оскільки вважають, що це їхній звичний стан [5].

Депресивний розлад через інший медичний стан - цей тип депресії виникає як результат іншого медичного стану, такого як захворювання щитовидної залози, хронічний біль, інсульт або інші серйозні фізичні захворювання. Симптоми депресії можуть бути схожими на ті, що виникають при великому депресивному розладі, проте їхньою причиною є фізіологічні процеси, пов'язані з основним медичним станом. Лікування включає як терапію основного захворювання, так і лікування депресивних симптомів за допомогою медикаментів і психотерапії. Речовина/лікарський депресивний розлад виникає

внаслідок вживання або відміни певних речовин, таких як алкоголь, наркотики або лікарські препарати. Цей тип депресії може виникнути під час активного вживання речовини або після її припинення. Симптоми включають зниження настрою, втрата інтересу до діяльності, порушення сну та концентрації. Лікування передбачає припинення вживання речовини, що викликала депресивний стан, і застосування психотерапевтичних та медикаментозних методів для стабілізації психічного стану [4, с. 40-41].

Ціль роботи. Ці різноманітні форми депресивних розладів демонструють складність і багатогранність цього психічного стану, що потребує індивідуального підходу до діагностики та лікування.

Науковцями було зроблено багато спроб класифікувати депресію та депресивні стани, що призвело до термінологічної плутанини й ускладнення діагностики, оскільки старі класифікації продовжували існувати поряд із новими. Так, існує класифікація депресій за феноменологічними та нозологічними ознаками. В основу феноменологічної класифікації покладено поділ депресій за їх клінічними проявами (феноменологічними ознаками). Варіанти депресії розподіляють відповідно до сфери, у якій локалізується депресивний прояв – афективній, психомоторній чи соматичній. В основу нозологічної класифікації покладено розподіл депресій за причинами й умовами їх виникнення. Так, виокремлюють такі нозологічно важливі форми депресії: 1) психогенні депресії (реактивні, невротичні, депресії виснаження, ендореактивні дистимії, інволюційні депресії); 2) ендогенні депресії (шизофренічні, біполярні та монополярні); 3) соматогенні депресії (органічні та симптоматичні). Кожна з виокремлених форм депресій має свої особливості. Так, до групи психогенних депресій відносять розлади, що виникають на основі душевних переживань як реакції людини на певну травматичну ситуацію, або ж причини яких криються у її біографії та структурі особистості. Психогенну депресію також ще називають екзогенною (від грец. *exo* – «зовнішній, ззовні» та *genes* – «породжуваний») чи реактивною. Групу ендогенних депресій складають розлади, які досягають психотичного рівня. Більшість учених

вважають, що провідну роль в ендогенних депресіях відіграє генетична схильність, яка полягає в спадкуванні патологічних генів [6, с. 255-257].

Матеріали та методи. Однією з головних особливостей депресивного стану та депресивної симптоматики осіб, які не досягли повноліття, є порівняно висока частота ремісій (близько 33%) із доволі високим ступенем хронізації (80%) доти, доки дитина стане дорослою. Із зростанням кількості епізодів депресії, суттєво підвищується імовірність вияву повторних екзацерацій. Дослідження свідчать, що за умови першого пережитого депресивного епізоду ймовірність його повторного вияву становить 60%, при двох – 70%, а при трьох–понад 90%. При збільшенні кількості депресивних епізодів симптоми, які супроводжують розвиток депресивного стану, стають важчими, що може призвести до розвитку резистентної депресії. К. Veesdo у своїх дослідженнях зазначає, що в осіб молодого віку депресивні епізоди порівняно короткі (менше 10 тижнів), тоді як у осіб похилого віку вони можуть тривати понад 20 тижнів [7]. Вияв депресивного стану в людей середнього віку характеризується такими ознаками: – емоційними: загальна пригніченість, поява відчуття страху, провини, суму, відчаю, підвищена дратівливість, відчуття порожнечі та цілковита апатія; – когнітивними: довготривалі роздуми, нав'язливе негативне мислення, песимізм, невпевненість у собі, думки про самогубство, зниження рівня концентрації уваги, погіршення пам'яті, гальмування процесів мислення; – фізіологічно-вегетативними: значні енергетичні витрати, постійна втомлюваність, в'ялість, дисфункціональні порушення сну, зниження апетиту та втрата ваги, зниження лібідо, внутрішнє напруження та хвилювання, чутливість до зміни погодних умов, розлади систем, які виявляються на вегетативному рівні (розлади шлунково-кишкового тракту, головний біль, нудота тощо); – поведінковими/моторними: сповільнення мовлення та моторики, зниження загального рівня активності, постійне приховування очей, уникання зорового контакту, безсилля, непосидючість, постійно сумний, слізливий або відсутній вираз обличчя. Розглядаючи вияви депресивного стану в осіб віком понад 60 років (вияви пізньої депресії), варто розуміти, що її

ознаки суттєво відрізняються від ознак, що виявляються у хворих молодшого віку. Зазвичай вияви депресивного стану в старших осіб пов'язані із загальним погіршенням стану здоров'я та розвитком супутніх хвороб (хвороб серця, гіпертонії, діабету) або виявами хронічного болю [8].

Результати та обговорення. По-перше, для діагностики депресії у підлітків важливо враховувати, що їхні емоційні прояви можуть бути більш інтенсивними та змінними у порівнянні з дорослими. Підлітковий вік характеризується підвищеною емоційною лабільністю, що пов'язано з гормональними змінами і розвитком особистості. Тому симптоми депресії, такі як дратівливість, емоційна нестабільність та перепади настрою, можуть бути частково зумовлені віковими особливостями. Проте, якщо ці прояви супроводжуються іншими ознаками депресії, такими як апатія, зниження інтересу до раніше улюблених занять, проблеми зі сном і концентрацією уваги, вони можуть вказувати на наявність депресивного розладу.

По-друге, діагностика депресії у підлітків повинна враховувати їхній соціальний контекст. Підлітки зазнають впливу як сімейного оточення, так і однолітків, і проблеми у взаємодії з цими групами можуть стати джерелом стресу та емоційної нестабільності. Депресія у підлітків часто пов'язана з соціальними факторами, такими як булінг, ізоляція від групи однолітків, проблеми у сім'ї або труднощі з навчанням. Саме тому при діагностиці важливо враховувати наявність соціальних стресорів, а також те, як підліток справляється з ними. Окрім того, психосоціальна підтримка та залучення сім'ї є важливими елементами діагностичного процесу [1].

Третім важливим аспектом є використання спеціальних діагностичних методів для підлітків. Поряд з клінічним інтерв'ю, яке має бути адаптоване до особливостей підліткового віку, використовуються стандартизовані опитувальники, такі як Дитячий опитувальник депресії (CDI) та Шкала депресії Бека для дітей (BDI-Y). Ці інструменти дають змогу оцінити інтенсивність депресивних симптомів, їхній вплив на функціонування підлітка в різних сферах життя та дозволяють порівнювати результати з віковими нормами. Крім

того, використовуються методи спостереження за поведінкою підлітка, що включають оцінку його міжособистісних стосунків, успішності в навчанні та участі у соціальних активностях.

Висновки. Діагностика депресії у підлітків є складним і багатогранним процесом, оскільки ця вікова група зазнає значних фізіологічних, психологічних та соціальних змін. Важливо враховувати, що депресивні розлади у підлітків можуть відрізнятися від тих, що спостерігаються у дорослих, як за характером симптоматики, так і за факторами, які сприяють їхньому розвитку. Особливості діагностики депресії у підлітків полягають у врахуванні вікових особливостей розвитку, розрізненні депресивних симптомів від нормальних підліткових змін і у використанні відповідних діагностичних методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аршава І. Ф. Функціональні стани людини в процесі адаптації до екстремальних умов діяльності (у парадигмі «особистість-стан») *Вісник АПН України: Педагогіка і психологія*. – 2006. – № 4 (53). – С. 82–90.
2. Бігун І. Психологічні умови особистісного розвитку підлітків з депресивними розладами : *монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори*. 2011. 160 с.
3. Депресія. Хвороба сучасності / Самюель Пфайфер ; [наук. ред. В. Бабич ; пер. з нім. Олега Кушнікова]. — Львів: Свічадо, 2017. — 87 с
4. Зеленська К. О., Кольцова Г. Г. Клініко-психопатологічний аналіз сучасних депресивних розладів поєднаних з суїцидальною поведінкою жінок. *Scientific Journal «ScienceRise: Medical Science»*. № 12(20)2017. С. 39-42
5. Підлубний В. Л., Хоміцький М. Є. Сучасний стан проблеми діагностики та терапії депресивних розладів (огляд літератури)./ *Запорізький державний медико-фармацевтичний університет*. URL: <http://dSPACE.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/20065/1/c78-83-0.pdf>
6. Українська психологічна термінологія: словник-довідник. За ред. М.-Л.А. Чепи. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. — 302 с.

7. Barton B. Die depressive Symptomatik muss «übersetzt» werden. *Neurologe & Psychiater*. 2017. V. 18. № 3. P. 35–44. URL: <https://doi.org/10.1007/s15202-017-1598-6>.

8. Glass R. M. Fluoxetine, cognitive-behavioral therapy, and their combination for adolescents with depression: Treatment for Adolescents With Depression Study (TADS) randomized controlled trial. *Context*. 2004. V. 85. P.90.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

Склярова Ганна Олександрівна

к.психол.н, доцент кафедри психології
Університет економіки та права “КРОК”
м. Київ, Україна

Вступ. Одна з найважливіших сфер життя людини - подружні стосунки. Особливості подружніх стосунків впливають на фізичне й емоційне здоров'я як самих партнерів, так і на благополуччя дітей, які зростають у цій родині, отже дослідження питань, пов'язаних із подружньою взаємодією та самореалізацією у шлюбних відносинах є вкрай актуальним.

Для загальної оцінки подружжям своїх шлюбних стосунків використовується поняття “задоволеність шлюбом”. На задоволеність шлюбом впливає багато чинників, які потребують не лише їх перелічування та опису, а й чіткої систематизації задля продовження наукової й поліпшення ефективності практичної психологічної та соціальної роботи.

Ціль роботи. Виділити основні групи чинників, що впливають на суб'єктивну задоволеність подружжя шлюбом.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз та синтез, узагальнення та класифікація матеріалу, щодо чинників задоволеності шлюбом, представленого у науковій літературі.

Результати та обговорення. Вітчизняні науковці, які працюють в галузі сімейних відносин, такі як Є. Балика, А. Баратинська, Л. Пось, І. Бондаревська, А. Монська, І. Василенко, В. Вінс, Т. Кузьменко, І. Матюхіна, О. Волошок, Л. Котлова, І. Саух, Л. Лисенко та інші, надають тлумачення поняттю задоволеності шлюбом та визначають чинники задоволеності шлюбними стосунками [4].

Задоволеність шлюбом найчастіше розуміється, як суб'єктивна оцінка подружжям свого шлюбу, що складається з відчуття партнерами щастя та спокою поряд один з одним [4]; як “емоційно-оціночне ставлення кожного з

подружжя до сім'ї" [1]. І якщо такі формулювання задоволеності шлюбом, переважно, не є дискусійним, чинники задоволеності шлюбом науковці розглядають дещо по-різному.

Так, Іващенко А. й Тітова А. вказують, що на задоволеність шлюбом істотно впливають: стабільність сім'ї, як її здатність зберігати ідентичність, можливість контролю над конфліктами та особистісного розвитку обох партнерів; сумісність, як ступінь узгодженості на духовному, персональному, фізіологічному та сімейно-побутовому рівнях; а також рольова узгодженість, особистісні характеристики, емоційна зрілість, комунікативна культура, задоволення потреб подружжя у шлюбі тощо [2].

Волошок О. вказує на залежність задоволеності шлюбними відносинами від особливостей подружнього спілкування, стажу шлюбного життя, наявності та кількості дітей [1]. Котлова Л. та Саух І. серед чинників задоволеності шлюбом називають ціннісні орієнтації подружжя та характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях [3].

Безперечно, все перелічене впливає на суб'єктивну оцінку партнерами якості їх спільного життя, але не можна не враховувати й інших чинників, таких, як соціально-економічна та політична ситуація в країні, релігійні норми та культурні вимоги щодо прийнятної, бажаної взаємодії та розподілу ролей між подружжям, світові тенденції, щодо того, яке саме подружнє життя слід вважати вдалим й успішним, і взагалі, наскільки важливою є побудова та збереження шлюбних відносин.

Отож, залежно від "масштабу" кожного чинника, доцільно розподілити наведені чинники задоволеності шлюбом на такі групи:

1. Ті, що характеризують середовище:

А. Макрочинники (планетарного масштабу). До таких чинників можна віднести світові тенденції, які впливають на загальне уявлення подружжя про успішність шлюбу та відчуття задоволеності ним. Наприклад, у соціальних мережах зараз багато контенту про стосунки: що таке здорові стосунки, які зелені чи червоні "прапорці" мають помічати партнери у стосунках. Коли такі

поради дають не професійні психологи, це може призвести до формування у споживачів інформації викривленого уявлення про психічні явища у сфері міжособистісних, інтимних відносин, та впливати на суб'єктивну оцінку своїх шлюбних відносин. Окрім того, поширеним є контент про те, що “має робити” чи “не має робити” “справжній” чоловік (дарувати коштовні подарунки) або жінка (завжди виглядати гарно, бездоганно вести домогосподарство), що також часто змушує порівнювати поведінку й якості реальних партнерів із “ідеальними” партнерами, образ яких представлено в соціальних мережах.

Б. Мезочинники (культуральні, національні, релігійні). Так, проживання в межах тієї чи іншої країни, регіону, національна та релігійна приналежність, певним чином диктують вимоги щодо основної сфери зайнятості, умов життя населення, можливостей культурного та духовного розвитку, виконуваних у родині ролей тощо. Це також впливає на задоволеність подружжям своїм шлюбним життям. Наприклад, у культурі, де прийнято, що основне призначення жінки це облаштування побуту та опікування іншими членами родини, незадоволення шлюбом може бути викликане не особистісними якостями чоловіка, а неможливістю піти навчатися до ЗВО та реалізуватися в позасімейній сфері.

В. Мікрочинники (що також є чинниками середовища, але більш “близького” для пари). До такої групи чинників можна зарахувати найближчих родичів, друзів, колег, інших учасників малих соціальних груп, до яких належить людина. Так, часто думка батьків про критерії успішного чи не успішного вибору шлюбного партнера та налагодження шлюбного життя їх дорослих дітей може мати значний вплив на відчуття задоволеності останніми власним шлюбом. Можлива й протилежна ситуація, коли старше покоління підтримує молоду родину, передає молодятam свою мудрість щодо збереження гармонійних тривалих стосунків.

2. Ті, що характеризують пару. До цих чинників можна віднести сумісність, про яку згадувалося вище, тип взаємодії подружжя, зокрема, у конфліктних ситуаціях, стаж подружнього життя, наявність та кількість дітей,

ціннісні орієнтації подружжя, бачення спільного майбутнього, копінг-стратегії подолання кризових ситуацій, умови проживання, рівень доходу подружжя і так далі.

3. Ті, індивідуально-психологічні та інші особистісні особливості, що характеризують окремо кожного з партнерів: тип темпераменту, риси характеру, здібності, рівень емоційного інтелекту, досвід стосунків прив'язаності, особливості самоідентифікації, міра професійної реалізації, рівень домагань, адекватне сприйняття й оцінка себе, партнера та навколишньої дійсності тощо.

Висновки. Отже, задоволеність шлюбом розуміємо як суб'єктивну оцінку кожним з партнерів якості шлюбних стосунків. На таку оцінку впливає безліч чинників, які стосуються загальних світових тенденцій щодо сімейної сфери, умов життя в певному регіоні, культурному, релігійному й національному просторі, впливу на подружжя близького оточення, партнерів як цілісного організму та партнерів як окремих індивідів у своїй унікальності й неповторності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошок О. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 3, 2019. С. 122- 128.

2. Іващенко А., Тітова А. Психологічні чинники задоволеності шлюбом. Габітус. Психологія особистості. Випуск 54, 2023. С. 116-120.

3. Котлова Л., Саух І. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 1, 2019. С. 223-228.

4. Юшкова Г., Афанасьєва Н. Гендерні особливості задоволеності шлюбом. Universum. Розділ 9. Психологія та психіатрія. №12, 2024. С. 85-91.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ХІМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Скнар Юрій Євгенович

д-р хім. наук, професор, зав. каф.

Український державний університет науки і технологій

Донець Олеся Іванівна

канд. психол. наук, доцент

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

Вступ. Глобальні та радикальні зміни в сферах політики та соціального життя в Україні актуалізують потребу виховання активної молоді, яка буде здатна знайти відповіді на нагальні виклики сьогодення та повести за собою групи різних верств населення. Виховання лідерів серед молоді є важливим завданням суспільства, тому що саме молодь є соціальним резервом, який здатен створити соціальне управління якісно нового рівня, а також розробити та запровадити стратегічні рішення для розв'язання суспільно важливих проблем. Вищезазначене вказує на те, що актуальним соціальним та науковим завданням є дослідження своєчасного виявлення та розвитку лідерського потенціалу студентської молоді, як представників інтелігенції України.

Метою роботи є виявлення особливостей лідерського потенціалу студентів технічних спеціальностей Навчально-наукового інституту «Український державний хіміко-технологічний університет».

Матеріали та методи. Для дослідження лідерського потенціалу студентів технічних спеціальностей використана методика «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Є. Крушельницькій, 2000) [1]. Опитувальник містить в собі 50 запитань, що стосуються повсякденних життєвих ситуацій. Досліджуваним пропонується використовувати варіанти відповідей: для ряду запитань це відповіді «так» або «ні», на інші ж запитання пропонується більш розширені варіанти відповідей. При обробці результатів відповідей необхідно присвоїти бали відповідно до ключа методики. Після отримання суми балів за всіма запитаннями відповідно до нормативних показників робиться висновок

про рівень лідерських якостей: низький, помірний, високий та схильність до диктату.

Результати та обговорення. Вибірка представлена 105 студентами Навчально-наукового інституту «Український державний хіміко-технологічний університет». До вибірки увійшло 34 % чоловіків (36 осіб) та 66 % жінок (69 осіб).

Розподіл вибірки за спеціальностями показано на рис. 1. Зауважимо, що 87,6 % студентів (92 особи) навчаються за спеціальністю 161 – «Хімічні технології та інженерія» та 12,4 % студентів (13 осіб) навчаються за іншими спеціальностями (226 – Промислова фармація, 015 – Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології, 102 – Хімія харчових добавок тощо).

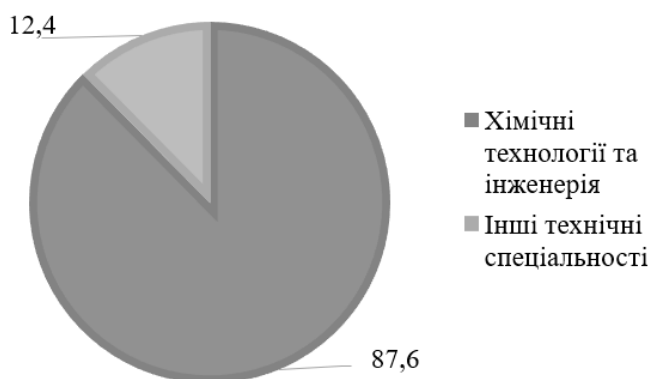

Рис. 1. Розподіл вибірки за спеціальностями (у %)

В рамках збору інформації про досліджуваних було поставлено запитання стосовно того, як вони оцінюють свій рівень власних лідерських навичок за шкалою від 1 до 5 (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл вибірки за рівнями лідерських навичок за результатами самооцінювання (у %)

Відповідно до результатів опитування 2,9% студентів оцінюють свої лідерські навички як дуже низькі, 6,7% студентів – як низькі, 41% студентів оцінили свої лідерські навички як середні, 40% студентів – як високі та 9,5% студентів оцінили свої навички як дуже високі.

Результат дослідження за методикою «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жариков, Є. Крушельницький), 2000 представлено на рис. 3.

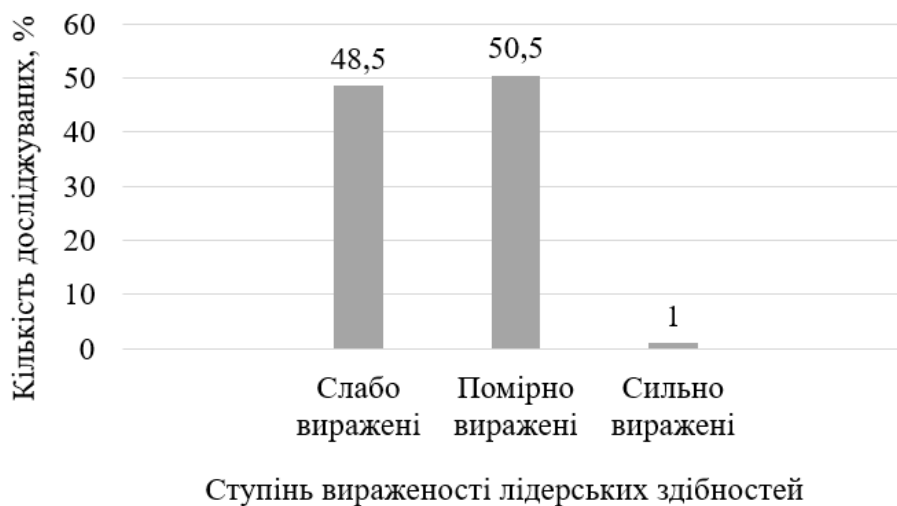

Рис. 3. Розподіл вибірки за ступенем вираженості лідерських здібностей (у %)

Результати дослідження показали, що 48,5% студентів демонструють слабо виражені лідерські здібності, 50,5% студентів – помірно виражені та 1% студентів – сильно виражені лідерські здібності. Схильність до диктату у досліджуваних не виявлена. Отже, можна зазначити, що досліджуваній вибірці властивий помірний рівень лідерських якостей, що може свідчити про те, що досліджувані студенти наділені базовими лідерськими рисами, які, однак не є домінуючими. Тобто, в деяких ситуаціях такі студенти можуть ефективно виконувати лідерські функції (бути ситуативними лідерами), однак в них немає прагнення до постійного лідерства, впливу на інших чи контролю.

Висновки. Проведені дослідження показали, що студентам технічних спеціальностей хімічного спрямування притаманні, здебільшого, помірні лідерські здібності. Проте, самооцінка лідерських навичок виявилась доволі високою. Вочевидь, досліджувані не в повній мірі обізнані щодо суті поняття «лідерство», тому об'єктивна оцінка лідерського потенціалу студентів

відрізняється від їх власного сприйняття своїх лідерських здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Копаниця О. В., Герасименко М. В., Ткаченко В. В. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2012. 433 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Скнар Ірина Володимирівна

канд. хім. наук, доцент, доцент

Український державний університет науки і технології

Донець Олеся Іванівна

канд. психол. наук, доцент

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

Вступ. Кар'єрні орієнтації відіграють важливу роль у визначенні життєвого шляху людини, її професійного розвитку та досягненні особистих і кар'єрних цілей. Особливо актуальним є дослідження кар'єрних орієнтацій серед студентів, адже «...кар'єрні орієнтації виникають під час соціалізації. Для особистості процес соціалізації найбільш гостро постає в період студентського віку – часу розвитку професійної мотивації» [1, с. 153]. Обираючи навчальний заклад та майбутню спеціальність під час вступної кампанії молода людина здійснює свій перший самостійний професійний вибір. Роки навчання – це період активного розвитку когнітивних здібностей та професійного потенціалу людини. Студентське життя в цілому відіграє значну роль у підготовці молоді до обраної професії. Для студентів актуальними є задачі реалізації власних можливостей, з'ясування кар'єрних орієнтацій у контексті бачення ними свого майбутнього. Дослідження кар'єрних орієнтацій студентів дозволить зрозуміти сприйняття студентами глобалізаційних тенденцій та готовність студентської молоді до викликів майбутнього.

Метою роботи є виявлення особливостей професійних орієнтацій студентів технічних спеціальностей Навчально-наукового інституту «Український державний хіміко-технологічний університет» Українського державного університету науки і технологій.

Матеріали та методи. Для дослідження професійних орієнтацій студентів технічних спеціальностей хімічного спрямування використана

методика «Вивчення кар'єрних орієнтацій» («Якорі кар'єри») Е. Шейна (адаптація В.А. Чікер та В.Е. Вінокурової), яка дозволяє виявити кар'єрні якорі, зокрема такі, як професійна компетентність, менеджмент (управлінська компетентність), автономія, стабільність роботи, стабільність місця проживання, підприємництво, служіння, виклик і інтеграція стилів життя [2].

Результати та обговорення. У дослідженні взяли участь 70 здобувачів вищої освіти, серед яких 17 осіб чоловічої статі (24,3 %) та 53 особи жіночої статі (75,7 %). Опитування проведено у червні 2024 року. Переважну більшість досліджуваних склали студенти 3-го курсу (95,7 %). Всі досліджувані навчалися на денній формі навчання Навчально-наукового інституту «Український державний хіміко-технологічний університет» Українського державного університету науки і технологій. Серед них ті, які навчаються за бюджетною формою – 94,3 %.

В залежності від спеціальності навчання досліджувані розподілилися наступним чином: за спеціальністю 161 – Хімічні технології та інженерія навчаються 60,0 % студентів; за спеціальністю 226 – Промислова фармація-15,7 % студентів; за спеціальністю 015 – Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології – 7,1 % студентів; за спеціальністю 181 – Харчові технології – 4,3 % студентів; за спеціальністю – 151 – Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології – 2,9 % студентів; за іншими технічними спеціальностями – 10,0 % студентів.

На думку американського дослідника Е. Шейна саме «кар'єрні якорі» демонструють уявлення особистості про себе та свої ключові цінності, що визначають вибір кар'єри. Вони представляють собою сукупність внутрішніх цінностей, мотивів і здібностей, які визначають професійні переваги та спрямованість кар'єрного шляху людини. Методика «Якорі кар'єри» допомагає ідентифікувати домінуючі кар'єрні орієнтації, які є визначальними для особистості. Результати дослідження з виявлення кар'єрних орієнтацій серед студентів технічних спеціальностей представлені на рис. 1.

Рис. 1. Провідні кар'єрні орієнтації студентів технічних спеціальностей (у %)

За результатами проведеного дослідження виявлено, що домінуючою кар'єрною орієнтацією студентів технічних спеціальностей хімічного спрямування є «Стабільність роботи». Кількість досліджуваних, які орієнтовані на цей «кар'єрний якор» становить 47,1 %. Такі показники яскраво характеризують настрій сучасної молоді технічних спеціальностей в часи, коли підприємства працюють в умовах війни, нестабільної економіки.

Друге, третє та четверте місце за ступенем вираженості серед студентів технічних спеціальностей посідають ціннісні орієнтації «Служіння», «Автономія» та «Інтеграція стилів життя», які є пріоритетними для 15,7 %, 14,3 % та 10,0 % студентів, відповідно. Кожен з цих якорів визначає пріоритети людини у виборі професійного шляху, допомагаючи краще зрозуміти, який спосіб організації роботи найбільше відповідатиме їхнім потребам і бажанням.

Кар'єрний якор «Служіння» характеризується прагненням працювати заради благополуччя інших або задля служіння суспільству. Люди, у яких домінує цей якор, схильні вибирати професії, пов'язані з соціальною відповідальністю, етикою та допомогою іншим. Зокрема, мотиваційна сфера

студентів-фармацевтів орієнтована на професійну допомогу, яка асоціюється у найширшому сенсі зі служінням суспільству, моральному задоволенні результатами своєї праці в професії, у служінні охороні здоров'я суспільства. Зазначимо, що робота технологів має багатовимірний профіль і фармацевти-технологи пов'язані з виготовленням лікарських засобів, хімікі-технологи можуть бути задіяні у контролі якості продукції.

Кар'єрний якір «Автономія» відображає прагнення до незалежності та свободи у виконанні професійних обов'язків. Люди з цим кар'єрним якорем прагнуть контролювати свою роботу, ухвалювати самостійні рішення та уникати жорстких структур і правил. Вони надають перевагу робочим місцям, де можуть самостійно організовувати свій робочий процес, працювати без постійного контролю та тиску з боку керівництва.

Кар'єрний якір «Інтеграція стилів життя» визначає прагнення збалансувати професійну кар'єру з іншими аспектами життя, такими як сім'я, особисті інтереси та хобі. Люди, у яких домінує цей якір, не готові жертвувати особистим життям заради кар'єри. Вони прагнуть до гармонії між роботою та особистим життям, надаючи великого значення як професійній діяльності, так і вільному часу, сімейним стосункам та власним інтересам.

Кількість студентів, які орієнтовані на такі «кар'єрні якоря», як «Професійна компетентність» становить 4,3 % студентів, «Підприємництво» – 4,3 % студентів, «Менеджмент» – 2,9 % студентів.

Найменший відсоток студентів обрали кар'єрні орієнтації «Стабільність місця проживання» (1,4 %) та «Виклик» (0 %). Пов'язуємо такі результати з тим, що в умовах повномасштабної війни в нашій країні, коли жодна людина не впевнена у «завтрашньому» дні, молодь дуже мобільна і не прив'язана до місця проживання. Що стосується «Виклику», як ціннісної орієнтації в кар'єрі, то необхідно зауважити, що сьогодні сповнено дуже серйозних викликів і студенти не тяжіють до додаткової невизначеності в майбутній кар'єрі.

Висновки. В роботі встановлено, що провідною професійною орієнтацією студентів технічних спеціальностей є «Стабільність роботи».

Найменш значимі для студентів технічних спеціальностей виявилися кар'єрні орієнтації «Стабільність місця проживання» та «Виклик». Такі результати дослідження професійної орієнтації студентів технічних спеціальностей яскраво характеризують їх прагнення та побоювання в умовах життя під час війни з нестабільною економікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Ветрова Н. В. Наукові підходи до дослідження мотивації підприємницької діяльності у студентському віці. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. Т. 1. № 1. С.150–154.
2. Карамушка Л. М. Психологія управління. К.: Міленіум, 2003. 344 с.

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА МОТИВАЦІЮ ДОСЯГНЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛИХ ОСІБ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Спіріна Ірина Дмитрівна

доктор медичних наук,

професор кафедри психології

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» Дніпро, Україна

Дядюра Маргарита Сергіївна

Здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» Дніпро, Україна

Вступ. В умовах сучасного українського суспільства, що стикається зі значними соціально-економічними та психологічними викликами, важливо дослідити роль самооцінки у професійній діяльності дорослих осіб. Питання професійної самореалізації стало особливо актуальним в контексті війни, економічної нестабільності та змін на ринку праці. Самооцінка, як один із ключових психологічних чинників, впливає на мотивацію досягнень, впевненість у власних силах і здатність долати труднощі. В умовах підвищеного стресу та невизначеності рівень самооцінки може стати критично важливим для професійної діяльності. Він здатен як стимулювати продуктивність і кар'єрне зростання, так і призводити до гальмування особистого розвитку та загального життєвого задоволення.

Вивчення впливу самооцінки на мотивацію досягнень є важливим кроком до розуміння механізмів, які формують успіх у професійній сфері, а також до розробки ефективних рекомендацій щодо підвищення самооцінки та мотивації дорослих, особливо в умовах сучасної української дійсності. Підтримка тих, хто безпосередньо постраждав від воєнних дій, вимушених переселенців, ветеранів, а також людей, які зіткнулися з втратою роботи або зміною професії, є надзвичайно важливою. У таких обставинах самооцінка стає важливим ресурсом, що впливає на здатність долати кризові ситуації, розвивати нові професійні навички та залишатися конкурентоспроможними на ринку праці.

Таким чином, вивчення самооцінки в контексті професійної діяльності дорослих осіб є не лише науковим завданням, але й соціально важливим аспектом, що сприяє покращенню якості життя людей.

Для вивчення стану дослідження обраної теми важливо відзначити, що проблема самооцінки та її вплив на практичну діяльність широко представлена в працях таких науковців, як Б. Ананьєв, О. Воронов, О. Столярчук, Л. Бахмат, І. Чесноков та інших. У цих роботах підкреслюється зв'язок самооцінки з такими поняттями, як «Я-образ» і «Я-концепція», де самооцінка є ключовим інструментом їх формування. У зарубіжній психології цей феномен досліджували А. Адлер, Р. Бернс, Н. Бранден, А. Захаров, Ф. Зімбардо, К. Левін та інші. Питання функціонування мотивації досягнень висвітлювалися в роботах М. Батуріна, Л. Бороздіної, Ю. Орлова, Т. Гордєєвої, Д. МакКлеланда та інших дослідників.

Самооцінка є предметом численних досліджень, які вивчають її вплив на розвиток особистості, ефективність діяльності та міжособистісні стосунки. Важливим аспектом також є мотивація досягнення, зокрема її зв'язок з академічною успішністю в закладах вищої та загальної середньої освіти. Водночас, питання впливу самооцінки на мотивацію досягнень у професійній діяльності досліджено недостатньо.

Ціль роботи. Метою дослідження є вивчення впливу самооцінки на мотивацію професійних досягнень дорослих та розробка рекомендацій щодо вдосконалення самооцінки для підвищення професійної мотивації. Об'єктом дослідження є мотивація досягнення у професійній діяльності дорослих, тоді як предметом дослідження виступає самооцінка як чинник впливу на мотивацію досягнення.

Матеріали та методи. У процесі проведення дослідження було застосовано теоретичний аналіз і синтез наукової літератури, узагальнення отриманих даних теоретичного дослідження проблеми. Результати дослідження дозволять не лише зрозуміти механізми впливу самооцінки на мотивацію, а й розробити практичні рекомендації для дорослих, які прагнуть покращити свою

професійну діяльність у сучасних умовах.

Результати та обговорення. Мотиваційна сфера особистості є багатовимірним конструктом, який потребує комплексного аналізу для розуміння її структури та функцій. Дослідження в цій області підтверджують, що різні теоретичні підходи пропонують свої унікальні перспективи на розвиток мотиваційних процесів.

Згідно з теорією потреб Маслоу, важливим аспектом є ієрархія потреб, що складається з п'яти рівнів: фізіологічні потреби, потреби в безпеці, соціальні потреби, потреби в повазі та потреби в самореалізації [1]. Це підкреслює, що для розвитку особистості важливо спочатку задовольнити базові потреби, що, в свою чергу, створює основу для прагнення до більш складних мотивів. Продовження цієї ідеї можна знайти в роботах Герцберга, який розглядає різницю між мотиваційними і гігієнічними факторами, що підкреслює необхідність не лише досягнення особистих цілей, але й забезпечення комфортного середовища для їх досягнення (Herzberg, 1966).

Також, в рамках когнітивного підходу, теорія очікування Врума фокусується на впливі сприйняття й оцінки можливостей досягнення цілей на мотивацію [2]. У цій теорії підкреслюється, що мотивація зростає, коли індивід вважає, що його зусилля приведуть до успіху. Важливо зазначити, що люди не лише діють на основі внутрішніх потреб, але й аналізують зовнішні умови, які впливають на їхні рішення.

Дослідження Браун і Локса (Brown & Locke, 2004) показали, що мотивація є не лише реакцією на потреби, але й результатом складних когнітивних процесів. Зокрема, їхня робота підкреслює важливість формування цілей як ключового елементу мотиваційного процесу. Вони стверджують, що чітке усвідомлення цілей може збільшити мотивацію та задоволення від виконаної роботи [3; 4].

Аналіз саморегуляції та самоконтролю, представлений Р. Баумайстером, демонструє, що здатність контролювати свої імпульси істотно впливає на мотиваційні зусилля. Це відкриває нові можливості для розвитку мотивації

через покращення саморегуляційних навичок [4].

Паралельно, теорія самодетермінації Десі і Райана наголошує на важливості внутрішньої мотивації та трьох базових потреб — автономії, компетенції та соціальної взаємодії (Deci & Ryan, 1985). Дослідження підтверджують, що задоволення цих потреб є критично важливим для розвитку стійкої мотивації та психологічного благополуччя. Ця теорія дозволяє зрозуміти, чому деякі особи виявляють більшу стійкість до стресу і труднощів у своїй діяльності.

Таким чином, комплексне розуміння мотиваційної сфери особистості вимагає інтеграції різних теоретичних підходів, які підкреслюють важливість як внутрішніх, так і зовнішніх чинників у формуванні мотивації. Застосування цих концепцій у практиці може сприяти розробці більш ефективних програм навчання та розвитку, орієнтованих на задоволення потреб особистості та підвищення її мотивації до досягнень у професійній діяльності.

Аналізуючи теоретичні підходи до самооцінки дорослих можна зазначити, що самооцінка є важливим аспектом особистісного розвитку та психологічного благополуччя дорослих. Вона відображає те, як людина сприймає власну цінність і значущість у суспільстві, а також впливає на поведінку та соціальну взаємодію. Різні теоретичні підходи до вивчення самооцінки пропонують різні погляди на її формування та функціонування.

Одним з основних теоретичних підходів є теорія соціального порівняння, розроблена Л. Фестінгером. Згідно з цією теорією, люди формують свою самооцінку через порівняння з іншими. Він стверджує, що люди використовують соціальні порівняння як спосіб оцінити свої досягнення та якості. Якщо результати цього порівняння позитивні, самооцінка підвищується, а якщо негативні – знижується [5]. Таким чином, порівняння з іншими стає важливим механізмом, за допомогою якого люди регулюють свою самооцінку.

Іншим ключовим підходом є теорія когнітивного оцінювання Д. Розенберга. Він визначає самооцінку як загальну оцінку власної цінності, яка формується на основі особистих думок і переконань. За його теорією,

когнітивні процеси, такі як саморефлексія і самопорівняння, грають критичну роль у формуванні самооцінки. Розенберг підкреслює, що позитивна самооцінка є наслідком адекватної саморефлексії та об'єктивної оцінки своїх можливостей і досягнень (Rosenberg, 1965).

Теорія самооцінки, розроблена Т. Селінджером, стверджує, що самооцінка є результатом процесу підтримки позитивної Я-концепції. Згідно з цією теорією, люди намагаються підтримувати або підвищувати свою самооцінку, уникаючи ситуацій, які можуть загрожувати їхній позитивній самооцінці (Seligman, 1990). Це може включати вибір соціального контексту, який підтверджує їхню самооцінку, та уникнення ситуацій, які загрожують негативною оцінкою.

Теорія ідентичності Е. Еріксона також важлива для розуміння самооцінки. Науковець вважає, що самооцінка є результатом процесу формування особистої ідентичності. Ідентичність передбачає розуміння людиною свого місця у світі та своєї цінності, що допомагає сформувати стійку Я-концепцію. На думку Еріксона, кризи ідентичності можуть мати значний вплив на самооцінку, спричиняючи зміни у впевненості в собі (Erikson, 1950).

Теорія соціального конструювання підкреслює роль соціальних і культурних чинників у формуванні самооцінки. Згідно з цією теорією, самооцінка не є фіксованою рисою, а формується і змінюється під впливом соціальних умов і культурних норм. Соціальні очікування, культурні уявлення про успіх і невдачу, а також соціальні ролі, які виконує людина, мають значний вплив на самооцінку (Gergen, 1991).

Самооцінка має значний вплив на досягнення та формування особистості на всіх етапах розвитку. Психологія неодноразово підтверджувала, що характер і ефективність будь-якої зовнішньої діяльності людини тісно пов'язані з її ставленням до себе. Саме тому ставлення людини до себе вважається однією з базових характеристик її особистості. Адекватна самооцінка в контексті взаємодії з іншими людьми є ключовим показником соціально-психологічної адаптації. Людина не тільки збирає інформацію про себе, а й переживає певні

емоційні реакції, які концентруються в її самооцінці (Leary & Baumeister, 2000). Самооцінка визначається як оцінка індивідом своїх здібностей, якостей та місця серед інших людей [6].

У період дорослості виділяються дві ключові структури самооцінки, які набувають особливого значення. По-перше, когнітивна складова самооцінки, яка активізується завдяки накопиченню знань і досвіду. У цей період доросла особа здатна успішно функціонувати і здійснювати об'єктивну самооцінку на основі отриманих знань [5].

По-друге, з часом самооцінка стає більш орієнтованою на внутрішні еталони, особливо після того, як інтеріоризація оцінок соціального оточення завершена. Це свідчить про те, що в дорослому віці особистісна самооцінка все більше ґрунтується на внутрішніх переконаннях та стандартах, а не на зовнішніх оцінках (Higgins, 1987). Емоційний компонент самооцінки також зазнає значних змін з віком, стаючи більш стриманим. За даними А. Захарової, з віком емоційно-ціннісне ставлення до себе поступово диференціюється та узагальнюється. Це свідчить про те, що з часом у людини накопичується досвід, який дозволяє їй більш тонко і виважено оцінювати свої емоційні реакції та самооцінку [7].

У юності та ранньому дорослому віці часто існує кілька часткових образів «Я», які взаємодіють і можуть конфліктувати, змагаючись за пріоритет різних аспектів особистості, таких як зовнішність, професійні характеристики або риси характеру. На противагу цьому, в дорослому віці акцент на аналізі та оцінці цих часткових образів себе стає менш значущим. У цей період особистість керується насамперед тією Я-концепцією, яка була сформована як найбільш значуща на попередніх етапах розвитку.

Дослідники, що вивчають взаємодію між частковими (дискретними) та загальною самооцінкою, дотримуються погляду, що наявність численних часткових самооцінок свідчить про недостатню зрілість загальної самооцінки як цілісного утворення. Вони стверджують, що загальна самооцінка є ієрархічною системою, що складається з часткових самооцінок, які

перебувають у динамічній взаємозалежності (Marsh & Craven, 2006). У цьому контексті цілісна самооцінка не розглядається як проста механічна сукупність окремих компонентів.

І. Чеснокова відзначає, що в процесі формування загальної самооцінки особливо важливу роль відіграє когнітивний компонент. Цей компонент відповідає за узагальнення ключових для особистості самооцінок, їх синтез і формування "ціннісної" самооцінки, яка відображає сутнісні властивості особистості (Chesnokova, 2010). В контексті часової перспективи самооцінки дослідники виділяють кілька її основних видів: прогностичну, актуальну (корегувальну) та ретроспективну. Кожен з цих видів проявляється по-різному на різних етапах розвитку особистості. Прогностична самооцінка акцентується на аналізі майбутнього, тоді як актуальна самооцінка вказує на реальність самовизначення та адекватної самооцінки в даний момент. Ретроспективна самооцінка спостерігається у формах, які стосуються особистісного досвіду та етапів розвитку.

Висновки. У цілому, різні теоретичні підходи до самооцінки дорослих підкреслюють її складність, динамічність та вплив на психологічне благополуччя. Кожен підхід пропонує унікальне розуміння механізмів формування самооцінки, що дозволяє глибше вивчити цей важливий аспект особистісного розвитку. Дослідження впливу самооцінки на мотивацію досягнень у професійній діяльності дорослих осіб є важливим у сучасних умовах, особливо в контексті соціально-економічних викликів, з якими стикається Україна. Самооцінка, як ключовий психологічний чинник, визначає рівень впевненості особи у своїх силах та здатності долати труднощі, що, у свою чергу, впливає на мотивацію професійних досягнень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Lester D, Hvezda J, Sullivan S, Plourde R. Maslow's hierarchy of needs and psychological health. J Gen Psychol. 1983;109(1):83-85. doi:10.1080/00221309.1983.9711513

2. Vroom, V. H. (1964). *Work and Motivation*. New York: Wiley.
3. Brown, K. W., & Locke, E. A. (2004). Goal setting. In *Handbook of Industrial, Work & Organizational Psychology* (Vol. 1, pp. 33-60). Sage.
4. Baumeister, R. F. (1998). The self. In *Handbook of Social Psychology* (Vol. 1, pp. 680-740). McGraw-Hill.
5. Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
6. Baumeister, R. F. (2002). Ego depletion and self-control failure: An energy model of the self's executive function. *Self and Identity*, 1(2), 129–136. <https://doi.org/10.1080/152988602317319302>;
7. Кереш, О. (2019). Мотиваційна сфера особистості: теоретичні аспекти. *Журнал психології*, 25(2), 45-60.

РОЛЬ САМООЦІНКИ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ СТАНІ ОСОБИСТОСТІ

Сулковська Ірина Борисівна

здобувачка другого (магістерського) рівня

спеціальність 053 «Психологія»

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Вступ. Самооцінка є ключовим фактором, що впливає на поведінку та взаємодію людини з оточенням, виступаючи регулятором її ставлення до себе. В умовах невизначеності та апатії самооцінка стає вразливою, що впливає на емоційний та психологічний стан особистості. У дослідженнях підкреслюють її зв'язок з такими аспектами, як мотивація, стресостійкість та адаптація.

Мета роботи. На основі наукової літератури здійснити аналіз ключових теоретичних підходів до розуміння самооцінки.

Результати та обговорення. Самооцінка є важливим елементом особистості, який впливає на її поведінку, емоційний стан і здатність до саморегуляції. Термін «самооцінка» вперше ввів У. Джеймс, пов'язуючи його з первинними емоціями, такими як гнів і задоволення. Самооцінка відображає ступінь задоволеності або незадоволеності особи щодо себе [7].

Самооцінка змінюється залежно від обставин і може бути переглянута. Вона виконує прогностичну, корегувальну та ретроспективну функції, що впливають на оцінку власних можливостей, корекцію дій під час діяльності та оцінку її результатів. Рівень адекватності самооцінки відображає відповідність між реальними досягненнями і суб'єктивним судженням про себе. Адекватна або трохи завищена самооцінка сприяє гармонійному розвитку, тоді як завищена або занижена може призвести до проблем у саморегуляції. Самооцінка також пов'язана із самокритичністю, що впливає на самовдосконалення. Всі визначення самооцінки можна поділити на три групи. Перша група розглядає самооцінку як емоційний компонент «Я-концепції», що відображає самоприйняття чи самонеприйняття (Р. Бернс, В. В. Столін). Друга група фокусується на її регуляторній функції, розглядаючи самооцінку як

взаємозв'язок між рівнями «Я», що впливає на поведінку (У. Джеймс, З. Фрейд). Третя група підкреслює оціночний аспект, визначаючи самооцінку як рівень розвитку самовідносин і самопізнання, що базується на системі цінностей. Природа самооцінки та її зв'язок із самосвідомістю залишаються недостатньо дослідженими [4, 6]. Тож, самооцінка відіграє ключову роль у саморегуляції та поведінці людини, змінюючись залежно від обставин. Адекватна самооцінка сприяє розвитку, тоді як її дисбаланс може створювати труднощі. Різні підходи розглядають самооцінку як емоційний, регуляторний та оціночний аспект особистості.

Поняття самооцінки в психології відображає здатність людини критично оцінювати свої навички, якості, сильні та слабкі сторони. Це дозволяє аналізувати себе, встановлювати цілі, досягати їх і співвідносити власні можливості з вимогами оточення.

Різні підходи до самооцінки враховують емоційні, когнітивні та соціальні аспекти, а також індивідуальні чинники, що впливають на її формування. Основні концепції самооцінки базуються на трьох ключових аспектах: порівняння реального та ідеального «Я», оцінка соціальних реакцій на поведінку та ідентифікація особистості через досягнення або невдачі. Це впливає на рівень узгодженості між фактичним станом і бажаними стандартами, уявлення про себе та загальне відчуття власної цінності [5].

Існує декілька класифікацій самооцінки. О. Скрипченко виділяє два основні параметри: рівень та стабільність. Рівень самооцінки включає високу (завищену), середню (адекватну) та низьку (занижену). Висока самооцінка може призводити до конфліктів, середня є збалансованою, а низька часто супроводжується недооцінкою власних можливостей. Стабільна самооцінка притаманна впевненим особам, а нестабільна залежить від зовнішніх факторів і змінюється під впливом успіхів або невдач [3].

Ю. Ліпковська класифікує самооцінку як адекватну і неадекватну. Адекватна самооцінка базується на реалістичному сприйнятті себе, тоді як неадекватна може бути завищеною або заниженою, що веде до спотворення

власного образу. О. Олійник зазначає, що завищена самооцінка може призводити до зарозумілості, тоді як занижена зменшує соціальну активність і заважає адаптації. С. Дмитрієва додає концепцію актуальної і потенційної самооцінки: перша відображає реальні досягнення, друга – прагнення і амбіції. В умовах апатії обидва типи самооцінки можуть постраждати через невідповідність між очікуваннями і досягненнями або втрату мотивації [1, 2].

Концепція самооцінки за Р. Павелковим включає два ключові компоненти: когнітивний та емоційний. Когнітивна самооцінка охоплює знання про себе, що формуються через власний досвід і оцінки інших. Вона базується на рефлексії та оцінці своїх навичок, здібностей і особистісних характеристик, що допомагає людині розуміти свої сильні та слабкі сторони. Це особливо важливо в умовах невизначеності, коли точне усвідомлення своїх можливостей може сприяти ефективній адаптації.

Емоційна самооцінка відображає рівень задоволеності собою та своїм життям, включаючи емоційні реакції на досягнення і поведінку. Вона визначає внутрішню гармонію і стійкість особистості. В умовах апатії емоційна самооцінка може суттєво знижуватися через втрату мотивації і задоволення від своїх досягнень. Ця двокомпонентна модель підкреслює, що самооцінка функціонує як механізм самосвідомості, впливаючи на оцінку своїх фізичних, інтелектуальних і соціальних якостей, а також регулює поведінку, особливо у кризових ситуаціях [2]. Самооцінка виступає як процес і результат, включаючи порівняння своїх якостей за різними критеріями, такими як ідеали, норми або оцінки інших людей. Вона тісно пов'язана з особистими потребами, мотивами та цілями. Процес самооцінювання полягає в оцінці відповідності уявлень про себе з особистими інтересами та стандартами. Важливо розрізняти самооцінку та емоційні переживання, які вона викликає, оскільки емоційна насиченість залежить від того, наскільки якості особистості відповідають її потребам і цілям.

Висновок. Отже, самооцінка є складним і багатограним психологічним феноменом, що відіграє ключову роль у регуляції поведінки, мотивації та

емоційного стану особистості. Вона впливає на сприйняття людиною власних можливостей, її здатність до самокритики, а також на здатність адаптуватися до умов невизначеності та кризових ситуацій. Важливим є розуміння, що адекватна самооцінка сприяє гармонійному розвитку, допомагає встановлювати реалістичні цілі і досягати їх, тоді як неадекватна самооцінка може стати перешкодою до особистісного зростання. У сучасних дослідженнях підкреслюється значення балансу між когнітивним та емоційним компонентами самооцінки, що забезпечує ефективну саморегуляцію та внутрішню гармонію. Усвідомлення власної цінності, прийняття своїх сильних і слабких сторін є важливими складовими психологічного благополуччя і соціальної активності, які допомагають особистості розвиватися, долаючи життєві труднощі та невизначеність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко О. Є. Апатія у молоді: причини та наслідки. *Психологічний вісник*. Т. 31, № 4. 2022. С. 45–51.
2. Кулаковська Р. Р. Особливості формування адекватної самооцінки у підлітковому віці. Київ, 2022. 84 с.
3. Ломакович Н. І. Адаптаційні процеси та самооцінка в умовах апатії. *Наукові записки НПУ*. Вип. 52. 2022. С. 80–86.
4. Мартинюк А. В. Психологічні проблеми апатії в сучасному суспільстві. *Науковий вісник*. Вип. 33. Львів: ЛНУ, 2022. С. 50–56.
5. Пашкова К. І. Роль самооцінки у подоланні апатії в молодіжному середовищі. *Науковий вісник*. Вип. 34. Львів: ЛНУ, 2022. С. 91–97.
6. Wang C, Pan R. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 epidemic among the general population in China. *Environ Res Public Health*. 2020. V. 17. P. 17–29.
7. Yehuda R, Lehrner A. Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanisms. *World Psychiatry*. 2018. V. 17(3). P. 243-257.

СЕНСОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЛЮДИНИ ЯК БАЗИС ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Тишко Діана Ігорівна

магістр

Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова
м. Одеса, Україна

Вступ. Актуальність дослідження сенсожиттєвих орієнтацій людини полягає в тому, що ці орієнтації визначають напрямок життєвих прагнень і впливають на загальну якість життя особистості. В умовах швидких змін у суспільстві, кризи цінностей і збільшення рівня стресу, усвідомлення власних смислів і цілей стає ключовим для досягнення гармонії між внутрішніми потребами та зовнішніми обставинами. Вивчення сенсожиттєвих орієнтацій важливе також для психічного та емоційного здоров'я. Люди, які мають чіткі цілі й розуміють свій життєвий сенс, більш стійкі до стресу, менш схильні до депресії та тривожних розладів.

Ціль роботи. Провести теоретичне дослідження сенсожиттєвих орієнтацій людини як базису її особистісного благополуччя.

Матеріали та методи. Дослідження було проведене на основі наукових праць сучасних українських психологів, присвячених вивченню сенсожиттєвих орієнтацій особистості. Для досягнення поставленої мети були застосовані такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез, індукції та дедукція, метод ключових понять, наукова абстракція та узагальнення.

Результати та обговорення. Сенсожиттєві орієнтації особистості є складною системою уявлень, що визначають життєві смисли, цілі, пріоритети та основні життєві цінності, на основі яких людина будує своє життя. Ці орієнтації формують базис особистісного благополуччя, оскільки забезпечують внутрішню гармонію, мотивацію до діяльності та стійкість перед життєвими труднощами.

В психологічній літературі існують різні підходи до трактування поняття

«сенсожиттєві орієнтації особистості як базису її особистісного благополуччя». Так, з точки зору С. О. Бадер, вони можуть розумітися як: спрямованість на втілення в життя певного сенсу; соціально-психологічні утворення, що породжуються реальними значущими відносинами суб'єкта й комплексами об'єктів життєдіяльності й відбивають індивідуально значущу інтерпретацію сутності цих відносин; індивідуальна динамічна ієрархічна структура усвідомлених й актуальних цінностей-цілей, що становлять особистісний сенс і визначають життєві сфери та вектори діяльності людини [1, с. 21].

Також сенсожиттєві орієнтації розуміють як наявність цілей у житті, інтересу до життя, життєвих принципів і переконань, характер ставлення до людей, до своєї професійної діяльності, до життя і смерті, нарешті, усвідомлення сенсу свого життя і прагнення до його реалізації. Сенсожиттєві орієнтації, що визначають життєві цілі людини, виражають відповідно те, що для неї є найбільш важливим і має особистісний зміст. За іншим підходом, сенсожиттєві орієнтації визначається як ідея, що містить у собі мету життя людини, яка привласнена нею і що стала для неї цінністю надзвичайно високого порядку, як переживання цієї цінності в процесі її вироблення, привласнення чи здійснення, як життєвий орієнтир, що допомагає людині визначити своє місце в житті, розібратися в ньому і в самому собі, визначити напрямок свого руху надалі [2, с. 40].

Науковці О. М. Васильченко, О. А. Льошенко та О. В. Чмір вважають, що сенсожиттєві орієнтації визначають центральну позицію особистості, яка в процесі формування на всіх вікових етапах надає смисл власного існування людини і є однією з головних духовних потреб в будь-якому віці [4, с. 164].

В свою чергу, М. А. Бозоян, О. І. Кононенко та Л. Б. Царенок стверджують, що сенсожиттєві орієнтації розглядають як результат усвідомлення особистістю цінностей, цілей і сенсу власного життя (їх вираженість в минулому, сьогодні і майбутньому). По суті, це розуміння (зміст і ступінь цього розуміння) того, що для особистості є головним у житті, заради чого вона живе. Також сенс життя безпосередньо пов'язаний з

уявленнями особистості про можливість управляти власним життям [3, с. 123].

Отже, сенсожиттєві орієнтації базуються на ціннісній системі особистості, яка визначає, що є важливим і значущим у житті. Цінності формують основу для постановки життєвих цілей. Людина, яка має чітко визначену ієрархію цілей, краще орієнтується в житті, відчуває себе впевненою і здатною досягати бажаного. При цьому важливо, щоб цілі були реалістичними та відповідали особистісним потребам, а не лише соціальним вимогам. Відсутність чіткої структури життєвих цінностей та орієнтирів може призвести до відчуття внутрішньої порожнечі, фрустрації та зниження рівня особистісного благополуччя.

На думку Н. В. Волинець та О. Г. Катеренчук сенсожиттєві орієнтації особистості виконують функції регуляторів поведінки та виявляються у всіх сферах діяльності. Механізм впливу сенсожиттєвих орієнтацій особистості на ефективність діяльності може складатися в особливостях функціонального взаємозв'язку особистісних цінностей як структурних компонентів сенсожиттєвих орієнтацій та мотивів і особистісних змістів як утворень конкретної діяльності, внаслідок чого особистість здійснює цілепокладання і визначає зміст власної життєвої стратегії. Вибір життєвої мети, планів, перспектив людина здійснює на основі пізнання обставин і самої себе, постійно оцінюючи, порівнюючи і зіставляючи себе з іншими людьми, звертаючись в минуле, живучи в сьогоденні, орієнтуючись на майбутнє [5, с. 11].

Одним із головних психологічних аспектів сенсожиттєвих орієнтацій є суб'єктивне відчуття сенсу життя. М. О. Одінець та Г. Ш. Коваль підкреслюють, що сенсожиттєві орієнтації часто пов'язують з таким терміном як «сенс життя». Психологічний підхід до розуміння сенсу життя включає вивчення того, як людина обирає матеріальні та духовні цінності, що визначають цілі її життя. Психологічна наука досліджує, як формується поняття сенсу життя та як воно впливає на життєвий шлях і свідомість особистості, беручи до уваги задоволення особистих потреб і досягнення особистих цілей [7, с. 521].

Вчена О. Репіна відзначає позитивну кореляцію між інтернальністю і

визначенням сенсу життя: чим більше суб'єкт вірить, що все в його житті залежить від його особистих зусиль і здібностей, тим частіше він знаходить у власному житті сенс і краще бачить цілі [9, с. 102].

Як відзначають українські науковці І. М. Ушакова та Г. В. Скидан, в психології сенс життя вивчається переважно з точки зору того, як і під впливом яких чинників відбувається формування сенсу життя в індивідуальному розвитку, і як сформований сенс життя або його відсутність впливає на життєдіяльність і свідомість особистості. Сенс життя психологами визначається як поняття, яке відбиває постійне прагнення людини співвідносити свої вчинки із системою суспільних цінностей, з вищим благом. Інакше кажучи, це пояснення собі й іншим, для чого ти живеш. Це процес, спрямований на повну інтеграцію та координацію мотиваційної сфери особистості [10, с. 196].

Отже, людина, яка відчуває свій життєвий сенс, відчуває мотивацію до дій та реалізації своїх потенціалів, що веде до почуття самозадоволення і досягнення особистісної гармонії. Сенс життя може бути різним: для одних це самореалізація, для інших – служіння іншим людям, творчість або сімейні цінності. Важливо, щоб цей сенс був усвідомленим і мав особистісну значущість для людини, оскільки це визначає її здатність до особистісного росту та подолання труднощів.

Також слід погодитись з думкою О. С. Марути, що ціннісно-сенсова сфера є одним з центральних утворень особистості, що задає спрямованість життєдіяльності людини і визначає відношення «людина-світ». Сенси є координатами багатовимірного світу людини, її життєвого простору, які виконують функцію пристосування суб'єкта до об'єктивної реальності. Сенси впорядковують об'єктивний світ для особистості, забезпечуючи вибірковий доступ в свідомість тих елементів середовища, які відповідають поточному стану людини. Сенсожиттєві орієнтації особистості виступають найважливішим чинником мотивації поведінки людини і лежать в основі її соціальних вчинків [6, с. 97].

З точки зору І. Д. Поспелової, сенсожиттєві орієнтації являють собою

важливу для особистісного розвитку структурну ієрархію великих та малих сенсів життя людини, а точніше багаторівневу психічну систему, що складається з таких компонентів, як осмисленість життя, емоційна насиченість життя або процесу, визначеність мети життя або майбутнього, задоволеність самореалізацією або результатами особистості, а також віра в керованість життя або локус контролю. Сенсожиттєві орієнтації – це мета, що формується на базі вищих мотивів та продовжує певний спосіб дій і операцій спрямованих на досягнення мети особистості [8, с. 144].

Отже, сенсожиттєві орієнтації також безпосередньо впливають на мотиваційну сферу людини. Вони є джерелом внутрішньої мотивації, оскільки надають діяльності значущості та напрямку. Людина, яка бачить сенс у своїх діях і досягненнях, відчуває більший рівень задоволення та мотивації продовжувати діяльність, навіть якщо вона стикається з труднощами. При цьому особистісне благополуччя багато в чому залежить від узгодженості між цілями та реальними можливостями їх досягнення.

Відповідно, можна стверджувати, що орієнтація на смисли і життєві цілі є основою для процесу самоактуалізації – прагнення до повного розкриття свого потенціалу та розвитку особистісних якостей. Сенсожиттєві орієнтації дозволяють людині побачити свої сильні сторони, зрозуміти, чим вона може зробити внесок у суспільство або своє найближче оточення, і знайти шляхи для саморозвитку. Самоактуалізована особистість досягає гармонії між своїми потребами, цілями і діями, що є важливим чинником особистісного благополуччя.

Висновки. Сенсожиттєві орієнтації є фундаментальними для досягнення особистісного благополуччя, оскільки вони забезпечують внутрішню стабільність, мотивацію до життя та здатність долати виклики. Їх розвиток і усвідомлення дозволяють людині знаходити гармонію з собою та навколишнім світом, підвищуючи її емоційне і психічне благополуччя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бадер С. О. Класифікація цінностей та ціннісно-сміслових

орієнтацій особистості. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14(1). С. 18-22.

2. Бедан В. Б. Самотність у просторі сенсожиттєвих орієнтацій. *Наука і освіта*. 2014. № 11. С. 39-44.

3. Бозоян М. А., Кононенко О. І., Царенок Л. Б. Смисложиттєві орієнтації та резильєнтність особистості як її ресурсні характеристики у сучасному соціумі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. № 3(1). С. 122-133.

4. Васильченко О. М., Льошенко О. А., Чмір О. В. Особливості смисложиттєвих орієнтацій студентів закладів вищої освіти. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2019. Вип. 34. С. 160-170.

5. Волинець Н. В., Катеренчук О. Г. Взаємозв'язок смисложиттєвих орієнтацій та мотиваційної готовності студентів до професійної діяльності. *Психологія та соціальна робота*. 2020. Вип. 2. С. 9-24.

6. Марута О. С. Особливості сенсожиттєвих орієнтацій та сприйняття майбутнього часу у хворих на різні форми невротичної патології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 58. С. 97-102.

7. Одінець М. О., Коваль Г. Ш. Вплив глобальних потрясінь на сенсожиттєві орієнтації особистості. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 16. С. 518-526.

8. Поспелова І. Д. Проблеми емоційного переживання кризи сучасних підлітків із різними сенсожиттєвими орієнтаціями. *Габітус*. 2022. Вип. 33. С. 143-148.

9. Рєпіна О. Психологічні характеристики взаємозв'язку сенсожиттєвих орієнтацій та життєстійкості у спортсменів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2011. № 2. С. 101-105.

10. Ушакова І. М., Скидан Г. В. Сенсожиттєві орієнтації вимушених переселенців як компонент переживання ними травматичної події. *Молодий вчений*. 2015. № 10(2). С. 194-198.

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОРУШЕННЯ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ЕМОЦІЙНІ ФАКТОРИ КОМПУЛЬСИВНОГО ПЕРЕЇДАННЯ

Устінова Вікторія Валентинівна

Магістр

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Вступ. / Introduction. Компульсивне переїдання є одним із найпоширеніших розладів харчової поведінки, що має серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кількість людей, які страждають на цей розлад, щороку зростає, що робить дослідження цього питання особливо актуальним.

На відміну від інших розладів харчової поведінки, таких як анорексія чи булімія, компульсивне переїдання часто залишається непоміченим через відсутність компенсаторної поведінки (викликання блювоти, використання проносних засобів тощо).

Важливу роль у розвитку цього розладу відіграють емоційні чинники, зокрема стрес, тривожність та депресія, що створює необхідність їх глибокого дослідження.

Ціль роботи. / Aim. Метою дослідження є вивчення впливу емоційних психологічних детермінант (стресу, тривожності, депресії) на розвиток компульсивного переїдання серед дорослих. Основне завдання дослідження полягає в тому, щоб встановити, як рівень емоційної напруги впливає на частоту епізодів неконтрольованого споживання їжі.

Матеріали та методи. / Materials and Methods. У дослідженні взяли участь 100 дорослих респондентів віком від 18 до 60 років, які добровільно погодилися на участь через онлайн-опитування. Для оцінки емоційних станів і харчової поведінки були використані такі методи:

- ✓ Шкала депресії, тривожності та стресу (DASS-21) – для оцінки

рівня емоційної напруги респондентів.

✓ **Шкала сприйняття стресу (PSS)** – для вимірювання рівня суб'єктивного сприйняття стресу.

✓ **Нідерландський опитувальник харчової поведінки (DEBQ)** - для оцінки схильності до емоційного та неконтрольованого переїдання.

Статистичний аналіз включав кореляційний аналіз для визначення взаємозв'язку між емоційними станами (рівень стресу, тривожності, депресії) та патернами харчової поведінки. Використовувались методи описової статистики та кореляційного аналізу за допомогою програми SPSS.

Результати та обговорення. / Results and Discussion. Аналіз даних показав, що високі рівні стресу, тривожності та депресії суттєво корелюють із частотою епізодів компульсивного переїдання (коефіцієнт кореляції $r=0,62$, $p<0,05$).

Респонденти з високим рівнем емоційної напруги частіше використовували їжу як спосіб емоційної компенсації. Найсильніший зв'язок був виявлений між рівнем стресу та схильністю до емоційного переїдання ($r=0,67$), що вказує на необхідність роботи з емоційними тригерами під час терапії. Результати також вказують на те, що тривога й депресія мають суттєвий вплив на частоту неконтрольованого споживання їжі, але їхній вплив є дещо менш вираженим порівняно зі стресом.

Висновки. / Conclusions.

Дослідження підтвердило ключову роль емоційних чинників у розвитку компульсивного переїдання. Стрес, тривожність та депресія є важливими тригерами неконтрольованого споживання їжі. Отримані результати свідчать про необхідність інтеграції методів психологічної регуляції емоційних станів у психотерапевтичні програми для пацієнтів із порушеннями харчової поведінки.

Практичні рекомендації зосереджуються на роботі зі стресовими та емоційними тригерами через когнітивно-поведінкову терапію, що може зменшити частоту епізодів переїдання та покращити загальний стан пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Smith J. Emotional Eating: A Comprehensive Review. *Journal of Psychology*, 2020, 15(3), pp. 132-145.
2. Brown R. Stress and Eating Disorders: The Role of Anxiety. *Clinical Nutrition Journal*, 2021, 12(2), pp. 78-88.
3. Johnson K. Eating Behaviors and Emotional Well-Being. *Health Psychology*, 2019, 19(4), pp. 45-59.
4. Thompson P. The Role of Depression in Binge Eating Disorders. *Behavioral Health Journal*, 2020, 22(1), pp. 99-112.

КОРИГУВАННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕКОНАНЬ ОСОБИСТОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІК КПТ

Фоменко Карина Ігорівна

Доктор психологічних наук, професор,
Харківського національного педагогічного
Університету імені Г. С. Сковороди

Осипенко Ніка Миколаївна

Магістрантка факультету соціальних і поведінкових наук,
спеціальності 053 – психологія,
Харківський національний університет
ім. Г. С. Сковороди

Анотація: Актуальність корекції ірраціональних переконань у сучасній психотерапії обумовлена їхнім деструктивним впливом на емоційний стан та поведінкові реакції особистості. Ірраціональні переконання є основою для формування тривожних розладів, депресії та інших психологічних дисфункцій, що негативно позначаються на якості життя. Одним із найбільш ефективних методів для подолання цих проблем є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка була розроблена і вдосконалена такими відомими психологами, як Аарон Бек та Альберт Елліс.

Основні положення КПТ базуються на твердженні, що психологічні проблеми виникають у результаті автоматичних думок та когнітивних спотворень, які викривлюють сприйняття реальності. А. Бек, один із засновників КПТ, зазначав, що негативні думки є вирішальним фактором у виникненні депресивних розладів. Альберт Елліс, у свою чергу, розробив раціонально-емоційно-поведінкову терапію (РЕПТ), яка також є ключовим напрямком у роботі з ірраціональними переконаннями [1; 3].

Процес корекції ірраціональних переконань у КПТ включає виявлення когнітивних спотворень та їх заміну на більш реалістичні судження. Однією з основних технік є когнітивна реструктуризація, яка допомагає клієнтам усвідомлювати дисфункціональні мисленнєві патерни та поступово змінювати їх. Це дозволяє досягти не лише тимчасових поліпшень, але й тривалих змін у

переконаннях та поведінці.

Ефективність КПТ підтверджується численними емпіричними дослідженнями, що демонструють її позитивний вплив на емоційний стан та поведінкові реакції. Завдяки своїй структурованій та науково обґрунтованій методології, КПТ дозволяє досягти стійких результатів у лікуванні широкого спектра психічних розладів. Таким чином, застосування КПТ у корекції ірраціональних переконань є важливим кроком у покращенні психологічного благополуччя та загальної якості життя особистості.

Ключові слова: Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), ірраціональні переконання, когнітивне реструктурування, автоматичні думки, емоційне благополуччя.

Вступ. Ірраціональні переконання відіграють важливу роль у формуванні негативних емоційних станів, таких як тривога, депресія та стрес. Ці переконання виникають під впливом автоматичних думок, які часто є неправдивими або перебільшеними, але мають сильний вплив на поведінку та психічне здоров'я людини. Вони можуть стати джерелом хронічного стресу та призводити до порушень емоційного благополуччя. Вчасне виявлення та корекція таких переконань є важливим кроком у підтримці психологічного здоров'я.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є одним із найбільш ефективних психотерапевтичних підходів для корекції ірраціональних переконань. Засновник КПТ, Аарон Бек, сформулював теорію, згідно з якою емоційні проблеми та поведінкові розлади виникають внаслідок негативних когнітивних схем, що базуються на ірраціональних думках. Основною метою КПТ є допомогти пацієнтові виявити ці дисфункціональні переконання та замінити їх більш реалістичними і позитивними.

Зокрема терапія когнітивно-поведінкового напрямку охоплює різноманітні техніки, спрямовані на корекцію ірраціональних переконань. Основні методи включають когнітивне реструктурування, роботу з когнітивними

викривленнями та експозиційну терапію. Когнітивне реструктурування фокусується на виявленні автоматичних негативних думок, які заважають адекватному сприйняттю дійсності, та їхній заміні на більш раціональні переконання. Робота з когнітивними викривленнями передбачає ідентифікацію спотворених патернів мислення, які впливають на емоційний стан, і їхню корекцію, що дозволяє пацієнтам оцінювати ситуації з більш об'єктивної позиції. Експозиційна терапія, у свою чергу, полягає в поступовому та контрольованому знайомстві пацієнтів зі страхами, що допомагає зменшити їх інтенсивність і сприяє адаптації до викликів, які викликають тривогу.

Метою роботи є дослідження основних технік когнітивно-поведінкової терапії для корекції ірраціональних переконань, а також аналіз їхньої ефективності в покращенні емоційного стану пацієнтів.

Матеріали та методи. У роботі використовувалися наукові джерела, що закладають фундамент для сучасної когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), а також дослідження провідних фахівців у цій галузі, таких як Аарон Бек, Роберт Ліхі, Девід Кларк та інших видатних психологів. Основна увага приділялася аналізу декількох дієвих та широко використовуваних технік, які застосовуються для корекції ірраціональних переконань.

Методологія дослідження базувалася на теоретичному аналізі наукової літератури та на клінічних прикладах використання технік КПТ. Теоретичний аналіз дозволив систематизувати інформацію щодо основних методів роботи з ірраціональними переконаннями та оцінити їхню ефективність у різних психотерапевтичних контекстах. Крім того, було проведено аналіз практичних кейсів із терапевтичної практики, що демонструють успішне застосування технік КПТ для корекції негативних когніцій та покращення емоційного стану пацієнтів.

Розглянемо деякі з основних технік корекції ірраціональних установок:

Когнітивне реструктурування (А. Бек) є однією з основних технік когнітивно-поведінкової терапії, розробленою Аароном Беком. Ця техніка фокусується на виявленні автоматичних думок — швидких, неусвідомлених

переконань, які виникають у відповідь на ситуацію і часто є негативними або ірраціональними. Наприклад, людина може думати: «Я ніколи не впораюсь із цією задачею» або «Всі завжди мене критикують». Такі думки можуть викликати почуття тривоги, страху або безнадійності.

Основний метод когнітивного реструктурування полягає в тому, щоб замінити ці ірраціональні переконання більш реалістичними й позитивними. Пацієнт за допомогою терапевта аналізує свої автоматичні думки, знаходить у них логічні помилки та формулює альтернативні, більш збалансовані погляди. Це дозволяє поступово знижувати інтенсивність негативних емоцій і змінювати реакцію на стресові ситуації [1].

Робота з «когнітивними викривленнями» (Р. Ліхі) Одна з важливих технік, запропонована Робертом Ліхі, полягає в роботі з когнітивними викривленнями—помилковими або спотвореними способами мислення, що призводять до негативних емоційних станів. До найпоширеніших викривлень належать чорно-біле мислення (сприйняття ситуацій у крайніх категоріях), надмірне узагальнення (висновки на основі одиничного випадку) та персоналізація (приписування собі провини за негативні події) [4].

Метод роботи з когнітивними викривленнями полягає у виявленні цих спотворень і їх корекції через більш об'єктивний та збалансований аналіз ситуації. Терапевт допомагає пацієнту розпізнавати викривлення та шукати раціональні альтернативи, що дозволяє пацієнту більш реалістично оцінювати події та знижувати рівень емоційного стресу.

Експозиційна терапія та поведінкова активація, розроблена Девідом Кларком, спрямована на зниження тривожності через поступове зіткнення з об'єктами або ситуаціями, що викликають страх. Ця техніка допомагає людині позбавитися унікальної поведінки та навчитися справлятися зі страхом через поступову адаптацію до стресових ситуацій.

Поведінкова активація є ще одним важливим інструментом, який дозволяє пацієнту боротися з почуттям безпорадності та апатії. Використання активних дій, навіть у незначних справах, допомагає людині повернути контроль над

своїм життям і підвищити рівень мотивації [2].

Висновки. Аналіз досліджень свідчить про високу ефективність технік когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) у лікуванні тривожних розладів, депресії та інших психічних станів, пов'язаних з ірраціональними переконаннями. Практичне застосування когнітивного реструктурування, корекції когнітивних викривлень і експозиційної терапії значно покращує емоційний стан пацієнтів і знижує рівень стресу. Лонгітюдні дослідження підтверджують, що КПТ не лише тимчасово зменшує симптоми, але й забезпечує довготривалі зміни в мисленні, що веде до покращення загального психологічного благополуччя. Техніки КПТ ефективно виявляють і замінюють автоматичні негативні думки на реалістичні та позитивні переконання, що допомагає пацієнтам справлятися з тривогою, депресією та стресом.

Серед основних переваг КПТ — ефективність когнітивного реструктурування, корекція когнітивних викривлень, а також роль поведінкової активації та експозиційної терапії в подоланні тривоги й апатії. Ці техніки не лише знижують симптоми, але й забезпечують стійкі зміни у мисленні та поведінці пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Beck, A. T. *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Press. 1976. 234 p.
2. Clark, David A. *The Negative Thoughts Workbook. CBT Skills to Overcome the Repetitive Worry, Shame, and Rumination That Drive Anxiety and Depression*. New Harbinger Publications, Inc. 2020. 196 p.
3. Ellis, A. *Overcoming Destructive Beliefs, Feelings, and Behaviors: New Directions for Rational Emotive Behavior Therapy*. Prometheus. 2023. 422 p.
4. Leahy, R. L. *The Worry Cure: Seven Steps to Stop Worry from Stopping You*. New York: Harmony Books. 2005. 336 p.

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ПАРАМЕТРИ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ ЖІНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Харкевич Олександра Олександрівна,
магістрантка 2 курсу
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Вступ. У сучасних умовах життєдіяльності, які створюють все нові і нові виклики для особистості, суттєвого значення набуває завдання вивчення проживання людиною кризи середини життя, що значно менш глибоко досліджена порівняно з кризами дитячого та підліткового віку. Актуальність даної проблематики обумовлена також тим, що в сучасних умовах війни в Україні та пов'язаних із нею змін у суспільстві та житті окремих людей зростає кількість стресових та травматогенних факторів, вплив яких може загострювати та змінювати характер нормативних вікових криз, що особливо стосується кризи середини життя.

Ціль роботи: визначити особливості ціннісно-сміслових параметрів переживання кризи середини життя жінками, що в умовах війни перебувають в Україні, і жінками, які знайшли тимчасовий захист поза її межами.

Матеріали та методи. При проведенні дослідження використовувалися такі методики: «Переживання психологічної кризи особистістю» С. В. Духновського, «Рівень співвідношення цінності та доступності у різних життєвих сферах» О. Б. Фанталової, «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д. О. Леонтєва. При статистичній обробці емпіричних даних використовувався U-критерій Манна-Уїтні.

У дослідженні брали участь 40 жінок віком 39-43 роки, 20 з яких в умовах війни перебувають в Україні, а 20 знайшли тимчасовий захист поза її межами.

Результати та обговорення. Між групами жінок, що перебувають в Україні, і жінок, що перебувають за кордоном, визначені суттєві відмінності у виразності таких кризових проявів, як реакція емоційного балансу ($p < 0,05$),

песимістична реакція ($p < 0,01$), реакція негативного балансу ($p < 0,05$), а також за індексом ситуаційного реагування ($p < 0,05$). За всіма вказаними показниками переживання кризи нижчі бали отримані за групою жінок, що перебувають за кордоном. Водночас показник психологічної стійкості виявився нижчим в групі жінок, що в умовах воєнного стану перебувають в Україні ($p < 0,01$).

У відповідності до співвідношення індексу ситуаційного реагування та показника психологічної стійкості можна визначити, що переживання кризи середини життя жінками, які перебувають в Україні, відповідає варіанту переживання кризи з невизначеним прогнозом, що проявляється переживанням переламного моменту в житті, помірним рівнем психологічної стійкості, низькою енергетичністю та високою емоційністю, що може негативно впливати на побудову міжособистісних стосунків. Отримані результати вказують на більш конструктивний перебіг кризи середини життя у жінок, що перебувають за кордоном, порівняно з жінками, які перебувають в Україні.

По групі жінок, що в умовах воєнного стану перебувають в Україні, внутрішній конфлікт зафіксований по трьом життєвим сферам, а саме: упевненість у собі, свобода як незалежність у вчинках і діях, щасливе сімейне життя. Внутрішній вакуум зафіксований по сферах активного життя та пізнання. Найбільш значимими сферами для цієї групи жінок виявилися сфери упевненості в собі, що передбачає зменшення внутрішніх суперечностей та сумнівів, щасливого сімейного життя, здоров'я, свободи як незалежності у вчинках і діях.

По групі жінок, що в статусі тимчасового захисту перебувають за кордоном, внутрішній конфлікт зафіксований по чотирьох життєвим сферам, а саме: цікава робота, упевненість у собі, свобода як незалежність у вчинках і діях, щасливе сімейне життя. Внутрішній вакуум зафіксований по сфері пізнання. Найбільш значимими сферами для цієї групи жінок виявилися сфери щасливого сімейного життя, упевненості в собі, що передбачає зменшення внутрішніх суперечностей та сумнівів, цікавої роботи, здоров'я, свободи як незалежності у вчинках і діях.

Отже, домінуючими цінностями по обох групах жінок виявилися цінності упевненості в собі, щасливого сімейного життя, здоров'я, свободи у вчинках і діях. У жінок обох груп спостерігається внутрішній конфлікт через недостатню реалізацію цінностей у сферах упевненості в собі, свободи, щасливого сімейного життя, а також внутрішній вакуумом у сфері пізнання. Крім того у жінок, що в умовах воєнного стану перебувають в Україні, визначено внутрішній вакуум у сфері активного життя, а у жінок, що перебувають в Європі, внутрішній конфлікт у сфері цікавої роботи.

По обох групах жінок визначено середньо-низький рівень за смисложиттєвою орієнтацією цілей в житті, а також за локусом контролю-Я та локусом контролю-життя. Водночас показники за смисложиттєвими орієнтаціями процесу та результативності життя перебувають на середньому рівні. Статистично значущих відмінностей між групами жінок у рівні смисложиттєвих орієнтацій встановлено не було. Отже, жінки обох груп мають слабку впевненість у здатності контролювати події свого життя, схильні до фаталізму, живуть скоріше сьогоднішнім або минулим, аніж активно висувають цілі на майбутнє.

Отримані результати дослідження певним чином відрізняються від результатів вивчення вітчизняними науковцями психологічних особливостей українців, що перебувають на умовах тимчасового захисту в країнах Європи. Дослідниками встановлено у них зниження рівня психічного здоров'я, що супроводжується переживанням невпевненості в собі, тривоги, безпорадності, депресії, апатії, страху, «низький рівень суб'єктивного благополуччя та позитивного ментального здоров'я поряд з середнім рівнем розвитку резильєнтності» [1, с. 52-53], підвищену роздратованість, передчуття поганого, нестриманість, труднощі у взаємодії з оточуючими людьми, занижену самооцінку, страх невдач [3], інтолерантність до невизначеності, емоційний дискомфорт, відсутність оптимізму [2]. Зазначається, що у досліджуваних, які залишились в Україні, відстежується менша вираженість стресу, аніж в українців, які виїхали з України через війну [4]. Можливо, що більш м'який

характер переживання кризи середини життя жінками, які перебувають під тимчасовим захистом за кордоном, пов'язаний із зростанням їх адаптованості до життя поза межами України, але дане припущення потребує емпіричного підтвердження.

Висновки. Переживання кризи середини життя жінками, які під час воєнного стану перебувають в Україні, і жінками, які отримали тимчасовий захист у країнах Європи, має як спільні, так і відмінні характеристики. Відмінності головно стосуються виразності ситуаційних реакцій, пов'язаних із виникненням кризи, і психологічної стійкості, як якості особистості, що дозволяє їй протистояти життєвим труднощам, а також кількості життєвих сфер, за якими у жінок визначені внутрішні конфлікти та внутрішній вакуум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Креденцер О. Забезпечення психічного здоров'я українців, що перебувають в Німеччині у зв'язку з війною. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 116 с.

2. Максименко Ю. Б., Морозова-Йоханнесен О. В. Психологічні особливості особистісних змін переселенців в умовах іншої країни (на прикладі Норвегії). *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Вип. 5 (69). С. 90-97.

3. Педоренко В. М. Особливості психоемоційного стану переселенців в умовах іншої країни (на прикладі Німеччини). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*. 2022. Вип. 5. С. 5-10.

4. Предко В., Предко Д. Особливості психічного стану українців в умовах війни. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2022. Вип. 3 (56). С. 78-84.

ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Харцій Олена Миколаївна,

доцент, к.псих.н, доцент,
Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна, м. Харків

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства дослідження феномену тривожності особистості усвідомлюється науковцями багатьох галузей як одна з основних проблем, що виступає механізмом розладів емоційної сфери особистості. Існує багато теорій, які пояснюють природу і сутність тривожності людини. Термін «тривожність» часто асоціюють як синонім до слова «страх». З фізіологічної точки зору – тривожність це стан готовності, він включає підвишену увагу, сенсорне та моторне напруження, необхідну для відповідної реакції на страх.

Об'єкт дослідження: тривожність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: тривожність дітей дошкільного віку в умовах воєнного часу.

Ціль дослідження – дослідити тривожності дітей дошкільного віку в умовах воєнного часу для розробки та реалізації психокорекційної та профілактичної програми зниження рівня тривожності.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічна основа дослідження: психоаналітична теорія З. Фрейда яка була розширена В. Райхом, включивши в неї всі основні біологічні й психологічні процеси, К. Хорні, Е. Фромм, А. Адлер; діяльнісний підхід до розуміння тривожного стану особистості; психосоматичне поняття Г. Саліан; гештальттерапевтичні уявлення Ф. Перлза та інші; теоретичні та практичні розробки щодо вивчення та корекції тривожності О. Марінушкіної, Л. Мельник, А. Пасічніченко, О. Волошок, Н. Калька, З. Ковальчук та інші.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи:

Теоретичні: аналіз, класифікація, систематизація, порівняння й

узагальнення теоретичних та експериментальних даних з проблеми дослідження.

Емпіричні: спостереження, бесіда, тест для батьків «Рівень тривожності та психічного напруження дитини» (О. Захаров); методика «Вибери обличчя» (Р. Теммл, М. Доркі і В. Амен); «Назви знайомі слова» (Павелків Р. В., Цигипало О. П.).

Характеристика вибірки: В експериментальній частині дослідження участь приймали 20 осіб (хлопці та дівчата) у віці від 4 до 6 років та їх батьки. Вони були розділені на дві групи. В першу групу входило 10 осіб які були вимушені покинути свій дім і переїхати до відносно безпечних територій, або виїхати за кордон. Другу групу склали діти, які від початку воєнних дій залишались вдома, на безпечній території.

Результати та обговорення. Особливістю даного дослідження було те, що воно проводилось в режимі воєнного часу. Саме ці обставини спричинили до неможливості здійснення особистого діагностування з дітьми. З батьками були проведені бесіди в дистанційному режимі у ході яких вони описували своїх дітей. Для більш точної характеристики, батькам був запропонований тест «Опитувальник оцінювання рівня тривожності та схильності до неврозу», відповіді були надані спираючись на поведінку і характер своєї дитини.

Вивчення проявів тривоги відбувалося за допомогою комплексу методик, орієнтованих на батьків та їх дітей дошкільного віку. Розглянемо їх детальніше:

1) Тест «Рівень тривожності та психічного напруження дитини» О. Захаров.

Метою даного тестування було визначення ступеня тривожності та ознак психічного напруження дитини. Тест використовують для дітей дошкільного віку та молодших школярів, на питання якого відповідають батика чи опікуни дитини. Тест допомагає отримати інформацію про емоційний стан та психічне благополуччя дитини, щоб вчасно виявити та реагувати на можливі проблеми та потреби дитини у цих сферах.

2) Проективна методика: «Обери обличчя» Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен.

Ця методика являє собою дитячий тест для визначення рівня тривожності розроблений американськими психологами Р. Темпл, М. Дорки і В. Амен.

Було встановлено, що батьки недооцінюють тривожні стани своєї дитини і занижують їх об'єктивний рівень тривожності. Виявлено значущий негативний зв'язок ($r=-0,88$, $p<0,05$) між розвитком мовлення у дітей дошкільного віку і рівнем їх тривожності.

Висновки:

1. Були розглянуті фактори, які впливають на тривожність у дітей дошкільного віку та методи її визначення.

2. Досліджено особливості тривожності у дітей дошкільного віку, які опинились в умовах воєнного часу. Було встановлено, що батьки недооцінюють тривожні стани своєї дитини і занижують їх об'єктивний рівень тривожності. Виявлено значущий негативний зв'язок ($r=-0,88$, $p<0,05$) між розвитком мовлення у дітей дошкільного віку і рівнем їх тривожності.

3. Була розроблена психокорекційна програма для зниження тривожності у дітей дошкільного віку, а також практичні рекомендації для психологів, педагогів і батьків. Мета програми – створити позитивний емоційний настрій у дітей дошкільного віку і навчити їх розслаблятися та позбавлятися напруженості та скутості; сприяти розвитку їх емоційної сфери, корегувати тривожність, агресивність, невпевненість та імпульсивність у дітей дошкільного віку, а також розвивати мовлення, комунікативну та невербальну поведінку, позитивні риси характеру, такі як: співчутливість, доброзичливість, взаємодопомога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прищеп Т. І. Психологічне здоров'я дошкільнят / Т. І. Прищеп - Харків : Вид. група «Основа». 2009 - 240 с.

ІННОВАЦІЇ, ЧАТ-GPT І ЛЮДИНА, ЩО ЗДАТНА ДО РЕФЛЕКСІЇ

Чуприна Наталія Володимирівна,

аспірантка кафедри психології

Університет економіки та права “КРОК», м. Київ, Україна

Вступ. Інновації – є важливим чинником розвитку будь-якої країни. Використання сучасних інноваційних технологій прискорює та спрощує цей розвиток. З 18 лютого 2023 року в Україні став доступним ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer). Це чат-бот, розроблений лабораторією OpenAI, який є комбінацією великої статистичної моделі мови та штучного інтелекту. І саме він викликав резонанс в освітянській спільноті не тільки України, а і світу, де цю інновацію почали як активно підтримувати, так і сприймати як таку, що потрібно заборонити. Про це вже можна почитати в статтях “ChatGPT в освітньому процесі вищої школи: заборонити не можна використовувати” [1, с. 13–23], “Використання штучного інтелекту в діагностиці психологічного стану” [2, с. 59-65], “Освіта в епоху генеративного штучного інтелекту (ШІ): розуміння потенційних переваг ChatGPT у просуванні викладання та навчання” [3, с. 52-62].

Ціль роботи. В роботі досліджується вплив інноваційних технологій, зокрема ChatGPT, на освітній процес і роль рефлексії у формуванні здатності до управління інноваціями в освіті. Робота зосереджена на вивченні того, як активація рефлексії допомагає людині краще інтегрувати інноваційні технології та приймати свідомі рішення, що сприятимуть розвитку як індивіда, так і освітнього середовища загалом.

Матеріали та методи. Системне управління інноваціями як особливою соціально-психологічною реальністю неможливе поза активацією такої функції людської свідомості, як рефлексія. Рефлексивне навчання як підхід до навчання, що сприяє розвитку вміння людини самостійно відстежувати, оцінювати та коригувати свою власну діяльність і навчальний процес, залишається ще мало вивченим і впровадженим в освітнє середовище. Але саме

цей підхід дозволяє людині бути активним учасником свого власного навчання та розуміти, як її власні дії та рішення впливають на результати. І це завжди буде відрізняти людину від ChatGPT.

“Управління інноваціями як особливою соціально-психологічною реальністю – це насамперед управління існуючими в свідомості людей ментальними феноменами: ментальними репрезентаціями світу і рефлексіями з приводу відповідних явищ та їх репрезентацій. До таких репрезентацій належать і образи дійсності, в т.ч. образи інновацій, які склалися у свідомості їх адресатів на основі: 1) інформації, отриманої ними один від одного, від мас-медіа, через соціальні мережі тощо; 2) досвіду практичного включення в інноваційні зміни та апробації («примірюванні до себе») продуктів і результатів цих змін. Управління ментальними репрезентаціями неможливе поза активацією такої функції людської свідомості, як рефлексія. Активація рефлексії – як базового механізму ухвалення важливих рішень – уможлиблює реалізацію рефлексивного менеджменту – менеджменту, заснованого на рефлексії.” [4].

Результати та обговорення. Широке застосування ChatGPT в освіті як нової інноваційної технології штучного інтелекту привернула увагу та викликало суперечки у всіх верствах суспільства. “Аналіз можливостей ChatGPT створювати текст, схожий на людину, і безперервно взаємодіяти показує, що ChatGPT може надати соціальні та етичні переваги високого рівня. Однак це також викликає серйозні етичні проблеми щодо соціальної справедливості, індивідуальної автономії, культурної ідентичності та екологічних питань. Серед ключових проблем, які мають великий вплив, належать відповідальність, інтеграція, соціальна згуртованість, автономія, безпека, упередженість, підзвітність та вплив на навколишнє середовище”. Цим питання присвячена стаття “Етика ChatGPT – Вивчення етичних проблем нової технології” Міжнародного журналу інформаційного менеджменту. [5].

“Такі технології, як ChatGPT, є лише новітнім засобом, за допомогою якого споживча культура винагороджує їх за лінь” – категорично

висловлюється Деніел Каннінгем (Університет Вілланова) [6, с. 50-65].

“Розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком штучного інтелекту наступного покоління, вимагатиме низки інституційних заходів — від прозорості розробки та впровадження інструментів виявлення до міжнародних угод, які встановлюють обмеження на використання штучного інтелекту у військових цілях. Хоча інституційні інновації часто відстають від технологічних інновацій, поява ChatGPT наступного покоління може погіршити цю проблему. Важливо, щоб ми працювали над тим, щоб цього не сталося. Вступаючи таким чином, ми зможемо використовувати потенціал ChatGPT, уникаючи при цьому найнебезпечніших пасток” – розширює тему Грегорі Р. Петерсон (Державний університет Південної Дакоти) [6, с. 50-65].

І, як підтвердження, “Технології штучного інтелекту в освіті: перспективи та наслідки” – вже є посібник для осіб, відповідальних за формування політики, який розробили в ЮНЕСКО [7].

Так, ЧатGPT – це система штучного інтелекту, що може генерувати тексти, розуміти запити користувачів і відповідати на них. Це пошукова система, що означає, що вона використовує мовну модель GPT для створення відповідей на запити користувачів. Вона здатна імітувати розмову з людьми, дуже вдало відтворюючи їхні мовні зразки та стиль висловлювання. Чат GPT може бути сприйнятий як симулятор, оскільки його генерація тексти базується на розумових моделях, навчених на величезних обсягах тексту та спроможності аналізувати натуральну мову. Можна також розглядати чат GPT як новий формат комунікації. Він надає зручний спосіб спілкуватися з машинами та отримувати від них інформацію та виконувати завдання. В кінцевому підсумку, цей тип чатів може перетворити традиційні інтерфейси користувача та полегшити взаємодію з технологіями.

Інновації завжди розглядались як процес впровадження нових ідей, технологій або підходів для досягнення покращення або прогресу в різних сферах життя. В той же час, “відсутність належної підтримки гальмує освітні інновації та знецінює будь-які заходи з оптимізації інноваційного клімату в

освітньому просторі” [4]. Але відсутність якісної рефлексії, відсутність формування здатності до рефлексії та системної навички рефлексивного мислення, що має приводити до “рефлексивного управління як чинника і ресурсу оптимізації інноваційних процесів в освіті” [4], є викликом для взаємодії з такими інноваційними технологіями як ChatGPT.

Висновки. Ми усвідомлюємо, що живемо в час змін, непередбачуваності, складнощів, викликів, глобалізації й інновацій. З одного боку, Інтернет – це потужний інструмент зберігання та передачі, що дозволяє людям отримувати доступ до інформації у будь-який час та в будь-якому місці через смартфони, а штучний інтелект, такий як ChatGPT – це потужний та зручний інструмент, який допомагає людям краще використовувати Інтернет. І це сучасні інноваційні інструменти людини роботи з інформацією. З іншого боку, рефлексія робить людину людиною, що мислить і розвивається. Рефлексія в навчанні й розвитку людини є процесом самооцінки, аналізу, самозвіту і відображення на власному досвіді. Цей процес допомагає зрозуміти, які знання, навички та вміння ми набули, як ми змінилися і як ми можемо продовжувати удосконалюватися. Як нам управляти інноваціями через реалізацію рефлексивного менеджменту, тобто менеджменту, заснованого на рефлексії, питання, яке потребує подальшого дослідження і впровадження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонтєва І. В. ChatGPT в освітньому процесі вищої школи: заборонити не можна використовувати. // Освіта та педагогічна наука. 2023. № 1 (182). с. 13–23. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1\(182\)-13-23](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1(182)-13-23).
2. Осадчий О. Використання штучного інтелекту в діагностиці психологічного стану. // Інформаційні технології та суспільство, (1 (7)), 59-65. 2023. <https://doi.org/10.32689/maup.it.2023.1.8>
3. Baidoo-anu, D. & Owusu Ansah, L. Освіта в епоху генеративного штучного інтелекту (ШІ): розуміння потенційних переваг ChatGPT у просуванні викладання та навчання. // Journal of AI, 7 (1), 52-62. 2023

<https://dergipark.org.tr/en/pub/jai/issue/77844/1337500>

4. Петрунько О. В. Рефлексивний менеджмент освітніх інновацій // Фаховий електронний збірник наукових праць «Світ особистості», 2014.

5. Bernd Carsten Stahl, The ethics of ChatGPT – Exploring the ethical issues of an emerging technology, // International Journal of Information Management, Том 74, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0268401223000816#bib110>

6. Бузід, Ахмед. «24 професори філософії реагують на появу ChatGPT». // Огляд соціальної епістемології та колективна відповідь 12 (3): 50-65. 2023. <https://wp.me/p1Vfg0-7Hg> .

7. “Технології штучного інтелекту в освіті: перспективи та наслідки” // Опубліковано у 2022 р. Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382446>

ВПЛИВ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ВТРАТИ НА СИБЛІНГІВ У СІМ'Ї

Шевченко Володимир Володимирович,

к. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Швець Оксана Олександрівна,

студентка Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Вступ. Перинатальна втрата дитини є складним досвідом для сім'ї, але дослідження переважно зосереджені на переживаннях батьків, тоді як емоції старших сиблінгів залишаються маловивченими. Ця втрата викликає особливу форму горя, що впливає на всіх членів родини. Щорічно у світі реєструється близько 2,7 мільйона перинатальних смертей, спричинених різними факторами. В Україні існує недостатня культура обговорення таких втрат і підтримки сиблінгів, що призводить до їх самотності та негативно впливає на психічний стан. Незважаючи на наявність паліативної допомоги, питання психологічної підтримки сиблінгів залишається недостатньо вивченим.

Мета роботи. Полягає у теоретичному та емпіричному вивченні особливостей переживання досвіду перинатальної втрати брата або сестри сиблінгами. Припускаємо, що соціальна підтримка дитини, яка переживає горе внаслідок перинатальної втрати сиблінга, полегшує процес горювання.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставленої мети та забезпечення об'єктивності дослідження, використовувався метод теоретичного аналізу наукової літератури. Ретроспективне якісне дослідження горя братів та сестер через перинатальну втрату проводилося та вивчалось: А. Ю. Борнемісом, М. Б. Ердошем, Р. Явор, переживання братами й сестрами горя через перинатальну втрату сиблінга також вивчала група вчених Університету Вайомінгу – Д. Кемпсон та В. Мердок, група національних експертів Швеції досліджували проблеми досвіду перинатальної смерті братів та сестер у дитинстві - Л. Берг, Я. Саарела, І. Кавачі, А. Єрн, М. Ростіла. Також поодинокими є дослідження психологів Г. Брасуелл, Ш. Дженкінс, С. Кербер, А. Керстінг, Е-М. Фанк, К. Шафер-Астрот.

У вітчизняній науковій літературі, проблема переживання та усвідомлення дітьми перинатальної втрати сиблінга не отримала належної уваги. Однак ми розглядали роботи О. Аврамчук, В. В. Баранової, Н. В. Даниленко, А. В. Копитко, Я. О. Овсянникової, які стосуються аспектів переживання перинатальних втрат жінками та вивчення впливу травматичних подій на дітей

Аналіз наукової літератури демонструє, що перинатальна втрата – це травматична подія, яка торкається кожного члена сім'ї. Більшість досліджень зосереджені на горі батьків, однак важливо розуміти, що сиблінги також зазнають значних психологічних труднощів. Як невід'ємна частина сім'ї, вони стикаються з нездійсненими очікуваннями, відчуттям втрати та зміною сімейної динаміки. Проаналізовані дослідження демонструють, що перинатальна втрата може призвести до розвитку у сиблінгів різних психологічних проблем, включаючи емоційні розлади, соціальну ізоляцію та порушення поведінки [1].

Горе та стан батьків, зміни в динаміці сім'ї після перинатальної втрати можуть посилювати негативні наслідки для дитини, створюючи додаткові психологічні труднощі. Емоційний стан батьків та зміни в динаміці сім'ї після перинатальної втрати можуть сприяти розвитку емоційних та поведінкових розладів у дитини. Вони можуть зазнавати вторинної травматизації, а причина смерті сиблінга (насильницька, нещасний випадок чи медичні причини) впливатиме на їхню адаптацію до втрати.

Сиблінги, які зазнали перинатальної втрати, часто відчують широкий спектр негативних емоцій, таких як смуток, тривога, гнів, страх і провина. Нерозуміння феномену смерті через вік, може призводити до когнітивних спотворень та ускладнювати процес адаптації. Зміни в сімейній динаміці та відчуття соціальної ізоляції можуть поглиблювати почуття самотності та непотрібності.

Смерть сиблінга впливає на братів і сестер, викликаючи зміни в особистості, емоціях та ставленні до навчання. Це може проявлятися у

ранньому дорослішанні, байдужості до навчання, конфліктах з однолітками та погіршенні успішності [1, с. 352-33]. У стосунках з однолітками та в родині можуть виникнути нові зв'язки з тими, хто пережив подібний досвід, або бажання обмежити коло спілкування. Зміни можуть торкнутися цілей і перспектив життя, зокрема бажанні дізнатися більше про смерть або прагнення стати лікарем.

На сьогоднішній день не проведено жодного рандомізованого дослідження щодо необхідності професійної психологічної підтримки жінок та їхніх родин у випадках перинатальної втрати. Однак така втрата може стати серйозною травмою для всієї родини, впливаючи на психоемоційний розвиток дітей, які очікували на новонародженого, а також на братів і сестер, народжених після втрати. Це також може мати негативний вплив на інших дітей у сім'ї та їхніх друзів [2, с. 533].

Важливо, щоб батьки та рідні, відкрито спілкувалися з дітьми про втрату, враховуючи їхній вік і здатність сприймати інформацію, надавали підтримку. Тому в результаті вивчення теоретичної інформації по темі ми сформулювали мету емпіричного дослідження – дослідити особливості переживання перинатальної втрати сиблінгами та вплив підтримки після втрати на стосунки у сімейній підсистемі. Обрали такі методики для емпіричного дослідження: «Шкалу інтеграції досвіду переживання стресів» (ISLES) та «Опитувальник соціальної підтримки» (ISS). Також застосували авторське письмове анкетування, яке проводилося для дослідження розуміння досвіду перинатальної втрати сиблінгів. Анкета складалась з 5 запитань, таким чином ми змогли більш детально дослідити досвід респондентів, їх переживання, розуміння втрати, та чи отримували вони підтримку та допомогу

Емпіричне дослідження проводилось завдяки використанню сервісу GoogleForms Було створено посилання, яке поширювалось серед бажаючих осіб, які мають досвід перинатальної втрати сиблінга. Обсяг вибірки склав 30 осіб віком 26-56 років, з них 28 жінок та 2 чоловіків.

Результати опитування «Шкалу інтеграції досвіду переживання стресів»

(ISLES) показали, що деякі з респондентів (23%) після перинатальної втрати брата або сестри почали сприймати світ як страшний і заплутаний, а 53% людей – ні. Також 26,7% респондентів погоджуються, що їм було б легше розповісти про своє життя, якби в ньому не було перинатальної втрати брата або сестри. Напевно, втрата останнього не похитнула їхній світогляд. Проте 16,7% респондентів повідомили, що їм важко інтегрувати переживання цієї втрати у своє розуміння світу. У цьому опитуванні є два запитання, схожі за змістом, але різні за значенням: «Я зрозумів значення цієї втрати» та «Ця втрата мені незрозуміла». Перше питання стосується розуміння причин втрати, а друге – причини самої втрати. Результати показали, що більшість респондентів (49,9%) розуміють, чому сталася втрата, але не можуть пояснити, чому це сталося (59%). Тобто більшості респондентів необхідно надавати сенс своїй втраті.

Під час аналізу анкет було виявлено, що частина респондентів (10%) після втрати почали розглядати життя як послідовність випадкових подій, що може бути пов'язано з тим, що однакова кількість респондентів (10%) були здивовані фактом втрати. Проте 10% респондентів відчували труднощі з концентрацією уваги після втрати рідного брата, а 5,6% не знали, як рухатися далі після цієї втрати, що може свідчити про наявність симптомів складного горя. Це свідчить про те, що більшість респондентів змогли адаптуватися до втрати та знають, як продовжувати життя.

Дослідження за методикою «Опитувальник соціальної підтримки» (ISS) показало, що більшість респондентів відчували високий рівень соціальної підтримки під час горя, зокрема 67% зазначили, що отримували значну підтримку. Водночас 10% учасників не отримали необхідної допомоги, що ускладнило їх переживання втрати. Важливими факторами для підтримки були можливість відкрито висловлювати свої почуття та наявність людей, готових вислухати.

Аналіз показав, що респонденти з низьким рівнем соціальної підтримки мали труднощі у вираженні своїх емоцій, а 48% не могли відкрито говорити про

своє горе. Це свідчить про те, що відсутність визнання втрати оточуючими ускладнює процес скорботи. Багато респондентів вказали на недостатню увагу з боку близьких, що призводило до ізоляції у переживаннях.

Статистичний аналіз методами математичної статистичної обробки отриманих результатів (Коефіцієнт Стюдента та метод кореляції Пірсона), виявив позитивну кореляцію між рівнем соціальної підтримки та розумінням сенсу втрати. Респонденти з високим рівнем підтримки мали кращі результати за шкалами «Зрозумілість світу» та «Рівновага». Це підкреслює важливість соціальної підтримки у процесі переживання горя, оскільки визнання втрати та готовність оточення вислухати можуть суттєво полегшити цей процес.

Результати обговорення. Проведений попередній аналіз наукової літератури та емпіричне дослідження таких аспектів впливу на переживання перинатальної втрати сиблінгом, як соціальна підтримка та інтеграція досвіду втрати, показали, що розуміння сенсу перинатальної втрати сиблінга пов'язане з такими факторами, як сприйняття світу, рівновага та соціальна підтримка. Діти, які мали вищий рівень соціальної підтримки, краще розуміють сенс втрати, сприймають світ як більш зрозумілий і краще інтегрують втрату в своє уявлення про світ. Авторське письмове анкетування дало можливість дізнатися деталі та особливості переживання респондентів та їхнє сприйняття втрати.

Дітям, які переживають перинатальну втрату сиблінга, необхідно надавати адекватну психологічну та соціальну підтримку, щоб допомогти їм краще опрацювати горе, оскільки така підтримка дитини, знижує інтенсивність її горювання, тим самим відкриває можливості посттравматичного зростання особистості після нього.

Висновки. Перинатальна втрата, що охоплює загибель плода або новонародженого, має значний вплив на кожного учасника та сімейні стосунки. У стабільних сім'ях горе може об'єднувати, тоді як у дисфункціональних воно може призвести до погіршення відносин, посилюючи травматичний вплив на всіх членів родини. Це підкреслює важливість підтримки та розуміння в процесі переживання втрати.

Діти також переживають перинатальну втрату в лоні сім'ї, реагуючи на неї різними емоціями, такими як страх, гнів і печаль. Невизнане горе може мати негативні наслідки для їхнього психічного здоров'я та стосунків з батьками. Перинатальна втрата брата чи сестри може мати тривалий вплив на емоційний стан дитини, що підкреслює необхідність уваги до їхніх переживань.

Наше дослідження показує, що соціальна підтримка та емоційна стабільність допомагають дітям краще справлятися з горем. Вчасна психологічна підтримка може зменшити інтенсивність горювання та сприяти посттравматичному зростанню. Таким чином, перинатальна втрата є серйозною психотравматичною подією, що вимагає уваги та підтримки для всіх членів родини, особливо для дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kempson D, Murdock V. Memory keepers: a narrative study on siblings never known. *Death Stud.* 2010 Sep;34(8):738-56. doi: 10.1080/07481181003765402. PMID: 24482848.
2. Власенко І. А., Вінник Н. Д. Переживання втрати: специфіка, конфлікт, трансценденція, подолання. *Теорія і практика сучасної психології.* 2019. № 3. С. 33-37.
3. Agnes Y. Bornemisza, Rebeka Javor & Marta B. Erdos (2022) Sibling Grief over Perinatal Loss—A Retrospective Qualitative Study, *Journal of Loss and Trauma*, 27:6, 530-546, DOI: 10.1080/15325024.2021.2007650

ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЦІННОСТЕЙ У ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Шматко Наталія Сергіївна

Аспірантка кафедри психології

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Вступ. У контексті сучасних військових конфліктів вивчення процесу інтеріоризації цінностей як основного елементу формування ціннісних орієнтацій особистості набуває особливого значення. Війна, як екстремальна соціальна ситуація, спонукає індивідів до глибокого переосмислення своїх цінностей, оскільки зовнішні соціальні умови суттєво впливають на їхній психологічний стан та поведінку. Інтеріоризація виступає як механізм, що дозволяє інтегрувати зовнішні загальнолюдські цінності в індивідуальну систему переконань, формуючи основу для прийняття рішень та адаптації в умовах нестабільності. У цій роботі здійснено теоретичний аналіз процесу інтеріоризації, а також розглянуто його вплив на формування ціннісних орієнтацій у суспільстві, що переживає кризові явища.

Ціль роботи. Метою даної роботи є вивчення процесу інтеріоризації цінностей з акцентом на його вплив на формування ціннісних орієнтацій особистості в умовах сучасних військових конфліктів. Аналіз цього питання має на меті сприяти покращенню психічного благополуччя та адаптації індивідів до негативних впливів військових дій.

Матеріали та методи. В якості матеріалів дослідження було використано наявні публікації з даної теми. В процесі написання роботи було проаналізовано літературні та Інтернет джерела, наукові статті та дослідження.

Результати та обговорення. Формування ціннісних орієнтацій є ключовим аспектом розвитку особистості, що визначає її поведінку та життєві пріоритети. В науковій літературі цінності розглядаються як загальні культурні та соціальні принципи, що формують норми і стандарти поведінки, визначають,

що є важливим у суспільстві, і служать основою для створення соціальних норм і відносин. Відповідно, ціннісні орієнтації є індивідуальними адаптаціями цих принципів, специфічними для кожної особи, і впливають на її рішення та поведінку в різних життєвих ситуаціях. Ціннісні орієнтації – це ті загальнолюдські цінності, які інтегруються в індивідуальну систему переконань. Формуються вони під впливом різноманітних факторів, таких як індивідуальний життєвий досвід, соціальний контекст і культурні умови. Процес інтеріоризації відіграє важливу роль у цій трансформації, адже він передбачає засвоєння зовнішніх цінностей, їх інтеграцію в особистий досвід та формування нових ціннісних орієнтацій.

Український науковець Ю. Шайгородський стверджує, що формування ціннісних орієнтацій визначається всіма важливими аспектами людського життя, зокрема, індивідуальними особливостями, життєвим досвідом, культурним і соціальним контекстом. Внаслідок цього ціннісні орієнтації молодшого покоління можуть суттєво відрізнятись від орієнтацій старших поколінь через різні історичні та соціальні умови. Ці індивідуальні комбінації формують особистісні цінності, які, однак, «будуються» на загальнолюдських цінностях. Загальнолюдські цінності можуть перетворюватися в особистісні, якщо вони стають частиною внутрішнього світу особистості і набувають особистісного значення. Цінності, як соціальний феномен, інтегруються в структуру особистості, де вони зазнають трансформації. Деякі з них залишаються суспільними і не стають частиною особистих цінностей. Інші суспільні цінності частково інтегруються в особистісні цінності. Є також цінності, що формуються самою особистістю (самоактуалізація, самовдосконалення, самостереження, самоконтроль тощо) [6, с. 68].

Б. Ананьєв, А. Здравомислов, В. М'ясіщев також зазначали в своїх роботах, що вплив на процес формування ціннісних орієнтацій мають соціально-психологічні умови, тобто конкретні ситуації, відповідно до яких людина сприймає те, що відбувається в її житті.

В своїх дослідженнях науковець В. Сластьон також вказує на інші

фактори, що впливають на формування ціннісних орієнтацій: ідеологічні установки, якості особистості, життєві цілі, релігійні переконання, матеріальне забезпечення тощо [5, с. 29].

Згідно з Л. Виготським, розвиток особистості відбувається через засвоєння індивідом культурних цінностей шляхом спілкування. Інтеріоризація значень і смислів допомагає їм проникнути у свідомість.

Д. Узнадзе зазначає, що об'єктивація явищ зовнішнього світу через індивідуальний досвід розширює спектр установок людини. Подібні процеси описуються в роботах Ф. Василюка, Б. Братуся та інших авторів [1, с. 110].

В свою чергу, науковиця Л. Котлова вважає, що основними умовами формування системи цінностей особистості є її участь у діяльності та комунікації. Взаємодія соціальних і особистісних чинників утворює механізм соціального становлення особистості, яка є активним учасником суспільних відносин. У процесі соціалізації, що розглядається як взаємодія особистості з соціальним середовищем, людина коригує свої потреби відповідно до соціальних норм і цінностей, проте робить це вибірково, визначаючи свої особисті пріоритети та ієрархію цінностей. Під час діяльності відбуваються процеси інтеріоризації (присвоєння) та екстеріоризації (відтворення) культурного досвіду суспільства [3, с. 39].

Інший український науковець О. Коберник в своїх роботах стверджує, що «основними механізмами становлення ціннісних орієнтацій особистості є:

- соціальні (інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, яка опредмечена у різних формах матеріального втілення);
- психологічні (ставлення як єдність пізнавально-оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самосвідомості людини; взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості (установка, інтереси, мотиви, цілі, переконання) із суспільними умовами) в процесі утворення ціннісних орієнтацій);
- педагогічні (учіння, виховання та діяльність особистості у нерозривному

зв'язку)» [2, с. 32].

Ці аспекти разом формують комплексний підхід до розуміння того, як ціннісні орієнтації особистості формуються і змінюються, підкреслюючи важливість інтеграції соціального, психологічного та педагогічного контекстів.

Отже процес формування ціннісних орієнтацій людини проходить через три ключові етапи. Спочатку молода особистість переосмислює свої попередні цінності та ідеали, ґрунтуючись на попередньому життєвому досвіді, який відіграє важливу роль у створенні нових ціннісних орієнтацій. На наступному етапі засвоєння цінностей відбувається не лише через формування конкретних уявлень, але й завдяки впливу комунікаційних каналів, таких як засоби масової інформації. Завершальним етапом є діяльність, у якій особистість проявляє свої внутрішні ставлення до реалій життя [4, с. 110].

З психологічної точки зору, інтеріоризація, тобто процес засвоєння цінностей, включає відповідні послідовні кроки. Спочатку людина дізнається про цінності та умови їх реалізації. Потім вона трансформує отриману інформацію в особисто зрозумілу форму. Після цього починається активна діяльність, де особистість вирішує, чи приймати ці цінності. Прийняті цінності інтегруються у власну систему, що веде до змін у внутрішньому світі особистості в залежності від того, наскільки ці цінності були прийняті.

Цей процес включає у себе кілька етапів:

1. Знайомство з цінностями: особистість дізнається про існування певних цінностей через освіту, культуру, соціальне оточення.

2. Прийняття цінностей: особистість починає усвідомлювати важливість цих цінностей для себе, погоджуючись з ними на когнітивному рівні.

3. Інтеріоризація цінностей: цінності стають частиною внутрішнього світу особистості, впливаючи на її світогляд і поведінку.

4. Формування ціннісних орієнтацій: інтеріоризовані цінності перетворюються в ціннісні орієнтації, які визначають пріоритети, цілі та спосіб життя особистості.

Висновки. Отже, процес інтеріоризації, який реалізується через соціалізацію, освіту, особистий досвід і міжособистісні взаємодії, є ключовим для формування стійкої системи ціннісних орієнтацій, що визначає мотиваційні та поведінкові моделі особистості. Особливо в умовах військових конфліктів, коли соціальні умови зазнають значних змін, інтеріоризація стає важливим механізмом адаптації особистості до нових реалій. Вона дозволяє інтегрувати соціально значущі ідеї у внутрішню систему цінностей, сприяючи соціальній згуртованості та єдності.

У контексті воєнних дій, інтеріоризація не лише охоплює процеси засвоєння і трансформації цінностей, але й включає критичне переосмислення існуючих орієнтацій у світлі нових знань і досвіду. Цей динамічний процес, який може бути як свідомим, так і несвідомим, забезпечує індивіду здатність адаптуватися до викликів та змін у суспільстві, водночас зберігаючи свою ідентичність і цілісність.

Таким чином, вивчення інтеріоризації в умовах військових дій є надзвичайно актуальним, оскільки воно допомагає зрозуміти, як особистість реагує на екстремальні ситуації та як формується її ціннісна структура в умовах кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кислинська Д. М., Мілорадова Н. Е. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2016. Випуск 53. С. 64–73.
2. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. Науково–практичний журнал південного–наукового центру АПН України. 2008. № 4–5. С. 28–33.
3. Котлова Л. О. Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій. Освіта регіону. Політологія, психологія, соціальні комунікації. 2015. № 1 (38). С. 36–42.
4. Коханова О. П. Цінності та ціннісні орієнтації, їх роль у розвитку особистості. Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки. Випуск 3. 2015.

С. 108–112.

5. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Соціологія. 2013. Випуск 213. С. 27-30.

6. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. Соціальна психологія. 2009. № 4 (36). С. 65–73.

ЛІКУВАННЯ ТРАВМАТИЧНИХ ДОСВІДІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СЕКСУАЛЬНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Яковенко-Коршун Юлія Леонідівна

Студента 2 курсу магістратури факультету
практичної психології та соціальних технологій
Європейського Університету

Вступ. Травматичний досвід, пов'язаний з військовими діями, може мати глибокий і тривалий вплив на психічне та фізичне здоров'я індивідумів, зокрема на сексуальне функціонування. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні стани та інші наслідки психічної травми можуть викликати сексуальні дисфункції, що впливають на якість життя пацієнтів. Однак сексуальне функціонування часто залишається недостатньо дослідженим аспектом під час лікування травматичних розладів, що підкреслює потребу в глибшому теоретичному та клінічному аналізі.

Ціль роботи – проаналізувати особливості лікування травматичних досвідів з врахуванням деструктивного впливу на сексуальне функціонування.

Матеріали та методи. Проведено аналіз теоретичних підходів та наукових концепцій, які стосуються лікування травматичних досвідів і їх впливу на сексуальне функціонування. Використано міждисциплінарний аналіз сучасних джерел, що охоплюють психотерапевтичні підходи до роботи з посттравматичними стресовими розладами (ПТСР) і сексуальними дисфункціями. Здійснено огляд літератури, яка охоплює клінічні дослідження ефективності різних психотерапевтичних втручань для поліпшення якості життя пацієнтів із травматичними переживаннями та їх впливом на сексуальну функцію.

Результати та обговорення. Як посттравматичний стресовий розлад, так і субклінічні симптоми посттравматичного стресу були пов'язані зі зниженням якості життя та порушенням у різних сферах функціонування (наприклад, працевлаштування, пам'ять, фізичне функціонування) серед груп населення, що

піддавалися впливу, включаючи ветеранів.

Інтимні стосунки є важливим джерелом соціальної підтримки для багатьох ветеранів, які повертаються. Проте деякі проблеми з функціонуванням інтимних стосунків були пов'язані з симптомами посттравматичного стресового розладу серед ветеранів, включаючи зниження рівня задоволеності стосунками [8], зростання розбрату в шлюбі [4] і вищі показники насильство з боку інтимного партнера. Незважаючи на цю важливу закономірність, сексуальні проблеми в інтимних стосунках серед ветеранів приділяли мало уваги в емпіричній літературі.

Сексуальна дисфункція може виникати з багатьох причин, включаючи фізіологічну неспроможність, низький рівень бажання або вразливість, нездатність щось побачити або зробити. Варто відзначити психотерапевтичну методику «SNAP», що використовують для відстеження інтимності:

S – формулювання проблеми (наприклад, ми не були близькі, у нас не було сексу);

N – назвати мету (наприклад, оргазм, близькість);

A – можливі варіанти вирішення (наприклад, піти на побачення, відвідати лікаря);

P – обрати найкращий варіант (наприклад, вирішити, що робити разом).

Тяжкість симптомів посттравматичних стресових розладів, зокрема симптоми емоційного заціпеніння, передбачала більшу ймовірність схвалення сексуальних проблем. Симптоми уникнення / оніміння є найсильнішими провісниками дефіциту міжособистісного та соціального функціонування, пов'язаного з посттравматичним стресом серед ветеранів. Емоційне заціпеніння може призвести до погіршення міжособистісних стосунків, сприяючи відчуженню або посилюючи труднощі з емоційним вираженням.

Аналіз психотерапевтичних інструментів дозволяє визначити широкий спектр підходів до лікування травматичних досвідів. Від когнітивно-поведінкової терапії, спрямованої на зміну шкідливих переконань та поведінкових шаблонів, до емоційно-фокусованої терапії, що акцентує на

емоційному виразі та здатності до співчуття – кожен інструмент може мати свої переваги в конкретному випадку. Вибір підходу до лікування має бути індивідуалізованим, враховуючи унікальні потреби та особливості кожного клієнта.

Емоційно-орієнтована терапія (EFT) ґрунтується на переконанні, що емоційний зв'язок є основою для формування та підтримки стосунків, сприяючи виникненню глибокої прихильності та довіри між партнерами. В основі цього підходу лежить розуміння того, що емоційна безпека та відчуття підтримки дозволяють партнерам бути більш вразливими, відкритими та автентичними у стосунках, що прямо впливає на їхню сексуальну близькість.

Основна мета EFT полягає у створенні надійного емоційного зв'язку, який дозволяє партнерам відчувати себе емоційно задоволеними та психологічно підтриманими, що сприяє більш гармонійному та чуйнішому сексуальному досвіду. Завдяки цьому підходу кожен акт інтимної близькості розглядається не лише як фізичний, але й як глибоке дослідження власного емоційного стану та психічної гармонії. Це сприяє тому, що партнери не лише краще розуміють власні бажання та потреби, а й більш чуйно реагують на потреби партнера, що створює інтегрований та синхронізований сексуальний досвід.

EFT та інші експериментальні терапії підкреслюють, що емоції є цінними і знаходяться в центрі мислення і розуму – військові можуть приймати кращі і раціональніші рішення, якщо перебувають у контакті зі своїм емоційним «я». Багато військовослужбовців, які приходять на терапію, надмірно когнітивні і намагаються контролювати свої емоції як ззовні (уникаючи емоційних тригерів), так і зсередини (обираючи заперечення, дисоціацію та емоційне оніміння).

Підхід соматичної психотерапії до зцілення від травми визнає та навчає основам дисрегуляції вегетативної нервової системи та фізичних симптомів реакції на травму. Соматичні методи можуть допомогти тим, хто пережив травму, зрозуміти реакцію на травму та відновити самопочуття найбільш

відчутним способом через відчуття соматичного або тілесного усвідомлення [6].

Психодинамічна психотерапія показала свою ефективність у лікуванні пацієнтів з посттравматичним стресовим розладом, який міг бути мати сексуальну наслідки. Розглянемо відмінні риси психодинамічної психотерапії [7]: зосередження на афекті та вираженні емоцій; дослідження спроб уникнути аспектів досвіду; виявлення повторюваних тем і шаблонів; обговорення минулого досвіду; зосередження на міжособистісних стосунках; концентрація на терапевтичних відносинах; дослідження бажань, мрій і фантазій.

У процесі психотерапії клієнта, який має проблеми з сексуальним функціонуванням на фоні ПТРС, ці відмінні риси психодинамічної психотерапії залишаються в центрі уваги лікування. «Дотримуйтеся червоної нитки» – це фраза, яка використовується для заохочення терапевта зосередитися на почуттях і емоціях, що виникають під час терапевтичного сеансу, а не втягуватися в обговорення поверхневих питань.

Для цього терапевт повинен створити безпечний простір для розмови з пацієнтом, проявляючи емпатію та не засуджуючи, піклуючись про фізичний комфорт пацієнта та демонструючи розуміння, оскільки без них він може відчувати повторну травму та небезпеку:

- почуття, викликані порушенням сексуального функціонування, можуть бути складними, інтенсивними та незрозумілими;
- неосудливе дослідження повторюваних тем і моделей може бути корисним для прояснення почуттів і дій;
- обговорення минулого досвіду є фундаментом психодинамічної психотерапії [1].

Короткострокове поведінкове лікування спрямоване на зміну дисфункціональної поведінки, наскільки це можливо. Конкретні підходи спрямовані на подолання саморуйнівних переконань і установок; навчають сексуальним навичкам, розширюють сексуальні знання, покращують сексуальну комунікацію та зменшують тривожність перед виконанням роботи.

Надання людям «дозволу» на сексуальні експерименти або обговорення негативного ставлення до сексу допомагає подолати сексуальні проблеми без необхідності більш інтенсивної терапії [2].

Незалежно від обраного терапевтичного підходу, терапевти, які мають досвід роботи з клієнтами, що пережили травму, використовують підхід травма-інформованої допомоги (ТІС). Це не конкретна техніка чи метод, а цілісний підхід до терапії, який базується на глибокому розумінні впливу травми на психіку та поведінку людини.

Основна ідея ТІС полягає в тому, що терапевти уважно ставляться до того, як травма може впливати на різні аспекти життя клієнта, зокрема на його емоційні реакції та поведінкові стратегії. Терапевти, працюючи в рамках ТІС, уважно аналізують прояви травми в поточній поведінці клієнта і з повагою ставляться до будь-яких адаптаційних механізмів подолання, які у клієнта сформувалися, щоб впоратися з наслідками травматичного досвіду.

Важливим елементом цього підходу є обережність і послідовність у викликанні спогадів: терапевти завжди працюють поетапно, уникаючи занурення клієнта в надмірно травматичні переживання на початкових етапах роботи, що дозволяє уникнути додаткової ретравматизації та створює простір для поступової та безпечної роботи з травмою.

Спеціальна допомога при травмах використовує більше доказових підходів, щоб безпосередньо допомогти людині відновитися після травми. Прикладом підходу до травми є модель відновлення та розширення можливостей після травми (TREM). Вона передбачає навчання стратегіям самозаспокоєння та тому, як встановити межі, потім більше уваги приділяється наслідкам травми, а потім переходить до формування навичок. Зараз існують моделі, призначені для чоловіків (M-TREM) і жінок (G-TREM) [5].

Рекомендації АРА та VA / DoD наполегливо рекомендують терапію тривалого впливу (ПЕ) для лікування ПТСР. ПЕ базується на теорії емоційної обробки [9], яка передбачає, що травматичні події не обробляються емоційно під час події. Теорія обробки емоцій припускає, що страх представлений у

пам'яті як когнітивна структура, що включає уявлення про стимули, викликані страхом, відповіддю на страх і значення, пов'язане зі стимулами та реакціями на стимули.

ПЕ фокусується на зміні структур страху, щоб вони більше не були проблемними. Дві умови необхідні для зміни структур страху та для впливу на психотерапію. По-перше, структура страху повинна бути активована, а по-друге, нова інформація, яка несумісна з помилковою інформацією в структурі страху, повинна бути включена в структуру. Ця терапія зазвичай завершується за 8–15 сеансів [3].

Перенавчання дихання – це навичка, яку навчають, щоб допомогти пацієнтам у стресових ситуаціях, але не використовують під час впливу. Двома основними компонентами лікування є опромінення *in vivo* та уявне опромінення. Експозиція *in vivo* допомагає пацієнтам наблизитися до ситуацій, місць і людей, яких вони уникали через реакцію страху, через травматичну подію неодноразово, доки дистрес не зменшиться. Уявна експозиція полягає в тому, що пацієнти наближаються до спогадів, думок і емоцій навколо травматичної події, якої вони уникали. Пацієнти неодноразово переказують розповідь про травматичну подію в теперішньому часі та записують цю розповідь на плівку, щоб потренуватися в уяві для домашнього завдання.

Комбіновані методи поведінкової та психотерапії, спрямовані на покращення комунікації пари, усунення тривожності, пов'язаної з виконанням, та розвиток сексуальних навичок і знань, з короткою інсайт-орієнтованою терапією, коли виявляється, що віддалені причини перешкоджають реагуванню на поведінкову програму.

Висновки. Таким чином, психотерапевтичні втручання спрямовані не лише на полегшення симптомів посттравматичного стресового розладу, а й на покращення інтимного життя та сексуальної задоволеності військовослужбовців. Цей аспект є важливим у зв'язку з тим, що травматичні події можуть серйозно підірвати відносини та сексуальну ідентичність військовослужбовців.

Основними інструментами психотерапевтичної роботи з травматичними досвідами є травма-інформована допомога, терапія тривалого впливу, експозиційна терапія, терапія когнітивної обробки. Інтеграція цих інструментів у комплексне психотерапевтичне втручання дозволяє ефективно працювати з травматичними досвідами та їх впливом на сексуальне функціонування, сприяючи здоров'ю та благополуччю постраждалих осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cohen J. A., Deblinger E., Mannarino A. P. Trauma-focused cognitive behavioral therapy for children and families. *Psychother Res.* 2018. Vol. 28. №1. P. 47–57.
2. Crowder A. Opening the Door: A Treatment Model for Therapy with Male. *Survivors of Sexual Abuse*, 2014. PP. 1–226.
3. Foa E. B., Hembree E., Rothbaum B., Rauch S. Prolonged Exposure Therapy for PTSD: Emotional Processing of Traumatic Experiences. Oxford University Press, 2019. 146 p.
4. Friedman T. J., Monson C. M., Adair K. C. Implementing cognitive-behavioral conjoint therapy for PTSD with the newest generation of veterans and their partners. *Cogn Behav Pract*, 2011, №18 (1). PP. 120–130.
5. Laoutaris N. Trauma therapy techniques, 2024. URL: [https:// www.firstsession.com / resources / trauma-therapy-technique](https://www.firstsession.com/resources/trauma-therapy-technique) (дата звернення: 27.09.2024).
6. Peskin M., Markowitz J. C., Difede J. Interpersonal psychotherapy for posttraumatic stress disorder due to military sexual trauma: A case report. *Journal of Psychotherapy Integration*, 2018, №28 (4). PP. 556–566.
7. Smith S. G, Zhang X. v, Basile K. C et al. The national intimate partner and sexual violence survey: 2018 data brief-updated release. URL: [https:// www.cdc.gov / violenceprevention / pdf / 2015data-brief508. pdf](https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/2015data-brief508.pdf) (дата звернення: 27.09.2024).
8. Tsai J., Harpaz-Rotem I., Pietrzak R. H., Southwick S. M. The role of coping, resilience, and social support in mediating the relation between PTSD and

social functioning in veterans returning from Iraq and Afghanistan. *Psychiatry*, 2012, №75 (2). PP. 135–149.

9. Watkins L. E., Sprang K., Rothbaum B. O. Treating PTSD: A Review of Evidence-Based Psychotherapy Interventions. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 2018, №12. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30450043/> (дата звернення: 27.09.2024).

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ТІЛЕСНІСТЬ У ПОСТМОДЕРНІЙ КУЛЬТУРІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЕСТЕТИКА ГІПЕРРЕАЛЬНОСТІ

Стаднік Оксана Феліксівна,
д.соц.н., професор
Національна Академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасній постмодерній культурі тілесність займає центральне місце як засіб вираження індивідуальності та взаємодії із соціальним середовищем. Вона стала універсальним інструментом, що активно формується під впливом медіа і соціальних процесів. Через зміну уявлень про ідентичність та цінності, тіло перестає бути лише біологічною основою, набуваючи значень, які змінюються залежно від контексту. Цей процес супроводжується розмиванням традиційних кордонів ідентичності, що призводить до фрагментації суб'єктивності та появи нових форм її вираження.

Ціль роботи полягає в дослідженні трансформацій тілесності в постмодерній культурі та її ролі у формуванні ідентичності. Особлива увага приділяється аналізу впливу медіа, технологій та соціальних процесів на зміну уявлень про тіло, ідентичність та культурні цінності, а також вивченню того, як гіперреальність і симулякри перетворюють тілесність у ключовий інструмент самовираження та комунікації в сучасному суспільстві.

Матеріали та методи. У даному дослідженні використовувалися міждисциплінарні підходи, що включають культурологічний, соціологічний та філософський аналіз. Матеріалом для роботи стали наукові праці з теорії тілесності та ідентичності Мішеля Фуко, Моріса Мерло-Понті, Жана Бодрійяра, Жака Лакана та Юрія Романенка. Також проаналізовані сучасні медіа-джерела,

що відображають актуальні культурні трансформації у сприйнятті тілесності, зокрема вплив соціальних мереж, реаліті-шоу та цифрових аватарів на уявлення про ідентичність.

Методологічно дослідження ґрунтується на соціокультурному аналізі, який дозволяє розкрити взаємозв'язок між тілесністю, медіа та ідентичністю. Застосовано методи контент-аналізу медіа-продуктів та дискурсивного аналізу філософських і культурологічних текстів для виявлення змін у сприйнятті тілесності в постмодерній культурі.

Результати та обговорення. Тема тілесності як універсальної культурної категорії здавна привертала увагу багатьох видатних філософів, серед яких Едмунд Гуссерль, Жак Лакан, Герберт Маркузе, Моріс Мерло-Понті та Мішель Фуко. Їхні дослідження зосереджувалися на вивченні того, як тіло стає не лише інструментом для вираження ідентичності, але й об'єктом маніпуляцій у сучасному медійному просторі. У постмодерністському дискурсі тілесність перетворюється на одну з ключових форм самовираження, а також важливий засіб комунікації та взаємодії з соціальною реальністю, яка постійно трансформується під впливом змін у суспільстві.

Протягом останніх десятиліть культурні сфери активно намагаються інтегруватися в динамічне суспільство, що постійно ставить нові вимоги до індивіда та його ролі у соціальних структурах. У цьому контексті важливим аспектом стає так званий «прагматизм без принципів», що виражається у здатності людини адаптуватися до будь-якої соціальної ролі, незважаючи на її індивідуальні переконання або цінності. Водночас сучасне суспільство дедалі частіше стикається не з реальністю у її класичному розумінні, а зі світом симуляцій та образів, що не мають жодних реальних основ. Це явище, що дістало назву гіперреальності, є наслідком впливу медіа, які активно формують уявлення про ідентичність, соціальні ролі та цінності через використання симуляційних кодів.

У такому контексті тілесність набуває ще більшого значення, оскільки стає вирішальним чинником у процесі формування ідентичності, яка в

постмодерній культурі більше не є статичною чи однозначною. Сучасна людина часто перебуває у стані невизначеності щодо власної ідентичності, оскільки медіа-простір перестає бути суто зовнішнім чинником впливу і, по суті, стає невід'ємною складовою її буття, що додатково ускладнює процеси самовизначення та соціальної адаптації.

Сучасні дослідники розглядають феномен тілесності як складну, багатовимірну рекурсивну структуру ідентичностей, що утворюють складну ієрархічну систему, у межах якої різні ідентичності взаємодіють між собою, формуючи своєрідну матрицю впливів і зв'язків. Ця матриця представляє собою взаємопов'язану систему, у якій різноманітні ідентичності перебувають у постійному процесі взаємодії та взаємовпливу, при цьому кожна з них одночасно формує та видозмінює спосіб, у який індивід сприймає та використовує власне тіло.

Тілесність як категорія формується під впливом численних ідентичностей, які не лише співіснують у межах одного індивіда, але й можуть перетинатися, взаємно накладатися або ж навіть суперечити одна одній на різних рівнях соціального та індивідуального досвіду. Наприклад, гендерна ідентичність може тісно взаємодіяти з професійною, що у свою чергу формує певні стереотипи, пов'язані з конкретними професіями або ролями у суспільстві.

Ці ідентичності організовані у складну ієрархічну структуру, де певні ідентичності набувають домінантного значення залежно від соціокультурного або ситуативного контексту. Кожна з них виявляється через специфічні тілесні ознаки або сигніфіканти, які виступають зовнішніми маркерами ідентичності, слугуючи символічними індикаторами належності індивіда до певної групи або соціального статусу.

Згідно з психоаналітичними підходами, зокрема у контексті структуралізму Жака Лакана [1], кожна ідентичність "накладається" на тіло, що передбачає наділення певних частин тіла або тілесних проявів символічними значеннями, що прямо або опосередковано пов'язані з цією ідентичністю.

Зокрема, такі зовнішні атрибути, як татуювання або інші видимі тілесні маркери, можуть виступати символами соціального статусу, професійної приналежності або культурної ідентичності, посилюючи процес соціальної категоризації та самовизначення індивіда.

Український науковець Юрій Романенко розвиває ці ідеї, пропонуючи розглядати тіло як текст, який ми "пишемо" через нашу поведінку, зовнішній вигляд і використання символів. Тіло-текст, на його думку, може бути прочитаним іншими людьми та розкривати більше інформації, ніж слова. Наприклад, наш зовнішній вигляд здатен передавати такі дані, як емоційний стан, соціальна приналежність або настрій. Науковець також підкреслює, що тіло та тілесність формують взаємопов'язані тексти, створювані як свідомо, так і несвідомо. Однак, несвідоме "написання" тексту тіла, на його думку, є більш правдивим, ніж свідомо сконструйовані тексти, оскільки воно відображає глибші мотиви та переживання [2].

Через розвиток технологій, глобалізацію та масове проникнення медіа, тіло перестає бути просто біологічною основою буття, а стає інструментом конструювання нових форм ідентичності. Це підтверджується процесами «гіперреальності», коли симулякри та медіа-продукти замінюють реальність, створюючи нову систему значень, в якій тілесність виступає носієм символів і знаків.

Однією з ключових характеристик постмодерної культури є розмивання традиційних меж ідентичності. Сучасна людина вже не вважає себе стабільною сутністю з чітко визначеною ідентичністю, натомість формується так звана «фрагментарна» або «множинна» ідентичність. Ця ідентичність постійно змінюється під впливом соціальних ролей, медіа та технологій, і це має глибокі наслідки для сучасного суспільства. Наприклад, концепція «людини-Протея» відображає стан людини, яка змінює маски залежно від соціальної ситуації та медійного впливу, не маючи постійного самовизначення [3].

Значну роль у сучасних процесах трансформації тілесності відіграє кіберпростір та стрімкий розвиток технологій, які відкривають перед людиною

нові перспективи для переосмислення та модифікації власного тіла. Концепція кіборга, як символа сучасної ідентичності, служить яскравим прикладом глибоких змін у сприйнятті тіла в умовах віртуальної реальності, де індивід отримує можливість експериментувати з тілесністю, трансформуючи її форми, межі та образи в цифровому просторі. Проте, поряд із цими інноваційними можливостями, виникає і небезпека втрати суб'єктної автентичності, оскільки розмиття кордонів між віртуальною та реальною ідентичністю може призводити до кризи самовизначення та фрагментації особистого «я».

Окремий напрямок дослідження складає аналіз феномена травмованої тілесності, особливо в контексті кіберкультури та науково-технічного прогресу. Сучасні технології, такі як імплантати, протези, штучні органи, не лише змінюють фізичну природу тіла, але й трансформують ідентичність індивіда, змушуючи його переглядати власне сприйняття себе та свого місця у світі. Травмоване тіло, яке стає об'єктом естетизації у медіа, реаліті-шоу та перформативних практиках, символізує кризу ідентичності та відображає глибокі зрушення у культурних цінностях сучасного суспільства, де тілесність набуває нового значення в умовах технологічних і соціальних змін.

Висновки. Важливим підсумком є усвідомлення того, що тілесність в постмодерній культурі є одночасно інструментом самовираження, ідентифікації та засобом комунікації. Вона дозволяє людині залишатися відкритою до нового досвіду та самовизначення, але водночас може бути джерелом нестабільності та фрагментації особистості.

Розуміння ролі тілесності в сучасній культурі дозволяє краще усвідомити процеси, що відбуваються в суспільстві, і відкриває нові перспективи для подальших досліджень у цій сфері.

У контексті подальших наукових пошуків важливим є аналіз того, як розвиток новітніх технологій і подальша інтеграція віртуальної реальності змінюватимуть уявлення про тіло та його роль у соціальному просторі. Поява нових цифрових форм тілесності, таких як кіборги та аватари, ставить нові питання перед дослідниками ідентичності та соціокультурних процесів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Lacan J., 1992. Seminar of Jacques Lacan: The Ethics of Psychoanalysis, 1959-1960. *New York, NY: W.W. Norton.* Retrieved from <https://archive.org/details/seminarofjacques0000laca>

2. Романенко Ю. В., Святненко І. О., Зінченко А. А., 2014. Візуалізації в медійно-комунікаційному просторі: соціо-системологічний підхід.- *Монографія.- К.: Видавничо-поліграфічний центр Інституту міжнародних відносин*». С.458

3. Ольховик М. В., 2018. Тілесність як медійний інструмент у реалізації постмодерних цінностей. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, (164).* С. 96-98.

ART

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕРМЕЙСТЕРА В КАМЕРНО-ВОКАЛЬНІЙ ІНТЕПРЕТАЦІЇ

Адам'ян Анастасія Ігорівна,
концертмейстер
кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Харківської обласної ради

Виконання будь-якого твору ставить перед собою завдання точно і вірно відобразити авторський задум. Крім того, підхід, який надає більшого значення специфіці вокальної інтерпретації, нехтуючи при цьому функціями і можливостями фортепіанного соло у виконанні концертмейстера, є хибним.

Відповідно, у виконанні більшості камерних вокальних творів питання взаємодії голосу та фортепіано, дотримання необхідного балансу, пошуку шляхів створення образу, який впливатиме на слухача, набуває першочергового значення.

Камерно-вокальні твори можна розділити на кілька груп:

- перша – це мініатюри, досить скромні за обсягом, короткі за тривалістю, що характеризуються ліризмом та справжньою «камерністю» викладу. Вони часто входять до складу вокальних циклів, що зумовлює необхідність розуміння їхньої ролі в загальній картині, яка вимальовується при аналізі драматургічної якості твору;

- до другої групи належать твори, які самі по собі є складнішими за структурою, часто з більшим експресивним пафосом, і які можна порівняти з оперними поемами [3].

При виконанні камерно-вокальних творів основна увага приділяється

різним завданням, що стоять як перед співаком, так і перед концертним піаністом. Однак вирішальним питанням є встановлення правильного діалогу між співочим голосом та фортепіано.

В останні десятиліття почала формуватися традиція, яка заперечує нівелювання ролі концертмейстера під час камерно-вокального виконання.

Гармонійне виконання двох учасників ансамблю – співака та піаніста-уможливорює діалог, в результаті якого відбувається комунікація не лише між ними, а й зі слухачем.

Музичний твір передбачає його виконання, з варіаціями інтерпретації. Твори «класичного» типу (тобто ті, що записані за допомогою усталеної нотної системи, здатної з достатньою точністю передати задум композитора) не вимагають від виконавця такої активності, яка можлива, наприклад, в алеаторичній музиці. Однак, навіть якщо дотримуватися всіх авторських зауважень, можна спостерігати багато варіацій у відтворенні стабільного фактору – тексту – через низку психофізіологічних чинників.

До таких психофізіологічних факторів можна віднести, наприклад, виконавську варіативність ритмічної організації музичного твору, яка пов'язана з характеристиками співочого голосу (характер вокальних вібрації та атаки тощо), з одного боку, та особливостями «вимови» інструментального соло, з іншого.

У виконанні творів з театральними елементами можлива більша агогіка, більша кількість пауз, підкреслення певних елементів словесного тексту різною артикуляційною манерою, використання різних підходів до поєднання голосів (*legato, portamento*) [2].

Такі елементи, важливі для розуміння семантики твору, не можуть бути створені співаком без підтримки концертмейстера-піаніста, який створює умови для передачі різних рівнів.

Як уже згадувалося, багато творів камерно-вокальної музики становлять значні виклики не лише на технічному рівні, але й через складність їхнього герменевтичного прочитання.

У випадку багатьох мініатюр, що входять до складу вокально-інструментального циклу, дуже важливо розглядати смислове значення кожної частини не лише як самостійного твору, але передусім як окремого фрагмента, що доповнює загальну картину. Фортепіанна партія містить тематичний матеріал, який дозволяє краще зрозуміти приховані смислові рівні твору, простежити інтонаційні та смислові зв'язки між різними частинами циклу.

Коли йдеться про камерно-вокальні твори композиторів XX-XXI століть, їхнє виконання – це не лише питання пошуку відповідності з іншими творами композитора, але й їх правильного виконання.

Багато солоспівів сучасних композиторів стають тим полем, яке від самого початку розраховане на творчу ініціативу виконавців. Вони мають поставати повноправними учасниками процесу не лише відтворення, а й створення – формування музичного цілого. Тому, виникнення та додавання елементів імпровізаційності стосується виконавства як вокального, так й інструментального.

Концертмейстер створює власне трактування композиторського задуму, відбирає варіант найвдалішого звукового втілення цієї інтерпретації, доносить до слухацької аудиторії художній зміст музичного твору, захоплює та зацікавлює глядачів і слухачів своїм мистецтвом. Тобто він є одночасно і артистом, і режисером спільного із виконавцем дійства» [1]

Роль концертмейстера значно варіюється в залежності від часу, творчої індивідуальності кожного композитора та стилю написання.

Як повноправний учасник дуету, піаніст-концертмейстер повинен не тільки бути в діалозі зі співаком, а й прагнути створити правильну інтерпретацію твору.

Через це, виконання камерних творів, написаних у XXI столітті, вимагає розвитку творчих навичок як співака, так і піаніста-концертмейстера, оскільки вони на рівні с композитором стають своєрідними співавторами, і на них покладається мета «завершення» твору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грінченко Т. Д. Історія виникнення та становлення професії піаніст-концертмейстер. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 49. С. 280–284.
2. Люблінський А. Теорія та практика акомпанементу: методологічні основи – Л., 1972 р.-138с.
3. Сабрі, С. С., & Гаценко, Г. С. Роль концертмейстера-піаніста в камерно-вокальних творах. *Імідж сучасного педагога*, (6(189), 2019, 77–80. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6\(189\)-77-8](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6(189)-77-8)

СЦЕНІЧНА ДІЯ-НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЗАСІБ ІСНУВАННЯ АКТОРА НА СЦЕНІ

Берелет Володимир Ілліч,
заслужений артист України, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна
Берелет Лілія Ігорівна,
заслужена артистка України, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ./Introduction. Професійна діяльність у будь-якій сфері вимагає певних теоретичних знань та практичних вмінь. Не є виключенням і професія актора. Навчання і виховання актора у різні історичні періоди здійснювалися відповідно до вимог людського загалу та його потреб, професійного рівня театрального мистецтва адже акторська школа розвивалася у тісному звязку із розвитком мистецтва театру, яке у всі часи впливало на формування морально-етичних норм людського суспільства. Аналіз робіт видатних теоретиків театру в області професійної підготовки актора наводить на думку, що, незважаючи на деякі відмінності в поглядах на процес виховання творчої особистості, є те, що їх поєднує – це впевненість у необхідності постійного самовдосконалення для майбутнього актора, постійної роботи над собою, над ускладненням виконавської техніки. Театрознавчі спостереження вказують на актуальність цієї теми і в сучасному театральному процесі. Тим більше, що у сьогоденній вітчизняній науковій думці практично дуже мало праць, де б детально досліджувалися шляхи до правдивого життєвого існування артиста на сцені.

Мета роботи./Aim. Мета статті полягає у спробі наголосити на необхідності системного підходу до процесу формування професійних навичок майбутнього актора, до становлення його, як самостійної, успішної творчої особистості та до усвідомлення поняття «сценічної дії» як основи

психофізичного життя актора. Стаття призначена для надання методичної допомоги викладачам і студентам спеціальності «Сценічне мистецтво» у вихованні майбутніх акторів.

Ключові слова: Актор, акторська майстерність, сценічна дія, протидія, вправи, психофізична дія, елементи системи.

Виклад основного матеріалу./ Presenting main material. Якщо звернутися до тлумачення, значення слова «дія», то «Словник української мови» (Академічний тлумачний словник (1970—1980)) подає нам одне із визначень: робота, діяльність, здійснення чого-небудь.

Тобто для людини дія – основна функція її життя. «...емоційно-інтелектуальна діяльність людини здійснюється її зовнішніми та внутрішніми діями. Зовнішні дії виконують роботу переживання не прямо, досягненням деяких предметних результатів, а через зміни свідомості суб'єкта і цілком його психологічного світу. До внутрішніх дій відносяться дії сприйняття, мислення, уваги та інших психічних функцій. Такі самі дії здійснюються і актором у ролі» [2, с. 203]. Дія це прояв внутрішнього життя людини у всій його неповторності. Усі наші почуття, бажання, особливі риси характеру розкриваються у діях. А оскільки театральне мистецтво — це вид мистецтва, особливістю якого є художнє відображення життя людини, то для актора виникає одне з найскладніших завдань: створити сценічний образ, тобто зажити життям іншої людини. «... я виніс міцне переконання, що актор є людиною, наділеною здатністю відтворення характерів інших людей» [1, с. 27]. Отже дослідження дії і перетворення її в сценічну дію є для актора, режисера головним завданням.

Це означає, що і актор, і режисер на сцені, як і в житті, мають набути досвіду по- справжньому бачити, слухати, мислити, переживати, тобто діяти. Онова театру-драматургія. Якщо слово «драма» древньогрецькою означає «дійство, дія», тоді саме дія – найважливіший засіб для творення театального видовища. Театр — вид мистецтва, яке художньо освоює світ через драматичну

дію, що здійснюється творчим колективом. Мистецтво актора – це мистецтво сценічної дії. Більшість сучасних теоретиків театральної педагогіки переконують, що в театрі лише те набуває сили, що виражається через дію.

Дія – це головний засіб сценічної виразності. Майбутній актор повинен навчитися мислити, діяти і почувати на сцені за тими ж законами, за якими мислить, діє і відчуває кожна людина в реальному житті. Дія – це прояв усіх психофізичних процесів життя людини. Тобто прояв усіх процесів діяльності людини є психофізична дія (дія внутрішня і зовнішня), де фізична дія проявляється як результат психічної дії. В житті внутрішня і зовнішня дія – це одне ціле (психофізична дія), яку людина проявляє підсвідомо. А на сцені для зручності учбового та творчого процесу умовно розрізняють ці види дій на внутрішню і зовнішню.

Отже, життя на сцені є дія, яку актор повинен постійно досліджувати, вивчати. «... навчитися на сцені дивитися і бачити, слухати і чути...»[4, с. 33]. При чому сценічна дія має бути активною. Оскільки основним предметом дослідження мистецтва театру є конфлікт, а конфлікт не що інше як дія і протидія, то це характеризує сценічну дію як дію активну. Дія, активність - ось на чому ґрунтується драматичне мистецтво, мистецтво актора. Актор – це людина, яка вміє діяти в сценічних умовах, це майстер дії. Що ж таке дія в сценічному розумінні цього слова. В українській мові слово «дія» має дієслівне походження. Важко підібрати дієслово для визначення сценічної дії. Для цього зовсім не підходять слова, які означають почуття. Почуття і дія – це зовсім різні поняття. Почуття виникають в нас неконтрольовано, народжуються самі по собі у відповідь на будь-які обставини, події, факти. Скажімо, збулось якесь бажання, яке викликало в нас радість. Невдала справа – розчарування, несправедливість або підлість – будять гнів. Але не можна змусити себе просто так без причини засмутитись чи зрадіти, відчути гнів чи радість. Ці почуття, як і всі інші, не підкоряються наказу волі й розуму. Якщо почуття неконтрольовані, то дії повністю залежать від людини.

Зробити вчинок чи утриматись від нього – це залежить від волі. Щоб

відрізнити дієслово, яке означає почуття, від дієслова, яке означає бажання, потрібно визначити: «Чи можу я це зробити? Чи залежить це від моєї волі?» Візьмемо для прикладу дієслово «пожаліти». Чи можна пожаліти людину тільки тому, що вам це запропонували зробити? Зрозуміло, ні. Відчувати співчуття чи ні залежить не від нас. (Буває інколи, що і треба би пожаліти людину, у якої горе, а вона чимось неприємна чи колись образила вас, і зовсім не шкода її як би не старатися). А ось заспокоїти, розрадити, втішити – це простіше незалежно від того, шкода людину чи ні, любимо її чи ні. Отже, «пожаліти» – почуття, а «втішити» – дія.

Крім дієслів, які говорять про почуття, існують і такі, які служать для позначення фактів, що відбулись. Ці дієслова не використовуються для визначення дії. Наприклад, візьмемо дієслово «побачити». Ви йдете в темноті, раптом бачите далекий вогник. Що це – дія? Ні. Це факт, який не залежить від вашої волі. Можна було пройти повз нього і не побачити. Те, що вогник світить, і те, що ви його бачите – це факти. Інша справа, якщо ви, скажімо, знаючи, що десь попереду село, почнете вдивлятися в п'ятьму, шукати вогник. «Вдивляйтесь», «шукати» – це дії, які можна виконувати за своїм власним бажанням. До прикладу «шукаю що-небудь» – дія, «знайшов» – факт, випадок; «стараюсь зрозуміти, здогадуюсь» – дія, «здогадався» – факт; «вслухаюсь, чую» – дія, «слухаю, почув» – факт і т.д. Активність дії вимагає від актора не лише дивитися, а бачити, не слухати, а чути. Тільки при активній дії на сцені можливо тримати глядача в напрузі і примусити бути спостерігачем і співтворцем сценічного дійства. Дія- це головний елемент в системі акторської майстерності.

Вивчення елементу «дія» повинно проходити в такій послідовності: перший етап – доцільність, обґрунтованість дії; другий етап – «якби», запропоновані обставини. І-й етап передбачає і ставить мету навчити учня діяти доцільно, обґрунтовано, продуктивно. Досліджуючи змістовне значення першого етапу, пропонується провести ряд вправ, не ставлячи мети дії.

1. Оглянути кімнату. Покрокувати по ній.

2. Послухати що-небудь.
3. Заховати який-небудь предмет і т.ін.

Учні, не маючи мети, дуже швидко виконують дії. Педагогу потрібно протримати виконавця на сцені якомога довше. Учневі, який завершив дію, стає ніяково від бездіяльності. Тоді пропонуємо викладачеві проаналізувати те, що відбулося. В аналізі викладач звертає увагу на безцільність, механічність дій, тому що не була поставлена мета, робить висновок, що на сцені не можна діяти безцільно, а обов'язково потрібно поставити мету.

Потім викладач обговорює разом з учнем, для чого потрібно здійснювати запропоновані дії, тобто ставить перед учнем мету.

1. Оглянути кімнату, яку він(вона) хоче купити. Поміряти кроками.
2. Підслухати що-небудь.
3. Швидко і таємно заховати який-небудь предмет і т.ін. Для

опанування змісту другого етапу – завдання прибрати квартиру в трьох випадках («запропонованих обставинах»):

- ви отримали квартиру;
- ви чекаєте дорогого гостя;
- ви виїжджаєте з цієї квартири в нове помешкання.

Звичайно, учень в кожній ситуації буде діяти по-різному, в залежності від мети і причини. Необхідно давати учням якомога більше завдань і вправ, щоб виробити звичку до життєвої, людської дії.

Хотіння – завдання – дія

«...Все, що робить людина, вона робить з «я хочу», тобто з бажання...» [4, с. 30]. Щоб почати дію, потрібно визначити мету, чого я «хочу»? Це «хочу» на сцені, як і в житті, повинно бути безперервним. Одне «хочу» змінюється другим «хочу». Людина кожного моменту чого-небудь хоче. Вона завжди повна бажань. Отже, у вас появилось бажання, його потрібно якось виявити, на допомогу приходить завдання. Для реалізації свого хотіння повинен бути об'єкт і прагнення діяти – тільки за цих умов можна виконати своє «хочу».

Звідси виходить, що задача – це хотіння не абстрактне, а в дії. Отже:

хотіння – задача – дія.

В цьому складному творчому процесі нам допомагають рушійні сили нашого психічного життя – розум (уявлення, судження), почуття, воля.

Схема даного процесу: по-перше, чітко виразити думку (зір з допомогою уяви малює нам бачення, тобто уявлення, а уявлення викликають у нас судження); по-друге, думка (уявлення-судження) викликає і захоплює почуття, не насилуючи його; по-третє, почуття збуджують хотіння; по-четверте, хотіння перетворюється в прагнення, тобто задачу; по-п'яте, прагнення переходить в дію.

Практика показує, що починати потрібно з фізичної лінії. Ідучи по фізичній лінії, ви не будете залякувати свого почуття. Виконання фізичних завдань, дій допоможе створити правильний психологічний стан.

Рекомендовані вправи на фізичні, елементарно-психологічні і складно-психологічні завдання.

1. Прибрати кімнату: чергове прибирання (фізичне завдання).
2. Прибрати кімнату так, як любить ваша мама (елементарно-психологічна задача).
3. Прибрати кімнату після втрати дорогої людини (складне психологічне завдання).

Три основні складові сценічної дії: 1. Що я роблю?

2. Для чого роблю?

3. Як я роблю?

«Що я роблю?» диктується сюжетною лінією сценічного дійства.

«Для чого роблю?» залежить від творчого задуму епізоду(п'єси), від завдання (надзавдання).

«Як я роблю?» піпорядковується запропонованим обставинам, жанру, характеру образу тощо.

При виконанні завдань потрібно слідкувати за логікою дії, домагатися органічної поведінки, не допускати награвання. Обов'язково детально аналізувати вправи, звертати увагу на зміни в настрої, в почуттях, в поведінці,

темпо-ритму дії і т.ін.

Треба усвідомити, що актор на сцені повинен діяти, а не зображати, правдиво жити, а не награвати. «... імпровізації акторської дії-гри, де головним є справжність і правда, а не імітація і брехня.» [3, с. 9]

Висновки./Conclusions. Актор у своїй психофізичній єдності є для самого себе інструментом. Матеріал його мистецтва – дія. Тому, бажаючи створити сприятливі умови для творчості, він приводить в належний стан інструмент акторського мистецтва – власний організм. Потрібно зробити цей інструмент піддатливим творчому імпульсу, тобто готовим у будь-який момент здійснити необхідну дію. Для цього необхідно вдосконалювати як внутрішню («психічну»), так і зовнішню (фізичну) його сторони. Перше завдання здійснюється за допомогою виховання внутрішньої техніки, друге – за допомогою розвитку зовнішньої техніки. Отже, процес виховання майбутнього артиста повинен починатися з роботи над простою фізичною дією. На жаль, тільки для першокурсників відповідних навчальних закладів програмою передбачено щоденні систематичні тренувальні вправи. На старших курсах не визначено годин тренувальних занять взагалі. Тому одним із головних завдань педагогів – привчити студентів до постійної роботи над собою. Усвідомлення того, що логічна, активна, доцільна, обґрунтована, продуктивна психофізична дія є найважливішим засобом існування актора на сцені і робота над собою в цьому напрямку - це шлях до створення правдивого художнього образу людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амвросій Бучма. З глибини душі: [статті і спогади]/ Київ. Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1939 - 187 с.
2. Барнич М. М. Прикметні особливості сценічних акторських переживань. Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. 2020. Вип. 37. С. 202-206 с.
3. Сенфорд Мейснер. Про акторську професію. Івано-Франківськ, Видавець Василь Рогів. 2023. 236 с.

4. Роман Біль. Виховання акторської харизми: [методичний посібник]/
Вінниця, Нова книга, 2013 – 232 с.

Інтернет ресурси:

1. https://books.google.com.ua/books?id=svTUCQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false

2. <https://mybook.ru/author/konstantin-stanislavskij/rabota-aktera-nad-soboj-v-tvorcheskom-processe-vop/>

ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ ЛОГОТИПІВ ВЕБСАЙТІВ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІВ УКРАЇНИ РІЗНИХ ТОВАРНИХ КАТЕГОРІЙ

Васильєв Олександр Сергійович,

ORCID ID: 0000-0003-1255-3756

доктор філософії з дизайну

старший викладач кафедри графічного дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Ринок онлайн-продажів постійно зростає. Особливо актуальною електронна комерція стала за роки епідемії COVID-19 та повномасштабної війни в Україні. У зв'язку зі збільшенням кількості інтернет-магазинів в Україні для успішної їх роботи актуальними стають питання щодо їх швидкої ідентифікації і пізнаваності потенційними споживачами. Це пояснює інтерес до художньо-композиційних особливостей їх логотипів, що є основними візуальними ідентифікаційними елементами брендів в інтернеті.

Мета роботи. Зважаючи на те, що саме логотипи впливають на купівельні наміри клієнтів, діючи як ідентифікатори, що повідомляють про значущість та диференціацію того чи іншого бренду за допомогою створення позитивного іміджу та репутації, метою даної роботи є дослідження і порівняльний аналіз логотипів веб-сайтів українських інтернет-магазинів для систематизації інформації про їх художньо-композиційні особливості відповідно різних товарних категорій.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження стали комплексний підхід, методи аналітичного і візуально-аналітичного аналізу об'єкту дослідження, систематизація інформації про різновиди дизайну понад 800 логотипів інтернет-магазинів 23 товарних категорій. Для цього на основі інформації про рейтинги інтернет-магазинів було визначено їх перелік. Далі було досліджено сторінки вебсайтів обраних інтернет-магазинів та виокремлено логотип кожного, зафіксовано інформацію про місце розташування логотипів на вебсторінках та проведено аналіз їх

художньо-композиційних особливостей.

Результати та обговорення. Для успішної роботи сучасного вебсайту інтернет-магазину необхідно забезпечити його візуальну диференціацію, пізнаваність та запам'ятовування користувачами, що можливе завдяки створенню системи візуальної ідентифікації (СВІ) бренду. Основою СВІ є логотип, а його художні прийоми та візуальні елементи є основою формування інших елементів візуалізації бренду, а сам логотип допомагає долати глобальні кордони та мовні бар'єри за допомогою естетичних відповідей товарній категорії за колірним, шрифтовим та морфологічним устроєм тощо [1, 2, 12]. За результатами аналізу наукової літератури виявлено, що символічні конотації, пов'язані з певними елементами логотипу (наприклад, його кольором [4, 5, 7, 10], шрифтом [6, 8, 9] та з назвою бренду [3, 12]), впливають як на конкретне сприйняття бренду, так і на загальну його оцінку, визначають особливості дизайн вебсайтів електронної комерції.

Після аналізу логотипів українських інтернет-магазинів було визначено, що в їх загальній кількості понад 99% складають логотипи лінгвістичного та змішаного типу, і використовують в своєму дизайні словесний знак Назва інтернет-магазинів та графічні елементи, що є складовими логотипів, відповідають товарній категорії вебсайту. Лише для логотипів вебсайтів люксового сегменту інтернет-магазинів одягу, взуття, годинників та ювелірних виробів в назві брендів часто використовують також прізвища засновників або власників брендів. В інших випадках назви брендів електронної комерції, які є складовими їх логотипів, пов'язані зі сферою їх діяльності, що полегшує користувачам визначення свого перебування в інтернет-середовищі.

Встановлено, що найбільші відмінності мають колірні вирішення типових логотипів кожної товарної категорії бренду. Виокремлено вісім груп інтернет-магазинів відповідно їх колірному рішення [2, 12]. Виявлено, що для інтернет-магазинів люксового сегменту характерні монохромні логотипи чорного, бордового та темно-синього кольорів. Багатоколірні логотипи, що включають від 4 до 12 кольорів характерні лише для інтернет-магазинів

дитячих товарів. Для вебсайтів інших товарних категорій найчастіше використовують двоколірні логотипи.

Визначено, що логотип завжди присутній на всіх сторінках сайту інтернет-магазинів в одному і тому ж місці. Серед досліджених вебсайтів лише для інтернет-магазинів люксового сегменту характерним є розташування логотипів як в традиційному місці у лівому верхньому куті, так і по середині верхньої частини хедеру сайту. Для всіх інших товарних категорій в 95% випадків типовим є розташування в лівому верхньому куті сторінок вебсайтів.

Досліджено і систематизовано інформацію стосовно використання різних типів шрифтів в логотипах українських інтернет-магазинів, надано їх характеристики, визначено частоту їх використання в логотипах підприємств електронної комерції різних товарних категорій. Визначено мовні переваги стосовно назв підприємства електронної комерції залежно від сфери діяльності, які відтворюються різними алфавітами (латиницею, кирилицею, ієрогліфи тощо). Виявлено, що кирилицю переважно використовують в логотипах інтернет-магазинів, які орієнтовані лише на внутрішній ринок. До них віднесено вебсайти по продажу дитячих товарів, харчових продуктів, екотоварів, квітів і рослин, будівельних матеріалів та побутової хімії. Показано, що шрифти без зарубок характерні для майже у 85 % логотипів українських інтернет-магазинів. Шрифти з зарубками використовують в логотипах підприємств електронної комерції, сфера діяльності яких пов'язана з дизайном, творчістю або продажем унікальних та вінтажних речей. Виявлено, що декоративні шрифти, в тому числі і рукописні, в дизайні логотипів підприємств електронної комерції використовують лише в 6% українських інтернет-магазинів. Ці підприємства реалізують вироби ручної роботи, парфумів, декору, антикваріату, квітів і рослин тощо. Виокремлено групи шрифтів, що використовують в логотипах, відповідно їх графічних характеристик. Сьогодні найчастіше використовують шрифти з округлою формою літер (понад 70%). Прямий витягнутий шрифт застосовують в лінгвістичних логотипах інтернет-магазинів, які реалізують дизайнерський

одяг, елітну косметику, парфуми, елітні вина тощо. В логотипах українських інтернет-магазинів переважають шрифтові рішення з літерами верхнього регістру, що є доцільним, зважаючи на період становлення бізнесу та завоювання довіри серед потенційних споживачів. Таке дизайнерське рішення призводить до підвищеного сприйняття авторитету бренду, його сили і надійності. Літери верхнього регістру часто використовують в логотипах підприємств по продажу дизайнерського одягу, аксесуарів, косметики, вишуканих вин і товари класу люкс. Виключенням є логотипи інтернет-магазинів товарів для дітей, побутової хімії, квітів і рослин, для яких характерні літери нижнього регістру, що психологічно забезпечує довіру та дружні відносини зі споживачів. Для підкреслення інновацій в товарах та методах роботи брендів електронної комерції доцільне використання логотипів з незавершеним накресленням шрифтів.

Висновки. Аналіз логотипів українських інтернет-магазинів показав, що в їх загальній кількості понад 99% складають логотипи лінгвістичного і змішаного типу. Систематизація результатів проведеного аналізу показала, що місце розташування і складові дизайну логотипів такі як морфологія, колір і шрифтове рішення залежить від товарної категорії. Визначено типові рішення по кожній товарній категорії. Зважаючи на суттєвий негативний зв'язок між відмінністю від дизайну логотипу лідера ринку та конверсією бренду, результати дослідження доцільно використовувати в практичних цілях як при розробці нових логотипів, так і для редизайну існуючих логотипів інтернет-магазинів різних товарних категорій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безсонова Л. М. Морфологія логотипа в системі ідентифікаційної знакової. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2011. № 3. С. 4-7.
2. Васильєв О. С. Дизайн веб-сайтів електронної комерції: еволюція, естетичні аспекти : дис. ... доктора філософії мистецтвознавства : 022

«Дизайн». Київ : КНУТД, 2024. 390 с.

3. Argo J., Popa M. & Smith M. (2010) The Sound of Brands. *Journal of Marketing*. № 74(4), 97-109.
4. Aslam M. (2006). Are You Selling the Right Colour? A Cross-Cultural Review of Colour as a Marketing Cue. *Journal of Marketing Communications*. № 12, 15-30.
5. Bottomley P. & Doyle J. (2006). The interactive effects of colors and products on perceptions of brand logo appropriateness. *Marketing Theory*. № 6 (1), 63-83.
6. Childers T. & Jass J. (2002). All dressed up with something to say: Effects of typeface semantic associations on brand perceptions and consumer memory. *Journal of Consumer Psychology*. № 12 (3), 93-106.
7. Color Harmony: Logos. (2006). USA Beverly: Rockport Publishers. 157 p.
8. Hagtvedt H. (2011). The impact of incomplete typeface logos on perceptions of the firm. *Journal of Marketing*. № 75(4), 86-93. DOI: <https://doi.org/10.1509/jmkg.75.4.86>.
9. Henderson P., Giese J. & Cote J. (2004). Impression management using typeface design. *Journal of Marketing*, № 68(4), 60-72. DOI: <https://doi.org/10.1509/jmkg.68.4.60.42736>.
10. Hynes N. (2009). Colour and meaning in corporate logos: An empirical study. *Journal of Brand Management*. № 16 (8), 545-555.
11. Pan Y. & Schmitt B. (1996). Language and brand attitudes: Impact of script and soundmatching in Chinese and English. *Journal of Consumer Psychology*. № 5(3), 263–277.
12. Vasyliiev O. S. & Kolosnichenko O. V. (2023). The features of color solutions of Ukrainian online stores logos. *Art & Design*. № 4 (24), 55-70. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2023.4.5>.

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО АКАДЕМІЧНОГО ВОЛИНСЬКОГО НАРОДНОГО ХОРУ

Денисюк Софія Андріївна

Магістр

Волинський національний університет ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Державний академічний Волинський народний хор є одним зі знакових репрезентантів української пісні на регіональному та всеукраїнському рівнях, що протягом десятиліть зберігає пісенну спадщину краю та формує художні уподобання публіки. Волинський хор пройшов тривалий шлях розвитку у двох колективах: у 1945–1977 роках – під керівництвом випускника Варшавської консерваторії, першого заслуженого артиста України на Волині Олександра Самохваленка, а після зняття сталінської заборони, від 1978-го року до сьогодні – у новому колективі, очолюваному народним артистом України Анатолієм Пашкевичем (1978–1989) та заслуженим діячем мистецтв України, випускником Київської консерваторії Олександром Стадником (від 1989 року) [1]. Протягом періоду діяльності Волинським хором було напрацьовано вагомий інтерпретаційну базу пісенних творів, вивчення головних тенденцій у творенні якої є важливим та актуальним дослідницьким завданням.

Ціль роботи – вирізнити та обґрунтувати основні тенденції в інтерпретації українського пісенного матеріалу в діяльності Державного академічного Волинського народного хору.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження творчість Волинського народного хору. Методи дослідження: історичний, мистецтвознавчого аналізу, інтерпретаційний та ін.

Результати та обговорення. Проблема виконавської інтерпретації – одна з головних у музикознавстві, адже саме крізь призму інтерпретаційного вирішення в процесі виконання музичний текст доноситься до слухача, який, у свою чергу, стає новим інтерпретатором. У результаті, процес інтерпретації, що

є актом «чуттєво-інтелектуального сприйняття», який «спрямований на розкриття смислу мистецького твору» [2, 14], рухається у рамках семіотичного трикутника, обґрунтованого Ф. де Соссюром, а музичний твір, результатом інтерпретації якого є акт розуміння, постає як «синергетичне явище, в якому поєднуються множинні інтерпретаційні версії, що виникають як результат декодування художнього тексту у континуумі музичної культури» [2, 15].

Інтерпретація *народної пісні* є особливим явищем з огляду на те, що національна пісенність – один із головних чинників відображення національної ментальності, а відтак – і формування української ідентичності та відповідних духовних цінностей. Вказаний процес, на думку В. Драганчук-Кашаюк, відбувається на трьох рівнях: «первинно-синкретичному» рівні функціонування народнопісенних лексем, «музично-мовному» рівні безпосереднього вираження та найвищому – «узагальнено-концептуальному» [3, 17].

Аналіз репертуару сучасного Волинського народного хору, куди увійшли понад двісті позицій, показав, що більшість творів – це обробки українських народних пісень, здійснені керівниками колективу А. Пашкевичем, О. О. Стадником та О. І. Стадником – колишнім керівником Черкаського народного хору (серед найбільш популярних – «Гей, соколи», «Гиля, гиля, сірі гуси», «А в Києві на ринку», «Ой коли ж ми поберемось» та ін. [5]), а також створені у народній манері авторські композиції вказаних мистців, а також В. Тиможинського, П. Свіста, П. Гнатюка та ін.

Аналіз низки виконань, представлених у відкритому доступі, а також особистий досвід учасниці колективу показали, що головною стилістичною рисою в інтерпретаціях, здійснених Волинським народним хором, є діонісійська. Вона відповідає діонісійському архетипу виконавського стилетворення, який «характеризують подієвий спосіб викладення музичного матеріалу твору та принцип динамізму, наскрізності в сфері музичної форми» [4, 9], на відміну від аполонічного архетипу, що характеризується розповідним способом викладення музичного матеріалу твору та принципами «пропорційності, симетрії, довершеності в сфері музичної форми» [4, 9].

Висновки. Державним академічним Волинським хором під керівництвом Олександра Стадника створено сотні інтерпретацій народно-пісенного та авторського, квазі народного, матеріалу. Головними рисами таких інтерпретацій є яскравість показу народно-пісенних лексем та динамічність музичного формотворення, що втілюють різні грані української національної ментальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинська обласна філармонія : офіційний сайт. URL : <https://volynconcert.net/index.php/istoriia-filarmonii> (30.03.2024).
2. Головей В., Кашаюк В. Теоретико-методологічне підґрунтя інтерпретації музики: дослідження, аналіз, перспективи. *Fine art and culture studies*. Луцьк, 2022. № 4. 2022. С. 12–20. DOI : <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-2> (25.03.2024).
3. Драганчук В. Національна ментальність і рівні її відображення в музиці. *Музикознавчі студії : наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. Львів, 2008. Вип. 18. С. 11–18. URL : <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/9236> (14.03.2024).
4. Катрич О. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти) : автореферат дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2000. 17 с.
5. Співає Волинський народний хор : збірник. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. 480 с.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЕРПІКОВОГО МИСТЕЦТВА ХІХ СТОЛІТТЯ

Зюзіна Олександра Андріївна

Магістрантка

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introductions. ХІХ століття стало часом великих соціальних, політичних і культурних змін. У цей період розвиваються романтизм, національні музичні школи, а також зростає популярність музики як професійної діяльності. Серпикове мистецтво зазнало значного розвитку, відповідаючи новим тенденціям і вимогам музичної сцени.

Серпика в ХІХ столітті пережила суттєві зміни і стала одним із найпопулярніших інструментів епохи романтизму. В цей період відбувся значний розвиток техніки гри на серпці, а також створення величезного репертуару, що включав не лише сольні твори, але й концерти, камерну музику та оркестрові партії, а також появою видатних серпиків та композиторів, які мали величезний вплив на еволюцію цього інструмента. У цей період значні вдосконалення відбувалися і в конструкції інструмента. Стандартний сучасний смичок набув свого остаточного вигляду завдяки роботі французького майстра Франсуа Торта. Ці технічні вдосконалення дозволили виконувати більш складні і віртуозні твори. Серпика в ХІХ столітті стала не лише сольним, а й оркестровим інструментом, який відігравав ключову роль у симфонічних оркестрах і камерній музиці.

У ХІХ столітті композитори зверталися до серпика як до важливого сольного інструмента. Створювалися численні концерти, сонати, етюди та інші твори для серпика. Окрім Паганіні, значними постатями були Людвіг ван Бетховен, який написав великий серпиковий концерт, Фелікс Мендельсон, Йоганнес Брамс та інші.

Генрик Венявський – вінчає своєю творчістю діяльність класичної віденської композиторської школи. Його концерти, мазурки, полонези

концертні п'єси входять до репертуару кожного скрипаля, вони популярні на естраді завдяки своїм безперечним художнім достоїнством, яскравому національному стилю, блискучому використанню віртуозних можливостей інструменту.

Концерт для скрипки з оркестром № 2 Генрика Венявського - це музичний твір складений спеціально для скрипки та симфонічного оркестру. Присвячений видатному італійському скрипалю Пабло Сарасате. В концерті №2 ре-мінор Генрик Венявський заклав широкий спектр естетичних і технічних завдань, рішення яких дозволяє виховати високо-якісного музиканта, який вмітиме думати образами і володіти різними видами виконавської техніки. За жанром – це романтичний ліричний концерт, де скрипка що солює не протиставляється оркестру, а утворюється з нього, зливається з ним. На відміну від інших скрипалів – композиторів, які прагнули відійти від класичної тричастинної форми і або розширювати його до чотирьох частин, Венявський пише свій концерт у формі традиційного тричастинного концертного циклу (до подвійної експозиції). Проте форма його має низку особливостей, властивих романтичним творам. Вперше в історії скрипкової літератури він проводить через усі частини одну й ту саму тему, отримуючи у кожній із них інше висвітлення.

Мета роботи. / Aim. Метою даного дослідження є значення доби Романтизму в музиці, а саме в скрипковому мистецтві, всебічному дослідженні розвитку скрипкової музики, визначенні основних тенденцій і напрямів, що впливали на еволюцію, а також у виявленні ролі видатних виконавців і композиторів, які сприяли збагаченню техніки гри та репертуару для скрипки. Огляд життєвого і творчого шляху Г. Венявського, як представника ХІХ століття, місце і значення концерту для скрипки, як жанру творів, музично-теоретичний аналіз та інтерпретація концерту Генрика Венявського №2, ч.1.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Матеріали дослідження:

- Ноти та музичні твори: твори видатних композиторів і скрипалів

XIX століття (Ніколо Паганіні, Анрі В'єтан, Йозеф Йоахім, Пабло де Сарасате, Людвіг ван Бетховен, Фелікс Мендельсон, Йоганнес Брамс, Генрик Венявський).

- Історичні джерела: біографічні дослідження скрипалів та композиторів, які зробили значний внесок у розвиток скрипкового мистецтва (біографії Паганіні, В'єтана, Мендельсона, Брамса, Венявського).

- Музикознавча література: монографії, наукові статті, музикознавчі дослідження про скрипкове мистецтво XIX століття; історії музики романтизму, еволюція технічних прийомів гри та вплив скрипкових шкіл.

- Аудіо- та відеоматеріали: сучасні та історичні записи виконань творів скрипалів-віртуозів.

Методи дослідження:

- Історико-культурний метод: дослідження історичного контексту, в якому розвивалося скрипкове мистецтво; аналіз соціально-економічних умов, що впливали на розвиток музичного життя Європи XIX століття (концертне життя, розвиток філармоній і музичних академій).

- Порівняльний аналіз: аналіз різних національних скрипкових шкіл та їхнього впливу на розвиток світової скрипкової техніки.

- Аналіз нотних джерел: детальне вивчення партитур і нотних текстів скрипкових творів XIX століття; аналіз технічних елементів, музичних форм і інтерпретаційних нюансів.

- Музично-теоретичний метод: дослідження гармонічних, мелодійних і ритмічних особливостей творів скрипкового репертуару XIX століття; аналіз музичної структури творів і технічних прийомів, що використовувалися в цей період.

- Метод виконавського аналізу: оцінка різних підходів до виконання творів скрипкових віртуозів, вивчення виконавських традицій XIX століття та їх еволюція до сучасності.

- Біографічний метод: дослідження життя та творчості ключових скрипалів і композиторів XIX століття; оцінка їхнього впливу на розвиток

скрипкової техніки та музичних традицій.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Романтизм змінив підхід до композиції та виконання музики, вводячи нові ідеї, емоційність і поетичність в музичну мову; наголошував на виразності та вираженні особистих почуттів через музику. Цей стиль приніс нові естетичні ідеали, зосереджені на особистих почуттях, експресії та індивідуалізмі. Це сприяло появі віртуозних творів для скрипки, які вимагали від виконавців високої технічної майстерності та здатності передавати глибокі емоції.

Вдосконалення конструкції скрипки та смичка, особливо завдяки Франсуа Торту, сприяло більшій технічній свободі скрипалів. Модернізація смичка дала можливість виконавцям використовувати нові прийоми, такі як легато та складні ритмічні фігури. Це також дало поштовх для написання більш складних і насичених за текстурою творів.

Окрім сольних творів, XIX століття відзначилося розвитком камерної музики для скрипки в складі струнних квартетів, тріо та інших ансамблів. Ця музика вимагала від виконавців не лише технічної досконалості, але й майстерності взаємодії з іншими музикантами. Твори Йоганнеса Брамса, Роберта Шумана та Антона Дворжака стали еталонами камерного репертуару для скрипки.

Відмінності між національними школами виявилися в підходах до звуку, техніки та стилю. Ці школи продовжують впливати на сучасних виконавців, і їхній вплив залишається важливим у навчальних програмах музичних академій по всьому світу.

Основним результатом розвитку скрипкового мистецтва XIX століття стала поява віртуозної техніки, яка не тільки змінила саму гру, але й вплинула на подальші покоління скрипалів і композиторів.

Висновки. / Conclusions. Розвиток скрипкового мистецтва у XIX столітті мав величезний вплив на подальшу історію музики. Технічні нововведення, романтичний стиль та формування національних шкіл сприяли тому, що скрипка стала одним із найвиразніших і найважливіших інструментів у світовій

музичній культурі. Твори цього періоду продовжують виконуватися на сучасних сценах, залишаючи незгасну спадщину для майбутніх поколінь. Соціальний стиль раннього Романтизму – антибуржуазність, оновлення особистості, утвердження її духовної сили і краси, викриття ницості, дріб'язкового розрахунку, зверхньої гордині, марнославства. Зберіг свою духовну основу і, збагатившись новими стилістичними елементами, отримав розвиток у творчості багатьох видатних композиторів.

Аналіз стилістичних, штрихових особливостей концерту № 2 ре-мінор Генрика Венявського та приклади роботи над ними демонструють, що глибинне вивчення використаних у творі прийомів штрихової віртуозної техніки та артикуляції дозволяє молодому виконавцю закласти основи, а вкрай гранична виразність та максимально яскрава ліричність концерту допомагають виховати у учнях естетичне поняття художнього образу. Венявський вважається одним з найвидатніших композиторів концертів для скрипки. Творчість Венявського відображає класичні романтичні риси, такі як емоційність, інтимність та поетичність. Він вміло поєднував витончену мелодійність з високим рівнем технічних вимог, створюючи музику, яка захоплює слухачів своєю емоційною силою і красою. Венявський один з перших ввів у програми своїх концертних виступів класичні твори, сприяв оновленню концертного репертуару скрипалів. Як композитор збагатив репертуар скрипалів. У Концерті №2 ре-мінор індивідуальний стиль Венявського набуває найповнішого вираження. Глибока поетичність та одухотвореність музики, органічність та цілісність форми, багатство фактури, краса мелодії роблять його одним із улюблених творів скрипкової літератури. Будучи сам винятковим скрипалем, Г. Венявський майстерно висвітлив у концерті всі темброві фарби інструменту.

ЕСТРАДНА ПІСНЯ «Я ЗНОВ ТОБІ» КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОГО ТВОРЕННЯ ІРЕНИ ЯРОСЕВИЧ

Каленюк Олександр Ігорович

магістр

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Українська пісенна естрада є інформаційним простором, в якому протягом століття її розвитку витворилося чимало яскравих персоналій. Серед них – Ірена Яросевич, чия творчість стала окрасою українського та польського мистецтва у жанрах музики та кіно, а життєва доля відобразила впливи головних колізій складного ХХ століття. Солістка галицької джаз-капели Леоніда Яблонського, куди входили Іван-Богдан Весоловський, Ярослав Барнич, Євген Козак, Анатолій Кос-Анатольський, Роман Шухевич, Степан Гумінілович та ряд інших «знакових» постатей української історії і культури, мисткиня відома у світі, в першу чергу, як польська співачка та актриса Рената Богданська або Ірена Андерс, дружина польського генерала Владислава Андерса.

Відтак, важливо посилювати маркування персоналістичної її ролі для становлення і розвитку української естради. Таким чином, дана тема є надзвичайно актуальною і важливою для вивчення історії української музичної культури.

Ціль роботи – охарактеризувати пісню «Я знов тобі...» та вирізнити її роль у процесі розвитку української естрадної культури ХХ століття крізь призму персоналістичного творення Ірени Яросевич – Ренати Богданської у міжнародному вимірі.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є пісня Івана-Богдана Весоловського на вірш Ганни Чубач «Я знов тобі» та життєтворчість Ірени Яросевич-Андерс-Богданської. Методи дослідження: історико-культурологічний, аналітичний, інтерпретаційний.

Результати та обговорення. Спираючись на музикознавчу ідею про те, що «у пізнанні сутності музичного твору розрізняють два головних процеси» [1, 15] – аналіз музичного твору, який є частковим явищем, спрямованим на вивчення музичної форми на основі нотного тексту та *інтерпретування* – «явище вищого порядку, задачею якого є пізнання музичного твору як художньої цілісності на основі попередніх аналітичних та інтерпретаційних (виконавських, аналітичних, критичних, слухацьких та ін.) версій» [1, 15], при підході до пісні «Я знов тобі...» скористаємося останнім.

На нашу думку, процес виконавського інтерпретування можливий у тому випадку, коли виконавець має високий рівень персоналістичного розвитку. При цьому персоналізм трактуємо відповідно до концепції Б. П. Боуна, який трактує особистість-персону як феномен вільний, як особливу цінність, що творить сама себе відповідно до «персональної концепції Бога» [5]. Ця ідея перегукується із думкою Володимира Роменця про те, що творчість є демонстрацією «безмежних людських якостей» [4, 6], а відтак, приходимо до висновку, що високий рівень розвитку особистості дає можливість створити високохудожні інтерпретації.

Пісня Івана-Богдана Весоловського на вірш Ганни Чубач «Я знов тобі» написана для Ірени Яросевич, першого кохання композитора – «Кладу любов свою в рядки» У поетичному тексті твору оспівується високе почуття любові, коли «Мені краси її [землі] не треба, / Коли тебе на ній нема», героїня порівнює себе із пташкою, котра втратила коханого, ніби своє крило. У музичному тексті Богдан Весоловський передає ці почуття надзвичайно розвиненою мелодикою, яка формується із початкового імпульсу – акцентування почергово альтерованого та натурального четвертого ступеня у двічі гармонічному мінорі, широкими висхідними стрибками, колоритним перерваним зворотом з використанням нижньої медіанти, ритмікою з частим використанням синкопованих і пунктирних фігур тощо.

Ірена Яросевич надзвичайно створила інтерпретаційну версію твору [3], що вражає глибиною вислову та проникливістю почуттів, що є взірцем для

подальших виконань.

Висновки. Повертаючись до концепції персоналістичного творення та розгортаючи її ідеї на виконання Іреною Яросевич – Ренатою Богданською пісні Івана-Богдана Весоловського «Я знов тобі», приходимо до висновку про реалізацію мисткинею ідеї персоналізму в її жіночому варіанті, за аналогією до того, що Вікторія Кашаюк пропонує назвати «фемін-персоналізм» (на прикладі «persona» Лесі Українки). Така художня візія, за словами дослідниці, «представляє український «жіночий» архетип, сповнений гідності і волі, що має ліричну сутність» [2, 28], і саме таку персоналістичну сутність, на нашу думку, виразила у своїй життєтворчості Ірена Яросевич.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головей В., Кашаюк В. Теоретико-методологічне підґрунтя інтерпретації музики: дослідження, аналіз, перспективи. *Fine art and culture studies*. Луцьк, 2022. № 4. 2022. С. 12–20. DOI : <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-2> (28.09.2024).

2. Кашаюк В. Архетипи творчості Фридерика Шопена у художньому мисленні Лесі Українки. *Fine Art And Culture Studies*. 2023. № 2. С. 22–30. DOI : <https://doi.org/10.32782/facs-2023-2-4> ;
URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22849> (25.09.2024).

3. Рената Богданська / Renata Bogdanska – «Я знов Тобі», music В. Vesolovsky : відеозапис. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PvGMdtL3iRA> (25.09.2024).

4. Роменець В. Психологія творчості. Київ : Либідь, 2004. 288 с.

5. Bowne В. Р. Personalism. Houghton : Mifflin & Co, 1908. 354 s. URL : <https://archive.org/details/personalism00bownuoft> (02.10.2024).

ФЕСТИВАЛЬ «ЧЕРВОНА РУТА»: «ЗНАК» УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У БІЛЬШОВИЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Лисак Наталія Богданівна

магістр

Волинський національний університет ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Українська національна ідентичність – це складне й багатогранне явище, яке досліджується вченими з різних галузей знань, включаючи гуманітарні науки, музикознавство та культурологію. Важливим аспектом цього дослідження є вивчення впливу культурних явищ, таких як фестиваль «Червона рута», на формування та розвиток української національної самосвідомості. Завданням даного дослідження є аналіз української національної ідентичності з різних наукових перспектив; визначення ролі музики у формуванні та збереженні національної ідентичності; оцінка впливу фестивалю «Червона рута» на формування ідентичності. Дослідження допоможе краще зрозуміти складне та багатогранне явище української національної ідентичності.

Ціль роботи. Виявити роль фестивалю «Червона рута» для формування національної ідентичності.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є фестиваль «Червона рута». Методи дослідження: історичний, аналіз, пояснення та інші.

Проаналізуємо основні джерела з цієї проблематики. Проблеми української національної ідентичності висвітлювали М. Козловець [4], Л. Нагорна [5], М. Новакович [6], К. Остапович [7], Х. Охїтва [8] та інші. Знаковим явищем в українській культурі став фестиваль «Червона рута», заснований у 1971 році, що відіграв важливу роль у популяризації серед молоді української музики. Авторка статті «Червона Рута – символ української естради» Оксана Григорець [2] знайомить з історією фестивалю «Червона рута» та його впливом на українську культуру. У праці «Фестиваль «Червона

Рута-1989»: виклик радянському устрою та крок до незалежності» [9] Єлена Побочій розповідає про те, як фестиваль «Червона рута» став передвісником незалежної України та чому він був зухвалим викликом для радянського устрою. «Пісенний вибух 1989 року. «Фестиваль «Червона рута» наблизив Незалежність України» [10] – у цій статті Галина Терещук розповідає про перший фестиваль української сучасної пісні та популярної музики «Червона рута», який відбувся в Чернівцях у 1989 році.

Результати та обговорення. З точки зору гуманітарних наук, українська національна ідентичність формується на основі спільних історичних, культурних та мовних цінностей. Важливу роль у цьому процесі відіграють такі фактори, як народна творчість, фольклор, література, музика та образотворче мистецтво. Ці культурні явища відображають національний характер, ментальність та світогляд українського народу.

«Ідентичність кожної національної спільноти можна репрезентувати, насамперед, як її колективну самосвідомість, самовизначення, самовироблення власного образу й змісту самосвідомості, а не як ззовні сконструйований образ «національного характеру»» [3]. Відповідно до цього варто прислухатись до міркувань Ф. Броделя: «Нація може існувати лише за рахунок нескінченних пошуків себе, перетворення себе у сенсі логічної еволюції, непохитного опору іншим, ототожнення себе з найкращим, суттєвим у собі, послідовного упізнання себе у знакових образах, паролях, відомих утаємниченим (чи була це еліта, чи все населення країни, що трапляється не завжди). Упізнати себе у тисячі досліджень, вірувань, промов, виправдань, безмежній несвідомості, незрозумілих злиттях, ідеологіях, міфах, фантазіях... Крім того, будь-яка національна ідентичність обов'язково містить у собі певну національну єдність, вона – немов віддзеркалення, перетворення, умова» [1, с. 13]. Музикознавці розглядають музику як один із найважливіших факторів формування української національної ідентичності. Музика давно визнана потужним інструментом у формуванні культурної ідентичності нації. За допомогою мелодій, текстів і ритмів музика має здатність передавати цінності, традиції та

емоції, які є невід'ємною частиною самосвідомості суспільства. Коли люди слухають музику, яка резонує з їхньою культурною спадщиною, вони встановлюють зв'язки зі своїм корінням і формують глибше розуміння свого місця в ширшому полотні ідентичності своєї нації.

Фестиваль «Червона рута», який проводиться в Україні з 1989 року, відіграв значну роль для формування української національної ідентичності. На фестивалі виступали талановиті виконавці з усіх куточків України, які представляли різні жанри сучасної музики. Фестиваль став справжнім святом української культури, яке об'єднало людей різного віку, національностей та політичних переконань. Справжнім гімном та національним ідентифікатором стала однойменна пісня «Червона рута». «Про те, як вразила українська пісня його [Володимира Івасюка – Н. Л.] сучасників, можна судити з кількості листів, які надходили до редакцій газет, радіо, телебачення від численних шанувальників із проханням надрукувати текст і ноти «Червоної рути», розповісти про автора» [2].

Найвагомішим та найграндіознішим став перший фестиваль. Найбільшу свою популярність «Червона рута» мала у 90-их роках, а досі залишається одним з престижних. З цієї сцени розпочали своє творче життя Марія Бурмака, Брати Гадюкіни, Сестричка Віка, Андрій Миколайчук та інші, а у 1991 році, в Запоріжжі відбувся дебютний виступ Андрія Кузьменка. У 1989 році у Чернівцях на фестивалі вперше прозвучав Гімн України. Його публічно виконав володар гран-прі Василь Жданків, також до нього долучилися Віктор Морозов та Едуард Драч.

Висновки та подальші перспективи дослідження: Українська національна ідентичність – це складне та багатогранне явище, яке досліджується з різних наукових перспектив. Гуманітарні та музикознавчі дослідження дають нам розуміння складних процесів, які формують українську ідентичність, а також ролі музики у збереженні та розвитку національної культури. Фестиваль «Червона рута» став лакмусовим папером прориву свідомості українців, їх єдності та стійкості. Саме тут популяризується не лише

українська музика і культура, а й відображається наш характер та ідентичність. В перспективах дослідження провести аналіз взаємозв'язку національної ідентичності та фестивалю «Червона рута».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Простір та історія. Кн.1 / Пер. з фр. С. Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2013. С. 13.
2. Григорець О. «Червона рута» – символ української естради. *Володимир Івасюк. Життя – як пісня*. 2003. URL : http://www.ivasyuk.org.ua/articles.php?lang=uk&id=chervona_ruta_symvol_ukrayin_skoji_estrady (15.09.2024).
3. Киридон А. Колективна пам'ять як домінанта регіональної ідентичності: теоретико-методологічний дискурс. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір* : зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 вересня 2020 року). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 13–28. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15939> (12.09.2024).
4. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 14–30.
6. Новакович М. Галицька музика габсбурзької доби (1772–1918) в контексті явища національної ідентичності : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03. Одеса, 2020. 33 с.
7. Остапович К. Перший фестиваль «Червона рута» в контексті процесів розвитку пісенно-естрадної культурної України. *Музичне мистецтво і культура*. 2023. № 38. С. 57–69. URL : <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2023-38-5> (12.09.2024).
8. Охітва Х. Маркери національно-патріотичної ідентичності в

естрадній пісні Володимира Івасюка. *Priority directions of science and technology development : Abstracts of the 10th International Scientific and Practical Conference*. Київ, 13–15 червня 2021. С. 656–658. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/06/PRIORITY-DIRECTIONS-OF-SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-DEVELOPMENT-13-15.06.21.pdf> (17.09.2024).

9. Побочій Є. Фестиваль «Червона рута»-1989»: виклик радянському устрою та крок до незалежності. URL : <https://slukh.media/texts/chervona-ruta-1989/> (19.09.2024).

10. Терещук Г. Пісенний вибух 1989 року. Фестиваль «Червона рута» наблизив Незалежність України. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/30167325.html> (22.09.2024).

ТИПОВІ РИСИ І ВІДМІННОСТІ ІКОНОГРАФІЇ РІЗДВА СВЯТИХ НА ВИБРАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЖИТІЙНИХ ІКОНАХ XV – XVI СТ.

Скоп Михайло Львович,

Доктор філософії

Старший викладач

Львівська православна богословська академія

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Житійні ікони святих в українському іконописі є найбільш поширеними у XV–XVI століттях. На таких іконах відображено певні життєві події, а також інші сюжети, пов'язані з персонажем, що базуються на життях святих, Святому Письмі, апокрифах чи інших проявах усної традиції та релігійного світобачення. Інтерпретація таких сюжетів із вербальної мови в образотворчу є темою, яка привертає наукову увагу, оскільки житійні сцени відображають особливості архітектури, вбрання, побуту та інших аспектів тогочасного суспільства через призму стилізації та розвитку зображальних традицій іконопису.

Найбільш поширеними є житійні ікони таких святих, як святитель Миколай, великомучениця Параскева П'ятниця, преподобна Параскева Сербська, преподобномучениця Параскева Римська, Іван Хреститель, великомученик Дмитрій Солунський і великомученик Георгій. Попри відмінності, зумовлені різними подіями житій, у більшості розглянутих зразків було виявлено сцену різдва вибраного святого. Аналіз таких сцен дозволяє виявити як принципи репрезентації різдва, так і можливі особливості.

Ціль роботи./Aim. Виявити типові риси та відмінності іконографії різдва святих.

Матеріали та методи./Materials and methods. У роботі було використано методи іконографічного, порівняльного та структурного аналізу. Дослідження проведено на основі візуального матеріалу, зібраного під час фотофіксації в храмах та музеях України, Польщі і Словаччини, а також публікацій у фаховій літературі.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проаналізовано сімдесят зразків житійних ікон XV–XVI століть. У переважній більшості з них присутні сцени різдва. Зазвичай вони розміщуються у верхньому лівому куті. На них зображено матір, яка спочиває на ложі після пологів. Дитя зазвичай стоїть на ногах у купелі, схрестивши руки. Прикладом є ікона «Святитель Миколай» другої половини XV століття із села Горлиця на Лемківщині. Таке розміщення відображає легенду, записану Дмитром Тупталом у житії святителя Миколая: «...по народженні своєму в купелі він три години стояв на ногах своїх сам по собі, ніхто не підтримував його, честь віддаючи стоянням тим Пресвятій Тройці» [1].

Важливо зазначити, що таке положення дитини є не на всіх іконах святителя Миколая, а також, хоч і досить нечасто, прослідковується на зображеннях інших святих. Зокрема, на іконі «Великомучениця Параскева» середини XVI століття із села Королева-Руська. Відповідно, можна припускати, що про святу Параскеву також міг бути схожий переказ, хоча у житійних текстах такого опису не було зафіксовано [2]. Або, ймовірніше, причиною такого зображення є уніфікація зображень різдва. Іноді немовля може розміщуватись у дерев'яних яслах, як, наприклад, на іконі «Святі безсрібники і чудотворці Косма і Даміан» із села Тилич, Польща. Цікавим є те, що сцени різдва двох святих зображені окремо на протилежних верхніх клеймах. На сцені зазвичай присутня одна або група повитух. Вони можуть купати дитя, тримати його на руках, накривати породіллю ковдрою або схилити декоративне опахало, як, наприклад, на іконі «Преподобна Параскева Сербська» другої половини XV століття із села Устя-Гірське.

Оригінальною в цьому сенсі є ікона «Святитель Миколай» початку XVI століття із церкви Великомучениці Параскеви П'ятниці у селі Дальова. Тут замість сцени різдва зображено хрещення Миколая у малолітньому віці. На тлі зображується архітектура. Зазвичай дитя є без явних статевих ознак. Виключенням можна назвати ікону «Святитель Миколай» початку XVI століття із збірки НМЛ. Проаналізовані твори дозволяють стверджувати, що

іконографічна схема практично не відрізняється у сценах різдва різних святих, тому ідентифікація таких клейм залежить від того, хто зображений на центральній частині ікони, а також можлива за допомогою підписів на тлі.

Цікаво, що на таких сценах не зображуються чоловіки. Виключеннями є лише іконографії «Різдво Богородиці» і «Різдво Івана Хрестителя», які зустрічаються як у клеймах житійних ікон, так і як окремі твори. У першому випадку батько Пречистої Йоаким може виглядати із вікна на задньому плані або стояти біля породіллі. У другому – Захарія може бути зображений поруч із матерію з аркушем, на якому написано ім'я «Іван», що відсилає до уривку Євангелія від Луки (Лк. 1:59-64). Прикладом такої сцени є ікона «Святий Іван Хреститель» другої половини XVI століття із збірки «Студіон». Типовим для іконопису цього періоду є анахронізм, адже тут поєднано сцену першого купання дитяти та восьмий день, на який мало відбутись обрізання хлопчика. Важливо також згадати про своєрідний аналог сцени різдва – сцену створення архистратига Михаїла Богом. Зазвичай на таких іконах ліворуч зображено Ісуса, який благословляє, а праворуч – архистратига Михаїла, що схилився в адорації.

Висновки./Conclusions. На основі досліджених зразків житійних ікон, а також письмових житійних і апокрифічних джерел, можна стверджувати, що такі сцени є досить типовими і не можуть бути чітко диференційованими. Ознаками, які можуть свідчити про те, якого саме святого різдва зображено, є наявність батька у випадку ікон «Різдво Богородиці» і «Різдво Івана Хрестителя», наявність у руках батька сувою з іменем, а також специфічне розміщення дитини у випадку сцени народження святителя Миколая. Наявність сцен різдва не обов'язково пов'язана із тим, що у житійних текстах цей сюжет займав важливе місце. Так, ця сцена є як на житійних іконах святителя Миколая та великомучениці Параскеви, чиє народження було детально описано, так і на іконах великомучеників Дмитрія, Георгія та архидиякона Стефана, чиє народження не відіграло суттєвої ролі у житійних текстах. Це дозволяє припустити, що типове зображення різдва служить радше своєрідною

«відправною точкою» існування персонажа, а не лише покликане відображати конкретний текст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туптало Д. *Життя святих – Том IV (грудень). Житіє святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця.* URL: https://www.truechristianity.info/ua/books/saints_ua_04/saints_ua_04_006.php (дата звернення: 03.10.2024).

2. Туптало Д. *Життя святих – Том II (жовтень). Страждання святої великомучениці Параскеви.* URL: https://www.truechristianity.info/ua/books/saints_ua_02/saints_ua_02_056.php (дата звернення: 03.10.2024).

ІСТОРІЯ НАТЮРМОРТУ ЯК САМОСТІЙНОГО ЖАНРУ ЖИВОПИСУ

Сотниченко Анатолій Васильович

доцент

Бондарець Вероніка Юріївна

Студент

Київського національного університету будівництва та архітектури

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0004-8570-197X>

Вступ. Світ речей невід’ємна частина людського життя з давніх часів. Змінювалися стилі, підходи техніки зображення предметів, але незмінною є зацікавленість митців одним із видів мистецтва — натюрмортним живописом.

Мета роботи — полягає у теоретичному обґрунтуванні стилістичних доміант жанру натюрморту в художньо-історичному контексті. Охарактеризувати процес становлення натюрморту як самостійного жанру.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугують узагальнюючі дослідження в галузі історії культури та мистецтвознавства, твори митців. Основними методами є порівняльно-історичний, мистецтвознавчий та структурно-типологічний аналіз.

Результати та обговорення. Жанр натюрморту тривалий час існував в синкретичній єдності з іншими жанрами живопису, він з’явився ніби в лоні цих жанрів, поступово набуваючи самостійного статусу. У процесі розвитку натюрморту періоди концентрації уваги на жанрі та періоди його занепаду змінювали один одного. Але натюрморт наполегливо залишався незмінною доміантою образотворчого мистецтва. Предметний світ натюрморту в кожній країні відтворює власну національну ідентичність. Тому актуальним залишається питання детального аналізу історії розвитку жанру як у загальному контексті, так і з точки зору національної своєрідності натюрморту.

Натюрморт як певний жанр живопису має в історії мистецтва періоди розквіту та падіння. Народження натюрморту як самостійного жанру пов’язано із загальним становленням європейського мистецтва нового часу. Формується

розгалужена система жанрів. Увага до матеріального світу стає підкреслено важливою, виокремлюється станковий живопис. Це добре простежується в творах італійських і особливо нідерландських майстрів епохи Відродження.

В XV-XVI століттях в епоху Відродження натюрморт відображав навколишній світ. Предмети побуту стали свідченням благородства та значущості їх власника. Поетична закоханість в зображенні цих речей визначила в подальшому самостійний розвиток цілого жанру [1].

При цьому у добу раннього Відродження натюрморти поєднували в собі два значення: світське та сакральне, зберігаючи символічну ауру. Так, у ранніх ренесансних полотнах на релігійну тематику ваза з ірисами була як предметом побуту та частиною інтер'єру, так водночас і символом Богородиці. Поступово речі втратили символічне навантаження і «перетворилися в елемент предметного світу людини, ставши показником роду її занять, соціального статусу» [2, с. 310]. Мистецтво почало проявляти зацікавленість до побуту та особистого життя людини, що сприяло розповсюдженню жанру натюрморту. Стали розвиватися національні школи живопису.

Найбільшого розквіту натюрморт досяг у XVII столітті. Саме в цей час він виокремився як жанр. Поширення жанру та набуття їм повноцінного художнього статусу, відбулося у Голландії. Саме в цей час тема смерті так чи інакше присутня в усіх натюрмортах. Полотна наповнюють виключно мертві речі, створені людиною. Це домашнє начиння, книги, предмети мистецтва, упольована дичина, упіймана риба, зірвані фрукти та овочі, зрізані квіти. Життя в цих картинах – лише мотив [2, с. 310]. Цікаво, що самі голландські майстри називали натюрморт не «мертвою природою», а «тихим життям» («still liven») [3, с. 37].

В Голландії формується основний тип натюрморту. В ньому чітко виражений композиційний центр та наявний трьохплановий розподіл простору. На першому плані зображуються дрібні предмети, на другому плані розміщується центр композиції картини, а третій, нейтральний, план виконує роль фону. Цей стиль репрезентують роботи А. Бейєрена, Г. Віллема, П. Класа,

Ф. Снейдерса, Я. Фейта. Відомі музеї світу прикрашають натюрморти цих митців.

В епоху розквіту натюрморту, у XVII столітті, працюють також видатні майстри живопису А. Переда, Х. Рембрант, Ф. Сурбаран. Цих митців поєднує цікавість до побутового характеру речей. Вони прагнуть передати радість побуту.

Світ речей, що оточують людину, їх форми та матеріали демонструють гармонію та красу. Натюрморт як жанр мистецтва створювався художниками новими засобами у відповідності з новими вимогами часу.

Революційні події, що відбулися у Фландрії та Нідерландах, та дозволили цим країнам отримати незалежність і піти шляхом буржуазного розвитку, стали поштовхом для розквіту жанру натюрморту. Мистецтво відкрило нові обрії, де творчі потреби було визначено суспільними відносинами. Нову цінність в людині художники побачили, відображаючи національний побут, відтворюючи щоденну буденність і працю простих людей.

Постать та реформи реаліста живопису М. Караваджо в значній мірі визначили становлення італійської школи натюрморту. Художники звертаються до простих мотивів. Загальними рисами італійського натюрморту є ритмічне різноманіття композицій, насиченість та яскравість колориту, пластичну виразність передачі світу речей. Квіти, овочі та фрукти, дарунки моря, кухонні приналежності, музичні інструменти та книги стають улюбленими темами майстрів італійського натюрморту. В історії живопису закарбувалися імена митців цього періоду Е. Баскеніс, П. Бонці, М. Кампідольо, Дж. Рекко, Дж. Б. Руопполо [4, с. 202].

Іспанська школа натюрморту демонструє піднесену суворість та особливу значущість, яка ніби демонструє відчуженість від побуту. Цю школу представляють Х. Санчес Котан, Ф. Сурбаран, А. Переда. В цей же час розвивається також німецька школа, яку представляють К. Паудіс та Г. Флегель.

Також у XVII столітті формується школа французького натюрморту, представником якого є Л. Вожен. Наприкінці XVII століття у французькому

натюрморті переважали декоративні тенденції придворного мистецтва, а розквіт жанру натюрморту відноситься до першої половини XVIII століття, тобто до епохи рококо. Характерна для голландського мистецтва різноманітність тем у французькому помітно скоротилася. Жанр натюрморту починає розвиватися за двома напрямками. Один з них можна називати “мисливськими натюрмортами”. Його представляють роботи А.-Ф. Депорта та Ж.-Б. Удрі. Для робіт цих митців характерно «змішування» на своїх полотнах портретних груп на пейзажному фоні та мисливської атрибути, або забитої дичини на передньому плані. [5, с. 31].

Другу лінію краще всього ілюструють твори майстра побутової жанрової картини Ж.-Б. Шардена, який увійшов в історію світового живопису як самий видатний майстер натюрморту. До характерних рис його натюрмортів можна віднести глибину змісту, свободу композиції та багатство колористичних рішень. Предмети скромного домашнього побуту стають основними об'єктами творів митця. Тип його творчості характеризується образами світу повсякденних речей. Він ніби зігрітий поезією домашнього вогнища, демократичний за своїм змістом та людяний. До найкращих зразків творчості Ж.-Б. Шардена можна віднести натюрморти “Мідний бак” та “Натюрморт з коробкою, трубкою та глечиком”. Інший тип натюрмортів художника об'єднаний під спільною назвою “Атрибути мистецтва”. Тут простежуємо простоту композиції, її класичну ясність. Для передачі матеріалу предметів у їх нерозривному зв'язку зі світло-повітряним середовищем художник використовує довершені різноманітні прийоми. Представляючи мистецтво реалізму, Шарден доповнив жанр натюрморту піднесеністю та простотою композиції.

Тож, у XVII – натюрморт мав важливе місце, розвиваючись переважно у північній Європі. Жанр натюрморту посів центральне місце у побутовій культурі бароко, рококо та класицизму. Але з закінченням “галантного віку” роль натюрморту суттєво змінилася. Жанр отримує все більш орнаментальну та прикрашаючи роль у побуті [1].

Рубіж XVIII та XIX століть стає новим етапом в історії натюрморту. Термін «nature morte» вперше з'являється саме в цей час. Словосполучення непомітно і поступово проникло у побут, тому точне визначення часу появи терміну відсутнє. Можна відзначити, що в знайомому всім значенні термін «nature morte» зустрічається переважно в журнальних статтях в перші роки XIX століття. А в Толковому словнику, що видавала Французька Академія, у виданнях 1799 та 1814 років термін відсутній, і лише в 1835 році визначення було включено до словника. [5, с. 32].

В XIX столітті провідні майстри живопису, що працюють в багатьох жанрах, визначають долю натюрморту. До їх числа можна віднести Ф. Гойя, Е. Делакруа, Г. Курбе, що створив власну школу в натюрморті, Е. Мане, який розвивав реалістичний натюрморт та французьких художників - імпресіоністів, що періодично зверталися до натюрморту. Живописна система імпресіонізму отримала найбільш повний розвиток в пейзажі, але неминуче торкнулася і жанру натюрморту [1].

В той же час світ речей стає однією із головних тем для майстрів постімпресіонізму. В натюрмортах зрілого періоду Поля Сезана відзначається прагнення знайти шляхи та засоби передачі об'єктивних якостей предмета-об'єму, матеріалу, кольорової стійкості в його характеристиці. Роль реалістичного мистецтва митець осягає, досягнувши вершин живописної майстерності. «Жанр натюрморту стає принциповим для творчої концепції Сезана, що справила великий вплив на розвиток натюрморту та живопису в мистецтві XX століття» [1].

Натюрморти у стилі фовізм створює Анрі Матіс. Його твори насичені яскравими кольорами та лінійними ритмами. Пабло Пікассо, що розроблює разом з Ж. Браком стиль кубізм залишає у власній спадщині чимало творів у жанрі натюрморту. Його натюрморти кардинально перетворюють сприйняття жанру та відрізняються специфічним символізмом, тому що за допомогою таємних знаків (цифр, літер, номерів телефонів, уривків імен) митець створює своєрідний тайнопис.

Висновок. Історія становлення натюрморту як жанру образотворчого мистецтва має тривалий шлях. Добу Відродження та XV-XVI століття в цілому ще не можна назвати часом визначення жанру натюрморту, але саме в цей час предмети побуту і світ речей в цілому привертають увагу митців. Формування натюрморту як самостійного жанру відбувається у XVII-XVIII столітті у мистецтві Голландії та Фландрії. З цього часу починають формуватися національні школи натюрморту Німеччини, Іспанії, Франції, Нідерландів, кожна з яких демонструє власні особливості і специфіку на різних етапах становлення жанру. Ціла плеяда видатних митців присвячує свою творчість жанру натюрморту, або відшліфовує свою майстерність, завдяки зображенню натюрморту.

Сам термін «nature morte» у розумінні «мертва натура» виникає вже на рубежі XVIII – XIX століть і відкриває новий етап в історії натюрморту. Цим жанром захоплюються митці – імпресіоністи, він яскраво розкривається у творчості постімпресіоністів.

В кожному столітті, в кожній країні, у жанрі натюрморту формуються власні стильові доміанти, що дозволяє класифікувати мистецтво натюрморту, розглядаючи його різні аспекти. Ретроспективний погляд показує, що жанр натюрморту завжди шукав нові форми своєї візуалізації, залежно від історичної доби свого існування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Русских Ж. Л. История развития и становления натюрморта как вида изобразительного искусства. Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2015. Вып. 18. С. 1-5.

2. Лучук В. Розвиток натюрморту в контексті трансформації системи «людина – річ». Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: зб. наук. пр. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2009. Вип. 9. С. 309-312.

3. Зорко А. Є. Натюрморт у класичному живописі та академічній художній освіті. Вісник Київського Національного Університету Культури і Мистецтв.

Серія: Мистецтвознавство, 2011. Вип. 25. С. 36-43.

4. Власов В. Г. Стили в искусстве/Санкт-Петербург: ЛИТА, 2010.
Т2. 480 с.

5. Виппер Б. Р. Проблема и развитие натюрморта/Санкт-Петербург:
Азбука-классика, 2005. 202 с.: ил.

HISTORICAL SCIENCES

ДО НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ АПРОБАЦІЙ ПОДАННЯ АВІАЦІЙНОЇ ІСТОРІЇ В РАМКАХ АВІАЄРМІНІЇ І САМЕ ЇЇ СКЛАДОВОЇ – АВІАЛОГІЇ

Баран Руслан Трохимович,

к.е.н.,

Транспортна академія України

Київ, Україна

Вступ. Актуальність теми історії авіації (ІА) яка останнім часом цікавить громадськість України, як авіаційної держави [1]. Визначення дефініції «авіація» (А) дотепер подається по-різному, проте в більшості випадків у якості галузі техніки, пов'язаної з проектно-конструкторським забезпеченням розробок, створення і використанням літальних апаратів важчих за повітря. Таким чином це поняття з Вікіпедії нами таки дещо унормоване і уточнене [2]. Тобто навіть саме це визначення А необхідно вдосконалювати. Так кажемо тому, що під поняттям А одні часто розуміють сукупність літальних апаратів важчих за повітря (повітряні судна (ПС), а інші часто вносять сюди ще й літальні апарати (ЛА) легші за повітря, а також і організації що їх використовують чи обслуговують (авіаційний транспорт (АТ) тощо. Ми А розрізняємо за її складовими: цивільна авіація (ЦА) і Державна або як дехто каже, - військова А (ВА). У таких умовах «багаточитань цього визначення, що вже казати про подання ІА, а тим більше в умовах відсутності методології такого роду досліджень. Зрозуміло, що ІА у таких авторів просто перетворюється на набори фактів і дат [3]. Оскільки основою розвитку технічних засобів А є, наприклад, певні наукові дисципліни та техніко-технологічні засади її функціонування і серед них: теорія А, теорія ПС, аеродинаміка, теорія двигунів, вчення про аеропорти, летовищну інфраструктуру та інше, то ІА в їх розрізі має певні свої особливості для

дослідження тих чи інших чинників і подання результатів. З цією метою автором поставлено експериментальну спробу виробити методологію для написання ІА. Було з цією метою синтезоване поняття авіаєрмінії (Ає), про що подано його опис [4]. Отже ІА в сучасних умовах виходить на актуальні обрії історичних наук природознавства і техніки нашої держави.

Мета роботи. Цією тезовою подачею результатів дослідження в царині ІА автор має намір привернути увагу до ще однієї складової авторської методології Ає, та продовжити їх публікацію в частині, яку назвемо авіалогією (Ал).

Матеріали та методи. ІА України і, серед іншого й на теренах Західної України (ЗУ) подано в декількох працях інших авторів, проте на нашу, як професійних авіаторів, думку, - чи «історія» це (!?) [5]. Про ІА на Тернопіллі нами вперше започатковані на умовах та у формі і методах краєзнавства [6]. Одночасно було подано деякі краєзнавчі розвідки щодо історичних скрижалей також і щодо львівської А [7]. Проте згадані публікації, як і багато інших, що відомі авторіві, носять в собі ознаки фактоописань. Вони розроблені на вибірковій основі, мають уривчасті стилі написання та не охоплюють проблем цільної ІА нашого краю. Саме тому на наше переконання такі підходи до ІА, вважатися науковими сповна не можуть [8]. Отож, з метою виправлення цієї диспропорції поміж науковим і краєзнавчим аспектами досліджень ІА, застосовуючи методологію Ає і її складову Ал, маємо таки наблизитися до перемоги у війні, серед іншого і в історичних науках шляхом власного національного вибору шляхів розв'язання проблем вироблення ІА зокрема ЗУ на комплексній основі [4].

Результати та обговорення. Останнім часом, коли пишуться ці наші статті, поряд з'являється багато публікацій з авіаційної, радше сказати ходи, але не А, а тим більше АТ [2, 3, 5]. Справа у тому, що більшість із них написані зовсім без жодних методичних підходів. Кажуть, що історія, як наука не має сталих ознак математичного плану чи законів природознавства у своєму становленні. Та й сама та А – це, перш за все, хода з реалізації віковичної мрії

людства часів Homo sapiens і спроб підкорення із наступним техніко-технологічним його забезпеченням освоєння п'ятого океану (повітряного басейну) ніяк інакше, як із користю для себе. Тобто людина віддавна намагалася уподібнитися до птаства, комах і до інших літаючих природних світів, які завжди її оточували. Це також було і листя дерев, а особливо деякі із їхніх видів, що мали летючі плоди чи насінини. Як ось, наприклад, таке є у кленів, в яких польоти їх цвіту із плодами надихали ще давніх мислителів. Серед таких можна назвати і Леонардо да Вінчі, бо цей приклад вплинув на його концепцію гелікоптера. Були цікавими у цьому плані і польоти кульок кульбаби, які могли стати прообразом і подобою повітряних куль. Тобто літальних пристроїв (ЛА) у такій формі, коли вони є легшими за повітря та плавають у ньому. І ще більший момент схожості настав після винайдення мильних бульбашок тощо. Отже все це відноситься до тієї складової А, яку ми тепер називаємо повітроплаванням або А вільного польоту [9]. Цей підвид А є попередником А з ПС або як кажуть літаками, як ЛА вже керованими і важчими за повітря, а тому більш цінними з огляду на їх споживчу якість та найголовніше безпеку [10]. І кожне із цих двох напрямків від свого зародження в різні часи історії людства мало свої власні шляхи, етапи, періоди свого науково-конструкторського і техніко-технологічного створення в якості складової АТ. Ось якраз історичний опис всіх цих процесів і має проводитися в рамках синтезованого поняття, яким є Ал. Отож, пишучи ІА маємо на все це звертати увагу, зважати на ці визначення з тим, щоб виробити цілісну історичну канву від часу становлення, створення і розвитку А та її застосування в частині ЦА (АТ) і ВА. Проте, як бачимо, інші автори, пишучи ніби то ІА, плутано все це подають у свої роботах [2, 3, 5]. Якщо без виробленої методології подавати події з «життя А», то тоді це не ІА, а часописи й хода їхніх взаємопов'язаних процесів розвитку: від задумів, наукових пошуків, дослідів та поставлених експериментів, натурних даним, макетів та промислових зразків тощо. І так аж до постання створених та побудованих конструкцій ЛА в якості ПС для реального використання та експлуатації

(летунсько-технічна, комерційна) буде просто фрагментарним набором фактів. Проте, коли при усьому тому будуть ще й описані зв'язки поміж подіями і фактами, залежності поміж цим та про їх реалізацією у практиці існування людства, то це вже стає дієописом в галузі А. І це вже ІА...

Саме тому автором вчинено спробу найперше опрацювати стан авіаційної ходи в розрізі періодизації А у плині часу. І на цій основі вдалося вибудувати струнку методику із викладення форми і методів поступу людства в цій царині з урахуванням різних періодів його життя. Бо ж, якщо казати про транспорт (Т), то тут навіть пресловуте колесо, як основа будь якого, і особливо наземних його видів має свою історію. Вона характеризується певними періодами розвитку того чи іншого виду Т [11]. Отож актуальність теми ІА взагалі та АТ України зокрема в контексті загальноєвропейської авіаційної ери, є на часі. І тому тут подаємо деякі чергові подальші результати цієї наукової роботи. Таким чином перед описом напрацьованої нами авторської методології Ає маємо зазначити, що тепер у час бурхливого національного відродження історичне минуле авіаційної складової науки, техніки, технології, комерції тощо стало предметом особливої зацікавленості як тут, в Україні, так за межами держави. І займатися цим розпочали всі, кому, як кажуть, - не ліньки. Тобто і ті, що не маючи жодних, не те що понять в цій високотехнологічній галузі, а й навіть не історики за фахом та ще й без жодної дотичності до авіаіндустрії (АІ), А чи до АТ вони подали свої «історії» А. І серед цього масиву любительських публікацій були і ті, що тут працювали, проте свої бачення цих процесів викладали поза комплексними підходами [5]. З таких робіт стає зрозуміло, що не тільки Київ, де на наше переконання, вагомі приклади результатів досліджень, чи Одеса, чи Харків тощо. Також не «пасли задніх» і на території ЗУ. Зокрема, як стверджується й у Львові чи Тернополі або на Волині і т.і. були свої піонери-активісти й ентузіасти А [6, 7, 9]. І взагалі можна вважати, що пальма першості у цій праці належать історикові В. Татарчуку і подана у його публікаціях ІА на землях Київщини таки має свою логіку історизму [3]. Проте з тим, щоб дійти до комплексного бачення ІА

необхідно також подавати певні історичні відомості щодо легенд чи прадавніх спроб літання, як фактів, що саме передували постанню А. Тут також дещо вже із цього нами опубліковано [12]. Окрім всього іншого вважаємо за потрібне звернути увагу читачів також і на Біблійні притчі чи записи інших релігій світу. Особливо цікавим в цьому плані є дані про польоти ЛА та їх застосування, які нам тепер відомі, наприклад, з індійського епосу. І серед таких можемо виділити, так звані вімани, але про це вже в інших поданнях наших публікацій.

Після описів таких фактів щодо матеріалізованої реалізації на практиці і в доісторичну добу Людства його мрії польоту, то тоді можливо перейти вже до історії нашої ери і так аж до наших часів. Маємо на увазі період після Різдва Христового. Тобто ходи А, як вдалих спроб домогтися завоювання «п'ятого океану», або освоєння повітряного навколосемного басейну для переміщень (поки що без космосу). Тобто повітряного простору, який покриває поверхню нашої планети. І вже все, що не з природніх, а завдяки людським рукам і розуму та навичкам літає над землею поверхнею в повітряній атмосфері є А. Отож якраз відображення тої ходи в житті Людства аж до можливостей переміщення у просторі і часовому вимірі, зазначення таких шляхів розвитку техніки і технології АТ, тобто з корисною для людей метою називатимемо ІА.

Оскільки А – це все таки А як Т, знаний тепер як АТ, то із всіх відомих на тепер його видів та форм сполучень є чи не «наймолодшим». Проте він беззаперечно у наш час посідає чільне місце в макроекономічних процесах нашої країни у сучасному глобалізованому світі [13]. Підходи до його комерційної експлуатації визначаються на основі особливого виду економіки, яку називаємо тепер авіаційна економіка (АЕ), оскільки тільки тут, в процесі діяльності АТ, обіг капіталів має найбільшу швидкість обертання грошей. Ствердно автор має можливість довести, що фінансово-грошові потоки на АТ, навіть вищі від торгових. Ну, а вплив А на прогрес людства має не менш важливе значення аніж інші види макроекономіки держави. Тільки цей наш висновок потребує окремого вислідку, а тому це інша тема публікації з ІА в частині подання комерційної експлуатації, про що доводилося вже писати [14].

В розрізі ІА маємо тут поняття А подаємо у схематизованому вигляді і дещо в стилізованих моделях АТ. Це треба для того, щоб огляд стану транспортних сполучень в ретроспективі був поданий в розрізі складових транспортних комунікацій і видів (типів) засобів перевезень, якими є ЛА чи ПС. Окрім того напевне також маємо подати засоби підходу до розуміння А як виду сполучень (АТ), перш за все, а не засобів вбивств тобто МА. Тобто друк своїх бачень будемо продовжувати з огляду знавця АЕ, оскільки ВА, як засіб руйнації не входить до завдань автора із її розгляду в плані ІА. Бо в іншому разі відображення розвитку, наприклад, ЦА у комплексному форматі саме цього дуже ефективного, з огляду на переміщення на глобальних ринках робочої сили, матеріальних цінностей та капіталів у просторі та часі з користю для суспільного розвитку матиме розмиті форми. Саме тому для цього також варто було визначити способи підходів до методології розгляду як сегмента комунікації, яким є АТ. Якщо у транспортній галузі держави взагалі взяти його авіаційну складову, то тут маємо запропоновану Ає. Фактично ґрунтовне видання Д. С. Ківи (1942-2024) є прикладом опису ІА з урахуванням визначень Ал [1]. Констатуємо в цій частині, що А за свої більш як 110 років із часу практичного її постання та розвитку має вже своє власне економіко-правове наповнення її діяльності. І, з огляду на АЕ тут важливо не упускати і техніко-технологічного забезпечення разом із комерційною експлуатацією [15]. Ця її складова частина має чітку констатацію в якості транспортних сполучень ЦА у формі АТ. Отож напевне якраз у цих рамках і потрібно розглядати авіаісторію, для чого маємо розписати підсистеми самої тої ЦА (рис. 1). Оскільки інші дослідники цього не здійснили, а тому й казати про ІА не доводиться [3, 5, 8]. Отже із таких «досліджень» ґрунтовних відповідей з ІА на комплексній основі розвитку А у такого роду публікаціях годі знайти. Вважаємо, що якщо взяти тут до уваги існуючу і відому нам історіографію АІ, то більшість таких описів «історії» написані поспіхом. І тому у них певні історичні факти підпорядковані не пошуку й встановлення істини, а просто підгасовані до кон'юктури поточного моменту матеріали [3].

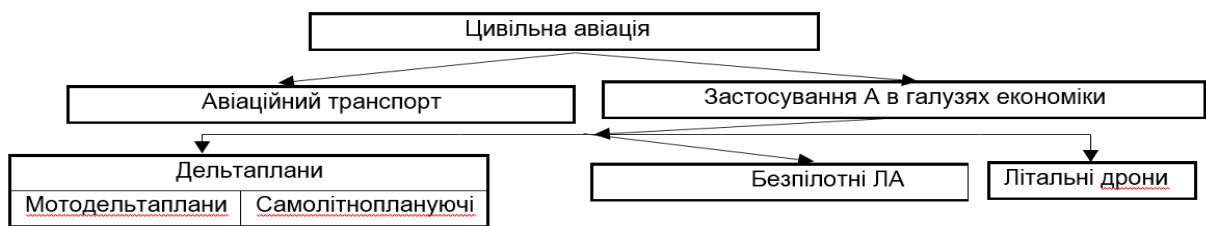

Рис. 1. Складові підсистеми цивільної авіації України.*

*Власна розробка автора.

Емоції у таких авторів, що самі ні авіаторами, ні істориками не були, часто превалюють над тверезим, зваженим, відповідним, правдивим поглядом на історичне минуле А, як такої, а АТ й поготів. Тобто на сьогодні не всі проблеми ІА розроблені рівнозначно та у відповідності до джерельної бази. Якщо значно більше місця приділено простому переліку і опису та набору певних фактів з технічної експлуатації і конструювання, то, наприклад, зовсім немає опису становлення АЕ, комерційної експлуатації, організації перевезень (ОП) тощо. Ось чому нами подано авіатранспортні процеси на формалізованій основі з тим, щоб мати можливість синтезу визначення ІА як самої тої «авіації», так і АТ [4]. І це тим більше, що у рамках розгляду структури авіагалузі хоча б на основі якогось виробленого типологічного підходу до виявлення спільних і відмінних закономірностей, рис, типології їх усталення і трансформації на протязі періодів розвитку авіаційних підсистем. Наприклад, якщо взяти авіабудування, експлуатацію, ремонт, спеціальне застосування а в галузях економіки тощо.

Маємо тут перейти до продовження викладення авторського підходу до ІА, яка тим більше не має національних рис досліджень і вироблених наукових моделей, а відповідно й понять і визначень в А. Так, відомий український авіаконструктор О. Антонов, подаючи свого часу стан розвитку конструкцій ПС називав це процесами з «формування зовнішнього вигляду» або їх «подоби» [16]. Проте розгляд деталізації цієї публікації ще має бути поданий, з огляду на положення Аг. Про Аг буде тема іншої публікації, а тут маємо подати визначення і приклади опису ІА на основі Ал, через що було вчинено спробу вироблення методології досліджень ІА на основі і в частині, якою є Ал в Ає. Синтез нами визначення Ає дозволяє подавати ІА на комплексній основі як

становлення А, а також її розвитку. І найголовніше, що ІА як використання у практиці життєдіяльності людства в якості нового виду Т, яким є А найбільш підходить Ає. Опис по методу наукових пошуків в Ає, з огляду на це можливий тоді, коли в повній мірі є способи розгляду за допомогою Ал, яка показує це у плинні літ, десятиріч, сторіч від часу зародження і розвитку А, а також її складових підсистем.

Якщо під Ає будемо розуміти науково-теоретичні та практичні основи подання ІА і транспортно-технологічних процесів (ТТП) всіх складових А на комплексній основі, то при цьому під Аг відповідно - закони природничого порядку й науково-практичні засади виконання конструкторських виробничих робіт із виготовлення складових А і саме створення й експлуатації ЛА, їх конструкцій і типів й авіаційної техніки і технології в цілому. Тоді визначення Ал - це науковий порадник, який у свою чергу, вивчає стан А, як галузі макроекономіки держави і процеси з фізичних основ лету (аеродинаміка польоту, безпека, доставляння з допомогою літальних апаратів, АЕ, комерційна експлуатація АТ тощо).

Наприклад, на основі дослідів робіт піонерів А в рамках ІА Ає має пряме відношення, оскільки через застосування її складових Аг і Ал можна описати діяльність в цій частині і європейських Д. Кейлі (1773-1857), оскільки цей англійський вчений був винахідником, серед іншого і аеродинамічного конструювання ЛА, планерів, виробив вимоги до їх конструктивного вирішення тощо і інших піонерів А. Також тут можна назвати і А. Пено (1850-1880), який у період десь із 1870 по 1876 роки з науковою метою, виготовив кілька моделей ЛА з гумовим і пружинним двигуном. Серед них його найвідомішими були: модель гелікоптера з співвісними гвинтами, який піднімався на висоту до 15 метрів, а ще моделі літака (названа автором «Планофор»), махоліта («Ортоптер») тощо. Згадаємо і про О. Можайського (1825-1890), який став винахідником саме на теренах України. І ще можемо зазначити же піонерів А, а саме авіаконструктора Е. Лібанського зі Львова чи Б. Гловинського із Тернополя та ін. [6].

Висновки. Внаслідок синтезованих визначень Ає, Ал, Аг можна описувати більш повно і на комплексній основі ІА і на початковому, і на її поточному та перспективному етапах розвитку А та її складової ЦА і зокрема, що дуже важливо АТ. Поширення у цій науково-дослідницькій роботі нових підходів автора до вивчення та написання ІА дозволяє показати у цьому тезовому викладенні дещо спрощено і безумовно лишень схематичний і конспективний характер результатів нашої роботи. У автора, як авіатора та науковця в цій галузі знань є задум видання з ІА у формі монографії. До її фундаменту цим поданням додаємо ще одну цеглину – дану статтю. Хоча результати з обраної теми цим не закінчуються і тому можна сподіватися на надану можливість продовження публікацій у наступних наукових заходах, запланованих Науково-видавничим центром «Sci-conf.com.ua». Тож запрошуємо всіх, хто цікавиться даною тематикою слідкувати за планами формування інтернет-видань у мережі Інету на сайті цієї організації.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ківа Д. С. Відверто про головне. Моє життя в авіабудуванні. – К.: Брайт Букс, 2023.
2. Авіація. Запозичено із Вільної енциклопедії «Вікіпедія» // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
3. Семенова М. Ф. і ін. Історія повітроплавання та ЦА України. Наук. ред. В. М. Гребенников. – К.: НАУ, 2015; Родных А. Птицекрылые машины.

Орнитоптеры и ортоптеры. Их описание, история и применение в жизни. – Л-д: Ид. «Красн. газета», 1929; Гончаренко В. В. Как люди научились летать: Рассказ о развитии авиации. - К.: Веселка, 1983; История авиации: Библиографический указатель / Сост. А. А. Демин, Б. С. Коган, Д. А. Соболев. – М.: «Янус», 2003; М.Б Ляховецький. Талановитий український умілець (До 75-річчя з дня народження Г.С. Тереве́рка)// Нариси з історії техніки і природознавства. Вип. 11. – С. 62-70; В. Татарчук. КПІ: історія авіаційного напрямку діяльності (перша третина ХХ ст) // Дослідження з історії техніки. Інженерна наука і освіта. Вип. 16. – К.: НУ «КПІ», 2012. – С. 73.

4. Баран Р. Т. Вступ до авіаєрмінії, авіалогії та авіаграфії – авторського методу дослідження історії авіації України // The 8th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (September 16-18, 2024) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. – С. 491.

5. Троценко А. М. Історія ЦА України. – К.: 2004; Горяшко А.М. Гражданская авиация Украины / Под ред. А.Ф. Аксенова. – К.: Теніка, 1982; Я. Янчак, А. Козицький. Крила над Галичиною. Нариси з історії повітроплавання та А у Галичині кін. ХУІІІ - поч. ХХ ст.- Л.: Априорі, 2012; Я. Янчак, О.О. Кафтан. Виникнення повітряних сполучень на теренах України // Магістеріум. Вип.7. Історичні науки. – К: НУ «КМА», 2001. – С. 77; Є. Буцький. Чи історія це?.. (Обережно фальсифікат) // Режим доступу: <http://www.aviajournal.com/arhiv/2005/08/05.html> .

6. Р. Баран. Історичний нарис авіаційної думки та практичного розвою літакобудування на Тернопіллі// Вісник Львівськ. товариства «Тернопільщина». Вип. 5-6. – Л.: ЗУКЦ, 2005. – С. 20; Львівська повітряна брама Європи (нарис дослідження історії української лєтовищної справи) // Там само. – С. 90.

7. Баран Р. Т. Авіаконструктор-аматор із Скнилова – представника ембріонального періоду авіаційної ходи // The 1-st International scientific and practical conference —Priority directions of science and technology developmentl (Augus 08-10, 2021) SPC —Sci-conf.com.ua, Kyiv, Ukraine. 2021. 1016 p.- С. 723-734; Авіаційна наука зароджувалась у Львівській Політехніці// Аудиторія/

Освітній студентський тижневик, № 35 (2956), 1-7.12.2016. - С. 10 – 11.

8. Космодемянский А. А. Константин Эдуардович Циолковский. 1857-1935. – М. : Наука, 1987; Обухович В. А. История воздухоплавания. Время, события, люди. – Мн.: Харвест, 2018; Дузь П. Д. История воздухоплавания і авіації в Росії (июль 1914- октябрь 1917). – М.: Машиностроение, 1989; Авіація в Росії. Справочник / М.В. Келдиш и др. – М.:, Машиностроение, 1988; В. Головченко. Це винайдено у Львові// Науковий світ, ч. 1, 2002. - С. 32.

9. В. Татарчук. Повітроплавний гурток Київського політехнічного інституту (1908-1915) // Вилучено з: <https://core.ac.uk/download/pdf/229566679.pdf>; КПІ: історія авіаційного напрямку діяльності (перша третина ХХ ст.) // Вилучено з: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/7724>; Обухович В. А. История воздухоплавания. Время, события, люди. – Мн.: Харвест, 2018.

10. Маккалоу Д. Брати Райти / Пер. з англ. Н. Лавської. – К.: ВГ КМ-БУКС, 2017. – С. 38, 40, 80, 92, 99-100, 224, 232, 24; Авіація. 100 років. Грет Р.Дж. Пер. з англ. – М.: РосМен, 2003. – 440 с.; В. Кобзар. Небо Левка Мацієвича. – К. : Темпора, 2016; Авивція. Енциклопедія под ред. Г.П. Свищева. – М.: НИ «БРЭ» и ЦАГИ им. проф. Н.Б. Жуковского, 1994.

11. Шифрін М. Ю. 35 сторіч до історії коліс. – Дніп.: Арт-прес, 2006.

12. Баран Р.Т. Дочка Байрона й історія авіації // The 4-th International scientific and practical conference —Priority directions of science and technology developmentll (December 20-22, 2020) SPC —Sci-conf.com.ua, Kyiv, Ukraine. 2020. – С. 976-983; Альберт Великий, Косьма Етолійський – піонери авіації?...// The 5-th International scientific and practical conference «Priority directions of science and technology developmentll» (January 24-26, 2021) SPC —Sci-conf.com.ua, Kyiv, Ukraine. 2021.- С. 1142.

13. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994р. № 232/9; Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2010р. № 3393-VI.

14. Баран Р. Т. Вступ до авіаційної логістики на авіаційному транспорті України (основні поняття та визначення) // The 4-st International scientific and practical conference «Perspectives of contemporary science: theory and practice»

(May 26-28, 2024) SPC —Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2024. 1983p. – С. 1328.

15. О. К. Антонов. Формирование облика летательных аппаратов // Наука и жизнь, № 1, 1979. – С. 73.

УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Готра Ян Іванович,

Студент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. / Introductions. Одним з найкращим методів збереження і поширення власних традицій на території іноземної країни є культурні спілки. Вони єднують етнічні групи і поширюють спільні національні традиції за межами країни.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є висвітлити українські культурні організації на території Чеської Республіки і особливості їх функціонування а також цілі їх роботи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Питання українських культурних спілок і української діаспори досліджував Петр Тесар. В роботі було використано методи аналізу та синтезу, за допомогою яких було досліджено функціонування українських культурних організацій на території Чеської Республіки. Метод узагальнення забезпечив здійснення аналізу мети роботи кожної окремої спілки.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Громадське об'єднання «Рута» є невеликою організацією (об'єднує приблизно 120 членів), яка була заснована у 2004 році і видає журнал «Український журнал» (УЗ). Спілка має професійну спрямованість і має на меті поширення інформації про історичні контексти та проблеми українців у Чеській Республіці та у світі, а отже сприяє їх кращій інтеграції .

Наступна організація це «Товариство українок у Чеській Республіці» (СУЧР) яка була заснована у 2000 році як відповідь, щодо недостатньої уваги до жіночого питання з боку нинішніх укр. організацій в Чехії . Нині вона налічує близько 70 членів, більшість з яких жінки пенсійного віку, близько десяти з них активно працюють в асоціації. Асоціація виступає за збереження

українських свят і традицій, інформування про історію та культуру України, також організовує семінари, присвячені видатним українським митцям і науковцям, переважно в співпраці з іншими спілками.

Унікальним є «Форум українців Чеської Республіки» (FUČR) який був заснований у 2001 році, нагороджений відзнакою з раніше названих організацій, його складають переважно молоді українці та студенти і в роботі зосереджується переважно на молодших та новоприбулих українських мігрантах. Їх первинна мета наразі – покращення іміджу українців у Чехії та захист їхніх інтересів в чеському суспільстві. Організація має веб-сайт українською мовою з низкою дискусій на форумах.

Висновки./Conclusions. Отже, визначено що різні культурні спілки, які діють на території Чеської республіки, переслідують різні цілі у своїй діяльності і складаються з різних вікових груп. Товариство «Рута» знайомить Чехію з проблемами українців, привертаючи увагу до них і допомагає їх вирішенню. «Товариство українок у Чеській Республіці» допомагає поширенню інформації щодо українських свят і традицій за кордоном, що є надзвичайно важливою місією, адже традиції - це і є культурний корінь кожної держави. Також дана спілка популяризує імена українських митців і вчених за допомогою семінарів, знайомлячи громадськість з ними. «Форум українців Чеської Республіки» покращуючи імідж українців за межами країни, формує краще ставлення до українських громадян з боку чеського суспільства і держави в цілому.

ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОСТІ В БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Коваленко Руслан Леонідович

Студент

ВСП «Гірничий фаховий коледж

Криворізького національного університету»

У статті розглянуто історію повстанської боротьби в Холодному Яру та виникнення Холодноярської республіки на Чигиринщині в 1919-1922 рр., як одного з прикладів визвольних змагань за українську державність у вітчизняній історії початку ХХ ст., на основі нових джерел проаналізовано маловідомі епізоди історії Холодного Яру, визначено вплив повстанської організації Холодного Яру на формування патріотичного світогляду борців за незалежність України.

Історія Холодноярської республіки - це героїчний фрагмент боротьби за незалежність України в 1919-1922 рр. В історії України це був один із потужних повстанських центрів, створених місцевим селянством для захисту своїх життєвих інтересів та підтримки Української Народної Республіки (далі-УНР) на противагу іншим формам української державності тієї революційної доби, яка панувала у той час: монархічної (Гетьманат) та соціалістичної (УСРР). Вона вважалась своєрідним «островом свободи» на Правобережжі України, це явище є важливим і непересічним в українській історії.

У період національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр. Політична ситуація в Україні складалася далеко не найкращим чином: Директорія УНР одночасно боролася з декількома ворогами. Тому, пересічні українці мали вирішувати, чи чекати на вказівку «згори», чи самостійно брати до рук зброю та боронити свою землю від агресора. І цей вибір був очевидним. 5 квітня 1919 р. у Мотронинському монастирі було утворено Холодноярську організацію, яка згодом дістала назву «республіка». Це місце стало осередком українського

повстанського руху проти загарбників. До її складу ввійшли практично всі села сучасного Чигиринського та Кам'янського районів Черкаської області. 22 села здійснювали потужний опір денікінцям, озброєним Антантою та Червоною Армією. Боротьба холодноярців була вражаючою. При значно менших силах, вони демонстрували відчайдушний спротив противникам.

Однією з перших ланок організації у Холодному Яру став відділ самооборони с. Мельники, який на прохання ігумені Мотрониного монастиря створив і очолив місцевий вчитель Олекса Чучупака. Мета формування захист— скарбів монастиря від російських дезертирів, які тікали із фронтів Першої світової війни додому. Чисельність першого мельничанського відділу самооборони під керівництвом О. Чучупака становила 22 особи. У 1919 р. сформувався повстанський загін - полк гайдамаків Холодного Яру під командуванням брата Олекси, Василя. Він стягнув усі сили до Холодного Яру, створив полк з яким провів повстання проти комуни та «Советської влади» за самостійність України. З ім'ям В. Чучупака пов'язані виникнення та найбільше піднесення Холодноярської республіки протягом 1919-1920 рр. Ці роки стали своєрідною «золотою добою» для Холодноярської республіки, яка перетворилась з військової організації у провідний центр українського руху опору.

Боротьба із загарбниками стосувалася кожного: від дітей до людей похилого віку, де кожен робив свій внесок. Також, холодноярці залучилися підтримкою церкви - Мотронинський монастир був Центром та Штабом Холодного Яру. Його дзвін попереджав про небезпеку. Завдяки тому, що цей дзвін повторювали інші оточуючі церкви, інформувалося все населення на площі у кілька сотень квадратних кілометрів. 2 удари дзвону Мотронинського монастиря-мобілізація основних частин, 3 удари-посилена мобілізація. У полку було два прапори: один чорний з тризубом, другий жовто-блакитний. На першому з однієї сторони був напис: «І повіє новий огонь з Холодного Яру», з іншої відомий напис «Воля України, або смерть!».

Владу у Холодному Яру мав отаман, який в обов'язковому порядку

погоджував свої дії та рішення з Радою. Також існувала Судова система, всі важливі рішення приймалися у повноцінно (як на той час) функціонуючих судах.

Велася активна розвідувальна, підпільна боротьба. «Агенти» холодноярівців працювали в міліції та «надзвичайках» більшовиків. Такий підпільний метод боротьби допомагав повстанцям завжди бути на крок попереду. Але не обходилося і без страшних подій: одного разу, більшовики, закатувавши та вбивши групу холодноярівців, настромили їх голови на палі та встановили біля дороги. Але це не зламало українців, голови побратимів зняли, а на їх місце настромили голови червоноармійців, промовивши що «Так буде з кожним».

У квітні 1920 р. на хуторі Кресельці відбувся з'їзд керівництва Холодного Яру. Серед присутніх був і агент більшовиків, що сповістив військових про вдалу нагоду знищити верхівку повстанців. Червона армія атакувала, і в сутичці загинув В. Чучупака (розуміючи, що врятуватися не вийде, він пустив собі кулю у скроню). Останніми словами Василя були «Готуй нових бійців, Холодний Яре!» Через кілька днів більшовики розстріляли і старшого брата Головного отамана Холодного Яру Петра Чучупаку. Але Холодноярівці не могли здаватися: до лав повстанців вступало все більше бійців. Боротьба розгорталася, але й більшовики посилювали терор.

У цей же час поляки зрадили українців, відступивши від домовленостей з С. Петлюрою та уклавши з більшовиками перемир'я. Боротьба за Україну повністю лягла на плечі повстанців. Більшовики знищували людей сотнями, спалювали села, палили ліси Холодного Яру, катували та вбивали членів родин холодноярівців. На тлі загострення конфлікту, радянська влада обіцяла амністію повстанцям. Змучені бійці Холодного Яру пішли здавати зброю, сподіваючись на спокійне життя. Звісно, кожного з них було страчено.

27 вересня 1922 р., на Великій Раді Отаманів, було влаштовано засідку більшовиків. Понад 30 найвідважніших бійців Холодного Яру потрапили до Лук'янівського СІЗО. Але, навіть за ґратами, їх дух не був

зломлений-розпочалася сутичка. Холодноярівці не могли так просто здатися ворогу. Кілька годин тривала стрілянина. Коли ж набої почали закінчуватися, повстанці вистрелили один в одного, але не потрапили до рук ворогів.

Національно-визвольна боротьба перейшла до етапу вичікування та підготовки. Тепер вже не відкрито виступаючи проти влади, а ретельно працюючи над майбутніми перемогами. Озброєну боротьбу довелося відкласти до більш сприятливих часів. Радянська влада усвідомлювала силу повстанців. І дуже боялася українського опору, і в Чигиринському підрозділі КДБ був навіть уповноважений з питань Холодного Яру аж до 1960-х рр.

Про події в Холодному Яру в добу визвольної боротьби в 1918-1922 рр. широкому загалу українців стало відомо завдяки роману «Холодний Яр» (1934) Ю. Горліса-Горського (справж. - Городянин) старшини армії УНР, який під час Першого зимового походу в 1919-1920 рр. захворів та лишився лікуватися в Мотронинському монастирі, що на теренах Холодного Яру. Одужавши, він продовжив боротьбу вже в лавах повстанців.

В ході боротьби революційна Армія УНР провела два зимових походи. І в першому, який тривав 5 місяців (6 грудня 1919-6 травня 1920 р) врятував армію УНР від загибелі. І саме в ньому прийняли участь бійці - холодноярці."Цікавий факт: всім відоме гасло «Слава Україні» почало використовуватися саме на території Холодноярської республіки. За словами Юрія Горліса- Горського, автора роману «Холодний Яр», що був очевидцем подій, він почув вітання «Слава Україні» від повстанців. Відповіддю на вітання було «Україні слава!». Поширилось вітання завдяки Степовій дивізії, що налічувала близько 18 тис. осіб. Доречно відзначити, що командиром цієї дивізії був криворіжець Костянтин Юрійович Пестушко 1898-1921 Кость Степовий – Блакитний.

Він – один із організаторів повстанського руху проти гетьманата, більшовиків на Криворіжжі.

У 1920 р. Степова дивізія об'єднується з Холодноярськими зброєними силами. А Пестушка обирають Головним отаманом усіх повстанських загонів Холодного Яру. Але в жовтні 1920 р. він склав із себе це повноваження.

У передмові до повісті Ю. Степового «В херсонських степах» генерал М. Капустянський так оцінював дії повстанців: «...Цінним чинником в нашій боротьбі була, зокрема, дисциплінована, боєдатна і відважна Степова дивізія під командуванням Кості Пестушка, з низькою блискучих перемог».

Одна з вулиць у Кривому Розі носить його ім'я, є пам'ятник. А 17-та окрема танкова бригада ЗСУ названа на честь К. Ю. Пестушка.

Нині гасло «Слава Україні» «Героям Слава» - це не просто вітання. Це символ вдячності полеглим бійцям, це надія на майбутнє, це готовність боротися до останнього.

Одним із важливіших джерел з історії холодноряського повстання є спогади Михайла Дорошенка «Стежками холодноряськими : спогади 1918-1923 років» (Філядельфія, 1973), де автор свідчить про дружні відносини між вояками Армії УНР та холодноряцями, які в якості відзнак носили жовто-блакитні стрічки. Описуючи структуру холодноряської повстанської організації, М. Дорошенко вказує, що «з усіх дрібних частин сільських самоохорон твориться один військовий загін, підпорядкований Військовій Раді, а зокрема командирові Чучупакові. Ця військова частина підіймає жовто-блакитний прапор і оголошує своє кредо: За Самостійну Україну, за Центральну Раду, за права, оголошені 4-м Універсалом». Попри те, що автор вживає термін «Холдноряська республіка», наведені М. Дорошенком факти засвідчують усвідомлення холодноряців як частини України. Зокрема, відозва повстанців від 20 липня 1920 р. завершується гаслом «Всі за свою Суверенну, Соборну, Самостійну Україну!». Важливими для розуміння холодноряського повстання є спогади Івана Лютого-Лютенка (псевдо Іван Гонта) «Вогонь з Холодного Яру: спогади» (Детройт, 1986). Автор аналізує антиукраїнську політику більшовиків. І. Лютий-Лютенко свідчить про підтримку повстанцями контактів із урядом УНР, зокрема, восени 1922 р. до повсталих прибув зв'язковий із пропозицією всім отаманам сконтактуватися й узгодити план дій, зібравшись на нараду у с. Велика Виска біля Єлисаветграду (нині-Кропивницький). У роки української незалежності інтерес до селянської

повстанської боротьби в Холодному Яру значно зріс. Доступ до частини розсекречених архівних матеріалів, присвячених визвольній боротьбі українського народу, значно зміцнив джерельну базу дослідження. Якщо у 1930-1980 рр. тематика холоднорського повстання була представлена головним чином спогадами сучасників, то з 1990-х рр. до наукового обігу ввійшла велика кількість документів, що стосуються селянського опору більшовикам. Низка робіт дослідника стосуються історії селянського повстанського руху та його провідників.

Безперечним лідером за кількістю опублікування праць, присвячених тематиці холоднорського повстання, можна вважати Романа Ковалю, який також перевидав роман «Холодний Яр» (2006). Окрім того, Р. Коваль підготував декілька книг з історії повстанської боротьби, а також створив низку біографічних нарисів про повстанських отаманів. У 1995 р. Р. Коваль ініціював щорічні вшанування холоднорських повстанців, завдяки його зусиллям ця тема набула загальнонаціонального значення, стала важливою складовою історичної пам'яті українців. За ініціативи президента історичного клубу «Холодний Яр» Р. Ковалю 14 квітня 2019 року на Холоднорщині відзначили 100-річчя повстання наших прадідів, які 100 років тому підняли всенародне повстання проти ненависної московської влади. Під час урочистостей, було вшановано живих і полеглих героїв українсько-російської війни (з 2014 р.), зокрема, і 93-ї Окремої механізованої бригади «Холодний Яр». Нині, в умовах російсько-української війни (новітньої російсько-української війни), використання гасла та символіки холоднорців частинами ЗСУ та добровольчими батальйонами (танковий підрозділ полку «Азов» «Холодний Яр») доводить, що історія повстанської боротьби Холоднорської організації залишається вагомим чинником у формуванні дієвого патріотизму. Це і є одним із важливих здобутків сучасної української історіографії Холодного Яру для розвитку національної свідомості українців на сучасному етапі державотворення. Борці Холодного Яру є символом нескореності та величі українського духу. Окупанти не врахували, що знищуючи людей, вони не

знищують ідею. Подвиги холодноряців надихають нові покоління на боротьбу проти поневолювачів. Холодний Яр - історія, яку треба знати, аби перемогти в сьогоднішній війні. Отже, Холодноряська республіка зробила вагомий внесок у відновлення незалежності України того часу та для майбутніх поколінь. Згодом, дивлячись, наприклад, на відважних холодноряців, утворювалися нові повстанські рухи та організації, які несли за собою націоналістичні ідеї та принципи. Саме завдяки таким хоробрим постатям у нашій історії, які не боялися віддати своє життя, потрапити під репресії радянської влади, Україна не припинила своє існування та право на свободу і незалежність.

Події Холодного Яру в 1919-1922 років у новітній історії збройної боротьби показали природне прагнення українського народу до здобуття незалежної держави. Прапор холодноряцівських повстанців майорів на Євромайдані в Києві як свідчення незламності та волелюбності українського народу, сьогодні він майорить в руках наших воїнів під час російсько-української війни, додаючи сили духу славних предків. Холодний Яр і досі залишається для ворогів України непохитним та невблаганним ворогом. В умовах новітньої російсько-української війни використання українськими збройними силами їхніх гасел та символіки доводить, що історія повстанської боротьби Холодноряської організації залишається яскравим прикладом визвольної боротьби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вовк О. Українська історіографія Холодноряської повстанської організації (кінець 1910-х - початок 1920-х рр.) / Олександр Вовк // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. - 2016. - № 5 (59). - С. 92-102. – Відомості доступні також з інтернету: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1133/1/Ukrainska%istoriohrafia%20kholodnoiarsko/pdf>
2. Героїзм і трагедія Холодного яру / [Г. С. Гребенюк, А. П. історіограф Демартино, Р. М. Коваль та ін. ; заг. ред. Р. М. Коваля]. - Київ : [Незборима нація], 1996. - 315 с.: іл.
3. Горліс-Горський Ю. Ю. Холодний Яр : [документ, роман] / [вступ, сл.

Р. Ковалю]. - 8-е вид., випр., допов. - Київ ; Львів ; Дрогобич : Вид. фірма «Відродження» : Вид. Іст. клубу «Холодний Яр», 2006. - 430 с. : іл., портр. - (Українська воєнна мемуаристика).

4. Дорошенко М. Стежками холоднороськими : спогади 1918-1923 років / М. Дорошенко. - Філадельфія, 1973. - 220 с. - Відомості доступні також з інтернету: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3150/file.pdf>.

5. Коваль Р. М. Історія Холоднороської організації / Роман Коваль. – Київ : Іст. клуб «Холодний Яр» ; Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. - 102 с. : іл. - (Б-ка Іст. клубу «Холодний Яр» - Серія «Отаманія ХХ століття» ; кн. 8).

6. Лазуренко В. Історія Черкащини (з найдавніших часів до сьогодення) : навч. посіб. / В. Лазуренко. - Черкаси : Ваш дім, 2004. - 456 с. - Відомості доступні також з інтернету: [file:///C:/Users/User.DESKTOP-3STD2B9/Downloads/Maket%20Chigirynchini-3 .pdf](file:///C:/Users/User.DESKTOP-3STD2B9/Downloads/Maket%20Chigirynchini-3.pdf).

7. Холодний Яр: історія, яку треба знати, аби перемогти в сьогоденній війні [Електронний ресурс] / Роман Коваль ; інтерв'ю вела Вікторія Доскоч // Ін-т просвіти : [сайт]. - Текст, і граф. дані. - [Львів], 2018.-5 черв. - Режим доступу: <https://iprosvita.com/kholodnyj-iar-istoriia-iaku-treba-znaty-aby-peremohty-v-sohodnishnij-vijni/> (дата звернення: 19.09.2022). - Назва з екрана.

8. Холоднороська Республіка (1919-1922) // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; НАН України. Ін-т історії України. - Київ, 2013. - Т. 10. - С. 410. - Відомості доступні також з інтернету: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>.

9. Шевелева М. Василь Чучупак - славетний отаман Холодного Яру [Електронний ресурс] / Мар'яна Шевелева // Укр. інтерес : [сайт]. - Текст, і граф. дані. - [Б. м.], 2024. - 11 берез. - Режим доступу: <https://uain.press/blogs/vasyl-chuchupak-slavetnyj-otaman-holodnogo-yaru-194649> (дата звернення: 19.09.2022). - Назва з екрана.

10 Кость Блакитний. Отаман Степової дивізії/Кол.авторів;за «ред.. Ковалю Р. м. Кривий Ріг, «Терни»,2016,100с.»

ФРАНЦУЗЬКІ ФЕМІНІСТИЧНІ РУХИ 1960-Х РОКІВ

Корнієнко Анастасія Ігорівна

студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Разіцький Віталій Йосипович

доцент кафедри філософських та соціальних наук,

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Феміністичний рух у Франції в 1960-х роках був частиною багатьох соціальних і культурних змін, що відбулися після Другої світової війни. У цей період з'явилося багато нових ідей про рівність чоловіків і жінок. Завдяки розвитку молодіжних рухів, сексуальної революції та культурних змін почав розвиватися фемінізм, ціль якого була у прагненні змінити соціальні норми та забезпечити жінкам рівні можливості у всіх сферах життя. Актуальність теми полягає у тому, що феміністичний рух, який охопив Францію в середині – др. пол. ХХ ст., став каталізатором для початку боротьби за права жінок в інших країнах світу, яка з різною інтенсивністю триває по сьогоднішній день.

Мета роботи. / Aim. Метою цієї роботи є дослідження процесу формування основних напрямів розвитку та проблемного поля феміністичного руху у Франції в 1960-х роках та його вплив на соціальні й культурні зміни в країні та за кордоном.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Під час написання даної роботи було використано загальні методи дослідження, такі як аналіз, синтез, індукція, а також історичний метод.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Після Другої світової війни Франція зіткнулася з різними соціальними проблемами, однією з яких став розрив між поколіннями. Молоді люди, які зростали в умовах економічних змін, прагнули нових свобод і способів мислення, що суперечили

традиційним нормам, а молодіжні рухи, що виникли у Франції в 1960-х роках, мали значний вплив не лише на наслідування інших, а й на боротьбу за гендерну рівність. Завдяки культурній революції жінки нарешті прийшли до висновку, що їх соціальне становище не таке, яким вони хотіли б його бачити. Феміністки поставили під сумнів роль жінки в суспільстві та нерівність у сфері праці, шлюбу та освіти.

Революційні зміни поширилися не лише на гендер, але й на сексуальність. Жінки почали відкрито говорити про свої права та свободу вибору. Молодіжні рухи 1960-х років також мали сильний вплив на ставлення до шлюбу та сім'ї. Зростав рух за сексуальну свободу, включаючи право на контрацепцію та аборти, які раніше були табуовані. Зміни також торкнулися освіти та вибору професії. Жінки, які хотіли відігравати активнішу роль в економічному житті країни, почали вимагати рівного доступу до освітніх і професійних можливостей. Це був важливий крок до досягнення економічної незалежності, яка була однією з головних вимог феміністичного руху.

Французький феміністичний рух 1960-х років отримав новий поштовх у контексті тогочасних соціальних рухів. Головною метою феміністок була реалізація рівних прав у різних сферах життя, особливо в економіці, де жінки все ще стикалися з дискримінацією. Вони боролися за рівну оплату праці та зменшення бар'єрів між чоловіками і жінками на ринку праці.

У цьому контексті заслуговує на увагу постать Сімони де Бовуар, одна із лідерок феміністичного руху, яка у своїй книзі «Друга стаття» розвинула ідею про те, що соціальні ролі жінок визначаються не біологічними факторами, а соціальними та культурними умовами. Де Бовуар виступала проти стереотипного уявлення про жінку як «іншу» стаття і закликала до активної боротьби за рівність. Її філософські ідеї вплинули на ціле покоління феміністок у Франції та за кордоном.

Слід наголосити, що однією з головних вимог феміністок у 1960-х роках була легалізація абортів та доступність контрацепції. Феміністки вимагали права розпоряджатися власним тілом та репродуктивною свободою. Легалізація

абортів і доступ до контрацепції стали ключовими пунктами програми феміністичного руху у Франції.

Не менш важливою темою для феміністок у 1960-х роках був захист жінок від насильства. Домашнє насильство, яке довгий час замовчувалося, стало предметом обговорення на національному рівні завдяки активним діям феміністок. Феміністичні організації вимагали створення правових механізмів для захисту жертв та реформування системи правосуддя для забезпечення справедливого ставлення до жінок.

Важливою частиною феміністичного руху була реформа освіти. Це було пов'язано з тим, що жінки завжди стикалися з труднощами у виборі професії та навчанні. Незважаючи на покращення доступу до освіти після війни, жінки все ще стикалися з перешкодами при виборі професії чи навчання. Французькі феміністки вимагали створення рівних умов для освіти та кар'єрного зростання, що стало важливим кроком на шляху до економічної рівності.

Феміністичний рух зіткнувся з великим опором з боку консервативних сил, особливо з боку Католицької церкви, яка вважала, що єдині можливі ролі жінки у суспільстві – це мати та домогосподарка, через що феміністки зіткнулися з багатьма перешкодами. Однак вони не здавалися і продовжували залучати нові соціальні групи, такі як молодь, робітники та студенти, допомагаючи розширювати вплив руху. Завдяки їхній боротьбі були досягнуті такі важливі зміни, як легалізація абортів та полегшення доступу до контрацептивів. Це стало важливим проривом на шляху до репродуктивної свободи жінок.

Французький феміністичний рух також сприяв поліпшенню становища жінок на робочому місці. Сучасне французьке суспільство значною мірою формувалося під впливом цих рухів. Рівна оплата праці, доступ до робочих місць, які раніше вважалися суто чоловічими, та боротьба за кар'єрне зростання стали результатом активної боротьби феміністок. Зміни у сфері репродуктивних прав, освіти та захисту від насильства заклали основу для подальшого розвитку феміністичного руху у 1970-х та 1980-х роках. Ці

перемоги відкрили нові можливості для жінок і сприяли зростанню їхнього впливу в суспільстві. Французькі феміністки змогли зробити гендерну рівність однією з головних тем публічного дискурсу.

Висновки. / Conclusions. Отже, французький феміністичний рух 1960-х років не тільки вплинув на розвиток гендерної рівності у Франції, але й сприяв розвитку прав жінок у глобальному контексті. Вони виступали проти патріархату і вимагали рівності у шлюбі, роботі, освіті та політиці. Незважаючи на сильну опозицію, феміністки домоглися важливих законодавчих змін, таких як легалізація абортів і рівна оплата праці. Їхній вплив відчутний і сьогодні та продовжує надихати феміністичні рухи в усьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фемінізм у Франції: хвилі боротьби та емансипації жінок. Гендер у деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/feminism-in-france.html> (дата звернення: 6.10.2024).

2. Christopher Brooks. The Youth Movement and Cultural Revolution. LibreTexts. URL: [https://human.libretexts.org/Bookshelves/History/World_History/Western_Civilization_-_A_Concise_History_III_\(Brooks\)/14%3A_Postwar_Society/14.04%3A_The_Youth_Movement_and_Cultural_Revolution](https://human.libretexts.org/Bookshelves/History/World_History/Western_Civilization_-_A_Concise_History_III_(Brooks)/14%3A_Postwar_Society/14.04%3A_The_Youth_Movement_and_Cultural_Revolution) (дата звернення: 6.10.2024).

РОЛЬ ІV ЛАТЕРАНСЬКОГО СОБОРУ У БОРОТЬБІ З ЄРЕССЮ

Кубасова Анна Валеріївна,

здобувачка вищої освіти

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна

Вступ. Римо-католицька церква на початку XIII ст. переживала глибоку кризу, викликану поширенням масових єретицьких рухів. На момент вступу на папський престол Інокентія III їх вплив на суспільство був настільки великим, що католіцька церква стояла перед загрозою втратити своє становище в суспільстві. Найбільш хиткими її позиції були на півдні Франції, де катарська єресь знайшла велику кількість прихильників, в тому числі й серед представників світської влади. Від церкви вимагалось прийняття швидких заходів, які б могли виправити ситуацію. Організований папою хрестовий похід, що був спрямований на фізичне винищення єретиків, привів до ще засудження церкви суспільством. Стало зрозумілим, що без залучення мирних методів проблему не вирішити. Комплексний їх виклад зафіксовано у рішеннях ІV Латеранського собору.

Мета роботи – проаналізувати рішення ІV Латеранського собору 1215 р., пов'язані з програмою боротьби з єрессю, визначити їх вплив на створення інквізиційних судів.

Матеріали та методи. Період середньовіччя в цілому, та поширення єретицьких рухів зокрема завжди породжували значний інтерес дослідників. На сьогоднішній день сформувалася досить широка історіографія питання, в тому числі й вітчизняна. Більшість вчених підтверджують усталену в зарубіжних наукових розвідках точку зору в основі якої лежить визнання ІV Латеранського собору поворотною віхою в середньовічній історії, з якої починається насильницьке винищення єресі. Зокрема, до вивчення цього питання зверталися українські вчені: Н. Капустіна [3], С. Климків [4] та автори колективної роботи «Історія європейської цивілізації» [4].

Результати та обговорення. IV Латеранський собор було скликано з метою розробки проєкту реформ які повинні були припинити ересі та зміцнити авторитет церкви. Цьому питанню був присвячений третій канон «Про еретиків», проголошений 30 листопада 1215 р. З одного боку у документі звучало засудження ересі: «Ми відлучаємо будь-яку ересь, хоч би яким ім'ям вона називалася». Поряд з цим, відповідно до християнської традиції, постанови собору не виключали покаєння винного, яке звільняло його від судового переслідування. Виходячи з цього процедура засудження еретиків, чия вина була встановлена слідством, не приводила до остаточного вироку, а передбачала два етапи – спочатку митрополит чи єпископ відлучав винного від церкви терміном на один рік, протягом якого він мав очистити свою совість від гріха та довести прихильність до святої церкви. Якщо ж цього не відбувалося, то через рік римський папа затверджував вирок про відлучення, після чого покарання набирало повної сили [1, с. 234]. Тобто, особа, яка була відлучена від церкви протягом року не намагалися зняти з себе цю вину, автоматично робило її винною. Для доведення її вини не треба було шукати додаткові докази. До відлучення та анафеми додавалося ще й форми адміністративного покарання. Серед останніх передбачалися, такі заходи: конфіскація власності, звільнення з посади, позбавлення бенефіцій представників духовенства, вилучення феодів та пов'язаної з ними юрисдикції у феодальній знаті [1, с. 233–234], з чого випливає, що запропонована собором стратегія боротьби з ерессю передбачала активну участь у ній світської влади

Програма боротьби з ересями передбачала пильний контроль над населенням, його повсякденним життям та у монастирях, здійснювати який повинні були вищі церковні ієрархи. Для цього архієпископи та єпископи в обов'язковому порядку повинні були відвідувати свої єпархії один-два рази на рік, мати достовірну інформацію про стан справ у їх межах і своєчасно реагувати на небезпеку, яка виходить від поборників ересі. За невиконання своїх обов'язків єпископи могли втратити єпархію і втратити сан [1, с. 235]. Учасників хрестового походу проти альбігойців, яких Інокентій III прирівняв

до воїнів, що звільняють Святу землю, була надавала повне відпущення гріхів разом з привілеями, що їм повинні були бути надані в цьому випадку [2, с. 268]. Жодного слова про фізичне винищення єретиків в документі не містилося.

Проголосивши план мирних заходів IV Латеранський собор в той же час заклав основи створення інквізиції. Її було засновано трохи пізніше, однак собор для цього створив усі передумови, доручивши церковному суду здійснювати «виявлення, покарання і запобігання єресям». Також вони повинні були у разі якихось порушень проводити розслідування і оголошувати вирок. Окрім того, залучення світської влади до вирішення церковних питань, закріплене рішенням собору, дозволяло перекласти на неї здійснення репресивних заходів [3, с. 17; 4, с. 22]. Це давало церкві можливість саме на неї перекласти й відповідальність за насилля, а самій зберігати своє позитивне реноме.

Висновки. З поміж методів боротьби церкви проти єресі, виголошених на IV Латеранському соборі вагоме місце відводилося переконанню та настановам, які покликані були допомогти єретику відмовитись від хибних переконань та повернутися до церкви. Вироблена собором програма була спрямована на реорганізацію Церкви та розбудову всієї системи її взаємин із суспільством. Причому все це мало здійснюватися з урахуванням характеру епохи, якій були притаманні: посилення світської влади, у тому числі муніципалітетів, поширення римського права, підвищення освітнього рівня людей та посилення раціоналістичних уявлень у суспільній свідомості. Однак реалії життя підштовхнули її до застосування насилля, відповідальність за яке вона вміло переклала на світську владу, залучивши її до справи боротьби з єресю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зайбт Ф. Близк і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем. Перекл. з нім. Х. Назаркевич, О. Конкевич, наук. ред. Р. Паранько. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2009. 512 с.
2. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Варвари. Християни.

Мусульмани; за ред. У. Еко; пер. з італ. Харків, 2018. 704 с.

3. Капустіна Н. Б. Феномен інквізиції: філософсько-правовий аспект. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30- річчяпроголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / За загальною редакцією С. В. Ківалова, Одеса: Видавничий дім «Гельветика». Т. 1. 2021. С. 15–18.*

4. Климків С. М. Становлення і механізми діяльності чернечої інквізиції на півдні Франції: спроба реконструкції історичних реалій. *Історична панорама: Науковий збірник ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. Вип. 24. с. 20–36.

ВПЛИВ ПОДІЙ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ ВОЛИНИ

Кушпетюк Олена Іванівна,
кандидат історичних наук, доцент
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
Луцький інститут розвитку людини
м. Луцьк, Україна

Вступ. Сьогодні, коли російський агресор розпочав повномасштабне вторгнення на суверенну територію України, кожен день приносить дедалі більше руйнувань, обстрілюють міста ракетами, гине мирне населення, а також знищуються унікальні культурні цінності. Держава-агресор цілеспрямовано і свідомо продовжує руйнування об'єктів культурної спадщини, що трактується за Другим Протоколом до Гаазької конвенції 1954 року як злочин і передбачає «індивідуальну кримінальну відповідальність» [5, ст. 15 п. 2]. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України продовжує фіксувати пошкодження об'єктів культурної інфраструктури в Україні внаслідок повномасштабної російської агресії.

Станом на 25 вересня 2024 року «2093 об'єктів культурної інфраструктури зазнали пошкоджень чи руйнувань через російську агресію» [14]. Серед цих об'єктів і 120 музеїв та галерей.

Україні, на її багатовіковому історичному шляху, довелося зазнати колосальних втрат історико-культурної спадщини, національних святинь, створених талантом та працею багатьох поколінь. Окрему сторінку в історію Волині початку ХХ ст. події вписали Першої світової війни, які вплинули і на розвиток музейної справи регіону.

Мета роботи. У статті здійснено спробу висвітлити стан музейництва Волинської губернії у період Першої світової війни, події якої загалом унеможливили нормальне функціонування перших музеїв краю, призвели до нищення багатьох пам'яток та згорання роботи музейних закладів.

Результати. Друга половина XIX – початок XX ст. – період заснування перших музейних закладів Волинської губернії. Їх діяльність можна умовно розділити на два етапи. Перший з них охоплює час з середини 1860-х по середину 1890-х років. Він характеризується появою і розгортанням діяльності в абсолютній своїй більшості музейних закладів релігійного спрямування (так званих давньосховищ). Наступний період тривав з середини 1890-х років до початку Першої світової війни. Йому притаманні розширення діапазону і поглиблення змісту музейницької діяльності історико-краєзнавчого характеру. Це було викликане активним становленням світських музеїв, позбавлених, на відміну від давньосховищ, вузької конфесійної обмеженості та постійної підконтрольності. Проте, події Першої світової війни загалом унеможливили нормальне функціонування музейних закладів краю.

Так, початок війни примусив згорнути роботу давньосховища Володимир-Волинського Свято-Володимирського православного церковного братства, діяльність якого була помітним явищем суспільно-політичного та наукового життя краю другої половини XIX – початку XX ст. Об'єднуючи навколо себе місцевих любителів і колекціонерів старовини, цей заклад, який розпочав свою діяльність у 1887 році, з часом перетворився на важливий осередок дослідження історії Волині. Його «експозиція розташовувалася в колишній ризниці Успенського собору (Мстиславового храму) – пам'ятці архітектури XII ст. міста Володимира-Волинського» [8, с. 289]. Організаторами музею були відомі у краї знавці і любителі старовини Д. Левицький, П. Ненецький, голова ради братства і завідувач давньосховища О. Дверницький, ін. Їх подвижницька діяльність давала змогу не тільки вдало виявляти та збирати зразки старовини, а й забезпечувати належне їх збереження і подальше використання для наукового вивчення та популяризації.

Однак, прослідковуючи подальшу долю експонатів давньосховища Володимир-Волинського православного братства, слід зазначити, що «у 1911 році частину з них це, зокрема, 500 стародруків і 100 рукописів було передано до Волинського єпархіального давньосховища» [4, с. 230]. З початком Першої

світової війни старожитності, що залишилися у давньосховищі міста Володимира-Волинського довелося евакуювати до Харкова. Частина з них сьогодні зберігається у Харківському художньому музеї та у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка [2, с. 190]. Серед яких «унікальна ікона «Благовіщення» 1579 року маляра Федуска із Самбора» [4, с. 230].

Не втішною була доля і ще одного церковного музейного закладу краю – Волинського єпархіального давньосховища. Спочатку воно розташовувалося у колишній церкві при архієрейському будинку, частково пристосованій під музей. В 1894 році, створене Волинське церковно-археологічне товариство «розпочало спорудження власного будинку під музей і бібліотеку» [6, с. 47].

Давньосховище комплектувалося винятково пам'ятками старовини релігійно-церковного характеру. Експонати музейного закладу були розподілені по відділах, серед яких – бібліотека, архів і відділ пам'яток. Визначне місце у формуванні експозиції та налагодженні належної діяльності цього закладу належало його завідувачу О. Фотинському. Завдяки його зусиллям, у 1911 році експозиція Волинського єпархіального давньосховища поповнилася експонатами музею Свято-Володимирського православного братства (головним чином стародруками і рукописами).

Напередодні Першої світової війни у Волинському єпархіальному давньосховищі була зібрана і знаходилася в належних умовах зберігання вартісна колекція. Проте в 1914 році вона частково була евакуйована до Харкова. На сьогодні відомо, що лише незначна частина пам'яток старовини давньосховища вціліла. «У Харківському художньому музеї зберігаються ікони Христа і Богородиці Одигітрії з Дубна» [13, с. 56], «два твори лицевого гаптування – воздухи. Один датований 1598 роком, а другий воздух «Покладення до труни» – 1715 роком» [15, с. 16]. «Одна з унікальних пам'яток волинського малярства з колекції давньосховища – ікона «Богородиця-Одигітрія» з Дорогобужа XIII ст. – зберігається сьогодні у Рівненському краєзнавчому музеї» [9, с. 27].

Зібрання Волинського єпархіального давньосховища було також багате на історико-статистичні описи церков Волинської єпархії. Члени товариства неодноразово подорожували по селах і містечках Волині, «збираючи підготовлені парафіяльними священиками протягом ХІХ ст. описи парафій, вивчаючи історію населених пунктів та їх пам'ятки» [12, арк. 2]. Вони розробили власну програму-анкету, за пунктами якої повинен був проводитись опис окремих церков, парафій, населених пунктів Волині. Анкета містила питання географічного, топографічного, релігійно-обрядового, фольклорно-етнографічного, історичного характеру, що давало можливість зібрати детальні відомості з історії православ'я на Волині, міжконфесійної боротьби, питань політичного, економічного та культурного життя краю.

Надходження історико-статистичних описів церков Волинської єпархії продовжувалося до початку Першої світової війни. На сьогодні частина цих важливих документів (427 описів) знаходиться у фондах Центрального державного історичного архіву України, м.Київ (далі – ЦДІАК України) [9, с. 26].

На початку війни евакуйовані були і експонати першого світського музейного закладу Волині – музею Ф. Штейнгеля, створеного у 1896 році в селі Городок Ровенського повіту. «Протягом 1896-1904 років він розміщувався у двох досить просторих, а з кінця 1904 року і до евакуації – у п'яти аналогічних кімнатах» [4, с. 231]. Ф. Штейнгель та хранителі музею подбали про створення сприятливих умов для зберігання музейних експонатів. Одночасно вони прагнули на основі колективно розробленої програми розвитку музею як регіонального історико-краєзнавчого осередку розмістити предмети старовини в експозиції за проблемно-хронологічним принципом. Завдяки такому підходу у музеї загалом вдалося відтворити цілісну картину історії краю від первіснообщинного ладу до кінця ХVІІІ ст. з більш-менш рівномірним показом практично усіх сторін його життя.

Сьогодні можна констатувати, що саме у Городоцькому музеї вперше на Волині було застосовано дійсно музейну форму експонування предметів

старовини, яка практикується й донині. Завдяки чіткій концепції розвитку, проблемно-хронологічному принципові у змалюванні експозиційними засобами минувшини краю музей перетворився на одного із провідних науково-дослідницьких та просвітницьких осередків у здійсненні на Волині історико-краєзнавчої роботи. Однак, доля його експонатів була такою ж невтішною, як і низки інших волинських музеїв. З початком Першої світової війни вони були вивезені до Києва та на Північний Кавказ. Чимало з них зникло безслідно, лише незначна їх частка (етнографічні колекції, окремі археологічні пам'ятки, збірки книг та ін.), потрапивши до фондів Київського музею старовини і мистецтв та нинішньої Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, дійшла до наших днів [10, с. 173].

Інший музейний заклад Волині - музей Товариства дослідників Волині зміг пережити роки війни. «15 лютого 1901 року товариство прийняло у своє відання музей, що існував при публічній бібліотеці ще з 1865 року» [7, с. 28]. Спочатку він розташовувався у непристосованому для роботи приміщенні. Однак з часом завдяки постійним клопотанням віце-голови Товариства (з 1910 року) П. Тутковського – відомого волинського геолога, згодом професора Київського університету, перед волинським губернатором О. Кутайсовим у 1911 році «музей було переведено до приміщення Житомирського будинку працелюбства» [7, с. 28].

Активну участь у становленні експозиції музею при Товаристві дослідників Волині брали Я. Яроцький, П. Тутковський, М. Белонін, С. Бржозовський, А. Ксенжопольський, та ін. При створенні експозиції вони застосовували тогочасні наукові підходи, апробовані в музеєзнавчій діяльності. Також члени товариства велику увагу приділяли питанням про перетворення музею у самостійну установу. «Статут Центрального Волинського музею було затверджено Міністерством освіти 8 квітня 1913 року, а з 1 січня 1914 року музей набув самостійності. Він мав чотири відділи: природничо-історичний, етнологічний, економічний, історичний. На 1 січня 1914 року в ньому нараховувалося 8292 експонати» [7, с. 28].

Цей музейний заклад при Товаристві дослідників Волині, на базі якого постав Волинський центральний музей, зміг пережити роки Першої світової війни та революційних потрясінь. Новий поштовх його розвитку дала доба українського національного відродження. Збережені зусиллями його працівників колекції дозволили музеєві виступити в ролі вагомого науково-краєзнавчого центру при вивченні минулого Волині у 1920-х – на початку 1930-х років.

Події Першої світової війни унеможливили нормальне функціонування і ще одного світського музейного закладу Волині – музею, організованого Братством імені князів Острозьких, яке функціонувало з 1909 року у місті Острозі. Визначальним напрямом роботи братства був пошук документів та іншого роду реліквій, що в різні часи належали родині князів Острозьких або якимось чином їй стосувалися. Для повноцінного представлення таких пам'яток у вцілілому приміщенні колишнього родинного замку князів Острозьких, пам'ятці архітектури XIV – XV ст. «в 1910 році було започатковано музей під назвою «давньосховище» [1, арк. 1-2]. Адже члени Братства імені князів Острозьких не без підстав вважали, що цей замок, «...який сам своєю старовинністю пробуджує дорогі спомини з історії нашої вітчизни» [16, с. 25], ідеально підходить для розміщення тут музею та історичної бібліотеки. Тому, основу музейної експозиції склали предмети старовини, які висвітлювали історію Волині крізь призму діяльності родини князів Острозьких. І. Івашкевич, М. Струменський, М. Тучемський, І. Окойомов, Й. Новицький та інші члени братства, активно збагачуючи експозицію новими надходженнями, зібрали значний за обсягом матеріал, який цікавив багатьох відвідувачів. Відомо, що улітку 1914 року музей відвідала група членів Товариства дослідників Волині, яка здійснювала поїздку по історичних місцях краю. Однак, серйозною перешкодою в реконструкції замку і роботі місцевих музеєзнавців стала Перша світова війна. Вона зумовила різке зменшення фінансових надходжень і, як наслідок не тільки уповільнення темпів робіт, але й неможливість доведення до кінця багатьох з них. Тому, лише «на другу половину 1916 року вдалося

відреставрувати й облаштувати верхній поверх замку, де розмістилися музей та історична бібліотека» [4, с. 364]. 11(24) серпня 1916 року відбулося відкриття музею. Завдяки кропіткій роботі членів Братства імені князів Острозьких до наших днів збереглася незначна кількість унікальних пам'яток. Це – «масивний мідний підсвічник князя К. Острозького 1575 року виготовлення» [15, с. 12], «ікона «Свята Параскева з житієм» XVII ст.» [3, с. 56], деякі стародруки та ін., які сьогодні зберігаються в Державному історико-культурному заповіднику м. Острога.

Не встиг розгорнути повноцінної діяльності і архітектурно-музейний ансамбль «Козацькі могили», «будівництво якого розпочалося у 1910 році неподалік села Пляшева, де відбувалася знаменита Берестецька битва» [17, с. 62]. До початку Першої світової війни на острові Журавлиха було збудовано Георгіївську церкву, у підземеллі якої сьогодні зберігаються останки учасників битви. А «у 1912 році із села Острів сюди було перенесено дерев'яну Михайлівську церкву, в ній, за народними переказами, перед битвою побував Богдан Хмельницький» [11, с. 239-241].

Висновки. Таким чином, у роки Першої світової війни Волинь була фронтним краєм, тому її події вплинули на розвиток музейної справи регіону. Вони загалом унеможливили нормальне функціонування музеїв, а деякі музейні заклади згорнути свою роботу і багато пам'яток старовини, які зберігалися в них безслідно зникли.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів–документи історії заснування братства імені князів Острозьких в місті Острозі під заступництвом князя Федора. 1907–1909 гг. *Архів Волинського краєзнавчого музею*. КДФ №22. Арк. 1-217.
2. Василевська С. З історії Ввято-Володимирського братства у м. Володимирі-Волинському у XIX столітті (за матеріалами архіву братства з фондів Волинського краєзнавчого музею). *Волинська ікона: дослідження та реставрація*: матеріали XIX міжнар. наук. конф., Луцьк, 24–25 жовт. 2012 р.:

наук. зб. Луцьк, 2012. Вип. 19. С. 187-190.

3. Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації: тези та матеріали III Всеукр. наук. конф., 12-13 грудня 1996. Луцьк: Волинський краєзнавчий музей, 1996. 78 с.

4. Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.) : моногр. 2-е вид., доп. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 536 с.

5. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року. м. Гаага, 26 березня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#n2 (дата звернення: 07.10.2024).

6. Костриця М. Волинське церковно-археологічне товариство та його роль у розвитку краєзнавства. Краєзнавство. 2005. №1. С. 43-50.

7. Костриця М. Товариство дослідників Волині крізь призму XX століття, Краєзнавство. 2000. № 1. С. 26-31.

8. Левицький О. Владимир-Волинське братство (з приводу його першого звіту). *Київська старовина*. 1889. № 7. С. 285–291.

9. Луць В. Матеріали до історії музейних збірок волинського іконопису. *Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації*: матеріали V наук. конф., Луцьк, 27-28 серп. 1998 р.: наук. зб. Луцьк, 1998. С. 22-32.

10. Непомнящий Г. Городоцький музей барона Ф.Р.Штейнгеля. *Велика Волинь*: праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир: Журфонд, 1994. Т.15. С. 168-173.

11. Прищепя Б. А., Прищепя О. П. Історичне краєзнавство Волині: навч. посіб. Рівне: ПП ДМ, 2008. 352 с.: іл.

12. Про надання церковних описів в канцелярію Волинського церковно-археологічного товариства. *ЦДІАК України*. Ф.1974. Оп.1. Спр.3. Арк.1-21.

13. Пуцко В. Волинське єпархіальне давньосховище. *Образотворче*

мистецтво. 1995. №2. С. 55-58.

14. Руйнування культурної спадщини. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/2093-obyekty-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzhen-chy-rujnuvan-cherez-rosijsku-agresiyu/> (дата звернення: 06.10.2024).

15. Тези наукової конференції до 100-річчя Волинського Єпархіального давньосховища, 18-20 трав. 1993 р. Житомир: Житомирський обласний краєзнавчий музей, 1993. 67 с.

16. Тучемський М. Сторожовий замок князів Острозьких у місті Острозі, Волинській губернії, у сучасному нам стані. Почаїв: Типографія Почаєво-Успенської Лаври, 1912. 26 с.

17. Хведась А. Унікальні пам'ятки Волині: Домузейне колекціонування і формування музейних осередків у ХІХ – першій чверті ХХ ст. *Нова педагогічна думка*. 1997. №2. С. 58-62.

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ПАРКОВОЇ КУЛЬТУРИ ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН (1980-2020 РР.)

Матвієнко Вадим Вікторович,

аспірант

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. Паркова культура є важливою складовою міського середовища, забезпечуючи не лише рекреаційні потреби населення, а й виконуючи соціокультурні функції, такі як збереження традицій, виховання естетичних цінностей та сприяння соціалізації різних груп населення. В історії розвитку паркової культури в Україні, зокрема на Вінниччині, важливим є період кінця 1980-х років — період значних соціально-економічних змін, що збігся з часом політичних трансформацій у Радянському Союзі та здобуттям незалежності Україною.

Кінець 1980-х років і перша чверть XXI століття відзначаються поступовим переходом від централізованої моделі управління парковими зонами до децентралізованої, що відображає нові економічні реалії та потреби суспільства. Цей період характеризується суттєвими змінами в концепції використання парків: від переважно ідеологічних функцій, які домінували в радянський період, до нових форм дозвілля, спрямованих на індивідуальні потреби та інтереси громадян. Важливим є й те, що саме на цьому етапі розвитку відбувається відновлення та модернізація паркових зон, які стають важливими осередками не лише відпочинку, а й культурного життя міста. Парки культури та відпочинку Вінниччини починають відігравати роль місць проведення міжнародних фестивалів, культурних і соціальних подій, що робить їх центрами соціалізації та міжкультурного діалогу.

Ціль роботи полягає в історичному аналізі еволюції паркової культури Вінниччини з кінця 1980-х років до першої чверті XXI століття, з акцентом на соціально-економічні та культурні фактори, що впливали на розвиток паркової

інфраструктури та зміни її функцій у контексті історичних процесів і трансформацій міського середовища.

Матеріали і методи. Дослідження базується на аналізі широкого спектру історичних джерел, включаючи законодавчі акти, офіційні документи, архівні матеріали, публікації місцевої преси, а також наукові праці, що стосуються розвитку паркової культури та міського середовища Вінниччини у період з 1980-х до 2020-х років. Застосовано методи історичної компаративістики, що дозволяють порівнювати етапи розвитку паркових зон у різні історичні періоди, а також соціокультурний підхід для аналізу зміни функцій парків під впливом суспільних трансформацій. Для досягнення мети дослідження використовувалися: історико-хронологічний метод – для послідовного вивчення ключових етапів розвитку паркової культури Вінниччини; аналітичний метод-для вивчення впливу соціальних, економічних і культурних змін на функціонування парків; порівняльний метод – для зіставлення розвитку паркових зон у радянський та пострадянський періоди.

Результати та обговорення. У процесі дослідження було встановлено, що паркова культура Вінниччини виконувала не лише рекреаційну функцію, але й мала важливе соціокультурне значення. Парки служили місцем для масових заходів, свят та ідеологічних подій, сприяючи формуванню колективної ідентичності. Зміни в управлінні парковими зонами та їх використанні відображали глибокі трансформації в суспільстві, зокрема перехід від централізованих до децентралізованих моделей. Щоб зрозуміти ці зміни в розвитку паркової інфраструктури, необхідно розглянути історичний контекст кінця 1980-х років, коли соціально-економічні та політичні процеси почали впливати на еволюцію паркових зон. Цей період став відправною точкою для подальших змін, які визначили нові напрями розвитку паркової культури в пострадянську епоху.

Історичний контекст кінця 1980-х років

У кінці 1980-х років Вінниччина, як і інші регіони України, зазнавала впливу політичних та соціальних змін, пов'язаних із перебудовою, ініційованою

у Радянському Союзі. Цей період характеризувався пошуком нових форм управління й розвитку соціальних і культурних сфер. Дозвіллева інфраструктура, зокрема парки культури та відпочинку, мала на меті слугувати простором для соціалізації, пропаганди ідеології та забезпечення рекреаційних потреб населення. Парки слугували не лише зонами відпочинку, але й місцями проведення масових культурних заходів, святкових програм, спортивних змагань та інших активностей, що відповідали потребам радянської ідеології.

У цей період у Вінницькій області існували кілька ключових парків, серед яких: Центральний парк культури та відпочинку ім. Горького у Вінниці (сьогодні Центральний парк ім. Леонтовича), інші зелені зони та сквери. Парки виконували важливі функції: організація дозвілля для сімей, проведення святкових заходів, особливо 1 Травня та інших ідеологічно забарвлених свят.

Перехідний період 1990-х років

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році, Україна, включно з Вінниччиною, стикнулася з глибокими соціально-економічними кризами. Парки, які раніше фінансувалися державою, переживали важкі часи. Держава більше не могла забезпечувати колишній рівень фінансування, що призвело до занепаду багатьох рекреаційних зон. Підтримка та розвиток паркових територій були обмежені, а кількість культурних заходів значно скоротилася. Виникали проблеми з підтримкою інфраструктури, і чимало об'єктів опинилися в занедбаному стані.

Попри ці труднощі, парки залишалися важливою частиною міської культури, зокрема завдяки ініціативам місцевих громад. У цей період з'являються перші спроби адаптації парків під нові економічні умови, зокрема через організацію комерційних заходів та виставок, що дозволяло отримувати додаткові джерела фінансування [1].

Розвиток паркової культури у 2000-х роках

З початку 2000-х років ситуація почала поступово змінюватися на краще. Завдяки стабілізації економічної ситуації в Україні, у Вінницькій області розпочалися реформи у сфері міського планування і розвитку дозвілля [2].

Місцева влада почала приділяти більше уваги розвитку парків як елементу міської інфраструктури. Зокрема, у Вінниці почали реалізовуватися проекти з реконструкції та благоустрою парків, такі як відновлення Центрального парку ім. Леонтовича. Цей парк, будучи історично важливим культурним об'єктом, став центром міських свят і заходів. Важливою зміною стала також поява нових видів активного дозвілля, таких як велоспорт, роликовий спорт, які сприяли модернізації парків під потреби сучасного суспільства. Відновлювалися дитячі майданчики, відкривалися нові кафе та атракціони [3].

Сучасний стан паркової культури (перша чверть XXI століття)

У першій чверті XXI століття парки Вінниччини стали важливими рекреаційними зонами, які відображають соціальні та культурні потреби сучасного суспільства. У цей період відбулося значне збільшення інвестицій у розвиток паркової інфраструктури, а також активізація співпраці з приватним сектором. Відкриваються нові зелені зони, модернізуються існуючі парки. Наприклад, у Вінниці продовжує вдосконалюватися Центральный парк ім. Леонтовича, що перетворився на місце проведення не лише міських свят, а й міжнародних культурних заходів. Зокрема, парк став майданчиком для проведення фестивалів, концертів та виставок, що приваблюють туристів і мешканців. Також варто зазначити зростання екологічної свідомості серед населення, що впливає на розвиток паркової культури. В останні роки зростає інтерес до створення екологічних парків, які підтримують біорізноманіття та забезпечують можливості для активного і пасивного відпочинку.

Висновки.

Становлення паркової культури Вінниччини від кінця 1980-х до першої чверті XXI століття пройшло через кілька етапів: від радянських ідеологічних функцій до комерційних ініціатив 1990-х і сучасної орієнтації на задоволення потреб громадян у дозвіллі та культурних заходах.

Сьогодні парки виконують роль важливих культурних і рекреаційних центрів, адаптованих до сучасних вимог міського середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про природно-заповідний фонд України : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 34. – С. 502.
2. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2000. – № 47.
3. Ковтун В. Д. Динаміка змін діяльності парків культури і відпочинку в Україні / V Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізаційної цивілізації» : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 1–2 червня 2007 р. – Київ : Міленіум, 2007.-С. 240.

ВІДНОСИНИ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО З ЕЛІТАМИ: ПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ

Мірошніченко Світлана Валентинівна,

к.і.н., доцент

Греков Олексій Вікторович,

здобувач

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Аналіз складних відносин між Олександром Македонським і елітами його імперії, зокрема македонськими аристократами та перськими елітами, як політика інтеграції завойованих народів та їхніх еліт не могла не викликала внутрішні конфлікти в оточенні Олександра, що підривало його владу та авторитет. Основний фокус проблеми — це виклик, з яким стикався Олександр, намагаючись збалансувати лояльність македонської знаті та нових перських союзників, інтегрувати місцеві еліти в свою адміністрацію, зберігаючи при цьому підтримку македонської аристократії.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Дослідження питання взаємодії Олександра Македонського з елітами породжує різні інтерпретації цього питання у сучасній науковій літературі. Такий дослідник, як Е. Бадіан [1] розглядають прагнення Олександра до інтеграції еліт з різних регіонів як стратегію створення єдиної імперії, одночасно підкреслюючи складнощі, з якими він зіткнувся через опір македонської аристократії. А. Босуорт і Р. Лейн Фокс [2, 3, 6] акцентують увагу на адміністративних і військових аспектах, досліджуючи, як політика Олександра щодо еліт впливала на управління його імперією, зокрема у східних регіонах. Р. Картледж та І. Вортінгтон [4, 5] наголошують на соціокультурних наслідках цієї взаємодії, таких як шлюбні альянси та їх роль у зміцненні позицій Олександра. Особлива увага приділяється взаємодії з македонськими елітами, які не завжди були задоволені зростанням впливу чужоземців, що призводило до внутрішніх конфліктів, як-от повстання в Опісі.

Загалом, дослідники погоджуються щодо важливості дипломатичних та інтеграційних ініціатив Олександра, але різняться у поглядах щодо їхньої ефективності і тривалості наслідків.

В основу роботи покладені принципи історизму, об'єктивності, системності, науковості, а також загальнонаукові (аналізу, синтезу, систематизації) та спеціально-історичні методи дослідження (описовий, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний).

Мета роботи. / Aim. Метою статті є дослідити складні відносини Олександра Македонського з македонською аристократією та перськими елітами, акцентуючи увагу на його стратегіях інтеграції, політичних реформах і соціокультурних наслідках, які вплинули на управління його імперією, формували внутрішні конфлікти та визначали стабільність Олександрівського правління.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Олександр Македонський, обійнявши трон після смерті свого батька Філіпа II, опинився в складній ситуації. Македонська аристократія була важливим соціальним і політичним шаром, і для зміцнення своєї влади Олександр повинен був знайти баланс між утвердженням своєї авторитетності та збереженням лояльності македонських еліт.

З самого початку правління Олександр усвідомлював, що для стабільності своєї влади йому потрібно об'єднати македонську еліту. Він активно формував альянси з військовими лідерами та знатними особами, намагаючись зміцнити свої позиції через особисті зв'язки та шлюби. Одним із таких важливих союзників став Парменіон, досвідчений полководець, чия підтримка була життєво важливою для Олександра під час його ранніх кампаній.

Олександр впровадив ряд політичних реформ, щоб утримати під контролем македонську знать. Він намагався запобігти заколоту з боку аристократії, активно використовуючи стратегічні призначення на ключові посади та забезпечуючи привабливі умови для своїх прибічників. Наприклад,

він наділяв командирів та їхні родини землею та привілеями в обмін на вірність [1].

Проте відносини з македонською знаттю не завжди були мирними. Бунти та конфлікти в середовищі македонської еліти стали більш очевидними під час військових кампаній. Наприклад, після важких боїв, таких як битва при Граніку, де македонська армія зазнала великих втрат, серед еліти почали виникати сумніви в стратегіях Олександра. Зростаюче невдоволення стало причиною численних змов і непокори, як, наприклад, вбивство Кліта Чорного в 328 р. до н.е. Це вказує на те, що напруга між Олександром і його військовими командиром та прибічниками наростала, особливо коли його політика включала більшу інтеграцію місцевих еліт із завойованих територій [3].

Завоювання Персії стало важливим етапом у правлінні Олександра Македонського, і його відносини з перськими елітами мали величезне значення для стабільності та управління новими територіями. Враховуючи потужну адміністративну систему, що існувала в Ахеменідів, Олександр усвідомлював, що для ефективного контролю над величезними землями йому потрібно залучити місцеві еліти до управлінських структур.

Олександр проводив політику інтеграції, намагаючись залучити перських аристократів до свого адміністративного апарату. Зокрема, він зберіг систему сатрапій, що вже існувала в перській імперії. Олександр призначав місцевих аристократів сатрапами, дозволяючи їм зберігати певну автономію в управлінні своїми землями. Це було вигідно для обох сторін: перські еліти отримували можливість зберегти своє становище та вплив, а Олександр отримував лояльність і підтримку місцевого населення [6].

Олександр також прагнув інтегрувати перську культуру в своє правління. Він виявляв повагу до місцевих традицій, релігії та звичаїв, що дозволяло йому здобути симпатії серед завойованих народів. Наприклад, під час свого перебування в Персеполі він організував величезні святкування, що поєднували грецькі та перські елементи, намагаючись зміцнити культурний міст між цими двома цивілізаціями.

Олександр також використовував шлюбну політику як інструмент для зміцнення відносин з перськими елітами. Він одружився з Роксаною, дочкою перського сатрапа, що символізувало його прихильність до перської культури. Цей союз не лише забезпечував йому підтримку перських еліт, а й підкреслював його бажання з'єднати дві культури. Додатково, під час святкування на честь його весілля в 324 р. до н. е. Олександр організував масову церемонію, де одружив 80 своїх македонських офіцерів з перськими жінками, намагаючись зміцнити соціальні та культурні зв'язки між народами [3].

Загалом, політика інтеграції перських еліт була ключовим елементом стратегії Олександра Македонського. Хоча це призводило до внутрішніх конфліктів, його здатність до компромісу та адаптації дозволила створити стабільнішу адміністративну структуру. Інтеграція перських еліт не лише зменшила можливість бунтів, але й сприяла розвитку багатонаціональної імперії, що продовжувала існувати навіть після його смерті.

Проте інтеграція перських еліт не була безконфліктною. Багато македонських воїнів і знаті ставили під сумнів доцільність таких кроків, вважаючи їх загрозою своїм традиційним правам і привілеям. Зокрема, у 327 р. до н. е. під час бунту в Описі, військові та знаті відкрито виступили проти політики Олександра, вимагаючи повернення до традиційного македонського управління. Це стало свідченням зростаючої напруги між македонськими та перськими елітами [1].

Конфлікт досяг свого піку під час вбивства Кліта Чорного в 328 р. до н. е. Кліт був одним з найвірніших і найбільш поважаних генералів Олександра, проте він відкрито виступив проти політики свого царя. У п'яному стані Кліт влаштував сцену на святкуванні, за що був убитий Олександром [4].

Цей інцидент став знаковим моментом, що продемонструвало глибину розколу між Олександром і македонською знаттю. Убивство одного з їхніх лідерів викликало жах і занепокоєння серед інших македонських військових, підсилюючи їхню недовіру до Олександра. Багато з них почали сумніватися в

його здоровому глузді і стали вважати його дії небезпечними.

Невдоволення македонської аристократії стало ще більш вираженим під час бунту в Описі в 327 р. до н. е., коли війська, незадоволені політикою Олександра, виступили проти його управління. Бунт спровокували кілька факторів, зокрема зростання впливу східних еліт, відчуття загрози традиційним привілеям македонської знаті, а також труднощі, пов'язані з військовими кампаніями в Індії [4].

Олександр, усвідомлюючи серйозність ситуації, змушений був вжити рішучих заходів для придушення бунту. Це включало призначення нових командирів і часткове повернення до традиційних практик управління, що дозволило зменшити напруженість, проте наслідки цього конфлікту залишилися у свідомості македонських воїнів та знаті.

З часом Олександр почав відчувати, що його влада та авторитет підриваються. Конфлікти з македонською знаттю та інші внутрішні проблеми призвели до втрати довіри з обох сторін. Македонці, які раніше були готові слідувати за Олександром, почали ставити під сумнів його рішення та стратегії. Олександр, у свою чергу, став більш настороженим щодо своїх старих союзників, що призвело до подальшої ізоляції.

Конфлікти з македонською елітою стали важливим аспектом правління Олександра Македонського. Він змушений був балансувати між інтеграцією перських еліт і збереженням лояльності своєї аристократії. Ці внутрішні суперечності в кінцевому підсумку підривають його авторитет і показують, як складні можуть бути відносини між завойовником і його підлеглими. Хоча Олександр досягнув великих успіхів у своїх завоюваннях, він не зміг уникнути криз, які виникли через конфлікти зі своїми власними військовими лідерами.

Олександр Македонський, будучи спадкоємцем великої македонської держави, не лише зберігав, а й активно розвивав грецьку культуру під час свого правління. Взаємовідносини з еллінськими елітами відігравали ключову роль у формуванні його політики та стратегії, а також у впровадженні грецьких культурних цінностей у завойованих територіях.

Олександр, вихований під впливом видатного філософа Аристотеля, усвідомлював цінність грецької культури для політичної та соціальної стабільності. Він вважав, що поширення грецької культури та мови сприятиме зміцненню його влади і забезпечить більш ефективне управління новими територіями. Грецька культура стала не лише символом ідентичності, а й інструментом легітимації його правління.

Однією з ключових складових політики Олександра стало поширення грецької мови серед еліт завойованих територій. Грецька мова стала *lingua franca*, що дозволило здійснити комунікацію між різними народами та забезпечити адміністративну ефективність. Олександр намагався заохочувати перські та місцеві еліти вивчати грецьку мову, що сприяло інтеграції культур і посиленню його влади.

Олександр засновував нові міста, такі як Олександрія, які стали центрами грецької культури. Він запрошував греків з різних міст-полісів оселитися в нових містах, створюючи умови для розвитку торгівлі, культури та освіти. Ці міста ставали осередками грецької культури, де відбувалося злиття місцевих і грецьких традицій, що посилювало соціально-політичні зв'язки між різними елітами.

Олександр активно залучав грецькі еліти до управлінських структур. Він призначав греків на ключові адміністративні посади в завойованих територіях, що забезпечувало зв'язок між македонською армією та місцевим населенням. Грецькі еліти, які отримували можливість впливати на рішення та політику, ставали лояльними союзниками Олександра. Це також дозволяло зберігати контроль над регіонами, що раніше були під перським впливом.

Проте впровадження грецької культури в завойовані території не завжди було гладким. Часто виникали конфлікти між грецькими та місцевими елітами, які боролися за вплив і владу. Перські еліти іноді сприймали грецьку культуру як загрозу своїм традиціям, що призводило до напруженості. Олександр намагався пом'якшити ці конфлікти, підтримуючи діалог між культурами і підкреслюючи важливість взаємної поваги.

Спадщина Олександра в контексті грецької культури стала основою для подальшого розвитку елліністичної епохи. Після його смерті грецька культура продовжувала поширюватися, формуючи нові соціально-політичні структури, які включали еліти з різних народів. Ця культурна інтеграція призвела до появи нових форм мистецтва, літератури та філософії, що об'єднували елементи грецької та місцевих культур.

Висновки. / Conclusions. Відносини Олександра Македонського з елітами його імперії були складними й багатограними. Олександр вміло балансував між македонською знаттю та східними елітами, розуміючи, що для ефективного управління величезною територією потрібна підтримка обох сторін. Його політика інтеграції перських та інших місцевих еліт дозволила йому закріпити свою владу на завойованих землях, але водночас призвела до внутрішніх конфліктів у македонському оточенні.

Успіхи Олександра у відносинах з елітами демонструють його як не лише видатного воєначальника, але й як гнучкого та далекоглядного політика, здатного адаптуватися до нових умов і знаходити компроміси з різними суспільними групами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Badian E. Alexander the Great and the Unity of Mankind. Harvard University Press. 1961. P. 425-444.
2. Bosworth A. B. Conquest and Empire: The Reign of Alexander the Great. Cambridge University Press. 1993. 330 p.
3. Lane Fox R. Alexander the Great. Penguin. 1973. 568 p.
4. Cartledge P. Alexander the Great: The Hunt for a New Past. Pan Macmillan. 2004. 329 p.
5. Worthington I. Alexander the Great: Man and God. Pearson Education. 2003. 251 p.
6. Bosworth A. B. Alexander and the East: The Tragedy of Triumph. Oxford University Press. 1988. 240 p.

ЯЗИЧНИЦЬКА ОПОЗИЦІЯ ХРИСТІЯНІЗАЦІЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ IV–V СТ.

Мірошніченко Світлана Валентинівна,

к.і.н., доцент

Лосяніна Світлана Сергіївна,

здобувачка

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Питання дослідження та аналізу язичницької опозиції християнізації Римської імперії в IV–V ст., головних форм та етапів язичницького опору та реакції християнської церкви ставить комплексне завдання осмислення багатопланового і складного характеру релігійної трансформації Римської імперії, яка не була однозначно мирним і лінійним процесом, як іноді його зображують. Вона супроводжувалася гострими конфліктами, як інтелектуальними, так і фізичними, між прихильниками старих релігій та нової християнської віри.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Вивченню процесів християнізації Римської імперії та язичної опозиції в IV–V ст. присвячена достатня кількість сучасних наукових праць.

Р. МакМаллен вивчає процес християнізації з соціологічної та політичної точки зору, зокрема як засіб контролю та об'єднання імперії, аналізує переваги християнських традицій перед язичницькими, причини поступового витіснення останніх із офіційного ужитку та з релігійних практик мешканців римської держави, хоча цей процес і не був одномоментним і легким [1]. Вивченням взаємовідносин між християнськими апологетами та язичницькими філософами, особливо в контексті політичних змін на рівні імперії, займалася Е. ДеПальма Дігезер у роботі «Створення християнської імперії» [2].

Е. Воттс зосереджується на останньому поколінні римських язичників, яке зіткнулося з християнізацією Римської імперії. Він описує, як релігійні, політичні та культурні зміни вплинули на життя язичницької еліти, досліджує

опір язичників і показує, як вони намагалися зберегти свої традиції в умовах дедалі більшого впливу християнства [3].

П. Браун є одним із найвідоміших дослідників пізньої Античності та раннього середньовіччя. Його праця охоплює період IV–V ст. і зосереджена на християнізації Західної Римської імперії в контексті культурної трансформації, яка не завжди відбувалася мирно та без опору [4].

В основу даної роботи покладені принципи історизму, об'єктивності, системності, науковості, а також загальнонаукові (аналізу, синтезу, систематизації) та спеціально-історичні (описовий, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний) методи дослідження.

Мета роботи. / Aim. Дослідити основні форми язичницької опозиції, її інтелектуальні та соціальні джерела, а також її вплив на християнство і римське суспільство.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Період IV–V ст. був переломним у релігійній історії Римської імперії. Християнство, яке розпочало свій шлях як малочисельна і переслідувана секта, стало домінуючою релігією завдяки політичній підтримці та рішенням імператорів. Однак цей процес відбувався не без значного опору. Язичницька опозиція до християнізації була глибокою і багатопланою: від інтелектуальних дискусій до фізичних конфліктів за збереження традиційних релігійних практик.

Християнство набуло легального статусу у 313 р. після видання Міланського едикту імператором Костянтином I, що ознаменувало кінець офіційних переслідувань. Християнство отримало ще більшу політичну підтримку, коли імператор Феодосій I у 380 р. проголосив його офіційною релігією імперії. Християнізація була процесом культурної трансформації, в якому дана релігія витісняла традиційні римські культури [5].

Після видання Міланського едикту християнство почало отримувати підтримку з боку держави, що викликало занепокоєння серед язичницької еліти. Християнство стало інструментом політичного контролю, а імператори використовували його для зміцнення своєї влади. Християнська Церква, своєю

чергою, підтримувала імператорів, що дозволило їй швидко зміцнити свій вплив у суспільстві.

Язичницька інтелігенція, зокрема неоплатоніки, були одними з найактивніших критиків християнства. Неоплатонізм, як філософська течія, пропонував інший підхід до розуміння світу та божественного, ніж християнство, що зробило його одним з найважливіших ідеологічних противників нової релігії.

Неоплатонічні філософи, такі як Плотін та Прокл, критикували християнство за його матеріалізм і антропоцентризм. Вони стверджували, що християнство не здатне адекватно пояснити природу божественного та метафізичну природу буття. Плотін у своїх «Енеадах» [6] розробив концепцію «Єдиного», яке є джерелом всього сущого, що було в багатьох аспектах несумісним із християнським уявленням про Бога як особистого Творця.

Один з найяскравіших прикладів язичницької опозиції – це діяльність імператора Юліана Відступника (361–363 рр.), який намагався відновити язичницькі культу та обмежити вплив християнства в імперії. Юліан не лише підтримував відновлення старих релігійних ритуалів, а й здійснив кілька реформ, щоб обмежити привілеї християнської церкви, зокрема заборона християнам викладати філософію і риторику.

Опір християнізації не обмежувався інтелектуальними дискусіями. Язичницька еліта, зокрема сенатори в Римі, активно протидіяла змінам, вбачаючи в них загрозу для своїх політичних та соціальних позицій.

Язичницькі культові практики були тісно пов'язані з римською політичною та соціальною системою. Християнізація, яка супроводжувалася забороною язичницьких обрядів і свят, розцінювалася як порушення римських традицій. Відомий язичницький сенатор Симмах у 384 р. звернувся до імператора Валентиніана II з проханням відновити язичницький вівтар Перемоги в римському сенаті, намагаючись захистити традиційні цінності.

Попри офіційне переслідування, язичництво залишалось поширеним в окремих регіонах Римської імперії. У сільській місцевості язичницькі релігійні

культури, як-от поклоніння місцевим божествам, часто зберігалися ще протягом кількох століть. Слово «погани» (лат. «paganus») походить від терміну, що використовувався для позначення сільських жителів, які довше за інших опиралися християнізації.

Язичницька опозиція мала значний вплив на формування християнської ідентичності та теології. Боротьба з язичництвом змусила християнських мислителів розробляти більш глибокі та аргументовані теологічні концепції.

Захищаючи християнство від язичницької критики, християнські мислителі, такі як Юстин Мученик [7] і Тертуліан, розробили апологетичні твори, в яких вони аргументували переваги християнства над язичницькими віруваннями. Ці праці стали основою для розвитку християнської теології та філософії.

Язичницька опозиція також вплинула на те, що багато язичницьких обрядів і свят було інтегровано у християнську традицію. Наприклад, святкування Різдва було адаптоване до зимового сонцестояння, яке раніше відзначалося в римській культурі як народження бога Сонця.

Релігійні конфлікти між язичниками та християнами мали значний вплив на соціальну структуру Римської імперії. Поступове витіснення язичницьких культів і свят породило нові соціальні розшарування та напругу між різними групами населення. Християнська Церква, яка отримала офіційний статус та підтримку з боку держави, почала займати важливе місце у формуванні нового соціального ладу, тоді як язичницькі еліти були поступово відсторонені від впливу на політичне і релігійне життя.

Незважаючи на те, що політична і культурна еліта активно виступала проти християнізації, багато представників нижчих верств населення, зокрема міські мешканці, швидше приймали нову релігію. Християнство пропонувало їм нову соціальну і релігійну перспективу, а також обіцянки порятунку та рівності перед Богом, які були привабливими для бідніших і маргіналізованих груп суспільства.

Одним із важливих соціально-економічних наслідків християнізації було

перетворення язичницьких храмів на християнські церкви. Це дозволило Церкві не тільки утвердити свої позиції в римських містах, але й використовувати архітектурну спадщину язичництва для зміцнення своєї влади. Наприклад, відомий Пантеон у Римі, який був побудований як храм усіх богів, був переосвячений у християнську церкву. Це сприяло не лише зміцненню позицій християнської релігії, але й змінам у розподілі земель і багатств, що раніше належали язичницьким релігійним громадам. Християнська Церква стала важливим економічним гравцем, що додатково посилювало її політичний вплив.

У подальшому християнська церква, отримавши підтримку з боку держави, швидко інтегрувалася в політичні та соціальні структури Римської імперії. Вона не лише взяла на себе роль релігійної інституції, але й стала важливим інструментом влади для імператорів. Взаємодія між Церквою і державою сформувала основу для майбутніх політичних і релігійних інститутів у середньовічній Європі.

Одним із наслідків християнізації стало поступове формування нового правового порядку, який базувався на християнських принципах. Імператори видали закони, які забороняли язичницькі культури та ритуали, а християнська мораль стала основою для багатьох соціальних і правових норм, таких як шлюб і спадкування.

Висновки. / Conclusions. Отже, християнізація Римської імперії у IV–V ст. була складним і багатограним процесом, який супроводжувався значним опором з боку язичницьких еліт, філософів та місцевих громад. Незважаючи на державну підтримку християнства, язичницька опозиція виявилася стійкою, особливо в культурній та інтелектуальній сферах. Проте з часом язичництво було витіснене з релігійної та політичної сфери, хоча його вплив продовжував відчуватися в культурних традиціях, релігійних обрядах і філософії християнського світу.

Язичницька опозиція не лише кидала виклик християнству, але й сприяла його розвитку, змушуючи християнську теологію адаптуватися до нових умов і відповідати на інтелектуальні виклики. Таким чином, язичництво, хоча і

зазнало поразки в боротьбі за домінування, залишило свій слід у формуванні християнської культури та світогляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. MacMullen Ramsay. *Christianizing the Roman Empire*. Yale University Press, 1984. 184 p.
2. Elizabeth DePalma Digeser *The Making of a Christian Empire: Lactantius and Rome*, Cornell University Press, 2000. 199 p.
3. Edward J. Watts *The Final Pagan Generation*, University of California Press, 2015. 344 p.
4. Peter Brown *The Rise of Western Christianity: Triumph and Diversity AD 200-1000*, Blackwell Publishing, 2003. 625 p.
5. Колодний А. Міланський едикт. Текст документу // Релігійна свобода. 2012–2013. № 17–18. С. 58–59.
6. Плотін Еннеади. Серія: Plotiniana. К.: Квадривіум, 2022. 320 с.
7. The First and Second Apology of Saint Justin Philosopher and Martyr. URL: <https://www.newadvent.org/fathers/0126.htm> (Дата звернення: 10.10.2024).

ПОЧАТОК СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Пирогов Віктор Олександрович,
магістрант,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

Вступ. Сучасний стан історичної науки характеризується змінами напрямів дослідницького пошуку, вивченням складних соціокультурних та політико-економічних процесів на різних етапах розвитку суспільства. Гостру наукову полеміку викликають проблеми радянського періоду української історії, яка виражається гострою політичною й ідеологічною детермінованістю. Особливий інтерес представляють перші роки становлення радянської форми державності і відповідної їй системи управління. На сучасному історичному етапі актуальність досліджень на теми радянського періоду диктується прагненням вийти із протиборчих політичних сил і зайняти належне місце в ході доповнення наукового знання. Проблема становлення елементів радянської політичної системи представляє особливий інтерес. Історія створення та організації діяльності системи органів радянського державно-партійного контролю затребувана сучасною історичною наукою з огляду на популярність нової політичної історії. Це сприятиме розумінню механізмів управління країною, які використовувало більшовицьке партійно-радянське керівництво у перші роки приходу до влади.

Мета роботи. На основі наявних джерел та літератури дослідити формування радянської моделі державності через призму створення органів державного контролю в перші роки радянської влади.

Матеріали і методи. Для здійснення дослідження використано опубліковані джерела (постанови партійних з'їздів, виступи більшовицьких лідерів, політичні твори та публіцистика). У ході роботи над темою використано загальнонаукові методи та прийоми формальної логіки: аналіз,

синтез, дедукція, індукція, аналогія, а також принцип історизму, діалектичний метод та системний підхід, прийоми історичного опису.

Результати і обговорення. Види державного контролю та органи, що його здійснювали в період становлення радянської влади, безпосередньо були пов'язані з політичною, адміністративно-організаційною і правовою системою більшовицької держави. Саме державний контроль став і залишався важливим і потужним інструментом системи державного і партійного будівництва в СРСР.

Зародження і формування ключових елементів державного контролю розпочалося практично відразу після встановлення більшовиками своєї влади восени 1917 р. Зокрема, 5 грудня 1917 р. було видано декрет «Про утворення Колегії державного контролю» [3, с. 77]. Це робилося з метою перевірок урядом РСФРР – Радою Народних Комісарів (РНК, Раднарком) – фінансової діяльності державних органів. Уже 18 січня 1918 р. Раднаркомом РСФРР було видано новий декрет «Про центральну контрольну колегію і місцеві обліково-контрольні колегії і комісії» [3, с. 287]. Цим декретом компетенцію попередніх органів державного контролю у здійсненні контролю було скасовано. Тепер у центрі та в регіонах створювалася трирівнева система фінансових контрольних органів у системі Держконтролю:

1-й рівень – Центральна контрольна колегія (ЦКК), утворена Всеросійським центральним виконавчим комітетом. Це був центральний орган системи державного контролю;

2-й рівень – обліково-контрольні колегії, що створювалися місцевими радами;

3-й рівень – контрольні комісії, які формувалися у виборний спосіб в організаціях, установах та на підприємствах.

Головним завданням колегій було здійснення ревізій організацій та установ на предмет дотримання законності в ході їх фінансової діяльності. Далі планувалося лише посилювати держконтроль шляхом надання контролюючим органам повноважень зі здійснення всеохоплюючого соціалістичного контролю в майбутньому.

Для досягнення такої мети потрібно було створити відповідний орган в системі органів центральної виконавчої влади. Ним став Народний комісаріат державного контролю, створений 11 травня 1918 р. [1]. Він був відповідальним перед РНК РСФРР і ВЦВК. Останній, відповідно до конституції РСФРР 1918 р., був вищим після Всеросійського з'їзду Рад законодавчим, розпорядчим та контролюючим органом державної влади РСФРР. Згідно статті 32 конституції РСФРР редакції 1918 р., саме ВЦВК мав повноваження спрямовувати діяльність Раднаркому РСФРР та всіх органів радянської влади, а також здійснювати контроль за проведенням в життя самої конституції, постанов всеросійського з'їзду рад та центральних органів радянської влади. Аналіз основних положень конституції РСФРР (1918 р.) вказує, що основним законом передбачалося створення спеціального контролюючого органу виконавчої гілки влади – Народного комісаріату державного контролю [2].

Організація державного контролю мала свою вертикаль. Відповідно до глави 12 Конституції РСФРР 1918 р. «Про компетенцію органів радянської влади на місцях», право здійснення контролю за діяльністю місцевих рад мали ради вищого рівня, з'їзди рад та їх виконавчі комітети – виконкоми. За статтею 42 конституції, вищестоящі органи радянської влади мали право скасування прийнятих рішень нижчестоящими органами радянської влади.

Прийняті ВЦВК та РНК РСФРР постанови конкретизували функції новоствореного Наркомату державного контролю (Держконтролю). На цей орган виконавчої влади покладалися завдання керівництва контрольною діяльністю в країні в цілому [2]. До повноважень Наркомату відносився нагляд за дотриманням законності в організації фінансової діяльності, діями радянських організацій, їх посадових осіб і в інших сферах народного господарства. На органи Держконтролю покладалися функції перевірки правильного розподілу продуктів виробництва та споживання, давати висновки щодо фінансових і господарських планів, здійснення контролю за витратою коштів, матеріалів, продуктів, слідкування за точним і своєчасним виконанням постанов уряду та центральних органів державної влади.

Питання покращення діяльності Держконтролю, у тому числі й апарату державного управління, періодично розглядалися на партійних з'їздах, конференціях та пленумах ЦК РКП(б). У березні 1919 р. Наркомат державного контролю РСФРР очолив Й. Сталін. Йому було поставлено завдання реформування Держконтролю з метою надання цьому органу більш широких повноважень. Для цього уже 9 квітня 1919 р. ВЦВК і РНК РСФРР було прийнято спеціальний декрет «Про державний контроль» [5, с. 122].

Висновки. Таким чином, з приходом більшовиків до влади в листопаді 1917 р. розпочався активний процес створення органів державного і партійного контролю. На початковому етапі цього процесу було створено Народний комісаріат державного контролю РСФРР (Держконтоль). До пріоритетних напрямів контролю відносилися питання виконавської дисципліни, боротьба з бюрократизмом, зловживаннями посадових осіб. Згодом державний контроль набув всеохоплюючого характеру. У його поле зору потрапили всі органи радянської влади, усі сфери державного і суспільного життя. Уся ця система державного контролю поширилася і на територію України в ході її анексії російськими військами та встановленням тут радянської (російської) влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Известия Государственного контроля. 1918. № 6.
2. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК (1898–1988). М., 1983-1990. Т. 2.
3. Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1917–1918 гг. М., 1942.
4. Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1917-1918 гг. М., 1943.
5. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства РСФСР. 1919. № 2.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО–ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ: ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Писарчук Валентина Михайлівна

Викладач вищої категорії

ВСП «Фаховий коледж інженерії,
Управління та землевпорядкування НАУ»

Костенко Артем Юрійович

Студент II курсу спеціальності:

075 Маркетинг

м. Київ, Україна

Вступ. Україна – держава з давньою історією, яка виникла в результаті боротьби, а не просто утворилася після розвалу Радянського Союзу. Навпаки, союз розпався через діяльність визвольного руху українського та інших народів.

Як і в кожного народу, періоди піднесення в українській історії змінювались падіннями. Проте кожен етап минулого досвіду цінний для сучасного покоління українців.

Перша світова війна призвела до загострення соціальних, політичних і національних суперечностей у Російській імперії. В Україні активізувався національно-визвольний рух проти самодержавства, що ставив собі за мету завоювання політичних прав. 27 лютого 1917 р. перемога Лютневої революції в Петрограді призвела до падіння самодержавства, Микола II зрікся влади. Тимчасовий уряд очолив князь Георгій Львов. В Україні самодержавство також було ліквідовано, а замість старих органів влади утворено губернські, міські й повітові правління. У містах і селах було утворено інші органи влади – Ради робітничих і солдатських та Ради селянських депутатів. Національні сили були роздроблені, тому необхідно було створити український керівний центр. Так в Україні виник альтернативний центр влади – Українська Центральна Рада (УЦР). Вона була створена 4 березня 1917 р. в Києві на зборах представників Товариства українських поступовців (ТУП) і українських соціал-демократів.

УЦР стала представницьким органом українських демократичних сил і очолила національно-демократичну революцію в Україні. Керівником УЦР став Михайло Грушевський – український історик та політик.

У новітній історії України період з березня 1917 р. по березень 1921 р. посідає особливе місце. Це драматичний, суперечливий і водночас насичений важливими політичними і соціально-економічними подіями період української національно-демократичної революції, громадянської війни та іноземної збройної інтервенції. Особливе місце в цьому періоді посідає діяльність УЦР.

Метою роботи є аналіз причин, які сприяли розвитку української національно-демократичної революції, успіхи, прорахунки та історичне значення діяльності УЦР.

Матеріали та методи. Революційне піднесення 1917 р. сприяло активізації різних суспільно-політичних сил в Україні. Серед них був український національний рух, розгортання якого призвело до початку Української революції 1917-1921 рр. Вона стала однією з найважливіших подій історії України цього періоду, поєднавши одночасно соціальну і національну революції. Рушійними силами революції стали представники різних верств населення: селяни, робітники, інтелігенція, підприємці, тощо, прихильні до ідеалів українського національно - визвольного руху. Національна ідея гуртувала українців. В умовах зростання демократизації для українського суспільства з'явився шанс відновити свою державність. Попри розбіжності й суперечності щодо майбутнього України, лідери різних політичних партій дійшли згоди й об'єдналися для створення керівного органу, що мав очолити боротьбу за відродження української державності.

У результаті за ініціативи самостійників і ТУП, 17 березня 1917 року у Києві було проголошено створення Української Центральної Ради. Як до громадського політичного центра, до неї увійшли політичні партії, громадські спілки, товариства. Головою УЦР було обрано М. Грушевського.

З перших днів діяльності УЦР її авторитет серед українського народу зростав, оскільки вона відстоювала близькі кожному українцеві соціалістичні

ідеї та національно-територіальну автономію. Ці ідеї для УЦР стали програмними. Але її лідери певний час ухилялися від обговорення важливих соціально-економічних питань. Оскільки вважали, що це може розколоти національно-визвольний рух. Подальші події в Україні довели хибність такої політики.

Центральна Рада ухвалила низку важливих законів для налагодження життя держави – про громадянство, грошову одиницю, армію, державний прапор і герб, про землю, 8-годинний робочий день. Створено систему вищих органів влади УНР: парламент – Українська Центральна Рада з Малою Радою, що діяла між її пленарними засіданнями, уряд – спершу Генеральний Секретаріат, а потім Рада Народних Міністрів, із генеральними секретарствами й міністерствами. Був утворений Український державний банк. Генеральний суд. Українська телеграфна агенція. Встановлено перші дипломатичні відносини з іншими державами.

Результати та обговорення. На початку своєї діяльності Українська Центральна Рада почала приймати рішення, спрямовані на відродження української державності. Це знаходило своє відображення у цілій низці її документів. Серед них особливе місце належить I Універсалу УЦР, який вона прийняла 10 червня 1917 р. Універсалом проголошувалась автономія України як основа розбудови власного державного апарату. В Універсалі наголошувалось: «Хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і таємним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сойм). Центральна Рада мала багато здобутків, але було багато і прорахунків у її діяльності.

Створено передумови для національно-культурного розвитку України. Національні меншини отримали право національно-персональної автономії. Були продовжені державотворчі традиції українського народу. Залучення до політичного життя великих мас українства, набуття досвіду політичної боротьби. Пробудження національної самосвідомості. Розпочато процес

соціально-економічних перетворень. Демократизація суспільно-політичного життя. Було закладено основи мирної зовнішньої політики України.

Проте УЦР допустилася багатьох помилок. Ігнорувався такий важливий чинник в державотворчому процесі, як армія. Не вдалося налагодити рівноправні відносини із сусідніми державами, досягти справжнього міжнародного визнання. Непослідовність у реалізації соціально-економічної політики. Слепе слідування соціально-економічної доктрині. Не вдалося сформувати дієвого державного апарату, налагодити постачання міст продовольством, забезпечити порядок і законність. Не змогла нейтралізувати соціальну демагогію більшовиків. Захопленість ідеєю федералізму, намагання втілити її в життя за будь-яких обставин.

Висновок. Центральна Рада мала як здобутки, так і прорахунки. Проте вона мала свої заслуги перед українським народом. Протягом свого недовгого існування вона пробудила народ від рабської непокори, підняла на національно-визвольну боротьбу за відродження державності, створила суверенну УНР. До втрати УЦР соціальної підтримки, призвела відсутність політичного досвіду керівників УЦР, та їх нездатність налагодити ефективну систему державного управління.

Отже, Українська національно-демократична революція зазнала поразки. Ця поразка була наслідком непорозумінь політичної еліти, незавершеності процесу формування нації, відмінностей між національними та соціальними завданнями визвольного руху, його обумовленості зовнішніми політичними й насамперед військовими факторами. Але, не досягши мети, Українська революція започаткувала процес формування новітньої політичної нації та відродила традицію української державності, а її найважливіші документи стали символом Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада й українізація військових частин російської армії // Український історичний журнал. - 2012. -

№ 3.-С. 4-27.

2. Верстюк В. Ф. 1917 рік у щоденникових записах В.І. Вернадського // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. - 2013. - 18. - С. 73-81.
3. Верстюк В. Ф, Українська революція 1917-1921 рр. К.-2018.
4. Грачова Н. М. Українська революція 1917-21 років: історія і сьогодення.– Харків : ХОУНБ, 2017.
5. Єфремов С. Публіцистика революційної доби (1917—1920 рр.), т. 1—2. К., 2014.
6. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914—1920). К., 2003.
7. Смолій В. та ін. Історія України. В 2-х кн. – К., 2006
8. Українська Центральна Рада як чинник національної державності: до 100-річчя утворення УЦР : бібліогр. покажч. / Запоріз. нац. ун-т. ; уклад. О. А. Мерцалова. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 114 с. URL: http://library.znu.edu.ua//bibliograf/pokazniki/2017/Ukrainska_rada.pdf. 317
9. До 100-річчя від дня створення Української Центральної Ради (1917-1918 рр.) : бібліогр. список / укл.: Н. М. Рішаві; Дрогобич держ. пед. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич, 2017. URL: <https://bit.ly/32udyKN>

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПРОЦЕСІ ВТРАТИ УКРАЇНСЬКИМИ ПРОФСПІЛКАМИ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ОБ'ЄКТІВ (1990-2000 РР.)

Сітніков Арсеній Юрійович

Аспірант

Горлівський інститут іноземних мов
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Демократичні перетворення в Україні в 90-ті роки минулого століття кардинально змінили політичний ландшафт та відкрили вікно можливостей для становлення та зміцнення громадських організацій. Для професійних спілок, як наймасовішого об'єднання в країні, існували передумови для того, щоб стати впливовим та ефективним суб'єктом громадянського суспільства. Значним економічним ресурсом, який мав сприяти цьому, були зокрема й численні санаторно-курортні об'єкти. Втім сучасний стан українських профспілок та їх майнової бази промовисто вказує на те, що ефективно використати та зберегти цей цінний актив в умовах політичних трансформацій не вдалось. Гіпотеза роботи полягає в тому, що в часи трансформаційних перетворень питання ефективності управління та збереження санаторно-курортних об'єктів залежало не тільки від дій профспілкового керівництва, але й від державної влади, яка керувалась мотивом послаблення потенційно впливового опонента.

Ціль роботи./Aim. Метою цього дослідження є всебічний аналіз ролі державної влади у процесі втрати українськими професійними спілками санаторно-курортних об'єктів у період 1990-2000 років. Дослідження покликане виявити ключові рішення та дії органів державної влади, які вплинули на втрату цих активів, а також зрозуміти політичні й економічні мотиви державної політики в цей період.

Матеріали та методи./Materials and methods. Основою дослідження стали архівні документи Федерації професійних спілок України (ФПУ), публікації з тогочасних періодичних видань та статистичні дані щодо кількості

й вартості санаторно-курортних закладів профспілок. Використовувалися методи історичного аналізу для дослідження нормативно-правової бази, яка регулювала управління майном профспілок, а також порівняльний метод для вивчення змін у кількості об'єктів до та після політичних трансформацій.

Результати та обговорення./Results and discussion. Поставши на основі радянської Укрпрофради Федерація незалежних профспілок України (ФНПУ), а після зміни назви у 1992 році Федерації профспілок України (ФПУ), володіла та управляла широкою мережею санаторно-курортних установ. Тут варто спочатку звернутися до історії радянського профспілкового руху, щоб зрозуміти як профспілки отримали у власність доволі нетипові, як для громадської організації, об'єкти, а разом з ними й повноваження з організації оздоровлення трудівників. Постановою № 335 Ради міністрів СРСР від 10 березня 1960 року у власність професійних спілок передали всі госпрозрахункові санаторії (окрім «туберкульозних»), будинки відпочинку, курортні здравниці та поліклініки, пансіонати, готелі. Це було зроблено, як зазначено в постанові, для «подальшого покращення організації відпочинку та санаторного обслуговування трудівників та збільшення ролі профспілок в цій важливій справі» [3]. Таким чином професійні спілки Української РСР отримали у власність наявну на 1960 рік розгалужену мережу оздоровчих закладів, яка продовжувала розширюватись.

Мережа санаторно-курортних закладів у власності профспілок станом на початок 90-х років минулого століття налічувала значну кількість об'єктів та стала їх суттєвим економічним активом. Так станом на січень 1992 року у їх власності налічувалось 327 майнових об'єктів, що входили у склад 17 регіональних об'єднань. Найбільша кількість об'єктів входила в Одеське об'єднання - 45, зокрема великі санаторії ім. Пирогова, ім. Леніна, «Україна», водогрязелікарня «Куюльник» та інші. Але звернути увагу треба й на курортну зону Криму, де працювало п'ять об'єднань: Алуштинське, Євпаторійське, Сакське, Феодосійське та Ялтинське, в управлінні яких перебувало загалом 92 об'єкти [2].

Одним із завдань для професійних спілок став пошук оптимального для нових реалій формату використання своїх найцінніших активів. Для управління мережею санаторно-курортних та туристичних установ у грудні 1991 року ФНПУ створює підконтрольні акціонерні товариства «Укрпрофоздоровниця» та «Укрпрофтур», яким передають відповідні майнові об'єкти на баланс. Вибір такої форми очевидно був продиктований економічними мотивами, оскільки всі акціонерні товариства, підприємства, установи, організації, засновані за участі ФПУ мали відраховувати частину прибутку в бюджет організації.

Надзвичайна економічна та соціально-політична цінність санаторно-курортних об'єктів зумовила спроби державної влади створити умови для їх відчуження в рамках протистояння з профспілками. На нашу думку, в основі цього протистояння лежить надзвичайно широке коло закріплених у Статуті компетенцій професійних спілок, що було потенційним ризиком для будь-якої влади. Якщо велика кількість повноважень в радянській період мала декларативний характер, слугувала інтересам партії та перебувала під її пильним контролем, то становлення демократичного суспільства відкрило перед українськими тред-юніонами вікно можливостей для їх практичної реалізації. Претензія на участь у виборчому процесі, суспільно-політичному житті, наявність власних ЗМІ в поєднанні з розгалуженою організаційною структурою та потужною матеріальною базою є неабияким загрозливим фактором для владного апарату в нестабільний період, а це лише деякі із задекларованих компетенцій українських профспілок. Тож створення умов для позбавлення професійних спілок їх власності видається цілком можливою тактикою держави для зменшення такої загрози.

Практичним виявом цілеспрямованої державної політики видається постанова Верховної Ради від квітня 1992 року «Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України», якою передбачено передачу в тимчасове управління Фонду державного майна все майно загальносоюзних громадських організацій до законодавчого визначення правонаступництва [6]. Ще одну

подібну постанову Верховна Рада приймає у лютому 1994 року, де не тільки закріплює тимчасову передачу майна загальносоюзних громадських організацій до Фонду держмайна, але й надає йому право розпоряджатися ним у процесі приватизації [5]. Такими діями держава офіційно поставила під сумнів правонаступництво українських профспілок на майно радянської доби, зокрема й на санаторно-курортні об'єкти, та проголосила курс на його націоналізацію з подальшою можливістю реалізації на ринку.

Розглянемо окремо проблему об'єктів на території Криму, специфічність якої полягає не тільки в економічній привабливості курортних закладів на території півострова, але й в перетинанні політичних інтересів центральної, місцевої влади та професійних спілок відповідно. Практичним виявом цього стала ситуація навколо Наказу Президента Криму у травні 1994 року, яким профспілкові санаторно-курортні заклади були віднесені до об'єктів власності Автономної республіки. В офіційній заяві ФПУ засудила такий крок, а Президент України своєю чергою наказ скасував, як такий, що порушує українське законодавство [4]. Зважаючи на те, що в цей же період відбувалися спроби відчужити надзвичайно цінні кримські об'єкти на користь держави, справа в цьому випадку все ж у захисті власних інтересів, а не профспілкових. Тим паче, що влада Криму претендувала на всі санаторно-курортні об'єкти півострова, не тільки на профспілкові, але й державні. Й зважаючи на напружену політичну ситуацію центральна влада згодом все ж погодилась з цим і у лютому 1996 року Кабінет міністрів України передав у власність Автономної Республіки Крим майно санаторно-курортних та оздоровчих закладів, що перебували у загальнодержавній власності.

Важливо зазначити, що хоч профспілкові санаторії та пансіонати до переліку переданих об'єктів не потрапили, але окремим пунктом Кабмін України постановив: «Фонду державного майна, Фонду майна Автономної Республіки Крим продовжити роботу з визначення загальнодержавної частки в майні санаторно-курортних та оздоровчих закладів, які розташовані на території Автономної Республіки Крим і перебувають у віданні профспілок і

громадських організацій, та у разі потреби внести Кабінетові Міністрів України пропозиції про її передачу у власність Автономної Республіки Крим» [7]. Тобто Кабмін визнав готовність сприяти відчуженню профспілкового майна на користь Автономної республіки, що цілком відповідає загальному прагненню послаблення професійних спілок шляхом позбавлення їх цінного майна.

Не дивно, що у вищезгаданих умовах сформувалась тенденція до поступової втрати санаторно-курортних об'єктів профспілками. Лише в період з 1992 по 1996 рік було ліквідовано, перепрофільовано, передано чи реалізовано 28 профспілкових санаторно-курортних закладів і 44 об'єкти туристично-екскурсійного призначення. Загальний ліжковий фонд в результаті зменшився на 27,2% [8, с. 56]. Якщо ж розглядати перші десять років існування саме «Укрпрофоздоровниці», то з її складу з різних причин, в тому числі й не залежних від правління, вивели 11 санаторно-курортних закладів, що призвело до зменшення вартості всього майна акціонерного товариства на 74,8 млн рублів (в цінах 1992 р.) і зменшення на 6236 числа ліжко-місць. Географічний розподіл втрачених закладів такий: вісім у Криму та по одному в Одесі, Трускавці та Моршині [1].

Висновки./Conclusions. В період 1990-2000 років процес втрати українськими професійними спілками санаторно-курортних об'єктів був тісно пов'язаний із державними рішеннями та політичними процесами. Профспілки розглядали санаторно-курортні об'єкти як потенційне джерело поповнення власного бюджету, на що вказує вибір акціонерного товариства як форми управління цими об'єктами. Втім ключові державні рішення, зокрема постанови Верховної Ради України та дії Фонду державного майна, активно сприяли відчуженню майнових активів профспілок. Це можна трактувати як частину загальної політики послаблення впливу профспілок, які в умовах демократичних перетворень мали шанс стати впливовою силою в державі. Державна влада діяла в умовах економічної та політичної нестабільності, що змушувало її вбачати в професійних спілках потенційного опонента. Тому було прийнято низку законодавчих та адміністративних рішень, які створили

сприятливі умови для втрати майнових активів профспілок. Претендувала на профспілкові санаторно-курортні заклади й місцева влада, особливо загрозлива ситуація склалася в Криму, де знаходились найбільш цінні об'єкти. Державна політика, яка підтримувала передачу цих активів до регіональних структур, сприяла подальшій фрагментації та відчуженню майна профспілок.

Наслідком цього стала поступова втрата значної кількості санаторіїв та пансіонатів, що вплинуло не лише на економічний стан профспілок, але й на їхню можливість ефективно виконувати свою соціальну функцію, яка стала традиційною для них в радянську епоху. Відчуження майна, особливо в туристично привабливих регіонах, таких як Крим, Одеса та Трускавець, стало значним ударом по економічному потенціалу профспілок.

Отже, роль державної влади у процесі втрати майнових активів українських профспілок не можна недооцінювати. Політика, спрямована на перерозподіл власності, мала чіткі політичні та економічні мотиви, які сприяли послабленню профспілок і зниженню їхньої суспільної ролі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Додаток до постанови Президії Ради ФПУ від 13.02.02 №П-41-6. Довідкові матеріали до питання: "Про стан управління власністю профспілок" [Текст] / Федерація професійних спілок України. - К. : [б.в.], 2002. – С. 79-84.
2. Перечень территориальных санаторно-курортных учреждений профсоюзов, санаториев, домов отдыха, пансионатов, лечебных и подсобно-вспомогательных объектов, передаваемых АО «Укрпрофздравница»/ по состоянию на 01.01.92. Перелік правовстановлювальних документів на об'єкти нерухомого майна, що підлягають державній реєстрації [Текст] / Закрите акціонерне товариство лікувально-оздоровчих закладів профспілок України "Укрпрофоздоровниця". - К. : [б.в.], 1999. – С. 52-67.
3. Постанова Ради Міністрів СРСР від 10.03.60 р. №335 «О передаче профсоюзам санаториев и домов отдыха». Перелік правовстановлювальних документів на об'єкти нерухомого майна, що підлягають державній реєстрації

[Текст] / Закрите акціонерне товариство лікувально-оздоровчих закладів профспілок України "Укрпрофоздоровниця". - К. : [б.в.], 1999. – С. 3-4.

4. Президенту Республіки Крим, Верховному совету Крима. Заявление ФПУ. Профспілкова газета. № 32(201) 17 серпня 1994 р. - С. 1.

5. Про майно загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР : Постанова Верховної Ради України від 04.02.1994 р. № 3943-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3943-12#Text>

6. Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України : Постанова Верховної Ради України від 10.04.1992 р. № 2268-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-12#Text>

7. Про передачу у власність Автономної Республіки Крим майна санаторно-курортних та оздоровчих закладів, що перебуває у загальнодержавній власності : Постанова Каб. Міністрів України від 07.02.1996 р. № 157 : станом на 1 груд. 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-96-п#Text>

8. Федерация професійних спілок України (від з'їзду до з'їзду) [Текст]. - К. : Логос, 1997 . - (ІІІ з'їзд ФП України). Ч. 1 / голов. ред. В. Л. Фат'ко. - [Б. м.] : [б.в.], 1997. - 64 с.

ЛАТИНСЬКІ НАПИСИ НА САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТАХ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ ЛЬВІВСЬКИХ МІЩАН

Федько Анна Андріївна

Студентка

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Латинська мова з'явилася на українських землях ще за часів Галицько-Волинської держави, коли під час правління Данила Галицького (1201–1264) вона стала однією з офіційних мов діловодства. Пізніше, в епоху Ренесансу, латинська мова активно використовувалась у Львові як мова культури та науки. Львівські архітектурні пам'ятки, прикрашені латинськими написами, є унікальним джерелом для вивчення взаємодії української та європейської культур, а також відображенням тогочасного релігійного і філософського світогляду.

Мета роботи./Aim. Метою цього дослідження є детальний аналіз латинських написів на львівських архітектурних пам'ятках з точки зору їх історичного, релігійного і культурного значення. Дослідження також має на меті виявити, як ці написи вплинули на формування світогляду львівських мешканців та їх роль у розвитку міської культури.

Матеріали та методи./Materials and Methods. Дослідження базується на аналізі архітектурних пам'яток Львова, таких як каплиця Боїмів, каплиця Кампіанів, Домініканський костел, Успенська церква та інші. Використовувалися як візуальні джерела, так і текстові описи написів. Методологія дослідження включала історичний аналіз архітектурних споруд, дослідження латинських фраз та їхніх значень, а також вивчення впливу цих написів на духовний та світський розвиток міста.

Результати та обговорення./Results and Discussion. Латинські написи на львівських архітектурних пам'ятках є важливим елементом культурної спадщини міста, що відображає його глибокий зв'язок з європейською

ренесансною традицією.

Каплиця Боїмів (1609-1615) є яскравим прикладом впливу латинської мови на релігійну архітектуру Львова. Написи на цій каплиці підкреслюють духовну та філософську глибину епохи. Зокрема, на куполі каплиці міститься цитата з Біблії: "O vos omnes qui transitis per viam attendite et videte si est dolor sicut dolor meus" ("Гляньте й побачите, усі, хто дорогою йде: чи є такий біль, як мій біль?"), що відображає тему страждань. Обабіч входу до каплиці розміщені фігури апостолів Петра і Павла з написом "Morte turpissima condemnemus" ("Засудімо його на смерть ганебну"). Ці написи мають релігійний і духовний зміст, зосереджуючись на темі страждань і смерті Христа.

Каплиця Кампіанів (закінчена у 1629 р.) також багата на латинські написи, які розкривають теми вічності та смиренності перед смертю. Наприклад, "Vita brevis" ("Життя коротке") нагадує про швидкоплинність життя, а "Anius aeternus" ("Душа вічна") підкреслює безсмертя душі. Інші написи, як "Gratus Animus" ("Вдячна душа"), свідчать про важливість пошани до предків та збереження родинних традицій. Ці написи виражають філософські роздуми львівських патрициїв та демонструють високу культурну свідомість тогочасного суспільства.

Домініканський костел (пам'ятка пізнього бароко) привертає увагу написом "Soli Deo honor et gloria" ("Єдиному Богу честь і слава"). Цей вислів, розміщений на фасаді храму, підкреслює головну релігійну доктрину християнства про вищу славу Бога.

Успенська церква, будівництво якої розпочалося в 1591 р., є символом злиття західних ренесансних архітектурних традицій з українською релігійною культурою. Фасади церкви прикрашені рельєфами та декоративними елементами, що містять зображення гербів молдавських господарів, які фінансували будівництво. Її архітектура і оздоблення демонструють багатоплановий культурний синтез і прагнення до духовного вдосконалення.

Також варто звернути увагу на будинок №28, відомий як "Кам'яниця з афоризмами", де розміщені численні латинські вирази, що відображають

світогляд і філософські роздуми тогочасних інтелектуалів. Написи, як "Добрий не задрить нікому" та "Чеснота долає все", підкреслюють важливість моральних цінностей, тоді як "Ніколи не дисонує корисне з красивим" нагадує про гармонію естетики і практичності, що було характерним для епохи Ренесансу.

Висновки./Conclusions. Латинські написи на архітектурних пам'ятках Львова є важливими історико-культурними артефактами, що відображають вплив західної європейської культури на українські землі. Вони не тільки прикрашають архітектурні споруди, але й є носіями філософських, релігійних та естетичних ідей епохи. Латинські вислови на каплицях Боїмів та Кампіанів, Домініканському костелі та інших архітектурних пам'ятках Львова свідчать про глибоку інтеграцію міста у європейський культурний простір та про високу освіченість його мешканців. Дослідження цих написів дозволяє краще зрозуміти історію Львова, його зв'язки з Європою та еволюцію світоглядних цінностей міщан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вуйцик В. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. Львів : Каменяр. 1991.175 с.
2. Бевз М., Бірюльов Ю., Богданова Ю., Дідик В., Іваночко У., Клименюк Т., Ковальчук Х., Криворучко Ю., Лінда С., Максим'юк Т., Мих Р., Могитич Р., Оконченко І., Петришин Г., Посацький Б., Рибчинський О., Сварник І., Франків Р., Черкес Б. Архітектура Львова: час і стилі. XIII–XXI ст. Ін-т архітектури Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», Громад. орг. «Ін-т Львова». Львів : Центр Європи. 2008., 720 с.
3. Ісаєвич Я., Литвин М., Стеблій Ф. Історія Львова. Львів : Центр Європи Т. 3. 2007 р., 575 с.
4. Котлобулатова І. Львів на фотографії. Львів'яни. Львів: «Центр Європи», 2014. – 320 с.

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЙ ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ СПІЛЬНОСТІ У ХІХ СТОЛІТТІ

Черкасов Володимир Миколайович,
здобувач вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна

Вступ. Історія південних слов'ян, починаючи з часу пізнього середньовіччя і до початку ХХ століття, – це історія їхньої боротьби за існування як етнічних спільнот. Проявом цієї боротьби були як збройні повстання проти гнобителів, так і національно-культурні рухи, створені на збереження культурної ідентичності південнослов'янських народів. При цьому єдине етнокультурне коріння не могло не породити прагнення політичного об'єднання споріднено-близьких слов'янських народів, які протягом тисячоліть спільно проживали на території Південних Балкан.

Мета роботи – розглянути процес зародження у ХІХ ст. ідеї єдності південнослов'янських народів та її політизації.

Матеріали та методи. Сучасні дослідники багато уваги приділяють процесу формування націоналістичних концепцій, що почали виникати наприкінці ХVІІІ ст. в Західній Європі. Не менше уваги в науковій літературі присвячено й процесу поширення цих ідей у південнослов'янські землі. Зокрема ці питання піднімаються у працях українських науковців: Є. Бевзюк [1], С. Рудько [2], Е. Рябініної [3], А. Шиловой [4]. Інтерес до цих питань у них обумовлений необхідністю показати передумови створення південними слов'янами на початку ХХ ст. єдиної держави – Югославії.

Результати та обговорення. У першій половині ХІХ століття у рамках визвольної боротьби південнослов'янських народів проти Османської імперії та Імперії Габсбургів оформилися ідеї їхнього культурного та політичного зближення. Саме в цей період з'являються культурницькі рухи, що прагнули поширити серед південнослов'янських народів ідеї їхньої єдиної історичної

долі. Так, у тридцяті роки XIX століття біля Австро-угорської імперії виникає іллірійське рух. Його засновником і найвизначнішим представником був хорватський поет, просвітитель, лінгвіст Людевіт Гай (1809-1872). По суті, йшлося про національний культурний та політичний рух насамперед хорватського етносу [2, с. 20]. Розсіяний в Австро-Угорській імперії, обмежений у можливості розвивати свою національну культуру хорватський народ у рамках іллірійського руху набув усвідомлення національної єдності насамперед через нову літературу та впровадження хорватських культурних кодів у суспільне життя та освітній процес. У до політичної сфери, то ватажки іллірійського руху мріяли про ширше об'єднання слов'янських народів навколо хорватського під «іллірійським ім'ям» у рамках опору австрійській та угорській гегемонії. Щоправда, ні серби, ні словенці не поділяючи програмні культурні та політичні настанови іллірійського руху. Для самого ж хорватського народу цей рух мав велика значення, бо сприяв зростанню національної самосвідомості та подоланню їх роз'єднаності, спричиненої дисперсною розсіяністю по території Австро-Угорщини. Ідеї об'єднання південнослов'янських народів навколо Хорватії висловлював також Анте Старчевич (1823-1896). Територія майбутньої держави мала включати всі південнослов'янські народи, в тому числі й Сербію [4, с. 122].

На території Сербії, яка понад чотириста років перебувала під «османським гнітом», як один із проявів багатовікової боротьби сербського народу за незалежність та відновлення своєї держави у той же час сербський культурний рух. Біля його витоків був сербський літератор, філолог, реформатор сербської мови Вук Стефанович Караджич (1787-1864). Він дійшов висновку, що мова є основою ідентичності будь-якого народу. Вивчивши це питання детально він стверджує, що етнічну основу південнослов'янських народів становлять серби. При цьому не має значення до якої конфесії вони належать, особливості у способі життя, звичаях, історії тощо [1, с. 103]. Політичне підґрунтя під цю ідею було запропоновано Іллієм Гарашаніним (1812-1874) у праці «Нарис» 1844 р. Він, взявши за основу факт об'єднання

сербів та інших південнослов'янських народів в єдину державу царем Стефаном Дулашем (1308-1355), вважав що це можна буде повторити після звільнення від османського ярма. Тож Сербія, на його думку, повинна прагнути до створення великої південнослов'янської держави під її егідою і лише у складі єдиної великої держави південні слов'яни зможуть забезпечити свою незалежність та позбавитися залежності від світових держав [3, с. 43].

Поряд з великосербським чи великохорватським проектами у цей же час з'являється ідея югославізму. Першими його ідеї сформулювали доктор філософії та один із організаторів югославської Національно-ліберальної партії Йосип Юрай Штросмайер (1815-1905) та історик, археолог президент Югославської академії наук Франьо Рачки (1828-1894). Головна ідея, яку сформулювали ці діячі полягала у проведенні роботи по зміцненню культурної єдності південнослов'янських народів, що стане основою для творення єдиної держави [1, с. 103]. Для цього уже почали закладатися певне теоретичне підґрунтя. Зокрема, у 1850 року учасники симпозіуму хорватських та сербських мовознавців, ініціатива проведення якого належала Вуку Караджичу, дійшли висновку про наявність єдиної літературної мови південнослов'янського етносу. Такий висновок сприяв подоланню культурної роз'єднаності цих народів. З політичної сторони, на думку теоретиків югославізму, створення єдиного народу не можливе через національну сформованість, а от єдину державу вони можуть на засадах рівних прав для кожного з них. Постати ця нова держава могла в межах Імперії Габсбургів. Усвідомлювалося ними й те, що Сербія в цей час входила до складу Османської імперії, тож на шляху об'єднання були значні перешкоди [3, с. 47].

Висновок. Прагнення південнослов'янських народів до об'єднання в одній югославській державі було викликано комплексом причин, серед яких найбільш значущими є: близькість мов, історична спадщина, культурна спільність, а також спільна боротьба з іноземними завойовниками. Все це у XIX ст. спричинило появу значної кількості робіт, автори яких обґрунтовували ідею спільного майбутнього для цих народів у рамках єдиної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бевзюк Є. В. Інтеграційна ідеологія у народів Центральної Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. 2021. Вип. 1 (44). С. 101-110.
2. Рудько С. О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII – поч. XXI ст.): Навчально-методичний посібник з курсу: вид. 2-ге, доповнене. Острог, 2010. 220 с.
3. Рябинин Е. В. Югославия: рождение и смерть. Нежин: Издательство ЧП Лысенко Н. М., 2016. 216 с.
4. Шилова А. Історичні передумови створення першої югославської держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2007. № 89–90. С. 120–123.

CULTUROLOGY

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Головіна Єлизавета Олегівна,

Студентка

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction: Мультикультуралізм є однією з ключових концепцій соціальної політики в багатьох країнах Європи, яка спрямована на забезпечення рівноправності культурних спільнот та інтеграцію мігрантів. Поняття мультикультуралізму виникло у відповідь на зростаючу етнічну та культурну різноманітність, зумовлену глобалізацією, міграцією та змінами у суспільному устрої. Європейські країни застосовують різні підходи до інтеграції етнічних меншин, що породжує як позитивні результати, так і виклики.

Мета роботи. / Aim: Метою роботи є аналіз європейського досвіду мультикультуралізму, виявлення його основних моделей, а також оцінка ефективності цих підходів у контексті інтеграції етнічних меншин і зміцнення соціальної згуртованості.

Матеріали та методи. / Materials and methods: Дослідження базується на аналізі наукової літератури [1; 3; 4; 6], офіційних документів Європейського Союзу, звітів міжнародних організацій [7; 8], а також статистичних даних щодо міграції та етнічного складу населення країн Європи [2]. Для вивчення різних моделей мультикультуралізму використовувались порівняльний аналіз та методи кількісного аналізу соціально-економічних показників.

Результати та обговорення / Results and discussion:

1. Європейські країни демонструють різні підходи до реалізації мультикультуралізму. Наприклад, Велика Британія та Нідерланди розвивали

моделі, засновані на визнанні культурної різноманітності, тоді як Франція і Німеччина робили акцент на інтеграцію через асиміляцію. [2; 5; 7]

2. Незважаючи на успіхи у забезпеченні прав меншин, мультикультуралізм зіткнувся з низкою викликів, таких як соціальна сегрегація, зростання націоналістичних настроїв та труднощі у підтримці рівноваги між інтеграцією та збереженням культурної ідентичності. [4; 6]

3. Деякі країни переглядають свою політику через соціальну напруженість і виклики безпеці. [2; 7; 8]

Висновки / Conclusions: Європейський досвід мультикультуралізму є різноплановим, проте важливим для розуміння є те, що успішна інтеграція меншин потребує балансу між визнанням культурної різноманітності та забезпеченням соціальної згуртованості. Для уникнення соціальної ізоляції меншин та посилення національної єдності необхідні гнучкі політичні рішення, які враховують як інтереси меншин, так і основні суспільні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Людина в полікультурному суспільстві.- К.: «Інженіринг», 2010.-249 с.
2. Грубов В., Кулагін Ю, Криза політики мультикультуралізму в Європейському культурному просторі //Вісник КНТЕУ. 2012. № 6
3. Мельник В. В. Глобалізація в культурній сфері: теоретико–методологічний аналіз / В. В. Мельник // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 87. - С. 219-225.
4. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» - К.: Альтерпрес, 2004 – 172 с.
5. Мультикультуралізм // Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей. / Наукові керівники проєкту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов. — Київ : Дух і літера, 2009. — Т. 1. — С. 326-329.
6. Kymlicka, W. Community and Multiculturalism// A Companion to Contemporary Political Philosophy, 2007 by Robert E. Goodin, Philip Pettit and

Thomas Pogge.

7. Паризька декларація: Європа, в яку ми можемо вірити. *Verbum*.
URL: <https://www.verbum.com.ua/11/2018/europe-that-we-did-not-lose/a-europe-we-can-believe-in/> (дата звернення: 13.10.2024).

8. GŁÓWNY | Czasopismo naukowe KELM. URL:
<https://kelmczasopisma.com/viewpdf/6479> (дата звернення: 13.10.2024).

LITERATURE

УДК 37.013

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СЕЛЬСКИХ РАЙОНАХ КНР

Чжоу Хунвей,
Университет Худжоу (КНР)

Аннотация. В статье проанализировано состояние профессионально-технического образования в отдалённых сельских районах КНР. Подчёркивается, что возрождение села, особенно в сравнительно слабо развитых регионах Китая, является важной стратегической задачей социально-экономического развития на современном этапе. Оптимизация сельской промышленной структуры и повышение качества жизни сельских жителей невозможно без наполнения сельских районов высококвалифицированными кадрами. Делается вывод, что возрождение и развитие сельских районов зависит от развития профессионального образования, его диверсификации, обеспечения равных возможностей в получении образования для всех граждан.

Ключевые слова: Образование взрослых, профессиональное образование, развитие села, КНР.

Возрождение сельских районов в настоящее время является важной задачей в нашей стране. В центре внимания реализации стратегии возрождения сельских районов находятся кадры. Колледжи и университеты, связанные с сельским хозяйством, играют важную роль в содействии возрождению сельских районов. В «Мнениях об ускорении возрождения сельских талантов», опубликованных Канцелярией ЦК КПК и Генеральной канцелярией

Государственного совета, предлагается, чтобы к 2025 году институциональные рамки и система политики по возрождению сельских талантов были в основном сформированы. Согласно «Плану действий по научно-техническим инновациям для возрождения сельских высших учебных заведений (2018-2022)», выпущенному Министерством образования, университеты постепенно улучшили структуру системы научно-технических инноваций в течение пяти лет, укрепили научно-техническую систему поддержки талантов и значительно повысили инновационную способность и качество обслуживания сельских учреждений возрождения [3].

Ключевые задачи включают действия по поддержке научных исследований, действия по исследованию технологических инноваций, действия по обучению талантов и повышению их качества, действия по продвижению достижений и преобразований. Все эти действия направлены на воспитание команды профессионалов сельского хозяйства, любящих сельскую местность.

Важная роль по подготовке специалистов для села отведена профессиональным школам. Целью профессионального образования является развитие практических способностей и технических навыков обучающихся, что в значительной степени соответствует потребностям сельской экономики. В связи с корректировкой экономической структуры сельских районов и растущей модернизацией промышленности, потребность в квалифицированных кадрах для развития новых отраслей сельского хозяйства возрастает с каждым днём. Удовлетворить эти потребности может только профессиональное образование, которое по сравнению с традиционным образованием, уделяет больше внимания развитию практических способностей и делает акцент на применении того, что было изучено. Профессиональное образование с его узконаправленной и гибкой моделью обучения готовит специалистов с конкретными навыками и знаниями в соответствии с потребностями различных отраслей хозяйства.

Однако, в условиях нынешнего развития дуальной структуры городских и сельских территорий существует очевидный разрыв в образовательных

ресурсах между городскими и сельскими районами. Высококачественные учреждения профессионального образования в большей степени сосредоточены в городских районах, в то время как сельские районы сталкиваются с проблемой нехватки не только оборудования, но и квалифицированных преподавателей [4]. Одним из ключевых мер по решению этой проблемы является создание механизма комплексного развития города и села и содействие симбиозу и совместному росту профессионального образования, что будет способствовать возрождению села.

В процессе энергичного продвижения концепции «интеграции промышленности и образования» [3] профессиональные колледжи углубляют интеграцию промышленности и образования с учетом местной сельской промышленной структуры и её особенностей. Это укрепление коммуникации и координации между промышленностью и образовательными учреждениями. Например, создание отраслевых образовательных комитетов или связанных с ними учреждений с участием отраслевых экспертов и представителей учебных заведений для совместной разработки соответствующих стандартов учебных программ, учебных планов и практических проектов, обеспечения того, чтобы содержание профессионального образования, связанного с сельским хозяйством, соответствовало реальным потребностям отрасли.

Правительство регионов поощряет промышленные предприятия к активному участию в процессе профессионального образования. Предприятия предоставляют рабочие места и техническую поддержку студентам для прохождения практики. В последние годы укрепляется сотрудничество между промышленными предприятиями, образовательными учреждениями и научными коллективами. Образовательные учреждения активно внедряют в качестве преподавателей профессионалов с богатым практическим опытом работы в отрасли для обеспечения качества преподавания и тесной интеграции с производственной практикой.

Учебные заведения всячески поощряют своих преподавателей к реализации проектов сотрудничества с промышленными предприятиями, к

применению результатов научных исследований в сельской промышленности, продвижению технологических инноваций в отрасли. В процессе подготовки талантливых специалистов университеты и колледжи, связанные с сельским хозяйством, уделяют внимание увязыванию продвижения сельскохозяйственных технологий и обслуживания «сельских жителей» с оценкой должностей и служебной аттестацией, а также совершенствуют механизм стимулирования научно-технического персонала к участию в возрождении сельских районов. Этот механизм поощряет научно-технический персонал сельского хозяйства работать на передовой в сельской местности, превращать достижения научных исследований в реальную производительность и в то же время добиваться больших успехов в деле возрождения сельских районов. Стимулирование не только повышает энтузиазм и креативность научно-технического персонала в университетах, связанных с сельским хозяйством, но и обеспечивает интеллектуальную поддержку для возрождения сельских районов.

В ответ на потребности промышленного развития сельских районов, профессиональное образование, связанное с сельским хозяйством, должно скорректировать и оптимизировать учебные программы, а также добавить специальности и курсы, отвечающие потребностям современного сельского хозяйства и нового сельского строительства [3]. Онлайн обучение также является эффективным способом повышения качества и уровня квалификации сельских жителей. Для фермеров, сельской молодежи и предпринимателей, возвращающихся в свои родные города, обеспечивается систематическое профессиональное обучение через центры профессиональной подготовки. В соответствии с реальными потребностями промышленного развития села целевые учебные курсы по технологии сельскохозяйственного производства, современной технологии посадки, технологии животноводства, технологии переработки сельскохозяйственной продукции проводятся адресно, а фактические результаты ориентированы на быстрое повышение уровня квалификации слушателей, чтобы они могли быстро посвятить себя развитию

сельских отраслей и удовлетворить потребности в обучении возвращающихся предпринимателей, трудовых мигрантов и сельской молодежи.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Ван Фулиань. Профессиональное образование – основа стратегии развития сельских районов [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://www.rmzxb.com.cn/c/2024-07-13/3577794.shtml> – Дата доступа: 22.09.2024.

2. Ян Юн, Вэй Вэй. Уделите основное внимание профессионально-техническому образованию, способствующему возрождению сельских талантов [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1800975382770808944&wfr=spider&for=pc> – Дата доступа: 22.09.2024.

3. Чэнь Ибинь. Всесторонне возродить сельские таланты [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.chisa.edu.cn/opinion/202407/t20240730_2111228451.html – Дата доступа: 22.09.2024.

4. Чжан Аньцян. В полной мере использовать преимущества профессионального образования и точно способствовать возрождению сельских талантов [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1805339043555215074&wfr=spider&for=pc> – Дата доступа: 22.09.2024.

POLITICAL SCIENCES

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИМИ ЕКСПЕРТИЗАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Бачинський Володимир Михайлович

аспірант

Класичний приватний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ Судово-медичні експертизи є важливим складником системи правосуддя в Україні, оскільки вони забезпечують об'єктивну та науково обґрунтовану інформацію для розслідування кримінальних справ і вирішення судових суперечок. Проте, публічне управління цією галуззю стикається з низкою проблем, які потребують термінового вирішення для підвищення ефективності роботи судово-медичних експертів та забезпечення правосуддя.

Ціль роботи Основною метою даної роботи є аналіз існуючих проблем у сфері публічного управління судово-медичними експертизами в Україні та виявлення можливих шляхів їх вирішення.

Матеріали та методи У дослідженні використовуються методи аналізу та синтезу, порівняльного правознавства, а також статистичні дані з останніх звітів Міністерства внутрішніх справ України та інших державних установ. Увага приділяється також сучасним вимогам і стандартам, які регулюють діяльність судово-медичних експертів.

Результати та обговорення Аналіз показав, що найбільші проблеми в управлінні судово-медичними експертизами в Україні пов'язані зі слабкою матеріально-технічною базою, недостатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів, а також відсутністю єдиної системи моніторингу та оцінювання якості експертиз. Крім того, важливим аспектом є недостатня координація між структурами державної влади та недоліки в законодавчому регулюванні.

Потенційні шляхи вирішення цих проблем можуть включати:

Реформування системи підготовки судово-медичних експертів:

Удосконалення навчальних планів, впровадження сертифікаційних програм та підвищення кваліфікації вже працюючих спеціалістів.

Покращення матеріально-технічної бази: Залучення інвестицій у модернізацію лабораторій, забезпечення необхідним обладнанням та технологіями.

Створення єдиної системи управління якістю експертиз: Впровадження стандартів якості, розробка методик оцінювання та моніторингу роботи експертів.

Висновки: Дослідження підтверджують, що публічне управління судово-медичними експертизами в Україні потребує значних удосконалень. Реалізація запропонованих заходів може суттєво підвищити якість експертних висновків, а отже, і ефективність правосуддя в країні. Проте, для досягнення цих цілей необхідна тісна співпраця між усіма учасниками процесу та наявність політичної волі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України "Про судово-медичну експертизу".
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України "Про організацію судово-медичної експертизи".
3. Лук'янов В. І. Судово-медична експертиза в системі кримінального провадження. – К.: Право, 2020.
4. Забашта О. М. Основи судово-медичної експертизи. – Харків: Фоліо, 2019.
5. Кабінет Міністрів України. "Про затвердження Порядку проведення судово-медичних експертиз".
6. Коваленко, Т. (2022). "Стандартизація судово-медичних експертиз: європейський досвід". Вісник охорони здоров'я.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Бачинський Володимир Михайлович

аспірант

Класичний приватний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ У сучасних умовах України судово-медична експертиза є важливою складовою правової та медичної системи, яка відіграє значну роль у забезпеченні справедливості та правопорядку. Судово-медичні експертизи не тільки сприяють розслідуванню злочинів, але й виконують функцію захисту прав людей. Разом з тим, організаційно-правові засади публічного управління цією сферою в Україні залишаються недостатньо врегульованими, що може призводити до проблем у реалізації та застосуванні експертиз. Підвищення ефективності публічного управління в цій сфері є важливим завданням для зміцнення правової системи та охорони здоров'я в Україні.

Ціль роботи Метою цієї роботи є дослідження організаційно-правових засад публічного управління сферою судово-медичних експертиз в Україні, виявлення основних проблем та розробка рекомендацій щодо їх подолання. Особливу увагу планується приділити аналізу нормативно-правової бази, організації діяльності експертних установ, а також взаємодії між різними державними органами.

Матеріали та методи У дослідженні використано методи аналізу документів, порівняльного аналізу, а також соціологічні методи, що дозволяють отримати інформацію про практичний підхід до управління судово-медичними експертизами. Основними джерелами інформації стали законодавчі акти, наукові статті, звіти міжнародних організацій та інформація з практики судово-медичних експертиз.

Результати та обговорення Аналіз показує, що публічне управління сферою судово-медичних експертиз в Україні перебуває на стадії формування.

Наразі існує ряд юридичних та організаційних проблем, серед яких:

Неповна правова регламентація: в Україні спостерігається нестача узгоджених нормативно-правових актів, які б чітко регламентували порядок проведення судово-медичних експертиз.

Недостатня інтеграція органів: проблеми у взаємодії між слідчими, медичними установами та судом призводять до затягування процесів і недостатньої об'єктивності експертиз.

Проблеми з кадрами: брак кваліфікованих фахівців у сфері судово-медичних експертиз та недостатня інформатизація процесів ще більше ускладнюють ситуацію.

Відсутність системи контролю: неефективний контроль за діяльністю експертних установ може призводити до зловживань та корупційних проявів.

Для покращення ситуації необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, запровадити підходи до стандартизації і контролю за проведенням експертиз, а також розвивати програми підготовки та підвищення кваліфікації судово-медичних експертів.

Висновки: Важливість організаційно-правових засад публічного управління сферою судово-медичних експертиз не можна переоцінити. Належний рівень управління забезпечує захист прав громадян, підвищує ефективність правосуддя та зміцнює довіру до державних інститутів. Рекомендовано активізувати взаємодію між управлінськими структурами, розробити єдину стратегію розвитку судово-медичних експертиз в Україні та впроваджувати нові інформаційні технології, що дозволить підвищити якість і швидкість в проведенні експертиз.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України “Про судово-медичну експертизу”.
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 123 від 01.01.2020.
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 456 від 15.05.2021.
4. Клименко О. С. “Публічне управління сферою судово-медичних

експертиз у системі охорони здоров'я в Україні”. Дисертація, Національний університет “Одеська політехніка”, 2023.

5. Саханенко С. Є. “Актуальні проблеми публічного управління судово-медичними експертизами”. Науковий журнал “Державне управління”, 2022.

6. Надюк З. О. “Проблеми та перспективи розвитку судово-медичних експертиз в Україні”. Журнал “Охорона здоров'я”, 2021.

7. Гбур З. В. “Законодавчі аспекти публічного управління судово-медичними експертизами”. Журнал “Право та суспільство”, 2022.

8. Кузнецова, Н. (2021). Судово-медична експертиза в Україні: проблеми та можливості. – Київ: Право.

9. Литвинова, Г. (2020). Організаційно-правові засади публічного управління.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Войдюк Олексій Володимирович
аспірант
Класичний Приватний Університет

Вступ:

Сучасні кіберзагрози змушують держави світу постійно вдосконалювати механізми захисту критично важливої інфраструктури. Успішне публічне управління інформаційною безпекою залежить від впровадження передового міжнародного досвіду, що включає як технологічні, так і управлінські аспекти.

Основна частина:

1. Міжнародний досвід у сфері інформаційної безпеки КВІ. У таких країнах, як США, Німеччина та Ізраїль, функціонують розвинуті системи захисту критичної інфраструктури, що включають централізоване управління, співпрацю між державними та приватними секторами, а також створення спеціалізованих кіберпідрозділів. Наприклад, у США діє Національний центр захисту кібербезпеки та комунікацій, який координує діяльність державних і приватних суб'єктів у сфері захисту КВІ.

2. Можливості застосування міжнародного досвіду в Україні. Для України доцільно перейняти досвід із впровадження національних центрів кібербезпеки та створення стратегій публічно-приватного партнерства. Важливо також розвивати систему оперативного реагування на кіберзагрози (CERT-UA) з урахуванням стандартів НАТО та ЄС.

3. Рекомендації щодо вдосконалення управління інформаційною безпекою КВІ в Україні. До основних рекомендацій відносяться: створення національного координаційного центру кібербезпеки з розширеними повноваженнями, впровадження програм з підвищення кіберобізнаності, а також удосконалення нормативно-правової бази для стимулювання взаємодії

між державою та приватними підприємствами.

Висновки:

Імплементация кращих міжнародних практик управління інформаційною безпекою критично важливої інфраструктури сприятиме підвищенню ефективності захисту від кіберзагроз. Україні необхідно розробити комплексну стратегію, яка враховуватиме як власний досвід, так і успішні моделі інших держав.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. National Institute of Standards and Technology (NIST) Cybersecurity Framework.
2. Досвід кібербезпеки США та ЄС: уроки для України // Центр дослідження кібербезпеки, 2021.
3. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ КРИТИЧНО ВАЖЛИВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Войдюк Олексій Володимирович,
аспірант
Класичний Приватний Університет,
м. Запоріжжя

Вступ:

Інформаційна безпека критично важливої інфраструктури (КВІ) України є одним з основних пріоритетів державної безпеки. Ефективне публічне управління цією сферою залежить від законодавчого регулювання та міжвідомчої координації, яка забезпечує інтегровану захищеність державних і приватних об'єктів критичної інфраструктури.

Основна частина:

1. Аналіз законодавчої бази. Сучасна нормативно-правова база у сфері інформаційної безпеки КВІ включає Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів критичної інфраструктури» та низку підзаконних актів. Однак, проблеми пов'язані із недостатньою деталізацією вимог до забезпечення інформаційної безпеки та відсутністю чітких механізмів контролю.

2. Виклики та проблеми публічного управління інформаційною безпекою КВІ. Однією з основних проблем є фрагментарність системи управління та координації між різними органами державної влади. Також спостерігається брак ресурсів та кваліфікованих кадрів для ефективного виконання завдань у цій сфері. Іншою значною проблемою є недостатнє регулювання взаємодії між державним і приватним секторами.

3. Пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази. Необхідно розробити комплексний Закон про захист критичної інформаційної

інфраструктури, який би визначав стандарти захисту, процедури моніторингу та звітності, а також відповідальність за недотримання вимог. Важливим є впровадження міжнародних стандартів інформаційної безпеки, таких як ISO/IEC 27001.

Висновки:

Ефективне публічне управління у сфері інформаційної безпеки критично важливої інфраструктури потребує розробки єдиної стратегії, яка включатиме чітке законодавче регулювання, міжвідомчу координацію та застосування кращих міжнародних практик. Це дозволить підвищити рівень захищеності КВІ та запобігти можливим загрозам у кіберпросторі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів критичної інфраструктури».
3. ISO/IEC 27001:2013 Information Security Management Systems – Requirements.

PHILOLOGICAL SCIENCES

UDC 811. 112. 2'373. 421

SEMANTIC STRUCTURE OF A LEXICAL-SYNONYMOUS UNIT IN THE PROCESS OF CONTEXTUALIZATION

Kazymir Iyna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Introductions. It has been known that lexical units that are close in meaning are usually studied with the involvement of component analysis. When establishing the fact of contextual synonymy [1], we used the following selection criteria: semantic, which proves the CS belongs to different thematic groups, and component.

The paper is **aimed** at analyzing the semantic structure of a lexical-synonymous unit in the process of contextualization. Demarcation of lexical meaning and identification of synonyms in the language system is implemented on the basis of denotative meaning. Occasional language phenomena [3] contain a subjective character, therefore, the semantics of CS is not fixed by lexicographic sources, it can be determined only during the analysis of a particular text.

The main stylistic function of CS is the ability to express various expressively colored shades, which are actually realized in a certain context. With the help of the seminal structure of the lexical meaning, we search for the special nuanced meanings of situational language units, and we identify the variable-situational nuances in the structure of the lexical meaning of the CS with the help of component analysis.

Traditionally, lexical meaning is a boundless, complex and excessive structure consisting of a denotative content with a core, a periphery and a connotative meaning. Using the method of component analysis, let's turn first of all to the structure of the lexical meaning of a contextual synonym. L. Semak notes that during the imposition

of a new context, a semantic transformation takes place: the denotative seme of the meaning is partially neutralized and shifted to a secondary plan, while the semes denoting the secondary components in the direct meaning of the word are actualized [2, c. 79].

The seminal structure of the lexical-synonymous unit is supplemented by denotative meanings of distribution elements, due to which the word acquires a new semantic purpose that is inherent to another word, for which such a meaning is substantive and paradigmatically fixed [2, c. 79].

We will present examples of contextual synonymy and analyze its seminal composition:

She was *young, brilliant, extremely modern, exquisitely well dressed, amazingly well read* in the newest of the new books, and her parties were the most delicious mixture of the really important people...and *artists – quaint creatures*, discoveries of hers, some of them too terrifying for words, but others quite presentable and amusing. In the given example, the lexemes are contextually synonymous: *young, brilliant, extremely modern, well dressed, well read, quaint creatures*.

CS *young* is used in a direct sense, while *brilliant* is used figuratively. The metaphorical meaning of KS *brilliant* provokes the process of situational convergence of linguistic phenomena due to the archiseme of the denotative component “quality”, the integral seven “positive sign” and the differential seven “age parameter”. CS “modern” (belonging to the present time or most recent time, having very recent attitudes or ways of behaving; progressive) is a part of the contextual synonym series based on the integral seme “positive sign” and the differential seme “sign of stylistic behavior”, and the integral seven “positive sign”: warm, chatty and life-enhancing presence: “Your previous employer says you are a “warm, chatty and life-enhancing presence” [4, c. 28].

Conclusions. Situationally close in meaning lexical units are actualized in order to expand, narrow, and partially expand the semantic structure of the statement, thus filling a separate linear micro-context with new and necessary symbols or

associations.

REFERENCES

1. Казимір І. С. Категорія контекстуальної синонімії у світлі теорії концептуально-метафоричної інтеграції (на матеріалі газетних статей). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Філологія. 2022. № 54. С. 50–54.

2. Семак Л. Семантико-стилістичний аспект контекстуальної синоніміки сучасної української жіночої прози. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28, т. 3. С. 77–82.

3. Zeng Xian-mo. Semantic relationships between contextual synonyms. *US-China Education Review*. 2007, Volume 4, No. 9 (Serial No.34). URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED502523.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ІТ-ФАХІВЦІВ

Антонова Анастасія Сергіївна,
студентка

Ланова Ірина Вікторівна,
викладач

Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогодні сфера інформаційних технологій вважається однією з найпрогресивніших галузей у нашому сучасному світі. В Україні сучасний ІТ-сектор є однією з найдинамічніших і найглобалізованіших галузей. Щодня фахівці цієї професії стикаються з міжнародними стандартами, іноземною термінологією та комунікацією зі споживачами по всьому світу. Водночас з активним використанням інтегрованих з інших мов термінами українська мова залишається важливим елементом професійної комунікації, особливо у внутрішньому корпоративному середовищі, у написанні офіційної документації, забезпеченні локалізації продукції для українського ринку тощо. За роботою В. Теличко, професійна комунікація визначається як процес виникнення взаємопорозуміння в певній предметній сфері та як процес обміну інформації між спеціалістами [1, с. 330]. Вона розглядається як ключовий фактор успіху в будь-якій професії.

У зв'язку з активною англізацією ІТ-термінології та зростальним впливом англійської мови на спілкування у сфері інформаційних технологій, виникають питання щодо адаптації української мови до потреб цієї галузі вимог, оскільки вона потребує великої кількості спілкування з відповідальними особами.

Важливо розуміти, як ІТ-фахівці використовують українську мову у своїй професійній діяльності, які виклики виникають при впровадженні української термінології та як забезпечити баланс між англійськими запозиченими термінами та рідною українською мовою.

Мета роботи. / Aim. Для дослідження будь-якого явища важливо не лише зрозуміти його основні риси, а й визначити конкретні аспекти, що потребують глибшого аналізу. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку ІТ-індустрії, українська мова у професійному спілкуванні зазнає значного впливу з боку англійської мови, що домінує в міжнародному середовищі. У зв'язку з цим виникає потреба дослідити роль української мови в ІТ-секторі, її функції, виклики та можливості адаптації.

Тож, виходячи з цього, основною метою цього дослідження буде проаналізувати роль української мови в професійному спілкуванні ІТ-фахівців, зокрема в аспектах ділового листування, створення технічної документації, внутрішньо корпоративної комунікації та взаємодії зі споживачами.

Дослідження також спрямоване на виявлення проблем і перспектив розвитку української мови в галузі, зокрема впливу англійської мови та шляхи оптимізації української термінології для ефективного використання у сфері інформаційних технологій.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Знання лексики інформаційних технологій є обов'язковим для всіх, хто працює у цій галузі, включаючи інженерів програмного забезпечення, комп'ютерних інженерів, системних адміністраторів, фахівців з інформаційної безпеки та інших професіоналів. Найвизначнішими особливостями комунікації у цій галузі є англійське походження багатьох слів, активне використання аббревіатури, технічна багатозначність та швидка еволюція термінології. У термінології, через постійне використання термінів англійського походження, українська мова комунікації адаптувалася і фахівці ІТ-галузі почали використовувати запозичення та кальки. Наприклад: «баг» (від англ. «bug»), «сервер», «драйвер», «хакер» та ін. комунікації між собою фахівці активно використовують сленг та неформальну лексику. Наприклад: «юзати» (від англ. «use»), «дропнути» (від англ. «drop»), «фреймворк» (від англ. «framework»).

Правильна комунікація із споживачами передбачає дотримання гарантування безпеки та якості виконуваних замовлень, право вибору завдання

покупцем, урахування вимог споживачів тощо. Етика відносин із партнерами ґрунтується на дотриманні зобов'язань та урахуванні інтересів партнерів під час розподілу прибутку.

Етика відносин з державою передбачає добросовісну звітність, дотримання законодавства та виконання державних замовлень у зазначені терміни [3, с. 6].

Результати та обговорення./Results and discussion.

Комунікаційний процес в ІТ-компанії, як відомо, – це обмін інформацією між двома і більше учасниками проєктної команди, мета якого – забезпечити розуміння інформації, яка і є предметом обміну [2, 132]. Комунікація в ІТ-галузі має свої особливості, оскільки вона може відбуватися в умовах великого колективу робітників з різними професійними напрямками та культурними особливостями, які можуть комунікувати між собою віддалено. За роботою Н. А. Длугуновича і Ю. В. Форкуна, територіально розподілені команди повинні мати можливість ефективно функціонувати в умовах різних часових меж, географічної відстані, відмінності в корпоративній культурі, різних мов спілкування, різних нормативних або законодавчих вимог [2, с. 132]. У таких умовах дуже важливий фактор розуміння між професіоналами.

Сьогодні, коли інформаційні технології є однією з найпрогресивніших галузей у світі, треба розуміти, як потрібно вибудовувати комунікаційні відносини як серед фахівців сфери, так і фахівців зі споживачами.

У наші дні професійна комунікація фахівця галузі інформаційних технологій може бути дуже ускладненою через того, що саме англійська мова є загальноприйнятною в цьому секторі. Більшість технічної документації, інструкцій та програмних інтерфейсів також створюються англійською мовою.

Але для комунікації з клієнтами важливо, щоб комунікація відбувалася на зручній для них мові, У нашому випадку – українською. Одним із головним аспектів є те, що українська мова забезпечує зручність для вітчизняних споживачів. У таких випадках ІТ-фахівці повинні вміти пояснювати складні технічні аспекти простими словами, бути готовими для надання технічної

підтримки (через чат, електронну пошту або спеціалізовані платформи), надавати чітку та прозору інформацію про терміни виконання робіт, обсяги завдань, ціни та можливі додаткові послуги. Ще однією важливою складовою є локалізація ІТ-продуктів для українського ринку. У цьому контексті мова виступає як інструмент для адаптації продуктів до потреб місцевих споживачів. Якісна локалізація не лише підвищує конкурентоспроможність продукту, але й сприяє його популяризації серед аудиторії.

Крім того, у професійній сфері української ІТ-індустрії зростає необхідність у формуванні специфічної термінології рідною мовою. Часто англійська мова домінує в галузевому середовищі, однак розроблення україномовних термінів допомагає уникнути калькування або неприродний словосполучень, що робить спілкування більш природним і зрозумілим.

Висновки. / Conclusions. Фахівці в галузі інформаційних технологій повинні повністю розуміти особливості комунікації між самими фахівцями та споживачами, щоб використовувати її точно та ефективно. Використання професійної термінології має важливе значення для забезпечення безпеки, якості та ефективності програмних проектів. Професіонал повинен бути готовим до подання будь-якої технічної допомоги клієнту, тому важливим є спілкування зі споживачем його рідною мовою. В Україні через домінацію англійської мови у професії виникає проблема комунікації серед вітчизняних фахівців та у спілкуванні з клієнтами, тому зараз активно відбувається активна локалізація ІТ-продуктів, адаптація термінології тощо.

Отже, українська мова стає важливим елементом у професійному житті ІТ-фахівців, допомагаючи зміцнювати національну ідентичність, покращувати комунікацію в команді й зі споживачами та підвищувати якість продуктів, орієнтованих на український ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теличко В. Різні підходи до визначення професійного спілкування // Наукові записки. Філологічні науки. 2010. Вип. 89(5). С. 330–333.

2. Длугунович Н. А., Форкун Ю. В. Система комунікаційної діяльності в ІТ-компаніях. 2017.

3. Студінський В.А. Філософія «подвійних стандартів» у системі економічної поведінки суб'єкта // Філософія, наука і освіта. Другі академічні читання пам'яті Г. І. Волинки. Київ, 2017. С.154–157.

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІТ-СФЕРІ

Безименна Анна Олександрівна,

Студентка

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасний розвиток інформатизованого суспільства супроводжується постійним впровадженням нових комп'ютерних технологій та засобів телекомунікацій у виробничі процеси, що вимагає належної підготовки та професійної компетентності фахівців, які працюють з новітніми програмними системами. Разом із розвитком інформаційних технологій та появою спеціальностей, орієнтованих на підготовку ІТ-фахівців, особливо актуальною стає проблема формування професійної комунікативної компетентності для спеціалістів цього напрямку.

Ключовим стимулом розвитку компетентності ІТ-фахівця є його особистісний розвиток, який включає відповідальність, набуття нового досвіду, можливості для навчання та отримання зворотного зв'язку. Важливу роль відіграє також відчуття залученості, яке проявляється через доступ до інформації, консультацій, участь у прийнятті рішень та активну комунікацію. Інтерес до роботи та виклики, наприклад, участь у цікавих проєктах та отримання зворотного зв'язку щодо просування до мети, також стимулюють фахівців до розвитку.

Професійне становлення ІТ-спеціалістів розглядається як постійний процес прогресивних змін особистості, спричинених впливом соціальних факторів та власної активної діяльності, спрямований на саморозвиток і вдосконалення професійних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності [1].

Мета роботи. / Aim. Особливості формування професійної комунікативної компетентності у ІТ-фахівців, а також визначення основних

підходів та методів, які сприяють її ефективному розвитку. Робота спрямована на аналіз ролі комунікації в професійній діяльності спеціалістів у сфері інформаційних технологій та розробку рекомендацій щодо вдосконалення комунікативних навичок для підвищення ефективності взаємодії в робочих командах і з клієнтами.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Професійна комунікація в ІТ-сфері охоплює різні аспекти, серед яких усна і письмова комунікація, презентація технічних рішень, обмін знаннями та зворотний зв'язок. Здатність чітко і зрозуміло пояснювати складні технічні концепції як колегам, так і клієнтам з різним рівнем технічної підготовки є вирішальною для успішної реалізації проєктів.

Особливо важливою є письмова комунікація, адже значна частина співпраці відбувається через електронні листи, системи керування проєктами, чати та документацію.

Розроблення програмного забезпечення, зокрема аутсорсингове розроблення, ґрунтується на віддаленій роботі та залученні фахівців у територіально розподілені команди для роботи над проєктами. Одним із ключових моментів організації процесу досягнення мети в ІТ-компанії є наявність ефективного обміну інформацією між учасниками команди розробників програмного забезпечення.

Без належного обміну інформацією неможливо успішно завершити проєкт. В науковій літературі процес обміну інформацією називають також комунікативним процесом [2, с. 132].

Комунікаційний процес в ІТ-компанії – це обмін інформацією між двома і більше учасниками проєктної команди, мета якого – забезпечити розуміння інформації, яка і є предметом обміну [2, с. 132].

Вміння вести конструктивний діалог допомагає зберігати продуктивність у команді, навіть у стресових ситуаціях.

Також важливо зазначити, що більшість сучасних ІТ-проєктів реалізуються у мультикультурному середовищі, що вимагає від працівників

здатності до міжкультурної комунікації, розуміння особливостей мови та ділової етики різних країн.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Комунікативну компетентність ІТ-фахівців можна значно покращити, якщо здійснити такі кроки:

- визначити складові та зміст професійної комунікативної компетентності ІТ-фахівців, які будуть відповідати особливостям їхньої майбутньої професійної діяльності;
- визначити сукупність структурних, організаційних та дидактичних засад для розвитку професійної комунікативної компетентності у фахівців цього напрямку;
- обґрунтувати значущість комунікативних знань у довгостроковій перспективі та впровадити комунікативний потенціал ІТ-фахівців у навчальний процес.

Розвитку навичок спілкування сприятимуть такі види діяльності, як проведення презентацій і виконання проєктів. В основі проєкту перебуває певна проблема, для вирішення якої потрібно не лише володіти мовними знаннями, а й уміти працювати в команді з партнерами [3, с. 250].

Висновки. / Conclusions. Успішна комунікація допомагає команді бути більш гнучкою, адже зрозумілість завдань і цілей дозволяє швидше адаптуватися до змін, що часто виникають в процесі розробки. У кінцевому підсумку, професійна комунікація в ІТ — це інструмент, який сприяє досягненню якісного результату, зміцнює робочі відносини та полегшує вирішення конфліктних ситуацій.

Професійна комунікація допомагає уникнути непорозумінь, сприяє кращому розумінню потреб замовника, прискорює вирішення проблем і дозволяє досягти високого рівня співпраці. Вона включає в себе як технічні, так і міжособистісні навички, завдяки яким ІТ-фахівці можуть точно передавати інформацію, обговорювати технічні вимоги, вирішувати конфлікти та досягати спільних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колесніченко Л. А. Психологічні особливості саморегуляції у професійній діяльності менеджерів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ: Центральний ін-т післядип. пед. освіти АПН України, 2010. 22 с.
2. Длугунович Н. А., Форкун Ю. В. *Система комунікаційної діяльності в IT-компаніях*. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі. 872-ий вип. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 131-138.
3. Колотій Н. В. *Важливість використання невербальних засобів комунікації під час публічних виступів фахівців технічного профілю*. Прикладні соціально-комунікаційні технології. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Т.32(71), 3-тє вид., ч.2, 2021. С. 247-251.

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ В ОЦІНКАХ СУЧАСНИХ НАУКОВЦІВ

Вещунова Марія Ігорівна

Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського
Харківський авіаційний інститут
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному світі медіа відіграють центральну роль не тільки в переданні інформації, але й у формуванні ідеологічних, політичних, культурних та соціальних установок, створюючи певні моделі поведінки, стандарти мислення та сприйняття реальності.

Медіадискурс – це не просто набір повідомлень або текстів, що поширюються через засоби масової інформації; це складний феномен, який відображає структуру влади, культурні коди та механізми маніпуляції свідомістю.

Сучасний англomовний медіадискурс відіграє важливу роль у формуванні глобальних комунікаційних процесів, виступаючи потужним засобом впливу на суспільну свідомість та цінності. Англomовний медіадискурс має особливе значення через глобальне домінування англійської мови як основної мови міжнародної комунікації, політики та бізнесу. Це зумовлює поширення англomовних медійних продуктів по всьому світу та їхній значний вплив на формування світогляду не лише в англomовних країнах, але й у регіонах, де англійська мова є іноземною. Завдяки своїй масштабності та доступності, англomовний медіадискурс часто стає інструментом поширення західних цінностей та ідеологій, що впливає на глобалізаційні процеси і створює нові виклики для національних культур.

Актуальність дослідження англomовного медіадискурсу полягає у необхідності розуміння механізмів впливу медіа на аудиторію, а також ідентифікації ключових ознак, що визначають цей вплив. Зміна інформаційного простору під впливом новітніх технологій, розширення доступу до

медіаконтенту через інтернет та соціальні мережі підсилює значення медіадискурсу, зокрема його маніпулятивних та пропагандистських функцій.

Мета роботи. Метою пропонованого дослідження є виявлення та систематизація ключових характеристик сучасного англомовного медіадискурсу на основі наукових праць, а також аналіз впливу цих характеристик на формування суспільної думки та ціннісних орієнтацій аудиторії.

Матеріали та методи. Основний матеріал дослідження становлять медіатексти: вибірка англомовних текстів з різних медіа – як традиційних (газети, журнали, телебачення, радіо), так і цифрових (інтернет-ресурси, соціальні мережі, блоги). Було відібрано тексти, що належать до різних жанрів медіадискурсу: новинні репортажі, аналітичні статті, публіцистика, реклами, соціальна та політична агітація.

Основним методом дослідження був метод лінгвістичного аналізу, який застосовувався для дослідження лексичних та стилістичних особливостей медіадискурсу. Особливу увагу було приділено експресивним та емоційно забарвленим мовним засобам, які підсилюють вплив на аудиторію.

Результати та обговорення. У результаті дослідження було виявлено низку ключових характеристик сучасного англомовного медіадискурсу, які активно впливають на формування суспільної думки, ціннісних орієнтацій та поведінкових моделей аудиторії. Основні ознаки англомовного медіадискурсу можна згрупувати за такими критеріями:

1. **Фасцинаційність.** Фасцинаційність (здатність привертати увагу та викликати емоційний відгук) є однією з ключових характеристик англомовного медіадискурсу. Ця ознака особливо проявляється у новинних і розважальних матеріалах, де використовуються елементи сенсаційності та емоційної насиченості. Медіатексти часто апелюють до почуттів аудиторії, викликаючи сильні емоції через драматичне подання подій або акцентування на негативних аспектах реальності. Такий підхід збільшує ступінь емоційного залучення і посилює ефект впливу на глядачів або читачів.

2. **Спектакулярність.** Англомовний медіадискурс має виразну

тенденцію до театралізованого подання інформації. Це особливо помітно у новинних випусках та репортажах, де події часто подаються як видовища з акцентом на їхній вражаючості. Такий підхід включає використання візуальних та аудіоефектів, прямих трансляцій з місця подій, що дозволяє глядачам відчувати свою присутність і співучасть у подіях. Наприклад, висвітлення глобальних катастроф чи політичних криз часто супроводжується образами, що створюють ефект загостреної уваги та емоційного залучення.

3. Медіальність. Медіальність як характеристика передбачає активне використання сучасних технологій для поширення та формування інформаційних потоків. Сучасні англomовні медіа використовують широкий спектр цифрових інструментів – від соціальних мереж до мультимедійних платформ, таких як YouTube чи подкасти. Завдяки цим технологіям інформаційні потоки стають більш щільними, доступними і різноманітними. Це, у свою чергу, дозволяє охопити широку аудиторію та здійснити глибший і швидший вплив на її сприйняття.

4. Мультимодальність. Однією з важливих ознак сучасного англomовного медіадискурсу є мультимодальність – поєднання вербальних і невербальних засобів комунікації. Медіатексти часто містять комбінацію тексту, зображень, відео, графіки та звукових ефектів. Це створює більш комплексне повідомлення, яке легше сприймається аудиторією і глибше занурює її у контекст подій. Мультимодальність також посилює можливості маніпуляції, оскільки візуальні та аудіоелементи часто підсилюють емоційне забарвлення вербальних повідомлень.

5. Аксіологічність. Медіадискурс активно формує та коригує цінності аудиторії, впливаючи на її світогляд і соціальні орієнтири. Через постійну присутність у медіа певних ідеологічних наративів або ціннісних установок медіа формують певний набір норм та стандартів, які сприймаються як "загальноприйняті" або "правильні". Наприклад, у медіапросторі часто акцентується на західних цінностях, таких як свобода слова, демократія та ринкова економіка, що сприяє їх популяризації серед глобальної аудиторії.

6. Прагматичність. Англomовний медіадискурс має виражену прагматичну спрямованість. Його основна мета полягає не лише у передачі інформації, але й у впливі на поведінку аудиторії. Пропагандистські та агітаційні матеріали, які часто приховано містяться у медіатекстах, мають на меті формувати конкретні моделі поведінки, впливаючи на вибір, політичні погляди чи навіть споживчі уподобання. Це досягається через застосування переконливих комунікативних тактик, включаючи непрямі заклики до дії та формування позитивного або негативного образу певних явищ.

7. Експресивність. Мова сучасного англomовного медіадискурсу часто характеризується експресивністю – використанням емоційно забарвлених лексичних засобів, що підсилюють емоційний ефект повідомлення. Експресивні засоби, такі як метафори, епітети, порівняння та гіперболи, допомагають створити яскраві образи та вплинути на сприйняття інформації аудиторією. Це робить медіадискурс не тільки засобом передачі фактів, але й потужним емоційним інструментом впливу.

8. Суб'єктивність. Медіадискурс часто відображає суб'єктивну позицію автора або групи авторів, що створюють медіатексти. Особиста точка зору, виражена через оцінні судження, відбір фактів або акценти у висвітленні подій, надає медіадискурсу індивідуальних рис і може формувати певне сприйняття подій у аудиторії. Це особливо помітно у публіцистичних жанрах та авторських колонках, де суб'єктивність є однією з центральних ознак дискурсу.

9. Інтерактивність. Інтерактивність є важливою характеристикою сучасного англomовного медіадискурсу, особливо в умовах цифрової епохи. Соціальні мережі та інші онлайн-платформи забезпечують двосторонню комунікацію між автором медіаповідомлень і аудиторією. Аудиторія має можливість коментувати, обговорювати та навіть коригувати медіатексти, впливаючи на подальше їх поширення і контекст. Це створює новий рівень взаємодії, де межі між автором та читачем або глядачем стають розмитими.

Згадані характеристики демонструють, що англomовний медіадискурс є складним, багаторівневим явищем, яке активно формує суспільну свідомість та

ідеологічні установки аудиторії. Його вплив виходить далеко за межі простої передачі інформації, оскільки він охоплює всі рівні комунікації – від емоційного залучення до ідеологічного формування свідомості. Використання новітніх технологій, мультимодальних ресурсів та інтерактивних платформ дозволяє медіадискурсу не тільки передавати інформацію, але й створювати нові реальності, в яких аудиторія стає активним учасником комунікаційного процесу.

Вивчення цих характеристик дозволяє глибше зрозуміти природу медіа та їхню роль у сучасному суспільстві, а також відкриває можливості для подальших досліджень щодо маніпулятивних механізмів медіа та способів їх нейтралізації.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було виявлено, що сучасний англomовний медіадискурс є складним та багатошаровим феноменом, який має значний вплив на формування суспільної думки та соціокультурних цінностей. Англomовний медіадискурс є потужним інструментом впливу, який не тільки передає інформацію, але й активно моделює соціальну реальність, змінюючи погляди, цінності та поведінкові патерни аудиторії. Розуміння механізмів впливу та основних характеристик медіадискурсу є важливим для дослідників, оскільки дозволяє критично оцінювати медійні повідомлення та формувати стратегії протидії можливим маніпулятивним впливам.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на більш детальне вивчення взаємодії між різними елементами медіадискурсу, зокрема мультимодальністю та маніпулятивними стратегіями, що відкриває нові можливості для глибшого розуміння цього феномену.

НЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОГО ЧАСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Вишниченко Анатолій Анатлійович,

студент

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Війна, що триває в Україні, спричинила значні зміни в усіх сферах життя, зокрема в мовній системі. Одним із найбільш помітних явищ стало утворення та активне використання нових слів-неологізмів, пов'язаних з воєнними подіями. Вони не лише відображають реалії сьогодення, а й виконують важливу комунікативну функцію в суспільстві.

Неологізми, які виникають під час війни, виконують кілька важливих функцій. По-перше, вони слугують для швидкої та точної комунікації в умовах нових соціальних і військових реалій. По-друге, ці слова часто мають символічне та емоційне навантаження, яке сприяє згуртуванню суспільства та формуванню національної ідентичності.

Варто відзначити, що більшість воєнних неологізмів потрапляють у мову завдяки засобам масової інформації, соціальним мережам та публічним дискусіям. Активне залучення нових слів у широкий мовний обіг відображає значення комунікацій у часи кризи та боротьби за національну єдність. Слова на кшталт "байрактар", "паляниця", "жовто-блакитний" набули не лише прямого значення, але й емоційного та символічного змісту, ставши частиною патріотичної риторики.

Мета роботи. / Aim. Основною складовою неологізмів, що з'явилися у воєнний час, є слова які напряму пов'язані з діями військових та їх лексикою, яка потім перешла до народу та стала частиною повсякденного життя українців. Крім того, воєнні неологізми мають на меті окреслити особливості подій які відбуваються кожен день протягом великого проміжку часу.

Поняття нових слів під час війни характеризується різними ознаками, які

допомагають зрозуміти термінологію військових подій. Для того щоб неологізми вважались військовими, вони повинні включати в себе слова та фрази, які використовуються у військовій справі, таких як КАБ, «вихід» та інші. Ці слова та фрази повинні бути унікальними та мати чітке визначення, бути зрозумілими та доступними для кожної людини. Це допоможе не лише краще зрозуміти вплив війни на мовні процеси, але й виявити спільні та унікальні риси мовної динаміки в контексті військових подій.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Матеріалом для дослідження слугують сучасні публікації у медіа, військові звіти, соціальні мережі, а також лексикографічні праці, що фіксують новітні мовні утворення. Методологія дослідження включає описовий аналіз неологізмів, контент-аналіз медіа-текстів, а також порівняльний метод для визначення функціональних та структурних особливостей нових слів.

Неологізми характеризуються абсолютною новизною форми та змісту. Вони найменують нові реалії й поняття, людей та їх чесноти. Кожне слово відображає те, що знайоме всім українцям. Крім того, вони підкреслюють особливу характеристику їх авторів: образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору, з якими безперервно виникають нові метафори, звужуються чи розширюються попередні значення слів тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз воєнних неологізмів показує, що вони часто утворюються шляхом метафоризації (наприклад, слово «кіборги» для позначення українських військових, які захищали Донецький аеропорт) або через аббревіації та скорочення (наприклад, ЗСУ для Збройних Сил України). Багато неологізмів містять оцінні конотації, що підкреслюють патріотизм, героїзм та незламність українського народу.

Варто зазначити, що деякі неологізми мають тимчасовий характер і можуть вийти з ужитку після завершення військових дій. Водночас інші слова, такі як «кіборги», «азовці», можуть залишитися у мові на довгий час, оскільки вони вже стали символами опору та героїзму. Воєнні неологізми не лише

відображають нові реалії, але й формують нові культурні коди, що закріплюються в національній пам'яті.

Висновки. / Conclusions. Неологізми воєнного часу є важливим елементом сучасної української мови. Вони не тільки полегшують комунікацію під час війни, але й формують колективну пам'ять і національну свідомість. Дослідження цих мовних явищ має важливе значення для розуміння мовних процесів у суспільстві, яке перебуває у стані постійного напруження.

Загалом, значення неологізмів, тим паче воєнного часу важко переоцінити. Завдяки ним людям легше сприймати складні моменти нашого сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства // Мовознавство. 1997. № 2/3. 22– 34 с.

2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2010. 343 с.

3. Тараненко О. О. Сучасна українська мова: лексика і фразеологія. Київ: Вища школа, 2005.

4. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. URL: <http://surl.li/dbqnpz>

5. Новітні сленгізми-неологізми – мовне відзеркалення війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html>

ВІРШІ ТА ПІСНІ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Головацька Юлія Богданівна

кандидат педагогічних наук

Скасків Юлія Володимирівна

Студентка

Національний педагогічний університет

м. Тернопіль, Україна

Вступ: У контексті гуманізації освіти, коли особистість учня є основою всієї освітньої та виховної роботи, пошук ефективних методів і прийомів навчання, зокрема вивчення іноземних мов, привертає значну увагу дослідників, методистів і педагогів. Одним із таких дієвих прийомів є використання поетичних та пісенних матеріалів на уроках іноземної мови.

Мета: Теоретичне обґрунтування необхідності застосування віршованих матеріалів на уроках англійської мови.

Викладання англійської мови не можна розглядати лише як навчання мови. У цьому складному процесі необхідно враховувати соціальний і когнітивний розвиток учнів. Один із найкращих способів створити природне, вільне від занепокоєння середовище – це цікаві заняття. Пісні, безсумнівно, належать до групи занять, які служать корисними інструментами для вивчення мови. [1, с. 67].

Пісні – це один з видів аудіювання, який має великий потенціал. Музика та пісні є невід’ємними частинами розвитку та вивчення граматики. Деякі з важливих характеристик пісень полягають у тому, що вони веселі та можуть захоплювати учнів. Крім того, пісні є дуже корисним видом діяльності. Є так багато аспектів мови, які можна передати та переробити за допомогою пісень. Їх можна використовувати на будь-якому етапі уроку, і є багато способів включити їх в урок. Іноді вони використовуються лише для заповнення проміжків і розминки, іноді як основна частина уроку. [4, с. 9].

Світ викладання англійської мови як іноземної або другої мови винайшов численні підходи, методи та техніки, щоб зробити викладання та вивчення

англійської мови в класі максимально ефективним і приємним (Bushman & Bushman, 1994). Проте до поезії не надто прихильно ставилися на уроках мови, а вчителі не розглядали переваги використання поезії під час навчання мови. За словами Денмана (1988), поезія є компонентом, яким найбільше нехтують у мовних програмах, що підтверджують Дафф і Мейлі (2007), зазначаючи, що література в ширшому сенсі ігнорувалась у світі викладання мови, починаючи з кінця емінації граматико-перекладацької моделі до початку 2000-х років. [1, с. 47].

Пісні можуть бути гарним навчальним ресурсом для уроків англійської мови. Це тому, що деякі учні вже достатньо знають англійські пісні. Таким чином, запам'ятовування англійських пісень можна вважати корисним для легкого вивчення лексики. [3, с. 9].

Висновок: Пісні можуть мати великий вплив на учнів через їх мультимодальні характеристики та можуть пов'язуватися з мовою різними способами. Вони можуть значно покращити словниковий запас, граматику, навички аудіювання, письма, читання та говоріння. Метод вивчення англійської мови за допомогою пісень і поезії може слугувати орієнтиром для вчителів або майбутніх педагогів у викладанні англійської своїм учням, оскільки це швидкий спосіб опанування мови, який зробить процес навчання приємним і сприятиме постійному бажанню вчитися.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cameron, L. (1997). The task as a unit for teacher development. *ELT Journal*, 51(4), 345-351.
2. Jolly, Y. S. (1975). The use of songs in teaching foreign languages. *The Modern Language Journal*, 59(1/2), 11-14.
3. Akyel, A. (1995). Stylistic analysis of poetry: A perspective from an initial training course in TEFL. *TESL Canada journal*, 13(1), 63-73.
4. Williams, M. and Burden, R.L. (1997) *Psychology for Language Teachers*. Cambridge University Press.

МОТИВ ГНОБЛЕННЯ УКРАЇНИ РОСІЄЮ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕНТАЛОГІЇ БОГДАНА ЛЕПКОГО «МАЗЕПА»

Гонюк Олександра Валеріївна,
канд. філол. наук, доц.
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
Бабій Вікторія Сергіївна,
магістрантка
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Неабияким явищем західноєвропейського літературного процесу початку ХХ століття стала поява пенталогії Б. Лепкого «Мазепа», в якій автор здійснив спробу реабілітації знеціненої істориками й літераторами постаті гетьмана. Твір дивував не тільки своєю ідейною спрямованістю, а й своєрідністю внутрішньої організації художньої структури.

Постановка проблеми. Навіть сучасники Б. Лепкого визнавали, що пенталогія є доволі цікавим жанровим утворенням. Будучи загалом історичним повістевим циклом, вона поєднала у собі ще й деякі ознаки роману, епопеї, белетристичної хроніки. Як і будь-який роман, твір досить великий за обсягом, широко відтворює життєву ситуацію початку ХVІІІ століття. Події, зображені у ньому, відзначаються національно-історичною проблематикою і охоплюють найбільш істотні сфери буття суспільства. Історія визвольних домагань українців у 1706-1709 роках розкривається в пенталогії послідовно та рельєфно.

У «Мазепі» переплітаються романтичні та реалістичні тенденції, лірико-драматичні та громадянсько-політичні настрої, хронікальна оповідь взаємодіє з художньо-емоційною, що найчастіше набирає форм то чутливо-сумовитих роздумів, то ідейно-політичних чи пророчих узагальнень. Звертає на себе увагу скупий епічний тон, коли Б. Лепкий виступає зовнішнім байдужим фіксатором побаченого й почутого, котрий покликаний перш за все в художній формі відтворити документальні дані чи просто події минулого. Фантазія втілюється в

елементи символіки чи в монологіях персонажів, з якими ототожнює себе автор. Деколи автор піднімається над зображуваною дійсністю і співвідносить конкретну історичну ситуацію з вічністю, наближаючи читачів до вирішення проблеми здобуття Україною суверенності.

Аналіз досліджень. В основі написання будь-якого художнього твору на історичну тему лежить два фактори: художнього вимислу і правдивості зображуваного. Отже, відтворюючи становище Гетьманщини на початку XVIII-го століття, Б.Лепкий мусив базувати художній часопростір повістєвого циклу на реальній історичній ситуації. І хоча хронологічні рамки змальованого обіймають 1706-1709 роки, автор не обмежується лише цим періодом, знаючи, що становище у державі формується під впливом попередніх подій. Саме тому він прагне віддати належне загалом усім 20-ти рокам панування Івана Мазепи. Адже ввійшов цей період у історію, за визначенням фахівців, як «періклів вік розвою України» (Ю. Іванченко) [24, с. 8] або як «золота доба» (Д. Дорошенко) [19, с. 133]. Мазепа поклав край Руїні, яка остаточно знесилила Українську Козацьку Військову Державу, стабілізував життя народу, дбав про освіту і культуру, розбудовував церкви, укріплював міста.

Виклад основного матеріалу. Психологізація навколишнього середовища характерна для всіх томів пенталогії. Однак, наприклад, у «Не вбивай», де часовий відтинок охоплює 1707-1708 роки, радісних миттєвостей значно менше. Трапляються випадки, коли природа вступає у суперечність з людиною.

Непевний, тривожний час у «Не вбивай» майже повністю витіснив буденний. Сліди останнього знаходимо хіба що у відтворенні життя Мотрі і Марії Хведорівни, а потім Мотрі і Чуйкевича на віддаленому хуторі. Це чи не єдине місце у творі, де царює спокій. Та навіть у той райський куточок проникає біль, який вносить Чуйкевич розповідями про нараду в Жовклі, про війну, про повішених на вербах дівчат, винищений хутір, козаків з вибраними очима. Подані факти свідчать про те, що в майбутньому і це місце огорне тривога, розвіється ідилія. Передбачення автор висловлює мовою простору:

«На овиді хмари бовваніють, над головою ясно» [5, с. 5].

Причина такого ігнорування побуту захована в ускладненні становища Гетьманщини в 1707-1708 роках і в бажанні Б. Лепкого якомога об'єктивніше відтворити історичні відомості. Зважаючи на невдачі, які постійно супроводжували московщину в цей період, Петро I гарячково шукав посередників, які примирили б його з Карлом XII. За таку послугу намірився розплачуватися козацькою територією. Прикладом може бути герцог Марльборо, якому цар обіцяв дати Київське або Володимирське князівство.

Неабиякий вияв російської «культури» віднаходимо у мордівнях: «Кат з закачаними вище ліктів рукавами з кнута кров на землю стрясає. Велика червона капля збігає йому по чолі, по брові, по повіці, через вуса на рот.

Обтирає рот червоною рукою» [5, с. 115].

Невипадковим, на наш погляд, є акцентування на червоному кольорі-кольорі крові. Кочубей переконується: «Тут кінчається чоловік, а лишається предмет: кості, м'ясо, шкура, котру треба якнайдошкульніше скатувати і збезобразити» [5, с. 117].

Чи можна побачити в образі котрогось із мучителів шведського вояка? Звичайно, ні. Різні простори – різна культура. Вступ Карла XII в Україну мав достатньо спокійний характер, бо «шведське військо ніякої кривди не робить, не грабує, за харчі добре платить, дзвінким грошем, золотом і сріблом» [5, с. 205]. А від московського війська доводиться терпіти різні кривди: «Села, хутори, пасіки, навіть церкви – все у Стародубщині попалене» [5, с. 205]. Прихід царя у Смоленськ різко відрізняється від прибуття Карла XII у Могилів. Шведи опиняються в обіймах величного Дніпра: «вода така чиста, так любовно обіймає їх м'язисті тіла, сонце так гарно гріє» [5, с. 179]. А над московським військом висить «мрячне й невеселе осіннє небо, засіяне хмарами сполошених воронів і галок» [5, с. 219].

Змальована Б. Лепким різниця просторів, а також дикунство підданих Петра I, обумовлені специфікою історії його держави. Для росії споконвіку характерними були азіатський спосіб управління й арабська покора народу,

вплив монголів, надзвичайна жорстокість і необмежена влада царів. Неабияким тероризмом і жорстокістю відзначався, наприклад, Іван Грозний, який із особливим задоволенням катував людей: повільно смажив на вогні, зав'язував у мішки і цькував собаками, навіть рідного сина вбив металевим наконечником палиці. «Кому з європейських монархів було до вподоби, страчуючи вищих чиновників, примовляти: «А жалувати есмя своїх холопей вольны, а казнити вольны же?» Назвати васала холопом і в голову би не прийшло. А от цар Іван сказав так...» [7, с. 36]. Щось подібне бачимо і в Петрі I, який сформулював ідею «насильственного рабства». Бувши жорстоким, вимагав жорстокості від інших.

Тому немає нічого дивного, що простір росії в повістях Б. Лепкого поданий як цілковитий контраст до українського чи шведського.

Висновки. Мотив гноблення України Росією в історичній пенталогії пізнається у символічному хронотопі каменя, під яким конає Гетьманщина. Уже на перших сторінках повістєвого циклу ставиться вимога до Івана Мазепи: «Двигни цей камінь, двигни! Він тажкий, але еще тяжче наше життя. Плодяться під каменякою хроби, зігнием від хвороби! Двигни цей камінь, двигни!» [4, с. 27]. Пізніше про нього у творі майже не згадується, але він ніби висить у повітрі і проникає в усі куточки людського існування, стає часточкою всіх хронотопів, бо вина за непосильне життя лежить саме на ньому. Аж у «Не вбивай» символічний хронотоп каменя знову опиняється в полі нашого спостереження, до того ж у двох вимірах. Перший камінь, уже знайомий нам, пов'язаний з українським питанням, що його прагне розв'язати Іван Мазепа, а другий – це нове ярмо на шию України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дорошенко Д. Нарис історії України: В 2 т. Т. 2. Київ: Глобус, 1991. 349 с.
2. Мазепа: Збірник/ Авт. передм., комент. та упоряд. тексту й іл. Ю. О. Іванченко. Київ: Мистецтво, 1993. 240 с.

3. Лепкий Б. З-під Полтави до Бендер. Крутіж. Львів: Червона калина, 1991. 336 с.
4. Лепкий Б. Мотря. Львів: Червона калина, 1991. 389 с.
5. Лепкий Б. Не вбивай. Батурин. Львів: Червона калина, 1991. 451 с.
6. Лепкий Б. Полтава. Львів: Червона калина, 1991. 407 с.
7. Юрганов О. Л. Біля витоків деспотизму. Київ: Гельветика, 1991. 367 с.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Григоренко Кристина Олександрівна,

студентка

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. Глобалізація, як всесвітній процес економічної, політичної та культурної інтеграції, має великий вплив на розвиток мов, особливо номенклатури.

Глобалізація є процесом суттєвих змін у світовій економіці, політиці, вінформаційній сфері, в галузі транспорту, у військовій сфері тощо. Отже, специфіка її сучасного етапу полягає, передусім, у тому, що це-багатоаспектний процес, який викликає кардинальні зміни не лише у всіх сферах людської діяльності, але й в способі життя людини [3, с. 68].

Ціль роботи./Aim. Метою цього дослідження є комплексний аналіз впливу глобалізації на розвиток української термінології, виявлення основних тенденцій цього впливу та пошук можливих шляхів збереження національних особливостей номенклатури української мови.

1. Визначимо основні чинники глобалізації, що впливають на фаховий склад української мови.

2. Проведемо аналіз механізму взаємодії міжнародних і внутрішніх умов.

3. Розробимо рекомендації щодо уніфікації процесу інтернаціоналізації термінології та підтримки національних мовних ідентичностей.

Матеріали та методи./Materials and methods. Фахова термінологія характеризується своєю специфічністю та функціональністю, що забезпечує ефективну комунікацію між професіоналами як на національному, так і на

міжнародному рівнях. В умовах глобалізації термінологічні системи різних мов зазнають суттєвих трансформацій, що вимагає їх постійного вивчення та аналізу. Методологічну основу дослідження складають:

1. Методи мовного спостереження та опису: метод фіксації та аналізу зміни в номенклатурі української мови.
2. Порівняльно-історичний метод: метод відстеження розвитку концепції та виявлення впливу процесів глобалізації на її розвиток.
3. Метод компонентного аналізу: метод дослідження семантичної структури термінів та її змін під впливом глобалізації.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз сучасного стану української фахової термінології виявив низку ключових тенденцій, зумовлених процесами глобалізації:

- Інтенсифікація процесів запозичення іншомовних термінів:

Спостерігається значне збільшення кількості запозичень, переважно з англійської мови, яка є основною мовою міжнародної наукової комунікації. Це явище особливо помітне в таких галузях як інформаційні технології, економіка, медицина та природничі науки, де термінологія часто використовуються без перекладу або адаптації.

Головна причина широкого розповсюдження англійської мови – це надзвичайно проста граматика англійської мови, завдяки чому англійська мова за своєю простотою перебуває серед усіх європейських мов поза конкуренцією. Це, безумовно, не могло не відбитися на розвитку національних терміносистем у мовах багатьох народів світу. Особливо це стосується таких галузей науки як економіка та інформатика. Англійська термінологія цих галузей послужила основою для формування відповідних термінологій в інших мовах [1, с. 106].

- Інтернаціоналізація термінологічних систем:

Відбувається процес зближення термінологічних систем різних мов, що проявляється у використанні спільних терміноелементів, зокрема греко-латинського походження. Це сприяє полегшенню міжнародної наукової термінології.

- Розвиток паралельних термінологічних систем:

У деяких галузях формуються паралельні термінологічні системи міжнародна та національна. Це явище можна спостерігати, наприклад, у медичній термінології, де поряд із латинськими термінами існують їхні українські відповідники.

- Переосмислення існуючих термінів:

Складність дослідження глобалізаційних процесів полягає в необхідності врахування старих і напрацювання нових моделей суспільних трансформацій, насамперед через вдосконалення політичної системи, реорганізацію політичної влади, механізмів її функціонування, формування нової політичної еліти та ефективну взаємодію влади і громадськості [3, с. 74].

Під впливом глобалізації відбувається семантична трансформація деяких вже наявних українських термінів, які набувають нових значень або відтінків значень під впливом їхніх іншомовних аналогів.

- Адаптація запозичених термінів:

Процес адаптації іншомовних термінів до системи української мови стає більш динамічним. Спостерігається тенденція до швидкого включення запозичень у словотвірні процеси української мови, наприклад, утворення похідних слів від англіцизмів.

Українська мовна система запозичує здебільшого терміни-іменники, і найтипівішими способами творення похідних одиниць від них є афіксація, осново- і словоскладання. В аналізованій термінолексичній суфіксальний спосіб утворення нових слів від іменникових англізмів переважає серед інших морфологічних способів. Так, до цих запозичень можуть приєднуватися питомі суфікси *-н-*, *-ов-*, *-ев-* для творення відносних прикметників: *брендинг-брендинговий*, *кейтеринг – кейтеринговий*, *кемпінг – кемпінговий*. Серед туристичних спеціальних одиниць, утворених від основ англомовних термінів, префіксальний спосіб словотворення не поширений [2, с. 141].

- Культура використання термінології:

Важливим аспектом є формування культури використання фахової

термінології серед спеціалістів різних галузей. Це включає вміння правильно обирати між іншомовним та українським терміном, розуміння контексту їх використання.

- Глобальні професійні спільноти:

Онлайн-платформи та соціальні мережі сприяють формуванню глобальних професійних спільнот, що впливає на розвиток та поширення фахової термінології поза межами національних кордонів.

- Створення та підтримка діяльності національних термінологічних комісій:

Такі комісії мають займатися розробленням, стандартизацією та впровадженням української фахової термінології у різних галузях знань.

- Стимулювання наукових досліджень та міжнародної співпраці у галузі українського термінознавства:

Необхідно підтримувати дослідження, спрямовані на вивчення особливостей розвитку української термінології в умовах глобалізації та розробку методів її гармонізації з міжнародними стандартами.

В умовах глобалізації на українських лексикографів покладена велика відповідальність за кодифікування кожного англізму, адже це може визначати «долю» питомого слова або вживаного словосполучення, оскільки саме сфера фіксування пропонує мовцеві нормативні одиниці й рекомендує уживати їх у сфері функціонування [2, с. 149].

Участь українських фахівців у міжнародних термінологічних проєктах та організаціях дозволить представляти інтереси української мови на глобальному рівні.

Висновки./Conclusions. Глобалізація має суттєвий і багатоаспектний вплив на розвиток української фахової термінології. Цей вплив проявляється у збільшенні кількості запозичень, інтернаціоналізації термінологічних систем, зміні механізмів термінотворення та стандартизації термінології на міжнародному рівні.

Хоча глобалізаційні процеси сприяють уніфікації та стандартизації

термінології, що полегшує міжнародну наукову комунікацію, вони також створюють ризики для збереження національної специфіки української термінологічної системи. Тому ключовим завданням є знаходження оптимального балансу між інтеграцією у глобальний науковий простір та збереженням мовної ідентичності.

Для ефективного розвитку української фахової термінології в умовах глобалізації необхідна комплексна стратегія, яка б включала державну підтримку термінологічної роботи, стимулювання наукових досліджень та активну участь у міжнародній співпраці. Важливу роль у цьому процесі відіграють інформаційні технології, які створюють інноваційні можливості для управління та розвитку термінології.

Збереження та розвиток національної специфіки української фахової термінології в умовах глобалізації є не лише лінгвістичним, але й важливим культурним та науковим завданням. Це сприятиме збереженню мовного суверенітету України та її повноцінній участі у глобальному науковому та технологічному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьяков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ, 2000. С. 216. (КМ Academia).
2. Боярова Л. Лінгвістична глобалізація: проблеми мовного суверенітету. Харків. С. 153.
3. Шайгородський Ю. Глобалізація: неминучість концептуальних змін. Київ, 2012. С. 75.

РОЛЬ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ГІРНИКІВ

Громко Дмитро Сергійович,

Студент

Ланова Ірина Вікторівна,

Викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. Мовленнєвий етикет є невід'ємною складовою ефективного спілкування в будь-якій професії, а особливо в таких специфічних сферах, як гірництво. У цій галузі, де робота часто виконується в небезпечних умовах, чітке та зрозуміле спілкування між працівниками є запорукою безпеки і продуктивності. Від правильного вибору слів та інтонації залежить не тільки взаєморозуміння, але й психологічний клімат у колективі.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є дослідження впливу мовленнєвого етикету на професійне спілкування гірників. Основні питання, які розглядаються, включають: як дотримання етикету впливає на ефективність комунікації, які елементи мовленнєвого етикету є найважливішими у цій професії, а також як мовленнєвий етикет може допомогти в запобіганні конфліктам на робочому місці.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети були використані методи дослідження. Було здійснено спостереження за робочими комунікаціями у різних гірничих колективах для вивчення практичного застосування мовленнєвого етикету та опитування серед знайомих в цій галузі. Аналіз отриманих даних дозволив сформулювати висновки щодо значення етикету в спілкуванні.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати опитування показали, що більшість гірників усвідомлюють важливість дотримання норм мовленнєвого етикету. Вони зазначили, що ввічливе спілкування, вміння слухати та критика сприяють зменшенню конфліктів і

підвищують загальну ефективність роботи. Дослідження виявило, що в умовах стресу, які часто супроводжують роботу в гірництві, дотримання мовленнєвого етикету може бути ускладнено. Однак, саме в такі моменти ввічливість і повага до колег стають ще важливішими. Це підтверджує думку, що дотримання етикету не лише покращує спілкування, але й сприяє створенню безпечнішого робочого середовища.

Висновки./Conclusions. Отже, мовленнєвий етикет виконує важливу роль у професійному спілкуванні гірників. Він не лише забезпечує ефективність комунікації, і сприяє створенню позитивної атмосфери в команді, що є особливо важливим в умовах гірничої діяльності. Рекомендується впроваджувати тренінги з розвитку навичок мовленнєвого етикету для працівників, що допоможе покращити міжособистісні стосунки та запобігти конфліктам на виробництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Михайлюк В. О. Українська мова професійного спілкування: навч. посіб. Київ : Професіонал, 2005. 420 с.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ У МАСМЕДІА ТА ОФІЦІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Гулько Олексій Дмитрович,

студент

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Після здобуття Україною Незалежності у 1991 році питання використання української мови як державної в засобах масової інформації, кінопродукції, публічних виступах досить довго не розв'язувалося. Лише у середині 2000-х на законодавчому рівні було зроблено перші кроки для зміцнення позицій української літературної мови у вищезгаданих сферах. Так, для показу фільмів у кінотеатрах стала обов'язковою наявність україномовного перекладу, а на телебаченні іншомовні програми мали повністю перекладатися українською мовою або субтитруватися [1]. Однак, через засилля російського мультимедійного контенту в українському медіапросторі і, відповідно, нав'язування суспільству російської мови, суттєво зменшилася якість мовлення сучасних перекладачів і ведучих передач. Нерідко з екранів кінотеатрів, телевізорів та моніторів можна почути русизми та кальку.

Ціль роботи./Aim. Аналіз рівня культури мовлення в засобах масової комунікації (телебачення, радіо, газети, Інтернет-сайти), перекладах українською мовою аудіовізуальної продукції (фільми, мультфільми, серіали та мультсеріали) та виступах офіційних осіб країни.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Порушення мовних норм є досить типовими на телебаченні, радіо та в інших ЗМІ. Причому помітним є зниження рівня мовної культури від загальнонаціональних ЗМІ до регіональних, особливо тих, які базуються у південних та східних областях України. Так, на місцевій радіостанції "Кривбас", що розповсюджує свої програми у м. Кривий Ріг та довколишніх населених пунктах, щогодини можна почути рубрику "Зроблено в Кривому Розі", у межах якої транслюються пісні

виконавців родом з Кривого Рогу. На початку цієї рубрики подається заставка "У кожному часі – криворізькі виконавці...". Тут зафіксовано кричуще порушення лексичної норми, адже "У кожному часі" – це пряма калька з російського виразу "В каждом часе".

У перекладах фільмів та серіалів теж часто трапляються порушення мовних норм. Здебільшого через дефіцит професійних перекладачів із західноєвропейських мов та економію коштів українські студії озвучування нерідко здійснюють переклад з російської мови. Наприклад, у перекладі українською мовою канадського телесеріалу "Справа Дойлів" (ориг. назва "Republic of Doyle") постійно звучить фраза "Ти правий" у контексті правоти. Як відомо, український нормативний варіант – "Ти маєш рацію".

Деякі виступи українських посадових осіб теж відзначаються недотриманням культури мовлення. Особливо це стосується людей, які здебільшого розмовляли російською мовою, але під тиском громадськості, а в подальшому й відповідних законів [2], переходили на українську мову. Наприклад, у зверненнях міського голови Одеси Геннадія Труханова часто трапляються порушення орфоепічної норми, а саме вимова українських слів на російський лад. А голова Ради оборони Кривого Рогу Олександр Вілкул у своїх брифінгах настільки часто вживав фразу "Скучної ночі вам, дорогі земляки!" [3], що вона перетворилася на місцевий мем.

Результати та обговорення./Results and discussion. В Україні діють різноманітні державні й недержавні інституції, покликані забезпечити захист української мови зокрема й у масмедіа. Наприклад, інститут Уповноваженого із захисту державної мови, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення тощо. Але вони не контролюють дотримання норм саме культури мовлення: ця місія покладається вже на некомерційні структури. Так, після чергового збільшення квот на ведення теле- й радіопередач українською мовою у 2021 році російськомовне ток-шоу телеканалу "ТРК Україна" під назвою "Свобода слова Савіка Шустера", що виходило наживо, почало транслюватися з автоматичними субтитрами, які генерував штучний інтелект на

основі сказаного співрозмовниками. Ці субтитри були дуже низької якості, оскільки рідко коли дійсно відповідали озвученим у передачі формулюванням, а також транлювалися не протягом усієї програми, а вимикалися після закінчення часового проміжку, на який поширювалися квоти. На це відреагувала громадська організація "Детектор медіа", яка відстежує різноманітні порушення в теле- та радіоетерах і припустила, що телеканал, відомий своєю досить проросійською інформаційною політикою, таким чином намагається дискредитувати введення мовних квот. Пресслужба ТРК "Україна" визнала факт низької якості субтитрів та повідомила, що це пов'язано з недосконалістю технічних ресурсів телерадіокомпанії, і про ніякий супротив квотам не йдеться [4].

Висновки. / Conclusions. Загалом в українських ЗМІ та офіційній комунікації рівень культури мовлення є досить високим. Але наявні системні випадки порушення мовних норм у вищезазначених сферах через низьку мовну культуру ведучих, дикторів та посадових осіб. Держоргани, відповідальні за захист української мови, не реагують означений стан речей, бо це не входить до сфери їхніх повноважень. Тож, єдиним способом вирішення питання дотримання культури мовлення є тиск громадськості, підвищення загального рівня мовної компетентності і престижності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова КМУ від 16 січня 2006 р. № 20. Деякі питання порядку розповсюдження і демонстрування фільмів [Електронний ресурс] / Ю. Єхануров // Верховна Рада України. 2006. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-2006-%D0%BF#Text>
2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Електронний ресурс] / П. Порошенко // Верховна Рада України. 2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Брифінг голови Ради оборони міста Олександра Вілкула за підсумками 28 вересня [Електронний ресурс] // Рудана. 2024. URL :

<https://rudana.com.ua/news/bryfing-golovy-rady-oborony-mista-oleksandra-vilkula-za-pidsumkamy-28-veresnya>

4. «Свобода слова Савіка Шустера» вийшла в ефір із нечитабельними субтитрами [Електронний ресурс] / М. Довженко // Media Sapiens. 2021. URL : <https://ms.detector.media/oglyad-zmi/post/28106/2021-09-09-svoboda-slova-savika-shustera-vyyshla-v-efir-iz-nechytabelnymy-subtytramy-onovleno/>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПОЛЕ В ПАРЕМІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Карапінка Вікторія Тарасівна,

Студентка

Дрогобицький державний педагогічний університет

м. Дрогобич, Україна

Савченко Оксана Орестівна,

Кандидат філологічних наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет

м. Дрогобич, Україна

Вступ. / Introductions.

У ХХІ столітті концепт як мовний і когнітивний феномен стає об'єктом глибокого дослідження в різних галузях науки, зокрема лінгвістики, когнітивної науки, культурології та психології. Концепти відображають базові уявлення людини про світ, що робить їх ключовими елементами для розуміння як індивідуальних, так і колективних картин світу. Вивчення концептів дає змогу дослідити, як різні нації та культури осмислюють дійсність, а також як ці уявлення втілюються в мовних формах.

Дослідженню теорії концептів присвячені праці як українських, так і зарубіжних учених, серед яких: О. М. Белозьорова, Т. П. Вільчинська, О. П. Воробйова, В. О. Жило, В. Л. Іващенко, Т. О. Ключник, В. І. Кононенко, Т. А. Космеда, А. П. Мартинюк, А. М. Приходько, Т. А. Пятковська, О. О. Савченко, М. В. Скаб, D. Butiurca, R. W. Langacker та інших.

У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до аналізу концептів у межах паремій – прислів'їв та приказок, які є важливим культурним і мовним ресурсом. Паремії концентрують у собі віковий досвід народу, передаючи стійкі образи та смисли, які відображають основні концепти певної мовної спільноти. Дослідження вербалізації концептів у різних культурах допомагає зрозуміти спільні та відмінні риси національних картин світу. Їхнє вивчення у міжмовному та міжкультурному контекстах сприяє розвитку когнітивної

лінгвістики, яка досліджує, як мова відображає мислення та пізнавальні процеси.

Мета роботи. / Aim.

Аналіз вербалізації концепту *ПОЛЕ/FIELD* у паремійній картині світу носіїв англійської та української мов.

Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких завдань:

- 1) визначити особливості сучасної лінгвоконцептології;
- 2) розглянути термін «концепт» та його основну характеристику;
- 3) визначити роль концептів у пізнанні картини світу;
- 4) описати методологічні засади дослідження концепту;
- 5) проаналізувати природний простір як культурну універсалію;
- 6) дослідити концепт *ПОЛЕ/FIELD* в українській та англійській

перемійних картинах світу.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Ментальність кожного народу формується через його пізнання Всесвіту. З нагромадженням духовної та матеріальної культури формується етнічний світогляд, який стає основою людської свідомості. Ці процеси відображаються в мові, яка є не тільки системою пізнання, а й шляхом усвідомлення естетичних і моральних ідеалів. Як зазначає О. О. Савченко, мова є «початком й основою національної самосвідомості, що полягає в культурній спадкоємності етнічних груп, які сформували націю». Тому комплексний підхід, що включає когнітивну лінгвістику та лінгвокультурологію, до дослідження етнолінгвістичних проблем дає змогу розробляти методи вивчення етнічного мислення та знання, а також виявляти етнокультурні лакуни.

Метод концептуального аналізу базується на вивченні мови як засобу не лише спілкування та пізнання, а й інтерпретації світу. Основна мета цього методу – дослідити поняття, яке стоїть за мовним знаком. Концептуальний аналіз об'єднує мовну та культурну семантику слова, які відрізняються в прикладній лінгвістиці через поділ на мовну та концептуальну картини світу.

Дослідження концепту базується на багатогранному підході, який

об'єднує когнітивні та культурологічні аспекти, розглядаючи мову як засіб пізнання та інтерпретації реальності. Сучасні методи концептуального аналізу, включно з когнітивним, культурологічним та етимологічним підходами, забезпечують глибше розуміння мовних і культурних феноменів, що формують концептуальну картину світу.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Природний простір суттєво впливає на формування національної ідентичності, культурних рис і менталітету. Взаємодія людини з природою не тільки визначає фізичні умови життя, а й глибоко впливає на психологічний стан і світогляд народу. Природні ресурси та ландшафт, у якому проживає етнос, формують його господарську діяльність, спосіб життя та соціальні відносини. Національний менталітет українців, як і інших народів, є результатом їхньої історичної взаємодії з природними умовами, що визначають специфічні риси та культурні уявлення. Поняття «простору» є універсальним і відображає культурні та соціальні особливості кожної спільноти, зокрема через концепти *СВІЙ-ЧУЖИЙ* та *ВЕРХ-НИЗ*. Сприйняття простору тісно пов'язане з культурними уявленнями, які зберігаються в пареміях і міфах, що підкреслює зв'язок між природними умовами та культурною ідентичністю.

Концепт *ПОЛЕ* в українській мовній картині світу має багатогранне та багатозначне значення, відображаючи його важливість у культурі, історії та соціальному житті українців. Як символ і реальний простір, поле відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності. Аналіз показав, що в українській пареміології концепту *ПОЛЕ* притаманні такі семи: 1) поле-великий рівний простір; 2) поле – оброблювана частина землі, місце сільськогосподарських робіт; 3) поле – простір боротьби та символ козацької свободи; 4) поле – об'єкт труднощів та випробувань; 5) поле – місце невідомості та обману; 6) поле – джерело матеріальних благ; 7) поле – прихована мудрість та сила природи; 8) поле – природне середовище існування для тварин і птахів.

Аналіз показав, що в англійській пареміології концепту *FIELD* притаманні такі семи: 1) поле – великий, рівний, відкритий простір;

2) поле-місце для вигулу собак та полювання; 3) поле – джерело матеріальних благ; 4) поле – праця; 5) поле – джерело добробуту та існування; 6) поле-простір для випасу та комфорту тварин; 7) поле – жива істота; 8) поле-місце запеклої битви.

Під час дослідження ми виявили, що концепт *ПОЛЕ/FIELD* в українській та англійській мовній картині світу має багато спільного, але й помітні відмінності у сприйнятті та функціонуванні. В обох мовах поле сприймається як великий, рівний простір, що відображає його фізичні характеристики. В українській пареміології акцент робиться на сільськогосподарській діяльності, що підкреслює важливість поля як оброблюваної частини землі та джерела матеріальних благ. Англійська пареміологія також визнає поле як джерело матеріальних благ, але акцентує його використання для вигулу собак, полювання та випасу тварин, що відображає інший культурний контекст. Аналіз символічних значень виявив, що український концепт поля часто асоціюється з боротьбою та свободою, тоді як в англійській концепції воно більше пов'язане з битвами та природним середовищем існування тварин.

Висновки./Conclusions.

Сучасна лінгвоконцептологія, що виникла в результаті інтеграції різних підходів у мовознавстві, продовжує розвиватися як спеціалізоване дослідження концептів та їхньої репрезентації. Зміщення акцентів з мовної одиниці на людину як суб'єкт пізнання відкрило нові перспективи для когнітивної лінгвістики та лінгвістичної концептології. Основною метою лінгвоконцептології є детальне дослідження концептів та мовних засобів їхньої репрезентації, що допомагає зрозуміти глибинні смисли та функціональні аспекти концептів у різних дискурсах. Актуальні проблеми лінгвоконцептології включають розмежування концепту і поняття, зв'язок концепту і значення, а також обсяг і структуру концепту. У лінгвоконцептології роль концептів у формуванні картини світу є суттєвою, оскільки концепти виступають основою для формування як концептуальної, так і мовної картин світу. Концептуальна картина світу є широкою та багатогранною, охоплюючи узагальнене знання та

уявлення про світ через різні типи мислення, такі як теоретичне, емпіричне та філософське. Вона формує базу для мовної картини світу, яка зосереджена на мовних одиницях і значеннях слів, що створюють семантичний простір мови. Мовна картина світу відображає реальність і внутрішній світ людини через лексичні та граматичні засоби мови. Хоча концептуальна та мовна картини світу мають різні основи, між ними існує тісний зв'язок: концептуальна картина є первинною, а мовна – її вербальним втіленням. Аналіз теоретичних джерел показав, що поняття «простору» є універсальним і частиною базового світосприйняття людства. Воно формує засади уявлення про світ і відображає культурні, філософські та соціальні особливості кожної спільноти. Відповідно до цього, просторові концепти, такі як *СВІЙ-ЧУЖИЙ*, *ВЕРХ-НИЗ*, та їхні метафори використовуються для опису не лише фізичних реалій, а й соціально-політичних структур та особистого досвіду. Дослідження також показують, що сприйняття простору та його елементів тісно пов'язане з культурними уявленнями, які зберігаються в пареміях і міфологічних уявленнях різних народів. Просторові характеристики часто відображаються в символіці, ритуалах і соціальних структурах, що підкреслює глибокий зв'язок між природними умовами та культурною ідентичністю.

Концепт *ПОЛЕ* в українській мовній картині світу є багатограним і багатозначним, відображаючи важливу роль цього елемента в культурі, історії та соціальному житті українців. Аналіз показав, що в українській пареміології концепту *ПОЛЕ* притаманні такі семи: 1) *поле – великий рівний простір*, що символізує відкритість і свободу пересування завдяки відсутності фізичних перешкод, що яскраво проявляється в образах «чистого поля» і «степу»; 2) *поле-оброблювана частина землі, місце сільськогосподарських робіт*; 3) *поле – простір боротьби та символ козацької свободи*; 4) *поле – об'єкт труднощів та випробувань*; 5) *поле – місце невідомості та обману*; 6) *поле – джерело матеріальних благ*; 7) *поле – прихована мудрість та сила природи*; 8) *поле-природне середовище існування для тварин і птахів*.

Концепт *FIELD* у паремійній картині світу носіїв англійської мови є

багатогранним і відображає різноманітні аспекти життя та культури. У ході дослідження ми визначили такі семи концепту: 1) *поле* – великий, рівний, відкритий простір; 2) *поле* – місце для вигулу собак та полюванн; 3) *поле-джерело матеріальних благ*; 4) *поле* – праця; 5) *поле* – джерело добробуту та існування; 6) *поле* – простір для випасу та комфорту тварин; 7) *поле* – жива істота; 8) *поле* – місце запеклої битви.

Під час дослідження ми встановили, що концепт *ПОЛЕ/FIELD* в українській та англійській мовній картині світу має багато спільного, проте є й помітні відмінності в його сприйнятті та функціонуванні.

В обох мовних картинах світу поле розглядається як великий, рівний простір, що відображає його фізичні характеристики. Проте в українській пареміології більше акцентується на сільськогосподарській діяльності, що підкреслюється роллю поля як оброблюваної частини землі, джерела матеріальних благ і місця сільськогосподарських робіт, що свідчить про тісний зв'язок між українською культурною та економічною практикою, де поле є важливим елементом сільського господарства та національної ідентичності. Англійська пареміологія також вважає поле джерелом матеріальних благ і добробуту, але наголошує на його використанні для вигулу собак, полювання та як простір для випасу тварин, що свідчить про різний культурний контекст, де поле більше асоціюється з різними формами відпочинку та розваг.

Розглядаючи символічні значення, ми дійшли висновку, що український концепт поля часто пов'язаний із боротьбою, свободою та випробуваннями, відображаючи історичні та культурні аспекти, такі як козацька воля та важкість життя. В англійському контексті поле також має символічні значення, але більше зосереджене на його ролі в битвах і природному середовищі для тварин.

Перспектива дослідження полягає в подальшому вивченні культурних і соціальних контекстів, що формують концепт *ПОЛЕ/FIELD* у різних мовних картинах світу, що дасть змогу глибше зрозуміти його символічні та функціональні аспекти.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кіріченко Денис Олександрович,

Студент

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introduction. Результатом інноваційного розвитку в сучасному світі є активна інтеграція комп'ютерних технологій у всі галузі нашого життя. Розробка програмного забезпечення дозволяє ІТ-спеціалістам у всьому світі створювати продукти, які автоматизують різноманітні процеси сучасної науки та бізнесу. Як наслідок, вони впливають на зміни у професійній комунікації. Термінологія науково-технічного дискурсу активно збагачується новими лексичними одиницями, які характеризуються великою кількістю складних і багатокомпонентних термінів, зокрема скорочень та аббревіатур.

У результаті поглиблення міжкультурної взаємодії фахівців комп'ютерної галузі зростає потреба в дослідженні особливостей формування та перекладу термінів. Більшість з них не має належних відповідників та часто не підлягає загальноприйнятим нормам перекладу. Українська термінологія у сфері ІТ має сильний вплив англійської мови: англійські терміни активно запозичуються в українську (Сидор, Нанівський, 2019, с. 48).

Отже, щоб визначити основні підходи перекладу технічних термінів галузі програмної розробки необхідно насамперед прослідкувати тенденції формування цих лексичних одиниць, що дозволить сформулювати практичні рекомендації для фахівців з укладання технічної документації та перекладу складних термінологічних одиниць українською мовою, а також прискорити обмін інформацією у сфері науки й техніки. [1, ст. 108]

Мета роботи. / Aim. Досягнення означеної мети передбачає розв'язання наступних завдань: по-перше, розглянути шляхи формування української

терміносистеми; по-друге, окреслити основні методи перекладу термінів та їх детермінацію лінгвокультурними особливостями; потретє, розкрити потенціал описово-пояснювального методу елімінації безеквівалентності.

Практична значимість запропонованої розвідки бачиться у навчально-методичному забезпеченні перекладознавства, формуванні загальної термінологічної компетенції студентів.

Окреслені завдання обумовлені тим, що на наукові терміни накладаються вимоги логічності, змістовної точності, об'єктивності. В сучасній методології будь-яка лінгвосистема бачиться дисипативною, відкритою для взаємовпливу, що підпорядковується як закономірним чинникам розвитку, так і стихійним збуренням, постійно збагачується новими лексичними елементами та структурно впорядковується щораз на новому рівні. Екстралінгвістичні чинники повною мірою відбилися на українській мові та її терміносистемі, яка являє собою маркер національного рівня розвитку науки. [2, ст. 23]

Матеріали та методи. / Materials and methods. Міжнародна науково-технічна комунікація вимагає точної передачі мовою перекладу співвідношення іншомовного терміну з тим чи іншим денотатом або референтом, забезпечення еквівалентності. В межах кожної окремої терміносистеми термін має бути однозначним, логічно обумовленим онтологічним засновником та номінувати в межах конкретного фахового тексту лише одне поняття, тобто не мати синонімів. Однак це не виключає обігу, скажімо, двох чи більше термінів для номінації тотожних понять. Наприклад, термін “точка екстремуму” (від латинського “extremum”) використовується, головню, в математиці для позначення найбільшого чи найменшого значення функції може підміняться тотожними – “точка мінімуму” чи “точка максимуму”.

Найпоширенішим способом перекладу англійських термінів на українську мову залишається транскодування, яке полягає у тому, що відбувається передача графічної чи звукової форми слова мови оригіналу засобами абетки мови перекладу. Наприклад: “plasmatron” – плазмотрон,

“proton” - протон, “nanoassembler” - наноасемблер, “corrector” - коректор, “electrode” - електрод, “hacker” - хакер. Так само стосовно абревіацій - “BASIC” - Бейсік, “IC” (integrated circuit) - IC (інтегральна схема).

У багатьох випадках доцільним видається застосування методу калькування. Калькування - це переклад лексичного елемента мови оригіналу шляхом заміни складових частин їх відповідниками у мові перекладу. Наприклад: “high technology” -- високі технології, “emoticons” - смайлики, “radiation” - випромінювання, “disk storage” - дискова пам'ять, “boundary-layer theory” - теорія прикордонного шару (тонкий шар на поверхні обтічного тіла), “current drive” - поточний дисковод. Калькування застосовується і у випадку розкодування абревіацій, наприклад, BIOS (Basic Input-Output System) – базова система вводу-виводу.

Незаперечною є перевага методу калькування у передачі значення термінів, незалежних від контексту, тобто у разі досягнення повної еквівалентності слова в мовах оригіналу та перекладі, якими є антропоніми, топоніми, заголовки творів, часові позначення, одиниці виміру, назви хімічних елементів або їх включень та похідних від них тощо. Однак застосування методу калькування особливо у сфері наукових термінів, де вимагається повна відповідність, рекомендується із певними застереженнями від так званих “хибних еквівалентів” (А. Федоров), більш відомих у перекладознавстві як “хибні друзі перекладача” (false friends translator), якими є, головне, міжмовні омоніми та пароніми. Йдеться про слова різних мов, які можуть викликати хибні асоціації, ототожнюватися недосвідченим перекладачем через їх графічну та фонетичну подобу, а насправді різнитися за значенням. [2, ст. 25-27]

Однак, не дивлячись на певні обмеження, калькування залишається поширеним та продуктивним методом еквівалентного перекладу термінів з галузей науки, близьких за рівнем розвитку в різних мовах, проте не є бездоганним у сенсі досягнення еквівалентності.

Назагал, як свідчить аналіз наукових текстів, сучасна українська терміносистема складається, головне, із англомовних запозичень, адаптованих

до законів української мови з певними графічними та фонетичними видозмінами, але зі збереженням семантики контекстуального ужитку терміну.

Результати та обговорення. / Results and discussion. У результаті проведеного дослідження було встановлено кілька ключових аспектів, які визначають сучасні тенденції формування та перекладу термінів в українській ІТ-терміносистемі:

1. **Запозичення з англійської мови:** Українська ІТ-термінологія значною мірою складається із запозичень з англійської мови. Ці терміни адаптуються до фонетичних і графічних норм української мови, що зберігає їх семантичну відповідність оригінальним термінам. Прикладами є терміни "комп'ютер", "дисплей", "процесор", "хакер", які стали невід'ємною частиною наукового і технічного лексикону.

2. **Методи перекладу:**

○ **Транскодування** є найпоширенішим методом, коли англійські терміни передаються через звукову чи графічну форму. Наприклад: "proton"-"протон", "electrode" — "електрод".

○ **Калькування** активно використовується для перекладу багатокомпонентних термінів. Це стосується термінів, які можна перекласти шляхом заміни складових частин на українські відповідники. Наприклад: "high technology" — "високі технології", "disk storage" — "дискіова пам'ять".

3. **Хибні друзі перекладача:** Існують ризики помилок під час перекладу через омоніми і пароніми, які мають подібну форму в англійській та українській мовах, але різняться за значенням. Такі терміни можуть призвести до помилок, тому їх використання потребує особливої уваги та знань.

4. **Еквівалентність термінів:** Для досягнення повної еквівалентності термінів у перекладі необхідно враховувати не лише семантику, але й контекст, у якому термін використовується. Наприклад, терміни з галузі програмної розробки, як "data" (дані), "debugging" (налагодження), часто використовуються без калькування, зважаючи на їх широке поширення та однозначне тлумачення у галузі ІТ.

5. **Практичне значення:** Отримані результати дослідження мають значну практичну цінність для укладання технічної документації та перекладу термінів українською мовою. Вони допомагають підвищити точність і швидкість комунікації в галузі ІТ, а також сприяють розвитку лінгвістичної компетенції фахівців та студентів.

Висновки. / Conclusion. Розроблено пропозиції щодо запровадження єдиного та однозначного трактування окремих термінологічних понять у сфері програмування та проектування інформаційних систем. За результатами виконаної роботи можна зробити такі основні висновки:

- досліджено генезис становлення термінології у галузі інформаційних технологій в Україні, на підставі якого визначено причини, які завадили становленню однозначності трактування термінів у цій галузі. Серед них: вплив швидкого розвитку процесів інформації на бурхливе формування відповідної наукової та технічної термінології; неоднорідність за походженням комп'ютерної термінології; генетична неоднорідність і вплив на неї різних лінгвістичних та інших чинників;

- на підставі проведеного аналізу встановлено невідповідності як у трактуванні, так і застосуванні наведених вище дефініцій, що призводить до неоднозначного розуміння здобувачами вищої освіти цих понять і не сприяє їх коректному практичному застосуванню;

- запропоновано шляхи вирішення означеної проблеми, які полягають у закріпленні на нормативно-правовому рівні термінології у галузі інформаційних технологій (наприклад, ухвалення Інформаційного кодексу України) та створенні авторських колективів для укладання термінологічних словників з інформаційних технологій. [3, ст. 76]

Загалом, термінологічна система займає важливе місце в дискурсі комп'ютерного програмування. Релевантність дослідження полягає у необхідності дослідити, виявити та підсумувати основні тенденції формування англomовних термінів в галузі програмної розробки. Основними результатами дослідження є виявлення схильності до утворення багатокomпонентних

термінів та термінів-скорочень. Їх метою є вплив на сфери науки і техніки з метою оптимізації професійної комунікації. В контексті перекладацьких трансформацій, дана робота сприятиме подальшим дослідженням особливостей формування сучасних термінів фахових мов. Подальші дослідження мають на меті сформувані практичні рекомендації щодо перекладу термінів, зокрема їх скорочень науково-технічного дискурсу з урахуванням структурних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зоя Корнєва, Ірина Козак **НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТВОРЕННІ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**, *Advanced Linguistics*, 12, 2023, ст. 108
2. Ю. Г. Стежко **Особливості формування української наукової термінології**, наукові записки, вип. 21, 2017, ст. 23, 25-27
3. В. В. Сенік, Т. В. Рудий **Проблеми використання термінологічних понять у галузі програмування та проектування інформаційних систем**, *Науковий вісник НЛТУ України*, 2023, ст. 76

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Коваль Богдана Валентинівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в наш час комп'ютеризація поступово витісняє традиційні методи навчання. У сучасному навчальному процесі чимало закладів середньої освіти особливу увагу приділяють вивченню іноземної мови за допомогою мобільних додатків.

Мобільні застосунки – це програмне забезпечення, яке виконує найрізноманітніші функції, зокрема, збільшує зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови, вибудовує правильну систему мотивації, розвиває логічне мислення, пам'ять.

Ціль роботи. Наукова розвідка зорієнтована на визначення основних переваг та недоліків використання мобільних додатків у вивченні іноземної мови.

Матеріали та методи. Переваги та недоліки використання мобільних застосунків досліджено на основі таких ресурсів, як Duolingo, Babbel, Memrise, HelloEnglish, Hellotalk. Методи дослідження включають алаліз, описовий та порівняльний методи.

Результати та обговорення. Релевантність дослідження переваг і недоліків мобільних застосунків для вивчення іноземної мови обумовлена такими факторами:

- швидким розвитком технологічного прогресу (з розвитком технологій зростає кількість доступних додатків, що вимагає глибшого аналізу їх впливу на опанування іноземної мови);
- заміною традиційних методів навчання (застосунки впливають на якість вивчення мови, витісняючи традиційне навчання);

- соціальними змінами (додатки сприяють соціальному розвитку).

Серед переваг використання мобільних застосунків слід відзначити доступність матеріалів, оскільки ресурсами можна користуватись у будь-який зручний час. Важливо зазначити, що такий спосіб вивчення мови є досить гнучким, тому що додатки допомагають практикувати різні мовні та мовленнєві навички [2, с. 5].

Систематичне використання мобільних додатків – це легкий і зручний спосіб оволодіння мовою за короткий термін. Більшість додатків підходять для користувачів з різним рівнем знань. Програми пропонують різнорівневі завдання, більшість з яких у формі гри. Застосунки є доступними для всіх, більшість з них абсолютно безкоштовні або за мінімальну плату [3]. Зазвичай застосунки відразу фіксують результат вивчення мови, тому це дає можливість користувачам відстежити свій прогрес.

До недоліків вивчення іноземної мови за допомогою мобільних додатків можна віднести залежність від пристрою, оскільки відволікання на перегляд сповіщень знижує концентрацію і працездатність учнів. Технології сьогодні замінюють повноцінну співпрацю між учнями і викладачем, і як результат виникає нестача живого спілкування. Деякі викладачі не схвалюють новітні методи навчання, тому що звикли до традиційних методів або бракує досвіду в роботі з додатками.

Численними є випадки, коли учням незручно виконувати завдання в додатках, особливо ті, що містять графічні зображення, через недостатній розмір дисплею. Мобільні застосунки можуть бути іноді несправними через технічні проблеми, а постійні оновлення у програмах заважають повноцінній роботі на уроці.

Важливим недоліком мобільних додатків є нестача ресурсів. На жаль, не всі матеріали є в повному обсязі в електронному форматі, що зменшує вірогідність повністю опрацювати матеріал [1]. Деякі школи є прихильниками виключно традиційного навчання, тому запровадити мобільне навчання в таких закладах досить важко.

Технічний процес робить навчальний процес різноманітним, швидким, глибоким і цікавим. Варто зауважити, що мобільні пристрої керують освітнім процесом, тому їх використання в навчальних цілях має бути раціональним і зорієнтованим на позитивний результат.

Висновки. Таким чином, мобільні додатки – це важливі та ефективні ресурси для вивчення іноземної мови, які мають як переваги (ігровий формат, доступність для користувачів з різним рівнем мови), так і недоліки (залежність від пристрою, нестача живого спілкування, незручність при виконанні деяких завдань). Попри те, що застосунки сприяють самостійному вивченню іноземної мови, вони потребують постійної адаптації з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Н. О. Мобільне навчання як нова технологія організації самостійної роботи учнів при вивченні іноземної мови. <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2018/6/41.pdf>
2. Рогульська О. О., Тарасова О. В. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Київ-Вінниця, 2016. Вип.45. С. 318-321.
3. Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. Pearson Education Limited, 2007.

ОБРАЗ СТРАХУ В ЗБІРЦІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ЖІНКИ ЇХНІХ ЧОЛОВІКІВ»

Корнілова Катерина Олександрівна,
канд. філол. наук, доц.
Сергієнко Ольга Миколаївна,
магістрантка
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Збірка оповідань Софії Андрухович „Жінки їхніх чоловіків” - яскравий зразок постмодерного тексту, в якому органічно поєднано екзистенційні мотиви та глибокий психологізм зображення.

Постановка проблеми. Відчуття самотності взаємопов’язане зі страхом і взаємозумовлене ним. Страх є лейтмотивним образом збірки оповідань „Жінки їхніх чоловіків” Софії Андрухович. Він виступає як образ символічний, а водночас стає певною мірою барометром психологічного стану героїв.

Аналіз досліджень. Проблема страху розроблялась літераторами і пов’язана з епохою посттоталітарною, зверненою до феномену людини. Німецька письменниця Кріста Вольф центральною проблемою своєї книги „Від першої особи” обрала виникнення страху, підсумовуючи всі його види, простежуюючи їх еволюцію та вплив на поведінку людини, її психіку. Страх належить до категорії фундаментальних емоцій людини, в ньому закодована емоційно перероблена інформація про можливість небезпеки. Емоція страху виникає у відповідь на дії погрожуючого стимулу. Саме ж відчуття з’являється мимовільно, супроводжуючись почуттям хвилювання або жаху. Тобто страх можна визначити як афективно загострене відчуття небезпеки для життя, самопочуття і добробуту людини. Неоднозначне тлумачення страху знаходимо у філософії екзистенціалізму. М.Хайдеггер, зокрема, розглядав страх як такий стан, при якому людина завдяки особистому буттю опиняється перед самим буттям. Страх ставить людину перед прірвою небуття. Як відомо, страх – це

душевний стан, який породжується життєвими випробуваннями. За З.Фрейдом, розрізняють страх раціональний, зумовлений зовнішніми факторами, і страх глибинний, ірраціональний. Категорію страху поряд з категоріями абсурду буття, відчаю, самотності, смерті письменники-екзистенціалісти висувають у своїх творах на перше місце.

Мета роботи – розглянути збірку „Жінки їхніх чоловіків” в аспекті екзистенційного звучання досліджуваних оповідань.

Виклад основного матеріалу. Софія Андрухович, розгараючи мотив страху у збірці оповідань «Жінки їхніх чоловіків», робить акцент передусім на ірраціональному його різновиді. Оповідання „Роверандум” починається з абзацу, що ілюструє відверту самотність людини серед натовпу: „Пси і ровери роблять мене щасливою – хоч і накоротко, зате регулярно і по-справжньому. Я побоююся машин, боліт, мертвих роздушених жаб, а найдужче – людей” [1, с. 5]. У цьому оповіданні, як і в наступних, Софія Андрухович застосовує прийом розповіді від першої особи, що передає злиття оповідача-споглядача і спогляданого. Боятися людей – це значить, боятися того, що вони можуть внести хаос у замкнений простір душі, це діалектичне поєднання страху втрати власної індивідуальності та страху глобальної самотності. У цьому випадку страх тісно переплітається із тривогою. „Тривога як пердчуття небезпеки, невизначене почуття непокоєння якраз часто виявляється при очікуванні якоїсь події, яку важко прогнозувати і яка погрожує своїми неприємними наслідками. Тривога – це глибоко прихований страх” [2, с. 46]. Героїні оповідання „Роверандум” намагаються загасити свою тривогу за допомогою уяви: „Це так, якби ти боялася дерев” [1, с. 12].

Софія Андрухович майстерно описує страх з точки зору фізіології: „Кров ударяє в голову, стає гаряче, я задихаюся, я хочу знепритомніти, щоб не бачити цього всього” [1, с. 82]; „я ротом хапаю повітря, але воно затхле, сухе, як пісок” [1, с. 88]; „мряка, сковані рухи і страх, який повністю паралізує рухи” [1, с. 91]; „довелося пережити подвійну тахікардію через власний акцент” [1, с. 55]. Для посилення відчуття жаху авторка, наприклад, в оповіданні „Княгиня”

застосовує прийом гротеску і смислової градації: „триста Княгинь заповонило будинок, триста голодних Княгинь з курячими лапами, з липкими щупальцями на кожній сходинці гнівливо тріпають головами, осипаючи з масного волосся трупики мертвих комашок” [1, с. 85].

Страх прив’язує людину. Вона звикає боятися. Їй це необхідно, як повітря. Дуже виразно ця властивість проявляється в стосунках чоловіка і жінки. В оповіданні „Рут” Софія Андрухович змальовує світовідчуття головної героїні: „я тендітна, сумирна, сумна, а він [Фріц] великий, упевнений, агресивний <...>, я просто йому належу, боюся його, він може робити зі мною все, що завгодно, і це приємно” [1, с. 19]. Символічним щодо зображення страху є образ морської свинки з оповідання „Ізабела”. П’ятирічна Ізабела своїй морській свинці відрізала лапки: „Три. Не повністю, а до половини. Найгірше потім було те, що, коли вона оклигала і так-сяк навчилася пересуватися, перестала визнавати будь-кого з людей, окрім мене... Це було страшно. Я тільки й чекала, коли вона здохне..” [1, с. 39-40]. Цей образ вказує на те, що відчуття страху – універсальне, воно має тваринне походження. В оповіданні „Ізабела” стосунки між чоловіком і жінкою також регулюються страхом: „Вона була невблаганна. Вона відрізала ніжки своїй морській свинці. Вона пестила Ярка по колінах вузькими долонями” [1, с. 40]. Такі стосунки абсурдні, приречені, оскільки почуття кохання завжди є втіленням свободи вибору і вибору свободи, а ці поняття не сумісні зі страхом.

Висновки. Як бачимо, тема смерті, а відповідно і страху перед смертю, психологічної нестабільності досить актуальна в сучасній літературі в цілому і жіночій літературі зокрема. А це свідчить про панування в сьогоденній культурі екзистенціалістської філософії та естетики, есхатологічного мислення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович С. Жінки їхніх чоловіків. Івано-Франківськ, 2005. 160с.
2. Гуревич П. С. Сучасний гуманітарний словник-довідник. Київ: Либідь, 1999. 528 с.

СВОЄРІДНІСТЬ НАРАТИВУ: НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ЇХ СКЛАДНИКИ

Кропивко Ірина Валентинівна,
д-р філол. наук, проф.
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
Савчук Лідія Михайлівна,
магістрантка
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Сучасна українська література має різноманітну наративну організацію, що потребує літературознавчого дослідження. Наратологічний аналіз є сьогодні одним з актуальних методологічних підходів, що дозволяє дослідити особливості оповіді, наративну структуру тексту, його наративні стратегії.

Постановка проблеми. Поняття наративу й наративної організації твору вивчають протягом ХХ століття в зарубіжному літературознавстві. Ще на початку ХХ ст. в Німеччині виникли перші дослідження О. Вельзеля, К. Фрідемана. Становлення нової науки – наратології – відбулося наприкінці 60-х років ХХ ст. Потрібно наголосити на двох основних значеннях поняття «наратологія»: «у вузькому – як розвиток оповідної теорії та у широкому – як сукупність усіх теорій розповідного процесу» [1, с. 12].

Останніми десятиліттями наратологія розвивається і в українському літературознавстві. Як зазначено в «Літературознавчій енциклопедії», наратологія – теорія оповіді, покликана досліджувати її специфіку, форму та функціонування, компетенцію, спільні та відмінні ознаки оповідей (розповідей, моделювання фабул, визначення відповідних типологічних рядів [1, с. 94]. У «Наратологічному словнику» наратологію визначено широко як «теорію наративу, натхненну структуралістами», яка «досліджує природу, форму і функціонування наративу, намагається характеризувати наративну

компетенцію» та вузько – як «дослідження наративу як вербального способу представлення часово-орієнтованих ситуацій і подій (Ж. Женетт)» [2, с. 83].

Аналіз досліджень. Наратологічні студії нині активно розвиваються. Здобутки основоположників цього підходу до вивчення літератури Ж. Женетта, Ц. Тодорова, В. Шміда, В. Тюпи в Україні успішно розвивають Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша, О. Ткачук, Т. Пастушак, Н. Римар. Об'єктом дослідження в українській нратології є велика кількість художніх творів українських і зарубіжних письменників як сучасних, так і попередніх епох.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш вагомих для розвитку української нратології є теорія наративу Ф. Штанцеля, викладена в працях «Типи розповідних ситуацій в романі», «Теорія нарацій». Учений виділяє основні елементи розповідної ситуації, зокрема такі, як спосіб, особа і перспектива. Спосіб – це сукупність усіх можливих різновидів форм розповіді як специфічної форми комунікації між оповідачем і тим, хто сприймає.

Особа – категорія, яка віддзеркалює стосунки між розповідачем і героями, а перспектива визначає напрям сприймання читачем художньої реальності.

Часто в основу досліджень українських учених покладено відому теорію наративу Ж. Женетта. За переконаннями вченого, структура наративу об'єднує об'єкт розповіді (історію), розповідь-процес (нарацію), розповідь-результат (дискурс). У праці Женетта «Наративний дискурс» описано міметичний тип нарації, котрий передбачає повільний і послідовний процес розгортання розповіді, тобто читач спостерігає за всіма діями, що відбуваються. При дієгетичному наративному типі розповідь ущільнена, розповідається про те, що трапилося, а не як і чому трапилося. Широко застосованою є концепція фокалізації Ж. Женетта, що означає фокусування інформації, зорову перспективу й передбачає внутрішню, зовнішню і нульову фокалізацію. Зовнішня фокалізована розповідь – це повідомлення про те, що герої кажуть і бачать; за внутрішньої фокалізації розповідь зосереджена на тому, що персонажі відчувають і думають; нульова фокалізація передбачає акцент на так званому «всезнаючому нараторові», який веде оповідь ніби через внутрішній

світ героїв художнього твору.

Літературознавці виокремлюють в основному два види наративних структур: лінійну, що передбачає послідовну розповідь про події, хронологічно розташовані, а також наявність історії та причиново-наслідкових зв'язків між подіями, відображення внутрішніх переживань; та нелінійну, коли відбуваються модифікації з фабулою, наявні рух почуттів, думок.

Наративна стратегія – це спосіб, сукупність шляхів, засобів, прийомів організації подій у плані розповіді з метою формування цілості художнього тексту. Важливим у визначенні наративної стратегії є поняття фокалізації, або «точки зору», зорієнтоване у просторову, часову, ідеологічну площину, а також площину мовлення та сприйняття. Останнє є важливим з огляду на те, що теорія наративу первинно виникла в межах філософії структуралізму як теорія комунікативного обміну інформацією, організації повідомлення та його сприйняття. У такому напрямі проводили свої дослідження М. Бахтін, Р. Барт та Ц. Годоров.

Одною з основних наративних стратегій є комунікативна, яка передбачає вираження авторської позиції й мовленнєвої поведінки героя чи персонажа. Комунікативна наративна стратегія показує взаємодію у творі «голосів» автора, наратора, персонажів, визначає спосіб, у який здійснюється виклад історії, також визначає його «фокус», тобто фокалізацію. Ще одною не менш важливою стратегією організації наративу в художньому творі є подієва, або фабульна стратегія.

Основою, матеріалом, змістом комунікації є, як відомо, розповідь про події, тож подієва наративна стратегія також є дуже значущою. Подію в літературознавстві традиційно розглядають не лише на зовнішньому плані як будь-яку зміну в житті героя, іншими словами, коли в його житті, у його світі щось відбувається, а і у внутрішньому плані – як зміну в його душі, як духовний акт осяння, розчарування, усвідомлення тощо. Подія, отже, є основним смисловим елементом наративу, адже Ж. Женетт зазначав, що «розповідь і розповідний дискурс існують доти, доки вони розповідають якусь

історію, при відсутності цієї історії дискурс не буде розповідним. Є, звичайно, твори, особливо в сучасній літературі, які не мають сюжету, тобто подієвість у яких є дуже нечітка, часто переведена у внутрішній план героя, полягає в перебігу його думок, станів, відчуттів тощо. Однак наратив про внутрішні події також вибудований за певною подієвою стратегією, хоча ця стратегія, на перший погляд, відбиває «безсюжетність», непослідовність або калейдоскопічність подій як серії змін психіки героя.

Отже, подієва наративна стратегія охоплює і самі події, про які розповідається, і, власне, факт розповіді, що теж становить подію. Подієва наративна стратегія визначається досягнутим у розповіді рівнем подієвості-відчутним чи приглушеним, а також важливістю подій, їхнім характером, раптовістю, незворотністю.

Серед наративних стратегій називають також часову стратегію, адже в будь-якому художньому творі зображено художній світ, що існує в певному часі й просторі, тобто створений за певним хронотопом. Останній виникає у процесі взаємодії наратора з подієвим планом тексту. Не лише наратор, а і художній автор, і «абстрактний читач» (так визначає образ потенційного читача В.Шмід) існують у певному просторі та часі. У з'ясуванні часової наративної стратегії передусім варто враховувати конкретизацію часу життя героїв, хронології подій, що відбуваються в художній реальності. Не лише доби, епохи, року, дат тощо, а й того, як швидко чи повільно тече час у творі, точніше-швидко чи повільно розповідається про його плин, послідовно чи з пропусками висвітлюються події. Суттєвим засобом вираження часової наративної стратегії є використання дієслівних форм, що виражають смисл часу—минулого, теперішнього чи майбутнього. Можлива також і гра з часом, як-от навмисне приховування від читача часових координат, змішування часів тощо. Гра з часом є наративною тактикою, яка є важлива для визначення наративної стратегії як такої і зазвичай вона входить у ширшу стратегію гри з читачем, що особливо притаманна сучасній літературі, передусім постмодерністській.

Ще одною наративною стратегією, про яку йдеться в працях дослідників, є фікціональна стратегія, яка виявляється в тому, що художній світ є вигаданим, відмінним від реальності, водночас тісно, іноді дуже тісно, з нею пов'язаний. Вигаданими, несправжніми є як герої (що часом можуть мати прототипів або можуть бути біографічними), так і сам наратор.

Естетична наративна стратегія виявляється в естетичному сприйнятті твору на основі поєднання його змістової та формальної сторін. Отже, наратор відповідно до задуму автора має вести розповідь так, аби задовольняти культурні, духовні, власне – естетичні запити читачів. Естетична наративна стратегія функціонує, зокрема, у навіюванні читачеві естетичних переживань прекрасного, піднесеного чи нищого, потворного через низку наративних прийомів, емоційній тональності викладу.

Як додаткову наративну стратегію організації художньої оповіді можна назвати метанаративну, яка виявляється через наявність коментаря оповідача про своє повідомлення (так звана «історія про історію»). Така наративна стратегія наявна не завжди. Для її наявності наратор має бути експліцитним, або виявленим у тексті. Також має бути очевидним елемент комунікації з читачем.

Висновки. Вивчення літературних творів через їхню наративну структуру є сьогодні досить продуктивним, про що свідчать роботи таких українських вчених, як І. Папуша, О. Ткаченко, В. Сірук, Л. Мацевко-Бекерська, Н. Римар та інших.

У їхніх роботах було приділено чимало уваги дефініції поняття наративної стратегії та визначенню її аспектів. Беремо як робоче таке трактування, де наративна стратегія – це спосіб, сукупність шляхів, засобів, прийомів організації подій у плані розповіді з метою формування цілості художнього тексту. Від поняття наративної стратегії є невід'ємним поняття наратора, типу нарації, фокалізації, які визначають одну й найголовніших-комунікативну наративну стратегію, яка полягає у виборі шляху здійснення оповіді, донесення змісту до читача. Аналіз основних

наратологічних типологій дозволяє не лише окреслити наративну організацію художнього твору, а й з'ясувати концептуальну роль наратора як головної інстанції оповіді. Окрім комунікативної наративної стратегії, найдзвичайно важливою є подієва, або фабульна стратегія, що передбачає як масштабування подій під час викладу, так і акцентування на їхній значущості, на їхньому смислі. Подієвий план наративу нерозривно пов'язаний з часово-просторовим планом, тож через це набуває важливості часово-просторова наративна стратегія. Варто під час аналізу наративної організації твору враховувати також і інші базові стратегії наративної тактики: фікціональну, естетичну, метанаративну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [авт.-уклад. Ковалів Ю. І.]. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 2007. 624 с.
2. Римар Н. Ю. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016. 230с.
3. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль: Астон, 2002. 173с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ МОВНИХ НОРМ

Куроп'ятник Олена Олегівна,

студентка

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. У цій статті визначено основні тенденції впливу соціальних мереж на мову. Вплив міжособистісного спілкування в соціальних мережах на формування та розвиток мови створює широкі і часто діаметрально протилежні можливості для учасників дискусії. В умовах глобалізації інформаційного простору основна увага приділяється спрощенню мовних практик в онлайн-комунікації. Соціальні мережі замінили безпосереднє живе спілкування і створили віртуальний світ. Комунікативні практики в соціальних мережах призвели до примітивізації мовного дискурсу і становлять потенційну загрозу для збереження і розвитку літературної мови.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у сучасному суспільстві, впливаючи на багато аспектів людського спілкування, зокрема й на мовні норми. Сьогодні мільйони людей щодня користуються такими платформами, як Facebook, Instagram, Twitter і TikTok, і цей процес комунікації змінює звичні правила мови та створює нові тенденції і стилі висловлювання. Швидкий обмін інформацією в соціальних мережах часто трансформує словниковий запас, граматику і стиль, значний вплив мають молодіжні субкультури, меми, неформальні вирази і спрощена письмова мова. Ці зміни можуть як збагачувати мову, так і спотворювати традиційні норми. Щоб зрозуміти, як соціальні медіа впливають на мовні норми, важливо звернутися до різних досліджень у галузі соціолінгвістики та медіазнавства. Однак, оскільки розвиток соціальних мереж продовжує впливати на мовні зміни в глобальному масштабі, все ще залишається простір для подальших досліджень на цю тему.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є всебічне дослідження того, як

соціальні мережі впливають на формування мовних норм у сучасному суспільстві. Основна задача полягає у тому, щоб визначити, як різні медіаплатформи змінюють лексику, граматику та стиль мовлення. У роботі буде проаналізовано типові мовні явища, що виникають у соціальних мережах, такі як сленг, акроніми, використання емодзі та мемів, а також інші нові форми комунікації. Особлива увага приділяється тому, як різні соціальні групи, зокрема молодь, блогери та лідери думок, впливають на популяризацію нових мовних тенденцій та їх закріплення у повсякденній мові.

Дослідження також передбачає оцінку позитивних та негативних наслідків цього впливу. З одного боку, мова збагачується новими виразами та формами комунікації, що дозволяє бути більш гнучкими та виразними. З іншого боку, це може призводити до спрощення мовних норм та порушення традиційних правил граматики та орфографії. Важливо також вивчити, як ці зміни впливають на мовну культуру в офіційних сферах, таких як освіта та професійна діяльність. Нарешті, метою є також прогнозування того, як мовна ситуація може змінитися в майбутньому під впливом подальшого розвитку соціальних медіа та глобальних процесів цифрової комунікації.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для вивчення впливу соціальних мереж на формування мовних норм застосовано комплексний підхід, що включає аналіз різних джерел, методи спостереження та контент-аналізу.

Основними джерелами матеріалу для дослідження є тексти з різних соціальних мереж, таких як Facebook, Instagram, Twitter і TikTok. Це пости, коментарі та повідомлення, які дозволяють побачити, як змінюється мова в різних формах цифрової комунікації. Окрім текстового матеріалу, аналізуються також меми та візуальний контент, який використовується в тексті для передачі сенсу. Це дозволяє зрозуміти, як візуальні елементи впливають на структуру мови. Академічні дослідження з соціолінгвістики та цифрової комунікації також є важливим джерелом для порівняння теоретичних підходів до формування мовних норм. Ці дослідження доповнюються анкетуванням та інтерв'ю з

користувачами соціальних мереж, щоб отримати уявлення про їхні особисті враження від мовних змін.

Основним методом дослідження буде контент-аналіз, який допоможе визначити, в яких контекстах і як часто використовуються нові мовні форми, такі як сленг, емодзі та аббревіатури. Дискурс-аналіз дає глибше розуміння того, як такі мовні зміни впливають на соціальну комунікацію та відносини. Соціологічні методи, такі як опитування та інтерв'ю, допомагають отримати інформацію про те, як самі користувачі оцінюють ці мовні зміни. Крім того, порівняльний аналіз може розглянути відмінності в мовних тенденціях у різних соціальних мережах, а також відмінності в групах користувачів за віком, соціальним статусом тощо. Статистичний аналіз допомагає систематизувати та узагальнити ці дані, показуючи, які мовні тенденції є домінуючими.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Результати дослідження показують, що соціальні медіа мають значний вплив на сучасні мовні норми, створюючи нові форми комунікації та змінюючи традиційні правила мовлення. Одним із важливих спостережень є активне використання аббревіатур, акронімів, сленгу та емодзі користувачами соціальних мереж, що є спільним для багатьох цифрових платформ. Наприклад, такі аббревіатури, як «LOL» (laugh out loud) і «OMG» (oh my God) є дуже поширеними і навіть стають частиною повсякденної розмови. Це свідчить не лише про зміну лексики, а й про те, що стиль спілкування стає більш неформальним і швидким.

Важливу роль у цих процесах відіграють меми та візуальні елементи комунікації. У мемах часто використовується гумор і спрощені вирази, які впливають на те, як люди сприймають і використовують слова і вирази. Крім того, емодзі замінюють або доповнюють традиційну мову і стають частиною сучасної розмови. Це можна розглядати як позитивний аспект, оскільки емодзі додають емоційного забарвлення, яке іноді важко передати звичайним текстом. Однак надмірне використання таких елементів може також створювати проблеми, оскільки можуть бути втрачені навички чіткого і формального спілкування.

Висновки. / Conclusions. Отже, соціальні медіа відіграють важливу роль у формуванні сучасних мовних норм. Вони створюють нові можливості для спілкування, сприяють виникненню неформальних мовних тенденцій і позитивно впливають на розвиток мови. Користувачі соціальних мереж, особливо молодь, поширюють нові слова, аббревіатури, сленг і візуальні елементи, такі як емодзі та меми, які стають частиною загального мовного дискурсу. Це додає мові гнучкості та нових виразних можливостей.

Однак вплив соціальних мереж має і негативні наслідки, такі як спрощення граматики, зниження рівня грамотності та примітивізація дискурсу. Швидкий обмін інформацією та неформальне спілкування в соціальних мережах може призвести до нехтування традиційними мовними нормами, що становить потенційну загрозу для літературної мови. Загалом соціальні медіа мають подвійний вплив на мовні норми. Збагачуючи мову новими елементами, вони можуть призводити до спрощення та втрати традиційних мовних норм. Тому важливо продовжувати вивчати цей вплив, щоб краще зрозуміти, як цифрова комунікація змінює мову в сучасному глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти // Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття». 2020. Вип. 1. С. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.27-36](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.27-36)

2. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. Вип. 16. С. 61–71. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2014_16_8.

3. Тищенко О. Стиль мови Інтернет-спілкування в Національному корпусі української мови // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наук. праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2007. С. 362–367.

ЕЛЕМЕНТИ ІНТЕНСИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Левентир Вікторія Олегівна

Студентка

Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

Анотація. Ця стаття присвячена проблемам вивчення застосування елементів інтенсивного методу на уроках англійської мови в середній школі. Основне завдання дослідження — проаналізувати особливості інтенсивного методу. Особливу увагу приділено застосуванням інтенсивного методу на уроках англійської мови в середній школі.

Ключові слова: Інтенсивний метод, іноземна мова, методика, інтенсивне навчання.

Вступна частина. Нині найбільшого поширення у викладанні іноземних мов набув комунікативний напрям, ефективність якого доведена орієнтованим практичним застосуванням. Однак подальше його вдосконалення цілком можливе й актуальне і в царині його специфічного застосування в різних типах навчальних закладів, і в царині поєднання його з елементами інших методів [2, с. 42]. Цим і зумовлена актуальність статті, метою якої є аналіз елементів інтенсивного методу на уроках англійської мови.

Основна частина. Інтенсивний метод навчання іноземних мов розроблявся і використовувався спочатку для дорослої аудиторії. Можливості та доцільність використання його під час вивчення іноземних мов у школі обговорюється з моменту його появи, і досі це питання потребує уточнення.

Методисти розглядають можливості застосування інтенсивного методу в школі за трьома аспектами:

— співвідношення кількості навчальних годин за інтенсивною методикою та за державним стандартом середньої школи;

— порівняння програм навчання;

— результати навчання за звичайною та за інтенсивною методикою [1, с. 28].

Хронологічно, інтенсивний метод у середній школі застосовувався спочатку на позакласних і гурткових заняттях. Зрозуміло, що при позакласному використанні інтенсивного методу проблема його співвідношення і порівняння з традиційними методиками за трьома зазначеними вище аспектами не стоїть. Проте зупинимось на цьому питанні докладніше за матеріалом дослідження Денисової Л. Г.

Природно, що насамперед авторка розглядає необхідний мінімум годин для проведення цих занять, і пропонує: «Бажаний мінімум часу — 6 годин на тиждень, тобто 3 заняття по 2 години кожне. Якщо немає можливості виділити таку кількість годин, можна скоротити час занять до трьох годин на тиждень, тобто 3 заняття по одній годині». Отже, навіть для позакласних занять за інтенсивною методикою в школі неможливо виділити достатню кількість годин для збереження «інтенсивності», і всі інші рекомендації автора перетворюються на теоретичні, абстрактні, неприйнятні для школи міркування [4, с. 87].

Аналогічно, оцінює ситуацію із застосуванням інтенсивної методики Н. В. Єлукіна. «Однією з основних відмінних ознак інтенсивних методів навчання іноземних мов є концентрованість навчальних занять: від 10 годин на тиждень -напівінтенсивний курс, до 20 годин на тиждень — помірно інтенсивний курс, 7 — 9 годин на день — надінтенсивний курс. Очевидно,-робить висновок авторка, — що ці параметри не відповідають умовам навчання в середній школі, де сітка годин не перевищує 1 — 6 годин на тиждень, а навчання триває від 7 до 11 років». І продовжує: «У цьому разі правомірніше говорити не про інтенсивне навчання як таке, а про інтенсифікацію навчання» [5, с. 50].

Найбільш детально проблему інтенсивного методу в школі досліджено у статті «Місце інтенсивної методики в системі навчання іноземних мов у середній школі». Денисова Л. Г. вважає, що за зміни деяких умов застосування

інтенсивного методу можливе навіть у школі: «Автори як практичних рекомендацій, так і методичних статей пропонують різноманітну множину умов, систем і підсистем у рамках шкільного використання інтенсивних методик. Усе це свідчить про успішність застосування інтенсивних методів на різних етапах і за наявності найрізноманітніших умов навчання в середній школі» [3, с. 64].

Варто зауважити, що інтенсивні методи навчання використовуються не в чистому вигляді, а в різних комбінаціях. Сугестопедичний метод у навчанні іноземних мов не ігнорується в цих комбінаціях, тому що він, завдяки особливій технології, здатен розв'язати низку навчальних завдань значно успішніше, ніж інші технології. Серед таких завдань слід відзначити навчання усних форм спілкування, підвищення мотивації навчання, зняття психологічних бар'єрів. У тих випадках, коли в програмних цілях приділяється значне місце усномовним формам спілкування - слуханню та говорінню, можна сміливо рекомендувати сугестопедію як один із найуспішніших підходів для досягнення цих цілей, наприклад, у рамках комунікативного підходу [2, с. 38].

Запит середньої школи на інтенсивну методикою вимагає певної корекції теоретичних положень, перепідготовку вчителів і створення нових навчальних курсів, що відповідають умовам шкільного навчання. Умови навчання іноземних мов за інтенсивною методикою в середній школі насамперед пов'язані з необхідністю врахування соціально-вікових особливостей школярів. Експериментальна робота показала, що інтенсивні методи можуть використовуватися під час роботи з усіма віковими групами.

Враховуються й особливості організації навчального процесу в середній школі: іноземна мова вписується в загальну сітку годин і вивчається поряд з іншими навчальними предметами. Однак інтенсивне навчання передбачає певну концентрацію навчальних годин.

Крім активізації набутих раніше умінь і засвоєння великих обсягів навчального матеріалу в стислі терміни специфіку шкільного інтенсивного курсу іноземних мов також складають більш об'ємні цілі навчання. Розширити

цілі навчання дає змогу пролонгований характер шкільного інтенсивного курсу [1, с. 63].

У найзагальнішому вигляді мета інтенсивних методів визначається насамперед як навчання усних форм спілкування мовою, що вивчається: аудіювання та говоріння. Однак пролонгованість шкільного інтенсивного курсу дає можливість приділити серйозну увагу і письмовим формам спілкування. Письмове спілкування передбачає освоєння таких видів мовленнєвої діяльності, як читання і письмо (письмове мовлення).

Розширення цілей навчання в шкільному інтенсивному курсі передбачає активізацію набутих раніше мовленнєвих умінь, формування більш високого рівня комунікативної компетенції, а також більш глибоку систематизацію граматичних знань учнів [4, с. 107].

Основоположними в шкільному інтенсивному курсі можна вважати такі положення.

1. Взаємодія сугестопедії з комунікативним, особистісно-діяльнісним і системним підходами в навчанні іноземних мов.

2. Реалізація особистості учня через іноземні мови.

3. максимальна вмотивованість навчальних ситуацій. Як правило, бажаючи забезпечити мотивацію вивчення іноземної мови, вчитель пояснює учням перспективу її використання в майбутньому.

4. Позитивна емоційна насиченість усіх компонентів навчання.

В умовах середньої школи інтенсивна методика через свою гнучкість, пристосованість і високу результативність навчання може бути використана на будь-якому етапі навчання [3, с. 64].

Середній етап:

- активізація набутих раніше умінь у сфері усного спілкування;
- організація активної мовленнєвої взаємодії;
- практичне освоєння лінгвокраїнознавчих і соціокультурних чинників шляхом створення комунікативних умов, близьких до природних;
- відновлення і підтримання інтересу до вивчення іноземної мови та віра

у свої сили і здібності.

Основними результативними моментами, що підтверджують ефективність інтенсивних методів навчання іноземних мов, є:

1) активне використання засвоєних знань і вмінь у практиці усного спілкування іноземною мовою; навчання використовувати отриманий мовний матеріал не тільки у власному мовленні, а й під час розуміння мовлення співрозмовника;

2) формування гнучкої навички перенесення засвоєних мовленнєвих одиниць у варійовані ситуації спілкування;

3) створення сильної негайної мотивації навчання, здійснюваного у формі неформального спілкування, і мотивації спілкування наближеного до реального;

4) подолання психологічних бар'єрів, зокрема бар'єра страху перед говорінням іноземною мовою та бар'єра страху перед можливістю зробити помилку, а також подолання внутрішньої та зовнішньої скутості та сорому;

5) висока і негайна результативність навчання;

6) пред'явлення і засвоєння великої кількості мовленнєвих, лексичних і граматичних одиниць; за одне пред'явлення вводять і засвоюють 150 — 200 нових слів, 30 — 50 мовленнєвих кліше і кілька типових мовленнєвих явищ [2, с. 53].

Інтенсивна методика знайшла своє місце на всіх етапах навчання іноземних мов у середній школі: на початковому, середньому, старшому.

Розробка інтенсивного методу для умов середньої школи відкриває перспективи для розвитку цього напрямку в таких аспектах:

— зміщення параметрів навчання з кількісних на якісні;

— навчання всіх видів мовленнєвої діяльності за допомогою сугестопедичної технології;

— перегляд співвідношення між домашнім і класним навантаженням учня на користь останнього;

— вибудовування нового характеру взаємодії вчителя й учня, а також

учнів один з одним.

Усе вищесказане дає змогу зробити висновки про те, що основною принциповою відмінністю інтенсивного методу від традиційного є розподіл часу; інтенсивний метод не можна застосувати в повному обсязі для вивчення шкільної програми з іноземної мови; окремі прийоми інтенсивного методу можуть бути успішно використані на уроках іноземної мови в школі [4, с. 89].

Отже, головна ідея методу інтенсивного вивчення мови полягає в навчанні через спілкування. Учні займаються групами по 10 — 12 осіб під керівництвом викладача, який повинен володіти хорошими організаторськими та акторськими здібностями. Головна мета таких занять - навчитися спілкуватися мовою, позбутися мовного бар'єру.

У своєму початковому значенні слово «інтенсивний» (лат. «intensus») означає «напруження», тобто активність за одиницю часу. У цьому випадку поняття інтенсивне навчання відповідає нашій концепції — динамізм, активність у взаємодії викладача і навчальної групи, учнів між собою. Саме стан активності викладача й учня забезпечує високий рівень інтенсивності (напруженості) навчального процесу. [1, с. 143].

У концепції інтенсивного навчання Г.А. Китайгородської розглядається оволодіння іншомовним спілкуванням у його усній і письмовій формі з соціально-психологічних позицій. Спілкування мовою, що вивчається, пронизує процес навчання, будучи одночасно метою цього навчання, основним засобом і умовою його досягнення. Тому інтенсивне навчання може бути визначено як особливим чином організоване навчальне спілкування, під час якого відбувається прискорене засвоєння матеріалу (оволодіння предметом) і активне вдосконалення, розвиток особистості (учнів і викладача).

Природно, що таке розуміння інтенсивного навчання виключає уявлення про «мінімізацію» навчального матеріалу, а також зусиль викладача й учнів. У нашому випадку йдеться про максимізацію обсягів навчального матеріалу і зусиль викладача та учнів, тому що інтенсивне навчання ґрунтується на активізації їхньої діяльності [3, с. 58].

Широке використання групових (колективних) форм взаємодії в навчальному процесі призводить до тісного переплетіння методики та соціальної психології, що характеризує концепцію інтенсивного навчання. Саме тому одиницею організації навчального матеріалу та навчальної діяльності є ситуація взаємодії, динамічна подія, що моделює образи реального життя.

Для повнішого уявлення про інтенсивне навчання необхідно зупинитися на психолого-педагогічних засадах, які його характеризують [2, с. 76]:

1. **Особистісне спілкування.** Організація навчального матеріалу в життєво значущих ситуаціях, комбінації яких закладено в текстах-полілогах, слугує моделлю особистісного спілкування, допомагаючи тому, кого навчають, надалі знаходити мовленнєві способи та засоби розв'язання багатьох інших однотипних ситуацій, відштовхуючись від наявного зразка.

2. **Ігрова організація.** Рольове навчальне спілкування в інтенсивному навчанні передбачає постійну активність суб'єктів спілкування (усіх учнів і викладача), які не обмежуються просто сприйняттям повідомлення і реакцією на нього, а прагнуть висловити своє ставлення до отриманої інформації.

3. **Колективна взаємодія.** В активній взаємодії один з одним учні не тільки обмінюються знаннями про систему мови, коли, допомагаючи один одному, дають мовні коментарі, пояснюють правила своєму партнеру, а й вчаться спілкуватися. Процес навчання іншомовного мовленнєвого спілкування-це двосторонній процес, у якому багато чого набуває не тільки учень, а й учитель.

4. **Сконцентрованість.** Сконцентрованість навчального матеріалу чинить активізуючий вплив на пізнавальні процеси. Той, хто навчається, ніби перебудовується на новий, активніший режим діяльності, що сприяє максимальним проявам його творчих можливостей, зокрема, можливості запам'ятовувати великі обсяги інформації без спеціального заучування.

5. **Поліфункціональність вправ.** Цей принцип тісно пов'язаний із попереднім, оскільки концентрованість і комунікативна пов'язаність в організації навчального матеріалу та навчального процесу визначають

специфіку комунікативних вправ, а саме - їхню поліфункціональність [1, с. 92].

Поліфункціональність вправ відповідає тому підходу під час навчання іноземної мови, який передбачає одночасне і паралельне оволодіння мовним матеріалом і мовленнєвою діяльністю, на відміну від традиційного підходу, що передбачає послідовне оволодіння спочатку мовним матеріалом, а потім-мовленням.

Принцип поліфункціональності вправ ґрунтується на тому, що вираження будь-якого комунікативного наміру зумовлює вибір відповідних граматичних форм, а кожна дана граматична форма потребує адекватного для неї лексичного наповнення. Для викладача вправа поліфункціональна, коли вона розв'язує кілька завдань, а саме:

- а) тренування у розв'язанні якогось комунікативного завдання;
- б) тренування у вживанні граматичної форми;
- в) тренування в лексиці;
- г) тренування у фонетиці [3, с. 48].

Висновок. Можливе застосування інтенсивних методів навчання в середній школі за умови врахування таких трьох аспектів:

- співвідношення кількості навчальних годин за інтенсивною методикою та за державним стандартом середньої школи;
- порівняння програм навчання;
- результати навчання за звичайною та за інтенсивною методикою.

Для успішного впровадження у шкільному навчанні на уроках англійської мови можна застосовувати такі елементи інтенсивних методів: створення атмосфери спілкування та зняття психологічних перевантажень через орієнтацію на успіх учнів, проведення різних типів уроків, принцип інтеграції та диференціації, зміну видів і режимів діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Китайгородська Г. А. Методика інтенсивного навчання іноземних мов. / Г. А. Китайгородська // М.: Изд-во МДУ, 1986. – 176 с.

2. Китайгородська Г. А. (1980). Інтенсивне навчання іноземних мов / Г. А. Китайгородська // М.: Вища школа: Науково-освітній центр «Школа Китайгородської», 2009. – 277 с.

3. Денисова Л. Г. Місце інтенсивної методики в системі навчання іноземних мов у середній школі. / Л. Г. Денисова // Іноземні мови в школі. – 1999. – № 4.

4. Щукін О. М. Сучасні інтенсивні методи та технології навчання іноземних мов / О. М. Щукін // М.: Філоматис, 2008. – 188 с.

5. Єлухіна Н. В. Навчання аудіювання в руслі комунікативно орієнтованої методики / Н. В. Єлухіна // Іноземні мови в школі. – 1989. – 50 с.

МОВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВПЛИВ КОНФЛІКТУ НА МОВНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Левченко Олександр Костянтинович,

студент

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасних умовах війни в Україні мова стає не лише засобом комунікації, а й символом національної ідентичності, оскільки вона відображає історичні, соціальні та культурні цінності народу, зміцнюючи зв'язок між людьми та їхнім спадком. Повномасштабна війна з Росією викликала глибокі зміни в мовній практиці українців, сприяючи відновленню інтересу до рідної мови. Професійна комунікація в умовах війни набуває особливого значення, оскільки вимагає високої точності та узгодженості у передачі інформації. Українська мова стає важливим елементом культурної самоідентифікації, а її популяризація в медіа, освіті та побуті демонструє прагнення до національної єдності.

У цьому контексті важливо дослідити, як війна вплинула на вживання української мови, які тенденції виникли у суспільстві, та як це відображає сучасну мовну ідентичність українців.

Мета роботи. / Aim. Головною метою цієї роботи є дослідження впливу війни на мовну практику в Україні. Це дослідження включає аналіз змін у використанні української мови в різних сферах життя, зокрема, вивчення збільшення попиту на українську мову, формування нових термінів, що відображають військові реалії, а також роль мови як форми протесту проти агресії (Гончаренко, 2023).

Дослідження також спрямоване на виявлення соціальних стереотипів, що виникають у контексті війни, та активну участь молоді у підтримці української мови через сучасні комунікаційні канали (Кулініч, 2022; Залізник, 2023).

Матеріали та методи. / Materials and methods. У дослідженні проаналізовано сучасні соціолінгвістичні процеси, що відбуваються в Україні під впливом війни (Залізняк, 2023). Основними джерелами інформації стали соціологічні дослідження, статті в медіа, наукові публікації, зокрема дослідження Гончаренка (2023) про мовну ідентичність, а також результати інтерв'ю з експертами в галузі мовознавства та соціології. Для аналізу використовувалися методи контент-аналізу та порівняльного аналізу, які дозволили виявити зміни в мовній практиці та стереотипах, пов'язаних з українською мовою. Дослідження також включає спостереження за комунікаційними трендами в соціальних мережах, де молодь активно підтримує українську мову, що сприяє формуванню нових мовних норм (Кулініч, 2022).

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідження показало, що війна в Україні суттєво вплинула на мовну практику, сприяючи зростанню популярності української мови в різних сферах, зокрема в медіа, освіті та культурі (Кулініч, 2022, с. 15). Соціологічні опитування виявили, що багато людей, які раніше спілкувалися російською, почали вивчати українську, підкреслюючи важливість мови для збереження національної ідентичності (Гончаренко, 2023, с. 45).

Активна участь молоді у популяризації української мови через соціальні мережі також є вагомим чинником. Молодь не лише використовує українську, але й створює нові терміни, адаптуючи мову до сучасних реалій (Залізняк, 2023, с. 20). Проте разом з позитивними змінами виникають і нові стереотипи, що можуть призводити до соціальних конфліктів.

Важливість професійної комунікації в умовах війни стала очевидною, оскільки ефективна взаємодія між фахівцями, державними установами та громадськістю є критично важливою для успішного виконання проєктів. Результати свідчать про те, що зростання попиту на українську мову спостерігається в різних професійних сферах, що підтверджує загальний тренд до її інтеграції в усі аспекти суспільного життя. (Гончаренко, 2023, с. 48).

Таким чином, комунікація стає не лише засобом обміну інформацією, а й

формою протесту проти агресії, важливим елементом національного самовираження. Продовження цього тренду може мати значний вплив на майбутній розвиток української мови та культури (Кулініч, 2022, с. 18).

Висновки. / Conclusions. Дослідження показало, що війна в Україні суттєво вплинула на мовну практику, сприяючи зростанню популярності української мови в різних сферах, зокрема в медіа, освіті та культурі (Кулініч, 2022, с. 45). Соціологічні опитування виявили, що багато людей, які раніше спілкувалися російською, почали вивчати українську, підкреслюючи важливість мови для збереження національної ідентичності (Гончаренко, 2023, с. 28).

Активна участь молоді у популяризації української мови через соціальні мережі є вагомим чинником. Молодь не лише використовує українську, але й створює нові терміни, адаптуючи мову до сучасних реалій, як-от "блекаут" для позначення відключень електрики, "картонка" для символічного позначення військових форм або "гуманітарка" для гуманітарної допомоги. Проте разом з позитивними змінами виникають і нові стереотипи, такі як "рашист" для позначення агресора та "зрадофіл" для тих, хто піддає сумніву національну ідентичність (Залізняка, 2023, с. 112).

Важливість професійної комунікації в умовах війни стала очевидною, оскільки ефективна взаємодія між фахівцями, державними установами та громадськістю є критично важливою для успішного виконання проєктів. Результати свідчать про те, що зростання попиту на українську мову спостерігається не лише в окремих професіях, але й у різних сферах діяльності, що підкреслює загальний тренд до інтеграції української мови в усі аспекти суспільного життя.

Отже, комунікація стає не лише засобом обміну інформацією, а й формою протесту проти агресії, важливим елементом національного самовираження. Продовження цього тренду може мати значний вплив на майбутній розвиток української мови та культури.

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Лящук Тетяна Анатоліївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ковальчук Людмила Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. У сучасному світі інтерактивні онлайн-платформи відіграють важливу роль у формуванні іншомовної лексичної компетентності. В умовах, коли в процесі інтеграції технології залучаються в навчальний процес, учні мають можливість оволодівати новою лексиною за допомогою онлайн-ресурсів.

Мультимедійні завдання різних типів сприяють візуалізації змісту та глибшому розумінню лексичного матеріалу. Це має позитивний вплив на мотивацію учнів, їхню пам'ять та загалом на ефективність навчання. Використання онлайн-платформ дозволяє навчатись у зручний час, що забезпечує гнучкість навчання [1]. Онлайн-платформи, наприклад, Duolingo, Quizlet, Memrise, активно використовуються в сучасному освітньому процесі та уможливають ефективне формування іншомовної лексичної компетентності завдяки інтерактивним завданням.

Мета роботи – дослідити вплив інтерактивних онлайн-платформ на формування лексичної компетентності учнів старшої школи. Наукова розвідка зорієнтована на вивчення гейміфікації як важливого інструменту навчання та оцінку можливостей адаптації онлайн-платформ до індивідуальних особливостей учнів.

Матеріали та методи. Для аналізу обрано такі інтерактивні онлайн-платформи, як Duolingo, Quizlet, Memrise, що активно використовуються у вивченні іноземних мов. У дослідженні взяли участь учні старшого шкільного віку, які пройшли серію занять із використанням даних

платформ. Методи дослідження містять анкетування учнів задля оцінки результатів формування лексичної компетентності, порівняльний аналіз до і після використання онлайн-платформ, а також аналіз статистичних даних щодо успішності учнів у засвоєнні нових лексичних одиниць. Значна увага сфокусована на ефективності використання гейміфікованих елементів навчання та ролі інтерактивних вправ для підвищення учнівської мотивації. Для цього були проведені опитування та аналіз їхніх результатів на різних етапах навчання.

Результати та обговорення. В результаті проведеного дослідження встановлено, що інтерактивні платформи значним чином впливають на формування іншомовної лексичної компетентності учнів старшої школи. Використання гейміфікації, тобто елементів гри в навчальному процесі, є однією із ключових переваг цих платформ. Гейміфікація включає такі елементи, як бали, рівні, досягнення, квести з обмеженим часом на виконання та змагання між учнями, які мотивують їх до активного залучення в освітній процес. Гейміфікований підхід дозволяє школярам ставитись до навчання як до цікавого процесу, що сприяє ефективному засвоєнню нової лексики, а не як до обов'язку чи рутинного заняття.

Інтерактивні онлайн-платформи, такі як Duolingo, Quizlet і Memrise, дають змогу учням працювати з різними аудіовізуальними матеріалами, як-от флеш-картки, аудіо- та відеоматеріали, тим самим полегшуючи запам'ятовування нових слів для учнів з різними типами сприйняття інформації. Наприклад, додаток Quizlet дає можливість створювати власні набори флеш-карток, а також використовувати уже наявні набори, створені іншими користувачами, що, в свою чергу, забезпечує індивідуалізацію процесу навчання іноземних мов. У той же час у Duolingo використовуються інтерактивні вправи для практикування нових слів у контексті, які підвищують здатність учнів використовувати вивчену лексику в реальних ситуаціях. За схожим принципом працює і Memrise: після вибору готового курсу або створення власного учні можуть вивчати нові слова, повторювати матеріал,

зокрема, є вправи і на швидке повторення із таймером [3, с. 31-34].

Результати дослідження засвідчують, що завдяки використанню мультимедійних ресурсів інтерактивні онлайн-платформи сприяють довготривалому запам'ятовуванню лексичного матеріалу. Наприклад, під час вивчення лексики учні бачать слова, поєднані із зображеннями, що полегшує створення стійких асоціацій і покращує запам'ятовування.

Ще однією важливою перевагою інтерактивних онлайн-платформ є можливість отримання миттєвого зворотного зв'язку. У такий спосіб школярі можуть як дізнаватись про свої помилки, так і виправляти їх. Натомість, під час традиційного навчання надання зворотного зв'язку часто займає значно більше часу. Інтерактивні платформи забезпечують учням кращу можливість самостійно контролювати свій навчальний прогрес.

Іншою перевагою онлайн-ресурсів є адаптивність, оскільки інтерактивні платформи можна з легкістю підлаштовувати під потреби учня, його рівень знань, що в свою чергу забезпечує персоналізований, індивідуальний підхід до навчання іноземних мов. Окрім цього, завдяки інтерактивним онлайн-платформам учні мають змогу працювати з автентичними матеріалами, що заохочує їх до креативності, мобільності та гнучкості мислення; самі ж завдання також розвивають комунікативну, соціокультурну, інформаційну та соціальну компетентності [6, с. 117].

Важливою є гнучкість навчання на онлайн-платформах. Учні можуть вивчати мову у зручному місці в будь-який час, внаслідок чого процес навчання проходить комфортніше. Методист Д. Коваль серед позитивних характеристик використання веб-застосунків виокремлює варіативність застосування, раціональне використання навчального часу, послідовність засвоєння матеріалу та краще його сприйняття та запам'ятовування [4].

Проте, у використанні інтерактивних онлайн-платформ ми виявили деякі недоліки, зокрема, залежність від технічних умов. Для навчання в режимі онлайн необхідні стабільний доступ до Інтернету та відповідні технічні засоби, з якими бувають проблеми у віддалених населених пунктах та під час

блекаутів. Так, у деяких додатках є можливість користуватись ними і без Інтернет-підключення, але часто для цього потрібно оформлювати підписку на користування додатком.

Іншою слабкою стороною є відсутність безперервної взаємодії, оскільки онлайн-платформи не завжди можуть забезпечити живе спілкування з вчителем, а отже, учні не завжди можуть зрозуміти матеріал на потрібному рівні [2]. Знову ж таки, є можливість опосередкованої взаємодії учня, наприклад з ШІ, або доступу до пояснень до вправи, проте часто ці опції потребують підписки на розширену версію платформи.

Окрім цього, серед недоліків ми визначаємо незбалансованість контенту. Деякі онлайн-платформи пропонують багато ізольованих вправ без використання лексики в доречному контексті. Наприклад, під час вивчення англійської мови в Duolingo можна зустріти речення “Excuse me, I am an apple” чи “Spiders drink milk”. Інколи контент може повторюватись, що викликає негатив у школярів, оскільки опрацювання лексичного матеріалу з часом може набридати, проте, з іншого боку, ця повторюваність допомагає краще засвоїти вокабуляр [5, с. 55-56].

Проблеми з мотивацією – це ще одна слабка сторона використання інтерактивних онлайн-платформ, оскільки ігрові елементи можуть бути цікаві не всім учням, які по-різному вмотивовані до використання таких ресурсів. Якщо під час навчання у школі вчитель може сформувавши мотивацію, яка потрібна конкретному учню, то з онлайн-платформами такий підхід забезпечити складно через їхню обмеженість у функціоналі.

Висновки. Інтерактивні онлайн-платформи є важливим інструментом у навчанні іноземних мов та формуванні іншомовної лексичної компетентності учнів старшої школи. Ці ресурси забезпечують гнучкість навчання, а використання ігрових елементів – гейміфікації, адаптивність та миттєвий зворотний зв'язок сприяють кращому засвоєнню нового лексичного матеріалу. Однак їх ефективність залежить від технічних умов і мотивації учнів. Таким чином, використання інтерактивних онлайн-платформ у комбінації з іншими

методами навчання може значно підвищити якість засвоєння нової іншомовної лексики та вдосконалення лексичної компетентності загалом.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева С. Особливості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні онлайн-ресурси. Український педагогічний журнал. 2023. № 1. С. 59-65.

2. Андріянова Г., Скора Н., Крутін О. Створення та використання діагностичних онлайн-завдань з іноземної мови. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» (December 23, 2022; Tel Aviv, Israel). 2022. P. 140-143.

3. Забірко К. Використання мобільних додатків Words, Memrise та Quizlet з метою вдосконалення лексичної компетенції на заняттях з німецької мови у середній школі. Запорізький національний університет, 2020. 42 с.

4. Коваль Д. Використання веб-застосунків для підвищення ефективності навчання лексичного матеріалу. Використання новітніх технологій навчання іноземної мови для розвитку когнітивних здібностей майбутніх фахівців немовних спеціальностей: збірник матеріалів ІХ Всеукраїнського науково-практичного вебінару з міжнародною участю. Житомир, 2023. С. 68-70.

5. Красуля А., Шумило А. Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови. Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія». 2020. № 32. С. 49-59.

6. Use of Mobile Applications for Foreign Language Lexical Competence Formation / L. Horbatiuk et al. Journal of History Culture and Art Research. 2019. Vol. 8 (3). P. 113.

ВПЛИВ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Малиця Мілана Олексіївна,

студентка

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач,

Криворізького національного університету

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Впродовж багатьох років фразеологія є невід'ємною частиною української мови, як частина мовознавства. Фразеологізми відіграють важливу роль у мовній системі, надаючи їй особливої образності, виразності та емоційної насиченості. У фразеології української мови репрезентовані найрізноманітніші сфери буття народу: його історія, особливості суспільних взаємин минулих епох, виробничої діяльності і побуту, морально-етичного кодексу і родинних стосунків, у ній знайшли відображення своєрідність тваринного і рослинного світу, географічного оточення і природних умов тощо [1, с. 153].

Фразеологізми – це цілісні стійкі поєднання слів, які мають не буквально, а образне, часто переносне значення. Утім, ми все одно розуміємо, про що йдеться. Спершу сучасні фразеологізми виступали як вільні словосполучення, але, часто вживаючись у переносному значенні, вони набули форми сталих зворотів.

Ціль роботи. / Aim. Ціль дослідження полягає в аналізі типів фразеологізмів, їх використанні в різних сферах комунікації та їх впливу на українську мову. Отримані результати дозволять глибше зрозуміти роль фразеологізмів та розробити рекомендації щодо збереження та розвитку української мови.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У цьому науковому дослідженні використано різноманітні матеріали для аналізу впливу фразеологізмів на українську мову. Основними джерелами стали посібники Л. Г. Авксентьєва «Сучасна українська фразеологія», Л. Г. Скрипник

«Фразеологія української мови» та В. Д. Ужченка «Фразеологія сучасної української мови». Також було проаналізовано праці з фразеології, що дозволили вивчити різноманітні аспекти використання фразеологізмів у мовленні, зокрема визначення їхньої ролі в сфері комунікації.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Наука, що займається вивченням фразеологічної системи в її сучасному стані та історичному розвитку, називається фразеологією. Останніми десятиріччями жодна галузь лінгвістичної науки не привертала до себе такої уваги мовознавців, як фразеологія. Якщо у п'ятдесяті роки про неї писали, що вона ще перебуває у стані «прихованого» розвитку, то нині можна сказати, що фразеологія по праву зайняла місце самостійної лінгвістичної дисципліни. Становленню фразеології як галузі лінгвістики сприяло здійснене у працях вітчизняних мовознавців (М. В. Ломоносова, Ф. І. Буслаєва, О. О. Потебні, І. І. Срезневського, П. Ф. Фортунатова, О. О. Шахматова) ґрунтовне дослідження синтаксичної природи словосполучень, а також висвітлення стилістико-семантичних особливостей стійких комплексів слів [2, с. 5].

Фразеологізми відіграють суттєву роль у розвитку української мови. Вони широко використовуються в різних сферах комунікації та відіграють ключову роль у формуванні та розвитку української мови. Виникнення й уживання фразеологізму викликане постійним відчуттям лексичної недостатності, намаганням вербалізувати людські емоції, утілені в когнітивні моделі душевного стану. Фразеологізми – це специфічні мовні формули, «картини світу» із закодованою інформацією про минуле, про наших предків, про їхній спосіб сприйняття світу і їх оцінку всього сутнього; вони акумулюють культурні потенції народу, тільки йому притаманним способом маніфестують дух і неповторність ментальності нації [3, с. 6].

Фразеологізми формувалися роками, багато з них мають свої корені в усній народній творчості, зокрема в приказках, прислів'ях та казках, що передавалися з покоління в покоління. Згодом ці мовні одиниці набували нових значень і варіантів вживання, адаптуючись до змін у суспільстві, культурі та

мові. Отже, формування фразеологізмів є результатом тривалої еволюції мови, що відображає ідентичність українського народу.

У повсякденному житті фразеологізми роблять мову більш живою, емоційною та дозволяють передати смисловий зміст без зайвих пояснень. Оскільки ці вирази є загальновідомими, вони значно спрощують комунікацію та роблять її більш неформальною і дружлюбною.

Як приклад можна навести:

1. Аж молоко кисне – про щось неприємне.
2. Байдики бити – нічого не робити, ледарювати.
3. Бачити на скрізь – добре знати.
4. Бісики пускати – дивитися на когось грайливо, залищатися.
5. Вивести на чисту воду – викрити кого-небудь у нечесних діях.
6. Гарбуза дати – відмовити тому, хто сватається.
7. Грати очима – кокетувати.
8. Заговорювати зуби – задурювати голову кому-небудь.
9. Кидати на вітер – марно, необдуманно витратити.
10. Мотати на вус – придивлятися, прислухатися до чого-небудь, запам'ятовувати.

У літературі фразеологізми не лише надають творам виразності, але й допомагають читачам глибше зрозуміти внутрішній світ героїв, атмосферу подій.

Як приклад можна навести:

1. У розбитого корита – ні з чим.
2. Замилювати очі – обдурювати кого-небудь.
3. Як за гріш маку – дуже багато.
4. Сидіти склавши руки – байдикувати.
5. Ламати слово – відмовлятися від раніше сказаного; відступати від обіцяного, задуманого.
6. Обливатися слізьми – гірко, невтішно плакати.
7. Куди вода несе – пливати проти течії.

8. Вилами по воді написано – про щось непевне, сумнівне.

9. Без тижня день – недавно.

10. Заткнути за пояс – перевершити.

Деякі фразеологізми є особливо цікавими через свою етимологію або унікальність.

Наприклад:

1. Два чоботи на одну ногу – бути схожим між собою світоглядом.

2. Золоте правила – найкраща в усіх випадках форма поведінки.

3. Скаче заміж, як жаба в мул – дівчина або жінка, що поспішає у шлюб.

4. Останній з могікан - найстаріший, єдиний у своєму роді представник покоління.

5. Ні тепер ні в четвер – ніколи, ні за яких обставин.

6. Віддати пальму першості – визнати чийсь перевагу в чомусь.

7. Годувати жданиками – обіцяти щось зробити, але не виконувати обіцяного.

8. Дістати облизня – зазнати невдачі.

9. Аж жижки сіпає – хто-небудь має сильне бажання або страх до чогось.

10. Варфоломійська ніч – жорстока розправа, кровопролиття.

Можна зазначити, що в різних містах і областях України використовують різні варіанти та значення фразеологізмів. Наприклад, в одному регіоні певний вислів може вживатися в позитивному контексті, тоді як в іншому – в негативному. Ця різноманітність не лише збагачує українську мову, а й створює особливий колорит у спілкуванні.

Висновки. / Conclusions. На основі проведеного аналізу можна підкреслити, що фразеологізми є невід’ємною частиною української мови, оскільки вони продовжують активно використовуватися в сучасній мові, сприяючи її збагаченню та розвитку. Вони нерідко застосовуються в сферах суспільної комунікації, оскільки роблять мову більш виразною, живою і допомагають передати складні ідеї та емоції у зрозумілій та доступній формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скрипник Л. Г. Фразеологія української с мови: монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 153 с.
2. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. Київ, 1983, С. 5.
3. Ужченко В. Д., Д. В. Ужченко. Фразеологія сучасної української мови. Київ, 2005. С. 6.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДОМЕН MENSCH У ВІРШОВАНІЙ СЕРІЇ В. БУША «МАКС І МОРИТЦ»

Мамедова Алла Іванівна,

к.ф.н., доцент,

Мамедов Іван Акіфович,

студент

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ: Віршована серія «Макс і Морітц» належить перу видатного німецького письменника, поета та художника Вільгема Буша. Його творчість вивчали У. Беер, М. Дирс, Г. Гентер, Е. Краус, Е. Петтер. **Об'єктом** нашої розвідки є тести віршованої серії «Макс і Морітц», а **предметом** – вивчення концептуальні особливості та характеристика концепту MENSCH.

Мета роботи - о є аналіз концептуального простору творів В. Буша «Макс і Морітц», а також характеристика концептуального домену Mensch / Людина.

Емпіричним **матеріалом** для нашої розвідки слугувала віршована серія В. Буша «Макс і Морітц». При дослідженні даної теми нами були використані такі **методи**, як індуктивний, порівняльний, метод аналізу та тестування.

Результати та обговорення: Поняття «концепт» знаходиться в центрі уваги багатьох таких мовознавців як В. В. Козловський, В. М. Манакін, А. М. Приходько, О. О. Селіванова та інші. Концептуальний домен Mensch / Людина у просторі творів «Макс і Морітц». Він найбільш широко представлено у ВСМіМ. Лексикографічні джерела чітко окреслюють його понятійний субстрат. Згідно цих джерел Mensch - це «високорозвинена, одухотворена, наділена розумом та мовою істота». Вона може набувати синонімічної профілізації: Ebenbild Gottes, Geschöpf, Erdenbürger, Gestalt, Halbgott, Homo sapiens, Junge, Kerl, Kind, Leute, Mädchen, Frau, Person, Seele, sterblicher Typ, Wesen [Duden].

Основними вербальними способами втілення цієї одиниці разом з

іменником Mensch:

*Also lautet ein Beschluss,
dass der Mensch was lernen muss.
Nicht allein das A-B-C
bringt den Menschen in die Höh;
nicht allein im Schreiben, Lesen
übt man mit Vergnügen hören.*

виступають власні імена Max і Moritz. Будучи презентантами всіх інших іменників, вони надають загальний характер:

*Ach, was muss man oft von bösen
Kindern hören oder lesen!
Wie zum Beispiel hier von diesen,
welche Max und Moritz hießen,
die, anstatt durch weise Lehren які є
sich zum Guten zu bekehren,
oftmals nur darüber lachten
und sich heimlich lustig machten.*

Можна припустити, що головні герої творів відображенням людей зі звичайного життя. Прикметним є той факт, що в текстах творів фактично не зустрічаються прямі номінанти типу Mann і Frau, досить рідко зустрічаються іменники Vube та Kind:

*Wer soll nun die Kinder lehren
und die Wissenschaft vermehren?.*

Але треба також відзначити, що досить частотними є прізвища, які у всіх віршах носять конотативні відтінки *Lehrer Lämpel* (Лампа); *Frau Bolte* (Bolt - болт), *Meister Böck* (Bock – козел), *Onkel Fritze* (Fritz – одно із найпоширеніших імен у німецькомовних країнах), *Bauer Mecke* (meckern-скаржитися):

*Als die gute Witwe Bolte
sich von ihrem Schmerz erholte,*

*dachte sie so hin und her,
dass es wohl das beste wär...;
In die Tüte von Papiere
sperren sie die Krabbeltiere.
Bald zu Bett geht Onkel Fritze
In der spitzen Zippelmütze.*

Всі прізвища слугують дуже влучними характеристиками для людей, яким вони належать. Вчитель в силу своєї професії несе світло, слугує «лампочкою» для інших, фрау Больте є дуже старим, але міцним болтом, який бореться за своє існування не тільки з життям, але й з Максом і Морітцем.

Як закономірність постає концепт Mensch у своєї антропоморфній сутності, з оглядом на свою анатомічну будову: Rücken, Nase, Genick, Bein, Augen, Herz, Hand, Gesicht, Ohren, Haare, Kopf :

*Onkel Fritz hat wieder Ruh'
Und macht seine Augen zu;
Nase, Hand, Gesicht und Ohren
Sind so schwarz als wie die Mohren.
Und des Haares letzter Schopf
Ist verbrannt bis auf den Kopf.*

До біосоціальних-та-вітальних репрезентацій концепту належать професії: Lehrer, Bäcker, Bauer, Bäckersleute, Schneider:

*Nun war dieser brave Lehrer
von dem Tobak ein Verehrer
was man ohne alle Frage
nach des Tages Müh und Plage
einem guten, alten Mann
auch von Herzen gönnen kann;
Max und Moritz, diese beiden,
mochten ihn darum nicht leiden
denn wer böse Streiche macht,*

*gibt nicht auf den Lehrer acht;
Alltagsröcke, Sonntagsröcke,
lange Hose, spitze Fräcke,
Westen mit bequemen Taschen,
warme Mäntel und Gamaschen
- alle diese Kleidungsachen
wusste Schneider Böck zu machen;*

*рідня / Verwandte»: Onkel:
Onkel Fritz, in dieser Not,
haut und trampelt alles tot;*

Familienstand / сімейне положення: Witwe:

*Eben geht mit einem Teller
Witwe Bolte in den Keller,
dass sie von dem Sauerkohle
ein Portion sich hole,
wofür sie besonders schwärmt,
wenn er wieder aufgewärmt;*

Charakter / характер: Bösewichter:

*„Her damit!“ Und in den Trichter
Schüttelt er die Bösewichter.*

Важливим при характеристиці концепту MENSCH нам здаються і прикметники, які описують іменники-репрезентанти. Цікавим є те, ще негативні характеристики, не дивлячись на те, що людина у творах В. Буша зображена зі сарказмом, - менш частотні ніж позитивні. Так до позитивних характеристик належать: *nicht träge, munter, höflich, bescheiden, fromm, brav, gut, mild, lecker, weich, unverdrossen, bieder, freudig, lebensfroh, schuldenfrei, geschwinde:*

*In der schönen Osterzeit,
wenn die frommen Bäckersleut'
viele süße Zuckersachen*

*backen und zurechtemachen,
wünschten Max und Moritz auch
sich so etwas zum Gebrauch.*

Негативні характеристики також присутні в текстах: *böse, schlimm, tiefbetrübt, sorgenschwer, dumm:*

*Einstens, als es Sonntag wieder
und Herr Lämpel brav und bieder
in der Kirche mit Gefühle
saß vor seinem Orgelspiele,
schlichen sich die bösen Buben
in sein Haus und seine Stuben,
wo die Meerschaumpfeife stand.*

Разом з прикметниками уточнюючим фактором концепту Mensch виступають дієслова або словосполучення, де дієслова, які описують Макса і Морітца, мають негативну конотативну спрямованість, а дієслова та словосполучення, пов'язані з іншими героями, характеризують дії героїв у повсякденному житті.

Так, Макса і Морітца, як демонстрантів концепту Mensch, характеризують наступні структури (треба також відзначити, що нейтральні структури при опису головних героїв набувають негативне значення): *eine Angel mitbringen, im Verstecke schnarchen, Löcher schneiden, in die Kist' fallen, sich in ein Haus schleichen, ziehen und schwindeln Flintenpulverflasche, schneiden, binden, heimlich lustig machen, necken, quälen, stehlen:*

*Einstens, als es Sonntag wieder,
und Herr Lämpel brav und bieder
in der Kirche mit Gefühle
Saß vor seinem Orgelspiele,
Schlichen sich die bösen Buben
In sein Haus und seine Stuben,
wo die Meerschaumpfeife stand;*

*Ja, zur Übeltätigkeit,
ja, dazu ist man bereit! –
Menschen necken, Tiere quälen,
Äpfel, Birnen, Zwetschen, stehlen –
Das ist freilich angenehmer
Und dazu auch viel bequemer
Als in Kirche oder Schule
Fest zu sitzen auf dem Stuhle.*

Дієслова і словосполучення, які описують інших героїв, відрізняються нейтральним значенням, вони характеризують поведінку героїв у повсякденні: viel Mühe geben, essen, sehen, zurückkehren, sich erholen, denken, spielen, lehren:

*Oder wäre was zu flicken,
Abzuschneiden, anzustücken
Oder gar ein Knopf der Hose
Abgerissen oder lose –
Wie und wo und was es sei,
hinten, vorne, einerlei –
alles macht der Meister Böck,
denn das ist sein Lebensweg.*

Оскільки віршована серія «Макс і Морітц» є словесно-поетичним способом відображення життєвого світу пріоритетне місце займає ідея життєзабезпечення у природному оточенні, тобто Природа / Natur.

Висновки: Концептосистема серії німецьких гумористичних віршів «Макс і Морітц» свідчить про те, що в них не тільки відзеркалюється взаємодія людини та довкілля, але й виступає як відображення німецького менталітету. Беручи до уваги той факт, що ці вірші носять сатиричний характер, ми в процесі роботи над емпіричним матеріалом з'ясували, що ці твори специфічно відображають німецькомовну картину світу в тому сенсі, що пріоритетне місце в ній посідає сама людина.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ (УРОКАХ) СЛОВЕСНОСТІ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

Олійник Леся Вікторівна,
викладач, спеціаліст першої
кваліфікаційної категорії
с- ще. Нова Ушиця,
Кам'янець-Подільський район,
Хмельницька область, Україна

Сучасний урок – це твір мистецтва,
де педагог уміло використовує всі можливості
для розвитку особистості учня.
М. Ебнер-Ешенбах

Вступ./Introduction.

Новий етап у розвитку освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Це вимагає певного підвищення професійної майстерності викладача (вчителя), доозброєння його новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати освітній процес відповідно до нових вимог і підходів. Адже традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знанневого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності здобувачів освіти.

Ціль роботи./Aim.

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті визначила, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості. Реформування освіти передбачає відновлення змісту навчання з орієнтацією на ключові компетентності, оволодіння ними дозволить студентам (учням) вирішити різні проблеми в професійному, соціальному, повсякденному житті. Отже, ціллю роботи є теоретичне осмислення й узагальнення підходів педагога до реалізації компетентнісного підходу на заняттях (уроках) української мови та літератури.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Об'єктом дослідження в методиці викладання є компетентнісний підхід на заняттях (уроках) української літератури. Проблема формування компетентної особистості стала предметом глибокого і різнобічного дослідження, яке проводять міжнародні організації, що працюють у сфері освіти, - ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва, Міжнародного департаменту стандартів та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Сучасний етап розвитку Європейської системи освіти характеризується визначенням переліку ключових компетентностей, які слід формувати у молодого покоління.

Об'єктивною проблемою впровадження компетентнісного підходу до навчання є необхідність технологічної адаптації навчально-виховного процесу до нових вимог. Традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знаннєвого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності здобувачів освіти. Слід оновлювати арсенал педагогічних технологій, якими володіють педагоги, як процесуальної умови реалізації компетентнісного підходу до навчання.

Йдеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості людини, при цьому увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не сума завчених знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних проблемних ситуаціях.

Тому, основним завданням компетентнісного підходу є не лише оволодіння предметними знаннями, але й вміння ефективно застосовувати їх на практиці як інструмент розв'язання різноманітних життєвих завдань. Основними групами компетентностей є: соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності. Компетентність, на відміну від простого знання, існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї. У формуванні компетентності як загальної здібності беруть участь усі групи і всі

вони є вирішальними: за умови не сформованості бодай однієї з них неможливо досягти компетентності.

Удосконалення освіти спрямовано на переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості здобувача освіти, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями. Новий етап у розвитку фахової передвищої та шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Це вимагає певного підвищення професійної майстерності педагога, доозброєння його новими знаннями, сучасними методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів. Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів. Про компетентнісний підхід до формування змісту освіти зазначено в Державних стандартах освіти, його реалізовано в «Критеріях навчальних досягнень».

Викладач (учитель) української мови та літератури повинен пам'ятати повсякчас, що компетентнісно зорієнтоване навчання української словесності закінчується не відповіддю біля дошки, а створенням продукту, яким може бути, наприклад, самостійно підготовлений твір будь-якого жанру, виконаний проект, запропоноване розв'язання проблеми; гармонійний міжособистісний діалог тощо.

Нині інформаційне суспільство потребує творчих особистостей, здатних самостійно мислити, приймати нестандартні рішення, адаптувати свої знання в різних галузях, використовуючи найсучасніші технології, тому реалізація потенціалу, закладеного від природи в дитині, – актуальне завдання сучасної освіти.

Розвиток мислення – важливе, проте не єдине завдання навчання, тому потрібно обирати методи, що розвивають емоційну, моральну й духовну сфери студентів (учнів).

Структуруючи навчальний матеріал з української мови і літератури, виходимо з наукових даних про дидактичні й розвивальні функції системних мовних та літературних зв'язків. Саме опора на взаємозв'язки мовних та літературних знань допомагає осмислити їхню сутність та закономірність у процесі спілкування. Без уміння встановлювати органічні зв'язки між мовними та літературними поняттями, знання будуть формальними, оскільки вони не зможуть активізуватися на практиці. На основі аналізу системних мовних зв'язків можна з'ясувати базисний компонент програми – найважливіші опорні знання та вміння, які є фундаментом у процесі опанування багатьох інших знань.

У програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови зазначено, що «основна мета навчання рідної мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатого мовної особистості, яка володіє вмінням і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови..., тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетенції».

Отже, в основу програми покладено комунікативно-функціональний підхід, згідно з яким пріоритетним є розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота з вивчення мовної теорії, формування знань та умінь із мови підпорядковується інтересам розвитку мовлення.

Сучасне заняття (урок), зорієнтоване на реалізацію компетентнісного підходу в навчанні, має вирішувати ряд завдань. Це зокрема:

- підвищення рівня мотивації студентів (учнів);
- використання суб'єктивного досвіду набутого студентами (учнями);
- ефективне та творче застосування набутих знань та досвіду на практиці;
- формування у здобувачів освіти навичок отримувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;
- підвищення рівня самоосвітньої та творчої активності здобувачів освіти;
- наявність контролю, самоконтролю та взаємоконтролю за процесом

навчання;

- формування моральних цінностей особистості;
- розвиток соціальних та комунікативних здібностей студентів (учнів);
- створення ситуації успіху.

Суворі практика нашого життя також доводить, що без сформованих орфографічних навичок та вміння їх застосовувати на практиці сучасний випускник освітніх закладів відчуває труднощі при складанні випускних іспитів та МНТ. З огляду на це проблема підвищення орфографічної, пунктуаційної грамотності здобувачів освіти хоч і не є новою, але залишається актуальною, проте на разі потребує комплексного системного підходу.

Завдання шкільного курсу української мови та літератури широкі й багаті. Здобувачі освіти повинні ознайомитися із мовою та літературою як об'єктивною реальністю, усвідомити їх роль у суспільному житті. Знання, таким чином, стають для них інструментом перетворення не лише довкілля, а й власної особистості. В студентів (учнів) формується здатність займати активну особистісну позицію під час здобуття нових знань, постійно аналізувати, осмислювати і перебудовувати власний досвід. Здобувачі освіти усвідомлюють, чого досягли на певній сходинці пізнання, у чому сутність засвоєних нових знань; виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, будують оцінні судження, зокрема про те, наскільки збагатився їхній особистісний досвід творчої діяльності, якими перспективними способами, прийомами пізнавальної й мовленнєвої діяльності оволоділи. А ще повинні бути розв'язані й практичні питання. Вони полягають у дотриманні законів і норм літературної мови, у збагаченні словникового запасу, у розвитку їх мислення, у виробленні навичок правильно, виразно, образно висловлювати думки і почуття, робити висновки та узагальнення. Важливе значення має тут робота над розвитком зв'язного мовлення. Поєднання вивчення граматики та інших розділів шкільного курсу мови з розвитком мовлення сприяє усвідомленню мовних одиниць як засобів мови для вираження й передачі змісту мовлення.

Нелегка освітянська праця. Нелегко навчити мови, грамотного письма за умов, коли вдома, в коледжі, в школі, громадських місцях мало приділяється уваги мовній культурі. Важко прищеплювати любов до книжки, коли поруч так багато альтернативних носіїв інформації (комп'ютер, телевізор, телефон, планшет...). І тому шукаємо нові, вдосконалюємо старі, традиційні форми та методи. Тільки це, на мою думку, може дати хороші наслідки. А для мене, як для педагога, немає більшого щастя, як те, коли мої студенти діляться своїми успіхами і невдачами, радіощами та жалями, а ще, коли вони, навчаючись у вищих навчальних закладах, не мають труднощів, пов'язаних зі знанням української мови та літератури. У цьому й є найвища оцінка роботи викладача, завдання якого не лише давати ґрунтовні знання з мови та літератури, а й вчити їх засовувати у найнесподіваніших життєвих ситуаціях.

Висновки./Conclusions.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що заняття (урок) — це центр, навколо якого обертаються і до якого повертаються всі думки і дії вчителя. При підготовці до заняття (уроку) педагог має пам'ятати, що на кожному занятті (уроці) потрібні інтерес і захопленість самого педагога, готовність самому дивувати і дивуватися. «Щоб запалити, треба горіти». Запалює сумлінна і всебічна підготовленість до заняття (уроку), емоційна щедрість викладача (вчителя), його захопленість. Потрібно відповідально ставитися до своїх обов'язків, але найбільше – вийти на сучасний рівень педагогічного мислення. Реалізація прагнення провести наступне заняття краще за сьогоднішнє розпочинається з його підготовки. Педагог має володіти добре розвиненими навичками моделювання, проєктування, конструювання уроку:

Моделювання

Створення умовної моделі заняття (уроку):

- чітке визначення місця заняття (уроку) і в змістовому, і в методичному аспектах у межах навчального курсу, розділу, теми;
- формулювання загальної мети вивчення матеріалу;
- вибір педагогічних методів, прийомів, технологій, використання

яких забезпечить досягнення поставленої мети найбільш раціональним шляхом.

Проектування

Створення структури педагогічного процесу:

- визначення виховних і розвивальних завдань;
- прогнозування результатів;
- опрацювання змістової частини матеріалу;
- визначення методів, прийомів роботи;
- прогнозування навчальних та загальних компетентностей, які

формуються на занятті (уроці).

Конструювання

Створення конструктора (конспекту) заняття (уроку):

- чітке формулювання мети, завдань, типу, форми проведення заняття (уроку) конкретизація методів, прийомів;
- запис дій викладача (учителя) та передбачення дій студентів (учнів);
- раціональний розподіл часу;
- виділення структурних елементів навчальної діяльності.

Враховуючи вище наведене, пропоную об'єднатись в групи та створити модель сучасного компетентнісного заняття (уроку).

ВИКОРИСТАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ТЕРМІНОЛОГІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Орехова Анастасія Олегівна,
студентка

Ланова Ірина Вікторівна,
Викладачка

Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

У сучасному термінознавстві, через стрімкий розвиток будівельної справи, проблема запозичень посідає одне з найперших місць. Іншомовна лексика є одним із засобів точного та лаконічного передання інформації. Актуальність цієї проблеми пояснюється відсутністю власних номінативних засобів, що сприяє появі в мові запозичень, які є одним із активних джерел поповнення терміносистем [1, с. 88]. Термінологія будівельної галузі неоднорідна за своїм походженням, яка включає як і притаманно українську лексику, так і іншомовну.

Запозичена термінологія – це саме той пласт спеціальної лексики, у якому найбільш помітний вплив різних країн на розвиток науки на деякому етапі історичного розвитку. Дослідження запозичень у будівельній галузі доводить усю складність і різноманітність походження терміносистем, а саме виявляє три джерела походження: запозичення цілих конструкцій, які ввійшли внаслідок прямого запозичення, ті, що ввійшли внаслідок посередництва слів та утворення термінів з власне української лексики. До сучасної будівельної терміносистеми входять лексеми з багатьох мов: французької – *бастіон, балюстрада, бенуар, бювет, бюст, курдонер, цитадель* тощо; англійської-колоніальний *стиль, Чиппендейл, ампір* та ін.; голландської – *бон, ванта, кіпор* тощо; іспанської – *асулахос, клаустро* та ін.; арабської – *гарем, диван, кісва* тощо. Найбільше запозичень термінології будівництва походять від грецизмів та латинізмів. Виділяється декілька основних способів творення запозичених термінів, а саме морфологічний, синтаксичний, семантичний.

Морфологічний включає в себе афіксальний спосіб, зворотний словотвір, а також конверсію. Афіксальний – суфіксальний, префіксальний та змішаний. Найбільша кількість утворених термінів саме цим шляхом має суфікс *-ment*, приклад: *basement* – підвал; *battlement* – зубчаста стіна; *bower* – дача, котедж, альтанка; *casement* – стулкове вікно. Семантичний – це присвоєння до вже наявного слова нового значення, наприклад: *box* – рабатка, довга вузька грядка з декоративними рослинами; *foliage* – листяний орнамент; *hood* – навіс, ковпак над входом, каміном. Синтаксичний – це введення термінів-словосполучень, наприклад: *brickwork* – цегельна кладка; *clearstory* – верхній світловий ярус головного нефу. Незважаючи на широкі можливості номінативної функції кожної мови, запозичення термінів зазвичай відбувається більш активно, ніж словотворення.

Це пояснюється тим, що підставити деяке слово простіше, ніж створити нову назву того самого явища, не втративши значення. Також однією з причин появи запозичень є уникнення багатозначності власних слів, спрощення його структури та потреба в лаконічній назві.

Одночасно зі зростанням запозичень зростає цікавість до їх вивчення. Особливої уваги набувають питання про визначення запозичень, причини засвоєння чужих слів, їхню класифікацію тощо [3].

Отже, залучення іншомовних запозичень дозволяє збагатити лексичний склад будівельної термінології та зробити більш лаконічний виклад думок. Інтеграція у європейський науковий простір і міжнародну термінологію не має стати на заваді творенню української лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. Київ: Наукова думка, 1991.
2. Кравець О. О. Морфемний аналіз англійської будівельної термінології // Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. 2016. № 653(3). С. 151– 157.

3. Голдованський Я. А. Лексичні англіцизми як етимологічна група в системі мови-реципієнта // Мовознавство. 2014. № 2. С. 86–90.

4. Словник архітектурних термінів. 3 грудня 2018. URL: <https://styrodesign.eu/uk/rechnik-na-arhitekturnitermini> (дата звернення: 19.02.2024).

ТОПОНІМІЧНІ НАЗВИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Петров Олексій Анатолійович,

Старший викладач

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

м. Київ, Україна

Вступ. Географічні назви певної території мають неабияке смислове значення. Саме через місцеві назви прослідковується історія певної території-історія мов, якими на ній розмовляли, народів та етносів, що на ній проживали, культур, які на ній існували. Саме лінгвістичний аспект топоніміки і становить для нас основний інтерес. Топоніміка - одна з тих наукових галузей, де безпосередньо перетинаються мовознавство, історична наука, культурологія, етнографія і географія. Вивчаючи склад географічних назв, ми відкриваємо не тільки старі та прадавні назви, але й спостерігаємо історію тієї чи іншої місцевості, території, країни у комплексі загалом.

В процесі вивчення англійської мови основний інтерес для нас становить, насамперед, англійська топоніміка. Дослідження топоніміки Британії і, зокрема, Англії дає уявлення про багату історію народів та культур, що існували на території сучасної Великобританії, і нерозривно пов'язане із дослідженням історії англійської мови взагалі.

Мета роботи. Вивчення топоніміки англійської (на прикладі топонімії Англії) мови, структури топоніміки англійської мови, її етимології.

Матеріали та методи. За структурою англійські місцеві назви поділяються на два типи: прості та складені. Прості складаються із одного елемента; складені - із двох або трьох.

За семантикою можна зазначити три типи англійських місцевих назв. Перший тип - це народні назви, утворені за самоназвою народу або етносу, що стала назвою їх поселення. Так, наприклад, Ессекс (Essex) означає "(територія) східних саксів (East Saxons)". Ці назви, зазвичай, достатньо старі. Другий тип-це хабітативна назва, що може бути як простою, так і складеною. Уік

(Wick, Ейвон) - це приклад простої хабітативної назви, що означає "житло, спеціалізована ферма або торгове поселення". Складена хабітативна назв-Кросбі (Crosby, Камбрія): "селище, в якому є хрести". Хабітативні назви мають якийсь елемент, що позначає місце проживання людей. Третій тип - це топографічні назви, що також можуть бути простими, наприклад, Уаун (Wayne, Хамберсайд), "тряске болото або трясовина", або складеними, наприклад, Оттершоу (Ottershow, Суррей), що означає "маленький ліс, часто відвідуваний іншими".

Перші місцеві назви в Англії - це досить невелика кількість назв, що можуть бути навіть докельтського походження, включаючи назви річок Кольн (Colne), Хамбер (Humber), Ітчен (Itchen), Оус (Ouse) та Вей (Wey).

Наступними по давності йдуть британські назви, що використовувалися британцями. Вони нерівномірно розподілені по Англії, будучи достатньо рідкими на сході і більш поширеними на заході. Значний вплив на британські місцеві назви становила латинська мова. Особливий інтерес викликає клас британських імен, що походить від запозичених із латинських слів. Перше місце серед них займають "egles" від латинського "ecclesia" (церква), "wic" від "vicus" (село) і "camp" від "campus" (табір).

Переважає більшість англійських місцевих назв походить із давньоанглійської мови.

Одним з значних чинників впливу на англійські місцеві назви було норманське завоювання 1066 року. Багато нових французьких назв були складеними назвами за схемою, що демонструє, наприклад, Бюмон (Beaumont)-"чарівний пагорб" та Бюшеф (Beauchief) - "чарівний мис".

Результати та обговорення. Встановлено, що за структурою топоніми Англії можна поділити на прості та складені, а за семантикою - на народні, хабітативні та топографічні. За етимологією топоніми Англії мають різне історичне походження; на території Англії зустрічаються топоніми, що походять від мови стародавніх бриттів, латинські назви, давньоанглійські, давньоскандинавські та французькі назви, що вплинули на формування

топонімії регіону.

Висновки. Топоніміка англійської мови становить неабиякий інтерес при вивченні англійської мови. Це обумовлено тим, що топоніми становлять собою значну частину лексичного фонду будь-якої мови. Топоніми Англії можна умовно поділити за структурою, етимологією та семантикою. За структурою топоніми Англії поділяються на прості та складені, а за семантикою - на народні, хабітативні та топографічні. Ми розглянули схеми формування таких топонімів із окремих елементів. Переважну більшість топонімів Англії становлять складені назви. За етимологією топоніми Англії мають різне історичне походження. На території Англії існують назви, що використовувалися ще стародавніми бриттами, латинські назви, утворені після завоювання Англії римлянами, староанглійські назви, що виникли після появи англо-саксів, назви скандинавського походження, поширені після приходу норвежців та данів до Англії, та французькі назви, що набули поширення після норманського завоювання Англії. Ми також дізнались, що деякі вже існуючі назви набули значних змін, у першу чергу - фонетичних, із появою в Англії нових мов та їх носіїв (наприклад, давньоскандинавської та французької).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жучкевич В. А. Общая топонимика / В. А. Жучкевич. - Минск: Высшая школа, 1980 - 288 с.
2. Методы топонимических исследований: сборник научных трудов (под ред. А. К. Матвеева). - Свердловск: УрГУ, 1983 - 136 с.
3. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики. - М., 1974 - 384 с.
4. Подольская Н. В. О развитии отечественной топонимической терминологии - М., 1970 - 278 с.
5. Суперанская А. В. Имя через века и страны / А. В. Суперанская. - М.: Наука, 1967 - 192 с.
6. Суперанская А. В. Что такое топонимика / А. В. Суперанская. - М.: Наука, 1985 - 182 с.

7. Стецюк Валентин. 2000. Дослідження передісторичних етногенетичних процесів у Східній Європі. Друга книга. Львів-Київ - 100 с.

8. Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник. - К.: "Знання", 1998 - 432 с.

РОЛЬ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ У РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ

Пренько Яна Олегівна,
викладачка
кафедри мовної підготовки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ

Вступ. У сучасному світі мобільні додатки стали невід'ємною частиною нашого життя, впливаючи на різні аспекти, включно з навчанням. Одним із напрямків, де мобільні додатки демонструють особливу ефективність, є розвиток словникового запасу в процесі вивчення іноземної (англійської) мови. Це зумовлено рядом переваг, які надають мобільні технології у порівнянні з традиційними методами навчання.

Мета роботи. Дослідити ефективність використання мобільних додатків для розвитку словникового запасу в процесі вивчення англійської мови. Оцінити різні методика та підходи, які пропонують додатки, такі як інтерактивні вправи, гейміфікація, персоналізовані завдання та їх вплив на якість засвоєння нових слів.

Матеріали та методи. Для аналізу використовувались популярні мобільні додатки для вивчення англійської мови (Duolingo, Babbel, Memrise, Drops). Вивчалися їх функціонал, методи подачі матеріалу, повторення та закріплення лексики. Основними методами дослідження були: порівняльний аналіз додатків, опитування студентів щодо зручності користування, швидкості засвоєння слів, а також тестування рівня знань до та після використання додатків.

Мобільні додатки надають можливість користувачам практикувати вивчення нових слів у будь-який час і в будь-якому місці. Завдяки інтерактивному формату, здобувачі вищої освіти мають змогу занурюватися у вивчення нової лексики у зручний для них спосіб. Багато додатків пропонують

навчальні матеріали у вигляді ігор, що підвищує мотивацію учнів і робить процес навчання цікавим та захоплюючим.

Більшість сучасних мобільних додатків використовують алгоритми штучного інтелекту для адаптації матеріалів під потреби кожного окремого користувача. Вивчаючи словниковий запас, зовні можуть отримати індивідуальні рекомендації, засновані на його поточному рівні знань та прогресі. Додатки можуть автоматично підбирати слова для повторення та пропонувати нові, які є релевантними для подальшого вивчення.

Мобільні додатки для вивчення мов, як правило, пропонують різні методи запам'ятовування лексики. Один із найпопулярніших підходів – це використання флеш-карток (flashcards). Ці додатки використовують принципи повторення з інтервалами (spaced repetition), який допомагає запам'ятовувати нові слова більш ефективно та надовго. Крім того, багато додатків пропонують аудіо- і відео-матеріали, що допомагає розширити контекст використання слів та покращити їх засвоєння через мультисенсорні методи.

Слова краще запам'ятовуються, коли вони використовуються в контексті. Додатки, як Duolingo, Babbel або Memrise, часто включають вправи, де нові слова використовуються у фразях або текстах, що дозволяє здобувачам вищої освіти зрозуміти, як правильно їх застосовувати у мовленні. Такий підхід допомагає розвинути як пасивний, так і активний словниковий запас, що є ключовим у процесі вивчення іноземної мови.

Окрім індивідуалізації навчального процесу, мобільні додатки дозволяють автоматизувати процес повторення вивчених слів. Завдяки автоматичним нагадуванням або щоденним завданням, реценієнти не забувають повторювати матеріал, що забезпечує його краще засвоєння. Ці додатки надають можливість контролювати прогрес, фіксуючи, скільки слів було вивчено, скільки разів їх потрібно повторити і наскільки добре вони засвоєні.

Гейміфікація, або перетворення навчального процесу у гру, є одним із найефективніших методів підвищення мотивації при вивченні нової лексики.

Мобільні додатки, такі як Drops або Lingvist, використовують гейміфіковані елементи: бали, рівні, досягнення, що стимулює учнів вивчати більше нових слів та повторювати вже відомі. Це робить навчання веселим і захоплюючим, особливо для молодших користувачів або тих, хто потребує додаткової мотивації.

Використання різноманітних форматів (текст, аудіо, відео) підсилює засвоєння матеріалу. Слухання правильної вимови через аудіо та перегляд контекстних відео може допомогти учням краще зрозуміти значення слова і його використання у реальних ситуаціях. Це також сприяє розвитку навичок аудіювання та говоріння поряд із збагаченням словникового запасу.

Деякі мобільні додатки інтегрують соціальні функції, дозволяючи користувачам вивчати нові слова разом з іншими людьми. Наприклад, у додатках, таких як Tandem, зво можуть спілкуватися з носіями мови або іншими учнями, обговорюючи нову лексику та вправляючись у її використанні на практиці. Ця функція дозволяє побудувати більш автентичну взаємодію з мовою та краще запам'ятовувати слова через спілкування.

Мобільні додатки також надають можливість стежити за прогресом учасників процесу. Це можуть бути щоденні, щотижневі або місячні звіти, які показують, скільки нових слів було вивчено, наскільки ефективно відбувається їх повторення, і які сфери потребують покращення. Це дозволяє зво відчувати власний прогрес і мотивує їх до подальших успіхів.

Результати та обговорення. Дослідження показало, що більшість мобільних додатків, завдяки гейміфікації та інтерактивним вправам, значно підвищують мотивацію до навчання та сприяють швидшому запам'ятовуванню нових слів. Найефективнішими методами були визнані флеш-картки з повторенням з інтервалами та використання нових слів у контексті. Студенти, які регулярно використовували мобільні додатки, збільшили свій словниковий запас на 20-30% у порівнянні з тими, хто використовував традиційні методи вивчення. Також було відзначено, що поєднання текстових, аудіо- та відео-матеріалів сприяє кращому запам'ятовуванню та використанню слів у

практиці.

Висновок. Отже, мобільні додатки стали важливим інструментом у процесі вивчення англійської мови, зокрема для розвитку словникового запасу. Вони забезпечують інтерактивне, гнучке, персоналізоване навчання, що враховує потреби кожного користувача, і значно спрощують процес вивчення нових слів. Завдяки таким додаткам зво можуть навчатися в своєму темпі, використовуючи інноваційні технології для покращення своїх знань іноземної (англійської) мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Розумна, В. В. Методика викладання англійської мови. – Київ: Освіта, 2020. – 256 с.
2. Шкільний, О. О., Мова Т. В. Сучасні технології вивчення мов. – Харків: Мова і Культура, 2018. – 314 с.
3. Нікітіна, А. П. Мобільні додатки у вивченні іноземних мов: досвід і перспективи // Науковий журнал з лінгвістики. – 2021. – Т. 5, № 2. – С. 110–121.
4. Duolingo. Офіційний сайт. URL: <https://www.duolingo.com> (дата звернення: 01.10.2024).
5. Babbel. Мобільний додаток для вивчення мов. URL: <https://www.babbel.com> (дата звернення: 01.10.2024).

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Пристінська Анастасія Сергіївна,

студентка

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ/ Introductions.

Ввічливість, чемність, тактовність, коректність, делікатність, доброзичливість, привітність, - усе це характеризує український мовленнєвий етикет і робить його особливим. Український мовленнєвий етикет - це сукупність правил ввічливості і велика духовна сила, яка відстоює нас як націю. Ось чому різні поневолювачі України, прагнучи денаціоналізувати українців, намагалися спотворити наш мовленнєвий етикет і запровадити чужинський.

Наш національний мовленнєвий етикет, як вияв української гідності та честі, українського благородства й аристократизму, він передавався з покоління в покоління як еталон ввічливого мовлення українців. Він є прогресивним і суто національним явищем, оскільки належить до рідної мови і відображає національний характер та менталітет українців - їхні уявлення та світосприйняття. Ця категорія є значною мірою стабільною. Однак суспільний прогрес вносить певні корективи відповідно до конкретних практичних потреб подальшого вдосконалення та розвитку. Наприклад, поява радіо, телебачення та телефонії зумовила необхідність відповідного їм етикету спілкування. Однак основою мовленнєвого етикету залишається встановлення коректних і доброзичливих стосунків між людьми.

Мета роботи/ Aim.

Метою цієї статті є дослідження основ мовленнєвого етикету, його ролі в комунікаційних процесах і впливу на міжособистісні взаємодії. Основні завдання включають:

1. Аналіз основних принципів мовленнєвого етикету.

2. Розгляд особливостей мовленнєвого етикету в різних культурних і професійних контекстах.

3. Вивчення впливу мовленнєвого етикету на ефективність комунікації та міжособистісні відносини.

4. Розгляд практичних рекомендацій для дотримання мовленнєвого етикету в сучасних умовах.

Матеріали та методи/ Materials and methods.

Дослідження базується на аналізі літератури з мовленнєвого етикету, включаючи книги, статті та дослідження в галузі комунікації та соціальних наук. Основні методи включають:

- Аналіз наукових праць і публікацій, що розглядають теоретичні та практичні аспекти мовленнєвого етикету.

- Вивчення прикладів дотримання мовленнєвого етикету в реальних комунікаційних ситуаціях.

- Інтерв'ю та опитування фахівців у сфері комунікації для отримання практичних рекомендацій.

Результати та обговорення/ Results and discussions

Основи мовленнєвого етикету включають ряд принципів, таких як ввічливість, чіткість, уважність і дотримання соціальних норм. Ввічливість передбачає використання формулювань і зворотів, які демонструють повагу до співрозмовника, уникання грубих висловлювань та неввічливих реплік. Чіткість вираження допомагає уникнути непорозумінь і забезпечує зрозумілість комунікації. Уважність до співрозмовника включає активне слухання та врахування його потреб і інтересів.

Мовленнєвий етикет має різні особливості в залежності від культурного і професійного контексту. У формальних ситуаціях, таких як бізнес-переговори або офіційні зустрічі, важливо дотримуватися специфічних норм і стандартів, щоб підтримувати професійний імідж і забезпечити успішну взаємодію. У неформальних ситуаціях, таких як спілкування з друзями або родичами, мовленнєвий етикет може бути менш суворим, але все ще важливим для

підтримання гармонійних відносин.

Практичні рекомендації для дотримання мовленнєвого етикету включають навчання технікам ефективної комунікації, розвитку навичок активного слухання та використання культурних норм у спілкуванні. Важливо також бути уважним до змін у соціальних нормах і адаптувати свої мовленнєві звички відповідно до ситуації.

Висновки/ Conclusions.

На сучасному етапі помітні не тільки деякі негативні тенденції щодо спрощення мовленнєвого етикету(особливо в молодіжних колективах), але й позитивні тенденції до розширення системи форм ввічливості,реанімації деяких застарілих формул. Тож, Мовленнєвий етикет є ключовим елементом ефективної комунікації, що забезпечує повагу та гармонійність у взаємодії між людьми. Дотримання основних принципів мовленнєвого етикету сприяє покращенню міжособистісних відносин, уникненню конфліктів і забезпеченню конструктивного діалогу. Розуміння і впровадження норм мовленнєвого етикету є важливим для успішного функціонування в сучасному суспільстві і професійному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет. Київ, 2008 С. 58.
2. Федотова, В. А. Поняття етикетних висловлювань. В. А. Федотова; наук. кер. С. В. Баранова // Перекладацькі інновації :матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Суми, 15-16 березня 2012 р. / Ред.кол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. — Суми : СумДУ, 2012. — С. 47-49.
3. К. Климова, І. Голубовська, Н. Охріменко, О. Левківська. Культура професійного спілкування. Житомир,2014. С. 52..

ЗНАЧЕННЯ РОМАНУ ВИХОВАННЯ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ

Ращупкіна Марія Олегівна,
студентка факультету української та іноземної філології,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені І. Франка
м. Дрогобич, Україна

Роман виховання -це один з жанрових різновидів роману, присвячений проблемі формування особистості, містить, крім дидактичних настанов, елементи крутійського, пригодницького, соціально-психологічного, філософського, сатиричного, тощо наративу.

Роман виховання як теоретико- і історико-літературна проблема до сьогодні хвилює багатьох дослідників як вітчизняного, так і зарубіжного літературознавства, не залишаючи осторонь і філософів.

Клод Адріан Гельвецій, французький літератор і філософ-матеріаліст ,вважав, що ідеї як зміст свідомості обумовлені суспільством, а розум формується вихованням, яке разом із зовнішніми обставинами здатні змінити людину. Філософ досить послідовно обгрунтував положення про те ,що моральна культура людей формується в процесі виховання.

Відомо, що жанр роману виховання виник у німецькій літературі в другій половині XVIII ст. в епоху Просвітництва, поширившись і в першій половині XIX ст. у зв'язку зі зміною ролі людини в суспільстві, появою у просвітників переконання про необхідність поліпшити природні дані людини через виховання, досвід, самовиховання.

Уперше термін “Bildungsroman або Erziehungsroman” використав у 1774 р. Ф. Бланкенбург, визначивши його як тип роману з домінуванням виховання і формуванням характеру героя. З часом цей термін Ф. Бланкенбурга одержав визнання.

Термін «роман виховання» запровадив філолог Карл Моргенштерн, та популяризував у своїх працях німецький філософ Вільгельм Дільтей , який

“перший осмислив роман виховання як історичний жанр, що знайшов своє найкраще втілення у «Роки навчання Вільгельма Мейстера» Йоганна Вольфганга Гете, його також вважати першим романом виховання.

Роман виховання є специфічною для німецької літератури формою роману, структуру якого визначає процес формування характеру героя і виховання особистості (“Entwicklungsprozess”), що охоплює тривалий період часу – з дитинства і до фізичної та духовної зрілості – і завершується переважно тим, що герой втратив цілісність і наївно-дитяче світосприйняття, досягнувши в зрілому віці цілісності, внутрішньої гармонії та справжнього місця в житті. До речі, тривалий час цей різновид роману вважали “виключно німецьким феноменом”, про що нагадує С. Притолук.

Роман виховання відіграє суттєву роль у шкільній програмі, адже він здатен до формування моральних цінностей в учнів. Це відбувається через історії головних героїв. Таким чином учні бачать приклади моральних та етичних дилем. Це допомагає розвивати в них розуміння правильних та неправильних рішень, формує етичні норми та цінності.

Також романи виховання сприяють особистісному розвитку дитини. Головні герої романів виховання часто проходять шлях самопізнання, зростання та перетворення. Це дозволяє учням співвідносити власний досвід із переживаннями літературних героїв, вчитися на їхніх помилках та досягненнях.

Варто зазначити користь романів виховання для розвитку критичного мислення. Аналіз розвитку героя дозволяє учням оцінювати причини й наслідки його рішень, робити висновки про життя й суспільство. Це стимулює розвиток критичного мислення, сприяє вмінню ставити запитання і шукати відповіді.

Одним із романів-виховання, що входять до шкільної програми, є «Робінзон Крузо» Даніеля Дефо. Цей твір не тільки розповідає захопливу історію про виживання головного героя на безлюдному острові, але й демонструє його моральний і духовний розвиток.

Цей твір варто віднести до жанру роман-виховання з декількох причин.

По-перше, це розвиток особистості головного героя. Робінзон

Крузо - головний герой твору, дещо легковажний і недосвідчений чоловік, який шукає пригод і багатства, що марив морськими пригодами. Провів на безлюдному острові 28 років. Потрапивши на острів, він змушений подорослішати, самостійно навчитися виживати в суворих умовах. Він проходить через низку випробувань, що змінюють його світогляд. З часом герой починає краще розуміти природу, себе і важливість праці.

По-друге, це елементи морального виховання. Спочатку Робінзон покидає рідний дім через непокору своєму батькові та бажання жити на свій розсуд. Але, перебуваючи в ізоляції, він переосмислює свої вчинки і поступово приходиться до розуміння важливості покори, терпіння і віри. Виживання на острові допомагає Робінзону усвідомити важливість людських цінностей, віри в Бога та відповідальності перед суспільством.

По-третє, це соціальна адаптація головного героя роману. Хоча Робінзон перебуває в ізоляції, його зустріч з П'ятницею відкриває новий етап в його житті. Він стає вчителем і наставником для чоловіка, що є частиною його розвитку як людини, здатної до співіснування та взаємодії з іншими.

Також важливою є самоосвіта головного героя. Робінзон Крузо не просто бореться за виживання, він активно використовує свої знання та навички, розвиває їх і шукає нові. Він будує житло, вирощує їжу, приручає тварин і створює інструменти — це своєрідний процес самовиховання та самодисципліни. Праця стає важливою складовою його життя, що сприяє розвитку як фізичних, так і моральних якостей.

Роман "Робінзон Крузо" є важливою частиною світової літературної спадщини, та суттєвою частиною шкільної програми адже учні вчать аналізувати розвиток сюжету і персонажа: від легковажного юнака до зрілої особистості. Цей процес допомагає краще розуміти психологічні та моральні перетворення, що можуть статися в людині під впливом зовнішніх умов. Робінзон через свої вчинки демонструє важливість відповідальності за власні рішення. Цей аспект допомагає учням усвідомити, що будь-які дії мають наслідки, і в житті потрібно приймати розумні рішення. Історія Робінзона вчить

не здаватися перед труднощами і завжди шукати рішення, навіть у, здавалося б, безвихідних ситуаціях.

Ще одним важливим твором у програмі зарубіжної літератури є роман французького письменника Стендаля (Анрі-Марі Бейль), написаний у 1830 році - "Червоне і чорне". Даний роман також можна розглядати як приклад роману-виховання у шкільній програмі, оскільки він детально висвітлює процес особистісного та морального становлення головного героя — Жюльєна Сореля. У романі розкривається трагічна історія юнака, «в душі якого йде боротьба між природною шляхетністю й небезпечними примарами честолюбства».

Жюльєн Сорель — син теслі, який прагне піднятися соціальними сходами й вирватися з бідності. Спочатку він захоплюється ідеями Наполеона і мріє про військову славу, символічно "червоне", а потім переходить до кар'єри священика, так би мовити "чорне". Цей розвиток демонструє його прагнення до самовдосконалення та пошуку власного місця у світі.

Його особистісний шлях сповнений боротьби з внутрішніми й зовнішніми викликами, що сприяє його моральному та соціальному розвитку. Протягом роману він постійно змінюється, вчиться на власних помилках і приймає нові життєві рішення.

Роман показує, як на розвиток особистості впливають суспільні структури, соціальні норми і мораль. Стендаль через історію Жюльєна ставить питання про можливість особистісного успіху в умовах жорстоких соціальних і класових обмежень. Жюльєн навчається хитрощам інтриганства і маніпуляцій, але його оточення змушує його задуматися про справжні моральні цінності. Зіткнення з лицемірством вищого суспільства й власне прагнення до влади формують його характер і світогляд.

Внутрішня боротьба Жюльєна між честолюбством і прагненням до справжніх почуттів є центральною темою роману. Він прагне досягти успіху за будь-яку ціну, але поступово починає розуміти, що його амбіції руйнують його особисте життя і щастя.

У шкільній програмі важливо, що цей роман допомагає учням побачити,

як ідеали, такі як героїзм, амбіції, прагнення до влади часто стикаються з жорстокою реальністю. Жюльєн, спочатку мрійник, поступово стає циніком, коли бачить лицемірство й корупцію у вищому суспільстві. Виховна складова полягає в тому, що роман показує: для досягнення мети важливо залишатися вірним собі, але й реалістично оцінювати навколишній світ.

"Червоне і чорне" Стендаля відіграє важливу роль у шкільній програмі як роман виховання. Роман змушує учнів замислитися над тим, чи виправдовують засоби мету, і чи можна досягти успіху, не втративши моральних орієнтирів.

Жанр роман виховання є важливим аспектом у шкільній програмі з зарубіжної літератури, адже на прикладі головних героїв він висвітлює проблеми формування особистості. Такі романи як «Робінзон Крузо», «Червоне і чорне» показують нам особистісний розвиток головного героя, або ж його духовний занепад. Наскільки важливо залишатися собою, дотримуватися моральних принципів, нести відповідальність за свої вчинки, завжди шукати вирішення будь-якій ситуації адже безвихідних ситуацій не буває.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дільтей В. Сене і форма роману виховання. – Лейпциг: Reclam Verlag, 1911.
2. Стендаль (Анрі-Марі Бейль). Червоне і чорне. – Київ: Основи, 2003.
3. Дефо Д. Робінзон Крузо. – Харків: Фоліо, 2001.
4. Бланкенбург Ф. Перші дослідження роману виховання. – Берлін: Springer-Verlag, 1774.
5. Притолок С. Роман виховання в німецькій літературі XVIII-XIX століття. – Львів: Видавництво ЛНУ, 2012.

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СВІТОБАЧЕННЯ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ У ЇЇ ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ

Савенко Оксана Петрівна,

к.філол.н., доцент

Козел Назар Валерійович,

Студент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасна гуманітаристика зосереджується на дослідженні розмаїття аспектів ідентичності як базової категорії людського існування. Індивідуальна ідентичність особи не лише визначає її як унікальну сутність, а й відображає нерозривні зв'язки людини із суспільством та навколишнім середовищем, включаючи національний світогляд.

У цьому аспекті постать Олени Теліги є надзвичайно важливою. Її «героїчне життя і пристрасна поетична творчість перебували в цілковитій взаємовідповідності і гармонійній цілісності, вражаючи сучасників і нащадків безмежною щирістю і незрадливою послідовністю» [1]. Творчість Теліги є яскравим прикладом вираження національної ідентичності засобами художньої літератури.

Як одна з провідних постатей українського національно-визвольного руху, Олена Теліга стала уособленням нескореного духу українського народу. Її поетична спадщина та громадська діяльність становлять важливий внесок у дослідження проблем ідентичності в українській літературі.

Мета роботи. / Aim. Дослідження має на меті всебічно вивчити національне світосприйняття видатної української письменниці Олени Теліги через аналіз її художньої творчості. Робота спрямована на комплексне висвітлення основних аспектів її світоглядної позиції та поглиблення розуміння національно-духовних орієнтирів, які визначали творчу спадщину цієї постаті. Результати дослідження сприятимуть поглибленню наукового дискурсу навколо феномена Теліги як знакової фігури в історії української літератури.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для інтерпретації обраної теми використано комплекс літературознавчих методів. Біографічний метод дозволяє розглянути творчість письменниці крізь призму її життєвого шляху, світоглядних переконань та особистого досвіду, що безпосередньо вплинули на формування її національної концепції. Культурно-історичний метод сприяє аналізу творів в контексті культурно-історичних реалій епохи, в якій жила та творила Олена Теліга, осмислення її ідей у зв'язку з панівними суспільно-політичними тенденціями. Рецептивно-естетичний метод зосереджується на особливостях сприйняття та інтерпретації творчого спадку авторки читацькою аудиторією, простежує трансформацію її національної концепції у суспільній свідомості.

Результати та обговорення./Results and discussion. Олена Теліга-видатна українська поетеса, есеїстка та громадська діячка, яка зробила вагомий внесок у розвиток української літератури та національної свідомості. Її літературна спадщина вирізняється глибоким філософським осмисленням концепції українського світогляду та національної ідентичності.

У поетичних творах Олена Теліга майстерно відображає ключові аспекти української національної ідеї, зокрема, любов до Батьківщини, героїзм, самопожертву та боротьбу за волю. Її поезія сповнена палкого патріотизму та віри в майбутнє української нації, а есеїстика розкриває глибинні пласти національного світосприйняття.

Ключовим у творчості авторки є концепт «українського християнського лицарства», що поєднує духовну та збройну боротьбу за національне визволення. О. Теліга наголошує на нерозривності релігійної та національної ідентичності, підкреслюючи важливість відстоювання та збереження традиційних українських цінностей.

Особливої уваги заслуговує філософія героїзму та self-sacrifice, що пронизує всю літературну творчість Олени Теліги. Поетеса прославляє образ жертвовного героя, готового віддати життя за свободу України, та закликає читачів до активної громадянської позиції.

Творчість Олени Теліги, представниці празької групи, традиційно відносять до стилів неоромантизму та неокласицизму. Поетеса займає особливе місце серед пражан, оскільки, як зазначає Т. Кононенко, вона була «оточена у діаспорній критиці харизматичним ореолом, що визначало напрям інтерпретації її текстів у пафосному, риторичному ключі» [2]. Такий підхід до аналізу її творчості часто акцентував на пафосності та риторичності її поезії, залишаючи поза увагою інші важливі аспекти.

Життєвий та творчий шлях Олени Теліги припадає на період відновлення ідей національної держави та відродження всього українського. Цілком закономірно, що авторку часто порівнюють із Тарасом Шевченком, твори якого є одними з найбільш визначальних у літературній традиції України незалежно від епохи, подій або періоду. Спостерігається, що тематика України та українства, а також відродження національного є наскрізною у поетичній спадщині Теліги. Це підтверджується й її власними словами, зокрема у мемуарній книжці «На білому коні» У. Самчука, де поетеса зазначила: «Ми заговорили про призначення України мовою Шевченка, і тепер я повертаюся до мого Києва» [4, с. 360]. Творчість Олени Теліги органічно вписується у традицію української національної літератури, продовжуючи та розвиваючи ключові для неї мотиви.

Дмитро Донцов, видатний український публіцист та ідеолог українського інтегрального націоналізму, справив значний вплив на формування світогляду та творчості Олени Теліги. Донцов був провідником ідеї українського державотворення, виступав за відновлення незалежності України та активну боротьбу за неї. Його погляди на державність, національну ідентичність та історичну місію українства стали ідейним підґрунтям для Теліги, яка поділяла та розвивала ці ідеї у своїй літературній та громадсько-політичній діяльності.

Телігу глибоко захопила концепція Донцова щодо «волютаризму» та «аристократизму духу» як рушійних сил національного відродження. Вона сприйняла ідею про провідну роль національної еліти, готової до самопожертви заради ідеалів визволення, і втілювала її у творах та громадській позиції.

Надихнувшись поглядами Донцова, Телігу розгорнула активну діяльність в «Організації Українських Націоналістів», де вона стала одним із провідних ідеологів і пропагандистів інтегрального націоналізму. Її статті та публічні виступи були перейняті донцовською риторикою та ціннісними настановами.

Аналіз творчої спадщини Олени Теліги демонструє її глибоке розуміння ролі та місця української жінки в суспільному житті, боротьбі за національну незалежність. Зокрема, в поезії «Мужчинам», написаній 1932 року, авторка чітко виражає свою проукраїнську позицію. У цьому творі Теліга передає своє передчуття наближення бою, в який жінки відправляють своїх чоловіків. На її думку, жіноча місія полягає в тому, щоб дарувати чоловікам турботу, ніжність і віру в їхню силу, підтримуючи таким чином бойовий дух. Авторка репрезентує жіночу готовність до війни, хоч і не до безпосередньої участі в ній. Проте в кінці вона робить важливу ремарку: коли буде потрібно для здобуття перемоги, жінка стане поруч з чоловіком і піде до бою. Олена Теліга чітко виразила позицію щодо ролі української жінки в суспільному житті та боротьбі за незалежність, визначивши її як таку, що підтримує і надихає чоловіків, а в разі потреби готова стати пліч-о-пліч з ними для досягнення спільної мети.

Творча спадщина Олени Теліги є унікальним внеском у літературу України ХХ століття. У її поетичному доробку відчутне оригінальне переосмислення ідей неоромантизму. Водночас це поєднується з мотивами та тенденціями національного характеру. Цей синтез знаходить відображення як на світоглядному рівні, так і в її віршах та листах. Поезія Олени Теліги вирізняється глибиною філософських роздумів, інтенсивністю емоційного наповнення та органічним злиттям особистісного і національного начал. Її художня спадщина займає важливе місце в українській літературі, демонструючи унікальний творчий доробок авторки.

Висновки./Conclusions. Творчість Олени Теліги нерозривно пов'язана з концепцією української національної ідеї та героїчно-романтичним світоглядом. Її поезія пронизана патріотичним пафосом, вірою в духовне відродження українського народу та його визвольну боротьбу.

Національна концепція світобачення Теліги формувалася під впливом провідних ідей українського націоналізму, зокрема концепції інтегрального націоналізму Дмитра Донцова. Це проявляється у домінуванні в її творчості ідей боротьби, самопожертви, героїзму, культу сили й волі.

Поетеса оспівує національну ідею, героїчну боротьбу українського народу за незалежність, заклики до духовного та морального відродження нації. Ключовими у її світогляді є такі концепти, як Батьківщина, нація, воля, самопожертва, боротьба.

Літературна спадщина Олени Теліги є яскравим прикладом відображення національної концепції світобачення в українській поезії 1930-х років. Її творчість стала вагомим внеском у розвиток ідеї українського національного

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Голембовська Т. Творчість Олени Теліги в літературознавчих дослідженнях: аспект ідентичності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2(32) 2014. URL: Олена Теліга. Критика. Творчість Олени Теліги в літературознавчих дослідженнях: аспект ідентичності (md-eksperiment.org) (дата звернення: 10.10.2024).

2. Кононенко Т. Творчість Олени Теліги: експресіоністична стилістика. МАГІСТЕРІУМ. Випуск 8. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ. 2002. С.49-54.

3. Миронець Н. Поетична, публіцистична та епістолярна спадщина Олени Теліги як історичне джерело. URL: SID-12-t2-IZHfail.indd (history.org.ua) (дата звернення: 10.10.2024).

4. Олена Теліга. Збірник. Ред. і примітки О. Жданович. К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1992. 474 с.

МОВА ЯК СИМВОЛ ОПОРУ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Савіна Маріанна Валеріївна,
студентка

Ланова Ірина Вікторівна,
старший викладач
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

В умовах тривалої боротьби українського народу за свою незалежність мова завжди була одним із найпотужніших символів національної ідентичності та опору. Українська мова – це не лише засіб спілкування, але й основа культурної та історичної спадщини, що допомагала народу зберігати свою унікальність у найскладніші часи. Протягом століть Кремль здійснював численні спроби пригнічення та асиміляції українців через мовну політику, нав'язуючи російську мову як інструмент колоніального впливу. Проте, попри всі зусилля російських імперіалістів, українська мова не лише вистояла, але й стала символом свободи та боротьби за незалежність у сучасній Україні. Військове вторгнення Росії в 2022 році остаточно змінило мовний ландшафт країни, змусивши багатьох українців по-новому усвідомити значення рідної мови у формуванні національної єдності та опору агресору.

Відомий український філософ і мовознавець сказав: «Кожен народ оточений своєю мовою» [1]. І дійсно, мова – це інструмент, який визначає і людське «Я», і світогляд, і культуру. Кремль неодноразово намагався зруйнувати цей захисний бар'єр української мови, поширюючи російську мову як засіб поневолення України. Лише з початком військових дій стало зрозуміло, наскільки руйнівними були ці дії.

Перепис населення, який проводився в 2001 році, засвідчив домінування російської мови, показавши, що 78% українців ідентифікували себе як українці, але лише 67% сказали, що українська мова є їхньою рідною мовою [2]. Ставлення до української мови почало змінюватися після Революції Гідності

2014 року завдяки прийнятому Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Остаточний перелом у мовному конфлікті настав після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. Усупереч заявам російських окупантів, що їхня так звана «спецоперація» має на меті захист російськомовного населення від утисків, чимало російськомовних українців почали активно переходити на українську мову. Вони відвідують курси, удосконалюють знання й відчувають внутрішню потребу об'єднатися з Батьківщиною [3].

Велика кількість світових ЗМІ та незалежних журналістів у своїх виданнях приділяли значну увагу мовному протистоянню та його передумовам. Так міжнародне агентство «Reuters» зазначає: «За радянських часів «російська мова заохочувалася, а українська придушувалася», але сьогодні українці відкидають російський вплив і зміцнюють свою незалежність». Найбільш впливова газета Великобританії «The Guardian» опублікувала статтю про те, як мешканці Харкова намагаються протистояти російській агресії, назавжди відмовившись від своєї «рабської мови» й розмовляючи українською. Колись Харків був російськомовним містом, але з моменту вторгнення жителі все частіше переходять на українську мову в повсякденному житті. Німецький журналіст Флоріан Курмас описав ситуацію як «мовну війну», а іспанська журналістка Ірен Лалас додає, що мова стала рушійною силою опору та символом боротьби за свободу. Чеська журналістка Катерина Гуртова згадує про кампанію Міністерства закордонних справ України #KyivNotKiev, яка спрямована на усунення російського впливу в англomовному світі [4].

Світові ЗМІ порушують питання насильницької русифікації молоді, яка розпочалася з 2014 року й продовжується на всіх тимчасово окупованих територіях, та депортації до росії українських дітей. Ці випадки були задокументовані, а 27 квітня 2023 року на Парламентська Асамблея Ради Європи визнала їх геноцидом, спрямованим на знищення української ідентичності, культури та мови [5].

Деякі експерти вважають, що після повернення депортованих дітей

пріоритетом української влади має стати їхня інтеграція в українську освітню систему. Це вимагатиме значних зусиль, зокрема створення доступних курсів з української мови, розробки якісних підручників і програм навчання, що допоможуть відновити втрачені знання та сприяти розвитку національної самосвідомості. З огляду на довгу і складну боротьбу України за свою незалежність, мова завжди залишалася не тільки символом національної ідентичності, але й важливим елементом опору. В умовах постійних спроб Кремля підкорити український народ через мовну асиміляцію, українська мова вистояла і стала ключовим чинником у відновленні національної гідності та єдності. Повномасштабне російське вторгнення 2022 року стало новим рубіконом у мовній боротьбі, змусивши українців по-новому оцінити значення рідної мови як частини своєї культурної та національної спадщини.

Українська мова, як виявляється, є не просто мовним інструментом, а могутнім символом боротьби і свободи. Її збереження та розвиток – це шлях до відновлення національної єдності та забезпечення культурного відродження, що є ключовим для стабільного й гідного майбутнього України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українська мова – оборонний рубіж самоідентифікації української нації. Текст. дані. URL : <https://fuf.edu.ua/nauka/naukovi-konferentsii/ukrainska-mova-oboronnyi-rubizh-samoidentyfikatsii-ukrainskoi-natsii>.
2. Перепис населення України (2001). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_\(2001\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_(2001)).
3. Кремінь Т. Російськомовні відкидають «мову ворога», вивчаючи українську. Текст. дані. URL : https://lb.ua/blog/taras_kremin/519604_rosiyskomovni_vidkidayut_movu.html
4. KyivNotKiev. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/KyivNotKiev>.
5. Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики. URL : https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/75533.html.

КРЕОЛІЗОВАНІ МЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Семенчук Анастасія Віталіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ковальчук Людмила Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Актуальність дослідження креолізованих мемів зумовлена їхнім впливом на сучасну комунікацію в умовах стрімкої медіатизації суспільства. Сьогодні, в умовах інформаційних потоків, які постійно зростають, меми стали важливим елементом у формуванні громадської думки. Креолізовані меми, які поєднують вербальні та невербальні елементи, відіграють значну роль у соціальних мережах, створюючи нові комунікативні практики. Вони здатні швидко адаптуватися до змін у суспільстві та активно реагувати на події, що робить їх потужним інструментом у руках користувачів.

Дослідження креолізованих мемів дозволяє краще зрозуміти, як вони впливають на ідентичність, соціальні стосунки та культурні трансформації в суспільстві. Дана наукова розвідка важлива не лише з точки зору лінгвістики, а й культурології, соціології та медіадосліджень. Креолізація мемів створює нові можливості для комунікації, дозволяючи візуальним та текстовим елементам взаємодіяти, збагачуючи емоційний та змістовний потенціал повідомлення.

Ціль роботи. Метою даного дослідження є всебічний аналіз основних особливостей функціонування креолізованих мемів у сучасному англomовному медіапросторі. Це передбачає детальне вивчення структури англomовного медіадискурсу, в рамках якого креолізовані меми відіграють важливу роль у формуванні комунікативних практик. Огляд сучасних підходів до вивчення мемів містить лінгвістичні та культурологічні аспекти, а також аналіз механізмів їх поширення та трансформації у соціальних мережах [5, с. 89].

Окрім цього, наукова розвідка зорієнтована на вивчення феномена креолізації, що визначає особливості комунікації в умовах цифрових медіа. Важливо визначити функції, які виконують креолізовані меми в англomовному медіапросторі, зокрема їхній вплив на формування суспільної думки та культурних трансформацій. Дослідження має на меті виявити значення креолізованих мемів у контексті сучасної комунікації, їх роль у відображенні соціальних явищ та взаємодії з культурними традиціями, що уможливить створити комплексне розуміння їхньої природи і функціональності в медіадискурсі.

Матеріали та методи. Для дослідження використані креолізовані меми з різних соціальних мереж та онлайн-платформ, таких як Facebook, Twitter та Instagram [4, с. 150]. Методи дослідження включають загальнонаукові методи, зокрема аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, а також спеціальні методи, такі як контент-аналіз [1, с. 135]. Контент-аналіз дозволяє виявити закономірності у формуванні та розповсюдженні креолізованих мемів, їх тематичні групи та функціональні характеристики. Лінгвістичний аналіз уможлиблює вивчення вербальних складових мемів, а семіотичний підхід допомагає виявити зв'язок між значенням, формою та контекстом мемів.

Результати та обговорення. Дослідження креолізованих мемів у контексті англomовного медіадискурсу демонструє їхню значну роль у формуванні комунікативних практик сучасного суспільства [2, с. 56]. Креолізовані меми, що поєднують вербальні та невербальні елементи, характеризуються структурною складністю і багатошаровістю змісту. Зокрема, такі меми можуть мати різні жанрові форми, які залежать від контексту їх використання, культурних особливостей та соціальних тенденцій.

На основі проведеного аналізу креолізованих мемів виявлено, що їхнє поширення активізується в умовах інформаційної перенасиченості, коли швидкість реагування на події є критично важливою. Мем може стати потужним інструментом для вираження соціальних настроїв, зокрема протесту або підтримки певних ідей [3, с. 90], оскільки його коротка і зрозуміла форма

дозволяє легко розповсюджувати інформацію. Креолізовані меми здатні формувати громадську думку, надаючи їй нові значення та акценти.

Дослідження засвідчує, що креолізовані меми виконують декілька функцій: вони можуть бути інформативними, розважальними або політичними. Меми часто стають інструментом соціального коментаря, відображаючи настрої суспільства, спрощуючи складні соціальні явища до зрозумілих і доступних форм. Важливо зазначити, що креолізація як процес поєднання вербальних та невербальних елементів дозволяє мемам адаптуватися до різних контекстів, змінюючи своє значення в залежності від культурних і соціальних обставин.

Меми не існують у вакуумі. Їхнє сприйняття та значення можуть варіюватись залежно від культурного контексту, в якому вони використовуються. Це підкреслює важливість вивчення соціально-культурних аспектів медіадискурсу, оскільки меми функціонують як дзеркало суспільних змін, відображаючи соціальні тренди та ідеологічні конфлікти.

Таким чином, креолізовані меми є важливим елементом сучасної комунікації. Отримані результати свідчать про те, що креолізація мемів, їхня структура та функціональність безпосередньо впливають на динаміку соціального дискурсу, вказуючи на необхідність подальших досліджень у цій галузі.

Висновки. Дослідження креолізованих мемів у сучасному англomовному медіапросторі має велике значення для розуміння культурних трансформацій, які відбуваються в умовах інформаційної епохи. Креолізація мемів відображає зміни в комунікаційних практиках та вплив медіа на формування соціальної реальності.

Креолізовані меми є важливим інструментом соціальної комунікації, що відображає різноманітні аспекти сучасного життя. Отримані результати можуть бути використані для подальшого вивчення впливу мемів на суспільство та комунікацію, що, у свою чергу, сприятиме глибшому розумінню їхньої ролі в сучасній культурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chandler D. Semiotics: The Basics. Routledge, 2007. 328 p.
2. Dawkins R. The Selfish Gene. Oxford University Press, 2012. 360 p.
3. Jenkins H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York University Press, 2006. 308 p.
4. Kress G., Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. Routledge, 2008. 312 p.
5. Shifman L. Memes in Digital Culture. MIT Press, 2014. 200 p.

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Сердюк Максим Олександрович

Студент

Ланова Ірина Вікторівна

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Українська культура стикається зі складними випробуваннями в сьогоденні: з одного боку – глобалізація, яка має на меті інтегрувати культури інших держав та знищити індивідуальність націй; з іншого боку – геополітичні проблеми, які є складним викликом для створення необхідної стратегії розвитку культури. Формування української культури пов'язане з багатовіковою історією, що стикалася з багатьма проблемами на своєму шляху, але саме це сформувало культуру українського народу. Однією з головних культурних цінностей є мова, яка формувалася під тяжким гнітом інших етносів та культур.

Спершу опишемо вплив глобалізації на нашу культуру, яка ставить під загрозу унікальність та самобутність. Основною проблемою є культурна уніфікація: під впливом західних культур наша культура витісняється, що призводить до знищення традицій, звичаїв та мови. Сучасна молодь зазвичай цікавиться глобальними трендами, що призводить до зниження інтересу до власної культури та історії. Наприклад, традиційні свята й обряди витісняються популярними розвагами західних культур, що негативно впливає на культурний спадок.

Тепер звернемо увагу на одну з культурно-геополітичних проблем нашої нації. У наш час багато українців спілкуються московською мовою і не розуміють, що втрата мовної ідентичності є загрозою культурного знищення. Задля збереження української мови необхідні радикальні рішення з боку держави, спрямовані на підтримку та розвиток української мови. Необхідно всіляко заохочувати використання української мови в усіх сферах суспільного

життя. Однак не варто зупинятися на цьому. Варто проводити інформаційні кампанії для висвітлення мови як зброї українського народу. Оскільки мова виконує роль бар'єра, вона допомагає визначати ворогів. Як приклад, можна навести біблійну оповідь з книги "Суддів", де йдеться про конфлікт між галаадитами та ефраїмітянами. Галаадити застосовували слово "шиболет" як ключ для ідентифікації своїх ворогів. Ефраїмітяни, які не вміли вимовити це слово правильно, казали "саболет", що дозволяло галаадитам їх впізнати та знищити.

Розглянемо вплив української мови на формування української культури: слово є засобом усвідомлення індивіда. Ідентичність формується на основі сприйняття та комунікації з іншими людьми. Отже, мова відіграє ключову роль у самоусвідомленні. Важливо зазначити, що люди схильні вважати тих, хто говорить іншою мовою, неподібними до себе, що суттєво впливає на їхні відносини. Мова є носієм досвіду та традицій; літературні твори, написані історією українського народу, є основою для розуміння культури. Мова формує відчуття приналежності до культури та народу, впливаючи на індивідуальність людини, відображаючи традиції та особливості.

Протягом своєї історії українська мова стала символом боротьби за незалежність та права, особливо в періоди революцій, коли її визнання свідчило про національну солідарність. Власне, саме мова об'єднує людей, наділяє їх відчуттям спільної мети і глибокої ідентичності, що є надзвичайно важливим у сучасному світі. Відзначаючи все згадане, можна констатувати, що мова слугує впливовим інструментом для соціальної категоризації, що помітно на прикладі України.

Отже, українська культура стикається з глобальними та геополітичними труднощами. Загроза культурної уніфікації, що негативно впливає на унікальність нашої культури, особливо відчувається з боку молоді, яка обирає глобальні тренди замість традицій. Українська мова, як елемент культурної ідентичності, потребує захисту та розвитку з боку українського народу. Важливо, щоб держава сприяла інформаційній кампанії, реінтегруючи її в маси,

що позитивно вплине на розвиток суспільної свідомості та інтересу до культури й мови. Зрештою, мова слугує не лише як інформаційний інструмент, а й бар'єр, що формує наше сприйняття та взаємини з іншими націями. Сильна культура, на сильному ґрунті мовної самобутності та культурних традицій, стане основою для захищеного та впевненого майбутнього українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук Р. М. Формування національно-культурної ідентичності українського народу в процесі глобальних трансформацій українського суспільства // Молодий вчений. 2018. № 1. С. 617. URL :<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/1/145.pdf>

2. Ольга Казакевич. Роль мови у формуванні національної ідентичності // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Культурологія. 2019. Вип. 18. с. 77. URL : <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/5943/1/21.pdf>

3. Володимир Кулик. Роль української мови в національній ідентичності громадян пострадянської України // Наукові записки. 2009. Вип. 4-5. С. 156. URL : https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/kulyk_rol.pdf

ВПЛИВ МОВНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА УПЕРЕДЖЕНЬ НА КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ

Стародуб Костянтин Павлович,

Студент

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному суспільстві мова є не лише засобом спілкування, а й потужним інструментом соціальної взаємодії. Мовні стереотипи та упередження можуть суттєво впливати на культуру мовлення, формуючи як позитивні, так і негативні уявлення про людей різних соціальних, етнічних і професійних груп. Цей текст розглядає, як мовні стереотипи впливають на сприйняття особистостей і їхнє місце в суспільстві.

Дослідження показують, що мовлення відіграє важливу роль у формуванні першого враження про особу. Неправильні уявлення про людей, які говорять з акцентами або використовують специфічну лексику, можуть призвести до соціальної нерівності. У цьому контексті вкрай важливо вивчати та аналізувати мовні стереотипи, щоб виявити їхній вплив на повсякденне життя.

Мета роботи. / Aim. Основною метою дослідження є виявлення впливу мовних стереотипів на культуру мовлення, зокрема, як вони формують суспільні уявлення про групи людей та які наслідки це має для міжособистісних стосунків. Під час дослідження буде проаналізовано приклади мовних упереджень, що мають місце в українському суспільстві, а також їхній вплив на самооцінку та соціальний статус осіб.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Мовні стереотипи можуть проявлятися через використання певних акцентів, діалектів або формулювань, які вважаються «некоректними» або «неосвіченими». Наприклад, в Україні акцент на півдні часто сприймається як менш інтелігентний, тоді як

мовлення з центральних регіонів вважається більш «класичним». Це призводить до формування негативних уявлень про людей, які говорять з акцентом.

Методологічний підхід включає аналіз соціологічних опитувань, які досліджують ставлення людей до різних акцентів, а також порівняння мовних стилів у медіа та популярній культурі. Важливо також враховувати вплив соціальних мереж на формування мовних стереотипів і їх поширення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідження показують, що мовні стереотипи можуть викликати упередження та дискримінацію. Люди з акцентами або нестандартною лексикою часто зазнають труднощів у спілкуванні, їхні думки можуть недооцінюватися або ігноруватися. Це впливає не лише на особистісний рівень, а й на професійний: роботодавці можуть ухвалювати рішення на основі упереджень щодо мовлення кандидатів

Крім того, мовні стереотипи можуть впливати на самооцінку індивіда. Наприклад, особа, яка стикається з негативними реакціями на своє мовлення, може відчувати невпевненість і уникати спілкування, що обмежує її можливості. У дослідженнях часто згадується про те, як стереотипи можуть призводити до формування «мовних бар'єрів», що ускладнюють комунікацію між людьми з різним соціокультурним фоном.

Існує також зв'язок між мовними стереотипами та визнанням у суспільстві. Особи, які не відповідають соціальним стандартам мовлення, можуть бути виключені з певних соціальних або професійних груп, що призводить до ізоляції.

Висновки. / Conclusions. Культура мовлення невід'ємно пов'язана з соціальними стереотипами, які формуються на основі різних чинників, включаючи акценти, діалекти та стиль спілкування. Важливо усвідомлювати, що мовні упередження можуть призвести до соціальної нерівності та дискримінації.

Для покращення міжособистісних стосунків необхідно розвивати критичне мислення та відкритість до різноманітності мовлення. Важливо

вчитися сприймати різні мовні стилі як частину культурного багатства суспільства, а не як індикатор інтелекту чи професійної компетентності. Освіта та публічні кампанії можуть відігравати значну роль у зміні сприйняття мовних стереотипів, заохочуючи різноманітність у мовленні та сприяючи розвитку більш толерантного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гундер Р. Соціолінгвістика та мовні стереотипи. Київ, 2021. 150 с.
2. Степаненко В. Я. Етнічні стереотипи в українському мовленні // Мовознавство. 2020. Вип. 85. С. 30–45.
3. Чекменьова Л. В. Мовлення та ідентичність: міжкультурний аспект. Львів, 2019. 200 с.
4. Кравченко С. А. Дискримінація за мовними ознаками: соціологічний аспект // Соціологічні дослідження. 2018. Вип. 70. С. 15–22.

ЖАНРОВИЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС ЩОДО РОМАНУ ДЕНА БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ»: ОГЛЯДОВИЙ АСПЕКТ

Тереховська Олена,

кандидат філологічних наук, доцент

Заяць Соломія,

ОР: магістр філології

(англійська мова та література, переклад включно)

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ

Вступ

Постмодерністське мистецтво, що характеризується безкінечними художніми експериментами, прагненням поєднати непоєднуване, руйнувати будь-які ієрархічні жанрові та стилістичні системи, вочевидь зробило виклик роману, що протягом століть залишався основним жанром прозової літератури. Тож на етапі сьогодення роман переживає кризу, зазнаючи ряду трансформацій, пов'язаних зі специфікою соціокультурних реалій, що склалися на зламі століть. Як слушно зазначають Н. Гура та О. Бойко, «Перед дослідниками та письменниками сьогодення стоїть завдання подолати цю кризу романного жанру і створити роман нового типу, який буде відповідати картині сьогодення. Внаслідок цього зараз відбуваються спроби експериментування з формами, змістом і жанрами творів» [4, с. 1].

Варто наголосити, що на зміни романного жанру суттєво вплинув розвиток масової літератури наприкінці ХХ ст., яка була покликана передавати інформацію суспільству в максимально спрощеному і доступному форматі. «Твори масової літератури написані за певними сюжетними схемами, мають сталий набір героїв, та спільну тематику та жанрово-тематичні канони» [9, с. 17]. Науковці констатують появу великої кількості масової літератури, яка є популярною у всьому світі та друкується мільйонними екземплярами. «До такого типу літератури більшість із них відносять і творчість Дена Брауна, яка крім своєї тиражованості, характеризується і жанровою різноманітністю»

[4, с. 1-2]. На сьогодні питання щодо жанрового різновиду романів Д. Брауна в колах критиків і науковців залишається дискусійним.

Отже, метою даної розвідки є описати й проаналізувати жанровий літературознавчий дискурс щодо творчості Д. Брауна і, зокрема, щодо твору «Код да Вінчі» і визначити його жанрову специфіку.

Дослідницька методика полягає у застосуванні описового методу та методу системного аналізу для дослідження жанрової специфіки творів Д. Брауна в цілому, а також для визначення жанрової своєрідності його твору «Код да Вінчі» зокрема.

Результати та обговорення

Твори Д. Брауна визначають як романи-трилери (Д. Бренон), романи-«mystery» (Д. Бернстейн), дослідник Т. Амірян вважає їх конспірологічними детективами (Т. Амірян), Б. Ерман кваліфікує твори Д. Брауна як «murdermystery», Т. Грем називає їх «detective-mystery thriller», арт-детективами називає їх О. Дехнич, інтелектуальними детективами Т. Піндосова, інтелектуальними трилерами О. Черник [10, с. 148]. Можна зустріти також такі визначення, як «...«conspiracy fiction» та «crypto stories», останній з яких поєднує в собі роман-фентезі, класичний історичний роман та історичну документалістику» [7, с. 27]. Особливе бачення жанрової приналежності творів Д. Брауна має О. Балод, який вважає романи письменника «взагалі окремим жанром, винайденим ним самим» [2]. Таку множинність наукових позицій можна пояснити тим, що романи письменника виступають «на межі кількох жанрових форм та стилів – інтелектуального детективу, трилеру та роману-пошуку» [8, с. 78].

Вищезазначене дозволяє попередньо резюмувати, що в питанні жанрової приналежності творів Д. Брауна існують два підходи: віднести їх до вже існуючих жанрових форм (детектив, трилер), та визнання повної жанрової самостійності творів письменника. Детальніше про них:

Слово «трилер» має англійську етимологію і в перекладі на українську мову означає «трепет». У літературознавчий обіг воно потрапило з 1880-х

років. Завдання «трилеру» – «викликати у читача відчуття тривожного очікування, хвилювання чи страху, які змінюються на захват, а гострі відчуття проявляються протягом всього розвитку сюжету» [5, с. 32]. У «Літературознавчому словнику-довіднику» «трилером» називається «сенсаційний, захопливий бойовик (роман, п'єса, кінофільм) з майстерно організованим, напруженим сюжетом і стрімким розвитком дії» [6]. Необхідно визнати, що роман «Код да Вінчі» має практично всі ознаки трилеру. Передусім, це «сенсаційність, адже Д. Браун пропонує альтернативну історію раннього християнства, чим суперечить всім християнським канонам та ставить під сумнів те, що написано в Біблії, основній книзі християнства. По-друге, це постійна напруга, яка тримає читача протягом всього сюжету аж до самої розв'язки. Особливістю трилерів є також зображення кривавих сцен та їх детальний опис (можна пригадати сцену вбивства Соньєра)» [10, с. 148]. Прикметною ознакою трилеру є динамізм розвитку сюжету та постійний рух героя. Події в книзі відбуваються протягом усього лише 24 годин, а головний герой встигає відвідати ряд міст і країн (у «Коді да Вінчі» він побував в Англії, Франції та Шотландії). Важливо відзначити також, що в трилері, на відміну від детективу, розкриття вбивства не є основним завданням героїв, а лише зав'язкою, поштовхом для досягнення більш глобальних і важливих цілей. Наприклад, у «Коді да Вінчі» коли Ленгдон і Софі розкривають вбивцю Соньєра, вони не зупиняються на цьому, а поспішають розгадати таємницю, яку він їм залишив – дізнатися про місцезнаходження Святого Граалю. Насамкінець, варто наголосити на інформативності та технологічності роману, «оскільки головний герой вчений, читач постійно отримує нову інформацію з різних суспільних галузей – науки, історії, мистецтва, релігії» [10, с. 148-149].

Наявні в романі й ознаки класичного детективу. Так, герой Роберт Ленгдон є ексцентричною особою і самостійно розслідує події, в центрі яких опиняється. У нього є супутниця – Софі Неве, вона розумна і вправно проходить усі випробування за допомогою свого інтелекту. Втім, на відміну від класичного детективу, головний герой випадково опиняється в епіцентрі подій

і, як правило, розплутує їх проти своєї волі. Другою відмінністю є те, що його супутниця не є пасивною, її розум та інтуїція часто стають у нагоді Ленгдону. Тож очевидним є те, що риси трилера тут переважають над рисами детективу, відповідно роман можна б було віднести до «детективного трилера або трилера з елементами детективу» [10, с. 149].

Втім, дослідниця О. Черник, наголошуючи на інтелектуальному контенті роману, а також на тому, що головний герой не є ані професійним детективом, ані детективом-аматором, а просто вченим, випадково втягнутим у розкриття таємниці, а секрет його успіху в інтелектуальних здібностях, називає роман «інтелектуальним трилером» [10, с. 150].

Дослідник Т. Амірян визначає жанр твору «Код да Вінчі» як конспірологічний детектив, що, на його думку, відповідає викликам і запитам сучасної епохи. Конспірологічний детектив виходить за межі звичайної ідеї пошуку вбивці і пропонує читачеві можливість самостійно розгадувати заплутані таємниці і змови. Як зазначають Н. Гура та О. Бойко, «В основі сюжету такого типу трилера закладено світову змову таємних сил проти реальних, що в результаті може призвести до кінця світу. Ці мотиви та ідеї рухають сюжет, оскільки певна конспірологічна сила прагне зруйнувати сталі уявлення про відомі події, які вже відбулися (зазвичай це історичні) та показати їх нове бачення» [4, с. 3]. До прикладу, у «Коді да Вінчі», де автор пропонує альтернативний погляд на історію християнства, Марія Магдалина була дружиною Ісуса Христа і мала з ним дитину. Учасниками змови в романі виступають церква, яка прагне протягом двох тисяч років приховати цю інформацію від людей, католицька організація «Опус Деї», яка робить все для того, щоб ця правда ніколи не стала відомою людству. Разом з «Пріоратом Сіону», членами якого в різні часи були Леонардо да Вінчі, Сандро Ботічеллі, Іссак Ньютон, Віктор Гюго, вищезазначені таємні товариства охороняють цю інформацію від публічності.

Таким чином, підсумовуючи результати розвідок, що висвітлюють перший підхід у визначенні жанру роману «Код да Вінчі», можна

стверджувати, що це «інтелектуальний трилер з конспірологічними елементами» [10, с. 150].

Як вище було зазначено, існує і другий підхід, сутність якого в тому, що романи Д. Брауна – це «не просто комерційна література на потребу читацької публіки, а новий жанр» [1]. Його прибічники вважають, що криза романного жанру в добу постмодернізму якраз і підштовхнула сучасних письменників до різноманітних експериментів з жанровими формами і стилями, результатом яких мав би стати новий тип роману, який би відповідав потребам сучасності. Дослідник О. Балод упевнений, що такий тип роману уже створено, і створив його саме Ден Браун. На його думку, «цикл романів про професора Роберта Ленгдона є ні чим іншим, як зразком нового роману, роману майбутнього» [1]. Він умовно називає цей тип роману «...«романом-андрогіном» (він же – роман-трансформер, універсальний роман, роман багаторазового використання, роман-протей, роман-перевертень), який є не просто літературним напрямом, а мультикультурним явищем, що поєднує в собі ознаки (інваріанти) декількох різних видів і форм сучасної культури» [1]. Незважаючи на те, що форма роману виступає тут основною, вона не є єдиною для андрогінного жанру. Книги такого типу можуть виступати літературною основою для кінофільмів, комп'ютерних ігор чи навіть туристичних маршрутів. О. Балод зазначає, що «кожен такий новий роман – це новий літературний серіал, сюжет якого стає популярним брендом. <...> Причиною появи такого типу книг, – пояснює О. Балод, – є формування єдиного культурного простору в рамках сучасного постіндустріального суспільства, коли один продукт культури без проблем трансформується в інший» [2].

Сучасне суспільство – це суспільство споживачів, важливим атрибутом якого є розвинена індустрія дозвілля, а провідною сферою цієї індустрії є культура масового споживача. Стрімкий науково-технічний розвиток пропонує все більше нових і різноманітних форм проведення дозвілля. Упродовж останніх 60-70-ти років психологи, соціологи, педагоги висловлювали занепокоєння, що поява телебачення, розвиток комп'ютерної індустрії, поява

відеоігор витіснять на маргінес літературу і змінять ставлення людей до книг.

У результаті на зміну поколінню читачів, що зазвичай самостійно аналізує будь-яку інформацію і формує особисте ставлення до подій і обставин через здатність критично мислити, яку, власне, і розвиває читання, прийде покоління споживачів, яке буде потребувати вже «готової», обробленої інформації, оминувши етапи аналізу й критики. Треба визнати, що їх побоювання і застереження частково справдилися, і генерація споживачів сьогодні дійсно переважає в суспільстві, однак література не зникла, а «змогла зберегти своє існування, щоправда дещо видозмінивши свою форму під потреби масового споживача.<...> Книги-андрогінні, – зазначає О. Балод, – є продуктом культури нової, техногенної ери, в якій література намагається заново знайти своє місце» [3].

Невипадково сьогодні набуває популярності створення фільмів чи комп'ютерних ігор на основі книг, про що свідчать і романи Д. Брауна. Проте, письменник пішов ще далі, оскільки крім того, що на сьогодні на основі його книг знято три фільми та один серіал, вони слугують також незамінним елементом туристичного бізнесу. «На основі романів письменника було створено ряд туристичних маршрутів як в США, так і в країнах Європи, а також серію різноманітних довідників, путівників та ін.» [4, с. 2-3].

Висновки Отже, очевидним є те, що під впливом постмодернізму та масової літератури роман як жанр трансформується й адаптується до потреб сучасного «читача-споживача». Зміни роману відбуваються, з одного боку, шляхом його спрощення та стандартизації (створюються за певними сюжетними схемами, мають сталий набір героїв, спільну тематику та жанрово-тематичні канони), а з іншого – роман стає мультикультурним явищем, що поєднує в собі ознаки різних видів і форм сучасної культури. Таким типом роману є роман-андрогін (він же -роман-трансформер, універсальний роман, романбагаторазового використання, роман-протей, роман-перевертень). Дослідники його називають романом майбутнього. Причиною його появи є формування єдиного полікультурного простору

в рамках сучасного постіндустріального суспільства, коли один продукт культури без проблем трансформується в інший. Прикладом такого типу роману є «Код да Вінчі» Д. Брауна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балод О. Ден Браун и роман будущего. URL: <https://www.netslova.ru/balod/db.html>
2. Балод О. Ден Браун и роман-андрогин. URL: http://samlib.ru/b/balod_a/statxja.shtml
3. Балод О. Кризис жанра Ортега-и-Гассет и роман-андрогин. URL: <http://www.netslova.ru/balod/ra.html>
4. Гура Н., Бойко О. Жанрова своєрідність циклу романів про професора Ленгдона Дена Брауна. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 10. С. 21-27.
5. Дьякова Т. Характеристика жанра «триллер» и его поджанры. *Linguamobilis*. № 5 (44). 2013. С. 32-36.
6. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю. Ковалів., В. Теремка. Київ. 2007. 752 с.
7. Мусієнко О. Відтворення авторського стилю Дена Брауна в англо-українському перекладі (на матеріалі твору «Втрачений символ»). URL: <http://docplayer.net/54808105-Vidtvorennya-avtorskogo-stilyu-dena-brauna-v-anglo-ukrayinskому-perekladі.html> (дата звернення: 25.01.2024).
8. Рагимова Ф. Мир символів в романе Дена Брауна «Код Да Винчи». Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 26 (65). № 2. 2013 г. С. 524-528.
9. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв. Київ. 1997. 448 с.
10. Черник О. Романи Дена Брауна: Жанри та концептосфера. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 19. № 1. 2016. С. 146-153.

ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Тітаренко Іван Віталійович,

студент

Ланова Ірина Вікторівна,

викладач

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі комунікація відіграє ключову роль у житті людини та є її невід'ємною частиною. Комунікація – це не просто обмін інформацією, це основа всіх наших взаємин, розвитку та успіху в сучасному світі. Вона пронизує всі сфери нашого життя, від особистих стосунків до професійної діяльності.

Мета роботи. / Aim. Завдяки комунікації люди передають знання, новини, думки, що сприяє розвитку науки, техніки, культури та інших сфер життя. Ми ділимося досвідом, навчаємося один в одного, розвиваємо нові ідеї та розв'язуємо складні проблеми.

Спілкування допомагає людям налагоджувати особисті та професійні відносини. Взаєморозуміння, співчуття та підтримка створюються завдяки ефективній комунікації. Комунікація дозволяє нам будувати міцні стосунки з іншими людьми, розуміти їхні потреби та почуття. Це основа для дружби, любові, співпраці та взаємодопомоги.

Через мову, жести, мистецтво люди можуть виразити свої емоції, ідеї та переживання, сприяє самопізнанню, допомагає нам краще розуміти себе та свої почуття. Самовираження допомагає людям поділитися своїм внутрішнім світом з іншими, знаходити однодумців і встановлювати глибокі взаємозв'язки. Це дозволяє розвивати індивідуальність та особистісний потенціал.

Комунікація – це ключ до успішного розв'язання конфліктів. Конфлікти часто виникають через непорозуміння, тому відкритий діалог і активне слухання є необхідними для їх вирішення. Через діалог сторони можуть шукати рішення, які задовольнятимуть інтереси всіх учасників конфлікту. Навіть після

розв'язання конфлікту, ефективна комунікація допомагає відновити довіру та зберегти позитивні стосунки.

Сучасний світ став більш взаємопов'язаним, що вимагає від нас уміння спілкуватися з людьми різних культур і мов. **Комунікація є рушійною силою глобалізації.** Вона сприяє взаємодії між людьми, культурами та країнами, створюючи міцніші зв'язки та взаємозалежність у всьому світі. Ефективна комунікація є основою для міжнародної співпраці в різних сферах: бізнесі, науці, культурі та політиці. Вона дозволяє об'єднувати зусилля для розв'язання глобальних проблем, таких як зміна клімату, бідність та хвороби.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Комунікативні навички-це цінний інструмент, який допомагає нам будувати міцні стосунки, досягати успіху в кар'єрі та просто жити повноцінним життям.

Уміння чітко висловлювати свої думки з різних питань, що включає висловлювання переконань, думок, інтересів і потреб, пояснення та роз'яснення ідей, пропаганду, заохочення, аргументацію, міркування, обговорення, дискусування, переконання і здатність домовлятися, здатність висловлювати думки впевнено та без агресії й висловлювати незгоду з іншою особою у спосіб, що поважає її гідність та права є необхідними для ефективної комунікації та досягнення взаєморозуміння у будь-якій сфері життя. Це дозволяє людині успішно взаємодіяти з іншими, розв'язувати конфлікти, будувати стосунки та досягати спільних цілей, при цьому зберігаючи повагу до думок та почуттів тих, хто нас оточує. Уміння конструктивно висловлювати свої погляди сприяє розвитку толерантності, відкритості до діалогу та збагаченню суспільства різними перспективами.

Результати та обговорення./Results and discussion. Значення комунікації для сучасної людини неможливо переоцінити. Комунікація охоплює всі сфери життя – від особистих відносин до професійного успіху. Проте з розвитком технологій змінюється її форма: усе більше взаємодій відбувається у віртуальному просторі, що може призвести до втрати емоційного контакту та погіршення якості міжособистісного спілкування.

Також важливим аспектом є те, як комунікація впливає на наше психічне та фізичне здоров'я. Відсутність належного спілкування може викликати самотність і депресію, тоді як позитивні соціальні взаємодії підвищують рівень добробуту.

Загалом, комунікація є критично важливою для розвитку суспільства. Уміння чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, підтримувати відкритий діалог і враховувати почуття інших допомагає будувати більш гармонійні стосунки та сприяє розв'язанню конфліктів.

Висновки. / Conclusions. Комунікація є основою всіх соціальних, професійних і міжособистісних відносин. Вона допомагає передавати інформацію, обмінюватися думками та знаходити взаєморозуміння.

Уміння ефективно висловлювати свої думки та слухати інших сприяє розвитку особистості, підвищує рівень впевненості й самовираження. На ринку праці все більше цінується здатність ефективно комунікувати, що впливає на кар'єрний розвиток та успішність у командній роботі. Цифрова комунікація відкриває нові можливості, але водночас ставить виклики щодо збереження емоційної глибини та якості взаємодії. Віртуальні засоби спілкування потребують розвитку нових навичок, таких як медіаграмотність та етикет у мережі. У глобалізованому світі все більшого значення має міжкультурна комунікація. Толерантність, здатність до адаптації та розуміння інших культур стають важливими для успішної взаємодії. Якісна комунікація позитивно впливає на емоційний стан, сприяє зниженню стресу та покращує загальне самопочуття. Відсутність належної взаємодії може призводити до самотності і соціальної ізоляції.

СУРЖИК ЯК МОВНИЙ ФЕНОМЕН: ПРИЧИНИ, ПОШИРЕННЯ ТА СУСПІЛЬНІ НАСТАНОВИ

Токарь Дмитро Сергійович,
студент
Ланова Ірина Вікторівна,
викладач
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. Суржик як мовний феномен є предметом численних дискусій серед лінгвістів, соціологів і культурологів. Це змішування елементів української та російської мов, що виникло внаслідок тривалого співіснування цих мов на одній території. Незважаючи на те, що суржик інколи сприймається як мовна аномалія, він відображає природні мовні процеси та є свідченням мовної адаптації в умовах історичних, політичних та соціальних змін.

Ціль роботи./Aim. Метою цього дослідження є аналіз явища суржику, визначення причин його виникнення, географічного поширення та суспільних установок щодо нього. Окрім того, дослідження спрямоване на визначення його впливу на сучасну українську мовну політику та майбутні перспективи розвитку української мови.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження використовувалися:

- **Історичний метод**, що включає аналіз етапів мовної політики в Україні в різні періоди: імперську добу, радянський період і сучасність.
- **Соціолінгвістичний підхід**, що включає опитування населення для визначення сучасного ставлення до суржику та частоти його використання в повсякденному житті.
- **Кількісні методи**: статистичний аналіз даних щодо вживання суржику в різних регіонах України на основі мовних карт і демографічних даних.
- **Порівняльний аналіз** суржику з іншими подібними явищами у

світі, як-от спангліш (іспано-англійська змішана мова в США) або *franglais* (франко-англійська в Канаді).

Результати та обговорення./Results and discussion.

1. Причини виникнення суржику:

Історичні причини: Суржик виник унаслідок кілька столітнього панування російської мови на території України. Починаючи з часів Російської імперії та продовжуючи в радянський період, російська мова витісняла українську з багатьох сфер життя, що сприяло виникненню змішаних мовних форм.

Соціальні чинники: Багато жителів сіл і невеликих міст, не маючи систематичної освіти в українській або російській мовах, почали вживати суржик як засіб міжмовної комунікації. Це сприяло його поширенню.

Освітня система: У радянські часи освіта була орієнтована на вивчення російської мови, у той час як українська мова мала обмежене використання. Це стало додатковим фактором поширення суржику, особливо серед молоді, яка вчилася в школах і університетах, де викладання велося російською.

1. Географічне поширення суржику:

Найбільше суржик поширений у центральних і південно-східних областях України. У цих регіонах історично переважала двомовність, що сприяло змішуванню українських та російських мовних елементів. У містах, таких як Київ, Дніпро та Харків, суржик є частим явищем у побутовому спілкуванні.

Західна Україна, де домінує українська мова, менш схильна до вживання суржику. Тут суржик сприймається негативно і вважається показником недостатньої освіченості або мовної деградації.

2. Суспільне сприйняття суржику:

Негативне ставлення: Багато українців сприймають суржик як негативне явище, пов'язане з мовною деградацією та відсутністю мовної культури. Освічені прошарки суспільства, особливо в західній Україні, вважають за потрібне уникати вживання суржику.

Нейтральне або позитивне ставлення: У деяких регіонах суржик

сприймається як природний спосіб спілкування, особливо в неформальних ситуаціях. Частина населення навіть вважає його частиною власної мовної ідентичності.

3. Мовна політика і суржик:

В українській мовній політиці після здобуття незалежності було зроблено багато для відродження української мови, однак суржик залишається важливою проблемою. Освітні реформи, зокрема законодавчі ініціативи щодо використання української мови в публічних сферах, сприяють поступовому витісненню суржику.

Водночас, в Україні триває процес мовної стандартизації, метою якого просування літературної української мови і зменшення впливу російської мови, а також суржику. Проте це вимагає часу та подальших зусиль як на державному, так і на культурному рівнях.

Висновки./Conclusions. Суржик є складним мовним явищем, яке виникло внаслідок багатовікових мовних процесів на території України. Незважаючи на зусилля щодо поширення літературної української мови, суржик продовжує існувати як частина мовної практики багатьох українців. Для подальшого витіснення суржику з побутової мови необхідні системні освітні реформи, культурні ініціативи та підтримка літературної української мови у всіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масенко Л. Т. Суржик між мовою та язиком. Київ : Києво-Могилянська академія. 2019. 116 с.
2. Кононенко І., Митнік І., Романюк С. Тенденції розвитку української лексики та граматики. Варшава – Івано-Франківськ. 2014. 14 с.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ: АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ

Харченко Тимофій Олегович

студент

Ланова Ірина Вікторівна

викладач, науковий керівник

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Комунікація є невід'ємним елементом взаємодії як у повсякденному спілкуванні, так і в професійних сферах, забезпечуючи ефективний обмін інформацією. Діловий стиль, основна мета якого_організувати взаємодію між людьми в офіційній сфері, має цілу купу конкретної, але спрощеної лексики, наприклад: «згідно з договором», «на підставі», «в установленому порядку».

Мовні стратегії відіграють вирішальну роль у формуванні ефективної взаємодії, сприяють досягненню поставлених цілей, підтриманню професійних відносин та вирішенню конфліктних ситуацій.

Мета роботи. / Aim. Цінностями ділового дискурсу є створення партнерських відносин, спонукання до необхідних процесів, тому найважливіша мета роботи – аналіз значущості та доцільності застосування комунікативних стратегій.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У статті окресленні мовні принципи, їх застосування та необхідність формування і використання у наукових галузях.

Вагомим фактором є терміни, одиниці мови що знаходяться у кожній сфері нашого життя, є незамінними, але їх надлишок може мати негативні наслідки, тим самим лише погіршивши ваш прогрес у досягненні поставленої мети.

Діалекти відіграють важливу роль у мовній комунікації, оскільки їхнє знання може бути ключовим для уникнення непорозумінь у спілкуванні. В

окремих мовах відсутність володіння діалектом може спричинити труднощі в розумінні між співрозмовниками. Прикладом є Китай, де існує велика кількість діалектів, що іноді створює проблеми в комунікації навіть серед самих громадян країни.

Також не можна випустити з уваги таке поширене в наш час поняття як жаргон. В офіційних документах його не використовують, але при звичайній діловій зустрічі між сторонами може бути досягнуто підвищеної планки розуміння, за рахунок застосування слів із жаргону окремої сфери.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Морально-етична складова є невід'ємною частиною професійних якостей у будь-якій сфері професійної діяльності людини. У сучасному світі бракує справедливих взаємовідносин у діловій справі, можна зазначити наступні принципи, яких варто дотримуватися для більш вдалого спілкування: повага, прозорість, чесність, довіра, відповідальність. Так само у світі існують аморальні вчинки, такі як: підкуп, хабарництво, свідоме порушення закону, хуліганство, приниження особистості. У результаті вищезазначеного, можна зробити висновок що це вибудовує певну систему цінностей, які прямо контактують зі створенням морально-етичної складової.

На даний момент практика доводить, що управління персоналом, компанією чи будь-якою організацією неможливе у разі відсутності налагодженого процесу комунікацій. На підприємствах можна зустріти різні види комунікацій: формальні, неформальні, вертикальні, горизонтальні, міжособистісні, тощо. Ефективне управління побудоване на системі, що всі члени комунікаційного процесу спілкуються один з одним, мають можливість отримати необхідну інформацію і таким чином створюють найкращі умови для прийняття управлінських рішень, плідної командної роботи та якісного розв'язання конфліктних ситуацій.

Висновки. / Conclusions. За підсумками роботи було визначено ефективність застосування стратегій у діловому спілкуванні. Позитивні аспекти вищезазначених дій та їх застосування будуть корисні для кожної людини.

Загалом, значення комунікації важко переоцінити, тому як вона є необхідною для освоєння, особливо на професійному рівні для подальшої роботи у фахових сферах. Тільки маючи цю навичку, люди можуть забезпечити успішне виконання тієї чи іншої справи, домовленості, проекту, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Степчук Ю. П. Комунікативні стратегії взаємодії у діловому спілкуванні / Ю. П. Степчук, Г. А. Бевзо // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Фолологія. Журналістика. – 2022. – Т. 33(72), № 4(1). – С. 67-71.

2. Делія О. Ефективна комунікація в управлінні персоналом / О. Делія // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 1 (6). – С. 36-40.

3. Ажажа М. А., Венгер О. М., Фурсін О. О. Комунікаційний менеджмент як чинник підвищення ефективності публічного управління та адміністрування. *HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers*. 2021. № № 9 (86). С. 127-137.

4. І 66: Інноваційні технології при підготовці фахівців будівельної галузі: електронний зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 19 листопада 2020 р. / за заг. ред. А. Б. Єрмоленка, В. С. Кулішова, С. С. Шевчук. Біла Церква : БІНПО ДЗВО УМО НАПН України, 2020. 197 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Храмцова Анастасія Володимирівна,
студентка
Ланова Ірина Вікторівна,
викладач
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introduction. На сьогодні комунікація є не лише способом для повсякденної розмови між людьми, а й одним із варіантів передавання професійної інформації, яка ускладнена своєю особливою термінологією. І не дивно, оскільки в сучасному світі активно розвиваються технології, процеси використання інструментів у подальшій трудовій діяльності. Трудові сфери ж, своєю чергою, знаходять нові ідеї поліпшення якості як продукції, так обслуговування клієнтів з кінцевим результатом.

Розглядаючи саме сферу будівництва, можна відзначити особливу важливість у взаєморозумінні робітників. Від конкретності передавання залежить подальша організація робочого плану та його оптимізація.

Також спілкування може відбуватися не лише на рівні "професіонал із професіоналом", які розмовляють однією мовою, але й з тими, хто є некваліфікованим у конкретній галузі, або ж з іноземними співробітниками, які бажають співпрацювати на рівних умовах. З цього й випливає різноплановість і важливість комунікації.

Мета роботи. / Aim. Однією з найважливіших завдань будівельника є розуміння будівельної лексики. Будівельна лексика є дуже давньою. До її складу входить номенклатура будівельних матеріалів, інструментів і знарядь, житлових та господарських приміщень та їх елементів, процесів будівництва, фахівців зі будівельної справи тощо [2 с. 1].

Будівельна лексика різноманітна за своїм складом, через що можуть виникати непорозуміння з боку колег. Саме для таких випадків були створені

спеціальні термінологічні словники, зокрема термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури (автор Р. О. Шмиг), словник будівельної термінології (автор С. Булда) та інші.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Сучасний етап мовного розвитку характеризується підвищеним інтересом до вивчення конкретних мов, які використовуються в різних сферах діяльності, відомих як мови спеціальностей [2, с. 3].

З розвитком будівельних технологій розширилася співпраця з іноземними компаніями. Отже, будь-яка організація може вийти на міжнародний ринок і просунути свою ідею. Однак не відкидаємо можливості виникнення проблеми в комунікації, а точніше мовного бар'єру. Більшість компаній вимагає знання англійської мови і, як бачимо, не просто так. Знання термінології та вільне володіння нею може допомогти у співпраці та просуванні в кар'єрному зростанні.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Умови комунікації можуть легко ускладнитися наявністю некваліфікованого співробітника, мовного бар'єру або навколишнього середовища. Для легкого врегулювання потрібно розвивати свої професійні навички, уміння спілкуватися та розуміти співрозмовника.

Висновок./Conclusions. Висновок./Conclusions. Для повного порозуміння співробітники мають добре орієнтуватися в лексиці будівельної сфери. Це є основою для ефективного спілкування між усіма, хто бере участь у процесі. Оскільки від правильного застосування термінології залежить якісне виконання робіт, починаючи проєктуванням, закінчуючи введенням об'єкта в експлуатацію [2, с. 32].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитро Тодер. Будівельна лексика українських говорів Закарпаття як предмет наукового дослідження // Сучасні проблеми мовознавства та

літературознавства : збірник наукових праць. Київ, 2012. Вип. 17. С. 96.

2. Чепіков А. А. Структурні та функціональні особливості будівельної лексики сучасної корейської мови. Київ, 2023. 37 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В СУЧАСНОМУ ФОРМУВАННІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гоцалюк Алла Анатоліївна,

док. філос. н.

<https://orcid.org/0000-0002-2120-3232>

Бондарець Вероніка Юріївна,

Студент

Київського національного університету будівництва та архітектури

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0004-8570-197X>

Вступ. Потреба в філософії виникла, коли первинна людина усвідомила себе оточеною чужим, невідомим світом, розвиток якого вона хоче розуміти та передбачати, та відчула, що емпіричного досвіду для цього недостатньо. Це була потреба в знаннях та відповідному ставленню до них.

Ціль роботи. Мета роботи дослідити значення філософії в освітньому процесі на прикладі аналізу ролі філософії в контексті української освіти.

Матеріали та методи. У процесі роботи було проаналізовано літературні джерела, наукові статті про зв'язок філософії та її ролі в закладах вищої освіти України.

Результати та обговорення. Філософія, на відміну від релігії та міфології, спирається передусім на знання, які *здобуває з високим ступенем загальності, що відображається у системі понять і категорій, яким притаманний універсальний характер.* Філософія та наука тісно пов'язані. З науки філософія отримує матеріал, який вона може використовувати для своїх міркувань. *Наука отримує від філософії методологічні, логічні та аксіологічні принципи, які виступають у ролі основи наукового знання.*

Сократ вчив, що справжнє призначення філософії в здатності

пробуджувати у людей духовні інтереси, допомагати їм ставати людьми, будити суспільство та підганяти його до нових звершень.

В суспільстві роль філософії визначається такими функціями:

1. Світоглядна функція. Опановуючи філософію, людина вирішує, чим є світ, конструює та впорядковує у своїй свідомості його явища та зв'язки між ними.

2. Функція творення культури. Культура є складною і багатогранною, викликає значний інтерес як об'єкт наукового дослідження. Культура життєвих потреб, процесу виробництва, суспільних відносин, суспільної свідомості, сфери свободи і творчості передбачає раціоналізацію та систематизацію важливих для її розвитку смислів. Ці смисли вироблялись та усвідомлювались у процесі філософської творчості.

3. Методологічна функція. Філософія, розробляючи вчення про методи пізнання, виконує функцію загальної теорії методів для всіх систем знання. Філософські розробки спрямовують постановку та вирішення різноманітних теоретичних проблем і завдань.

4. Аксиологічна функція. Філософія надає засоби осмислення того чи іншого предмета інтересу людини, що відкриває можливості для особистісного, глибокого та сутнісного сприйняття дійсності людиною.

5. Прогностична функція. Завдяки напрацьованим у філософії методикам осмислення світу та людини, а також накопиченому величезному досвіду, філософія має можливість передбачити фундаментальні зміни у ставленні людини до світу та себе.

6. Інтегративна функція об'єднує практичне пізнавальне та ціннісно-орієнтоване життя людей. Спираючись на філософські концепти, людина може здійснювати практичну діяльність із упорядкування світу — як духовної, так і матеріальної його складової [1].

Філософія потрібна для розвитку здатності думати, тобто бути вченим та навченим відносно будь-якої наукової дисципліни. Без її викладання ми отримаємо натаскано-навчених чи зовсім не здатних самостійно і творчо

думати. Філософія як дисципліна навчання — універсальна, всезагальна, про що знають у розвинутих країнах та про що свідчить сам історичний розвиток, вона є базовою дисципліною для всіх наукових дисциплін.

На сьогоднішній день існує загроза виведення філософії з обов'язкових навчальних дисциплін, що призведе до втрати можливості навчати критичному мисленню та національній ідентичності. В результаті ми не отримаємо самосвідому, критично мислячу, вільну людина з розвинутим духовним світом, спеціаліста, який здатний зрозуміти себе і іншого, а отже вірно керувати людьми, суспільними процесами [2].

Роль філософії особливо зростає на зламах історії, в періоди революційних змін, коли з новою силою постають вічні питання про сутність, сенс життя, перспективи соціального прогресу. В свою чергу вирішення глобальних проблем сучасності вимагає неординарних рішень, демократизму і мужності мислення, сміливості аналізу минулого, сьогодення, перспектив майбутнього. Без певної філософської культури вирішити конструктивно ці проблеми навряд чи можливо. Саме філософське знання, якому властиві постійний пошук, сумнів, критика, сприяє формуванню думаючої, творчої, гуманістично діючої людини [3].

Огляд літературних джерел свідчить, що соціальна наукова спільнота стурбована: бути чи не бути філософії в університетах? Усунувши філософію з бакалаврату й аспірантури, Міністерство цілковито знищує її як навчальний предмет, бо її ніде більше не викладають. МОН вважає, що тезами для цих процесів є:

1. філософія в університетах — спадщина тоталітарного ідеологічного контролю;
2. філософія не цікава студентам, бо кафедри філософії укомплектовано низько кваліфікованими кадрами, тому рівень викладання низький;
3. філософію мають включати в університетські курси за вибором;
4. "повторне" вивчення історії чи філософії, наприклад, хімікові не потрібно;

5. скасування нормативного статусу філософії є вимогою закону про Вищу освіту.

Автор [3] зазначає, що філософія існувала до початку ХХ століття в більшості наших університетів, які створювалися за європейськими зразками і де спершу філософію викладали європейські викладачі. Філософія — засаднича частина європейської освітньої системи, в усіх пристойних країнах її на різних рівнях освіти вивчають обов'язково. МОН не наводить жодних об'єктивних даних про низький рівень викладачів філософії в Україні. А з чим порівнювати зацікавлення студента технічного факультету філософією? З цікавістю до математики? Що саме включати в філософські курси, коли не існує навіть переліків можливих дисциплінарних напрямів? А філософії наш хімік до університету ніде не вивчав. В університеті, якщо цей предмет виключать з блоку обов'язкових дисциплін, він її теж не вивчатиме. І як же він має долучитися до "світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей", яких від нього вимагає стаття 1 Закону про вищу освіту? Філософія в нашій країні, зникнувши з університету, зникне взагалі. Її просто не стане. МОН хоче бачити університети "центрами незалежної думки". Зробити це без гуманітарного блоку, передовсім без філософії, неможливо [4].

Роль викладання філософії полягає не тільки в тому, що студент здобуває знання про сутність та розвиток філософії. Результатами навчання філософії має бути розвинуте критичне мислення, усвідомлення відповідального ставлення, розвинуті аргументативні навички студентів. Ці результати становлять цінність для всіх спеціальностей закладу вищої освіти. Значущість ролі філософії в тому, що вона надає знання, які не є вузькоспеціалізованими, а є універсальними за своєю природою. Лише філософія дозволяє усвідомити такі поняття як "існування", "причина", "істина", але усвідомлення їх відбувається лише тоді, коли викладач розбирає з студентами зміст цих термінів та навчає бути уважними до їх змісту, надає інструменти інтелектуальної роботи з цими поняттями.

Важливою функцією викладання філософії — є функція розвитку

критичного мислення студентів, яке є важливим для всіх факультетів вищого навчального закладу. На цьому наголошують й експерти ЮНЕСКО. Це можливо, коли викладач навчає аналізувати філософські теорії, порівнювати їх, виокремлювати логічну структуру міркувань. Студенту будь-якої спеціальності доцільно мати досвід критичного розгляду не лише формул, цифр чи явищ матеріального світу, але й вербально вираженої інформації. Філософія надає для цього значно більші можливості, ніж інші природничі дисципліни.

Важливою функцією філософії є функція розвитку аргументованих навичок студента. Студент має не тільки аналізувати тези різних мислителів, але і самостійно вправлятися в аргументуванні під час семінарів, у різних письмових роботах, на екзаменах. Філософія має розвивати у студентів навички як письмової так і усної аргументації. В проекті українського стандарту з філософії (ступінь вищої освіти — магістр) зазначені навички, що пов'язані з розвитком аргументованих здібностей, таких як володіння режимами та формами публічного мовлення, засобами інтелектуальної полеміки, викласти власну експертну позицію. Значення філософії в аргументуванні викликанні її увагою до фундаментальних аспектів до формулювання, висловлювання та захисту тез.

Важливою функцією філософії, що має універсальний характер для всіх факультетів університетів, є навчання усвідомлення студентами відповідального ставлення. Ці питання пов'язані з дослідницькою етикою, плагіатом, професійною етикою в тій чи іншій галузі. Це дозволяє студентам осмислити свої знання відповідальності з питань добра і зла, справедливості, свободи, моралі та отримати підготовку, що є важливою для студентів всіх факультетів [5].

Огляд праць філософів та архітекторів свідчить про взаємозв'язок обох дисциплін у сфері ідей та їх матеріальних втілень. В сучасній філософії вважається, що історія цивілізації починається з історії виникнення міста. Тож в центрі проблем розвитку філософії історії людської цивілізації має знаходитись місто та розвиток міської культури. Тема архітектури має при цьому

визначальне місце, так як вона фактично є реалізацією матеріальних ідей цивілізованого буття. Архітектура міста виражає основні параметри цієї ідеї-її загальний образ, змістовну структуру образу та його просторову схему. Філософія архітектури зосереджується на образі міста, як об'єкті, що відтворює людське співжиття з усім комплексом його соціально-побутових питань [6].

Культура дає численні свідчення про тісні органічні зв'язки філософії і архітектури. Не випадково самі архітектори схильні називати архітектуру застиглою у камені філософією свого часу. Точки зіткнення філософії та архітектури різноманітні. Велика роль належить особистим творчим контактам людей мистецтва з філософами. З епохи в епоху на архітектуру впливало інтелектуальне середовище, яке створювалося впливом філософських шкіл: бароко — пантеїзму і сенсуалізму, класицизм — картезіанства, функціоналізм — прагматизму, постмодернізм — аналітичної філософії, психоаналізу, течій "нового гуманізму" тощо. Рівень освоєння курсу визначається умінням студентів орієнтуватися в сучасних філософських школах і напрямках, навичками читання філософської літератури, підвищенням теоретичної і категоріальної культури в роботі над науковими рефератами, бакалаврськими, магістерськими роботами, дисертацією, доповідями на наукових конференціях, більш осмисленим розумінням ролі і місця архітектури і архітектора в сучасному житті, усвідомленням небезпеки перетворення архітектури на чисту формотворчість [7].

Висновок. Навчання філософії в сучасних закладах вищої освіти є обов'язковим для студентів всіх факультетів. Філософія — один з найдавніших напрямів людського знання. Її методи, прийоми, інструменти за всі часи вважалися унікальними і незамінними для формування навичок гнучкого, недогматичного, строгого і доказового мислення. Функції філософії розвитку критичного мислення, посилення аргументативних навичок, забезпечення підстав відповідального ставлення, дозволяють представникам різних спеціальностей отримувати відповіді на актуальні питання, що ставлять перед ними їхні науки. Завдання курсів філософії — дати знання майбутньому

фахівцю, незалежно від фаху, для вирішення неординарних проблем і життєвих ситуацій. Філософія дозволяє студенту у процесі навчання "зрозуміти самого себе", визначити і систематизувати свої власні світоглядні переконання та принципи. Інтелектуальний успіх залишається потужним стимулом для зміцнення віри в самого себе, і відповідно, успішності студента у подальшій професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кулик Олександр. Філософія, її предмет та місце в суспільстві. Онлайн джерело: <https://sites.google.com/site/kuliktexts/home/knigi-a-kulika/filosofia/so/fii>
2. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах//Українська правда: Блоги, 2015-01-28. — http://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/page_5/
3. Вступ до філософії: навч.-метод. посіб з курсу «Філософія» для студентів усіх спеціальностей і форм навчання./ – Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2018. – 186 с.
4. Хома Олег. Філософія в університетах: бути чи не бути? Журнал соціальної критики "Спільне", 2015. Онлайн джерело: <https://commons.com.ua/uk/filosofiya-v-universytetah/>
5. Кулик Олександр. Роль філософії в університеті. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії, 2018. Випуск 21. – С. 46-51.
6. Бабенко В. М. Філософія архітектури міста: історія і майбуття. Збірник наукових праць ДонНАБА. Випуск №1 – 2015 (1).
7. Гребінник Т. О., Білополий В. В., Плаксіна О. І. Філософія в архітектурі: сучасний погляд. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, 2018, №6 (247-248).

ДІОНІСІЄВА “ЄРМІНІЯ” І ПОДІБНА З НЕЮ СТИЛЬОВА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ І В ІНШИХ КРАЇНАХ

Грех Володимир Іванович,
доктор богословських наук, доктор філософії з богослов'я,
доктор філософії з географії,
професор кафедри богослов'я та філософії,
Львівської православної богословської академії,
завідувач лабораторії змісту богословської та
філософської освіти Львівського інституту дидактики,
академік Міжнародної академії богословських наук
Україна, Львів

Вступ. Для написання даних тез основною книгою є книга “Іконологія й іконографія” знаного в Україні київського професора Дмитра Степовика, який 28 січня 2024 року на 86-му році життя відійшов у засвіти. *Дмитро Власович Степовик* був тричі доктором, професором багатьох наукових закладів, а найголовніше Київської православної богословської академії, академіком провідних академій України. Працюю над цим науковим виданням, безцінним скарбом: “Іконологія й іконографія” майже кожного дня, бо воно дає любов до праці, до знань, і закликає, до висотних досліджень, і написання тез, статей, книг, інше.

Тези торкаються постанов соборів на яких розглядалися питання іконології та іконографії. Дано опис Діонісієвої “Єрмінії”, котра відродила ідеї ікономалярства. В тезах висвітлюється величезний шлях розвитку, занепадів та піднесенень в часи Середньовіччя епохи Відродження і Нової Доби. Описується багато імен, де дається роль кожного у питанні ікон, їх створення. Описано ікологічні суперечки в Московському царстві.

Ціль роботи. Показати в тезах Візантію як головного носія православної ідеї упродовж цілого століття, і те що відбулася її загибель негативно позначилася на розвитку іконології. Ознайомити з перевагою в іконотворчості балканських країн – Греції, Болгарії, Сербії, і монастирів Афону, а далі іконотворчість переходить в Україну, Білорусь, Московію. Вказати, що хоча

іконологія і відходить на задній план на тривалий час, але вона зазнає цікавих, хоч і супуречливих змін.

Описати Діонісієву “Єрмінію”, котра в першу третину вісімнадцятого століття відродила ідеї ікономалярства постіконоборської доби дев’ятого-десятого століть, де склався канон ікон, що твердо заснований на підвалинах богослов’я, на догматі про втілення.

Матеріали та методи. У тезах використано книгу “Іконологія й іконографія” – знаного в Україні київського професора *Дмитра Власовича Степовика*, виданої в Івано-Франківську, видавництвом “Нова Зоря” у 2010 році, що містить 320 сторінок з кольоровими вкладками. У книзі розкрито мистецтвознавчі питання та поважне місце відведено богословію ікони.

В написанні тез найвагомішу роль подала книга Біблія або Священне Писання, де автором її є Трипостасний Бог – Отець, Син і Святий Дух. Значною допомогою в написанні наступних тез є тези, що надруковані в матеріалах Львівських наукових читань.

Для написання даних тез використано такі методи аналізу: богословський, філософський, історичний, порівняльний, літературний, наглядний, мистецький, а також обсерваційні: самоаналіз, самооцінка, систематизація та узагальнення.

Результати та обговорення. Візантія була головним носієм православної ідеї упродовж цілого століття, і її загибель негативно позначилася на розвитку іконології. Після богословії фаворського світла в іконі св. Григорія Палами, Мануїл Панселін своїм славетним малярством, втілив у християнській іконографії іконологічні ідеї цього святого. Візантія поступово втрачає першість у питаннях іконотворчості. Перевага в іконотворчості переходить до балканських країн – Греції, Болгарії, Сербії, і до монастирів Афону. Далі іконотворчість переходить в Україну, Білорусь, Московію. Хоча іконологія і відходить на задній план на тривалий час, але іконологія зазнає цікавих, хоч і супуречливих змін. “Цікавим документом, що фіксує все ще велику популярність фундаментальних положень іконотворчості, вироблених у

постіконоборський період, є трактат ченця-ікономаляра з монастиря Фурна, що поблизу Аграфи в Греції, Діонісія (близько 1670-1746). “Єрмінія, або повчання в малярському мистецтві, зладжене еремонахом і маляром Діонісієм Фурноаграфітом” [2, С. 11]. Діонісій складав свої повчання з 1701 до 1733 року і використав чимало підручників-єрміній з ікономалярства чотирнадцятого століття, головним чином тих, що походили з малярської школи Мануїла Панселіана. А ті панселінівські єрмінії, мабуть були складені на основі давніших іконологічних документів доби великої реформи ікономалярства дев’ятого-десятого століть” [5, с. 13].

Діонісієва “Єрмінія” в першу третину вісімнадцятого століття відродила ідеї ікономалярства постіконоборської доби дев’ятого-десятого століть, де склався канон ікон, що твердо заснований на підвалинах богослов’я, на догматі про втілення. “Єрмінія” Діонісія зв’язана із традицією класичної ікони столичної константинопольської школи, і є іншою від цілого ряду інших єрміній, що писалися в численних монастирях православного Сходу малярами пізнішого часу. Цей повчальний трактат, і в цьому є його цінна риса, вимагає від мистців спеціальної молитви перед початком творення ікони, а також навіть перед кожним етапом праці при заготовці матеріалів для ікони та в самому процесі малювання. Дмитро Власович Степовик коментуючи слова грека Діонісія пише: “Той, хто бажає навчитися малярству, – пише грек Діонісій, - хай спершу деякий час робить вправи у кресленні й рисуванні без будь-яких розмірів, допоки не звикне. Потім хай здійсниться моління про нього до Господа Ісуса Христа перед іконою Одигітрії. Священик, після “Благословенний Бог наш”, “Царю небесний” та інших і після богородичних та тропаря Переображенню Господньому, звершивши хресне знамення над його головою, хай скаже: “Господеві помолимося!” і прочитає ось таку молитву (далі Діонісій наводить текст спеціальної молитви для ікономалярів)” [5, с. 13]. Після всього сказаного Діонісієм, він як автор єрмінії дає дуже точні і конкретні повчання та поради, які брати матеріали і вказує етапи праці творення ікони.

Отже, Діонісія це не був звичайний підручник з ікономалярства, а реставрація канонічних основ класичної ікони. Через те ця “Єрмінія” Діонісія є найвидатнішим документом вісімнадцятого століття відносно ікон. Коли простежити розвиток іконології й іконографії у дев’ятнадцятому столітті, зможемо відзначити відмову від візантійського стилю ікон в Російській імперії і перехід до класицизму. Така стильова переорієнтація подібно відбулася і в інших країнах, в яких плекалася ікона, разом з греками та балканськими слов’янами. “Богослови й іконологи консервативних поглядів дуже критично сприйняли ікону стилю класицизму, дійшовши навіть до твердження, ніби “ікона загинула”, ніби вона злилася з католицьким релігійним малярством. Однак вони не зуміли побачити позитивних наслідків стильової переорієнтації ікономалярства в дев’ятнадцятому столітті, зокрема, залучення до творення ікон і всього православного церковного мистецтва малярів професіоналів, які створили чимало іконостасів і настінних композицій, розширили саме поняття ікон [5, с. 13-14]. Були й інші позитивні результати змін у стилістиці ікон, це потужна фольклорна течія в ікономалярстві, розквіт народної ікони, що у духовному зміцненні найширших демократичних верств суспільства відіграла істотну роль, і головне, що при цьому зберігся зв’язок з іконо-малярською традицією минулих віків, мистецтво ікони не звелося до примітивного. В дев’ятнадцятому столітті найбільше плекалася іконологія в Київській Духовній Академії. Дана Академія видавала “труди”, в яких друкувалися статті й есеї, де висвітлювали нерозривний зв’язок іконо-творчості з догматичною богословією та із засадничими євангельськими правдами на високому теоретичному рівні. “Київ, а не Москва, Петербург, Афіни, болгарська Софія чи сербський Белград, дав поштовх для піднесення богословської іконології у дев’ятнадцятому і двадцятому століттях. І це закономірно, бо Київ – це палладіум християнства у всій Східній Європі, а українські майстри ікон найкраще втілили іконологічно-богословські основи вчення отців Церкви в життя. Україна сильна своєю іконографією; її майстри створили досконалі ікони в різні періоди і різних стильових спрямувань:

візантивізму, готики, ренесансу, бароко, романтизму, класицизму” [5, с. 14]. Українська ікона своєю стильовою змінюваністю є унікальним явищем серед християнських країн візантійської традиції. Українська ікона є і унікальним явищем серед християнських країн візантійської традиції своєю стильовою змінюваністю. Це через те, що всі стилі, будучи західного походження, вони були майстерними, нееклектично “накладені” на неповторну східнохристиянську іконографію і цим самим не знизили духовних джерел ікони.

Вчення Сьомого Вселенського Собору, постіконоборські реформи ікон та творчість місцевих майстрів були ґрунтом на котрому формувалися погляди українського духівництва на ікону. “Основною парадигмою української богословської іконології, починаючи від перших згадок про ікону у “Повісті минулих літ” Нестора Літописця і “Києво-Печерського Патерику”, була близькість святого образу до людини, до її духовних і життєвих потреб. Ця близькість святості й людськості зумовила інші видатні риси української ікони крізь віки: не протиставлення, а гармонію духовного й естетичного; пошук у земному віддзеркаленій і близькій присутності Святого Духа як особливого осяяння, озоріння” [5, с. 14].

Щодо української ікони то вона типово є ясною, повної внутрішнього світла, і в ній відсутні місця для темних та похмурих барв. І тому українська ікона була позбавлена драматичних суперечок, як таких, що роздирали московські “стоглаві” й інші собори. “Кремлівський маляр Йосип Владіміров називав своїх співвітчизників московітів безумцями за те, що вони, у намаганні наблизити свої ікони до стародавніх зразків, спеціально їх коптили, мов окісти, штучно старили” [5, с. 14]. Владіміров дуже обурювався цьому правилу, говорив де ви його знайшли, щоб на одну манеру зображати святі обличчя, смагляво й темновидо. “Не всі святі мали смагляві й висушені обличчя. Якщо деякі святі за життя, внаслідок нехтування тіла, і позбавлені були здорового людського вигляду, то після смерті, діставши вінець праведників, вони повинні були змінити свій вигляд на світлий і ясний, бо праведникам належить світлий

вигляд, а грішникам похмурий. Зрештою, численні святі і за життя відзначалися незвичайною вродою: не зображати ж їх із темними обличчями... Коли великий серед пророків Мойсей прийняв на Синаї від Господа Закон, тоді сини Ізраелеві не могли дивитися на обличчя Мойсея від світлості, яка була на ньому. Невже й обличчя Мойсея малювати похмурим і смагляватим?" [3, с. 58].

Київська та Галицька митрополії на своїх архієрейських та помісних соборах не займалися такою дріб'язковою опікою над ікономалярством і храмоприкрашенням, так як це було на Московщині, і тому у нас свобода була поєднана з дисципліною, а іконологію, богослов'я ікони ікономалярі знали на рівні архієреїв. "Щоправда, окремі християнські письменники й публіцисти, особливо в період гострого спалаху полеміки між західняками й східняками наприкінці шістнадцятого і в сімнадцятому століттях, висловлювали діаметрально протилежні думки про шляхи розвитку іконо- малярства" [4, с. 9-13].

Як на богословському, так і на мистецтвознавчому рівні, в двадцятому столітті провідниками української іконології були представники львівської школи історії й теорії ікони. Львів був вагомим містом дослідження ікон, бо Львів і Галичина були поза московським визиском довгі часи, тоді коли в Києві і всій Наддніпрянській Україні все українське знищувалося спершу імперською Росією, а згодом комуно-більшовицьким Радянським Союзом. Кому дозволили в Києві за советів писати про ікони, писали за "методом" соціалістичного реалізму спотворюючи і знищуючи їх духовний зміст. "Іконознавців" цих небагато, а те що вони писали стало неактуальним ще за їх життя.

Після проголошення незалежності України (1991 рік) Церква Христова стала вільною, і відновила храмове будівництво та влаштування іконостасів.

Висновки

Тези знайомлять нас з Візантією котра була головним носієм православної ідеї розвитку іконології і після її падіння перевага в іконотворчості переходить до балканських країн – Греції, Болгарії, Сербії, і до монастирів Афону. Далі іконотворчість переходить в Україну, Білорусь,

Московію. Далі визнаємо про те, що хоча іконологія і відходить на задній план на тривалий час, але вона зазнає цікавих, хоч і супуречливих змін. Важливо дізнатися з тез про трактат ченця-ікономаляра з монастиря Фурна, що поблизу Аграфи в Греції, Діонісія (близько 1670-1746) “Єрмінія, або повчання в малярському мистецтві, зладжене єремонахом і маляром Діонісієм Фурноаграфітом”. Діонісій складав свої повчання з 1701 до 1733 років. Тези повідомляють, що Львів був вагомим містом дослідження ікон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – Київ: Видавництво Київської Патріархії, 2004. – 1415 с.
2. Єрмінія, або повчання в малярському мистецтві, зладжене єремонахом і маляром Діонісієм Фурноаграфітом. Переклад з грецької архімандрита Порфирія. – Київ, 1868.
3. Владіміров Йосип. Послання якогось ізуграфа Йосипа до царевого ізуграфа і наймудрішого живописця Симона Федоровича / Йосип Владіміров // Давньоруське мистецтво. XVII століття. – 1964. – 180 с.
4. Жолтовський Павло. Український живопис XVII- XVIII століть / Павло Жолтовський. – Київ, 1978. – 327 с.
5. Степовик Дмитро. Іконологія й іконографія / Дмитро Степовик. Іконологія й іконографія // Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. – 320 с./ кольорова вкладка – 62 с.

ECONOMIC SCIENCES

DIRECTIONS OF DIGITALIZATION IN THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

Kuzminevych Tetyana Anatolyevna,
student

Kysilova Inna Yuriivna,
Ph.D., Associate Professor,
Zaporizhzhya National University,
Zaporizhzhia, Ukraine

Introductions. In modern conditions, an important direction of improving the financial and economic performance of insurers is the introduction of digital technologies. Digitalization is a source of new growth, new risks, and new efficiencies for the insurance industry. The creation of digital value has led to an increase in companies' intangible assets, including digital data. Digitalization is not only the digitization of information and its dissemination through modern telecommunication channels, but also the process of introducing new telecommunication technologies to improve the customer service of an insurance organization.

Aim. The aim of the article is to identify the main trends in digitalization in the insurance market of Ukraine.

Results and discussion. Currently, there is a transition from mass standardized insurance products to an individual approach to each client. This allows you to significantly simplify the business processes of an insurance company, from concluding a contract, receiving insurance payments, and ending with after-sales service. The introduction of digital technologies in conventional insurance products makes it possible to more actively attract policyholders aged 18 to 35 who are not too inclined to cooperate with old-style insurance companies. In addition, digital

technologies can save time and money for both customers and insurance companies.

Since the introduction of digital technologies in Ukraine has its own peculiarities, and the range of insurtech projects is not too large, in the context of digitalization, the main trends for the insurance sector in Ukraine will be:

- the use of artificial intelligence and machine learning for more effective customer segmentation;
- transformation of products into the format of electronic policies; use of mobile applications;
- blockchain technologies for data management that will help ensure data security and minimize fraud risks;
- development of cooperation between insurance companies and insurtech startups;
- platformization is the use of platforms to optimize business processes.

The insurtech industry experienced a new rise in 2023 - global investment in the industry increased from \$5.9 billion to \$8.1 billion over the year, approaching the level of 2019-2022. The main trends in insurtech are the expansion of the range of services, the focus on small and medium-sized businesses, the growth of embedded insurance, as well as a focus on innovation and joint projects with players in other fintech industries. There has also been a shift in the focus of insurtech to address specific issues in the insurance value chain (e.g., claims management, rental market solutions, brokerage opportunities). Moreover, this happened as part of B2B offers, and not an attempt to compete directly with existing insurers. This approach is expected to gain popularity over time.

The key trends in insurtech are:

1. Insurtech is increasingly focusing on new opportunities: addressing specific challenges in the insurance value chain (e.g. claims management, rental market solutions, brokerage opportunities).

2. Growth of Insurtech focused on small and medium-sized businesses. Recently, insurtech has been increasingly focusing on providing solutions for small and medium-sized enterprises, using the same regulations that have been used to

innovate in offering personal insurance lines in previous years. Investors view small and medium-sized businesses as an undervalued market full of opportunities, although one of the challenges is the complexity of insurance products.

3. Built-in insurance as a key growth area. Investors are increasingly recognizing the value of embedded insurance as a way to improve coverage of insurance products. Built-in insurance eliminates the hassle associated with the product sales process. This encourages both insurance companies and insurtech companies to focus on building partnerships between industries to incorporate the offering of insurance products into the sale of other products (e.g., retail, banking, wealth management).

Innovations in the insurance industry. In many regions of the world, insurance continues to be seen as an area of innovation. Existing insurers looking to modernize and transform their businesses see fintech as a key avenue for innovation, whereas fintech and big tech players have looked to insurtech as a means to diversify and expand their offerings to customers. The main trends of Insurtech are:

- The development of the insurance industry will be under the scrutiny of investors
- Increasing activity in the M&A space as existing insurers seek to improve their value chain through purchases.
- Increased focus on the integration of insurtech's offerings at scale.
- The growing attention of a wide range of market participants to the offers of built-in insurance.

Digital technologies related to the individualization of insurance offers of insurance companies include: big data, Internet of Things (IoT), artificial intelligence, blockchain technology, regtech technology. Big data technology is a structured or unstructured large amount of data processed using special automated tools to use statistics, analysis, forecasts and decision-making.

Recently, a new financial technology has emerged that is able to optimize the entire business – the process is regtech technology, which can be designed to manage risk and meet regulatory requirements in the insurance industry. It is used to identify

the client, detect fraud, automate procedures and prepare reports for the insurance company.

With the help of artificial intelligence technology, it is possible to recognize fraudulent actions of policyholders when receiving an insurance application; in the event of an insured event - transparently submit calculations for determining the amount of insurance compensation; in the absence of an insured event - prolong the contract; choose the most optimal risk assessment methodology from the existing methods, develop new tariff classes, etc. Artificial intelligence can also identify effective sales channels for insurance products.

Insurance companies in Ukraine are already actively using artificial intelligence in the form of chatbots that help policyholders satisfy their insurance interest and conclude an insurance contract. The technology of the Internet of Things in insurance will allow you to obtain new data for individual risk assessment, fixation of an insured event, assessment of losses, as well as obtaining new data from telematics or other devices.

The most popular technological solutions already used in insurance are: bigdata, artificial intelligence and machine learning (20%), pay-as-you-go insurance (13%), telematics (13%), insurance for the IoT industry (Internet of Things) (12%), robo-advisors and chatbots (10%), blockchain (4%). The integration of telematics technology has revolutionized the insurance industry. Insurance telematics options that have become popular over the years include behavior-based auto insurance rate models such as pay-as-you-drive, payhow-you-drive, manage-how-you-drive, and distance based insurance [11]. The share of insurance companies that use elements of digital technology on their official websites is presented in Table 1:

Table 1

Share of insurance companies that use elements of digital technology on official websites, %

Elements of digital technology	Insurance companies	
	«non-life»	«life»
Insurance Calculator	23	–
Online store, including:	19	3
with one insurance product	6	–

Two and more insurance products	13	–
Online payment	10	–
Online cabinette	9	3
Communication with social networks, messengers and video platforms	29	3

However, it should be noted that despite the advantages and prospects of digital technologies in insurance, there are certain problems that hinder the implementation of these technologies, the main of which are: limited and difficulties with the scalability of the use of digital technologies due to the need to bear the costs of re-equipping IT support for insurance activities and retraining employees; security, including access to personal data, etc. At the same time, increased reliance on digital infrastructure makes such assets more vulnerable, for example, to business interruptions and cyberattacks.

Conclusions. Recently, the digitalization of insurance processes has been gaining momentum in the insurance market of Ukraine: the number of insurance products is growing every year and is sold online, remote claims settlement services are being developed, mobile applications are being introduced, etc. The use of digital technologies has a positive impact on the speed of business operations, the creation of new information channels, the simplification of implementation procedures and the development of new insurance products.

ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА

Богайчук Валентин Олександрович,

викладач

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Конкуренентоспроможність - це здатність компанії або товару виділятися на фоні своїх конкурентів (інших компаній або товарів) і залучати більше клієнтів.

Ціль роботи. Розглянемо, що таке конкурентоспроможність, як її виміряти і покращити, а також чому важливо звернути на неї особливу увагу, що та як на ринку швидко змінюється. Фактори, які впливають на підвищення або, навпаки, на зменшення конкурентоздатності підприємства на ринку. Як цифрові технології дозволяють збільшити конкурентоздатність підприємства.

Матеріали та методи. В умовах високої конкурентоспроможності великих підприємств на світовому ринку, якщо якась продукція має конкурентоспроможність на одному географічному ринку, то цілком можливо, що вона не зможе зробити того ж на іншому. Також продукція, яка витісняється з ринку, невдало веде компанію з реалізації та маркетингу і зазнає провалу, може через деякий час досягти успіху. Пов'язано це з такими факторами, як догляд основного конкурента, зростання цін на товари-замінники, реформи та кардинальні зміни рекламної діяльності підприємства.

Конкурентна перевага поділяється на зовнішні та внутрішні:

- характеристика внутрішніх аспектів діяльності підприємства, тобто рівень витрат, продуктивність праці, організація процесів, менеджмент, інновації, технології тощо;
- зовнішні конкурентні переваги базуються на вмінні підприємства створювати більш значущі цінності для споживачів продукції, що дає змогу більш повному задоволенню їх потреб, зменшення витрат та підвищення ефективності діяльності. До зовнішніх конкурентних переваг належать:

інформаційні, якісні, конструктивні, цінові, збутові тощо.

Отже, розглянемо основні чинники, що визначають конкурентоспроможність продукції на певному ринку:

1. *Чинник часу.* Визначення конкурентоспроможності товару за чинником часу посилаючись на перший основний принцип теорії фінансів.

2. *Фактор якості товарів,* який проявляється не лише у покращенні показників якості, а й у збільшенні річної продуктивності товару та зростанні витрат на експлуатацію та ремонт.

3. *Фактор обсягу виробництва товару.* За рахунок зростання обсягу виробництва можна знизити собівартість продукції та підвищити її якість.

4. *Чинник новизни товару.* Забезпечення конкурентоспроможності здійснюється з задоволення нових потреб людини чи задоволення вже існуючих потреб принципово іншим способом.

5. *Чинник методу отримання інформації.* У процесі виробництва та споживання продукції слід користуватися одними і тими самими підходами та методами отримання інформації та виконання розрахунків.

6. *Чинник умов експлуатації товару.* Збереження якості залежить від правильної експлуатації товару, дотримання рекомендацій щодо догляду за товаром. Важливим чинником купівельних переваг є тривалість терміну експлуатації.

7. *Чинник ціноутворення.* Ціна визначає структуру виробництва, надає вирішальний вплив руху матеріальних потоків, розподіл товарної маси, рівень добробуту. Правильно встановлена ціна, розумна цінова тактика, обґрунтована цінова стратегія становлять необхідні компоненти успішної діяльності підприємства.

8. *Ринковий чинник.* Необхідність у розгорнутої характеристиці ринкових можливостей виникає при освоєнні виробництва нової продукції, призначеної для конкретного ринку.

9. *Збутовий чинник.* Вдала конструкція та технологія виготовлення нового товару не забезпечують його конкурентоспроможності без ефективного

збуту.

10. Сервісний фактор діє на стадії передпродажного та післяпродажного обслуговування.

Для того, щоб дати адекватну та інформативну оцінку конкурентоспроможності у певній мірі, потрібно провести аналіз ринку. Цей процес складатиметься з наступних дій:

- визначити основні конкурентні сили та фактори, що впливають на них, наприклад, ціна та політика ціноутворення, складності у виробництві та варіанти їх вирішення, довжина циклу продукту та середня вартість залучення клієнта;

- виявити конкурентів та поспостерігати за їх становищем, позицією та поведінкою на ринку;

- визначити основні критерії, що впливають на успіх у конкурентній боротьбі, наприклад, рівень обсягу продажу, кількість передплатників у соцмережах, наявність успішних кейсів співпраці з відомими брендами тощо;

- проаналізувати бренди, які задають вектор конкурентної боротьби, тобто використовують тренди, експериментують із подачею свого товару клієнту, вигадують нові товари та конкурентні переваги, щоб захопити більшу частку ринку;

- оцінити загальний рівень привабливості товару з точки зору можливої прибутковості, включаючи щільність конкуренції, широту асортименту, який пропонується, рівень достатку цільової аудиторії та інше.

Результати та обговорення. Після того, як ви проаналізуєте ринок, ви зможете розібратися, які фактори найгірше впливають на конкурентоспроможність і як ці складності можна обійти. Ось кілька базових стратегій підвищення конкурентоспроможності:

- *Розробляйте та впроваджуйте нові товари.* Це хороша ідея, якщо ви спостерігаєте агресивну поведінку конкурентів на ринку, що супроводжується постійними рекламними, ціновими та стабільним війнами або знижується обсягом продажів.

- *Переорієнтуйте бізнес.* Ця тактика ефективна, якщо входження на ринок занадто легке, а конкуренти постійно змінюються через стабільно низьку прибутковість. У цьому випадку, варто переорієнтувати свій бізнес на іншу, потенційно вигіднішу сферу.

- *Максимізуйте переваги свого товару.* Якщо ваші конкуренти успішно реалізують товари, це розсіює увагу споживача, відволікає від користі, яку може принести ваш товар. У подібній ситуації варто максимізувати переваги вашого товару таким чином, щоб він включав всі переваги товарів конкурентів.

- *Вирощуйте лояльність до вашого бренду.* Це хороша тактика, якщо ваш бізнес занадто залежний від споживачів через вузькість цільової аудиторії, яка цікавиться певним товаром або послугою. Зосередьте увагу на клієнтах, вирощуйте їхню лояльність до бренду, а також надайте вигідні умови для нових покупців.

Співпрацюйте із різними постачальниками. Спробуйте налагодити тісне співробітництво з постачальниками, шукайте альтернативних партнерів або налагодьте власне виробництво.

Висновки. Таким чином, конкурентоспроможність товару – відносний показник, який відображає відмінність характеристик даного товару від характеристик товару – конкурента як за ступенем відповідності конкретної суспільної потреби, так і за витратами, пов'язаними з виробництвом товару, його маркетинговим супроводом та використанням.

ФІНАНСОВІ РИНКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ЯК ІНВЕСТОРИ РЕАГУЮТЬ НА ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Гончаренко Валентина Іванівна

Викладач першої категорії

Лопата Валерія Вікторівна

Студент

Миргородський фаховий коледж імені Миколи Гоголя

Національного університету

Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка

м. Миргород, Україна

Вступ. / Introductions. В сучасних умовах світова економіка стикається з численними викликами, що спричиняють невизначеність на фінансових ринках. Геополітичні конфлікти, торгові війни, пандемії та зміни в економічній політиці держав стали основними чинниками, що формують поведінку інвесторів.

Фінансові ринки є чутливими до подібних ризиків, реагуючи на них різкими коливаннями вартості активів, змінами у валютних курсах та зниженням ліквідності. Інвестори, зі свого боку, намагаються адаптувати свої стратегії, шукаючи можливості для збереження та примноження капіталу в умовах постійної невизначеності.

У цій тезі розглядаються ключові фактори впливу геополітичних ризиків та змін економічної політики на фінансові ринки, а також аналізуються стратегії, які застосовують інвестори для управління ризиками в умовах нестабільності.

Окрім геополітичних ризиків, таких як конфлікти, санкції та дипломатичні кризи, інвестори також стикаються зі значними викликами через зміни в економічній політиці урядів та центральних банків.

Монетарні заходи, зокрема підвищення відсоткових ставок або програми кількісного пом'якшення, суттєво впливають на вартість активів і доступ до

капіталу. Фіскальні зміни, наприклад нові податкові режими або бюджетні скорочення, також можуть призводити до корекцій на ринках. Така комбінація невизначеності змушує інвесторів шукати нові підходи до оцінки ризиків та прийняття рішень, часто зосереджуючись на диверсифікації портфеля, захисних активах (золото, державні облігації) та хеджуванні ризиків.

У результаті, розуміння реакцій інвесторів на ці зміни є критично важливим для прогнозування поведінки ринків та ефективного управління фінансовими активами в умовах економічної турбулентності.

Мета роботи. / Aim. Метою цієї тези є дослідження впливу геополітичних ризиків та змін економічної політики на поведінку фінансових ринків та інвесторів в умовах економічної невизначеності.

Зокрема, робота спрямована на аналіз ключових чинників, що формують реакцію інвесторів, дослідження їхніх стратегій управління ризиками, а також визначення механізмів адаптації інвестиційних рішень до мінливих глобальних умов.

Це дозволить краще зрозуміти, як економічні та політичні фактори впливають на стабільність ринків, і які підходи можуть бути найбільш ефективними для захисту капіталу в періоди криз і нестабільності.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження впливу геополітичних ризиків та змін економічної політики на поведінку фінансових ринків використовувались різні методи економічного аналізу.

Основними джерелами інформації були статистичні дані про коливання світових фінансових ринків, зокрема фондових, валютних і сировинних ринків, за періоди економічної невизначеності.

Для вивчення реакції інвесторів на події та ризики було проаналізовано дані з міжнародних аналітичних звітів, досліджень економічних інститутів та банків, а також фінансової преси.

Методами дослідження стали:

1. Економетричний аналіз, використовувався для вивчення кореляції між геополітичними подіями та змінами в індексах фондових ринків, валютних

курсах і цінах на сировинні товари. Було проаналізовано історичні дані під час значних кризових подій (економічні санкції, конфлікти, торгові війни тощо).

2. Регресійний аналіз, застосовувався для визначення впливу макроекономічних змін (підвищення відсоткових ставок, фіскальні зміни, валютні інтервенції) на поведінку фінансових активів та стратегії інвесторів.

3. Кейс-стаді, вивчення конкретних кризових ситуацій, як-от фінансова криза 2008 року, пандемія COVID-19 та російсько-український конфлікт, з метою виявлення інвестиційних стратегій, які дозволяють мінімізувати ризики.

4. Аналіз поведінкових фінансів використовується для дослідження психологічних аспектів інвесторів та їх реакцій на різкі ринкові зміни в умовах підвищеної невизначеності.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Результати

1. Аналіз даних про геополітичні кризи, такі як торгові війни між США та Китаєм, російсько-український конфлікт показав, що ринки часто реагують різкими короткостроковими коливаннями. Наприклад, під час оголошення про нові санкції або торгові обмеження відзначалася значна волатильність на фондових ринках. Індекси волатильності (VIX) показали, що в періоди геополітичної невизначеності інвестори стають більш обережними, що призводить до зниження ринкової активності та зростання попиту на захисні активи.

2. Результати регресійного аналізу продемонстрували, що зміни монетарної та фіскальної політики, особливо у великих економіках, таких як США та ЄС, мають суттєвий вплив на глобальні фінансові ринки. Наприклад, підвищення відсоткових ставок Федеральною резервною системою викликало відтік капіталу з ринків, що розвиваються, та зниження цін на їхні активи. Натомість політики кількісного пом'якшення сприяли зростанню ліквідності на ринках, що підтримувало підвищення вартості акцій і облігацій.

3. Аналіз кейсів показав, що під час економічних та геополітичних криз інвестори активно використовують стратегії диверсифікації, переміщуючи

капітал у захисні активи, такі як золото, державні облигації США та Японії. Під час пандемії COVID-19 та війни в Україні ці активи демонстрували стабільне зростання, тоді як фондові індекси падали. Інвестори також застосовували хеджування через фінансові інструменти, такі як деривативи, щоб мінімізувати ризики втрат.

4. Дослідження поведінкових аспектів виявило, що в умовах невизначеності інвестори схильні до ірраціональних рішень, підвладних стадному інстинкту та панічним розпродажам. Це підтверджується підвищеною волатильністю на ринках під час криз, коли інвестори масово переводять активи в більш безпечні класи, навіть якщо фундаментальні показники ринку залишаються відносно стабільними.

Обговорення

1. Отримані результати підтверджують, що фінансові ринки чутливо реагують на геополітичні ризики, хоча ці реакції часто є короткостроковими. Інвестори, які прагнуть зменшити втрати, зазвичай переміщують капітал у захисні активи в перші дні після оголошення кризових подій, але через деякий час ринки стабілізуються. Це свідчить про те, що швидкі рішення інвесторів, викликані панікою, не завжди є найбільш ефективними у довгостроковій перспективі.

2. Зміни в економічній політиці, особливо монетарній, мають довгострокові наслідки для фінансових ринків. Підвищення відсоткових ставок призводить до скорочення ліквідності та посилення кредитних умов, що негативно впливає на ринкову динаміку, особливо в країнах, що розвиваються. Однак адаптація інвесторів до нових умов демонструє, що з часом ринки можуть відновлювати стабільність, якщо є передбачуваність і чіткість у політиці.

3. Стратегії диверсифікації та інвестування в захисні активи є основними інструментами управління ризиками для інвесторів в умовах невизначеності. Аналіз довів, що інвестори, які застосовують ці підходи, демонструють менші втрати під час криз. Однак ефективність цих стратегій залежить від типу

кризових подій: під час глобальних економічних рецесій або системних шоків навіть захисні активи можуть бути вразливими.

4. Поведінкові аспекти прийняття рішень Психологічні фактори, такі як страх втрат і бажання захисту, значно впливають на рішення інвесторів. Схильність до паніки і стадних дій під час криз може призвести до переоцінки ризиків і прийняття поспішних рішень. Це підкреслює важливість розвитку раціональних підходів до управління ризиками і проведення регулярного аналізу ринкових умов, що базується на фундаментальних показниках.

Висновки./Conclusions. Фінансові ринки в умовах економічної невизначеності демонструють значну чутливість до геополітичних ризиків. Під час криз та конфліктів інвестори переважно шукають захист у стабільних активах, таких як золото та державні облігації, що призводить до підвищеної волатильності на фондових ринках і валютних ринках. Ця реакція часто має короткостроковий характер, проте впливає на ринкову динаміку в критичні моменти.

Зміни в економічній політиці, особливо в монетарній та фіскальній сферах, мають довгостроковий вплив на фінансові ринки. Підвищення відсоткових ставок, інфляційні очікування та інші макроекономічні зміни формують реакції інвесторів, що часто призводить до зміни пріоритетів у їхніх інвестиційних стратегіях. Адекватна політична передбачуваність допомагає стабілізувати ринки, навіть у періоди невизначеності.

Диверсифікація портфелів та інвестування у захисні активи виявилися ефективними інструментами зниження ризиків під час криз. Інвестори, які розподіляють свої активи між різними класами (акції, облігації, дорогоцінні метали) і регіонами, здатні краще протистояти економічній та політичній нестабільності. Проте ефективність таких стратегій залежить від масштабу та типу кризових подій.

Поведінкові аспекти, такі як страх втрат та стадний інстинкт, мають істотний вплив на інвестиційні рішення під час періодів невизначеності. Це

призводить до панічних розпродажів або переоцінки ризиків, що ще більше підсилює волатильність на ринках. Раціональні підходи до прийняття рішень та стратегічне планування можуть зменшити вплив цих факторів.

Інвестори, які орієнтуються на довгострокові стратегії і зберігають раціональність у прийнятті рішень, краще адаптуються до економічної невизначеності. Постійний моніторинг ризиків, диверсифікація портфелів та активне управління інвестиціями допомагають захистити капітал і підвищити його дохідність навіть у періоди криз.

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Децик Ольга Ігорівна,

к.е.н.

Березюк Софія Ігорівна,

магістрант Відокремленого структурного підрозділу

Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва і архітектури

Вступ. Процес прийняття рішень - циклічна послідовність дій суб'єкта управління, які спрямовані на вирішення проблем організації і складаються з аналізу ситуації, генерації альтернатив, виборі з них найкращої та її реалізації.

Метою роботи є виявлення та дослідження методів прийняття рішень в процесі формування та реалізації системи менеджменту підприємства.

Методи та матеріали. В процесі дослідження використано загальнонаукові методи дослідження такі як методи порівняння та аналогій.

Результати та обговорення. Внаслідок складності і розмаїтості процесу прийняття рішень існує безліч підходів до його вивчення. Залежно від того, який підхід використовується, змінюється і роль контролінгу як системи підтримки прийняття управлінських рішень.

Всі існуючі підходи до вивчення процесу прийняття економічних рішень можна умовно представити у вигляді точок, розташованих на прямій між двома полюсами: з однієї сторони — абсолютна раціональність, орієнтація переважно на математичні категорії, з другої — абсолютна ірраціональність, сильний акцент на соціальні чи психологічні категорії.

Процес ухвалення рішення з позицій класичного підходу виглядає в такий спосіб:

- 1) виявлення проблеми;
- 2) визначення мети і вибір критеріїв; встановлення значимості ("ваги") критеріїв;
- 3) підбір можливих альтернатив;

4) оцінка альтернатив за вибраним критерієм;

5) вибір найкращої альтернативи.

Існує чотири найбільш розповсюджені ситуації, що сигналізують менеджеру про існування проблеми:

- відхилення фактичних результатів від плану;
- відхилення фактичних результатів від минулого досвіду;
- повідомлення співробітників;
- інформація про діяльність конкурентів.

Основні постулати класичного (раціонального) підходу:

1. Ухвалення рішення є раціональним процесом, орієнтованим на досягнення заздалегідь відомої мети.

2. Існує стійка повна і несуперечлива система переваг, що робить вибір між альтернативами однозначним.

3. Усі доступні альтернативи відомі (тобто має місце ситуація визначеності або відомий повний спектр подій і їхні ймовірності).

4. Складність процедури ухвалення рішення не принципове: головне — досягнення правильного результату [1].

Роль контролінгу при раціональному підході полягає в наданні максимально повної і точної кількісної інформації, розрахунку показників, визначенні оптимуму.

Усередині раціонального підходу існує кілька теорій, що пояснюють прийняття управлінських рішень: розробка стратегії (SWOT-аналіз), планування стратегії (по І. Ансоффу), позиціонування (за М. Портером).

Найбільш проста з цих теорій— розробка стратегії— була запропонована в 50-х рр. ХХ ст. у перших роботах зі стратегічного менеджменту. Відповідно до цієї теорії прийняття управлінських рішень— контрольований, свідомий, а не інтуїтивний процес (при цьому модель ухвалення управлінського рішення, по можливості, проста і слабо формалізована). Готових рецептів, на думку прихильників цієї теорії, не існує: кожне рішення приймають з урахуванням специфіки конкретної ситуації.

Практичний додаток цієї теорії — широко використовувана в системі контролінгу методика SWOT-аналізу: на основі аналізу зовнішнього середовища (можливості і небезпеки) визначають ключові фактори успіху; на основі аналізу внутрішнього середовища оцінюють сильні і слабкі сторони власного підприємства, а управлінське рішення — результат синтезу цих складників.

Яскравим представником цієї школи став І. Ансофф. Відповідно до теорії планування стратегії прийняття управлінських рішень повинно бути контрольованим, свідомим і формалізованим процесом, у ході якого застосовуються методи системного аналізу, розраховуються спеціальні комплексні показники (такі, як комплексний показник конкурентного статусу підприємства тощо).

Результатом цього процесу є готове стратегічне рішення, що потім втілюється в плани, програми, бюджети. У рамках цієї теорії контролінг займається, по-перше, проектуванням ("конструюванням") самої процедури прийняття управлінських рішень на конкретному підприємстві, по-друге, розрахунком показників, що характеризують позитивні чи негативні сторони кожного варіанта, управлінського рішення і, по-третє, пошуком оптимального рішення.

На початку 80-х рр. минулого століття набула популярності теорія позиціонування, основна ідея якої укладається в існуванні готової, єдиної для всіх матриці стандартних ситуацій і стандартних рішень, а завдання керівника полягає у виборі "потрібної клітинки", "обчисленні" єдиноправильного рішення. Практичними додатками цієї теорії є матриця БКГ, матриця Мак-Кінсі, матриця "продукт — ринок" і ін. Завданням контролінгу в рамках цієї теорії є, головним чином, оптимізація — "обчислення" управлінського рішення.

Постулати принципу обмеженої раціональності за Г. Саймоном ґрунтуються на тому, що "абсолютної раціональності" не буває:

1. Наявна в менеджера інформація про природу проблеми і можливі

варіанти її вирішення свідомо неадекватна. Одержати більш точну і повну інформацію неможливо (як правило, через відсутність грошей чи часу). Значна частина наявної інформації нерелевантна, а тому використання дуже спрощених моделей дійсності цілком виправдано.

2. Наявна інформація сприймається перекошено. Людська пам'ять здатна утримувати лише обмежений обсяг інформації.

Здатність людського розуму до правильного вибору оптимального варіанту дій обмежена.

3. Менеджер прагне не до максимального, а до задовільного результату. Йому можуть бути відомі не всі альтернативи: досить, щоб він був обізнаний хоча б про один прийнятний варіант. [2, с. 67]

Процес прийняття рішень відповідно до принципу обмеженої раціональності виглядає в такий спосіб:

1) виявлення потреби:

2) визначення мети і формування набору критеріїв, що характеризують мінімально прийнятний варіант:

3) пошук альтернатив (як правило, він проводиться в обмеженій добре знайомій галузі; набір розглянутих альтернатив свідомо неповний);

4) вибір варіанта, що забезпечує прийнятний результат. Відповідно до принципу обмеженої раціональності основне

Соціологічний і психологічний підходи ґрунтуються на впливі свідомості людини і людських відносин на процес прийняття рішень.

Соціологи вивчають процес прийняття рішень як процес групової взаємодії. У рамках соціологічного підходу існують три основні групи теорій, що описують прийняття управлінських рішень: теорії політичної взаємодії, колективного навчання, корпоративної культури [3, с. 55]

Теорія колективного навчання підкреслює, що складність і динамічний характер внутрішнього і зовнішнього середовищ будь-якого підприємства в поєднанні з браком інформації і досвіду перетворюють процес прийняття управлінських рішень у процес безупинного навчання для керівника і всього

колективу підприємства. Таким чином, чіткої границі між ухваленням управлінського рішення і його реалізацією не існує: обидва процеси взаємозалежні, взаємообумовлені і протікають одночасно.

Теорія політичної взаємодії вивчає процес прийняття управлінських рішень з погляду балансу сил та інтересів різних груп усередині колективу підприємства і в зовнішньому середовищі.

Висновки. Саме управлінське рішення розглядається, насамперед, як політичний крок, спрямований на зміцнення позицій визначеної групи. Особлива увага приділяється впливу референтних груп, розподілу ролей і статусів у групах, логіці формування блоків і коаліцій. У рамках цієї концепції основне завдання контролінгу - інтегруюче: він повинен забезпечити рух підприємства в напрямку поставлених загальних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Братченко, В. Ф. Управління персоналом організації в сучасних умовах. *Персонал*. № 3. 2006. № 5-10.
2. Васильков В. Г. Організація виробництва / В. Г. Васильков. Київ: КМЕУ, 2011. 524 с.
3. Веснин В. Р. Практичний менеджмент персоналу. 2008. 732с.

**ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОЮ
АУДИТОРСЬКОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО УМОВ
ПРОГРАМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА (INTERREG)**

Дмитрашко Людмила
головний державний аудитор відділу
методології забезпечення контрол
в рамках міжнародних угод та міжнародного співробітництва
Департаменту нормативно-методологічного забезпечення
процесу державного фінансового контролю Держаудитслужби

Отримання статусу офіційного кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році дало можливість Україні не тільки приєднатися до всіх фінансових ініціатив та програм організації, але й користуватися можливостями, які вони надають.

Унормовує основні засади реалізації програми Європейського територіального співробітництва (Interreg) Регламент ЄС № 2021/1059 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про конкретні положення щодо мети Європейського територіального співробітництва (Interreg) (далі – Регламент № 2021/1059), що підтримується Європейським фондом регіонального розвитку та інструментами зовнішнього фінансування.

Завданням Європейського фонду регіонального розвитку є допомога в усуненні основних регіональних дисбалансів у Союзі шляхом участі у розвитку та структурному пристосуванні регіонів, чий розвиток відстає, та в переорієнтації промислових регіонів, що занепадають. (стаття 176 Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу

Європейський фонд регіонального розвитку має сприяти зменшенню диспропорцій між рівнями розвитку різних регіонів і відсталості найменш сприятливих регіонів, серед яких особлива увага приділяється виплачується певним категоріям регіонів, включаючи конкретне посилення на транскордонні регіони. (стаття 174 Договору про Європейський Союз та Договору про

функціонування Європейського Союзу)

Регламент № 2021/1059 відіграє ключову роль у впорядкуванні та розвитку транскордонної співпраці у сфері фінансів, охоплюючи не лише країни ЄС, а й потенційних членів та інших партнерів, що має особливе значення для України. Безпосередньо норми Регламенту унормовують зміст співпраці у галузі фінансового управління, моніторингу, комунікації, технічних аспектів, контролю та аудиту фінансів, а також інших сфер, які торкаються співпраці у фінансових питаннях.

У травні 2024 року Україною ратифіковані Угоди про фінансування програм транскордонного та транснаціонального співробітництва Interreg та Interreg NEXT 2021 – 2027 «Польща – Україна», «Румунія – Україна», «Басейн Чорного моря», «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» та «Дунайська регіональна програма» (далі – програми Interreg).

У вказаних Угодах викладені умови фінансування та реалізації програм Interreg на період з 2021 до 2027 року в Україні за допомогою фінансового внеску Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) та Європейського інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва – Глобальна Європа (NDICI), Інструменту передвступної допомоги («ІРА III») та національного внеску до Програм.

Для захисту фінансових інтересів Європейського Союзу держави-члени Європейського Союзу вживають усіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, регуляторні та адміністративні.

Постановою Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2024 р. № 1031 (далі – постанова № 1031) внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1110 «Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу» (далі – постанова № 1110) та створено Службу координації боротьби із шахрайством щодо організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) (далі – Служба координації), функції якої

уповноважено виконувати Державну аудиторську службу України.

До функцій Служби координації зокрема віднесено отримання, узагальнення інформації про можливі порушення під час використання в Україні фінансової допомоги, яка отримана від Європейського Союзу, та забезпечення її передачі в повному обсязі компетентним органам України та ЄС; забезпечення міжвідомчої взаємодії з метою боротьби із шахрайством з коштами Європейського Союзу, корупцією та будь-якими іншими порушеннями, що впливають на фінансові інтереси України та Європейського Союзу.

Крім того Служба координації здійснює супровід адміністративного розслідування (перевірки на місці та інспектування), що проводить Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

Також постановою № 1031 затверджено Порядок реалізації механізму міжвідомчої взаємодії Державної аудиторської служби як Служби координації боротьби із шахрайством щодо організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF), який визначає засади міжвідомчої взаємодії з метою боротьби із шахрайством з коштами ЄС, корупцією та будь-якими іншими порушеннями, що впливають на фінансові інтереси ЄС.

Держаудитслужба здійснює контроль за законністю та правомірністю витрат бенефіціарів (партнерів) у межах виконання спільних операційних програм прикордонного та транскордонного співробітництва. (підпункт 4 пункту 4 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою КМУ від 3 лютого 2016 р. № 43)

Усі вищезазначені питання та сфери співпраці повинні бути ще більше актуалізовані та розширені, і програми Interreg Регламенту ЄС № 2021/1059 покликані в тому числі це зробити.

В Україні застосовується метод делегування повноважень, зокрема:

Секретаріат Кабінету Міністрів України визначено національним

органом управління, який несе виключну відповідальність за реалізацію Програми на своїй території та забезпечує співпрацю з органом управління, іншими органами Програми, моніторинговим комітетом та Комісією;

Державну аудиторську службу України визначено національним контролером, який буде підтримувати орган управління у виконанні ним завдань контролю на території України.

(Угоди про фінансування програм Interreg)

Національний орган управління надає постійну підтримку органу управління на всіх етапах реалізації програми, включаючи фінансовий контроль, моніторинг виконання проектів та комунікацію з партнерами тощо.

Національний контролер забезпечує проведення управлінських перевірок відповідно до пунктів 3-9 статті 46 Регламенту (ЄС) № 2021/1059 та відповідно до правил програми.

Український національний контролер за підтримки національного органу має проводити управлінські перевірки на своїй території, щоб підтвердити, що:

- продукти та послуги, що фінансуються спільно були надані;

- операції відповідають статті 74(1)(a) Регламенту (ЄС) № 2021/1060, програмі та умовам підтримки операції.

Орган управління має переконатися, що витрати бенефіціарів, які беруть участь в операції, були перевірені національним контролером.

(Угоди про фінансування програм Interreg)

Угодами про фінансування програм Interreg також передбачено, що Європейський Союз має право проводити відповідні технічні, наукові, фінансові аудити та перевірки, включно з проведенням перевірок на місцях відповідно до статей 48 і 49 Регламенту (ЄС) № 2021/1059 та статті 79 Регламенту (ЄС) № 2021/1060 в приміщеннях будь-якої фізичної особи, яка проживає в Країні-партнері, або юридичної особи, заснованої в Країні-партнері, та отримує фінансування від Європейського Союзу, а також будь-якої третьої сторони, яка бере участь у реалізації фінансування Європейського Союзу, яка

проживає або зареєстрована в Країні-партнері.

Такі перевірки та аудити можуть проводити представники установ та органів Європейського Союзу, зокрема Комісії, Європейського управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF), Європейського суду аудиторів, Прокуратури Європейського союзу або інші особи, уповноважені Комісією відповідно до чинних положень законодавства Європейського Союзу.

Державна аудиторська служба України та, у відповідних випадках, органи Програми мають бути повідомлені про проведення перевірки на місці представниками або зовнішніми аудиторами, що призначені або уповноважені органом управління, аудиторським органом, Комісією, Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) або Європейським судом аудиторів.

Держаудитслужба бере участь у проведенні адміністративних розслідувань (перевірок на місцях та інспектувань) Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) з метою захисту фінансових інтересів ЄС від шахрайства з коштами ЄС, корупції та будь-яких інших порушень на території України відповідно до положень Регламенту Ради (Євратом, ЄС) № 2185/96 від 11 листопада 1996 р. та законодавства України. (підпункт 17 ¹ пункту 4 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою КМУ від 3 лютого 2016 р. № 43)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Довженко Анна Олександрівна,
Дяченко Анастасія Костянтинівна,
Студентки
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

Малий і середній бізнес відіграє провідну роль в економічному розвитку, оскільки виступає основним джерелом створення нових робочих місць, сприяє посиленню конкурентного середовища та інноваційної активності. Завдяки своїй гнучкості, такі підприємства здатні швидко адаптуватися до змін кон'юнктури ринку, забезпечуючи стабільність економічної системи. Вони також сприяють децентралізації економічної влади, розподілу доходів у регіонах і зниженню залежності від монополістичних структур.

Ціль роботи./Aim.

Цілю даного цього дослідження є визначення на основі проведеного аналізу сучасних тенденцій функціонування малих та середніх підприємств, основних особливостей їхнього розвитку в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи./Materials and methods.

У дослідженні використано дані офіційних звітів, публікацій та аналітичних матеріалів, що стосуються розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Основними джерелами були урядові документи, міжнародні звіти та публікації щодо збитків, завданих економіці війною. Методи дослідження включають аналіз економічних показників внеску МСБ у ВВП, огляд стратегій розвитку цього сектору та оцінку поточних проблем підприємництва на основі сучасних аналітичних звітів.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Станом на 2021 рік малі та середні підприємства (МСП) є основою економіки України, створюючи 60% ВВП, 7 мільйонів робочих місць і

забезпечуючи майже 40% податкових надходжень. Високий рівень їх адаптивності дозволяє швидко впроваджувати інновації та відповідати на потреби ринку. За словами Президента Володимира Зеленського, розвиток МСП є пріоритетом держави, а співпраця між урядом і бізнесом має бути партнерською. Така взаємодія сприятиме зміцненню середнього класу, зменшенню соціальної нерівності та загальній соціальній стабільності. [1]

Структура суб'єктів великого, середнього, малого підприємництва, які працюють на території України, протягом 2014–2022 рр. залишалася практично незмінною: малі підприємства становили 95 % від загальної сукупності підприємств, середні – майже 5 %. [2]

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів великого, середнього, малого підприємства, які працювали на території України протягом 2014-2022 рр.

Рік	Підприємства						
	усього, од.	великі		середні		малі	
		од.	%	од.	%	од.	%
2014	341 001	497	0,15	15 906	4,66	324 598	95,19
2015	343 440	423	0,12	15 203	4,43	327 814	95,45
2016	306 369	383	0,13	14 832	4,84	291 154	95,03
2017	338 256	399	0,12	14 973	4,42	322 920	95,47
2018	355 877	446	0,13	16 057	4,51	339 374	95,36
2019	380 597	518	0,14	17 751	4,66	362 328	95,2
2020	373 822	512	0,14	17 602	4,71	355 708	95,15
2021	370 834	610	0,16	17 502	4,72	352 722	95,12
2022	261 924	494	0,19	14 783	5,64	246 647	94,17

Джерело: [2]

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що структура підприємництва в Україні залишалася відносно стабільною, проте повномасштабні військові дії призвели до помітного скорочення кількості

МСП. Так, порівняно з 2020 р. їхня кількість протягом 2022 р. зменшилася майже на третину, зокрема середніх підприємств стало менше на 17 %, малих-на 31 %. Хоча, варто зазначити, подібна тенденція спостерігалася ще в передвоєнний період, особливо стосовно малих суб'єктів підприємництва. [2]

Військова агресія росії призвела до значних втрат в Україні, де прямі збитки за рік повномасштабної війни перевищують 135 млрд доларів США. Загальні економічні збитки, включаючи порушення економічних потоків, виробництва та додаткові витрати, пов'язані з конфліктом, становлять близько 290 млрд доларів США. [3] Спад ділової активності в секторі МСП викликав зростання безробіття та загальну економічну нестабільність. Це змусило багато підприємств тимчасово зупинити діяльність або перемістити бізнес в інші регіони, скориставшись програмами релокації. Наслідком стали зниження обсягів виробництва та споживання, що негативно вплинуло на економіку країни.

Згідно з дослідженням, проведеним у межах проекту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України», у 2023 – січні 2024 рр значна частина підприємств відчула погіршення фінансового стану, що особливо позначилося на підприємствах Східного та Південного регіонів. Якщо до повномасштабного російського збройного вторгнення п'ята частина бізнесу (22,3 %) оцінювала свій фінансово-економічний стан як задовільний чи поганий, то наприкінці 2023 р. таких підприємств налічувалось уже 78,1 %. Лише 36,5 % МСП в Україні продовжували працювати під час війни, а 6 % були вимушені припинити діяльність більше ніж на один рік.

Так, на сході країни через воєнні дії 18,2 % підприємств були змушені призупинити свою діяльність на 12 місяців, а то й на довший період, на півдні частка таких підприємств становила 12,7 %.

Найбільших втрат зазнали сектори будівництва й транспорту, громадського харчування й туризму, найменше постраждали ІТ-сектор і сільське господарство (рис. 1). [2]

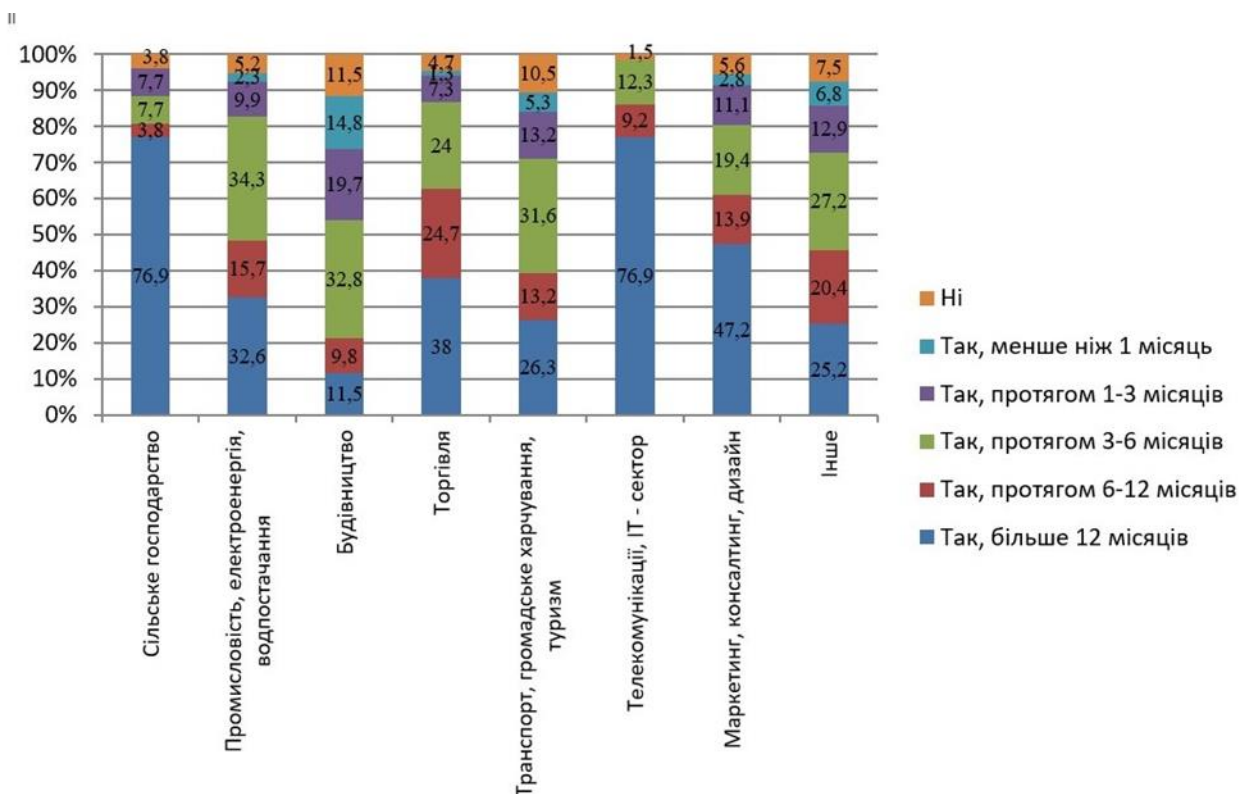

Рис. 1. Результати опитування щодо вимушеного припинення діяльності суб'єктами МСП в умовах воєнного стану

Джерело: [2]

На сьогоднішній день український бізнес функціонує в умовах повномасштабної війни. Незважаючи на численні виклики, він не лише зберіг свою стійкість, а й демонструє активний розвиток у 2023 році. Підтримка МСП є ключовим пріоритетом державної політики. Уряд затвердив Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП до 2027 року, а також операційний план заходів на 2024–2027 роки. Нова стратегія відповідає потребам бізнесу та спрямована на створення інклюзивного середовища для активності жінок, осіб з інвалідністю та ветеранів. Запущений Альянс стійкості МСП у співпраці з Німеччиною має на меті координацію зусиль для розвитку екосистеми МСП. Основна мета стратегії — створення сприятливих умов для розвитку МСП та орієнтири для інвестування, як на теперішньому етапі, так і в період повоєнного відновлення.

Документ окреслює напрямки державної політики у сфері МСП,

включаючи відновлення зруйнованих підприємств за принципом «відбудувати краще». Стратегія враховує рекомендації ОЕСР та відповідає Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, а також узгоджується з Планом для Ukraine Facility. Вона деталізує розвиток економіки у напрямку створення доданої вартості та переробної промисловості, а також передбачає розвиток МСП відповідно до Національного плану з енергетики та клімату до 2030 року.

Стратегія включає чотири ключові цілі:

1. Відновлення та полегшення ведення бізнесу через доступ до капіталу, дерегуляцію та нові інструменти підтримки, такі як гранти та програма «Доступні кредити 5-7-9».

2. Інноваційний розвиток та цифрова трансформація, з акцентом на залучення інвестицій та впровадження новітніх технологій.

3. Розвиток людського капіталу та підприємництва через дуальну освіту та підтримку жінок, ветеранів і осіб з інвалідністю.

4. Підвищення конкурентоспроможності та експортних можливостей через співпрацю з міжнародними мережами.

За прогнозами Міністерства економіки України, реалізація стратегії підвищить індекс економічної свободи бізнесу, збільшить наукоємність валового внутрішнього продукту та зменшить рівень безробіття. Для координації зусиль у розвитку екосистеми МСП Україна та Німеччина ініціювали створення Альянсу стійкості МСП. [4]

Висновки./Conclusions.

МСП є ключовими для економіки України, але війна значно скоротила їх кількість. Президент наголосив, що держава повинна активно підтримувати МСП через інновації, фінансування та створення сприятливого бізнес-середовища. Він підкреслив, що розвиток малого та середнього бізнесу є пріоритетом для уряду і що необхідно працювати разом, щоб забезпечити успішне відновлення країни. Співпраця між державою та бізнесом є критично важливою для досягнення спільних цілей і побудови успішного майбутнього для української економіки.

ДЖЕРЕЛА:

1. Зеленський, В. (2021). Малий і середній бізнес дає 60% ВВП і більше. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/qmethi>
2. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/zxufgo>
3. Уряд України, Світовий банк, Європейська Комісія та ООН (2023). Звіт щодо збитків України, завданих рф за рік війни. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/wfpwkg>
4. Уряд України (2024). Схвалено Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року та операційний план заходів на 2024-2027 роки. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/cjwfko>

СМАРТ ЕНЕРГЕТИКА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАЙНІНГУ КРИПТОВАЛЮТ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Задорожна Анна Володимирівна

к. ф. -м. н, доц.

Балух Богдан Ігорович

Студент

Львівський національний університет ім. Івана Франка

м. Львів, Україна

Анотація: Сучасний розвиток технологій майнінгу криптовалют висуває серйозні вимоги до енергоспоживання, що створює виклики для екології та економіки. Смарт енергетика, заснована на інтеграції відновлюваних джерел енергії та інтелектуальних систем управління, може значно підвищити енергоефективність майнінгу, знизити витрати та мінімізувати вплив на довкілля. У роботі розглядаються перспективи впровадження смарт енергетики для оптимізації майнінгу, а також основні виклики, зокрема необхідність значних інвестицій в інфраструктуру та рішення для зберігання енергії.

Ключові слова: Майніг, криптовалюта, POS, POW, смарт енергетика, джерела енергії.

В час експотенціального розвитку технологій майнінг як одна з можливостей пасивного заробітку набрав неаби якої популярності. При своєму зародженні як ніші в цілому цей процес вимагав значних обчислювальних ресурсів і витрат на електроенергію, особливо в рамках алгоритмів на основі Proof of Work (PoW). В той ж час, з заміщенням, такої монети як Ethereum, на менш енерговитратний Proof of Stake (PoS), з'явилися нові можливості для оптимізації майнінгового процесу та зниження витрат на електроенергію.

Потрібно розуміти що перехід з POW на POS відбувся по більшій мірі через те що наш світ рухається в сторону озеленення і меншого забруднення навколишнього середовища але в той ж час цей перехід згубив прибуток в значній мірі адже зміна алгоритму повністю відмінює заробіток зарахунок

обчислювальних ресурсів щодо монети ЕТН, яка була в більшій мірі найбільш простою в освоєнні та в плані заробітку. Адже не виникало ніяких складностей з змінами монет при роботі і виходив повністю пасивний прибуток наразі ситуація кардинально інша в силу переходу на новий (зелений алгоритм). Проте використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні станції, відкриває нові горизонти для майнінгу. Це не лише допомагає зменшити вартість енергоспоживання, але й дозволяє знизити екологічне навантаження на довкілля.

Смарт енергетика – це ідеологія, яка передбачає використання сучасних цифрових технологій для оптимізації генерації, розподілу та споживання енергії. Вона спрямована на підвищення енергоефективності, зниження витрат на енергію, а також зменшення впливу на природу. Головним плюсом смарт енергетики є ввід відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна і вітрова енергія, та їхнє управління за допомогою інтелектуальних мереж та систем моніторингу в реальному часі [1]

Ключові компоненти смарт енергетики:

1. Інтелектуальні мережі - є важливою частиною смарт енергетики, оскільки вони дозволяють накопичувати та аналізувати інформацію про споживання електроенергії в реальному часі. Це допомагає керувати витратами енергії ефективніше, розподіляти енерго ресурси між споживачами та налаштовувати роботу енергетичних систем.

2. Відновлювані джерела енергії – важливим аспектом смарт енергетики є використання відновлюваних джерел енергії. Це включає сонячну, вітрову, гідро- та геотермальну енергію. Їх використання не лише зменшує залежність від викопних палив, а й знижує викиди парникових газів.

3. Системи зберігання енергії - Для забезпечення стабільності роботи енергетичної системи при використанні нестабільних відновлюваних джерел, таких як сонячна чи вітрова енергія, необхідні системи зберігання енергії.

Автоматизоване керування споживанням електроенергії є ключовим елементом у системах "розумної" енергетики, оскільки воно дає можливість

регулювати енергоспоживання залежно від зміни вартості електрики чи наявних ресурсів . Це допомагає не тільки знизити навантаження на енергетичні мережі під час пікових навантажень, але й сприяє підвищенню ефективності використання енергії у довгостроковій перспективі. [2]

Енергоспоживання у процесі майнінгу

Proof of Work (PoW) - це перший та один з найпоширеніших алгоритмів, використаний при майнінгу криптовалют.

Основним завданням цього алгоритму є забезпечення надійності та безпеки мережі шляхом вирішення складних математичних задач

Майнери мережі, які виконують цю роботу, винагороджуються новоствореними монетами та комісіями за транзакції. Майнінг за PoW-алгоритмом потребує значних обчислювальних ресурсів, тому витрати на електроенергію є одним з ключових аспектів оцінки рентабельності цього процесу. Використання спеціалізованого обладнання, такого як GPU дозволяє ефективніше виконувати розрахунки, однак вимагає значних капіталовкладень у початкове обладнання. Енергоспоживання та обчислювальні потужності Одна з головних проблем майнінгу за PoW полягає у високому енергоспоживанні.

Але потрібно враховувати що якщо розглядати випадки коли електроенергія є безкоштовним ресурсом то прибуток досить приємно збільшується. Оскільки складність математичних задач постійно збільшується з ростом мережі, майнерам необхідно постійно оновлювати обладнання, щоб залишатися конкурентоспроможними. Для оцінки енергоспоживання варто розглянути поточні потужності найбільших мереж, таких як Bitcoin та Ethereum до переходу на PoS.

Порівняння енергоефективності різних моделей консенсусу (PoW vs PoS)

Proof of Stake – це алгоритм, який було розроблено як більш енергоефективний та екологічний варіант у порівнянні з Proof of Work (PoW). Основна відмінність полягає в тому, що для забезпечення безпеки мережі та підтвердження транзакцій у PoS більше не потрібні значні обчислювальні потужності. Взаєм цього право на валідацію блоків отримують учасники

мережі, які утримують певну кількість криптовалюти яку депозитять в stake pool задля можливості стати валідатором з метою заробітку [3].

Оснливними концептуальними принципами є:

- Валідація блоків: Кожен учасник мережі може стати валідатором залишивши свій крипто актив під заставою. Також залежно від кількості людей, сумми коштів, та терміну застави винагорода коливається в % співвідношенні.
- Економічним стимулом для становлення валідатором є повністю пасивний прибуток адже непотрібно нічого робити а просто віддати свої кошти під заставу. Але потрібно враховувати ризики втрати на курсі і тому подібні речі.
- Ризики втрати капілу, також важливим аспектом є можливість конфіскування коштів валідатора в разі якихось протиправних дій з його сторони чи то негативний вплив на мережу чи взаємодія з протиправними грошима [4].

Перспективи впровадження смарт-енергетики в майнінг: розвиток технологій і потенціал відновлюваних джерел.

Останні роки характеризуються активним розвитком технологій у галузі відновлюваної енергії, що відкриває нові перспективи для живлення майнінгових ферм. Вітрова, сонячна, гідро- та геотермальна енергії демонструють високий потенціал для забезпечення енергетичних потреб криптоферм. Завдяки технологічному прогресу та широкому застосуванню, собівартість енергії з цих джерел значно знижується . Наприклад, ціни на сонячні панелі та вітрові турбіни за останні десять років знизилися на 70-80%, що робить їх більш доступними для великих майнінгових проектів.

Економічна вигода від переходу на смарт енергетику в майнінгу.

Переходячи на відновлювані джерела енергії, майнінгові ферми можуть значно знизити витрати на електроенергію, яка є основним витратним компонентом в їх операційних бюджетах. У багатьох регіонах, де відновлювані джерела енергії є достатньо розвиненими, такі як Ісландія чи Канада, енергетичні компанії пропонують конкурентоспроможні тарифи на

електроенергію для промислових користувачів, що включає майнінг. Смарт енергетика дозволяє уникати пікових цін на електроенергію за рахунок використання акумульованої енергії або оптимізації роботи обладнання під час періодів зниженого попиту. Це також дозволяє скоротити витрати на обладнання, оскільки ефективніше використання ресурсів зменшує навантаження на апаратні засоби [5].

Зменшення вуглецевого сліду та відповідність екологічним стандартам.

Один із ключових аспектів переходу на смарт енергетику в майнінгу - це зменшення вуглецевого сліду. Використання відновлюваних джерел енергії дозволяє значно скоротити обсяги викидів CO₂, оскільки такі джерела енергії, як сонячна і вітрова, не потребують спалювання викопних палив для виробництва електроенергії. Це є важливим фактором у боротьбі зі зміною клімату та виконанні міжнародних екологічних зобов'язань.

Виклики впровадження смарт енергетики.

- Висока вартість встановлення смарт систем:

Найбільшим викликом введення смарт енергетики для майнінгових ферм є висока стартова вартість встановлення необхідних технологій. Інтелектуальні мережі, системи моніторингу та управління енергією, а також рішення для зберігання енергії вимагають значних капіталовкладень. Інсталяція сонячних панелей, вітрових турбін або систем акумуляції енергії має тривалий період окупності, особливо в регіонах із низьким рівнем державної підтримки відновлюваної енергетики. Для малих та середніх майнінгових операторів така інвестиція може бути недоступною, і лише великі гравці ринку здатні дозволити собі інвестувати у повномасштабні смарт енергетичні системи. Однак поступове зниження вартості відновлюваних технологій і зростання кількості доступних фінансових механізмів, таких як «зелені» кредити та державні субсидії, можуть полегшити цей перехід у майбутньому.

Висновки. Впровадження технологій смарт-енергетики в майнінг криптовалют є важливим етапом для підвищення енергоефективності, зменшення операційних витрат і зниження негативного впливу на навколишнє

середовище. Завдяки розвитку відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова, з'являється можливість стабільного та екологічного енергопостачання для криптоферм. Використання розумних систем управління енергоспоживанням і технологій зберігання енергії сприяє оптимізації процесу майнінгу, що знижує залежність від традиційних енергетичних ресурсів. Перехід до смарт-енергетики також може стати економічно вигідним для операторів майнінгових ферм, особливо в регіонах із доступом до дешевої та відновлюваної енергії. Це може знизити витрати на електрику та підвищити рентабельність майнінгових процесів, а також зменшити вуглецевий слід, відповідаючи екологічним стандартам. Проте для повного впровадження смарт-енергетики є певні виклики, серед яких високі початкові витрати на створення інфраструктури, потреба у надійних технологіях зберігання енергії, а також існуючі правові та інфраструктурні бар'єри. Попри ці труднощі, смарт-енергетика має великий потенціал для розвитку стійкої індустрії майнінгу, підвищення енергоефективності та зменшення негативного впливу на екологію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільчук О. В. Відновлювана енергетика: сучасні технології та перспективи розвитку в Україні / Енергетична політика України – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://energy-policy-ua.com/2021/renewable-energy>
2. Кравець В. А., Соловей С. М. Інтелектуальні енергетичні системи: концепція та принципи побудови / Наукові праці з енергетики – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://energy-science-ua.com/2020/smart-energy-systems>
3. Петров В. І. Смарт-енергетика як інструмент підвищення енергоефективності в промислових масштабах / Журнал відновлюваної енергетики – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://renewable-energy-journal.com/2022/smart-energy>

4. Тараненко Ю. В. Економічна ефективність впровадження відновлюваних джерел енергії на виробництвах / Енергозбереження в Україні – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://energy-saving-ua.com/2019/renewable-energy-efficiency>

5. Бойко М. Г. Енергетика майбутнього: проблеми та виклики для енергетичної інфраструктури / Вісник енергетики та екології – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://energy-and-ecology-journal.com/2021/energy-future>

РЕФОРМА ЗВІТНОСТІ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

Ковальова Тетяна Володимирівна

к.е.н., доцент

Шагун Євгенія Максимівна

Студентка

Національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Вступ. Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) є важливим компонентом соціальної системи України, забезпечуючи фінансування ключових соціальних програм. Цей обов'язковий платіж нараховується на доходи працівників та фізичних осіб-підприємців (ФОП) і спрямовується на такі сфери, як пенсійне забезпечення, страхування у випадку непрацездатності, безробіття та інші соціальні потреби. ЄСВ виконує важливу роль у підтримці стабільності соціальної сфери, оскільки фінансування соціальних виплат безпосередньо залежить від його своєчасної сплати.

Система ЄСВ є обов'язковою для всіх юридичних та фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність або наймають працівників. Внесок нараховується на заробітну плату, премії та інші доходи працівників, а фізичні особи-підприємці сплачують ЄСВ, базуючись на своєму доході або встановленому мінімальному внеску. ЄСВ є основою соціальної політики держави, оскільки забезпечує фінансову стабільність соціальних фондів. Належна сплата внеску гарантує безперебійні виплати пенсій та інших соціальних допомог.

Це робить ЄСВ важливим як для платників, що зобов'язані своєчасно звітувати та сплачувати внески, так і для суспільства загалом, яке залежить від стабільного функціонування соціальної системи.

Мета роботи. Метою цієї роботи є аналіз реформ Єдиного соціального внеску (ЄСВ) в Україні, зокрема впровадження спрощеної звітності та диджиталізації процесів, а також оцінка впливу цих змін на бізнес і соціальне забезпечення в умовах сучасних викликів, таких як воєнний стан.

Матеріали та методи. У дослідженні використані нормативно-правові акти України, що регулюють питання ЄСВ, зокрема зміни, внесені в результаті реформ 2020-2021 років. Для аналізу також залучено міжнародний досвід диджиталізації систем соціального забезпечення в таких країнах, як Швеція, Нідерланди, Великобританія та Канада. Методами роботи стали порівняльний аналіз, критичний огляд та дослідження нормативно-правової бази в контексті сучасних реформ.

Результати та обговорення. Реформа Єдиного соціального внеску (ЄСВ) в Україні набула особливої актуальності в останні роки, коли постала потреба модернізувати та спростити адміністративні процеси. Складність податкових процедур, що зростала, розширення сфери електронних послуг і вимоги сучасної економіки диктували необхідність реформування системи ЄСВ. Головною метою було зменшення бюрократичного навантаження на бізнес, підвищення ефективності адміністрування та приведення системи у відповідність до новітніх цифрових стандартів. Основні зміни були запроваджені в межах податкової реформи, що відбувалася протягом 2020-2021 років.

Одним із ключових аспектів реформи стало об'єднання звітності. До 2021 року підприємства подавали окремі звіти щодо ЄСВ, податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військового збору, що вимагало значних ресурсів і часу. Ця процедура була не лише громіздкою, але й призводила до помилок через дублювання інформації та складність системи звітування.

Реформа передбачала створення єдиної звітної форми, що дозволило об'єднати всі три види звітів в один документ. Це суттєво знизило адміністративне навантаження на підприємства, зменшивши обсяги паперової роботи та зниживши ризик помилок у звітах. Бізнес, особливо малий і середній, відчув значне полегшення, оскільки потреба в окремому обліку та подачі різних звітів зникла. Такий підхід також спростив роботу органів контролю, оскільки дані надходять у єдиній, стандартизованій формі, що спрощує перевірку та обробку інформації.

Іншою важливою причиною реформ стала швидка диджиталізація економіки. В Україні, як і у всьому світі, відбувається масовий перехід на електронні сервіси та автоматизацію процесів. Однак система ЄСВ відставала від цих тенденцій, що створювало додаткові труднощі для підприємців. Зростання кількості електронних послуг зробило очевидну необхідність спрощення звітності, зменшення кількості документів та переведення звітності в електронну форму.

Диджиталізація процесу подання звітності стала однією з найважливіших змін у реформі ЄСВ. До реформування, підприємства подавали звіти в паперовому вигляді, що призводило до великої кількості документів, затримок в обробці й можливих помилок через людський фактор. Це створювало значні адміністративні витрати та уповільнювало обробку інформації. Впровадження електронної форми звітності, розпочате у 2021 році, суттєво змінило ситуацію. Тепер підприємства можуть подавати звіти через онлайн-платформи, такі як портал електронного кабінету платника податків. Це дозволяє зменшити витрати на папір і зберігання документів, а також знижує ризик фізичної втрати або пошкодження документів.

Згідно з міжнародними практиками, країни з розвиненими системами електронного звітування демонструють значні переваги. Наприклад, у Швеції та Нідерландах вже давно запроваджені електронні системи подання податків, що дозволяє знижувати адміністративні витрати та покращувати точність звітності. Ці країни мають високий рівень диджиталізації, що позитивно впливає на загальну ефективність податкових систем.

Автоматизація перевірок стала важливим кроком у модернізації процесу адміністрування ЄСВ. Раніше перевірка правильності сплати ЄСВ вимагала значних зусиль з боку органів контролю. Ручна перевірка даних була повільною і могла супроводжуватися помилками через людський фактор. Сьогодні автоматизовані системи здійснюють перевірку інформації у реальному часі, що дозволяє швидше виявляти помилки та розбіжності. Наприклад, автоматичні алгоритми перевіряють правильність заповнення форм, зіставляють дані з

базами даних і виявляють потенційні порушення. Це не лише прискорює процес перевірки, але й підвищує його точність.

Міжнародний досвід показує, що автоматизація перевірок значно підвищує ефективність податкових систем. Наприклад, у Великобританії та Канаді використовуються складні автоматизовані системи для перевірки податкових декларацій та виявлення шахрайства. Це дозволяє знижувати витрати на обробку інформації та зменшувати кількість помилок, що позитивно впливає на збір податків і управління фінансами. В Україні також спостерігаються подібні позитивні ефекти завдяки впровадженню автоматизованих перевірок.

Запровадження воєнного стану в Україні у 2022 році суттєво вплинуло на звітність Єдиного соціального внеску (ЄСВ) та створило нові виклики для бізнесу. Підприємства, особливо малі та середні, опинилися у складних умовах, пов'язаних з порушенням ланцюгів постачання, економічними збитками та змінами місця розташування. У відповідь на ці виклики, держава впровадила низку пільгових режимів та спрощених процедур для зменшення бюрократичного навантаження та підтримки бізнесу.

Одним із перших кроків уряду стало надання можливості для фізичних осіб-підприємців та малого бізнесу скористатися пільговими режимами. Для підприємців, які опинилися у зоні бойових дій або були змушені перемістити свій бізнес на інші території, передбачено тимчасове звільнення від обов'язкової сплати ЄСВ за себе. Це стосувалося ФОПів 1-3 груп, які могли не сплачувати внески без ризику нарахування штрафних санкцій та пені. Також, підприємства, які втратили можливість вести діяльність через воєнний стан, отримали змогу подавати звіти з ЄСВ із затримкою або взагалі призупинити звітування на певний час. Це дозволило їм зосередитися на стабілізації бізнесу і збереженні робочих місць. Для переселенців та підприємств, які перемістили свій бізнес, було запроваджено спеціальні програми, які передбачають зниження податкового навантаження і спрощені процедури подання звітності.

У зв'язку з воєнним станом було також переглянуто процедури

звітності з ЄСВ. Підприємства отримали можливість подавати звіти через електронні платформи з гнучким графіком. Деякі терміни подання звітів були продовжені, враховуючи складнощі, з якими стикнувся бізнес. Такий підхід значно зменшив адміністративний тиск на підприємців, дозволивши їм зосередитися на основній діяльності. Через нестабільність, спричинену воєнним станом, було прийнято рішення тимчасово призупинити проведення ряду перевірок щодо сплати ЄСВ. Це стосувалося як планових, так і позапланових перевірок. Основна мета цього заходу полягала у зменшенні тиску на бізнес під час кризи, особливо на малі підприємства, які мали труднощі зі збереженням робочих місць та веденням господарської діяльності.

Така політика дала змогу бізнесу адаптуватися до нових реалій і зменшила ризики штрафів або пені за несвоєчасне подання звітів через форс-мажорні обставини, спричинені воєнним станом. Водночас підприємства зобов'язані будуть відновити звітування та сплату ЄСВ після стабілізації ситуації. Ці заходи мали тимчасовий характер, але вплинули на розвиток диджиталізації та спрощення податкових процедур в Україні. Після воєнного стану держава може продовжити спрощені підходи у звітності ЄСВ, щоб зменшити навантаження на бізнес у післявоєнний період, що сприятиме швидшому економічному відновленню.

Попри позитивні зміни, реформи зіткнулися з низкою викликів. Одним із таких викликів став опір зі сторони бізнесу, особливо тих компаній, що не були готові до переходу на нові форми звітності. Підприємствам потрібен час і ресурси для адаптації до нових правил, що створює додаткове навантаження. Також існують проблеми з доступом до цифрових технологій у віддалених регіонах. У деяких частинах України інфраструктура для електронної звітності не є достатньо розвиненою, що ускладнює перехід на нові процедури. Іншим важливим викликом залишається інтеграція між різними державними органами. Хоча система звітності була значно спрощена, координація між органами, такими як Державна податкова служба та Пенсійний фонд, ще потребує вдосконалення для уникнення затримок і неузгодженостей у звітуванні.

Висновки. Реформа ЄСВ принесла значні покращення як для бізнесу, так і для державних органів. Спрощення процедур стало одним із ключових досягнень. Перехід на електронну форму звітності, а також об'єднання звітності ЄСВ із ПДФО зробили процес менш складним і затратним для підприємств. Тепер компанії витрачають менше часу і ресурсів на адміністрування звітів, що особливо актуально для малого та середнього бізнесу. Завдяки автоматизації процесів і впровадженню електронних систем вдалося суттєво знизити кількість помилок у звітності. Системи автоматично перевіряють коректність поданих даних і вказують на можливі помилки, що зменшує ризик санкцій для платників. Прозорість і контроль – ще одна важлива перевага реформ. Державні органи отримали доступ до швидкої та чіткої інформації про звітність та сплату внесків. Це спрощує процеси перевірок і допомагає боротися з корупційними ризиками, оскільки системи стали більш прозорими й автоматизованими.

Реформа ЄСВ є важливим кроком у розвитку системи соціального забезпечення та адміністративного спрощення для бізнесу. Вже впроваджені зміни дозволили досягти значних результатів: спрощення процедур, зменшення помилок та підвищення прозорості. Ці реформи сприяли поліпшенню взаємодії між бізнесом та державою, знижуючи навантаження на підприємства і сприяючи їхньому розвитку.

Перспективи подальших змін передбачають подальшу диджиталізацію процесів, усунення недоліків інтеграції між державними органами та адаптацію звітності до умов воєнного стану та відновлення економіки. Ці зміни мають потенціал покращити соціальне забезпечення та створити більш сприятливі умови для розвитку підприємницької діяльності в Україні.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ

Козьмук Наталія Ігорівна

к.е.н., доцент

Кузьменко Дар'я Миколаївна

Студентка

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ / Introduction. Система управління ризиками є важливим елементом діяльності страхової компанії, оскільки страхування засноване на перерозподілі ризиків. Управління ризиками дозволяє страховим компаніям ефективно захищати свої активи, забезпечувати стабільність фінансових показників та відповідати вимогам нормативних органів. У цій роботі буде розглянуто принципи та підходи до управління ризиками на прикладі однієї з провідних страхових компаній.

Мета роботи / Aim. Метою роботи є аналіз системи управління ризиками в страховій компанії на прикладі конкретної організації, визначення основних ризиків та методів їх мінімізації, а також оцінка ефективності існуючих механізмів управління ризиками.

Матеріали та методи / Materials and Methods. У роботі використані дані з відкритих джерел про діяльність обраної страхової компанії, фінансові звіти, а також результати інтерв'ю з менеджерами з ризик-менеджменту. Основними методами дослідження є аналіз літератури з питань ризик-менеджменту, порівняння різних моделей управління ризиками, та аналіз кількісних показників фінансової стабільності компанії.

Результати та обговорення / Results and Discussion. У ході дослідження виявлено, що основними ризиками для страхової компанії є страхові, інвестиційні та операційні ризики. Компанія активно використовує інструменти хеджування, диверсифікації та перестраховування для мінімізації ризиків. Аналіз показав, що ефективне управління ризиками дозволяє компанії зберігати конкурентоспроможність та забезпечувати високу фінансову стійкість навіть у

кризових умовах.

Результати та обговорення / Results and Discussion. У ході дослідження виявлено, що основними ризиками для страхової компанії є:

1. Страхові ризики — це ризики, пов'язані з імовірністю настання страхових випадків і виплат компенсацій клієнтам. Компанія використовує статистичний аналіз історичних даних та актуарні розрахунки для точнішого прогнозування ймовірності таких подій. Це дозволяє правильно формувати страхові резерви, що мінімізує можливі фінансові втрати у випадку великої кількості страхових виплат.

2. Інвестиційні ризики — це ризики, що виникають при інвестуванні страхових резервів у різні активи, такі як цінні папери, нерухомість чи інші фінансові інструменти. Компанія активно управляє своїм інвестиційним портфелем, застосовуючи принцип диверсифікації — тобто, інвестування в різні класи активів з метою зниження залежності від коливань ринку. Окрім цього, компанія використовує інструменти хеджування для захисту від валютних та процентних ризиків.

3. Операційні ризики — це ризики, пов'язані з внутрішніми процесами компанії, включаючи людські помилки, технічні збої або кіберзагрози. Для управління цими ризиками компанія впроваджує сучасні технології автоматизації процесів, підвищує рівень захисту даних та розробляє план дій на випадок надзвичайних ситуацій. Наприклад, впровадження кібербезпеки стало ключовим елементом стратегії, оскільки зростання обсягу даних і діджиталізація процесів підвищують ймовірність кібератак.

4. Регуляторні та юридичні ризики — компанія підпадає під значний вплив змін у законодавстві та нормативній базі. Для мінімізації цих ризиків постійно проводиться моніторинг змін у законодавстві, співпраця з юристами та консультантами, а також адаптація внутрішніх політик та процедур до нових вимог.

5. Перестраховування як механізм управління ризиками — для захисту від надзвичайно великих збитків компанія використовує перестраховування. Цей

процес дозволяє передавати частину ризиків іншим страховикам, що знижує фінансове навантаження на компанію в разі настання катастрофічних страхових випадків.

Аналіз ефективності показав, що завдяки ефективній системі управління ризиками компанія змогла знизити свій ризик-профіль і покращити свої фінансові результати. Наприклад, у 2022 році компанія зазнала значних виплат через природні катастрофи, однак завдяки перестраховуванню та оптимізації резервів змогла утримати стабільний рівень прибутковості. Окрім цього, компанія значно зменшила операційні ризики, впровадивши програму навчання для співробітників та нові системи кібербезпеки, що зменшило кількість інцидентів, пов'язаних із технічними збоями та зловживаннями. Таким чином, ефективне управління ризиками сприяє не лише зниженню ймовірності виникнення фінансових втрат, але й покращенню загальної стійкості компанії до зовнішніх викликів, що підтверджується її фінансовими показниками та стабільним зростанням.

Висновки / Conclusions. Система управління ризиками є ключовим елементом у діяльності страхової компанії, забезпечуючи її стабільність та розвиток. Використання комплексного підходу до управління ризиками, включаючи оцінку, моніторинг та мінімізацію ризиків, дозволяє компаніям ефективно управляти своїми активами та уникати значних фінансових втрат.

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ

Кременецька Марина Леонідівна
Головний державний фінансовий інспектор
відділу методології забезпечення контролу
в рамках міжнародних угод та міжнародного співробітництва
Департаменту нормативно-методологічного забезпечення процесу
державного фінансового контролю
Державної аудиторської служби України

Отримавши 2022 року статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, Україна отримує від офіційних донорів як фінансову допомогу на відбудову, так і на забезпечення роботи державного сектора й проведення інституційних реформ. Європейський Союз виступив одним з найбільших донорів України у боротьбі з російським агресором. А після завершення війни мають зрости вкладення Європейського Союзу у модернізацію і розбудову зруйнованої української інфраструктури, що передбачає здійснення контролю за використанням коштів, виділених на виконання проєктів міжнародного співробітництва, та дотримання принципів належного фінансового управління у сфері захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу.

У лютому 2024 року Європарламент затвердив Регламент (ЄС) 2024/792 від 29 лютого 2024 р. про створення Українського механізму (далі - Регламент 2024/792) та започатковано інструмент Ukraine Facility (далі - Ukraine Facility) для покриття дефіциту фінансування України, задоволення потреб у відновленні, реконструкції та модернізації з одночасною підтримкою зусиль України у сфері реалізації реформ на шляху до вступу до Союзу.

Відповідно до затвердженого Регламенту 2024/792, програма підтримки України від Європейського Союзу обсягом 50 млрд євро діятиме з 2024 до 2027 року.

Рамкова Угода між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування союзу для України згідно з

інструментом Ukraine Facility від встановлює принципи фінансової співпраці між Європейським Союзом та Україною згідно з Регламентом щодо Ukraine Facility, за винятком перехідного фінансування (далі – Рамкова Угода).

(Рамкову Угоду ратифіковано Верховною Радою України 06 червня 2024 року № 3786-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3786-20#n2>)

Ukraine Facility – це унікальний інструмент з підтримки економічного розвитку та відновлення України на її шляху вступу до ЄС на основі спільно узгоджених урядом України та Європейською комісією планів і пріоритетів. Передбачається, що дія Ukraine Facility буде комплексною та сприятиме пришвидшенню реформ у ключових секторах економіки, поліпшенню бізнес-активності, підвищенню економічної стійкості та прискоренню економічного зростання. Варто зауважити, що алгоритм підтримки України Ukraine Facility створений за аналогією «Механізму відновлення та стійкості» (Recovery and Resilience Facility), який використовується для фінансової підтримки країн-членів Євросоюзу. Проте фінансова підтримка за подібними програмами надається відповідно до схвалених планів дій, які спочатку готуються національними урядами із залученням громадськості та бізнесу, а потім узгоджуються з ЄС і містять перелік заходів, спрямованих на зміцнення економіки та макроекономічну стійкість.

Технічним документом, який необхідний для реалізації програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу є План України, який схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 244-р.

У квітні Європейська комісія підтримала запропонований урядом України план реформ Ukraine Plan у межах механізму Ukraine Facility, який визначає умови отримання 50 мільярдів євро макрофінансової допомоги протягом 2024-2027 років.

План України (далі – План) є одним з інструментів для відновлення, реконструкції та модернізації України, який може паралельно прискорити шлях України до набуття членства в Європейському Союзі.

План окреслює бачення України щодо середньострокового соціально-економічного зростання, яке наблизить її до Єдиного ринку за рахунок більшої відповідності європейським цінностям і узгодження з правилами, стандартами, політиками та практиками ЄС (acquis) та подальшої інтеграції з країнами ЄС.

План України відповідає стратегічним цілям Регламенту 2024/792, який засновує фінансову програму в Україні (далі – Механізм) на період з 2024 по 2027 рік. Він визначає цілі Механізму, його фінансування та бюджет на період з 2024 по 2027 роки, форми фінансування Союзу в рамках нього та правила надання такого фінансування.

Механізм надаватиме підтримку Україні за такими трьома напрямками:

I: фінансова підтримка, яка надається Україні для проведення реформ та інвестицій для реалізації Плану щодо України, а також для підтримки макрофінансової стабільності країни, як зазначено в Розділі III;

II: конкретна інвестиційна програма в Україні для підтримки інвестицій та забезпечення доступу до фінансування, як зазначено в Розділі IV;

III: технічна допомога та відповідна підтримка Україні для розробки та впровадження реформ, пов'язаних зі вступом до Союзу, і зміцнення адміністративної спроможності України, субсидування витрат на запозичення та забезпечення, а також інші відповідні заходи, як зазначено в Розділі V. (<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>)

Заходи Плану відбуватимуться за трьома ключовими напрямками, визначеними Ukraine Facility – за рахунок бюджетної підтримки, інвестицій та коштів для субсидування відсоткових ставок і технічної допомоги. План України передбачає використання отриманого в рамках Ukraine Facility фінансування відповідно до принципів раціонального управління фінансами та у спосіб, який є прозорим і підзвітним для Європейського Союзу і Європейської Комісії.

Реалізація Плану відбуватиметься з дотриманням Україною принципів фінансової співпраці між Комісією та Україною, визначених у Рамковій Угоді,

а також здійснення конкретних заходів щодо контролю, звітності, моніторингу та аудиту кожного заходу, реалізованого за рахунок коштів Ukraine Facility.

Механізми контролю за процесами відновлення, реконструкції та модернізації в Україні включають відповідні органи, наділені повноваженнями з аудиту державних інвестицій.

Визнаючи наскільки важливим для Європейського Союзу є захист його фінансових інтересів зараз, в умовах війни, важливу роль у здійсненні контролю за використанням коштів міжнародних донорів відіграє Держаудитслужба.

Державна аудиторська служба України визначена одним із ключових органів за контролем коштів у рамках Ukraine Facility. Держаудитслужба відповідатиме за проведення аналізу та перевірки законності та ефективності реалізації інвестиційних проектів з використанням коштів державного та місцевих бюджетів, державної підтримки, державних та/або місцевих гарантій.

Реалізація Плану відбуватиметься з дотриманням правил захисту фінансових інтересів ЄС.

З метою виконання зобов'язань України, що впливають зокрема з положень Рамкової Угоди 6 вересня 2024 року було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43 і від 25 жовтня 2017 р. № 1110» (далі-Постанова), якою створено Службу координації боротьби із шахрайством, функції якої уповноважено здійснювати Державну аудиторську службу України та уточнено повноваження Держаудитслужби щодо нагляду та контролю за коштами макрофінансової допомоги, зокрема Ukraine Facility.

Крім того Постановою затверджено Порядок реалізації механізму міжвідомчої взаємодії Державної аудиторської служби як Служби координації боротьби із шахрайством щодо організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF), положення якого сприятимуть посиленню співпраці органів влади України з інституціями ЄС у сфері захисту фінансових інтересів Європейського Союзу.

Тож Державна аудиторська служба України, яка визначена одним із ключових органів за контролем коштів у рамках Ukraine Facility, є запобіжником того, що європейські гроші будуть спрямовані тільки на визначені реформи та пріоритети.

БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ

Павлюк Тетяна Іванівна,

к.е.н., доцент

Проценко Марина Анатоліївна,

Студентка

ВТЕІ ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

У статті розглядається питання бізнес-середовища в Україні, яке є ключовим для розкриття потенціалу підприємств, підвищення їхньої ефективності та зміцнення економіки. Проаналізовано основні складові бізнес-середовища в країні, включаючи інституційні, нормативно-правові та регуляторні аспекти, що впливають на роботу бізнесу. Виявлено, що проблеми, такі як обмежений доступ до фінансових ресурсів та низька ефективність товарних і фондових бірж, гальмують відродження українського виробництва. Нормативно-правове середовище є недосконалим і малоефективним, тоді як регуляторні умови характеризуються відносною прозорістю та послідовністю державної політики у сфері підприємництва. Автори наголошують, що держава несе відповідальність за створене бізнес-середовище, яке визначає рівень прозорості та ефективності взаємодії між державою і бізнесом.

Ключові слова: Бізнес, бізнес-середовище, інституції, нормативно-правове регулювання, регуляторна політика в сфері підприємництва.

Постановка проблеми. У нинішніх умовах трансформації економіки України одним із ключових шляхів досягнення стійкого економічного зростання є активізація підприємницької діяльності. Підтримка розвитку бізнесу виступає важливим фактором диверсифікації виробничих процесів та формування інноваційної економіки, здатної протистояти викликам глобалізації. Створення сприятливого бізнес-середовища є основою для реалізації потенціалу підприємств, підвищення ефективності економічної

системи та її стабільності, а також зміцнення конкурентних позицій країни на світовій арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблем розвитку бізнесу, процесів його становлення та взаємодії з державними структурами є важливою темою в сучасній економічній науці та практиці України. Серед дослідників, які присвятили свої роботи цій тематиці, варто згадати таких фахівців, як О. Беляєв, В. Бодров, З. Варналій, Л. Воротіна, А. Дідківська, М. Долішній, С. Дрига, Б. Кваснюк, М. Козоріз, В. Кредісов, І. Кузнєцова, Н. Мазій, В. Мандибур, В. Сизоненко, М. Узунов, А. Шегда та інших. Їхні дослідження охоплюють основні аспекти розвитку бізнесу, підприємницького менеджменту та поведінки, а також підкреслюють важливість розвитку бізнесу як складової ринкової економіки. Окрему увагу приділено питанням державного регулювання та організаційно-економічним механізмам формування бізнес-середовища в Україні. Втім, попри значний внесок вчених, подальшого вивчення потребують питання аналізу бізнес-середовища в Україні, зокрема його основних складових.

Метою статті є дослідження ключових елементів бізнес-середовища в Україні, яке слугує основою для розкриття потенціалу бізнесу та підвищення ефективності національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній науці під бізнес-середовищем розуміється сукупність зовнішніх чинників, що впливають на діяльність підприємства. Серед цих чинників виділяють споживачів, постачальників, конкурентів, державне регулювання, а також соціальні, політичні, технологічні, правові та екологічні аспекти [1, с. 26]. Важливою характеристикою бізнес-середовища є його територіальна цілісність, де суб'єкти господарювання взаємодіють між собою та з інституціями [3, с. 252]. Станом на 1 січня 2024 року в Україні налічувалося понад 1,9 мільйона суб'єктів господарювання. Ці підприємства забезпечували роботу мільйонів працівників та мали значний економічний вплив на ринок. Обсяг реалізованої продукції (товарів і послуг) перевищував 6 трильйонів гривень. Дані свідчать

про стабільну економічну активність, попри виклики, з якими стикається економіка країни [2].

Згідно з визначенням Світового банку, бізнес-середовище охоплює набір інституційних, правових і регуляторних умов, у яких функціонує бізнес [7, с. 62]. Інституційні умови створюються системою регулювання та підтримки підприємницької діяльності, правові — законодавчою базою, яка регулює взаємодію суб'єктів підприємництва, тоді як регуляторні умови визначають прозорість та послідовність державної політики, пов'язаної з ліцензуванням, реєстрацією та сертифікацією бізнесу.

Розвиток бізнес-середовища в Україні був непростим і супроводжувався значними труднощами, зокрема браком поступового накопичення капіталів, розвитку підприємницької культури і стратегічного планування. Українське підприємництво розвивалося без чіткої стратегії співпраці між державою і бізнесом, що призвело до таких негативних наслідків, як:

- спекуляції в процесі реформування відносин власності та проникнення іноземного капіталу в ключові сектори економіки;
- високий рівень корупції та розширення тіньової економіки;
- злиття великого бізнесу з державною владою, що призвело до інтеграції великого капіталу в процес прийняття політичних рішень на шкоду конкурентоспроможності.

Основні елементи бізнес-середовища в Україні характеризуються слабкими інституційними умовами підтримки підприємництва. Комерційні банки мало зацікавлені в довгостроковому кредитуванні бізнесу, а дії держави в цій сфері не відповідають економічним реаліям. Це зумовлює низький рівень задоволеності банківськими послугами серед підприємців, високі процентні ставки, нестабільність валютних курсів та зниження інвестиційної активності.

У 2024 році облікова ставка Національного банку України (НБУ) становить 13,5% [5]. Це свідчить про політику стримування інфляційних процесів, яку обрав регулятор. Хоча така ставка покращує можливості кредитування, все ж вона залишається досить високою, що стримує

довгострокові інвестиції та обмежує розвиток інновацій. Кредити переважно залучаються для короткострокового фінансування обігового капіталу, подібно до ситуації в 2016 році, коли кредитні ставки також були високими.

Щодо товарних бірж, їх діяльність залишається проблемною. Хоча в Україні діє кілька сотень бірж, ефективно функціонують лише одиниці. Обсяг торгів у 2024 році продовжує залишатися невеликим, що впливає на загальний рівень ліквідності та капіталізації фондового ринку, що є схожим до тенденцій попередніх років.

Основними проблемами функціонування фондових бірж є малий обсяг операцій на ринку, що знижує його ліквідність, відсутність прямого зв'язку між цінами на акції компаній і їхньою фінансовою успішністю, що призводить до недооцінки активів, низький рівень капіталізації фондового ринку, а також недосконала нормативно-правова база, яка не відповідає міжнародним стандартам, через що ринок стає непрозорим і обмежується вільний доступ до біржової інформації. Крім того, бракує кваліфікованих професіоналів, таких як інвестиційні компанії, брокери, аналітики та консультанти, що заважає розвитку фондового ринку відповідно до потреб бізнесу.

Серед інших проблем в інституційній підтримці бізнесу можна виділити обмежений доступ до фінансових ресурсів і низьку ефективність роботи товарних і фондових бірж, що перешкоджає відновленню національного виробництва.

Регулювання бізнесу в Україні залишається надмірним, що підтверджується великою кількістю законодавчих актів, які регулюють підприємницьку діяльність. Основними нормативно-правовими документами, що впливають на бізнес, є Конституція України та різноманітні кодекси, зокрема Господарський, Цивільний, Податковий і Митний. Окрім кодексів, існує низка законів, які регулюють різні аспекти господарської діяльності. Значна кількість цих актів є суперечливою та слабо конкретизованою, що ускладнює ведення бізнесу в Україні.

Економічні умови функціонування бізнесу в Україні у 2022-2024 роках

значною мірою визначаються воєнними діями на території країни. Війна спричинила руйнування інфраструктури, падіння промислового виробництва та скорочення споживчого попиту. За даними Міністерства економіки України, падіння ВВП у 2022 році становило понад 30%, що стало найбільшим спадом за роки незалежності [4].

Попри це, бізнес продовжує адаптуватися до нових умов. Зокрема, відбувається переорієнтація на нові ринки та розвиток сектору інформаційних технологій, що залишається одним із найстабільніших джерел доходу для країни. Важливим аспектом є підтримка з боку міжнародних партнерів, які надають кредитні та інвестиційні ресурси, необхідні для відновлення економіки.

Значні проблеми створює фінансова нестабільність. Інфляція та коливання валютних курсів впливають на купівельну спроможність населення та можливості підприємців залучати кредити для розвитку. Відсоткові ставки на кредити для бізнесу залишаються високими, що робить довгострокові інвестиції менш привабливими.

Інституційне середовище для бізнесу в Україні залишається слабо розвиненим. Відсутність ефективної системи підтримки підприємництва призводить до ускладнень у розвитку малого та середнього бізнесу. Проблеми включають складну систему оподаткування, відсутність прозорості у взаєминах між державними інституціями та бізнесом, а також низьку ефективність судової системи.

За даними Світового банку, інституційна підтримка в Україні є критично важливою для забезпечення стабільного розвитку підприємництва [6].

У 2022-2023 роках держава зробила низку кроків для покращення умов функціонування бізнесу, зокрема було впроваджено спрощені процедури реєстрації підприємств та ліцензування видів діяльності. Однак, наявність корупційних схем і бюрократичних перепон залишається основним стримувальним фактором для багатьох інвесторів.

Важливим інструментом для розвитку інституційної підтримки є участь

України в міжнародних програмах. Європейський Союз та інші партнери надають фінансову та технічну допомогу, спрямовану на покращення бізнес-середовища, зокрема через створення інноваційних хабів та підтримку розвитку цифрової економіки.

Регуляторне середовище в Україні залишається важливою складовою бізнес-середовища. Незважаючи на позитивні зрушення в напрямі дерегуляції, що мали місце в останні роки, бізнес продовжує зіштовхуватися з численними бюрократичними труднощами. Відсутність прозорості в процесі прийняття регуляторних рішень, а також незбалансована система ліцензування та сертифікації створюють додаткові витрати для підприємців.

Протягом 2022-2023 років уряд України впровадив низку реформ, спрямованих на зменшення регуляторного тиску на бізнес. Одним з основних досягнень стало запровадження електронних систем для взаємодії підприємців з державними органами, зокрема через систему "Дія". Це значно спростило процеси отримання ліцензій, подання податкової звітності та реєстрації підприємств.

Однак, незважаючи на ці зміни, проблема корупції в регуляторних органах залишається актуальною. Це особливо стосується сфери отримання дозволів на будівництво та землевідведення, де спостерігається висока концентрація корупційних ризиків. Важливою складовою подальшого розвитку є посилення антикорупційних заходів та підвищення прозорості діяльності регуляторних органів.

Соціальні умови функціонування бізнесу в Україні є важливим елементом бізнес-середовища. Військовий конфлікт, що триває з 2022 року, значно вплинув на соціальні структури та рівень зайнятості в країні. За даними Державної служби статистики України, рівень безробіття у 2022 році зріс до 15%, що стало серйозним викликом для малого та середнього бізнесу, який залежить від доступності робочої сили.

З іншого боку, внутрішні переселенці та вимушені мігранти створюють нові можливості для бізнесу, особливо у сфері послуг та будівництва. Держава

впроваджує програми підтримки для підприємців, що створюють робочі місця для переселенців, а також сприяє розвитку соціального підприємництва.

Політична нестабільність, спричинена війною та тривалими реформами, також значною мірою впливає на бізнес-середовище. Зміни у законодавстві, зокрема в податковій та фінансовій сферах, часто відбуваються без попереднього обговорення з бізнес-спільнотою, що створює невизначеність для підприємців та інвесторів.

Технологічні зміни у 2022-2024 роках відкрили нові можливості для українських підприємців. Інформаційні технології, зокрема розвиток ІТ_індустрії, стали ключовим драйвером економіки під час війни. Україна продовжує залишатися важливим гравцем на світовому ринку аутсорсингу ІТ-послуг.

Розвиток технологічних стартапів та підтримка інноваційного бізнесу стають пріоритетом державної політики. За даними Українського фонду стартапів, у 2023 році було профінансовано понад 150 інноваційних проєктів, спрямованих на розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту та кібербезпеки [8].

Держава активно підтримує розвиток цифрової економіки, що підтверджується програмами, спрямованими на впровадження інновацій у різних галузях економіки. Зокрема, уряд стимулює розвиток "розумних" міст, що дозволяє значно покращити інфраструктуру та зробити її більш стійкою до зовнішніх загроз.

Висновки. Бізнес-середовище в Україні протягом 2022-2024 років зазнало суттєвих змін під впливом воєнних дій, економічної кризи та соціальних потрясінь. Незважаючи на значні виклики, український бізнес демонструє високу адаптивність та стійкість. Важливими кроками для подальшого розвитку є зміцнення інституційної підтримки, зменшення регуляторного тиску та впровадження антикорупційних заходів.

Технологічні можливості, зокрема розвиток ІТ-сектора та інноваційних стартапів, залишаються ключовим чинником для економічного відродження

країни. За умови успішної реалізації реформ та міжнародної підтримки, бізнес-середовище в Україні має потенціал для розвитку та стабільного зростання, навіть в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Буряк Г. Інститути розвитку відносин власності у класифікації бізнес-середовища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2022. Випуск 105. Ч.ІІ. С. 26–28.
2. Державна служба статистики України. Офіційні дані щодо кількості суб'єктів господарювання в Україні станом на 1 січня 2024 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 01.10.2024)
3. Мельник М. І. Класифікація бізнес-середовища. *Регіональна економіка*. 2021. № 2. С. 251–260.
4. Міністерство економіки України. Звіт про економічний стан України за підсумками 2022 року. URL: <http://www.me.gov.ua> (дата звернення 01.10.2024)
5. Національний банк України. Офіційні дані щодо облікової ставки НБУ у 2024 році. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 01.10.2024)
6. Світовий банк. Оцінка бізнес-середовища в Україні: інституційні, правові та регуляторні аспекти. URL: <http://www.worldbank.org> (дата звернення 01.10.2024)
7. Страшний С. Бізнес-середовище як об'єкт державного регулювання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. Вип. 2. С. 61–64
8. Український фонд стартапів. Підтримка інноваційних проектів та цифрової економіки в Україні. URL: <http://www.usf.com.ua> (дата звернення 01.10.2024)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Погріщук Олег Борисович,

к.е.н., доцент

Щербич Володимир Васильович,

аспірант,

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Формування економічного потенціалу розвитку на регіональному рівні є важливою складовою загальної економічної стратегії розвитку держави, що відіграє системотворчу роль у забезпеченні розвитку національної економіки, через наявність та використання унікальних ресурсів та галузей промисловості й сільського господарського виробництва.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування економічного потенціалу розвитку на регіональному рівні. Завдання дослідження включають: дослідження теоретичних основ формування економічного потенціалу; визначення принципів та складових елементів формування економічного потенціалу на регіональному рівні.

Матеріали та методи. Дослідження проведене на основі системно-комплексного підходу, що передбачає використання сукупності наукових методів та прийомів. Зокрема, методи синтезу, індукції, дедукції, монографічний, аналітичний, узагальнення. Проблему регіонального розвитку досліджували: Кононова І. В., Краснопольська Т. М., Мельник В. І., Мельник М. І., Мельнишин Л. В., Лещух І. В., Плигач К. С., Шульц С. Л. та інші. Кононова І. В. дослідила регіональну соціально-економічна система як категорія економічних досліджень [1], Краснопольська Т. М. зосередила увагу на регіональній політиці України, її типах та інструментах [2]. Мельнишин Л. В. було обґранкувано регіональну політика стосовно сталого розвитку України в контексті європейської інтеграції [3]. Мельник М. І., Лещух І. В. опублікували наукову працю, в якій відображено дослідження

когерентного підходу до просторового розвитку економіки України, зокрема у праці автори розкривають особливості використання цього підходу в умовах децентралізації та повоєнного відновлення, що є особливо важливим для регіонального планування [4]. Дослідження у даному напрямі також були спрямовані на визначення продуктивної спроможності економіки регіонів, управління економічним потенціалом регіону та інші складові забезпечення регіонального розвитку [5, 6, 7].

Результати та обговорення. Економічне зростання залежить від створення доданої вартості у різних секторах економіки. «Для забезпечення ефективного функціонування економічної системи слід забезпечити політику розвитку, яка б формувала умови та стимули для продукування валової доданої вартості. Утім економічною політикою України не конкретизовані передумови, заходи та механізми створення валової доданої вартості, як складової економічної політики держави на різних ієрархічних рівнях» [5]. Досягнення високого рівня ефективності та продуктивності у функціонуванні галузей економіки створює сприятливі передумови зростання якості життя людей та розвитку економічної системи загалом. Ефективність реалізації процесів управління соціально-економічними системами ґрунтується на функціональній складовій реалізації інноваційного процесу, що зорієнтовані на виконання поставлених завдань [6].

«Економічний потенціал є складною категорією, яка здійснює вплив на всіх учасників економічних відносин. Функціонування економічного потенціалу на рівні кожного суб'єкта господарювання набуває специфічних особливостей» [7, с. 153]

Формування економічного потенціалу для розвитку на регіональному рівні сприяє забезпеченню збалансованого та сталого економічного зростання на основі врахування регіональних особливостей розвитку. До принципів формування економічного потенціалу для розвитку на регіональному рівні них відносяться такі принципи, як: сталого розвитку, інтеграції, координації, інфраструктурної підтримки, спеціалізації, децентралізації, партнерства між

державою та бізнесом, конкурентоспроможності.

Формування економічного потенціалу має базуватися на збалансованому використанні ресурсів навколишнього природного середовища, враховувати екологічні аспекти та сприяти досягненню цілей сталого розвитку без заподіяння шкоди природі, забезпечувати захист навколишнього середовища у довгостроковій перспективі з урахуванням соціальних та екологічних потреб людства. Також ефективний розвиток на регіональному рівні потребує застосування інтегрованого підходу, що ґрунтується на координації зусиль між державними та регіональними органами влади щодо розвитку різних галузей вітчизняної економіки. Формування економічного потенціалу неможливе без побудови сучасної інфраструктури – зв'язку, логістики, транспорту та енергетики, що сприяє залученню інвесторів та зростанню рівня конкурентоспроможності регіонів.

Вважаємо, що на регіональному рівні необхідно зосереджувати увагу на активізації розвитку тих сфер діяльності, які відзначаються конкурентними перевагами, що дозволяє створювати додану вартість та залучати інвестиційні ресурси. Застосування принципу децентралізації надає змогу більш ефективно використовувати місцевий потенціал розвитку та швидше реагувати на сучасні виклики.

Створення умов для налагодження партнерських відносин між органами влади та підприємницьким сектором стимулює розвиток економіки та сприяє більш ефективному використанню ресурсів. через включення державно-приватного партнерства до інвестиційного забезпечення, інноваційних, інфраструктурних проєктів та інше. Важливою у даному контексті є підтримка конкурентоспроможності на регіональному рівні через розвиток людського капіталу, розширенні інноваційних, інвестиційних можливостей, розвитку інфраструктури.

Для ефективного розвитку економічного потенціалу на регіональному рівні необхідно залучати як внутрішні, так і зовнішні інвестиційні ресурси. Така діяльність можлива через створення сприятливих умов для зацікавлення

інвесторів, підтримці стартапів, а також створенні взаємовигідних умов між інвесторами та регіональними виробниками. Залучення інвестицій сприяє інноваційного розвитку регіону через застосування сучасних технологій, підтримці проведення наукових досліджень та реалізації інноваційних проєктів, що також сприятиме створенню робочих місць та активізує процес економічного зростання на рівні регіону.

У сучасних умовах регіональний розвиток потребує активізації співпраці на рівні «держава – регіони – бізнес – суспільство», що сприятиме реалізації спільних інвестиційних проєктів, підвищить дієвість системи управління та залученню фінансових ресурсів. Значна частина управлінських рішень має прийматися на тому рівні, де знаходяться відповідні ресурси для їх ефективної реалізації, що надає можливість місцевим громадам розв'язувати проблеми, що виникають на місцях.

На основі визначених принципів можна сформувати систему елементів формування економічного потенціалу регіонального розвитку, до яких належать:

– **підприємницький потенціал та умови для розвитку малого та середнього бізнесу**, що стимулює економічне зростання на регіональному рівні, сприяє створенню нових робочих місць та зростанню рівня конкурентоспроможності різних галузей регіональної економіки;

– **розвиток регіональної інфраструктури**: інвестиції в дорожню, транспортну інфраструктуру, енергетичні та комунікаційні мережі, що впливають на підвищення економічної активності та покращують доступ до ринків;

– **інвестиційне забезпечення**: залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій допомагає розвивати пріоритетні галузі виробництва та створювати нові робочі місця на регіональному рівні;

– **розвиток освіти, підвищення рівня кваліфікації працівників та формування людського капіталу**, що є основою для інноваційного розвитку економіки;

– **науково-інноваційний та технологічний розвиток** спрямований на впровадження сучасних технологій та підтримку інноваційних проєктів;

– **налагодження співпраці між різними регіонами** з метою співпраці, взаємодії, підтримки та узгодження стратегій розвитку.

«Регіональні соціально-економічні системи завжди виступають елементами єдиної національної системи. Регіон виступає не лише як суб'єкт власності, система економічної діяльності і відносин, ринок виробництва і споживання, але й як певний соціум, який функціонує в конкретному середовищі» [1]. Усі складові соціально-економічної системи регіону мають бути збалансованими за напрями розвитку та структурою, й відповідати стратегічним цілям розвитку держави та суспільства загалом.

Як наголошують у своїй праці Мельник М. І., Лещух І. В.: «Поміж іншим має бути забезпечена вертикальна та горизонтальна координація управлінських заходів щодо стимулювання регіонального розвитку, а також координація державної регіональної політики та секторальних і локальних політик як на стадії їх формування, так і на етапі реалізації, фінансування та моніторингу виконання стратегічних пріоритетів розвитку» [4]. Особливо важливою є реалізація заходів щодо державної підтримки, впровадження секторальних програм розвитку та їх фінансування на рівні держави та регіонів, а також місцевих цільових програм розвитку.

Обґрунтування регіональної політики розвитку надає змогу кожній територіальній громаді та регіону у розкритті можливостей ефективного використання ресурсів, створенні переваг та зміцненні інноваційного потенціалу для забезпечення соціальної, політичної стабільності, розвитку економіки, екології та збереженні навколишнього природного середовища на користь розвитку людини. «Регіональна політика дозволяє кожному регіону та громаді ефективно використовувати власний потенціал, переваги, ресурси та можливості на користь розвитку та підвищення якості життя людини та відповідно на користь розвитку всієї України» [3, с. 120].

Організація заходів щодо політики регіонального розвитку здійснюється

на основі наявного досвіду, інформації, даних, аналітичних висновків, пропозицій та рекомендацій, а також результатів моніторингу та оцінки рівня забезпечення й підтримки рівня управління у сфері політики регіонального розвитку, що потребує залучення спеціалізованих засобів для аналітики, створення відповідних баз даних. Такі заходи сприятимуть формуванню високого рівня конкурентоспроможності регіонів через подолання низки проблемних аспектів регіонального розвитку, а саме [2]:

- низький рівень регіонального інноваційного розвитку;
- невідповідність рівня освіти потребам ринку праці, що впливає на дисбаланс на ринку праці;
- низький рівень цифровізації регіонів та цифрової грамотності;
- низький рівень підприємницької активності серед населення, насамперед на територіях з особливими проблемами розвитку;
- невідповідність існуючого рівня розвитку інфраструктури до потреб економіки та населення регіонів та країни.

Забезпечення ефективного використання економічного потенціалу на територіальному рівні, з урахуванням їх спеціалізації з метою досягнення цілей сталого розвитку держави формує умови для підвищення рівня добробуту населення, досягнення збалансованості у системі соціально-економічного розвитку.

Висновки. Важливим завданням організації регіонального розвитку та формування економічного потенціалу є реалізація потреби у прискоренні впровадження визначених вище складових у діяльність суб'єктів господарювання з урахуванням політики регіонального розвитку у межах поточних й стратегічних планів розвитку. Відтак, планування заходів щодо підвищення результативності діяльності має знаходити обґрунтування в стратегії регіонального розвитку й організаційному забезпечення підприємств регіону, показниках ефективності їх діяльності та планах інвестування й реалізації проєктів регіонального розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кононова І. В. Регіональна соціально-економічна система як категорія економічних досліджень. Східна Європа: економіка, бізнес та управління Випуск 1 (24) 2020. С.268-274.
2. Краснопольська Т. М. Регіональна політика України: типи та інструменти. Актуальні проблеми політики, 2016. Вип.58. С.189-202.
3. Мельнишин Л. В. Регіональна політика стосовно сталого розвитку України в контексті європейської інтеграції. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 2(45). С. 118–126.
4. Мельник М. І., Лещух І. В. Когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. *Регіональна економіка*. 2023. №1(107). С. 23-33.
5. Продуктивна спроможність економіки регіонів: оцінювання потенціалу та чинники зростання: наукове видання / [наук.ред.д.е.н., проф. С.Л.Шульц]; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2023.141с.
6. Мельник В. І., Мазур В. Г., Мазур Ю. С. Цифровізація як інноваційний підхід до реалізації управління соціально-економічними системами. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економічні науки», 2022. Випуск 1 (59). С.35-40.
7. Плигач К. С. Сутність та характерні особливості категорії «економічний потенціал регіону». Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Черкаси, 15 травня 2018 р.: / відп. ред. Гавриленко В. О.; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технолог. унт. Черкаси: ЧДТУ, 2018. 188с. (с.153-155).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗАСОБІВ НА РОЗДРІБНОМУ ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Познякова Анастасія Сергіївна

студентка

Тарасова Кристина Ігорівна

к.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Комунікативна політика – це невід’ємний елемент комплексу маркетингу будь-якого підприємства. Вона підкріплює ефективність товарної, цінової та розподільчої політики, а також допомагає споживачам дізнатися про підприємство, запевняє їх у певних перевагах товару та переконує в необхідності покупки.

Залежно від форми та галузі діяльності, особливостей товару, цільової аудиторії компанії, її стратегії та цілей, необхідність використання окремих інструментів просування буде відрізнятися. Таким чином, свою специфіку має і використання комунікативних заходів в межах діяльності підприємства сфери роздрібної торгівлі.

Ціль роботи./Aim. Визначення головних особливостей політики просування та використання комунікаційних інструментів на роздрібному торговельному підприємстві.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичною основою написання тез стали наукові статті українських вчених в області маркетингової комунікаційної політики. Були використані такі методи дослідження інформації як аналіз, синтез та систематизація.

Результати та обговорення./Results and discussion. Головною особливістю комунікативної політики роздрібного підприємства, або торговельної точки, є те, що існує необхідність паралельного просування власного бренду та продукції виробника-постачальника. Це створює додаткові зобов’язання у продавця перед виробником, оскільки їх імідж стає залежним

один від одного, а використання комунікативних заходів іноді потребує співпраці та узгодження певних маркетингових рішень.

Також комунікативна політика роздрібногo підприємства відрізняється від інших мірою використання інструментів, серед яких виділяють п'ять основних: рекламу, стимулювання збуту, особистий продаж, зв'язки з громадськістю (PR) та прямий маркетинг [1, с. 146]. У випадку, що розглядається, активно використовуються рекламні заходи та стимулювання збуту, оскільки вони дозволяють охопити велике коло споживачів, а, в свою чергу, елементи PR, прямого маркетингу та особистого продажу грають допоміжний характер.

Реклама, як інструмент просування, відрізняється можливістю охоплення великої аудиторії та багаторазового використання комунікаційних повідомлень, але після неї складно організувати зворотній зв'язок зі споживачами [2, с. 189]. Більшість рекламних засобів можна віднести до категорії мерчандайзингу, так як їх використовують переважно в стінах магазину. Вони поділяються на ті, що створюються роздрібним продавцем та ті, які надаються зі сторони виробника продукції, що продається.

Перша група рекламних засобів може бути спрямована як на просування товару, так і самого магазину, або їх мережі, до неї відносять: зовнішнє оформлення торгівельної точки (вивіски, вітрини) та внутрішнє (POS-матеріали, декорації відділів, аудіореклама, демонстраційні та торгові вітрини), а також рекламу за його межами (зовнішня реклама по місту, реклама в Інтернеті, на телебаченні тощо). В свою чергу реклама від виробника поділяється на: друковані матеріали, рекламу на упаковці товару, торгівельне обладнання, відео- та аудіорекламу на місці продажу [3, с. 33-35].

Для швидкої зміни поведінки споживача при відносно невеликих витратах застосовують заходи щодо стимулювання збуту, зокрема аспект стимулювання споживачів. Розрізняють інструменти цінового, активного та натурального стимулювання, а іноді в окрему категорію науковці відносять ще благодійне стимулювання. Цінове здійснюється через знижки, акції та

програми лояльності та є найбільш поширеним видом стимулювання споживачів. В свою чергу, активне стимулювання передбачає використання інтерактивних заходів, перехресний продаж, а натуральне – подарунки, семплінг та надання додаткових сервісних послуг [4, 5].

Класичні інструменти PR, такі як проведення презентацій, конференцій, публікації в ЗМІ, застосовуються переважно торгівельними мережами через великі витрати на їх реалізацію. Саме тому поширення набули нетрадиційні Інтернет-інструменти, які ще називають цифровим маркетингом. Вони також спрямовані на формування іміджу підприємства, але потребують менших грошових вкладень при більшому охопленні цільової аудиторії. Інтернет-брендинг, контент маркетинг, SEO, SMM, SEM та вірусний маркетинг є найбільш популярними серед цієї категорії інструментів [6, с. 80].

Через значну обмеженість охоплення цільової аудиторії особисті продажі мають мінімальне практичне використання у роздрібній торгівлі. Прояв цієї категорії інструментів можна відстежити лише в діях торгового персоналу, який надає консультаційні послуги, що пояснюється спрямуванням роздрібного продажу на масового споживача.

Щодо використання інструментів прямого маркетингу, то при наявності власної бази даних клієнтів, застосування електронної або sms-розсилки стає міцним підкріплюючим елементом у комунікаційній політиці роздрібного підприємства. Особистий характер повідомлення, яке можна транслювати за допомогою прямого маркетингу, та окремі знання про споживача дозволяють формувати довгострокові відносини між ним і компанією. Також перевагою використання електронної пошти є те, що вона здатна здійснювати як емоційний, так і раціональний ефект, залежно від змісту комунікаційного повідомлення, яке необхідно донести до цільової аудиторії [7, с. 202].

Висновки./Conclusions. Без використання маркетингових комунікацій неможливо створити цілісний та ефективний маркетинговий мікс. При належному аналізі особливостей кожного окремого роздрібно-торговельного підприємства можна скласти унікальний комплекс комунікативних заходів, де

обрані інструменти будуть доповнювати один одного та здійснювати необхідний вплив на споживачів. А постійний аналіз, контроль та удосконалення цього комплексу дозволить підприємству бути конкурентоспроможним на ринку та відповідати сучасним тенденціям ведення бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильченко Л. С., Бурцева Т. І. Управління системою маркетингових комунікацій. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 2 (02). С. 145-148.
2. Вахович І. М., Вахович В. Р. Теоретичні підходи до формування комунікативної політики підприємства. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 187-192.
3. Телетов О. С., Гайтина Н. М., Кириченко Т. В. Особливості реклами на місці продажу в сфері роздрібної торгівлі. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 3. С. 29-47.
4. Юсупова О. Стимулювання покупців у роздрібній торгівлі. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 4. С. 53-66.
5. Сокол П. М., Мовчан А. О. Особливості стимулювання збуту на торговельному підприємстві. *Причорноморські економічні студії*. 2021. № 65. С. 78-82.
6. Зеліч В. В. Використання PR-технологій як інструменту маркетингових комунікацій у просуванні компанії. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2022. № 1 (124). С. 77-82.
7. Маказан Є. В. Direct-mail як ефективний інструмент прямого маркетингу. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки*. 2016. № 32 (1). С. 197-203.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Сарахман Оксана Миколаївна,

к.е.н., доцент

Пацула Максим Андрійович,

студент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Фінансова звітність банківської установи відіграє важливу роль у сучасному фінансовому середовищі, оскільки вона забезпечує прозорість та об'єктивну інформацію про діяльність банку. Основним завданням фінансової звітності є надання точної інформації для зовнішніх та внутрішніх користувачів, таких як акціонери, інвестори, регулятори та менеджмент. Фінансова звітність допомагає оцінити: фінансовий стан банку на певну дату; рівень прибутковості та ефективність управління активами та пасивами; стан ліквідності та платоспроможності банку; ризики, пов'язані з банківською діяльністю, такі як кредитні, валютні та процентні ризики.

Для банківської сфери фінансова звітність має особливе значення через високі вимоги до прозорості та підзвітності перед регуляторами, зокрема Національним банком України (Далі -НБУ) та іншими наглядовими органами. Крім того, звітність є основою для складання та подальшого моніторингу відповідності нормативним вимогам, таких як нормативи достатності капіталу та інші економічні нормативи.

Фінансова звітність також відіграє важливу роль в управлінні репутаційними ризиками, а чітка та своєчасна звітність сприяє зміцненню довіри клієнтів і партнерів до банківської установи. В умовах глобалізації та цифровізації фінансових ринків, роль фінансової звітності як засобу комунікації між банком та його зацікавленими сторонами продовжує зростати.

Мета роботи - дослідження ролі фінансової звітності банків у відображенні їх фінансового стану, ліквідності активів, платоспроможності та

якості управлінських рішень, а також аналіз впливу звітності на взаємодію з акціонерами, інвесторами, регуляторами та іншими зацікавленими сторонами.

Матеріали і методи. У роботі використовуються дані фінансової, статистичної та оперативної звітності банківських установ, а також нормативно-правові акти, що регулюють порядок складання та подання звітності. Основними методами дослідження є аналіз, порівняння, синтез та узагальнення інформації, отриманої з фінансових звітів, а також стандартизація бухгалтерського обліку.

Результати та обговорення. Звітність банку використовується для аналізу рівня ліквідності активів, оцінки його платоспроможності та в разі необхідності прийняття заходів для покращення фінансового стану. Вона також слугує інструментом для керівництва банку, що дозволяє оцінити проведені операції, їх результати та визначити подальший напрямок поточної діяльності. Для акціонерів звітність є засобом контролю за дотриманням їхніх інтересів у процесі реалізації облікової політики банку. Крім того, вона забезпечує можливість НБУ здійснювати нагляд за різними аспектами діяльності банку. Надання звітності НБУ дозволяє оцінювати стан банківської системи на державному рівні.

В економічній науці поняття звітності щодо банків розглядається у двох аспектах. З одного боку, звітність банків виступає як джерело економічної інформації про їх фінансово-господарську діяльність. З іншого боку, вона є складовою частиною методу бухгалтерського обліку. Підготовка звітності завершує обліковий цикл обробки даних у банківській системі.

Звітність банків складається на основі даних усіх видів обліку-бухгалтерського, статистичного та оперативного, що забезпечує відображення всіх підсумкових даних щодо операцій, проведених банком протягом звітного періоду. Таким чином, розрізняють бухгалтерську, статистичну та оперативну звітність банку.

Фінансову звітність зобов'язані складати всі банківські установи. Вона відповідає загальним інформаційним потребам як внутрішніх, так і зовнішніх

користувачів, надаючи інформацію про стан активів, зобов'язань, капіталу, доходів, витрат, фінансових результатів і рух грошових коштів банку. Склад, порядок заповнення форм, періодичність і строки подання фінансової звітності банків регулюються чинним законодавством (рис. 1).

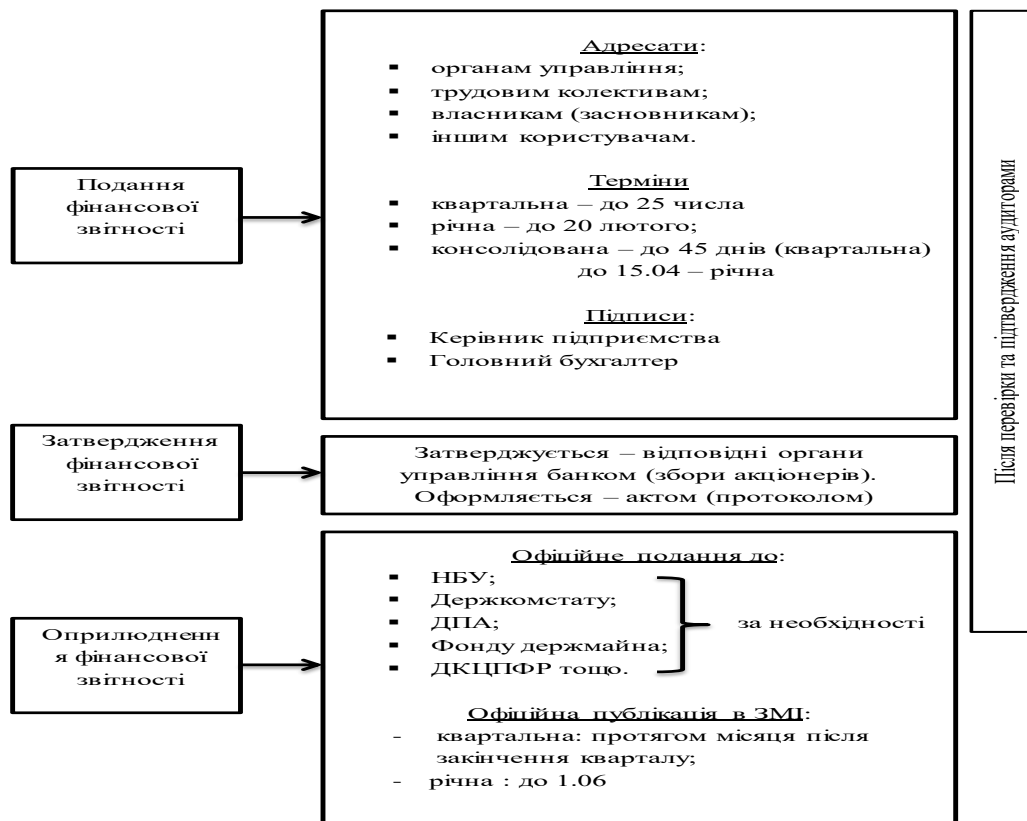

Рис. 1. Подання та оформлення фінансової звітності

Основою фінансової звітності банків є дані фінансового обліку. Для формування економічних показників, які включаються в банківську звітність, використовуються: дані синтетичного обліку (залишки або обороти за балансовими рахунками); дані аналітичного обліку (залишки або обороти за аналітичними рахунками); а також інформація, зібрана з інших джерел, таких як модулі системи автоматизації банку.

Надзвичайно важливо мати повну і достовірну інформацію про фінансовий стан і результати діяльності банку для прийняття обґрунтованих управлінських рішень як на поточному, так і на перспективному рівнях. Для прийняття правильних рішень необхідно використовувати дані, які

відповідають певним стандартам, вимогам та нормам і є зрозумілими для користувачів.

З цією метою розробляється облікова політика банку, яка визначає на основі чинного законодавства внутрішні банківські методи, способи, процедури збирання та опрацювання облікової інформації з метою складання фінансової звітності. Для прийняття ефективних управлінських рішень внутрішньої фінансової інформації замало, її ще треба порівняти з відповідними показниками інших банків. Тому виникає потреба в уніфікації вимог до фінансової інформації в межах банківської системи України. Процес такої уніфікації називають стандартизацією бухгалтерського обліку.

Стандартизація – це процес установлення і застосування стандартів, під якими розуміють зразки, еталони, моделі, що приймаються за вихідні для зіставлення з ними інших подібних об'єктів. Стандартизація бухгалтерського обліку передбачає розроблення та послідовне застосування єдиних вимог, правил та принципів визнання, оцінки і відображення у фінансових звітах окремих об'єктів бухгалтерського обліку.

Подання достовірної фінансової звітності користувачам потрібна для збереження довіри до банку та кредитної системи загалом. Користувачами банківської фінансової звітності (табл. 1.) є дійсні і потенційні вітчизняні і закордонні інвестори, акціонери, депозитори і кредитори, співробітники банку, позичальники, українські і міжнародні фінансові організації, НБУ для виконання регулювальних та наглядових функцій.

Таблиця 1

Користувачі інформації фінансових звітів банків

Користувачі звітності	Зміст інформації, що цікавить користувачів
Інвестори	Про ризик, що супроводжує інвестиції та дохід від них, вартість акції, надійність та прибутковність емітента
Акціонери	Інформація, яка дозволила б оцінити здатність банку виплачувати дивіденди, а саме: склад та обґрунтованість витрат, сума прибутку банку, загальна дохідність банку
Співробітники	Про стабільність і прибутковність свого банку, збереження робочих місць, оплату праці, соціальне та пенсійне забезпечення
Кредитори	Про ліквідність і платоспроможність банку з метою прогнозування його

	можливості вчасно розраховуватися за фінансовими зобов'язаннями
Контрагенти	Для оптимального вибору обслуговуючого банку
Органи влади	Про розподіл ресурсів і результати діяльності банку, про повноту і своєчасність сплати податків
Громадськість	Щодо діяльності окремих банків та стабільності банківської системи
Національний банк України	Збирає інформацію щодо діяльності кожного банку з метою здійснення наглядових функцій, для визначення стану грошово-кредитного ринку, для визначення станку готівково-грошового обігу, для складання платіжного балансу держави, для аналізу операцій банків з валютними цінностями.
Міжнародні фінансові організації	Інформація з міжнародної фінансової статистики (дані про валютні курси, ліквідність, грошовий обіг та банківські операції, процентні ставки, міжнародні трансакції, тощо)

Грошово-кредитна та банківська статистичні інформація характеризує економіку держави і використовується органами законодавчої і виконавчої влади, широким колом науковців і ділових людей.

Своєчасні й надійні дані щодо грошово-кредитної та фінансової діяльності банків забезпечують можливість: аналізувати стан і перспективи розвитку банківської системи; контролювати виконання грошово-кредитної політики держави та прогнозувати розвиток її грошово-кредитного ринку; здійснювати моніторинг валютного ринку та операцій з іноземною валютою; вживати заходів для підтримки стабільності національної валюти; здійснювати нагляд за діяльністю банків та інших небанківських фінансових установ; забезпечувати зв'язок між грошово-кредитною статистикою та іншими макроекономічними системами даних; а також порівнювати інформацію з даними міжнародних фінансових і банківських організацій.

Висновки. Отже, фінансова звітність банківської установи є важливим інструментом відображення її економічної діяльності, що забезпечує прозорість функціонування банку та його взаємодію з різними зацікавленими сторонами - акціонерами, клієнтами, регуляторами та інвесторами. В умовах сучасної економіки, особливо під час кризових періодів, фінансова звітність набуває ще більшої ваги, оскільки вона виступає не лише джерелом інформації для аналізу фінансового стану банку, але й індикатором його стабільності та ефективності.

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ В ДИНАМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

Серіков Анатолій Васильович,
канд. фіз.-мат. наук, професор, викладач,
Харківський соціально-економічний фаховий коледж,
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Практика відпрацювання шляхів розвитку виробничих систем методом «проб і помилок» показала, що справа ця є дуже витратною та ризикованою відносно очікуваних результатів. З цієї причини пошукачі шляхів розвитку виробничих систем достатньо часто використовують найрізноманітніше математичне моделювання процесів виробництва, що суттєво скорочує і витрати, і ризики здобуття необхідних результатів. На порядку денному за рівнем актуальності встають питання розробки та удосконалення методів математичного моделювання.

Мета роботи./Aim. Показати можливості застосування моделі соціально-економічного простору в динамічних дослідженнях виробничих систем.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження виробничих систем використовуються методи математичного моделювання, що ґрунтуються на теорії систем нелінійних диференційних рівнянь першого порядку.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сучасне підприємство може розглядатися як складна система, що уявляє із себе комплекс різноманітних підсистем, які виконують певні технологічні функції і пов'язані між собою процесами інтенсивної динамічної взаємодії й обміну енергією, речовиною та інформацією. Виключно з економічної точки зору така система продукує додану цінність (або вартість за ринкових умов праці). Остання, як відомо, є частиною вартості продукції прирощеної виробником.

Визначається як різниця між виручкою від продажу продукції та витратами на ресурси, що куплені в інших бізнес-структурах (сировини, матеріалів і послуг), а також витрати підприємства на зарплату свого персоналу, прибуток, амортизацію, ренту і оренду. Таке ціннісно-утворювальне продукування можна описати наступною математичною матрично-операторною моделлю [1, с. 5]

$$|y(t)\rangle = S(t) \cdot |f(t)\rangle, \quad (1)$$

де S – явно заданий матричний оператор виробничої системи, який описує перетворення вектора-стовпця вхідних споживчих цінностей ресурсів $|f(t)\rangle$ у вектор-стовпець вихідних споживчих цінностей продукту $|y(t)\rangle$, $t \in [a, b]$ – час, необхідний для виконання виробничого (технологічного) процесу (нагадаємо, що в математиці *оператором* називається правило, відповідно до якого кожному елементу x деякої непустої множини X ставиться у відповідність єдиний елемент y деякої непустої множини Y). У розгорнутій формі співвідношення (1) набуває вигляду:

$$\begin{pmatrix} y^1(t) \\ y^2(t) \\ \dots \\ y^n(t) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} S_1^1(t) & S_2^1(t) & \dots & S_m^1(t) \\ S_1^2(t) & S_2^2(t) & \dots & S_m^2(t) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ S_1^n(t) & S_2^n(t) & \dots & S_m^n(t) \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} f^1(t) \\ f^2(t) \\ \dots \\ f^m(t) \end{pmatrix}. \quad (2)$$

Тут елементи $S_j^i(t)$ матричного оператора системи $S(t)$ (або S -матриці) самі є операторами, які можна назвати «операторами народження» з тієї причини, що дія кожного з них на відповідну компоненту вектора вхідних споживчих цінностей ресурсів призводить до «народження» частини відповідної компоненти вектора вихідних споживчих цінностей, створеного в процесі виконання оператора продукту (в складі котрого містяться необхідні для нього матеріально-технічні, енергетичні та інформаційні ресурси, а також професійно підготовлений персонал).

Важливо, що кожний оператор в наведених рівняннях описує окрему специфічну дію (діяльність), а всі рівняння разом розглядаються в деякому конкретному функціональному представленні. Зазначимо, що розмірності компонентів векторів вхідних споживчих цінностей ресурсів і вихідних

споживчих цінностей, створеного продукту, можуть бути різними (наведену модель тут і далі будемо ототожнювати із реальною системою). Між тим, для інтерпретації результатів моделювання краще, щоб перелічені цінності мали однакові одиниці вимірювання. Оскільки найголовніша мета існування підприємства, що функціонує в ринкових умовах, міститься у створенні доданої вартості, одиницею виміру котрої є грошова одиниця, то і всі інші фактори виробництва доцільно вимірювати за допомогою таких же грошових одиниць. За таких умов всі ціннісні фактори виробництва «працюють» на генерацію грошових потоків у майбутніх часових періодах. Якщо вони при цьому виявляють ознаку самозростаючих цінностей, вони цілком підпадають під марксове визначення капіталу [2, с. 161]. З'являються підстави розглядати всі виробничі процеси підприємства не в фізичному просторі (з координатами x, y, z), а в економічному просторі. Його топологію та метрику формують компоненти, що наповнюють цей простір та мають вартісний вимір. З огляду на таку обставину можна казати про простір капіталів (з показниками капіталізації), в якому у якості координат можуть виступати його фізична, інтелектуальна та соціальна компоненти (в грошовому вимірі). Процеси взаємодії в просторі капіталів залежать цілком від поведінки (або ділової взаємодії) їхніх володарів, тобто людей. Ця поведінка суттєво залежить від розподілу вартостей (капіталу) і норм капіталізації та спрямованості інтересів «попит/пропозиція» в економічному просторі.

Носіями пропозиції практично завжди виступають вигодонабувачі від створення доданої вартості Q , які є володарями (власниками) основних та оборотних засобів виробництва, загальну вартість котрих можна позначити через K грошових одиниць. В якості носіїв попиту можна розглядати людей, що наймаються на роботу на підприємстві та постачають йому людський капітал обсягом у A грошових одиниць. Вказані капітали розподіляються певним чином по всім бізнес-процесам підприємства, що сприймаються як сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих видів діяльності, які перетворюють входи на виходи. Всі процеси реалізуються в межах відповідних активних підсистем, які

утримують у собі хоча б один суб'єкт управління із притаманною йому свободою вибору свого стану [3, с. 8].

Серед показників результативності виробництва в цілому та окремих його процесів можна скористатися показниками капіталомісткості продуктів виробництва $\frac{K}{Q}$ та продуктивності праці $\frac{Q}{A}$ [4, С. 210–288]. З умови рівності цих показників можна дійти твердження

$$Q = \sqrt{K \cdot A}. \quad (3)$$

Цей вираз нагадує опис відомої виробничої функції Кобба-Дугласа [5, с. 296]. За ринкових умов додана вартість Q визначається доходами підприємства від продажу продукції. Вона є складним функціоналом багатьох факторів (змінних), найпростіша математична модель котрої може мати узагальнений вигляд:

$$Q = Q(K(t), A(t), t). \quad (4)$$

Динаміка цього показника може описуватися так:

$$\frac{dQ}{dt} = \frac{\partial Q}{\partial K} \cdot \frac{dK}{dt} + \frac{\partial Q}{\partial A} \cdot \frac{dA}{dt} = \frac{1}{2} \left[\sqrt{\frac{A}{K}} \frac{dK}{dt} + \sqrt{\frac{K}{A}} \frac{dA}{dt} \right]. \quad (5)$$

Такий опис можна застосувати як в цілому для всього виробництва, так і для кожного окремого його процесу (операції), а саме:

$$\frac{dq_i}{dt} = \frac{\partial q_i}{\partial k_i} \cdot \frac{dk_i}{dt} + \frac{\partial q_i}{\partial a_i} \cdot \frac{da_i}{dt} = \frac{1}{2} \left[\sqrt{\frac{a_i}{k_i}} \frac{dk_i}{dt} + \sqrt{\frac{k_i}{a_i}} \frac{da_i}{dt} \right]; \quad (6)$$

тут q_i, k_i, a_i – частки відповідних величин Q, K, A , що пов'язані з виконанням i -го процесу на підприємстві.

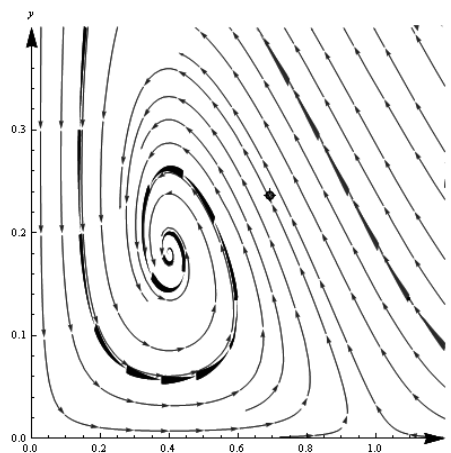
Динаміка показників q_i в межах кожного процесу буде складною і притаманною лише йому, бо суттєво залежить від характеру взаємодії володарів капіталів k_i і a_i , інтереси котрих, що складають динамічну систему «попит/пропозиція», можуть бути не співпадаючими.

Раніше [6] така система в безрозмірному вигляді

$$\left. \begin{aligned} \frac{dx}{dt} &= \alpha x - xy - \beta x^2, \\ \frac{dy}{dt} &= -\eta y + xy, \end{aligned} \right\} \quad (7)$$

вже досліджувалася. Величини в рівняннях системи (7) можуть мати наступний зміст: $x = a_i/s_i$, $y = k_i/s_i$, $s_i = a_i + k_i$, $x = N_x/K$, $y = N_y/K$, α - віддзеркалює швидкість відносної зміни попиту на роботу i -му виробничому процесі (при $\alpha > 0$ попит зростає, при $\alpha < 0$ - убуває), β - "ваговий" множник-показник процесу конкуренції, викликаного попитом на роботу в подібних виробничих процесах, η - характеризує швидкість відносної зміни пропозиції праці в межах i -го виробничого процесу.

Зауважимо, що система (7) відноситься до групи автономних динамічних систем другого порядку на площині [7, с. 12], кожному стану котрої відповідає пара значень змінних (x, y) . Навпаки, кожній парі змінних (x, y) відповідає певний стан системи, графічним уявленням якого є точка $M(x, y)$ в площині xOy , що носить назву фазової площини і зображає сукупність всіх станів системи (8). Точка $M(x, y)$ називається зображувальною. Сукупність точок $M(x(t), y(t))$ на фазовій площині, положення яких відповідає всім можливим станам системи (8) з часом, називають фазовою траєкторією, а сукупність останніх – фазовим портретом системи (7). Візуалізацію його можна отримати за допомогою програми «Flow of a Vector Field in 2D» з пакета комп'ютерної математики "Matematica 7" [8] в припущенні, що $\alpha = 0,3$; $\beta = 0,3$; $\eta = 0,4$, (див. рис. 1).

**Рис. 1. Фазовий портрет динамічної системи (7)
(авторська розробка)**

Аналіз розміщеного на рис. 1 фазового портрету в просторі «попит/пропозиція» свідчить, що сталий стан рівноваги інтересів носіїв «попиту» і «пропозиції» досягається при $x_0 = 0,4$ та $y_0 = 0,18$ за немалий відрізок часу (зображувальна точка на фазовому портреті може зробити багато обертів, перш ніж потрапить в стійкий стан). Це свідчить про протилежність інтересів учасників виробничого процесу, що розглядається. За антагонізм вони «платять» зниженням ефективності діяльності як особисто, так і в сукупності [6]. Ефективність діяльності (операції, бізнес-процесу) визначається як векторна величина, координатами (складовими) котрої виступають відносні показники ресурсоемності (витратності), оперативності (продуктивності або швидкості дії) та результативності (її повноти) (рис. 2). Тривале «притирання» інтересів власників капіталів K і A призводить до зниження продуктивності виробництва, а з нею і до інтегрального за певний період часу значення доданої вартості Q . Крім того, такий процес може вести до збільшення витратності виробництва.

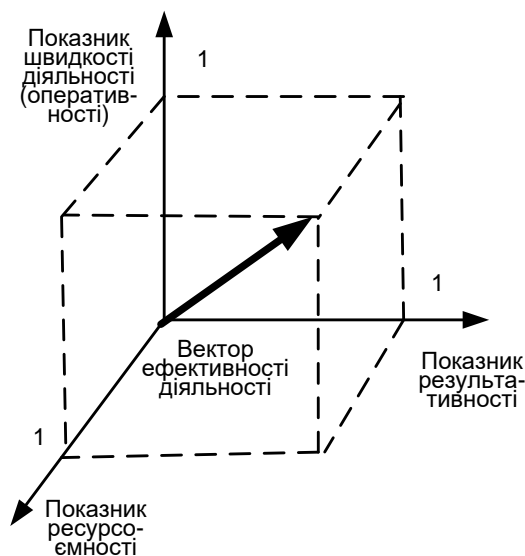

Рис. 2. Модель вектора ефективності господарської діяльності [6]

Висновки./Conclusions. Застосування моделі соціально-економічного простору в динамічних дослідженнях виробничих систем дозволяє виявити найсуттєвіші наслідки явищ, що можуть мати місце в таких системах.

ЛИТЕРАТУРА./ LITERATURE.

1. Сурнев В. Б. Матрично-операторная модель экономической системы с непрерывным временем. *Известия Уральского государственного горного университета*. 2013. № 4(32). С. 5 – 11.
2. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.1. / перев. с нем. М.: Политиздат, 1973. 907 с.
3. Бурков В. Н., Новиков Д. А. Теория активных систем: состояние и перспективы. Монография. М.: СИНТЕГ, 1999. 128 с.
4. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підручник. К.: ЦУЛ, 2009. 728 с.
5. Сіо К.К. Управленческая экономика. / пер. с англ. М.: ИНФРА-М, 2000. 671 с.
6. Сериков А. В. Эффективность хозяйственной деятельности: определение, измерение, синергетическое управление. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 2(24). с. 212-219.
7. Серіков А. В. Про особливості розбудови синергетичного управління соціально-економічними системами. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*, 2023, №11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.47>
8. Дьяконов В. П. Mathematica 5.1/5.2/6 в математических и научно-технических расчетах. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: СОЛОН-ПРЕСС, 2008. 744 с

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА МІСТА

Стан Катерина Олексіївна

Студент

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Павлюк Тетяна Іванівна

Кандидат економічних наук, доцент

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

Вступ. Інвестиційна привабливість міста є ключовим фактором для розвитку його економіки, створення нових робочих місць та підвищення рівня життя мешканців. У сучасних умовах глобалізації та зростання конкуренції за інвестиції, міста стають важливими центрами економічного розвитку та залучення капіталу. Інвестори обирають регіони та міста на основі різноманітних критеріїв, таких як рівень інфраструктури, регуляторне середовище, якість робочої сили, економічна стабільність та наявність підтримки з боку місцевої влади. Оцінка інвестиційної привабливості бізнес-середовища міста є важливим інструментом для виявлення його сильних і слабких сторін, а також розробки стратегії покращення умов для бізнесу та інвесторів.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження інвестиційної привабливості бізнес-середовища міста, визначення ключових факторів, що впливають на інвестиційну активність, а також розробка рекомендацій для покращення інвестиційного клімату.

Матеріали та методи. Дослідження інвестиційної привабливості та її теоретичного аналізу та впливових факторів ведуть вчені та експерти у галузі економіки, фінансів та управління. Підвищення інвестиційної привабливості регіонів, та України в цілому, у своїх наукових працях досліджували такі вітчизняні науковці як: Д. С. Аранчій, Н. О. Крихівська, Г. М. Чернишова, А. П. Гайдуцький, Г. В. Козаченко, Т. В. Майорова та інші. Вказані науковці внесли вагомий вклад у розуміння та аналіз інвестиційної привабливості та її

теоретичних основ. Їх дослідження надають важливі вказівки для визначення чинників, які впливають на інвестиційну привабливість підприємств та країн [2]. У роботі використовувались наукові статті та інтернет-матеріали. Для аналізу застосовувалися методи економічного та статистичного аналізу, порівняльний аналіз.

Результати та обговорення. Оцінка інвестиційної привабливості бізнес-середовища міста є багатовимірним процесом, який охоплює економічні, правові, соціальні та інфраструктурні фактори. Успішна інтеграція міста в глобальні ринки інвестицій залежить від здатності міської влади створювати конкурентоспроможні умови для підприємницької діяльності, зокрема шляхом підвищення прозорості управління, розвитку інфраструктури та створення сприятливого регуляторного середовища.

Економічна стабільність — це одна з ключових передумов для розвитку інвестиційної активності. Для інвесторів важливо, щоб у місті був стабільний макроекономічний клімат, який передбачає низьку інфляцію, стабільність валютного курсу, низьке податкове навантаження, доступ до фінансових ресурсів та можливості для довгострокового планування. При цьому важливим є не лише рівень економічного розвитку, але й динаміка цього розвитку [1].

Станом на червень 2023 року обсяг прямих іноземних інвестицій (ППІ) в економіку України за даними Національного банку України склав 2,9 млрд доларів США.

Основними джерелами ПІІ в Україну в 2023 році були:

- США – 1,1 млрд доларів США;
- Кіпр – 0,7 млрд доларів США;
- Німеччина – 0,5 млрд доларів США [4].

Міста, які демонструють стійке зростання показників валового регіонального продукту (ВРП), залучають більше інвесторів, адже стабільне економічне зростання асоціюється з меншими ризиками та більшими можливостями для отримання прибутку.

Інфраструктурний розвиток міста також є вагомим фактором, який

впливає на інвестиційну привабливість [5]. Сучасні інвестори шукають міста з розвинутою транспортною, комунікаційною та соціальною інфраструктурою. Важливість інфраструктури полягає в тому, що вона безпосередньо впливає на ефективність логістичних процесів, доступ до ринків збуту та можливості розвитку бізнесу. Наприклад, міста, які мають добре розвинуті транспортні мережі, зокрема аеропорти, залізничні вузли та автомагістралі [5], мають перевагу, оскільки це знижує витрати на перевезення товарів і забезпечує швидкий доступ до ринків.

Окремо слід згадати про цифрову інфраструктуру. Міста, які впроваджують інноваційні технології, такі як високошвидкісний інтернет, цифрові платформи для взаємодії бізнесу з державними органами та інші сучасні рішення, можуть швидше адаптуватися до потреб інвесторів і підприємців. У світі, де дедалі більше підприємств працюють у сфері інформаційних технологій, доступ до сучасних комунікаційних засобів є обов'язковою умовою для залучення інвестицій у високотехнологічні сектори економіки.

Розвиток людського капіталу є ще одним важливим фактором. Міста, які мають розвинену систему освіти, науково-дослідницькі установи та програми підготовки кваліфікованих фахівців, мають більший потенціал для залучення інвесторів, особливо в галузі високих технологій, інновацій та промисловості з високою доданою вартістю. Для інвесторів важливо, щоб у місті був доступ до кваліфікованих кадрів, оскільки це знижує витрати на навчання персоналу та підвищує ефективність бізнес-операцій.

Політична та правова стабільність є вирішальними для інвесторів. Інвестиційна привабливість міста значно зростає, якщо воно пропонує прозоре та передбачуване середовище, яке регулюється, яке забезпечує чіткі правила гри та ефективний захист прав інвесторів [5].

Важливою проблемою є корупція – це серйозна перешкода для інвестицій. Інвестори повинні мати впевненість у тому, що вони будуть справедливо оброблятися і що їхні інвестиції не будуть піддані корупційним схемам.

Верховенство права є основою для справедливого і передбачуваного середовища. Інвестори повинні мати впевненість у тому, що їхні права будуть захищені незалежно від політичних обставин [4]. Міста, в яких діють стабільні правові інститути та існує ефективна система захисту прав власності, мають більше шансів залучити інвесторів, оскільки це знижує ризики, пов'язані з діяльністю на нових ринках.

Іншим важливим елементом є наявність сприятливих умов для ведення бізнесу. Це включає не тільки прозорість у питаннях оподаткування, а й мінімізацію бюрократичних бар'єрів та забезпечення доступу до фінансових ресурсів. Ефективна підтримка малого та середнього бізнесу, особливо через програми доступного кредитування, створює можливості для розвитку місцевої економіки і, відповідно, підвищує інтерес до міста з боку зовнішніх інвесторів. Інноваційні форми підтримки підприємництва, такі як бізнес-інкубатори, акселератори, технологічні парки, також є важливими для розвитку інвестиційної активності.

Для покращення інвестиційного клімату міста необхідно розробити комплекс заходів, які спрямовані на спрощення регуляторних процедур, модернізацію інфраструктури та розвиток людського капіталу [6]. По-перше, важливо спростити регуляторні процедури для інвесторів, що дозволить пришвидшити запуск нових проєктів та знизити витрати на ведення бізнесу. Це включає впровадження електронних систем для реєстрації бізнесу та подачі документів, скорочення кількості необхідних дозволів і ліцензій, а також автоматизацію податкових сервісів. Спрощення податкових процедур, зокрема для малого та середнього бізнесу, дозволить підприємцям зосередитися на розвитку своїх проєктів, а не на адміністративних бар'єрах.

По-друге, важливо вдосконалити інфраструктуру міста. Модернізація транспортних мереж, таких як дороги, залізничні сполучення та аеропорти, забезпечить кращу логістику та зниження витрат для бізнесу. Створення інноваційних кластерів, де підприємства зможуть взаємодіяти між собою та з науковими інститутами, дозволить підвищити ефективність розвитку

високотехнологічних секторів економіки. Покращення цифрових технологій, зокрема доступ до високошвидкісного інтернету та впровадження «смарт» інфраструктури, допоможе підприємцям швидше адаптуватися до вимог сучасного бізнесу і підвищить конкурентоспроможність міста.

Також надзвичайно важливим є розвиток людського капіталу. Інвестиції в освіту дозволять підготувати кваліфікованих фахівців, які будуть готові працювати в інноваційних галузях. Місто повинно підтримувати співпрацю між освітніми закладами та підприємствами, щоб підготувати кадри, які відповідають вимогам ринку. Крім того, потрібно створювати програми для підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників, що дозволить швидко адаптувати робочу силу до нових технологій. Підтримка наукових досліджень і впровадження інноваційних рішень у виробництво допоможе залучити інвестиції в наукоємні сектори економіки та підвищити рівень конкурентоспроможності міста на міжнародній арені.

Висновки. Інвестиційна привабливість міського бізнес-середовища є комплексним показником, що відображає загальний стан економічної, правової та соціальної систем міста. Інвестори ретельно досліджують і аналізують усі аспекти, які можуть вплинути на успіх їхніх інвестицій, і прагнуть мінімізувати ризики, а отже для підвищення інвестиційної привабливості міста необхідно зосередитись на покращенні інфраструктури, зниженні бюрократичних бар'єрів та забезпеченні сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу. Створення ефективної стратегії залучення інвестицій сприятиме довгостроковому розвитку міста та підвищенню його конкурентоспроможності на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гапеева О. М., Вітютін Є. Ю. Економічна стабільність як основа стійкості держави в контексті сучасних досягнень та викликів. *ЕКОНОМІКА та СУСПІЛЬСТВО*. 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-27> (дата звернення: 09.10.2024).

2. Китайчук Т. Г. Інвестиційна привабливість: теоретичний аналіз та впливові фактори. *ЕКОНОМІКА та СУСПІЛЬСТВО*. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-65> (дата звернення: 09.10.2024).
3. Павлюк Т., Осіпова Л. Оцінка стану ринкового конкурентного середовища. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні* : Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 22 трав. 2019 р. Київ, 2019. С. 180–182. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=27807.pdf> (дата звернення: 09.10.2024).
4. Принципи покращення інвестиційного клімату в умовах воєнного стану / Б. В. Торбич та ін. *Академічні візії*. 2024. № 27. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10461140> (дата звернення: 09.10.2024).
5. Середницька Л., Павлюк Т. Формування комунікаційної стратегії суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-83> (дата звернення: 09.10.2024).
6. Стратегічні засади формування сприятливого інвестиційного клімату в умовах співробітництва України з ЄС : Наукова робота. 2019. 35 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkyrs_stud/ES/2019/10.pdf (дата звернення: 09.10.2024).

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сук П. Л.,

д.е.н., професор, професор кафедри
обліку і оподаткування,

Відокремлений підрозділ

Національного університету біоресурсів і природокористування

України “Ніжинський агротехнічний інститут”,

м. Ніжин, Україна

Вступ. Щоб забезпечувати розвиток науково-технічного прогресу підприємствам потрібно застосовувати необоротні активи.

Науково-технічний прогрес – це поступовий рух науки і техніки, еволюційний розвиток усіх елементів продуктивних сил суспільного виробництва на основі широкого пізнання та освоєння зовнішніх сил природи; це об’єктивна, постійна закономірність розвитку матеріального виробництва, результатом якої є послідовне вдосконалення техніки, технології та організації виробництва, підвищення його ефективності [1].

Необоротні активи мають високу вартість (понад 20000 грн), можуть примінятись більш як один раз у процесі господарської діяльності і мають очікуваний строк корисного використання (експлуатації) більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). Їх вартість включається у витрати частинами через амортизацію. Для її розрахунку користуються різними методами. Приміром, необоротні активи можна амортизувати за оберненим методом на основі доходу від неопераційної діяльності.

До неопераційної діяльності відноситься фінансова, інвестиційна та інша діяльність підприємства, яка не є операційною діяльністю.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних

активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей).

Інша діяльність – інша неопераційна діяльність, яка не пов'язана з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства [2; 3].

Мета – сформулювати доцільність використання оберненого методу амортизації необоротних активів на основі доходу від неопераційної діяльності.

Матеріали та методи. До складу неопераційного доходу включаються дохід від участі в капіталі, інші фінансові доходи та інші доходи.

НП(С)БО 15 “Дохід” визначено, що фінансовими доходами є дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

До інших доходів, зокрема, відносяться дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства [4].

Доходи від реалізації необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття обліковуються у складі інших операційних доходів, тобто іншої операційної діяльності, хоча вони відносяться до інвестиційної діяльності.

Для обліку доходів від неопераційної діяльності використовують рахунки 72 “Дохід від участі в капіталі”, 73 “Інші фінансові доходи”, 74 “Інші доходи”, а також субрахунок 712 “Дохід від реалізації інших оборотних активів” [5; 6].

Відповідно до видів доходу від неопераційної діяльності можна формувати відповідні обернені методи амортизації необоротних активів, які створюються на основі: 1) доходу від реалізації необоротних активів; 2) доходу від інвестицій в асоційовані підприємства; 3) доходу від спільної діяльності; 4) доходу від інвестицій в дочірні підприємства; 5) доходу від дивідендів одержаних; 6) доходу від відсотків одержаних; 7) інших доходів від фінансових операцій; 8) доходу від реалізації фінансових інвестицій; 9) доходу від реалізації фінансових інвестицій; 10) доходу від відновлення корисності активів; 11) доходу від неопераційної курсової різниці; 12) доходу від

безоплатно одержаних активів; 13) інших доходів від неопераційної діяльності і т.д.

Щоб обрахувати амортизацію необоротних активів за оберненим методом на основі доходу від неопераційної діяльності спочатку потрібно розрахувати метод амортизації на основі доходу від неопераційної діяльності, і суми проставити у протилежній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Річна сума амортизації за методом на основі доходу від неопераційної діяльності визначається множенням вартості, що амортизується (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю) на коефіцієнт амортизації, який прораховується діленням доходу від неопераційної діяльності за відповідні періоди на плановий обсяг доходу від неопераційної діяльності за увесь період.

Амортизація необоротних активів за методом на основі доходу від неопераційної діяльності обчислюється за формулами:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де: CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об'єкта; LB-ліквідаційна вартість об'єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = ДНД : ПДНД,$$

де: ДНД – плановий або фактичний обсяг доходу від неопераційної діяльності за окремі періоди; ПДНД – плановий обсяг доходу від неопераційної діяльності за увесь період.

Метод амортизації необоротних активів на основі доходу від неопераційної діяльності можна визначати за іншим варіантом:

$$CA = ДНД \times KA;$$

$$KA = (PB - LB) : ПДНД.$$

Для розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі доходу від неопераційної діяльності можна використовувати два способи: 1) із первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) із залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Нарахування амортизації необоротних активів за оберненим методом на

основі доходу від неопераційної діяльності покажемо на прикладі.

Приклад. Первісна (початкова) вартість необоротних активів-128000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційна вартість-1000 грн. Звідси, вартість, що підлягає амортизації, становить 127000 грн (128000 – 1000 = 127000).

За період функціонування необоротних активів очікується одержати доходу від неопераційної діяльності на суму 494000 грн, у т.ч.: в 1-му році - 125000 грн, в 2-му році – 117000 грн, в 3-му році – 98000 грн, в 4-му році – 84000 грн, в 5-му році – 70000 грн.

Показники коефіцієнтів амортизації наступні: за 1-й рік – 0,2530 (125000 : 494000 = 0,2530), за 2-й рік – 0,2368 (117000 : 494000 = 0,2368), за 3-й рік - 0,1984 (98000 : 494000 = 0,1984), за 4-й рік – 0,1701 (84000 : 494000 = 0,1701), за 5-й рік – 0,1417 (70000 : 494000 = 0,1417).

Визначення амортизації необоротних активів за 1-м способом (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів на основі доходу від неопераційної діяльності наведено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Списання вартості необоротних активів за методом на основі доходу від неопераційної діяльності (1-й спосіб – від первісної (початкової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід від неопераційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	127000	125000	0,2530	32131
2	127000	117000	0,2368	30073
3	127000	98000	0,1984	25197
4	127000	84000	0,1701	21603
5	127000	70000	0,1417	17996
x	Разом	494000	1	127000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Списання вартості необоротних активів за оберненим методом на основі доходу від неопераційної діяльності (1-й спосіб – від первісної (початкової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід від неопераційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	127000	70000	0,1417	17996
2	127000	84000	0,1701	21603
3	127000	98000	0,1984	25197
4	127000	117000	0,2368	30073
5	127000	125000	0,2530	32131
x	Разом	494000	1	127000

[авторська розробка]

Як показують дані таблиць 1 і 2, використання 1-го способу (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів на основі доходу від неопераційної діяльності повністю забезпечує розподіл вартості необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

В таблицях 3 і 4 підсумовано результати розрахунку 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів на основі доходу від неопераційної діяльності.

Таблиця 3

Списання вартості необоротних активів за методом на основі доходу від неопераційної діяльності (2-й спосіб – від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід від неопераційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	127000	125000	0,2530	32131
2	94869	117000	0,2368	22465
3	72404	98000	0,1984	14365
4	58039	84000	0,1701	9872
5	48167	70000	0,1417	48167
x	Разом	494000	1	127000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Списання вартості необоротних активів за оберненим методом на основі доходу від неопераційної діяльності (2-й спосіб – від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід від неопераційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	48167	70000	0,1417	48167
2	58039	84000	0,1701	9872
3	72404	98000	0,1984	14365
4	94869	117000	0,2368	22465
5	127000	125000	0,2530	32131
x	Разом	494000	1	127000

[авторська розробка]

Як свідчать результати розрахунку 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів основі доходу від неопераційної діяльності, вартість необоротних активів в останньому році (табл. 3) і в першому році (табл. 4) не розподілилась відповідно до коефіцієнту амортизації, а була списана у витрати.

Результати і обговорення. Необхідно зазначити, що доходи від реалізації необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття є інвестиційною діяльністю, але їх відносять до інших операційних доходів, тобто до іншої операційної діяльності.

Згідно НПСБО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей) [2].

Раніше реалізація необоротних активів відносилась до інвестиційної діяльності. Доходи від реалізації необоротних активів обліковувались на субрахунку 742 “Дохід від реалізації необоротних активів”, а витрати списувались на субрахунок 972 “Собівартість реалізованих необоротних активів”.

Проте у зв’язку з прийняттям НПСБО 27 “Необоротні активи, утримувані

для продажу, та припинена діяльність”, в План рахунків і Інструкцію про його застосування були внесені зміни. Тепер при продажу необоротні активи переводяться із рахунків 10 “Основні засоби”, 11 “Інші необоротні матеріальні активи” на субрахунок 286 “Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу”.

Доходи від реалізації необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу обліковуються на субрахунку 712 “Дохід від реалізації інших оборотних активів”, а собівартість реалізованих необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу – на субрахунку 943 “Собівартість реалізованих виробничих запасів” [5; 6; 7].

Висновки. Виконувати розрахунок амортизації необоротних активів можна за оберненим методом на основі доходу від неопераційної діяльності.

Неопераційна діяльність – фінансова, інвестиційна та інша діяльність підприємства, що не є операційною діяльністю.

Обрахунок амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі доходу від неопераційної діяльності здійснюється на базі методу амортизації необоротних активів на основі доходу від неопераційної діяльності, і суми переставляються у зворотній черговості: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Можна застосовувати окремі обернені методи амортизації необоротних активів на базі видів доходу від неопераційної діяльності, а саме на основі:

- 1) доходу від реалізації необоротних активів;
- 2) доходу від інвестицій в асоційовані підприємства;
- 3) доходу від спільної діяльності;
- 4) доходу від інвестицій в дочірні підприємства;
- 5) доходу від дивідендів одержаних;
- 6) доходу від відсотків одержаних;
- 7) інших доходів від фінансових операцій;
- 8) доходу від реалізації фінансових інвестицій;
- 9) доходу від реалізації фінансових інвестицій;
- 10) доходу від відновлення корисності активів;
- 11) доходу від неопераційної курсової різниці;
- 12) доходу від безоплатно одержаних активів;
- 13) інших доходів від неопераційної діяльності тощо.

Нараховувати амортизацію необоротних активів за оберненим методом

на основі доходу від неопераційної діяльності можна за двома способами: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, залишкової) вартості необоротних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науково-технічний прогрес. (20 листопада 2023). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Науково-технічний_прогрес.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 7 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

3. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 р. за № 860/4153. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада

1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 27 “Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 07 листопада 2003 р. № 617, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2003 р. за № 1054/8375. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-03#Text>.

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Терещенко Елеонора Юріївна,

к.е.н., доцент

Оленюк Кирило Сергійович,

Юрчик Вікторія Сергіївна,

Студенти

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ./ Introduction.

Розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) в останні десятиліття демонструє експоненціальне зростання, що призводить до фундаментальних змін у багатьох галузях, включаючи економічний сектор [1].

Інтеграція ШІ в економічні процеси викликає значний інтерес серед дослідників та практиків через потенціал підвищення ефективності, оптимізації ресурсів та покращення прогнозування.

Сучасні дослідження вказують на суттєвий вплив ШІ на продуктивність праці та економічне зростання. За оцінками McKinsey Global Institute, до 2030 року ШІ може додати приблизно 13 трильйонів доларів до глобального ВВП [2]. Водночас, впровадження ШІ супроводжується низкою викликів, включаючи потенційні зміни на ринку праці та етичні питання.

У контексті фінансового сектора, ШІ демонструє значний потенціал для трансформації традиційних бізнес-моделей. Зокрема, у банківській справі та інвестиційній діяльності ШІ застосовується для оптимізації ризик-менеджменту, персоналізації послуг та автоматизації процесів прийняття рішень.

Ціль роботи. / Aim.

Це дослідження має на меті провести комплексний аналіз впливу технологій ШІ на економічні процеси, зосереджуючись на банківському та інвестиційному секторах. Воно спрямоване на виявлення ключових переваг та

потенційних ризиків, пов'язаних з впровадженням ШІ, а також на формулювання рекомендацій щодо ефективної інтеграції цих технологій в економічну діяльність.

Матеріали та методи. / Materials and methods.

Для цього буде використано матеріали вітчизняних і зарубіжних джерел, що дозволить провести всебічний аналіз ефективності застосування штучного інтелекту в банківській та інвестиційній сферах економіки.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

Одним із найяскравіших прикладів впровадження технологій штучного інтелекту є діяльність провідних компаній фінансового сектору, які активно використовують ці інновації для підвищення ефективності своїх процесів.

Прикладом впровадження штучного інтелекту у сферу економіки можемо навести використання алгоритмів машинного навчання у фінансовому секторі для прогнозування ринкових тенденцій. Це допомагає передбачати коливання на фондовому ринку, що дозволяє компаніям приймати правильні рішення щодо інвестицій. Банк JPMorgan Chase, один із найбільших банків світу, активно впроваджує штучний інтелект для аналізу ринкових даних, оптимізації торгових стратегій та автоматизації процесів. Їхня система під назвою LOXM, яка почала працювати з 2017 року, використовує штучний інтелект для оптимізації та пришвидшення торгових операцій, що допомогло компанії утримувати конкурентні позиції на фондовому ринку [1].

Проте, штучний інтелект має як переваги, так і певні недоліки. Ключовими недоліками штучного інтелекту є наступні: по-перше, відсутність відповідальної особи за завдані збитки. По-друге, безробіття — за підрахунками Goldman Sachs, штучний інтелект може позбавити роботи 300 млн осіб, особливо у таких сферах, як юриспруденція та адміністративний персонал [2]. Тому, щоб штучний інтелект не призвів до зростання безробіття, необхідно регулювати його використання та адаптувати економіки країн. Незважаючи на всі зусилля, деякі люди все одно можуть втратити роботу, тому країни мають підтримати їх фінансовими виплатами або створенням нових робочих місць. Це

допоможе людям, які втратили роботу, успішно адаптуватися до нових умов, де штучний інтелект відіграє важливу роль. Таким чином, це дозволить максимізувати користь від впровадження штучного інтелекту та мінімізувати шкоду, яку він може спричинити, а також сприятиме розвитку економік країн.

У фінансовій сфері алгоритмам штучного інтелекту, вже довіряють облік операцій, виявлення шахрайських схем, оцінку кредитоспроможності клієнтів, планування ресурсів та формування звітності [3].

Впровадження ШІ у фінансовому секторі має значний потенціал для підвищення ефективності операцій та якості обслуговування клієнтів. Зокрема:

1. Алгоритмічна торгівля: Дослідження Agarwal et al. (2021) демонструє, що використання ШІ в алгоритмічній торгівлі підвищує точність прогнозування ринкових тенденцій на 15-20% [4].

2. Оцінка кредитних ризиків: За даними Óskarsdóttir et al. (2019), застосування моделей машинного навчання для оцінки кредитоспроможності клієнтів знижує рівень дефолтів на 25-30% [5].

3. Виявлення шахрайства: Згідно з дослідженням West & Bhattacharya (2016), системи ШІ для виявлення шахрайства демонструють точність до 99,6%, що значно перевищує традиційні методи [6].

Впровадження ШІ має широкомасштабні економічні наслідки:

1. Продуктивність праці: ШІ може збільшити глобальний ВВП на 14% до 2030 року, в основному за рахунок підвищення продуктивності праці [7].

2. Трансформація ринку праці: до 47% робочих місць у США можуть бути автоматизовані протягом наступних двох десятиліть, що вимагає значної перекваліфікації робочої сили [9].

3. Інновації та конкурентоспроможність: компанії, які активно впроваджують ШІ, показують на 12% вищі темпи зростання порівняно з конкурентами [8].

Впровадження ШІ супроводжується низкою викликів:

1. Прозорість алгоритмів: Проблема "чорного ящика" в алгоритмах машинного навчання створює ризики для регуляторного нагляду та довіри

споживачів.

2. **Захист даних:** Зростаюче використання персональних даних для навчання моделей ШІ піднімає питання приватності та безпеки.

3. **Етичні аспекти:** Необхідність розробки етичних принципів для ШІ, особливо в контексті прийняття рішень, що впливають на життя людей [8].

Таким чином, штучний інтелект можна ефективно використовувати, наприклад, як асистента в мобільних додатках різних банків. Це дозволить створювати віртуальних помічників, які будуть завжди доступні для клієнтів. Крім того, штучний інтелект може допомагати не лише клієнтам, але й персоналу банку. Наприклад, він може за лічені секунди аналізувати кредитну історію клієнта і надавати рекомендації щодо кредитування або оптимального розподілу капіталу. Також його можна використовувати для аналізу підозрілих банківських переказів, оскільки людина фізично не здатна обробляти такий великий обсяг інформації з такою швидкістю та точністю.

Висновки. / Conclusions.

Результати дослідження демонструють, що впровадження технологій ШІ має значний потенціал для трансформації економічних процесів, особливо у фінансовому секторі, зокрема:

- ШІ значно підвищує ефективність та точність у таких сферах, як алгоритмічна торгівля, оцінка ризиків та виявлення шахрайства. Економічний вплив ШІ є суттєвим, з потенціалом значного збільшення глобального ВВП та продуктивності праці;

- трансформація ринку праці вимагає стратегічного підходу до перекваліфікації та адаптації робочої сили;

- етичні аспекти та проблеми прозорості алгоритмів залишаються ключовими викликами, які потребують подальшого дослідження та регуляторної уваги;

Для максимізації переваг ШІ при мінімізації ризиків необхідним є:

1. Розробка комплексних стратегій впровадження ШІ на рівні організацій та держав.

2. Інвестиції в освіту та перекваліфікацію робочої сили для адаптації до нових умов ринку праці.
3. Розвиток регуляторних механізмів для забезпечення етичного та прозорого використання ШІ в економіці.
4. Продовження досліджень довгострокових наслідків впровадження ШІ для економічних систем та суспільства в цілому.

ДЖЕРЕЛА:

1. Agrawal, A., Gans, J., & Goldfarb, A. (2019). Economic Policy for Artificial Intelligence. *Innovation Policy and the Economy*, 19, 139-159. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/699935>
2. Bughin, J., Seong, J., Manyika, J., Chui, M., & Joshi, R. (2018). Notes from the AI frontier: Modeling the impact of AI on the world economy. McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/notes-from-the-ai-frontier-modeling-the-impact-of-ai-on-the-world-economy>
3. JPMorgan розробляє робота для здійснення угод. Режим доступу до ресурсу: <https://www.ft.com/content/16b8ffb6-7161-11e7-aca6-c6bd07df1a3c>
4. Agarwal, A., Bajaj, S., & Gupta, S. (2021). AI in Finance: A Review of Current Applications and Future Prospects. *Journal of Banking & Finance*, 120, 105958. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2020.105958>
5. Aghion, P., Jones, B. F., & Jones, C. I. (2019). Artificial Intelligence and Economic Growth. In *The Economics of Artificial Intelligence: An Agenda* (pp. 237-282). University of Chicago Press. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c14015/c14015.pdf>
6. Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019>
7. Штучний інтелект ставить під загрозу 300 млн робочих місць - Goldman Sachs [Електронний ресурс] / . // THINK BRAVE!. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://biz.ligazakon.net/news/218450_shtuchniy-ntelekt-stavit-

pd-zagrozu-300-mln-robochikh-msts---goldman-sachs

8. ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ. – Режим доступу до ресурсу: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Tezy_25_06_20/Tezy_25_06_20_300-305.pdf

9. Тренди ШІ: як штучний інтелект вплине на фінансову сферу [Електронний ресурс] // СРЕКА. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://speka.media/trendi-si-yak-stucnii-intelekt-vpline-na-finansovu-sferu-vmjkzv>

ОЦІНКА РЕГУЛЮЮЧОГО ВПЛИВУ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК НА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Ткачик Леся Петрівна,

к.е.н., доцент

Федюк Анна Миколаївна,

студентка

Львівський національний університет

Імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Прибуток підприємств традиційно є однією з основних характеристик їхньої діяльності та виступає фактичним джерелом і базою для розрахунку й сплати податку на прибуток підприємств. Даному податку відведена ключова роль в оподаткуванні підприємств, адже саме через його механізми можна стимулювати або стримувати підприємницьку активність, їхню інвестиційно-інноваційну діяльність тощо. Значні обсяги тінізації у сфері ведення бізнесу в Україні є свідченням того, що вітчизняна податкова політика у частині прибуткового оподаткування не створює стимулів для легального ведення бізнесу, максимізації виробничих процесів й участі суб'єктів господарювання у різного роду бізнес-проектах. З огляду на це удосконалення механізмів справляння податку на прибуток в контексті зміни пріоритетів у державній податковій політиці у цій сфері з фіскальних на регулюючі сьогодні є одним з найважливіших завдань, від швидкої реалізації якого залежить розвиток підприємництва та національної економіки загалом.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є дати оцінку ефективності використання податку на прибуток як інструменту регулювання діяльності суб'єктів господарювання в Україні

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідженню проблем оподаткування прибутку підприємств, його оптимізації та вдосконалення механізмів адміністрування присвячені праці багатьох вчених-економістів, зокрема Бутко Н. В., Волинець Т. В., Діденко Ю. Ю., Дубовик О. Е.,

Зайцева О. В., Крисоватого А. І., Мелих О. Ю., Томнюк Т. Л., Хомутенко А. В. та інші. Так, А. Крисоватий вважає, що податок на прибуток є одним з найбільш ефективних податкових інструментів регулювання підприємницької діяльності через застосування податкових пільг інноваційно-інвестиційного характеру та низької базової ставки податку [3].

А. Хомутенко наголошує, що для ефективного розвитку системи прибуткового оподаткування в Україні необхідно впроваджувати інвестиційний податковий кредит, різного роду стимули для розвитку малого та середнього бізнесу, фіксований мінімальний корпоративний податок [6].

Дослідження проведено за допомогою кореляційного аналізу, для більш наочного представлення результатів використано графічний і табличний методи.

Результати та обговорення./Results and discussion. Для проведення оцінки регулюючого впливу податку на прибуток на діяльність та розвиток підприємств нами були обрані окремі показники результатів підприємницької діяльності та їх активності (табл. 1).

Таблиця 1

Показники діяльності підприємств та надходжень податку на прибуток до Зведеного бюджету України

Роки	Податкові надходження податку на прибуток підприємств, млн грн	Кількість підприємств, одиниць	Частка прибуткових підприємств, %	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млн грн	Обсяги реалізованої продукції, млн грн.
2011	54 739, 43	375 695	65,13	118 605, 57	3 991 239, 43
2012	54 983, 27	364 935	64,54	75 670, 25	4 203 169, 57
2013	53 675, 43	393 327	65,93	11 335, 68	4 050 214, 97
2014	39 941, 94	341 001	66,32	-564 376, 82	4 170 659, 90
2015	34 776, 32	343 440	73,72	-348 471, 64	5 159 067, 13
2016	54 344, 12	306 369	73,39	69 887, 80	6 237 535, 21
2017	66 911, 93	338 256	72,84	236 952, 07	7 707 935, 21
2018	96 882,30	355 877	74,29	369 212, 67	9 206 049,54
2019	117 316,80	380 597	73,56	613 044,03	9 567 567,56
2020	118 471,80	373 822	73,01	134 734,31	9 887 987,67
2021	147 751,70	370 906	73,3	1034 012,76	13 867 032,38
2022	117 049,90	261 993	66,1	-216 594,82	11 398 997,84

Джерело: [1, 2]

За допомогою кореляційного аналізу ми провели дослідження для виявлення тісноти взаємозв'язків між деякими фінансовими показниками діяльності вітчизняних підприємств, а також показниками активності підприємницької діяльності і податковими надходженнями від податку на прибуток підприємств до бюджету.

В ході дослідження виявлено тісні кореляційні зв'язки між надходженнями до бюджету податку на прибуток та обсягами реалізованої продукції і фінансовим результатом до оподаткування (рис. 1 та рис. 2).

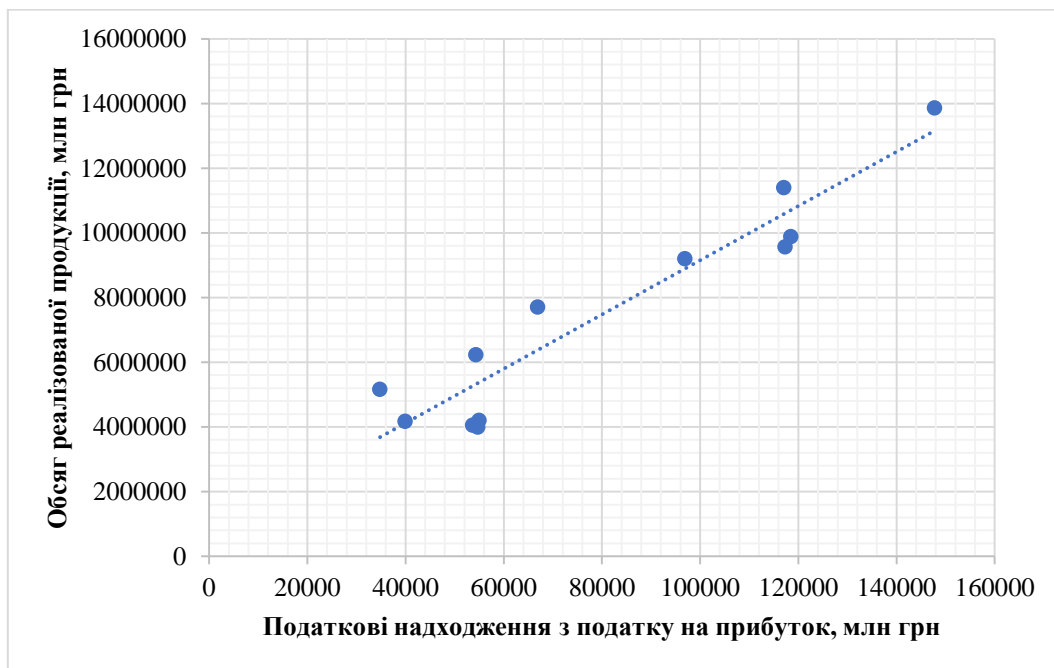

Рис. 1. Вплив обсягів реалізованої продукції українськими підприємствами на надходження податку на прибуток до бюджету

Джерело: побудовано авторами на основі [1, 2]

Отримані коефіцієнти кореляції, а саме $+0,947$ (з обсягами реалізованої продукції) і $+0,713$ (з фінансовим результатом до оподаткування) є свідченням того, що в Україні при зростанні обсягів реалізованої продукції й фінансового результату до оподаткування зростають також надходження до бюджету податку на прибуток.

Такий характер взаємозв'язків даних величин є абсолютно логічним, оскільки саме виторг від реалізації продукції і прибуток підприємства є

базовими величинами при розрахунку податку на прибуток.

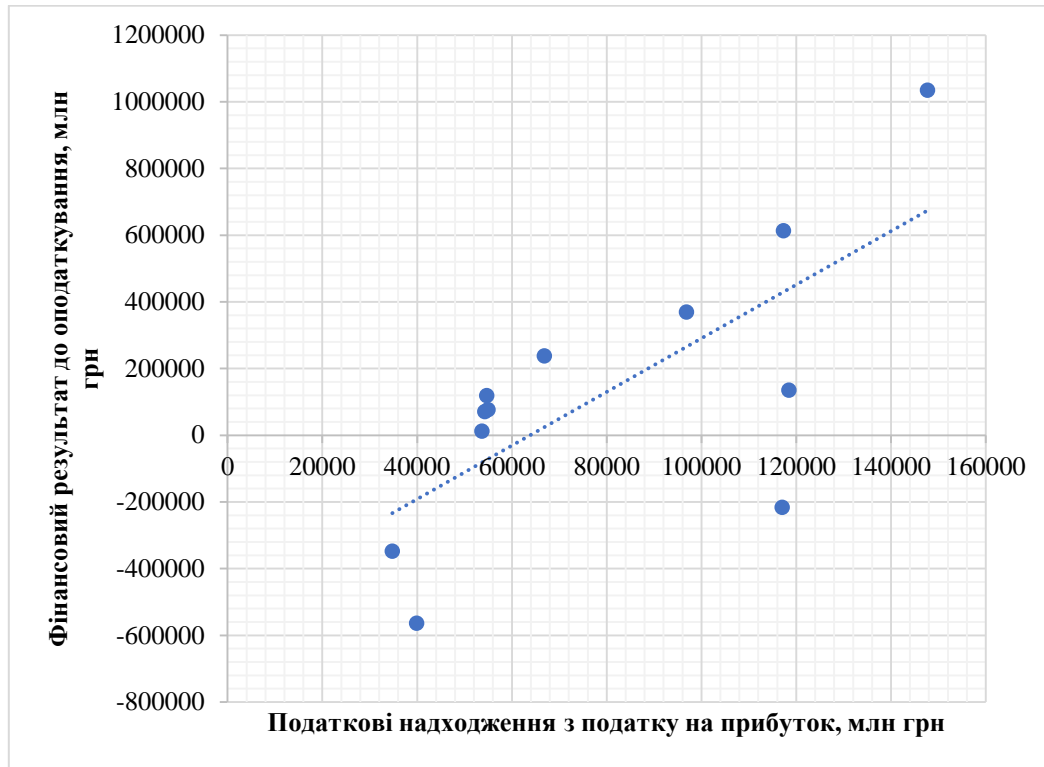

Рис. 2. Вплив фінансового результату до оподаткування на надходження податку на прибуток підприємств до бюджету

Джерело: побудовано авторами на основі [1, 2]

Наступні дослідження взаємозв'язків між показниками активності підприємницької діяльності та надходженнями податку на прибуток не демонструють уже таких логічних та прямих взаємозалежностей. Кореляційні зв'язки між кількістю підприємств і податковими надходженнями від досліджуваного податку практично відсутні ($R^2 = +0,005$).

Такі результати вказують на те, що від зростання або зменшення кількості підприємств податкові надходження до бюджету від ППП не змінюються. Більше того, існує обернений помірний взаємозв'язок між показником кількості підприємств і обсяги реалізованої продукції ($R^2 = -0,202$), який показує наявність негативного (парадоксального) впливу збільшення кількості підприємств на обсяги реалізованої продукції. (рис. 3)

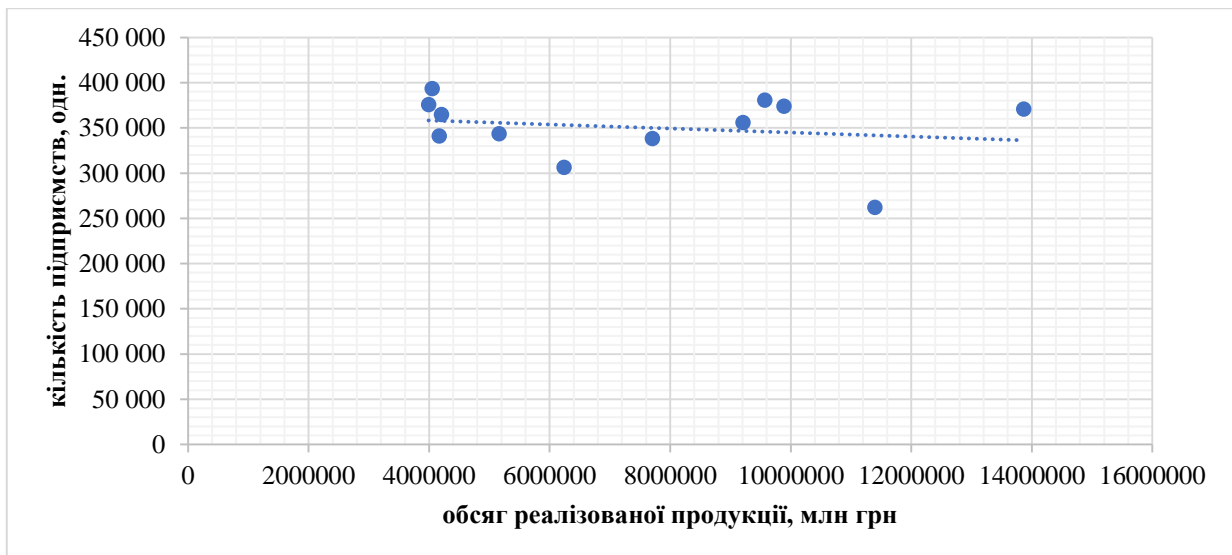

Рис. 3. Взаємозв'язок між кількістю підприємств та обсягами реалізованої продукції

Джерело: побудовано авторами на основі [1, 2]

Виявлені взаємозв'язки дають змогу стверджувати, що збільшення кількості підприємств не сприяє зростанню результатів їх діяльності й відповідно надходжень податку на прибуток до бюджету. Дана ситуація може мати місце у таких двох випадках: 1) на етапі активного проведення урядом політики стимулювання підприємницької діяльності, коли підприємствам надають різного роду податкові пільги на реалізацію інвестиційно-інноваційної діяльності, коли застосовують податкові канікули для суб'єктів малого бізнесу при їхньому створенні тощо; 2) коли бізнес практикує створення великої кількості фіктивних підприємств, котрі нічого не виготовляють, не сплачують податків, а призначені тільки для реалізації фіктивних операцій, метою яких є ухилення від оподаткування.

З огляду на те, що в нашій державі система стимулюючих пільг для суб'єктів підприємництва потребує реформування, то причиною отриманих взаємозв'язків є, очевидно, другий випадок.

Згідно з нормами чинного Податкового кодексу, передбачалося тимчасове звільнення від оподаткування прибутків деяких видів економічної діяльності (табл. 2).

**Види економічної діяльності, які тимчасово звільнені від оподаткування
податком на прибуток**

Період звільнення від оподаткування	Категорія платника
До 1 січня 2015 р.	Виробники біопалива
До 1 січня 2020 р.	Газовидобувні підприємства
З 1 січня 2011 р. до 2020 р.	Підприємства легкої промисловості, електроенергетики, суднобудування, літакобудування, машинобудування для агропромислового комплексу
До 1 січня 2015 р.	Готельний бізнес (передбачається для готелів, введених в експлуатацію до 1 вересня 2012 р.), видавнича діяльність

Джерело: [4, 6]

Наведені податкові пільги надавались з умови, що кошти, які вивільняються від оподаткування, будуть спрямовуватися на збільшення загальних обсягів виробництва (надання послуг), оновлення матеріально-технічної бази підприємства та розвиток сучасних технологій у рамках науково-технічного прогресу. Як бачимо з таблиці, період надання даних стимулюючих пільг на сьогодні уже закінчився, а нові не передбачені законодавством.

Висновки./Conclusions. Подальше застосування даних заходів в умовах стабільного економічного середовища для ведення підприємницької діяльності, наявності стабільного податкового законодавства, що регламентує механізм адміністрування податку на прибуток в Україні, повинні перетворити його на дієвий інструмент регулювання розвитку вітчизняного виробництва. Проте, реальний стан української економіки, зокрема високий рівень її тінізації, значна кількість різноманітних корупційних схем, наявність обмежених та тимчасовий характер застосування стимулюючих пільг знижують ефективність податкових реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна казначейська служба України - URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Державна служба статистики України - URL:

<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).

3. Крисоватий А. І. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції : монографія / А. І. Крисоватий, В. М. Мельник, Т. В. Кошук ; за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 236 с.

4. Податковий кодекс України: Закон України №2755-VI від 02.12.2010 р. / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Податкова система : навч. посібник / Замасло О. Т., Приймак І. І., Грін О. В. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 378 с.

6. Хомутенко А. В. Адаптація зарубіжного досвіду оподаткування прибутку підприємств до вітчизняної практики / А. Хомутенко, Ю. Бзова // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2016. - № 7. - С. 112-131. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_7_11.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ПРАЦІ ТА ЇЇ ОПЛАТИ

Хижняк Інна Миколаївна,
викладач-методист
ВСП «Охтирський фаховий коледж СНАУ»
м. Охтирка, Україна

Вступ. Нормативно-правове регулювання обліку праці та її оплати в Україні базується на законодавчих актах, колективних договорах та угодах між роботодавцями та працівниками. Зокрема, нормативні документи, які стосуються обліку праці та оплати праці, встановлюють правила щодо робочого часу, відпусток, оплати праці та інших аспектів трудових відносин.

Ціль роботи. Дослідження і систематизація інформації стосовно обліку праці та її оплати на основі існуючої нормативно-законодавчої бази.

Матеріали та методи. Для вирішення поставленої цілі використано теоретичне узагальнення і порівняння. Інформаційна база дослідження включає в себе нормативно-законодавчі акти з регулювання питання обліку праці та її оплати, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій та періодичних видань.

Результати та обговорення. Працівники мають право на достойну оплату за виконану роботу, яка повинна визначатися з урахуванням їхніх професійних навичок, досвіду та інших факторів. Облік праці та її оплати зазвичай здійснюється на основі тарифікації, ставок оплати праці, додаткових винагород за певні види робіт тощо. Важливо дотримуватися всіх законодавчих вимог у галузі обліку праці та її оплати для забезпечення справедливих умов праці для всіх працівників.

Отже, законність обліку праці та її оплати регламентується чинним законодавством України і визначається на основі нормативно-правових документів. В таблиці 1 наведені нормативно-правові документи, які регулюють облік праці та її оплати.

Нормативно-правові документи, які регулюють облік праці та її оплати

Документ	Пояснення
Закон України «Про оплату праці» [1]	Цей Закон регулює різні аспекти виплати зарплати, включаючи ставки мінімальної заробітної плати, премії, оплату понаднормової роботи та інші форми компенсації за роботу, виконану працівниками. Він також визначає права та обов'язки роботодавців і працівників щодо виплати заробітної плати та інші пов'язані з цим питання
Кодекс законів про працю України [2]	Визначаються правові засади і гарантії права громадян України розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці
Інструкція зі статистики заробітної плати № 5 [3]	Визначає процедури та правила збору, обробки та аналізу інформації про заробітну плату, які визначені законодавством. Більш конкретно, вона встановлює вимоги щодо подання статистичної звітності про заробітну плату працівників, що працюють у підприємствах та організаціях. Завдяки цій інструкції органи статистики можуть збирати необхідні дані та видавати відповідну статистичну інформацію для подальшого аналізу та прийняття рішень у галузі економіки та праці
Податковий кодекс України [4]	Регулюються відносини у сфері утримання податків і зборів
Закон про державний бюджет-2024 [5]	Встановлено розмір прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати, цим забезпечується соціальний захист громадян України
Закон про ЄСВ [6]	Регулює сплату до бюджету єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Потреба у сплаті внеску з'являється, якщо працівники перебувають у відносинах, що виникають у результаті професійної діяльності
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – П(С)БО 26 «Виплати працівникам» [7]	Регулює порядок обліку та відображення виплат, пов'язаних з працею, у фінансовій звітності підприємства. Цей стандарт встановлює вимоги до класифікації, забезпечення і розкриття інформації щодо виплат працівникам, таких як зарплата, відпустки, інші соціальні виплати та винагороди, задекларовані або обов'язкові до сплати. Він спрямований на те, щоб забезпечити адекватне відображення інформації про витрати на працю в фінансовій звітності й забезпечити користувачам достовірну фінансову інформацію про сучасні і майбутні витрати на працю підприємства

Висновки. Як бачимо, на сьогодні в Україні існує ряд нормативних актів, що регулюють облік праці та її оплати. Проте для ефективної організації бухгалтерського обліку потрібно привести національне законодавство у

відповідність до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оплату праці [Електронний ресурс] : Закон України від 24.03.1995 р. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#>

3. Інструкція зі статистики заробітної плати: Наказ Держстату від 13.01.2004 р. № 5. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04#>

4. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi:bin/laws/main.cgi>

5. Про Державний бюджет України на 2024 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 09.11.2023 р. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#>

6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 08.07.2010 р. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#>

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» [Електронний ресурс] : Наказ МФУ від 28.10.2003 р. № 601. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>

ФУНКЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ БАНКУ

Хомуляк Тарас Ігорович,

к.е.н., доцент

Ястремський Микола Олегович,

Студент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. В умовах сучасного банківського середовища, яке постійно змінюється під впливом економічних, політичних та технологічних факторів, функціонування ефективної системи внутрішнього контролю є важливою умовою стабільності та безпеки банку. Внутрішній контроль в банку забезпечує правильність і своєчасність обліку, дотримання законодавчих вимог та мінімізацію фінансових ризиків. Він також є ключовим інструментом для виявлення можливих порушень і шахрайських дій, що сприяє підвищенню рівня прозорості і відповідальності в управлінні банківською установою. Роль і функції внутрішнього контролю в банку стають ще більш значущими в умовах кризи або нестабільної економіки.

Мета роботи - дослідження системи внутрішнього контролю в банку та її функцій, спрямованих на забезпечення надійності банківських операцій, ефективності управління ризиками та дотримання нормативних вимог. Особлива увага приділяється аналізу елементів системи внутрішнього контролю, таких як середовище контролю, облікова система та контрольні моменти, а також їхньому впливу на ефективність діяльності банку.

Матеріали та методи. У дослідженні використано такі матеріали: вимоги НБУ щодо внутрішнього контролю, міжнародні стандарти, банківська звітність, внутрішні документи банків та наукова література з дослідження систем контролю.

Методи дослідження: аналіз нормативної бази та літератури, емпіричний аналіз банківських документів, порівняльний аналіз практик внутрішнього контролю в банках.

Результати та обговорення. Система внутрішнього контролю банку складається з методик і процедур, що охоплюють три ключові категорії. Ці елементи спрямовані на забезпечення надійного виконання завдань контролю і включають: середовище контролю, облікову систему та контрольні моменти.

В умовах війни ці елементи набувають ще більшого значення, оскільки банк стикається з новими ризиками, які вимагають посилення механізмів контролю та адаптації процесів управління для забезпечення стійкості банківської системи. Елементи внутрішнього контролю, їх взаємозв'язок із середовищем контролю, обліковою системою та основними контрольними моментами відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Елементи системи внутрішнього контролю

Елементи системи внутрішнього контролю	Середовище контролю	Облікова система	Контрольні моменти
Загальне ставлення та основні принципи управління	Організаційна структура банку	Визначення, класифікація, реєстрація і накопичення даних про здійснені операції	Компетентність персоналу
-	Діяльність спостережної ради та аудиторського комітету	Складання звітності	Адекватний розподіл обов'язків
-	Розподіл повноважень та відповідальності	Контроль даних про здійснені операції	Наявність ефективних процедур санкціонування
-	Управлінські методи контролю	-	Документація і системні бухгалтерські записи
-	Внутрішній контроль	-	Контроль активів і облікових записів
-	Внутрішній аудит	-	Нагляд
-	Кадрова політика і практика	-	Незалежні контрольні процедури
-	Зовнішній вплив	-	-
-	Контрольне середовище для систем електронної обробки даних	-	-

Виходячи з цілей і напрямів, служба внутрішнього контролю банку здійснює такі функції. У табл. 2, представлено функції служби внутрішнього контролю банку.

Таблиця 2

Функції служби внутрішнього контролю банку

Функція	Характеристика
Перевірка й оцінка ефективності системи внутрішнього контролю	Оцінка ефективності наявної системи внутрішнього контролю банку
Перевірка застосування методології оцінки та управління банківськими ризиками	Оцінка повноти застосування та ефективності методик, програм, правил, порядків і процедур щодо управління банківськими ризиками
Перевірка надійності автоматизованих інформаційних систем	Перевірка цілісності баз даних, захисту від несанкціонованого доступу та наявності планів на випадок непередбачуваних обставин
Перевірка бухгалтерського обліку та звітності	Оцінка достовірності, повноти, об'єктивності і своєчасності ведення бухгалтерського обліку, звітності та їх тестування
Перевірка надання даних в органи державної влади та НБУ	Перевірка достовірності, повноти, об'єктивності і своєчасності надання даних до державних органів та НБУ відповідно до вимог нормативних правових актів
Оцінка економічної доцільності та ефективності операцій	Оцінка економічної обґрунтованості та ефективності банківських операцій
Перевірка процесів і процедур внутрішнього контролю	Оцінка відповідності процедур внутрішнього контролю встановленим стандартам і вимогам
Перевірка систем, створених для дотримання правових вимог та кодексів поведінки	Контроль дотримання правових норм і професійних кодексів поведінки в діяльності банку
Оцінка роботи служби управління персоналом	Аналіз ефективності роботи служби управління персоналом, зокрема щодо дотримання кадрової політики та практик

Згідно з нормативними вимогами та міжнародною практикою, банкам необхідно мати пакет внутрішніх регламентів для забезпечення ефективної системи внутрішнього контролю.

До нього повинні входити: положення про систему внутрішнього

контролю; документи, що регулюють процедури прийняття рішень та розподіл функцій і повноважень між підрозділами та працівниками банку; регламенти діяльності служби внутрішнього контролю; документи щодо політики залучення коштів; положення про проведення банківських операцій; документи, що встановлюють заходи для виконання вимог регламентації операцій; положення про доступ користувачів до програмного забезпечення та баз даних; посадові інструкції для кожної посади в банку; інструкції для співробітників відділів; документи, що регулюють діяльність комітетів або інших керівних органів, що приймають рішення.

До додаткового пакету документів можна включити положення про управління ризиками, регламенти моніторингу якості послуг та ефективності співробітників, інструкції щодо роботи з клієнтами та документи, що описують плани дій у надзвичайних ситуаціях (наприклад, плани відновлення діяльності після криз).

Підхід менеджерів і директорів до контролю значною мірою впливає на формування контрольного середовища, оскільки саме вищий управлінський склад визначає ставлення працівників до контрольних функцій. Банки повинні мати організаційну структуру, яка забезпечує планування, виконання та контроль їх діяльності. Така структура має чітко визначати функції, повноваження та підпорядкованість. Важливо детально прописувати рівень підлеглості, посадові обов'язки та відповідальність кожного співробітника. Аудитор, оцінюючи ефективність організаційної структури банку, повинен враховувати його розмір та спеціалізацію.

Для виконання своїх функцій працівники банку повинні чітко розуміти свої **повноваження і відповідальність**, мати описи робіт із деталізацією обов'язків і відповідальності кожного працівника, включаючи службовців і обслуговуючий персонал. Обізнаність персоналу щодо його функцій та контроль за його роботою дають певний рівень упевненості в правильному здійсненні ділових операцій. Способи досягнення зазначеної мети в банку включають: підготовку в письмовій формі норм поведінки, описів

функціональних обов'язків, планів заходів і рекомендацій.

Висновки. Внутрішній контроль є необхідним елементом стійкої та ефективної роботи банку. Його функції охоплюють управління ризиками, забезпечення відповідності законодавству, захист активів та підвищення прозорості операцій. Успішна система внутрішнього контролю повинна базуватися на чітко визначених принципах управління, розподілі повноважень, ефективній обліковій системі та наявності регулярних аудитів. Дотримання міжнародних стандартів та адаптація їх до локальних умов дозволяють мінімізувати ризики та забезпечити стабільний розвиток банківської установи.

ИССЛЕДОВАНИЕ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ И ТРАНСФОРМАЦИИ МОДЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КИТАЯ

Хуан Цзяи,

Аспирант

Азербайджанский государственный экономический университет

Баку, Азербайджан

Аннотация: В условиях глобального потепления климата и ухудшения экологической среды развитие низкоуглеродной экономики стало важным путем к балансу экономического строительства и продолжения человеческой цивилизации. В контексте низкоуглеродной экономики экономическое развитие Китая также сталкивается с новыми условиями и проблемами. Китаю необходимо придавать большое значение роли низкоуглеродной экономики и в полной мере использовать совместную роль правительства, предприятий и общественности в продвижении низкоуглеродного производства и низкоуглеродной жизни людей.

Основная цель исследования: Подтвердите, что низкоуглеродная экономика — единственный способ изменить модель экономического развития Китая.

Исследование проводилось: на основе научной абстракции, систематического анализа и логического обобщения.

Результаты исследования: В настоящее время переход от индустриальной экономики к низкоуглеродной экономике стал общей тенденцией международного экономического развития. Это означает, что если Китай хочет стабилизировать свой международный статус, ему необходимо правильно взглянуть на свою внутреннюю промышленную структуру и проблемы потребления ресурсов, активно развивать низкоуглеродные технологии и руководствоваться правительством для повышения осведомленности всего народа о низкоуглеродных технологиях. и способствовать развитию низкоуглеродной экономики Китая, способствовать

трансформации промышленной структуры, чтобы экономика Китая могла достичь здорового развития в низкоуглеродной среде.

Ключевые слова: Низкоуглеродная экономика, низкоуглеродная промышленность, зеленая экономика, устойчивое развитие, экономическая трансформация.

Важность низкоуглеродной экономики

На микроуровне развитие низкоуглеродной экономики может не только обеспечить низкий уровень выбросов углекислого газа, но и получить большую экономическую выгоду. На макроуровне низкоуглеродная экономика означает использование наименьшего количества ресурсов для получения наибольшей экономической выгоды при минимизации загрязнения окружающей среды. Концепция низкоуглеродной экономики впервые появилась в Соединенном Королевстве в начале 21 века. Это совершенно новая концепция, возникшая вслед за циркулярной экономикой. Анализируя две концепции экономики замкнутого цикла и низкоуглеродной экономики, нетрудно увидеть, что у них есть что-то общее, а именно акцент на защите ресурсов и окружающей среды в процессе экономического развития [1, с. 6–12]. Экономия ресурсов является основной предпосылкой, защита окружающей среды — ожидаемой целью, а энергосбережение и сокращение выбросов — основными средствами. Однако эти две концепции также имеют различия. Экономика замкнутого цикла уделяет больше внимания переработке ресурсов, и ее внимание сосредоточено на ресурсах. В низкоуглеродной экономике особое внимание уделяется сокращению выбросов углекислого газа, и ее основная цель — уменьшить угрозу глобального потепления для людей, а ее основное внимание уделяется выбросам углерода.

Развитие низкоуглеродной экономики является актуальным. Глобальное потепление становится все более серьезным, затрагивая выживание и развитие человечества. Согласно соответствующим исследованиям по изменению климата, глобальная температура будет продолжать повышаться, и это

изменение климата повлияет на производство продуктов питания в Китае, экологические проблемы и другие аспекты [2, с. 11–12]. Поэтому мы должны продолжать следовать тенденции развития низкоуглеродной экономики, активно трансформировать традиционную модель производства и искать путь развития, который не только подходит для национальных условий Китая, но и может сократить выбросы углекислого газа. Согласно анализу «Отчета о выбросах углекислого газа в 2022 году», опубликованного Международным энергетическим агентством 2 марта 2023 года, выбросы, связанные с энергетикой, в Китае снизились на 0,2% (23 миллиона тонн) с 2021 по 2022 год, примерно до 12,1 миллиарда тонн. Хотя энергетические выбросы увеличились на 88 миллионов тонн из-за увеличения использования угля, сокращение промышленных выбросов углерода эффективно компенсировало эту часть выбросов углерода, а это означает, что низкоуглеродные действия Китая в последние годы достигли значительных результатов, особенно по сравнению с выбросами мировой транспортной отрасли, напротив, в 2022 году выбросы транспорта в Китае сократились на 3,1%.

Условия развития низкоуглеродной экономики

Во-первых, Китай должен стремиться к прорывам в традиционных отраслях. В настоящее время промышленность Китая находится в процессе перехода от экстенсивной к интенсивной. Поскольку промышленность Китая началась поздно и развивалась медленно, текущий процесс промышленного развития по-прежнему демонстрирует высокие выбросы углекислого газа, что оказывает еще большее воздействие на окружающую среду. традиционные отрасли промышленности сильно зависят от энергии и ресурсов [3, с. 151–153]. Поэтому, если Китай хочет достичь низкоуглеродной экономики, он должен найти прорыв в промышленности.

Во-вторых, нам необходимо трансформировать энергетическую структуру. В настоящее время наиболее заметной особенностью энергетических ресурсов Китая является то, что он обладает обильными запасами угля, но относительно небольшими запасами нефти. В производственном процессе

основным источником энергии является уголь. Если мы хотим достичь низкоуглеродной экономики, нам необходимо трансформировать энергетическую структуру, активно развивать новые источники энергии и сокращать использование угольных ресурсов.

В-третьих, торговая структура Китая должна быть улучшена. В настоящее время традиционные отрасли Китая по-прежнему занимают доминирующее положение в некоторых областях. Традиционные отрасли являются трудоемкими и ресурсоемкими в повседневной производственной деятельности. Чтобы реализовать низкоуглеродную экономику в корне, необходимо изменить промышленную структуру, чтобы развивающиеся отрасли могли стать экономическими субъектами и способствовать развитию низкоуглеродных отраслей Китая [4, с. 105–117].

Низкоуглеродная экономика и путь трансформации модели экономического развития Китая

Внедрение низкоуглеродной экономики — единственный способ смягчить последствия глобального потепления и добиться устойчивого экономического развития в Китае. В настоящее время то, как Китай может превратить давление в мотивацию и добиться низкоуглеродного экономического развития, должно рассматриваться с следующих точек зрения.

1. Трансформировать модель разработки. С точки зрения предложения и выпуска, экономический рост подчеркивает рост общего объема, ускорение темпов и повышение эффективности затрат и выпуска, которые в основном отражаются в трех показателях: общий ВВП, ВВП на душу населения и темпы роста ВВП. . Более того, в процессе экономического развития затраты и выпуск образуют две формы роста: экстенсивную и интенсивную. Когда Китай преобразовал свою модель развития, основанную на затратах и выпуске, он добился фундаментального перехода от экстенсивного к интенсивному и добился больших выгод за счет повышения эффективности использования различных факторов. В ходе этого процесса Китай также подчеркнул значение экономического развития, сосредоточил внимание на улучшении качества

жизни людей и изменил экономическую структуру всего общества, добившись общих изменений в экономической структуре [5, с. 160–162].

2. Реализация низкоуглеродной политики. В последние годы развитие промышленности Китая было основано на энергетике как основной отрасли. Она имеет сильную зависимость от природных ресурсов, в результате чего на долю Китая приходится высокая доля ресурсов и продукции, в то время как на технологические отрасли приходится небольшая доля. Эта структура привела к большим структурным проблемам в реализации низкоуглеродной экономики Китая. Для достижения структурной перестройки необходимы политическая поддержка и экономическое содействие. Чтобы скорректировать структуру и реализовать трансформацию промышленной экономики Китая в низкоуглеродную экономику, необходимо провести макрокорректировку с точки зрения правительства, сформулировать соответствующую политику поддержки и взять на себя соответствующие обязанности. Интегрируйте низкоуглеродные технологии в экономическое развитие Китая и сформируйте внутренние движущие силы в виде институциональных ограничений [6, с. 5–7].

3. Содействовать технологическому развитию. Низкоуглеродные технологии являются основной движущей силой развития низкоуглеродной экономики. Основными способами получения Китаем низкоуглеродных технологий являются независимые исследования и разработки, а также зарубежное внедрение [7, с. 7–9]. Если Китай хочет развивать низкоуглеродные технологии, он должен сначала столкнуться с существующими техническими барьерами. Китай должен принять долгосрочную перспективу и получить свои собственные низкоуглеродные технологии посредством независимых инноваций и независимых исследований и разработок. В частности, мы должны внести изменения в техническую сферу, развивать технологические инновации и занять главную технологическую позицию.

Заключение

Китаю следует объединить свои национальные условия и использовать разумную политику, достаточные средства, передовые технологии и разумные

законы для продвижения низкоуглеродной экономики. Для построения низкоуглеродного общества необходимо учиться на опыте других стран, рационально планировать промышленную структуру и отстаивать концепции низкоуглеродного развития. Выбор способов создания низкоуглеродного общества не только ограничен историей и существующей средой, но также учитывает будущие тенденции экономического и социального развития и планирует будущее направление развития общества с точки зрения развития. Низкоуглеродная экономика имеет широкие перспективы развития, и необходимо создать полноценную низкоуглеродную экономическую систему для содействия устойчивому развитию человечества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чжоу Хунчунь. Текущее состояние и перспективы развития низкоуглеродной экономики в Китае / Вестник науки и технологий. 2022. № 40, с. 6–12.

2. Лю Шиянг. Низкоуглеродная экономика и трансформация модели экономического развития Китая / Документ по экономическому менеджменту выбирать. 2021. № 20, с. 11–12.

3. Лю Лу. Анализ низкоуглеродного экономического развития Китая с точки зрения качественного развития / Деловые новости. 2021. № 27, с. 151-153.

4. У Цайся. Исследование синергетического эффекта низкоуглеродного экономического развития Китая / Управлять миром. 2021 № 37, с.105-117.

5. Чэнь Минсинь. Исследование влияния низкоуглеродной экономики на развитие международной торговли / Управление и технологии малого и среднего бизнеса. 2023 № 11, с.160-162.

6. Ли Ян. Обсудите влияние и изменения торговой экономики Китая на фоне низкоуглеродной экономики / Мир маркетинга. 2022 № 6, с.5-7.

7. Лиза Лян. О влиянии низкоуглеродной экономики на модель экономического развития Китая / современная экономическая информация. 2015 № 16, с.7-9.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В ЄС ТА УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН

Шашина Марина Володимирівна,

д.е.н., професорка

Рурак Катерина Миколаївна,

студентка

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Цифровізація бізнесу стає ключовим елементом трансформації світової економіки, сприяючи підвищенню ефективності підприємств, зменшенню витрат та розширенню взаємодії з клієнтами. В умовах глобального прискорення темпів впровадження цифрових технологій важливо дослідити, як ці процеси розвиваються в різних країнах та в Україні. Аналізуючи вплив цифрових технологій на бізнес, можна визначити ключові тенденції та бар'єри, що впливають на рівень цифровізації, особливо серед малих і середніх підприємств.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження сучасних тенденцій цифровізації бізнесу в Європейському Союзі та Україні.

Матеріали та методи. У дослідженні використані дані з відкритих джерел, зокрема статистичні матеріали Державної служби статистики України, звіти міжнародних аналітичних агентств, таких як McKinsey, та дані Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Методологія роботи передбачає використання порівняльного аналізу цифровізації бізнесу в окремих країнах ЄС та Україні, а також аналіз впливу цифрових технологій на економічний розвиток і конкурентоспроможність підприємств.

Результати та обговорення. Цифровізація бізнесу стає важливим елементом трансформації економік усього світу. Впровадження цифрових технологій дозволяє бізнесам підвищити ефективність, зменшити витрати, збільшити прозорість та взаємодію з клієнтами. На глобальному рівні темпи цифровізації бізнесу значно зросли за останні роки. Так, за даними McKinsey,

близько 80% компаній у світі планують чи вже впровадили цифрові технології у своїй діяльності [1]. Проте темпи впровадження цифрових технологій досить варіюються у кожній державі.

Таблиця 1

Ключові показники цифровізації окремих країн ЄС на початок 2024 року

Показники / Держави	Загальне покриття 5G, %	Хмарні технології, %	Штучний інтелект, %	Аналітика даних, %	Наявність принаймні базових цифрових навичок, %
Австрія	41,0	35,6	10,8	23,9	64,7
Бельгія	40,4	47,7	13,8	44,5	59,4
Чехія	94,6	35,2	5,9	19,5	69,1
Данія	100,0	66,2	15,2	49,5	69,6
Фінляндія	98,4	73,0	15,1	40,6	82,0
Франція	93,2	22,9	5,9	33,9	59,7
Німеччина	98,1	38,5	11,6	37,1	52,2
Греція	98,1	18,1	4,0	25,0	52,4
Італія	99,5	55,1	5,0	26,6	45,8
Нідерланди	100	57,4	13,4	48,6	82,7
Польща	71,9	46,5	3,7	19,3	44,3
Португалія	98,1	32,3	7,9	38,6	56,0
Румунія	32,8	15,5	1,5	21,9	27,7
Іспанія	92,3	27,0	9,2	38,0	66,2
Швеція	90,3	66,0	10,4	35,0	66,4

Джерело: складено автором на основі [2]

Дані таблиці свідчать про значну неоднорідність у рівнях цифровізації між країнами ЄС. Найбільш розвинені країни, такі як Данія, Нідерланди та Швеція, мають добре розвинену інфраструктуру, високий рівень впровадження цифрових технологій і значний відсоток населення з базовими цифровими навичками. Водночас країни Південної Європи та Східної Європи, такі як Греція, Румунія та Португалія, демонструють нижчі показники за всіма критеріями, що вказує на потребу у додаткових інвестиціях у розвиток цифрових технологій та підвищення цифрової грамотності.

З огляду на вищезгадані дані про країни ЄС, доречно звернути увагу на стан цифровізації в Україні, яка, як східний партнер Європейського Союзу,

також прагне до інтеграції в сучасну цифрову економіку. Так, за даними Державної служби статистики України, на початок 2023 року близько 58% малих та середніх підприємств впровадили базові цифрові інструменти, такі як електронна пошта, вебсайти й соціальні мережі [3], проте тільки 17% підприємств використовують більш складні цифрові рішення (наприклад автоматизовані системи управління або CRM-системи) [4].

Одним із ключових драйверів цифровізації бізнесу в Україні є національний проєкт Дія.Бізнес, що є онлайн-платформою, розробленою для підтримки підприємців і спрощення взаємодії бізнесу з державними органами. Платформа надає можливості для швидкої реєстрації бізнесу, подання звітності, отримання грантів та інших послуг. Варто зазначити, що функціонал порталу постійно оновлюється, а кількість доступних послуг зростає [5]. Крім того, за підсумками Міністерства цифрової трансформації у 2023 р. залучено приблизно 221,8 млн грн для підтримки українського бізнесу через освітньо-грантові програми мережі центрів «Дія.Бізнес» та ініціативу «EU4Business». За цей час ініціатива UNITED24 успішно залучила понад пів мільярда доларів США для реалізації цифрових проєктів [6] та досягла значного успіху в розвитку цифрових послуг, піднявшись з 102-го місця у 2018 році на 5-те місце у світовому індексі цифрових онлайн-сервісів [7].

На початку 2024 року (9-12 січня) українські стартапи, відібрані за результатами конкурсу Українського Фонду Стартапів, взяли участь у престижній виставці CES у Лас-Вегасі, презентувавши свої розробки в галузі цифрових технологій, які покликані сприяти модернізації виробництва та зміцненню технологічного потенціалу України [8]. Цього ж року Європейський Союз визначив цифрові інноваційні хаби України (центри, що допомагають бізнесу й державним організаціям удосконалювати продукти, послуги, виробничі процеси за рахунок цифрових технологій), що включатимуться в Європейську мережу ЄС «Цифрова Європа» [9]. З вересня цього ж року у підприємців з'явилася можливість оформлювати декларації відповідності матеріально-технічних баз онлайн у сервісі e-Підприємець через портал Дія

[10]. Також відбувся запуск програми з кібердіагностики бізнесу вартістю 1,5 мільйона доларів США, завдяки якій близько 500 українських компаній зможуть безкоштовно зробити діагностику своєї цифрової інфраструктури [11], а за прогнозами Міністерства цифрової трансформації, у 2024 році ІТ-сектор зросте і складатиме 10% від загального ВВП країни [12].

Попри позитивні тенденції, Україна стикається і з низкою проблем, що стримують темпи цифровізації бізнесу. Головними проблемами є недостатня інфраструктура, брак фахівців у сфері інформаційних технологій та обмежене фінансування. Так, за даними дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), у 2023 році понад 40% малого і середнього бізнесу в Україні зазначають відсутність фінансових ресурсів як ключового бар'єру для впровадження цифрових технологій [13]. Ще одним викликом є відсутність належного рівня цифрової грамотності серед підприємців. Так, за дослідженням Фонду східної Європи, у 2023 році близько 35% українських підприємств мають обмежені знання щодо переваг і можливостей цифрових інструментів [14], що ускладнює інтеграцію новітніх технологій у бізнес-процеси, особливо серед невеликих підприємств.

Висновки. Цифровізація бізнесу є важливим драйвером економічного розвитку, і Україна активно впроваджує цей процес, однак залишається значний потенціал для покращення. Дані свідчать про те, що українські компанії успішно використовують базові цифрові інструменти, але рівень впровадження більш просунутих технологій, таких як штучний інтелект та аналітика даних, залишається низьким. Порівняння з країнами ЄС, де такі держави, як Данія, Нідерланди та Швеція, мають високий рівень проникнення цифрових технологій і інфраструктури (наприклад, покриття 5G та використання хмарних технологій), показує, що Україна має потенціал для розвитку, але потребує суттєвих інвестицій у цифрову інфраструктуру та підвищення цифрової грамотності. Державні ініціативи, як-от «Дія.Бізнес», залучають значні ресурси для підтримки підприємців, що позитивно впливає на цифрову трансформацію. Попри це, Україні необхідно вирішити проблеми з

недостатньою інфраструктурою, браком фахівців і обмеженими фінансовими ресурсами, що заважають досягти рівня лідерів цифровізації в Європі. Успішне вирішення цих викликів може забезпечити Україні значне прискорення цифрових перетворень та інтеграцію до глобальної цифрової економіки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. McKinsey & Company. Digital Transformation in Business 2023. URL: <https://www.mckinsey.com/ua/our-work> (дата звернення: 28.09.2024).
2. European Commission. 2024 State of the Digital Decade package. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/2024-state-digital-decade-package> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Державна служба статистики України. Діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm (дата звернення: 30.09.2024).
4. Ukrainian fintech catalog 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ozSq4CqQFpd1F4U6Bz2uJIOIPjzMDL5c/view> (дата звернення: 30.09.2024).
5. ДіяБізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2024).
6. Міністерство цифрової трансформації України. Підсумки роботи Мінцифри 2023. URL: <https://2023.thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2024).
7. World Bank Group. Online Service Index. URL: <https://prosperitydata360.worldbank.org/en/indicator/WB+GTMI+I+18> (дата звернення: 01.10.2024).
8. Український фонд стартапів. Український павільйон на CES 2024. URL: <https://usf.com.ua/ukrainian-pavilion-at-ces-2024-a-brief-overview/> (дата звернення: 01.10.2024).
9. Міністерство цифрової трансформації України. Українські об'єднання увійшли до мережі Європейських цифрових інноваційних хабів. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ukrainski-obednannya-uviyshli-do-merezhi-evropeyskikh-tsifrovikh-innovatsiynikh-khabiv> (дата звернення: 01.10.2024).
10. Е-підприємець. Ліцензії та дозволи. URL: <https://diia.gov.ua/services/>

categories/biznesu/licenziyi-ta-dozvoli (дата звернення: 02.10.2024).

11. ДіяБізнес. Безоплатні послуги з кібердіагностики бізнесу. URL: <https://cyber.business.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.2024).

12. Національний інститут стратегічних досліджень. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Січень 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-sichen-2024> (дата звернення: 02.10.2024).

13. Європейський банк реконструкції та розвитку. «Огляд цифрової економіки в Україні». URL: <https://www.ebrd.com/ukraine.html> (дата звернення: 05.10.2024).

14. Digital Literacy Research Ukraine 2023. URL: https://osvita.diiia.gov.ua/uploads/1/8801-en_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

АУДИТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Шурпенкова Руслана Казимирівна,

к.е.н., доцент

Дмишко Юрій Григорович,

Студент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Сучасна економічна ситуація в Україні вимагає від керівників підприємств значних зусиль для забезпечення сталого розвитку, що реалізується через виважені управлінські рішення щодо діяльності підприємства. Фінансовий стан підприємства, який відображається у показниках фінансової звітності, є результатом таких рішень. На основі цих показників контрагенти, кредитори та потенційні інвестори приймають рішення про співпрацю.

Оскільки взаємодія з фінансово нестабільними компаніями є невиправданим ризиком для будь-якого суб'єкта господарювання, аудит фінансового стану стає важливою складовою процесу управління. Він необхідний як для оцінки власного фінансового стану, виявлення потенційних загроз і пошуку шляхів його покращення, так і для оцінки платоспроможності контрагентів.

Аудит фінансової звітності включає не лише виявлення недоліків у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності за минулий період, але й оцінку подій, що відбулися після складання останнього балансу. Аудитор також має висловити думку щодо здатності підприємства продовжувати свою діяльність у наступному звітному періоді та проаналізувати ключові фінансові показники з перспективи майбутнього.

В умовах війни аудиторська оцінка має ще більше значення, оскільки підприємства працюють в умовах високої невизначеності, зміни постачальників, порушення логістичних ланцюгів та потенційних втрат активів. Це вимагає адаптації аудиторських процедур, а також перегляду основних

методик для врахування впливу військових дій на діяльність підприємства.

Мета роботи - аналіз та оцінка фінансового стану підприємства за допомогою аудиторських процедур, зокрема в умовах військового стану, для визначення його стійкості, ризиків та перспектив подальшого розвитку. Крім того, дослідження спрямована на виявлення ефективних методів аудиту, які дозволяють отримати достовірну інформацію про фінансову стійкість та платоспроможність підприємства в умовах високого ризику.

Матеріали і методи. Основним джерелом інформації для аудиторської оцінки є фінансова звітність підприємства, що включає баланс, звіт про прибутки і збитки, звіт про рух грошових коштів та примітки до звітності.

У воєнних умовах до фінансової звітності доцільно додати інші показники, які відображатимуть додаткові ризики, зокрема втрати через зруйновані активи, вимушені витрати на релокацію або зупинку виробництва.

Методи аудиту включають аналіз фінансових коефіцієнтів, порівняння з галузевими стандартами, аналіз динаміки фінансових показників за попередні періоди та вибіркові обстеження для підтвердження достовірності наданої інформації. В умовах війни особлива увага приділяється оцінці платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості підприємства.

Результати та обговорення. Аудит фінансового стану підприємства в умовах воєнного часу відображає низку специфічних чинників, які значно впливають на фінансову стабільність та діяльність підприємства.

Зниження рівня ліквідності підприємств пов'язано з тим, що підприємства часто стикаються з труднощами в забезпеченні безперервного постачання сировини та матеріалів, що призводить до збільшення дебіторської заборгованості. Водночас зростає і кредиторська заборгованість через необхідність брати кредити для підтримки діяльності. У таких умовах оцінка ліквідності стає важливою складовою аудиту. Коефіцієнти поточної та швидкої ліквідності можуть значно відрізнятись від докризових показників, і аудитор має це враховувати при проведенні оцінки.

Підприємства стикаються з необхідністю переоцінки активів через втрати

або фізичне знищення майна і це призводить до змін у показниках фінансової стійкості, зокрема до зниження вартості активів на балансі. Важливим завданням аудитора є визначення реальної вартості активів, особливо тих, які були пошкоджені або втрачені внаслідок воєнних дій. Водночас значні коливання валютних курсів та інфляція можуть спотворювати вартісну оцінку активів, що також потребує детальної уваги з боку аудитора.

Війна суттєво впливає і на операційну діяльність підприємств, зокрема на їх здатність ефективно управляти своїми ресурсами. Підприємства часто змушені призупиняти виробництво або релокувати свої потужності, що веде до значного зниження ділової активності. Коефіцієнти обіговості активів та капіталу зазвичай знижуються, що свідчить про зменшення інтенсивності використання ресурсів. Однак аудитор має оцінювати ці показники з урахуванням особливостей економічного середовища, яке склалося внаслідок воєнних дій.

Сьогодні, однією з ключових проблем, виявлених під час аудиту, є труднощі з управлінням обіговими коштами що призводять до збільшення витрат на логістику, страхування ризиків та підтримку операційної діяльності, що безпосередньо впливає на швидкість обігу коштів. Це підвищує потребу у зовнішньому фінансуванні, що може збільшити фінансові зобов'язання компанії. Аудитор має ретельно оцінити структуру обігових коштів, а також їх ефективність для забезпечення стійкості бізнесу.

Рентабельність підприємств знижується через збільшення витрат на сировину, матеріали, логістику та виплату компенсацій за зруйноване майно. Багато підприємств в Україні працюють із меншими виробничими потужностями, що негативно впливає на показники рентабельності активів та власного капіталу. Аудитори повинні враховувати зміну структури доходів та витрат, пов'язану з воєнними ризиками, щоб точно оцінити фінансову стабільність підприємства.

Підприємства стикаються з ризиками, що виходять за межі їхньої безпосередньої діяльності, наприклад, ризиками знищення активів, порушення

постачання та логістики, коливанням валютного курсу та інфляцією. До основних ризиків, пов'язаних із воєнними умовами, можна віднести (табл. 1).

Це робить аудит ще складнішим, оскільки аудитор повинен враховувати не лише традиційні фінансові показники, але й вплив зовнішніх чинників, які можуть кардинально змінити фінансовий стан підприємства в короткостроковій перспективі.

Таблиця 1

**Ризики при проведенні аудиту фінансової звітності підприємств
в умовах нестабільності**

Ризики	Роз'яснення	Наслідки
Ризик ліквідності	Нестача обігових коштів через порушення ланцюгів постачання, затримки в платежах	Неплатоспроможність, необхідність залучення зовнішнього фінансування
Кредитний ризик	Зростання дебіторської заборгованості, відсутність гарантій погашення боргів	Погіршення фінансових показників, зростання частки проблемних кредитів
Валютний ризик	Коливання обмінних курсів в умовах економічної нестабільності	Перевищення витрат над доходами, фінансові збитки від валютних коливань
Інфляційний ризик	Високі темпи інфляції, які зменшують купівельну спроможність та підвищують операційні витрати	Зниження реальної вартості активів, зростання витрат на сировину та матеріали
Ризик втрати активів	Пошкодження або знищення активів через воєнні дії або нестабільну ситуацію	Переоцінка активів, зниження балансової вартості майна
Ризик безперервності діяльності	Неможливість продовження діяльності через нестабільність ринку або втрату ключових ресурсів	Закриття або зупинка підприємства, зниження прибутковості
Операційний ризик	Порушення операційної діяльності через проблеми з логістикою, сировиною або людськими ресурсами	Зниження ефективності роботи, зупинка виробничих процесів
Ризик інформаційної прозорості	Неповна або недостовірна інформація у фінансовій звітності через порушення стандартів	Втрата довіри інвесторів, потенційні санкції з боку регуляторних органів
Ризик зростання витрат	Зростання операційних витрат через військові дії, збільшення витрат на страхування та логістику	Зниження рентабельності підприємства, зростання боргового навантаження
Ризик управління персоналом	Втрати кадрів через мобілізацію або міграцію, відсутність доступу до кваліфікованих фахівців	Низька продуктивність, збільшення витрат на навчання та адаптацію нових працівників

Оцінка можливості безперервної діяльності підприємства є одним із

ключових завдань аудиту. Принцип безперервності, який передбачає, що підприємство має продовжувати свою діяльність у майбутньому. Під час аудиту необхідно ретельно оцінити показники ліквідності, платоспроможності та зобов'язання, щоб визначити, чи є у підприємства ресурси для продовження своєї діяльності. Водночас багато підприємств у воєнний час працюють із зниженими потужностями, тому аудитору важливо оцінити не лише поточний стан, але й можливості для відновлення роботи після стабілізації ситуації.

Загалом, в умовах війни аудит фінансового стану підприємств стає більш комплексним та глибоким процесом, який враховує як внутрішні фінансові показники, так і зовнішні фактори. Аудитори повинні бути гнучкими у своїх підходах, враховуючи зміну ринкових умов, ризики, пов'язані з воєнними діями, і можливості для стабілізації та відновлення бізнесу.

Висновки. Аудит фінансового стану є важливим інструментом для забезпечення достовірності фінансової звітності та підтримки ділової активності підприємства. Військові дії суттєво впливають на фінансову стабільність підприємств, що потребує адаптації аудиторських процедур та методик. Оцінка ліквідності, платоспроможності та рентабельності в таких умовах дозволяє виявити слабкі сторони фінансового управління та запропонувати шляхи для їх покращення.

Таким чином, проведення аудиту в умовах війни допомагає не тільки уникнути фальсифікації фінансової звітності, але й забезпечує зовнішніх користувачів об'єктивною інформацією для прийняття стратегічних рішень щодо подальшого розвитку підприємства.

ВИКОРИСТАННЯ СМАРТ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ: ПОЄДНАННЯ ВЕЛИКИХ ДАНИХ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ярема Олег Романович

к.е.н, доц.

Васько Андрій Ростиславович

Студент

Львівський національний університет ім. Івана Франка

м. Львів, Україна

Анотація. З розвитком ринку криптовалют збільшується необхідність у точному та своєчасному прогнозуванні їхньої вартості, що є ключовим для інвесторів та трейдерів. Використання великих даних (Big Data) в поєднанні з алгоритмами штучного інтелекту (AI) відкриває нові можливості для аналізу та прогнозування поведінки криптовалютних ринків. Ця тема зосереджується на аналізі існуючих методів прогнозування, таких як Машинне Навчання (Machine Learning) та глибокі нейронні мережі (Deep Learning), які використовують дані з різних джерел: історичних цін, соціальних медіа, економічних показників тощо. Розглядаються перспективи покращення точності прогнозів завдяки інноваційним смарт технологіям, а також виклики, пов'язані з непередбачуваністю ринків та швидкоплинними змінами.

Метою є представлення ефективних стратегій прогнозування, що базуються на аналізі великих даних та застосування штучного інтелекту, обговорення їхнього потенціалу для майбутнього розвитку ринку криптовалют.

Ключові слова: Криптовалюта, смарт-технології, великі дані, штучний інтелект, Ethereum, Bitcoin.

Сьогодні криптовалюти стали важливим інструментом не лише для звичних фінансових операцій, але й для повноцінної інвестиційної діяльності. Однак, ринок криптовалют славиться своєю нестабільністю та високим рівнем непередбачуваності. Це створює серйозні труднощі для інвесторів і трейдерів,

що прагнуть успішно вести діяльність і, в перспективі, отримати максимальні прибутки. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки і застосування інструментів для прогнозування динаміки криптовалютних ринків. Сьогодні нові можливості для аналізу фінансових ринків відкриваються завдяки використанню смарт технологій, а саме Великих Даних (Big Data) та Штучного Інтелекту (AI).

Однією з головних особливостей криптовалютного ринку є велика кількість даних, що з'являються щосекунди - це транзакції, обсяг торгів, зміни вартісних індексів, активність користувачів у соціальних мережах тощо. Великий обсяг даних є ключовим компонентом для створення надійних моделей прогнозу. Сучасні аналітичні системи і алгоритми здатні обробляти величезні масиви інформації з різних джерел, включаючи як структуровані дані (наприклад - біржові котирування), так і неструктуровані (соціальні медіа, новини, думки експертів). Методи збору даних з соціальних мереж, таких як Twitter, Reddit та інші, дозволяють відстежувати емоційні настрої інвесторів, що безпосередньо впливає на курси криптовалют. Також важливим чинником може бути позитивний чи негативний новинний фон щодо певної криптовалюти який, в свою чергу, може суттєво змінити її ринкову вартість за лічені години. До прикладу, саме так і сталось в липні 2021 року, коли міністр економіки Японії Наомі Мацууші заявила що біткоїн не є законною валютою, що призвело до стрибка цін на криптовалюту.

Використання штучного інтелекту (AI) стало невід'ємною частиною сучасних систем прогнозування. Найбільш поширеними підходами є машинне навчання (Machine Learning) та глибоке навчання (Deep Learning), які дозволяють створювати моделі, що здатні автоматично навчатися на основі великого обсягу історичних даних і виявляти складні патерни поведінки, недоступні для традиційних методів аналізу.

Для аналізу криптовалютних ринків також активно використовуються алгоритми машинного навчання, такі як: лінійна регресія (Linear Regression), дерева рішень (Decision Trees), метод опорних векторів (SVM), та моделі

ARIMA для часових рядів. Дані алгоритми дозволяють передбачати зміни у вартості криптовалют, переважно у короткостроковій перспективі, на основі різних факторів - від минулих трендів до соціальних та економічних показників. Наприклад, модель ARIMA добре підходить для короткострокового прогнозування на основі часових рядів, оскільки вона враховує сезонність і автокореляцію даних, проте лише у випадку якщо використовувати розширену модель.

Глибокі нейронні мережі. Глибокі нейронні мережі (DNN) та рекурентні нейронні мережі (RNN), особливо їх різновид - мережі довгої короткочасної пам'яті (LSTM), виявилися особливо корисними для прогнозування нелінійних та складних часових рядів, таких як криптовалюти. LSTM може зберігати та обробляти інформацію про довготривалі залежності, що дозволяє ефективніше передбачати зміни у вартості криптовалют. У поєднанні з великими даними такі моделі можуть досягати високої точності прогнозів.

Застосування смарт технологій для аналізу ринкових настроїв. Крім традиційних методів аналізу фінансових ринків, смарт технології можуть запропонувати ще один нестандартний метод - обробка природної мови (NLP). За допомогою NLP можна аналізувати новини, коментарі користувачів та експертів у соціальних мережах для прогнозування, як ці настрої можуть вплинути на ринок криптовалют.

Смарт-контракти також впливають на розвиток криптовалютного ринку та забезпечують його стабільність. Наприклад, коли смарт-контрактами закладаються умови автоматичного виконання операцій, це зменшує можливість втручання людського фактору і підвищує безпеку операцій на ринку.

Виклики прогнозування ринку криптовалют. Незважаючи на значні досягнення у використанні смарт технологій, великих даних та штучного інтелекту, прогнозування ринку криптовалют залишається надзвичайно складним завданням. Основними викликами є:

- **Непередбачуваність ринку:** криптовалютні ринки схильні до

раптових змін, спричинених регуляторними рішеннями, технологічними інноваціями або великими угодами.

- “Шум” у даних: велика кількість неструктурованих даних може містити багато "шуму", що ускладнює побудову точних моделей.
- Висока волатильність: ринки криптовалют відрізняються високою волатильністю, що може призводити до неточностей у прогнозах.

Перспективи розвитку смарт технологій у прогнозуванні криптовалют. Подальший розвиток смарт технологій та алгоритмів штучного інтелекту має потенціал значно підвищити ефективність прогнозування криптовалютних ринків. Нові методи обробки даних, покращені алгоритми машинного навчання та глибокого навчання можуть знизити рівень помилок і збільшити точність передбачень. Одним з напрямків, що активно досліджується, є розробка алгоритмів, які враховують як ринкові, так і позаринкові фактори, зокрема правові, соціальні та політичні.

Висновки. Використання смарт технологій, великих даних та штучного інтелекту має величезний потенціал для прогнозування вартості криптовалют, проте, незважаючи на це, ринок залишається непередбачуваним та високо-волатильним. Інноваційні методи аналізу та прогнозування ринку криптовалют здатні не лише підвищити точність передбачень, але й дати інвесторам важливі інструменти для зниження ризиків при прийнятті рішень. Проте, розвиток цих технологій потребує подальших ґрунтовних досліджень та вдосконалення методів аналізу, особливо з урахуванням специфіки криптовалютного ринку, та нюансів його функціонування - як правового, так і технічного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cryptocurrency price and volatility predictions with machine learning / Journal of Financial Markets – 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://link.springer.com/article/10.1057/s41270-023-00239-1>
2. Forecasting and trading cryptocurrencies with machine learning under changing market conditions / Journal of Financial Innovation – 2020 [Електронний

ресурс]. – Режим доступа: <https://jfin-swufe.springeropen.com/articles/10.1186/s40854-020-00217-x>

3. Multivariate cryptocurrency prediction: comparative analysis of three recurrent neural networks approaches / Journal of Big Data – 2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://journalofbigdata.springeropen.com/articles/10.1186/s40537-022-00601-7>

4. A Novel Cryptocurrency Price Prediction Model Using GRU, LSTM and bi / AI – 2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://mdpi-res.com/d_attachment/ai/ai-02-00030/article_deploy/ai-02-00030-v2.pdf

5. On Forecasting Cryptocurrency Prices: A Comparison of Machine Learning, Deep Learning, and Ensembles / MDPI – 2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mdpi.com/2571-9394/5/1/10>

6. Applying Artificial Intelligence in Cryptocurrency Markets: A Survey / MDPI – 2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mdpi.com/1999-4893/15/11/428>

7. A Big Data Solution to Predict Cryptocurrency Market Trends: A Time-Series Machine Learning Approach / Springer – 2023 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-5543-5_3

8. Machine Learning Algorithm for Cryptocurrencies Price Prediction / Springer – 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-72236-4_17

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ: ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ ФРАНЦІЇ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ТУРИСТІВ

Ярмолюк Діна Іванівна

старший викладач кафедри
туризму та готельно-ресторанної справи

Плисак Анастасія Сергіївна

студентка 1-го курсу магістратури
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

Ключові слова: Історико-культурні традиції, пізнавальний туризм, Франція, культурна спадщина, туристичний потенціал.

Вступ. Пізнавальний туризм, як важливий напрям туристичної галузі, активно розвивається по всьому світу. Під час подорожей туристи знайомляться з традиціями та побутом місцевих мешканців, їх історією, культурою, пам'ятниками природи. Франція, з її багатою історією та унікальною культурою, є одним із найпопулярніших туристичних напрямків у світі.

Величезна кількість пам'яток, різноманітність пейзажів, довгі лінії океанічного й морського узбережжя, багатство історичного та художнього надбання, помірний клімат і зручний транспортний доступ роблять цю країну привабливою для мільйонів туристів щороку, що робить країну ключовим гравцем на ринку пізнавального туризму.

Однак зростання кількості туристів також ставить питання перед країною щодо того, як зберегти своє культурне надбання, не перетворюючи його на комерційний продукт. Баланс між збереженням культурної автентичності та ефективним використанням спадщини в туристичній індустрії стає важливим викликом для сучасної Франції.

Мета роботи. Метою даного дослідження є глибоке вивчення взаємозв'язку історико-культурних традицій Франції та розвиток пізнавального

туризму. Воно спрямоване на те, щоб дослідити, як впливає велика кількість туристів на історико-культурний спадок країни та яким чином його можна зберегти. Додатково, дослідження прагне виявити ключові чинники успішної інтеграції культурної спадщини в туристичну індустрію, а також оцінити вплив сучасних технологій на збереження культурних об'єктів.

Матеріали та методи. Гіпотеза дослідження передбачає, що використання історико-культурної спадщини Франції в рамках пізнавального туризму, за умови впровадження новітніх методів збереження, сприятиме не лише збільшенню туристичних потоків, але й ефективнішому збереженню культурних об'єктів.

Результати та обговорення. Культурна спадщина може бути важливим економічним ресурсом при збереженні своєї культурної цінності. Вивчаючи літературу було помічено негативний аспект у туризмі Франції, який полягає у переважно неналежній поведінці з пам'ятками історико-культурної спадщини Франції, тому вирішено приділити увагу вивченню впливу цих самих туристичних каналів на збереження цілісності пам'яток Франції.

Десятирічний термін туристичної активності Франції сприяв повній зміні взаємин між культурною спадщиною та, безпосередньо, самим туризмом. Бажання постійного підвищення туристичної активності, сприяв створенню нових методів залучення туристів, наприклад таких як активні туристичні промоції. Великий рівень відвідуваності деяких пам'яток Франції стає загрозою їх фізичному існуванню.

Вивчаючи регіональні особливості розвитку туризму у Франції, звернемо свою увагу на те, що в країні існують значні контрасти між столичним регіоном та іншими районами. Столичний регіон має високий ступінь залучення туристів, тоді як інші регіони мають менш популярний туристичний сектор. Через це, уряд Франції почав приділяти більше уваги регіональній політиці в галузі туризму.

Це робиться з метою більш збалансованого розміщення підприємств туристичної індустрії та забезпечення зайнятості населення. Втім усі ці факти

не можуть заперечувати того, що Франція є однією з найбільш відвідуваних країн у світі, завдяки своїй багатій історичній та культурній спадщині, включаючи численні пам'ятники, архітектурні шедеври, музеї та історичні місця. Основні туристичні маршрути, пов'язані з історичною та культурною спадщиною Франції, відкривають відвідувачам велич, багатовікову історію та культурне багатство цієї країни, таких як різні регіони Франції, включаючи Париж, долину Луари, Нормандію та Прованс, Бретань, Аквітанія, Ельзас, Бургундія.

Один із важливих аспектів пізнавального туризму у Франції – це його внесок у збереження культурної спадщини. В умовах зростаючого інтересу до історичних і культурних об'єктів, пізнавальний туризм може стати інструментом фінансування їхньої реставрації та збереження. Прибутки від туризму можуть бути спрямовані на підтримку музейної діяльності, реставраційні роботи, а також розвиток нових культурних проєктів. Однак тут постає важливе питання: яким чином забезпечити стійкий розвиток туризму, водночас, не завдаючи шкоди культурній спадщині.

Варто зазначити, що важливою складовою є інформування та освіта громадян та туристів щодо значення культурної спадщини. Це буде включати освітні проєкти у школах, залучення волонтерів до проведення культурних заходів, виставок та фестивалів, міжнародні обміни, а також рекламні кампанії в засобах масової інформації. Така діяльність сприяє формуванню у громадян відповідального ставлення до національної спадщини та залучає їх до участі у її збереженні. Застосування сучасних технологій також є важливим елементом у збереженні культурної спадщини.

Завдяки, розвиненим технологіям, туристи не лише можуть ознайомитись з інформацією про пам'ятки, а й відвідувати їх без фізичної присутності. Прикладом є віртуальне відвідування собору Нотр-Дам, який зазнав пошкоджень під час пожежі у 2019 році. Інші цифрові технології дозволять владі та власникам об'єктам, більш детально спостерігати за об'єктами, документувати їх, надаючи інформації про об'єкти у вільному доступі та

планувати реставраційні роботи. Таким чином, зберігається фізичний стан пам'яток та їх унікальність.

Ще одним важливим аспектом у збереженні культурної спадщини є міжнародне співробітництво. Франція вже активно співпрацює з ЮНЕСКО, ICOM, ICCROM, Синдикат захисту культурної спадщини (Global Heritage Fund) для обміну досвідом, знаннями та ресурсами. У результаті чого, має можливість застосовувати новітні методики реставрації без шкоди автентичності, залучати міжнародних експертів та отримувати підтримку для реалізації масштабних проєктів.

Таке співробітництво сприяє ефективнішому захисту та збереженню культурної спадщини не тільки на національному, але й на міжнародному рівні. Додатково, можна створювати нові фонди та організації, що буде сприяти поширенню та збереженню значенню історико-культурної спадщини.

Одним з важливих аспектів у збереженні історико-культурних пам'яток є підтримка їх стану в чистоті.

Для постійного утримання об'єктів у чистоті, необхідно впровадити регулярні прибирання, залучаючи не лише працівників, а й волонтерів, учнів навчальних закладів, місцевих та навіть туристів. Додатково, можна запросити організації, які мають необхідне обладнання та зможуть розповісти, як прибирати, щоб не нашкодити пам'яткам. Для залучення більшої кількості осіб взяти участь у прибиранні, необхідно розробити різні нагороди, бонуси чи знижки на майбутнє відвідування пам'яток. Таким чином, прибирання не лише принесе чистоту об'єкта, а й задоволення охочим, зробити частинку своєї країни чистішою.

Висновки. Франція є беззаперечним лідером у сфері пізнавального туризму, використовуючи свою багату історико-культурну спадщину для залучення мільйонів туристів з усього світу. Однак зростання кількості туристів також створює загрози для збереження цієї спадщини.

Тому важливо впроваджувати стратегії сталого розвитку туризму, спрямовані на збереження культурних об'єктів, регулювання туристичних

потоків і інтеграцію сучасних технологій. Впровадження новітніх технологій, розвиток регіонального туризму та раціональне використання культурного надбання є ключовими чинниками для забезпечення стійкого розвитку пізнавального туризму у Франції. Тільки за умов ефективного збереження культурної спадщини та її інтеграції у сучасну економіку Франція зможе залишатися провідним туристичним напрямком і в майбутньому.

LEGAL SCIENCES

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Бодирєв Дмитро Анатолійович

викладач кафедри
вогневої підготовки ДДУВС

Ярина Ярослав Ігорович

студент

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Останнім часом спостерігається значне зростання кількості правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї. При цьому в багатьох випадках зброя використовується проти працівників Національної поліції України, які повинні володіти відповідною професійною підготовкою щодо застосування вогнепальної зброї з метою протистояння озброєним злочинцям.

До вказаного слід додати ще один фактор, який підтверджує підвищення уваги до високоякісної вогневої підготовки органів та підрозділів Національної поліції України під час виконання ними своїх функціональних обов'язків [1, с. 6].

Цим фактором є неконтрольоване поширення зброї серед населення, у тому числі у середовищі злочинців. Вважаємо, що такому негативному явищу сприяло і погіршення суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні, і криміналізація суспільства. У результаті незаконно отримана зброя, що збувається злочинцями, критично впливає на загальну криміногенну ситуацію, а застосування зброї створює реальну загрозу громадській безпеці і громадському порядку в цілому в країні [3]. Водночас більшість тяжких

злочинів, зокрема й терористичної спрямованості, учиняються саме з використанням зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв.

Екстремальні і напружені ситуації, з якими доводиться стикатися співробітникам поліції, вимагають негайної дії, як правило, в умовах жорсткого дефіциту часу, надаючи тим самим великий вплив на поліцейських [2, с. 95].

Одним з видів екстремальних ситуацій, з якими стикаються співробітники поліції, є ситуація застосування вогнепальної зброї. Аналіз випадків застосування і використання вогнепальної зброї співробітниками поліції, дозволяє зробити висновок про відсутність стійких навичок прицільної міткою стрільби, в тому числі по рухомій цілі, в обмежений час, після фізичного навантаження, в умовах недостатньої видимості, а також недостатній рівень теоретичної та психологічної підготовки [2].

Статистика випадків реальних вогневих контактів показує, що система професійної підготовки співробітників поліції повинна включати в себе три взаємопов'язаних складових: базова підготовка для швидкого і точного ураження цілі на дальностях від 1 до 25 метрів; правова підготовка, необхідна для миттєвої оцінки обстановки і прийняття вірного рішення на застосування або використання зброї; психологічна підготовка.

В даний час в практичній стрільбі в умовах змагань застосовується безліч стрілецьких вправ, спрямованих на формування навичок стрільби, а також ведеться пошук найбільш ефективних методик навчання стрільбі [3]. В свою чергу, в спецпідрозділах також здійснюється пошук сучасних методик навчання (в тому числі заснованих на міжнародному досвіді) і розробка відповідних додаткових заходів особистої безпеки співробітників для подальшого введення їх в тематику професійної підготовки особового складу підрозділів [1].

Інструктори професійної службової та фізичної підготовки використовують спеціальні навчальні вправи, що формують навички безпеки при поводженні зі зброєю, такі як: зняття пальця зі спускового гачка в момент відсутності такої мети; утримання та контроль стовбура в безпечному напрямку під час переміщення із зарядженою зброєю [4, с. 42].

Разом з тим в даний час недостатньо вивчена область вогневої підготовки співробітників поліції, що стосується стрілянини в реальних умовах і ситуаціях службово-бойової діяльності, що не дозволяє в повній міру сформувати необхідні навички, пред'являються до професійної компетенції співробітників поліції [3, с. 48]. На основі зібраного міжнародного досвіду застосовується ряд вправ для тренування різних сторін стрілецького майстерності: швидке вилучення пістолета, перезарядка зброї, безпечне переміщення зі зброєю в різних напрямках, стрілянина в русі і т.д. [3]

Підводячи підсумок, хотілося б відзначити, що з метою оптимізації процесу навчання поліцейських, необхідно доповнити існуючу програму новими, найбільш адаптованими до реальної ситуації стрілецькими вправами, інтервал між заняттями в одній навчальній групі доцільно планувати в один - два дні, а кількість слухачів в групі скоротити до 15 осіб.

Крім того проведення занять зі слухачами патрульної поліції, за існуючою програмою навчання і в дуже стислі терміни сприяє, прищеплення тільки первинних навичок в поводженні зі зброєю, які в подальшому повинні обов'язково вдосконалюватися в системі службової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук, Сергій Сергійович. Виконання службових завдань поліцейськими КОРД під час війни. 2022 р.
2. Владимиров, М. В. Вогнева підготовка: проблематика та шляхи вирішення під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану. 2022 р.
3. Заболотний, Сергій, and Олег Резнік. Актуальні проблеми викладання дисципліни Вогнева підготовка в аспектах використання прикордонниками вогнепальної зброї. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки 29.2 2022 р. 272-283.
4. Шелест, Юлія Дмитрівна. Вогнева підготовка працівників поліції під час воєнного стану. Проблеми сучасної поліцейстики: тези доп. наук.-практ. конф.(м. Харків, 20 квіт. 2022 р.).Харків, 2022.С. 316-318, 2022.

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ

Гіденко Євген Сергійович,
Старший викладач кафедри ТСП,
капітан поліції

Власова Інна Володимирівна,
Войхевич Даша Сергіївна,
Курсанти 3-го курсу
ННІФПДНПУ
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ: Одним із інноваційних напрямків у сучасній правоохоронній діяльності є використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Це відкриває нові можливості для підвищення ефективності та безпеки виконання завдань у багатьох галузях, зокрема в поліцейській діяльності. Актуальність застосування БПЛА у поліцейській діяльності зумовлена необхідністю пошуку нових інструментів та методів боротьби зі злочинністю, забезпечення громадського порядку та безпеки громадян.

Безпілотні літальні апарати пройшли значний шлях розвитку — від простих моделей до сучасних високотехнологічних систем, здатних виконувати різноманітні завдання. Історія БПЛА почалася ще в XIX столітті з використання повітряних куль для спостереження та розвідки. З розвитком авіації у XX столітті БПЛА почали використовуватися для військових цілей, зокрема для розвідки, бомбардування та радіоелектронної боротьби. У другій половині XX століття з появою мікроелектроніки та комп'ютерних технологій БПЛА стали меншими, легшими та доступнішими, що сприяло їхньому поширенню в цивільних сферах, таких як геодезія, картографія, моніторинг навколишнього середовища та інші. У зв'язку з цим важливу роль у забезпеченні національної безпеки відіграють правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України. Порівняно з іншими суб'єктами, саме вона у своїй повсякденній

діяльності виконує найбільше завдань із охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, захищаючи національні інтереси держави, права та інтереси громадян, а також забезпечуючи захист від різноманітних загроз свободам людини і громадянина [1, с. 8].

Ціль роботи: Сьогодні БПЛА класифікуються за різними критеріями, такими як розмір, дальність польоту, тип двигуна, призначення тощо. Залежно від призначення, вони можуть бути використані для розвідки, патрулювання, моніторингу та виконання інших завдань.

Використання БПЛА у поліцейській діяльності регулюється низкою нормативно-правових актів як на міжнародному, так і на національному рівнях. Міжнародні документи, такі як Конвенція про міжнародну цивільну авіацію, встановлюють загальні принципи та правила використання повітряного простору, включаючи БПЛА [2, с. 31]. На національному рівні регулювання базується на законах та підзаконних актах, які визначають порядок реєстрації, сертифікації, експлуатації та контролю за використанням БПЛА. В Україні до таких нормативно-правових актів належать Повітряний кодекс України, накази Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України та інші.

Одним із основних напрямків використання БПЛА є патрулювання територій та моніторинг обстановки. Завдяки своїй мобільності та здатності до тривалого польоту БПЛА дозволяють поліції швидко і ефективно обстежувати великі території, виявляти підозрілу активність, контролювати місця скупчення людей та здійснювати нагляд за об'єктами інфраструктури. Особливо ефективним є використання БПЛА з тепловізорами, які дозволяють виявляти людей та об'єкти в умовах низької видимості або вночі [3, с. 6]. БПЛА також є незамінним інструментом у пошуково-рятувальних операціях. Вони можуть швидко обстежити великі території, недоступні для наземного транспорту, та виявити зниклих безвісти людей. Завдяки камерам високої роздільної здатності та тепловізорам, БПЛА здатні виявити людей навіть у густому лісі або під завалами. Крім того, БПЛА можуть використовуватися для доставки медикаментів та інших необхідних речей у важкодоступні райони.

Отже, використання безпілотних літальних апаратів у правоохоронній діяльності не тільки підвищує ефективність виконання завдань, але й забезпечує безпеку громадян та допомагає у боротьбі зі злочинністю. Зважаючи на постійний розвиток технологій, важливо, щоб фахівці сектору безпеки та оборони були ознайомлені з новими технологіями і вміли їх використовувати для покращення своїх функцій. У цьому контексті, БПЛА представляють собою потужний інструмент, що відкриває нові горизонти у забезпеченні безпеки та правопорядку [4, с. 6].

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) стали важливим інструментом у поліцейській діяльності, відкриваючи нові можливості для підвищення ефективності та безпеки виконання завдань правоохоронних органів. Застосування БПЛА дозволяє забезпечити оперативний контроль ситуації, виявляти загрози та реагувати на них у реальному часі, що є особливо актуальним у контексті сучасних викликів, таких як тероризм та організована злочинність.

Одним з основних напрямків використання БПЛА є спостереження за масовими заходами. Вони надають поліції можливість отримувати оперативну інформацію про ситуацію на місці події. Завдяки використанню БПЛА, правоохоронні органи можуть ефективніше контролювати натовп, виявляти потенційні загрози та запобігати масовим заворушенням. БПЛА забезпечують нагляд за скупченнями людей, що дозволяє своєчасно реагувати на порушення громадського порядку та забезпечувати безпеку учасників заходу. Використання технологій, таких як тепловізори, дає змогу виявляти людей та об'єкти в умовах низької видимості або вночі, підвищуючи ефективність поліцейських операцій [3, с. 28].

Обговорення: У боротьбі з організованою злочинністю та тероризмом БПЛА виконують важливу роль у зборі розвідувальної інформації, спостереженні за підозрілими об'єктами та особами. Вони можуть використовуватися для ведення прихованого спостереження, що дозволяє правоохоронним органам збирати докази та готувати спецоперації для

затримання правопорушників. БПЛА також ефективні у виявленні та знешкодженні вибухових пристроїв, що є критично важливим аспектом забезпечення безпеки громадян [2, с. 8].

Незважаючи на численні переваги, використання БПЛА у поліцейській діяльності стикається з певними обмеженнями та викликами. Одним з основних обмежень є технічний характер самих БПЛА. Час польоту більшості моделей обмежений ємністю акумулятора, що може ускладнювати виконання завдань, які потребують тривалого спостереження. Дальність дії БПЛА також обмежена, що може заважати їх використанню у віддалених районах. Крім того, погодні умови, такі як сильний вітер, дощ або сніг, можуть суттєво впливати на роботу БПЛА [4, с. 11].

Забезпечення безпеки польотів БПЛА є ще однією важливою проблемою. Ризик зіткнення з іншими повітряними суднами, птахами або перешкодами на землі може призвести до аварій та матеріальних збитків. Це вимагає розробки та впровадження ефективних систем управління повітряним рухом, а також забезпечення захисту систем управління БПЛА від кібератак. Використання БПЛА у поліцейській діяльності піднімає низку правових питань, пов'язаних із захистом персональних даних та приватного життя громадян. Збір та обробка інформації, отриманої за допомогою БПЛА, повинні здійснюватися з дотриманням законодавства про захист персональних даних. Це вимагає розробки чітких регламентів і стандартів щодо використання БПЛА, щоб уникнути порушень прав громадян [2, с. 31].

Матеріали: Фінансові витрати на придбання та обслуговування БПЛА можуть бути значними. Вартість сучасних моделей БПЛА може сягати кількох тисяч доларів, а їх обслуговування та ремонт також вимагають значних коштів. Для оптимізації витрат необхідно шукати більш доступні моделі БПЛА. Підготовка кваліфікованих кадрів для управління БПЛА є ще однією важливою проблемою [3, с. 46]. Оператори БПЛА повинні мати не лише технічні навички, але й розуміти правові та етичні аспекти їх використання. Необхідно розробити спеціальні програми навчання та підвищення кваліфікації для операторів

БПЛА, а також забезпечити їх належною технічною підтримкою.

Висновок: Отже, виходячи із вищевказаного БПЛА мають значний потенціал для застосування у поліцейській діяльності, відкриваючи нові можливості для боротьби зі злочинністю, забезпечення громадського порядку та безпеки громадян. Їх використання у патрулюванні територій, пошуково-рятувальних операціях, спостереженні за масовими заходами, боротьбі з організованою злочинністю та тероризмом, зборі доказів дозволяє поліції ефективніше виконувати свої завдання та підвищувати рівень безпеки у суспільстві. Проте, успішне впровадження БПЛА у поліцейську діяльність вимагає вирішення технічних обмежень, забезпечення безпеки польотів, дотримання правових норм та належної підготовки кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гіденко Є. С. Роль Національної поліції у забезпеченні національної безпеки України в умовах дії правового режиму воєнного стану. 2024. 42 С.
2. Захарко, А. В., Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події. 2024. 54 С.
3. Молчанов, Р. Ю. Особливості забезпечення публічної безпеки та порядку Національною поліцією в умовах воєнного стану. 2024. 90 С.
4. Шевченко, Тихін Віталійович, Катерина Євгенівна Борисова, and Владислав Ігорович Яковлев. Концепція модульних БПЛА Національної поліції України. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану: зб. наук. пр. Харків: ХНУВС, 2024.104-106 С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Горбач Валерія Сергіївна

курсантка вищої освіти 4-го курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шендрик Юлія Володимирівна

викладачка кафедри кримінального процесу

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

У сучасному світі проблема злочинності серед неповнолітніх набуває все більшої актуальності. Злочини, вчинені молоддю, не лише завдають шкоди суспільству, а й ставлять під загрозу майбутнє самих правопорушників, тому важливо розуміти специфіку проведення слідчих (розшукових) дій щодо неповнолітніх, адже це надзвичайно тонкий процес, який потребує особливої уваги. З одного боку, необхідно забезпечити ефективне розслідування злочинів, з іншого – дотримуватися особливих гарантій прав неповнолітніх, передбачених законодавством. Співвідношення цих двох завдань вимагає від слідчих глибокого розуміння як загальних принципів кримінального процесу, так і специфічних особливостей, пов'язаних з віком та психологічними характеристиками неповнолітніх.

Відповідно до п.12 ч.1 ст.3 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) неповнолітнім визнається малолітня особа (дитина до досягнення нею чотирнадцяти років), а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, тобто можемо сказати, що неповнолітній це особа від 0 до 18 років [1]. Таким чином, проведення слідчих дій за участю неповнолітньої особи носить специфічний характер, адже суб'єктом даної діяльності є

неповнолітні, що обумовлює проведенням слідчих (розшукових) дій з урахуванням ступеню фізичних та психологічних якостей [2], а тому подальше поміщення неповнолітніх до приймальників-розподільників має значні наслідки для їхнього психологічного стану та подальшого життя.

Перш за все, хочеться зазначити, що для слідчого має значення розмежування малолітньої та неповнолітньої особи. Адже процесуально ці особи мають свої особливості.

Аналізуючи чинне законодавство, можемо сказати, що, залежно від обставин кримінального провадження, неповнолітній може виступати як у ролі свідка чи потерпілого, так і у ролі підозрюваного чи обвинуваченого, що має вагоме значення при вирішенні питання про проведення слідчих (розшукових) дій з данним суб'єктом. КПК не передбачає перелік слідчих (розшукових) дій, які проводяться по відношенню до неповнолітнього, тому слідчий, дізнавач або прокурор визначає їх на власний розсуд, але з урахуванням індивідуальних особливостей кожного конкретного випадку. Це означає, що вибір слідчих (розшукових) дій має бути обґрунтований віком дитини, характером вчиненого правопорушення та іншими обставинами справи

Однією з основних особливостей проведення слідчих дій щодо неповнолітніх є проведення допиту, обов'язковими учасниками якого, крім малолітньої або неповнолітньої особи, є законний представник, педагог або психолог, а за необхідності – лікар [3], та, безпосередньо слідчий. Також, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії повинен бути присутній захисник, за умови що неповнолітня чи малолітня особа виступає як підозрюваний чи обвинувачений. Крім того, слідчі дії повинні проводитися якомога швидше, щоб мінімізувати тривалість стресової ситуації, і тому законодавець передбачив часове обмеження у проведенні вказаної слідчої (розшукової) дії. Так допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день. Також, особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну

відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання [1]. Задля об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту прав малолітнього чи неповнолітнього свідка, відповідно до статті 354 та 232 КПК допит дозволяється проводити у режимі відеоконференції. Також, допит може бути проведено у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» [5]. Особливістю є те, що фіксація ходу даної слідчо (розшукової) дії, в такій кімнаті, автоматично здійснюється за допомогою технічних засобів; вона обладнана так, щоб створити безпечну та довірливу атмосферу, яка допомагає дитині почувати себе комфортно, що безперечно дає можливість слідчому більш якісно провести допит такої особи.

При вирішенні питання про одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб слід звернути увагу на те, що у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, такий допит не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним [1].

Керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати слідчого або дізнавача який буде здійснювати досудове розслідування щодо неповнолітнього, а також в якому така особа, після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, за наявності ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може здійснити дії, передбачені ч.1 ст.177 КПК, та що жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цьому [1], то слідчий суддя, суд, за клопотанням прокурора, може прийняти рішення про поміщення такої особи до приймальника-розподільника, в якому діти забезпечуються харчуванням, одягом, взуттям, предметами для навчання і дозвілля, а також комунально-побутовими послугами згідно з нормативами, затвердженими Кабінетом Міністрів України,

а лікувально-профілактична та санітарно-протиепідемічна робота у зазначених закладах організується і проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я [4]. Такі програми є важливим етапом у процесі повернення неповнолітніх правопорушників до суспільства. Вони включають в себе освітні програми, тренінги з розвитку соціальних навичок та психологічну підтримку. Мета цих програм — не лише покарання за вчинене правопорушення, а й запобігання рецидиву злочинності. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно враховувати специфіку проведення слідчих дій щодо неповнолітніх, оскільки це може суттєво впливати на результати реабілітації.

Також слід зазначити, що незважаючи на зміни, які вже були внесені до КПК України після початку повномасштабного вторгнення, виклики та проблеми все ще існують і вимагають системного підходу та постійного вдосконалення. Важливо забезпечити не тільки дотримання прав людини, а й ефективне розслідування кримінальних правопорушень, збереження доказів та забезпечення належної якості проведення слідчих (розшукових) дій. Для цього необхідно залучати досвід і практику міжнародних організацій, покращувати кваліфікацію працівників правоохоронних органів та судової влади, а також вдосконалювати законодавство, що регулює діяльність в цій сфері [6].

Так, із вищесказаного, можемо зробити висновок, що проведення слідчих (розшукових) дій щодо неповнолітніх є динамічною сферою, яка потребує постійного розвитку. Сучасні технології, такі як відеоконференції та спеціальні кімнати для допиту дітей, дозволяють створити більш комфортні умови для проведення слідчих (розшукових) дій. Однак, для досягнення максимальної ефективності необхідно поєднувати правові, психологічні та соціальні аспекти цієї проблеми. Важливо також звернути увагу, що причини правопорушень серед молоді мають соціальний, економічний та психологічний характер. Тому, окрім забезпечення дотримання прав дитини під час слідчих (розшукових) дій, необхідно розробляти та впроваджувати ефективні програми профілактики, реабілітації та соціальної адаптації неповнолітніх правопорушників, адже вони відіграють важливу роль у системі захисту прав дитини. Тому, задля того, щоб

приймальники розподільники виконували свої функції ефективно, необхідно постійно вдосконалювати систему їх функціонування та забезпечувати індивідуальний підхід до кожної дитини. Лише в такому разі перебування в такій установі стане для дитини не травматичним досвідом, а тимчасовим етапом на шляху до повноцінного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 07.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2421> (дата звернення: 14.09.2024)

2. Бандурка, І. О. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього / Ірина Олександрівна Бандурка // Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ., Ташкент. держ. юрид. ун-т. – Харків : ХНУВС, 2021. – С. 56-60.

3. Гаркуша А. Г. Окремі аспекти участі неповнолітнього у кримінальному провадженні // Зб. матер. Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти / КННІ ДонДУВС. Кривий-Ріг, 2022. С. 50-54.

4. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР: станом на 03.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.09.2024).

5. Рогальська В. В. Національні та міжнародні стандарти проведення окремих видів допитів // Правова позиція. 2022., вип. 37 Т. 4. С. 275-278.

6. Шендрик Ю. В. Дотримання прав людини у кримінальному провадженні під час воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове фахове видання 2024 р. № 4. с. 655-658. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/158.pdf.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ ДО 1939 РОКУ

Гребеник Володимир Іванович,

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,

м. Київ, Україна

науковий керівник – к.ю.н.

доцент

Чернетченко О. М.

Вступ. У сучасних європейських державах соціальні права вважаються невід’ємним елементом комплексу прав людини і одним із завдань урядів є розробка і вдосконалення ефективних механізмів для забезпечення і захисту таких прав. Разом з цим, становлення соціальних прав у країнах Центральної та Східної Європи (зокрема, в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині) було складним процесом, тому через призму часу ми можемо приділити детальну увагу ключовим факторам, які вплинули на їх розвиток у відповідному регіоні.

Ціль роботи. Метою роботи є визначення основних способів впливу міжнародних відносин на розвиток соціальних прав у Центральної та Східній Європі.

Матеріали та методи. Під час дослідження змісту міжнародних угод та наукових праць використані методи логічного узагальнення, аналізу та порівняння.

Результати та обговорення. Досить традиційним в зарубіжній та вітчизняній науці став підхід до вивчення історії прав людини з позиції послідовного розвитку «поколінь прав людини». При цьому соціальні права були віднесені до «другого покоління прав людини», а їх виникнення науковці пов’язували із прийняттям Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права у 1966 році або ж із закріпленням у першій третині ХХ сторіччя у конституціях Мексики та СРСР [1, с. 3-4]. Проте, такий лінійний підхід був сформований на основі ідей західноєвропейських та американських вчених і

вважається складним для застосування в деяких регіонах, що мають власну історію формування комплексу прав людини. Більш того, при глибокому дослідженні проявляються факти формування ідей соціальних прав майже одночасно із громадянськими та політичними правами.

Наприклад, ідеї включення до конституції соціальних прав активно обговорювалися під час Великої французької революції. На думку американського історика Чарльза Волтона, соціальні права були заплямовані французьким терором і в уяві представників еліти XIX сторіччя пов'язувалися з масовим насильством, що призвело до заперечень проти включення соціальних прав до конституцій [2, с. 64]. Значною мірою саме такий негативний досвід запровадження соціальних прав разом із відсутністю політичної волі й економічних ресурсів для покращення добробуту населення в Австрійській (Австро-Угорській) та російській імперіях суттєво пригальмовували належне визнання та розвиток соціальних прав.

На нашу думку, поряд зі зміною соціально-економічного устрою (активними процесами індустріалізації, збільшенням частки місцевого населення та посиленням конкуренції між промисловими державами) важливим фактором для розвитку соціальних прав у Центральній та Східній Європі стало міжнародне співробітництво. Вплив міжнародних організацій і наукових дискусій міжнародного рівня на розвиток соціальної політики існував приблизно стільки ж, скільки існує й ідея соціальної держави.

Деякі науковці зазначають, що з середини XIX сторіччя експерти та бюрократи приділяли увагу поширеним соціальним питанням та міжнародних конгресах, всесвітніх виставках, а згодом і в міжнародних організаціях. Як приклад, М. Легнвілер наводить обговорення науковців на 33 різних міжнародних конгресах від Міжнародного конгресу з питань гігієни до Конгресу з питань демографії та Конгресу з питань соціального страхування [3, с. 32-33].

Зокрема, починаючи з 1877 року проводився Міжнародний конгрес з питань гігієни та демографії і на Віденському конгресі у 1891 році було

визнано, що дотримання законодавства з питань охорони здоров'я серед населення держав є набагато ефективнішим для запобігання поширенню холери в країні, ніж будь-які заходи карантину [4]. Врахування наукових досягнень міжнародної спільноти поступово знаходило більше місця в соціальній політиці європейських держав.

У той же час, у Німецькій імперії, а згодом і в Австро-Угорщині, було реалізовану систему обов'язкового страхування на випадок найпоширеніших соціальних ризиків, яка згодом отримала назву «модель Бісмарка». Для запровадження такої моделі протягом 1880-х – 1900-х років склалися дуже сприятливі умови: зростання обсягів промислового виробництва та продуктивності праці, а також відсутність значних військових конфліктів у Європі. Особливостями цього історичного періоду можна назвати значну роль держави та національного законодавства у розробці соціальної політики і поширення механізмів забезпечення соціальних прав виключно на певні групи населення.

Після Першої світової війни міжнародний вплив на розвиток соціальних прав набув більш формалізованого характеру, оскільки з'являються міжнародні організації та міжнародні угоди, тобто започатковуються певні міжнародні механізми захисту соціальних прав. Саме тому на заміну неформальному впливу ідей міжнародної наукової спільноти та використання досвіду німецького законодавства після 1918 року прийшла співпраця у рамках міжнародних організацій.

Протягом 1918-1920 років на частині територій колишніх імперій були сформовані національні держави Польщі, Чехословаччини та Угорщини. У цих державах нормативне закріплення соціальних прав за часом співпадало з початком функціонування Міжнародної організації праці (створена в 1919 році). Так, серед держав-підписантів Версальського мирного договору 1919 року були Польща та Чехословаччина. У розділі XIII Версальського мирного договору 1919 року, серед підписантів якого були й Польща та Чехословаччина, зазначалося про необхідність покращення умов життя робітників, зокрема,

забезпечення необхідних умов існування, захисту від звичайних або професійних хвороб, від нещасних випадків під час роботи, захисту дітей, підлітків та жінок, встановлення пенсій у при досягненні похилого віку та інвалідності [5]. Таким чином, держави зобов'язалися дотримуватися багатьох базових стандартів соціальних прав, які по суті були сформовані в попередні десятиліття.

Яскравим прикладом впливу міжнародної організації на угорське законодавство можна назвати запровадження в Угорщині компенсації у зв'язку з безробіттям на виконання Конвенції Міжнародної організації праці № 2 1919 року. Перші спроби запровадження такої схеми в Угорщині відбулися у 1922 році, коли планувалося наповнення фонду за рахунок внесків роботодавців. Проте, внаслідок супротиву роботодавців та бюджетного дефіциту запровадження такої системи було відкладено до 1926 року, коли внески мали сплачуватися трьома сторонами (роботодавці, застрахована особа, держава) [6, с. 171-172].

Міжнародна організація праці не була єдиною установою, в рамках якої відбувалася міжнародна взаємодія щодо соціальних прав та механізмів їх забезпечення. Зокрема, в 1927 році була створена Міжнародна асоціація соціального захисту (International Social Security Association, ISSA) [3, с. 33]. Спочатку вказана організація мала назву Міжнародна конференція національних спілок товариств взаємодопомоги і страхових фондів на випадок хвороби і під час її роботи активну участь брали представники Польщі та Чехословаччини [7].

Висновки. Розвиток соціальних прав у державах Центральної та Східної Європи зазнавав суттєвого впливу з боку міжнародної спільноти. Такий вплив був характерним ще до формування сучасної системи міжнародних гарантій прав людини в межах інститутів Організації Об'єднаних Націй. Умовно цей процес до 1939 року можна розділити на два історичних періоди: до 1918 року і після завершення Першої Світової війни. Протягом першого періоду рівень міжнародного впливу не був високим і полягав переважно у взаємодії на

неофіційному рівні між академічною спільнотою та в імплементації успішного іноземного досвіду до національного законодавства. На другому етапі виникли перші міжнародно-правові норми та міжнародні організації, що стосувалися забезпечення соціальних прав, їх поширення на більшу частину населення і покращення соціального захисту осіб, які його потребували.

Отже, виникнення соціальних прав не можна вважати суто результатом міжнародної взаємодії у другій половині ХХ сторіччя, оскільки їх формування відбувалося в національних правових системах ще в другій половині ХІХ сторіччя і підтримувалося в рамках ефективної взаємодії на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jensen Steven L. B. and Walton Charles. Not ‘Second-Generation Rights’: Rethinking the history of social rights. *Social Rights and the Politics of Obligation in History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. P. 1-26.
2. Walton Charles. Who pays? Social rights and the French Revolution. *Social Rights and the Politics of Obligation in History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. P. 63-81.
3. Lengwiler Martin. The ILO and other international actors in 20th-century accident insurance in Switzerland and Germany. *Globalizing Social Rights. The International Labour Organization and Beyond*. Edited by Sandrine Kott and Joëlle Droux. Houndmills: Palgrave Macmillan and International Labour Organization, 2013. – pp. 32-48.
4. The International congress of hygiene and demography. *Nature*. 1891. Vol. 43, P. 241–242. URL: <https://www.nature.com/articles/043241a0> (дата звернення 15.09.2024).
5. Part XIII of the Treaty of Peace of Versailles // International Labour Office. Official Bulletin. Volume I. April 1919 – August 1920. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---jur/documents/genericdocument/wcms_441862.pdf (дата звернення – 15.09.2024).
6. Polakowski M. The institutional transformation of social policy in East

Central Europe: Poland and Hungary in comparative and historical perspective. Doctoral Thesis, Maastricht University, Maastricht, Netherlands. 2010. URL: <https://doi.org/10.26481/dis.20101221mp> (дата звернення –15.09.2024).

7. A unique role in the world of international organizations. International Social Security Association URL: <https://www.issa.int/about/history> (дата звернення 15.09.2024).

НОВІТНІ МЕТОДИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ФАКТОР ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Журавель Олександр Анатолійович,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
доктор філософії в галузі права,
майстер спорту з рукопашного бою
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

Анотація. Стаття актуалізує питання важливих аспектів спеціальної фізичної підготовки особового складу, враховуючи необхідність ефективної діяльності правоохоронних структур під час воєнного стану. Робота містить огляд основних методів та засобів спеціальної фізичної підготовки, спрямованих на забезпечення оптимальної фізичної підготовленості особового складу; розглянуто основні завдання спеціальної фізичної підготовки в умовах воєнного стану. Матеріал статті може бути корисним для викладачів з фізичної підготовки та керівників правоохоронних органів, які зацікавлені у підвищенні ефективності фізичної підготовки свого особового складу.

Ключові слова: Спеціальна фізична підготовка, воєнний стан, методи та засоби, поліцейський.

Вступ. У період воєнного стану питання підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів стає одним із пріоритетних завдань. Тому основним завданням Національної поліції є сприяння діяльності військової адміністрації, судів, прокуратури та інших судових органів, а також забезпечення боротьби зі злочинністю та здійснення охорони громадського порядку. Особливе значення в цьому контексті має спеціальна фізична підготовка поліцейських, яка дозволяє їм успішно виконувати свої професійні обов'язки, забезпечуючи безпеку громадян та протидіючи організованій

злочинності. Зважаючи на зростання загроз з боку кримінальних угруповань та нові реалії, зумовлені війною, виникає необхідність впровадження новітніх методів фізичної підготовки, які враховують специфіку сучасних загроз і викликів. У цій статті розглядаються актуальні методи спеціальної фізичної підготовки поліцейських як один із ключових факторів протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням новітніх методів спеціальної фізичної підготовки поліцейських в протидії злочинності присвячено праці В. М. Кузнецова, В. В. Колесникова, В. С. Топчій, О. О. Медведєва, О. М. Романенка тощо. Загалом, дослідження в цій сфері концентруються на створенні ефективних програм фізичної та тактичної підготовки, які дозволять поліцейським не лише краще виконувати свої обов'язки, але й підвищити рівень їхньої особистої безпеки під час виконання службових завдань в екстремальних умовах, зокрема в умовах війни.

Метою статті є дослідження актуальних питань щодо новітніх методів спеціальної фізичної підготовки працівників поліції та їхнього впливу на ефективність протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану. Особлива увага приділяється аналізу сучасних підходів до фізичної підготовки, які сприяють покращенню професійних навичок поліцейських, їхньої здатності до швидкого реагування на загрози, а також підвищенню рівня безпеки та ефективності правоохоронної діяльності в надзвичайних умовах.

Виклад основного матеріалу. Фізична підготовка особового складу правоохоронних органів України – це педагогічно спрямований процес забезпечення спеціалізованої фізичної підготовленості до професійної діяльності зі специфічними професійними характеристиками. Фізична підготовка має гарантувати збереження здоров'я, творчої і трудової активності, усебічний розвиток фізичних якостей, професійно важливих умінь і навичок. Заняття з фізичної підготовки спрямовані на виконання таких завдань як: забезпечити раціональне формування індивідуального фонду необхідних рухових знань, умінь і навичок, довести їх до належного рівня досконалості;

навчити кожного застосовувати набуті знання та навички в повсякденному житті для самовдосконалення [4].

Аналізу мотиваційних чинників занять спортом та проведення занять з фізичного виховання присвячені роботи М. Дуайера, Р. Райана та Е. Десі. Пошуку практичних напрямів занять з фізичного виховання відображено в роботах Ф. Домінського. Проблеми самоосвіти та фізичного самовдосконалення майбутніх офіцерів досліджено в роботах С. Романчука, А. Чудика та ін. [2].

Аналітики Word Population Review зазначають, що згідно рейтингу злочинності серед країн, у 2023 році Україна посіла 57-е місце з 136 країн з показником 47,42 злочини на 100 тисяч жителів. Протягом 2023 року на території України підрозділами Національної поліції було зареєстровано 369 929 кримінальних правопорушень. Співробітниками Національної поліції було вилучено 5 000 одиниць вогнепальної зброї та 1,8 мільйона боєприпасів і набоїв, зареєстровано 4 840 фактів незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами та вибухівкою [2].

Тому в умовах воєнного стану та посилення загроз з боку організованої злочинності, питання підвищення фізичної та професійної готовності поліцейських виходить на новий рівень важливості. Окрім класичних підходів до фізичної підготовки, сучасні реалії вимагають впровадження новітніх методів, які враховують зміни у природі злочинності, умови бойових дій, а також підвищені ризики для правоохоронців. До основних новітніх методів спеціальної фізичної підготовки поліцейських можемо віднести наступні:

Використання сучасних тренувальних програмах, де активно використовуються симуляції реальних бойових ситуацій, в яких поліцейські опиняються під час воєнного стану. Вони охоплюють завдання з оперативного реагування на збройні конфлікти, протидію терористичним актам, а також дії в умовах повітряних і наземних атак. Такі тренування включають роботу в бронезилетах, з реалістичними перешкодами та під час інтенсивного фізичного і психологічного навантаження.

Методики функціонального тренінгу, які дозволяють розвивати саме ті фізичні якості, які необхідні для виконання оперативних завдань: вправи на витривалість, силу, спритність та реакцію виконуються у поєднанні з психологічним навантаженням. Це дозволяє готувати поліцейських до швидкої адаптації в стресових умовах, коли необхідно приймати миттєві рішення під час фізичного навантаження.

Навчання бойовим мистецтвам та тактичним прийомам, наприклад, крав-мага, бойове самбо та інші методи рукопашного бою набувають великого значення в умовах, коли поліцейські можуть зустріти озброєний опір. Такі дисципліни навчають ефективній обороні та нейтралізації противника за мінімальний час, використовуючи силу противника проти нього самого. Так, в ДДУВС працює понад 10 спортивних секцій, а спортсмени закладу освіти виступають на європейських та світових чемпіонатах, адже саме фізична підготовка дозволяє виконувати всі завдання, які стоять перед поліцейськими гартує волю, характер, допомагає долати труднощі.

Розробка стратегії психологічної стійкості в комбінації з фізичною підготовкою, адже, зважаючи на постійний стрес та психологічний тиск, з яким стикаються правоохоронці під час воєнного стану, така стратегія є необхідною складовою тренувань, такі методи включають не лише фізичне навантаження, але й тренування з контролю емоцій, розвитку стресостійкості, підвищення концентрації та швидкості прийняття рішень в умовах загрози.

Вивчення тактики ведення бою в умовах міста, особливо під час операцій зі звільнення заручників, зачистки будівель та протидії організованим злочинним угрупованням. Тренування поліцейських охоплюють ситуації, в яких злочинці використовують сучасні технології та важке озброєння.

Командний дух: в умовах війни організована злочинність часто використовує колективні методи здійснення злочинних дій, тому поліцейські повинні бути готовими діяти злагоджено в умовах підвищеного ризику. Тренування з відпрацювання координації та спільних дій у складних умовах є важливою складовою підготовки правоохоронців.

Висновки. Отже, сучасні методики спеціальної фізичної підготовки дозволяють не лише покращити фізичні характеристики поліцейських, але й допомагають їм краще підготуватися до виконання складних завдань в умовах воєнного стану. Організована злочинність під час війни зазвичай адаптується до нових умов, стає більш витонченою та агресивною. Тому високий рівень підготовки, що поєднує фізичну силу, тактичні знання та психологічну стійкість, є ключовим фактором успішної боротьби з організованими злочинними угрупованнями. В умовах війни поліцейські часто стикаються з завданнями, які перевищують їхні стандартні повноваження: вони забезпечують правопорядок, беруть участь в антитерористичних операціях, протидіють нелегальному обігу зброї та наркотиків. Ефективне застосування новітніх методів фізичної підготовки забезпечує їм належний рівень готовності для виконання цих завдань і сприяє зміцненню безпеки в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні питання фізичної та тактико-спеціальної підготовки здобувачів вищої освіти: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (17 листопада 2023 р.) / за заг. ред. О. А. Чичкан. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 166 с.

2. Богуславський В. В., Булах С. М., Бачинська Н. В. Актуальні дослідження спеціальної фізичної та психологічної підготовки сил охорони правопорядку в екстремальних умовах. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/6443/6482> (дата звернення 30.09.2024).

3. Григоренко М. Названо країни світу з найвищим рівнем злочинності: на якому місці Україна. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/krajini-svitu-z-nayvishchim-rivnem-zlochinnosti-u-2023-roci-na-yakomu-misci-ukrajina-12107013.html> (дата звернення 30.09.2024).

4. Забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах воєнного стану та у повоєнній Україні: проблеми та перспективи : матеріали підсумкової наук.-теорет. конф. наукового товариства курсантів, слухачів та студентів «ТНЕ

SCIENCE» ННІ № 3 (Київ, 15 трав. 2024 р.) / [редкол.: І.В. Дубівка, В.В. Литвин, Н.В. Федоровська]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 63 с URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/cd99a5c5-2250-4a54-b303-afd4dadb1812/content> (дата звернення 30.09.2024).

5. Петрушин Д. В., Сторчеус Я. С. Спеціальна фізична підготовка в умовах воєнного стану. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/6443/6482> (дата звернення 30.09.2024).

6. Чудик А., Мозолев О. Індивідуальна фізична підготовка курсантів в умовах воєнного стану. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1180/1179> (дата звернення 30.09.2024)

ЮРИДИЧНІ КОЛІЗІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Козяр Роман Якович,

кандидат юридичних наук

Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»

м. Львів, Україна

Анотація: Юридичні колізії в законодавстві України виникають, коли одна й та ж правова проблема регулюється кількома суперечливими нормативно-правовими актами. Це створює труднощі в правозастосуванні, порушує права громадян і знижує довіру до правової системи. Для вирішення колізій необхідні кодифікація законодавства, чіткі правозастосувальні практики та активний діалог між правниками і законодавцями.

Ключові слова: Юридичні колізії, законодавство, довіра, кодифікація, нормативно-правові акти, права громадян, правозастосування.

Юридичні колізії — це ситуації, коли одна й та ж правова проблема може бути врегульована кількома нормативно-правовими актами, які можуть містити різні, а іноді й суперечливі норми. В Україні, як і в багатьох інших країнах, такі колізії є поширеним явищем і можуть створювати суттєві труднощі в правозастосуванні. Колізії можуть виникати між різними галузями права, коли норми кримінального і цивільного права, наприклад, містять різні підходи до регулювання одних і тих же соціальних відносин. Також можливі колізії в межах однієї галузі права, коли різні закони або підзаконні акти регулюють одні й ті ж питання, але з різними підходами. Іншою формою колізій є колізії в часі, коли новий закон скасовує або змінює старий, не визначаючи, як діяти в ситуаціях, що виникають на основі попередніх норм. Крім того, колізії можуть виникати між національним та міжнародним правом, коли міжнародні зобов'язання України суперечать її національному законодавству.

Основними причинами виникнення юридичних колізій є

неврегульованість законодавства, брак чітких норм або їх неузгодженість, швидкі зміни в законодавстві, а також відсутність системності. Часті реформи можуть створювати неузгодженості між новими і старими нормами, а фрагментарний розвиток законодавства сприяє виникненню колізій. Наслідки юридичних колізій можуть бути серйозними. Вони ускладнюють правозастосування, оскільки судді та правозахисники можуть стикатися з труднощами у визначенні правових норм, що регулюють конкретні ситуації. Це може призвести до порушення прав громадян і зниження довіри до правової системи, оскільки постійні суперечності в законодавстві підривають довіру суспільства до державних інститутів.

Для вирішення колізій необхідно застосовувати кілька підходів. Кодифікація законодавства, створення систематизованих кодексів може допомогти усунути колізії та забезпечити узгодженість норм. Формування чітких правозастосувальних практик і рекомендацій для суддів може зменшити ймовірність виникнення колізій. Адаптація національного законодавства до міжнародних норм і стандартів також може допомогти уникнути конфліктів між національними та міжнародними зобов'язаннями. Активний обмін думками між юристами, законодавцями та представниками громадянського суспільства може призвести до виявлення та усунення колізій [1–5].

Отже, юридичні колізії в законодавстві України є складним і актуальним питанням, яке потребує уваги з боку держави, правників та суспільства. Вирішення цих колізій — це не лише питання правової техніки, але й важливий аспект забезпечення прав і свобод громадян. Системний підхід до реформування законодавства, кодифікація норм та активний діалог у правовій сфері можуть стати запорукою покращення правозастосування і підвищення довіри до правової системи України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Колізії в законодавстві. *Матеріали Галицького районного суду м. Львова*. 10.12.2015. URL: <https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/pres-centr/news/226748/> (дата

звернення: 01.10.2024).

2. Лук'янов Д., Прийма С. Юридичні колізії у законодавстві України: стан і шляхи розв'язання. *Право України*. 2021. № 12. С. 128–145. doi: <https://doi.org/10.33498/loou-2021-12-128>.

3. Майстренко, О. В. *Теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України*: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2008. 209 с.

4. Портнов А. В., Москалюк О. В. Види колізій у законодавстві. *Юрист України*. 2012. № 1–2. С. 5–12.

5. Наливайко О., Ковіненко О. Колізії у законодавстві як різновид юридичних колізій: поняття, ознаки, види, правила та способи вирішення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 86–92.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Коляда Тетяна Анатоліївна,

к.ю.н., доцент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Кирилко Вячеслав Олександрович,

аспірант

Харківський національний університет

міського господарства ім. О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Фармацевтична галузь є стратегічно важливою складовою системи охорони здоров'я, яка безпосередньо впливає на здоров'я населення та соціально-економічний розвиток країни. Ефективне функціонування цієї сфери залежить від якісного та прозорого публічного управління, яке забезпечує державний контроль, регулювання та координацію діяльності суб'єктів фармацевтичного ринку. В умовах сучасних викликів, таких як пандемії, зростаючі потреби в інноваційних лікарських засобах та міжнародна інтеграція, роль держави в управлінні фармацевтичною галуззю набуває особливої значущості.

Організаційно-правові механізми публічного управління фармацевтичним сектором в Україні потребують вдосконалення з огляду на динамічні зміни як на національному, так і на глобальному рівнях. Важливими аспектами є створення ефективних систем контролю якості ліків, ліцензування діяльності фармацевтичних установ, регулювання цінової політики та забезпечення доступності лікарських засобів для населення.

Мета роботи. Мета полягає в аналізі організаційно-правових механізмів публічного управління фармацевтичною галуззю в Україні, виявленні основних проблем і недоліків існуючого законодавчого та управлінського регулювання, а також у розробці рекомендацій щодо вдосконалення цих механізмів з

урахуванням міжнародного досвіду та сучасних викликів.

Матеріали та методи. У процесі дослідження організаційно-правових механізмів публічного управління фармацевтичною галуззю в Україні використовувалися різні джерела та наукові підходи. Основними матеріалами дослідження стали чинні нормативно-правові акти України, що регулюють фармацевтичну діяльність, зокрема закони, постанови уряду, накази Міністерства охорони здоров'я України, а також міжнародні нормативні документи та стандарти. Додатково було проаналізовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячені проблемам публічного управління у сфері охорони здоров'я та фармації.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу для дослідження законодавчої бази та виявлення проблем у системі публічного управління фармацевтичною галуззю та метод прогнозування для визначення перспектив розвитку та вдосконалення публічного управління фармацевтичною галуззю.

Результати та обговорення. Публічне управління фармацевтичною галуззю передбачає вплив державних органів та інших суб'єктів публічного права на регулювання, контроль та розвиток фармацевтичної сфери. Його основні завдання включають забезпечення доступу населення до якісних лікарських засобів, гарантування безпеки та ефективності ліків, а також контроль за діяльністю суб'єктів, що виробляють, імпортують та реалізують фармацевтичну продукцію.

Так, основними аспектами публічного управління фармацевтичною галуззю є: належне нормативно-правове регулювання; адаптація національного законодавства до міжнародних норм, таких як стандарти GMP (Good Manufacturing Practice) та GDP (Good Distribution Practice); організація системи дієвого контролю за якістю виробництва лікарських засобів; забезпечення економічного доступу до ліків для населення (державні програми субсидування та реімбурсації вартості лікарських засобів); розроблення механізмів участі громадськості у контролі та оцінці якості фармацевтичної продукції та

діяльності суб'єктів ринку.

Публічне управління фармацевтичну галузь здійснює Кабінет Міністрів України шляхом розробки загальної державної політики у сфері охорони здоров'я та фармацевтики та прийняття постанов і рекомендацій щодо регулювання фармацевтичної діяльності та ціноутворення на лікарські засоби.

Центральний орган виконавчої влади, який формує політику в галузі охорони здоров'я, в тому числі фармацевтичного сектору Міністерство охорони здоров'я України. Також Міністерство охорони здоров'я здійснює контроль за якістю лікарських засобів, ліцензування та сертифікацію підприємств та розробляє та затверджує нормативно-правові акти у сфері фармацевтики, а також реалізує національні програми з охорони здоров'я.

Контролює дотримання антимонопольного законодавства на фармацевтичному ринку та запобігає недобросовісній конкуренції та регулює ціни на лікарські засоби для уникнення монополізації ринку Антимонопольний комітет України.

Міністерство фінансів України здійснює контроль за бюджетними витратами на охорону здоров'я, включаючи фінансування фармацевтичних програм.

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками контролює якість, безпеку та ефективність лікарських засобів; проводить інспекції виробництв і аптечних закладів, контролює їх діяльність та здійснює контроль за дотриманням стандартів належної виробничої та дистрибуторської практики (GMP та GDP).

Національна служба здоров'я України забезпечує фінансування медичних закладів та регулює систему реімбурсації вартості лікарських засобів та координує роботу державних програм, спрямованих на забезпечення населення життєво необхідними лікарськими засобами.

Місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування реалізують політику в сфері охорони здоров'я на регіональному рівні, в тому числі у сфері забезпечення аптечних послуг.

Судові органи вирішують спори, пов'язані з порушеннями у фармацевтичній сфері, такими як незаконне виробництво чи продаж лікарських засобів, неякісна продукція та порушення правил ліцензування.

Отже, ці органи взаємодіють між собою для забезпечення ефективного функціонування фармацевтичного ринку, дотримання законодавства та надання населенню якісних і безпечних лікарських засобів.

Незважаючи на широку мережу інституцій, які активно займаються публічним управлінням фармацевтичною галуззю, все ще існує низка критичних питань, які потребують вирішення. Вони стосуються не лише ефективності правового регулювання, але й узгодженості між різними органами, що здійснюють нагляд та контроль у цій сфері.

Проблеми публічного управління фармацевтичною галуззю в Україні мають кілька вимірів, пов'язаних із регуляторними, організаційними та соціально-економічними аспектами. Серед ключових проблем можна виділити такі: постійні зміни в законодавстві, відсутність єдиної стратегії та недостатня гармонізація з європейськими стандартами ускладнюють управління галуззю. Закони та підзаконні акти іноді мають суперечливі положення, що створює правову невизначеність.

Також, негативно відображається на ефективності галузі та доступності ліків для населення корупція в державних органах, що регулюють фармацевтичний ринок, суттєво впливає на доступ до ліцензування, реєстрації лікарських засобів та проведення державних закупівель.

На нашу думку, відсутність ефективного контролю якості на всіх етапах виробництва, зберігання і продажу ліків є серйозною проблемою. Це створює ризики для здоров'я пацієнтів та знижує довіру до системи охорони здоров'я.

Висновки. Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалити правові та організаційні механізми, покращити фінансування галузі, а також розвивати сучасні інструменти контролю та управління.

Втілення заходів щодо вдосконалення нормативно-правової бази, посилення контролю за якістю лікарських засобів, збільшення фінансування

галузі та впровадження більш суворих антикорупційних заходів сприятимуть зміцненню публічного управління у фармацевтичній галузі та підвищенню ефективності її функціонування в Україні.

Таким чином, публічне управління в цій сфері є важливою частиною системи охорони здоров'я, оскільки воно безпосередньо впливає на здоров'я та безпеку населення через регулювання доступу до якісних та безпечних лікарських засобів.

УДК 349.4:341.1/8

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Кривопис Діана Леонідівна

здобувачка вищої освіти І - курсу магістратури

Барабаш Алла Григорівна

к.ю.н, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Вступ. / Introductions. З початком повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року процеси євроінтеграції в Україні набули нової актуальності та значного прискорення. Це призвело до того, що 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Тепер Україна повинна зосередити свої зусилля на швидкому узгодженні всіх сфер законодавства з нормами і правилами ЄС. Земельне законодавство займає чільне місце у цьому процесі. Україна, маючи унікальний історичний досвід та геополітичне положення, стикається з вагомими викликами та, водночас, можливостями у сфері земельного права. З іншого боку, країни Європейського Союзу, з їхнім багатим досвідом інтеграції та гармонізації правових норм, пропонують цінні підходи, які можуть бути корисними для України в контексті її європейської інтеграції.

Мета роботи. / Aim. Комплексне дослідження поняття та основних напрямків гармонізації земельного законодавства України до нормативно-правової системи ЄС.

Матеріали та методи. / Materials and methods. В процесі написання роботи використано комплекс методів наукового пізнання, які ґрунтуються на філософії загальнолюдських цінностей. Зокрема, метод моделювання, був використаний при розробці пропозицій вдосконалення законодавства, Діалектичний метод та метод тлумачення було використано для дослідження поняття «гармонізація». Порівняльно-правовий метод використаний для аналізу

законодавства країн-членів ЄС та вирішення питання можливої гармонізації окремих положень в Україні.

Результати та обговорення./Results and discussion. Перш за все слід зазначити, що термін «гармонізація» охоплює не лише національне законодавство, але й стосується ширшого спектру корпоративних і технічних норм, стандартів, методологій, практик тощо, які безпосередньо впливають на функціонування економічної системи суспільства. Водночас можливе і вживання терміна «гармонізація» у вузькому сенсі, лише щодо національного законодавства, як синоніму до поняття адаптації [1, с. 36-37]. Таким чином, в межах досліджуваної теми доцільно використовувати саме вищезгаданий термін.

Гармонізація національного законодавства є стратегічно важливим завданням, оскільки вона дозволяє не лише визначити правові рамки для сталого використання земель, а й забезпечити відповідність міжнародним стандартам та нормам у цій сфері

Україна наразі знаходиться на третьому етапі адаптації земельного законодавства, що включає розширену програму гармонізації законодавства України із законодавством ЄС з метою забезпечення інтеграції України до спільного ринку ЄС [2].

Однак, земельне право не зважаючи на свою важливість не є пріоритетним згідно з розділом 5 Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», де вказано, що на першому етапі виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є сфери, визначені статтею 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, а саме: митне право; законодавство про компанії; банківське право; бухгалтерський облік компаній; податки, зокрема непрямі; інтелектуальна власність; охорона праці; фінансові

послуги (послуги в системі накопичувального пенсійного забезпечення); правила конкуренції; державні закупівлі; охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин; довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти; енергетика, зокрема ядерна; транспорт [3].

Ефективна гармонізація українського земельного законодавства неможлива без переймання досвіду успішних практик та вивчення проблемних питань, що виникали в європейських країнах. Так, система регулювання земельних відносин у Німеччині вважається однією з найефективніших, орієнтована на збереження аграрного потенціалу. Земельні закони ретельно контролюють переведення аграрних угідь у інші види земельних ресурсів. Ключовим є Федеральний акт щодо використання землі, який підтримує сільськогосподарських виробників та стабільність їх землеволодіння [4].

Земельне законодавство Німеччини детально регламентує угоди з земельними ділянками, включаючи правила забудови та контроль за сільськогосподарськими і лісовими землями. Заборонено дроблення земель і зміну їх цільового призначення. Орендні договори укладаються на договірних засадах, з акцентом на раціональне використання земель. Заборонено встановлювати обмеження на господарський оборот земель для перерозподілу між «ефективними правовласниками». Важлива увага приділяється захисту сільськогосподарських угідь та врегулюванню суперечок [5].

Приватизація землі відбувається через оренду з правом викупу, що є цінним досвідом для України. Земля передається у коротко- та довгострокову оренду, при цьому за умови довгострокової оренди (від 6 до 18 років) земля може передаватися орендареві за пільговою ціною [6, с. 405].

Доцільно також розглянути Францію, де оренда земель є одним з основних джерел доходу, тому законодавство детально регламентує умови оренди, її продовження та припинення. Переважне право на оренду мають особи з аграрною освітою та досвідом роботи в сільському господарстві [7].

У Франції немає обмежень на розмір землеволодіння для власників, але орендарі можуть володіти до 200 гектарів. Ринок купівлі-продажу аграрних

земель активно регулюється для консолідації та збереження їх аграрного призначення. Для запобігання спекуляціям, особливо в приміських районах, встановлені високі податки на швидкий перепродаж земель [8, с. 177].

Можна стверджувати, що досвід Франції є корисним для України, особливо в контексті реформування національного законодавства України щодо земельних відносин. Вивчення та гармонізація французької практики може сприяти ефективнішому управлінню земельними ресурсами.

Зміна права власності на аграрні землі в Польщі можлива через продаж, спадщину, оренду тощо. Закони визначають державне втручання в придбання землі, включаючи переважне право на купівлю, при цьому пріоритет у купівлі земель надається перспективним фермерам і молодим фахівцям [9, с. 91].

В Італії земельна реформа спрямована на підвищення ефективності використання землі, передачу її тим, хто її обробляє, та активізацію ринку землі. Держава підтримує фермерів, пропонуючи землю за ціною нижчою за ринкову і надаючи кредити на 30 років.

Вона також допомагає створювати інфраструктуру для кооперативів. Якщо фермер не ефективно використовує землю, її можуть передати більш продуктивним власникам. Є обмеження на придбання землі іноземцями в прикордонних зонах, а також строгі екологічні правила щодо використання землі [6, с. 406].

Для успішних реформ у сфері земельного права для більшості європейських країн є характерним прийняття законодавчих актів в яких визначається порядок приватизації земель, підтримка приватного сектору, запровадження ринкової конкуренції з елементами державного регулювання.

Що стосується України, то для гармонізації земельного законодавства з законодавством Європейського Союзу необхідно завершити процедуру формування системи кадастру та реєстрації земель, забезпечити обов'язковість землеустрою, спростити процедуру виділення земельних ділянок, створити Державний земельний банк та фонд, розробити чітку стратегію розвитку земельних правовідносин.

Висновки./Conclusions. Отже, гармонізація земельного законодавства України з законодавством ЄС включає врегулювання низки питань щодо земельного планування, моніторингу використання ґрунтів, розвитку ефективних механізмів контролю тощо. Гармонізація з європейськими стандартами зумовлена необхідністю подолання таких внутрішніх проблем, як слабкий контроль за земельними ресурсами, виснажливе використання ґрунтів і відсутність системи сталого землекористування. Орієнтація на стійкий розвиток та екологічно відповідальні практики може не тільки захистити природні ресурси, але й покращити якість життя населення. Це не лише стратегічна необхідність, а й а й важливий крок до підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Посилення контролю, впровадження інновацій та забезпечення сталого землекористування є ключовими факторами, які визначають успішність цього процесу та його позитивний вплив на екологічну та економічну ситуацію в країні.

Порівняльний аналіз правового регулювання земельних відносин в Україні та країнах Європейського Союзу дав змогу виявити ключові аспекти та підходи, що можуть бути корисними для подальшого удосконалення земельного права в Україні. Необхідно продовжувати вивчення іноземного досвіду для розвитку власної системи земельних правовідносин, удосконалюючи законодавство, посилюючи правові гарантії власності та оренди, а також забезпечуючи ефективний контроль за земельними ресурсами. Особливий акцент слід зробити на прозорості та ефективності земельних операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасов О. В. Адаптація, імплементація чи гармонізація права ЄС? Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 30–39.
2. Карпенко Р. В., Гудова А. В. Адаптація аграрного (земельного) законодавства до норм Європейського союзу. Право і суспільство, № 3. Дніпро. 2021. С. 35-40.

3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 29, ст.367.

4. Maria Heubuch. Land rush. The Sellout of Europe's Farmland. The Greens / European Free Alliance in the European Parliament, Brussels 2016. URL: https://www.greens-efa.eu/files/assets/docs/land_rush_-_the_sellout_of_europe___s_farmland.pdf.

5. Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security. Food and agriculture organization of the United Nations, Rome 2012 URL: <https://www.fao.org/nr/tenure/voluntary-guidelines/en>.

6. Лісова Т. В. Порівняльний аналіз правового регулювання земельних відносин: досвід країн європейського союзу для України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 40/2024. Львів. С. 402-408.

7. Agricultural land prices by region. Eurostat. Last update: 19-03-2020. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=apri_lprc<=en.

8. Кірейцева О. В. Іноземний досвід формування земельного ринку. Економіка АПК. 2011. № 10. С. 174–178.

9. Юрченко І. В. Регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: досвід Польщі. Економіка АПК. 2018. №4. С. 88–94.

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ

Куваєв Микита Владиславович,

Студент,

Ярошевська Тамара Василівна,

д. ю. н., доцент

Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна

Вступ. Цифровізація є однією з найбільш впливових тенденцій сучасного світу, яка змінює не тільки економіку та соціальні відносини, але й правові системи [1, с. 34]. Розвиток технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн і електронне урядування, створює нові можливості для удосконалення юридичних процедур та правозастосування [4, с. 112]. Водночас ці інновації приносять нові виклики, що стосуються збереження правової безпеки, прозорості правосуддя та захисту прав людини [3, с. 210].

Ціль роботи. Основною метою цієї роботи є вивчення впливу цифровізації на правові системи в умовах стрімкого розвитку технологій. Дослідження зосереджене на ідентифікації нових можливостей, що відкриваються завдяки цифровізації, а також на аналізі правових викликів, які виникають у зв'язку з впровадженням нових технологій у юридичну сферу [4, с. 115].

Матеріали та методи. Для досягнення мети роботи використовувалися як традиційні методи наукового аналізу, так і міждисциплінарні підходи. Основними джерелами інформації є актуальні дослідження в галузі права та цифровізації, а також міжнародні правові акти, які регулюють сферу технологій, зокрема GDPR. Методи дослідження включають порівняльний аналіз правових систем різних країн, аналіз законодавства у сфері цифровізації, а також прогнозування подальшого розвитку правових систем під впливом технологій [2, с. 48].

Результати та обговорення. Цифровізація відкриває перед правовими системами нові можливості, зокрема поліпшення доступу до правосуддя та

автоматизацію юридичних процесів [5, с. 90]. Впровадження електронних судів та онлайн-юридичних консультацій значно прискорює розгляд справ і знижує витрати для громадян [2, с. 115].

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) в юридичну сферу дозволяє автоматизувати складання юридичних документів, аналізувати величезні обсяги судової практики та прогнозувати результати справ.

Проте використання ШІ породжує етичні питання щодо можливих упереджень у роботі алгоритмів і впливу на справедливість правосуддя [4, с. 110-113].

Ще одним важливим аспектом цифровізації є використання блокчейн-технологій і смарт-контрактів, які дозволяють автоматизувати виконання угод, але вимагають чіткого правового регулювання [5, с. 93].

Висновки. Цифровізація є потужним фактором, що змінює правові системи, сприяючи підвищенню ефективності правосуддя та полегшенню доступу до юридичних послуг [2, с. 120]. Однак ці зміни породжують нові виклики, які вимагають ретельного правового регулювання, зокрема стосовно захисту прав людини, безпеки даних та етичних аспектів використання ШІ [6, с. 158].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abbott, R. Artificial Intelligence, Big Data and the Law: The Data-Driven Future. *Journal of Legal Analysis*, №. 2, 2020. P. 100-150.
2. Blockchain Legal Issues: Opportunities and Challenges. *International Journal of Law and Technology*, № 5, 2022. P. 80-125.
3. European Union. General Data Protection Regulation (GDPR). *Official Journal of the European Union*, №. L119, 2016. P. 1-88.
4. Murray, A. *Information Technology Law: The Law and Society*. Oxford University Press, 2017. P. 1-342.
5. Susskind, R. *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University

Press, 2019. P. 1-305.

6. Ярошевська Т.В. Переваги та недоліки використання технологій штучного інтелекту в умовах війни та післявоєнний час. *Науковий вісник ДДУВС*. 2024. № 1. С. 152-158.

УЧАСТЬ ТРЕТІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Лимар Юрій Володимирович,

Аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Вступ. Відповідно до частин 1, 4 ст. 42 ЦПК України у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи. У справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Незважаючи на те, що у різних категоріях цивільних справ учасники справи наділені тотожним цивільним процесуальним статусом, матеріально-правова природа спірних правовідносин зумовлює деякі особливості процесуальної форми його здійснення.

Як відмічає М. В. Божко значення участі третіх осіб у цивільному процесі полягає у тому, що вони допомагають правильно та обґрунтовано вирішити спір між позивачем і відповідачем, встановити всі дійсні обставини справи, забезпечити реальні гарантії захисту прав осіб, які беруть участь у справі. Їхній вступ в уже відкрите провадження запобігає ухваленню судом суперечливих рішень, оскільки не буде потреби розглядати ще одну цивільну справу, встановлювати ті самі факти [1, с. 65].

Водночас, захист прав та інтересів, відмінних і незалежних від прав, інтересів сторін, – не єдина функція інституту третіх осіб. Участь третіх осіб у цивільному процесі забезпечує швидший розгляд справи. Завдяки участі в справі третіх осіб відбувається повніша концентрація доказового матеріалу, що допомагає не тільки захисту прав та інтересів третіх осіб, а й правильному розгляду розпочатої за ініціативою первісного позивача цивільної справи в цілому. Неучасть у справі третьої особи, зацікавленої у вирішенні спору, призводить не тільки до порушення прав цієї особи, а й до помилок у дослідженні фактичних обставин справи [2, с. 308].

Мета роботи. Метою даної наукової розвідки є визначення особливостей участі третіх осіб у цивільних справах щодо захисту честі, гідності та ділової репутації фізичної особи.

Матеріали та методи. Інститут третіх осіб у цивільному процесі України у контексті загальних наукових розвідок з цивільного процесуального права досліджувався у роботах: В. І. Бобрика, С. С. Бичкової, К. В. Гусарова, О. С. Захарової, Я. П. Зейкана, В. В. Комарова, Д. Д. Луспеника, Ю. Д. Притики, Д. М. Сібільова, С. Я. Фурси, О. І. Угриновської, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Г. В. Чурпіти, М. Й. Штефана та ін.

Водночас, зазначені науковці досліджували, здебільшого, інститут третіх осіб у цілому, без визначення специфіки їх участі у певних категоріях цивільних справ.

Під час дослідження особливостей участі третіх осіб у цивільних справах щодо захисту честі, гідності та ділової репутації фізичної особи ми використовуватимемо такі методи наукового пізнання, як-от: історико-правовий метод, метод індукції та дедукції, метод системного аналізу та порівняльний метод.

Результати та обговорення. Не вдаючись у наукову дискусію щодо юридичної природи третіх осіб у цивільному процесі України, зауважимо, що ми розділяємо висловлену у науковій доктрині позицію, відповідно до якої третіми особами у цивільному процесі слід вважати суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які вступають вже у відкрите позовне провадження у цивільній справі з метою захисту своїх прав, свобод чи інтересів, які є відмінними від прав, свобод чи інтересів сторін, набуваючи відповідного цивільного процесуального статусу, який обумовлюється порядком їх вступу у цивільну справу [3, с. 42].

Цивільне процесуальне законодавство у правових нормах, що їх містять статті 52–53 ЦПК України, виокремлює два види третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження: тих, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, та тих, які такі вимоги не заявляють.

Більшість вчених-процесуалістів схиляється до думки про те, що третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, є суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у відкрите провадження у справі з метою захисту своїх особистих прав, свобод чи інтересів, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Характерною ознакою таких осіб є саме пред'явлення самостійної вимоги щодо предмета матеріального спору між сторонами, а не наявність самостійних прав на нього, оскільки такі права можуть бути визначені тільки рішенням суду [4, с. 170; 5, с. 97].

Щодо процесуального порядку вступу у справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, законодавець зазначає: треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін. Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу суд постановляє ухвалу. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача. Після вступу у справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням учасника справи розглядається спочатку (ст. 52 ЦПК України).

Водночас, третіми особами, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у науковій доктрині вважаються суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають вже у відкрите позовне провадження у цивільній справі на сторону позивача або відповідача за власною ініціативою, можуть бути залучені до участі у справі за заявою учасників справи або за ініціативою суду з метою захисту своїх прав, свобод чи інтересів шляхом сприяння ухваленню судового рішення на користь тієї сторони, на боці якої вони виступають, набуваючи відповідного цивільного процесуального статусу, який передбачає наявність прав та обов'язків

учасників справи, встановлених ст. 43 ЦПК України [1, с. 92].

Відповідно до частин 1, 3, 7 ст. 53 ЦПК України треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого провадження у справі або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права або обов'язки щодо однієї зі сторін. Їх може бути залучено до участі у справі також за заявою учасників справи. Якщо суд при вирішенні питання про відкриття провадження у справі або при підготовці справи до розгляду встановить, що рішення суду може вплинути на права та обов'язки осіб, що не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не тягне за собою розгляду справи спочатку.

Щодо участі третіх осіб у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичної особи.

Вбачається, що у випадку поширення недостовірної інформації, яка порушує особисте немайнове право на повагу до честі та гідності та (або) право на недоторканість ділової репутації фізичної особи, вступити у справу у цивільному процесуальному статусі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть, зокрема, члени її сім'ї, родичі, якщо така інформація прямо чи опосередковано порушує їхні особисті немайнові права.

Водночас, у цивільному процесуальному статусі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у відповідних категоріях цивільних справ можуть брати участь, наприклад, юридичні особи публічного або приватного права, якщо відповідачами виступають їхні посадові особи.

Так, наприклад, у справі за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_4 про захист честі, гідності та ділової репутації у цивільному процесуальному статусі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, виступила Первинна профспілкова організація Управління кадрового забезпечення ГУ

МВС України у Львівській області професійної спілки атестованих працівників ОВС України [6].

У іншій справі за позовом ОСОБА_3 до Генеральної прокуратури України про захист честі, гідності і ділової репутації у цивільному процесуальному статусі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача виступив Генеральний прокурор України [7].

Щодо цивільного процесуального статусу третіх осіб у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичної особи.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, відповідно до ч. 3 ст. 52 ЦПК України наділяються загальним цивільним процесуальним статусом, який становлять загальні цивільні процесуальні права та обов'язки, якими наділені всі учасники справи без винятку і які, відповідно, регламентовані частинами 1 та 2 ст. 43 ЦПК України, а також загальним цивільним процесуальним інтересом, який полягає у їх прагненні домогтися бажаного для себе процесуального результату. Водночас, спеціальний цивільний процесуальний статус третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичної особи, є тотожним відповідному спеціальному цивільному процесуальному статусу сторін у таких справах.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, відповідно до ч. 6 ст. 53 ЦПК України наділяються тільки загальним цивільним процесуальним статусом, який становлять загальні цивільні процесуальні права та обов'язки, які регламентовані частинами 1 та 2 ст. 43 ЦПК України, а також загальним цивільним процесуальним інтересом, який полягає у їх прагненні домогтися бажаного для себе процесуального результату у вигляді ухвалення судового рішення на користь тієї сторони, на боці якої вони виступають.

Висновки. У випадку поширення недостовірної інформації, яка порушує особисте немайнове право на повагу до честі та гідності та (або) право на недоторканість ділової репутації фізичної особи, вступити у справу у

цивільному процесуальному статусі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть, зокрема, члени її сім'ї, родичі, якщо така інформація прямо чи опосередковано порушує їхні особисті немайнові права. Водночас, у цивільному процесуальному статусі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у відповідних категоріях цивільних справ можуть брати участь, наприклад, юридичні особи публічного або приватного права, якщо відповідачами виступають їхні посадові особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко М. В. Треті особи у цивільному процесі України: дис. ... доктор філософії. К., 2024. 206 с.
2. Сенік С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, в цивільному процесі. *Вісник Львівського університету*. 2015. Серія юридична. Випуск 61. С. 308–314.
3. Божко М. В. Поняття та ознаки третіх осіб у цивільному процесі України. *Проблемні питання правоохоронної та правозахисної діяльності в контексті євроінтеграційних тенденцій: тези доп. Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 28 квітн. 2023 р.). С. 40–42. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/984b8b39-43bd-4017-900f-88b61b7f5d06/content>.
4. Євтухич І. М. Участь третіх осіб у цивільному процесі. *Вісник Херсонського національного університету*. Серія Юридичні науки. 2014. Вип. 5 (Том 1). С. 168–171.
5. Чванкін С. А. Особливості правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 87–90.
6. Рішення Сихівського районного суду м. Львова від 29 листопада 2016 року, ухвалене у справі за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_4, про захист честі, гідності та ділової репутації. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63238725>.

7. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 12 грудня 2018 року, ухвалене у справі за позовом ОСОБА_3 до Генеральної прокуратури України. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78916770>.

**ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ КРАЇНАХ
ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Лук'янчикова Альона Сергіївна

студентка,

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Череватюк Вікторія Богданівна

к.і.н., доцент

Вступ. Право власності на землю є одним із ключових правовідносин, що регулюються національним законодавством будь-якої країни, і має особливе значення для економічного розвитку, забезпечення стабільності суспільних відносин та реалізації прав громадян. В Україні питання регулювання права власності на землю залишається надзвичайно актуальним, особливо після впровадження земельної реформи. Однак підхід до регулювання права власності на землю в Україні значно відрізняється від практик, що застосовуються в інших державах. Порівняння правових режимів власності на землю в Україні та інших країнах дозволяє краще зрозуміти ефективність української моделі та її відповідність сучасним світовим стандартам.

Мета роботи. Проаналізувати правове регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні, а також порівняння з досвідом інших європейських країн, що дозволить виявити ключові аспекти лібералізації ринку землі, визначити основні обмеження та вимоги до покупців у різних юрисдикціях, а також оцінити доцільність впровадження подібних підходів в Україні для подальшого розвитку земельної реформи та ефективного управління земельними ресурсами.

Матеріали та методи. Для аналізу даної теми використовувались такі матеріали: законодавство України, міжнародне законодавство та наукова література. Були використані наступні методи: порівняльно-правовий метод,

системно-структурний метод та метод правового прогнозування.

Результати та обговорення. 31 березня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», яким було знято мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Норма закону про запровадження ринку землі вступала в дію лише 1 липня 2021 року [1].

До аналізу були включені країни Західної Європи (Нідерланди, Бельгія, Ірландія, Іспанія та Франція) та Центральної і Східної Європи (Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Хорватія та Чехія). Ці країни були обрані на основі їхньої актуальності для України.

Всі ці країни мають відкриті ринки сільськогосподарських земель (немає заборони або мораторію на володіння сільськогосподарською землею), але ступінь законодавчої лібералізації в цьому відношенні дуже різниться, особливо між країнами Західної та Центральної і Східної Європи.

Найбільш ліберальними у регулюванні земельних відносин є Нідерланди та Бельгія. У Центрально-Східній Європі найбільш відкриті ринки землі у Чехії та Словаччині. Натомість у Франції ринок земель є одним із найбільш зарегульованих у ЄС, і загалом більш жорстке регулювання переважно характерне для нових членів ЄС. Найбільше обмежень спостерігається в Угорщині.

У багатьох з проаналізованих країн існують спеціальні вимоги до покупців сільськогосподарської землі. Наприклад, в Угорщині лише зареєстровані фермери можуть купувати сільськогосподарські землі площею понад один гектар. Фермер – це громадянин Угорщини або ЄС, який має професійну освіту в галузі сільського або лісового господарства і займається цією діяльністю щонайменше три роки протягом п'яти років або володіє 25% зареєстрованого сільськогосподарського підприємства.

У Польщі також існують суттєві обмеження. Пріоритет у купівлі землі надається фермерам, які вже ведуть господарство на цій землі; лише фермери,

які взяли на себе зобов'язання обробляти землю протягом п'яти років, можуть придбати землю площею понад один гектар. Протягом цього періоду придбана земля не може бути продана або передана іншим особам. Юридичні особи можуть купувати землю, тільки якщо це ділянка площею від одного гектара, і тільки за згодою Національного центру підтримки аграрного сектору.

У Франції придбання землі не обмежується законом, але для здійснення сільськогосподарської діяльності потрібен спеціальний дозвіл, одним із критеріїв якого є наявність професійної освіти та досвіду роботи в сільському господарстві. Володіння землею юридичними особами не є поширеною практикою. Лише в Угорщині придбання землі юридичними особами повністю заборонено.

Більшість європейських країн передбачають добровільну консолідацію земель землевласниками, урядами та муніципалітетами. Учасники отримують землю рівної вартості або компенсацію.

У Франції діє система управління земельними ресурсами AFAFE, яка прийшла на зміну інтеграції. Ця система фінансується і впроваджується муніципалітетами, які можуть примусово вилучати землю, але власники мають право оскаржити це рішення в суді. У Хорватії консолідація здійснюється відповідно до урядового Плану ущільнення земель, після чого поділ консолідованих ділянок забороняється протягом 99 років. У Литві мінімальна площа консолідації становить 100 га, для цього потрібен генеральний план і п'ять учасників. В Іспанії консолідація можлива лише за наявності декрету про національне значення. У Румунії та Угорщині, з іншого боку, консолідація не передбачена.

Мартин А. зазначає, що в сучасних умовах головними завданнями земельної реформи в Україні виступають: проведення реальної «земельної» децентралізації та повернення громадам можливості повноцінно управляти землями в межах своєї території; дерегуляцію землеустрою та оцінки земель, здійснення комплексного планування території сільської громади; забезпечення публічності та відкритості кадастрових систем через розбудову національної

інфраструктури гео-просторових даних; запровадження електронних земельних торгів; рішуче подолання ганебних проявів земельного рейдерства. [2].

Метою земельної реформи можна зазначити забезпечення реалізації конституційних прав громадян на вільне розпорядження своєю власністю; формування спроможних територіальних громад шляхом передачі в їх розпорядження сільськогосподарських земель державної власності як основного засобу виробництва та економічного розвитку територій; прозоре та ефективне управління земельними ресурсами. [2]

Висновки. Запровадження ринку сільськогосподарських земель в Україні після зняття мораторію є важливим етапом земельної реформи. Досвід країн Західної та Центрально-Східної Європи демонструє різні підходи до регулювання земельних відносин. Важливими аспектами регулювання в багатьох країнах є обмеження на купівлю землі для юридичних осіб, спеціальні вимоги до покупців, а також запровадження процедур консолідації земель для підвищення ефективності їх використання. Україна, запроваджуючи ринок землі, може скористатися досвідом інших європейських країн, враховуючи як ліберальні, так і більш обмежувальні підходи. Головним же завданням української земельної реформи є забезпечення прозорого та ефективного управління земельними ресурсами, підтримка місцевих громад та забезпечення прав громадян на вільне розпорядження власністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення: 05.10.2024).

2. Земельна реформа – це далеко не один лиш обіг сільськогосподарських земель. Офіс реформ. URL: <https://rdo.in.ua/article/zemelna-reforma-ce-daleko-ne-odyn-lysh-obig-silskogospodarskyh-zemel> (дата звернення: 05.10.2024).

ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНІ СУДИ: ДОСВІД США У РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА КРИМІНАЛЬНОМУ ПОКАРАННЮ

Мамаєв Ілля Олександрович

Молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України; аспірант кафедри права Європейського Союзу НЮУ ім. Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-7683-0180

Вступ. / Introduction. Проблемно-орієнтовані суди (Problem-Solving Courts) стали важливим інструментом модернізації системи кримінального правосуддя США. Прикладами таких судів є суди з наркотичних засобів (Drug Courts), суди з домашнього насильства (Domestic Violence Courts), суди з реінтеграції (Reentry Courts), а також суди з реабілітації ветеранів (Veterans Treatment Courts, далі – VTC) [1]. Модель проблемно-орієнтованих судів вирізняється тим, що вони спеціалізуються на одному типі правопорушення або одній категорії осіб, які вчинили злочини. На відміну від традиційних судів кримінальної юрисдикції, їх функціонування дозволяє націлити судову систему на розв'язання конкретних соціальних проблем, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями, змістивши фокус на виправлення замість звичайного покарання.

Мета роботи. / Aim. Мета цієї роботи – розкрити деякі особливості впровадження та функціонування проблемно-орієнтованих судів у США, фокусуючись на судах з реабілітації ветеранів (VTC), а також дослідити можливість адаптації цієї моделі до української правової системи.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Робота спирається на аналітичне дослідження матеріалів наукових досліджень та офіційних джерел інформації, включаючи публікації Міністерства юстиції США та Міністерства у справах ветеранів України. Окрім того, в праці використано спеціально-юридичні методи для вивчення державно-правових явищ та інститутів.

Результати та обговорення. / Results and discussion. VTC були вперше запроваджені в США під керівництвом судді Роберта Рассела у 2008 році в

місті Баффало, штат Нью-Йорк. Ці суди, що стали першим прикладом спеціалізованих судів для ветеранів, були створені для підтримки колишніх військовослужбовців, які опинилися у конфлікті із законом. З часом VTC отримали підтримку на федеральному рівні, включаючи фінансування від Бюро допомоги у правосудді (Bureau of Justice Assistance, BJA) у 2009 році та окреме бюджетне асигнування Міністерства юстиції США (Department of Justice) у 2013 році. Новий поштовх до розвитку VTC надало ухвалення Закону про координацію VTC (Veterans Treatment Court Coordination Act) у 2020 році, що передбачив надання грантів та технічну допомогу для створення та розвитку відповідних судів [2].

VTC, створені за аналогією з іншими проблемно-орієнтованими судами, такими як суди з наркотичних засобів, мають на меті забезпечити реабілітацію винної особи, спрямовану на подолання корінних причин правопорушень, замість традиційного ув'язнення. Основна ідея VTC полягає у наданні комплексної терапевтичної підтримки, що може допомогти ветеранам подолати психічні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), залежності або інші проблеми зі здоров'ям, пов'язані з військовим досвідом.

Варто відзначити, що така модель застосовується виключно до ненасильницьких злочинів та стосується кримінальних діянь, викликаних розповсюдженими проблемами серед ветеранів. Хоча подібні форми спеціалізованих судів є непритаманними українській правовій системі, вони можуть виявитися більш ефективними для виправлення та подальшої превенції у вчиненні злочинів, аніж позбавлення волі та посилення маргіналізації та відриву від соціуму.

Емпіричні дослідження ефективності VTC свідчать про значне зменшення кількості повторних правопорушень та покращення психічного здоров'я учасників. Попри необхідність подальших масштабних дослідження для глибшого розуміння довгострокового впливу VTC, попередні результати вказують на те, що ці суди можуть стати ефективним механізмом зменшення ризику рецидиву та соціальної реінтеграції ветеранів, які мають проблеми з

законом внаслідок травматичних переживань чи інших проблем, викликаних військовою службою [3]. Таким чином, урахування досвіду VTC може стати цінним прикладом для України, де існує нагальна потреба в розробці інноваційних юридичних механізмів підтримки ветеранів, які повертаються до цивільного життя після участі у бойових діях.

Ключовим компонентом VTC є поєднання професійної міждисциплінарної команди (психологів, юристів, соціальних працівників) та ветеранів-наставників, що дає можливість забезпечити цілісний підхід до реабілітації та покликано додатково сприяти зниженню ризику рецидиву. Залучення до цього процесу ветеранів-наставників, що надають емоційну підтримку та діляться власним досвідом реінтеграції у цивільне життя, можна вважати подібним підходу «рівний-рівному», відповідно до якого впроваджується вітчизняний проект Фахівців із супроводу ветеранів [4]. Досвід VTC вказує, що залучення таких осіб дійсно може сприяти створенню безпечного середовища, яке мінімізує комунікаційні бар'єри та забезпечує ветеранам підтримку на рівні особистих переживань, що значно підвищує ефективність реабілітаційного процесу.

Окрім того, практикуючи судді наголошують, що наразі українські суди стикаються з надмірною завантаженістю, а тому потребують впровадження належних досудових процедур, шляхів альтернативного вирішення спорів та їх позасудового врегулювання, а також скорочення кількості справ, які стосуються судового контролю за досудовим слідством [5]. Враховуючи велику кількість ветеранів після завершення війни та потенційно несприятливі соціально-економічні умови, існує ризик збільшення кількості кримінальних справ за участі колишніх військовослужбовців. У зв'язку з цим розгляд перспектив щодо впровадження спеціалізованих судів з реабілітації ветеранів може стати одним зі шляхів розвантаження судової системи та попередження маргіналізації й соціальної дезорієнтації цієї групи населення.

Втім для успішного впровадження подібних програм необхідна тісна міжвідомча співпраця між судовою системою, державними органами, що

опікуються ветеранами, медичними закладами та громадськими організаціями. Забезпечення необхідних ресурсів (фінансових, кадрових та матеріальних) є ключовим для ефективної підтримки ветеранів у процесі реінтеграції. Однак початковим етапом має стати науково-експертне обґрунтування доцільності такої системи та створення відповідних юридичних механізмів.

Висновки. / Conclusions. Суди з реабілітації ветеранів є перспективною моделлю здійснення судочинства у кримінальних справах, що продемонструвала свою ефективність у зменшенні рецидивізму та підтримці психічного здоров'я колишніх військовослужбовців. Їх адаптація до української правової системи може як суттєво покращити процес реабілітації ветеранів, що стикаються з правовими проблемами, так і знизити навантаження на судову систему. Успішне впровадження VTC вимагає активної підтримки на державному рівні, співпраці між різними державними та громадськими організаціями, а також належної нормативно-правової бази, розробленої на основі подальшого науково-експертного обґрунтування. Досвід США має стати основою для такого дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Problem-Solving Courts. Department of Justice. 2020, February 20. URL: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/problem-solving-courts>
2. Veterans Treatment Court Program. Department of Justice. 2023, March 14. URL: <https://bja.ojp.gov/program/veterans-treatment-court-program/overview>
3. Shannon, L. M., Birdwhistell, S., Hulbig, S. K., Jones, A. J., Newell, J., Payne, C. Examining implementation and preliminary performance indicators of veterans treatment courts: The Kentucky experience. Evaluation and Program Planning. 2017. Vol. 63. pp. 54-66. DOI: 10.1016/j.evalprogplan.2017.03.003. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0149718916302014>
4. Уряд дав старт реалізації проєкту Мінветеранів із запровадження по всій Україні фахівців із супроводу ветеранів. Міністерство у справах ветеранів України. 5 липня 2024. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86->

novini/uryad-dav-start-realizatsii-proektu-minveteraniv-iz-zaprovadzhennya-po-vsiy-ukraini-fahivtsiv-iz-suprovedu-veteraniv

5. Судову систему потрібно суттєво розвантажити – суддя ВП ВС. Веб-портал Судової влади України. 21 травня 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1609084/>

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Мирченко Владислав Олександрович

Спицький Ярослав Миколайович

курсанти 3 курсу

ННІФПДНПУ

Науковий керівник

Гіденко Євген Сергійович

Старший викладач

кафедри ТСП, капітан поліції

Дніпровський державний університет

внутрішніх справ

Вступ. / Introductions.

Національна поліція України відіграє ключову роль у підтриманні правопорядку та забезпеченні громадської безпеки. В умовах складної геополітичної ситуації та постійних загроз національній безпеці, функції поліції значно розширюються, охоплюючи не лише традиційні правоохоронні завдання, але й завдання у сфері національної оборони. У даній тезі досліджується роль Національної поліції як основного суб'єкта забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони. Метою є визначення правових, організаційних та операційних аспектів, які впливають на ефективність її діяльності, а також аналіз взаємодії поліції з іншими структурами сектору безпеки.

Мета роботи. / Aim.

Мета цієї тези – вивчити та аналізувати роль і функції Національної поліції як ключового суб'єкта у забезпеченні діяльності сектору безпеки та оборони. Це включає дослідження правових, організаційних та практичних аспектів взаємодії Національної поліції з іншими державними структурами в контексті забезпечення національної безпеки, визначення ключових викликів та проблем, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності поліції у цій сфері.

Матеріали та методи./Materials and methods.

1. Закону України «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення 10.05.2024)
2. Гіденко Є.С. «Роль та місце тактичної грамотності виконання службово-бойових завдань в організації системи сектору ситеми та оборони держави» URL:<https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1651>
3. Гіденко Є.С. «ФОРМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ» URL:<http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294680/287491>
4. «НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ» Братель С. Г., 2023. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/1/46.pdf>

Результати та обговорення./Results and discussion

Становища Національної поліції як органу сектору безпеки та оборони, відповідального за забезпечення національної безпеки, неможливе без визначення структури її адміністративно-правового статусу. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони - система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, обороннопромислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України. [1]

Завдяки Національній поліції держава може забезпечувати захист свого народу, території та суверенітету. У умовах, виконання службово-бойових

завдань вимагає від поліції не тільки відповідальності та готовності до дій у будь-яких умовах, а й тактичної грамотності. Тактична грамотність та швидке реагування на ситуацію навколо є важливим елементом підготовки та виконання службово-бойових завдань. Це означає, що учасники дій мають бути високо кваліфіковані, мають володіти вміннями та навичками, що необхідні для ефективного виконання завдань в умовах ризику та стресу. [2]

До повноважень Національної поліції, які спрямовані на протидію загрозам національній безпеці відноситься: застосування заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; здійснення контролю у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; сприяння забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Однак є науковці, які пропонують розподілити повноваження Національної поліції за способом здійснення на такі види:

- 1) організаційні (наприклад, організує службову підготовку і стажування поліцейських і працівників Національної поліції);
- 2) контрольні (наприклад, здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі);
- 3) охоронні (наприклад, здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб і об'єктів права приватної й комунальної власності);

4) розшукові (наприклад, розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, інших осіб у випадках, визначених законом);

5) примусові (наприклад, приймає рішення про накладення адміністративних стягнень);

6) профілактичні (наприклад, здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень);

7) сервісні (наприклад, надає соціальну й правову допомогу громадянам, сприяє державним органам, підприємствам, установам та організаціям у виконанні покладених завдань).

Варто зазначити, що Закон про Національну поліцію України передбачає повноваження щодо забезпечення впровадження заходів воєнного чи надзвичайного стану, боротьбу зі злочинами проти критичної інфраструктури, які в свою чергу створюють величезну загрозу для нормального життя населення, робота з підтримки безпеки у кіберпросторі; спільна робота із спеціальними підрозділами у напрямку протидії злочинних угруповань, диверсійно-розвідувальними групами та групами осно вних завданням яких є повалення конституційного ладу та суверенітету країни тощо. [3]

Додатковими повноваженнями співробітників поліції в умовах воєнного стану є безпосереднє документування фактів дій які завдаються збитки не лише життю та здоров'ю, майну фізичних осіб, а й територіальним громадам, яким належить право власності на рухоме і нерухоме майно, землю, природні ресурси тощо. А також такі заходи як евакуація населення з небезпечних районів.

Разом з тим, в ст. 97 зазначеного закону передбачена одноразова грошова допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського у разі: 1) загибелі в ході участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони; 2) визначення поліцейському інвалідності, що настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва),

отриманого під час участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони; 3) отримання поліцейським поранення (контузії, травми або каліцтва) під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних із здійсненням повноважень та основних завдань поліції, чи участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони.[4]

Висновки./Conclusions.

Національна поліція є одним із суб'єктів, яка забезпечує національну безпеку, що визначається її повноваженнями, напрями діяльності, якими вона користується здійснюючи протидію злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку, забезпечення прав та свобод громадян та безпеки у суспільстві.

ІЄРАРХІЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Науменко Данііл Вікторович

Курсант н. г. ДР-343

факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

У зв'язку із російською агресією проти України, питання протидії воєнним і міжнародним злочинам стали одним із пріоритетних напрямів вітчизняної кримінально-правової науки. Це також спонукає до перегляду усталених уявлень щодо принципів у кримінально-правовому регулюванні. Проблема принципів права є актуальною для всіх галузевих наук, включаючи кримінальне, цивільне, трудове, сімейне, земельне та міжнародне право.

Будь-який дослідник, який вивчає принципи права, неодмінно звертається до фундаментальних напрацювань загальної теорії права, оскільки саме ця наука визначає понятійний апарат принципів права.

Згідно зі статтею третьою ЗУ «Про правотворчу діяльність», основними принципами правотворчої діяльності є верховенство права, пріоритет прав і свобод людини, демократичність, пропорційність, наукове та ресурсне забезпечення тощо. Ці принципи визначають загальну структуру та напрямки розвитку правотворчої діяльності в умовах сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного стану [1, с. 18].

На сьогодні, правова система України не врегульовує систему принципів кримінального права в Кримінальному кодексі. Натомість у Кримінальному процесуальному кодексі України (2012 р.) закріплено перелік таких принципів,

як верховенство права, рівність перед законом і судом, презумпція невинуватості тощо. Для порівняння, у Карному кодексі Польщі міститься окремий розділ «Принципи карної відповідальності», що визначає правила призначення покарань [2]. Очікується, що нове кримінальне законодавство України також включатиме подібні розділи, що сприятиме вдосконаленню кримінально-правового регулювання. Враховуючи виклики воєнного часу, принципи кримінального права мають бути адаптовані до нових реалій, включаючи питання боротьби з воєнними злочинами та міжнародним правосуддям.

Після 24 лютого 2022 року, в умовах повномасштабної російської агресії проти України, багато наукових позицій, що раніше вважалися прийнятними, втратили своє актуальне значення. Одним із таких є традиційне уявлення про гуманізм як рівнозначний справедливості. Раніше вважалося, що гуманізація законодавства веде до утвердження справедливості: «Уми людства, які існували протягом всієї історії цивілізації, змогли розгледіти реальну тенденцію у всесвітньому законодавстві – його гуманізацію, а отже, перемогу справедливості» [1, с. 8]. Проте в умовах війни та жорстоких злочинів, які щодня вчиняються на території України, таке твердження видається сумнівним. Українське суспільство вимагає суворого покарання винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людства, що викликає питання щодо рівноваги між гуманізмом і справедливістю.

Принцип гуманізму не може переважати над іншими основоположними засадами, такими як справедливість і законність. Інакше, кримінальне право втратить свій охоронний та превентивний потенціал [1, с. 9]. У ситуації війни, українська держава не може дозволити, щоб гуманізм стояв вище за справедливість, особливо коли йдеться про покарання винних у злочинах проти людства.

З огляду на виклики, які постали перед Україною в умовах війни, необхідно переосмислити пріоритети у системі принципів права. Принцип справедливості повинен посідати головне місце в ієрархії, а всі інші

принципи-гуманізм, рівність, пропорційність – мають бути підпорядковані йому. Така структура принципів є ключовою для ефективного функціонування кримінальної юстиції не лише під час війни, але й після її завершення.

Принципи права є фундаментальними засадами, на яких ґрунтується правова система держави. Кримінальне право, як одна з основних галузей права, також має свої специфічні принципи, які визначають його функціонування та застосування. Ієрархія принципів кримінального права України формує структуру, що забезпечує баланс між захистом прав людини, суспільними інтересами та державним суверенітетом [3, с. 5].

Принцип справедливості займає центральне місце в ієрархії принципів кримінального права України. Він визначає необхідність пропорційності між вчиненням злочином і призначеним покаранням. Справедливість передбачає, що міра відповідальності має відповідати ступеню суспільної небезпеки діяння та особистості злочинця. Після початку російсько-української війни принцип справедливості став особливо важливим, оскільки суспільство очікує суворого покарання для винних у воєнних злочинах і злочинах проти людства.

Принцип законності є основоположним принципом не лише для кримінального права, але й для всієї правової системи. Він передбачає, що злочинність діяння, його караність і інші правові наслідки визначаються лише кримінальним законом, і жоден громадянин не може бути притягнутий до відповідальності без чіткої норми закону. Застосування цього принципу гарантує, що жодне діяння не може бути визнане злочином, якщо воно не передбачене законом.

Принцип гуманізму передбачає, що кримінальне право повинно захищати не лише суспільні інтереси, але й забезпечувати повагу до прав людини. Це включає гуманне ставлення до осіб, які вчинили злочини, з урахуванням їхніх прав та людської гідності. Однак у сучасних умовах, коли українське суспільство стикається з жорстокими проявами воєнних злочинів, постає питання про перегляд значення цього принципу. Принцип гуманізму не може переважати над справедливістю і законністю, особливо коли йдеться про

покарання осіб, винних у воєнних злочинах [4, с. 20].

Принцип рівності перед законом гарантує, що всі особи, незалежно від свого соціального статусу, національності, релігійних чи інших ознак, підлягають однаковому кримінально-правовому регулюванню. Цей принцип також включає рівність прав та обов'язків у процесі кримінального переслідування. Рівність перед законом є важливим елементом забезпечення справедливості в кримінальній юстиції [3, с. 69].

Принцип пропорційності є ще одним важливим елементом системи кримінального права. Він полягає в тому, що заходи кримінально-правового впливу мають бути пропорційними до ступеня суспільної небезпеки злочину. Це означає, що покарання не повинно бути надмірно суворим або м'яким. У контексті сучасної війни принцип пропорційності відіграє важливу роль у процесі винесення вироків особам, винним у злочинах проти людства та воєнних злочинах. Принцип індивідуалізації покарання вимагає врахування особистих характеристик злочинця, мотивів злочину, обставин його вчинення та інших факторів, що впливають на ступінь його провини. Це забезпечує справедливий підхід до призначення покарання, враховуючи як суспільні, так і індивідуальні інтереси. Ієрархія принципів кримінального права України є системною конструкцією, в якій принцип справедливості посідає центральне місце, а всі інші принципи, такі як законність, гуманізм, рівність, пропорційність та індивідуалізація покарання, підпорядковані йому. В умовах війни це особливо важливо, адже суспільство вимагає жорсткого дотримання справедливості, особливо щодо покарання винних у воєнних злочинах. Однак важливо, щоб навіть у складних умовах всі принципи кримінального права залишалися збалансованими, забезпечуючи захист прав людини та стабільність правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаніна В. В. Правові принципи як основа системи кримінального законодавства України. Філософські та методологічні проблеми права 24.2.

2022. С. 96-102.

2. Олійник О. С. «Принципи кримінального права. Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 92.

3. Пилипенко Д. О. Щодо засади законності в системі принципів кримінально-виконавчого права України. Юридичний бюлетень. 2021. С. 118-124.

4. Скрябін О. М., Санакоєв Д. Б. Особливості реалізації принципу законності в кримінальному процесі України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх. 2021. С. 253.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Пустовіт Юлія Ю.

к.ю.н.,

доцент, доцент кафедри

адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державного торговельно-економічного університету

Продовольча безпека займає важливе місце в наукових дослідженнях соціально-економічного, політичного, екологічного, управлінського, біологічного, медичного, інформаційного та юридичного характеру, кожна з яких використовує свій специфічний понятійний апарат. У літературі підкреслюються значні відмінності в трактуванні поняття «продовольча безпека» різними авторами. Як зазначає Я. Алексеєва: «у світі й досі не існує єдиного прийнятого визначення терміна «продовольча безпека», тому перш за все необхідно систематизувати різні підходи до визначення сутності поняття та надати аналізованим поглядам тотожні характерні риси» [1].

У контексті адміністративно-правового регулювання продовольча безпека передбачає наявність ефективної системи управління продовольчими ресурсами, зокрема через правове регулювання аграрного сектору, підтримку малих та середніх виробників, а також впровадження правових норм щодо безпечності харчових продуктів. Важливим аспектом є також контроль за дотриманням міжнародних стандартів, що забезпечує конкурентоспроможність національних товарів на світових ринках і сприяє інтеграції в міжнародні програми продовольчої безпеки.

Крім того, питання продовольчої безпеки мають безпосереднє відношення до соціальної політики держави, оскільки доступність продуктів харчування є критично важливою для підтримання здоров'я населення. Держава через адміністративно-правові механізми повинна забезпечити захист вразливих верств населення від продовольчих криз та надзвичайних ситуацій, що особливо актуально в умовах військових конфліктів або природних катастроф.

Таким чином, продовольча безпека як адміністративно-правова категорія охоплює широкий спектр питань, від виробництва та розподілу продуктів до забезпечення доступу до якісного харчування для всіх громадян. Роль держави в цьому процесі є визначальною, оскільки саме через правові механізми можна забезпечити надійний захист продовольчих ресурсів та стабільність їх постачання в умовах як внутрішніх, так і зовнішніх викликів.

Метою даного дослідження продовольчої безпеки як адміністративно-правової категорії є визначення основних правових механізмів її забезпечення на національному та міжнародному рівнях, а також аналіз ролі держави у формуванні ефективної системи управління продовольчими ресурсами.

Одним з ключових джерел є аналітичні звіти Організації з продовольства та сільського господарства ООН (FAO), які регулярно публікують оцінки стану продовольчої безпеки в Україні. Останні звіти FAO зосереджують увагу на викликах, які постали перед українським аграрним сектором у зв'язку з військовим конфліктом, скороченням площ посівів та пошкодженням інфраструктури. Ці дослідження пропонують шляхи покращення ситуації через впровадження більш ефективних механізмів управління продовольчими ресурсами та підтримку малих і середніх агровиробників.

Окрему увагу привертають роботи українських дослідників, зокрема вчених Інституту аграрної економіки та наукових установ Міністерства аграрної політики та продовольства України. Їхні дослідження акцентують увагу на адміністративно-правовому аспекті продовольчої безпеки, аналізуючи діюче законодавство, державні програми та механізми підтримки агропромислового комплексу. У роботах обговорюється вплив державних заходів, таких як закон про спрощення процедур для сільськогосподарських підприємств під час воєнного стану, на забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни.

У межах академічних дискусій також активно обговорюється міжнародний досвід забезпечення продовольчої безпеки в кризових ситуаціях. Науковці підкреслюють важливість інтеграції України у глобальні продовольчі ринки, дотримання міжнародних стандартів фітосанітарного контролю та

гармонізації національного законодавства з вимогами Європейського Союзу. Важливими є дослідження щодо впливу змін клімату на аграрну продуктивність і можливі сценарії адаптації українського агропромислового сектору до цих змін.

Крім того, публікації таких організацій, як Всесвітній банк та Міжнародний валютний фонд, пропонують економічні оцінки впливу війни на продовольчий сектор України та прогнозують можливі наслідки для глобальних ринків. Вони підкреслюють необхідність інвестицій у відновлення аграрної інфраструктури, реформування системи управління продовольчими ресурсами та посилення міжнародної співпраці для забезпечення стійкості національної продовольчої безпеки.

Таким чином, сучасні дослідження та публікації з питань продовольчої безпеки України охоплюють широке коло аспектів – від правових і адміністративних до економічних та екологічних. Вони створюють основу для подальшого розвитку національної політики в цьому напрямку та впровадження ефективних рішень для подолання кризових викликів.

Варто відзначити, що продовольча безпека як адміністративно-правова категорія майже не вивчена. Перші наукові дослідження у цій галузі були започатковані В. Курилом, який аналізував питання продовольчої безпеки «як гарантовану здатність держави на принципах самозабезпечення основними харчовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняти потреби населення, в особі кожного громадянина, продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток» [2, с. 3].

У цьому визначенні слід особливо підкреслити роль держави у забезпеченні продовольчої безпеки. В. Курило наголошує на її ключовій функції в цьому процесі. На нашу думку, правомірність цього твердження також підтверджується типом правових норм, що регулюють сферу продовольчої безпеки і своєю імперативною природою здатні її гарантувати. Йдеться про

норми адміністративного права.

Загалом існує більше 200 визначень продовольчої безпеки, які були відображені у фундаментальних працях українських науковців. У зв'язку з цим Г. Прунцева та М. Бабич проаналізували наукові дослідження, присвячені цій категорії, і дійшли висновку про існування різноманітних концептуальних підходів до визначення сутності терміна «продовольча безпека».

Г. Прунцева відносить до основних підходів до визначення змісту поняття «продовольча безпека» «стан суспільних відносин, стан економіки, стан продовольчого ринку, спроможність держави гарантувати та забезпечувати потреби населення в продовольстві, продовольче забезпечення населення» [3].

М. Бабич визначає чотири підходи до інтерпретації поняття продовольчої безпеки: «як стану системи (стан суспільних відносин, стан економіки, стан продовольчого ринку), як рівня доступу, як механізму забезпечення та за поділом на рівні ієрархії» [4].

Концепція С. Лушпаєва відображає ідеї, що розкривають сутність продовольчої безпеки як стану суспільних відносин. У своєму визначенні вчений підкреслює «що продовольча безпека представляє собою стан розвитку суспільних відносин, за якого сукупність правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на забезпечення фізичної та економічної доступності населення до продуктів харчування, що є безпечними для життя та здоров'я, запобігання та подолання надзвичайних продовольчих ситуацій» [5, с. 213].

У цій концепції застосовується соціально-економічний підхід до визначення терміна «продовольча безпека» та підтримується ідея необхідності координації соціально-політичних, економічних, правових, організаційних, науково-технічних та інформаційних заходів для забезпечення продовольчої безпеки держави.

Отже, продовольча безпека як адміністративно-правова категорія потребує комплексного підходу, що поєднує правові, адміністративні та організаційні заходи. Лише через ефективне управління, правове регулювання та контроль

можна забезпечити стабільність у продовольчій сфері та запобігти кризам, які можуть негативно вплинути на національну безпеку та здоров'я населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєва Я. Наукові засади визначення продуктової безпеки. Збірник наукових праць. Ефективність державного управління. Львів, 2015, вип. 42. с. 100-107.

2. Гойчук О., Курило В. Продовольча безпека та необхідність її правового забезпечення. Адвокат. 2006. №3. С. 3-5.

3. Прунцева Г. Економічна сутність поняття «продовольча безпека» країни. Інноваційна економіка. 2016. №1-2. С. 34-37.

4. Бабич М. Понятійно-категоріальна сутність продовольчої безпеки. Економіка та держава. 2017. №6. С. 39-45.

5. Лушпаєв С. Деякі аспекти поняття продовольчої безпеки України. Часопис Київського університету права. 2011. №2. С. 211-214.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ралець Валерія Русланівна

студентка,

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Череватюк Вікторія Богданівна

к.і.н., доцент

Вступ. Україна продовжує свій шлях до євроінтеграції, незважаючи на складнощі та зтяжний характер цього процесу в умовах збройного конфлікту з російською федерацією. Цей процес відчутний у всіх сферах суспільного життя, включаючи трудове право.

В умовах глобалізації важливо визначити значення трудового права ЄС та його вплив на українське законодавство.

Гармонізація цих двох систем є ключовою для покращення стандартів праці, захисту прав працівників, а також створення сприятливих умов для інвестицій та економічного розвитку.

Мета роботи. Проаналізувати процес гармонізації трудового законодавства України з правом Європейського Союзу, визначити основні виклики та перспективи цього процесу, а також розробити рекомендації щодо подальшого вдосконалення національного трудового законодавства для забезпечення його відповідності європейським стандартам.

Матеріали та методи. У процесі розгляду даної теми були використані відповідні матеріали: нормативні акти України, міжнародні договори, директиви та рекомендації ЄС, наукова література, практичні матеріали. Основними методами, що переважали у проведенні правового дослідження, були порівняльно-правовий, історико-правовий та метод правового моделювання.

Результати та обговорення. Процес гармонізації є непростим та включає у себе декілька ключових етапів та аспектів: адаптація національного законодавства у відповідність європейським стандартам; використання міжнародного досвіду; інституційні механізми; міжнародні зобов'язання; етапність процесу.

Вважаю, що основним викликом даного механізму є покращення рівня трудових відносин та прав громадян у сфері праці. Проте, чи можливо здійснити покращення даної системи адаптувавши українське законодавство у повну відповідність до європейських стандартів?

Як зазначають науковці, будь-які зміни до трудового законодавства України повинні відбуватися з урахуванням реальних можливостей забезпечення їхнього виконання [1, с. 56]. Таку ж думку має В. В. Жернаков, який відзначав, що використовувати необхідно лиш той зарубіжний досвід, який не шкодитиме самотності нашого трудового права та соціальній спрямованості його норм [2, с. 115, 118]. У даному випадку неможливо не погодитись з думками науковців, адже в кожній країні є ряд факторів, які унеможливають здійснювати регулювання законодавства за одним шаблоном, а саме: економічні умови, соціальні та культурні особливості, правова система, інституційні механізми, історичний контекст, політичні фактори, у нашому випадку збройний конфлікт на теренах нашої держави.

Проте, попри усі складнощі Україна вже пройшла значний шлях гармонізації трудового законодавства з правом ЄС: 1) підписання угоди про асоціацію ЄС; 2) інституційні зміни; 3) зміни у законодавстві та внесення нових законопроектів; 4) використання міжнародного досвіду.

З початку 2019 року можна помітити значний спалах реформування трудового законодавства. Даний прогрес відбувся в удосконаленні правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу, а також зміни щодо обліку трудової діяльності працівників у електронній формі [3]. Проте, слід зазначити, що інша частина законопроектів не набула значного успіху, оскільки було визначено

невідповідність останніх конвенціям МОП та зобов'язанням України в сфері соціально-трудових відносин, зокрема відповідним директивам в межах Угоди про асоціацію з ЄС (Додаток XL до Угоди про асоціацію).

11 лютого 2021 року Європейський парламент схвалив резолюцію щодо виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, відзначивши успіхи України, але також висловивши критичні зауваження [4]. Відповідно до цих зауважень можна виділити основний напрямок подальшого руху та перспективи в процесі гармонізації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, що передбачають пріоритетне імплементування міжнародних трудових стандартів, законодавства та практики ЄС у сферах соціальної політики, зайнятості праці, колективних переговорів, соціального діалогу, боротьби з гендерною нерівністю та реформування трудового законодавства.

Враховуючи виклики та досягнення, які вже були зроблені на шляху гармонізації трудового законодавства України з європейськими стандартами, можна виділити кілька ключових рекомендацій для подальшого вдосконалення:

- продовжувати адаптацію національного законодавства до конвенцій Міжнародної організації праці (МОП), зокрема тих, що стосуються захисту прав працівників, умов праці та соціального захисту;
- забезпечити відповідність національних норм директивам ЄС, особливо в частині захисту прав працівників, гендерної рівності та умов праці;
- підвищити роль соціального діалогу між роботодавцями, працівниками та урядом для забезпечення балансу інтересів усіх сторін;
- сприяти розвитку колективних переговорів та укладанню колективних договорів, що враховують європейські стандарти;
- впроваджувати заходи для боротьби з гендерною дискримінацією на робочому місці, зокрема через законодавчі зміни та просвітницькі кампанії;
- удосконалювати роботу державних органів, відповідальних за нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства;
- забезпечити належне фінансування та ресурси для інспекцій праці та інших контролюючих органів;

- розробити програми навчання та підвищення кваліфікації для працівників та роботодавців щодо нових норм трудового законодавства та європейських стандартів;

- сприяти обміну досвідом та найкращими практиками з країнами ЄС.

Висновки. Гармонізація трудового права України з правом ЄС є важливим кроком на шляху євроінтеграції. Попри те, що даний шлях є тернистим та багатогранним Україна продовжує свій рух у ньому. Основним пріоритетом у даному механізмі залишається прийняття стандартів праці Європейського Союзу та їх впровадження в течію вітчизняного законодавства. Однак, перевагу їм можна надавати лише тоді, коли вони забезпечують вищий рівень гарантій трудових прав. Лише при врахуванні усіх факторів даного механізму, комплексному та поетапному підході можливий успіх врегулювання суспільних відносин у сфері праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кайда Н. Я. Теоретико-правова характеристика адаптації трудового законодавства України до законодавства ЄС. Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 11 жовт. 2019 р.). 2019. С. 52-57.

2. Жернаков В. В. Трудове право на шляху України до Європи: теоретичні та практичні проблеми. Часопис Київського університету права. 2006. № 2. С. 115–120.

3. *Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу».* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>

4. *Резолюція щодо виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС.* URL: TA MEF (europa.eu)

ДЕРЖАВНА ОХОРОНА В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Скриньковський Руслан Миколайович,

кандидат економічних наук, професор

Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»

м. Львів, Україна

Анотація. На основі дослідження теорії, законодавства України та практики розкрито сутність і особливості здійснення державної охорони в Україні, що дозволяє визначити ключові чинники, які впливають на ефективність та якість її забезпечення. Забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави є одним із пріоритетних напрямів національної безпеки України.

Ключові слова: Державна охорона в Україні, національна безпека України, Управління державної охорони України, сили безпеки, сили оборони, військове формування, військовослужбовці, соціальні гарантії, захист прав, органи державної влади, безпека посадових осіб, Конституція України, закони України.

Державна охорона (Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб), відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР (із змінами) [1] — це сукупність організаційно-правових, оперативно-розшукових, режимних, інженерно-технічних та інших спеціальних заходів (спеціальних операцій), які здійснюються відповідними державними органами (спеціально уповноваженими) з метою забезпечення [1]:

– належного функціонування органів державної влади України (Верховної Ради України – ВРУ, Кабінету Міністрів України – КМУ, Конституційного Суду України – КСУ, Верховного Суду – ВС);

– безпеки вищих посадових осіб (Президента України, Голови ВРУ, Першого заступника Голови ВРУ, заступника Голови ВРУ, Прем'єр-міністра

України, Першого віце-прем'єр-міністра України, Голови КСУ, Голови ВС, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, Генерального прокурора, а також глав іноземних держав, парламентів, урядів і членів їхніх сімей, керівників міжнародних організацій та установ, міністрів закордонних справ, інших осіб, які прибувають в Україну або перебувають на території України у складі офіційних або запрошених делегацій);

– захисту об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона (адміністративні будівлі, де працюють Президент України, ВРУ, КМУ, КСУ, ВС, споруди, важливі державні об'єкти, об'єкти критичної інфраструктури та спеціальні транспортні засоби, що перебувають у їх користуванні, інші місця, території постійного і тимчасового перебування посадових осіб, які охороняються, визначених Президентом України) [1–5].

Державна охорона, відповідно до ст. 10 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [1], здійснюється безпосередньо Управлінням державної охорони України (далі – УДО України). УДО України є військовим формуванням зі статусом державного правоохоронного органу спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним ВРУ [1; 6]. УДО України взаємодіє з силами безпеки і оборони України, відповідно до цього Закону [1], Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (із змінами) [7] та інших законів України, які сприяють виконанню покладених на нього завдань у сфері державної охорони [1; 7; 8]. На військовослужбовців УДО України поширюється [1; 9–11]: законодавство України, що встановлює загальний порядок, військовий обов'язок і умови проходження військової служби в Україні; а також соціальні гарантії і захист прав, передбачені законодавством України для військовослужбовців Збройних Сил України. Контроль за додержанням УДО України законодавства у сфері державної охорони, забезпечення прав і свобод людини і громадянина здійснюється ВРУ; контроль за діяльністю УДО України здійснює Президент України; контроль за використанням УДО України коштів Державного бюджету України

здійснюється Рахунковою палатою; нагляд за додержанням і застосуванням законодавства УДО України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією і законами України [1; 12].

Забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави є одним із пріоритетних напрямів національної безпеки України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

2. Микитюк М. А. *Державна охорона в Україні: адміністративно-правове регулювання*: монографія. Львів. Видавництво Львівської політехніки. 2018. 472 с.

3. Скриньковський Р. М. Проблеми правового регулювання взаємовідносин Управління державної охорони України з народними депутатами України при здійсненні державної охорони. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. Вип. 41. С. 393–400. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13831736>.

4. Скриньковський Р. М., Козяр Р. Я., Петков С. В., Хитра О. Л., Комісаров О. Г. Державна охорона посадових осіб в Україні в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. № 5(63). С. 109–119. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-5-8867>.

5. Скриньковський Р. М., Козяр Р. Я., Петков С. В., Хмиз М. В., Чистоклетов Л. Г. Державна охорона в Україні щодо глав іноземних держав та посадових осіб міжнародних організацій в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. № 6(64). С. 114–128. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6-8998>.

6. Кузнецов В. В. Управління державної охорони України як військове формування: постановка питання. *Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції

(26 листопада 2020 року). Київ: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 59–63.

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

8. Павлов Д. М., Расевич О. С. Організаційно-правові засади підвищення ефективності взаємодії Управління державної охорони України з іншими органами, які входять до складу сил безпеки і оборони України. *Честь і закон*. 2021. № 1(76). С. 79–86. doi: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/1/76/229664>.

9. *Державні гарантії захисту соціальних прав військовослужбовців і членів їх сімей: загальний соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей; соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей в особливий період (зокрема під час воєнного стану); міжнародний аспект соціального захисту військовослужбовців (стандарти НАТО) / Укл.: Джус О. А., Золотарьова М. К., Копотун І. М., Макарова Т. П., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Сопільник Л. І., Чубенко А. Г., Шевченко А. М.* Київ: ВД «Професіонал», 2023. 594 с.

10. Беспалько А. О., Джус О. А., Ковальський В. С., Макарова Т. П., Пасіка С. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. *Захист прав військовослужбовців та членів їх сімей / за заг. ред. С. В. Петкова*, Київ: Юрінком Інтер, 2024. 428 с.

11. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

12. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сорока А. Л.

здобувачка вищої освіти
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Желеховська Т. В.

здобувачка вищої освіти
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Вступ. Серед пріоритетних цілей Європейського Союзу чільне місце займає розвиток економічного добробуту країн-членів, а також внутрішнього ринку ЄС. Досягнення даних пріоритетних цілей відбувається на базі системи європейських цінностей та основних принципів, серед яких можна виділити демократію, захист прав людини, економічну свободу, чесну конкуренцію та вільну торгівлю в умовах ринкової економіки.

Серед пріоритетних напрямів діяльності, спрямованих на досягнення головних цілей ЄС, у статті 3 Договору про заснування Європейської Спільноти наголошується на необхідності посилення захисту прав споживачів, а стаття 38 Хартії основних прав людини в ЄС вимагає при здійсненні будь якої політики ЄС включати підвищений рівень захисту прав споживачів. Тобто підкреслюється, що забезпечений в ЄС високий рівень захисту прав споживачів не є сталою константою, а має постійно підвищуватись та посилюватись [1, с. 1]. Стандартизація правил щодо споживчого законодавства спрямована на забезпечення високого рівня безпеки та правової захищеності громадян ЄС, а також сприяння інтеграції внутрішнього ринку.

Ціль роботи. Дослідження правових механізмів захисту прав споживачів у правовій системі Європейського Союзу, зокрема шляхів гармонізації національних законодавств держав-членів з європейськими директивами та регламентами.

Матеріали та методи. Матеріал для аналізу було отримано з різних джерел, включаючи офіційні документи Європейського Союзу, зокрема директиви та регламенти, що регулюють захист прав споживачів, а також наукові праці провідних європейських дослідників у галузі права споживачів. Основу дослідження склали акти вторинного законодавства ЄС, такі як Директива 2011/83/ЄС про права споживачів, Регламент 2019/1150 про справедливість для бізнес-користувачів онлайн-платформ та інші нормативно-правові акти. У процесі роботи були застосовані такі методи: порівняльний аналіз для зіставлення національних законодавств країн-членів ЄС щодо споживчих прав з вимогами європейського права, метод правового аналізу для вивчення ефективності застосування норм на практиці, а також метод системного аналізу для оцінки впливу європейських норм на національні правові системи.

Результати та обговорення. Економічна діяльність держав-учасниць залишається певною мірою автономною з деяким координуванням з інституціями ЄС щодо питань загального значення. Захист прав споживачів належить до допоміжної компетенції ЄС, тому держави мають право ухвалювати рішення щодо регулювання даних відносин на національному рівні, проте в той же час ЄС може підтримувати, координувати та доповнювати їхні дії за допомогою ухвалення відповідних директив та регламентів.

Говорячи про формування споживчої політики, потрібно згадати за діяльність таких трьох інституцій: Європейський Парламент, який відображає настрої та погляди громадян ЄС, Рада ЄС, яка репрезентує держави-члени ЄС та Європейську Комісію, котра представляє інтереси та цілі Європейського Союзу загалом. Законодавчий орган регламентує основні споживчі права, визначає вимоги законодавства та стандарти у сфері захисту прав споживачів, встановлює відповідальність для порушників і правову основу для діяльності та взаємодії органів, що здійснюють відповідний захист, допомагають у вирішенні споживчих спорів [1, с. 2]. Рада ЄС представляє уряди держав-учасниць і разом з Європейським Парламентом бере участь у законодавчому процесі. Вона

схвалює або змінює пропозиції, які безпосередньо стосуються захисту прав споживачів, зокрема в рамках внутрішнього ринку ЄС, щоб забезпечити гармонізацію правил у всіх державах-членах. Європейська Комісія відповідає за стратегічне планування, котре спрямоване на формування стратегії та програми дій ЄС у сфері захисту прав споживачів відповідно на короткострокову та довгострокову перспективу.

Яскравим прикладом діяльності Європейської Комісії у формуванні стратегії споживчої політики є Стратегічний документ Європейської Комісії «Європа-2020» [2]. Це довгостроковий план розвитку Європейського Союзу на період з 2010 до 2020 року. Завданням цієї стратегії було стимулювання економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку в умовах глобальних викликів, таких як економічна криза та зміни клімату. Вищезгаданий документ можна вважати доволі успішним, оскільки він створив позитивні наслідки та сприятливі умови для подальшого розвитку інноваційного, конкурентоспроможного, соціальноорієнтованого середовища. Зокрема, ключовими показниками досягнень стратегії є: підвищення рівня зайнятості серед населення віком від 20 до 64 років до 75%, інвестиції в наукові дослідження на рівні 3% ВВП, зниження викидів парникових газів на 20% від рівня 1990 року, збільшення частки відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності. До того ж, важливим є зменшення частки населення, яке перебуває за межею бідності або соціального виключення, на 20 мільйонів осіб.

Говорячи про споживче законодавство ЄС, то варто зазначити, що воно складає вагому та питому частину *acquis communautaire*. Сюди належать акти первинного законодавства, зокрема засновницькі договори та Хартія основних прав людини в ЄС. Також нормативну базу споживчої політики складають акти вторинного законодавства, такі як регламенти, директиви, рішення. Основним нормативним документом для функціонування всього Європейського Союзу є Договір про функціонування ЄС. Договір про функціонування Європейського Союзу визначає, що у сфері захисту прав споживачів загальноєвропейська

співдружність країн, та само як і держави-члени, мають спільні повноваження. Це дає право державам-членам реалізовувати свою компетенцію в цій сфері з врахуванням національних особливостей, але з неодмінним врахуванням мінімальних 5 обов'язкових вимог, встановлених законодавством ЄС. При цьому національні системи можуть передбачати більш високий рівень захисту прав споживачів, ніж мінімальний загальноєвропейський [1, с. 4-5].

Іншим документом, який складає основу споживчого законодавства є Хартія основних прав Європейського Союзу, котра містить положення, що безпосередньо стосуються захисту прав споживачів. Вона підкреслює важливість забезпечення прав споживачів на безпечні та якісні товари і послуги. Хартія забороняє недобросовісні практики, такі як обман і маніпуляції, які можуть вводити споживачів в оману та акцентує на необхідності захисту їхніх прав, зокрема у випадках порушення. Вона також проголошує принцип соціальної відповідальності, що означає, що компанії повинні діяти в інтересах суспільства, враховуючи права споживачів у своїй діяльності. До того ж, Хартія підкреслює важливість інформування споживачів про їхні права і обов'язки, а також про доступні їм товари і послуги, що сприяє свідомому вибору.

Що стосується актів вторинного законодавства, то потрібно згадати за такі ключові регламенти та директиви. Директива 2011/83/ЄС про права споживачів [3] – встановлює основні права споживачів при покупках товарів та послуг, включаючи право на інформацію, повернення товару та відшкодування. Директива 2005/29/ЄС про недобросовісну комерційну практику [4] захищає споживачів від обману і маніпуляцій з боку продавців. Директива 1999/44/ЄС [5] регулює права споживачів на гарантію та якість товарів. Регламент (ЄС) 2017/2394 [6] забезпечує співпрацю між національними органами в галузі захисту прав споживачів, сприяючи їхній захисту в різних країнах-членах. Директива 2014/104/ЄС стосується колективних позовів і відшкодування збитків споживачам.

Для забезпечення дотримання вимог споживчого законодавства державами-членами ЄС, їх громадянами та суб'єктами господарювання

використовуються різноманітні способи впливу та заохочення. Наприклад, для широкого інформування суспільства створена можливість проведення судових засідань он-лайн із вільним доступом до перегляду, у тому числі транскордонних судових засідань, спрощених та швидких процедур розгляду спорів вартістю до 2000 євро, розгляду колективних звернень та звернень стосовно невизначеного кола осіб [1, с. 10].

Також особливо важливе місце у процесі представлення інтересів споживачів, їх консультації, розробці законодавства для захисту прав споживачів, виробленні напрямів споживчої політики та формуванні стандартів відіграють неурядові споживчі організації.

Що стосується способів примусу, то порушники споживчого законодавства несуть не лише економічні втрати, а й зазнають запламування доброго імені, і як наслідок втрачають свою конкурентноспроможність на ринку.

Висновки. Захист прав споживачів у правовій системі Європейського Союзу є суттєвим компонентом інтеграційних процесів, які сприяють розвитку економічного добробуту країн-членів і функціонуванню внутрішнього ринку. Основою цього захисту є не лише принципи демократії та прав людини, але й систематичне регулювання на рівні ЄС через директиви та регламенти, що забезпечують високі стандарти безпеки та правової захищеності споживачів. Основними актами вторинного законодавства, що регулюють споживчу політику є Директива про права споживачів Директива про недобросовісну комерційну практику, Регламент про співробітництво між національними органами в галузі захисту прав споживачів та ін.

Інституції ЄС, зокрема Європейський Парламент, Рада ЄС та Європейська Комісія, відіграють ключову роль у формуванні та реалізації споживчої політики, координуючи зусилля держав-членів для гармонізації законодавства. Важливим елементом цієї політики є Хартія основних прав, котра підкреслює значення забезпечення прав споживачів на якісні та безпечні товари, а також боротьби з недобросовісною практикою.

Активна діяльність держав у реалізації споживчого законодавства, зокрема через альтернативні механізми вирішення спорів та залучення неурядових організацій, дозволяє створювати умови для добросовісного споживання і підвищує обізнаність інформованість громадян. Проте порушення законодавства тягне за собою не лише економічні санкції, але й шкоду репутації, що вкрай негативно впливає на конкурентоспроможність порушників на ринку.

Отож, захист прав споживачів у ЄС є динамічним процесом, що вимагає постійного вдосконалення норм та стандартів, а також активної участі всіх учасників — як держав, так і громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітичний огляд системи захисту прав споживачів Європейського Союзу. Громадянська синергія. Київ : Громадянська синергія, 2018. 15 с. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/AnaliticalRewiewEUConsumerProtection.pdf> (Дата звернення: 20.09.2024).

2. Європа 2020: Стратегія для розумного, сталого та інклюзивного зростання. Європейська Комісія. Брюссель : Європейська Комісія, 2010. 37 с. URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (Дата звернення: 20.09.2024).

3. Директива 2011/83/ЄС про права споживачів. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу. Брюссель : Офіційний журнал Європейського Союзу, 2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0083> (Дата звернення: 20.09.2024).

4. Директива 2005/29/ЄС про недобросовісну комерційну практику. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу. Брюссель : Офіційний журнал Європейського Союзу, 2005. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0029> (Дата звернення: 20.09.2024).

5. Директива 1999/44/ЄС про деякі аспекти продажу товарів споживчого

призначення та супутні гарантії. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу. Брюссель : Офіційний журнал Європейського Союзу, 1999. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31999L0044> (Дата звернення: 20.09.2024).

6. Регламент (ЄС) 2017/2394 про співпрацю між національними органами, відповідальними за виконання законодавства про захист прав споживачів. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу. Брюссель : Офіційний журнал Європейського Союзу, 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017R2394> (Дата звернення: 20.09.2024).

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Степаненко Ангеліна Володимирівна
Курсантка 1-го курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Наукові керівники:
Петренко Сергій Петрович
Кириченко Андрій Володимирович
Викладачі кафедри
спеціально-фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Професія поліцейського визнається однією з найважливіших та водночас найбільш небезпечних у світі. Правоохоронці щодня стикаються з ризиками, що потребує від них не лише психологічної стійкості, але й високого рівня фізичної підготовки. В Україні Національна поліція перебуває в стані постійних реформ та змін, які покликані підвищити ефективність підготовки кадрів. Одним із ключових аспектів такої підготовки є фізичний розвиток майбутніх правоохоронців, що потребує регулярного вдосконалення методів і підходів у навчальному процесі.

Однією з основних вимог до поліцейських є висока фізична підготовка. Національна поліція, виконуючи свої обов'язки щодо забезпечення публічної безпеки, захисту прав людини, боротьби зі злочинністю та допомоги в надзвичайних ситуаціях, має забезпечувати, щоб кожен співробітник був готовий діяти в екстремальних умовах. Це вимагає не лише теоретичних знань, але й розвиненої фізичної витривалості, реакції та сили, що є основою професійної ефективності поліцейських [1, с. 89].

Аналіз підготовки поліцейських показує, що фізичній підготовці

курсантів потрібно приділяти більше уваги. Серед основних проблем-недостатній рівень початкової фізичної підготовленості студентів, обмежений час для тренувань та застарілі методи викладання фізкультурних дисциплін. У навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України фізична підготовка є обов'язковою складовою освітнього процесу, проте кількість навчальних годин, що відводиться на фізичний розвиток, часто є недостатньою для досягнення оптимального результату. Крім того, навчальні програми часто не враховують індивідуальні потреби студентів, що призводить до різниці в результатах підготовки [3, с. 4].

Для підвищення ефективності фізичної підготовки майбутніх поліцейських необхідно вдосконалювати методику викладання дисциплін, збільшувати кількість годин, відведених на тренування, та оновлювати навчальний матеріал відповідно до сучасних вимог. Сучасні методики підготовки мають включати не лише загальнофізичну підготовку, але й специфічні вправи, що моделюють реальні робочі ситуації поліцейського. Це дозволить курсантам краще підготуватися до умов реальної служби [2, с. 7].

Окрему увагу необхідно приділяти індивідуалізації навчального процесу, що дасть можливість враховувати фізичні особливості кожного студента та допоможе оптимізувати процес підготовки. Також важливо збільшити обсяг тематичного плану з фізичної підготовки, щоб він охоплював усі необхідні для поліцейської служби аспекти – від розвитку витривалості та координації до навчання спеціальним навичкам, як-от тактичне пересування чи бойові мистецтва.

Загалом, ефективна фізична підготовка є запорукою успіху в професії поліцейського. Прогрес у цьому напрямку може бути досягнутий лише за умови комплексного підходу до навчання, який передбачає не лише вдосконалення методів та програм, але й орієнтацію на європейські стандарти підготовки правоохоронців. Урахування сучасних тенденцій та нових підходів дозволить забезпечити високий рівень підготовки майбутніх поліцейських, що, своєю чергою, позитивно позначиться на якості виконання їхніх професійних

обов'язків.

Однією з основних вимог до фізичної підготовки є її практична спрямованість. Майбутні правоохоронці повинні отримати не лише базові навички, але й бути готовими до роботи в умовах, які постійно змінюються. Злочинність зазнає трансформацій, і поліцейські повинні бути готові до нових викликів. Це означає, що спеціальна фізична підготовка повинна враховувати тенденції розвитку злочинності та змінюватися відповідно до нових завдань, які ставить перед правоохоронцями сучасне суспільство [1, с. 23].

Серед ключових аспектів фізичної підготовки є її вплив не лише на професійну дієздатність поліцейського, але й на загальний розвиток особистості. Спеціальна фізична підготовка сприяє вихованню молодого покоління, здатного до самовдосконалення і ведення здорового способу життя. Вона повинна формувати не лише професійно придатну особу, але й сприяти загальному фізичному та моральному розвитку молодих людей, що в майбутньому забезпечить якісне виконання службових обов'язків.

Сучасна система підготовки поліцейських потребує адаптації до нових вимог суспільства та умов служби. Традиційні підходи до фізичної підготовки необхідно переглянути, зважаючи на вимоги часу, і впроваджувати сучасні методи та технології навчання. Це стосується не лише фізичних вправ, а й загальної системи навчання, яка повинна враховувати європейський досвід та стандарти. Важливим елементом є гармонійне поєднання фізичної підготовки з іншими аспектами професійного розвитку майбутніх правоохоронців, що сприятиме створенню всебічно розвиненої та професійно підготовленої особистості [4].

Отже, фізична підготовка у сучасній системі підготовки поліцейських відіграє ключову роль, оскільки вона є основою для формування професійної придатності майбутніх правоохоронців. Це вимагає постійного вдосконалення методів навчання, а також орієнтації на сучасні світові стандарти підготовки кадрів. Тільки комплексний підхід до фізичної підготовки дозволить забезпечити якісну підготовку правоохоронців, готових до вирішення складних

завдань у сфері публічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вознюк, Костянтин Геннадійович. Місце та роль фізичної підготовки в системі службової підготовки поліцейських. The 4 th International scientific and practical conference Modern problems of science, education and society”(June 19-21, 2023) SPC “Sci-conf. com. ua”, Kyiv, Ukraine. 2023. 1281 p..
2. Гіденко, Євген Сергійович, Ігор Валерійович Загородній. Фізична підготовка курсанта національної поліції. The 4 th International scientific and practical conference—Modern research in world science”(July 10-12, 2022) SPC—Sci-conf. com. ua, Lviv, Ukraine. 2022. 1161 p.. 2022.
3. Мердов, С. П. До питання запровадження стандартів НАТО в частині фізичної підготовки майбутніх поліцейських. 2023. С. 66.
4. Петрушин, Дмитро, Євген Креніков. Актуальні напрями підвищення фізичної підготовки курсантів системи МВС України в сучасних умовах. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2023. С. 26-29.

РОЛЬ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ КУРСАНТІВ СИСТЕМИ МВС

Цапович Валерія

курсантка факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування НПУ
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Волков Юрій

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

В сучасному світі взаємодії правоохоронних органів та суспільства вимагає високого рівня професійності та компетентності з боку поліцейських. Забезпечення безпеки та правопорядку у складних умовах вимагає від поліцейських не лише фізичної спроможності, але й високого рівня професійних навичок та вмій. Однією з ключових складових успішної діяльності майбутніх правоохоронців є вогнева підготовка, яка не лише забезпечує їхню безпеку, але й впливає на формування професійних компетенцій.

Вогнева підготовка є необхідним елементом тренувань курсантів системи МВС, що спрямований на розвиток їхньої здатності ефективно взаємодіяти у найрізноманітніших ситуаціях, включаючи критичні та екстремальні випадки. У сучасному світі, де загрози тероризму та злочинності набувають нових форм та розмірів, важливо, щоб поліцейські були підготовлені до реагування у найбільш ефективний та безпечний спосіб [1, с. 153].

Професійна компетенція поліцейського включає в себе не лише навички стрільби, але й здатність аналізувати ситуації, приймати обґрунтовані рішення та ефективно спілкуватися з громадянами. Вогнева підготовка допомагає

сформувати у поліцейських тактичне мислення, реакцію на стресові ситуації та відповідальність за власні вчинки.

Вогнева підготовка визначається не лише як засіб вдосконалення навичок стрільби, але й як потужний фактор впливу на психічний стан поліцейських. Це специфічне навчання створює ситуації, що вимагають миттєвого реагування та прийняття рішень в умовах емоційного напруження. Такі тренування не лише навчають ефективному використанню вогневої зброї, але й формують психологічну стійкість та здатність раціонально оцінювати ризики в реальних ситуаціях.

Через впровадження учасників у віртуальні або симульовані сценарії, тренування дозволяє поліцейським розвивати навички аналізу, взяття на себе відповідальності та прийняття оптимальних рішень, враховуючи екстрені обставини. В результаті, ця аспекти тренування з вогневої зброї виробляють у поліцейських здатність ефективно функціонувати в стресових умовах та забезпечують їхню готовність до непередбачуваних сценаріїв в реальній службі.

Вогнева підготовка визначається як критичний аспект формування навичок стрільби поліцейських. Це тренування відіграє ключову роль у наданні можливості співробітникам поліції систематично розвивати та вдосконалювати свої технічні вміння в різних сценаріях [2, с. 65].

Забезпечуючи можливість взаємодії з різноманітними ситуаціями, вогневе тренування визначено як засіб, що сприяє не лише підвищенню точності стрільби, а й ефективності використання зброї в умовах реальних загроз.

Ця форма підготовки надає поліцейським необхідні інструменти для адекватної реакції в ситуаціях високого стресу, де швидкі та точні дії можуть бути вирішальними. Вогнева підготовка стає ефективним механізмом гарантування, що поліцейські здатні впоратися з будь-якими викликами, які можуть виникнути у ході виконання їхніх службових обов'язків.

Вогнева підготовка виступає як фактор, що підвищує готовність та

реакцію поліцейських на потенційні небезпеки, а також готовність діяти в ситуаціях, що вимагають критичних рішень. Це відбувається шляхом включення учасників у тренувальні сценарії, які імітують реальні загрози та екстремальні умови [2, с. 73].

Ця форма підготовки впливає на формування високопрофесійних кадрів у сфері правопорядку, розвиваючи у поліцейських навички швидкої та адекватної реакції на ризики, що можуть виникнути в процесі виконання службових обов'язків. Вогнева підготовка стає невід'ємною частиною процесу формування і підтримання високого рівня професійної компетентності серед поліцейських, забезпечуючи їм здатність ефективно впоратися з різноманітними викликами та загрозами для громадської безпеки.

Вдосконалення вогневої підготовки поліцейських є важливою задачею для забезпечення їхньої ефективності та безпеки в сучасних умовах. Використання сучасних технологій, таких як вогневі симулятори та віртуальні тренажери, дозволяє поліцейським відтворювати реальні сценарії та умови, забезпечуючи безпечну та ефективну практику [3].

Персоналізація тренувань враховуючи специфіку служби та конкретні ризики, з якими може стикатися поліцейський, дозволяє забезпечити більш ефективне підвищення навичок.

Впровадження системи об'єктивної оцінки результатів тренувань дозволяє поліцейським самостійно вдосконалювати свої навички, а також створює можливість для тренерів надавати цільовий фідбек.

Отже, вогнева підготовка відіграє важливу роль у формуванні професійних компетенцій поліцейських.

Ця складова підготовки не лише підвищує фізичну форму, але і розвиває психологічну стійкість та навички прийняття рішень в стресових ситуаціях. Для досягнення максимальної ефективності поліцейської діяльності важливо постійно вдосконалювати програми вогневої підготовки та забезпечувати доступ до сучасних методів тренувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи вогневої підготовки: навч. посіб. / М. М. Удянський, І. О. Толкунов, О. О. Бондаренко, В. В. Матухно, В. М. Олекса. Харків: НУЦЗУ, 2020. 147 с.
2. Проблеми та перспективи спеціальної підготовки правоохоронних органів України: збірка статей. Матеріали круглого столу (Київ, 28 жовтня 2016 р.). К.: Інститут в'язниць, 2016. 151 с.
3. Семенюк В. І. Удосконалення системи навчання курсантів вищих військових навчальних закладів з вогневої підготовки. Сучасна парадигма формування професіоналізму майбутніх фахівців : науково-теоретичний збірник. П-Хм.: ДПУ, 2011. URL: irbis-nbuv.gov.ua > [cgi-bin](#) > [irbis_nbuv](#) > [cgiirbis_64](#) (дата звернення 23.11.2023 р.)

ЩОДО ПИТАННЯ ІСНУЮЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ЇЇ ЗАПОБІГАННЮ

Цапович Валерія

курсантка факультету підготовки
фахівців для органів

досудового розслідування НПУ

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

Марієнко Антон

доцент кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ

к.ю.н.

м. Дніпро, Україна

Історично склалось, що форми організації суспільства, які першочергово існували у вигляді стад, общин, племен, в подальшому трансформувались в потужний інститут – державу. В кожній з існуючих форм організації суспільства були власні правила співіснування, які формувались історично, зумовлювались звичаями, традиціями, потребами та іншими аспектами життєдіяльності суспільства на тій чи іншій стадії. Порухення встановлених правил мало свої наслідки, серед яких – вигнання з общини/племена, публічний осуд, смерть тощо; однак суспільство, що було організоване в сталу форму-державу, формувало звід власник правил, який наразі нам відомий як Закон.

З певного періоду часу порушення закону почало мати наслідки у вигляді–обмеження чи позбавлення особи можливості взаємодіяти та контактувати з суспільством, зокрема, шляхом поміщення до місць, які унеможлилювали вільне пересування особою, що була визнана причетною до вчинення правопорушення. В сучасності, правові держави унормовують питання обмеження чи позбавлення волі в нормах матеріального та процесуального кримінального права, приводячи зміст положень

Кримінального кодексу України нормами Кримінального процесуального кодексу України, однак після поміщення особи до установи виконання покарань на таку особу починає поширювати свою дію Кримінально-виконавчий кодекс України, який своїм змістом, фактично встановлює правила відбування покарання, порушуючи які, особа може бути притягнута як до дисциплінарної так й до кримінальної відповідальності, питання присвячене запобіганню злочинності в установах виконання покарань і є предметом здійснення нашого дослідження.

Забезпечення режиму, ізоляції і безпеки осіб при відбуванні покарань є основою діяльності установ виконання покарань Державної пенітенціарної служби України. Установи виконання покарань Державної пенітенціарної служби України здійснюють свою діяльність у складній соціально-політичній та економічній обстановці, що складається останні десятиліття в Україні. УВП є об'єктами підвищеного кримінального ризику. Концентрація злочинців в одній установі сама по собі не створює сприятливих умов для їх декриміналізації та ресоціалізації [1, с. 8].

Встановлений режим ізоляції та обмеження засуджених осіб від вільного пересування в межах установи виконання покарань – має на меті унеможливлення вчиненню інших правопорушень та переусвідомлення засудженим своїх дій, внаслідок яких він потрапив за ґрати, та ставлення до них, однак, як свідчить існуюча практика, злочинність в межах установ виконання покарань безумовно існує, її існування зумовлене різними чинниками, що залежать виключно від виду кримінально-протиправних діянь, що вчиняються в умовах установ виконання покарань.

Розглядаючи одну з причин існуючої злочинності в установах виконання покарань та шляхів її запобіганню, визначимо, що наркозалежність – це вкрай гостра проблематика, якою пронизане наше суспільство, однак питання існування вказаної залежності в осіб, що є засудженими вважаємо за потрібне виокремити в окрему категорію, що сприяє існуванню злочинних проявів в межах установ виконання покарань, адже потрапляння та вживання

наркотичних або психотропних речовин та засобів є каталізатором вчинення інших кримінально-протиправних діянь, зокрема проти життя і здоров'я, адже стан наркотичного сп'яніння не дає особі, яка в ньому перебуває, давати собі звіт за власні дії та зумовлює неадекватну реакцію на обставини, що відбуваються навколо. Тому, питання запобігання наркозлочинності в установах виконання покарань, на нашу думку, є комплексною проблемою, запобігти якій можливо лише за умови врахування двох факторів – медичного (сприяння проходженню програми лікування від наркозалежності безпосередньо в установах виконання покарань) та оперативного (розробка та вжиття заходів спрямованих на відстеження джерел постачання наркотичних речовин до установи, напрацювання агентурно-оперативної мережі тощо).

Одним із шляхів ефективної реалізації державної політики у сфері запобігання злочинам в УВП має стати оперативне та якісне підвищення рівня правової підготовки персоналу ДКВСУ, оскільки її недостатній рівень сприяє появі вищезазначених причин та умов вчинення злочинів засудженими особами, взятими під варту [2, с. 346].

Гостро стоїть питання криміногенної ситуації в контексті поширення телефонного шахрайства стосовно населення держави, що вчиняється за допомогою незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, зазначимо, що розповсюдженим є практика організації в місцях відбування покарання груп осіб, що попередньо погоджуючи дії, за створеною легендою, розподіливши ролі, вчиняються шахрайські дії відносно населення держави, не хтуючи категоріями особливо уразливих осіб: пенсіонерів, людей з обмеженими можливостями; близьких родичів безвісно зниклих військовослужбовців.

Організація вказаних груп осіб здійснюється під контролем осіб, що мають вплив у злочинній спільноті, так звані «смотрящі», «положенці», «зłodії в законі», відповідно до звіту начальника Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України Рубеля А.М. за понад три роки за матеріалами Департаменту стратегічних розслідувань підозру отримали 280

осіб, які вчинили 314 злочинів — зокрема, 14 «ворів в законі», 163 «смотрящих», 27 «кримінальних авторитетів» [3]. Він також зазначив, що лєвова частка шахраїв — це арештанти СІЗО, ув'язнені. Вони розміщують оголошення про продаж товарів (ті ж мавіки, одяг, амуніція, тепловізори тощо), яких не мають в реальному житті. Гроші отримують їхні посібники на волі і одразу зникають [4].

Отже, підводячи підсумки нашого дослідження, зауважимо, що існуюча злочинність в установах виконання покарань – це деструктивне явище, яке безумовно негативно впливає на мету відбування покарання та філософію, яка в неї закладена, а тому негативно впливає на переусвідомлення засуджених своїх дій, та не мотивує на виправлення, однак, варто зазначити, що питання запобігання та протидії злочинності в установах виконання покарань – може бути вирішено, зокрема завдяки консолідації сил співробітників правоохоронних інституцій та безпосередньо установи виконання покарань.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Шаблистий В. В. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монографія / В. В. Шаблистий, Л. Г. Якименко; ред. В. В. Шаблистий. – Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2017-168 с.

2. Хашев В. Г. Актуальні проблеми запобігання злочинності в установах виконання покарань / В. Г. Хашев // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2018. – С. 344-347

3. Керівник Департаменту стратегічних розслідувань в рамках роботи групи Інтерполу ділився досвідом українських поліцейських з протидії бандам. Національна поліція України. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/kerivnyk-departamentu-stratehichnykh-rozsliduvan-v-ramkakh-roboty-hrupy-interpolu-dilyvsia-dosvidom-ukrainskykh-politseiskykh-z-protydii-bandam> (дата звернення: 26.09.2024).

4. Акімова Ю. Голова ДСР Андрій Рубель: Левова частка шахраїв на темі війни – арештанти СІЗО і ув'язнені. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/golova-dsr-andriy-rubel-levova-chastka-shahrayiv-1717489921.html> (дата звернення: 26.09.2024).

ЕВТАНАЗІЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ЖИТТЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Череватюк Вікторія Богданівна

к.і.н., доцент

Тищенко Каріна Володимирівна

Студентка юридичного факультету

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Питання евтаназії є одним з найгостріших у сучасній біоетиці та медичному праві. З одного боку, це право людини на гідну смерть, з іншого-це складні етичні та юридичні аспекти, які викликають суперечки в суспільстві. Актуальність цієї теми посилюється розвитком медицини, що дозволяє підтримувати життя в екстремальних ситуаціях, та досвідом європейських країн, які вже мають певні напрацювання у цій сфері. В Україні ж питання евтаназії залишається відкритим, що потребує всебічного дослідження.

Право людини на життя займає основоположне місце в системі прав людини та перебуває під особливою охороною держави. Як вбачається із статті 3 Основного закону права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Також, згідно із статтею 27 Конституції України ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини [1].

Право на життя – це право людини жити гідно, і це право існує до кінця природного життя людини. Суд схвалює пасивну евтаназію, вважаючи, що людина має право померти гідно і це є частиною її права на гідне життя. Людину, яка вирішила заподіяти собі смерть, не зупинить правове закріплення права на смерть у законі. Але коли вона не може самостійно розпорядитися цим своїм правом, тоді виникає проблема евтаназії. На сьогоднішній день евтаназія в Україні заборонена. Однак, в проєкті концепції реформування цивільного

законодавства пропонується переглянути питання щодо можливості легалізації пасивної евтаназії та асистованого самогубства з урахуванням практики ЄСПЛ з паралельним внесенням відповідних змін до Кримінального кодексу України [2]. Але парадокс заключається в тому, що цінність життя людини зростає, що призвело до міжнародного та національного правового закріплення норм, які забезпечують всебічний захист даного немайного блага, в той самий час коли життя окремої людини день за днем знецінюється. Одним з яскравих прикладів є питання проблеми права людини на смерть та підвищений інтерес до проблеми евтаназії.

Значна кількість людських смертей, що супроводжуються тривалими муками, обумовила необхідність перегляду змісту права на життя в контексті його співвідношення з правом на смерть. Наведене стало підставою для легалізації в окремих країнах евтаназії як можливості для людини, яка відчуває сильний біль і не має шансів на одужання, реалізувати свою останню волю.

Термін «евтаназія» («eu» – легка, «thanatos» – смерть) в перекладі з грецької означає як «легка, щаслива, безболісна смерть» та являє собою практику навмисного припинення життя, для усунення болі і страждання. Вперше цей термін застосував англійський філософ Ф. Бекон, який у XVI столітті наголошував, що «борг лікаря полягає не тільки в тому, щоб відновлювати здоров'я, а й в тому, щоб полегшувати страждання і муки, заподіяні хворобами навіть і в тому випадку, коли вже немає ніякої надії на порятунок і можна лише зробити саму смерть більш легкою і спокійною, тому що ця евтаназія вже сама по собі є чималим щастям» [3, с. 23].

Відповідно до законодавства України, а саме статті 52 Закону України “Основи законодавства про охорону здоров'я” медичні працівники зобов'язані надавати медичну допомогу у повному обсязі пацієнту, який знаходиться в невідкладному стані. Активні заходи щодо підтримання життя пацієнта припиняються у разі, якщо стан людини визначається як незворотна смерть. Крім того, приписами частини 7 статті 52 цього ж закону визначає, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії - навмисного

прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [4].

У частинах 2, 4 статті 281 «Право на життя» Цивільного кодексу України закріплено, що фізична особа не може бути позбавлена життя, а також те, що забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [5].

Варто з'ясувати чи відповідає законодавство України положенням про заборону активної і пасивної евтаназії в нашій країні. Вчена А. О. Шпачук відзначає, що в законодавстві України відсутнє чітке визначення активної та пасивної евтаназії. Тому виникає запитання: коли сам пацієнт відключає апарат штучного підтримання життя, або він самостійно вмикає апарат, який прискорює його смерть, то відповідно до українського законодавства в такій ситуації наявна евтаназія чи ні? Відповідь в українському законодавстві відсутня. Дійсно, якщо пацієнт самостійно відключає апарат штучного підтримання життя, то тут наявні дії лише самого пацієнта, але немає дій медичних працівників, а це і є можливість здійснення пасивної евтаназії, бо це не суперечить законодавству. Проаналізувавши Українське законодавство, можна зробити висновок, що в Україні евтаназія не дозволена, згідно із статтею 115 Кримінального кодексу України дійснення евтаназії є забороненим та кримінально-караним діянням. Дискусії про легалізацію евтаназії в Україні тривають, і деякі організації та активісти виступають за зміни в законодавстві, аргументуючи це правом пацієнтів на гідну смерть. Однак на сьогоднішній день жодні законодавчі ініціативи не були ухвалені. Подібна практика притаманна для більшості європейських держав, однак є й певні винятки. Для повного аналізу слід розглянути їх більш детально.

Нідерланди були першою країною в світі, яка легалізувала активну евтаназію, офіційно допускаючи практику евтаназії з 1985 року, тимчасового закону в 1994 році та повноцінного закону про евтаназію в 2002 році. Після паузи на початку 2000-х років кількість випадків евтаназії постійно зростає з 2006 року. Попри це, нідерландським законодавством недекриміналізовано

евтаназію, а дозволено її у конкретних випадках. Зокрема, згідно приписів Закону «Про припинення життя на прохання та допомогу в самогубстві», лікарі, які здійснюють евтаназію, мають дотримуватись п'яти «критеріїв належної обережності», а саме: 1) прохання пацієнта про евтаназію має бути добровільним і добре обдуманим. Згода пацієнта, який більше не може висловитися, може бути прийнята до уваги, якщо він попередньо зробив про це письмову заяву та має принаймні 16 років; 2) страждання пацієнта слід вважати нестерпними без перспективи на покращення; 3) пацієнт повинен бути повністю поінформований і обізнаний про свій стан, перспективи та варіанти; 4) і лікар, і пацієнт дійшли висновку, що іншої розумної альтернативи немає; 5) повинна бути консультація принаймні ще з одним незалежним лікарем, який повинен надати письмове підтвердження вищезазначених умов. Якщо запит на евтаназію подає психічно хворий пацієнт, необхідно проконсультуватися з двома незалежними лікарями, включаючи принаймні одного психіатра [7, с. 147].

Наступною європейською державою, яка на законодавчому рівні закріпила можливість здійснення активної евтаназії є Бельгія. Закон Бельгії про евтаназію від 28 травня 2002 року набув чинності 3 вересня 2002 року, легалізуючи як евтаназію, так і PAS для «компетентних» дорослих та емансипованих неповнолітніх, які потерпають від «постійних і нестерпних фізичних або психічних страждань, які неможливо пом'якшити». 13 лютого 2014 року закон був поширений на неповнолітніх. Бельгія стала другою країною після Нідерландів яка легалізувала евтаназію, у 2001 році. Крім того, 13 лютого 2014 року Бельгія узаконила евтаназію смертельною ін'єкцією для дітей [8, с. 160].

Люксембург став третьою країною в Європі після Нідерландів та Бельгії, яка легалізувала евтаназію та самогубство за допомогою лікаря. Закон був прийнятий парламентом 19 лютого 2008 р. та набрав чинності в квітні 2009 р. Згідно із законом, лікарі мають юридичний імунітет від санкцій та судових процесів за здійснення евтаназії або допомогу у самогубстві, якщо пацієнт із

«важкою та невиліковною хворобою» неодноразово просив про процедуру. Зокрема, лікар, який проводить евтаназію або допомагає самогубцю, повинен переконатися, що: 1) пацієнт дієздатний на момент звернення; 2) пацієнт має дозвіл батьків або законного опікуна, якщо йому від 16 до 18 років; 3) прохання є добровільним, продуманим, повторним і не є результатом зовнішнього тиску; 4) пацієнт страждає від невилікового стану і постійно відчуває нестерпний фізичний або душевний біль; 5) пацієнт дотримується всіх умов і процедур, передбачених Законом [7, с. 148].

Шляхом порівняльного дослідження законодавства сорока двох держав-членів Ради Європи ЄСПЛ встановив, що у тридцяти шести країнах будь-яка форма допомоги самогубству суворо заборонена і передбачає кримінальну відповідальність. У Швеції та Естонії сприяння самогубству не є злочином, однак естонські лікарі не мають права призначати препарат для полегшення життя шляхом самогубства. І, навпаки, тільки чотири держави-члени (Швейцарія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург) дозволяють лікарям виписувати смертельні наркотики з урахуванням конкретних гарантій (Рішення «Хаас проти Швейцарії» від 20 січня 2011 р.) (п. 26) [9, с. 223].

У багатьох розвинених країнах проблема евтаназії так і залишається невирішеною. Суперечливість евтаназії з медичного та морально-етичного поглядів породила й неоднозначну юридичну оцінку цього явища.

Висновки. Питання евтаназії в Україні залишається складним і суперечливим. Згідно з чинним законодавством, активна і пасивна евтаназія є забороненими, а право на життя захищається державою. Однак, існуючі медичні практики та суспільні настрої вказують на зростаючу потребу у переосмисленні цього питання, зокрема в контексті гідності смерті та права на зменшення страждань.

Аналіз європейського досвіду демонструє різноманіття підходів до легалізації евтаназії, від строгих регуляцій у Нідерландах до більш ліберальних законодавчих ініціатив у Бельгії та Люксембурзі. Ці країни надають чіткі критерії та процедури для реалізації права на гідну смерть, що може слугувати

корисним прикладом для України.

Пропозиції щодо легалізації пасивної евтаназії і асистованого самогубства в рамках концепції реформування цивільного законодавства свідчать про поступовий рух у напрямку переосмислення цих питань. Однак, досягнення компромісу між правом на життя та правом на смерть вимагає не лише законодавчих змін, а й широкої суспільної дискусії та етичних роздумів.

Таким чином, незважаючи на існуючі заборони, необхідність легалізації евтаназії в Україні, з урахуванням європейського досвіду, стає все більш актуальною. Це питання потребує обґрунтованого підходу, що поєднує правові, етичні та медичні аспекти, щоб знайти баланс між захистом життя та гідністю пацієнта в останні моменти його існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.09.2024 р.).
2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с. С.17.
3. Терзі О. О. Етико-правові питання евтаназії. *Science Review*. Vol.6, No 1(8). С. 23-26.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ : станом на 20 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 22.09.2024).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.09.2024).
6. Громовчук М. Евтаназія в Україні: питання реалізації конституційного права людини. *Часопис 2 (19)*. 2021.
7. Хажинський Р. М. Евтаназія як складова соматичних прав людини

досвід Європейських країн та його значущість для України. *Київський часопис права*. 2023. Т. 3.

8. Правові питання евтаназії: Україна та світовий досвід: монографія. За загальною редакцією д.ю.н., проф. С. Б. Булеци; д.ю.н., проф. М. В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2021. 268 с.

9. Солодкова К., Супрунова І. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЕВТАНАЗІЇ: ПРАВОВА ПРИРОДА, ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70), № 3. С. 221–226.

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ

Шебела Віталіна Віталіївна,
Курсант 3-го курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Жбанчик Андрій Васильович,
Доцент кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Ефективним методом в системі вогневої підготовки поліцейських, на нашу думку, поруч з виконанням на аудиторних заняттях під керівництвом викладачів вправ та нормативів з бойовою зброєю є також використання мультимедійних технологій. Сучасні технічні та програмні засоби дозволяють об'єднати текст, звук, графіку, фото, відео тощо в одному цифровому відтворенні, створюючи систему комплексної взаємодії візуальних і аудіоефектів під управлінням інтерактивного програмного забезпечення.

Прагнення підвищити якість освітнього процесу спонукає фахівців закладів освіти та наукових установ МВС України до подальшого удосконалення методів навчання поліцейських ефективному застосуванню зброї. Це досягається наближенням тренувань до реальних умов несення служби шляхом розробки дієвих методик та впровадження спеціального мультимедійного обладнання [2, с. 7].

Один із педагогічних засобів для удосконалення навичок стрільби - це спеціальний стенд для навчання стрільбі з автомобіля, що рухається. Система призначена для відпрацювання навичок стрільби зі зброї працівниками поліції з використанням службового автомобіля. Це дозволяє імітувати рух автомобіля нерівною дорогою, що відповідає вправам Курсу стрільб для поліцейських.

Тренажер для імітації стрільби з автомобіля на ходу, розроблений у вересні 2016 року, представляє собою розбірне крісло, що розкачується за

допомогою пневмоприводу. Його принцип роботи полягає в імітації руху поліцейської машини нерівною дорогою, що дозволяє підвищити реалізм тренувань [3, с. 8].

Ще однією мультимедійною технологією для удосконалення вогневої підготовки поліцейських є система імітації вогню у відповідь. Ця система випускається вітчизняним підприємством з 2009 року і призначена для створення тренувального інтерактивного середовища з ефектом присутності стрільця у реальних службово-бойових умовах. Вона дозволяє удосконалювати вогневу підготовку стрільця-поліцейського і доводити її до рівня, максимально наближеного до реальних умов вогневого контакту [2, с. 3].

Інтерактивне навчання – це організація освітнього процесу, який базується на постійній та активній взаємодії його учасників. В основі цього підходу лежить співнавчання курсантів та викладачів, де обидва є рівноправними суб'єктами навчання, спільно визначають мету та завдання, а також рефлексують над своїми знаннями та вміннями. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання реальних життєвих та службово-бойових ситуацій, спільне розв'язання проблем на основі аналізу обставин та дій в конкретних умовах, а також використання рольових ігор та інших інтерактивних методів.

Семантика слова «інтерактивний» виходить із англійського «interact», де «inter» означає взаємний, а «act» – дія. Таким чином, інтерактивний – це здатність взаємодіяти в режимі дії, бесіди, діалогу з чимось або з кимось [1].

Принцип роботи системи імітації вогню у відповідь включає в себе використання комп'ютерних технологій для визначення місцезнаходження стрільця. Коли, згідно з сценарієм, злочинець вистрілює, система вогню у відповідь автоматично вистрілює у курсанта за допомогою страйкбольного приводу, імітуючи реальний вогонь. Ця система може бути встановлена в будь-якому мультимедійному інтерактивному тирі [4].

Мультимедійні інтерактивні тирі «Інгул» для бойової зброї, випускаються з 1998 року, дозволяють навчати та вдосконалювати навички

стрілби поліцейських з будь-якою вогнепальною зброєю в широкому діапазоні калібрів. Ці тири надають можливість відкривати вогонь з автоматичної зброї чи дробовиків, фіксуючи точки влучення кожної кулі чи картечі. У них застосовується штатна вогнепальна зброя, що не вимагає модернізацій або змін.

Отже, інтерактивне навчання в системі вогневої підготовки поліцейських є важливим елементом, що дозволяє активно взаємодіяти між курсантами та викладачами в процесі навчання. Цей підхід передбачає спільні навчальні заходи, колективне навчання та врахування інтересів обох сторін. Система імітації вогню у відповідь, базуючись на комп'ютерних технологіях, визначає місцезнаходження стрільця та імітує вогонь, що додає реалізму навчальним сценаріям. Цей підхід дозволяє поліцейським відпрацьовувати навички в умовах, що максимально наближені до реальних ситуацій службового застосування зброї.

Мультимедійні інтерактивні тири, такі як «Інгул», виготовлені з врахуванням потреб поліцейської вогневої підготовки. Вони дозволяють використовувати різні види вогнепальної зброї та фіксувати точки влучення, забезпечуючи ефективне та реалістичне навчання. У цілому, інтерактивні методи вогневої підготовки сприяють підвищенню якості освітнього процесу для поліцейських, дозволяючи їм ефективно відпрацьовувати навички у різноманітних сценаріях, що може позитивно вплинути на їх готовність до дії в реальних умовах службово-бойових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами станом на 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19>
2. Вайда Т.С., Бортник С.К., Володін А.М. Порівняльний аналіз Курсів стрільб МВС та Національної поліції України: шляхи удосконалення вогневої підготовки курсантів відомчих ВНЗ Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф.,

м. Харків, 21 квітня 2017 року. Харків: ХНУВС, 2017. С. 65-70.

3. Вайда Т. С., Каменщик О. В. Сучасні педагогічні технології у вогневій підготовці курсантів ВНЗ МВС України. Теорія і методика виховання : науково-педагогічний вісник. Вип. 7 Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Психолого-педагогічне забезпечення якості професійної підготовки майбутніх юристів» (28 квітня 2017 року, м. Херсон, Херсонський факультет ОДУВС). Херсон: Видавець Грінь Д.С., 2017. С. 85-87.

4. Мультимедійні інтерактивні тири. URL: <http://gerts.shtorm.com>

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЇ В ОЦІНЦІ ДОСТОВІРНОСТІ СВІДЧЕНЬ ОЧЕВИДЦІВ

Шебела Віталіна Віталіївна,
курсант 3 курсу
Факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Оцінка достовірності доказів, їх належності та процесуальних джерел є складним та тривалим процесом, який завершується лише під час формулювання остаточних висновків у кримінальному провадженні на основі всієї сукупності зібраних доказів. Водночас, як зазначають дослідники, питання достовірності інформації не можна залишати на завершальний етап розслідування. Необхідність визнавати отримані дані як достовірні виникає задовго до завершення процесу доказування, оскільки це безпосередньо стосується встановлення обставин, які мають матеріально-правове значення і формують предмет доказування [3, с. 122].

При оцінці достовірності фактів органи розслідування або суду повинні детально аналізувати процес формування доказів і джерел інформації. Якщо свідчення надає свідок, необхідно зважати на його здатність адекватно сприймати та запам'ятовувати події, а також правильно відтворювати їх у своїх показаннях. Це ж стосується і інших учасників процесу, показання яких можуть мати істотне значення в справі, включаючи потерпілих.

Процес оцінки достовірності доказів передбачає детальне вивчення особи, яка надає інформацію про події, з точки зору її здатності до правдивого

викладу обставин. Це стосується не тільки свідків, але й інших учасників процесу: потерпілих, підозрюваних, обвинувачених та експертів. Окрім того, вивчається характер об'єктів, що виступають носіями інформації (речові докази, документи), а також аналізується зміст отриманих даних з точки зору їх послідовності, точності та відповідності науковим висновкам [2, с. 86].

Як зазначають дослідники, достовірність свідчень значною мірою залежить від їх характеру, особистості свідка, а також від співвідношення з іншими доказами. При цьому необхідно з'ясувати, чи відображають свідчення факти, що мають доказове значення, умови, за яких свідок сприймав події, та його психологічні особливості. Також враховуються можливі зацікавленості свідка у результатах справи, його стосунки з іншими учасниками процесу та репутація в суспільстві. Щоб оцінити достовірність свідчень, важливо порівняти їх з іншими наявними доказами, аби виявити можливі суперечності або підтвердження [4, с. 76].

Психологія відіграє ключову роль в оцінці достовірності свідчень очевидців, оскільки вона допомагає зрозуміти індивідуальні особливості сприйняття, збереження та відтворення інформації. Психологічний аналіз особистості свідка дозволяє врахувати фактори, що можуть вплинути на точність і об'єктивність свідчень, такі як когнітивні процеси, емоційний стан, рівень стресу, а також вплив зовнішніх умов на процес сприйняття подій. Свідки можуть мимоволі викривлювати інформацію через механізми, притаманні людській пам'яті, такі як забування, реконструкція спогадів або вплив підказок.

Важливим аспектом психологічного підходу є аналіз індивідуальних особливостей свідка, зокрема його здатності сприймати і запам'ятовувати події. Психологія дозволяє оцінити, наскільки об'єктивно свідок міг сприймати ситуацію в умовах стресу, тиску або обмеженого часу, що є важливим для оцінки достовірності його показань. Також береться до уваги можливість свідка бути схильним до сугестивності або впливу зовнішніх чинників, таких як взаємодія з іншими особами, що могли б вплинути на його показання [3, с. 122].

Крім того, психологічна оцінка допомагає виявити можливі мотиви або особисті інтереси свідка, які можуть впливати на його показання. Психологічна експертиза може також виявити наявність психічних або емоційних станів, що можуть спотворити сприйняття реальності, наприклад, патологічну схильність до брехні або спотворення фактів через суб'єктивну інтерпретацію подій. Такі аспекти можуть істотно впливати на правдивість та надійність показань.

Психологія є невід'ємним інструментом для об'єктивної оцінки свідчень очевидців, оскільки вона надає методи для аналізу суб'єктивних та об'єктивних чинників, що впливають на процес надання свідчень. Психологічна експертиза дозволяє суду або слідству отримати більш точну і всебічну оцінку свідчень, підвищуючи рівень обґрунтованості прийнятих рішень у кримінальному провадженні [1, с. 36].

Отже, можна стверджувати, що психологія відіграє фундаментальну роль в оцінці достовірності свідчень очевидців, допомагаючи зрозуміти, як індивідуальні психологічні фактори впливають на сприйняття, запам'ятовування та відтворення подій.

Психологічний аналіз свідка дозволяє врахувати його когнітивні та емоційні особливості, рівень стресу, схильність до сугестивності та інші чинники, які можуть спотворити сприйняття або викривити надані свідчення. Завдяки психології стає можливим детально оцінити, чи є свідчення об'єктивними та надійними, що в свою чергу підвищує якість процесу доказування.

Застосування психологічних методів в оцінці свідчень дозволяє більш точно визначити їх достовірність та правдивість. Виявлення можливих суб'єктивних впливів і особливостей сприйняття очевидців надає слідству та суду інструменти для формування обґрунтованих висновків.

Психологічний підхід є важливим елементом у забезпеченні справедливості судового процесу, оскільки він зменшує ризик прийняття рішень на основі недостовірних або викривлених свідчень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Оксютрович М. О. Юридична психологія: навчальний посібник. М. О. Оксютрович, В. В. Коширець, А. Б. Мудрик. Житомир: Житомирська політехніка, 2024. 161 с.
2. Пільков К. Властивості доказів та критерії їх оцінювання. Підприємництво, господарство і право. Київ. 2020. Вип. 4. С. 86 – 99.
3. Пісний В. Психологічні аспекти застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування технології злочинного збагачення. Юридична психологія Київ. № 33.2 2023р. 120-128с.
4. Шехавцов Р. М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні. Львів. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018р. 76-78с.

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

Шмагайло Ілля Володимирович

Аспірант

Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Національна гвардія України в умовах сьогодення віддзеркалює уявлення українського суспільства про таку славетну категорію, гордість національної історії та славетну спадщину – козацтво. Але, якщо козацтво в сучасному розумінні не було визначено державою як сталий інститут та спільнота державно значимих суб'єктів, що відіграють ключову роль у здійсненні державою правоохоронної функції, то Національна гвардія України є якраз тією інституцією влади, яка має чітко сформовані завдання та функції у цій сфері.

Питання юридичного змісту діяльності Національної гвардії України не є предметом даного аналізу. Проте, з історичної та історіографічної точки зору вдається важливим аналіз існуючих концепцій про місце і роль Національної гвардії України у вітчизняній історії незалежної України.

У ч. 3 ст. 17 Конституції України проголошено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1]. Так, під час проведення Революції Гідності у 2014 році на основі внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України було прийнято рішення створити за європейською моделлю потужне військове формування з правоохоронними функціями-Національну гвардію України (далі – НГУ), здатну виконувати службово-бойові завдання, у тому числі правоохоронні функції, як в умовах мирного часу, так і в умовах запровадження правового режиму надзвичайного та/або воєнного стану [2]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про

Національну гвардію України» НГУ є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), яке призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки тощо [3].

Важливо відмітити той факт, що серед вчених не існує єдиного підходу до визначення змісту адміністративно-правового статусу цього військового формування. Так, у наукових колах ведуться дискусії, відповідно до яких одні вчені зараховують НГУ до системи правоохоронних органів (органів охорони правопорядку), а інші – відносять її до системи силових структур. Нове для юридичної науки складне законодавче поєднання призвело до виникнення цього поліфункціонального утворення (військове формування з правоохоронними функціями), з'ясування сутності якого обумовлено як теоретичними, так і практичними проблемами. В. Я. Тацій з цього приводу зазначає, що до складу правоохоронних органів можна зараховувати майже всі органи виконавчої влади, які, тією чи іншою мірою займаються виконанням правоохоронних функцій, тобто, так чи інакше, правоохоронною діяльністю. А наслідком такої ситуації є те, що у національній правоохоронній системі налічується від 17-ти до 80-ти правоохоронних органів залежно від того конкретного змісту, який вкладається у розуміння «правоохоронної функції», і заснованих на ній критеріїв класифікації [4, с. 4]

Майже за тридцять річну історію (за виключенням періоду ліквідації та поновлення Національної гвардії України в системі МВС України) існування НГУ, питання її діяльності, у своїх наукових працях розглядали автори різних наукових напрямків: соціологи, політологи, юристи, представники правоохоронної сфери. Серед них варто вказати роботи таких вчених як: Ю. В. Аллеров, Г. С. Буга, В. І. Буюклі, Д. О. Горбач, І. М. Гох, О. В. Джафарова, М. О. Єрмошин, Д. Г. Казначеев, О. Ф. Кобзар, А. Т. Комзюк, М. В. Корнієнко, О. В. Кривенко, А. М. Куліш, О. М. Музичук, В. А. Пустовіт,

М. В. Руденко, Д. О. Савочкіна, В. В. Сокурєнко, Т. А. Сутюшев, В. І. Фєлик, С. Д. Черкашин, К. О. Чижко, Л. Г. Чистоклетов, Р. Я. Шай, О. П. Шайтуро та інші науковці.

З урахуванням значущості НГУ в системі органів, що формують Раду національної безпеки та оборони України, та її ролі у відверненні військової агресії РФ, вважаємо за необхідне надати аналіз наявних в наукових джерелах концепцій та поглядів щодо досліджуваного інституту. Адже, незважаючи на досить значний теоретичний доробок, питання сутності правоохоронної діяльності та зміни парадигми публічно-правового статусу НГУ обумовлюють необхідність подібних досліджень.

Мета. Відповідно, метою поданої роботи є аналіз існуючих досліджень проблем та прогалин і недоліків правового та організаційного характеру в діяльності НГУ.

Матеріали та методи. Під час дослідження було застосовано метод аналізу та синтезу для опрацювання наукових праць вітчизняних науковців та пошуку проблем та прогалин. Також був використаний метод порівняння для виявлення збігів або відмінностей у науковій думці.

Результати та обговорення. Особлива роль правоохоронної діяльності для забезпечення сталого й ефективного функціонування держави та суспільства складно переоцінити. Особливо чітко вказана теза стає зрозумілою. Тоді, коли наша держава третій рік веде відчайдушну боротьбу із агресором. Відповідно, мова йде не тільки про охорону ключових цінностей країни і суспільства, визначених правовими нормами. Важливість правоохоронної діяльності на сьогодні в діяльності нацгвардійців та нацгвардійок еволюціонувала до вищого ступеня значущості, - збереження нації, адже поруч з ЗСУ та іншими військовими формуваннями національна гвардія України приймає участь у військовому спротиву агресору.

Підкреслюючи значення правоохоронної діяльності, М. В. Корнієнко зазначає, що ефективна правоохоронна діяльність призводить до реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав та виконання ними обов'язків, що

дозволяє перенести увагу, досліджуючи цю сферу діяльності, не на охоронні правовідносини, а на регулятивні. Це викликає потребу розглядати правоохоронну діяльність як діяльність щодо профілактики правопорушень, з охорони громадського порядку [5, с. 66]. На сьогодні законодавство не надає чіткого визначення поняття категорії «правоохоронна діяльність». Як підкреслює Ю. В. Собко, відсутність чіткого визначення правоохоронної діяльності призводить до виникнення низки проблем, однією з яких є некоординованість (неузгодженість) правоохоронної діяльності, що має як зовнішній, так і внутрішній характер [6, с. 112].

Таким чином, діяльність припускає деяку активність, спрямовану на забезпечення функціонування певного об'єкта, системи тощо. Р. Я. Шай зазначає, що категорія діяльності відіграє значну методологічну роль у теоретико-правових дослідженнях суті та змісту діяльності державних органів щодо забезпечення національної та державної безпеки. Завдяки здійсненню такого виду діяльності, як правоохоронна, забезпечується певним чином усталений порядок у суспільних відносинах, безпека особи, стимулюється активна правомірна поведінка, створюються перешкоди для свавілля та незаконного втручання у сферу особистого життя людини тощо. Адже однією з умов існування правової держави є наявність у ній ефективної правоохоронної системи [7]. На думку О. Ю. Прокопенко, правоохоронна діяльність як багатоаспектна діяльність спрямовується політичними й управлінськими засобами на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціальної напруги або правових конфліктів [8, с. 50].

Вказані вище припущення та узагальнення визнаних науковців, переважно правової науки, об'єктивно були справедливими та точними в довоєнний період. Вони торкалися важливих аспектів функціонування держави та її окремих сегментів, захист ат убезпечення яких буди завданнями Нацгвардії.

У той же час, на сьогодні, наука має швидко адаптуватися та переосмислити основні завдання та функції Нацгвардії, адже до перемоги

Україні ще багато треба зробити, і правовий режим воєнного часу може протривати ще довгий час.

Не маючи на меті нівелювати позиції авторів, які наголошують на специфіці правоохоронної діяльності як державної діяльності, спрямованої на забезпечення дотримання встановленого правопорядку всіма суб'єктами, зокрема й тими, що представляють державу, все ж таки зауважимо на наступному. Роль та місія НГУ у роботах науковців має бути переосмислена, ключові історіографічні школи мають внести корективи у формулювання правоохоронної діяльності всіх причетних суб'єктів, у тому числі Нацгвардії. Підтверджується вказана теза й позицією Морквіна Д. А., який вірно констатує, що здійснюючи правоохоронну діяльність і взаємодіючи з правоохоронними органами, Національна гвардія України є одночасно складовою і правоохоронної, і військової систем держави [9, с. 34]. На сьогоднішньому етапі Нацгвардія України, на нашу думку, переважно зосереджена на військовій складовій.

Висновки. За вказаних обставин вважаємо за необхідне узагальнити наступне. На нашу думку, місією вітчизняної науки, на сьогоднішньому етапі, має стати переосмислення наявних наукових концепцій щодо характеристики НГУ та запропонувати новий погляд щодо її місця і ролі у сучасній правоохоронній системі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Національну гвардію України». URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/> (дата звернення 10.04.2024).
3. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876–VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594.
4. Тацій В. Я. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/>

123456789/3939 (дата звернення : 10.04.2024)

5. Белай С. В., Кобзар О. Ф., Євтушенко І. В., Корнієнко В. В., Коба О. В. Правове регулювання службової та бойової діяльності сектору безпеки та оборони України в кризових ситуаціях. *Вісник Національної академії правових наук України* / редкол.: О. Петришин та ін. Харків : Право, 2021. Т. 28, № 2. С.76-86.

6. Собко Ю. В. Сутність та особливості правоохоронної діяльності як об'єкта координаційного впливу. *Право і Безпека*. 2009. № 5. С. 112–115.

7. Шай Р. Я. Теоретичні підходи до використання поняття діяльності у сфері реалізації правоохоронних функцій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 8. URL: <http://science2016.lp.edu.ua/uk/visn-nac-univ-lviv-politeh-ser-urid-nauki2015/teoretychni-pidhody-do-vykorystannya-ponyattya>.

8. Прокопенко О. Ю. Поняття й ознаки правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 16, т. 1. С. 50–53.

9. Морквін Д. А. Основні засади та принципи діяльності національної гвардії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 34-37.